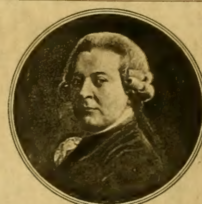

lgo rs.esti.stu.i.adunare accumulare.
gdior ers.aggressus su.d.t.i.assilire in
ure arripe
lgo as.aui.i.ɔgregare vl' cumulare.
l as.i.festinare vl' fugare negociari
itas.i.freqnter agere.
lnio as.are.i.agnoie vocare vl' agno
nponere.
lco scs.agnoui agnitum.a.i.valde vl'
inoscere
l.ere.a.t.i.ducere vl' facere.z cor.pe.
rac.in.j.epi. Na tua res agit paries
cu ardet. Et differt agere et gerere.
ere e gnale ad oia q fiut ta re q3 vbis.
viuos q3 i vltia volutate. Na facies
netu dr age.sic z emes vendes locas.
erere ɔphedit tm illd qd fit re z non
Et sic facies testametu no dr gerere.
.obli.l.vba ɔcerut.
o.as.aui.n.p.i.ɔtedo certo pugno.
nizor.et e deponetale. Et e agonizo
ig.imitatiue forme.sic patrizo a patre
onizo.i.qi agone seqr.

A ante J

.it.ɔpl'r aiut.i.dico.z e qrte ɔiugatio
facit imparatiu i i.vt ai. Jn q vbo i.
duplex ɔsonas. Vn aio aiut duaru
suit.vn Orac.i epi. Seruus habes
.no vter aio. Sz seqnte ɔsonate
s est.vt ais ait.

A ante L

as.a.p.i.alapas dare.
o as.are.a.p.i alapas dare.
bes.bui.n.s.i.albu ee vl' fieri. Jn al
s.ere.incho.i.incipio albere
cas.i.paru albere.z dr ab albeo bes
ci.dic q albico sit vbu apparitiuu.z
q appareo albere
s.a.p.i.albu facere.z ɔpoit cu de.vt
o.
si.sum.n.s.i.frigere. Jn algesco.scs.
as are.i.freqnt allicere
as.aui.a.p.est remitte vl' affirmare.
es ad fulcimetu sue ptis inducere vl'
etari ad ɔbatioes.vl' ɔclusioes ad
udice.p comodo sue cause.z ɔprie p
d aduocatos
as.are.a.p.i.leue facere exonerare
auferre vl' diminuere.
ci.vl' cui.a.t.i.dulcit aduocare.l' cu
tioe attrahere.
is.ere.si.su.a.t.i.aliqd vehemet lede

re punire.z ɔpoit ɔ ɔtedere vl' ɔcute
Alienare e ɔprie re aliqua in dominiu alte
rius trasferre. Jn alienatio.z e ois pactio
p qua trasfert dominiu.d reb ecce.n alie.
c.nulli.C.de fur.l.j.
Alienare ca mutadi iudiciu.dr qn metues
ɔtrouersia re dolo in aliu trasfert vt iudi
ciu mutet z euitet.
Alligo as.are.a.p.i.ad aliqd ligo. Vn Bir
rbia. Quelibet imodicus alligat eris amor.
Propheta. Qui sanat ɔtritos corde z alli
gat ɔtritioes eoru.
Aliloqr.ers.d.t.i.ad aliu loq
Allubesco.is.ere.i.obedire vl' ɔsetire. Nota
q antiq dicebat lubet z lubesco.p libet vel
libesco.vn z nos vtimur ɔposito allubeo
z allubesco.i.obedire vl' ɔsentire. Et in h
allubescetia.tie.vl' allubetia.tie.i.obedien
tia vl' ɔsensus. Et in eode sensu inuenit al
libeo.es.vel allibet z allibesco.
Allucino as.are.a.p.i.iuxta lucinare.z dr al
lucino as.i.suadere vl' luci vicinare
Alludo.is.ere.n.t.i.illudere vl' ɔsonare co
gruere ɔcordare.
Alluo.is.ere.a.t.i.abluere delauare.vel po
tius paulatim abluedo augmetare. Jnueit
etia qnq3 allucere.p ɔsumptoe aqu.
Alo.ui.itu.l' altu.a.t.i.nutrire.z ɔpoit alo cu
co.vt coalo.lis.qd z scde ɔiugatiois iueit
coaleo les. Jn coalesco.scs.incho.et cor.p
ma alo.sz balo as.ea.ɔd. Vn. Nutrio cur
tat alo.ɔducit spus balo.
Alterco as.are.vl' altercor ar.i.certare.liti
gare.z dr ab alter. Et ɔponit vtruq3 vt co
alterco.coaltercor
Altero ras.are.a.p.i.variare facere alteru.et
dr ab alt. Jn alteratus.a.u.i.variatus
Alto tas.are no est in vsu.z venit ab altus
a.um.sed ɔponit cu ex et in.vt exalto tas.
.i.in altu extollere.z in alto.tas.p eodem.
Pap.vo di. Alto as.nutrio vl' altum facio
subleuo.

A ante M

Amareo es.ere.n.s.i.amarus su vel fio.et dr
ab amarus Jn amaresco incho.
Amarico as.are.a.p.amaru facere vl' fatiga
re.z dr ab amarus
Amasco cs.vbu incho.i.incipio amare
Amaturio turs.vbu meditatiuu.i.meditor
amare.
Ambigo.egi.ctu.n.t.i.dubito circumduco.
ab am qd est circum z ago.z mutata a in i.

interposita b. A ante M

Ambio is.iui.itũ.a.q.i.circũdare ꝛ cupere ꝓprie honorẽ.ꝛ dr ab am.ꝛ eo.ꝛ iterponit b.ꝛ e in i.mutat

Ambulo.as.are.n.p.pt deriuari ab ambo onis.qd ẽ gd⁹.ꝛ ꝯpõit cũ de.vt deambulo .i.de loco ad locũ spaciãdo ãbulare.et cũ ob.vt obambulo.i.circũambulare vl meli us spaciari.Vñ Ouid.meta.ij. In tener formosus obãbulat herbis.Cõponit etiã cũ p ꝛ p ꝛ con ꝛ re.

Amẽdo.as.are.ꝛ amãdo.as.a.p.p eodẽ.i. extra lõge mãdare ꝛ absentare

Amicio cis.ire.a.q.i.coopire vl adiũgere vel ligare.ab amic⁹ dr.qr q amicum sibi sociat eũ coopit ꝓtegit ꝛ defẽdit Vñ Ouid.in.v. meta.Ille sibi ablat fuluis amicit i alis. Et Hiere.xliij.Sic amicit pastor pallio suo.Et ꝯpõit cũ circũ ꝛ con vt circũami/ cio ꝛ coamicio

Amico.as.a.p.ꝛ amicor aris.d. in diuersis sigtõib⁹.vt amico illũ tibi.i. facio illũ ami/ cũ tibi.Et amicor tibi.i.sũ amic⁹ tibi.ꝛ di/ cit ab amic⁹

Amictuo.as.are. freqntatiuũ .i.coopio.ab amicio cis.Et ꝯpõit circũamictuo as.tñ dr ꝛ circũamicto as.p syncopã.

Amitto.is.si.sũ.a.t.i.pdere.Itẽ inueit p duo m.vt ammitto.ex am ppõne ꝛ mitto.

Ammiror aris.i.valde mirari

Amo.as.are.a.p.i.diligere.Dñt tñ.qr dili go i bono.amo sumit i malo.dñt et amo sine aspiratõe ꝛ hamo as.cũ aspiratõe.vñ. Hamat pisces s amãt sepe puelle Vnã sg amo c⁹ñ soluor ab hamo In h amator oris ꝛ amatrix ꝛ amatori⁹.ꝛ ꝯponit amo cũ re. vt redamo as.i.rursũ amare.ꝛ cũ de.vt de amo as.i.valde amo .Itẽ ab amo as.veit amor oris.nomẽ.ꝛ ẽ amor pi⁹filiox.iustus vxoris.crudel ꝯ naturã.obscen⁹meretricũ.

Amplector eris.p.t. qsi circũcirca flectendo brachia cingere vl cingi. ꝛ dr ab am ꝛ ple/ cto is.ere.p flecte.

Amplifico as.aui.a.p.i.amplum facio.Am plio as.are.idem.

Ampullor.aris.i.vbis supbis inflat ꝛ sexq/ pedalib⁹ vti.

Amputo.as.aui.a.p.i. ex toto vndiqꝫ scide/ re vl remouere.Vñ in ps. Amputa oppro briũ meũ qd suspicat⁹ sũ.Et vt dicit Hug. Vites sũt putãde ꝛ nõ amputãde.nisi for te velim⁹ vineã ex toto eradicare.

Anathemo as.are.a.p.ꝛ anathema .i. maledicere excõicare abomiari e

Ancido.dis.ere.a.t.i.circũcirca corr am ꝛ cedo.mutata m.in n.

Ancillo.as.a.p.i.mĩstrare l suire.ꝛ t ꝛ i eodẽ sẽsu repit ancillor.aris.d.ꝛ coancillo.i.simul ancillo.

Anclo.as.aui.a.p.i.furari vl hauri ponit ab an et cleo.p absorbere.v pis.p furari.

Ancoro as.i.ancoras ligare vl firm dr ab ancora.re.

Anfringo.is.egi.ctũ.i.circũqꝫ frãg

Ango is.ere.xi.ctũ.t.i ꝯstringere so afficere cruciare Vñ.j.Re.j.Afflig eã emula ei⁹ ꝛ vehemẽter angebat.

Angustio as.a.p.ab angustia.stie.v tractõ i. ãgusto as.are.i.strictũ fa ij.Cor.vj.Nõ angustiamini i nob stiamini at i visceribus vris.Et p ꝯ coangustio.as.ꝛ coangusto.as.

Anhelo as.are.a.p.i.festinare desi ꝓprie sigt respirare.vñ Grecism⁹. moriẽs.Vel dr anhelor.aris.dep Itẽ dr suire vl adherere.In anhe et anhelit⁹ us.ui.

Animaduerto.is.ere.n.t.i.i aĩo ꝯte derare itelligere cogitare.et poni punire.qr antecꝫ pena irrogat ꝯn tẽ vel qlitatẽ peccati ꝯtit qlitas l pene in aĩo.vl qr tũc ꝯtit iudex at reũ puniendũ.vt ppendat q pena

Animo as.are.a.p.i.aĩaꝫ dare vl exhortari.audacẽ facere.

Annicito as.i.cũ palpebris ãnuere. designãtes aliqd cũ palpebris

Annuo.is.ere.ui.utũ.n.t.i.assigre re.nutũ alicui facere .ꝛ e actiuũ ꝓ; s in aliis significatiõib⁹ ẽ neu.g.

Annuto as.are.aui.n.p.i.annuere re.nutũ alicui facere.vñ Plaut⁹ tat.aliũ ãnutitat.aliũ timet.aliũ an annutitare cũ oculo ãnuere.s an annutare cũ alio mẽbro

Antegdior.eris.antegressus sũ.i.ãn tinet a.i pñti sui simplic.sicut ꝛ p Dr etiã pgradior.i.antegradior.

Anteluco as.are.n.p.i.in nocte vl surgere vl vigilare.ab antelucan⁹

Antestor.aris.i.ꝯ testari.s.testimom re.ꝛ ẽ absolutũ.ab anti qd ẽ ꝯ ꝛ te

ιωνιϛϑ τ καλον αγωνα ... pret — 8

co cis.ꝑi.ctum. eſt gloriā vel grām
Jn̄.Benedicat nos ds.Qn̄qȝ ē me/
gmētare.Unde Gen̄.xvij. dn̄s di/
Abraā Bn̄dicā ei.Qn̄qȝ eſt ſolenne
ē ꝯſtituere.Unde Gen̄.ij. Et bn̄/
s diei ſeptimo.Qn̄qȝ eſt ꝯſecrare.
cerdos bn̄dicit panē.i.corpꝰ xp̄i in
Qn̄qȝ adoptare.vt Gen̄.xxvij.ꝛ.xx/
aac benedixit Jacob.i. adoptauit.
ponit̄ ꝓ futura p̄dicere.vt Gen̄.xlix
benedixit duodecim patriarchis.
uſdā eīm filijs bn̄dixit ꝛ quibuſdaȝ
xit.i.futura p̄dixit. Qn̄qȝ eſt bona
augmētare. Un̄ Job vltimo.Dn̄s
dixit nouiſſimis Job.Qn̄qȝ ponit̄
dicere.Un̄.iij.Re.xxj.Naboth de/
geȝ bn̄dixit.i.maledixit. Jta dr̄ in
s.q̄ hebrei ſolēt noīare mala a cō
vt patet Job.ij.Bn̄dic deo et mo/
aledic.vn̄ bn̄dico qn̄qȝ regit actīm
actiuum.quādoqȝ dtīm.ꝛ ſic ē neu

io cis.feci.ctū.n.t.ꝯponit̄ a bene ꝛ

iceo ces.cet.cui.n.s.ꝯponit̄ a bn̄ ꝛ

are.aui.a.p.i.remunerare l' beatū
dr̄ a bn̄ vl' bonꝰ

B ante J

s.bi.bitū.a.t.i.ſitim cū liq̄re hūido
re.Jtem bibere nature eſt.pota/
le.
bilbis bis.n.g.i.ſonitū facere
.aui.are.a.p.i.duplicare.ꝛ.p.bi.
aui.a.p.ē duo ꝛ duo inſiſ' ꝯiūgere
cū con.vt cōbino.as.
.tirſ.d.q.ꝛ biptio tſ.n.q.i.ī duas
idere.a bis ꝛ partior.vl' partio tſ.
re.n.p.i.ꝑgere.ꝛ dr̄ a bitumē Un̄
n gurgulione.Quis michi in tra
natꝰ ſi illa ad me bitet

B ante L

dirſ.ditus ſū.d.q.i.adulari.ꝛ con
tō.vt Blādior tibi.i.adulor Jn
cū actō ī eodē ſenſu.Jn̄ blādus
ādicia.cie.ꝛ hec blandicies.ei.i.
Et componit̄ Deblādior.id eſt
dior.Eblādior.Reblādior.i.ite/
or
o.as.are.a.p.i.detrahere vel re/
vituperare. Jnde blaſphemia.
blaſphemie aȝ.i.detractio vl' vi/

tuperꝰ chia mon phe am qǒ cū ſt ꝛ

TORIA
ATINAE
TIS PONTI-
VM ROMA-
NORVM.

IESV CHRI-
VE AD PAVLVM II.
PAPAM, LONGE QVAM
ENDATIOR, DOCTISSIMARVMQ.
onum ONVPHRII PANVINII acceſſione nunc illuſtrior reddita.

NVPHRII ACCVRATA ATQVE FIDELI VITAE, *vſq; ad* PIVM V. *&* ANTONII CICCAREL-IENTEM VIII. *qui hodiè Sanctæ* ROMANAE CA-ICAE ECCLESIAE *præſidet, adiunctæ ſunt.*

NC DEMVM OMNIVM PONTIFICVM VERAE omnia ſummo ſtudio emendata & correcta.

3347

OLONIAE,
rnardum Gualtherium.
ANNO cIↃ. IↃ. C. 7

interposita b.
Ambio is.iui.itũ.a.q.i.circũdare ⁊ ẽ vl' in ⁊ ꝓprie honorẽ.⁊ dr̃ ab am.⁊ eo.⁊ iter i.a.p.i. b.⁊ e in i.mutaẽ vltra
Ambulo.as.are.n.p.p̃t deriuari ab a onis.qd̃ ẽ gd̃.⁊ ꝯpõiẽ cũ de.vt deambulo.i.de loco ad locũ spaciãdo ãbulare.e ob.vt obambulo.i.circũambulare vl' m us spaciari.Vñ Ouid.meta.ij.In tene formosus obãbulat herbis.Cõponiẽ eti cũ p̃ ⁊ p ⁊ con ⁊ re.
Amẽdo.as.are.⁊ amãdo.as.a.p.p eodeʒ.i extra lõge mãdare ⁊ absentare
Amicio cʒ.ire.a.q.i.coopire vl' adiũgere ve ligare.ab amic⁹ dr̃.q2 ꝗ amicum sibi sociat eũ coopit ꝓtegit ⁊ defẽdit Vñ Ouid.in.v. meta.Ille sibi ablatʒ fuluis amiciẽ ĩ alis. Et Hiere.xliij.Sic amiciẽ pastoꝛ pallio suo.Et ꝯpõiẽ cũ circũ ⁊ con vt circũamicioꝛ coamicio
Amico.as.a.p.⁊ amicoꝛ aris.d.in diuersis sigñõib⁹.vt amico illũ tibi.i.facio illũ amicũ tibi.Et amicoꝛ tibi.i.sũ amic⁹ tibi.⁊ dicũẽ ab amic⁹
Amictuo.as.are. freq̃ntatiuũ.i.coopio.ab amicio cʒ.Et ꝯpõiẽ circũamictuo as.tñ dr̃ ⁊ circũamicto as.p syncopã.
Amitto.si.sũ.a.t.i.pdere.Itẽ inueniẽ p duo m.vt ammitto.ex am p̃põne ⁊ mitto.
Ammiroꝛ arʒ.i.valde mirari
Amo.as.are.a.p.i.diligere.Dr̃nt tñ.q2 diligo ĩ bono.amo sumiẽ ĩ malo. dr̃nt ẽt amo sine aspiratõe ⁊ hamo as.cũ aspiratõe.vñ. Hamãẽ pisces sʒ amãẽ sepe puelle Vnã sp amo c⁹ñ soluoꝛ ab hamo Iñ h amatoꝛ oꝛʒ ⁊ amatrix ⁊ amatoꝛi⁹.⁊ ꝯponiẽ amo cũ re. vt redamo as.i.rursũ amare.⁊ cũ de.vt deamo as.i.valde amo .Itẽ ab amo as.vẽit amoꝛ oꝛʒ.nomẽ.⁊ ẽ amoꝛ pi⁹filioꝝ.iustus vxoꝛʒ.crudel' ꝯ naturã.obscen⁹ meretricũ.
Amplectoꝛ erʒ.p.t. q̃si circũcirca flectendo brachia cingere vl' cingi. ⁊ dr̃ ab am ⁊ plecto is.ere. p flecte.
Amplifico as.aui.a.p.i.amplum facio.Amplio as.are.idem.
Ampulloꝛ.arʒ.i.v̾bis supbis inflatʒ ⁊ sexq̃pedalib⁹ vti.
Amputo.as.aui.a.p.i. ex toto vndiq3 scidere vl' remouere.Vñ in ps. Amputa oppꝛobriũ meũ qd̃ suspicat⁹ sũ.Et vt dicit Hug. Vites sũt putãde ⁊ nõ amputãde.nisi forte velim⁹ vineã ex toto eradicare.

a calo.onis.vl' a calon greco
Calico cas.i.bibere potare.⁊ dr̃ a ca
Caligo as.are.a.p.i. caligis induer caliga ge.⁊ coꝛ.li. Itẽ caligo as ẽ o ri obceccari obtenebꝛari.⁊ dr̃ a cali et ꝓdu.li.
Calleo.es.lui.n.s.i.durere vl' calli Vñ q̃dã. Callet durere denotat ⁊ Iñ ⁊ callesco scʒ.incho.i.icipio cal
Calo as.aui.i.laxare deponere ꝑpo dr̃ a calon greco qd̃ latine laxa sor
Calũnioꝛ.arʒ.d.p.i.rep̃hẽdere crim accusare vl' ꝯsumere.t̃rere exigere re causari frustrari ludificare.Se dicebãt calũnio as.
Caluo as.aui.a.p.i.facere aliquẽ ca nõ ẽ in vsu.Iñ h calu⁹.ui.⁊ adiecti a.ũ.Et ꝯpõiẽ cũ de.vt decaluo as facere vl' decapitare vl' caluariã a
Caluo uis.ui.ere.a.t.i.decipe.⁊ car ⁊ est tractũ a caluo.ꝗ q̃dãmodo d dẽtes.ꝓp̃ galeꝝ suũ vl' aliq̃ coopt repiẽ calui infinitiu⁹⁊ grũs a calu Si nõ vis calui fugias ꝯsoꝛtia c a caluo uis.dr̃ cauillo as.p caluil
Cãbo bis.ꝑsi.bire.ꝑsum.n.q.ẽ.alic tãdo.ꝑ aliq̃ re dare. Iñ cãpsoꝛ.oꝛʒ sas.freq̃ntatiuũ.
Camero as.aui.a.p.i.curuare l' car cere vl' cameras p̃parare vl' distin
Cãpso as.a.p.i.flecte vl' plecte. In freq̃ntatiuũ cãpso as.i.freq̃nẽ cãl bio bis
Cãcello as.are.i.dlere l' lineã trah rã vl' ꝯstruere dãnare.vñ dici⁹ lr latas.i abꝛasas Itẽ cãcellare ẽ b tẽdere Vñ. Est cãcellare q̃ sũt dã ficare Roia p mediũ q̃ sigt linea ⁊ cruce cãcellat ꝑ nob bꝛachia xp̃s la scpta linit h cãcellari⁹ erit.
Cãdeo es.ui.n.s.i.albere vl' caler supio Vñ. Cãdida res cãdet.⁊ fe cãdet. Iñ cãdesco scʒ.incho.
Cãdico cas.caui.care.n.p.i.aliq̃tt dere.
Cãdido as.a.p.i.facere cãdidum
Caneo nes.ui.n.s.i.canũ fieri.⁊ c no.⁊ dr̃ a cãdeo des Iñ canesco s qd̃ ⁊ canisco scis.inuenitur.q̃i a ꝯiugatõis.
Cano.nis.ni.tũ.mlta sigt.Nã ali citer sigt cãtare.q̃nq3 diuiare.ali

HISTORIA
B. PLATINAE
DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM.

A D. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II. VENETVM PAPAM, LONGE' QVAM ANTEA EMENDATIOR, DOCTISSIMARVMQ.

annotationum ONVPHRII PANVINII accessione nunc illustrior reddita.

CVI, EIVSDEM ONVPHRII ACCVRATA ATQVE FIDELI operâ, reliquorum Pontificum VITAE, *vsq; ad* PIVM V. *&* ANTONII CICCARELLAE, *vsq; ad* CLEMENTEM VIII. *qui hodiè Sanctæ* ROMANAE CATHOLICAE ECCLESIAE *præsidet, adiunctæ sunt.*

ACCESSERVNT NVNC DEMVM OMNIVM PONTIFICVM VERAE Effigies: omnia summo studio emendata & correcta.

COLONIAE,
Apud Bernardum Gualtherium.
ANNO cIɔ. Iɔ. C.

REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO DOMINO D. THEODORO, DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA EPISCOPO PADIBORNENSI, SACRI ROMANI IMPERII PRINCIPI, DOMINO

suo Clementissimo.

CVM multi ingenio & doctrina præstantes viri, Reuerendiss. & Illustriss. Princeps, librorũ scriptione & editione pręclarè de humana societate meriti sunt; tum illi in primis, qui florentissimarum Rerump. aut præcellentium hominum res gestas integra fide literarũ monumentis consignare, atq; ab obliuione vindicare studuerunt. Etenim nulla res perinde, vel bonorum Principum animos ad res cum laude gerendas inflammat, vel tyrannorũ cupiditates cohibet, quàm dum vtrique cernunt, horum scriptorum opera, omnem suam vitam, mox in totius orbis, immò spectaculorum omnium quoddam quasi amphitheatrum producendam. Quanquam autem & benè facta laudare & quæ contraria ijs sunt vituperare, historia non doceat; tamen, id quod efficacissimũ est, exemplis propositis, quæ rectè secusque fiant, velut in speculo repræsentat. Verissimum est illud Gregorij Nazianzeni: Historia omnem sapientiam continet. Et illud Dionysij Halicarnassei; Historia est initium prudentiæ & sapientiæ. Meritò etiam præclarus auctor Diodorus Siculus in Historiarum neglectionem publicarum calamitatum causam confert, quod nimirum, cùm tot aduersis casibus homines vrgeantur, & in eosdem toties incurrant, lectione & cõsideratione exemplorum non erudiantur. Ac mihi quidem his alijsque de causis historiæ alicuius editionem nouam meditanti (sunt enim hæ Typographorum partes, vt literatorum

 homi-

hominum monumenta identidem instaurent,& contra edacis tẽporis iniuriam tueantur) venit in mentem nullum maius operæ pretium me facturum,quàm si summorum Romanorum Pontificum historias à B. Platina primùm conscriptas; deinde ab Onuphrio Panuinio vsque ad Pium V.postremò ab Antonio Cicarella ad Clementem vsque VIII.(qui etiamnum Ecclesiæ Christi in terris summo cum imperio præest ac præsidet)continuatas,reddam luci,qua ob superiorum editionum exemplaria distracta iam dudum carent. Etenim in hoc opere accuratè describitur, & euidentissimè ob oculos ponitur Cathedræ Ecclesiasticæ,hoc est,Romanorum Pontificum à Christo ad nos vsque continuata successio,quæ certè nos omni censu,præscriptione,authoritate,tabulis & instrumentis instructos esse docet,cùm ad nostra iustè possidenda,tum ad hæreticos horum temporum velut iniustos Ecclesiæ tituli & fundi captatores, iure depellendos & profligandos. Testatur hoc S.Augustinus contra epist.Fundamenti cap.4.dum ait: Multa sunt alia quæ in Ecclesiæ gremio me iustissimè teneant: tenet consensio populorum,atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata,spe nutrita,charitate aucta,vetustate firmata:tenet ab ipsa sede Apostoli Petri,cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem episcopatum, successio Sacerdotum: tenet postremò ipsum Catholicæ nomen,&c. Testatur idem Tertullianus lib.de præscript.his verbis: Cupio,ostendant mihi, ex qua auctoritate prodierint,edant origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem episcoporum suorum,ita per successiones ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus,aliquem ex Apostolis,vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerarit, habuerit auctorem, & successorem; hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferent, sicut Smyrnæorum Ecclesia Polycarpum à Ioanne collocatum, refert, sicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum edit: Confingant aliquid tale hæretici. Sunt alia id genus quàm plurima Sanctorum Patrum & Catholicæ Ecclesiæ Doctorum in hanc sententiam testimonia, quæ ego, ne æquo sim longior, silentio prætereo. Itaque cùm hoc opus tam vtile ac necessarium sit, volui

illud

illud doctiſſimorum hominum ſtudio repurgatum, omniumque Summorum Pontificum veris imaginibus nunc demùm exornatum, meis typis denuò lucem aſpicere, & quidem non ſub alio nomine & præſidio, quam ſub tuo Reuerendiſs. & Illuſtriſs. Princeps. Fecerunt hoc cum alia plurima, tum verò Celſs. V. & animi fortitudo maxima, & acerrimum Catholicæ auitæque religionis inter tot circumlatrantes hæreſes propugnandæ ſtudium, & denique erga literatos eorumque ingenij monumenta, permultis ſæpè demonſtrâtis ſignis amor ſingularis. Quare Celſ. V. quibus verbis poſſum rogo, vt hoc literarium munus ea qua tanto Principe dignum eſt, humanitate, & candore accipiat, meq́; in ſuorum clientum albu ſemper numerari patiatur. Deus Opt. Max. Celſ. V. Eccleſiæ ſuæ diutiſsimè incolumem conſeruet, Coloniæ 8. die Septemb, Anno 1600.

Celſ. V.

ſubiectiſs.

Bernardus Gualtherius
Bibliopola Colonienſ.

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO, ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS S. P. D.

QVVM maxima sit, Pie V. Pontifex maxime, rerum omnium quæ cœli terræque ambitu continentur, varietas, atque in his variæ quoque hominum propensiones, dissimilia studia, & inuenta sint, inter omnes ingenij, & studiorum solertia præstantes, eximia semper laude digni præter cæteros, ij potissimùm visi sunt, qui aut excellentium regnorum, rerúmue publicarum, aut clarissimorum hominum res gestas monumentis literarum tradere, easque ab obliuione vindicare studuerunt. Quandoquidem eorum opera & industria fit, vt aduersus edacis temporis iniuriam, fortissimis quasi quibusdam armis ac præsidijs muniti, res ferè vniuersas, præclarè olim excellenterque gestas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ studiũ præclaræ indolis animi vehementer inflammantur, contraque à vitijs improbi, quum sceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omninò deterrentur. Verùm enimuerò si tanta ijs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clarissimarũ gentium origines, & res publicè priuatimque gestas, qui locorum & regionum situs, vel vetustissimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus suis commentarijs ostenderunt, quum ad res profanas omne studium contulerint, quonam eos præconio extollendos censebimus, qui sacrarum & ecclesiasticarum rerum memorias temporum vi, & eorum hominum, qui superioribus ætatibus vixerunt, negligentia prorsus obscuratas, literis illustrandas susceperunt? maiore haud dubiè, & honorificentiore: nam vt profanis sacras historias, sic harum scriptores longè illis proferẽdos puto, tum propter excellentioris argumenti dignitatem, tum quod rari semper fuerint homines, qui sibi in hoc scribendi genere laborandum duxerint. Nec ideò dico, quasi improbem illorum studia, qui rebus Romanis, Græcis, & Barbaris tradendis exornandisque se totos dederunt, sed quod antiquitatem Christianam, qua nihil antiquius nobis esse debet, negligant, & valdè miror, & plurimum doleo. Atque ego quidem huius, penè dixerim criminis, & quidem eiusmodi, quo nullum tetrius esse existimem, labem vitaturus, post profana, quæque multis commentarijs à me explicata, ad res ecclesiasticas conscribendas, maiorumque nostrorum memoriam renouandam animum conuerti: accessit summorum virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorum Pontificum, & Cardinalium rebus gestis librum in manibus haberem, rogatus, vt dum ea immensi propè laboris cõmentaria vnus ipse confecissem, Platinæ historiam, quàm de vitis Romanorum Pontificum conscripsit, emendatiorem & locupletiorem, studio, curaque mea edendam curarem, vt esset interea, quod Christianæ historiæ studiosi ad subleuandas seuerioribus studijs affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, quæ ego maxima iam ex parte eodem argumento conscripsi: honestissimis postulatis refragari non ausus, Platinæ satis pro illa temporum conditione diligentis scripto-

tis librum infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationibus cognitu non indignis, pontificumq́; vitis auctum in lucem cum sanctissimi nominis vestri præscriptione emisi. Cui enim aptiùs dicari de maximis Pontificibus liber scriptus potuit, quàm pontifici maximo, & ei Pontifici, qui diuinitùs nobis in hac temporum, hominumq́; prauitate datus est. Qui pietate, religione, iustitia, prudentia, & humanitate ecclesiæ ipsi iam in senium vergenti, & ferè collapsæ pias manus porrigit, eam iacentem attollit rursum, atque pænè confectam sua virtute & Dei beneficio, quantum in se est, restituit. Eum igitur S. V. libenter accipiat, qui quũ ad alia complura, si quando per assiduas Christianæ reip. curas ei licebit, non inutilis legenti futurus est: tum ad id conducet præcipuè, vt ex eo multa possit appositè præclarissimarum actionum suarum exemplum, non sine magna animi voluptate, non dubia laude conferre.

Deus optimus maximus sanctitatem vestram diu ecclesiæ suæ seruet incolumem. Romæ Kalend. Nouemb. Anno salutis M.D.LXVII.

(:)

BAP.

BAP. PLATINÆ VITA EX LIBRO IOANNIS TRITTEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

BAP. cognomento Platina, patria Cremonensis, Apostolicus quondam Abbreuiator, vir vndecunque doctissimus, Philosophus & Rhetor celeberrimus, ingenio subtili & vehemens, eloquio disertus & mulcens, animo constans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates sustinuit, adeò, vt bonis omnibus & dignitate spoliatus, post equulei suspensionem, in carcerem crudelissimè detrusus, vsque ad mortem ipsius Pauli detentus sit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinensis diaconi à Berengario Rege Italiæ similia passi, Pauli mores per antipodosim non insulsè notauit. Scripsit enim ad Sixtum pontificem IV. de gestis Romanorum Pontificum Librum vnum, Epistolarum ad diuersos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IV. Anno Domini M.CCCC. LXXXI. indictione XIV.

Hæc Tritemius: Cæterùm de proprio ipsius Platinæ nomine, controuersia quoddam est; Baptistáne sit, an Bartholomæus: nam vetustissima quæq; exemplaria habent abbreuiatè scriptum, BAR. recentissima, BAP. Nos, vt quibus non satis constaret, vtrùm rectius esset, recentem lectionem secuti, veteris te admonitum volumus, vt sit de quo sententiam & ipse feras: tantummodò, ne fortuitò aut temerè per nos deprauatum putetur.

HVIC OPERI, PRAETER VITAS ET CHRONICON Summorum Pontificum hæc etiam accesserunt.

Interpretatio multarum vocum Ecclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.

De stationibus vrbis Romæ.

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINAE IN VITAS ROM. PONTIFICVM PROOEMIVM.

Multa quidem in vita vtilia eſſe, Beatiſs. Pontifex, & humano generi commoda, nemo eſt qui ambigat. Scripſere Philoſophi multa, ſcripſere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) ſecreta naturæ rimari, & cælos ſcandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ auctor & parens omnium Deus procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maieſtatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè non poteſt, quin ex hac philoſophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præſertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cæleſtem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poëta) non omnia poſſumus omnes. Inueniendà igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præſtaret, ne ſoli philoſophis conſultum videretur. Ea certè rerum antea geſtarum cognitio eſt, quas ipſa hiſtoria continet, ex qua non quid vna, ſed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magiſtram vitæ noſtræ vetuſtatem ipſam habituri, priuati etiam quouis imperio digni exiſtimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modeſtiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipſa nil antiquius, turpitudini autem nil deteſtabilius exiſtiment. Quòd ſi veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum ſuorum ſtatuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum reſpicientes: quanti à nobis facienda eſt hiſtoria, quæ non muta, vt ſtatuæ; non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorum imagines nobis exprimi, quibuſcum loqui, quos conſulere & imitari vt viuos fas eſt? Addo præterea, quòd hiſtoriæ lectio, quæ vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vſum rerum quauis facultati gerendarum confert plurimum, atque adeò quidem, vt eos etiam, qui rebus geſtis nequaquam interfuère, dum aliquid compoſitè atque eleganter narrant, ſupra cæteros ſapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philoſophorum princeps, Maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, ſimulq́; dignitati eccleſiaſticæ conſulens, non fruſtra mandaſti, vt res geſtas pontificum ſcriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia ſcriptorum, qui ſuo ſudore & ſanguine hanc rempub. Chriſtianam, tam amplam nobis, tamq́; præclaram reliquere: vtq́; deinceps haberent poſteri noſtri, quo ad benè beateq́; viuendum incitarentur, cum legendo perdiſcerent quid imitari, quídue fugere oporteret. Non ſim tamen neſcius, futuros quoſdam, qui dicant me hoc onus fruſtra ſuſcepiſſe, cùm id antea à pleriſque factum ſit. Leguntur certè multi (Damaſum ſemper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compoſitionem & elegantiam ſequuntur: non de induſtria

(vt ipsi iactitant) ornatum fugientes, quòd eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed inscitia & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis auctoritatem sequentes, arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen huic generi scribendi, ac minus Latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas nostra, vel Christiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic Proœmio finem imponam, vbi lecturos prius admouero, non esse mirandum, si, cum Pontificum vitas, & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoque, principum, ac ducum res gestas inseruerim: adeò enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores, dum Christianis aduersantur: si vltimos dum fauent, inspicis, vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergò æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli, Pontifex optime, gratias agant, cuius sanctißimo imperio libenter obtemperaui.

PLATI-

rentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt peracta consecratione communicarent, qui verò nollent, è sacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Christiana respub. Quare Traianus veritus, ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam persecutionem in Christianos concessit, qua quidem multi interempti sunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, qui captus & damnatus ad bestias, dum Romam à satellibus traheretur, quos decem leopardos vocat, omnes Christianos in itinere, oratione vel litteris in fide confirmabat; sic inquiens: Vt IESVM CHRISTVM inueniam, crux, bestiæ, confractio ossium, & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me veniant, dummodò Christo fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum, Frumentum sum, inquit, dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiusque reliquiæ Autiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciam gubernabat, misericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum scribit: Innumera hominum millia quotidiè obtruncari, in quibus nihil omninò sceleris deprehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solum, quòd antelucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo: adulteria verò & huiusmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem non esse requirendos, oblatos tamen puniri oportêre. Perijt etiam illo tumultu Simeon Domini consobrinus, Hierosolymitanus episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem, quæ dixi, sub hoc Pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius tertio historiæ suæ libro ostendit. Damasus enim Cletum ab Anacleto patria, & genere mortis, differre ostendit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano: Anacletus verò Atheniensis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri composuit, & seorsum à plebe loca, vbi martyres sepelirentur, assignauit: & sacris ordinibus semel mense Decembri habitis, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos diuersis in locis sex numero creauit, quo quidem vltimo supplicio perempto, vacat episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus decem.

Lib. 10. Epist. de Christ. ad Traianũ.

ANNOTAT.

Post S. Anacletum, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus est Euaristus, cui imperij Traiani duodecimo suffectus est Alexãder. Qui decimonono eiusdem principis anno moriens, successorem habuit Xystum: Ex Damaso, Eusebio in chronicis, historiæ Ecclesiasticæ libro tertio, & Fastis consulum. Cæterùm, cum in singulorum ferè Pontificum annis à Platina dissentiam, qui eos longa, difficili, & operosa supputatione formaui, & nimis fastidiosum esset vnicuiq; Pontifici, meam sententiam adiungere, in libri fine breuem omniũ Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnusquisque sedit, numero adijciam, ex vetustis, probatisq; auctoribus à me constitutum. Quæ omnia postea latius explicabo in meo de Romanorũ Pontificum rebus gestis libro, quem haud ita multò pòst sum publicaturus.

S. EVARISTVS.

EVARISTVS natione Græcus, patre Iudeo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit.

6. Pont. Traianis Imperat.

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam vbique terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsque ad Iustiniani tempora in creatione principum sit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Prætereà verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisque passim festis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, vt ei tanta benignitas vitio daretur; vnde dictum illud Imperatore dignum prodijt: Talem priuatis Imperatorem esse oportêre, qua-

quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates præmia, benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanum, ducto prealto & lato muro ad coërcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nil cogitans, quod ad cōmunem vtilitatē non pertineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Isauriç ciuitatem profluuio ventris perijt, anno Imperij eius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta, vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusque altitudo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantem, propter stylum veritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decembri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero quinque creauit. Huius tempore Papias fuit, Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantum historia, veterum discipulorum Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioannis adhuc viuētis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cum omnium ferè Apostolorum mentionem fecisset, alium esse Ioannem, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem, quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quemque etiam multi secuti ob doctrinam sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoque Apostolorum discipulus, Ecclesiam Dei tum periclitantem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmystesque Eleusinæ omnibus penè sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ compositū, plenum fidei & rationis. Idem fecit Aristides Atheniensis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen nanque nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem Apologeticis libris factum est, vt Hadrianus iniustum fore existimans, Christianos indicta caussa vbique occīdi, Minutio Fundano Asiæ proconsuli scripserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei contigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Kal. Nou. Vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

ALEXANDER patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Caputtauri, iuuenis ætate, moribus senior, vsque ad Aelij Hadriani tempora peruenit. *7. Pont.*

Hadrianus enim consobrinæ Traiani filius imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, patriæ statim appellatur: eiusque vxor Augustæ nomen suscepit. Vtraque verò lingua eruditissimus, & leges multas composuit, bibliothecam insignem Athenis retulit, Plutarchi Cheronæi, Xysti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiaritate delectatus. Atheniensibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis sententia iura composuit. Idem quoque sacris Eleusinæ initiatus, multa Atheniensibus dona contulit, eorumque pontem restituit, quem Cephysus fluuius inundatus alluuione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nomi- *Hadrian. Imperat.*

nominis pontem, qui adhuc exstat, & sepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro sumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscripta erant. Pelusium autem veniens, Pompeij tumulum magnificentius exstruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia passuum, qui barbaros Romanosque diuideret: Septicio Claro prætorij sui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque alijs, qui apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant, quàm reuerentia domus aulica postularet, successores dedit.

At verò Alexander Romanus Pontifex, primus ob memoriam passionis CHRISTI in sacrificio addidit, Qui pridiè quàm pateretur, vsque ad hanc clausulam, Hoc est Corpus meum. Instituit item, vt aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admisceri vino in consecratione sanguinis & corporis IESV CHRISTI, quo significatur Christum Ecclesiæ coniunctum esse. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occasio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Castor, qui Basilidis hæretici volumina in euangelium scripta, sua doctrina mirificè confutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta scilicet ad terrorem nomina, & Deum maximum eiusdem Abraxan, deridens. Mortuus est autem ea tempestate Basilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Christianos varijs supplicijs persecutus est. Huius verò atque Iudæorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit, præcepitque, ne cui Iudæo facultas introeundi Hierosolymam daretur, Christianis tantummodò ciuitate permissa, quam mœnibus & ædificijs instaurans, de suo nomine Aeliam appellauit. In eadem verò ciuitate Marcus ex gentibus primus episcopus constituitur, cessantibus ijs, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Christi Saphyra Antiochena, Sabina Romana mulier passæ sunt: & Fauorinus, Palæmon, Herodes Atheniensis, Marcus Byzantius rhetores insignes habentur. At

Agrippa cognomento Castor.

Alexander post ordinationes tres, quas habuit mense Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, episcopi per diuersa loca quinque creati sunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis, sepeliturque in via Nomentana, vbi interfectus est septimo ab vrbe milliario, V. Nonas Maij. Sedit annis x. mensibus vij. diebus duobus. Vacauit autem sedes dies vigintiquinque.

S. XYSTVS I.

XYSTVS natione Romanus, patre Pastore: vel vt alij volunt, Heluido, fuit Hadriani tempore, vsque ad Verum & *Anniculum consules.

8. Pont.

**aliàs Bibulum.*

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum censuimus. Liberalis enim, splendidus, magnificus, ac clemens fuit. Nam & seruum in se gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis terve in diē inuisit, & Alexandriam à Romanis euersum sua instaurauit impensa: Romæ Pantheon restituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos versus fecisse dicitur:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt soles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. Imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xystus autem rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, constituit ne à quoquam nisi à ministris sacrorum, mysteria & vasa sacra tangerentur.

tangerentur, maximè verò à fœminis: neve, quod sacerdotes corporale vocant, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem Apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secum deferrent litteras plebem salutantes. In celebratione verò mandauit, vt Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primò hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi consecrauerat, oratione pater noster, vsus est. Auxit hæc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basilius, auxêre & alij: Nam Cælestinus Missæ introitum dedit Gregorius Kyrie eleyson; Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolam & euangelium Hieronymus. Alleluia verò sumptum est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in concilio Nicæno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit: Thus, Leo tertius; Osculum pacis, Innocentius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pontifex instituit. Cùm verò Xysti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinũ Romanum ciuem misit, qui confirmatus in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eò loci, vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulcrum Petri reconditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsque ad hæc tempore (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre. At verò Xystus vbi ordinationes ter mense Decembri habuisset, quibus presbyteros xj diaconos xj. episcopos per diuersa loca iv. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduò tantum.

Aquila et Priscilla.

(∴)

S. TELESPHORVS.

TELESPHORVS natione Græcus, ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit.

p. Pent.

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatim, tum publicè acerbus fuit: aut in redimendis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicam? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ędificia tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoque & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoq; impensa erectam esse columnam illam cochleam putârim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit.

Antoninus Pius.

Telesphorus autem, quem diximus Xysto successisse, constituit, vt septem hebdomadibus ante Pascha ieiunium obseruaretur: vtque in natali Iesu Christi noctu tres Missæ celebrarentur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucescente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia eadẽ hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiã celebrare interdictum esset, qua

hora

hora Dominus noster in crucē ponitur, vt Marcus ait. Cōstituit item, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multum elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palæstinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filijs eius librum dedit contra gentes scriptum, & dialogum contra Triphonem principem Iudæorum habuit. Inuectus est in Marcionem, qui Cardonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Dominum asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidum, luxuriæque ac libidinum appetentissimum, Christique blasphemum: cuius insidijs ad extremum circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem non philosophum fuisse, sed Philopompū, id est, amatorem arrogantiæ, scribit Eusebius. Eodem quoque tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebāt Christum de corpore virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulam quandam purum trāsijsse. Photinus autem tum Lugdunensis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinæ (vt ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam constanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cū ordinationes quattuor mēse Decembri habuisset, creassetq; presbyteros xv. diaconos viij. episcopos xiij. martyriū subiens, apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis xj. mensibus iij. diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Iustinus Philos.

Valentiniana hæresis.

S. HIGINVS.

10. Pont.

HIGINVS natione Græcus, patria Atheniēsis patre philosopho, Antonino Pio imperante Telesphoro successit.

Addere verò aliquid etiā de laudibus Pij antequā ad Higinum veniam, hominis virtus me cogit. Qui adeò moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere studeret: vtq; hanc Scipionis sententiā sæpius vsurparet, ac diceret, Malle se vnū ciuē seruare, quàm mille hostes occidere cōtra Domitiani institutū, qui populi Romani exercitū hostibus obijciebat, quò rarior in patriā reuerteretur, adeò multitudinē oderat, & reformidabat ob eius sæuitiā. Tantæ aūt iustitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq; nationes positis eius iussu armis, ad hominē controuersias suas, litesq; deferrent, eiusdē sententiæ statim parerent. Ob hæc aūt merita, quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminē, & Circenses, & templum, & sodales Antonianos, lacrymantibus omnibus, constituit.

Laudes Antonini Pij imp.

At Higinus vrbis Romæ episcopus, tum maximè clerū prudenter in ordinē redegit, gradus distribuit, instituitq; ne templa sine celebratione dedicarentur, neve augerentur diminuerenturq́ sine arbitratu metropolitani vel episcopi. Vetuit item ne tigna, reliquave materies ad ędificanda templa congesta, in prophanos vsus cōuerteretur posse tamen ad structuram alterius templi vel cœnobij, concedente episcopo, trāsferri. Voluit item vnum saltē patrimum vnamve matrimam baptismo interesse: sic enim eos appellant, qui infantes tenēt dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud significēt. Est enim patrimus (teste Festo) qui cū pater sit, patrē adhuc habeat: idem de matrima dicendū est. Instituit prætereà, ne metropolitanus episcopū prouinciæ suæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, nisi prius à prouincialibus episcopis caussa discussa & cognita fuisset. Sunt tamē, qui hoc postremū Pelagio pōtifici ascribant. Huius quoq; tempore fuit & Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, Smyrnæus episcopus ab eo creatus, ac totius Asię religione & doctrina tum facile princeps. Is aūt Romā veniēs, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falsa persuasione deceptos ad fidē reduxit. Cum aūt Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, Mene cognoscis? Respondit, Cognosco quidē primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Christi Deum esse Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Posteà verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione Smyrnæ sedente proconsule,

Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus.

igni

igni crematus est. Melito quoque Asianus Sardensis episcopus, Frontinusque oratoris discipulus, librum de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingeniũ Tertullianus mirum in modum laudat: dicitque à plerisq; nostrorum prophetam habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochensis ecclesiæ episcopus librum contra Hermogenis hæresim, qui materiam non naturam introducens, Deo nõ autem naturę eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans. Higinus autem benè de Ecclesia Dei meritus, cum ordinationes ter Decembri mense habuisset, creassetq; presbyteros quindecim, diaconos quinque, episcopos sex, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur tertio Idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menses tres, dies quattuor. Sedes autem quattriduo tum vacat.

ANNOTAT.

A S. Petro Apostolo vsq; ad Telesphorum omnes Pontifices ob Christi cõfeßionem capitis pœnas dedisse, Damasus auctor est. Vulgò etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerũt episcopos Romanos vsq; ad sanctum Syluestrum martyrio vitam finisse, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionẽ in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus neminem, quòd Christianus esset, in ius vocari voluerunt, vt ex ipsorum rescriptis, quæ adhuc exstant, constat. Et quanquam populorum, vel præsidum rabie eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpè infringerentur, & ipsi in Christianos atrocißimè desæuirent, non tamen perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomen. Hygenius, & Pius, in optimi Principis Antonij Pij tempora inciderunt, quem & persequutiones in nos cohibuisse, & Christianis æquũ fuisse refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorum nulla in Damasi libro mentio est. Insuper exstat in bibliotheca Pontificis Vaticana vetustißimus liber ante sexcentos annos in membranis scriptus, in quo omnes Romani Pontifices vsq; ad Siluestrũ II. exarati sunt, ab accuratißimo quodam scriptore collecti. in his ante S. Siluestrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zepherinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confessores, reliquorum verò pars martyres appellantur. Sunt enim aliquot, qui neq; martyris, neque confessoris adiectionem habent. Porrò autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod etsi violenta morte non decesserint, multa tamen pro Christi confeßione à furente plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuum in Christianos odium retinebant, paßi sint, sed eiusmodi à B. Cypriano confeßores video appellari.

S. PIVS I.

PIVS natione Italus, patria Aquileiensis, patre Rufino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iure administrauit.

11. Pont. Marcus Antoninus Verus imp.

Bellum autem contra Parthos simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verùm non ita multò pòst apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antoninus solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animũ, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia teneris annis eiusdem animi eiusdemq; vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodem viro certabat, ab omnibus Philosophꝰ meritò appellatus est Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, Tum demum florere ciuitas, si aut philosophi imperarent, aut imperantes philosopharentur. Adeò autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollinum philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legen-

legentem audiuerit. Frontonis quoq; præceptoris statuam honoris caussa in senatu collocauit.

Hermes. Hoc tempore Pius Pontifex cõsuetudinem, & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidem in libro angelus pastoris personam induens, ei mãdat, vt omnibus persuadeat Pascha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Cõstituit item Pius, ne hæreticus quispiam ex Iudæorũ hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primò Praxedis sanctissimæ fœminę thermas Nouati in Vico patricij in honorem sororis suæ diuæ Pudentianæ dedicauit: Multaque dona huic templo obtulit, ac sæpius eodem in loco sacrificium Deo præstitit. Vbi & fontem baptismi constituit, ac benedicens consecrauit, multosque venientes ad fidem in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoque pœnam constituit, qui negligentes sunt in attrectando Christi sanguine & corpore: Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terram aliquid deciderit: si super altare, tribus diebus: si super linteũ, quattuor: si in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque deciderit, si recipi potest, lambatur: sin secus, aut lauetur, aut radatur: lotum & rasum, aut comburatur, aut in sacrarium reponatur. Huius tempore in precio est habitus Apollinaris in Asia Hierapolitanus episcopus, qui insigne volumen de fide Christi M. Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Priscilla & Maximilla insaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano, quorum omnium hæc erat opinio, aduentum Spiritussancti non in Apostolis, sed in se traditum fuisse. Illis quoque temporibus laudabatur & Tatianus vir doctissimus, quamdiu ab opinione Iustini Martyris præceptoris sui non discessit. Nam postea inflatus opinione sui, nouã hæresim condidit, quam posteà Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati. Hi vinum nõ bibunt, carnes fastidiunt, & vetus testamentum ac resurrectionem nõ recipiunt. Præterea verò Philippus Cretensis episcopus, præclarum cõtra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (sicuti dixi) Marcionistæ Cerdonis dogma sequebantur. Scripsit & Musanus librum contra quosdam, qui ad Encratitarum hæresim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis cõuenit. Omnem enim coitum spurcum putabant, ciboſque damnabant, quos Deus generi humano proposuisset. At verò Pius vbi in ordinationibus suis, quæ quinque fuêre, mẽse Decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnum & viginti, episcopos decẽ creasset, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur, quinto Idus Iulij. Sedit verò annis xi. mensibus iiij. diebus iij. Vacauit tum sedes dies xiij.

Apollinaris Asiæ Hierapolitanus.

Tatianus hæreticus.

Musanus contra hæreticos.

S ANICETVS.

12. Pont. ANICETVS natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaso placet) Humisia, eiusdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus.

Quem quidem Antoninum philosophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino superauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde stipendia militibus præberet exhausto ærario, omnem imperatoriam suppellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani hastæ subiecit. Verùm cùm postea superato hoste in patriam redisset, emptoribus precia restituit. Nemini tamen molestus fuit, qui reddere empta noluisset: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdam prouincijs remisit. Fiscalium titulorum monumenta in foro congesta cremari iussit. Leges seueriores nouis constitutionibus temperauit. His rebus gestis factum est, vt ab hominibus ita diligeretur amareturque, vt sacrilegi nomẽ incurreret, qui eius imaginẽ domi non habuisset.

Anicetus autem ecclesię Romanæ consulens, ne moribus petulantium quorundã labefactaretur, instituit, ne clericus vllo modo comam nutriret secundum Apostoli præceptum: neve

episco-

episcopus cōsecrari posset à paucioribus, quàm à tribus eiusdem ordinis viris, quod posteà Nicæna synhodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus consecrandus est, omnes prouinciales interesse debēt. Statuit prætereà (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimen Metropolitani sui ad alium, quàm ad primatem aut ad sedem Apostolicam deferret, quod & dicta synhodus, & auctoritas summorum Pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hi autem meritò patriarchę vocantur, cæteri autem archiepiscopi nominentur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. Huius temporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operū texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quàm diligentissimè obseruauit, eorum quoque dicendi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tempore, decimi post Petrum episcopi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutherium, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras scripsit quòd tumulos mortuis templaq́; facerent, vt Hadrianus, qui in honorem Antinoi serui, quē in delitijs habuerat, gymniacum agona constituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius conditam vocauit, ac prophetas in tēplo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tempora, cùm alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligentia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm eas omninò permittere. Anicetus autē vbi ex ordinationibus quinq́;, quas mense Decembri habuit, presbyteros XIX. diaconos IV. episcopos IX. creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmeterio via Appia XV. Kal. Maij. Sedit annos II. menses 4. dies 3. Sedes verò dies 17. post eius mortem vacat.

Egesippus.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finisse tradit Damasus. Idem martyrij Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè singulorum obitus dies in quieta & pacifica Ecclesiæ tempora inciderūt, & in vetustissimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confessores, vt paulò antè dixi, vocantur.

S. SOTER.

13. Pont.

SOTER natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Cōcordio, L. Antonino Commodo imperante fuit.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quòd & ipse contra Germanos, adiuuantibus Christianis militibus, feliciter pugnauit. *In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitùs è cælo missam, pluraq́; fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiā Imperator ipse accedisse litteris suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphiteatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè, quos nobilitate industriaq́; excellere animaduertit.

Hoc sub eius patre Marco, nō sub Commodo factum fuisse cōstat.

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallam attractaret, neve thus in acerram poneret, dum sacrificia fierent. Eius exstabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphę de more custodiuissent. Hoc autem constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo asscribit. Vtri verò sit attribuen-

buendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illine an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, vt non solū suæ ciuitatis & prouinciç populos, verumetiam aliarum vrbiū ac prouinciarum episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina, facilimè potuit sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Tatiani discipulus, ad laudem religionis nostræ tum scripsit. Maximè verò Appellem hæreticum scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum non Deum in veritate, sed hominē in phantasia apparuisse. Non desunt, qui dicant Cataphrygarum hæresim hoc tempore ortam auctore Montano. Clemens præterea Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter multa conscripsit, è quibus illa sunt, Stromatū, id est, varietatum libri octo; Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem; contra Gentes vnus. Huius aūt discipulum Originē fuisse constat. Huius quoq; ætati & Pinytum Cretensem virum eloquētissimum, & Oppianum, qui Halieutica scripsit, poëtam insignem, & Herodianum grammaticū quidam asscribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinq;, mense Decembri habitas, presbiteros viij. diaconos ix. episcopos xj. creasset, moritur, ac sepelitur via Appia in cœmeterio Calisti. Sedit annos 9. mēses 3. dies 21. Vacat tum sedes dies totidem.

Appelles hæreticus.

Cataphrygarum hæresis.

Origenes Clemētis discipulus.

S. ELEVTHERIVS.

ELEVTHERIVS natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnam tulit.

14. Pont.

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Aedes quoque in proximo sitæ, eandem calamitatem sensere. Exortum est deinde aliud incendium, quo & ædes Vestæ, & palatium, bonaq; vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantæ prætereà temeritatis fuit, vt & suæ imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mēsem Decembrem ad imitationē Augusti Cæsaris, Commodum appellari voluit, quæ omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseque mortuus, etiam humani generis hostis adiudicatus est: adeò eius vita flagitijs contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mēse septimo, è medio sublatus est.

L. Antonino imp.

Eleutherius autem quem diximus Soteri successisse, inito pontificatu, statim epistolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorum numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui regem ipsum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabant. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolomæus ait. Protoflaminum verò loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiam statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur, noluit prætereà quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmumque manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in caussa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus Pontifex, & ius pontificum postea confirmauit. Huius autē pontificatu & ecclesijs pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romæ potissimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyriū tū passus est, habita prius oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur, mortuo Appollonio, multæ hæreses inualuêre. Marcionis quippe

Appollonius orator insignis.

Hæreses multæ inualuere.

quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blastus noua contra veritatem machinabantur figmenta. Deum creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Contra hos sensêre Quolitiani, affirmātes Deū non creasse mala, contra id quod scriptum est, Ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicant, & Galenum Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporum & historiæ, nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Bardesane affirmare ausim: quorum alter in Marcionem scripsit, alter verò in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimum in dicendo fuisse affirmat, cùm eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset; Et si, inquit, tanta vis est in interpretatione, quantam putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense Decēbri habitis, presbyteros xij. diaconos viij. episcopos xv. creasset, moritur, & apud B. Petri corpus sepelitur 7. Kal. Iunij. Sedit autem annos xv. menses iij. dies ij. Vacat tum sedes dies v.

Quolitiani.
Isaia, 45.

ANNOTAT.

Eleutherum, non Eleutherium, item Zephyrinū, non Zepherinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis, quàm Latinis scriptum inueni.

S. VICTOR I.

15. Pont. Aelius Pertinax.

Victorem natione Afrū, patre Felice, fuisse Aelij pertinacis tēpore crediderim. Qui quidem Aelius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratum tum gerebat, senatus consulto imperator creatur. Rogatus deinde, vt & vxorem Augustam faceret, & filium Cęsarem appellaret. id facere recusauit, testatus sufficere, quòd ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quòd dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictū composuit, quique septimo mēse, postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est.

Iulianus Iurisp.

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt par erat, curam gerens, constituit, vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) à quartadecima luna primi mensis vsq; in xxj. Cuius decretis obtemperās Theophilus Palęstinæ vrbis episcopus, contra eos scripsit, qui xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabant. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus, qui ex vetere consuetudine, xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatem secutum ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neq; addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminam in fronte portans: hanc Polycarpus, Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idem quoque Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hāc ob rem quidam existimant concilium in Palæstina habitum esse, cui Theophilus, Irenæus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianæ prouinciæ insignes episcopi interfuêre. Res tamen integra in Nicænum cōcilium translata, in quo etiam constitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuêre huius pontificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appion tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cum Theodoto Coriario, existimauit Saluatorem purū hominem fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinā pertinētia. Iudas quoq; chronographiam superiorum temporum vsque ad

Paschatis celebratio.

Concilio in Palæstina qui interfuerunt.

ad decimum Seueri annum conſcripſit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentum Antichriſti ſuis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurriſſe putamus, quòd & vitia hominum & crudelitatem eò perueniſſe cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non poſſet, quæ res & Lactantium poſtea & Auguſtinum fefellit. Victor autem, compoſitis etiam quibuſdam de religione voluminibus moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano ſepelitur: cuius diem feſtum quinto Kalendas Auguſti celebramus. Sedit autem annis decem, menſibus tribus, diebus decem. At ſedes dies xij. tum vacat.

S. ZEPHYRINVS.

16. Pont. Seuerus imperat.

ZEPHYRINVS natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri temporibus fuit. Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano cæſo accepit. Is enim fiſci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vſque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura ſæuus, multis bellis laceſſitus, fortiſsimè quidem remp. licet laborioſiſsimè gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoque litterarum addidit, philoſophiæ admodum ſtudioſus. Foris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autē interiores ita cecidit, vt regionē eorum prouinciam Romanā faceret. Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Abdiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium exſtruxit, non longè à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli ſecundi Pontificis iuſſu lapicidæ quidam ſuperioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc exſtat, demolirentur.

At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, conſtituit, vt adſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod poſtea in Chalcedonenſi concilio confirmatum eſt. Statuit item, vt conſecratio diuini ſanguinis in vitreo vaſe, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque inſtitutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitum enim eſt, vt neque in ligno fieret propter raritatem, qua ſacramentum imbibitur, neque in vitreo propter fragilitatem, neque ex metallo ob tetrum ſaporem, quem inde concipit: ſed fieri voluêre ex auro argentove, aut ex ſtanno, vt in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptum apparet. Idem prætereà inſtituit, vt omnes Chriſtiani annos pubertatis attingentes, ſingulis annis in ſolemni die Paſchæ publicè communicarent. Quod quidem inſtitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem ſolum, verumetiam ad confeſsionem delictorum traduxit. Mandauit item, ne epiſcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano ſuo in iudicium vocatus, ſine auctoritate apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremò, presbyteros omnes adeſſe celebrante epiſcopo, quod etiam (vt dictum eſt) Euariſto placuit. Huius autem temporibus fuêre & Heraclius, qui in Apoſtolum commentarios ſcripſit, & Maximus, qui famoſam quæſtionem inſigni volumine diſcuſsit, & Candidus qui Hexameron compoſuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno perſecutione in Chriſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium adhortatus eſt, cum ſex fratribus & matre vidua pauper relinquitur, redactis in fiſcum paternis bonis, quòd Chriſtum verum Deum profiterentur, vnde grammatica ſibi ac ſuis victum quæſiuit. Diſcipulum autem Plutarchum habuit, qui poſtea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionem conuerſus, catechizandi, hoc eſt, prædicandi officium habuit. Tanti autem ingenij fuit, vt nulla eum lingua, nulla litteratura latuerit. Mira vtebatur continentia in cibo & potu, abſtinentia in rebus alienis. Nam & paupertatem Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoque, quod in euangelio dicitur, ſecutus eſt,

Heraclius. Maximus. Candidus. Origenes.

Matth.19. etsi puerile habetur, Quia sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum Dei. Huius virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Christi æquo animo passi sunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autem cum ex ordinationibus quattuor, mense Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longè à cœmiterio Calisti sepelitur septimo Kalendas Septembris. Sedit autem annos octo, menses septem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

S. CALISTVS I.

17. Pont. CALISTVS natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauennatum, vsque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata est.

Nam vbi quintus à Nerone persecutionem in Christianos mouet, continuò varijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio superauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficientibus ferè socijs omnibus, varijs casibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Bassiano & Geta: quorum Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cum ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maximè, *quia Papinianum iuris ciuilis alterum asylum, sua manu necauerat. At Bassianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere vestis, quam populo dono dedit. Is autem patre asperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermisit. Nam & fratrem Getam occidisse putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercam suam in vxorem duxit. Nihil egregium de se reliquit præter thermas Antonimianas, quas ipse inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarent. Damnati præterea ab eo sunt, qui ad statuas minxissent. Hic postremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edessam & Charras ab hostibus circumuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ caussa ex equo descendisset.

Hoc à Caracalla, nō à Geta factum. Caracalla.

Calistus autem Pontifex in tanta rerum perturbatione tamque sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, constituit, vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prophetiam, videlicet quarto mense, septimo & decimo, inchoando annum Hebræorum more. Verùm postea mutata sententia, id in quattuor anni tempora transtulit, in vernale scilicet, æstiuale, autumnale, & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cùm antea id quidem tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur sacerdotes post crimen admissum etiam si dignam pœnitentiam subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicam in Transtiberina regione in honorem beatæ Virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmeterium quoque de suo nomine condidit via Appia, eò loci, vbi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis caussa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundam imperatorum edi-

Psalm.4. Ieiunium quattuor temporū.

edicto exhiberi Deo non poterant. Huius temporibus fuit Tertullianus Afer, Centurionis proconsularis filius, quem Hieronymus primum post Victorem & Appollonium inter doctos Latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit; multa volumina scripsit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulum quendam concordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notarium cum ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret, referretque Cyprianum nunquam absque Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is verò cum vsque ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs clericorum Romanæ vrbis, ad Montani doctrinam lapsus, contra ecclesiam volumina composuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & contra Appollonium libros sex. Eisdem quoque temporibus multa præclara gessit Origenes. Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominem dicebant, & legem Iudaico ritu seruandam prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidem Ambrosium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorem, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitem, cui pro Theoctisto presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum, nunc philosophorum principem vocet: & cùm dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quòd religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Originem ad sex millia volumina librorum, Hieronymus ipse refert. Errauit tamen (vt eidem & Augustino placet) in plerisque, maximè verò in libro de principatu, quem Periarchon appellauit. Hunc verò & Pamphylus martyr, & Eusebius, & Ruffinus Aquileiensis presbyter, mirificè commendant. At Calistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quattuor, episcopos octo creasset, martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie Idus Octobris.

Tertullianus.

Origenes multa præclara gessit.

Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

S. VRBANVS I.

VRBANVS natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimo sexto: ab vrbe verò condita, noningentesimo & septuagesimo.

18 Pont.

Marcus Antoninus imp.

Hic autem (vt putabatur) Caracallæ filius. (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptum) Romam veniens, magna omnium exspectatione imperium adeptus. Elagabali nomen sumpsit à Sole, cuius sacerdos erat edito templo. Phœnices enim Elagabalum solem vocant. Verùm ita præter exspectationem is vixit, vt nullam de se, nisi flagitiorum, totiusque obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Vestales incestum commisit, & probrosas mulieres semper domi habuit; & iracundia incitatus, Sabinum consularem virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidem ita aliquando deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subitò sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis, ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, respondit: Quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est, vt decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem mil-

millia murum, mille mustelas, mille sorices. Hac verò insania adeò contemni cœptus est, vt tumultu militari exorto, ipse cum matre necaretur. Aiunt, cum ei à sacerdotibus Syrijs dictum esset, vi moriturum, eum parasse funem serico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno, quo tempore in Palæstina Nicopolis vrbs, quæ prius Emmaus dicebatur, condita est, legationis industriam eius rei gratia suscipiente Africano rerum ac temporum scriptore.

Nicopolis

Vrbanus verò, qui huius monstri tempore fuit, non autem Diocletiani (vt quidam volunt) multos sanctitate vitæ, & doctrina singulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianum virum præstantissimum, beatæ Ceciliæ sponsum, & Tiburtium eiusdem Valeriani fratrem, qui postea martyrium constanti animo tulêre. Quam conditionem etiam virgo ipsa subijt in domo paterna, iam antea suo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiusdem quoque Vrbani institutum fuit vt ecclesia, prædia, ac fundos, à fidelibus oblatos reciperet, partireturque prouentus clericis omnibus viritim, nihilque cuiuspiam priuatum esset, sed in commune bonum, quod hodiè obsoleuit, tanta est hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt distinctionem quattuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuisse constat, qui librum præcipuè composuit de vacca ruffa in Deuteronomio. Minucius item Felix, insignis tum Romæ caussidicus dialogum scripsit, quo Christianum & ethnicum disputantes inducit. Scripsit & contra mathematicos, cuius etiam Lactantius meminit. Alexander quoque Hierosolymitanus episcopus bibliothecam illam Hierosolymis tum instituit, vnde tantum laudis consecutus est. At vbi ex ordinationibus quinquies mense Decembri habitis presbyteros nouem, diaconos quinque episcopos nouem creasset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmiterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quattuor, menses decem, dies xij. Sedes autem dies xxx. tum vacat.

Tryphon. *Minucius.* *Alexander.*

S. PONTIANVS.

PONTIANVS natione Romanus, patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita, DCCCCLXXIII. anno verò Christi CC. & XLV.

19. Pont.

Inter imperium verò Elagabali & Alexandri tres imperatores sunt habiti, Macrinus, Diadumenus, & Albinus: quorum nomina prætermittere institui, cum quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum gessêre. solus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud posteros consecutus est, vt ait Cordus, qui centum persica Campana, decem melones Ostienses, quingentas ficus passarias, quadraginta ostrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc monstra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui senatus ac militum studio imperator creatus, ad componendam remp. vitio superiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, Iulium Frontinum virum doctissimum, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria questus sit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vnde semel tantum, dum consul esset, picta toga vsus est. Si quis autem inter salutandum caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, vt adulator reijciebatur. Erat præterea tantæ prudentiæ, vt à nemine decipi posset: vnde Turinum, qui munera accipiebat, quòd magnæ esse auctoritatis apud imperatorem videretur, in foro Transitorio ad palum alligatum fumo necari iussit, præcone clamante:

Alexāder vnicū virtutis exēplar.

Fumo

fumo punitur, qui fumum vendidit. Pecunias autem, quarum mater Mammæa, vt mulier, studiosa fuit, omninò contempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitans in Virgilio (quem Platonem poëtarum vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit, quo & theatrum, & circus, & amphitheatrum, & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndique conquisitas, in foro Transitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ vocantur, perfecit & ornauit. Templum Christo ædificare voluit, eumque inter Deos recipere. Habuit prætereà Christum ipsum, Abraham & Orpheum in larario suo. Alexander igitur tot virtutibus insignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem constantissimè vicit. Disciplinæ verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exauctorauerit. Qua seueritate factum est, vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur.

Pontianus autem Pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorum, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulam cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Antiochenum, & Beryllum Arabiæ episcopum, ab hæresi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit, maximè verò epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina gratias agit. Exstat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt septem notarij sibi inuicem succedentes, homini vix sufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accersitus Romam à Mammæa Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Christianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Pontianus verò multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabiano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum via Appia in Calisti cœmeterio. Hic autem ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, sex presbyteros, diaconos quinque, episcopos sex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus. Vacat tum sedes à martyrio eius dies decem.

Laberarij Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exsilio Sardinensi naturali morte, Calistum verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xystum II. martyrio vitam finisse tum ipsa tempora, quæ Christianis horribilia persequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot exstant veteres scriptores declarant.

S. ANTERVS.

ANTERVS natione Græcus, patre Romulo, Pontifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe condita, DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, posteaquam bellum in Germania prosperè gesserat, sine vlla senatus auctoritate imperator electus est.

20. Pont.

Fuit autem ingentis staturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt postea in prouerbij locum cesserit, cum de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro annulo autem vxoris dextrocherio vtebatur. Tantæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet. Verùm cùm sextus à Nerone Christianos cædibus persequeretur, tertio anno posteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quam obsidebat, vnà cum filio Maximino interfectus,

Adagium.

Maximinus imp.

fectus, persecutioni simul & vitæ finem imposuit, Mammeæ mulieris Christianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obsidione Aquileienses fœminas funes ex capillis suis fecisse, cùm nerui deessent aut funes, ad emittendas sagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluę senatus dedicauit.

Aliàs, aerario.

Episcopus non sua ipsius caussa transferri ad alium episcopatum potest.

Anterus autem primus statuit, vt res gestæ martyrum diligenter exquisitæ à notarijs scriberentur: conscriptas recondi in *ærario ecclesiæ mandauit, propter Maximum quendam, qui martyrio coronatus est, ne vnà cum vita bene agentium memoria aboleretur. Censuit item episcopum omisso primo episcopatu ad alium necessitatis caussa & vtilitatis, non suijpsius, sed creditarum ouium posse transferri, interposita summi pontificis auctoritate, quod hodie à plerisque contrà fit: ad vtilitatem enim propriam respicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem semper respiciunt. Non quòd oues, & qua ratione pascendæ sint quærentes, quod est officium boni pastoris, sed sciscitantes quantum singulis annis inde excerpi possit. De cura animarum parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures seruos, ac eos quidem ignauos & stolidos, domi alant. Huius autem temporibus Iulius Africanus fuit inter scriptores nobilis, constituta etiam (vt Eusebius ait) Cæsareæ suo nomine insigni bibliotheca. Hic sub M. Aurelio Antonino legationem suscepit pro instauratione Emmaus, quę posteà Nicopolis appellata est, vt antè diximus. Scripsit item epistolam ad Origenem, qua ostendit fabulam Susannæ apud Hebræos non haberi, contra quem postea Origenes ob hanc rem grandem epistolam scripsit. Geminus quoque Antiochenæ ecclesię presbyter, & Heraclas Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, tum quidem in precio sunt habiti. Anterus verò vno tantummodo episcopo creato, martyrium subiens, in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur, tertio Nonas Ianuarij. Sedit annis vndecim, mense vno, diebus duodecim. Vacat tum sedes dies tredecim.

Geminus.
Heraclas.

S. FABIANVS.

21. Pont.

FABIANVS natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vsque ad Decium imperatorem peruenit.

Gordianus imp.

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade superasset, ad triumphum rediens, à Philippis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad sexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuisse dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningentesimo nonagesimo septimo, reductis militum copijs è Syria in Italiam, vnà cum filio Philippo annos quinque imperat. Hunc autem primum imperatorem Christiani habuêre: qui quidem mysteria adire nunquam est ausus, nil confessus. Post tertium verò imperij sui annum, millesimus ab vrbe condita annus impletus est: vnde & sæculares ludi celebrati sunt, qui centesimo quoque anno repetebantur: instituti à Valerio Publicola post exactos reges à sæculo nomen ducentes, quod est humanæ vitæ spacium. Hi tamen Decij fraude, licet diuersis in locis, interfecti sunt: nam Philippus pater Veronæ, sed Romæ filius occiditur.

Fabianus autem Pontifex septem diaconis regiones diuisit, qui à notarijs martyrum res gestas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idem quoque in cœmeterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit prætereà, vt singulis quibusque annis in cœna Domini Chrisma renouaretur, ac vetus in ecclesia combureretur. Huius tempore exorta est Nouatiana hæresis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem episcopatus, omnia diuina atque humana miscebat,

Nouatiana hæresis.

cebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano ſucceſsit, pontificatus deueniret. Ab eccleſia enim ſeparatus, ſemet ac ſuos καθαροὺς, id eſt, mundos appellabat. Negabat apoſtatas etiam pœnitentes, recipiendos eſſe. Hanc ob rem Romæ concilium ſexaginta epiſcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitum eſt, quo Nouatiani opinio vt falſa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda ſit venia. Eiſdem quoque temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire, rurſumque in anaſtaſi (quam noſtri reſurrectionem vocant) vnà cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helcheſaitarum, qui Paulum Apoſtolum omninò reſpuunt: quique aſſerunt negantem in tormentis Chriſtum, nihil criminis habiturum, modò integri & recti ſit cordis. Scripſit etiam idem auctor in Celſum epicureum Chriſtianos impugnantem. Litteras quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum poſtremò de ordine fidei multa conſcripſit. Alexander verò Cappadociæ epiſcopus, cùm deſiderio ſacrorum locorum Hieroſolymam perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem vrbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verùm ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyrium paſſus eſt, Cæſaream ductus, ob confeſsionem Chriſti necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Antero ſucceſſor quæreretur, columba vt creditum eſt, ſupra caput adſtitit eiuſdem formæ qua illa viſa eſt, quæ ſpiritum ſanctum ſuprà caput Ieſu ad Iordanem detulit, martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus menſe Decembri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos ſeptem, epiſcopos vndecim creaſſet, ſepultus eſt autem in cœmeterio Caliſti via Appia xiiij. Kalendas Februarij. Sedit annos xiiij. menſes vndecim, dies vndecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

Concilium Romæ.

S. CORNELIVS.

CORNELIVS natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit.

2. Pont.

Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium ſumpſit, odio in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdem ſectæ imitatores. Verùm cùm poſtea biennium cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuſquam repertum ſit. Digno certè damnatus iudicio, qui ſeptimam poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouens, multos ſanctiſſimos viros interemit.

Decius imp. mouet perſecutionē in Chriſtianos.

At verò ſub Epiſcopatu Cornelij qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianum extra eccleſiam ordinauit, & in Africa Nicoſtratum: quam ob rem confeſſores, qui à Cornelio ſeceſſerant, cum Maximo presbytero ac Moyſe ſentientes, ad eccleſiam reuerſi, veri confeſſoris nomen adepti ſunt. Verùm poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exſilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus litteras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exſilij ſui confirmationem. Exſtant & aliæ Cypriani ad Cornelium epiſtolæ plenæ religionis fidei, ſed illa potiſsimum elegans habetur, qua Nouatum diſcipulum quendam ſuum accuſat & damnat. De eadem quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus, Origenis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit. Nouatianum præterea alia epiſtola reprehendit, quòd à communione Romanæ Eccleſiæ diſceſsiſſet, quodque etiam ſe inuitum ad

ad pontificatum obeundum diceret esse deductum. Tum ille, si inuitus Nouatiane (vt dicis) designatus es, probabis, cum volens secesseris. Cornelius autem priusquam in exsilium mitteretur, instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta esse videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio suo via Ostiensi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium subierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio Kalendas Iulij. At verò Decius, vbi intellexit Cornelium litteras à Cypriano accepisse, eum à Centumcellis Romam perduci iubet, quem ita in Telluris templo, adstante vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obstinate vitam ducere instituisti, vt neque Deos cures, neque præcepta vel minas principum timeas, & contra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli est, atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulacrum eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad supplicium duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc verò tertio Nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdam clericis noctu sepeliuit in harenario prædij sui, via Appia non longè à cœmeterio Calisti. Sunt qui scribant, hunc pontificem sub Gallo & Volusiano passum. At ego multò magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense Decembri sacrorum initiandorum potestatem bis fecit, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor, episcopos septem creauit. Sedit annis duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem, primum in Ecclesia Romana schisma fuisse constat. Nouatianus enim quidam presbyter S. R. E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero Afro, magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdem Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ assumpsit, sumptione accepta, quòd Cornelium Papam, & qui ei consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cùm præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant, pœnitentes in ecclesia communionem suscepissent. Nouati enim socij, lapsis, & immundis sacrificijs coinquinatis, quanquam eos dignè pœnituisset, spem omninò ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi caussam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra Cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit. A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in episcopatu successores Romæ vsque ad Cœlestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo deinceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis & hæresis frequens mentio est in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

LVCIVS natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano, Pontifex eligitur.

23. Pont.

Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ exstiterint, quæ non tantam calamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemelianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Aemilia-

Gallus imper.

nus

nus verò obſcuro loco natus, tertio menſe occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à ſenatu imperatores eliguntur. Quorum imperium pernicioſum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Chriſtianos ſęuitia. Nam & Germani Rauennam vſque peruenêre, ferro ac flamma omnia vaſtantes, & Valerianus in Meſopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in ſeruitute turpiter vixit. Eo enim vt ſcabello Sapores Perſarum rex equum inſcenſurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm ſtatim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Chriſtianos, idola colere, abnegantesque interfici vbique iuſſerit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus, pacem eccleſijs tribuit. Serò tamen: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eru perant, & tyranni quidam pernicioſi exorti ſunt, qui, quod domi relictum erat ab externo hoſte, peſſundarent. Gallienus verò cùm remp. deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Valerianus & Gallienus imperat.

Lucius igitur mortuo Voluſiano exſilij pœna liberatus, Romam veniens conſtituit, vt duo presbyteri, diaconi tres, vbique locorum epiſcopum comitarentur, eius vitæ & actionis teſtes. Huius autem temporibus martyrium paſſus eſt Cyprianus, qui primò rhetoricam docuit: deinde ſuadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen ſortitus eſt, ad Chriſtianos tranſiens, omnes facultates ſuas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginenſis epiſcopus creatus, ſub Gallo & Voluſiano martyrij pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiuſdem Cypriani presbyter & exſilij omnes, egregio volumine compoſuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in ſententiam eccleſiæ Romanæ, non eſſe rebaptizandos hæreticos, ſed ſola manus impoſitione in gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem poteſtatem eccleſiæ Stephano archidiacono ſuo permiſit. Ter autem dandis ordinibus ſacris vacauit Decembri menſe, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sepultus eſt in cœmeterio Caliſti via Appia octauo Kalendas Septembris. Sedit annis tribus, menſibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta ſedes tum vacat.

Cyprianus.

S. STEPHANVS I.

STEPHANVS natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potiſsimum tempore, quo Poſthumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento.

24. Pont.

Nam annis decem ingenti moderatione vſus, pulſis hoſtibus, prouinciam in priſtinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus ſucceſsit, vir quidem in re militari ſtrenuus: ſed dum nimiæ libidinis eſſet, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem ad ordinandam eccleſiam conuerſus, inſtituit, ne ſacerdotes & leuitæ veſtibus ſacris alibi quàm in eccleſia, & peragendis ſacris vterentur: ne, ſi ſecus facerent, pœnam Balthaſſar regis Babylonis ſubirent, qui vaſa ſacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem rediјſſent, eadem ſenſit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum eſſe qui rebaptizarent. Vnde Dionyſius, qui antea hac de rę cum Carthaginenſibus & orientalibus ſenſerat, mutata ſententia, ad Stephanum ſcribens, eum bono eſſe animo iubet, cum eccleſiæ tam Aſianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in ſententiam Romanæ ſedis iam veniſſent. Iuuit & eccleſiam Dei illa tempeſtate Malchion eloquentiſsimus Antiochenæ eccleſiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samoſatenum epiſcopum Antiochenum ſcripſit, quòd dogma Artemonis inſtaurare conaretur, affirmantis Chriſtum communis naturæ hominem tantum modò

Malchion presbyter.

dò fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omnium consensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolam nomine Synhodi ad Christi fideles scripsit. Stephanus autem cùm opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, conquisitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisque suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Calisti cœmeterio via Appia sepelitur, quarto Nonas Augusti, cum iam ex ordinibus sacris bis mense Decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinque, episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mensibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat.

S. XYSTVS II.

25. Pont.

XYSTVS secundus, natione Græcus, patria Atheniensis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione.

Sed non erit à re nostra alienum reliquos tyrannos, vt cœpimus, sparsim scribere, quoad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tum Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Persæ victi, defensa Syria, Mesopotamia vsque ad Ctesiphontem recepta est.

Eaque tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blasphemijs in Deum patrem & in Christum, quem summi Dei filium esse negabat, primogenitumque omnis creaturæ, simul etiam spiritussancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruersæ sectæ inuentore, vocati sunt. Quid dicam de spurcissimo Cherinti dogmate? Qui post mille annos futuram anastasim, & regnum Christi in terris dicebat: vnde Chiliasta à Græcis vocatus est. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, voluptates ipsas in promissionibus futuri regni sanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idem sentiebat & Nepos in partibus Aegypti episcopus. In delitijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cum Christo dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis sectæ imitatores, vocati sunt. Confutare & exstinguere has opiniones Xystus aliquando meditabatur, verùm accusatus quòd Christi fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnam capitis subeat. Euntem ad supplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quò (inquit) progrederis sine filio pater? Quò, sacerdos optime, sine ministerio properas? Cui Xystus: Ego te non desero, fili; maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina; post triduum me sequêris sacerdotem leuita. Interim autem si quid in thesauris habes, id pauperibus distribue. Eodem verò die vnà cum Xysto diaconi sex interficiuntur: Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus, sexto Idus Augusti. Laurentius verò triduò pòst vnà cum Claudio subdiacono, & Seuero presbytero, & Crescentio lectore, & Romano ostiario, varijs cruciatibus necatur quarto Idus Augusti. Exustum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò, quem Xysti discipulum fuisse constat, in Hispaniam profectus, huic martyrio interesse non potuit. Xystus autem in pontificatu suo sacrorum ordinum potestatem bis fecit mense Decembri, vnde & presbyteros quattuor, diaconos septem, episcopos duos creauit. Xysti corpus in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmeterio Prętextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xystus annos duos, menses decem dies tres & viginti. Vacat tum sedes dies quinque & triginta.

Sabelliani.

Nepotiani.

Laurentius.

ANNO-

ANNOTAT.

Ita certum & manifestum est, Xystum Papam II.& eius archidiaconum Laurentium cum plerisque alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis, sub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria consummasse, quàm ea, quæ auribus & experientia percipi consueuerunt: passim tamen eos sub Decio imperatore occisos fuisse legimus, historicorum quorundam procul dubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem sub Decio: Cornelius sub Gallo, & Volusiano: Lucius, Stephanus, & Xystus II. sub Valeriano pro Christo capite pœnas dedisse, ex temporum ordine, atque ex aliquot epistolis D. Cypriani, Damasi, Eusebijq; libris VI. & VII. hist. ecclesiasticæ manifestè liquet.

Post Xysti II. mortem, ob persequutionis sæuitiam, Romanam sedem annum I. menses XI. & dies XV. pastore vacasse tradit Damasus, qui etiam presbyteros, vacanti ecclesiæ præfuisse inter pontificatus tempora refert. Sed hoc instituto in fine operis ostendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont. DIONYSIVS, cuius origenem Damasus inuenire potuisse negat, ex monacho Pontifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmeteria in vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quò quisque finibus suis limitibusve contentus esset.

Claudius Imper. Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui, vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo autem correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicæ moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimoseptimo imperij die interficitur.

Paulus Samosatenus apostata. Dionysij verò temporibus, Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscens, Artemonis hæresim suscitauit. Nam in Demetriani locum Antiochenus episcopus creatus, superbè nimium sese habebat. Inter eundum enim præ superbia & litteras relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præcedentibus ac subsequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Christianam religionem plerique detestabantur. Sed quid facerent nostra tempestate, qua nil vel superbiæ, vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes ante ambulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Sique subsequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiusque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Exsecrarentur eos sat scio: dicerent nil eis cum Christo præter similitudinem quandam religionis commune esse. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione suipsius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo descendisse, sed à Maria cœpisse originem, & initium è terra habuisse. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium episcoporum, qui aderant, consensu, publicè damnatus est: maximè verò Gregorij Cæsariensis episcopi, viri sanctissimi sententia, qui tanto concilio interfuit: & postea pro fide Christi martyrij pœnam subijt. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit, quia Artemonis hæresim (vt dixi) instaurare conabatur. Huic autem concilio propter senium interesse Dionysius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum episcopum latè perscriptum est. Mortuus autem Dionysius, sepelitur in cœmeterio Calisti, vbi ex institutionibus duabus, mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos sex, episcopos septem creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quattuor. Vacat tum sedes dies sex.

Gregorius Cæsariensis episcopus.

ANNOTAT.

Huius Dionysii ecclesia, quod sciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte decessisse ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atque in tranquilla ecclesiæ tempora, pace à Gallieno edictis publicis, Christianis data, mors eius incidit. Liber quoque bibliothecæ Vaticanæ, quem suprà citaui, eum confessorem apertè nominat. Damasus Felicem, & qui huic successit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos ecclesia celebrat.

S. FELIX I.

27. Pont. Aurelianus imp.

FELIX natione Romanus, patre Constantino, Aureliani tempore fuit.

Qui anno ab vrbe condita millesimo ac vigesimo septimo imperium adeptus, vir militari disciplina clarus, Gotthos apud Danubium graui prælio superat. In Asiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longè ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamque in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe consenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuersus, imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentissimis operibus exstruxit. Hic autem postea mota in Christianos persecutione, nonus à Nerone, de cælo tactus inter Constantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur.

Felix autem martyrum gloriæ consulens, statuit, vt quotannis sacrificia eorum nomine celebrarentur, vtque nullibi, quàm in sacro loco, & à viris sacris initiatis sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatem semper excipiens. Quòd si de consecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuò mandat. Neque enim (vt ipse aiebat) iteratum dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidam gente Persa, vita & moribus barbarus, profiteri se Christum ausus est, adscitis in societatem duodecim discipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatem & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis sacris ordinibus mense Decembri, presbyteros nouem, diaconos quinque, episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio Kalendas Iunij in basilica, quam antea in honorem Dei condiderat, secundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quattuor, mensibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinque.

Manes Persa.

S. EVTYCHIANVS.

28. Pont.

EVTYCHIANVS natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit.

Cui quidem interempto Tacitus succedit:

Tacitus imper. cedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus est. *Florianus successit Tacito.* Florianus quoque, qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur.

Eutychianus autem instituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobiove purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui *Dorotheus.* scribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, virum certè Græca & Hebraica lingua doctissimum, cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauij Samosateni sectam ab ecclesia separauerit. Verùm postea malis consilijs subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad Præsides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponentis, auditor Eusebius etiam adolescens fuit. *Anatolius Alexandrinus. Episcopus Laodiceæ.* Anatolius quoque Alexandrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis & scriptura sacra tum composuit. Inuectus est & in Manichæorum hæresim, quæ tum maximè inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixêreque animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentum vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus vbi ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros quattuordecim, diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatur, & in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur, octauo Kalendas Augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant eum annis octo, mensibus decem in pontificatu vixisse: sed ego multò magis Damaso credo, qui primæ sententiæ auctor est.

S. CAIVS.

CAIVS natione Dalmata, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primum Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. *29. Pont.*

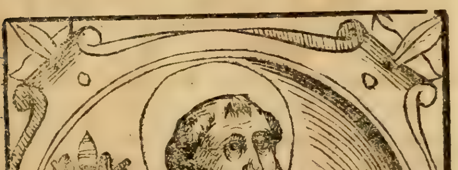
Probus autem rei militaris gloria insignis, *Probus imper.* suscepta reipublicæ administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium vsurpare conantem in oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamen vir acer & iustus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonensis imperium suscepit ac bien- *Carus Narbonensis.* nio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiam Charris & Ctesiphonte nobilissimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit.

Caius verò ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad episcopatum ascenderetur. Hic erant ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiam ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium vocaret, neve paganus, aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victo-

Victorinus Pitabionensis episcopus. Pamphilus Eusebij necessarius.

rinum Pitabionensem episcopum constat, qui multa commentaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiam hæreses omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilissima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsariensis episcopi necessarius, adeò diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnam partem librorum Origenis sua manu descripserit: quos quidem libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsariensi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutum se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Eusebius non multò pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusque filia Susanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmeterio Calisti sepelitur, decimo Kalendas Maij. Sunt etiam qui scribant, Luciam, Agatham, Hagnetem non multò pòst martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis vndecim, mensibus quattuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quatter ordinibus sacris mense Decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

S. MARCELLINVS.

30. Pont.

MARCELLINVS natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus imperat.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M. X L I. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepentibus vndique bellis, cum solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum Augustum; Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autem Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniam post annos decem recipit. At Constantius, cùm primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quàm Achilleo resistente mensibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Prætereà verò Maximianus Galerius cùm duobus prælijs contra Narseum benè pugnasset, postremò inter Gallecium & Charras superatur. Atque tam sinistra pugna amissis copijs ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Decima Christianorũ persecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficique mandant, decima post Neronem persecutione; quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustæ sunt, & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Prætereà verò serui, qui in Christianismo perdurabant, libertatem consequi non poterant, milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc verò quidam lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tam diu cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmârunt Dorotheus, & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Christia-

nis

nis id factum falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoque sæuitia vsi sunt, qui in Melitene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erant. In planitie verò Palæstinæ & Tyri multi sæuissimis bestijs expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vngulis enim testas fictilium vasculorum adhibeant: quibusdam verò arundines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adaucto Romano viro sanctissimo eos in fide retinente: ad hæc postremo venêre sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cauterio adustis sæuirent. Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomediæ episcopus; Lucianus presbyter Antiochenus vir doctissimus, Pamphilius Cæsariensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus episcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices malè iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat xvij. millia hominum vtriusque sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, qui in insulas relegati sunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendosque lapides damnati, quæ multitudo propè infinita est habita. At Marcellinus Pontifex ad sacrificia gentium ductus, cum minis instarent carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòst concilio C. & LXXX. episcoporum in Sinuessa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque vt sibi pro inconstantia, debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus est, cùm dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccasse, ac flendo peccati pœnam luisse. Rediјt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Inter eundum verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præcepti obtemperet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: neve corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquam mereri. Horum autem simul interemptorum corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priscillæ deinceps nomen habuit, sepeliuntur, sexto Kalendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt deposito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ auctor, qui post aliquot annos multis, varijsque morbis vexatus, ac pòst longos cruciatus, insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores, maximè verò ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem potius quàm sacerdotium sapere videbantur, Christianæ pietatis omninò obliti, ac diuina mysteria profanantes potius, quàm celebrantes. Sed qui futurum nostra ætate arbitramur? qua vitia nostra eò creuêre, vt vix apud Deum misericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta sit auaritia sacerdotum, & eorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndique conquisita, quanta ambitio & pompa, quanta superbia & desidia, quanta ignoratio tum suijpsius, tum doctrinæ Christianæ, quàm parua religio, & simulata potius quàm vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos sæculares vocant) detestandi, non attinet dicere, cùm ipsi ita apertè & palàm peccent, ac si inde laudem quærerent. Veniet (mihi credite, vtinam falsus sim, vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem exspectamus, voluptati priuatæ potiùs, quàm communi vtilitati consulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo

Anthimus episcop. Lucianus presbyt. Phileas Aegyptius.

paſſus eſt, vbi ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, presbyteros quattuor, diaconos duos, epiſcopus quinque creaſſet. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus ſedecim. Vacat tum ſedes dies quinque & viginti.

S. MARCELLVS I.

31. Pont.

MARCELLVS natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ à Conſtantio & Galerio vſque ad Maxentium peruenit.

Conſtantius & Galerius imper.

Conſtantinus enim & Galerius, abdicantibus ſe ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula ſuſcipientes, prouincias inter ſe partiti ſunt. Nam Galerius Illyricum, Aſiam & orientem ſortitus eſt: Conſtantius verò ſingulari moderatione vſus, Gallia tantùm & Hiſpania contentus fuit, licet ei & Italia forte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæſares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipſe retinuit, quòd ea barbaros hoſtes populi Rom. iter facturos ſentiebat. At Conſtantius vir ſingularis manſuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus chariſſimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non ſine magno diſcrimine euaſerant. Moritur autem Conſtantius Eboraci in Britannia, principatus ſui anno decimotertio, atque in diuos ſummo omnium conſenſu refertur.

Ad Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priſcillam matronam Romanam impuliſſet cœmeterium ſuis ſumptibus via Salaria conſtruere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma conſtituit, quaſi diœceſes ad commoditatem baptiſmi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, conſultum iri & eo modo ſepulturis martyrum videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam inſtituiſſe Eccleſiam Dei rerum ſuarum hæredem intellexiſſet, iratus, & mulierem ipſam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus eſt, vt & epiſcopatu ſe abdicaret, & Chriſtianum nomen deponeret. quem vbi contemnere & deridere ſua præcepta vidit, in catabulum ad cuſtodienda animalia publica (vt quidam volunt) ſtatim incluſit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermiſit. Parochias item non ſecus ac ſi liber eſſet, epiſtolis gubernabat. Menſe autem nono captiuitatis ſuæ à clericis nocte à catabulo liberatus eſt, qua exire maiore percitus ira Maxentius, ſanctiſſimum virum in catabulum redegit: vbi cum fœdè, & incommodè habitaret, pedore & ſitu mortuus eſt. At verò Lucina ſanctiſſimi viri corpus via Salaria in cœmeterio Priſcillæ condidit decimoſeptimo Kalendas Februarij. Poſtea autem re Chriſtiana creſcente, cacabuli domus in Eccleſiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate noſtra inuiſitur. Sunt autem qui ſcribant, Mauritium cum vna Chriſtianorum legione apud Rhodanum flumen à perſecutoribus cæſum. His additur Marcus, Sergius, Coſmas, Damianus, alijque complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque ſedens, menſibus ſex, diebus vno & viginti, ex ſacris ordinibus menſe Decembri habitis, presbyteros ſex & viginti, diaconos duos, epiſcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana ſedes dies viginti.

Maxentius imp.

Marcus, Sergius, Coſmas, Damianus mart.

S. EVSEBIVS.

32. Pont.

EVSEBIVS natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus.

Constātinus imp.

Nam mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiam Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ intereà prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiniani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniȩ Romam venit, litteris Diocletianū adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cùm Maxentio sentiebant, circunuentus, fugiens demum Rauennȩ occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circumuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiā dolo, quæ rem omnem marito apperuit, fugiēs, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit.

Inuētio S. Crucis.

Iudas crucis inuentor.

Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, crux Domini inuenta est quinto Nonas Maij, & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idem pontifex reconciliauit, imposita tantummodò manu. Instituit prætereà, ne prophani quos laicos vocant, episcopum in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianum constat Arnobij discipulum. Hic cum Rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorum motus, quod in Græca ciuitate ageret ad scribendum se contulit, qua in re tantùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum exstant, quæ contra Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute cōstitutus, Cȩsaris Crispi, filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoque Cæsareæ Palestinæ episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eiusdem temporibus scripsit, maximè verò libros euangelicæ historiæ, in Porphyrium Christianorum hostem acerrimum. Apologias item sex pro Origine composuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autem Pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum, mense Decembri, cum presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos quatuordecim creasset, Romæ moritur, ac in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur sexto Nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes diem vnum.

Lactant. Firmian.

Eusebius Cæsarea.

ANNOTAT.

Quod ex Damasi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Christi ab Helena imperatoris Constantini matre sub Eusebio inuentam fuisse, quanam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Constantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neque adhuc ipse plenè in Christum credebat, quod post crucis in cælo visionem ardentißimè fecit. Insuper Rufinus libro primo, cap. septimo, & viij. Theodoretus libro primo, cap. xviij. Sozomenus libro ij. cap. primo, & secundo, & Socrates libro primo, cap. xvij. historiæ ecclesiasticæ, id xxv. ferè anno pòst, Nicæno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuisse referunt.

(∴)

S. MILTIADES.

33. Pont.

MILTIADES natione Afer, Maxentij, Licinij & Maximini temporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præſtantiam. Hi, quòd Conſtantinum videbant apud omnes magno eſſe in precio, Chriſtianis parcebant. Maxentius tamẽ milites clãculum mittebat, qui obuium quemque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Chriſtianas, funeſtis ſacris adhibitis ſcindebat infantum cauſſa, quorũ cineribus in magia vtebatur, vt oſtenderet tyrannidem ſeruari etiam per nefas poſſe. Simili veſania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magiſtris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, augurijs ac diuinationibus fidem preſtãs. Sæuior cæteris in Chriſtianos hæc omnia contemnentes eſt habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum ſacra dijs exhiberi iubet. In hos verò Conſtantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita ſuperat, vt dum præ dolore ſuarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hoſtem ſtructum decipulis tranſit, cum magna parte ſuorum ſatellitum ſubmergatur. Et Licinium ſororium nauali ac terreſtri prælio victum, apud Nicomediam dedere ſeipſum coëgit, vitamque Theſſalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens, Chriſtianos Conſtantino fauentes grauibus ſupplicijs perſequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis ſubitò viſceribus, ſuppuratiſque inteſtinis ita diſtenditur, vt inter ſe & putridum cadauer nil intereſſet, ſcatentibus vndique vermibus, & tabo ſerpente, tanto pedore, vt ſuſtineri fœtor non poſſet. Hoc volebant eius merita, qui & noſtros ad cœmeteria conuenire vetabat, & ſimulacrum Antiochiæ conſecratum, ſubornatis ſacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamaſſe dicebat, pellendos ab vrbibus Chriſtianos, & præmia in prouincijs diſtribuit ſacerdotibus ſimulacrorum, qui contra Chriſtianos agerent. Tandem verò tyrannus pœnitentia ductus medico verum dicente, decreto publico vetuit Chriſtianos lædi, eoſque ſuis legibus vti ſinit: ſed hoc nihil ei profuit, cum vi fierent omnia. Nam grauiſſimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo ſæuus & varius: nunc enim in Chriſtianos nunc pro Chriſtianis agebat.

Dorothea.

His autem cladibus multi Chriſtiani interfecti ſunt, maximè verò Dorothea virgo ſanctiſſima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm ſtuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoque à Maxentio ſæpius de ſtupro appellata, cùm diutius vitare periculum non poſſet, ſeipſam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem inſtitutum fuit, ne dominico, neve quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quaſi ſacros celebrant. Multa quoque in oblationibus faciendis cõſtituit, quòd Manichæorum hæreſis in vrbe Roma tum maximè inualeſcebat. His autem peractis, Maximini iuſſu martyrio coronatur. Idem fatum ſubiêre & Petrus Alexandrinus epiſcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina inſignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijque complures epiſcopi & ſacerdotes. Sepultus eſt autem Miltiades via Appia in Caliſti crypta quarto Idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus ſacris ſemel habitis, presbyteros ſeptem, diaconos ſex, epiſcopos duodecim creauit. Sedit annis quattuor, menſibus ſeptem, diebus nouem. Vacat tum ſedes dies ſeptendecim.

ANNOTAT.

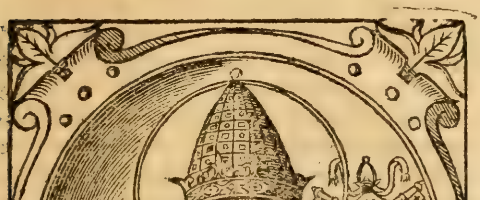
Maxentium, qui Romæ Marcelli, Euſebij, & Miltiadis temporibus tyrannidem geſſit, hoſtili aliquando in nos animo fuiſſe, Marcelli Papæ acerba mors, quam ipſi tyrannus intulit, teſtimonio eſſe poteſt. Mitiorem deinde in Chriſtianos factum, perſecutionemq; prohibuiſſe refert libro primo contra Donatiſtas, Optatus, Afer, epiſcopus Meleuitanus.

Sub

Sub quo Eusebium etiam morte naturali consumptum esse existimo, tum propter eam, quam dixi, ratione, tum etiam, quod eius martyrium nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgò legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eū Romæ viuum post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, & ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in caussa Ceciliani episcopi Carthaginensis, libro primo refert Optatus Mileuitanus, & Eusebius historia ecclesiasticæ libr. 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martyrij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum confessorem vocat. Nam quòd Platina scribit eum Maximini iussu cæsum fuisse, fieri omninò non potuit, cùm nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius, & Optatus sub Constantini principatu, post Maxentij, & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino III. & Licinio III. Augustis consulibus. Quo etiam anno IV. Idus Decembris mortuus est, Siluestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

14. Pont.

SILVESTER natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit anno ab vrbe condita millesimo, nonagesimo primo Domini verò anno CCCXVI.

Constant. imperat.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrannis antea oppressi, non nihil respirare incipiũt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetẽtissimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit. liberalibus studijs vbi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omniũ beneuolentiam sibi comparabat. multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit, vrbem in Bizantij ruinis de nomine suo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt literæ sub æquestri eius statua indicabant.

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia cõsiderans, vbi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentium tyrannũ copias mouet, & viderat & adorauerat, adstantesque Angelos audierat, dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, ac tyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumque omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsque macerabat: aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquam porcos, membratim lacerans dissipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Siluester nactus, relicto Soracte monte, quò à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidam volunt) secesserat, Romã veniens, Constantinum erga Christianos benè animatum, promptiorem ad optimè de ecclesia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Siluester adspernatus, tanquam religioso capiti minimè conueniens, phrygia mitra & candida tantummodò contentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Siluestri, ecclesiam in vrbe Roma condidit in hortis Equitij, non longè à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsque ad tempora Damasi præseferebat. Cui quidem ecclesiæ imperator munificus hæc etiam dona præstitit, patenam argẽteam librarum viginti, scyphos duos xx. librarum, calicem aureum duarum librarũ, & alia vasa tum argentea tũ aurea quæ enumerare longũ esset. Fundũ quoq; Valerianũ dono dedit in agro Sabino positũ, vnde quotannis solidos lxxx. capiebat. Hortũ intra vrbẽ ad regionem Duorum amantiũ, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbem,

vrbem, vnde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriam presbyter quidam Arius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute insignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, serere discordiam in fide Christi cœpit, seperare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris substantia conobatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum esse, & eandem in trinitate substantiam, cum dictum sit: Ego & pater vnum sumus. Cùm autem Alexander Alexandrinę vrbis Episcopus frustra reuocare Ariũ ab errore tentasset, Constantini mandato, adhibita etiam impensa munificè quidem, apud Nicæam vrbem Bithyniæ concilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim episcopi interfuêre. Disputatum est in eo loco aliquandiu, & quidem acriter. Nam viri aliquot in quæstionibus callidi, Ario tum quidem fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex his quidam doctissimus philosophus diuino spiritu motus, vno momento fidem nostram, quam antea impugnabat, vt sanctam & integram statim amplexus sit. Tandem verò re ipsa in concilio diligenter discussa, concluditur ὁμοούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri. Qui verò cum Ario sentirent, fuêre ad decem & septem, affirmantes extrinsecus creatum esse Dei filium, & nõ ex ipsa patris diuinitate progenitũ. Cognita aũt tantæ controuersiæ veritate, Constantinus decretum concilij affirmat, proposito contradicentibus exsilio, vnde sex tantum cum Ario exsulauêre, reliqui enim in sententiam benè iudicantium venêre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos, & à Photino episcopo Gallogræciæ nomẽ ducentes, qui Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant Christũ à Maria pio coitu fuisse conceptum, Damnati & Sabelliani, qui vnã tantùm personam patri & filio & spirituisancto asscribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) episcopi ipsi Constantino dabãt, se inuicem accusantes, expetentesque à principe iudicium: quibus ita imperator optimus respondet, combustis eorum libellis, eos Dei tantummodò, & nõ hominum iudicium exspectare debere. Prætereà autem in eodem concilio decretum est, ne, qui se impatientia libidinis castrarẽt, in clerũ amplius reciperẽtur: neve neophytus, antequã cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei adscitus cum extraneis mulieribus habitet: cũ matre verò, sorore, amita id tantũmodò licere, ne episcopus in ordinem adsciseeretur, nisi ab omnibus, vel saltẽ à tribus prouinciæ episcopis: & ne quẽ alius episcopus expulerit, vel clericũ, vel laicũ alius suscipiat. Decernitur etiam, ac quidẽ sanctè, ne cuiquã fieret iniuria, vt singulis annis cõcilium in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutũ aboleuerint nostræ ætatis pontifices, nõ video, nisi quòd censuras benè viuentiũ ac sentientium reformidabant. Constitutũ quoq; est, vt qui absq; tormentis in persecutionibus lapsi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitã ducãt. Postremò verò decernitur, ne quis de minore ecclesia ad maiorem transeat ambitionis & auaritiæ caussa, quòd certè nõ obseruatur, cũ siccis faucibus, tanquã lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione, vberiores episcopatus, omissis primis, omnes quærant & eflagitent. Syluestri aũt cõstitutiones hæ sunt habitæ; vt chrisma ab episcopo tantùm cõsecraretur, vt episcopi baptizatum signarent propter hæreticam suasionem, vt baptizatum chrismate liniat presbyter, occasione mortis. Addit prætereà, laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in ecclesia celebrandi caussa dalmatica induatur, & palla linostima læua eius tegatur. Clericus caussas in curia ne agat: nec ante iudicem sæcularẽ caussam dicat. Presbyter celebraturus neq; serico, neq; panno tincto vtatur, sed lineo, & quidem albo. Sic in albis celebrandum esse dicebat, quemadmodum in linea sindone & alba Christi corpus sepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus ecclesiasticis constituit, vt vnusquisque vno tantum ordine contentus sit, & vnius solum vxoris vir. Constantinus autem augendæ Christianę religionis cupidus, Basilicam Constantinianam (quam Lateranensem vocant) ædificauit, donisque plurimis eandem exornauit. Nam & fastigium argenteum templo obtulit, habens in fronte Saluatorem sedentem in sella quinque pedum, cẽtum & triginta librarum, & xij. Apostolos in quinis pedibus librarum nonaginta cum coronis argenti purissimi. Saluatorem quoque addidit respicientem in apsida, sedentem in throno V. pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quattuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quattuor ex auro purissimo cum delphinis viginti librarum, altaria septẽ ex auro purissimo ducẽtarum librarum. In vsum verò luminum massæ Gargilianæ prouentum ex agro *Suessano cõstituit solidos CCCCC. Additur & mas-

Arius hæreticus.

Conciliũ Nicænũ.

Photiniani & Sabelliãi hæretici.

Sinnessano.

& massa Vrbana, quæ in agro Antiati est. Sacrúque præterea fontem instituit apud eandem Basilicam ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa, quæ aquam cõtinet, ex argento erat. In medio autem fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala 50. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat In labro fontis stabat agnus auri purissimi, vnde aqua fundebatur. Non longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purissimi centum lxx. librarum. Ad alteram partem stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centum librarum, hunc titulum præseferẽs, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Septem verò cerui aquam fundebant: quorum singuli octoginta librarum erant. Prouentus autem sacri fontis ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Bassi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiam Constantinus rogatu B. Siluestri Petro Apostolorum principi Basilicã in Vaticano ædificat, non longè à templo Apollinis, quo in loco eiusdẽ Apostoli corpus splẽdidè, ac mirificè collocauit: ex ære enim & cupro vndique clausum erat. Supra beatissimi Apostoli sepulchrum crux centum & quinquaginta librarum exstabat ex auro purissimo. Aderant circunquaque candelabra IV. argẽto conclusa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorum actus cernebantur. His addidit calices aureos tres, librarum duodecim, calices argenteos XX. quorum singuli x. librarũ erant. Metretas argẽteas iiij. cc. librarum. Patenam auream cũ thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis xxx. librarum. Ipsum autem altare erat clausum argento & auro, distinctumque pluribus gemmis. Hos verò prouentus huic basilicę addidit, in Antiochia domum Daciani, solidos centum & l. præstantẽ. Cellam in Aphrodisia solidos D.xv. præbentem. Horum Maronis thermas complures, popinas, pristina cõdonauit, vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idem quoq; Constantinus instante Silluestro, Basilicam Pauli via Ostiensi exstruxit: corpus verò Apostoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argentea, ænea totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem auream centum & quinquaginta librarum, supra loculum B. Pauli collocauit. Venêre prouentus ad eandem Basilicam ex Tarso Ciliciæ, ex possessione Tyri venit oleum, venêre aromata & cassiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocum, sal, piper, cinnama.

Basilica Pauli ædificatur.

Aedificatur etiam imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo S. crucis in Hierusalem, vbi sanctæ crucis partem aliquam reposuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymam petijt, vt lignum crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eò loci simulachrum Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locum ipsum ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Adstabat autẽ Marcarius illius vrbis tum episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto vetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiens, clauos, quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi transtulit, quibus in prelio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambrosius) ad compescendas sæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier secum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro distincta in Basilica Sessoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quattuor, argentei scyphi quattuor, calices aurei decem, patena argentea auro clusa librarum L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoque circa palatium positos, ecclesiæ dono dedit. Ex Faliscis autem & Nepesino agro fundos quosdam donauit. Sunt qui scribant & Basilicam sanctæ Hagnetis Constantini iussu ædificatam esse rogatu Constantiæ eius filiæ, & baptisteriũ ecclesiæ additum: vbi & filia & soror Constantini eiusdem nominis, baptizatæ sunt. Huius Basilicæ hæc fuêre munera: patena aurea librarũ viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Pisonis. Idem quoque imperator basilicam sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super harenarium cryptę, gradusque exstruxit: quibus ascensus ac descensus his daretur, qui ad visendum B. Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, apsis, argento & porphyreticis lapidibus, ornata.

Helena.

ta: In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro puriſſimo librarum viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argenteæ librarum x v. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quem fiſcus perſecutionum tempore occupauerat, huic baſilicæ aſſignatur: fundus item Verianus, vnde ſolidi L x veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros baſilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorciſtæ ædificat. Non longè verò mauſoleum erexit in honorem matris, quam ſepulchro porphyretico incluſit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data ſunt, patena ex auro puriſſimo librarum quinque & triginta, candelabra argentea I I I I. auro clauſa in pedibus x I I. calices aurei tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento puriſſimo librarum C C. ſcyphus ex auro puriſſimo librarum viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeūtis aquæ poſito, fundus Auguſtæ Helenæ, vnde ſolidos trecentos & viginti ſacerdotes quotannis habebant. Sunt qui ſcribant (ſine auctore tamen) Sardiniam cum fundis ſuis, & Meſanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic eccleſiæ dono datam. Ad has baſilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris extruxit. Nam & Oſtiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptiſtæ, quibus etiam hæc dona eius munificētia oblata ſunt: patena argentea librarum xxx. calices argentei x. patena argentea chriſmatis librarū x. peluis ex argento ad vſum baptiſmi librarum xx. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Oſtienſi In Albano quoque Ioanni Baptiſtę templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, ſcyphum argenteum deauratum librarum duodecim: amas argenteas librarum viginti, fundum Laurentinum cum adiacentibus prædijs; fundum cum lacu Albano, fundum Ti. Cæſaris. Capuæ etiam baſilicam Apoſtolorum condidit, quam ciues Conſtantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ x L. librarum, candelabra Græca I I I I. cum pedibus x. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Sueſſano. Aliam poſtremò baſilicam Neapoli ædificauit, vt ait Damaſus, in cuius honorem eam erexerit, non ſatis conſtat. Proinde reticere donaria templo dedicata inſtitui, ne videar cum alijs errare. Sunt etiam qui ſcribant, Silueſtrum titulum ſuum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas inſtituiſſe, Equitium quidā vocant. Huic titulo multa dona Conſtantinus obtulit, vt patenam argēteam librarum x x. ceroſtrata ænea x v I. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ ſacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes eſſent, duas item baſilicas Conſtantinopoli ædificat, quarum altera Irenæ, altera Apoſtolorum vocatur, euerſis prius paganorum templis, aut in vſum Chriſtianorum tranſlatis, ſublatiſque è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc ſunt Conſtantini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: Certum enim vectigal à ciuitatibus pendi ſolitum, eccleſijs prouincialibus cleroque diſtribuit. Dationem verò ipſam, decreti ſui auctoritate validam in perpetuum eſſe voluit. Vt autem virginibus, & qui in cælibatu viuerent, teſtari liceret, aliquidque ſacerdotibus ex teſtamento relinquere, (qua ex re ego arbitor eccleſiæ patrimonium auctum eſſe) legem ſuſtulit antea latam propagandam ſobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigeſimoquinto ætatis anno vxorē non duxiſſent. Hinc ius illud trium liberorū inuentum à principibus eſt, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita ſua accuratè ſcribunt. Fuêre autem & Silueſtri tēporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gentes & nationes plæreque ad fidem noſtram venêre, maximè verò Iuliani, Frumentij & Ediſij prædicationibus: quos philoſophi quidam Alexandrini eò perduxerant, Iberorum quoque gens, quæ ſub axe pontico iacet, fidem Chriſti intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ ſanctiſſimi auctoritas, cui literis & nuncijs Helena ſe ac filios ſæpius commendauit: eius cibus ſolus panis erat, aqua potus: nec vnquam, niſi in occaſu ſolis comedebat: homo ægyptius omninò contemplationi deditus. Huius quidē vitam Athanaſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus inſigni volumine perſcripſit. Silueſter autem vbi ex ſacris ordinibus ſepties menſe Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos ſex & triginta, epiſcopos quinque & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmeterio Priſcillæ via Salaria, tertiò ab vrbe milliario, pridie Kalend. Ianuarij. Sedit autem annos

Hæc parenthesis in plerisque desiderantur.

Antonius eremita.

Athanasius Alexandriæ episcopus.

annos tres & viginti, menses decem, dies vndecim. Vacat tum sedes dies quindecim.

ANNOTAT.

Constantini omnium scriptorum sententia, optima pax, quies, & libertas sub Siluestro Papa, hostibus nostris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuersis Christi ecclesiis, quæ in toto orbe Romano erant, non solum à Constantino imperatore concessa est, sed etiam optimis legibus, & multis sanctionibus aduersus vim & audaciam aduersariorum nostrorum, circa annum CHRISTI CCCXXV. (que celeberrima CCCXVIII. patrum Nicæna Synodus contra Arij hæresim celebrata est) septa, & communita fuit: Postquam diabolus Christianorum hostis, & hostis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum ministerio, & præsidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus CCC. in gentem inermem, atque imbellem omnem sæuitiæ suæ vim nouem persecutionibus frustra effudisset. Quarum primam Nero iussit, secundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam sub Marco Aurelio furentes populi, & pessimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, sextam Maximinus, septimam Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbissimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Deocletianus, instaurârunt. Cui per Constantinum (vt dixi) sublatæ, decima omnium longè periculosior hæreticorum Arianorum à Constanino Magni Constantini filio imperatore incepta successit, quæ per continuos xl. annos adeò in Christi ecclesiam debacchata est, vt cuiuis superiorum, vel temporis diuturnitate, vel suppliciorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Eusebium, Rufinum, Epiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritum, Damasum, D. Hieronymum, & alios veteres historiæ scriptores, tradita sunt.

(∴)

MARCVS I.

MARCVS natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici. 35. Pont.

Sunt enim qui affirmant Constantinum vltimis imperij sui annis, instigante sorore. Arium ab exsilio reuocasse, quòd inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusq; dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud asscribere, quod filij scelere factum est. Neq; enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate, qua sapere datur, illud idem collaudasse. Scribunt præterea, Constantium ab Eusebio Nicomediæ episcopo Ariani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei caussa Romę ab eo magnificentissimis operis ædificatum. A Siluestro enim vnà cum Crispo filio baptizatur, pulsis ab vrbe tyrannis, fidemque edocetur. Aiunt qui aliter dictum sentiunt, Constantinũ tantam rem distulisse, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret, in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dũ in Parthos proficiscitur Mesopotamiã incursionibus vastantes xxxj. imperij sui anno. ætatis verò 46. apud Nicomediã via publica diem extremũ obijsse: nec ad Iordanẽ baptismi caussa peruenire potuisse: atq; illic tum demũ extremo vitę tempore baptizatũ fuisse. Mœreant isti, vt volunt, rẽ hãc: & nos, quòd oẽs fermè sentiunt, credamus, Cõstantinũ, qui in signo crucis toties hostes vicerat qui tot tẽpla in honorẽ Dei ædificauerat, qui sacris cõcilijs interfuerat, qui toties cũ sanctis patribus in mysterijs orauerat, baptismatis cha-

characterere, vbi sapere cœpit, muniri etiam contra hostem humani generis voluisse. Non latet me certè, quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua velint, quidque alij plerique: veritatem sequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quòd verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptismoque mundatus sit, conficta prius de sanguine infantum nescio qua fabula, nullo modo credo, Socratẽ hac in re secutus, qui affirmat Constantinum ipsum, vbi sexagesimumquintum ætatis annum attigisset, ægritudine captum, ex vrbe Constantinopoli ad aquas calidas egressum valetudinis caussa, nulla de lepra mentione habita. Præterea verò hac de re à nullo scriptorum fit mẽtio, non dico ab his, qui ethnici sunt habiti, sed ne à nostris quidem. Non reticuisset hoc Orosius, nõ Eutropius, non illi, qui Constantini res gestas quàm diligentissimè scripsêre. Ante verò tanti principis mortem, stellam crinitam inusitatæ magnitudinis (quam Græci cometen appellãt) fulsisse aliquandiu constat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Christianæ religionis conuersus, instituit, vt episcopus Ostiensis à quo Romanus cõsecratur, pallio vteretur. Voluit præterea diebus solennibus statim post euangelium symbolum à clero & populo magna voce decantari: & eo modo, quo fuerat in Nicæno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romæ condidit, vnam via Ardeatina, in qua sepultus est: alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Constantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Rosarum cum omni agro campestri, patena argengẽtea librarũ xx. scypho argenteo x. librarũ, corona argentea librarum x. Fundo Antoniano, qui est via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem & Constantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris versibus ferè ad verbum transferens, quattuor libris cõposuit. Scripsit & quædam eo genere metri ad sacramentorum ordinem pertinentia. Marcus autem posteaquam ex sacris ordinibus bis mẽse Decembri habitis, presbyteros xxv. diaconos vj. episcopos xxviij. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Balbinæ via Ardeatina 3. Nonas Octobris. Sedit autem annis duobus, mensibus octo, diebus viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Iuuencus Hispanus presbyt.

IVLIVS I.

IVLIVS natione Romanus, patre Rustico, temporibus Constantij fuit: qui cum Constantino & Constante fratribus imperium adeptus, annis quattuor & viginti imperauit.

36. Pont. Cõstantinus imp.

Habitus est etiam inter successores magni Constantini Delmatius Cęsar fratris, filius adolescens sanè præclarę indolis, qui haud ita multò pòst tumultu militari opprimitur, sinente potius Constantio quàm iubente. Intereà verò Ariana hęresis inualuit fauente Constantio qui nostros cogebat Arium recipere. Secundo itaq; Constantij anno apud Laodiceam vrbem Syrię. vel, vt alij volunt, apud Tyrum concilium indicitur. Eò conuenêre Catholici & Ariani: disputatur quotidiè, homusionne, an secus, Christum cum patre vocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis, affirmãs filium patri homusion esse. Id cùm refellere Arius nõ posset, ad conuicia versus, magicas artes Athanasio viro sanctissimo obijcit, prolato in loculis Arsenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Constantio Athanasius: quiquidem fugiens, sex continuis annis in lacu cisternæ carentis aqua ita delituit, vt solẽ nunquam viderit. Indicante deinde ancilla quadã, cùm in eo esset vt caperetur, Dei monitu ad Constantis partes confugit, qui fratrẽ Constantiũ minis certè coëgit Athanasiũ recipere. Ari' interim episcoporum & populi frequentia stipatus, dum leuandi ventris caussa ad publicum locum declinat, egerere conatur, intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit, mortem certè passus vita turpissima condignam.

Ariana heresis inualuit.

Athanas. Alexandrinus.

Iulius

Iulius autem pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione, tandem post menses decem Romam ab exsilio rediјt, audita præsertim Constantini morte: qui bellum fratri Constanti inferens, dum apud Aquileiam inconsultè dimicat, occiditur, non destitit tamẽ Iulius orientales episcopos reprehendere, maximè verò Arianos qui iniussu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cùm id sine eius auctoritate fieri nõ posset, quòd Romana ecclesia cæteris præesset. Confutabant id orientales, non sine ironia, quod dicerent à se ad occidentem Christianæ religionis principes commigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam, tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, cæteris præferendam. Constat autem Iulium ipsum omissis his contentionibus, duas ędificasse basilicas: vnam iuxta forum Romanũ, aliam in Transtiberina regione. Tria item cœmeteria exstruxit, vnum via Flaminia, aliud via Aurelia, tertium via Portuensi. Constituit prætereà ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticum caussam diceret. Voluit item, vt omnia ad ecclesiam pertinentia, per notarios aut per primicerium natariorum conscriberentur: hos hodiè (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium est res gestas precipuè conscribere. Verùm nostra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) litterarum ignari sunt, vt vix sciant nomen suum latinè exprimere, nedum aliorum res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & parasitorum quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autem & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit, maximè verò contra Arianos. Feruntur tamen contrà hunc Asterij & Apollinarij libri, eũ Sabellianæ hæresis arguentes, eiusdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens se tamen nequaquam cum Iulio & Athanasio sentire ostendit. Contra hunc prætereà scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librum vnum de virginitate. Nam Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum episcopus, elegantis copiosæque elocutionis vir, multa tum scripsit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Psalterium, in Apostolum. Iulius verò cum ex sacris ordinibus ter mense Decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cœmeterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie Idus Augusti. Sedit annos quindecim, menses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

LIBERIVS I.

LIBERIVS natione Romanus, patre Augusto, Constantij & Constantis temporibus fuit. *37. Pont.*

Constantinus enim (vt antè dixi) dum Constantem fratrem bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constans autem varia fortuna contra Persas vsus, cùm nocte intempesta seditione militum suscipere prelium cogeretur tandem vincitur. Verùm posteà cùm de seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij sui xvij. ætatis verò xxx. *Constant. & Constans imp.*

Mortuo autem Constante, rursum in Athanasium consurgunt veteres illi Arianæ hæresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanum habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exsiliũ pelluntur. Prætereà verò cùm in synhodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satius visum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc autem, quia primum Liberius pontifex apertè impugnabat, quodq; etiam damnare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exsilium ab Arianis pellitur, atq; ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synhodo, in Liberij locum, Felicem

presbyterum virum optimum, pontificem creârunt, qui statim octo & quadraginta episcoporum conuentu duos presbyteros, Vrsatium & Valentem ab ecclesia separauit, quòd cum Cōstantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exsilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiens, illud tamen cum Catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmeterium sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quò eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: sed mulier catholica dolum inesse sentiens, id se facturam omninò recusauit. Tandē verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valente, pulso Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemens exorta est, vt in ecclesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribunt, mulieres Romanas in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arianis sentiebat, ecclesias Dei quàm diligenter exornauit, maximè autem sepulchrum beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emissenus, qui multa contra Iudæos, gentes, & Nouatianos doctè admodum, & eleganter scripsit. Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue λεδρεώνος episcopus, in Cantica canticorum copiosè & accuratè commentarios composuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donationi nomen sumpsere) multa in Catholicos scribēs, totam penè Aphricam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim patre minorem esse filium, & spiritum sanctum minorem filio, catholicosque rebaptizādos esse. Exstabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinentia, & de spiritusancto liber Arianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arianæ perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus, imperante Constātio, multa scripsit in epistolam ad Romanos, in Euangelia, in Psalmos, quæ ab hominibus suæ hæresis studiosissimæ leguntur. Lucifer prætereà Caralitanus episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cùm nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, contra Constantium Imperatorem scripsit, librumque ei legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileiensem episcopum Liberium fidei caussa in exsilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion quoque, qui ob elegantiam ingenij, Scholastici cognomē meruit, addidit tum aduersus Manichæum librum egregium: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus, quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, minis tanti principis è gradu constantiæ nunquam decidit. Ideo autem Athanasius magnus est habitus, quòd paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò, vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis presbyteros octo & decem, diaconos quinque, episcopos decem & nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Salaria in cœmeterio Priscillæ IX. Kalendas Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quattuor. Vacat sedes dies sex.

Donatus hæretic.

Asterius Arianæ factionis philosophus.

Lucifer. Caralitanorum episc.

FELIX II.

FELIX secundus, natione Romanus, patre Anastasia, Constantij temporibus fuit. Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex constantio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatum in Gallias seditione quorundam tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua compescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Constantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum

38 Pont.

Constantius imp.

ſum ciuile conuerſus, apoplexia in itinere obijt inter Ciliciam, Cappadociamq́; in Moſopcrene oppido, anno imperij quarto & vigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo. Hoc autem morbo dixêre medici hominem interijſſe ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quam rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Chriſtianorum cauſſam ſemper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterum referri meruit. Nam poſt ſuſceptum imperium, Romam cum triumpho via Flaminia ingreſſus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inſpexit & veneratus eſt, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum eſſe, tot ſe videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad riſum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celſas & faſtigiatas, arcuſq́ triumphales præaltos & latos, homo paruæ ſtaturæ caput incuruaret, more anſerum læſionem veritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inſpiciens, ſepulchrum Auguſti Cæſaris tot ſimulacris marmoreis & æneis ornatū, forum Romanum, Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas, amphitheatrum Tiburtino lapide exſtructum tantæ altitudinis, vt eò vix inſpicere humanus oculus poſſet, Pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circum maximum, ſeptiſolium, tot arcus triumphales, tot aquæductus, tot ſtatuas per vrbem ad ornatum poſitas, obſtupuit: ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudiſſe. Stabat Traiani equus in atrio, cuius inſtar alterum ſibi fieri Conſtantinopoli Conſtantius petebat ab Hormiſda architecto, quem ſecum duxerat. Cui Hormiſda ſtabulum quoque tale condas oportet, ſi voles equum latè ſuccedere. Idem quoque Hormiſda à Conſtātio interrogatus, quid de vrbe Roma ſentiret. Id tantum ſibi placere reſpondit, quòd didiciſſet ibi quoque homines mori, vt philoſophum decebat, locutus.

Felix autem, quem diximus in Liberij locum à Catholicis ſubrogatum eſſe, licet id factum ab hæreticis Euſebius & Hieronymus affirmēt, quod certè miror, ſtatim vbi pontificatum inijt Conſtantium magni Conſtantini filium hæreticum, & ſecundò rebaptizatum promulgat ab Euſebio Nicomedienſi epiſcopo in Aquilone villa non longè à Nicomedia. Hinc autem deprehendi error poteſt, [illegible] nonnulli, qui hanc hæreſim Magno Conſtantino aſcribunt. Quod profectò (vt ex hiſtoria vides) in tātum principem, tamque religionis Chriſtianæ amantiſſimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio eſſet, & quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Ariana hæreſis bifariam diuiditur: Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leproſus, nec ſecus interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filiū diſſimilem patri, & ſanctum ſpiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem, quem noſtri ante errorem Conſtantinopolitanum epiſcopum fecerant, ab Arianis expellitur, quia filium patri ſimilem fatebatur, licet Spiritum ſanctum non ſecus atque illi blaſphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta epiſcoporum habuiſſe, in quo dercernitur, vt epiſcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut litteris rationem reddant, quare id facere nequeant; quod quidē inſtitutū, Carthaginenſi in concilio poſtea renouatum eſt. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem, quia luſcus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæſarienſis eccleſiæ in Palæſtina epiſcopus, multa in Eccleſiaſten conſcripſit: tantæque auctoritatis ob eloquentiam & verſutiam apud Conſtantium fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arianum epiſcopum conſtitueret: quem profectò catholicum fuiſſe conſtat (vt ſcripſimus) & Arianos ſemper damnaſſe. Felix autem poſtremò cùm nulla in re orthodoxæ fidei deeſſet, ab aduerſarijs captus, vnà cum multis ſecum benè ſentiētibus interficitur, ſepeliturque in baſilica, quā ipſe ædificauit via Aurelia, ſecundo ab vrbe Roma milliario, duodecimo Kalendas Decembr. Sedit autem tantummodò annum vnum, menſes quattuor, dies duos, propter ſeditionem à Liberio motam, quem, Damaſum ſecutus, licet immeritò, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir ſempiterna memoria dignus, antiquum Romanæ eccleſiæ regiſtrum ab horum temporum clericis ſcriptum mihi aliquando deſcribendi copiā fecit, quod ille Eugubij in monaſterio S. crucis de Auellana litteris vetuſtiſſimis, & maiuſculis in membranis ſcriptum inuenerat. In eo accurata huius ſchiſmatis inter Liberium & Felicem

licem

licem descriptio exstat, ab eo, qui tunc vixit, procul dubio facta. Res autẽ sic se habet. Constantius Augustus Athanasio episcopo Alexandrino Arianæ hæresis, cui imperator addictus erat oppugnatori constantissimo infensus, cum eum omnibus modis sede sua eijcere vellet, episcoporum synhodum congregari iussit: ex cuius decreto, iuxta Cæsaris sententiã, sedem suam, alio subrogato sanctus Pontifex amisit. Hũc (inquit) illorum temporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem adijcere sede sacerdotali paria sentiens cæteris iubente principe, Liberius monitus, perseuerãter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare nefas esse sæpè exclamãs, apertè scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impletum, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato, Liberius ægrè populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Exstat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hist. ecclesiasticæ Liberij ipsius colloquium super hac re cum imperatore constantissimè, antequam in exsilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequam Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus est, se nullum aliũ Pontificem vnquam illo viuente suscepturum, cæterum eo relegato, statim Felix archidiaconus eius contra sacramenti fidẽ episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotium, quod vniuersus populus Romanus valdè ægrè ferens, se ab eius seperauit communione. Biennio pòst Constantio Romam venienti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad vrbem reuocauit, Felice à populo & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate, dũ vixit, contra Liberium modò in vrbe, modò extra in alia ciuitate annos x. menses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decemb. Valentiniano, & Valente Augustis consulibus. Tum Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant, absoluit, & locis suis, quibus viuente Felice priuati fuerant, restituit. Et anno sequenti, qui salutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus, viij. Kal. Octob. rebus humanis excessit.

Quo mortuo, presbyteri aliquot, & diaconi S. R. E. Liberianæ partis statim Vrsicinum diaconũ pontificem constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæserant, Damasum in schismate etiam ipsi pontificẽ Romanum renuntiant, atque ita pessimum schisma, & ciuilis seditio vrbem vexare cœpit, quæ eò vsq; populo in duas factiones diuiso succreuit, vt in basilica Sicinij armatis vnà cõcurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti sint. Quod cùm Imperator Valentinianus cognouisset, seditionis Vrbanæ, schismatisq; tollendi caussa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinũ vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atq; ita solus Damasus præsul Apostolicæ sedis permãsit. Hæc ex vetustissimo illo Registro excepi, quæ multò magis Ammiani Marcellini lib. 15. D. Hieronymi in Chronico, Ruffini lib. 1. c. 12. & lib. 2. cap. 10. Socratis lib. 2. c. 27. & lib. 4. c. 29. Theodoreti 2. c. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4. c. 11. & lib. 6. c. 23. & aliorum historijs quadrant, quàm ijs, quæ vulgò circunferuntur de Liberio & Felice. Neq; enim Liberius vnquam Arianus fuit, neq; Felix legitimè pontificatum adeptus est, aut quid contra Constantiũ gessit, vel ab eo capite est cæsus. Hæc Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraq; alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerunt, breui tempore sub quattuor pontificibus ferè continuata. Et Felix cùm schismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerãdus esset: duo enim simul Papæ esse non possunt, sed hæc in meo libro apertius, & distinctius conscripsi.

S. DAMASVS I.

DAMASVS natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè e-

39. Pont.

Iulianus imp.

tè egregij, si domi, si foris eius ingenium respicis. nam & Eubulo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari posset. Multæ erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamen cæteris persecutor, nō vi, neque tormentis primò, sed præmijs, honoribus, blanditijs, persuasionibus maiorem ferè populi partem, quàm si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit autem, ne Christiani auctorum gentilium studia adirent, neve scholæ, nisi his, qui deos deasque venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo concessum est, vt Christianos publicè doceret, quam gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulum dari nisi Gentilibus vetuit. Statuit prætereà, procurationes prouinciarum iurisque dictionem Christianis nō debere permitti, quippe quib⁹ lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasium tamen apertè oppugnat, atque in exsilium mittit à magis & auguribus instigatus, quorum artibus maximè delectabatur, quòd diceret Athanasiū obstare, quò minus eorum artes in precio essent. Cùm Daphne quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his, quæ quærebantur, responsa susciperet, caussasq; silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulchrum Babylę martyris propè adstare, & ideò responsa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulchrum martyris inde auferant. Qui dum sepulchrum mira exsultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter institutum suum interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cùm diaboli artes iam vanas esse cognosceret. Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cum voces dæmonum perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sunt dæmones. Cùm verò Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirum inesse, respondit magis dæmones etiam genus illud supplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm antea fact⁹ est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianam religionem simulato animo amplexus fuisset, vt Constantij odium vitaret, legissetque publicè diuinos codices, ac basilicam nomine martyrum ædificasset. Prætereà verò idem imperator, quò nostris stomachum faceret, Iudæis templum Hierosolymitanum restituit, cùm dicerent se alibi sacrificare non posse. Qui certè tanta arrogantia elati sunt, vt maiore impensa, quàm antea, restituere templum conarentur. Verùm non ita multò pòst terræ motu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immisso, & ferramēta ipsa consumpta sunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi venêre. In Persas verò proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cùm autem superatis hostibus in composito agmine victor rediret, apud Ctesiphontem confossus perijt. A suis, an ab hostibus id factum sit, incertum est, quanquam sunt qui scribant, sagitta ex incerto missa trāsfixum fuisse, eundemque exclamasse manu ad cælum extensa, Vicisti Galilæe, vicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogātem quid ageret fabri filius: Iuliano inquit, locellum cōponit: nam paulò post eius cadauer locello auectū est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericum fuisse, ac postea à fide nostra defecisse, vnde hominem apostatam vocant. Perijt autem post annum, & octo imperij sui menses, anno verò ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, non prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit, Nisibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, cruditate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur.

Vicisti Galilæe.

Iulianus.

Iouinianus imp.

Damasus autem electus ad Pontificatum obeundum, Vrsicinium diaconum competitorem habuit in basilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidêre in ipso templo, cùm res non suffragijs tantum, sed vi & armis tractaretur. Verùm non ita multò pòst, sacerdotū ac populi consensu Damasus episcopus confirmatur, & Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiā traducitur. Damasus aūt adulterij accusatus, publico consilio caussam dixit: vbi & innocens absoluitur & Concordius atque Calistus diaconi falsi accusatores damnati ac reiecti ab ecclesia sunt.

Vrsicinus.

sunt. Cautumq; lege est, vt deinceps pœnā talionis subeāt, qui aliquē falsò accusauerint. Pacata tandē ecclesia, Damasus otio litterario delectatus, vitas pontificū omniū, qui ante se fuêre, cōscripsit, easq; ad Hieronymū misit. Nō destitit tamē & tēpla, & cultū diuinū augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnā iuxta theatrū, alterā via Ardeatina ad catachūbas. Dedicauit & Platoniā, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerāt. Versibꝰ quoq; elegantibus sanctorū corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriā posteritatis. Præterea verò basilicā, q̄ ipse in honorē D. Laurentij nō lōgè à theatro Pompeiano cōdiderat, maximis muneribus ornauit, patena argētea librarū xx. ama argētea librarū xv. scypho argenteo anaglypho librarū x. calicibꝰ argēteis v. coronis argēteis v. domos quoq; circa basilicā positas dono dedit: fundū etiā Papirianū agri Ferētinatis: fundū Antonianū, balnea non lōge à tēplo posita, vt psalmi quoq; alternis vicibꝰ in ecclesia canerētur, in fineq; eorū verba hæc ponerētur, Gloria patri & filio & spirituisancto, instituit. Primus etiā Hieronymi scriptis auctoritatē dedit, cū priùs lxx. interpretū scripta tantūmodò in precio essent. Nā & biblia Hieronymi legi cœpta est, vt Psalmi eiusdē fideliter ex hebraico traducti, cū antea apud Gallos potissimū incōpositè legerētur. Mandauit itē, vt in principio celebrationis (q̄ Missā vocāt) cōfessio diceretur, vt hodiè fit. Idē verò Damasꝰ, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros 31. diaconos 11. episcopos 62. creasset, moritur, ac sepelitur via Ardeatina cū matre & sorore in basilica à se condita, tertio Idus Dec. Sedit annos 19. menses 3. dies 11. Vacat tum sedes 21.

SIRICIVS I.

40. Pont. Valentiniani imp.

SIRICIVS natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit.

Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusq́ue militia cùm scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium consensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens, eidem orientem assignat. Posteà verò imperij sui anno tertio Gratianum filium necdum benè puberem, socrus & vxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellibus suis mira celeritate opprimit.

Eudoxius Ariani dogmatis episcopus.

Sed Valens ab Eudoxio Ariani dogmatis episcopo baptizatus in sæuissimam hæresim declinans, nostros persequitur, & in exsilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat, aut in exsilium mittebat. Magnè auctoritatis tunc erant Antonij discipuli, Macarij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in precio erat, Paphnutius, Pambo, Moses, Beniamin, Paulus Alpheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph, qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exsilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in insulam Aegypti nequaquam mittendos esse, Maunia quoque Sarracenorum gentis regina, cùm frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum, genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur. Verùm Moses inclamat, Arguunt te, ô Luci, per metalla damnati Christiani, in insulas relegati, & carcere inclusi: quare manus tuas ad me consecrandum nunquam inijcies. Reuocatis itaque episcopis qui se consecrarent, datur reginæ præsul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valens & Lucius, licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit.

Macarius *Isidorus* *Themistius philosophus.*

Interim verò Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus positam locis inuijs, & Bur-

Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumque in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergentionem oppidum moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis prius, sed sero ab exsilio episcopis & monachis, quos etiam militare coëgerat, prælio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romanij imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari à primis ordinibus vsq; ad episcopatum. Censuit item ordines per interualla dandos. Manichæos præterea, qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasterium ingrederentur, atque ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitæ tempore macerarent. Viaticum siquidem tum demum ab Ecclesia recipiebant, vbi de optima eorum vita constaret. Consecrari autem presbyterum ab episcopo tantum censuit. Instituit item, vt quicunque aut viduam, aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, vrbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, qui & contra Arianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatium: atque non ita multò post Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit: posteà verò in extrema senectute fidei nostræ se tradens, contra Arium libros more dialectico scripsit. Multa quoque composuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autem Gallogræcus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tum conatus est. Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virum iustum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum litterarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grandis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quædam opera in mathematicis scripserit, in Psalmos quoque & in Euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arianos multa edidit. Optatus quoque Afer episcopus Mileuitanus, libros sex contra Donatistas composuit. Seuerus autem Aquileus Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo exstant epistolarum libri, volumen cõposuit, quod Catastrophen vocauit. Siricius verò compositis ecclesiæ rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, octauo Kalendas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Hilarius Pictauorũ episcopus.

Victorinus Afer.

Greg. Bæticus.

Photinus hæret.

Didymus Alexand.

Optatus episc. Mileuitanus.

ANASTASIVS I.

ANASTASIVS natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ episcopus creatur.

41. Pont.

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argentariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum vastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens, pulsa Ariana hæresi, totam prouinciam ad veram CHRISTI fidem redegit. At verò cum instantibus Gotthis, rempubl. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, icto cum Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Constantinopoli egregiè sepulto, omnes

Gratianus imp.

eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientem confugit. Sunt autem qui scribant, hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse, matris Instinæ crimine, quæ Arianam hæresim fouens, Christianos persequebatur, maximè verò Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cùm hanc itaque reprimere Ambrosius conaretur, qui tum cõsularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque ingressus, multa de concordia partium disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quàm Ambrosio episcopatum committi debere, quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanẽsis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quãta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegãtissimè scripta ostendunt.

Ambrosius.

Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauens, cõstituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cùm sacrum euãgelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Neve peregrini, maximè autem transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque episcoporum præseferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erant, & ad corrumpendam fidẽ de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum clericorũ reciperentur. Basilicam quoque, quæ Crescentiana vocatur, in regione secunda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damasi & Siricij tempora, illustrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valentinianus, Gratianus, Theodosius, verumetiam sanctissimi atque excellentes in quauis facultate doctores, tum Græci, tũ Latini. Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius: ambo fuêre nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit volumẽ de Spiritusancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij exstabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus, qui Basiliũ ad monasterium perduxit, Hieronymi præceptor multa scripsit, maximè verò in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & contra Eunomium libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro versu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus, & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polæmonem virum eloquentissimũ secutus est. Is postremum dum senex admodum esset, successorem sibi deligens, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic verò sub Theodosio moritur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ episcopus, hæreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiã multa sermone Syro, Ephræm Edessenæ ecclesiæ diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publicè in quibusdam ecclesijs eius scripta legerentur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationib⁹ bis in vrbe mẽse Decẽb. habitis, presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto Kalend. Maij. Annos verò tres, dies decẽ sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Gregorius. *Basilius.* *Greg. Nazianzen.* *Epiphan.* *Ephræm Edessenus.*

INNOCENTIVS I.

INNOCENTIVS natione Albanus, patre Innocentio particeps Theodosij temporum fuit.

42. Pont. Theodos. imp.

Qui singulari celeritate & cõsilio vsus, Maximũ tyrannũ Gratiani interfectorẽ, apud Aquileiã occidit. Hanc calamitatẽ Maximo ipsi Martinus vir sanctissim⁹ anteà prædixerat, dũ Britãniam

niam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulam vacuam militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarunt. Theodosius autem diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde meritò Claudiani poëtæ carmina in laudem Theodosij exstant:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cùm Mediolani ingredi ecclesiam vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddam facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesiæ, nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltrò ipsi Ambrosio gratias egerit atque pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius, quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quò minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lacrymis pœnitentiam propè patrati sceleris egit, & legem tulit, & sententiæ principum super animaduersione prolatæ, in * tertium diem differentur, quò misericordiæ vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes litterarum expressè recenseret, quod interim iræ daretur locus. Affirmant quidam, principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum, tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

dies, xxx.

Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Constituit enim vt sabbato ieiunium celebraretur, & quòd tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quòd eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deque monachis regulas quasdam tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuêre, Montanus, Priscilla & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente, vel in monasteria (vt alij volunt) relegauit. Præterea verò Pelagium monachum & Cælestinum hæreseos damnauit, & quòd liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa, voluntatem per se sufficientem esse. Contra hos quoque multa scripsit Augustinus. Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio. Basilicam verò Geruasij & Prothasij dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structam & ornatam, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto precio. Templi dona hæc fuêre: patenæ argenteæ duæ lx. librarum, coronæ xij. cerostrata argentea quattuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque & xx. librarum fundentem aquam, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos argenteos anaplyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, item in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris commisit. Huius temporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Siriæ episcopus, vir sanè in disputando vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, non animam à domino in dispensatione susceptum, posteà verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam, non tamen ex ea parte qua rationabilis est, sed ea solum, qua corpus viuum reddit: ad supplementum verò rationabilis partis, ipsum Verbum Dei fuisse perhibebat. Quæ quidem sententia, & à Damaso anteà, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originem habuêre. Marcianus autem Barcilonæ vrbis episcopus, castitate & eloquentia insignis, benè cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus verò Hierosolymitanus episcopus, sæpè pulsus ecclesia & receptus, ad extremum sub Theodosio principe annis octo episcopatum tenuit, multaque scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam membranis instaurare conatus est, scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius scripta declarant. Improbatur item eo tempore in synhodo

Pelagius & Cæle.

stinus damnantur.

Apollinarius episc.

Apollinaristæ.

Cyrillus.

Hieronymi habitatio.

Burdegalensi Priscilliani dogma, sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superius diximus. Innocentius verò vbi per sacros ordines quatter in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quattuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto Kalendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

43. Pont.

ZOZIMVS natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio successere, temporibus fuit.

Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexêre, diuisis tantummodò administrationibus. Arcadius enim orientem Honorius verò occidentem gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescentibus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatque: qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multò pòst, moritur. Item quoque Mascezel tanta victoria elatus, cùm nec Deo, nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagasus Gotthorum rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat. Verùm Romani comparato exercitu, barbarum in Fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic verò successit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cùm superare posset, & fouit & iuuit. Verùm postremò cùm Alaricus in Galliam proficiscens, concedente eò loci sedes ad incolendum Honorio, apud Polentiam consedisset, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœdus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruantes, incautos perturbare. Verùm sequenti die sumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & septuagesimo quarto: salutis verò Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & clementia, vt suis mandauerit, à cæde & sanguine, quoad fieri poterat, abstinere: vtque confugientibus ad Basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa (parum enim incendij senserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, vbi apud Consentiam vi captam & direptam, moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem, Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius vxor, ita placuit, vt à cædibus & rapinis temperatum, & suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certè ei prius fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condere, eamque Gotthiam appellare, & imperatoribus nomen de se relinquere, vt non Augusti deinceps, sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modò à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit, Arcadij iam mortui filium.

Arcadius & Honorius.

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Constituit enim vt diaconi, dum celebraretur, læuas tectas haberent linostimis. Concessit item, vt in parochijs cerei sancto Sabbato benedici possent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fidelium, id fieri posse non negauit. Vetuit etiam, ne serui in clerum reciperentur, quòd huius-

huiuscemodi viros liberos & integros esse oporteret. Adsciscuntur nunc non modò serui, & vulgò concepti ac vati, verumetiam flagitiosi omnes ex flagitioso quoque geniti: quorum sceleribus ecclesia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Zosimum misisse ad Carthaginense concilium Faustinum episcopum, duosque vrbis Romæ presbyteros, vt ostenderet nil vsquam publicè agi debere sine consensu ecclesiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arianæ partis episcopus, qui variarum hypotheseon libellos scripsit. Diodorus quoque Tarsensis episcopus, dum Antiochiæ presbyter esset, multa tum scripsit, Eusebij sententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem sæcularium litterarum. Scripsit & Tiberianus apologeticum ob suspicionem hæreseos, quia cum Priscilliano accusabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de græco Athanasij, in sermonem nostrum transtulit. Scripsit & Ambrosius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuêre tum etiam in precio Ioannes Constantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illustres episcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chrysostomum fuisse, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum meritò adeptus est, quique Theodorum & Maximum condiscipulos suos ad fidem Christi traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philosopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potissimum in schola successorem relinquere vellet, non alium quàm Chrysostomum dixit, nisi hominem Christiani ad se traduxissent. Perlata tum etiam sunt ad Zosimum synhodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæresis vbique damnatur. Sunt qui scribant, & Petronium Bononiensem episcopum virum sanctissimum, & Possidonium Africæ prouinciæ episcopum, magnam sanctitatis opinionem de se tum concitasse. Scripsit & multa contra hæreses Primasius ad Fortunatum episcopum. Sunt qui scribant, Probam Adelphi pro consulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Christi tum composuisse. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ asscribunt, Theodosij iunioris vxori. Augustinus verò beati Ambrosij in fide discipulus, homo certè omnium, qui tum fuêre, doctissimus, Hippone in Africa episcopus, fidem nostram scriptis & disputationibus, tum maximè tuebatur. At Zosimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, episcopis octo, moritur, ac sepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris septimo Kalendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menses tres, dies duodecim. Vacat tum sedes dies vndecim.

Lucius Arianæ partis episcopus. *Tiberianus.* *Euagrius.* *Ambrosius Alexandrinus* *Ioannes Chrysostom.* *Petronius.* *Paßidon.* *Primasius.* *Augustin. Hipponensis.*

ANNOTAT.

Zosimum hunc fuisse natione Græcum Asiaticum, patria Cæsariensem in Cappadocia, eiusque Hermogenis nepotem, qui in concilio Nicæno symbolum edidit, facilè suspicari possumus ex quadam epistola Basilij Cæsariensis episcopi, quam ad Papam Innocentium scribit; in quo eum virum depingit, quem ex multis circunstantijs Zosimum hunc esse intelligitur. Qui cùm esset vir doctißimus, & sanctißimus propter eius incredibilem virtutem à Basilio episcopo Cæsariense (cum esset suæ ecclesiæ presbyter) ad prædecessorem suum Innocentium Papam missus Romam veniens, statim post Innocentij mortem omnium suffragijs Romanus Pontifex Theodosio iuniore Augusto VII. & Palladio V. Consulibus anno Christi CXVI. renunciatus, sedit annos III. menses IV. & dies VIII. Post cuius obitum altero die Bonifacius presbyter in scismate Romanus Pontifex ordinatus est cum Eulalio archidiacono. Qui Eulalius mense III. die XV. initæ dignitatis coactus abdicauit, & factus est episcopus in Campania; Bonifacius verò Apostolicam sedem in pace obtinuit. Fuit hoc schisma quintum in Romana ecclesia, ab Anastasio Bibliothecario, & in eo Registro, de quo suprà dixi, accuratißimè, & singulatim descriptum, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Cæterum, de ijs quæ de Zosimo dixi, monuit me vir doctißimus & præstantißimus Guillelmus Syrletus sedis protonotarius.

BONIFACIVS I.

44. Pont. Honorius imper.

BONIFACIVS natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero seditio est. Nam dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ episcopus creatur, Eulalius in Constantiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen septimo mense post Bonifacius, & solus vrbis præsul constituitur.

Intereà verò mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honestè habitam, Honorio fratri reddidit, pacemque cum eo datis dilectissimis obsidibus inijt. Idem fecêre Alani, VVandali & Suevi. Placidiam verò Honorius Constantio, quem Cæsarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianum filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa, ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: neve seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit prætereà oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusque sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum viginti, & scyphum argenteum librarum decem, coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum insignem reddidêre multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiam Dei, vita & scriptis, non attinet dicere, cum & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleem, ætatis suæ anno lxxxxj. pridie Kalendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsareæ Palæstinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisque ingenij. Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritumsanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quòd de euersione Serapis librum copiosè ac doctè scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquas Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inuenisse, deque ea re sermone græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem posteà Abundius presbyter Hispanus latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam, qui huic ætati addunt Ioannem Cassianum & Maximinum viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui historiæ Romanæ Epitomen fecit ab vrbe condita vsque ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum * Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in precio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopus sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo Kalendas Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocant, qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Hieronymus presbyter.

Gelasius episcopus.

Cassianus

Eutropius.

* aliàs, Hierosolymitanus.

Eulalius reuocatur.

CAELE-

CAELESTINVS I.

45. Pont. Theodo-sius.

CAELESTINVS natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit. Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filium Cæsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Ioannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Intereà verò VVandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicam Ariana impietate fœdauit, pulsis etiam in exsilium quibusdam episcopis benè sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense quinto Kalendas Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. VVandali autem capta Carthagine in Siciliam traijciens, insulam depopulantur & vastant. Idem fecêre Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aëtius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modò laborantibus auxilium non fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aëtio destituti, ab Anglis auxilium petiêre quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui Honorij anno, Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

Augustinus moritur.

At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & Euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus, & discerne caussam meam; quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic asscribitur. Multa præthereà constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum, aquam annulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quattuor & viginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam esse pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus episcopus, & Cælestinus Pontifex mirum in modum aduersati sunt. Nam habita apud Ephesum synhodo cc. episcoporum, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Prętereà Germanum Antisiodorensem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidem optantes Palladium, quem ipse episcopum creauerat. Huius certè atque suorum opera, magna pars occidentis ad veram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Moysi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in vndis periêre. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidêre. At Cælestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mense Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, octauo Idus Aprilis. Consederat annis octo, mensibus decem, diebus & septem. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Nestorius Constantinop.

Synhodus Ephesina.

Germanum.

Diabolus personam Moysi indutus.

XYSTVS

XYSTVS III.

46. Pont.

XYSTVS III. natione Romanus, patre Xysto, Valentiniani tempora attigit. Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genserico VVandalorum rege iniјt, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, VVandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Gensericus ab Arianis, eorum impietatem extollens, varijs terroribus episcopos nostros persequitur. Interim verò dum Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiam in vxorem ducit, VVandali Genserico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingentesimo & lxxxiiij. posteaquam Romanorum esse cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur, Attila cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtrasque Thracias ferro ac flamma deuastat, Bledamque fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit, atque iter statim carpit. Quod vbi Aëtius intellexisset, legatos de pace statim Tolosam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, vt communi impensa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuêre, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes ferè occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cùm vox superueniens incerto auctore, certamini finem imposuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prælio cecidisse.

Valentinianus imper.

At Xystus pontificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersitur. Hic autem congregata septem & quinquaginta episcoporum synhodo, ita caussam dixit, vt ab omnibus vno consensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exsiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ob pietatem ecclesiæ non negaretur. Eius autem prædia non fisco, sed ecclesiæ asscribuntur. Aiunt Bassum post exsilium non multum vixisse, tertio enim mense diem extremum obijt: cuius corpus Xystus episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conspersum, proprijs manibus ad sanctum Petrum sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit autem Xystus basilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum * Liuiæ. Accepit deinde nomen ad Præsepe: postremò verò sancta Maria maior, vocata est. Xystum autem huius templi auctorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per X. enim in principio & y scribitur Græca orthographia, licet nostra ætas consuetudini seruiens, Sixtum scribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum purissimum, CCCC. librarum, scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamatrium librarum quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundum Cleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontem baptisterij. Ornauit & ambonem ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quem nos suggestum appellamus, vbi euangelium & epistola canitur. Præterea verò rogatu Xysti Valentinianus templa quædam sanctorum mirificè excoluit. Nam & supra confessionem beati Petri auream Saluatoris imaginem gemmis aureis distinctam collocauit, & fastigium argenteum basilicæ Constantinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & confessionem beati Petri ex argento. Aiunt prætereà huius temporibus Petrum episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in mon-

monte Auentino, non longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis:

Culmen Apostolicum cùm Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula.
Pauper tàs locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam, qui scribant huius temporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraque eleganti oratione scripsêre. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrina, dicendi copia. Non improbatur postremò Hilarius Arelatensis episcopus, vir sanctitate & doctrina tempestate insignis. *Hilarius.* Xystus autem cum omnia, quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarum, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

LEO I.

47 Pont. LEO natione Tuscus, patre Quintiano. Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verùm cùm iam desperatis rebus in eo esset, vt statiua moueret, vidissetque ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei se vocitans. *Attila flagellum Dei.* Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infestis signis, cùm eò loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir sanctissimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetque Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbem mortuus est, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus apostoli putati sunt. inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò pòst, effundente se vbertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur.

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam Catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus episcopus, virginem non Dei, sed hominis tantummodò genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches autem Constantinopolitanus Abbas, ne sentire cum Nestorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compositum recedisse affirmabat, vnumque factum, nec vllo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cùm Flauianus Constantinopolitanus episcopus damnasset, Theodosio annuente, synhodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexandrino episcopo præsidente, Eutyches restituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusque locum suffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & triginta episcoporum auctoritate decernitur, credendum duas naturas in Christo fuisse: vtque vnus idemque Christus Deus homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutyches nefandus Manichæorum præsul damnarentur. Combusti *Cōcilium Chalcedonense. Nestorius Constantinopolitanus episcopus.*

etiam

tiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atque hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxiamque quondam Valentiniani vxorem, sibi violentis nuptijs adiungit. Hanc ob rem VVandali ex Africa acciti, Genserico duce Romam hostili manu ingressi, Maximum in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisum in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & sacraria spoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post vrbem captam, atque Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuersus, Demetriam ancillam Dei impulit, vt basilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo suo conderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij episcopi basilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuò renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, restituit. Cameras prætereà tres condidit in tribus basilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Prætereà verò monasterium prope sanctum Petrum condidit, constituitque vt intra actionem mysterij diceretur: Hoc sanctum sacrificium, &c. neve vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis castè & integrè vixisse. Dum autem his curis vir sanctus intentus esset subitò exorta est Acephalorum hæresis: qui ideò Acephali vocati sunt, quia sine cerebro & sine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negant, vnam tantum in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidem hæresim epistolis suis eleganter & doctè ad Christi fideles scriptis acerrimè confutauit. Sunt qui scribant, Paulinum Nolanæ vrbis episcopum, Prosperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennensem episcopum, in precio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litanias vocant, instituit ob frequentes terræmotus, qui tum maximè Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud sanctum Petrum in Vaticano iiij. Idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

Acephalorum hæresis.

Paulinus, Prosper, Mamercus.

HILARIVS I.

HILARIVS natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit.

48. Pont.

Leo enim primus ex Græca natione, in locum Marciani imperatoris demortui sufficitur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustum creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperium vsurpare conantibus. Hac verò opportunitate illectus Gensericus VVandalorum rex, ex Africa in Italiam statim nauigat, Romanum imperium inuasurus. quod vbi intellexit Leo, *Basilicum patritium cum valida classe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemque classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africam redijt. Vexare intereà vrbem Romanam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis superauerat, elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticiensis episcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset.

Leo primus imp.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermisit nunquam. Prætereà verò instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerent, quæ institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum orbem sparsit. Epistolas quoque conscripsit de fide catholica, tres synho-

synhodos confirmantes, Nicænam, Ephesinam, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio autem Constantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & preciosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Ioanni Baptistæ, Ioanni Euangelistæ, & sanctæ Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clausæ, in oratorio autem τοῦ σταυροῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eò loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina. ante oratorium erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. At Lunam verò, monasterium in vrbe struxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuêre, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodorensem & Lupum * Trecharensem episcopos, huius temporibus fuisse, qui tum multum iuuêre Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius præterea Constantinopolitanus episcopus, ingenio, doctrina, & moribus ecclesiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autem natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationem Paschæ ad cursum lunæ tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superans. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus asscribant, de quo plura fortasse, quàm satis est, scribuntur. Hilarius autem vbi ea peregisset, quæ ad optimum pontificem pertinebant, tum in exstruendis templis ornandisque, tum etiam docendo, admonendo, castigando, eleemosynasve vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinque & viginti presbyteris, diaconis quinque, episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

Trecasse-num.

Gennadius episcop.

Victorin. Aquitan.

Merlin. vates.

ANNOTAT.

Vt ex antiquis litteris argenteis, & musiuis, quæ adhuc exstant in baptisterio Lateranensi, Hilarus, non Hilarius dicendum est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptum animaduerti.

SIMPLICIVS I.

SIMPLICIVS patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit. 49 *Pont.*

Nam Leo primus valetudine correptus Leonem secundum ex Ariadne sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cùm finem vitæ sibi adesse cerneret, patri Zenoni imperium reliquit. Interim verò Odoacer cum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patricium apud Ticinum superatum & captum, Placentiæ inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingentibus copijs in Italiam properè mittit, qui duces Odoacris non procul Aquilea vel Lisontium amnem graui prælio superat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauennam obsessum eò pepulit, hortante etiam Ioanne episcopo, vt se imperij socium acciperet. Verùm sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus est.

Leo secundus, & Zeno imper.

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longe à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ persæpè flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in tem-

templo hæc carmina legisse memini musiuo opere descripta:

Hæc tibi mens validè decreuit prædia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simpliciusq; Papa sacris cælestibus aptans
Effecit verè muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent lumina nobis,
Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hac hæres titulis ecclesia iustis,
Succedensq; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, perq; hæc commercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicam quoque Vibianæ martyris ad Palatium Lucianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoque instituit, vt presbyteri tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs Pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarum, declarant Acatij episcopi Constantinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinum episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamen, vt pœnitenti tempus assciberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorum baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetem Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsariensem imitatus. Tum verò omnes ferè Aegyptij declinarunt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & Catholicos in Africa Hunericus VVandalorum rex, Arianos imitatus. Quamobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti caussa ituram, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem, moritur. Ferunt ea tempestate & Elisei ossa in Alexandriam translata esse, & corpus Barnabæ Apostoli, cum euangelio eius manu scripto, repertum. At Simplicius cum ecclesiam Romanam non institutis solum, verumetiam donis auxisset, creassetque ex ordine sacrorum bresbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri Basilica sexto Nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

Remigius Episcopus Remensis.

FELIX III.

FELIX tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, qui annis quattuordecim Italiæ imperauerat, vsque ad Theodoricum peruenit.

50. Pont. Odoacer.

Qui etsi Rauennam sedem regni fecisset, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: Nam & sepulchrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas plerasque restituit, nihilque omisit, quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Antefledam in vxorem duxit, & sororem Hunerico VVandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegotthorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quem ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigante Acatio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio benè sentientium approbata, Petrum & Aca-

tium

tium damnat. Post annos verò tres, cum Zeno fidem faceret hos homines poenitere, Felix eò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui re cognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egêre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synhodo, hos vt praeuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen poenitentiae tempus asscriptum est, qui errorem suum fassus est, poenitendique tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti aedificauit non longè à basilica Laurentij martyris. Constituit item, vt ecclesiae non nisi ab episcopis consecrarentur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Graecum, librum contra haereticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamenti. Sunt etiam, qui huic aetati asscribant Ioannem Damascenum, virum doctissimum ac theologum insignem. Hic enim librum sentētiarum composuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexandrinum imitatus est, libros quoque medicae artis composuit, quibus morborum caussam & medelas describit. At Felix cùm ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mense Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses vndecim, dies decem & septem. Vacat tum sedes dies quinque.

Theodorus presbyter.

Ioannes Damascenus.

ANNOTAT.

Felicem hunc non tertium, sed secundum appellarem, cùm is, qui in schismate contra Liberium creatus est, Papa dici non potuerit.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, Canonicos (vt vocant) regulares ordinis sancti Augustini Laterani primus collocauit, qui ibidem vsque ad Bonifacium VIII. à quo expulsi sunt, permanserunt, ex archiuis basilicae Lateranensis.

GELASIVS I.

GELASIVS natione Afer, patre Valerio. Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Vesogotthorum regem in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiamque occupasset, vterque affinis erat. Iustior habebatur Alarici caussa, vnde socerum genero praetulit. Superatis itaque Francis ingenti praelio, Vasconiam recipit, receptamque pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiae partibus apud praetoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentem in adoptionem susceperat.

51. Pont.

Gelasius autem Manichaeos in vrbe deprehensos exsilio damnat, eorumque libros apud basilicam diuae Mariae publicè comburit. Instante praetereà synhodo, cognita Messeni poenitentia, eum libello prius satisfacientem, purgatum ecclesiae suae restituit. Cùm verò intellexisset Petri & Acatij seditionibus multa flagitia & parricidia in ecclesijs Graeciae committi, confestim eò misit, qui hos, si non statim poeniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem consuetudo primitiuae ecclesiae, diutius exspectare ad gremium pietatis suae aliquando redituros. Confugerat tum Ioannes Alexandrinus episcopus, vir catholicus illorum seditionibus vexatus, ad pontificem Romanū, à

quo perbenignè & comiter susceptus est. Dedicauit Gelasius ecclesiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicam sanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana,& basilicam sanctæ Mariæ via Laurentina in fundo Crispi vigesimo ab vrbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes semper mira beneuolentia & charitate complexus est. Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit, maximè verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam composuit ad imitationem beati Ambrosij, edidit & libros quinque contra Eutychen & Nestorium, duos item contra Arium. Orationes habuit elegantes & graues. Epistolas prætereà ad amicos & domesticos fidei scripsit, non minus graues quàm doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebantur. Sunt qui scribant Gelasium excommunicasse Anastasium imperatorem Constantinopolitanum, Zenonis successorem, quòd hæreticis & Acatio faueret, vnde constat, imperatorem errantem in fide & monitum, si non paruerit, à pontifice Romano excommunicari posse. Eadem auctoritate vsus est etiam contra VVandalos eorumque regem, qui Ariana infecti hæresi, Catholicos cruciatibus & supplicijs persequebantur. Fuêre etiam in primo huius pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinensis, alter verò Campanus episcopus fuit. Hi multum auctoritate & sanctitate sua Italiam à barbaris vexatum iuuêre, orationibus & blandicijs barbarorum corda mollientes. Multum prætereà tum in Gallia profecêre, & Lannociatus abbas Carnotensis, & Aurelianus & Mezentius Pictauiensis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem eò perpulêre, vt Christianissimi fierent, & fidem Catholicam vbique tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro sanctissimo asscribant. Gelasius autem posteaquam bresbyteros duos & triginta, diaconos duos, episcopos septem & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in basilica beati Petri Apostoli xj. Kalendas Decembris. Sedit annis quattuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septem.

Anastasium imp.

ANASTASIVS II.

ANASTASIVS secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio imperante fuit.

52. Pont. Anastasium imp.

Quo tempore Transamundus VVandalorum rex, & Catholicas ecclesias claudit, & centum ac viginti episcopos exsulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arianum episcopum, sanctam Trinitatem publicè in balneis detestantem, tribus fulminibus ictum concidisse, eiusque cadauer exustum omninò fuisse. Cumque item Barbas quidam Arianus episcopus, nescio quem baptizaturus esset his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in spiritu sancto, ferunt aquam nusquam comparuisse, quo miraculo permotus, qui characterem exspectabat, confestim ad nostros transijt.

Olympius de cælo tactus.

Anastasius verò (vt quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorem excommunicauit, quòd Acatio faueret, tametsi postea ipse ab Acatio seductus, dum eum reuocare clanculum tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à communione pontificis tum maximè subtraxit: quòd etiam sine Catholicorum consensu Photino Thessalonicensi diacono communicasset, qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem subitò morbo correptum interijsse. Sunt qui dicant, eum in latrinam effudisse intestina, dum necessitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Afer, Rumpensis Episcopus, qui in Sardiniam quoque cum alijs Catholicis Africæ à Transamundo exsulatum missus est, nil prætermisit, quod ad veram Chri-

Fulgentius.

Christi fidem pertineret docendo, prædicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & contra Pelagianam hæresim. Orationes quoque habuit ad populos elegantes quidem & graues.

Egesippus. Iuuit etiam scriptis suis ecclesiam Dei Egesippus vir doctissimus, qui & monachorum regulas composuit, & sancti Seuerini abbatis eleganti stylo vitam edidit. Faustus autem apud Gallos episcopus multa tum scripsit copiosè & ornatè, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod contra Arianos scripsit, in quo ostendit, τρίαδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum esse. qua in re ostendit, tum patrum sententijs, tum diuinæ scripturæ testimonijs, solum Deum incorporeum dici posse, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu, qui ex sacris ordinibus semel Decembri mense in vrbe habitis, presbyteros duodecim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri XIII. Kalendas Decembris. Sedit annum vnum, mensibus decem, dies quattuor & viginti. Vacat tum sedes dies quattuor.

SYMMACHVS I.

53. Pont. SYMMACHVS natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Pontifex creatur, non sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmackum apud basilicam Constantinianam Pontificem decernit, pars altera apud basilicam Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anastasij sufficit: seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium consensu concilium Rauennæ indicitur: discussaque re præsente Theodorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certè magna clementia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopum dedit. Verùm anno quarto pòst clerici quidam seditionibus gaudentes adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris Laurentium reuocant, qua ex re indignatus rex Petrum Altini episcopum Romam mittit: qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti episcoporum synhodo, & obiecta constanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset. Gordianus presb.

Respirante deinde aliquantulum repub. Christiana, Clodoueus pulsis Arianis hæreticis, & Catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit.

Symmachus verò Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumque libros ante fores Constantinianæ basilicæ concremauit. Basilicas verò multas aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ Apostoli apud sanctum Petrum ædificauit, multoque argento & auro exornauit, & templum ipsius Apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in angustiorem formam redegit. Gradus quoque ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosque gradus sub diuo dextra læuaque, episcopia prætereà construxit. Aedificauit etiam basilicam Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario. Basilicam sancti Pancratij cum arcu argenteo librarum quindecim. In basilica Pauli renouauit apsidam, cui ruina imminebat, picturisque ornauit. post absidam verò aquam introduxit, balneumque fundamento erexit. In vrbe autem basilicam sanctorum Siluestri & Martini à fundamentis exstruxit iuxta Traiani thermas, vbi & super altare Ciborium fecit argenteum librarum centum viginti, arcus argenteos librarum decem: confessionem argenteam librarum quindecim, suggestum quoque erexit porphyreticis & crustis marmoreis Episcopia. Ciborium.

reis insignem. Fecit & gradus basilicæ Ioannis & Pauli post apsidam. Auxit & basilicam archangeli Michaëlis, aquamque introduxit. Sanctorum Cosmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illustribus viris. Pauperibus quoque ad basilicas Petri & Pauli habitacula exstruxit, curauitque ne quid eis deesset, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & episcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exsulantibus, pecunias & vestes subministrabat. Reparauit etiam basilicam sanctæ Felicitatis: & apsidam beatæ Hagnetis cum Basilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam restituit. Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia. Constituit item, vt die dominico, vel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelsis Deo. Cœmeterium quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil postremò omisit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore ecclesiam Dei multum iuuit Gennadius Massiliensis Episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librum de dogmatibus composuit: & quid cuique ad salutem necessarium esset, declarauit. Scripsit item de viris illustribus, Hieronymum imitatus. Symmachus autem creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriens, ad basilicam Petri sepelitur xiiij. Kalendas Augusti. Sedit autem annis xv. mensibus sex, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Gennadius Massiliensis episc.

ANNOTAT.

Schisma hoc pernitiosum, & atrox à primo Nouatiani schismate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iiij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Paschasio Diacono loquitur. Reliqua schismata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

HORMISDA patria Frusinonius, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tempora peruenit, à consulatu Senatoris vsque ad consulatum Boëthij & Symmachi.

54. Pont.

Quos Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis, exsilio primò, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boëthius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit & pleraque ex Aristotele, in eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musicæ & arithmeticæ ostendunt. Postremò verò cum Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant, Boëthium tantam calamitatem subijsse, quod in Arianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior sententia mihi verior videtur.

Theodoricus imp. Boëthius.

Hormisda autem hortante Theodorico, prouincialem synhodum in vrbe habuit, omniumque consensu Eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Ioannem quoque Constantinopolitanum episcopum litteris & nuncijs adhortatus est, vt ab eadem hæresi desisteret, crederetque duas in Christo naturas esse, diuinam & humanam. Desijt parere Ioannes Anastasij viribus fretus, quem non ita multò post fulmine ictum, dedisse pœnas creditum est, tum propter hæresim quæ grauis erat, tum vel maximè quia legatos ab Hormisda missos contra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se, naui quassa & rimosa ea conditione nauigare iussit, vt recta in Italiam redirent, nec vllum Græciæ litus attingerent. Hæc etiam eisdem mandata ad Pontificem dedisse

disse referunt, vt sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiuslibet alterius accipere. Fuêre autem legati, Euodius Ticinensis episcopus, Fortunatus Catinensis, Venantius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anastasio VII. & XX. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad Pontificem mittit: qui & sedis apostolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormisda Theodorico annuente Germanum Capuanum episcopum, Ioannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effusa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium virorum multitudine, honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Constantinopolitano episcopo. At qui cum Acatio sentiebant, istorum aduentum veriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misêre, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis venturos, nisi eis reddita fuerit ratio, quamobrem Acatius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit.

Iustinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo VVandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnum obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris Catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exsilium miserat, reduxit, atque eos suo instituto viuere permisit. Dona prætereà multa ac preciosa eodem tempore Romam ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea tum argentea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, scyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & XL. librarum, cerostratis argenteis duobus librarum LXX. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Constantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, amis argenteis tribus. His demum ex sententia peractis, cum etiam de more presbyteros vnum & viginti, episcopos quinque & I. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOANNES I.

IOANNES natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsque ad consulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorum nomen exstingueret, Arianos expulit, eorumque ecclesias Catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannem Pontificem, Theodorum, duosque Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem excepti legati sunt, qui vbi rationem legationis exposuêre, cùm flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eò tãdem pium hominem pepulêre vt Arianos restitueret, atq; eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribãt, Theodoricũ rabie sæuiendi tũ incitatũ Symmachum & Boëthium reuocatos ab exsilio & carcere, eo tempore

55. Pont.

occidiſſe. Vtcunque ſit, necatos Theodorici iuſſu conſtat, nec multum refert Hormiſdæ ne, an Ioannis temporibus aſſcribantur. Ioannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem properè conijcitur: ac parum abfuit, quin eum ſtatim occideret: adeò in hominem exarſerat, & fide & moribus cum Iuſtino ſentientem. Perijt tamen ſanctiſſimus homo in carcere pedore, ſitu, & inedia: quam quidem ſæuitiam ira diuina non ita multò pòſt grauiore pœna compeſcuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir ſanctiſſimus retulit) in ignem Lipareum immerſa eſt.

Theodorico autem in regnum Amalaſiuntha filia ſucceſſit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito ſuſceperat. Quæ quidem mulier ſupra ſexum prudentia vſa, & patris decreta mala præſertim emendauit, & Boëthij ac Symmachi filijs bona paterna in fiſcum delata reſtituit, & filium optimis diſciplinis erudiuit, aduerſantibus Gotthis, & acclamantibus, non litteris, ſed rei militaris diſciplina, regem ſuum imbuendum eſſe. Iuſtinus autem ſenex admodum, eodem fermè tempore Iuſtiniano ſororis ſuæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quattuor in regno relictis. Fuêre tum in precio & Benedictus Nurſinus, qui rationem monaſticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier ſanctiſſima, & Ioannes Antiochenæ eccleſiæ presbyter, qui multa contra eos ſcripſit, qui in vna tantum ſubſtantia Chriſtum adorandum cenſebant. His addidit Iſidorus Cyprignium quendam epiſcopum Hiſpanum, qui eleganter in Apocalypſim ſcripſit.

Benedictus. *Brigida.*

Ioannes autem Pontifex antequam Conſtantinopolim proficiſceretur, tria cœmeteria reſtituit. Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, ſanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priſcillæ. Ornauit etiam altare ſancti Petri gemmis & auro. Detulit & ſecum Iuſtini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà ſecum perijſſe arbitror. Creauit etiam habitis de more ſacris ordinibus epiſcopos XV. Ferunt corpus viri ſanctiſſimi Rauenna ad vrbem delatum, ſepultumque in baſilica Petri vj. Kalendas Iulij Olibrio conſule. Sedit autem annis duobus, menſibus octo. Vacat tum ſedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IV.

FELIX quartus natione Samnis, patre Caſtorio, Iuſtiniani tempora attigit.

56 Pont. Iuſtinia.

Qui Beliſario duce in prælijs vſus, de Perſis & VVandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciers idem dux præſtantis animi & ſingularis virtutis ſuperauit, ac propè deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalaſiuntha verò ſeditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quocum moleſtè vixit, Theodahatum conſobrinum ſuum regni conſortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & temporum ſuorum hiſtoriam eleganter ſcripſerit, & Platonicam diſciplinam optimè callueri t: ſegnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortante Amalaſiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs ſuperauit.

Theodatum.

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Conſtantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & ſanctorum Coſmæ & Damiani templa, quæ adhuc exſtant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Baſilicam quoque ſancti Saturnini via Salaria incendio conſumptam, reſtituit. Sunt qui ſcribant Caſſiodorum hac ætate fuiſſe, qui ſenator de regenda repub. multa conſcripſit: & monachus pſalterij ſententias eleganti oratione ac ſtylo edidit. Ferunt etiam Priſcianum Cæſarienſem grammaticum inſignem, librum ſuum grammatices tum compoſuiſſe. Arator quoque vrbis Romæ ſubdiaconus, verſibus hexametris

Caſſiodorus. *Priſcian. grammaticus.*

metris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, diaconos quattuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Annis quattuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

BONIFACIVS II.

57. Pont.

BONIFACIVS secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte Iustiniano imperante fuit.

Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinę fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis patricij Treboniani, Theophili, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant: quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoq; legum Epitomen fecit librorum quattuor. Has autem leges, Institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt prætereà qui dicant, Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini elegãter scripsisse templumque in honorem Dei patris) nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullũ est in orbe maius, sua impẽsa, suoq; iussu ædificatũ.

Iustiniani codex.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locũ subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam ecclesiã conuersus, instituit ne quispiam sibi in episcopatu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montem Cassinum peruenêre religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidius insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudantur. Martinus prætereà gentem Suessionum prædicatione & scriptis ab Ariana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cùm in pontificatu sedisset annis duobus, diebus duobus, moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mẽsibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

58. Pont.

IOANNES secundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tẽpore fuit: qui statim vbi pontificatum inijt,

Anthemium episcopum damnarit, quòd in Arianam hæresim declinasset. Sunt qui scribant, hunc episcopum Constantinopolitanum fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium episcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hæc dona misisset, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas vrbem munitissimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente, Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex, de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos vnum & viginti creasset, sepeliturque in Basilica Petri sexto Kalendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quattuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio exstat in antiqua tabula, sita in pauimenao basilicæ S. Petri ad vincula, his verbis.

* SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTAE ECCLES. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SEVERVS PRESB. OFFERT. ET IT. P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

AGAPETVS patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus, à Theodahato statim ad Iustinianũ mittitur, ei infensum quòd Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsiniensium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hęc fœmina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. Prætereà verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autem mulieris interitum Iustinianus ita ægrè tulit, vt bellum Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaque eò missus, ac benignè & honorificè susceptus cùm pacem impetrasset ab imperatore, tētatur vt Eutychianam opinionem confirmaret. Verùm cùm Iustinianus ab ea re hominem sanctissimum abhorrere cerneret, precibus minas addidit. Tum Agapetus, Ego inquit, ad Iustinianum Christianissimum principem venire optaui, sed Diocletianum inueni, quem Christianorũ hostē fuisse constat. Hac libertate loquendi & Dei nutu Iustinianus permotus, & fidem Catholicam amplexus est. & pulso Anthemio Constantinopolitano episcopo, qui Eutychianam hæresim tuebatur, Menam catholicum in eius locum sufficit Agapeto consecrāte, qui haud ita multò pòst Constantinopoli moritur, cuius corpus loculis plumbeis occlusum, Romam defertur ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mensibus 11. diebus 21. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & viginti.

59 Pont.

Amalasiuntha.

SILVE-

SILVERIVS.

60. Pont SILVERIVS natione Campanus, patre Hormisda episcopo, Theodahato iubente pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret. Plus autem valuêre Theodahati minæ, quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est, qui nomina sua non subscriberent in creatione Silnerij.

Hanc ob rem, & vt etiam Amalasiunthæ necem vlcisceretur Iustinianus, Belisarium patritium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primò Siciliam attigit, eamque in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regem contra voluntatem Iustiniani creassent, Belisarius è Sicilia mouens, Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erāt, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantum terroris Gotthis qui in præsidio erant, incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Belisarius autem superuenturum Vitigin cum ingenti exercitu ratus, cui aperto Marte nequaquam par esse posset, mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa opus esse videbatur, quàm celerrimè muniuit. Vitiges. Superueniente deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominū secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, non cū amplius quinque millibus hominum secum duxisset. Castra inter duos aquæductus locat Vigitis, quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario: & ne aqua ad vrbem Romam influeret, omnes aquæductus, quos ad quattuordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit.

Intereà verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemium reuocet, quem diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autem cùm facere pontifex recusaret, scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Belisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori suæ committit, quæ quidem subornatis à Vigilio testibus, qui affirmarent Siluerium vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse, hominem coëgit abdicare se pontificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exsilium missus non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & litteris Benedictum rogasse, vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam vitam edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vita & moribus rationem benè ac beatè viuendi dedit: quique etiam multa monasteria constituit. Vigilius Pontifex creatur. Vigilius autem clericis Romanis ex Antodinæ sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinque, dies duodecim in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. Kalendas Iulij. Vacat tum quidem episcopatus dies sex.

VIGI-

VIGILIVS I.

61 Pont.

Synhodus Constantinopolitana.

VIGILIVS patria Romanus, patre consule, imperante Iustiniano, Pontifex creatur, cuius temporibus Constantinopoli quinta synhodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimã Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse: qua quidem in synhodo statutum est, vt beata Virgo θεοτόκος diceretur, quòd Deum suo partu nobis edidisset.

Interim verò Belisarius auctis copijs, cùm per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus esset, egredi constituit, & collatis signis cum Vitigine decernere. Is autem copijs suis diffidẽs, incensis castris Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius properè mouet ac Vitigin in vrbe captum cum omni familia & magna procerum parte, recuperataque ferè tota Italia, Constantinopolim secum ducit, quinto anno posteaquàm in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit, deque hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni precij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in via Lata, alterum via Flaminia exstabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Hortam vrbem, additis fundis, vnde monachi pascerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius pontifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemiũque, vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quòd malis promissis standum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Athemum hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri. Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat; & quòd eius fraudibus Siluerius circumuentus exsulatũ abierit: & quòd ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parere recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus in basilica sanctę Cæciliæ hominem comprehẽdit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cũ exsecratione à populo impetitum: cumque hac exprobratione: Malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his, qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines adsciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinũ episcopum, qui clerum & Romanam ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad templũ sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat præstaret. Cui ille, malle se quoduis supplicium pati respondit, quàm sententiã mutare: & cùm mulier, & qui secum aderant, minis instarent, ad Deocletianum se, non ad Iustinianum, quemadmodum arbitrabatur venisse, dicens, ita cæsus est, vt paulum abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaque in templum sanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à grassatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fune, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperam trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantummodò aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiam peiora meritum, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem, qui hominem secuti fuerant, partim in exsilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verùm posteà rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiã mutauerant & instante Narsate, quem Iustinianus contra Gotthos Romã miserat, Vigilius ac

exsu-

exsules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusque corpus Romam defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur. Vixit autē in pontificatu cùm Romæ, tum alibi annis decem & septem, menses sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Siluerio viuente, & Pontificatus administratione submoto, per vim pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco sextum schisma, quod Siluerij morte finitum est, notaui. Proculdubio Vigilius ambitionis spiritu diu laborauit. Nam paulò antè sub Bonifacio Papa II. se in Pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & ea re ille tunc ex animo succedente, aliquo tempore pòst, Siluerij locum inuasit. Quæ omnia illi Siluerius exsul in epistola quadam, quæ secundo conciliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat. Author Bibliothecarius.

PELAGIVS I.

62. Pont.

PELAGIVS primus, patria Romanus, patre Ioanne Vicariano,

Totila Gotthorū rex.

Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Taruisio mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiēs, adeò vt propter sæuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus sit, perueniēs deinde ad montem Cassinatem in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minis deterretur, ne tantoperè in Christianos sæuiat. Inde verò mouens, in Samnium proficiscitur, Beneuentū oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus, plerasque matronas Romanas ibi captas, Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet: quos quidem occupato prius portu, vnde subuehi comeatus poterant, tam acri obsidione pressit, vt inopia rerum, humana quidam vescerentur carne. Tandem verò Totila per Ostiensem portam vi irrumpens, vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamē qui scribant, ei in animo fuisse vrbem seruare, misisseq; noctu precones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerent. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam properè mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primò quidem bibliopola fuit, hūc cùm in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, eum in ordinem patriciatus adsciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificentiæ, gratiæ postremò vnicum exemplar tum in omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copijs ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non lōge à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno posteaquam Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cū regno interijt. Iustinianus quoque non multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cum merito suo Alemannicus, Gotticus, VVandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Narses mittitur.

Alboinus.

Pelagius autem ecclesiam Dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit, vt hæretici & schismatici coërceri etiam sæcularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur, quod malorum Vigilij caussa fuisset, cum Iustinianus eum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurando suscepto, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniens, supplicationes pro rebus benè ge-

rnè gestis à sancto Pancratio vsque ad sanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gotthis liberatã, quoad fieri potest, instaurat. Vnà verò eum Pelagio instituit, ne vllus ambitione vel precio ad quosuis sacros ordines admittatur. Pelagius præterea Valentinum notarium suum, virum probatæ fidei & religionis, thesauris ecclesiæ præficiens, basilicam Apostolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant, Cassiodorũ monachum virum doctissimum, vsque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum consul, inde senator factus, postremò monasticam vitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiunt & Victorem Capuanum episcopum librum Phase tum composuisse, quo potissimum Dionysiũ abbatem Romanum inscitiæ arguit, qui Paschalem calculum ineptè nimium composuisset. Ornarunt etiam Pelagij tempora sanctitate & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Vedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatum episcopus. Herculanus verò Perusinus antistes à Totila interemptus, in sanctos refertur. Pelagius autem vndecimo sui pontificatus anno mense decimo, die octauo & vigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos vndecim, episcopos vndequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & viginti.

Cassiodorus.

Victor Capuanus.

IOANNES III.

63. Pont. Iustinus

IOANNES tertius, patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini temporibus fuit, qui Iustiniano successit, cuius certè nulla in re similis fuit.

Iustiniano successit.

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atq; hominum contemptor habitus est. Hanc ob rem, cùm totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habẽdi in insaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vsque ad Tiberij secundi tempora gubernauit: hæc autem mulier instigantibus quibusdam delatoribus, qui narsetem oderãt, hominem ab Italia ad se cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferẽs id iniquo animo, vt par erat, Narses respõdet se talem orsurum telam, quæ inexecrabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum namq; Longobardorum regem cum omnibus copijs è Pannonia in Italiam ad capessandas sedes vberiores, quas in Pannonia occupauerant, litteris & nuncijs accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus Italiam per Syrmium ingressus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectissimo, primò quidem omnem Venetiam occupat, inde Insubriam ingressus Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obsessam, in potestatẽ suam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam se contulit, quam regni totius sedem constituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Rosimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adolescens forma insignis, & nobilitate atque armis præstantissimus, cuius consuetudine Rosimunda quidem delectabatur: quemque in cubiculum secretò ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cùm aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent ambo ad Longinum qui tum Rauẽnæ præerat, confugêre. Nec ita multo pòst, seipsos inuicẽ veneno petentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum passa Italia est, irrumpentibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate visa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immensum Tiberis creuit, vt inundatione sua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & sanctorum cœmeteria restituit, & Iacobi ac Philippi ecclesiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narsetẽ Romanis non dissimulantur iratum, quòd de se malè opinarentur, idque ad Sophiã scripsissent, e Nea-

à Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò post Narses moritur, cuius corpus loculis impositum, Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tãta rerum perturbatione, nisi sanctissimi viri peritur æ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix episcopus Taruisinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus suis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir singularis litteraturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigebertum enim eorum regem, libellum de gubernando perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant, Germanum Parisiensem episcopum, virum quidem sanctissimum, hoc tempore fuisse, qui Franciæ Reges semper in officio continuit, & adeò quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi non imitarẽtur, tantum valent boni pastoris exempla. Ioannis autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepêre, moritur, ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

Paulus Patriarcha.

Pastoris boni exẽpla.

BENEDICTVS I.

84. Pont.

BENEDICTVS patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi temporibus fuit.

Qem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem susceperat, ac meritò certè, cùm in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia pietas, religio sapientia, cõstantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimum verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas opes ei ministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretque in pauimento marmoream crucem, eam religionis caussa, ne pedibus conculcaretur, auferri iussit, meliorique loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficẽtia requirebat: cuius quidem magnam partem pauberibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vsus est. Ad Sigebertum nanque Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuêre, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quorum pars vna imagine principis signata erat his litteris, Tiberij Constantini perpetui Augusti: Altera verò pars quadrigam continebat cum ascẽsore: atque his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deesset, exercitus, quẽ in Persas miserat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum Saluatorem nostrũ: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanũ, quem & armis, quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Aegypto frumento, à sæuissima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modũ dilexit & obseruauit. Adeò enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omniũ caritas & inopia oriretur. Dum hęc in Italia agerentur, Ioannes Constantinopolitanæ vrbis episcopus, orientalẽ ecclesiã quoad fieri potuit in fide continuit, legendo, disputando, scribendo monendo, docẽdo, licet multos aduersarios habuerit. Idem quoq; fecit Leander Toletanus, vel (vt quidã volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina & eloquẽtia pari lance certabãt. Multa enim cõposuit, tũ ad cõfirmationem nostri dogmatis, tũ ad confutationẽ Arianæ perfidiæ, q̃ tanquã teterrimã labẽ VVãdali ex Africa in Hispaniam à Belisario pulsi, secũ detulerant.

Leander Toletanus.

Benedictus autẽ (vt quidẽ scribunt) sollicitudine

dine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, mense vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

56. Pont.

PELAGIVS secundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorē Mauricium Tiberij generum peruenit. Huic enim etsi Cappadox erat, imperium tamen ob virtutem & strenuitatem in rebus agēdis commissum est. At verò Longobardi, cùm post mortem Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creant, quem & Flauiū appellarūt: quo quidē cognomēto oēs Longobardorū reges deinceps vsi sūt. Mauric⁹ aūt pellere Italia Lōgobardos conatus, Sigibertū Francorū regem mercede ad id bellum solicitat, qui statim comparato Gallorum & Germanorum magno exercitu, cum Authari decertans, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculum peruenêre, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes, quò minus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecêre imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noë diluuium renouatum crederetur.

Mauricius Tiberij gener.

Hæc autem vna fuit caussa, quare Pelagius iniussu principis tum pontifex creatus sit, cum extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiam nō posset. Nil enim tum à clero in eligendo pontifice actum erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quendam Cōstantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro suo de resurrectione cōscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aëreque subtilius futurum, & ob eam rem tangi nō posse. Quod contra illud dominicum est, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternā in xenodochion pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmeterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamentis exstruxisset, pestilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex diebus octo & viginti.

Aquarum inūdatio

Luce 24.

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit, Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita curatè rem hanc attigisse visus est, quæ sic habet. Gotthis Italia omni per Narsem patricium pulsis, eaq; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Pontificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorum statim à clero S.P.Q.R. fieret, verùm electus Romanus Pontif. non ante consecrari, atq; ab Episcopis ordinari posset, quàm eius electio ab imperatore Constantinopolitano confirmata esset, ipseq; litteris suis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari & consecrari posset, atq; ita iurisdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia consequenda electio necesse erat certam pecuniæ quātitatem imperatori transmittere. Qua venia obtenta, ipse postea consecrabatur, & Romanum administrabat Pontificatum. Anteà enim idē dies comitiorum, & consecrationis Pontificis renuntiati erant. Hoc autem ideò Iustinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papam insti-

instituisse credendum est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo pontifice factioso, vel imperatoris hoste ordinato, Vrbs & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seq́ue finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquando quæsiuisse sibi persuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearent, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille consideret, nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulò pòst vexantibus. Perdurauit hæc consuetudo vsque ad Benedictum I I. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij pronepos edicto suo iussit, vt deinceps quem clerus S. P. Q. R. Pontificem summum delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione exspectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, & paulò amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius successoribus Regibus Francorum, primum, deinde Imperatoribus Romanorum concessit: quod successoribus eius ab Hadriano I I I. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romano Imperatori restituit Leo V I I I. Id postremò Gregorius V I I. Henrico I I I I. ademptum Cardinalibus, & clero S. P. Q. R. primum, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tantum permisere, quod ad nostra vsque sæcula perdurat. Ex epistola S. Gregorij I I I. libri primi, Anastasio Bibliothecano in vitis Pelagij I I. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti I I. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij I I I. Sergij I I. Leonis I I I. Benedicti II. Romanorum pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IV. Sergij II. Leonis IV. Benedicti III. & Nicolai. Abbate Vrspergense ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificũ enarrationibus. Registro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillielmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello sacro. Gratiano in decretis distinctione lxiij. Concilij Lateranensis sub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S. R. E. monumentis.

GREGORIVS I.

GREGORIVS patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno Domini D C X. Monachus namque erat, ac Leuita. Is autem, cùm principis consensus requireretur, vt anteà dixi, nuntios cum litteris miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani in re valere. Interceptæ sunt litteræ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cùm secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumq́ue eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentq́ue hominem sanctissimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum suscipere. Is itaque non sibiipsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus semper ante tulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus atque omni ambitione, & potentia gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit, vt vsque ad tempora nostra neminem ex successoribus parem habuerit, nedum superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librum de sacramentis composuit, & Antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, & quadraginta homelias in euange-

66. Pont.

angelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & historiam respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quattuor in dialogo: & librum, quem Pastoralem appellauit, ad Ioannem Episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit prætereà, ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò Introitus vocantur. Eius quoque inuentum est, vt nouies Kyrie eleyson caneretur, & Halleluia, interpositis Septuagesimæ diebus vsque ad Pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idem quoque in canonem redegit, Diesque nostros in tua pace disponas. Prætereà verò supplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus instituit. Stationum quoque magnam partem, maximè autem, quæ in basilica Petri habentur, de natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica passionis, in albis paschę, in ascensione, in pentecoste, in natalibus apostolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in sabbato quattuor temporum. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cùm omnis institutio ecclesiastici officij, veteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodum faciunt propter barbariem, nescio quam illi latinitati & compositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus ecclesiæ deesset, synhodum habuit apud sanctum Petrum quattuor & viginti episcoporum, qua certè multa sustulit, quæ nocitura; multa etiam addidit, quæ profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quosdam probatissimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Angli tum primum integrè receperunt. Rediêre etiam Gotthi Gregorij opera ad vnionem catholicæ fidei. Sunt prætereà qui scribant, Gregorium Dialogum suum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginam misisse, cuius lectione praeferocem & indomitum viri sui Autharis animum, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicam beati Ioannis Baptistæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat, & eandem ecclesiam prædijs ac vasis aureis ornauit.

Angli & Gotthi receperunt fidem.

Ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre Leuigildo Gotthorum rege interfectus est, quòd fidem Catholicam confiteretur, IESV CHRISTI tunicam, quæ sorte vni militum obtigerat, inuentam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repositam, Thomæ Hierosolymitani Episcopi, & Ioannis Constantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Intereà verò Mauritius, superatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Longobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapsis, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ adscriptus esset, nisi finita militia, aut mancus & debilis ex vulnere factus, Deo militare non posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominem admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominum, ad summum gradum dignitatis peruenerat. Prætereà verò cum Ioannes Constantinopolitanus episcopus habita Græcorum synhodo, seipsum œcumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetque Gregoriũ Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, respondet homo constantis ingenij & fidei, potestatem ligandi & soluendi Petro traditam, eiusque successoribus, non Episcopis Constantinopolitanis: proinde desineret iram Dei in se concitare, dum seditiones studiosè nimium in eius ecclesia serit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius, reuocatis militibus suis, qui in Italia erant, Longobardos adhortatur, vt spretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Cisalpina mouens, vastatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis Episcopus in hæresim prolapsus est, quæ multorum malorum seminarium fuit. Nam Seuero mortuo Aquileiensis Ecclesia bifariam diuisa est, cùm Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquileiensem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis Episcopos præfecissent. Agilulphus verò, omissa spe potiundę vrbis, obsidionem soluens, Mediolanum redijt. At Mauritius non spontè, sed coactè pœnitentia ductus, cum Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictum gladiũ in manu tenentem, in foro Constantinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit, quo

Seuerus Aquileiensis.

quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendijs suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunque rebus potuit basilicis Romanis, dedicataque Gotthorum ecclesia, quæ in Sabura est Agathæ martyrijs nomine Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt litteræ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasterium redegit, quo in loco & hospites continuò accipiebat, & pauperes vndique confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitam, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tum diuinis, tum humanis inspicis. Neque est, cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam litterarum ignaris potissimum carpi, quòd suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne peregrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis caussa venientes, posthabitis locis sacris, arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tanto pontifice Romano, præsertim cui certè, post Deum patria, quàm vita, charior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa prætereà demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidiè cernimus. Impacta illa foramina, quæ tum in concauo fornicum, tum in coniecturis marmorum quadratorumve lapidum videntur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris caussa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior esset moles, ollas cum numismatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, si Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & fex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno XIII. mense sexto, die decimo, pontificatus sui moritur: Phocæ verò imperatoris anno secundo, sepeliturque collacrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto Idus Martij. Eius verò in morte mensibus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

Phocas creatur imperat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificum vitis accuratè & copiosè desiribam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasticis, cantoribus, septem Romanæ ecclesiæ officijs, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, adminiculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij. scriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius sepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri apostoli, propè secretarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de Febre (vbi etiam sepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelasius, Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus est, vt libro quarto eius vitæ tradit Ioannes Diaconus, cuius corpus postea Gregorius IIII. intra basilicam transtulit, & sub B. Andreæ Apostoli altare collocauit. Priori eius tumulo hoc epitaphium positum fuit:

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus astra petit, lethi nil dira nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris vixit semper vbiq; bonis.
Esuriem dapibus superauit, frigora veste,
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatq; actu, quidquid sermone docebat,
Esset vt exemplum, mystica verba loquens.
Anglos ad CHRISTVM vertit pietate magistra,
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebat,
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq; Dei consul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

SEDIT BEATAE MEMORIAE SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNOS XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT XIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICAE NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

67. Pont.

SABINIANVS, cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio ſucceſſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij viri ſanctiſſimi aduerſatus eſt. Nam cùm ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium eccleſiæ, largitionibus diſſipaſſe. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur, adeò in Gregorium ira, & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant, Sabinianum inſtigantibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quòd veterum ſtatuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit, & diſiecerit; quod quidem ita à vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum, in vita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter vetuſtatem collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, vel æris, vel etiam marmorum cauſſa, ſtare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipſius ſtatuæ caſu ea pars vtpote fragilior, & accipiendam læſionem paratior, potiſſimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus, non diffractis iacere, quia facilius eſt, caput ſtatuæ, quàm totum corpus deferri: quod hodiè quoque fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur, cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, vt & horæ in eccleſijs diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuò retinerentur, potiſſimùm verò in eccleſia beati Petri.

Sunt qui ſcribant, Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam anteà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes viſus eſt perlucidus, & Bizantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam, duo marina monſtra omninò humanam ſpeciem habentia, viſa ſunt. Sirenes fortaſſe fuêre Acheloi filiæ, vt aiunt Poëtæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sunt qui ſcribant, tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinum virum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginienſem Ioanni nequaquam diſſimilem, dignitatem vtriuſque eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctiſſimus, multa tum in Vincentium Cæſarauguſtanum Epiſcopum ſcripſit, qui in Arianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad ſororem ſcripſit, quem aureolum appellauit.

At Sabinianus cùm annum vnum, menſes quinque, dies nouem, in pontificatu ſediſſet, moritur, funuſque eius à ſancto Ioanne per portam Aſinariam & pontem Miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes eius morte, menſes vndecim, dies 26.

(·.·)

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BONIFACIVS tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt sedes beati Petri Apostoli, quæ caput est omnium ecclesiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum Ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani Pontifices vrbem Romam, vnde Constantinopolim Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi litteris suis Principem suum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est, Romanorum imperatorem vocent, ipsique Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorum claues dederit, potestatemque à Deo sibi concessam reliquerit, non Constantinopoli, sed Romæ.

Illud tantùm dico, multos Principes, maximè verò Constantinum comparandæ synhodi, ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in synhodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodò concessisse.

Meritò igitur sedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate, & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoque Bonifacius instituit, habita synhodo Episcoporum duorum & LXX. presbyterorum XXX. diaconorum triū, ne quis sub anathematis culpa in locum demortui pontificis aut Episcopi subrogaretur, nisi tertia saltem post obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel Episcopatū aditum sibi quærerent. Voluit item electionem Episcopi à clero pariter, & populo fieri, eamq; ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset: & si summus Pontifex denique his verbis auctoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus: sancta quippè institutio, & pernecessaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, si libera suffragia sunt, nō alium electurus, quàm qui meritò possit, & debebat alijs præesse, quòd est Episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi Episcopatum desiderent explendæ auaritiæ, & libidinis suæ caussa, non quo communi vtilitati, vt eorum exposcit officium & nomen, consulant. Quæritur enim, quantum reddat Episcopatus, non quot oues pascuæ in eo sint, sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta exstincta sunt, pontificatus sui mense nono, Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum sedes mense vno, diebus sex.

Largitionibus non quærēdus Episcopatus.

ANNOTAT.

Vetustißima patriarchalium sedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuère, vt Romana sedes primum locum, secundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nam Hierosolymitana longo tempore pòst inter patriarchales ecclesias connumerata est. Constantinopoli verò condita in concilio generali secundo in ea vrbe sub seniore Theodosio congregato, decretum est, vt Constantinopolitana sedes secundū post Romanam locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Constantinopolis esset noua Roma. Ita eiusdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates historiæ ecclesiasticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonem suppositititum esse, & à Græcis fictum fuisse apertè in Concilio Chalcedonensi proclamarunt legati Leonis papæ, & S. R. E. qui in Concilio Papæ nomine præsidebant. Vt ex eiusdem synhodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occasione Concilium Chalcedonense prærogatiuam supra omnes Ecclesias post Romanam tamen, sedi Constantinopolitanæ denuò tribuissent, repugnarunt ijdem legati,

gati, affirmantes nihil tale vnquam ei Ecclesiæ ante id tempus fuisse concessum, & decretum illud, quod cæterarum Ecclesiarum dignitatem tolleret, iniquum esse. Vtcunque autem sit, illud satis constat, quòd Episcopi Constantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificentia, splendoreque elati, non solum super cæteras sedes locum sibi vendicasse contenti, maiora etiam ausi, sub Leone Papa, vnus eorum Anatolius cæterarum sedium priuilegia, & eorundem Episcoporum consecrationem ad se vnum reuocare, eosque in ordinem cogere, & sibi subdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonem Papam. Is enim scribens ad ipsum Anatolium Epistola 51. Post illa (inquit) ordinationis tuæ non culpata principia, post consecrationem Antiocheni Episcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, vt sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquam oportunè se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris priuilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani Episcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Augustæ scripsit epist. 52. & 53. eius Registri. Cuius postremò industria res turbatæ, compositæ sunt. Cæterùm aliquo tempore pòst sub Pelagio II. Ioannes, & qui ei successit Cyriacus patriarchæ Constantinopolitani, longa maiora moliti, & aduersus ipsam sanctam sedem Apostolicam insurgere ausi. Vniuersalis sibi Episcopi nomē, & primum in ecclesia locum, in præiudicium non solum omnium ecclesiarum, sed etiam Romanæ assumere conati, Gregorium papam eorum superbiæ resistentem habuère. Cuius in Registro suo de hac cōtrouersia aliquot graues epistolæ exstant, vt libr. 4. epist. 76. 78. & 80. 82. & libr. 6. epist. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia sub S. Gregorio transigi non posset, eo mortuo sub Bonifacio III. ab imperatore Phoca ita constituta est, vt Romanus pontifex, iuxta Apostolica dogmata, & vetustissimam sanctorum patrum traditionem primum omninò locum in Catholica Ecclesia retineret, secundum verò Constantinopolitanus antistes. Ita Beda in libr. de temporum ratione: & Paulus Diaconus historiæ Longobardicæ libr. 4. cap. 21. & libr. 18. historiæ Romanæ Eutropio adiunctæ. Processu temporis, & præsertim post Photium patriarcham Constantinopolitanum vtraque parte conueniente illud vsurpari cœptum, vt ambo Episcopi, Romanus scilicet & Constantinopolitanus Oecumenici, id est, vniuersales appellarentur, hic quidem vniuersalis patriarcha, non quòd sibi vni aliorum iura vendicaret, sed quòd ijs dignior esset, primumque post papam locum haberet: ille verò vniuersalis papa. Additumque, vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorum Episcopalium excellentius esse statutum est, solus Romanus pontifex, cùm ante omnibus commune esset Episcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, potestatis, eius dignitas, & supra cæteras Ecclesias vetus prærogatiua designaretur: cæteri verò quattuor Episcopi præcipuarum sedium, videlicet Constantinopolis, Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierusalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò Episcopus Constantinopolitanus Oecumenici nomen, quod initio vsurpauerat, etiam continuauit, & præsertim post Photium, atque ita scribere solitus est: N. miseratione diuina Archiepiscopus nouæ Romæ Constantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Episcopus verò Romanus superbi nominis ambitioso titulo semper abstinuit, neque alio quàm humillimo nomine, videlicet N. Episcopus, seruus seruorum Dei, vel Catholicæ Ecclesiæ Episcopus se appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in missarum solennijs, & celebratione conciliorum fieri solebant, hunc titulum sibi ab alijs attribui ægrè permisit, sic: D. N. N. vniuersali Papæ vita, &c. Atque hic fuit litis finis inter duos summos Christiani orbis Episcopos.

Quam rem ego ex historiarum tum Græcarum, tum Latinarum varia lectione obseruaui. Sed hæc alio abundantius.

(·.·)

BONI-

BONIFACIVS IV.

69. Pont. Maria rotunda.

BONIFACIVS quartus, natione Marsus, patria Valeriensis, patre Ioanne medico, templum sanctæ rotundæ, quod veteres Pantheon quia Cybeli, & omnibus dijs commune esset, à Phoca imperatore obtinuit, consecrauitque quarto Idus Maij in honorem beatæ Virginis, omniumq; martyrum, eiectis prius gentium simulachris, lustratoque templo. Vnde posteà Virgo ad martyres appellata est.

Hoc eodem tempore Persæ, Rege Chosdroë in Romanas prouincias irrumpente, superato Phocæ exercitu, Hierosolymam occupat. Templa Christianorum profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum sanctissimum eiusdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potissimũ verò à senatu spretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africæ prouinciæ duce imperio, ac vita priuatur. Cacannus verò Auarorum rex, per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorũ reges ita superat, vt paulum abfuerit, quin prouinciam ipsam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipsius prouinciæ cernerentur vestigia. Dum hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundensis episcopus religionem Christi prædicatione & scriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Lusitania natus, vbi sapere aliquid per etatem cœpisset, Constantinopolim proficiscens, ita Græcè & Latinè doctus inde discessit, vt in Lusitaniam rediens Arianam hæresim, quæ tum inualuerat, facillimè confutaret, hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verùm posteà mortuo Lemungildo rege, qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa scripsit ad doctrinam nostram pertinentia, & monasterium condidit, rationemque viuendi monachis conscripsit. Eutropius quoque Valentinus Episcopus Hispanos doctrina & exemplo in fide continuit. Prætereà verò Columbanus abbas vir sanctissimus, genere Gotthus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens, Lexouiense monasterium egregium id quidem exstruxit: inde in Italiam abiens, apud Bobium in Apennino aliud monasterium amplum sanè ædificat inter Hetruscos, Ligures & Insubres.

Ioan. Gerundẽsis.

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monasterium redigit, fundosque suos monasterio asscribit in monachorum vsum. Verùm non ita multò pòst diem extremum obiens, sexto pontificatus sui anno, mense octauo, die XIII. quo quidem tempore, peste, fame, & inundatione aquarum laboratum est, sepelitur in basilica Petri. Vacat tum sedes eius morte mensibus VII. diebus quinque & viginti,

DEVSDEDIT I.

DEVSDEDIT patria Romanus, patre Stephano subdiacono, pontificatum omnium suffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt quendam obuium elephantiæ morbo laborantem, osculo suo lepra statim liberauerit. Constituit autem vir optimus, ne filius

70 Pont.

patrimi puellam è sacrofonte à patre leuatam, ducere in vxorem posset.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Chosdroën regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Chosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partē verò reparandis templis, quæ Persæ deripuerāt, & vastauerant, designat. Ipse prætereà alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediens, crucem domini à Persis ablatam secum deferens, eò loci reponit, in quo antea fuerat. Captos à Persis, in patriam remittit. Rediens deinde Constantinopolim, litteris & ocio delectatur, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator cōtra ius, fasque in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimum tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ postea Romam aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gotthorum regem, plurimas Hispaniæ ciuitates quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosque omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse, rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circuncisis esse, cùm tamen posteà haud satis fati necessitatem circumspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruātibus, oppressus sit. Agebantur hæc in oriente, nec suis athletis pro fide Christi carebat occidens. Arnulphus enim Metensis Episcopus consilio, & sanctitate Dagobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amando Traiectensi Episcopo, viro quidem optimo & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoque Isidorus Hispalensis Episcopus Leandri successor, multa tum scripsit, quæ fidem Christianam mirificè iuuant. De summo enim bono de viris illustribus, de vocabulis grammatices, & etymologijs libros composuit. Historiam prætereà ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundam sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quandam cosmographiam stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas, quàm eruditio. Sunt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunque sit, satis constat, eum fuisse quauis laude dignū ob doctrinam & sanctitatem.

Heraclij imp gesta. *Sisebutus Gotthorū rex.* *Arnulph. Metensis* *Amandus Episcopus Traiect.* *Isidorus.*

Deusdedit autem, cuius tempora adhæc etiam, quæ diximus, notiora fecêre & terræmotus, & scabies quædam ita ad elephantiam tendens, vt deformitate cognosci homines nō possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri, sexto Idus Nouembris. Eius morte episcopatus tum vacat mensem vnum, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli sanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio exstat in vetusto diplomate S. Gregorij Papæ tabulæ marmoreæ inciso, quæ adhuc est in ipsorum sanctorum titulo his verbis:

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectißimis in Christo filijs Deusdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli SS. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Creditæ speculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

BONIFACIVS quintus, natione Campanus patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Ioannis Exarchi morte, semetipsum regem Italiæ creat. At verò cùm Romam proficisceretur, à militibus

71. Pont. E eunuchi patricius.

tibus suis necatur, eiusque caput Constantinopolim mittitur Huius in locum posteà Isaatius patricius Constantinopolitanus, Exarchus suffectus est. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum sapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, ecclesias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt; vt alij, Persa, nobili genere natus, patre qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hysmaëlitici generis, magnum in Christiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius secta, nostra potissimùm ætate, reliquias Christiani nominis penitus exstinguat: adeò tepessimus & animo, ac corpore languidi interitum nostrum exspectantes concidimus. Inualescit eius secta nunc multò magis quàm anteà. Nam tota Asia & Africa, magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otiosi, alterum exspectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Exspectant sacerdotes, vt à sæcularibus hoc tantum bellum, & tam necessarium sumatur. Exspectant item sæculares, vt presbyteri tuendæ religionis caussa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & subministrent, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere plerique consueuêre, pecunias eleemosynis, & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vasa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeò versutum, & acris ingenij, vt cum inter Christianos diu versatus esset, omnesque omnium, qui ante fuêre sectas cognouisset, nouam quandam superstitionem introduxit, vt videmus, qua propè nostra religio exstincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmijs.

Mahometes Arabs.

Bonifacius autem Pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit prætereà, ne, qui ad ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: neve acolyti reliquias martyrum attrectarent quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit item, vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtve testamentum iussu principis vbique valeret. Cœmeterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus, ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita sancti nomen mereretur. Huius vestigia secutus est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem beatus * Eligius monasterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem vita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius Pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymantibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum vacat.

Eligius.

HONORIVS I.

HONORIVS natione Campanus, patre Petronio viro consulari.

72. Pont.

Eo tempore pontificatum iniit, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoaldus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tum (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperio subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma sumentes, à natiuitate Christi anno DCIII. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarunt, vt hominem felicem primò, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahomete, qui

cum magnum se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulum abfuerit, quin omninò imperij nomen delerent, capta Alexandria, multisque alijs Syriæ & Ciciliæ vrbibus. Sarracenos sectatores suos habuit, * à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorum imperio subessent. Idem posteà fecêre Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodò, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vnà cum religione & secta imperium omninò amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moseos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigiens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cum Sarracenis iniisse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini Episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monothelitarum incidisse, vnam tantummodò voluntatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepêre.

Stephanus à Saracha vrbe.

Hos tamen posteà tanti erroris auctores, hortante Honorio, & verum ante oculos litteris & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, & moribus sanctissimis omnem propè clerum renouauit. Basilicam beati Petri regulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædem Pancratij via Aurelia restituit. Templum quoque S. Anastasij ac aquas Saluias, templum quattuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Ostiensi milliario septimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiam cœmeterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiam quoque beatæ Hagnetis apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt verò vnoquoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus instituit. Moritur autem vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mense vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Eius morte annum vnum, menses septem, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sextæ synhodi Constantinopolitanæ tertiæ vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi vnquam subscripsisse, immò constet eam condemnasse, vt ex Maximi monachi eius contemperanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca Palatina exstant, satis manifestum est. Eundem enim pontificem catholicum semper fuisse scriptis confirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulò post concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librum pro latinis contra omnes Græcorum hæreses scripsit. Io. de Turrecremata in lib. de primatu S.R.E. & nostris temporibus Albertus Pighius in libris de Ecclesiastica Hierarchia. Cæterùm, vulgata sextæ synhodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius condemnatur, supposititios esse ex Theophane Isauro Græco historiæ ecclesiasticæ scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate composuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apost. sedis protonotarius, vir doctrina, pietate, & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVERINVS I.

73 Pont. Electionem pontificis imperator confirmare solebat.

SEVERINVS, patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isaacio totius Italiæ Exarcho in Pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, nisi ad Imperatores, aut eorum Exarchi confirmassent. Isaatius itaque ob eam caussam Romam profectus cum pontificem confirmasset ne gratuitò tantum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrarium basilicæ Lateranensis adiutoribus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu frustra tamen [illegible] quorum primates omnes postea in exilium misit. Indignabatur enim Isaacius eos tantum in thesauris habere, neque quicquam in vsus bellicos conferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarent. Huius prædæ partem militibus concessit; partem secum Rauennam detulit, reliquum verò ad imperatorem misit.

Sarraceni autem, quos precio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, maligneque pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometis furore incitati, Phoenicem & Aegyptum peruagati, resistentes cum imperio suo, tum legi Mahometanæ passim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto non prius vastandi omnia finem fecêre, quàm Sarracenorum legem, & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, veritus ne Hierosolymam occuparent crucem Domini Constantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòst Hierosolyma capta est. Mahomete autem (vt quidam scribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimium superstitiosus esset, quòd Romanum vexaret imperium, Sisebutum Gotthorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: ac tum demùm Romanos imperare in Hispania desijsse.

Seuerinus autem pontifex vir singularis pietatis, & religionis, amator pauperum, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo mense secundo moritur, ac sepelitur in basilica Petri quarto Nonas Augusti. Vacat tum sedes menses quattuor, dies vndetriginta.

IOANNES IV.

74 Pont.

IOANNES quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens, statim mira pietate vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isaacius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Istros & Dalmatas à captiuitate redemit.

Rhotaris Arioaldo in regno successit. Arriana secta.

Intereà verò Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnum successerat, licet iustitia & pietate insignis habitus sit, ad Arianos

tamen

tamen declinat, passusque est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo Episcopi pari potestate præessent: alter enim Catholicus, alter Arianus habebatur. Tanti præterea ingenij fuit, vt leges, quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redegerit, codicemque ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templum Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim preciosa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Alouisio cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalem, & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindæ filiam in vxorem accipit, quæ religionem matris imitata, vt illa Modoetiæ, sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsque ornamentis insigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem Pontifex veritus ne corpora Vincentij & Anastasij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quàm diligentissimè ferrentur, curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Ioannis Baptistæ magna cum veneratione collocauit. Sunt qui scribant huius Pontificis tempore & Vincentium Beluacensem Episcopum, & Muardum Archiepiscopum Remensem, sanctitate & doctrina in precio fuisse. His addunt & Rigmulpham Gallam matronam, genere, & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem Episcopum, vita & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cum aliquandiu in eremo vixisset, tandem in pago Pontio moritur. Ioannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono moriens in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

THEODORVS, natione Græcus, patre Theodoro Episcopo Hierosolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat, vt bonum pastorem decet: in omnes, maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. *75. Pont.*

Intereà verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Isaatio Exarchum in Italiam misisset. In locum verò demortui Heraclij primò sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat, eo potissimùm tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæresim instaurantes, vnam operationem in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vtramque voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa vbi exsulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verùm prius vitam amisit, quàm tanto scelere quæsitam dignitatē potuerit obtinere. Senatus enim, popu-

Constantinus filius in locum Heraclij sufficitur.

populusque Conſtantinopolitanus cognito ſcelere, in Martinam, Heracleonemque conſurgens, cum hunc naſo, illam lingua mutilatam relegaſſet, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Conſtantium verò Conſtantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum Epiſcopum ſufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem ſuſcipere recuſabat, adiuuante eius ſtultitiam Conſtantio, in eandem hæreſim ſtolidè nimium prolapſo. Conuerſus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda ſanctorum corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in baſilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tum ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoque baſilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & ſtatim dedicat. Duo poſtremò oratoria conſtruxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranenſem baſilicam beato Sebaſtiano: alterum verò via Oſtienſi, Eupolo martyri dedicatum. His ita conſtanter, & ſanctè peractis, moritur pontificatus ſui anno ſexto, menſe quinto, die decimooctauo: ſepeliturque in baſilica Petri pridie Idus Maij. Epiſcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum vacat.

MARTINVS. I.

76. Pont.

MARTINVS primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum ſuffectus, legatos ſtatim Conſtantinopolim miſit, qui Paulum adhortarentur, vt omiſſis erroribus ſuis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè monenti non obtemperat, verumetiam eius legato Conſtantij auctoritate abuſus, in diuerſas inſulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus, ſynhodum centum, & quinquaginta Epiſcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum, priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta eſt, Longobardis omnia ad vtilitatem ſuam trahentibus: contrà verò recuſantibus Romanis, quæ præter iûs faſque mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Ariana labe inquinatus, nullam fermè ciuitatem haberet, cui non Arianum pariter, & Catholicum epiſcopum præpoſuiſſet. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus & Martinus, rem ſæpius fruſtra tentauerant. Ob has igitur cauſſas inſtante etiam Theodoro Italiæ exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam ſiquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum eſt. Tandem verò Theodorus ſuperatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prælio ex ſuis ad ſeptem millia deſiderati ſunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in poteſtatem ſuam redegit.

Intereà verò Conſtantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Exarchum in Italiam ſtatim mittit; qui primò quidem, & Monothelitarum ſectam per omnem Italiam ſpargeret: & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad ſe perducendum curaret. At Olympius Romam veniens, vbi iam ſynhodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis eccleſiæ errores, cum virus conceptum ſpargere non poſſet, lictorem ſuum immiſit, qui Martinum in eccleſia ſanctæ Mariæ maioris caperet, & ad ſe perduceret, vel ſaltem parêre recuſantem interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo ſubita cæcitate corripitur. Atque ita diuinæ maieſtatis nutu tantum diſcrimen tum Martinus euaſit. Hac verò orientalis & occidentalis Eccleſiæ diſcordia freti Sarraceni, Alexandria cum ingenti claſſe ſoluentes, Rhodum peruenêre: captaque vrbe, coloſſum fama celeberrimum demoliti ſunt, ex cuius ære nongentos camelos onuſtos ferunt. Erat enim ſeptuaginta cubitorum, cuius auctor Chares Lyſippi diſcipulus habi-

Olympius.

Rhodus à Sarracenis capitur.

habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulêre: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militum, ac suiipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Constantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoque tempore Martinum pontificem ad se vinctum mitteret: eique rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tantum facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus, cùm salutandi caussa adire pontificem simularet, homini cathenas inijcit, eumque Constantinopolim mittit. Vnde posteà in Chersonnesum Ponti exsilij caussa deportatur: vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exsulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circunuentus, ac inopia rerum omnium pressus, tandem in exsilio moritur, pontificatus sui anno sexto, mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romæ quattuordecim mensibus tum vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

EVGENIVS I.

EVGENIVS primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cælio monte Martino in pontificatu successit, eodem fermè tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Constantinopoli sufficitur. *77. Pont.*

Hic enim etsi melius aliquantulum de religione sensit quàm Paulus, non tamen vsque adeò eandem fidei normam tenuit, quam sancta Romana ecclesia prædicat & seruat. Cuius quidem litteræ Romam missæ duas operationes, & voluntates in Christo negantes, ita sunt explosæ, vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minus in ecclesia sanctæ Mariæ maioris sacrificaret, nisi prius tam profanas litteras reiecisset.

Litteræ ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Christo.

Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Cisalpinam mouens, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodouæus Francorum rex intellexisset, casum adolescentum miseratus, magnas copias statim in Italiam misit, quæ adolescentes in regnum paternum resti-

restituerent. In Transpadana regione prælium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cùm illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem verò se inclinante ad Grimoaldum fortuna, fusi ac fugati Galli Italia expelluntur. Sunt tamen qui scribant, Gallos hac ratione deceptos esse. Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omnium copia, ac vini potissimum plena relinquentes, haud longè in insidijs constiterant: Galli verò castra ingredientes, rati veram esse hostium fugam, in omnem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare superuenientibus hostibus, cum somnolentia grauati passim, veluti pecora sine custode iacerent, ita ab hostibus cæduntur, vt vix nuntius superfuerit, qui tantam cladem Clodouæo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suam redegit.

Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis, mansuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus sui anno secundo, mense nono moritur: ac in basilica Petri sepelitur quarto Nonas Iunij. Vacat tum sedes mensem vnum, dies octo & viginti.

VITALIANVS I.

VITALIANVS patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito cum paucis fidelibus Constantinopolim venit, anno sexcentesimo tertio ac LXXX. Quæ quidem ab imperatore honorificè suscepta, non multò pòst characterem baptismi suscepit, cuius rei caussa profectò venerat. Hoc vbi intellexisset Persarum rex, legatos statim Constantinopolim mittit, qui vxorem ab imperatore repetant. Respondet imperator, in arbitrio reginæ esse standi vel discedendi, proinde eam sciscitentur. Interrogata regina respondet, nunquam redituram in patriam, nisi rex Christiani nomen susciperet, qui statim re cognita cum quadraginta millibus hominum Constantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore susceptus, vnà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Posteà verò Constantius Constantino filio in partem imperij suscepto comparata ingenti classe, Constantinopoli soluens, Tarentum peruenit, copias etiam terrestres nauibus onerarijs secum vehens. Inde verò terrestri itinere in Samnium veniens, obsidere Beneuentum instituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præsidio, multisque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam solo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cùm vrbem munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quòd intellexe-

78

lexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs adfuturum, vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò, mox Romam, inde Constantium petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero, & populo vsque ad sextum lapidem honoris caussa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur, & superat, ac plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Constantius, quinta posteà, quàm vrbem ingressus est, die, ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia ecclesiarum ornamenta paulò decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusque ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quàm barbari anteà ducentis, & quinquaginta octo annis. ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeò acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat, à suis occiditur: in eiusque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Constantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit, Vitalianum pontificatum inijsse, nuntios misit, qui ei suo nomine gratularentur: quique euangelia aureis litteris scripta, ac multis gemmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sententia, nec dijs, nec hominibus pepercit, diuina humanaque omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam ecclesiasticam composuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad consonantiam (vt quidam volunt) organis. Theodorum quoque archiepiscopum, & Hadrianum abbatem viros doctissimos, atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligandi & soluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo continerent. Fecère mandata ac quidem diligenter viri optimi. Librum prætereà Theodorus scripsit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum possit. Sunt tamen, qui hoc opus Theodoro pontifici adscribant. Vitalianus autem benè, & ex sententia quantum in eo fuit, gubernata ecclesia, anno xiiij. pontificatus sui, mense vj. moritur: ac sepelitur in basilica Petri, vj. Kalendas Februarij. Episcopatus autem tum vacat mensibus quattuor, diebus quindecim.

Cantus ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

ADEODATVS patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potissimùm, quò Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus est.

79. Pont.

Lupus Foroiulianorum dux.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Rhomoaldo duce Beneuentano contra Constantium imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendauit. In Etruria enim, Aemilia, & Transpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecunijs, & pollicitationibus mouet: qui primò congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prælium repetentes, Lupum superant, & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens, Forum Pompilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus, diripuit, ac solo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cùm in auxilium filij proficisceretur. Dum verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis ducatum paternum repetit, ad Natisonem fluuium

uium à Longobardis superatus, duce Vectari Vincentinorum comite cæditur. Opitergini quoque hanc calamitatem sensere. Domo enim, & patria pulsi sunt, quia Arnefitis studiosi erant. In Sicilia verò tum quoque laboratum est: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites sunt ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Constantius interfectus fuerat. Quo sublato, cùm omnes passim dilaberentur superuenientibus cum magna classe Sarracenis, & Syracusæ, & tota insula occupatur. Vnde posteà onusti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoque Romæ ea ornamenta secum detulêre, quæ Constantius Syracusas aduexerat eo animo, vt inde Constantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & stella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam anteà fuêre. Sed cæcum est humanum genus: etsi enim futura præuidet, non tamen, vt deceret, sibi cauet. Ferunt autem his frequentibus pluuijs, omnes segetes conculcatas iterum renatas esse: & ad maturam frugem peruenisse, in Cisalpina potissimum.

Cometis apparitio.

Intereà verò Adeodatus vir religione & omni comitate præditus, in delinquentes clemens, in pauperes beneficus, in hospites benignus, erga calamitosos misericors, ecclesiam beati Petri via Portuensi iuxta pontem Meruli tum instaurauit, ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificijs, & fundis, vbi ipse monasticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuisse. Demum verò peractis pontificatus sui annis IV. mensibus II. diebus V. vir sanctissimus moritur: & ab omnibus fletus ad basilicam Petri sepelitur, sexto Kalendas Iulij.

Vacat tum sedes mensibus quattuor, diebus viginti.

DONVS I.

DONVS patria Romanus, patre Mauritio, eo tempore pontificatum init, quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur IX. die post phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam sagittam acriter intendit, quod fieri non sine magna neruorum, & venarum contentione solet, vnde sanguis sine vlla intermissione prodijt. Fuêre in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum enim prudentia & consilio valuit, non solùm in rebus externis, verùm etiam in domesticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris, regis edicto addiderit, quæ posteà legis formam accepêre. Fuit prætereà mediocris staturæ, corpore validus, capite caluo, promissa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus est autem Papiæ in basilica beati Ambrosij, quam ipse sua impensa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulsum à Grimoaldo diximus, dum exsul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem voce permotus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio mense post Grimoaldi mortem, regno paterno sine contentione potitus est. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & astuti ingenij, nec consilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lypaream insulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionysij, ac Mauritij martyris, ac etiam

83. Pont. Grimoaldus Longobardus.

etiam Martini confessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit.

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit præterea, & restitutas dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiensi, & ecclesiam beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoque diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boëthiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boëthianumque Romanis incolendum tradidit. Præterea autem tantum doctrina & sanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatem ecclesiam à Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostolicæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesię præside in hanc opinionem descendente. Sunt etiam qui scribant, huius temporibus & Proiectum episcopum in agro Cameracensi ob fidem Christi martyrij pœnam, & gloriam subijsse: & Mezelindim fœminam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quæ ab Ardenia amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini scelesto & intemperanti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatus sui anno V. die X. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli IIII. Idus Aprilis, cuius in morte Episcopatus vacat mensibus II. diebus sexdecim.

Allocephalus ecclesia.

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in ecclesia sancta Martina, hic pontifex Domino, non Domus, siue Domnus appellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulò pòst pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

AGATHO natione Siculus, patre Romano, anno Domini DCCII. ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum osculo suo statim liberauerit. Tantæ prætereà mansuetudinis, & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem dimiserit. Nactus itaque imperatorem moribus suis haudquaquam dissimilem Monothelitarum caussa concilium habere constituit. Exspectauit itaque donec Constantinus à bello in patriam rediret, qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumque impetum retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniam inter & Mœsiam ingenti clade superatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendum concessa est; non sine magno reipublicæ Christianæ emolumento & commodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri, bellum iam septingentis & septuaginta annis contra Turcas Christiani nominis hostes, assiduè gerunt. Pace itaque hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannem Portuensem Episcopum, & Ioannem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira charitate Constantinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus & sophisticis altercationibus ex æquo & bono, omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem facerent. Aderant in ea synhodo ducenti, & octoginta

81. Pontif.

Constantinus Sarracenis deuictis Romam redit.

ginta nouem Episcopi. Delati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius patriarcha Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem & operationem in Christo esse dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rationibus & auctoritatibus instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacem anathematizant, eiusque sectatores: & Theophanem abbatem vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum Episcopum creat. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quòd vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia & animis, Ioannes Episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe ac patriarcha, coramque populo Constantinopolitano in basilica sanctæ Sophiæ missam latinè celebrat, approbantibus omnibus qui tum aderant, verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto & honesto discedere. Hæc est autem sexta vniuersalis synhodus ducentorum & octogintanouem Episcoporum Constantinopoli habita, qua Cyrilli, Athanasij, Basilij, Gregorij, Dionysij, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, sententia conclusum est, duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaque illorum pertinacia, qui vnicam esse in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synhodus trecentorum & XVIII. patrum (vt anteà diximus) Nicænæ habita est, pontifice Iulio * ac Constantino principe, contra Arium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli centum & quinquaginta patrum, Gratiani principis & Damasi Papæ temporibus, contra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum esse Spiritumsanctum. Tertia in Epheso ducentorum patrum Theodosio iuniore principe & pontifice Cælestino, contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui Virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quique aliam personam carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterum esse filium Dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij est, sexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, contra Euthycen Constantinopolitanum abbatem: qui asserere non dubitabat Christum post humanam assumptionem, non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse. Quinta Constantinopoli, contra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariam virginem solum hominem peperisse dicebant, non Deum & hominem: qua in synhodo constitutum est, vt beata Virgo theotocos diceretur, quia verum Deum & hominē pepererat. De sexta synhodo satis superius diximus, in qua etiam plurimum valuêre litteræ Damiani episcopi Ticinensis, Mansueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimum inerant: Hæc est vera Dei & hominis fides, vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes: Ego (inquit) quantum ad diuinitatem, & pater vnum sumus: quantum verò ad humanitatem pertinet, pater maior me est. Præterea verò secundum humanitatem eum in naui dormientem cernis, si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore post lunæ ac solis eclipsim peste, ac grauissima quidem laboratum est, pontificatus sui anno secundo, mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto Idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menses quinque sedes tum vacat.

Sexta synhodus. *Prima synhodus Nicenæ, aliàs Silvestro.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.*

LEO II.

LEO secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit, latinè ac græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus, vt psalmodiam composuerit, hymnosque ad meliorem concentum redegerit, artem excitatione confirmans. Idem quoque instituit, vt in cele-

82. Pont.

lebratione pax populo daretur. Sextam verò Synhodum (de qua in Agathone diximus) ita suscepit, vt eosdem anathematizauerit, quos sancta synhodus præsente Constantino damnauerat. Contudit etiam superbiam præsulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Instituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, nisi eadem Romanæ sedis auctoritate confirmata fuisset. Antea verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miscebant, nemini obtemperantes, quasi Romanis pontificibus pares. Leonis quoque institutum est, ac quidem sanctum (quod vtinam hodiè obseruaretur) ne ad archiepiscopatum assumptus, pro vsu Pallij aliorumve officiorum quicquam ecclesiæ persolueret, cum ex largitione multa quotidiè mala orirentur.

Agebantur hæc à Leone, cùm Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentum, Brundusium, ac totam Apuliam occupat, eiusque vxor Theodata mulier pientissima, ex his manubijs non longè à Beneuento Basilicam in honorem beati Petri ædificat, addito sacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius sine stirpe virili succedens Gisulpho ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam & eloquentiam singularis religio, mira pietas & clementia fuit, quique omnes verbis & exemplo ad iustitiam, & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus sui mense decimo moritur, sepeliturque collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad basilicam Petri quarto Kalendas Iulij. Post eius mortem mensibus vndecim, diebus vno & viginti episcopatus vacat. Breuis fuit huius sanctissimi viri pontificatus, sed gloria tanta, vt diutius vixisse appareat, cùm eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

BENEDICTVS iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Christo militans, diuinæ scripturæ ita operam dedit, vt doctrina & exercitatione in rebus diuinis singularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita sibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium suffragijs in locum demortui Leonis meritò subrogaretur. Ad hunc autem Constantinus imperator hominis sanctitate permotus sanctionem misit, vt deinceps quem clerus, populus, exercitusque Romanus in Pontificem delegisset, eundem statim verum Christi vicarium esse omnes crederent: nulla aut Constantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi exspectata auctoritate, vt anteà fieri consueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmasset, vel qui eius vices in Italia gerebat.

83. Pont.

Constantini sanctio de pontifice.

Pertharis verò Longobardorum rex, religionem Benedicti & pietatem imitatus, monasterium Papiæ in honorem sanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinensium basilicam beatæ virgini exstruxit, quæ ad Perticas dicitur.

Hoc autem fecêre æmulatione moti, quòd intellexerant Benedictum pontificem, Romæ beati Petri Apostoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres templa magnis sumptibus restituisse: eademque ophitico, & por-

porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atque aureis vasis, vestibus inauratis, & holosericis exornasse.

Erat & Perthari in animo maiora templa exstruere, sed eum retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux, qui elatus victoria, quòd Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominem primò impetu fundit, ac fugat, clausum Tridenti aliquandiu obsidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta prætereà Pertharis regis clementia fuit, vt & hominem ad se redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixanorum ducem creauerit.

Sunt qui scribant, Benedicti temporibus stellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cælo inter natalem Domini & Epiphaniam. Stellam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, nisi id quoque prodigiosè factum arbitremur. Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono Kalendas Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quòd autem ex Vesuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circumquaque posita exusta sint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunque sit, constat tamen non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principum subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnibus in vita charus fuit, ita post mortem ab omnibus & sanctus, & benè de humano genere meritus celebratur. Moritur autem pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

IOANNES quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Constantinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiniano secundo in imperio relicto.

84 Pont. Iustinianus secundus, filius Constantini imp.

Qua quidem tempestate Sarraceni Lybiam, & Africam inuasere, omniaque mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoque satis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltrò pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant, pacem in decennium his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnum ex gente sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderent.

Ioannes itaque vir singularis religionis & mansuetudinis, vno omnium consensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Veliterno: quem quidem morem posteri deinceps tenuère. Huius pontificatum celebrem eius fecère, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro insignitum, virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem & doctrinam reges etiam & principes honoris

noris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cùm libellum de Pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturque ad sanctum Petrum IV. Nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus XIX.

CONON I.

85. Pont.

CONON Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Ioannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venêre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, litteratura, pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ plusquam humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cui quidem in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exarchatu successit: hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonensi positum. Nam cùm inter Exarchos & Longobardorum reges, frequentia bella committerentur, haud dissonum vero fit, cùm ille locus propè medius inter Rauennam & Papiam sit, quarum altera Longobardorum, altera Exarchi sedes haberentur, ibidem aliquando vel pugnatum esse, vel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunque nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis castris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade insignem videmus. Ad Cononem redeo, qui post initum pontificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis * archipresbyter, ac thesauri pontificij dispensator, regnandi cupidus, Ioannem Exarchum pecunia sollicitat, vt eius suffragijs post mortem Cononis pontificatus sibi decernatur. Accepit pecuniam Exarchus: quanquam nihil eorum, quæ promiserat, deinceps præstiterit. Non erat certè alio præmio quàm frustratione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil potest esse, in viro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc non fecisset Gubertus episcopus Britannus, vir ea tempestate doctrina & integritate vitæ insignis: non Leodegarius martyr episcopus Augustodunensis, qui Theodorici Francorum regis iussu interfectus est, quòd eum persæpe tyrannidis arguerit. Non Audoënus Rhotomagensis archiepiscopus, doctrina & sanctitate nulli secundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in Deo & doctrina spem omnem suam collocarunt: vnde posteà condignam, cum apud Deum, tum apud homines accepêre mercedem felicitatis æternæ ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus sui mense vndecimo, die tertio, sepeliturque ad sanctum Petrum vndecimo Kalendas Octobris.

Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus tribus viginti.

Platina in agro Cremonensi.

Aliàs, archidiaconus.

Paschalis pecunia sollicitat pro pontificatu.

SER-

SERGIVS I.

86. Pont.

SERGIVS natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tyberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum adſciſcitur. Deinde verò ob eius doctrinam & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmeteria cœpit, eiſdemque in locis ſolemnia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone, in eius locum ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Silueſtri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verùm cùm ibi tanta altercatio & rixa eſſet, vt de pugna non ambigeretur, cùm alter alteri ceſſurus non viderentur, niſi vi & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maximè fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, conſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cùm neutri eorum, qui ob ambitionem tantos motus concitauerant, demandandum pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis vi foribus, repulſiſque his, qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat, & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatum litteris, nuntijs, & pollicitationibus adeò concitauit, vt quæ anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, vt idem Ioannes Romam confeſtim veniret nullis præmiſſis nuntijs, quò negligentes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretque, vt quæ Paſchalis pollicitus erat, ſibi præſtarentur, aduerſante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex baſilica ſuſtulit. Verùm Paſchalis tanti mali cauſſa, magices accuſatus & conuictus, vt ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumque pœnitentiæ cauſſa retruditur: vbi quinquennio poſt eadem ſemper pertinacia vſus, moritur. Intereà verò Iuſtinianus cùm in Deum, tum in homines, mira inconſtantia vſus, & Sarracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incommodi accepit, quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quòd ſæuitiam præfecti vrbis non compeſcuiſſet, ſynhodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolidè nimium confirmauit. Verùm cùm poſteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac Virginem θεοτόκον fuiſſe, ita percitus Iuſtinianus, Zachariam protoſphatarium (quem nos principem militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret: quod vbi ſenſere milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non ſolum pontificem à tanta iniuria tutati ſunt, verumetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit.

Populi diuiſio ob electionē.

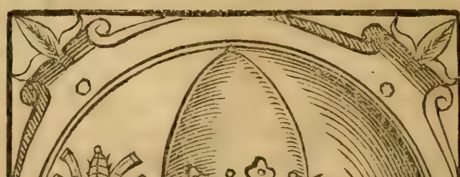
Agebantur hæc Romæ, cùm Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Conſtantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus cuſtodijs vrbis; vnde multi nexi prodière, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis

naribus exsulatum in Chersonnesum Ponti mittit. Hæc cùm intellexisset Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam statim inuadit seditionibus Constantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias suas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòst seditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Constantinopolitanum imperatorem creant: qui confestim Constantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum supplicio, quo Iustinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reseruans. Philippum prætereà Nicephori patricij filium, qui ei in adipiscendo imperio fauerat, in exsilium mittit, quòd æqualibus suis narrauerat, se per quietem vidisse aquilam caput suum alis obtegere, veritus ne imperium adolescenti portenderetur. Dum hæc Constantinopoli agerentur, Pipinus Austriæ gubernator & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cùm enim intellexisset Bertarium quendam ignobilem, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimum vtebatur, omnibus odio esse, coactis in vnum ingentibus copijs, in Galliam traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuiam factum, collatis signis fundit, fugatque. Salutem sibi Bertarius fuga quæsiuit. In regnum verò Theodoricus sese recipiens, Pipinum victorem pace sequestra regni gubernatorem & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Austrasiam rediens, quòd à Germanis & Sueuis vexari suos intellexerat, superatis hostibus: in Franciam denuò redijt, quòd mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius peruenisse cognouerat, eò perueniens, & à rege perbenignè susceptus, cùm filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem instituisset, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infesto animo redijt.

At verò Sergius pontifex, relegato Iustiniano pace ac quiete vsus, basilicam Petri ablatis ruderibus, renouatisque tignis, stillicidijs, ac parietibus, in antiquam formam restituit. Frontispicium basilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atque alia templi ornamenta ex auro & argento conficit in eadem basilica, & partem dominicæ crucis inuenit in capsula ænea: & beati Leonis corpus vilius vsque ad tempora sua iacens, quàm eius merita requirebant, honestiore, ac celebratiore loco reposuit. Statuas Apostolorum vetustate exoletas renouauit. Multarum prætereà ecclesiarum, quas commemorare longum esset, ornamenta collapsa, vel restituit, vel noua de integro fecit. Constituit prætereà, vt in fractione dominici corporis, caneretur, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis: vt litaniæ quoque à sancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die Annunciationis sanctæ genitricis, ac Simonis, instituit. Rauennatibus autem Damianum, Berfláuardum verò Britannis archiepiscopos dedit. Ecclesiam Aquileiensem quintam synhodum non omninò approbantem, ad sanitatem doctrina & auctoritate sua tandem perduxit. Sunt qui scribant, Lambertum virum sanctissimum, apud Leodium ea tempestate martyrium subijsse, quòd Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem Elpiadem superinduxerat. Hoc autem facinus ipsius Elpiadis fratrem commisisse, qui posteà morbo pediculari consumptus est. Sunt etiam qui scribant, Sergij virtute & sanctitate Saxones tum primum fidei nostræ characterem sumpsisse. His tot rebus vir sanctissimus insignis, pontificatus sui anno XIII. mense octauo, die III. & XX. moritur, in basilica Petri, collacrymantibus omnibus præ dolore ob amissum pontificem, communem omnium parentem, magno funere sepelitur VI. Idus Septembris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies viginti.

Lambertus episcopus.

IOANNES VI.

IOANNES sextus, natione Græcus, eo tempore pontificatum inijt, quo Theophylactus Exar-

87. Pont.

Exarchus Italiam petens, primò in Siciliam venit. Quod vbi sensere milites Itali, veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd superioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus sensissent, ingressurum vrbem Romam interficere constituerant. Verùm Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defensus, qui sequestrum se inter ducem & milites fecerat, compositis rebus omnibus Rauennam proficiscitur. Intereà verò Gisulphus Beneuentanus dux, militum & Exarchi discordia fretus, Campaniam inuadit, Soram, & Arpinum occupat, villas incendit, rusticos, & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex, legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent, vt omissis Campaniæ & Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur: quòd si secus fecerit, breui sensurum omnipotentis Dei in se iram. His monitis perterritus Gisulphus oppida, quæ ceperat, restituens. Beneuentum reuertitur. Captiuos autem omnes, quoad per ærarium ecclesiæ sibi licuit, Ioannes redemit ex toto Samnio conquisitos.

At Iustinianus (quem diximus) à Tiberio in Chersonnesum Ponti relegatum, inde fugiens ad Cacannum Aurum peruenit, à quo primò ita perbenignè susceptus est, vt ei filiam in vxorem sponponderit: verùm posteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hospitem & generum ei prodere instituerat. Hoc vbi Iustinianus intellexisset, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòst vi, & armis in imperium restituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur, Sarraceni occupata Lybia, & Africa, ex Lepta soluentes transmisso Athlantico freto, omnes Hispanias præter Astures & Cantabros occupant. Hi enim sicuti vltimi fuêre in Hispania, quos Romanum subigeret imperium; vltimi quoque, qui ab eo deficerent; soli postremò, qui Visigotthorum à se discuterent iugum: ita nunc demum accepta Christi fide, & religione armis se à perfida Sarracenorum gente constantissimè tutati sunt. Africa igitur, quæ à Belisario primi Iustiniani duce recuperata, centum & septuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hispania (quam nunc Granatam vocāt) tum occupata, eorum moribus & legibus iam septingentis & quadraginta annis obtemperat, cum maxima Christiani nominis ignominia: etsi Hispani, qui iactare ingenium & fortitudinem solent, nequeant tantam labem ab Europa propellere. Sunt qui scribant, Bedam, qui eisdē temporibus fuit, hanc calamitatem litteris ad principes Christiani nominis, scriptis lamentatum fuisse, quò bellum in hostes Dei atque hominum susciperent. Beda enim præter Græcæ atque Latinæ linguæ doctrinam, quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam atq; modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in actus Apostolorum, in Lucam edidit & librum de temporibus, & homelias plerasque, quibus multum Gallici sacerdotes vtuntur. Strabo quoque & Haymo viri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti: quorū alter plerasque homelias eleganti sermone cōposuit, alter verò Genesim commentatus est.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hispanias occupant.

Beda venerabilis.

Strabo & Haymo Bedæ fratres.

At Ioannes pontifex restituta basilica sancti Andreæ in Vaticano, sartoque tecto diui Marci, atque ornato altari principis Apostolorum Petri, ductis columnis dextra læuaque, moritur pontificatus sui anno iij. martyrio, vt quidam volunt. Sed à quo martyrium passus sit, non satis constat. Sepultum ad catachumbas S. Sebastia. via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum sedes mensem vnum, dies vndeuiginti.

IOANNES VII.

IOANNES septimus, natione Græcus patre Platone, *88 Pont.*

Eo tempore pontificatum iniit, quo Iustinianus Constantinopolim reuersus, Tiberium & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, spectante populo interfici iussit. Multos præterea ex inimicis è medio sustulit vario genere mortis, plerosque in carcerem coniecit: quorum

rum de numero quotidiè aliquem supplicio afficiebat, cùm nares emungendo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Constantinopolitanum confossum oculos, Romam exsulatum misit: Cyrumq; abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham sufficit.

Eadem verò stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam misit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita synhodo, quæ de homusio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remisit, neque tamen (vt par erat) errores malè de Deo opinantium emendauit censuris & interdictis, quemadmodum cōstantem pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine auctore tamē) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, donasse alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vsque, Ligusticamq; protenditur. Alij autem affirmant, donationem ipsam ab Arithperto confirmatā fuisse: Verùm cùm de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quòd sine frumento sit, nihilque Constantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione constabit? Ad Ioannem pontificem redeo, virum certè multæ eloquentiæ & sanctitatis, qui in basilica Petri oratoriū (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitricis exstruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera læuaque quorundam sanctorum patrum vultus ostendebant. Basilicam præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridem vetustate collapsam. Cœmeteria quoque sanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damasique pontificis exornauit. Postremò verò multas Basilicas pictura, & statuis sanctorū cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri videbantur, vnde exēplaria grauitatis & dignitatis pictores, ac statuarij sumpserant. Moritur autem Ioannes secundo pontificatus sui anno, mēse septimo, die xvij. sepeliturque in basilica Petri ante altare Dei genitricis, quod ipse exstruxerat, quintodecimo Kalend. Nouembris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes vacat.

(∴)

SISINNIVS I.

SISINNIVS, vel (vt alij volunt) *Zosimus*, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt sancti Benedicti corpus è monte Cassino furto sublatum, propter solitudinem loci, & in Galliam translatum fuisse. Sisinnius autem licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neque ambulare, neque cibum capere possit, tamen ita vrbis Romæ, & reipub. Christianæ curam gessit, vt nil prætermiserit, & ante pontificatum, & in ipso magistratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetustate collapsa, in meliorem formam restitueret, celebrationaque redderet. Verùm subita morte correptus in basilica Petri sepelitur octaua Idus Nouembris. Vacat tum sedes mensem vnum, & dies decem & octo.

89. Pont.

CON-

CONSTANTINVS I.

90. Pont.

CONSTANTINVS natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Romæ triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè pauperes iuuit, vt Cõstantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patricij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonnesum, vbi exsulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecêre mandata præfecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contendentem, de improuiso hostili manu adortus sit; quem certè Trebellius non modò sustinuit, verùm etiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates, quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, prẹter hoc tantum, quòd sedem Apostolicam contrà atque anteà consueuerat, veneratione deinceps obseruauit, tutatusque est. Nam cùm Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogereturque de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus recognita Theodorum patriciũ classis præfectum statim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis vinctum Constantinopolim misit, quem posteà Iustinianus

Iustinian. Imperat.

in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo vase concauo, ac quidem candenti diu inspecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilimè oculorum aciem perstringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem ad sanitatem volebat, non tantis malis affici.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur, Arisprandus regnum auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descendens, collatis signis cum Arithperto dimicat & vincit, regnoque Longobardorum potitur, Arithperto ipso dum trepidè nimium aufugit, in rapido flumine submerso. Verùm Arisprandus non ita multò pòst moriens, Luithprãdum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini pontificis admodum studiosus, hominem rogat, vt ad se proficiscatur, præmissa classe quò tutius nauigaret. Appropinquanti autem vrbi regiæ Constantino, Tyberius Iustiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris caussa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumque Camelanto pontificali amictu indutum, solemni pompa vrbem ingressi, in regiam perduxêre. Inde verò Nicomediam proficiscens, quò venturus & imperator, Nicæa erat, non secus quàm Constantinopoli, à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multò pòst vrbem ingressus, non solùm pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis caussa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se colloquuti fuissent, confirmassetque Iustinianus pontificũ decreta, Constantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicum in Gersonneso exsulantem grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quòd Philippicũ magni animi esse & cõsilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus consilio pontificis benè monentis nequaquam obtemperans, classem in Pontum mittit eo animo, vt Philippicum interficeret: qui quidem deficiẽtibus ad se militibus, eadem classe vsus, duodecimo ab vrbe Constantinopoli milliario, cum Iustiniano & Tyberio dimicans eos vincit & interficit, imperioque statim omnium consensu potitur. Deinde verò Cyro patriarcha in Pontum relegato, quòd benè cum pontifice Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarcham sufficit. Cuius quidem dogmata statim Romam misit, man-

mandauitque vt omnium consensu approbarentur. At Constantinus habita synhodo, non modò Philippici & Ioannis monachi opiniones improbat, verumetiam decernit, vt sanctorum patrum imagines, qui concilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas à Philippico è pariitibus sanctæ Sophiæ ignominiæ caussa abrasas fuisse. Prætereà verò idem pontifex constituit, ne imperatoris hæretici nomen publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbove reciperetur. At Anastasius cognomento Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo, & mense imperij VI. eumque captum oculis priuauit. Litteras prætereà ad Constantinum pontificem mittit, quibus se Catholicæ fidei, ac sextæ synhodi acerrimum defensorem futurum pollicetur. Verùm hic quoque triennio pòst militibus spretus, imperio deijcitur cogiturque à Theodosio, qui in eius locum suffectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodosius autem Catholicus imperator, statim imagines sanctorum patrum (vt diximus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tempore, Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantum, non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant, duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti & religionis caussa venisse, mortuosque ibidem esse peste, vt arbitror. Post hos verò nõ ita multò pòst moritur Constantinus, vij. pontificatus sui anno, die XX. ac in basilica Petri sepelitur iij. Idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum, & dies xl. tum vacat.

Imagines sāctorū Patrū depingi in parietib.

Imperator hæreticus.

Ticinēsis episcopus, cui vt obtemperet decretū.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palam ausus fuit Constantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus, sanctas imagines vbique tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quòd ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino successit, maiora ausus, Italicum imperium, quod de Longobardis superat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quem secundus moriens successorem reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè lateq; patentes confugit, & ab ipsorum duce Carolo Marteijo, Pipini posteà regis patre auxilia contra longobardos Romam vexantes implorauit. Quæ res semel incepta cū Longobardici regni excidio finita est. Ex Anastasio S. R. E. bibliothecario, in supradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hist. Longobardicæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit, lib. 4. cap. 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circumferuntur, lib. 21. Quorum auctor fuit Nicepherus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq; Anastasius bibliothecarius è græco in latinum vertit.

GREGORIVS II.

GREGORIVS secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Constantino pontifice proficiscitur: vbi cùm acriter disceptaretur quibusdā de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui, & doctrinæ admirationem inijceret: tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem pontificatu, & moe-

91. Pont.

& moenia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis Apostolorum, Laurentijque martyris extra muros, annositate quassas restituit resartis tectis ac parietibus, introductisque de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum vetustate, & hominũ incuria vitiatis. Alias quoque ecclesias restituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamen, restitutum esse ab eo monasterium in via Ostiensi positum, non longè à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumque etiam monasterium beati Andreæ, quòd Barbaræ nuncupatur, ibique dispositos monachos, qui die ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidem nostrã conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret proposita veritatis luce. Ipsorum autem Germanorum magnam partem Romam venientem, suis manibus vir sanctus baptizauit. Impulit item sua auctoritate Luithprandum, primò quidem recusantem, Arithperti donationem (de qua anteà diximus) confirmare: quidem Luithprandus principio regni sui, & Baioariæ magnam partem occupat, & Rauennam obsidet, ac capit. Eiusdem temporibus Tiberis adeò in immensum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vsque ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuium damno & detrimento, euersis domibus, ac erutis arboribus, satisque. Luna quoque eclipsim tum passa, vsque ad mediam noctem calorem sanguineum præsetulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius autem, quo summi Dei iram à ceruicibus Christianorum auerteret, frequentes supplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à pontifice agerentur, nunciatum est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidijs occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcẽ præter fœdera pacis, fraude occupatam reddãt, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei sensuros: cùm hostes sæpius moniti, res repetitas non redderent, Neapolitanos pontifex adhortatur proposito præmio, præmissisque etiam quibusdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata strenuè faciẽtes, Theodoro subdiacono hanc rem curante arcẽ recipiunt, cæsisque trecentis ex his qui in præsidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducunt, vbi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaque foris parta Gregorius reparandis locis sacris animum adijcit, basilicam nanque sanctæ crucis in Hierusalem iampridem destitutam restituit, porticus circũquaque positas instaurat fornicib⁹ & tectis. Oratorium Susannæ in monte Cælio, à fundamentis exstruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedicauit, eoque loci monasterium exstruxit, additis suburbanis & rusticis prædijs ad monachorum vsum & commoditatem.

Germani ad fidem conuersi.

Sarraceni autem discordia Christianorum freti, ex Lepta Africæ in Hispaniam traijciẽtes, prouinciam omnem præter Bæticam à suis iam anteà possessam depopulantes, ad Aquitaniam vsque cum coniugibus & liberis peruenêre, eã quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in precio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui postea solus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce & Chilperico rege quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm Carolus Martellus transmisso Sequana fluuio in Aurelianos mouens, vno impetu hostes fundit fugatque, ac regno Franciæ solus potitur. Rhenum deinde traijciẽs, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verùm cùm intellexisset Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur: pugnandique potestatem facit, & vincit non longè à Turonum finibus. In eo autem prælio scribunt historici ad trecenta & LX. millia Sarracenorũ cecidisse: ex Francis verò mille tantũmodò cẽtum, & quinquaginta desideratos. Sunt tamen qui scribant Eudonem tanto periculo motum, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum & Gallorum pulsi, rabiem omnẽ & indignationem ex tanta clade conceptam, in Constantinopolitanos vertere: vrbem enim terra marique triennio obsident. Verùm cùm fame, frigore, peste, bello, postremò magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quique rediêre. Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste consumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce Luith-

Martellus

Luithprando, Rauennam diu obsessam, tandem capiunt, & diripiunt: inde Ticinum auferentes quicquid praeclarum in vrbe erat, vnde crediderim tum equum illum aeneum viro insidente, Papiam aduectum, quem accolae Regis solem vocant. Sed ita fit: in rebus humanis vicissitudo est. ꝙ enim Theodoricus, aliiq; reges Gotthorum, atque deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id postea in varia loca disiectum est.

Interim verò Romae à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur, principibus coniurationis Basilio, Iordano cartulario, Ioanne subdiacono cognomento Lurion, Marino spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum praeerat. Verùm dilata in aliud tempus res est, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tẽtare & Paulum Exarchum coniurati cœpêre, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipsa tandem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquosque coniuratos dissipat. Basilium monasterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infensus, quòd ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clam & apertè mandato imperatoris viri sanctissimi mortem quaerere, sed Romani & Longobardi sumptis armis quò min⁹ id fieret, prohibuêre. Tum verò Leo tertius imperator, cum apertè inuehi in pontificem non posset, edictũ proponit, vt omnes qui sub imperio Romano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendae (vt ipse dicebat) idololatriae caussa: qui verò secus fecisset, eum se pro hoste publico habiturum. Gregorius autem tantae impietati non modò non obtemperat, verumetiam omnes Catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati sunt Italiae populi, vt paulũ abfuerit, quin sibi alium imperatorem deligerent. Quò minus autẽ id fieret auctoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennae tamen tanta seditio orta est, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandum dicerent, vt in ipso tumultu Paulus Exarchus cũ filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & societate Romani pontificis separaret. Verùm cùm id frustrà quaereretur, rem toties tentatam ad tempus omisit, vnde pontifex tanta molestia liberatus, loca pauperum, & basilicas inuisere cœpit, eaque restituere, quae ob vetustatem & incuriam, ruinam minabantur. Pacem praetereà inter regem Longobardorũ, & duces Spoletinum ac Beneuentanũ composuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animum adeò pontifex ad mansuetudinem redegit, interposita Saluatoris nostri auctoritate, vt omisso bello, armillas, baltheum, ensem, ac reliqua arma templo principis Apostolorum offerret: cum exercitu enim vsque ad Vaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spiritu iterum incitatus, omnibus mandat, vt simulacra, vel lignea, vel aenea, vel marmorea ad se deferãt, & delata statim incendit: non deferentes verò capit, & obtruncat. Germanum patriarcham, id potissimum improbãtem, in exsilium mittit, in eiusque locum Anastasium malè sentientem sufficit, quem posteà Gregorius synhodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad Catholicam fidem reuerteretur. Saepius praetereà, vt sanctissimum virum decuit, literis imperatorem admonuit, vt omissis quorũdam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere sanctorum imagines desineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui scribant, Bonifacium huius pontificis tempore è Britannia Romam venisse, & ex monacho ob eius sanctitatem episcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos praedicatione & exemplo Germanos in fide missum, quod quidem ita egregiè fecit vt Moguntinus episcopus creari meruerit: in Frisiam deinde proficiscens, tum verbum Dei elegantissimè praedicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctum Egidium natione Graecum, exemplo & miraculis insignem tum habitum fuisse, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto basilicam beati benedicti propè derelictã, sua impẽsa restituisse. At Gregorius, qui suo exemplo omnes ad virtutem & sanctitatem incitabat, pontificatus sui anno sextodecimo, mense nono, die vndecimo moritur, sepeliturque ad basilicam Petri, tertio idus Februarij. Eius in morte episcopatus tum vacat dies quinque xxx. Centum autem & vij. ac xl. episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

Seditio Rauennae propter imperatorem & pontificẽ.

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

GRE-

GREGORIVS III.

XC. Pont. GREGORIVS tertius, natione Syrus patre Ioanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omnium consensu pontificatum inijt. Fuit autem vir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, græca atque latina lingua eruditus, mentem diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tum disertior prædicatione atque interpretatione rerum occultarum & admirabilium haberetur. Præterea verò, ne verbo tantum & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia, quæ exemplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit, promptiorne lingua quàm opere habendus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues simultates & inimicitias suscepe rit, non armis, non potentia, non minis cuiuspiam è gradu constantiæ suæ deiectus. Tantæ postremò humanitatis fuit, vt pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, viduas & pupillos, quò minus à potentibus circumuenirentur, tutaretur adeò, vt fere omnium parens ac pastor meritò vocaretur. Hic statim vbi pontificatum inijt, cleri Romani consensu Leonem tertium imperatorem Constantinopolitanum, imperio simul & communione fidelium priuat, quod sanctas imagines è sacris ædibus abrasisset, & statuas demolitus esset, quodque etiam de homusio malè sentiret. Interim verò cum Luithprandus Longobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obsideret, captis circumquaque oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominem rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Consueuerant autem pontifices Romani si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Cõstantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cum ob easdem caussas, quas paulò antè commemoraui, tum vel maximè, quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaque rationibus accidit, vt tunc primum tutela ecclesiæ ab imperatoribus Cõstantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium ecclesiæ suscipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbem ne obsideat, ac pontificem ne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquã aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obsidione soluit.

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio & cõmunione fidelium priuatur.

Nam inito iam antea inter se fœdere, Carolus Pipinum filium in Cisalpinam Galliam ad Luithprandum miserat, vt ei capillum de more sacrorum succideret, vnde compatres more Christiano inuicem facti sunt, quod est quoddam affinitatis vinculum. Remiserat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donatum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones versus, eos vi capit, & præ modestia socios appellat, Frisones idololatras opprimit: Lugdunum Arelate, Massiliam de Vesogotthis occupat, qui Athimum Sarracenorum regem in auxilium vocant. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanũ traijciens, Auinionẽ vi capit, opportunitate loci pro arce visurus. At Carolus re cognita, eò properè cum exercitu mouit, & Auinionem recuperat, interfectis Sarrecenis omnibus, qui in præsidio erant. Inde Narbonam proficiscitur, quò aufugisse Athimum cognouerat. Ab obsidione Narbonæ discedens, quòd Amoreum alterum ex Sarracenis Hispaniæ regem, venire in auxilium Athimi cum magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallem Corbariam descendit: vbi inerat planities ad dimicandum aptissima. Amoreus autem arbitratus Carolum desperatione rerum in fugam versum, in vallem ingreditur, statimque pugnandi copiam facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hostium numerus propè infinitus esset. Tandem verò vbi acriter aliquando vtrinque pugnatum esset, cadente autem in primis aciebus Amorea, funduntur hostes funganturque: quorum

pars

pars magna in proximis paludibus & ſtagnis, quò confugerant, oppreſſa eſt. Athimus verò fortè fortuna nauigium nactus, inde in Hiſpaniam vlteriorem fugiens, omnes inſulas, quas adijt, deſperatione rerum ferro ac flamma vaſtat. Eodem fermè tempore beati Auguſtini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hyppone in Sardiniam tranſlatum fuerat, cū VVandali prædabundi Africam vaſtarent, diligētia Luithprandi ex inſula ipſa Papiam delatū eſt, egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyteneū ſe deinceps continent, vnde Veſogotthi omnes, qui citeriorem Hiſpaniam & partem Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in poteſtatem Caroli deuenêre, atque ita Gotthi, qui trecentis propè annis imperauerant, funditus deleti ſunt præter paucos, quos Barchinonenſes ab interitu liberarunt. Sunt qui ſcribant, Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo miſiſſe, atque ita rebus benè geſtis ſuos omnes onuſtos præda domum redijſſe.

Auguſtini corpus Papiā delatum eſt.

Interim verò Gregorius pontifex nequaquā ocio & pace abutens, ad exornandas eccleſias animum adijcit. Nam & altare beati Petri ſex columnis onychinis auguſtius reddidit, dextra ac læua poſitis ad Philopareas vetuſtate ferè comminutas. Stabant in his columnis trabes argento delibutæ. In trabibus verò æquis ſpatijs, Saluatoris & Apoſtolorum ſimulacra diſtinxit. Struxit & oratorium in eadem baſilica, in quo de reliquijs ferè ſanctorum omnium recondidit, celebrarique eo loci quotidiè mandauit, atque in canone celebritatis hæc verba addidit, marmoribus circumquaque poſitis inſculpta, Quorum ſolennitas in conſpectu tuæ maieſtatis celebratur domine Deus noſter toto in orbe terrarum, &c. Quibus verbis nunc ſacerdotes in ſecretis non vtuntur. Præterea verò huic baſilicæ multa argentea vaſa donauit, eius quoque iuſſu & impēſa aurea Dei genitricis imago Saluatorem amplectens exſtructa eſt, & in baſilica ſanctæ Mariæ ad Præſepe collocata. Reſtituit etiam tectum ſancti Chryſogoni, eoque in loco monachos collocauit, qui rem ſacram quotidiè celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monaſteria quoq; multa partim reſtituit, partim verò à fundamentis exſtruxit, addita regula, qua monachi integrè & ſanctè viuerent. Inſtaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetuſtate collapſa. Idem etiam Centumcellis fecit iam propè deſertis propter collapſa mœnia. Inſtituit præterea, vt ferè ſine interuallo, & à presbyteris hebdomadarijs, & à monachis in eccleſia ſancti Petri diuina officia celebrarentur: vnde apparet & monachorum & presbyterorum ſæcularium domicilla multis in locis contigua fuiſſe, qui æmulatione moti, Deo quā diligentiſſimè ſeruiebant. Gregorius verò benè de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus ſui decimo, menſe octauo, die quarto & vigeſimo moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto Kalendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodò tum vacat.

ZACHARIAS I.

ZACHARIAS natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitiſſimi ingenij, miræ ſuauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad miſericordiam & clementiam promptiſſimus, nulli malum pro malo reddens, ſed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeò quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eoſdem poſteà inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cùm autem initio pontificatus ſui ardentē bellis Italiam offendiſſet, legatos de pace componenda ſtatim ad Luithprandum Longobardorum regem miſit, perſequētem bello Tranſmundum Spoletinum ducem. Verùm cùm à legatis ea de re nil fieret, ipſe comitante clero Romano in Sabinos proficiſcitur. Ferunt autē octauo milliario à Narnia regem pontifici honoris cauſſa obuiam factum, ex equo deſcendiſſe, ac

93. Pont.

se, ac pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarũ solemnia orationem publicè habuit, & quidẽ elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret, siue pacem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendæ pacis ei commiserit. Iam verò Transmundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusque locum Agrandum nepotem suum suffecerat. Accipitur tamen in gratiam Transmundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum assumitur. Redditur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex vsus est: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ prætermisit. Inde verò rex pacato agmine abiens, non ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autem vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, cõsilio plurimum valebat, ac ita manu promptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia autem & clementia ita insignis habebatur, vt difficilè iudicaretur, vtra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omnium suffragijs rex decernitur, vir certè omni laude dignus si vitam eius, si mores, si animi integritatem inspicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi sententia rex ipse pius & religionis amator, benignissimè concessit. Post quartum verò regni sui annum, rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipsi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici & Romanis: quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Intereà verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia, & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuiũ, anno magistratus sui (quem Maiorẽ domus vocant) quinto & trigesimo, sepeliturque Parisijs in basilica Dionysij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones, gentem ferocissimam contra eos sollicitauit. Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonum ingressi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit: ibique dimissa imperiorum & regni gloria, in montem Cassinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & monachi habitum & mores suscipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad pontificem mittit, eumque rogat, vt regnum Franciæ sibi auctoritate sua confirmet. Annuit pontifex eius postulatis accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ intercesserat, atque ita eius auctoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini septingentesimo quinquagesimo tertio: ex Maiore nanque domus qui post regem summus erat apud Francos magistratus, reges Franciæ deinceps à Pipino secundo eiusque familia originem habuère. Ferunt Carolum, quem diximus, monachi habitũ sumpsisse, ex mõte Cassino cum alijs monachis ad Zachariam pontificem venisse: ab eoque precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floriacensi monasterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit illorum precibus pontifex, & litteris Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè concessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharias aũt pace iam vbique parta, multas basilicas ruinam minantes restituit. Porticum quoque & turrim ante basilicam Lateranensem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas exstruxit. In ipso frontispicio porticus vbi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranenses ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri restituit. Vectigal prætereà vnicuique basilicæ assignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit vestem altari beati Petri, auro gemmisq; distinctam, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoque basilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipsius sancti col-

cti collocauit. Aedificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem basilicæ oratorium quoque addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectum Eusebij martyris, quod suo tempore corruerat. Constituit item, vt buccellarij quotidiè eleemosynas è Lateranensi palatio cuiusuis generis præberent. Venetis prætereà inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Sarracænis & gentilibus venderent, vt mercatores facere consueuerunt. Postremò verò ne litteras in tanto rerum fastigio eum prætermisisse arbitreris, quattuor libros Gregorij in dialogo è latino in græcum transtulit, vt haberent Græci, vndè benè viuendi rationem perdiscerent. Cùm verò ita sanctè & integrè populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri Idibus Martijs. Eius autem ex morte episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

94. Pont. STEPHANVS secundus, natione Romanus, patre Constantino, per gradus ecclesiasticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum pontificem populus statim creasset, qui tertia die pontificatus sui somno excitus, dum res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hunc verò cleri ac populi consensu in templo sanctę Dei genetricis ad Præsepe, Stephanus secundus pōtifex creatus, humeris omnium (adeò omnibus erat gratus) in basilicam Saluatoris, quæ etiam Constantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatum Lateranensem. Erat autē vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor, pater pauperum, pupillorū & viduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis, non tamē pertinax. Placatè enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantē, primò quidem verbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auarissimus pendi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant contra Aistulphum totam Italiam vexantem, quique iam Rauennā Exarchatus sedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cùm id frustra ac sæpius tentasset, eius rei caussa proficisci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaq; legatos ad regem, qui Aistulpho mandet, vt ei tutò liceat iter facere per regnum suum. Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui posteà à rebus gestis Magno cognomētum fuit, ad centesimum lapidem honoris caussa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendēs, & pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo pōtifex vehebatur, pedes ipse nunquam discessit, donec hominem in vrbem perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autem veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinum mittit, qui eum adhortaretur ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modò monacho non obtemperat, verùmetiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multò pòst dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cū pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominem adhortentur, res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturum. Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iam verę, copias in Longobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus, qui Aistulphi præsidia è claustris alpium deturbarent. in planitiem deinde Insubrium descendens, cum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine obstan-

Papia Longobardorum sedes.

obstante, Papiam Longobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat, defendente Aistulpho, & qui cum eo in præsidio erant. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincialium motus: pacem vltro Aistulpho pollicetur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam, quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum pontifici arbitratus, soluta obsidione in patriã reuertitur relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romã Stephanus & Varrenus, arbitrati Aistulphum promissa breui præstiturum qui contractis celeriter vndique copijs tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romam obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incendit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quattuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuò Pipinus à pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maximè celeritate potest, comparat.

Turci quos vicerunt.

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Sarracenos vincunt, & opprimunt, anno domini septingētesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribãt, hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquam in ergastulum inclusisset. Verùm cùm pòst multas illatas inuicē & acceptas clades, de pace inter Sarracenos & Turcos conuenisset, decretum est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeò erant eorum ingenia ad malum prona.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti, Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominē imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici, vel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare. Cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiam ideò venisse, vt & pontifici, & populo Romano rem gratam faceret, consulturumque eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam mouēs, ita Aistulphum obsidione pressit, vt breui eum coëgerit pristinas conditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis Exarchatus est: quicquid Padum & Apenninum interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen, Apenninum & Hadriaticum cōtinetur. Addo etiam, quæ Aistulphus de Etruscis & Sabinis cœperat. Pipinus autē, qui ad radices Alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphum in venatione apoplexia interijsse, nondum planè deditione facta. Desiderius autem, qui dux Etruriæ erat, copias Longobardorũ statim vndique contrahit, regnum inuasurus. Idem quoque facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi oēs, præter eos, qui in Etruria erant, secuti sunt. Verùm Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiã suã trahit, qui quidem properè legato ad Rachisiũ misêre, atque inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandaret, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomē Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta durauerat annos, à Narsete vsque ad captam ab Aistulpho Rauennam. Foris itaque pace parta, atque aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synhodo, oues suas atq; earũ pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectã deducit, ignaros docet & admonet, quid deceat episcopum, quid presbyterum, quid denique omnes sacris initiatos, præponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei iram. Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad Præsæpe, secundo ab beatum Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiēsi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho dum vrbem obsidèret, comminutas, non tamen recuperauit sanctorum reliquias, quas idem rex Papiam secum detulerat, ibiq; non indecore in quibusdam basilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus vir sanctissimus benè de Deo, de patria, de ciuibus suis, deque omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. Kalendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

Pholcadus alij Holcadus.

(∴)

PAVLVS I.

95. Pont. PAVLVS natione Romanus, patre Constantino, Stephani secundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinẽ cum fratre adscitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cùm successor quæreretur, fuêre qui Theophylactum archidiaconum proponerent. Fuêre item, qui dicerent Paulum ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum subrogandum esse. Exploso itaque post longam contentionem Theophylacto, solus bonorum omniũ suffragijs Paulus pontifex decernitur Constantini & Leonis temporibus. Erat autẽ Paulus vir mitissimi ingenij clementiæque singularis, & adeò Saluatoris nostri imitor, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, sed contra malos, à quibus persæpè iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hîc autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantiũ circuiret, vnumquenque eorũ & verbis & eleemosinis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerẽ quoque frequenter adibat, indeque plerosque ære alieno nexos, persoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & viduas circũuentas fraude caussidicorũ tuebatur, & eleemosynis sustentabat. Idem quoque congregato clero, vniuersoque populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cum sepulchro marmoreo his litteris notato, Petronellæ filiæ dulcissimæ, ex via Appia in Vaticanum detulit, canentibus (vt fit) sacerdotibus, populoque celebritatem agentẽ. Atq; corpus ipsum sanctissimũ in templo Apollinis ad caput Basilicę patri dedicatæ collocauit. Intereà verò cùm Constantinus Imperator sacras imagines vbiq; demolitus, Constantinũ regiæ vrbis episcopum, impietati suæ resistentẽ, verberibus necasset, in locumq; demortui Nicetam spadonẽ sui sacrilegij consciũ suffecisset, pontifex ipse omni ex parte religioni consulẽs, nuncios Constantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidem anathematis censuram minarentur.

Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contempsit, & Sabinum Bulgarorũ regem in demoliendis sacris imaginibus eius impietatẽ imitatũ, in gratiã recepit, cùm antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Adscito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Atheniẽsem mulierũ omniũ pulcherrimã, in matrimoniũ collocarat, fœdus cum Sarracenis inijt, stomachũ orthodoxis Christianis facturus. Intereà verò Pipinus & Taxillonem Bauarorũ ducẽ suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiam recipit, hac tamen conditione, vt ccc. equites, quoties bellũ gerere oporteret, auxilio mitterent, cum Aquitanis diuturnũ ei fuit bellũ: quod quidem postremò Carolo adolescenti cõmisit, cùm ipse senio confectus, interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borboniũ, Claremontem, & multa de Alucanis oppida vi cepit: At Pipinus, quẽ diximus, annis grauem esse, non ita multò pòst moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribant, hoc tempore mortuũ esse Aistulphũ Longobardorũ regem, quem diximus multa sanctorũ corpora Romæ Papiã secũ detulisse: eorumq; sacella ædificasse ac monasteria virginũ, vbi & filias Deo dicauit. Monachos aũt supra modũ dilexit, quorũ etiam in manibus regni sui anno sexto, mense quinto moritur. In principio regni nimiũ ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ prætereà litteraturæ fuit, vt edicta Longobardorũ in leges retulerit. Huic (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delitias Lõgobardorum virtute. Moritur & Paulus in basilica Pauli via Ostiensi, restitutis quibusdam ecclesijs vetustate collabentibus, pontificatus sui anno x. mense j. eiusque corpus magna ac solemni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum, mensem vnum.

STEPHANVS III.

96. Pont.

STEPHANVS tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini septingentesimo sexagesimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò ecclesiasticis, strenuus admodum ac constans. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij in monasterio sancti Chrysogoni rationem benè viuendi, & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice in patriarchatum Lateranensem, cùm eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quem tamen & Zacharias, & Stephanus, & Paulus à se nunquam dimisere: tantæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquam ne in extremo quidem spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regem Longobardorum creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, vt Constantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri nō possit, pontificem deligat. Is itaque Romam cū exercitu profectus, Constantinum fauentibus quibusdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuêre etiam, qui Philippum quendam huic præponerent, qui statim abdicare se magistratu armis compulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicuntur, vt eas ori admouere non posset. Cùm verò Constantinus munera pontificatus per annum obstinatè exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusque locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficitur. Hanc ob rem Constantinus in basilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac sacris canonibus perlectis, vt fieri solet, deposito pontificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tunc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani inter tria fora à tribus episcopis cōsecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt verus pontifex salutatus, ad corrigendos mores quorundā improborum, labefactare integritatem ecclesiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaq; concilio, Carolum litteris ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque episcopos quosdam Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morum idoneos, Romam quamprimum mittat. Idem quoque cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt omnes mādato pontificis. In Lateranensi basilica conciliū habetur Multa inter se de componendis ecclesijs rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiarthæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti pleriq; sunt, & Constantinus, cuius caussa tot mala committebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem verso non licet. Perductus itaque in medium Constantinus & accusatus, quòd nullis sacris initiatus, sedem apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi & quorundam facinorosorum reijcit, quòd se etiam inuitum coëgerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniam petens commiseratione moti qui aderant, eum è medio duci iubent: atque ita rem integram in sequentem diem reijciunt, maturius consulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Constantinus sequenti die in cōcilium rediens, mutata sententia, ostendit quæ adhuc egerat maiorum exemplo fecisse: quòd & Sergius Rauennatum archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in concilio

Constantinus laicus initiatur sacris.

cilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad componendam rempublicam Christianam animū adiecêre, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens, pontificatum occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, vt qui episcopi dignitatem Constantini tempore consecuti fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum vita & doctrina à populo probata fuisset placere, vt ad sedem apostolicam venientes, denuò consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est. Vetitum tamen est, ne qui istorum maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquam ex seminario quodam discordię ac seditionis. Constitutum est prætereà, vt quę Constantinus in re sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismum & chrisma. Postremò verò abrogata synhodo Constantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulachra & statuæ è templis abraderentur, eijcerenturve: constitutum est, vt eædem statuæ vbique restituerentur, anathematizantes exsecrabilem & perniciosam illam synhodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominū fieret. Referre enim statuas mortalium benè de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtque eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretum est, vt sequenti die supplicationes haberētur, quibus & Deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omniū religione nudis pedibus, & à pontifice, & ab omnibus qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, nō dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundem, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter: de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit, non hymnos canunt: id enim seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrant. Quid plura? quò quis dicacior est & petulantior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm benè monenti aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidiè in peius labitur.

Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus, statim quę in cōcilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamq; anathematis illis proposuit, qui abrogare auderēt, quæ in sancta synhodo instituerant. Verùm non ita multò pòst mortuo Sergio Rauenatum archiepiscopo, Michaël eiusdem ecclesiæ scriniarius sedem occupat, nullis sacris initiatus, adiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminensium duce, quos Michaël pecunia & largitione corruperat; pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quin etiam missis ad Stephanū legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaëlem in ecclesia confirmaret: qui non modò dona reiecit, verùm etiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quam contra ius fásque occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quamdiu aliquid habuit & profanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verùm cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiā missis, admonuissentq; quid maximè pontifex expeteret, statim eiecto Michaële Leonem deligunt, quem pontifex cōfirmauit. At verò cum ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat, vt Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secum paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suam redegit. Vascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyreneis montibus, fusis ac fugatis Sarracenis, vsque ad Bætim flumen peruenit, quò nunc in Hispania Sarraceni Granatæ se cōtinent. Interim verò Stephanus pastor quàm diligētissimus, & verus Petri successor, ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur mense quinto, die vij. & xx. sepeliturq; in basilica Petri. Eius autem ex morte dies ix. sedes tum vacat.

HADRIANVS I.

97. Pont.

HADRIANVS primꝰ patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro, pontificatum iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo põtifice comparari potest. Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus, statim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica in aliud tempus pacem distulit. Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius cõiunx, Hildegardæ Caroli vxori amplitudinem mariti inuidens, Adoarij cuiusdam consilio vsa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam confugit, qui eam perbenignè suscepit: & quòd se tutiorem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & quòd Francos propositis Carolomanni filijs, facilius sumpturos arma in Carolum regem, si quid in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios Carolomanni reges inungeret, ad vim conuersus, in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiã & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petière. Pontifex autem primò quidem Desideriũ nuntijs & litteris adhortatus est, vt suis finibus se contineret, nec ditionem ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepisse, tum magis minari, cùm paulò pòst adfuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quàm pontifici in suas partes transeundum esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omninò nitebatur, & ob hanc rem cùm precibus & pollicitationibus id obtinere non posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam enim Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quæ extra vrbis [illegible]nia habebantur, tres episcopos ad Desiderium misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllò modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram DEI incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Intereà verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu adfuturum, vt quod spontè nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parantur exercitus, sed Carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum, quæ in transitu alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit, fusoque ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas rationes incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, deposito capillo & barba: quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò posteà ex tota Italia multi suę gentis confluxère, illorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum, Bertæ ac Carolomanni filijs deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem

omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia occurrisse Bibliothecarius scribit: iudices eos vocans, qui nequaquam sordidis artibus impliciti essent. Exspectabat hominem Hadrianus cũ clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidem accedentem mira beneuolentia complexus est nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem basilicam ingressi, cùm ad altare Apostoli simul peruenissent, iurauere mutuò Carolus ac pōtifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas piè admodum & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luca iampridem euersa vsque ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur: & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmã interiacet. Additur & Forumiulij cum Exarchatu Rauennatum, cumque Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, non etiam vita, Lugdunũ cum vxore & liberis exsulatum mittit. Versus deinde Arachinum Beneuentanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coëgit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinã facit, ad Cassinum diuertens religionis caussa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus, propositisque Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cum magna prædia & gloria in patria reuertitur, Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardorum Aquileiensis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodũ charum, secum in Galliam ducens, libertate donauit: in precioque aliquandiu habuit. Verùm cùm posteà comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Cassinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpè ad Carolum regem litteras elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque, à quo fuerat ob literaturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam venerant, regnum amisere, anno Domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autem nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemque, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omninò suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenęos transit, in Vasconum insidias incidit: quo in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostium cædem & stragem. Perieritne siti (vt aiunt) an vulnere haud satis constat. Vascones verò tandem à Carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedêre. Mouet bellum in Francos, Taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit: huic quoque pacem non negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Constantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophię, coronam magni ponderis ac precij sibi constitueurit, qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subitò morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeò his muliebribus delinimentis delecta-

lectatus est, conquisitis vndique magno precio gemmis, & exhausto penè ecclesiæ Romanæ ærario, vt quotiescunque in publicum prodiret, Cybeles quædam phrygia ac turrita, non mitrata, videretur. Hunc ego ortam tum sudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illam puto, qua correptus sub eo morbo interijt.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secundo habito instituêre, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit, & matri omninò administrationem imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quòd horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Franconiam duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomen sumpsêre. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biennio pòst Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synhodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synhodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Synhodus septima abrogata, & hæresis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri Pallio exornauit auro intertexto in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli Apostoli atrium, iam anteà vetustate collapsum. Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæductus quosdam & vetustate & hostium maleficio collapsos: Alsietinum potissimum ductum, iam anteà ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentem Transtiberinum regionem magis ad vsum hortorum, naumachiæ, thermarumve, quàm ad potum, cum aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præsefert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicæ, tum ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosynam accepturi lauabantur ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agri exhausto lacu desiccaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimum octauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranum deriuaretur. Restituit etiam Virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoque multarum basilicarum ob vetustatem ruinam minantia, resarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immensum excreuit Tiberis, vt & portam Flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores, & segetes, & vrbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarentur. Eos præterea, qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus consulatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium suorum, & vitam pauperum, pupillorum, viduarum

[illegible] acerrimè [illegible]. Moritur autem pontificatus sui anno [illegible] vigesimo, mense x. die decimoseptimo: sepeliturque magna cũ laude in basilica Petri sexto Kalendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipsorum regnum, quod CC. & amplius annis durauerat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Annonius ex Adimaro lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli Magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porrò post apostolum Petrum Romanorum pontificũ diutius in pontificatu, quàm Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos xxiij. menses x. dies xvij. Huius autem Epitaphium, quod à Carolo Magno editum, sepulchro eius in basilica sancti Petri collocatum est, subijcere placet, quod est eiusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Christus,
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis, ex magna genitus iam gente, parentum,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbiq; suo templa sacrata Deo.
Ecclesias donis, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus.
Et pro plebe sacris peruigil in precibus.
Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perempta est
Ianua, sed vitæ mox melioris erat.
Post patre lacrymans Carolus hæc carmina scripsi:
Tu mihi dulcis amor, te modò plango pater.
Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præsul eras.
Nomina iungo simul titulis clarißime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus, deuoto pectore supplex
Amborum mitis dic miserere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies charißime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum.
Auditurus eris vocem scio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui nati, pater optime, posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O pete regna pater felix cælestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendescit ab axe,
Laus tua, sancte pater, semper in orbe manet.

Sedit beatæ memoriæ Hadrianus papa annos xxiij. mense x. dies xvij. obijt septimo Kalend. Ianuarij.

LEO III.

98 Pont.

LEO tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset, qui cæteris anteferretur. Fuit prætereà vir castus, integer, pudicus, facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaque ad se premijs alliceret, eorumque consuetudine mirum in modum delectaretur. Prætereà verò ægrotos visere, eosque ad patiẽtiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, desperatos consolari, errantes in viã rectã deducere prædicationibus admonitionibusque, quibus plurimũ ob eloquentiã & doctrinam valebat, ei peculiare fuit. Homo certè ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum honorisque diuini procurator & defensor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natali-

tijs

tij, Stephani protomartyris, sequentiq; die acclamantibus omnibus præ fauore, in sede Petri collocatur.

Iisdem verò temporibus Constantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens impellentibus quibusdam ciuibus Constantinopolim reuertitur, ac Constantinum captũ oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam sacrilegus minimæq; pietatis, quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique lacesseretur, Pipinum filium in Vngaros misit, quos quidem grauibus prælijs superatos, tandẽ ad deditionem compulit. Adelphõsus aũt Asturiæ & Galliciæ rex, acceptis à Carolo auxiliaribus copijs, superatisq; Sarracenis, Vlyxibonum vi cepit. qui verò in præsidio Barchinonę erant, Carolo audita Adelphonsi victoria, se cõfestim dedunt. Superanturq; & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Henrico Caroli præfecto.

Irene Cõstantini imp. mater.

Intereà verò Leo tertius dum supplicationes à beato Gregorio institutas, Romæ agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædem beati Siluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multisque verberibus adeò cæsus, vt oculis & lingua captus putaretur, in monasterio S. Erasmi in vincula conijcitur: vnde postea Albini cubicularij industria custodes fallens, in Vaticanum sese proripuit: ibique tamdiu latuit, quoad Vinigisius Spoletinorum dux clanculum accersitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militum in itinere stipatum, ne aliqua hostium vi obrueretur. At seditiosi cùm sæuire in Leonem & Albinum non possent, eorũ domos à fundamentis diruunt. Ijdem quoque (adeò audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoq; Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis caussa peruenêre. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus deceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romã mittit, se eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontẽ Miluium honoris & gratulationis caussa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum sanctissimum in vrbem introducunt. Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis positos, Moricumq; montem in Forumiulij descendens, Taruisinos graui supplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidissent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primò, mox Romam exspectatus proficiscitur, Vrbem ingredienti omnia certè, & meritò quidem honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die posteaquam vrbem ingressus fuerat, in basilica Petri adstante populo & clero, episcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant, sententias de vita & moribus pontificis rogat. Verùm ab omnibus vna voce responsum est, sedem apostolicam omnium ecclesiarum caput, à nemine (laico præsertim) iudicari debere. Omissa autẽ ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit, se omnium rerum, quæ sibi obijcerentur, insontem esse. Fuit is dies Idibus Decembris, salutis annò octingentesimo. Dum hæc autem Romæ agerẽtur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos suos vexantes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægrè se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisium Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optimè de ecclesia Dei merito aliquam gratiam relaturus, cùm videret imperatores Constantinopolitanos ægrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solemnia sacra populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano: Carolo Augusto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem iunxit vnà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solemni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalem coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodò relegarentur. Pòst hoc verò fuêre, qui Carolo suaderent, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutum videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniuncti essent, censuêre simul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodò remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisse.

Sedes Apostolica omnium ecclesiarũ caput.

Pipinus autẽ cum in Samniũ redisset, frustraque per aliquot menses Beneuẽtum oppugnasset, Theate conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam

mouens

mouens, eas ciuitates timore perculsas, in deditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuẽtanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multò pòst dolore animi perijt. Intereà verò Constantinopolitana imperatrix, missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus inijt, imperiumque his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad sinistram Syponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur, infero superoque mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferens Irenes mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exsilium misisset fœdus iam anteà initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cũ vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cum legionibus subsequens, ne quid maleficij inter eundum committerent.

At Leo cùm seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in precio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolũ proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simulq; etiam, vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eique mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniam, Vasconiam, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam Galliam, Saxoniam, vtramque Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ imperio Constantinopolino subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis caussa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo quinto Kalendas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo. Eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ Virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani exstruxerat, sepelitur hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi, tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt posteà neminem superiorem, nedum parem habuerit. Adeò autem (cum ei per otium liceret) studijs litterarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem menses argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri: aliam (vbi imago vrbis Romę cernebatur) ecclesię Rauennati dono dedit: tertiam filijs reliquit, vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant, hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; à fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Gręci xenodochion vocant, necnon institutis trium dierum supplicationibus ante diem Ascensionis, quibus prima die ab ecclesia Dei genitricis ad Præsepe, ad basilicam Constantinianam; secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum; tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie Idus Iunij. Eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STEPHANVS IV.

99. Pont.

STEPHANVS quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quamobrem autē id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitādam seditionem & reliquias Campulianæ coniurationis, quæ iam inualesce-bat mortuo Leone. In Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimum quenque obuiam misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum episcopū, cum clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidisset, ex equo descendit: atque eum, data acceptaque salute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, præcedente clero, ac sæpè carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomen nancisceretur: quippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone, educatus, rationem benè ac beatè viuēdi didicerat. In vrbem introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & sæpè cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuijs excepêre, vt raro alter sine altero cōuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tum grauibus implicitus bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Sarracenorum Cæsaream Augustam incolentium, pacem concessit. Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exsulibus omnibus, & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admissi Carolus mulctauerat, redire ad vrbē Romam liceret. Secum quoque detulit crucem magni ponderis magnęque æstimationis, quam Ludouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus pontifex ad vrbem rediēs, septimo pontificatus sui mense vita functus in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

100. Pon.

PASCHALIS patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris auctoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum inijt, statim legatos ad Lodouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Ludouicus respondit populo & clero, maiorum instituta & pacta seruanda esse, cauerent ne deinceps maiestatem læderent.

In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu, imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitaniæ, Ludouicum tertium Bauarię, reges appellauit. At verò cùm Bernardus Italiæ rex, instigantibus quibusdam episcopis & seditiosis ciuibus ab imperio defecisset, coëgissetq;

ca[illegible] quasdam & populos in sua verba iurare. Ludouicus in [illegible] concitauit, qui praefectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horum verò impetus retardare conatus Bernardus, in Alpibus superatur. Seditionis auctores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali auctores, synhodali decreto in monasteria quaedam relegantur. Sedato itaque Italico tumultu verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumque tyrannum Viromarchum regnum affectantem, & secum congredi ausum superat atq; interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiae declaratum, ad pontificem misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Intereà verò tumultuante Italia, & ad res nouas spectante, cùm Lotharius tantis motibus nequaquam se parem cerneret, maiores copias paraturus, ad patrem se contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomenclator Romae in Lateranensi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuere qui tantum crimen in Paschalem reijcerent: qui quidem in synhodo triginta Episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramento à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionem Ludouicus, &, vt Bibliothecarius ait, cum Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Etruriae imperio subiectas litteris declarauit: Arretinum, Volaterras, Clusium, Florentiam à patre Carolo restitutam & auctam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, & vrbem veterem: caetera verò ecclesiae Romanae asscribebat. Addidit & Tudertum in vmbria, & vltra Appenninum Flaminiā, ac Rauennae vrbis Exarchatum. Idem quoq; Bibliothecarius scribit, Ludouicum liberam eligendorum episcoporum potestatem Paschali dedisse, cùm antea ea quoq; in re imperatores consulerentur: quā potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem auctor refert. Paschalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinā dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano praefecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minus religiosè iacentia, in vrbem cùm maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit, & captiuos persoluto creditoribus precio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatissimae Christi martyris templum à fundamentis ex-

Libera potestas eligendorum Episcoporum Paschali data

struxit, non longè à veteri, quod iam ob vetustatem & incuriam sacerdotum ruinam minabatur: quo quidem in templo à se dedicato & persaepè celebrauit, & multorum corpora sanctorum collocauit, iam autem in coemiterijs passim & sine veneratione iacentia. Exstat & in eadem basilica oratorium beatae Hagneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoque beatę Caeciliae templum exstruxit, quod carmen in apside notatum nunc etiam indicat, eò quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento, & quouis genere marmorum. Restituit praetereà beatae genitricis templum ad Praesepe vetustate quassum, eiusq; apsida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo praetermisso, septimo pontificatus sui anno, mense tertio, die decimo septimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quattuor.

EVGENIVS II.

EVGENIVS secundus, patria Romanus, patre Boëmundo, tantae religionis, sanctitatis, doctrinae, humanitatis & eloquentiae fuit, vt omnium consensu pontifex crearetur, eò maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & grauem seruitutem vsi sunt.

101. Pon

Inte-

Interim verò Ludouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britaniam vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagū petit, vbi Michaëlis Constantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolendæne, an restituendæ viderentur. Hos autem ad pontificem reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes, primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Sarracenorum regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequam Ludouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficientibus populis iam occupauerat, dimissa circunquaque classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchinonensium comes terra marique vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & prẹstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatem versus; adeò rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Prætereà verò pauperum, pupillorum, viduarum caussas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam ædem pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pontificatum omnium suffragijs traductus est. Huius prætereà opera & precibus, captiui omnes & exsules ex Gallia tandem ad vrbem rediêre, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eum quoque non stetit, quò minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebāt: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanq; mouere in Sarracenes pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quattuor vixisset, moritur pontifex optimus collacrymātibus omnibus, & suam vicem potius, quàm mortem sanctissimi viri, dolentibus, cùm mors ei [illegible] felicitate via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri apostolorum principis.

VALENTINVS I.

VALENTINVS patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondum presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalem & Eugenium viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsque ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt pleriq; omnes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum & exemplo sanctorum pontificum sumens. Fuit prætereà in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, vt facilè quod vellet, suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nullo maiorum secundus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigentibus, quadragesimo pontificatus suo die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede, Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem coniecit, quo in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est.

102. Pon.

GREGORIVS IV.

103. Pōt. Sarraceni Asiam occupauerunt.

GREGORIVS quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli sancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum iniit, quo & Sarraceni Asiam occupantes, ad sancta Palæstinæ loca Christianis aditum interclusere.

Et Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partem vastauerunt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuê re, quò minus id facerent, eò classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contendentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cōcordiam, Altinum, aliasque Venetæ prouinciæ vrbes ceperunt, ac diruerunt, à sæuitia barbarorum solis æstuarijs & paludibus seipsos tuentes. Dux Venetorum Iustinianus Patritius tum erat, cuius nomen ideò commemorare libuit, quòd suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nunc in maxima veneratione habetur, exstructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primū Veneti Marci imaginem vrbis patroni in vexillis retulêre.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum est.

At verò Gregorius cùm intelligeret, à Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Ludouicum & Lotharium mittit, qui eos rogarent vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cùm dicerēt id bellum ad Michaëlem imperatorem Cōstātinopolitanum pertinere, se tamen paratos esse communi impensa communibusq; copijs rem ipsam gerere. Intereà verò cùm legati ea de re vltrò citroque mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, classe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hostibus congressus, tantam hominum stragem edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Rediit itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici, ingenti præda onusta. Sunt qui scribant, dum omnia vbique in Italia placata essent, Lotharium ægrè ferentem, quòd Ludouicus Carolum natu minimum, cui posteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multò pòst eum liberum dimisisse: eaque opportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, delêsse; atque inde Romam mouentes, vrbem ipsam cepisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis non negauerim. Barbaros verò vrbē oppugnare adortos cōstat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendente, incensis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli via Latina, in saltum Cassinatem mouentes, vbi sancti Germani oppidum, & monasterium beati Benedicti in monte positum auertissent, iuxta Lyrim fluuiū ad mare descendētes, classe ab Ostia eò aduecta, Tarentum & Siciliam inuasere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tum Bartholomæi Apostoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum translatum fuisse à Sicardo Beneuētanorum principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi Apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregoriū redeo, qui tantæ modestiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non prius pontificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam caussam Romam missis, qui diligenter tantam electionem discusserant, confirmatus esset. Fecerat id Ludouicus non superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humanissimus est habitus, quique iura ecclesię & dignitatem semper tutatus est. Instituit enim, ne Christi serui vlli seruituti humanæ subiecti essent: & vt vnaquaque ecclesia suos prouentus haberet, vnde sa-

de sacerdotes viuerent, ne ob inopiam rerum cultum diuinum desererent, néue ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingétesimo ac trigesimo Dominicæ incarnationis anno, synhodum multorum episcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidem constitutum est, ne episcopi & clerici cuiusuis gradus pretiosas & exquisitas vestes, vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul ab omni religione sunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporib[9], Ludouice, viueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua cēsura, adeò in omnē luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo, coccinatos & trabeatos nunc inspiceres non homines, quod leue fortasè videretur, sed equos & iumenta, præcedēte, dum incedūt, magno adolescētum, & altero presbyterorū agmine subsequente, non in asinis, vt Christus nostri dogmatis auctor, & benè viuendi vnicum in terris exemplar, sed in equis præferocibus & phaleratis, ac si ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis vasis, & egregia eorum supellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vasa Corinthia, si hæc inspicias, nullius pretij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur, prætermittam, ne hos (vt ipsi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperij sui anno trigesimosexto moritur, sepiliturque Metis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòst secutus est Gregorius pontifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac sollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errantes sanis admonitionibus in viam rectā deducēdo, ecclesias quoque multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Transtulit idē sanctissimus pontifex beati Gregorij corpus: atque eo loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti caussa excubare consueuerant. Ferūt & ab eodem corpora Sebastiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribant, rogatu Lodouici Gregorium Sāctorum omnium celebritatem Kalendis Nouembris instituisse, eamque rem magnoperè à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus, vt illa maximè tempestate, satis valebat. Commētatus est idem Rabanus in librū Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegātes ad populum, sed is potissimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium Sanctorum. Moritur autem Gregorius pontificatus sui annno decimosexto, sepeliturque in basilica Petri, ac sedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

SERGIVS secundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sūt qui Sergium primo quidem Osporci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinē cognomenti, Sergij nomen sumpsisse, eamque consuetudinem ad nostros manasse, vt qui pontifices crearentur [illegible] maiorum nom[illegible]

104. pōt.

Nomina pōtificiū immutādi cōsuetudo.

omnibus non sit obseruatum. Vtcunque est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarum ingenium Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secūdo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur, qui pontificiū munus obiret. Exarserat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuisionem, vt in Antisiodorensi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatū sit, quo quidem multi vtrinque cecidêre. Lotharius enim tandem victus, Aquisgranum confugit, atque inde quoque deturbatus instantibus hostibus, Viennam cum cōiuge & liberis se contulit. Insecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non solùm multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergij profecti sunt, inter quos Gregorius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cū secundo prælio apud Lotharium componendæ rei caussa esset, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinasset, totum comitatum in prælio amittens (eò enim cum trecētis equitibus venerat) vix solus è tanta strage fuga prolapsus est. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vsque ad Mosam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorum nomē maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vsque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonensis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidêre eam quoque partem, quæ inter Schaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autē ita compositis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni socium adsciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Metensem episcopum, atque alios viros ecclesiasticos prudentia & auctoritate dignos, quorum consilij vteretur. Is autem adolescēs nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vastat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquasset, eiq; obuiam honoris caussa Romani ciues prodiissent, deposita ferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quòd ei præter sententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeūt & obuiam ad primum lapidem sacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine Domini, O sanna in excelsis. Atque eum vsque ad gradus sancti Petri comitantur, ibi pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenêre clausas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hostili animo ad nos venisti, siq; ad reip. Christianæ vtilitatem magis respicis, quàm ad voluptatem sæuiēdi prædandíue, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo esse pontificem iussisset, statim eius iussu fores patuêre. Ingressi itaq; pariter magna Romanorum ac Francorū multitudine tum præcedente, tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidētes simul, omnipotenti Deo & Apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset, pentecostes octaua. Verùm cùm posteà à multitudine militum suburbia vastarentur, parumque abesset, quin vrbem prædandi caussa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus, qui aderant, Ludouicū regem oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis caussa statim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt: His itaque pontifex quicquid petiêre, honestū præsertim, facilè concessit, quò citius ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum pontificem verū Christi vicarium & vnicum patriæ parentē prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa conuersus, basilicā sanctorum Siluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaque vnà cum ipsis confessoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Asterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocētij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit. Struxit &

Ludouicus Italiæ rex decernitur.

xit & à fundamētis ad ipsius basilicæ latus, in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò sanctissimus pontifex re ecclesiastica bene ac integrè gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

ANNOTAT.

Quæ hîc Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse, qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immò ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Fortè Sergij prænomen semper habuit, Osporci verò cognomen & pontifex factus, cognomen, prænomine tantùm retento, omisit. Sed ista nec sic concinnata mihi quadrāt. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscum nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infra ostendam.

LEO IIII.

105. Pōt. LEO quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimooctauo pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita, priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica præcipuè insignis. Tantæ prætereà prudentiæ & virtutis fuit, vt euāgelij sententia serpētis astutiam, vbi oportebat, & columbæ simplicitatē imitaretur. Tā constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominē totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemque titulo sanctorum Quattuor coronatorum præficit. Vnde postea mortuo Sergio ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui propè aderant, morem antiquum seruātes. Sunt qui arbitrantur huius sanctissimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti pręda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prælio Theodosio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruūtur. Liberatus Sarracenorum metu Leo, & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natalis dies hora vespertina celebraretur. Mandauit prætereà, ne laicus quispiam presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitę sunt etiam eius iussu eisdem fermè diebus supplicationes ad auertendā iram Dei, quam frequētes terræ motus præseferebant. Crucem quoque, quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis exstinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est octaua die ab assumptione beatæ Dei genitricis, qui dies postea vt festus celebratus est non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo namque loco ipsius virginis templum exstabat, cui munificentissimus pontifex multa dona ex argento auróque obtulit. Præterea verò opus musiuum basilicæ sancti Martini & Siluestri in mon-

in montibus, incrustationemque parietum à Sergio inchoatam ipse perfecit, vt epigramma indicat, quod solùm superest: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetustate & situ. Eius quoq; iussu crux illa, quæ ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris nostri pertineret. Restituit quoque vrbis mœnia & portas vetustate collapsas. Adhæc verò XV. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit; harum duas maximè necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianiculum & Auentinum, ne subuehi naues hostium ad diripiendam vrbem possent. Idem quoque sua diligentia corpora sanctorum Quattuor coronatorum inuenit, eorumque templum in splendidiorem formam instaurauit. Sanctos ipsos sub altari collocauit, Semproniamum, Claudium, Nicostratū, Castorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priscæ, Aquilini, Narcissi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli. Addidit & caput sancti Proti, & Cęciliæ, Alexandri, Xysti, Sebastiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt sanctissimum virum decebat, quàm diligentissimè vacaret; nunciareturque Sarracenos cum magna classe diripiendæ vrbis caussa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius orę maritimæ paulò post ipsi vrbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Ostiam proficiscitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hostibus dimicaturus, si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obsequenti fide fecissent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextra beatū Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit; & coapostolum eius Paulū tertiò naufragantem de profundo pelagi liberauit; exaudi nos propitius, & concede vt amborum meritis horum fidelium tuorū brachia cōtra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & cōualescant: vt de recepto triumpho nomen sanctum tuum in cunctis gentibus gloriosū appareat. His dictis,

Oratio pontificis prima.

statim facto signo crucis pugnādi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniêre, ac si victoriam certam sibi propositam viderent: tandem verò post longum & acre certamen hostes superantur fuganturq;: multi in ipso prælio, vtpote nauali, periêre: plerique tamen viui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorem non longè à portu Romano furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimum insignis habebatur: sed ire obuiā multitudini, in tāto præsertim furore, nō licuit. Eorū verò opera, qui viui Romam perducti sunt, vsus est Leo in restituēdis ecclesiis, quas ipsi Agareni quōdam diruerant & incenderant, in exstruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamque vrbem de suo nomine appellauit. Idque potissimum effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiam beati Petri vna vel leui incursione spoliare & incendere, vt antè consueuerāt. Nō caruere suis precationibus portæ. In ea enim, quæ ad sanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore incisa: Deus, qui apostolo tuo Petro collatis clauibus regni cælestis ligandi atque soluendi pontificium munus tradidisti, concede, vt intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere securam, & de hostibus, quorum caussa constructa est, nouos ac multiplices habere triumphos. In secunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus, qui ab ipso huius mūdi principio hanc sanctam catholicam, & apostolicam Romanam ecclesiam ab hostibus custodire & confirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographum propitiatus euacuando: & vrbem hanc, quā tuo sancto nomini per apostolorum Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum insidijs securam permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontispicio portæ, qua ibatur ad scholam Saxonum, his verbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors Deus, vt ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro Apostolo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus, te auxiliante meo

Leoniana vrbs.

Oratio pontifici ante portam prima.

Secūda.

Tertia.

meo nomine Leonianam vocaui, nouoque opere dedicaui, vt secura atque illæsa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem, vrbem primo pontificatus sui anno inchoatam, demum sexto absoluit: eamque Corsis, quos Sarraceni ex insula depulerant, incolendam dedit, assignatis viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipsis aliam nunc inscriptionem legi versibus hexametris ineptis quidem, quos certè Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferantur. Ex manubiis verò Sarracenorum dona quædã, tum ex auro, tum ex argento basilicis Romanis obtulit. Sunt qui scribant, eius mandato etiam basilicam sanctæ Mariæ in via ædificatã fuisse, & turrim in Vaticano apud sanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætereà sancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento restituit. Synhodum septẽ & quadraginta episcoporũ habuit, in qua ex decretis maiorum suorum Anastasium presbyterum cardinalem sancti Marcelli, multis criminibus conuictum damnat, & ab ecclesia reiicit, eò maximè, quòd parochiam suam per annos v. contra canonum instituta deseruerit. Colonias prætereà ex Sardinia Corsicaque, quæ pulsis Sarracenis iam respirare cœperant, Ostiam cultoribus propter insalubritatem aëris & frequentes direptiones vacuã, duxit. Lothario postremò egregiè satisfecit, qui delatione quorũdam impulsus Romam venerat, quòd intellexerat Leonem transferendi imperium ad Constantinopolitanos consilia iniisse. De delatoribus in mẽdacio deprehẽsis (vt par erat) supplicium sumitur, atque amicitia inter vtrunq; integratur. Sunt qui scribãt, Ioannem Scotum huius temporibus fuisse, virum in rebus diuinis doctissimum, qui in Franciam veniens regis Ludouici iussu hierarchiam beati Dionysij è græco in latinum transtulit, nec ita multò pòst (vt aiũt) à discipulis stylo cõfossus perijt. Tanti sceleris caussa nusquam traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regem, ob religionẽ, insulam vectigalem ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argenteis in singulas domos quotannis collatis. Moritur autem Leo vir sanctissimus, & optimè de ecclesia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Christiano meritus, consilio, auctoritate, diligẽtia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus sui octauo, mense tertio, die sexto, xvj. Kalendas Augusti, sepeliturque in Basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus xv.

[margin: Ioannes Scotus.]

IOANNES VIII.

[margin: 106. pōt.]

IOANNES Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Mentitus enim sexũ, cum fœmina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tãtum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in sacris litteris pares haberet, ne dum superiores. Legẽdo autem & disputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & auctoritatis sibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium consensu pontifex crearetur. Verùm posteà à seruo compressa, cum aliquamdiu occultè ventrem tulisset, tandem, dum ad Latheranensem basilicam proficisceretur, inter theatrũ (quod Colossenum vocant à Neronis colosso) & sanctum Clementem, doloribus circunuẽta peperit: eoque loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense vno, diebus quattuor, sine vllo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant, pontificem ipsum, quando ad Lateranensem basilicã proficiscitur, detestandi facinoris caussa, & viam illam cõsultò declinare, & eiusdem vitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de secundo ita sentio, sedem illam ob id paratam esse, vt qui in tanto magistratu constituitur, sciat se non Deum, sed hominem esse; & necessitatibus naturæ, vtpotè egerendi subiectum esse, vnde meritò stercoraria sedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obscuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè institui, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiã nos hac in re cum vulgo, quãquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sunt qui dicãt, huius temporibus beati Vincentij corpus è Valẽtia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albiensem vlterioris Galliæ depoitatum. Dicunt prætereà, Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorum

chorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma spectantes sua præsentia in officio continuit.

ANNOTATIO.

Hanc Ioannis fœminæ fabulam etiam antequam in historiarum penitioribus studijs versari cœpissem, semper suspectam habui, & iure: neque enim mihi verisimile vnquam videri potuit, homines hac tempestate adeò stupidos, & stultos fuisse, vt in tantæ potestatis gradu ignotum hominem, & qui per longa tempora ipsis probatus non fuisset, immò fœminam pro masculo collocare potuerint. Quòd si tanta fuisset huius sæculi inertia, vt hoc facinus committere potuissent, nō est existimandū, Deum tulisse, vt sedē Petri, quam ipse constituerat, à qua ecclesia sancta dirigitur, fœmina nullius ordinis capax polluisset. Cæterum cùm multos & magni nominis viros historiam hanc suscipere, eam quoq; vulgò veram existimari, adnimaduertissem, diu ipse mecū hæsitaui, postremò in animū induxi, vt vnde huius rei origo manarit, eiusq; auctorē, si fieri posset, inuenirē, & subtili examinatione rem totam discuterem. Vetustißimis igitur tam bibliothecæ Vaticanæ, quàm aliarum libris diligenter perlectis, cæterisq; vetustis ecclesiasticis monumentis accuratè perlustratis tandem in apertam, & manifestam totius fabulæ cognitionē deueni. Ostēdam igitur primùm, rem hāc nulla ratione vnquā fieri potuisse, sed fabulosam esse; deinde, vnde originē habuerit, & qui de ea primum scripserint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, quæ Romanæ ecclesiæ tantam ignominiam, et dedecus attulit, dissoluere, & meras nugas esse, demōstrare. Primum autem incipiam de tempore disputare, in quod huius Pontificatum, qui de ea scripserunt, conijciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis fœminæ pontificatum annorū duorum, mensium V. & dierum trium, insuper menstruæ vacationis sedis inter Leonis IIII. & Benedicti III. sacerdotium præter vnum tantū mendosum indicem in fine septimi libri Othonis Frisingensis collocatum interponunt. Quo tempore Anastasius S.R.E. bibliothecarius, qui vitas Romanorum pontificum, vsq; ad Benedicti III. successorē Nicolaum scripsit, viuebat, & creationibus Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. Nicolai I. Hadriani ij. et Ioannis viij. vt ipsemet refert, interfuit. Is non solū nullam biennalis pōtificatus Ioannis fœminæ mentionē facit, verūetiam Romanam sedem, post Leonis iiij. obitum, dies tantū quindecim vacasse scribit, subijcitq; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, sed Benedictum ipsum iij. statim suffectum. Cuius verba hæc sunt: Sanctißimus Leo Papa iiij. obdormiuit in Domino xvj. Kalēd. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum, et cessauit episcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanæ sedis, vniuersi proceres, cunctusq; populus, ac senatus congregati sunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificū illis in omnibus demonstrare dignaretur pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquillè. Qui diuinitus, atheréoq; lumine inflammati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat, sacris operibus, Pontificem promulgauerunt erigere. Miro verò vniuersa & alacri studio plebs, & populi cætus ad Callisti titulum properantes, eum cum hymnis & cāticis spiritualibus, ad Patriarchiū Lateranēse perduxerūt, &, vt moris est, in pontificali solio collocârunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac fœmina mētionem facit Anastasius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannē ipsam, veritate illius historiæ stāte, nulla ratione hoc tempore esse potuisse. Sed faciamus Anastasium ipsum eam ipso loco collocasse, hoc quoq; fieri non potest, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani pontifices huius temporis sederunt, apertè repugnet, neq; biennij spacium inter se ab Hadriano j. vsq; ad Ioannem viij. illorum Pontificatum anni, qui ex horū tēporū monumentis concinnati sunt, capiant. Ab anno enim Christi DCCLXXII. quo Hadrianus primus creatus est, vsq; ad annū DCCCXCij. in quo obijt Ioānes viij. ne mensis quidem vnus, nedum duo anni alieni pontificatus interijci possunt, stante maximè temporū, & annorū seriæ quā ego accuratißimè ex Anastasio ipso, non vetustis inscriptionibus, diplomatibus, & instrumētis cōstitui. Deinde cùm annus agatur DCCVI. ex quo hanc fœminam pontifice fuisse scribant (eius enim creationem in annum Christi circiter DCCCLV. conijciūt) quanam ratione fieri potuit, vt non solum Anastasius bibliothecarius, qui hoc tempore vixit, sed nemo qui vitas Romanorum pontificū, aut ex instituto, aut obiter, scrip-

ferunt (plures autem fuere) vsque ad annū Christi DCCCL per annos continuos quadringētos, nullam omninò de eam mentionē fecerūt? Paulo post Anastasium historiam, in qua frequenter summorum Pontificū meminit, edidit Ademarus monachus sancti Hermanni Lutetiæ Parisiorum, quem Annonius eiusdem monasterij monachus ante quadringentos annos sequutus est. Rhegino quoque Abbas Prumiensis ante sexcentos annos, Hermannus Contractus, & Lambertus Schafnaburgensis ambo monachi ante quingentos, Otho Frisingensis ante quadringentos, Chūradus de Lichtenavv abbas Vrspergēsis ante trecentos, chronica vel historias suas scripserunt, & nemo hunc Ioannem profitetur, diligētes alioqui in Romanorum pontificum successione enumerāda. Sed nec Leo Ostiensis episcopus, Ioannes Cremonēsis presbyter, aut alius quispiā aliquid de ea tradiderunt. Exstant in bibliotheca Palatina sex vel septem Romanorum Pontificum breues enumerationes, siue indices, quorū vnus versibus exaratus est, quem paulò pòst subijciam, ante Innocētium iiij. varijs in libris scripti, nullus in his est Ioannes papa fœmina. Insuper in vetustis quinque Damasi, Bibliothecarij, & Pandulphi Pisani vitarum libris nulla huius fœminæ memoria est, sed in margine inter Leonem iiij. & Benedictum iij. alienis characteribus ab exemplaribus vetustis longè differentibus, huius rei fabula à posteriore auctore est addita. Deinde quanam ratione Leo nonus, qui ducentis plus minus annis post vixit, scribens ad Constantinopolitanum patriarcham Michaelē Cerularium, & Leonem Acridonum episcopum in hæresin & schisma lapsos, in quadā Epistola reprehendere potuit ecclesiam Constantinopolitanam, quòd fœminā & eunuchos in patriarchatu suo collocasset, (Nicetam, & Ignatium intelligit) si fœmina etiam Romæ summū sacerdotium, quòd longè peius est, tenuisset? Scribit enim in epistola illa magna, siue libello aduersus Græcorum hæreses, cap 23. Absit autem, vt velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanæ ecclesiæ contigisse, vt eunuchos contra primum S. concilij Niceni capitulum passim promouendo fœminam & in sede pontificum suorū sublimasset aliquando, hoc tam abominabile scelus, & detestabile facinus, etsi enormitas ipsius, vel horror, fraternaque beneuolentia non permittit nos credere: considerata tamē incuria vestra erga sanctorū censuram canonum, quod eunuchos & aliqua parte corporis imminutos nō solum ad clericatum, sed & ad pontificatum indifferenter ac solemniter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus. Sed etsi faceremus multos eam scriptores commemorasse, id tamen fieri non potuisse, ex fabulæ ipsius contextu etiam ostēdam. Nemo Romæ legitimus vnquam pontifex creatus fuit per annos plus minus nongentos, à S. P. Apostolo vsque ad Formosum papā, qui ab ineunte ætate Romana in Ecclesia educatus non esset, et per omnium ordinum ecclesiasticorum gradus ad diaconatū ad minus, vel sacerdotium saltem non ascendisset. Quod facilè pontificum seriem consideranti, inuiolabiliter obseruatum fuisse manifestū erit: & modò fœmina ignota, incertæ originis, & patriæ, sine vllo ordine, & testimonio anteactæ vitæ ita inconsulto pontifex fieri potuit? Qua demū ratione eius fabulam concinnarūt? Ioannes (inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, & alij acceperunt) Anglicus natione Maguntinus, sedit annos ij. mensem vnum, & dies iiij alias, menses v. & dies iij. et cessauit episcopatus mensem vnū. Vide inscitiam scribendi: Anglicus natione Magūtinus. An Maguntia fortè est in Anglia, & nō in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris sententiam, eam quidem natione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriundam. Subijcit: Hæc (vt asseritur) fœmina fuit, & in puellari ætate à quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diuersis scientijs profecit, vt nullus sibi par inueniretur. Athenas profectam fabula narrat. Et cur? vt (inquit) litteris operam daret? Rectè: cùm neque Athenæ eo tēpore, neque in ijs amplius vllum gymnasiū esset, sed omnia tūc in Attica, vt ex horum temporū scriptoribus intelligitur, fœda barbarie oppressa tenerētur. Adiūgit: Adeò vt postquā Romæ fuit, per biēniū legēs, magnos magistros discipulos, & auditores haberet, & cū in vrbe vita, & sciētia magnæ opinionis esset, in papā cōcorditer eligitur. Duo hic suffarcinat mendacia, primū eā tū bonas litteras publicè in vrbe professā esse, quod omninò falsum est, cùm huius tēporis hominibus nihil minus curæ esset, quā vt in vrbe quispiam doceret: quod ex historiarum cōtextu facilè liquet: alterum biennij spatio pontificatū adeptū

esse, cum, vt dixi nō nisi presbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana ecclesia ab incunabilis enutritis pontificatus demādari perpetua cōsuetudo tūc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per suū familiarem impragnatur. Verùm tempus partus ignorans, cum de sancto Petro in Lateranum tenderet angustiata inter collosseum & ecclesiā sancti Clementis peperit, & mortua ibidem (vt dicitur) sepulta. Hoc animaduersione dignum, quòd huius fabulæ auctor, qui rem hanc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiā ipse existimauit: & ideò imi io hi (vt asseritur) in- qui fœmin fuit. Nunc (vt dicitur) sepulta est, scribit. Rem non affirmat, sed per, vt aiunt, & tradunt, eam refert. Cæterum hæc mulier non nisi in papatu impragnatur? & quæ diu ante pōtificatum amatorem habuerat sine partu aliquo nunc senex (vt verisimile est) papa ingrauidata peperit? Nónne ante partum vterum intumescētem præseferebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanum pontificem comitari semper solent, rem tam claram non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiarib. clausa in palatio permanebat, immò è contra, nam si pauco ante partum tempore, in quo magis verisimile est eam quiescere debuisse, à sancto Petro Lateranum profecta est, multò magis antea quoque grauida sui conspiciendi, & alloquēdi omnibus copiam faciebat. Fieri nō potest, vt sint, qui existiment omnes huius sæculi homines adeò stupidos, et ineptos tūc deuenisse, vt nemo fuerit, qui à masculo fœminam quidem nouem mensibus grauidam, tot molestijs, quæ partus præmittere solet circumuentam? nónne habebat seruos, familiares, medicos, aulicos, & nemo tam longè duorum annorum interuallo rē cognouit. Res certè Martino Cistertiensi monacho auctore digna est: qui vitas Romanorum Pontificum scribens, primus quod sciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulā expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur à pluribus, quòd ob detestationem facti hoc faciat. Nec ponitur in Cathalogo summorū Pontificum propter mulieris sextum. Hæc ille. Porrò autem, quòd Papa Lateranum illac non pergat, ea non est caussa, sed quia per medium amphitheatrum, cui via illa correspondet, ob loci angustiam magna hominum, & equorū manu comitatus transire nequit, sinistra ad collosseum deflectit, deinde rectà progreditur versus SS. Petrum & Marcellinum, ne tot giris obequitans, comitatus ordinem confundat, reuertendo denuò circum amphitheatrum ad viam, quæ sub SS. IIII. coronatis Lateranum ducit. Eadem ratio est cum reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omninò neglectam scio. De sacello verò, quod nunc eo loco exstat, in quo eā sepultam tradūt, item sedibus porphyreticis Lateranensibus, ex quibus Papa an esset masculus cognoscebatur, aliquid dicere superfluum esset & inane existimo, cum omnia fabulosa sint et ab imperito vulgo ficta. Primus autē (vt dixi) qui huius fœminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidam (vt ferunt) Polonus monachus Cisterciēsis & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius, qui vitas Romanorum Pontificum vsque ad sua tempora, item librum, cui Mirabilia Romæ nomen est, conscripsit, ab alio postea grauioribus mendacijs auctum: & non est hic, vt quidam perperam intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui historiam Polonicam accuratissimè, & peritissimè edidit, suique regis diu apud Imperatorem Ferdinandum optimum & integerrimum oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarum experiētia, & omni virtutum genere cumulatissimus, sed ad Martinū illum redeamus, fabulæ huius (vt opinor) auctorem: Eā enim in nullo, qui ante ipsum scripserit, inueni, præterquam in vno Sigeberti chronico: in quo inter Leonem & Benedictum ita scriptum est: Ioannes Papa Anglicus. Fama est hunc Ioannē fœminam fuisse, & vni soli familiari tantū cognitam, qui eam complexus est, & grauis facta peperit papa existens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideò nomini numerum non facit. Ita ibi. Cæterum hāc rem ex insectionibus Galfridi monachi, qui post Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigebertum suppleuit, esse, testimonio est, quod in antiquis, veris, & germanis Sigeberti exemplaribus non exstet. Porrò autem, vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus scripsit fuerit, quantaque illi fides adhibēda sit, intelligamus, scitu dignum, hunc auctorē eum esse, ex quo Mirabilium vrbis Romæ liber manauit:

manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pompilius pater Numae, secundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius, Numa Pompilius Romae tribunus plebis. Qui portas Ostiensem, Capenam et prope arcem sancti Angeli collinam vocat. Qui Pantheum Agrippae, Cibeles aedem dicit. Qui amphitheatrum templ[illegible] lis fuisse tradit. Statuam M. Aurelij aeneam uestrem Rusticum Tiburtinũ cum bubone[illegible] os Quirinalis à philosophis factos, templum pacis nocte Natalis Christi corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit. Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioannis foeminae fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totã stylo paululum elaboratiore, quibusdam se suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iã multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc famulam ex Ioannis papae XII. viri impuri vita manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potẽtia adhuc penè adolescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luithprandus Ticinensis illorũ temporum scriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit: in his praecipuè erant Ioanna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item scorto Ioanna ad cuius fortè arbitrium tanquã Papae omnia Romae pendebant, Ioannis foeminae Papae fabula manauit, quae processu temporis aucta, in historiae auctoritatem imperiti alicuius scriptoris opera, paulatim irrepsit.

BENEDICTVS III.

BENEDICTVS tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est ob sanctitatem vitae & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eò subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor [illegible]r. Ad hunc itaque [illegible]ncurrentes o[illegible]uam ad v[illegible]r[illegible]n & benignissimũ [illegible]eo in terra[illegible]missum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantae sedi praeficeretur, dicebat. Acclamantibus itaq; omnibus, & electionem approbãtibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctae Mariae ad Praesepe ductus, ieiuniis triduò & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autem post diem tertium iterum venêre omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuẽsis episcopi factionem secuti, alium nescio quem: vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto praeferre conati fuerant: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes, in sententiam bonorum tandem venêre, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecêre & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romã missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantae enim mansuetudinis fuit, tantae dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu constitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinũ conuersus, multas ecclesiasticas vetustate collabentes restituit, & dona pleraque in earundem sacraria reposuit. Instituit praetereà, vt funeribus episcopi, presbyteri, aut diaconi, põtifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, commendandae animae gratia: mandauitq;, vt vicissim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò, quod

1071. 8ō1.

quod inſtituit, dum in vita eſſet, non verbis tantùm, ſed re ipſa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus ſemper interfuit. AEgrotos præterea inuiſit, pauperes aluit, deſperatos & calamitoſos conſolatus eſt, viduas & pupillos acerrimè tutabatur. His artibus vitam ſanctiſſimam traducens ſuo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus ſui anno ſecũdo, menſe vi. die ix. Sepultus eſt autem ante fores baſilicę beati Petri Apoſtoli. Interim verò dies xv. epiſcopatus vacat.

NICOLAVS I.

NICOLAVS primus, patria Romanus patre Theodoſio, bene ac ſanctè à teneris annis educatus, primò quidẽ ſubdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc conſtitutus, nullũ genus pietatis omittens, Benedicti corpus ſuis manibus tumulo collocauit, non ſine multis lacrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterũ pontificem neceſſe eſſet, cumque ieiuniis, vigiliis, orationibus inſtarent homines, vt talem à Deo conſequerentur pontificem, qualem amiſerant, in baſilica ſancti Dionyſij confeſſoris atq; pontificis (eò nanque eius rei cauſſa cõuenerant) poſt lõgam conſultationem Nicolaum abſentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris cauſſa, conquiſitum in atrium Lateranenſe perduxerunt; & nolẽtem etiam in ſolio Apoſtolico collocarunt. Deinde verò in baſilica Petri conſecratus, ſumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cæſare, qui tum aderat, collocutus eſt, tum ad pontificatum, tum ad imperium pertinentia. Cùm verò Ludouicus ipſe ab vrbe diſceſſiſſet, conſediſſetq; in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè ſuſceptum, vt imperator ad mille paſſus pontifici obuiam factus, ex equo deſcẽdens, eum freno manibus attrectato in caſtra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maieſtatis, & tãtæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem ſimul longo & ſecreto colloquio poſt epulas oſculoq; inuicẽ dato & accepto, ad vrbem pontifex redijt: quam quidem excreſcentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non niſi lintribus de vico ad vicum tranſire liceret. Nam & eccleſiam ſancti Laurentij in Lucina, & monaſterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quę à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auẽtinum ducit, ita occupauerat, vt inſtare diluuium vulgò putatum ſit. Hac inundatione & multæ domus euerſæ ſunt, & plures arbores euulſæ, & ſata paſſim diſiecta. Neque hoc ſemel eo anno, ſed iterum Decembri menſe Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues ſuos omiſit. Interim verò Michael Theophili filius Conſtantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam miſit, qui & limina Apoſtolorum & pontificem inuiſerent. Hæc autem munera fuêre, patena aurea, & calix aureus iuſti ponderis cum gemmis magnæ æſtimationis. Hic eſt ille Michaêl, quem poſtea Baſilius conſors imperij factus, dolo necauit, vt ſolus imperio potiretur. Habiti ſunt autem à pontifice perbenignè legati, & domũ viciſſim cum muneribus miſsi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum conſulens, Ioannem archiepiſcopum Rauennatem, ad ſedem apoſtolicam propter obiecta crimina venire recuſantem, dignitate priuauit. Is autem Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore litteras cõmendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarent, vt Ioanni archiepiſcopo Romam ad cauſſam dicendam tutò proficiſci liceret: quod haud grauatè pontifex conceſſit. Ioannes autem facta dicendi copia in magno præſulum conuentu

in

108. pōt.

Tiberis excreſcẽtia tam magna, vt diluuium inſtare Romani putauerũt

in domo Leonina, nil aliud fassus est, quàm se maiestatis reum esse, ob eam rem & à põtifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiã recipit, vt & se in concilio de hęresi purgaret, vtque quotannis Romam se profecturũ polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiam canonicè in Flaminia episcopos, cõsecrandi facultatem haberet, nisi id sibi à sede apostolica literis concederetur: néue eosdem episcopos Romam proficisci quotiescunque vellent, prohiberet, vtque ei nullam exactionem, quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam cõsuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam immutaret aut decerneret inconsulta sede apostolica: néue etiam profana ei recipere liceret, nisi id placere summo pontifici intellexisset. Has autem sanctissimas iussiones tota synhodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatum sit, Rectum iudicium summi præsulis, Iusta definitio pastoris vniuersalis ecclesię, Salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autẽ eadem dicimus, eadem sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atque ita soluta synhodo, Ioannes Rauennam ad suos rediit: liberatus autem hac molestia pontifex ecclesiam Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua appellatur) restituit, egregiisque picturis exornauit, Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidẽ Christi litteris & sanis admonitionibus conuertit, eisdemque Bulgaris episcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem prætereà inter Ludouicum imperatorem & Andalisium Beneuentanum ducem composuit, Sarracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbante Ludouico imperatore instituit, ne præceps vllus sęcularis aut imperator conciliis clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt qui scribant, beatum Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idque in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò pòst Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, septimo põtificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

ANNOTAT.

Ad hunc vsque Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in Vrbe floruit. Quæ sequuntur, concinnauit Gulielmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro, qui sub Damasi nomine circumfertur, exstant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsque ad Clementem II. neque perpetuum quendam habeant scriptorem, & maiorem suorũ actorum partem amiserint, tempora adeò incerta, & obscura habent, vt neque quo loco, neq; quo ordine aliquot Romanorum pontificum nomina reponerentur, satis liqueat. Quidam verò etiam noui irrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus, & post Hadrianum III. Basilius, quos Sigebertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse non potest. Hi enim vel iidẽ, nominibus mutatis, cum aliquot aliis pontificibus, vel schismatici fuerunt, vel omninò nunquã exstiterunt. Vnumquodque autem horum asserere dubium est, & incertum, cæterùm si qua alia animaduersione digna occurrent ea non omittam.

HADRIANVS II.

HADRIANVS secũdus, patria Romanus, pater Valaro episcopo, Sergio pontifici familiaris fuit, à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidẽ parti tantula re satisfieri posse ad Hadrianũ rediens, rẽ ipsã exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes

169. P.

peres veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satis facturus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, Vides, inquit, quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hæc & alijs virtutibus tanto in precio apud omnes fuit, vt cum de põtifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quẽ etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranensem basilicam nolentem detulêre, ac statim pontificem crearũt. Non est habita in tãto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei caussa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc ageretur, interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecêre id legati, quanquã apertè cernerent, clerum populum eligendi pontificis totam auctoritatem sibi vẽdicare, ne deinceps principis cuiuspiã nutus exspectaretur: fortè etiã vt libertas ecclesiastica tũ insolesceret. Superuenêre à Ludouico imperatore litteræ, quibus Romanos admodum laudat, quòd summũ pontificem sanctè & integrè creassent, non exspectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationẽ personarũ minus iudicij habuissent. Qui enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere possit, in aliena resp. quis potissimum cæteris praeferendus sit? id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim, qui cum iouilinis familiariter vixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circumspiciebat, verbis, exemplo, auctoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquenque ad benè beateq; viuendum cohortatus: Circumuentos etiã aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Habere enim Synhodum Constãtinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam anteà iniuria pulsus. Habita etiam in eadem Synhodo longa contentio est, Bulgari (quorum legati tum aderant) sedíne Romanę, an Constantinopolitanę subiecti essent. Tandem verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autẽ fuere Syluester subdiaconus Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rẽ omnem ex sẽtẽtia pontificis breui composuêre. Quanquam Bulgari non ita multò pòst donis & pollicitationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cum mortuo Ludouico Carolum filium inuncturus esset, moritur pontificatus sui anno quinto, mense ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTATIO.

Synhodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuersalis Constantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. Episcoporum, cui donatus Ostiensis, Stephanus Nepesinus episcopi, & Marinus S.R.E. diaconus, postea Papa, apostolicæ sedis legati præfuerunt. Quam ex græco in latinũ Anastasius bibliothecarius, qui et in-

ei interfuit, conuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso, Ignatius ex papa Hadriani auctoritate est restitutus, sed de hac re latius aliàs. Huius synhodi tam græca quàm latina exemplaria exstare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Annonius libro quinto, capite vigesimoseptimo de rebus gestis Francorum.

IOANNES IX.

110. pōt.

Carolus imper.

IOANNES nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolū, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio simul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quā Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandę valetudinis caussa (vt creditū est) ei dederat. Ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obstitêre Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cùm non deessent, qui etiā Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst, adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicū cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus, & regem inunxit, & controuersias quasdam inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is postea eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaque episcopis & iudicibus adstantibus, pontifex cognita caussa Leoni monasterium adiudicat. Arelate hæc contentio exstincta est, vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatē concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis memorosis ad meliorem cultum venerant, episcopus datus est.

Flandri.

Verùm cùm Italia à Sarracenis vastaretur, cumq. iam montis Cassini monasteriū cepissent ac diripuissent, Ioānes Romā accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnā partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum præterea, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui posteà in Normannos mouēs, Franciā & Lotharingiā vastantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex pacem petere, & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiā recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in precio erat, Romanæ ecclesię bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & septimā vniuersalem synhodum, & Hierarchiam Dionysij Ariopagitæ, & vitas multorū sanctorum, Caroli gratia in latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant, Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribēdum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, græcis fere composuit. Non caruit etiā hic laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Grego-

Gregorij vitam quattuor libris egregiè cõscripsit. Cũ verò in pontificatu annis decẽ, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

ANNOTAT.

Ioannes hic omninò VIII. nõ IX. est, vt à Platina describitur, nam etsi Ioannes fœmina papa, quam profitetur, fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax. Adde, quòd in omnibus huius pontificis historijs, bullis, & instrumẽtis, Ioannes VIII. semper appellatur, Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S.R.E. quattuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potissimũ operibus excerptam, diligenterq́; in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Frãcorum libro 5. à cap. 32. vsq; ad 37. de hoc Ioanne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna litterarum monumentis commẽdauit. Huic soli Romanorum pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum ij. Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis suprà citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap. 7. & 8.

MARTINVS II.

iii. Põt. aliàs Marinus.

MARTINVS secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Ioannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaq; appellatur: cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Cõstantinopolim Leone & Alexandro Basilij filiis, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemq; Normannos Galliam infestantes, ita continuis prælijs attriuisse, vt eos & fidẽ Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui scribant, Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem Pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula cõiecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annũ enim & menses quinque tantummodò in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatẽ temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II. Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore confectis, & vetustis libris historijsq́;, vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij, & similium, Marinus vbique vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum & eius affinis Romanus, qui & ipse paulò pòst Papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patriæ suæ describenda vetustate diligentissimus. Vir probitate, doctrina, fide & humanitate in vrbe clarissimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendũ est, qui vbiq; in ijsdem, quæ supra citaui, monumentis Marinus II. siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus, & tertius vocandi essent.

HADRIANVS III.

112.

HADRIANVS tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tãti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumque retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas exspectaretur, vtq; e libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac opportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu

ercitu diſcedens, in Normãnos rebellantes mouerat.

Fuerat ei in animo, gentem inquietam omninò delere. At verò cùm id difficilè videretur, nec fieri ſine magna ſuorum clade poſſet, partem illam Galliæ ad incolendum his conceſſit, quæ vltra Sequanam flumen eſt, quæque hodie à gente ipſa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ ſunt iuſſi, ne vi, ſed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuiſſe viderentur. Interea verò Guillielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cùm ſtirpe virili careret, Cluniacenſe monaſterium in fundo paterno Burgundiæ pago Maſticenſi magnificentiſſimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, deſignatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guillielmus moriens, monaſterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauienſi hærede inſtituto, qui rem ipſam ex teſtamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populuſque Romanus magnam ſpem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & menſe ſecundo pontificatus ſui moritur, ſepeliturque in baſilica Petri, collacrymantibus omnibus & ingemiſcentibus, tantum parentem iniquo tempore tam repentè ſibi ablatũ eſſe.

STEPHANVS V.

13. Pót. STEPHANVS quintus, patria Romanus, ex via Lata, patre Hadriano, pontificatũ inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis ſibi Dacis omnem fermè Galliam ruptis fœderibus vaſtârunt.

Timore verò tantæ incurſionis beati Martini corpus Turonis Antiſiodorum deportatum eſt, & in eccleſia ſancti Germani collocatum. Accidiſſe miraculum tũ ferunt, orta inter monachos diſcordia, cui potiſſimum ſancto nomen eccleſiæ aſſcriberetur. Hanc ob rem diſcutiendæ ambiguitatis cauſſa leproſus in medio vtriuſque ſancti collocatus, ea parte ſanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuerſus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omninò redditur. Hoc totum à Germano hoſpiti ſuo tributum creditur, ne de ſanctitate eius ob tranſlationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui ſcribant, huius pontificis tempore Carolum cognomento Craſſum, qui iam annis duodecim imperauerat, poteſtate deiectum ab optimatibus ſuis fuiſſe, ob ſegnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumque eius Arnulphum nepotem ſuffectum fuiſſe, qui ſeptimus à Carolo Magno imperator eſt habitus. Hac itaque perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica (vt Vincentius & Martinus ſcriptores referunt) in Pannoniam inferiorem ad conſanguineos Vngaros deſcendentes, pulſis inde Gepidis & Auaribus, ipſam occupant: Inde in Germaniam hoſtili agmine mouentes, ad Belgicã vſque Galliam peruenêre, ferro ac flamma omnia vaſtantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, ſanctitate Luithprãdi Ticinenſis eccleſiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauienſis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ira

Chri-

Chriſtiana fides inoleuit, vt & monaſteria multa & ſacella magnis ſumptibus in vtraque Gallia ſint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus ſui anno ſexto, die xj. Vacat tum ſedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus eſſet, non V. & ſic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota ſeruanda, quod ante Stephanum illum, quem ſecūdum Platina vocat, fuerit Papa Stephanus alius, qui triduò tantùm vixit, vt tradit Anaſtaſius bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit eſſe pontificem, ſed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum ſecūdum renunciatū fuiſſe conſtat. Ideò & in Stephanis numerorum notæ mutandæ, & qui alijs eſt II. III. IV. V. & ſic deinceps, deberet eſſe III. IIII. V. VI. & cæteri vſque ad decimum.

FORMOSVS I.

FORMOSVS Portuenſis Epiſcopus, poſt Stephanum pontifex creatur, qui ſtatim inito magiſtratu eccleſiam Petri principis Apoſtolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis ſeueritatē veritus, Epiſcopatum ſuum deſerens, in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni eccleſiaſtica dignitate priuatus, profana indumenta ſimul cū moribus aſſumens. Sunt qui arbitrantur, hoc ideo Formoſo accidiſſe, quòd eius coniurationis conſcius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus eſt. Hac itaque contumelia motus Formoſus, ab vrbe diſcedens, iureiurando affirmauit ſe nunquam poſtea vel Romam, vel ad epiſcopatum rediturum. At verò Martinus pōtifex Ioannis ſucceſſor, hominem poſtea iuramento ſolutum in patriam & priſtinam dignitatem reſtituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòſt largitione potius, quā virtute, contradicentibus quibuſdam aſſumitur.

104. Pōt.

Arnulphus autem, quem ſeptimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidē ſtrenuè ſumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm poſtea nimio ſucceſſu elatus, ita cōtumax in omnes, tum vel maximè in eccleſiaſticos factus eſt, vt Dei nutu pediculari morbo breui conſumptus ſit. Huius in locum poſtea ſuffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nuſquam habuiſſe imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus ſcribit) cum Berengario duce Foroiuliano, à regibus Longobardorum originem ducente, & auitum paternumq́ue regnum repetente, armis decernens, eum primò quidem ſuperat & vincit: Mox renouato prælio apud Veronā Ludouicus ſuperatus ingenti ſuorum clade capitur, & oculis priuatur. *Atque ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti ſunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Conſtantino Leonis filio. Verùm neſcio quo fato accidiſſe dicam, vt vnà cum induſtria imperatorū, ſimul etiam pōtificum virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infeliciſſima eſſe arbitror, cum auctoritate Platonis tales ſoleant eſſe reliqui ciues, quales ſunt in republica principes.

Is nō eſt Ludouicus Arnulphi filius, ſed alius.

Ad Formoſum redeo, cuius tempora ne omninò infeliciſſima haberentur, effecit Remigij Altiſiodorenſis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus eſt, & ſcripſit in Matthæum potiſſimum & Pauli epiſtolas. Sunt qui ſcribant, huius interpretationis auctorem fuiſſe Remigium Remenſem, non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque ſit, conſtat vtrunque Remigium doctiſſimum fuiſſe. Formoſus autem pontificatus ſui anno quinto, menſe ſexto moritur. Vacat tum ſedes diebus duobus.

AN-

ANONTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorum Pontificum ex alienæ diœceseos Episcopo, Romanus Pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuisset Romæ papa. Idē refert vetustissimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc scribit Luithprandus Ticinēsis libro primo, capite primo & octauo historiarum suarum, & Conradus Abbas Vrspergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus eruto dicuntur, procul dubio fabulæ magis quàm vero similia sunt, quod ex illorum, qui de ea re scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

115. Pōt.

BONIFACIVS sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quam diu autem in pontificatu vixerit, magna controuersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic asscribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant, pontificem hunc diebus tantummodò sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciunt historię, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidē referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominem in catalogo Romanorum Pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt (Quid enim geri in tāta breuitate tēporis potuit?) sed quia legitimè & rectè pontifex creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturque in basilica Petri.

STEPHANVS VI.

116. Pōt.

STEPHANVS sextus, patria Romanus, Anagninus episcopus, pontifex creatus, tanto odio persecutus est Formosi nomē, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas resciderit, licet quidam scribant ipsum Stephanum episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deuenissent ecclesiastici, vt nō coacti, vt antea, sed spontè & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortum est, quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quo minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desęuisse, vt habito cōcilio, corpus Formosi è tumulo tractum, pontificali habitu spoliatum, indutumq; sæculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscissis tamen dexteræ eius duob. digitis, illis potissimū, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quod (vt ipse dicebat) contra iura sacramenti Romam & sacerdotium repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit, vt acta priorum Pontificum, sequentes aut infringerent, aut omninò tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis Pontificibus, quorum vitas conscripsimus alienum

Martin' historiarū scriptor.

cum fuit. paulùm certè abfuit, quin noſtra tempeſtate Paulus ſecundus Venetus Formoſi nomen, (vt fit) ſibi inderet, quòd id nomē ei maximè conuenire videretur, propter proceritatem corpōris & maieſtatem. Quò minus autem id faceret, deterruêre eum Cardinales quidā hiſtoriæ non ignari, ne poſt mortem id accideret, quod olim Formoſo. Tulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad ſummam felicitatem deeſſe videtur.

Interim verò ignauia Pontificum fretus Conſtātinopolitanus Imperator Symbaticum patritium protoſpatarium ſuum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mēſe poſtea quàm obſideri cœptum eſt, in poteſtatem ſuam redegit, poſſeſſum ante à Longobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio poſt Guido Longobardus, pulſis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuò ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus ſui anno primo, menſe tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117.Pō.

ROMANVS patria Romanus, vbi pontificatum iniit, Stephani Pontificis decreta & acta ſtatim improbat abrogatque. Nil enim aliud hi pontifices cogitabant, quàm & nomen & dignitatē maiorum ſuorum exſtinguere, quo nihil poteſt eſſe peius & anguſtioris animi: qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eū de loco abradere benè merentes conantur, quem ipſi ob ignauiam & malitiam attingere non poſſunt. Neminem ſiquidem vnquam inueuies alienæ famæ inuidere, niſi qui omnibus probris contaminatus, deſperat ſuum apud poſteros celebre nomen aliquando futurum. Hi ſunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accuſant, concordunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris ſeſe obiicientes ob timiditatem, ſed vinctas & caueis incluſas mordentes. Commemorare tamen huius Pontificis nomen libuit, quia de more Petri ſedem obtinuit, in qua tertio pontificatus ſui menſe demoritur.

THEODORVS II.

118.Pō

THEODORVS ſecundus, patria Romanus, pontifex creatus, veſtigia ſeditioſorum ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in precio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidā volunt) Arnulpho, regnante in Francia Carolo Simplici, Conſtantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingreſſi, occupatoque ſancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepēre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hoſtibus edita ſtrage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engoloſinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monaſterio Carthuſienſi reliquias ſanctorum, quæ incurſionis Normandicæ tempore inde ablatæ fuerāt, teſti-

Sectorini Englesinæ comet.

restitui mandauit. Videbat enim seditionem inter populos orituram, quiescentibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen qui dicant, eos ex Noruegia in Galliam descendisse.

At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnoperè de se relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOANNES X.

19.Pōt.

IOANNES decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi caussam in integrum statum restituit, aduersante magna populi Romani parte, qua ex re tanta seditio orta est, vt paulum admodum ab iusto prælio abfuerit. Is autem Rauennam profectus iiij. & lxx. episcoporum habito conuentu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, diiudicans perperam à Stephano factum, qui censuit eos iterum ordinandos esse, quos Formosus ad sacros ordines adsciuerat. Hoc idem accidisse putauerim ego, cùm quia pontifices ipsi à Petri vestigijs discesserant, tum vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquando* resipisceret, principes ipsos vt malos nautas è repub. deijceret.

espice-

Deditus erat voluptatibus Arnulphus, non multum distabat à suo cognomento Carolus rex Franciæ, quem Simplicem vel potius stolidum vocabant. Hac autem opportunitate illecti Vngari, gens quidem fera & indomita, hostili manu Italiam primò, mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè resistente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficisceretur, absumeret, nulli mortalium ætati aut sexui parcens. Prætereà verò Afri Calabriam ingressi, cùm iam magnam prouinciæ partem cepissent, oppugnarentque Consentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabũtur, & ad suos redeunt. Deus enim populi sui calamitatem miseratus, à principibus terræ derelicti, tum demum telum suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset, de nomine Italico, deque ecclesia actum profectò tum putabatur, adeò socordes & nullius precij homines in principatibus tum erant.

Vngari Italiam Germaniam & Galliam inuadunt.

Ioannes autem pontificatus sui anno secundo, die decimo quinto moriens, nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdam propè exstinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

BENEDICTVS quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Verùm nil suo tempore gestum est, quod magnoperè collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum solet, vt hominum industria in quouis genere virtutis consenesceret, nullis calcaribus adhi-

120.Pōt.

adhibitis, quibus hominũ ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisq; principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulphi filium imperiũ paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse, atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum Principum tã Franciæ quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse. Verùm est certè, quod Crispus ait, Quę orta sunt, occidunt: quæ aucta, senescunt. Imperium ipsum magnum habuit incrementum: verùm postea principũ ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras cõuersus est, tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatib. se & thermis ad effœminanda corpora inuentis, tradidêre. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consummataque virtute comparantur, põtificium decus sine vllis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuire cœpit ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiam, peperit nobis tanta licẽtia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coercente, hęc portenta; à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quàm possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in iam corruptis moribus grauiter & constanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

121 P.

LEO quintus, cuius patriam historici non ponunt, pontificatum adeptus, à Christophoro eius familiari dominãdi cupido capitur, & in vincula coniicitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quãtæ enim auctoritatis pontificatus tum esset vitio priorum pontificũ, ex hoc vel maximo comprehendi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verum est certè, quòd dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines, vt in censura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst periisse crediderim, quòd ab eo potissimum honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat: vt illud Theocriti, Enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122 P.

CRISTOPHORVS, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mẽse dignitate

nitate ac meritò quidem eiectus, monaſticam vitam, vnicum calamitoſorum refugium, obire cogitur. In monaſteria enim tanquam in inſulas clerici malè de eccleſia Dei meriti, tum relegabãtur. Sunt qui ſcribant, Chriſtophorum deiectum pontificatu fuiſſe, Ludouico tertio imperãte: alij hęc tempora Berengario aſcribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus eſſet è ſtirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo ſolo ſpes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam, Berengarium tum imperaſſe, facit & pontificum, qui antè fuēre, breuis vita, quos tanquam monſtra quædam è medio breui Deus ſuſtulit, & ipſius imperatoris tempus, qui ſuperato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambroſio comite Bergomate, quos primo hoſtes habuerat, accepta à Formoſo imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò poſtea Chriſtophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

13. Pōt.

SERGIVS tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, baſilicam Lateranenſem, quæ tum corruerat, reſtituit, Chriſtophorum è monaſterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde confirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Chriſtophorum arctiore cuſtodia reuinxit, & Formoſi acta ita improbauit, vt denuò ad ſacros ordines eos admittere neceſſe fuerit, quos Formoſus antea ſacerdotali ordine indignos cēſuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intuliſſe contentus, eius cadauer è ſepulchro tractum, capitali ſupplicio, ac ſi viueret, afficit, corpusque ipſum in Tiberim proijcit, tanquam ſepultura & honore humano indignum. Ferunt piſcatores corpus ipſum inter piſcandum repertum, ad baſilicam Petri detuliſſe, atque dum funus celebratur, ſanctorum imagines, quæ in tēplo locatæ erant, corpus ipſum veneratas fuiſſe: & ob eam rem creditum eſſe, Formoſum iniuria quidem tali ignominia affectũ fuiſſe. Sed factúmne ſit hoc à piſcatoribus, haud ſatis conſtat, viuente præſertim Sergio, qui Formoſi factionem perſequebatur quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum conſequeretur. Vide quæſo, quantum iſti degenerauerint à maioribus ſuis. Illi enim, vtpote viri ſanctiſſimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Chriſtianæ vacantes: hi verò largitione & ambitione pōtificatum quærentes, & adepti, poſthabito diuino cultu, inimicitias non ſecus ac ſæuiſſimi quidam tyranni inter ſeſe exercebant: ſuas voluptates poſtea ſecurius expleturi, cum nullibi exſtarent, qui eorum vitia coërcerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulſum, quod Formoſi opere à Gallis in alienigenas imperium tranſlatum ſit. Sergius autem his artibus vitam ducens, ſeptimo pontificatus ſui anno, mēſe quarto, die xvj. moritur: cùm paulò antè igneæ faces in cælo & ſtellæ micantes, diſcurrenteſque præter conſuetudinem ſint viſæ. Vnde non ita multò pòſt Vngari Italiam cum exercitu ingreſſi, multas viciſſim intulēre accepereque clades.

ANASTASIVS III.

124. pōt.

ANASTASIVS tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt, quo Landulphus Beneuētanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit, & vicit. Nam Patritius Leonis Conſtantinopolitani imperatoris dux Italiam ingreſſus, ſe omnia breui euerſurum minabatur, niſi Leoni properè obtemperarēt. Verùm (vt dixi) Landulphi virtute imperium

perium simul cum loquacitate omisit, quã quam verò à Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris quàm virium secum ferenti. Anastasius autem, à quo nil memoria dignum gestum est, secundo anno pontificatus sui moritur, & in basilica Petri sepelitur. Hũc tamen pontificẽ hac vna in re laudare possumus, quòd neminem eorum, qui ante se in pontificatu fuêre, ignominia aliqua notauerit, vel maledicẽtia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi possit.

LANDVS I.

125. Pont.

LANDVS patria Romanus, Anastasio succe sit. Huius autẽ vita ita obscura fuit, vt etiam sint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincentius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt, horum de numero & Gothifredus est, qui scribit, Landum auctoritatem suam interposuisse, quò minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent.

Sunt qui scribant, Rodulphum apud Veronam Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec exstincta sine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamẽ Romani Italique imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore tam præclari facinoris indigerent, exstinctis iam non solùm illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illustrarunt, verùm etiam sublato omninò & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem sexto põtificatus sui mense, die vigesimoprimo moriens, in basilica Petri sepelitur.

IOANNES XI.

126. pont.

IOANNES vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno Domini nongentesimo nono pontificatum iniit, Præsul Rauẽnas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verũ Lando mortuo, pontificatũ adeptus spiritus militares magis, quàm religioni deditos gessit. Indigebat huiuscemodi pontifice tum quidem & ecclesia & Italia. Nã Græci (vt diximus) ve-

vt Landulphi virtute superati, Sarracenos in Italiam vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium se illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxilium accito, habito delectu cum Sarracenis confligens & superans, ab vrbis finibus submouit. Verùm nil actum ea victoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade superat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè, quæ in litore Italico obtinebant, incenderint. Postea tamen mutata sententia occupato mõte Gargano incursionibus loca circumquaque posita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modum Romam rediens, cùm omnia sibi vẽdicaret, Alberici odiũ ita in se concitauit, vt ingens seditio sit orta, qua quidẽ Marchio pulsus, Ortam proficiscẽs, opido munito & arce, Vngaros præmiis sollicitatos in Italiã vocat: qui certè prouinciã ingressi, plus prope calamitatis Italiæ intulêre, quã olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipsis quidem Etruscis pepercêre, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: immò verò magis in hos, quàm in cæteros Italos sæuitum est, incensis & euersis ferè omnibus oppidis, quæ ipsi occupauerãt. Crediderim ego Berẽgarium, qui tum Cisalpinam tantũmodò tuebatur, hostibus iter in Etruriã dedisse, modò sine vllo suorum maleficio transirent. Hac autẽ dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in [illegible]stem præferocem & potentem non pos[illegible], Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque seditione militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes subrogatur: verùm quia vi sedem occupauerat, è loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X. (vt dixi) appellandus esset, fuitque, vt ex horum temporum scriptore Luithprando Ticinensi lib. 2. cap. 13. rerum per Europam suo tempore gestarum liquet, natione Romanus, ante ex episcopo Bononiense factus archiepiscopus Rauennas, Ioannis cuiusdam, vt auctor est Guillelmus Bibliothecarius, non papæ Sergij iij. filius. Cui Ioanni papæ ceruicali super os coniecto, & suffocato, si Luithprando Ticiniensi horum temporum scriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobilissimæ inter Romanas fœminæ filius, matris, quæ tunc in vrbe potentissima erat, auctoritate & studio successit. Cæterùm omnes quotquot de Romanis Pontificibus scripserunt, plures autem fuêre, Ioanni huic non alterum Ioannem, sed Leonem VI. & illi Stephanum VII. subijciunt. Post quos Ioannem ipsum XI. Sergij papæ filium, communi cõsensu referunt. Quos & magis sequendos esse existimo.

LEO VI.

LEO sextus, patria Romanus, legitimis suffragiis pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præsetulit, integrè ac modestè vitam ducens, ac rei diuinę consulens, quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & stultitia priorum pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externũ hostẽ, propulsare barbaros à ceruicib. Italiæ conatus est: quò certè nil melius aut laudabilius in tã breui magistratu fieri potuit. vij. n. mẽse, die xv. põtificatus sui moritur, sepe-

127. Põt.

ſepeliturque in baſilica Petri, magno ſui apud Romanos deſiderio relicto.

STEPHANVS VII.

118. pōt.

STEPHANVS ſeptimus, patria Romanus, eo tempore pontificatum iniit (vt quidam ſcribunt) quo Vngari Alemanniã Saxoniamque populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merſpurgum ingenti clade ſuperati ſunt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hoſtili manu cõtra Berengarium ſecundum deſcendiſſe, eumque ſuorum fraude regno ſpoliatum ad Vngaros confugiſſe, qui ſumptis armis, tertio anno poſt pulſum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vaſtarunt. At verò Itali cũ non ſatis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatenſem comitem in Italiam vocant. Huic autem non ſine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hoſtes acriter inſtarent, in Burgundiam ſeſe recepit. Hugo verò non ſatis his fidens, qui ſe vocauerant, multos in exſilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorũ ducem confugientes, hominẽ regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Deſcendentem itaque ex Alpibus Veronenſes ſtatim intra mœnia benignè ac comiter recipiunt: verũm Hugo in eum mouens, commiſſo prælio hominem ſuperat, Veronamque ſtatim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros; Berengarius tertius primi Berẽgarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno ſalutis nongenteſimo trigeſimoquinto imperio potitur. Sunt autẽ qui hęc, quę ſcripſi, huius pontificis temporibus aſſcribant. Ego verò & priorum quorundã, & ſequentium temporibus aſſignanda crediderim, cùm ea, quæ breuiter ſcripſi, non ſine diuturnitate geri potuerint. Sed ſatius fuit in tanta ſcriptorum varietate temporum, omninò aliquid ſcribere, quàm quæ ſunt aliquando geſta, ob incertos auctores omittere. Conſulimus poſteritati, nec ita ſuperſtitioſi ſumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores ſparſim conſcripſere.

Huius quoque pontificis tempori meritò aſſcripſerim ſanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacenſe cœnobium propria impenſa magnis operibus breui exſtruxit. Ferunt & hac tẽpeſtate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Chriſti tum primum recepiſſe. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copiis. At Stephanus, cuius vita manſuetudinis & religionis plena fuit, ſecundo pontificatus ſui anno, menſe vno, die duodecimo moritur, inque Petri baſilica ſepelitur.

IOANNES XII.

119. pōt.

IOANNES duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, vt quidam volunt, eo tempore pontificatum iniit, quo ſanguinis fons (vt Martinus & Vicentius aiunt) Genuæ largiſſimè effluxit, futuræ calamitatis indicium. Nam & Genua à Sar-

à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur, & Vngari Italiã ingressi, longè omnia ac latè populati sunt. Verùm dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repentè arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem cum vita amisere. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis episcopus factus, in exsiliumq; Papiam ab Hugone rege missus, quòd apertè nimium in eius mores inueheretur. Ioannes autẽ pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherius episcopus Veronensis.

LEO VII.

LEO septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignũ memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecère Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vincesłaus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vincesłaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatisque miraculis, in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

30. põt.

STEPHANVS VIII.

STEPHANVS octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, immò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriam vlcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit: vel quod populi Romani amicus esset, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantum post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vincesłai Bohemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens, hominem tandem post multas illatas acceptasque clades, in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mense quarto diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

31. Põt.

MARTINVS III.

MARTINVS tertius, patria Romanus, mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni sese totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissę sunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis discederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria

132. Põt. aliàs Marinus II.

nuria rerum omnium laboraretur, ſuccisis vndique arboribus, proſtratis ſegetibus, & abductis grauiſſimo bello colonis ac pecoribus: apud Constantinopolim quoque tumultuatum vehementer eſt. Nam ciues ipſi Cōſtantinum imperatorem captum, abraſo capite, in inſulam relegarunt. Verùm non ita multò pòſt Conſtantinus Leonis filius imperium adeptus, ſeditioſos ciues eadem turpitudine tantùm affectos, qua ipſi Conſtantinum notauerant, in eadem inſulam exſulatū mittit. Martinus autē tertio pōtificatus ſui anno, menſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Eius autem in morte ſedes Romana diebus duodecim tum vacat.

AGAPETVS II.

3. Pōt. AGAPETVS ſecundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pōtifex creatur.

Vngari enim tum etiam hoſtili manu Italiam ingreſſi, iam ferè omnē oram Tranſpadanam occupauerant, cùm Henricus Bauariæ dux, ſumptis properè armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, nō ſine magno incolarum incōmodo duobus grauiſſimis prælijs eos ſuperat, ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vſq; occupat. Vnde non ita multò pòſt properè in Auſtriam diſceſſit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen ſibi indit, filiumque Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæq; proceres, cognita Berengarij ſuperbia, quòd omnia ſibi contra ius fasque vendicaret, Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forum iulij prouinciam cum quinquaginta milibus hominū ingreſſus, deturbatis ſtatim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è carcere ductam in vxorem accepit, ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vſus eſt, vt Berēgario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pōtificem & Berengarium rebus. Idem quoq; Otho Lodouicum regem Franciæ magnis eò properè deductis copiis iuuit, quē proceres prouinciæ adiuuante Hugone Pariſiorū comite, ipſius Othonis ſororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauēnæ præerat, Comaclēſium claſſe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduerſante Agapeto pontifice infeſtabat, vnde Veneti ira incēſi comparatis properè quibuſdam nauigiis, Comaclum expugnatum incendunt.

Henricus Bauari. dux

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Chriſtianæ amator: pontificatus ſui anno nono, menſe ſeptimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacenſis monaſterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem diſcipulus habitus eſt Domaielus, vir miræ ſanctitatis & monaſticæ diſciplinæ reſtitutor.

Io-

IOANNES XIII.

134. pōt.

IOANNES decimustertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus supererat, quàm orationi deditus. Erant tũ Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani. nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumque agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque, à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romanæ ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumque agrum obtineret, incertum est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pōtificium munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo Cardinales, literis Othonem obsecrant, vt clerum populumque Romanum è manibus Berengarij Ioannisq; duodecimi vendicare conetur, aliter Christianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tũ magno in pretio erat, domito Bolislao (vt dixi) Bohemiæ rege, superatisque tribus grauissimis præliis Vngaris Germaniã vastantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani, contradicēte imperatore, vitam finire laqueo coegêre. Interim verò dum Otho exspectaretur, re per indices patefacta, Ioannes pōtifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rē Otho in Italiã mouens, primò quidem Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq; Cōstantinopolim, alterũ in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipso Ioanne honorificentissimè suscipitur, coronaturque (vt quidã tradunt) accepto Germaniæ Pānoniæq; titulo, quod reliqui imperatores deinceps obseruarũt, translato tùm primũ ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulò pòst dicemus, hoc factum existimant, quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est. priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant, Lateranensis autem bibliothecarius Othonem Ioannis tempore Romam venisse scribens, de coronatione eius nullã mentionem facit, adeò confusa sunt & perturbata hæc tempora, scriptorum negligētia & incuria. Otho autē cōposito aliquantulum statu ciuitatis, cum Ioanne secretò collocutus, hominem primò blandè appellando à flagitiis deterrens, ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à sentētia verbis eum cerneret, ad minas conuersus, concilium indicit, conuocatis episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis diiudicaretur. Is itaq; iudicium bene sentiētium reformidans, in Hernicos aufugit, in syluisque more feræ aliquandiu delituit. Hãc obrem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis ecclesiæ protoscriniariũ pōtificē creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus periisse creditũ est, ne ecclesia Dei perniciosa seditione iã gliscente labefactaretur. Sunt qui scribant, hunc sceleratissimũ hominē, vel hoc monstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum interiisse. Verùm nō ita quoque leuata seditio est. Nã Romani mortuo Ioãne, in eius locum Benedictum subrogant, idq; ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, nō solùm Romanos, vtpote iniqua postulantes, à se repulit, verùm etiam eosdem armis (vt postea dicetur) coēgit abrogato Benedicto Leonem suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse.

Romæ duo annui consules.

Nam

Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit sæuiente ventorum atque imbrium procella, & in vestibus multorum signum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabãtur. Ioannes autem vir omnium, qui vnquam ante se in pontificatu fuêre, perniciosissimus & sceleratissimus, pôtificatus sui anno ix. mense iij. die quinto moritur. Eius verò in morte sedes in seditione dies xij. tum vacat.

ANNOTATIO.

Ioanem hunc XII. ab omnibus scriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obseruaui. Quem primum esse iuueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guillelmus bibliothecarius scribit, gentili nomine omisso tanquam parum maiestati & religioni pontificiæ idoneo, se Ioannem appellauit. Cuius exemplum sequentes pontifices, qui deforme, & parum conueniens tanto magistratui nomen habuêre, sensim, & paulatim sequuti, leuem consuetudinem tanquam in legem perpetuam transtulerunt. Cæterum hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gerebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anselmus, Hildebrandus, & similes maximè confirmarunt, barbarorum nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

Pôt. BENEDICTVS quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creatur, ab his potissimùm, qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fuêrant, ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatũ. Verùm cum imperator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expetentes à se repulit, eosque ferro & flamma omnia circa vrbem posita vastans compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento, nil se earum rerum immutaturos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Compositus autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens secũ Benedictum ipsum duxit, qui non multo pòst dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus erat. Vixit autem in pontificatu mensibus sex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus *triginta vacauit. *vigînti

ANNOTAT.

Hunc Benedictum V. appellari ab omnibus, & in eius numeri nota illius rationem haberi à sequentibus pontificibus, qui illud nomen tulêre video, & id quidem parum accuratè factum fuisse existimo, cum schismaticus fuerit contra Leonem VIII. papam legitimè creatũ, per vim renuntiatus. Duo autem simul legitimi papæ esse non possunt. Ille germanus, & verus pontifex semper censetur, cuius in ecclesia successio exstat, quæ quidem Leonis VIII. non Benedicti V. est Rhegino lib. 2. Luithprandus lib. 6. cap. 11. & Guillelmus bibliothecarius auctores.

LEO VIII.

136. pôt. LEO octauus (vt antè dixi) protoscrinarius, à clero populoque Romano, pulso Ioanne pontifex creatur. Nam cùm

cùm Ioannes flagitiosè nimium & intemperanter viueret, instarentq; Romani apud imperatorem, vt alterum pontificem abrogato Ioanne crearet, respōdit, electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent, quem maximè idoneum putarent, se eum statim approbaturum. Vnde cùm Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo mense quarto moritur.

IOANNES XIIII

7. Pōt. IOANNES decimusquartus, Narniensis episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, Leoni successit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellēdi pontifices, hūc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ædes vi irrumpentes, Ioannem capiunt, captumque primò in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exultatum mittūt. Verùm interfecto Iofredo eiusque vnico filio à Ioanne Campano Principe Pontifex vndecimo mēse sui exilij Romam properè redijt. Otho prætereà cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum Dearchonibus captos in vincula coniicit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autem re cognita, consules in Germaniam mittuntur: Dearchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedêre. Petrus autē vrbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant, Petrum ipsum excarnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarēt. Inde autem ablatum, asinoque superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: postea verò in Germaniā exsulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Ioanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit. Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiam traiicientes, Sarracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerūt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuêre, recuperata Cōsentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus misso, haud difficile fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque, qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis præliis ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant, idcirco Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactā in matrimonium daturum se negabat. Cōstat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephoro, & Ioannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana ecclesiæ Metropolitanæ nomen à Ioan-

à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Ioannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICTUS VI.

138. Pōt. BENEDICTUS sextus, patria Romanus, Ioanni in pōtificatu & calamitatibus successit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianā molem (quam sancti Angeli arcem nunc vocant) custodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vindictam, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone Imperatore, non possum ego non admirari, præsertim cum Otho ipse vir optimus sit habitus, & ecclesię Romanę defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio consecutus est. Malè tamen à Cintio actum est: neque enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, Pontifici manus iniicere. Sed heus, vt rerum omnium vicissitudo est. Nam Romani Pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam suspectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem aliis negotiis implicitum, Romano Pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamque rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse.

DONUS II.

139. Pō. DONUS secundus, patria Romanus, tātæ modestiæ fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quò magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autē tempora, ne omninò obscura essent, effecēre res quædam, tum à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filium Cōstantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Gręcorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet nō æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bohemus Pragensis episcopus, tantæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellente in Pannoniam descendens, & Regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ episcopos ad benè de Deo promerendum exemplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prussiam, dum fidem Christi quàm diligentissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Anglię regem, sanctitate in precio tum habitum fuisse, quem certò nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantummodò duobus sedes tum vacat.

Boni-

BONIFACIVS VII.

140.Pōt.

BONIFACIVS ſeptimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amiſit. Nam inito magiſtratu conſpirantibus ſimul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, precioſiſſima quæque è baſilica Petri ſubtrahens, Cōſtantinopolim confugit: vbi tandiu ſubſtitit, quoad diuenditis, quæ ſacrilegio abſtulerat, magnam vim pecuniarum comparaſſet, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obſtabant conatibus ſuis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuātibus quibuſdam pernicioſis hominibus, oculis ſtatim priuauit. Atq; ipſe tantorum malorum auctor, gliſcente maiorem in modum ſeditione, ſiue timore, ſiue pœnitētia patrati ſceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæſo quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus ſuis, qui hanc rempublicam Chriſtianā tam amplā, tamque magnificam ſuo ſanguine nobis reliquêre. Pontifex Romanus ſacrorum pater & rex, ſacra ipſa furto abſtulit: & qui vindicare ſacrilegia debuerat, tanti ſacrilegij factus eſt auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. conſueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligēdi eſſent, quorum vita & doctrina probata ſit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeāt, ambitione & largitione ſibi potentiam quærunt.

Vixit autem Bonifacius in pontificatu menſibus ſeptem, diebus v. Vacat tum ſedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

141.Pōt.

BENEDICTVS ſeptimus, patria Romanus, ſtatim inito pontificatu, Arnulphum epiſcopum Remenſem ſeditione quorundam pulſum, habita ſynhodo in integrum reſtituit.

Eo maximè tempore, quo Otho ſecundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquiſgranenſemque agrum populatus fuerat. Otho autem ſuperato Lothario, vaſtatiſque Sueſſionum agris, ac incenſis Pariſiorum ſuburbiis, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nōnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Baſiliū & Conſtantinum Imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Baſentellum ſuperatus, ſcapham conſcendens, ſalutem ſibi fuga quærebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam miſſo, de piratis ſupplicium ſumpſere. Otho deinde cōparato ſatis iuſto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos conſtituerat, à quibus initium fugiēdi factum fuerat, dum ad Baſentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutum viſum eſt.

In

Bartholomæi corpus transfertur.

In Beneuentanos itaque conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in insula Tiberina collocata, eò loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præsefert. Nã insula, vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad similitudinẽ illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpens lapidi insculptus, visuntur transtra, adeò viri illi excellentes studiosi erãt, vel naturam in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multò post translatum sancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (Paradisum vocant) labro porphiretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificẽtissimè sepelitur. Cùm autẽ de creando nouo Imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secundi filium, alij verò Hẽricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentq; Itali quidã, vt Crescentio Nomentano viro clarissimo res cõmitteretur, Germani statim, qui tum frequẽtes Romæ aderant, Othonẽ tertium d. l. gêre.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquemque rogando, vt in creando Imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sententiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatque sedes diebus quinque, Valderico Amburgensi episcopo tum maximè in pretio existente doctrina, moribus, & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

142. pōt.

IOANNES decimus quintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatum mense tertio à Romanis capitur, & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant, eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente, magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduersatus fuisset. Vtcũque est, cõstat eum in carcere mortuum, & in basilia Petri sepultum. Deiectúsne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & seditiosorũ quorundam, haud satis constat: adeò sunt confusæ istorum temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem, & Berengarium Turonensem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint, qui dicant, Berengarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fide errasse, cũ de Sacramento Eucharistiæ malè opinaretur, erroremque suum postea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cũ esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore manuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IOANNES XVI.

43.pōt. IOANNES decimussextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatū adeptus, miro odio in clericos exarsit, vnde meritò ab ipsis clericis odio habitus est, maximè verò quòd diuina humanaq; omnia cognatis & affinibus suis elargiebatur, posthabito Dei honore & Romanæ sedis dignitate, quem certè errorē ita posteris tradidit, vt ad nostram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem consuetudine nil certè dici perniciosius potest, cùm non ob religionem & Dei cultum appetere pōtificatum nostri sacerdotes videātur, sed vt fratrum, vel nepotū, vel familiarium ingluuiem & auaritiā expleant. Apparuisse cometem tum ferūt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peste diu laboratum est, & terræmotu Beneuentum ac Capua concussa, eaque mala ob superbiam & rapacitatem pontificis, contemptumq; Dei & hominum accidisse putatum est. Moritur autem Deo volēte octauo pontificatus sui mense, sepeliturque in basilica Petri.

IOANNES XVII.

4.pōt. IOANNES decimusseptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, sed nondum coronam imperij adepto. Fuit autē Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus scribit. Agitatus deinde seditionibus à Crescentio consule Romano, imperium vrbis sibi vendicare conāte, cupiditati hominis cedēs, exsulatū in Hetruriam abijt. At verò Crescentius cognita Ioānis indignatione, qua percitus Othonem cōtra se cum exercitu in Italiam vocabat, ipsius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanserant, ad hominem mittit rogatum, vt omissa accersendi Othonis cura, ad vrbem cum potestate redeat, polliceturque se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem suorum motus Ioannes, verius etiam, ne si Otho cū exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij secum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Crescentio cū omnibus magistratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenses magno comitatu introducitur: & quidē in vestibulo eius pedes Crescentius & omnes seditionis auctores, petita venia, exosculati sunt, atque ita in concordiam redacti, vitā simul quietè traduxere.

Ferunt tum Henricum abbatem Lobiensem in Lotharingia, & Adeoboldum episcopum Vltraiectensem, qui multa in laudē beatæ Virginis, sanctæq; Crucis scripsit, & Albonem abbatem Floriacensem (qui postea in Vasconia ob fidem Christi martyriū passus est) doctrina, religione, sanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus sui anno decimo, mense sexto, die decimo. Vacat tum sedes diebus sex.

GREGORIVS V.

GREGORIVS quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in 145.pōt.

Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Crescentium denuò cum summa potestate consulem decernūt, qui statim Ioannem quēdam natione Græcum, episcopum Placentinum, non minus pecuniosum, quàm doctum, pontificē creat, cuius certè nomen inter pontifices quidam supprimunt, vtpotè minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi clerique Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum iniisset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidiis. Hinc est, quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemque oppugnare adorto, populus Romanus, cùm nequaquā tantis copiis par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tū Crescentius & Ioannes consilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugiētes, sese acriter contra hostes tuebantur. Verùm proposita spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem, effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamq; sedē Gregorius xj. mense, posteaquàm pulsus fuerat, restituitur. Is autem cognita imperij imbecillitate, varietateque fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeque cæteris præesset, qui virtute & dignitate cæteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligēdo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ab tempora nostra seruatam videmus, videlicet, solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demū imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus pontifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinum Germaniæ, archiepiscopum Treuerensem Galliæ, archiepiscopum Colonienscm Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgensis, imperatoris post electionē camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant, Bohemię regem vii. electorem, imperatoris pincernam esse: hisque in eligendo additum esse, ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur. Tulisse hoc iniquo animo Frācos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumque illud ad Hugonem ducem cognomento Capuciū venerat (nam à regibus ad duces res aliquādiu translata est) repetere imperium destitêre: maximè verò quod ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non sunt ausi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamen & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodum studiosus erat, tū vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaque officia celebrabat, ac si sacrorum omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuētum fuisse: Sancti Spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem non minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliasse sibi animos vulgi, eosque à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtulisse. Ferunt tum quoque magno in pretio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum, doctrina & sanctitate vitę. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculū reddidit. Gregorius autē ij pontificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Germanis solis electio imperat. permissa.

Principes electores.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de Electoribus tradit, satis à me examinata sunt in libro, quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, Quinto adscribunt. Huius sepulchrum adhuc in basilica sancti Petri propè altare sancti Andreæ exstat cum hoc epitaphio.

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq; decorū,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum regia proles,
Filius Othonis, de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe,
Sed iuuenis cathedram sedit Apostolicam.

Ad

Ad binos annos & menses circiter octo,
Ter senos Februo connumerante dies.
Pauperibus diues per singula sabbata vestes
Diuisit numero cautus Apostolico.
Vsus Francisca vulgari, & voce Latina,
Instituit populos eloquio triplici.
Tertius Otho sibi Petri commisit ouile,
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & postquam terrenæ vincula carnis,
AEquiuoci dextro substituit lateri.

Discessit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

IOANNES decimusoctauus, Placentinus episcopus, vt diximus, potentia Crescentij Romani consulis fretus, quem pecunia corripuisse creditum est, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Constantinopoli ad vrbem secum detulerat, vt constantes etiam sua largitione ad maleficium impelli potuissent, nedum Crescentius homo auarissimus & regnādi cupidus. Miror ego historicos Ioannem ipsum inter pontifices numerasse, cùm viuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi fortè in conscribendis pontificum vitis ita faciendum censent, vt in perpetua historia sit. Nam & tyrannorum peruersè facta, optimorum principum rebus gestis annumerantur, vt quantum inter se boni & mali dissideant, à legētibus cognosci possit, quò malorum exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulsi, vitam ducant in terris felicem & beatam: qua quidē beatitudine Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat, per ostium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vsurpati pontificatus mense. Vacat tum sedes dies viginti.

SILVESTER II.

SILVESTER secundus, Gerebertus anteà vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Adolescens enim & Floriacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus, relicto monasterio, diabolum secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatem Hispaniæ bonarum artium caussa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex discipulo optimus præceptor sit habitus. Discipulos autem eius hos fuisse Martinus testatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primò quidē archiepiscopatum Remensem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum postremò, maiore conatu adiuuante diabolo cōsecutus est, hac tamen lege, vt post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu

viuu-

victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: Si non attigeris Hierusalem, diu viues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctæ Crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus, & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenque rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ superimponerent, eoq; loci sepelirent, quò spontè ab equis vectus foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquādo eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicam peruenisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus, tam ex collusione ossium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verúmne sit, an secus, ipsi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Farnesi Cardinalis amplißimi exstat in membranis scriptus vetustißimis characteribus liber, cum hac præscriptione: INCIPIT LIBER GEOMETRICAE ARTIS EDITVS A DOMINO GEREBERTO PAPA ET PHILOSOPHO, QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Cistertiense, & additionibus Galfridi in chronicon Sigeberti sequutus est Platina, qua re nihil absurdius, magisq; inter se repugnans. Non possum certè non mirari, tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiam, immò facilem credulitatem, vt viris optimis & doctißimis, ab horum & sequentium temporum parum diligentibus scriptoribus, talia crimina impingi impunè non solum permiserint, verùm inscitiam quoque ipsorum sequuti sint. Vir fuit Siluester II. vt Annonius libro 5. de rebus gestis Francorum ca. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetustißimus liber regni Siciliæ, qui est in bibliotheca Vaticana, & alij tradunt, doctißimus Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primùm archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III. imperatore archiepiscopus Rauennas, demum papa creatus, quòd omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi esset, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur, cæterùm hanc de morte eius, siue diaboli percußione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius sepulchri, quod Laterani adhuc visitur, elogiū, quanquam barbarum, rem tamen totam aperiens, ab eius successore Sergio papa factum, sic.*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo Domino conferet ad sonitum.
Quem dederat mundo celebre doctißima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patria.
Inde Rauennatis meruit conscendere summum,
Ecclesiæ Regimen nobile sitq; potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.
Cui nimium placuit sociale mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterque comit clara virtute sophiæ,
Gaudet & omne sæclum, frangitur omne reū.
Clauigeri instar erat, cælorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.
Iste vicem Petri postquam suscepit, abegit
Lustralis spatio sæcula morte sui.
Obriguit mundus discussa pace triumphus,
Ecclesiæ mutans dedidicit requiem.
Sergius hunc loculum miti pietate Sacerdos,
Successorq; suus compsit amore sui.
Quisquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miserere sui.

OBIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS M. III. INDICTIONE I. MENS. MAII DIE XII.

IOAN-

IOANNES XIX.

148.pōt.

IOANNES decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto mense, die xx. post initū pontificatum moritur. Vnde ob breuitatē pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio gestum memoria dignum scribitur, nisi quod illo quinquemestri pontificio multa prodigia apparuêre, futura mala indicantia: visus & cometes, & terræmotu multæ vrbes concussæ.

Satius est bene viuendo laudē & gloriam, quā malè agēdo diuitias cū ignominia reportare.

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator est habitus, adeò enim iustè & integrè prouinciam sibi creditam rexit, vt optimi principis desiderium nemini non prouincialium reliquerit. Quem postea Pistorij mortuum Etrusci omnes non secus ac publicum parentem luxêre, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, satius esse bene & integre viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias male partas cum ignominia & nota sempiterna reportare.

IOANNES XX.

149.pōt.

IOANNES vigesimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatū iniens, ad otium conuersus, nil dignum memoria gessit.

Robertus rex Frācorū.

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ potest, qui ea tempestate non minus piam, quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & sanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, vt disputationibus nulli secundus haberetur: longè aliter sentiens, quàm quod nostrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum esse dictitantes, scire literas, cùm eos maximè deceat, qui populos regūt, benè gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri sine doctrina & lectione non potest. Quid enim aliud est princeps illitteratus, quā imago leonis cęteris feris imperantis? Sedent affectus tum suos, tum populorū necesse est, qui digni haberi volunt, vt aliis imperent. Merito igitur Robertum laudamus, cuius præterea tāta fuit religio, vt quoties sibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum sacerdotibus caneret. Hac autē pietate hoc meritum ferūt, cum oppidum quoddam ex hostibus obsideret, neque horas suas intermitteret, mœnia hostium diuinitus corruerent, statimque irruentibus suis oppidum caperetur.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferūt) pontificatus sui anno quarto, mense item quarto moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tū sedes diebus vndeuiginti.

ANNOTATIO.

Ioannes hic, quem xxi. Platina vocat, se ipse xix appellat, in suis, quæ apud me exstant diplomatibus item publicarum tabularum instrumentis suo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij & xxiij. vocamus, xx. xxi. & xxij. dicendi essent.

SERGIVS IV.

150.pōt.

SERGIVS quartus, patria Romanus, patre

Martino

Martino, vir sanctissimæ vitæ gratæq; consuetudinis & antè pontificatum, & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquẽtes clemens, in cõtumaces modestus. Tantæ præterea prudentiæ fuit, vt toto suo pontificatu nil commissum sit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia possit. In Deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iustè atque integrè omnia ex animi sui sententia benè natura & moribus instituti, gubernabat. Interea verò huius cõsilio & monitionibus principes Italiç composito fœdere consilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs instituunt.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandię ducis filij plerique, quorum de numero Guillelmus cognomẽto Ferrabrach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Malocho Michaëlis Catalaici Constantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cum posteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierãt, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentem fundit fugatque. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ transit. Verùm posteà mortuo sine hæredibus Guilhelmo Drogo, frater. Drogoni autem Hunfridus iunior successit, vnde posteà Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuêre.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè totò orbe terrarum fame ac peste, Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quintodecimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

BENEDICTVS octauus, patria Tusculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara imperatorem, secundùm institutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui scribant, Othonem ipsum Romę mortuum, eiusque corpus in Germaniã delatum fuisse: alij autem in basilica Petri sepultum affirmant. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatũ, habuisseque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet.

151.P

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingressi, Capuam occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborantibus, Veneti annonam classe important. At verò dum nihilominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggressi, multis interfectis Barum obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidẽ

tempore

tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum Domini ecclesiasque montis Syon aut Bethleem violauêre. Laborantibus Hierosolymis succurrere Venetis erat in animo, nisi Iaderenses hostes eos detinuissent. Quos quidẽ Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuêre, vt nunquam postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autem compositis Germaniæ rebus Romam veniens, accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorũ ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeò persecutus est, vt eum quoque è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribant, Henricum cũ vxore Chunegũda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermisit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi õnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepêre. Moritur autem Hẽricus decimooctauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verùm postea inita cum inimicis suis concordia, pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus sui anno, mense vno, die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sũt etiam qui referant, episcopum quendã die in solitudine vidisse Benedictũ equo nigro insidentem, eumque interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, vt pecunias, quas occultauerat, (locũ indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ ãtea datæ fuerãt eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardũ Canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in pretio fuisse. huic addit G. thet episcopum Pragẽsem doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimæ aquæ indicauit, in sanguinem tum versus.

IOANNES XXI.

IOANNES vigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, episcopus Portuẽsis, vt quidam volũt, vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus, pontificiũ munus suscepit, eo tẽpore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio pòst legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autẽ interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defecisse. 152. p8e.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis properè copijs in Italiam descendens, primò in Mediolanenses ducit tantæ defectionis auctores, eos obsidet, suburbia incendit, excidiumque & interitũ vrbi minatur: Mutata deinde sententia obsidionem soluit, Coloniensi antistite id ei suadente, quòd diceret beatum Ambrosium sibi inter missarum solemnia apparuisse, exitiumque omnibus minitantem, nisi ab vrbe discederent, cuius patrocinium ipse sumpserat. Romam itaque Conradus proficiscens, accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellãtibus Italicis auxilia præstiterant, eosque breui perdomuit. At verò

Rodulphus Burgundionum dux, ſuorum ſeditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio ſe commiſit. Quamobrem Burgũdia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferũt Conradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale eſſe pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè perſecutus eſt, quòd ab eo turbandi otij & quietis, initium ortum fuerat. Nũcios prætereà miſit, qui Græcis & Normãnis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis diſcederent. Romanis quoque exitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodum cœperant, pontificẽ ſeditionibus vexaſſent, cuius tempore quorundam abbatũ ſanctitate & vita monaſtica religio in Gallia pręcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, ſanctiſſimus ob miracula eſt habitus.

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pontificatus ſui anno, die nono moritur. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

153. Põt. BENEDICTVS nonus, vt quidam voluut, Ioannis nepos, patria Tuſculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum iniit, quo Cunitus Anglorum rex, voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam ſuam Henrico Conradi filio in matrimonium locat.

Verùm non ita multò poſt Conrado vita functo, Henricus filius eiuſdem nominis ſecundus, patria ſuccedens comparato ſtatim exercitu, cum Olderico Bohemorum rege dubio Marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum ſuperat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouẽs deinde in Vngaros de regno inter ſe diſſidentes, Petrum ab Alboino pulſum in regnum reſtituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij peroſi, è ſede deijciunt, in eiuſque locum ſufficiunt Ioannem Sabinum epiſcopum, Silueſtrum tertium appellantes, quo poſt nouem & quadraginta dies pulſo, denuò Benedictus reſtituitur. Is autem cùm cerneret ſe iterũ ſubiturum eadem diſcrimina, Ioãni archipresbytero ſancti Ioannis ad portam Latinam, qui poſtea Gregorius ſextus appellatus eſt, pontificium munus libere ceſſit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipſe accuſatus eſt, & iudicio diuino damnatus. Conſtat enim ſimulacrum eius admodum monſtruoſum poſt mortem cuidam apparuiſſe: interrogatumque quid illa horrida imago præſeferret, cùm antea pontifex fuiſſet: Quia (inquit) in vita ſine lege & ratione vixi, ideò volente Deo & Petro, cuius ſedem omnibus probris fœdaui, ſimulacrum meum plus feritatis, quàm humanitatis in ſe habeat. Nam cum annis decem, mẽſibus quatuor, diebus nouem per interualla ſedem Petri occupaſſet, tãdem moritur. Nec vacaſſe tum ſedes dici poteſt, cùm põtificatum vendiderit. Sunt qui ſcribãt, hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum epiſcopum, virum optimum & doctiſſimũ, ab hoſtibus Chriſtianæ fidei martyrium æquiſſimo animo paſſum. Ad currum enim ligatus, ex altiſſimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

154. P SILVESTER tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulſi Benedicti ſubrogatus, non diu in pontificatu manſit. Nono enim & quadrageſimo die factione ſuorum Benedictus reſtituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione, non dico ſanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodò

dò dignitatis gradum bonis oppressis & reiectis obtineret, quem morem vtinam aliquando non retinuissent nostra tempora. Sed hoc parum est, peiora (ni Deus caueat) visuri aliquando sumus. Ad Siluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificē creatum, non dico à collegio Patrum, quod tolerabilius fuisset, sed largitione, vt quidam tradunt: quo quidem pulso, ac meritò, cùm non per ostium, sed per posticum intrasset vt fur & latro, Benedictus denuò restituitur tumultuante vrbe, & nunc aliū appetente: quod fieri ab his populis consueuit, qui duce & rectore carent, quique malos pluris, quàm bonos faciunt.

GREGORIVS VI.

155. Pôt.

GREGORIVS sextus, sancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus secundus in italiam cum magno exercitu veniens, habita Synhodo, cum Bendictum nonum, Siluestrum tertium, Gregorium sextum tanquam tria teterrima monstra abdicare se magistratu coegisset. Suidegerum Bambergensem episcopum, cui Clementi secundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen historiarum scriptor, affirmat Gregorium benè de ecclesia Dei meritum esse, cùm sedis apostolicæ dignitatem neglentia priorum pontificum labe factam, sua auctoritate & animi magnitudine breui restituerit. Nam & ditionem ecclesiæ recuperauit, & latrones circa vrbem positos, quorum sæuitia peregrini ad vrbem religionis causa accedentes necabantur, è medio sustulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à perniciosis hominibus vulgò homicidam, siminiacum, & sanguinis humani appetentissimum habitum, idque à Cardinalibus etiam quibusdam prædicari solitum. Motum itaque Gregorium ipsum in ea ægritudine, qua postea moritur, Cardinales ad se vocatos vrbis castigasse, quodque iustè & sanctè fecisset ipsi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, scire possitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum ante fores ecclesiæ sistite vectibus obseratas: si diuino nutu aperientur, censetote me dignum Christiana sepultura: sin secus, corpus meum vna cum anima damnatum, quo volueritis, eiicitote. Fecē mandata Cardinales, itaq; ita portæ coorto graui vento apertæ sunt, & corpus cum admiratione omniū & opinione magnæ sanctitatis introlatum est. Hæc ferè sunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio scribuntur: quem quidem constat in pontificatu sedisse annis duobus, mensibus septem, durante schismate.

ANNOTAT.

Huius temporis schisma accuratè sanè describitur ab Hermanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Ostiense historia Casinen. lib. II. cap. xxi & xxiij & Othone Frisingensi episcopis in histor. arum sua. ū lib 6. cap. 32 & 33.

 ex qui-

ex quibus ego illud diligenter in meis libris degeßi. Illud igitur à Platina omissum scitu dignum Benedicto viij pulso Siluestrum iij suffectū esse, quo à Benedicto ipso v. be exacto, Benedictus eum ordinari fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ita tres Pontifices Romanam sedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus sacerdotiorum suorum iuri cedentibus, qua tus suffectus est Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portā Latinam Gregorius vi. vocatus, qui Cluniaci pōtificatu priuatus (quo ab imperatore Hērico tertio relegatus fuerat) mortuus est, & non, vt Platina tradit, illo mortis genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ post eius mortem accidisse scribit, minus certa sunt, probatosq; scriptores desiderant. Multa de eo scripsit Gregorius Papa vij. qui eius discipulus, & alumnus fuit.

CLEMENS II.

156. Pōt. CLEMENS secundus, Suidegerus anteà vocatus, Bambergensis episcopus in synhodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus accepta à Clemente imperij corona, Romanos in verba sua iurare coēgit, pontificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factiosum quenque & potētem, quamuis ignobilem, deuenisse, vt corruptis suffragijs tantam dignitatem consequeretur: quæ certè nisi sanctitate & doctrina bene meritis volēte Deo demandari cuipiam nō deberet. Inde verò Capuā profectus, rebus in prouincia bene dispositis, conductisq; eo loci militibus, qui Saracenis hostibus resisterēt, Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaq; imperatore, vt quidam scribunt, Romani pōtificem iniussu suo creatū, veneno è medio sustulêre, pōtificatus sui mense nono. Scribūnt auctores, venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu successit, Damasusque secundus appellatus est, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacensi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Frācia, Alphōso in Hispania, Michaele cum filio Constātino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

DAMASVS II.

157. Pōt. DAMASVS secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo, vt quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populique consensu. Adeò enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit, ambitione & largitione quæreretur. Nam tertio & vigesimo pontificatus sui die moritur. Censent nonnulli hunc inter pontifices nequaquam numerādum esse, cùm non rectè pōtificatum adeptus sit. Mirantur q; cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandū Henrici iussu habitū abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cùm breui admodum tempore vixerit, cumq; vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

158. Pōt. LEO nonus, natione Alemannus, anno Domini millesimo quadragesimono no pontificatum hac ratione iniit. Nā cùm Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimum pōtificem sibi daret, is statim Baunonem episcopum Tullēsem virum bonū & simplicis ingenij, legatis & ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus

chus Soana oriundus obuiam facti persuasere, vt deposito pontificali ornatu, Romā priuatus ingrederetur, quod dicerent Henricum nullam creandi pontificis potestatē à Deo habere, sed ad clerū populumq; Romanū id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cælo inter eundum audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, nō afflictionis, deposito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, seipsum accusans, quòd imperatori maluerit, quàm Deo obtēperare. At verò Romanus clerus suadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò libētius, quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificū ab imperatore (vt par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorumdam pontificum, quemadmodum scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitiis contaminatæ aliquando verterētur, ne Christiana resp. malis rectoribus cōmissa pessundaretur. Pontificatum itaque hoc modo Bauno adeptus, ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandū ipsum statim sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem creat: eidemq; sancti Pauli ecclesiam gubernandam committit, vt quasi consors pontificij muneris secum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templū tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorū comite in Apulia mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici deditā per vim occupat. Nam cùm Hēricus imperator in honorem beati Gregorij templū Bambergę condidisset, cuperetque id in cathedralem ecclesiam consecrari, annuente Benedicto octauo, quotannis census nomine daturam ecclesiam ipsam Romano pontifici centum argenti marcas cum equo albo ac falerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens, Bambergensis ecclesiæ tributum remisit. Hanc itaque ob rem Leo suo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Gisulphum incomposito agmine mouisset, ab eo superatur & capitur. Nec ita multo post Romam incolumis cū magno comitatu remittitur. Sunt qui scribant, Robertum Guiscardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fugatis Gręcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamq; reperisse circa caput æneum circulum habentem his literis notatum; Kalendis Maij oriente sole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidam magicæ obseruationis peritus, à Roberto Guiscardi captus, notato termino vmbræ ipsius statuæ, Kalendis Maij oriunte sole effosso loco thesaurum inuenit, quò se à Roberti manibus liberauit.

Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hospitalitate adeò insignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus semper patuerit. Nam cùm semel ante fores suas leprosum pauperem inuenisset, eumque præ misericordia collocari in lecto suo mandasset, apertis manè à ianitore foribus, nusquam pauper inuentus est, Christum pauperis nomine eo loci recubuisse creditum. In rebus prætereà ad religionem pertinētibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt & in concilio Vercellensi Berengarium hæreseos auctorem damnauerit, & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit sepulchrum Domini Hierosolymis à Barbaris diruptum restituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate vitæ apud Vincentinos in pretio fuit, & Vincentius Franco Leodiensis episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstātis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR II.

159. Pôt.

VICTOR secundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem post Leonem adeptus est, magis Henrici gratia, quàm liberis suffragiis. Verebatur enim clerus populusque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaque contra iusiurandum moliri aliquid viderêtur, Victorem proponunt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisque perfecit. At Victor in sede omniũ consensu confirmatus, magnam synhodum annuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos episcopos, tum Simoniæ, tum fornicationis caussa episcopatu priuauit, clerumque admonuit, quid maximè ad se pertineret, proposita pœna his, qui leges canonicas transgrederêtur. Sunt qui scribant, Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimi meque ab eo habitum: sed ego solum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obsideretur, trepidarentque omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obsidione, & finitimos õni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipse, haud satis constat, cum alij Normannum, alij Francum fuisse existiment. Vtcunque sit, constat eum magni animi excellentisque ingenij fuisse, & ob eam rem merito Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo pontificatus sui anno, mense tertio, die quartodecimo moritur. Vacatum sedes diebus xi.

STEPHANVS IX.

STEPHANVS nonus, Federicus antea vocatus, natione Lotharingus, Cassinensis abbas, pontificatum adeptus, statim curauit, vt Mediolanensis ecclesia, quæ à Romana ducentis ferè annis se subtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium ecclesiarum parenti & altrici, quã postea non secus obseruauit, ac veræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt.

160. Ecclesia Mediolanensis Romanæ restitut.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui sufficitur: & Alexius Nicephoro Imperatori Constãtinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Græcos magno prælio superatos, è Calabria omnino expulit, relictis tantum modò Græcis sacerdotibus, qui vsq; ad nostram ætatem linguam seruant cum moribus. Adeò enim Constãtinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt egrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Thessaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidiè aliquid subtrahebant.

Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florentiæ moritur, eo

quo

quoq; in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant, Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quòd summorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, spretoq; immortali Deo.

BENEDICTVS X.

1. pōt. BENEDICTVS decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Veliternus episcopus, factione quorundam nobilium eo maximè tempore pōtifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit.

Erat & tum in Italia Gotifredus Mithildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratque Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucam, & Parmam, & Rhegium Lepidi, & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quòd non per ostium, quemadmodum dicebat, sed per vim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, non prius se habituros suffragia noui pōtificis creandi, quàm ipse Florentia, quò tum proficiscebatur, ad vrbē reuerteretur. Rediens itaq; cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos, qui fidem dederant se eius aduentum exspectaturos. At verò cùm hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem pleriq; magnis clamoribus improbarent, vtpotè minus canònicè & legitimè factam: tandem plurimorum consensu Hildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant, hāc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exsulatum abijt.

ANNOTATIO.

Hic Benedictus legitimus pontifex non fuit, cùm simoniacè per vim, & metum contra Canones, & iuramēta pontificatum occuparit. Quod disertè in epistola quadam refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numeri nota eius ratio habenda non esset. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schafnaburgensem, Leonem episcopum Ostien hist. Caßinen lib. 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

NICOLAVS secundus, natione Allobrox, Gerar- 162. Pōt.

Gerardus antea vocatus, episcopus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pôtifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium concessit; ibique anno Domini millesimo quinquagesimonono concilio habito, cui non solùm episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuêre, Benedictum abdicare se pôtificio munere & habitu coêgit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem, quæ talis est: Si quis pecunia, vel gratia humana, aut populari militaríue tumultu sine concordi & canonica electione cardinaliû in throno Petri collocatus, is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atque quouis in loco, si in vrbe nô liceat, Catholicos huiusce rei caussa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconû Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumq; sanguinem, nisi vt in signo & figura mysterioue: quem quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicè confessus est, affirmans illud esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum, non tamen emendatum fuisse. Quæ certè laus tota Nicolai est, vt Lanfrancus scribit, vir ea têpestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normânus, qui Drogoni fratri in Apuliȩ Calabriæque comitatum successerat, moriens Bagelardum filium comitatus heredê instituit: verùm Robertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriâ occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quæ de ecclesia amiserat, non solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ cêsuarias) ducem creat. Accepto deindè magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traiiciens direpta Galeria, aliisque Gerardi con itis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant, Henricum tertium à Nicolao secûdo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

ALEXANDER secundus, Anselmus anteà vocatus, patria Mediolanensis, episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciȩ suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuêre, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque pôtifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito concilio Cadolum Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini omnes

163. Pô

omnes obtemperauêre, præter Mithildim optimam fœminam, & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his, qui Alexandro aduersabantur, accito in pratis Neronianis sub radicibus aurei mõtis graue prælium committitur: in quo multi vtrinque cecidêre, Alexãdro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranensium continentibus. Incerti enim erãt, quibus potissimum se tutò cõmitterent, adeò omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant, Alexãdrum antè prælium commissum, Lucam profectum vitandæ cædis caussa, eoque loci quietè aliquandiu vixisse. Neque ingratum tantæ erga se Lucẽsium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegiis, vt in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum caussa, comparato maiore exercitu, quàm antea Romam venit, ac vrbem Leoniam ecclesiamque beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copiis, tantus terror repẽtè hostes inuasit, vt & effusa fuga omnes abierint, & paulum abfuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcẽ Hadriani perduxit, vbi aliquandiu obsessus, cùm nullam liberè abeundi subesse spẽ videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, conscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Anno Coloniensis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quòd contra maiestatẽ imperij Christiana respub. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quòd sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contra atque cõsuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quòd diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam cõsuetudinẽ vellet inspicere, facilè Annonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremò rediens, Alexandrũ rogat, vt concilium, quò se peruenturum pollicetur, indicet. Vrbs Mantua ad eam rem potissimum idonea visa est, cò proficiscũtur omnes, ad quos pertinere videbatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, imperator ipse non solum in gratiam pontificis rediit, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorẽ Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. Primùm haud grauatè fecit, Saluatoris nostri exemplum imitatus, qui voluit etiam pro persecutoribus exorare. secundum inuitus concessit, & nõ nisi precibus Henrici fatigatus: quòd verebatur, sicuti postea accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem, cuius episcopus antea fuerat, sacris solemnibus adhibitis cõsecrat, tãdiu ibi immoratus, quoad ab Hildebrãdo archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copiis, nõ solum Richardi & Guillelmi impetus repressit, verũ etiã eos coegit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Veniẽs itaque ad vrbẽ Alexander põtificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaque Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, nõ adhibito, & à clero & à populo. Ferũt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachũ Vallis vmbrosæ, & illius ordinis auctorem, virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GREGORIVS septimus, Hildebrandus anteà vocatus, natione Etruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt, Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis abbatibus, multisque tum ecclesiastici, tum laici

164. põt. Verba, quibus in pontificibus eligendis vtebantur.

laici ordinis, eligimus hodie decimo Kalendas Maij, in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnę pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernãtem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per Simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò non obtemperauit Henricus, verùm etiam Hagnetem imperatricem benè admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit, quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroq; missis, imperator in gratiam cũ Gregorio rediit, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquã omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè fecisse videretur, concilio apud Lateranum habito, in quo multi episcopi interfuêre, maximè verò Gibertus Parmẽsis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: facturum quoque id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magna ei pollicitus Imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confecisset. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cũ satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequẽti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamque eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutem quærens, in Germaniam variis tramitibus ad imperatorem tandem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm insidiæ ex voto non successissent, simulata beneuolentia à pontifice dimissus, Rauennã peiora moliturus se contulit. Nam & Thebaldum Mediolanensem archiepiscopũ, & plerosque alios Cisalpinæ antistites cõiurare in Gregorium pollicitationibus pepulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si ante idem fecerat, in gratiamque simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præsetulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorem & Normannos inter se de imperio dissidentes, composita pace, initisque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranum synhodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeò felicitate illa elatus est, vt habito conuẽtu apud

VVor-

VVormatiam, Sigifredo archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. Ex illo autem cõuentu mandato Henrici Rolãdus clericus Parmensis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magistratum põtificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis caussa non diutius ferens, & Sigifredum aliosque clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficiis priuauit, & imperatorem ipsum anathemate notauit, priuatum prius omni regia administratione. Abrogationis autẽ pontificiæ habita ferè hæc formula est: *Beate Petre Apostolorum princeps, inclina quæso aures tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educasti, & vsque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicasti, qui me pro mea in te fide oderunt & persecuti sunt. Tu mihi testis es optimus, & pia Iesu Christi mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me non spõtè, sed inuitum pontificatus gubernacula suscepisse. Non quod rapinam arbitratus sim sedem tuam legitimè conscendere, sed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritus meis, populi Christiani curam demãdatam esse, concessamque ligandi & soluendi potestatem. Hac itaque fiducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesiæ suæ sanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, & Henricum regem Henrici quondam imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaque deijcio: & Christianos omnes imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidem veris regibus præstare consueuerũt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, immò tua ad sui ipsius populorumq; salutem pertinentia cõtempsit, & se ab ecclesia Dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, certò sciens te esse Petrũ, in cuius petra, vt in vero fundaméto rex noster Christus ædificauit ecclesiam suam.* Fuere tum multi post exsecrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacẽ ineat. Nõ ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanã affecerit ecclesiam, quotiesque à me sit admonitus, vt meliorem vitam moresq; probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeò mores à patre auersos imbibit. Instabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli, regem non ita citò anathematizãdum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit, Christus Ecclesiam suam Petro cõmisit, & dixit, Pasce oues meas, excepítne reges? Nam cùm eidem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum excepit, vel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se vinculo Ecclesię ligari nõ posse, restat etiam vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudẽter negat, à Christo & ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas literas ad gentes & nationes conscripsit, quibus se cõtra ius fasque damnatum à pontifice ostendebat. Gregorius autem id à se iure factum, non verbis tantùm & literis, verùm etiam ratione & testibus comprobabat, re ipsa antea oculos omnium proposita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defecisset, & iã Saxones bellum cõtra Henricum quàm diligentissimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam errati petat. Quod se facturum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas vsque iam peruenerat, vbi ab episcopo loci ipsius regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omisso instituto itinere, Canossam se recipit, oppidum agri Regiẽsis, ditioni Mithildis Comitissæ subiectum. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali

Abrogationis põtificiæ formula.

ornaméto, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam cómoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat: denegatú ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduò immoratus, continuo veniam petens, tandem rogatu Mithildis & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obediétia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est: Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturúq;, vt quoquo voluerit idem pontifex sine vllo discrimine suiipsius & comitatus proficisci possit, maximè auté per loca imperio nostro subiecta, neq; per me staturú, quò minus libere pontificio munere vbiq; locorum vti possit, & hæc obseruaturú me iureiurando addico: Actum Canossæ quinto Kalendas Februarij, Indictione decimaquinta. Tum verò rebus ita ex sentétia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Héricus Papia iter facit. Cincium amittit subita febri correptum non tamen mortuo tá pernicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrúpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos pepulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent posthabito Henrico. Petiit primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum exsecrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cú impetrare nequisset, sumptis armis, magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatú est. Missi tum quidem ab vtroque legati ad pontificé rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respódit, quam vt ab armis discederent.

Pugnarent iterú simul æquo Marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prælium iniissent, magna cæde vtrinque commissa, ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petétes audire noluit, ad pontificemque denuo scripsit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, exsecratione anathematis notaret. Quòd cùm facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuque nil aliud cogitaret, quàm quod ad pontificis perniciem & exitium vergeret. Intereà verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michaêl cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ feudatario negotium dedit, vt Michaelem, quo cum Ceparani locutus est, in imperiú restitueret. Is itaque mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boêmundum alterum filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachiú castra facit, vrbem tanto bello per necessariá primò occupaturus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cum Nicephoro sentiés, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incómodo. Verùm non ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarú suarú duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra ecclesiam Dei à quibusdá seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synhodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicit sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus prætereà ad sedem apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tátummodo pœnam anathematis merebatur. Rolandúque Taruisinú censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, cósequendi episcopatus caussa semina discordiarum, nó pacis seuerat. Nec Hugoni quidé tituli sancti Clementis Cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmési episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò cóuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massiliensem abbatem, Odonem, Treuerensem archiepiscopum, qui de latere sedis apostolicæ ad componédas res inter Henricum & Rodolphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex, eam discordiá, nisi sedata foret, mag-

nas aliquãdo calamitates populo Christiano pariturã. Verùm quia certo sciebat, non defuturos perniciosos quosdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorũ maximè intererat discordias augeri, non tolli. Literas apostolicas in hunc modum cõscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus, ne quispiã cuiusuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temerarióve ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono cõponere possint. Quicunque autem temeritate ductus, quod nõ optamus, huiusce nostræ constitutionis violator exstiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solum in spiritu, verumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, victoriamque in armis partam ei auferimus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum prætereà legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa iustior & potior videbitur: se verò posteà re cognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla potest esse maior. Intereà verò Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & Simóniacam cupiditatem aliquid incõmodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia cõfirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodum in prioribus concilijs fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac cõfirmamus, vt qui deinceps episcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modo in numero episcoporum, abbatum, vel clericorum is censeatur: neue idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquam locũ ambitione & cõtumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus, resipiscendo commutauerit. Eisdem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásue dignitates, quod contra ius fasque est demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus prætereà anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatam archiepiscopum, in Rolendum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopum, nunc autem inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura dãnamus.

Prætereа verò gratiã S. Petri & ingressũ ecclesiæ his interdicimus, quousq; pœnituerint, satisfecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiusuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picẽtibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinum, Tusculanũ, Albanum: & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Cassinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferẽdi res repetitas & nõ redditas habere iustam caussam se dixerit, prius à nobis vel à magistratib. nostris iustitiam requirat: quòd si eis non fuerit factũ abundè satis, concedimus vt ad res suas recuperãdas inde tantum auferant, quantũ sat est: nec more prædonũ modum excedãt, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quã aliena percupiant: quiq; & iram Dei & exsecrationẽ beati Petri reformidant ac timẽt. Prætereà verò exsecrationem in Hẽricum his verbis denuò confirmauit: Beate Petre Apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meque clemẽter exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam vera sunt. Hãc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sciant, intelligãt, quòd vestro auxilio fretus post Christũ & matrem eius semper virginem flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autẽ præsto adsum & auxiliũ fero. Non enim volẽs & libens hanc sedem conscẽdi, sed inuitus & lachrymãs, quòd me indignũ iudicabã, qui in tam excelso throno sederẽ. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimũ pódus humeris nostris impo-

Exsecratio pontificis in Henricum.

impoſuiſtis. In me autem veſtro iuſſu montem ipſum conſcendentem, clamantem & annunciantem populis eorum ſcelera, & filijs eccleſiæ peccata, membra diaboli conſurrexêre, & ad ſanguiné vſque manus ſuas in me coniêcere. Adſtiterunt enim reges terræ & principes ſæculi, cum his conturarũt eccleſiaſtici quidam & vulgares in Dominũ & nos Chriſtianos eius, dicentes: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum: hoc autem fecêre, vt me vel morte, vel exſilio multarẽt: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus, inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra eccleſiam Dei ſuperbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis epiſcopis Italici, Gallici, Hermanicique nominis, cuius ſuperbiæ veſtra adhuc reſtitit auctoritas, qui fractus potius, quàm ad ſanitaté redactus, ad me in Ciſalpinam perueniens, abſolutionem anathematis ſuppliciter quæſiuit: Hunc ego, quem ad pœnitentiam veniſſe credideram, in gratiam recepi, huicq́; tantummodò communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana ſynhodo meritò depuleram, reſtitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, conceſſi. Hoc ideo feci, vt ſi redire in gratiam cũ finitimis ſuis, quos ſemper vexauerat, differret, redderéque res tum eccleſiaſticas, tũ profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium exſecrationibus & armis poſſet. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ epiſcopi, & principes ab hac fera beſtia diu vexati, in locum Hẽrici ſuis flagitiis è regno cadentis, ducem ſuum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modeſtia & integritate vſus, ſtatim nuncios ad me miſit, à quibus intelligerem, ſe coactum regni gubernacula ſuſcipere, non eſſe tamen adeò regnandi cupidum, vt non malit nobis, quã regnum pollicẽtibus obtemperare: futurũ ſe in Dei poteſtate ſemper ac noſtra, idque vt arbitremur ipſum facturum, filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Hẽricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò miſſurum nuncios, qui rem omnem reſciſcerent, meq; deinceps iudicaturum vter ipſorum in cauſſa potior habẽdus eſſet. Vetuit Henricus quominus rex à legatis noſtris decerneretur, multosque tũ ſæculares, tum eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripuit & profanauit, atque hoc modo ſeſe anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidés in Dei iudicio & miſericordia, inque patrocinio beatæ Virginis, fultus etiam auctoritate veſtra, ipſum Henricum eiuſque fautores vinculo anathematis colligo: atque iterum regiam ei poteſtatem adimo, interdicoque Chriſtinis omnibus illo iuramento abſolutis, quo fides regibus dari conſueuit, ne Henrico vlla in re obtemperẽt, Rodulphum in regẽ ſuſcipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimũ ſibi delegere. Etenim par eſt, vt ſicuti Henricus ob ſuperbiam & contumatiam facultatibus ſuis priuatur, ita Rodulphus omnib[9] gratus, pro ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur Apoſtolorũ ſanctiſſimi principes, & quod dixi veſtra auctoritate interpoſita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, ſi poteſtas in cælo ligare & ſoluere, in terra quoq; imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales poſsũt, auferre & dare nos dare poſſe. Si enim, quę ad Deũ pertinent, iudicare poteſtis, quid de his inferioribus & profanis cenſendum eſt? Etſi Angelos dominantes ſuperbis principibus veſtrum eſt iudicare, quid in ſeruos illorum facere * vos decet? Ediſcant nunc reges huius exẽplo & omnes ſæculi principes, quid in cælo poſſitis: quantiq́; apud Deum ſitis, ac deinceps timeant ſanctæ eccleſiæ mãdata cõtemnere. Hoc autem iudicium citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, ſed veſtra opera è regno cadere. Hoc tamẽ à vobis optauerim, vt pœnitẽtia ductus, in die iudicij veſtro rogatu gratiam à Domino cõſequatur. Actũ Romæ Nonis Martij, Indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum diſcordiarũ omnium & hæreſum, quæ tũc erant, auctorem, ab eccleſia Rauennate deiiciens, ſacerdotibus omnibus eidem eccleſiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quaſi ſupplemẽtum mittere conſueuerat, vbi oportebat, eò alterum archiepiſcopũ proficiſci iubet.

*no.

iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitus, capto Ostiensi episcopo è legatione redeunte, habitoque episcoporum secum malè sentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum pōtificē creat, Clementemque appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo Pontifice, in eos mouet, ac cōmisso prælio magno suorum incommodo superatur. victor Rodulphus accepto vulnere paululum abscedens, mortuus inuentus est. Ferūt Henricum ea clade adeo perterritū fuisse, vt vix decimo septimo die repertus sit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium, eiusdem nominis quartum, in locum patris suffecerant. Qui simul postea coniunctis copiis in Italiam venientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio Mithildim obuiam cum exercitu factam leui prælio superant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo ante Azonem Marchionem Estensem prioris viri consanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re postea cognita suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mithildi, eiusque marito Azone Romā hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat: vrbem Leonianam ingreditur, sancti Petri basilicam cum suo Clemente profanat, porticusque demolitur. Idem quoque factum de Basilica Pauli constat. At verò cùm vrbem ingredi non posset: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidiè incursiones faciens, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copiis Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens, in molē Hadriani se confestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter, qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non posset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorii, non amplius immorādum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensem abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniam properè cū exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur: populus quoq; Romanus, vt idē fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, veniamque peteret: quòd cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiensi, Ceruiensi, Mutinensi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secum ducto. Guiscardus autem per portam Flaminiam irrumpens, resistentibus ciuibus vsque ad triumphalē Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant Capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui Lateranū iā ceperat vnde cùm multa crebrò vtriusq; cōmitterētur certamina, & illa pars vrbis euersa est, quæ Lateranū & Capitoliū interiacet, & ipsum Capitoliū postremò vi captum, ferè vsque ad solū æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tādem è manibus hostium liberauit, secumque Cassinum ac Salernam perducit. Vbi nō ita multo pòst pōtificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus, & acerrimus defensor cōtra hæreticorum improbitatē, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res gestas quinque libris conscripsi. Animus erat quædam de eo cognitu dignissima hìc subijcere, neque à Platina, neque ab alijs qui circūferuntur auctoribus, quod sciam, scripta: sed rei ipsius moles longè maiorē locum quàm annotationis desiderat: illud tantùm dicam, hunc maximum pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum assertorem fuisse, qui

quanquã vir sanctissimus esset; vt ab infinitis penè suorum temporum scriptoribus traditur, tamen nec ipse ineptissimam vulgarium hominum opinionẽ effugere potuit: ab alijs enim necromaticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe supra omnes alienus fuit, ab alijs sanguinarius & similibus nominibus appellatur. Quæ omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob libertatem ecclesiasticam, quæ eius ex tyrannide deprimebatur, recuperandam gesserat, conficta fuerunt Sed de his aliàs latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Schafnaburgensis monachus Iserueldensis, Leo episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Cassinensis, qui eo tempore vixerunt, Otho episcopus Frisingensis historiarum libris 6. & 7. & alij complures.

VICTOR III.

165. Pon.

VICTOR tertius, Desiderius antea vocatus, mõtis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eum quoque Hẽricum regẽm hostẽ habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter sentit, cum dysenteria perijsse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquã alienũ est, inde, quod in dysenteriã veneno petiti interdum vertuntur, correptis & labefactatis intestinis.

Vindicasset autẽ tantam iniuriam Guiscardus, ne ei morti properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemũdo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarũ fame laboratũ esse, qua quidem occasione Auful Gallatiæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemq; vrbem Christianis incolendam tradidit. Henricus præterea in Germania sinistro Marte cũ Saxonibus dimicans, quattuor millia militũ amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suã persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tẽpore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca mõtana confugerint, siluestresq; sint factæ, & pisces tũ fluuiales, tũ marini magna ex parte perierint. Terręmotu etiã quędam vrbes adeò concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarẽtur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantũ diuinitus superstitibus diacono scilicet & subdiacono. Sũt qui dicant, hoc tẽpore corpus sancti Nicolai Barum translatum à mercatoribus esse, ibique in precio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisque vitæ, in sua historia conscribit. Victor autẽ, cuius gratia Deusdedit librum canonum in ordinẽ redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui nõ sine suspicione dati veneni moritur.

Nico corpi trans tum.

ANNOTATIO.

Victoris III. vitam, & res gestas diligentissimè scripsit Leo Marsicanus monachus Cassinen. Ostiensis episcopus in lib. 3. historiæ Cassinensis. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII. successit, dignus Obijt Cassini, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibique cum hoc elogio sepultus.

Cassini, in monasterio S. Benedicti, Victoris III. sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantusq́, docere
Si quis fortè velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatũ, Beneuentus patria, nomẽ
Est Desiderius, Tuq́, Cassine decus.
Intactã sponsam, matrẽ, patriamq́, propinquos
Spernens huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus studui pro tempore totum,
Vt nunc adspicitur, hunc renouare locum.
Intereà fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesiæ Petre beate tuæ.
Hoc senis lustris minus anno functus honore
Victor apostolicum scando dehinc solium.

quid.

Quattuor, & senis vix mensibus inde peractis
Bis sex lustra gerens mortuus his tumulor.
Solis Virgineo stabat lux vltima signo,
Cum me sol verus hinc tulit ipse Deus.

VRBANVS II.

66.pōt.

VRBANVS secundus, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacensis primò, deinde Cardinalis Ostiensis, postremò quinto mense post mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tū verò Rogerius opportunitatē nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsq; ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hāc ob rem Vrbanus parū etiam Romanis iam pridem rebus nouis studentibus fidēs, Melphim se cōtulit: ibi verò synhodum habiturus, quò tutius eò proficisci liceret, Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedāt, hac tamen cōditione, vt Rogerius permissa Boemundo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tū pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoq; rei ecclesiasticæ statu, quantū in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus quid maximè clerus eo loci ageret, correcturusque errores quorūdā malè viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente, Melphim furto occupat. Hāc autē ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorū bello conductis fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant, defendentibus. Pontifex itaq; cum in Italia nullibi quietis locū cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synhodum habuit, in qua licentiā quorundā ecclesiasticorum mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Concilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Sarracenis iam diu occupatam animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiā Christi dederint, signumque crucis susceperint: quo facto Romam statim rediit, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

Placētia synhodus.

Non destitit interim *Henricus* rex homo perniciosus, Robertum Flandriæ comitem prælio lacessere, quo eū à sancta expeditione auerteret. Multi tamē Petrum quendam eremitam virum incōparabilis sanctitatis secuti, per Germaniā & Pānonias iter facientes, Constantinopolim cōmunē belli sedem peruenêre, quos nō ita multò pòst secuti duo fratres sūt Gotifredus, Eustachius & Balduinus, cognomento Bolioul, Galliæ comites, viri & animi cōstātia & corporis robore insignes. Prçterea verò & Podiensis episcopus & Raymundus sancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Frācorū frater, & duo Roberti: quorū alter Normādiæ, alter Flādriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes transmissis Alpibus magnis copijs iter per Italiā faciētes, primò Romam peruenêre. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisq; inuisis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenêre, inde in Epirum traiecturi. Verùm quia nō omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum, pars Idrūtum petijt. Boemundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cū duodecim millibus delectorum hominū Italicæ iuuētutis in eādem expeditionē proficiscitur. Huius autem virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi ōnia cum fratre cōmunia deinceps fore, ac statim Tancredū filiū pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit.

Peruenerat iam Constantinopolim Petrus eremita, & in suburbiis castrametatus, tot mala ciuibus inferebat, nō spōte, sed militū licentia, vt omnium interitū Græci peroptarent. Permotus itaq; suorū malis Alexius imperator, Petrum cōpulit negato cōmeatu, ante tempus Bosphorū traiicere: qui Nicomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatē ipsam natura & præsidio Sarracenorum munitā, opupgnare adorti sunt. Verùm cùm obsidētibus cōmeatus deficerēt, dilaberēturq; passim milites Christiani, eius rei caussa à Sarracenis insidiis oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tantum in fuga detrimentū accepêre, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide, cū aliquot militibus deditionē fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quę res Alexio grata admodū fuit, quòd speraret Christianos tanto accepto incōmodo, eam expeditionem omissuros. Intereà verò superueniētibus aliis copiis, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non posset, clā noctu in suburbiis Constantinopolitanis castrametantes aggreditur, sed nil est actū, acriter, qui in statione erant, castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatum est itē sequenti die paruo vtrinque accepto incōmodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium missus, hominem partim minis tum pollicitationibus ad pacē ineundum cōpulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & cōmeatum ac supplementa præberet, vtque, quod è Sarracenis caperetur, eius Imperio subiiceretur, excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoque Bosphoro, primò Nicomediā, inde Nicæā ventū est, à Turcis, qui in præsidio erāt, acriter defensam. Sarraceni enim & Turci paribus copiis auspiciisq; bellū cōtra Christianos tum gerebant. At sexaginta enim Turcorū millia, qui proximos mōtes insederant, signa eruptionis oppidanis præbētes, Christianorū castra adorti, magno accepto incommodo, ad mōtes ipsos, re infecta, rediêre. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia cōmeatus & supplementa militū submitti per lacū vrbi adiacētem cōtinuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacumq; missis rerum omniū inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionē fecêre, Turcis, quæ in pręsidio erant, cū rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariā copias diuisêre. Cùm autem Boemundus herbidum solum ad riuum quēdam inuenisset, castris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quē certè oppressissent abundante vndiq; multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum ei confestim re per nūtios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prælio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldęi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominū cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autē effusa fuga inde abiens, ac vbique prędicans se victorē fuisse, decem millia Arabum ad exercitum venientiū obuiam habuit, quos statim secū in Lycaoniam duxit, Christianis eò proficiscētibus cōmeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam maturescentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primā Lycaoniæ ciuitatē peruenêre: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleā, Tarsumq; cepêre. Tum Balduinus præstātis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòst Edessa & Manista vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captā, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regendam cōmisêre. Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouêre, transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata est. Hāc autem duplici muro circumdatā, de suo nomine rex ille quōdam Asię dominator appellauit, ductis circumquaque qudringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri Apostoli sedes fuit. Hinc Lucas Euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quē Lucas euāgelium & actus apostolorū scribit

Hic

Hic tamen primùm Baptismatis fonte renati, Christianos se appellauêre: in eaq; sub Christiano imperio mille annis floruêre. Centũ etiam ac lx. episcop. sub Patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbẽ à barbaris captam, in qua ad trecẽtas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimo septimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est.

Quo quidẽ tempore Vrbanus maximis seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biẽnio se cõtinuit, apud ecclesiã S. Nicol. in carcere Tulliano. Verũ mortuo Ioanne pagano seditiosissimo homine, liberior fectus, ad componendum ecclesiæ statum animũ adiicit. Nam & archiepiscopũ Mediolanensem iam antea magistratu pulsum, quòd ab vno tantùm episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutato habitu eius rei caussa in cœnobio spõtè ac sanctissimè vixisset, & eidem palliũ suppliciter petenti cum integra potestate trãsmisit, his verbis: Litteris tuis exorati, cum apostolicæ sedis benedictione palliũ fraternitati tuæ mittimus, quod quidẽ dignitatis genus nulli antè nisi pręsenti cõcessũ est. Pręterea verò Toletano archiepiscopo, qui Romã veniens de more in verba Pontificis iurauerat, palliũ & priuilegia quædã concessit, eundemq; totius Hispaniæ primatẽ instituit. Regẽ autem Gallaciæ cũ omni diœcesi sancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouincię episcopũ in carcerẽ, inaudita caussa coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Suessionensis episcopus Romã ad Vrbanũ veniens, episcopatu, quem à rege Francorum acceperat, liberè se abdicat sine vlla restitutionis spe. Hãc ob rem Vrbanus, cùm necessitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recusanti episcopatum restituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in restitutione hominem vsum ferunt: Excommunicatis ab hac sede deinceps sciens & volens non cõmunicabo: Similiter verò cõsecrationibus eorũ, qui episcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasq; acceperint, nunquã interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc sãcta Dei euãgelia, vt nunquã de sententia cedere instituerim. Idem quoq; in Beluacensem episcopũ actũ ferũt. Nec est, cur cũ ob has res pertinacem quispiam fuisse putet. Didicerat enim vbi erat opus, mutare sententiam, quod est viri boni propriũ. Nã cũ clericũ quendã à Giberto antipapa ad ordinẽ subdiaconatus antea prouectũ, iterũ ad sacros ordines admisisset, sententiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, pariturąq; aliquãdo esset ingentia mala. Cistertiensem autẽ ordinem primò in Burgundiam excitatum, sua auctoritate cõfirmauit. Sunt etiam qui scribant, Carthusienses religiosos huius pontificis tempore originẽ habuisse. Alii autem temporibus Victoris tertii hoc asscribũt. At verò cùm Vrbanus sanctissimus pontifex non opere solùm & exẽplo, verũ etiã scriptis cõtra hęreticorũ dogmata ecclesiam Dei confirmasset, duodecimo pontificatus sui anno, mense iiij. die xix. apud sanctum Nicolaũ in carcere Tulliano, in ædibus Petri Leonis ciuis egregii moritur 4. kal. Augusti, cuius corpus per Transtiberinam regionẽ ad vitandas inimicorũ insidias, qui etiam mortuũ lędere conabãtur, ad S. Petrũ in Vaticano delatum est, ibique honorificentissimè sepultum.

PASCHALIS II.

PASCHALIS II. Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Crescẽtio, matre Alfacia, eò ferè tempore põtifex creatur, quo Christiani in Asia dimicãtes Antiochiã cepêre Pyrrho Antichenο ciue admodum potente, vrbis ingressum præbente.

167. Põt.

Qui Bœmundi virtutem admiratus, dediturum se illis vrbẽ spopondit, si reliqui

Christiani eidē cum imperio præesse Boemundum paterentur. Ingressi vrbē Christiani omnibus ferè pepercêre, in præsidia Sarracenorū tantummodo sæuitū est. Cassianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armeniis trucidatur. Sola arx supererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur sagitta traiicitur: & adeò grauiter, vt per aliquot dies ab oppugnatione destiterit. Verùm superueniēte Corbane Persarum regis militiæ principe, cum Sensadolo Cassiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iā ex vulnere integer obuiā cum exercitu factus, statim pugnandi copiā facit. In montibus se hostes continebāt, nec elici ad certamen vllo modo poterāt. Quare Boemundus penuria rerum omnium vrgēte, decertare omnino instituit etiā iniquo locò Prælata itaq; lancea illa tanquā vexillo optimo, qua Christi latus transfixū à Longino fuit, nuper in basilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hostes primò acriter resistentes superat & cædit, quorū de num. ad 10000. periisse constat. Præterea verò in eorū castris ad 1500. mill. camelorū capta tradūtur: indeq; tāta præda auecta, vt ab extrema inopia ad sūmā rerū omniū vbertatē ventum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Christi fidem suscepit: permissum & his, qui in præsidio erant, vt si Christi fidē amplecterētur, abire cum rebus suis liceret quoquò vellēt. Magna deinde inter Boemundū & Raimundum concertatio orta est, cum Boemundus sibi Antiochiam deposceret, & Raimundus instaret, vt Imperatori Constantinopolitano ex fœdore prius inito sine vlla cōtrouersia traderetur. Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitrium commissum est, Boemundo Antiochiā statim adiudicāt. Intereà verò mortuo Hugone Magno, qui cōponendarum rerum caussa Constātinopolim iuerat, reliqui duces, Raymundo excepto, qui Cæsaream Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymam cùm exercitu instituere, in Lyciam simul conuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra cōsumtis soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benignè præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si Hierosolymę caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes ac cæ- [illegible] prætereuntes, quinis castris Hierosolymam tandem peruenēre, in arduo monte sitam, ac pluribus cōuallibus distinctam, adeò vt non nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde quòd aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exercitibus maximè necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis: & is quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Syon in conuallem Iosaphat delabitur. Sūt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani tamen comparato omnifariam cōmeatu quattuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eā Hierosolymitanis acriter defendētibus, Idib. Iul. vi cepêre, 39. die posteaquam obsideri cœpta est anno salut. millesimo nonagesnono: anno quadringētesimo nonagesimoq; posteaquam imperante Heraclio à Saracenis occupata fuerat. Præcipua tamē in recuperāda tanta vrbe laus Gotifridi fuit, qui partē muri ei ac fratribus ad opugnādum assignatam primus cōscendit: Balduinoque potestatem fecit, vt in vrbem descēdens, Christianis portas recluderet: quibus certè irrumpentibus, tanta cædes facta est, cum in vrbe, tum vel maximè in templo, vt morientiū cruor talos hominum supergrederetur. Cepissent eadem quoque die templum, nisi nox superuenisset. Verùm sequēti die repetita oppugnatio est: & his venia concessa, qui positis armis suppliciter salutem petiêre. Christiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrum de more visum iuissent, vno omnium consensu Gotifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt. Qui regni quidem titulū non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignū arbitratus illic aureo diademate hominē vti, vbi rex regum Christus spineam coronam pro redemtione humani generis tulisset. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab episcopis, qui tum aderāt consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gotifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multò pòst nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse, vrbem viginti millibus passuū ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitano-

tanoque populo semper infensam, occurrere hosti Gotifred⁹ statuit, Petro eremita ad custodiẽdam vrbem relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cũ duabus legionibus miserat. In hostem itaq; profectus, cùm ex captiuis cõperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimannni militię principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eũdemq; habere classem frumento & machinis onustã, decertare omninò instituit. Vnde pugna commissa, victoriæ compos, ad triginta millia hominum interfecisse traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens, salutem sibi quæsiuit. Ascolonitæ verò tãto accepto incommodo, vrbem statim Gotifredo tradidêre, in qua tantum auri & argẽti deprehensum est, quantum alio vnquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes voti compotes facti, redire in Europam ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Tercensisq; comites sunt habiti. Gotifredus autẽ cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus, & Ioppem maritimam, & Ramulam vrbẽ expugnauit, quæ impedimento Christianis erat, quo minus tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur. Obsedit & caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam, & quattuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilęę vltrò sese obtulit. Caipha nõ ita multò pòst fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim vno post captam tot laboribus Hierosolymam, Gotifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperẽt, Balduinum fratem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virtutem & doctrinam sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidẽ loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quòd diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante Cardinalium senatu, Pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, S. Petrus, Rainerium virum optimum Pontificẽ elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij, Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineam chlamydẽ, tiaraque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranũ perducitur, maximè verò ad eam porticum, quæ ad austrum versa, in Basilicam Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant; vbi cum in sede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuisset, atrium Lateranense conscendens, balteo succingitur, vnde septem claues, septemq; sigilla pendebant, vt intelligeret se secũdũ septifariam sancti spiritus gratiam sanctarum ecclesiarũ, quibus Deo auctore prçerat claudendi, sigillãdi, aperiendi, recludẽdiq; rationem habere. Inuisit sceptrum põtificium manibus gerẽs, ea quoq; loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus cõsecrationẽ accepturus, ad basilicã beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate iniunxêre Oddo Ostiẽsis episcopus, Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bono Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Nepesinus, Oddonni Ostiẽsi primę partes, quas adhuc retinet, obtigêre. Pòst vnctionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquando diuinauit. Nam cũ ab amico interrogaretur, quem Vrbano successurũ putaret: Rainerium, inquit, propter fidem & constantiã Deus eligat. Ferunt & eundem Albertũ tẽpus ipsum, quo in põtificatu victurus erat, prædixisse. At verò Paschalis Ecclesiæ Dei propè labenti quorundã seditionibus consulturus, copias suas in Gibertũ antipapã mittit malorũ omniũ caput. Vt autẽ tanto bello sufficeret pontifex posset, Rogerius Siculæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albæ Marsorum Gibertus homo perniciosus tum degebat. Qui vbi intellexit hostes aduentare, haud satis copiis suis fidens, à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconensiũ montana, quæ nunc Aquilanorum mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi nõ ita multò pòst subita morte correptus sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei nõ statim, tã pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copiis & opibus fauisse, in locum demortui Albertum quendam

sufficit Atellanum ciuẽ, quæ vrbs Aduersa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuã posita, qui statim à bene sentientibus abdicare se magistratu coactus, relegatur. Cauẽses autem agri Prænestini incolæ, Richardi stultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam pontificem creauêre. Verũ hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & centesimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & vitã ducere priuatã. Tertius prætereà Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vsurpare ausus est: quem quidẽ & Romani exsilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope destitutum, ab vrbe sua pepulêre. Pacata autem hoc modo Romana ecclesia, Paschalis vir magni ingenij atq; animi, à religione ad arma conuersus, adiuuante Rogerio, vrbem Castellanam & Beneuentum ab hostibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias põtificis distrahere, Cauas occupat pontificię ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non solùm Cauas recipit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæreditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxisse certè putauerim. Erat & alia Romæ familia admodum potens, Corsi hi sunt appellati, Gregorio septimo adeo fideles, vt eorum domus sub Capitolio positæ ab Hẽrico tertio sint exustæ & solo æquatæ. Verũ postea mutato consilio Stephanus eiusdem familiæ princeps, absente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incursionibus mirum in modum vrbem Romam cõtinuò vexabat. Hanc ob rem omissis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediẽs, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumẽ abijsse credimus, quòd monachi habitũ indutus, irrumpentes decepit. Apparuisse tum multa prodigia auctores pleriq; scribunt, quòd & mare quibusdam in locis litus præter solitum viginti passibus occupauerit: in quibusdam verò à litore in altũ centum excesserit. Hoc ego quoq; superiore anno apud Puteolos vidi, excesis quibusdam columnis marmoreis vsque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triẽnio ante abluere cõsueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tũ affirmant, qui in occasu cadente sole statim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paschalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexisset Florentinum episcopum affirmare solitum Antichristũ natum esse, eò statim proficiscitur, concilioque habito re ipsa admodum discussa, cum leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, motum episcopum cerneret, hominem verbis castigatum dimittit, atque inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallum conuentu multorum principum & episcoporum habito, de homagiis, de feudis, de sacramentis episcoporum laicis antea exhibitis, exhibendísue, magna est habita ratio. At verò cùm intelligeret Gallos sacerdotes, non ita integrè, vt dicebat, vitã ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum ecclesiis, earumque præsidibus partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam properè rediit, quòd intellexerat omnia seditiosorum quorundã factionibus perturbari. Stephanus enim Corsus mõtem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nũc principis apostolorum patrimonium vocant, ceperat, pręsidiisque munierat, vnde frequẽti incursione omnia circumquaque vexabat, quẽ põtifex insecutus, ex altero castello deiecit: alterũ vi capere non potuit, natura loci obstante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaq; in Apuliã componẽdarum rerũ Italicarũ gratia, Lauicano episcopo ecclesiã, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbẽ vrbanaq; omnia, Ptolomeo Sublacensi domino, quæ circa vrbem sunt, quàm diligentissimè cõmendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vnà cũ his ditionẽ ecclesiasticã tueretur. Verùm absente pontifice, quem ferunt Ptolomeum tanti mali auctorem dicere solitum, nunquã amplius ad vrbẽ rediturũ, ab ecclesia Dei hi homines defecêre: Petrus Columna, quem pontifex in gratiã receperat, Farfensis abbas cũ Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idẽ Ptolomeus cõparato exercitu Albã latinam oppugnare, ciuibus ipsis acriter vrbem defendentibus. Verùm superueniente pontifice cũ principe Caietano, cumque Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis ecclesiã

Familiæ cognomẽ tum ex columna.

Cõuent ad Guastal.

Dei

Dei occupare conantibus,& Albam obsidione liberat,& reliqua oppida,quæ iam defecerant,in deditionem recipit. Tibur obstinatè resistens expugnat non sine magno vtriusq; partis incommodo. Montem altū, deiecto inde Stephano,recipiens,totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellum Asiaticū animū adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat,quòd intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hierosolymæ caussa magnos exercitus eò duxisse:superatisq; Christianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verè Balduinum regem Gotifredi fratrem, ægrè ex tāta clade sese proripuisse,nec paulum abesse,quin vrbs caperetur.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidere Hierosolymā nequaquam sunt ausi. Tancredus autem egregie defensa Antiochia,Laodiceā vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cepit, quod intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoq; nostris impedimēto fuisse, quo minus supplementi caussa ex Europa in Asiam traiecerent, Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus,cōparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis:qui eò properè cū octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: qua re & vrbs terra mariq; acriter oppugnata, vigesima die tandem capitur, & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis caussa, fusi fugatique sunt. Tācredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi auri redempto, Antiochiæ principatum restituerit. Postea verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò, mox in Galliā profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbis infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat, Dyrrhachium,quæ obsidet, vt ea ratione Alexium à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemūdus hac lege dedit, vt bello Antiocheno omisso militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace,cum ea classe,quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemūdus contendens, adeò Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbē maritimā Phœniciæ inter Sidonem & Byblium positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, non sine magno suorum incommodo.Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est,& vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodē quoque tempore capta & Sidon est. In tāta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum,ex Constantia vxore susceptum,principatus Antiocheni successorem relinquens, Tantredo nepoti donec adolesceret commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat,compositis in Germania rebus in Italiam veniens, apud Sutrium substitit,quòd senserat eius aduētum Paschali parum admodū gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset,demandauerat. Verū missis vltro citroq; legatis, cùm imperator iureiurādo interposito polliceretur se,& pacato agmine vrbem ingressurum, & coacturum suos episcopos, vt se à possessione episcopatum abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repentè apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montē Guadij, vel(vt alij volūt) ad montem Malum (sunt etiam qui montem Aureum hanc appellēt) castra posuerat, vnde postea annuente populo prodeunteq; obuiam honorato quoque, vrbem Leonianam primò ingreditur, præcedētibus sacerdotibus cum infulis & reliquiis sanctorum à mole Hadriani. Nā per eam portam vrbem Leonianam ingressus est vsque ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eousq; ad cardinalibus prodeuntis exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice,ad dexteram tamē templum ingreditur, in quo post orationem ad altare fa

re factam, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurãdum antea interposuisset, se nunquã id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusanté, intromissis militibus, dato signo, vna cum cardinalibus statim capit, eumque cum magna parte cleri spoliati prius in castra perducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit, portasq; omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc sancti Siluestri vocat, in loco excelso & munitissimo pontificem & cardinales collocat, dispositis circumquaque custodibus, & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent, quo facto, statim reliquas copias vrbe oppugnaturus mouens ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducẽte, ac tanti operis auctore, incensis circunquaque villis, incursionis continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem salariũ perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus, dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti compos factus, in Germaniam rediit. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueant, mare nostrum & litora Christianorum infestãtes. Quare Pisani cupiditate glorię capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suæ parte, in hostem proficiscuntur. Verùm dũ apud vada Volaterrana ventũ exspectant, Lucensens eorũ vrbem defensoribus vacuã inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimę tutati sunt. Ob quã rem Pisani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam sacelli beati Ioannes Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis cõcilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat quòd coactus, non libens in eius sententiã armis, non rationibus munitam descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant, populoque Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaque visum est retractare malè acta, violenter præsertim, quàm pati exẽplo pernicioso, vt id quoq; reliquis principibus licere videatur, quòd Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc autẽ tempore Mithildis comitissa admodum senio confecta moriens, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid à Pissia amne & sancto Quirico agri Senensis vsq; ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribãt, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusq; corpus postea in Cisalpinam translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierẽ ipsam Mantuę diem extremum obiisse, suoq; iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædificatum, translatam & sepultã, procurante eã rem Anselmo viro sanctissimo ac tãti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mithildis impensa, vt cœnobium tam amplum, tamq; magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepultum fuisse eundẽ Anselmum episcopum Lucẽsem comperi, ac Mantuam deinceps translatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto surriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucẽses corpus Mithildis apud se esse: quod ne credam, facit Guidonis Gonzagę auctoritas, qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuẽtum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidã auctores scribunt, virũ doctissimum & apud Anglos tanti precij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato

to Ioanne Baptista conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuêre, quæ & Sigebertũ monachum Gemblacensem virum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attigens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistertiensi monasterio, vna cum triginta sociis monachi habitum suscipiens, tanti precij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primum Roberti viri illustris impensa ædificati, creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriẽs deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenij sui monomenta reliquit: maximè verò commentarios in Cantica canticorum, Considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas: vnã potissimum ad Romanos, qua eos vehemẽter carpit, scripsit & apologeticum & sermones in solemnibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne vrbes Aemiliç, Placentia, Parma, Regium, Munita, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sæpius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem vero ad vrbem redeuntem rogarũt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cum facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum, tanta repentè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eo properè Ptolomeum mittit ab Aricia accitum cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersario partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolomeo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò ante ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidiis adortus capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autẽ tanto admisso facinorẽ Ptolomeus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramq; maritimam occupat. Interim vero Hẽricus è Germania in Italiam cum exercitu descendens, magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romã venisset, absente pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vnà cum potestate dandorum episcopatuum, à Braccarẽsi archiepiscopo patria exsule, iterum coranatus ante beati Gregorij corpus, in patriã abijt, Paschalis autem absoluto cõuentu ex Apulia Romam cum copiis Normannorũ rediens: & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Præneste Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, & Caloioannem suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolomeus, qui nullum sibi veniæ locũ apud Põtificẽ ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq; Præneste Agapeti basilica, Romã effusa obuiam vrbana multitudine honoris caussa tandem rediit: qua quidẽ ex frequentia in valitudinẽ incidẽs, se paulòpòst moriturũ cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramẽtis, cohortatusq; clerũ ad pacẽ & concordiã, põtificatus sui anno decimooctauo, mense sexto, die septimo moritur decimoquinto Kalendas Februarij: sepeliturq; honorificentissima põpa in basilica Constantiniana. Suo autem pontificatu facta potestate sacrorum ordinum præsbyteros quiquaginta, diaconos triginta, episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris profanatã quorũdam factiosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & consecrauit basilicam sanctorũ Coronatorum, eo tempore dirutam, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

168. pōt. GELASIVS secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescẽtio, nobili genere natus, ingenueque à teneris annis educatus & doctus, in monte Cassino religionis fundamenta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hác ob rem ab Vrbano secũdo Romam accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cũ Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimum nunquam deseruit. Hanc ob rem posteà cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primo quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanæ curiæ stylum negligentia & ignorantia maiorum labefactatũ, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat eaque de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multo post Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri non immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rẽ cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululũ infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verum Cincius Fregepanis ira ob hác electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenq; percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vinculaque coniicit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumq; genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cõcurrit, eique ac familiæ interitum minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sæpius exosculatus, veniam suppliciter petebat. Equum itaque album conscẽdens pontifex, via sacra in laterarum ducitur, comitante clero populoque Romano, ibique de more coronatur. Interea vero Balduinus, quem statim litteris & nuncijs põtifex adhortatus est, vt barbarorum impetum tamdiu sustineret, quoad in Asiam noua supplementa mitterentur, castellum in Syria Sobal vocitatum occupat & munit, vt Christianis cõtra barbaros continuè dimicantibus receptaculum esset. At verò Boemundo adolescente mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Christianis declaratur: quem quidem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cum militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus qui cum magno exercitu prouinciam Hierosolymitanã ingressi erant. Eo itaque veniens Tancredus, cognita Christianorum paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret: néue rem Christianam in summum discrimen adduceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset ingenti clade superatus, ægrè cum paucis Hierosolymam se recepit, diuersis prætereatramitibus Tãcredus Antiochiã perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autẽ tanta victoria hostes, montem Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruũt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

Cinc[ij] Freg[epa]nis h[o] facti[o]sus.

Nec

Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici Imperatoris furorem Italiam vastantis, iamiamque vrbem hostili animo ingressuri deuitans, ad ædes Bulgamini potentissimi ciuis primò cõfugit. Verùm cùm ibi quoque nequaquam tutus videretur, vnà cum suis triremes conscendens: duæ enim iam ad id instructæ paratæque erant; Ostiam Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificem telis ac sagittis petentibus. Cùm Ostiam verò peruenisset, neque ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeam proficiscitur, Hugone xij apostolorum cardinali viro amplissimo semper eum comitante. Cadentibus autem fluctibus Ostiam reuersus, Tarracinā primò, mox Caietam adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus suis suscipitur. Conuenêre eò statim & Guillelmus Apuliæ dux, & Robertus Campanus princeps, ac Richardus Aquilanus, pollicentes se in eius potestate semper futuros, vt veros decerent Ecclesiæ Dei vectigales. Cùm igitur parari exercitum contra se intellexisset, Mauritium Braccarẽsem archiepiscopum antipapam creat; quem potissimum Gelasio obijceret, eumque Fregepanum familiæ commẽdauit: Gregorius appellatus est. Non contentus autem tam pernicioso exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit. Turriculum quoque munitissimum locum iam oppugnabat, cùm subitò nunciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliam proceribus Romam venit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm longè secus, quàm putârat, accidit. Nam cùm intellexisset antipapam Fregepanum auxilio fretum Romę mansisse, potentiam istius familiæ veritus, apud amicos quosdam prius delituit. At verò cùm postea in ecclesia sanctę Praxedis mysteria celebraret, instãtibus hostibus cum factione sua, vix sese ab eorum manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, familijs egregijs ac Crescentio nepote acerrimè defendentibus. Sequenti verò die à suis armis & clientelis beuè munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu discedere ab vrbe instituit, ne crescente in dies magis magisque seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaque Petro Portuensi episcopo, qui vices eius quantum ad rem sacram pertinebat Romę gereret, commendataque Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali 12. apostolorum, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquã sibi ac cardinalibus, quos comites sociosque habebat, tutum videretur. Exceptus itaque perbenignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe audientibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Egidij peruenit: vbi cum abbate Cluniacensi viro optimo, tum à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac splendidè suscipitur. Dein verò per continentem honesto comitatu magis quã splendido, vt nunc fit, incedens, inter eundum basilicam sanctæ Cæciliæ in Stragello, ecclesiam sancti Siluestri in Tillano, ecclesiam sancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibusque ecclesiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacense monasterium perueniens pleuresi correptus, pontificatus sui anno primo, die quinto moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam continentissimam, si mores si doctrinam inspicis: quibus ex rebus fit, vt facillimè credam eum, qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nunc beatam & sempiternam vitam in cælo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacensis cœnobij. Sunt qui scribant, huius potificatu inchoatam esse Templariorum militum originem qui non longè à sepulchro Domini habitantes peregrinos suscipiebant, eosque per loca sacra armati ducebant ac reducebant: quò eis sine vllo maleficio inuisere loca sancta liceret: Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

Templarij milites

N CAL-

CALISTVS II.

CALISTVS secundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennensis archiepiscopus, origirem à regibus Franciæ ducens, ab his cardinalibus pontifex creatur qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is non prius pontificium habitũ sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoque cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanserant. Re itaque litteris & nuncijs cognita, Romam veniens, populo obuiam prodeunte ac honorato quoque vrbem ingreditur, congratulantibus omnibus tum pontifici, tum ciuitati Romanæ, quòd hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex sententia Romæ compositis, Beneuentum proficiscitur, quò & principes omnes statim conuenêre salutandi (vt mos est) pontificis caussa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Campaniæ comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes, viri insignes & sine contentione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiam polliciti sunt adhibito iureiurãdo, se in potestate pontificis semper futuros. Calistus autem, qui nil aliud meditabatur, quàm bellum Asiaticum, in quo de Christianis ægrè tot barbaras gentes sustinentibus addubitabatur, Romam rediens, Lambertum Ostiensem episcopum, Saxonem S. Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium S. Angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace sine vlla contentione composita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranensem basilicam suspendêre. Qua quidem perlecta, tanta repentè lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cętus audirentur. Verùm ne diurnior hæc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam absente Guillelmo comite occupat. Guillelmus enim Alexij imperatoris Constantinopolitani filiã in vxorem ducturus, abiens Calabriam & Apuliam pontifici commendauerat. Hanc ob rem Calistus ab vrbe discedens, Beneuentum peruenit, indeque Hugonem cardinalem ad eum misit, arcem Nicephorium tum in Calabria obsidentem. Monitus autem Rogerius vt ab armis discederet, nequaquam pontificis edicto obtemperat, immò acrius instabat, ne Guillelmus consobrinus rediens, ei impedimento foret, quò minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iam arma pontifex, cùm subitò vna cum magna parte Senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta compellitur: Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur.

Atque hoc modo Guillelmus vxore frustratus ac principatu deiectus apud Salernitanum principem vitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Calistus autem recuperata valetudine, apud Lateranum noningentorum patrum concilium habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoque tempore supplementa militię iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus submistrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat & captum in carcerem conijcit. Eadem quoque fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatque duobus millibus hostium cæsis, milleque captis. Verùm superueniente cum manis copijs Balahac Parthorum rege, cui statim nullis exspectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiam ipse vna cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit.

Quare Calistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Veramundo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & premij concitos in hostem magna classe permouit. Dominico Michaële duce, millesimo cẽtesimo ac vigesimo secundo salutis nostræ anno: qui quidem ad Iop-

Ioppem classe delati, quam Sarraceni Babylonis terra marique obsidebant, superatis barbaris ingenti clade, obsidionem soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta victoria cepêre pacti tamen prius, vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatem deuenirent. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni suffectus tantam victoriam Latinis inuidens, vel latina litteratura vtentibus, Venetis mandat, vt classis suæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto obtemperans ira incensus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum est, Samũ, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit. Lapidem prætereà secum in patria detulit, super quo apud Tyrum Christus sedisse fertur. At verò Balduinus, què diximus ab hostibus captum, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam rempub. iam labentem aliquamdiu sustinuit. Hanc ob rem Callistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales 12. creat, & Basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquam in vrbem inducit, arces ecclesiæ munit, donaria plurima argenti aurique basilicis diuidit. Fundos plerosque coëmptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomen pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus vexabat, peregrinos negotij ac religionis caussa ad vrbem accedentes spoliabat. Quare Calistus comparatis repentè copijs præmissoque cum expeditissimo quoque Ioanne Cremensi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum, Cauensi monasterio inclusit. Calistus autem de Deo deque hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense decimo, die 6. in Domino moritur. Vacat tum sedes dies 8.

ANNOTAT.

Sub Calisto II. inter imperium & sacerdotiũ, insignis illa pax & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo, ex quo inter Gregorium VII. & Henricum IV. discordia ingens ob sacerdotiorum collationes excitata fuerat. In qua episcoporum & abbatûm electiones, quæ ad imperatorem & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis restitutæ sunt. Cuius transigendæ caussa papæ Calisti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononiensis, Ostien. episcopus, post Honorius II. Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Paparescis Romanus, post Innocentius II. tunc diaconus cardinalis, cuius rei adhuc mentio cum pictura exstat in antiqua vetusti palatij pontificum camera Lateranensis, vbi est hoc elogium

ECCE CALLISTVS PATRIAE DECVS
HONOR IMPERIALE
NEQVAM BVRDINVM DAMNAT,
PACEMQVE REFORMAT

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Listenavv abbas Vrspergensis in vita Henrici V. imper. Gulielmus Tyrius lib. de bello sacro 1. cap. 13. Otho Frisingensis lib. 7. cap. 16. Pandulphus Pisanus in vita Calisti papæ II. & alij multi.

HONORIVS II.

HONORIVS secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus, Ostiensis episcopus, eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cùm tantus prin-

170. Pont.

principatus retineri sine præside non posset, eidem præfecit Raymundum Guilelmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boëmundi filia nupserat. Hoc autem modo compositis rebus, regem Ascalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prælio repulit. Balduinum prętereà Damasci regulum idem molientem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatque, multis passim more pecorum cæsis. Ad Honorium redeo, qui etsi obscuro loco natus erat, tamen litteratura & moribus tãto magistratu dignus videbatur. Verùm non adeò eius ingressus laudatur, cum ambitione quorundam potius, quàm omnium bonorum consensu pontificatum inierit. Mortuo enim Calisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent, quò & maturiùs deliberare, & canones inspicere liceret, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quam verbis præseferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem, pontificem percupidè nimium optabat. Id quoque se cupere Leo Fregepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cum id velle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Theobaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem, põtificem deligunt, quem Cælestinum appellârunt. Tunc autem Leo non amplius immorãdum ratus, quòd iam offensum hac electione populũ cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit, acclamante populo, cleroq; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longè ab ecclesia sancti Siluestri, hominem pontificali habitu exornat. Qui etsi primò artibus quibusdam tantùm magistratum adeptus est, tamen posteà omnium consensu pontifex maximus consalutatus. Pontificatum adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam Põtium quendam abbatem Cluniacensem, virũ industrium Romæ retinuit. Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimùm heroico elegiacove carmine valeret. Huius quoque tempore clariora fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui pręclara monimenta reliquit: Exstat eius liber de sacramentis, liber Sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est: Arnulphus enim Christianæ religionis prędicator egregius clericorum insidijs Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimam vitam ad imitationem omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem benè sentientis vsque ad necem excitatæ. Fueritne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant, Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquam inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac mensibus duobus vixisset, collacrymantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc exstat.

(***)

Hugo de S. Victor.

INNO-

INNOCENTIVS II.

191. Pont.

INNOCENTIVS secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Ioanne pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium hæredem nuncupatum, ꝙ mortuo Guillelmo Apuliç duce, omniq; Roberti Guiscardi familia in eo deficiéte dominatū Apuliæ occupare nitebatur, statim bellū mouet. Nam is ad sanctum Germanum castra habebat, quem certè primo impetu repulit, tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoque ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem vnico prælio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes nō ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vna cum pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit, facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinorosorum seditionibus, Anacletusque appellatur: qui spoliatis Romanæ vrbis templis, spoliatis ecclesiarum thesauris, vi irrumpens, maximè verò in basilicam Petri, vnde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit: tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediēs, vbi seditionibus plena omnia cerneret, spectareque rem ipsam ad cædem multorum videret, sponte cedens, primò quidem Pisas adnauigat, deinde Genuam, postremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facilè descendentem, quo magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat. Innocētius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit, Aurelianum se contulit, visoque rege Philippico, à quo perbenignè est habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricum Angliç regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de se restituendo multa pollicentem, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synhodo habita, in Italiam redijt, celabratoque concilio apud Placentiam, Pisas se contulit. quam ciuitatem iam pridem cum Genuēsi populo dissidentem, in gratiam tandem redegit. Genuensem quoque episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi parêre iussis. Pisanis quoque archiepiscopum dedit, tribus item alijs Corsicæ episcopis cum Populoniensi eidem subiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem admouet. Nam dum ipse occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Aniem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nusquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduersarijs Innocentius posset. Tanto itaq; beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo statim in Germaniam abeunte ad compescendos Leuticorum motus, dum pontifex concilium Pisis pro rep. Christiana, proq; tuenda fide de more habet, rursum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factiosis quibusdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem surgit. Quare

& Lotharius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam repetit, & Pisani classem potentissimam in auxilium pontificis educunt: quibus copijs & Romæ seditionem oppressere, & Rogerium terra marique oppugnatum, amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulêre. Audita tanta victoria Ioannes Constantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste congratulatum, quorum de numero quidā philosophus erat qui disputationibus ostendere nitebatur Latinam ecclesiam admodum errare, quòd contra sententiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est spiritumsanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi sunt quòd addiderint spiritumsanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint, cùm ipsum concilium à patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto responso, substitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulsandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteque à suis sepulto, cùm etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deuenissent, quietura iam respublica Christiana videbatur, cùm subitò Romani quidam seditionibus potentiam quærentes, senatores creauêre, qui rempublicam Romanam ditionemque ad se pertinentem gubernarent. His autē dum pontifex restitit, habito apud Lateranum concilio, quo instituit, ne quis laicus manum violentam clerico inijceret, pontificatus sui anno XIV. mense VIJ. die XIIJ moritur, MCXIV. salutis nostræ anno, quo tempore magno in precio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatem disciplinarum vniuersalis appellaretur, & Ambertus Remensis archiepiscopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoque pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ Transtiberinæ è musiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Transtiberim, ex patre Ioanne fuisse constans fama est. Cæterùm familiam eius de papa, siue de Papareseis vocatam esse intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc exstat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inscriptum indicat. Hanc verò gentem eam esse, quæ nunc de Matthæis appellata, nobilissima in vrbe viget, ex eo mihi persuadeo, quòd in vetustis tabularum eius familiæ instrumentis, qui nunc de Matthæis, tunc de Papareseis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæiorum familia ex Transtiberina regione oriunda est, & noua hæc eius gentis insignia, haud multū ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tusculanis, Albanis, Prænestinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tusculi tandem excidio quinquagesimo postquam suscepta fuerant anno finita sunt. Quorum occasione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quàm bellum malebat, à ciuitatis administratione submoto, nouum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, constitutum est. Senatoribus aliquot (non consulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equestri ordine, patricio qui omnibus præesset, iudicibusque quibusdam, veterum Romanorum exemplo, institutis. In quibus controuersijs populus Romanus, quod pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primùm à pontificijs comitijs omninò exclusus est, & ad solos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omninò exclusis, vel in cardinalium collegio cooptatis redacta. Primus porrò sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Cælestinus secundus. Ex vetusto sine auctoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Othone Frisigensi libro historiarum septimo, cap. XXVIJ. XXXI. & XXXIIJ. Item lib. 1. de gestis Friderici imperatoris cap. XXVIJ. XXIX. qui hanc etiam de electione rem tantum tetigit.

CAELESTINVS II.

172.Pont.

CAELESTINVS secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter, cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatem Castelli esse affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium consensu creatur, eo maximè tempore, quo in Asia Balduino rege vita functo, Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus est.

Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemque cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis vocatam, inuasit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuisse. Capta est autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiam nobilissimis matronis super altari sancti Ioannis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultum fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit.

Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quòd nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173.Pont.

Edessam Thaddæus ad fidē Christi cōuertit.

LVCIVS secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatū inijt, quo Edessæ vrbis euersio nunciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam Thobiam misisse filium Gabelo sacræ litteræ testantur: quamque Thaddæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum litteris, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita Bernardus Clareuallensis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis, patrocinium religionis Christianæ assumens, principes omnes Christianos tum litteris, tum nuncijs adhortatus est, vt crucem in Sarracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Africam traijciens, adeò regem Tunesij vexauit, vt hominem, data pace persoluere tributum quotannis coëgerit, quod certè ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce signatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore pre-

precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium statim ducere: se enim præstiturum omnia, quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm scelestus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaque re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periêre, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam tandem vi cepit, cùm paulò ante Gazam vrbem antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamq; fratribus Templarijs concessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinque millia interfecta referuntur. Noradinum quoque Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vna cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamque necessariam pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctę crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam fermè restituit. Eius præterea consensu in Gallia synhodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multæ doctrinę, non benè in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus, non modò sententiam mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

EVGENIVS tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij pontifex creatur. Nam cùm haud satis inter cardinales constaret, quē potissimum è numero suo deligerent, diuino nutu perciti, virum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quò sui confirmarentur senatores, ad Farsense monasterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cętu, ibique consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorum non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò pepulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaque rediens, vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi in gratiam secum redijsse, insidias veritus Tibur dilabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemq; Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quem Constātinopolim cum exercitu profectum non secus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradum Sueuum.

174. Pō

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emmanueli infensus classe in Gręciā delatus, Corcyrā insulā, Corinthum, Thebas & Euboeā de imperio Emanuelis occupat, duxissetque

que eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad litora Asiæ Deo volente. Nam tum fortè Sarracena classis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat, qui non longè à portu sancti Simeonis soluens, Palæstinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta, quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppen Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit. Verùm cùm postea inde in Siciliam composita classe abiret, in Venetos incidens instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus viginti amisit, ægreque fuga sibi salutem quæsiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animisque, Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaque arido, sed artificio vbere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisque fistulis, vnde irrigari potest, miram vbertatem præsefert. Paruus amnis in regione vnicus non longè ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facilè cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maximè Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur: quòd diceret facilius irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpotè minus minuta. Motis itaque castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cùm siti fameque laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt. Hierosolymam Balduinus, in Europam Ludouicus & Conradus comminutis varijs casibus exercitibus reuertuntur, M C L I I. salutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est. Tarracina autem, Setia, Norbano ac Flumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaque positi occupauerunt, Tibur re creandi animi gratia concessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa exstructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IV.

ANASTASIVS quartus, patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Veliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimum tempore, quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusque locum sufficitur Sanctius filius, cui paulò pòst mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæque æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoque mente destinauerat, tum ad dignitatem ecclesiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderentur. Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipuè verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum nõ minus doctè quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tẽpore in tota fermè Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & apertè paupe-

175. Pōt. Alphõsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.

Richardus de sancto Victore.

ribus ipsis elecmosynas præberet, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, concha prophyretica.

HADRIANVS IV.

176. Pon.

HADRIANVS IV. natione Anglicus, Albanus episc. & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiã missos, prædicando & benè monendo prouinciã illã ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio pôtifex creatus, tentatusq; à Romanis tum precibus, tũ minis, vt* consulibus liberã vrbis administrationẽ relinqueret, id se factu rũ cõstantissimè renuit. Instabat Romanus clerus, vt Lateranũ proficisceretur faciendæ cõsecrationis caussa, q etiam facere recusauit, nisi prius Arnald⁹ Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea dãnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc aũt ægrè ferens populus, cardinalẽ S. Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiscentẽ, vno atq; altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiã exsecratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldũ ab vrbe pepulêre, & cõsules abdicare se magistratu coëgêre, relicta pontifici administrandæ Vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanũ, Baucumq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob q rem indignatus pôtifex regẽ graui anathemate notat eiusq; ditioni subiectos omni sacramẽto liberat, quò facilius à rege deficerẽt, nullo iureiurando adstricti. Fredericus aũt I. hoc tẽpore ex gente Sueua imperator creatus, Cisalpinã Galliã cum exercitu ingressus, cùm Dertonã haud satis imperio obtemperantẽ aliquãdiu obsessam, vi tandẽ cepisset, magnaq; celeritate, Romã versus iter statim fecit. Pontifex aũt Viterbij tum agens confirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates & circunquaq; positas, Oruietũ & ciuitatẽ Castellanã adijt. Verùm cũ postremò se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios cõposita, in agro Sutrino imperatori fit obuiã: qui ex equo descendẽs, eum vt verũ Christi vicariũ salutat. Cùm verò ad vrbẽ venissent, & pontifex in basilica Petri Fredericũ imperij corona donaret, populus Roman⁹ clausis tũ portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontẽ vi erumpens, Teutonicos cũ pontifice prętèr eorũ voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis cõsederat, Romanos ex Vaticano in vrbẽ retrudit, multis cæsis captisq;, pontificis tamẽ precibus imperator lenit⁹, captiuos incolumes dimittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranũ pontifex & imperator essent, fieriq; id nequaquã tutò viderẽt, Romanis ad arma spectantibus Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine, per Sabinos & pontem Lucanũ ad Lateranum peruenietes solemnia persoluêre. Dum hæc aũt Romę agerentur, Tiburtini ad imperatorẽ venientes, se, ac omnia ei spontè dedunt. Verùm cũ imperator intellexisset vrbẽ illam ad pôtificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, nèq; ita diu immoratus, in Germaniã redijt. At pontifex à proceribus Apulię rogatus, Beneuentũ se contulit, maioremq; regni partem suã tantũ præsentia Guillelmo abstulit. Interea verò Palęologus, vir quidẽ nobilitate insignis, Emanuelis II. imperatoris ConstantinoPolitani nuncius & orator, Anconã primo nauigio delat⁹, terra deinde Beneuentũ petijt, pontificiq; imperatoris nomine spontè obtulit auri libras quinq; millia, fugaturũq; se ex Italia Guillielmũ, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere reb⁹ benè gestis darẽtur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pontificẽ ad misericordiã cohortatus, pollicetur non modò se restiturũ quæ de ecclesia abstulerat, verùm vltrò quædã alia condonaturũ, Romanosq; ecclesiæ rebelles in officio retenturũ, si vtriusq; regni titulis tã citra, quàm vltra Pharũ positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdã cardinalibus. Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro

aliàs senatoribus.

ferro ac flamma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens. qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini, Apuliq; oẽs deditionem statim fecêre. Pontifex aũt cardinalibus infensus, qui obstiterant quò minus pax cõponeretur, Guillelmum in gratiã recipit, eidemq; vtriusq; regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramẽto, se nil deinceps moliturum, quòd ecclesiam Romanã offenderet. Rebus aũt ex sentẽtia compositis, põtifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem rediisset, vexareturq; à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Anagniã petijt: vbi non ita multò pòst moritur, pontificatus sui anno quarto mense x. relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christianæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent, muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum aũt temporũ historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parum laudãt. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

ALEXANDER III. patria Senensis, patre Ranucio, mortuo Hadriano. duorũ & viginti cardinaliũ & suffragijs põtifex creatur, licet Octauianũ Romanũ ciuem tituli S. Clementis presbyterũ cardinalẽ Victorẽ appellatum, tres tantum subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, nè diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorẽ Cremonã tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoriã seditionem tollat. Respondit ille, vtrumq; pontificem Papiã ire oportere quò & ipse proficisceretur cognoscendæ disceptionis caussa. At verò cũ Alexander accepto tali responso Agnaniã se contulisset, Octauianus Siginã occupat. Tũ imperator indignatus quòd dicto suo põtifex non obtemperasset, episcopos duos ad Alexandrũ mittit, qui eũ nõ pontificem, sed cardinalem appellatũ, ad conciliũ citarẽt. Hi aũt ab Alexandro cõfutati & reiecti, ad Octauianũ statim se conferunt eumq; Papiã perducũt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentẽ per vrbẽ Ticinensem ducit, & dẽ more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmissa admonitione Octauianũ & Fredericũ anathematis vinculo colligat, litterasq; mittit ad Christianæ reipubl. principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romã Alexander põtificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palã erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbẽ veterem & Anagniã omnem ecclesiæ ditionẽ iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiã Philippo Francorũ rege Tarracinam profectus, conscenso nauigio ad eã rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciã contendit: cõuentuq; in Claro monte habito, anathema in imperatorem & Octauianũ factũ statim enũciat. Dum hæc aũt in Europa agerentur. mortuo apud Hierosolymã Balduino III. Almericus frater statim regnũ accepit: ne ob interregnũ in tanta barbariæ & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamq; obsidet quam Tiracinus Soldani Sarracenorum regis præfectus in suam potestatẽ fraude redegerat: Alexandrini autem cum nec diutius pati obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent, Almerico se hac conditione commisere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyrãno redigerentur. Almericus itaque ingenti pecunia

pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cum secũ fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniã præstaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum appellatam, obsidet. Fredericus autem tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanum solo æquauit (vnde translata Magorum corpora Coloniã tum crediderim à Rodolpho Coloniensium archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuêre, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Magorum corpora Coloniam transferuntur.

Fredericus itaque ira incensus, Veronã ducens oppugnandæ vrbis caussa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, litteris & nuncijs Franciæ regem adhortatur, vt tollẽdi schismatis caussa Alexandrũ secum ad conciliũ ducat, quò & se vnà cũ Victore profecturũ pollicetur. Apud Diuonem locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus cõcilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore compositis, profectus cũ Octauiano est, Scotiæ ac Bohemiæ regibus, magnisque armatorũ copijs stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturum concilium recusaret, quod ipse non indixisset, Turoniq; id inchoasset, Fredericus ira ac minarũ plenus in Germaniã rediens, Octauianum, quem paulò pòst secuturus erat, in Italiã misit: quo quidẽ Lucæ mortuo, Guido Cremensis in antipapã Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis * cõsulibus, Alexandro pontifici amicis, eũ statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliã, mox Romã nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenignè suscipitur. Aduentu aũt Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spẽ libertatis erecti, anno salutis, M CLXV. in Fredericũ sæuè nimium imperantẽ arma sumunt, præsidiaq; eius ex arcibus quibusdã deijciũt. Verũ Fredericus cõparato magno exercitu in Italiã veniens, præter spẽ nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrũ Bononiẽsem descendẽs, copias partitur. Cohortes enim quasdã Lucã misit, quarũ præsidio tutus antipapa esset, qui tũ Lucæ erat. Ipse verò cũ reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquãdiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quò facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verùm Fredericum maior cura incessit. Mortuo enim Guillelmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad põtificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum Ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidẽtali eadẽ fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum, in vnum corpus redigi. Legatis aũt quid sit respũsum, haud satis constat, cum bellũ inter Romanos, Tusculanos atq; Albanos ortum, pontificẽ impediuerit, quò minus certum responsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarent, incensus ira populus Romanus, reclamante põtifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempub. tũ maximè gubernabat Raino comes, quẽ Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat, is itaq; in re militari perit⁹ cersitis Germanis, q apud Nepete Sutriũque consederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscendi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus, Ancona discedens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quod iamiam irrupturos Germanos videbat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit: Caietam primò, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiã fiunt: quos acriter nimium instãtes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque

Conciliũ apud Diuonem.

Aliàs senatoribus.

itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriã de nomine Alexãdri pontificis nuncupatam, apud Rouretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensaque condunt: in eamque ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuisis agris viritim, partitisque in vrbe locis ad ædificandum. Romani autẽ acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam Tusculanos fecissent, ni pontifex eos nunc minis, nunc exsecrationibus à tanto facinore deterruisset. Misit tum etiam Emanuel imperator Constantinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, si pontifex in sententiam suam descẽdisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido Cremensis antipapa in basilica S. Petri: quã magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam sufficitur Ioannes Strumiensis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuique Raino comes sibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconẽ ex pacto recepturus. Verùm cũ Raino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentque Tusculani antipapam recipere, Tusculum rediens omninò excluditur. Inde verò ad Alexãdrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat, ei condonauit. Vnde Tusculani, publico etiam decreto ac consilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgantes, quòd falsò diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuariensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cùm non facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna potestate mittit, qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certè rex omisso Hybernico bello, quo erat implicitus, honoris caussa apud Normanniam occurrit: reque discussa ad hoc ventum est, vt Henricus iuramento adhibito, cum nõ satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritque se pœnitentiam pro nece sanctissimi viri acturum: cuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen præstitisse sit visus, quòd viuentem simultate & odio persecutus sit. Additum prætereà, vt ducentos milites Hierosolymam mitteret, qui suis auspicijs, suaque impensa per annum cõtra Sarracenos dimicarent: vtq; ipse triennio cum quanto posset exercitu contra barbaros bellum gereret, libertatem ecclesiasticam in suo regno tueretur, appellationibus ad curiã Romanam factis non aduersaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in se, atque in hæredes suos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obseruatum est, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoscant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret se vrbem eorum pace ingressurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omissa eis cura rerum sæcularium, cùm id etiam non impetraret, Signiam proficiscitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisque beati Thomæ miraculis, eum in numerum sanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Cinisium rediens, Secusam dolo captam diruit: Astienses timore perculsos in deditionem accipit: Alexandriã menses quatuor graui obsidione premẽs, magnum incommodum ab irrumpentibus accipit. Posteà verò pertæsus longitudine laborũ, in die Paschatis obsidionem soluens Papiam venit: vbi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Constantinopolitano antea sentientes, libenter amplexi sunt, ob violatum à Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem suum, legatum ad Emanuelẽ missum, tamdiu candentia ænea inspicere coëgere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hierosolymitanus rex Cairũ obsidens, quamuis spe potiundæ vrbis non careret, tamen ingenti pecunia accepta, obsidionem soluit in Asculonam mouens, quam paulò pòst re item infecta reliquit, quod commeatibus indigeret: quodque etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret, domum autem rediens, cùm non diu superuixisset, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etsi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnũ tamen constantissimè ac prudentissimè gubernauit. Alexander autem pontifex cùm iam pacata esse omnia existimaret, Alexandriæ nouæ vrbi episcopum dedit, anno salutis nostræ MCLXXV. Verùm non ita diu pòst Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus descẽdens, omnia statim infesta reddidit. Mediolanenses tamen adiuuantibus socijs omnibus, eius copias ita attriuêre frequentibus prælijs, vt paulum abfuerit, quin ipse quoque imperator subfosso eius equo interficeretur. Ex Papiensi-

piensibus autem & Comensibus, qui imperatori fauebant, multi desiderati sunt. Ipsum verò Papiensem episcopum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Federici proceres arbitrati id ei accidisse, quod ecclesiam Dei persequeretur, palam minari se in patriã redituros, omissa tam iniqua militia, di properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaque pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Sarracenorum regis demortui, Saladinus vir fortissimus sufficitur: qui rege Aegypti armis capto atque occiso, Aegyptũ statim ac Syriam suo adiecit imperio. In Christianos deinde mouens nequaquam certè tali fortuna visus est. Nam primo prælio apud Ascolanam, secundo ad Tiberiadem duce Balduino, superatur. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitũ mouet, quem simulata fuga in angustas conualles protractum superat & capit: eaque cõditione omittit, vt quæ in Asia ceperat, statim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ caussa, eò & Fredericus accedens, in vestibulo S. Marci pontificis pedes exosculatur: simul deinde ad altare maius profecti, accepta dataque salute de fœderibus pacis inter se multum diuque collocuti sunt quæ postea sequenti die ex sententia confecta est. Abiens deinde imperator cum bona põtificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum se contulit: quod oppidum cum retinere ob opportunitatem loci instituisset, rogatu Alexandri ecclesia tandem restituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptum eorum summo magistratu insignibus quibusdam & muneribus, Sypontum primò ventis delatus, atque inde Troiam & Beneuentum, per Cassinensem saltum Anagniam se contulit: vbi non diu immoratus, Tusculum petens, de abrogandis Coss. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in quinquagesimum annum protracta, tolli difficillimè videretur, pacti sunt, vt non prius electi à populo Coss. magistratũ inirent, quàm in verba pontificis iurarent, se ecclesiæ Romanæ fidelissimos fore: nihilque vnquam molituros, quod dignitati pontificiæ obesset. Hoc itaque modo rebus compositis, pontifex tertium Romã profectus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris caussa honoratissimo quoque concilium statim in Laterano concelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret tum vel maximè, vt decerneretur sub anathematis pœna, ne quis ferrum ligna, armave infidelibus, & à religione nostra alienis importaret. Moriens hoc ferè tempore Emanuel Constantinopolitanus imperator, Alexium filium hęredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperium sapienter & summa cum fide administrauit. Eius quoque consensu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adolescenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hierosolymitanus, quò rem suam stabiliorem redderet, sororem Sibvilã Guillelmo Montisferrati Marchioni cognomento Longaspata, viro in re militari præstãtissimo, in vxorem collocat: arbitratus, si opus esset Guillelmum ipsum cum alijs Christianis principibus rei suę laboranti opem statim allaturum. interim verò Alexander post longos & assiduos labores, cum iam quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus sui anno xxj. die xix. Romæ moritur, sublatis prius è medio iij. schismaticis pontificibus, quorum seditionibus ecclesia Romana ferè subuersa est.

ANNOTAT.

Alexander III. & Victoris IV. suorumq; successorum schisma, & eius caussas accuratè, diffuseq; Radeuicus canonicus Frisingensis in libri secundi, alias quarti historiarum, quas Othoni Frisingensi episc. adiunxit, à ca. 54. vsq; ad ca. 70. itẽ Ioan. Cremonensis presbyter, abbas Vrspengen. ac innominatus Alexandri papæ III. capellanus, qui hoc tempore vixerũt, exponunt. Ex cuius rei occasione, clero omninò & populo à põtificis electione exclusis, ea ad cardinales solos, tunc primum redacta est, exq; salutaris de duobus tertijs suffragiorum cardinalium, ad euitanda in posterum schismata, ab Alexãdro isto tertio in concilio generali Lateranensi facta est ann. Dom. MCLXXIX. Iuxta cuius constitutionis formã, scrutinij ratione Lucius papa III. primus creatus est, vt ex eiusdem pontificis diplomate, quod apud me est, liquet. Caterũ, nõ alienũ à meo instituto esse mihi visum est, hic subijcere breue Rom. põtificum Catalogũ, versibus à Nicolao quodã Maniacutio canonico regulari Lateranensi, qui hoc tempore vixit, exaratum ad incorrupta nomina pontificũ, rectamq; seriem

seriem conseruandam maxime facientem, & ad plura, de quibus supra verba feci, confirmanda aptissimum, quem ex antiquo Lateranensis basilicæ archiuo accepi. Est verò huiusmodi.

NICOLAI MANIACVTII CANONici Regularis Lateranensis ordinis S. Augustini versus de Romanis Pontificibus ad Alexandrum Papam III.

Si vis pontifices Romanæ noscere sedis,
Carminibus nostris perlectis scire valebis.
Primo papatus Petrus est in sede locatus,
Qui consederunt Linus, Cletusque fuerunt.
His Clemens iunctus: simili fuit ordine functus,
Hinc nutat mundus sit quartus, sit ne secundus.
Hinc Anacletus præsedit, hinc Euaristus,
Hinc Alexandro succedit in ordine Xystus,
Hos iuxta positus Telephorus est, & Hyginus.
Additur Anicetus, seu præsul nomine Pius.
Soter, et Eleuther, quibus est Victor quoque mixtus.
Quos Zepherinus habet comites, martyrque Calistus
Vrbanus turbæ Christi prælatus in vrbe.
Post hos papatus succedis Marce locatus.
Hinc Pontianus, hinc Anterus, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus, Xystusque secundus.
Hos rutilans iuxta Dionysi sede venusta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, seu Marcellinus habentur
Marcellus, nec non Eusebius enumerentur.
Miltiades etiam, post quem Siluester haberi
Te Dominus papam decreuit in ordine cleri.
Marcus cui Iulius succedit, Liberiusque
Felix & Damasus, cleri speculumque decusque.
Exsuli Liberio Felix in sede locatur.
Martyriumque subijt, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damasus successor habetur,
Sicut Hieronymi chronica narrante docetur,
Postea Siricium numeramus Anastasiumque,
Hinc Innocenti te, qui comitaris vtrunque.
Post Sosimum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cælestinus cum Xysto consocietur.
Hos autem iuxta Leo vir doctissimus exstat,
Eloquium cuius quantus fuerit manifestat.
Hilarius hunc, & Simplicius, Felixque sequuntur.
Post quos Pelagius, Anastasiusque leguntur.
Symmachus, Hormisda rutilant, præsulque Ioannes
Agapitum cum Siluerio, tecumque Vigili
Pelagium legimus papali sede potiri.
Hos meriti magni papæ prænite Ioanni,
Papam post istum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum postea prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Ecclesiæ Christi sal, atque lucerna fuisti.
Post te Bleranum ciuem lego Sabinianum,
Hinc Bonifacius, & Bonifacius annumerentur.
Deusdedit, & quintus Bonifacius his socientur.
Honorium cum Seuerino, teque Ioannes
Inter prædictos cælestes scribimus amnes
Post hos Theodorum, Romæ, Martinum consociemus,
De quo quod fuerit per Græcos passus habemus.
Additur Eugenius, præsul quoque Vitalianus
Adeodatum cum Donno suscipiamus.
Describitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus
Et copulatus ei prudens Leo papa secundus.
His adiungantur Benedictus, atque Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, sextusque Ioannes.
Hinc alio papa gauisa est Roma Ioanne,
Et te Sisinni genite genitore Ioanne.
Post Constantinum Gregorius alter habetur,
Tertius his etiam Gregorius associetur,
Cui Zacharias, Stephanus, Paulusque decenter,
Hic Constantinus, Stephanus quoque enumeretur.
Post Hadrianum Leo tertius esse videtur.
Post Stephanum quartum, Paschalis præsul habetur,
Eugenius verò Papa subscribitur istis,
Cui successor tu Valentine fuisti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontificem dictum, post quos legimus Benedictum,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore
Cuius Hadrianus post mortem fulsit honore.
Octaui viguit post hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præstantibus præsul subnectitur his Hadrianus,
Et Stephanus quintus, genuit pater hunc Hadrianus.
Postea formosum cathedram legimus tenuisse.
Inde Bonifacium Papatum promeruisse,
Post Stephanum sextum, Romanum perlege tandem,
Et post Theodorum, nonum subnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater, Leo tecum connumeretur.
De titulo Damasi Christoforus associetur,
Sergius hinc rutilans Anastasio copulatur,
Et Lando viuens modicè sub astra leuatur.
Omnibus his tandem decimum coniunge Ioannem.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioanne
Cui Leo, post Stephanus succedit dogmate grandes
Necnon Marinus, & Agapitus, atque Ioannes
Præsulibus quintus coniungitur his Benedictus,
Cui Leo iungatur, Ioannes, & Benedictus,
Et Domnus, necnon Bonifacius, & Benedictus

Et decimum quartum post istos scribe Ioannem,
Et quintum decimum post istos scribe Ioannem,
Et decimumsextum post istos scribe Ioannem,
Gregorium quintum prius, & post scribe Ioannē,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannum,
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen:
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustum vicesimum, nonū decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensq́ secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorq́ secundus.
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur
Gelasium mundo concessit postea CHRISTVS.
Cui decedenti successit papa Calistus,
Honorius cathedram post omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cælesti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ fit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis.
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult, viuat, demum super astra tenetur.
Sunt centum quinque, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quam sibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali sede potitum
Scimus Alexandrum, per sæcula commemorandum
Sunt omnes centum, sunt octo, & septuaginta.

LVCIVS III.

LVCIVS tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus, omnium consensu eo tempore pontificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vndis puero dum laxandi animi caussa paruo nauigio huc illuc temerè dilabitur. Præterea verò ne facinore partem tyrannidem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes, quorum virtutem suspectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Lōgaspata Hierosolymis mortuo Balduinus rex nepoti consulturus, Sibillam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido pro nepote Balduino, quoad pueritiam supergrederetur, regnum gubernaret: illudque deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis auctoritate, qui ad Christianā remp. pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quàm maximè inter se beneuolentia & affinitate connexos esse, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe eijcitur, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanis, abolere consulum nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehensis, effossi oculi sunt. Accepta autem tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiā improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Chri-

178. 1

de Christi laborantibus succurreretur: maximè verò cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusignano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & litteris & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente, eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patrarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei caussa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Macedoniæ vrbem vi cepit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates varijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripuit: nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, plerosque exsilio damnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues Isaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant: qui Andronicum prælio superatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pontifici haud difficile fuisset, Guillelmum regem pace cum Isaacio composita, impellere pollicitationibus & præmijs, vt in Asiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroq; mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die xviij. Veronæ moritur: sepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etrusci alia quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Longobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolomeus Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiã vtriusque testamenti conscripsit, & Ioachimũ abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo conditum, in precio tum fuisse, doctrina & diuinandi arte quam sub ambagibus quibusdam præseferebat.

ANNOTAT.

Lucius iste Lucæ ortus, ex nobili gente, quæ Allucingula dicebatur, tertio pontificatus sui anno Veronam patriam meam florentissimam tunc Italiæ vrbem ciuili seditione vrbe à senatoribus (non vt Platina scribit, consulibus) pulsus, vt Christianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clausit extremum, in cathedrali ecclesia cum hoc elogio sepultus:

Luci Luca tibi dedit ortum, pontificatum
Ostia, papatum Roma, Verona mori. **Immò**
Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma
Exilium, curas Ostia, Luca mori.

Huic Vrbanus III. Veronæ à Cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus successit. Cui Gregorius VIII. subrogatus est, deinde huic Clemens III. Pisis renuntiatus. Ex vetustis eorundem pontificum bullis siue diplomatibus, quorum exempla apud me sunt, ex bibliotheca Platinæ excepta.

VRBANVS III.

VRBANVS tertius, patria Mediolanensis patre Ioanne, è gente Cribella, pontificatum iniens reuocare ad concordiam Christianos principes primò annixus est, ne dissidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra laborante,

179. Pon.

rante. non potuit Tripolitanus comes, tutor Balduini quinti designatus, curam eius suscipere, Sibylla pueri matre, Guidoneque Lusignano prohibentibus.

Non superuixit diu puer: octauo enim mense post patrem moritur, cuius mortem tamdiu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in sententiam suiipsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem Rem grauiter & iniquo animo Raymundus Tripolitanus comes, atque quò ei facilius vlcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino paciscitur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus à Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deesset, occasionem belli gerendi enixè quærenti, Montis regalis Christianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac latè imperitans, annonam & quidem abundantem Hierosolymis perpetuò subministrabat, inducias temerè violauit. Hanc ob rem Saladinus venisse tempus ratus, quod maximè expetebat: comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens cum Templarijs in præsidio positis acerrimè dimicat. Fuêre superiores Templarij, optimo tamen quoque de suis occiso. Nam & magister militiæ & plerique alij consilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum sumens, Templarios magis magisque vrget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta quam firmissimo præsidio munierat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempsit. Quare Saladinus belli gerendi occasionem nactus, Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. instantibus itaque Christianis omnibus, maximè verò Templârijs, vt exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longè castrametatus loco iniquo & arrido, sequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam verò sinistra pugna capti ferè omnes principes sunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem properè duxit: quam statim Christiani dedidêre, cum singulis vestimentis abire permissi. Eadem quoque fortuna vsus, Berytum Byblum, ac maritima omnia occupat, soli Ascalonitæ munitionibus fisi, responderunt, se non nisi post captam Hierosolymam deditionem facturos. Multum certè Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeò se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens, decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Montisferrati Marchionem, cum classe ab Isaacio imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in vxorem duxerat, eoque peruenturum breui suspicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus quadraginta. At verò Turci, cùm intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum descendunt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præsidio erant, desperatis suppetijs, hac conditione dedidêre octauo & octogesimo anno posteaquam à Gotifredo capta fuerat, vt tanti abeunti cuique ferre liceret quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum properè ducit: quam Guillelmus publico consilio, auxilioque defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis caussa, profectum, Vrbanus pontifex, qui

qui omnibus viribus annixus fuerat, ne Hierosolymæ caperētur, Venetias cōparandę classis gratia ꝓficiscens, dolore animi, quē ex calamitate Christianorū acceperat, Ferrarię in itinere moritur, pōtificatus sui an. j mēse x. die xxv.

GREGORIVS VIII.

180. Pont.

GREGORIUS VIII. patria Beneuentanus, summo omniū consensu pontifex creatus, statim nuncios & litteras ad principes Christianos mittit, eos cohortatꝰ, vt viribꝰ omnibꝰ vnà secū cōparato exercitu terra mariq; Hierosolymā ab hostibus captā recuperarent. Quò verò id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim ꝓficiscitur, vt cōposita inter Pisanos & Genuēses pace, vtrunq; populū bello maritimo præpotētē in sanctā expeditionē cōcitaret. Verū dū hæc intētiore cura vir sanctissimꝰ agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij.

CLEMENS III.

181. Pont.

CLEMENS tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, pōtificatum iniens, statim de bello in Sarracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victorię fortunam secutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno ceperat: ipsamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, deniq; occupauerat.

Hanc ob rem moti Christiani principes, benè admonēte pontifice arma sumunt: quorum de numero præcipui fuêre Fredericus Imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis Episcopis Archiepiscopisque. Veneti quoque & Pisanæ paratissimas eduxêre classes. Venetæ præfuit Archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus subministrabat. Frisones præterea, Dani, & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ litora flectentes, Sarracenos magnis incommodis afflixêre, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacem dedit, quò omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrū iam peruenerant omnes, indeque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemque oppugnabant, tum superueniente cum magno exercitu Saladino, & à tergo, & à fronte eodē tempore cōtra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatum est diu, atque acriter, & iam ad Christianos victoria inclinabat, cum equus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiendi initium fecit, arbitrantibus suos in fugam versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tamen ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. . Periêre item ex acceptis vulneribus Templariorū magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autem diutius obsidione, tanta fame obsidentes oppressi sunt, vt etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus benè gerendæ rei opportunitatē nactus, castra rerum omniū referta sine vllo custode dimisit: ad quæ diripiēda cū passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladinꝰ rediēs, multos incautos & nihil tale opinātes oprimit. Nō deseruêre ta-

men

men tam grauem & diutinam obsidionem Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sibilla Guidonis vxor, & quatuor filij, quos ex ea susceperat, in castris periêre. Interim verò dum hæc in Asia agerétur, Guillelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tãcredum statim suffecêre, ex Rogerio Normanno, & pellice quadam genitum, hominẽ certè tantæ socordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaque sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit rapinis & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens, Thraciamque, iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaque copijs, Fredericus instante etiam litteris & nuncijs Clemente, & Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redigit. Verùm dum lauandi caussa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Messenam simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidis portum attingens, Christianorum exercitum, & animos auxit. Richardus verò tempestate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, insulam vi ingressus, expugnatam, spoliatamque, firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidium: quo quidem persæpè erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerentur, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorũ quorundam non satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrum sancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes nõ mediocri impensa restituit: templumque vermiculato opere, ac musiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòst põtificatus sui anno iij. mense v. in basilica Lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq́ Romanos, ab Innocentio II. vsq́ ad Clementem III. discordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occasione excitata: cum populus Romanus põtifici suo vrbis administratione submoto senatores, qui republicæ præessent, cũ patricio quodam, summa cum auctoritate creassent, vt Otho Frisingensis episcopus lib. hist. 7. & lib. 1. de gestis Frederici imperatoris, capitibus suprà citatis, & abbas Vrspergensis, item vitarum pontificum incerti nominis scriptor bibliotheca Platinæ auctores sunt. Ex cuius rei occasione Innocentius II. & Cælestinus II. animi dolore defecerũt, Lucius II. penè est interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. vrbe pulsi, Vrbanus III. & Gregorius VIII. exsules fuêre: donec nouissimè tanti dissidij vtraq́ parte pertæsa, populus Romanus cum põtifice populari suo Clemente iij. pacem æquis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, patricij verò loco præfecto, quem magistratum aboleuerãt, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cum omnium subscriptionibus ex libris censuum cameræ Apostolicæ exceptas adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies, & trãquilla ecclesiæ tempora fuerunt.

CAELESTINVS III.

CAELESTINVS III. patria Romanus, patre Petro, cognomẽto Bubonis, pontifica-

182. Po

tificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: hac conditione, vt regnum Siciliæ cis, & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato censu qui pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cælestino reddidit, quod statim Romani à pontifice acceptum, adeò diripuêre euertereque, vt saxa demolitæ vrbis in Capitolio vsque ad multam ætatem in memoriâ tantæ cladis seruata sint.

At verò Henricus & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem, qui biennio Ptolemaidem obsederāt, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quam superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certè ne faceret, discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Cōradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladijs confodêre, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, ex quisitissimis cruciatibus sunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanū blandè eum appellando, in eam sententiam tandē adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaque omninò Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpente vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere commeatus instituerat, quò minus ab Aegypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaque caussam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum continuò subministratis pecunijs animabat, Ascolonam concessit: quam pariter & Gazam à Saladino antea delatas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in Hadriaticum delati, Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, vrbēque deripiūt: eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauēs, vtrumq; populū ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subitò nunciatum est regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque sententia Richardus pacem cum Saladino componit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem, quæ in potestate Christianorum remanerent nequaquam vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpè cum rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo, ac Christianorum omnium iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò quòd Saladino mortuo tum maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferunt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno, tantisque opibus nil aliud secum ferre: Dignum sanè tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperendæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnū Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur: quod cum ipse obire non posset, eò Moguntinum archiepiscopum, & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque fecisset & Fran-

ciæ rex, ni Sarraceni Mauritaniam incolentes in vlterioremque Hispaniam traijcientes, capto rege Castellæ, Bæticam omninò cepissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur tanta victoria elatos, sed elaturos bella finitimis. Hanc itaque ob rem militem in Europa retinebant. Germani verò in Asiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis destitutum minuêre, & Ioppen obsidione pressam liberauerunt: petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tum mori contigisset, pontifici sanctissimo: & qui nil in vita prætermisit, quò terra sancta (ita enim Hierosolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus rerum, tantoque sumptu bellico ædes egregias tum apud sanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè possent. Exstant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione sancta sanctorum suo iussu, suaque impensa fabræfactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: ecclesiamque eorum cathedralem fecit: Tuscanensem & Centumcellensem ita in eadem transferens, vt vnus Episcopus omnibus præesset. Moritur autem Cælestinus pontificatus sui anno sexto, mense septimo, die vndecimo, sepeliturque in basilica Petri, bonis omnibus, præ dolore, & desiderio hominis lachrymantibus.

INNOCENTIVS III.

83. Pont. INNOCENTIVS tertius, patria Anagninus, patre Trasimundo è familia Comitũ, vir etiam ante pontificatũ doctrina & moribus insignis, à Cælestino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium consensu pontifex sufficitur. Hic autem statim vbi magistratum inijt, bello Asiatico animum adijciẽs, Germanos propter Henrici mortem in Asia tumultuantes retinere in officio litteris, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus est. Verùm id quidem frustra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Asia in Europam cũ maximo Christianorum detrimento transeunt: potissimùm verò Ioppensium, in quos omni ope destitutos delati Turci, Sarracenique etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interficère, euersa statim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania seditio nõ parua est, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deesset, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non destitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriã in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præsidio munire. Idem fecit & Constantia Henrici vxor, quæ Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum prçter cõditionem sexus, ad propulsandam vim hostium constantissimè muniuit. Increbescentibus itaque hoc modo discordijs, non omittendum bellum Asiaticum Innocentius ratus, sua auctoritate & Bonifacium Mõtisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricũ S. Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos pepulêre classem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti sunt omnes paribus animis Iaderã, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaq; classe, & Tergestinos mare infestantes compescunt, & Iaderenses post longam obsidionem capiunt. Agebantur hæc in sinu Hadriatico, cum Alexius Isaacium fratrem imperatorem Constantinopolitanũ, quo Latini amicissimo vsi sunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hanc ob rem Alexius Adolescens Isaaci filius, ex fuga in castra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profectò hac cõditione ei concessa est, vt & Græcam ecclesiã

Roma-

Romanæ subijceret: auri marcas triginta millia persolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator venetis Francisque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam prælabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato sibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Constantinopolim profecti, dum terra marique vrbem oppugnant, Theodorum Lascari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemque biduò continuata oppugnatione vi capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Isaacius & filius Alexius, non diu superuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiêre. Intereà verò Bonifacius Montisferratus regno Tessaliæ potitus, cum pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno pressam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in se excitauit. Multitudinem itaque hostium timens, Constantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidiè vexabat. Innocentius autem tot hostibus vndique lacessitus, conquisitum vndequaque militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumque oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma possent, ad exstinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in patriam rediêre, vbi aduentum suum Hispanis minimè gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramque Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus, Arelatum vsque & Auinionem perueniens, cædibus omnia, & populationibus cōpleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs simul iunctis, cum Sarraceno cōgressi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Himinolino reliquêre.

Dominicus hæresim apud Tolosam oppressit.

Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quā Innocentio procurante beatus Dominicus, qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simeone Monteforti. Non enim disceptationibus verborum tantùm, verùm etiam armis opus fuit: adeò inoleuerat tanta hæresis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo superatus, cum in Agrippina Colonia obsideretur, eruptionemque infeliciter tentasset, à Coloniensibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecêre. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite nanque Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem diligūt, Othonem quintum appellatum: quem Innocentius sequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cùm obire omnia publicè non possent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere vt qua vellent insulas occuparent, modò in fide reip. permanerent. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparunt, publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegêre potestatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse, contra ius fasque occupatis Monteflascone, Radicofano, multisque ecclesiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria discederet, parere desierit. Hanc ob rem Bohemiæ rex cum Moguntino & Treuerensi archiepiscopis, Lantgrauio Turingiæ atque Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regem, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem diligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis cōtinentes, anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo, eandem in coloniæ formam redigêre, missis eò ciuibus, qui Cretensis in officio continerent. Venerat tùm Romam Fredericus secundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Moguntino archiepiscopo accipiens, cū Ludouico rege Franciæ amicitię & fœderis societatem inijt: qua quidē amicitia Ludouicus ipse fretus, Ioāni Anglię regi bellū statim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vsurus, Angliam Hiberniamque

Romanæ ecclesiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturum se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus autem Othonem persequens à Ludouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cepit: ibique iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis sustulit: laturus (vt ipse dicebat) opem, & quam primum, Christianis contra Sarracenos in Asia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi signum aliquod præseferret, Fundanum comitatum ecclesiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vsurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Asia concrescere, apud Lateranum maximum concilium celebrat, cui interfuère Hierosolymitanus, Constantinopolitanus, patriarcha, Metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti, Græci & Romani imperij legati, regum verò Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venêre multa tum quidem in consultationē, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Pisani & Genuenses maritimo & Cisalpini terrestri bello inter se certabant. Eò itaque proficiscens tollendæ discordiæ caussa pontifex, Perusij moritur, pontificatus sui anno decimooctauo, mense septimo die decimo sexto, cuius vita adeò probata fuit, vt post eius mortem nil earum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritque, immutatum sit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores componerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramento baptismi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item sermones temporibus & solemnibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanam doctrinam præseferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui postea Parisijs cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quę sunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat prçterea in charitate cōstituto nullum peccatum imputari. Iuuère autem huius pontificis virtutem & doctrinā beati Dominici, vnde Prædicatorum, & Francisci Assisinatis sanctitas, vnde Minorum ordotum originem habuit. Sunt qui scribant, & Gratianum compilatorem Decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam asscribunt. Et ne existimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu prætermisisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditum fuisse, auctumque adeò magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare sancti Petri opere vermiculato, vt eius imago & litteræ in fornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis præterea vrbis Romæ ecclesijs libram argenti dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Restituit & beati Xisti ecclesiam iam vetustate collabantem. Hoc ideò factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impensam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomento familiæ suæ transtulisse videretur. Vtcunque est, cōstat eum in quouis genere vitæ probatissimum fuisse dignumque qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale S. spiritus conditur

HONORIVS III.

HONORIVS tertius, patria Romanus, patre americo, omnium suffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole vxore veniēs, in basilica S. Laurentij extra muros coronatur deligiturq; statim Ioānes Columna cardinalis Roman⁹, qui legatus ad res Asiæ cōponendas cum ijs copijs proficisceretur, quas Innocētius ad ... collegerat. Peruenerant iā Aconē Christiani proceres Honorio hortāte: maximè

184. Pōt

maximè verò Andreas Vngariæ rex Venetorũ nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concessit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat.

Andream quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cum Ioanne Hierosolymitano rege, Damiatam Aegypti vrbem obsidere instituentes anno salutis millesimo ducentesimo ac decimooctauo, mense Maij eò proficiscuntur*. Heliopolis hæc vrbs quondam appellata est, ab Aelio Pertinace, qui eam triplici muro circũdedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum postea flantibus zephyris Nilus in immensum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cœpêre, præcipuè autẽ obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omnium copijs refertis, nostris obsidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciẽs, si Damiata Christiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid, & templum Domini tantummodò integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairum & Damiatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes, magnum incommodum ab erumpentibus accepêre, non tamẽ obsidio Damiatæ relicta est, quæ tandem mense decimoquinto à Christianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit.

[margin: ...sum.]

[margin: ...do Do... ...nici c... ...matur.]

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quòd de inimicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparituros, qui statim suadente Ioanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt.

Is verò timorem simulans, ne à loco, in quo consederant, abirent, Nili excrescentiam exspectauit, quæ paulò pòst apertis vndique ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione iniêre, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimissis, reddito a barbaris crucis ligno Christianis, Aconem, Tyrumque redire liceret. Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis à Christianis prius habitari cœpta, in eiusdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimo primo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa, vastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit.

Christianorum autem duces, cũm moliri in Asia nil posse viderent, obstãtibus hostibus cum Ioanne Columna in Italiam redeũt, quos subsecutus Ioannes Hierosolymitanus rex cũ Romam venisset, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore susceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est, quòd omnes Siciliæ, Neapolitanique reges, titulum Hierosolymitani regni verbis, nõ etiam armis sibi vendicant. Ioannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm antea vsus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidemq; magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus in Hispaniam proficiscens ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in vxorẽ accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononię moritur, quoq; Fredericus Henricũ filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem satis à rebus externis quietus, & ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicam Sancta

cta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. Aedes prætereà Casæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst, Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autē modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturque in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinq; millia hominum perijsse constet, cadentibus domibus, saxisque ex cacuminibus montium in habitatas cōualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

185. Pont. GREGORIVS nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ caussa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brūdusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehēsa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrimè adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant, sub sequi iussis, licet non ita multò post (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontifici rem gratam facturus Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit: grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset, classe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Arragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vna ex balearibus, & Valentia vrbs potitus sit pulsis Sarracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tamen Fredericus amicorum precibus & minis pontificis fessus, in Cyprum vsque, vt Christianis Asia bellantibus, quos sæpè deceperat, aliam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex: Assisium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerum statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentientium depellitur. Instabat litteris, nuncijs, Fredericus Anconem iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quòd diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinantis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs vexantem. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum

Sar-

Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuam vsque pertinentia, in deditionẽ breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepidè redeunt. Interim verò Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, vltrò pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorque appelletur, ac pro regno Siciliç verus ecclesiç feudatarius. Quod quidem non prius impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseque pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam venisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exsulibus perturbatas, eò profectus componere studiosius esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam antea Hannibale ex gente Hannibalda cum quibusdam sacerdotibus malè sentiente, quo quidem auctore populus Romanus ausus, in ecclesiam Dei coniurauerat, sed hunc diuina vltio citò cõpescuit. Nam & Tiberis supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, vt decimus quisque vix superfuerit. Pontifex tamẽ mira clementia vsus, Romam veniens, populo Romano ignouit, pulso è senatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloacas elimatas restituit, & nouas exstruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tempore consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum, principem ordinis Prædicatorum, & Spoletij Antoninum, Vlixibona oriundum, Patauij mortuum, secundum à Francisco ordinis Minorum auctorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum senator more veterum legem rogauerat, populusque sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita Romanis vectigal penderent: non est tamen veritus pontifex dissuadentibus cardinalibus Romam proficisci, quò Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verùm cum nihil proficeret, Reate se contulit, quò & Fredericus imperator. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiam venêre, vt primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, vt antea semper, Fredericus. Namque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto Marte cum ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio sancti Petri, & agro Sabino, spretisque Soldani legatis, qui suppliciter pacem petebant, multos ex Francisci & Dominici fratribus per Europam misit, qui prædicatione Christianos ad arma contra Sarracenos cõcitarent: quorum opera tanta multitudo militum breui comparata est, quanta nunquam antea. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Elizabeth regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram, pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex & Almericus Montisfortis, Henricusque Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidem peruenêre, longè ac latè omnia populantes. Verùm non ita multò pòst superueniente magna hostium multitudine, cùm se cædendo biduo defendissent, cum optimo quoque milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducum, Pontifex autem tantam calamitatem ægrè ferens, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus redire instituerat, faciendarum supplicationum caussa ad placandã Dei iram, si quam ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, vetitus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite, quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasque, socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super aliam ab Ecelino Patauino tyrãno accepta. Ecelinus enim cognomento de Romano, cuius auus Teutonicus sub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias à Frederico secundo accipiens, magnam tyrannidem in transpadana Italia sibi comparauit, redactis in potestatem suam Taruisio, Patauino, Vicentia, Verona, Brixia Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanen-

Pontifex ab imperatore deceptus.

Elizabeth regis Vngariæ filia.

lanenses, & socias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum est, appellabatur) ingenti clade superatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omissa deinceps spe rei benignè gerendæ ob illatum socijs incommodum, redire ad vrbem instituit, Ioanne Cincio vrbis senatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac splendidè suscepit. Hic est ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impensa exstructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoque Capocius sepultus est, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem schismaticum persecutus est, quique & hospitale sancti Antonij non longè ab eadem basilica, & Perusij gymnasium (quod Sapientiam vocant) sua impensa exstruxit. Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuensium ac Venetorum iam ad arma spectantium, componendæ rei caussa ad se vocat, hisque rationibus inter vtrumque populum fœdera componit, ne alter sine altero cum imperatore Constantinopolitano fœdus ineat, vtque bella gerenda vtrique communia essent, & signa vtriusque vicissim ferrent. Illis autem, qui fœdera hæc in nonum inita annum rupissent, interdictum sibi à sacris, anathematis vinculo, scirent. Balduinus autem, qui mortuo Ioanne, biennio Constantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis, ob æs mutuò acceptum, dedit: & ex ædibus sacris ablatum plumbum, ac item lanceam illã, spongiamque, qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecuniosis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infensus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus conclusos vehemẽter oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conspirantibus omnibus Transpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria quæ ab ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra viro fortissimo eam acerrimè aliquamdiu defendente. Capta autem, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, ecclesiæ nomine gubernanda committitur, salutis nostræ anno millesimo ducentesimo ac quadragesimo. At verò imperator, qui cum Pisis erat, cùm non satis sibi constaret, qui partes suas, qui ve pontificis sequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones tum primum diuisit. Nam qui pontifici fauebant, Guelphi, qui verò imperatori Gibellini appellati sunt. Hæc quidem teterrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta, primum apud Pistorienses audita sunt, cum cancellarij Panzaticos Gibellinos ab vrbe eiecissent, cumque alteri factioni Guelph alteri Gibel Teutonici fratres fauerent, vnde tantæ perniciei nomina indita sunt. Florentini prætereà nobiles suos Pisanis Gibellinarum partium fauentes, in exsilium eijciunt. Pellunt & Guelphos vicissim ab vrbe sua Aretini & Senenses, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ secutæ, bella plusquam ciuilia inter se commisère. Hinc multæ ciuitates à pontifice desciuère, tũ in Vmbria, tum in Etruria, prǽcipuè autem Viterbienses. Defecissent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbem supplicando apostolorum capitibus, populum ad commiserationem mouisset, habita etiam in basilica sancti Petri oratione dignissima: qua tumultuantes in sententiam suam traxit, vt eos impulerit pro ecclesia Dei crucem & arma suscipere. Hi postea venientem hostili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis submouere. qui indignabundus captiuum quemque varijs cruciatibus necans in Samium concessit: Beneuentum vi captum diripuit: ac mœnia circunquaque euertit. Iterum autem ad vrbem rediens vita Latina hostili animo Cassinense monasterium spoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput sitam, ferro, flammaque vastat. Templariorum bona vbique diripit. Sarracenos verò adeò dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magistratusque eis, ac propriam vrbem concesserit, quæ nostris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem prætereà regis Tunisij, Panhormi baptismum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incursu petitam, in potestatem suam redegit. Hanc ob rem Gregorius cõcilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra marique vias præclusit, & quosdam cardinales ac prǽlatos de via & nauigatione captos adiuuantibus Pisanis in carcerem coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cepit, vt non diu superuixerit. Moritur enim pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, cum

Guelphi & Gibellini.

cùm paulò ante solis eclipsis tanta apparuisset, quanta nunquam antea. Raymundum autem Barchinonensem, quo adiutore in compilãdo libro Decretalium Gregorius vsus est, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo possit.

CAELESTINVS IV.

CAELESTINVS quartus, patria Mediolanensis, è familia Castilionum, episcopus Sabinus, vita & doctrina insignis senex admodum & valetudinarius in locum Gregorij suffectus, decimooctauo pontificatus sui die moriens, in basilica Petri sepelitur, magno sui desiderio relicto, quòd homines sperabant se eius pontificatu felices futuros. Vacat tum sedes vno & viginti mensibus. Censuêre enim, qui tum auctoritate in ecclesia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum esse, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò sede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiam vsque Fauentiam, & Bononiam aliquantulum resistentem vi occupat, scholamq́; Bononiensem, quibus admodum infensus erat, tum primum Patauinum transfert. Omnes prætereà quos fautores ecclesiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autem Constantinopolitanus imperator, omissa spe omni benè gerendæ rei in Asia, cum Raymundo Tolosano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, aliosq́ ecclesiasticos, incolumes dimitteret. Qui non ita multò post Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuêre.

INNOCENTIVS IV.

INNOCENTIVS quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuensis, familia Flisca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus est. Norat enim hominis virtutem, magnitudinemque animi. Antea namque simul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à se anteactæ vitæ rationem exposceret. Quare congratulantibus amicis dixisse ferunt, Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hostem acerrimum ob pontificatum mutatum esse. Innocentius autem pontificium habitum indutus, Romam veniens prodeunte obuiam honorato quoque magno omnium applausu suscipitur: qui statim peractis, quæ de more in consecrandis coronandisque pontificibus fieri consueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem suam interponente. In longum verò protracta res, quatuor mensium tẽpus insumpsit, conuentumque inter eos tandem; vt pontifex ciuitatem Castellanam petens, eò loci imperatorem operiretur, secum de componẽdis rebus sermonem habiturum. Verùm cum Innocentius paratas sibi à Frederico insidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperisset, Genuensium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu consederat, in Franciam proficiscens, secunda nauigatione vsus, Lugdunum peruenit, ab omnibus

Margin notes: Solis ecli- psis ante mortem Gregorij. — 186. Põt. — 187. Põt.

bus benignè & comiter susceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, litteris, nunc j, præcone postremò imperatorem ad se citat, proposita pœna nisi dicto obtemperet. Imperator autem Sinuessanum quendam iureconsultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à pontifice petens, iturū se breui pollicetur. Datum est tempus, quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi, & opprimendi Innocentium quæreret, omniū consensu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rē Fredericus ira incensus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ proficisci Lugdunum instituit, parato ingēti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum est Parmenses exsules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis vrbem vi ingressos maximam cædem edidisse. Hanc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs suis, quæ ex sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit, ad quam tuendam magna profectò ciuitatum sociarum cū legato apostolico auxilia cōuenerant. Is autem biennio constanti animo obsidionem passus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit fugatque, eumque castris rerum omniū copia refertis spoliat. In vrbis enim modum castra vallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, vt direpta & versa Parma, in quā magnum conceperat odium, eo loci vbi statiua habuerat, nummosque conflarat, Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui scribant, Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vasa aurea magni ponderis amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamē vrbem intrare nequaquā ausus est, quod multi ex Cremonensibus cum Friderico militantibus eo prælio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus sese dedisse, ex structis amœnissimis hortis, in eisdemque inclusò cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis sortem miseratus omisso concilio, legatos per Franciam & alias prouincias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Ludouicumque regem Franciæ sequi, in Asiam traijcere properantem. Id enim se facturum Ludouicus, dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & vouit.

Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tum & Asiam inuaserant. Nam qui & Asiam petiere, Georgianam superioremq; Armeniam peruagati, Iconium vsque Turcorum regiam peruenēre. Alia verò manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum deflexēre, vbi Russiam siue Rutheniam, & Gazam amplissimas regiones vastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, Templarios aggressi eos fundunt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem, Christianos, qui tum in ea erant, trucidant. Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius, regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damiatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in litore terrestres hostium copias superat: ibique statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficisceretur, Frederici rabies effecit, quia à libidinibus, quibus aliquandiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quasdam ciuitates studio partium à pontifice desciscere, maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Etruria pontificem sequebantur, quos certè adeò bello Fredericus vexauit, vt tandem eos coëgerit Guelphos conciues suos ab vrbe pellere. Bononienses verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem vincunt, & obtruncat. Sunt autem qui scribant, Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem à Manfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto, compresso vi ore, mori coactū. Illud certè constat, Fredericum paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principē dederat, multa etiam

iam oppida, præter ipsum principatum dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem rerũ omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno petitum constat. cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captũ diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damiata mouens ad Pharmiam vrbem exercitũ mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, qua ex re factum est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationem ventum sit. Leuia interdum committebantur prælia, vtroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamen maiora ausus, cum temerè progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorũ iam penè in Italia exstinctis, ad vrbem redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerum Edimundo confessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiam iam peruenisset Romam consultò declinans ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei, ac curiæ Romanę videbatur, Petrum Veronensem ordinis prædicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comum intercæsum in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi episcopo, qui in vita miraculis clarut. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur: ibique moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinaliũ sedes iam pridem vacuas optimo quoque in collegium cooptato repleuit; statuitq; vt cardinales equo in publicum vecti galero rubro vterentur, honestandi ordinis caussa. Multa quoque vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus edidit, & compilauit. Apparatus namque Decretalium composuit, quo ipsi Canonistæ plurimùm vtuntur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Ostiensis in summa [illegible] Authenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, cõtra Petrum quendam, cognomento de Vinea, qui imperij & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius appologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idẽ Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt illorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodum copiosam. Edidêre & libros suo tempore in Decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmensis & Compostellanus viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus patruum non multò pòst sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno MCCLIV. Lugduni in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentissimis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, Romana ecclesia à Frederico II. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus II. [illegible] F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IV.

188.Pont.

ALEXANDER quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocant) patria Anagninus, in locum Innocentij suffectus, Manfredum statim admonet, ne quicquam contra dignitatem ecclesiæ moliatur, qui accersitis à Nuceria Sarracenis, copias ecclesiæ nil tale metuentes apud Fossam aggressus, partim occidit, partim cepit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat.

Christiani autem, quos diximus ad Pharam iam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hanc ob rem Ludouicus, ne fame opprimeretur, Damiatam repetens, in maximas incidit hostium copias, à quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter, qui ei suffectus est, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus tandiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Sarracenis nuper receperant, instaurata præsidijs firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus Octauianum Vbaldina gente ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfretus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Pistorienses, Aretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contra Pisanos potissimum adiuuantes, quos certè Florentini tum oppressissent superatos ad Arbiam fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectam fidem habuissent. Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura, & arte munitum: quo quidem Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus senserat, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum suarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senensium contra Florentinos misit, qui non ita multò pòst Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade superarunt, vt relinquere vrbem hostibus sint coacti. Non destitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum persequi. Cùm enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam ferè Venetiam occupasse, Mantuam obsideret, Philippum Fontanesium archiepiscopum Rauennatem Alexander Venetias properè misit, qui prædicata Christi cruce, comparatoque exercitu Ansedisium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Patauij spem omninò omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat, varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò, prædicando ciuitatem deduxêre, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes ecclesiæ sequerentur. Idem quo-

quoque Placentini & Cremonenses fecissent, ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupasset. In hunc verò & Ecelinum belli socium, legatus Apostolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade superatur, & capitur cum episcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes statim dimisit, anno salutis millesimo ducẽtesimo quadragesimo nono. Legatus autem apostolicus veritus ne Ecelini potentia supra modum cresceret, seiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino instituit. Id autem potissimùm per Bosium Douarium ciuem Cremonensem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, proposita cum detestatione Ecelini crudelitate & sæuitia, vt omisso Ecelino, cum Mediolanensibus & Mantuanis, alijsque socijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quòd omnes propemodum in se coniurasse cerneret, comparato ad Cassanum exercitu, omnem Insubriam vastans, socias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus non ita multò pòst superatus & captus, Soncini moritur: eò enim, post acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaque Cisalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno consecutæ, Alexandri pontificis deinceps auspicia & monita secutæ sunt. Legatus autem apostolicus, qui Patauinos in libertatem vendicauerat, reliquias bellorum persecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruisio pulsum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander verò pontifex sublatis tyrannis, exstincto tanto incendio, repetere bellum Asiaticum instituerat: sed discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque necessarium sumeretur. Ptolemaidem Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Christiani tum incolebant: maximè verò Genuenses, Pisani, Veneti mercatores, qui per annos iam quatuor & sexaginta, omnes ferè orientis atque occidentis mercaturas eò contraxerunt. Hi autem mercatores separatas habebant aras, separatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuensesque apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monasterio sancti Sabæ orta contentio est, quod vtraque ciuitas sibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, litteras vtrique dedit, quibus ostendebat sibi placere monasterium vtrique ciuitati commune esse debere. Sed Genuenses cognita prius pontificis voluntate, fretique beneuolentia Philippi Montisfortis vrbis præfecti, excluso Veneto monasterium capiunt, & in arcem munitissimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenses arma sumunt, eorumque classem duarum triremium & triũ ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monasterium sancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenses autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparato denuò classe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de industria incedentes, in Pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs Tyrum communem belli sedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriusque populi ac Pisanos ad se vocat, componendæ pacis caussa: quæ propemodum composita erat, cùm nunciatum est inter Tyrum & Ptolemaidem Pisanos ac Venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, viginti quinque eorum nauibus partim captis, partim submersis, atque victores Ptolemaidem, victos Tyrum redijsse. Ptolemaidi autem omnia Genuensium ædificia diruta, omnia bona direpta fuisse, pulsosque inde ciues omnes. Hanc cladem ita molestè tulisse dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quàm captiuos Genuensium incolumes dimitterent: & ne vni tantum incommodo pontifici mederi necesse esset, Balduinus imperator Constantinopolitanus, quo stãte spes aliqua recuperandæ terræ sanctæ supererat, de relinquenda Constantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex testamento patris tutor, omni genere iniuriarum Latinos persequebatur, pulso ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac seditionib⁹. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hostibus vexatam, Constantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbem admisere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorum omisere. Tum verò Palæologus sublato æmulo & hoste, occisis clam pueris, imperium sibi desumit, quod pòst annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rur-

rursum translatum est. Intereà verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata statim ad pontificē rediijt: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur pacem inter Genuenses & Venetos compositurus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus, maximè verò erga pauperes Christi, & benè de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de sancto amore, perpetuò edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille perniciosus, pauperes religioni deditos eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam vidente curia Romana libellum pestiferum, quo auctor asserebat statum gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber à sectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipse verò Alexāder vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper, quod ingenium saperet, edidit: nam & Decretales epistolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsque prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Ostiensem, virum diuini, humanique iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Bartolomæum Brixianum, qui multa in Decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem, eius quoque opera redactum est templum testudineum, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum esset, consecrationemque altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, litteræ ipsæ indicant in vestibulo templi positæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omisit, è nobili genere Comitum fuit, Innocentij III. & Gregorij IX. à quo cardinalis creatus fuit, propinquus. Rolandus antea vocatus, episcopus cardinalis Ostiensis & Veliternus, ex eiusdem pontificis registris, qui in bibliotheca Platina Romæ conseruantur.

VRBANVS IV.

VRBANVS quartus, ex Trecensi Gallicæ vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus pontifex creatus statim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem ecclesiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Etruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florentinis & Lucensibus, quos è medio tollere omninò Gibellini instituerant. Laboratur & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, contrariamque deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, vt Brixia potitus sit vtraque factione id approbante, cùm se omnibus pariter adfuturum ostendit. Tum verò Mutinēses & Regienses Ferrariensium ac Bononiensium consilio vsi, qui verebātur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum suarum eijciunt, eorumq; bona Guelphis Florentinorum exsulibus condonāt, quo factio sua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim verò Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi à Genuensibus socijs & amicis fuisset adiutus. Factus deinde potentior Palæologus capta Manouasia, Venetis & Guilelmo Acaiæ principi facilè resistebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cùm subito

to Manfredus comparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone episcopo Antisiodorensi in Italiam descendentes, superato ad Brixiam Pallauicino, nemine deinceps resistente, Viterbium vsque peruenêre. Vnde non ita multò pòst accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter facientes, Sarracenos qui eò confugerant, facillimè superant, & ad Lyrim vsque propellunt. Eodem quoque tempore Romani, etsi ditionem ecclesiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magistratus in vrbe suo nutu creantes. Desinentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijque virum, ad tantum magistratum magno proposito præmio acciuêre. Verùm postea mutata sententia, hominem comprehensum in carcerem conijciunt. Hac autem iniuria Bononiẽses moti, Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in pristinam dignitatem restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium esset. Hac autem insolentia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quòd se à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus legatos ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinum & generum suum cum exercitu in Italiam mittat, quòd sibi in animo esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Fecissent tum id quidem (adeò erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pontifice posteà factum autumant. Sunt qui adscribant, huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinem doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis commentatus est, & Theologiam Christianam acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri potest persimiles ostenduntur. Exposuit & magnam partem Bibliæ. Euangelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam Theologiæ, sed non perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoque lectionum appetentissimus, vt Ratisponensem episcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique Episcopi ense & milite rem suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis, qui posteritati consulerent, relictis maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria insignique cognatione (originem enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniã pergens, tantum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in Sententias edidit. Scripsit & librum contra Guillelmum de sancto amore virum perniciosum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus, quę vltrò ei offerebantur, totum sese lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam ferè naturalem philosophiam ac moralem cõmentationibus exposuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, Catenamque auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio, mense vno, die quarto Perusij moritur, in cathedralique basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti discipul.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IV. Iacobus, vel vt alij, Pantaleo (quod fortè cognomẽ erat) antea vocatus, fuit natione Gallus, patria Trecensis, quæ Campaniæ vrbs est, humili ac sordido loco natus ex patre (vt fertur) sutore veteramentario.

Qui cùm esset Hierosolymitanus patriarcha, Viterbij, vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter se discordantibus, extra eorum collegium 4. Kalen. Septembris anno Domini MCCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, sedit annos tres, mensem vnum, & dies quatuor. Hic veterem ac nobilißimam Tusciæ vrbem accedens, loci adspectu & securitate delectatus (est enim in summo saxo posita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permansit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ ecclesiæ hostis potentia, & vi sancta sedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentissimè susceptus, Monaldenses & Philippenses primarios vrbis ciues, bello ciuili inter se laborantes in concordiam redegit, & dum vixit, eam conseruauit. Vrbem sibi & Romanæ ecclesiæ fidelißimam varijs ædificijs, tum publicis, tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit superbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum propè S. Mariam Priscã, quarum adhuc parietes supersunt: exstruxit etiã ecclesiam & monasterium S. Augustini, ecclesias verò Minorum & Prædicatorum restituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, siue multorum prælatorum conuentum celebrauit, in qua inter cætera tractatum est, quanam ratione sancta sedes apostolica à Manfredi potentia & tyrannide se tueri posset, decretumq́; , vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauensis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur Cardinali legato ad illum ob eam rem misso, quod postea sub Clemente IV. factum est. In ea postremo vrbe anno Domini MCCLXIV. sacratißimi corporis Christi solemnitas, quinta feria post octauam Pentecostes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum solemni supplicatione, quæ nunc etiam celebratur, instituta est, cum eius solemnitatis officium sanctus Thomas Aquinas, qui eo tẽpore publicè Theologiam in ea ciuitate profitebatur, composuisset. Id verò factum fuit propter miraculum, quod hoc tempore Vulsinijs in diœcesi & ditione Vrbeuetana in ecclesia sanctæ Christianæ accidit. Nam dum sacerdos quispiam sacra missarum solemnia celebraret sacramento iam confecto, de panis & vini transubstantiatione, & Christi corpore dubitauit. Vnde statim (dictu & auditu mirum) ex sanctißima, quam in manibus tenebat hostia, viuus sanguis manare cœpit, & totam mappam, quam Corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IV. corporale primum ad se ab Episcopo loci cum processione vrbem veterem transferri voluit & illud solemnitate instituta in ecclesia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc exstat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quosdã esse, qui nescio quid de quadam muliere sancta Moniali reclusa nomine Eua fabulẽtur. Quorum sententiam nihil moror: cum, quod supra dixi, vulgarißimum sit. In cuius postea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditißimi & potentes nobilißimum templum Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis construere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impensarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc non nisi XXV. anno, post Christi verò MCCXC. factum fuit Nicolao IV. pontifice maximo, qui eodem anno xiij. die Nouembris primum lapidem in maximi & augustißimi templi fundamentis Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, Episcopo ciuitatis, clero, magistratibus, nobilibus, & vniuerso populo Vrbeuetano adstantibus, post celebres supplicationes habitas, solemniter posuit, maximasq́; singulis annis ipso die ecclesiam illam visitantibus indulgentias largitus est, ab alijs postea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuisset, postea sanctum Corporale collocatum est, altari & tabernaculo ad illud conseruandum elegãtißimè fabrefactis, quod singulis annis in die corporis Christi in celebri illa supplicatione deuotißimè circunfertur, finitimis omnibus populis eò illa die ad id videndum confluentibus. Eius porrò templi anterior pars tota è marmore Pario incrustata est, varijs & elegantibus sigillis noui & veteris testamenti exornata, multisq́; alijs decorata ornamentis, quæ eo tempore excellentius in statuaria opus existimata est, omnium quæ toto terrarum orbe id genus essent.

CLEMENS IV.

90. Pont.

CLEMENS quartus, Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonensis è villa S. Aegidij, meritò ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia caussas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, qua mortua, primò Podiensis, deinde Narbonensis episcopus postremò cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatē & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Montisferrati comitem componeret. Posteà verò pontificatum adeptus (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitu indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pontificem delegerāt, hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenēre cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret: neve imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonsum regem Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quē electores non facilè respiciebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem.

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factoque per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphę milites Romam vsque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanum capit, pulso inde Manfredi præsidio: & saltum Cassinatem occupat quem Manfredus ipse custodiendum acceperat: quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus exspectare hostem in planis patentibusque locis instituerat, quod plurimum equitatu valeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, prælium non detrectat. Ciet vterq; dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius, vt fit, succurrit, ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnans interfectus, apparente subitò Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, plerique verò viui capti. Carolus autem tanta victoria potitus, Beneuentum mouens, vrbem dedentibus vltrò ciuibus ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò se noui veteresque Sarraceni receperant, magistrum militiæ suæ (quem marescallum vocant) cum quingētis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaque profectus abeuntibus spōtè Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentiæ constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitium castra habet quod Gibellini acriter defendebant. Carolus autem vtroque regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permissis etiam suis legibus in Italia viuere. Ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouens, Gibel-

bellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem in Italiā contra Guelphos vocabant. Fontium egregiè defensum & natura munitum, cùm vi capere nō posset, fame ad deditionem compellere instituit: quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutrionium eorum oppidum captum Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdam qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria conclusit, quò ei tutius in Corradinum proficisci liceret, quem Pisani in regnum deducere conabantur vastatis prius Lucensium agris: superatoque atque interfecto apud Arretium Caroli marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusque Cisalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens, Henricum senatorem ad pontem Miluium cum populo Romāo obuiū habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone Ferretano, ipse cum exercitu in regnum properans, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latinamque viam occupasse, flexit inde ad Aequicolos montes, quos Taliacocij vocant, in Marsos profecturus. Castra itaque primò non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans, qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum marescallo regia veste induto, lacessendi hostis caussa. Ipse verò citra collem cum fortissimo quoque in insidijs bene gerendæ rei occasionem interim exspectabat. Ad tres autem horas iam pugnatum est dubio Marte, cum marescallus fortissimè pugnans occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti, passim sine vllo ordine insequebantur. In hos itaque incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatque magna in fuga edita hostium strage. Henricus autem senator Reate in fuga captus est: & Coradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tentat ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod, vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaque anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimooctauo tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto Romam proficiscens, senatorium munus volente pontifice aliquandiu administrauit misso marescallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente, pontificatus sui anno tertio, die vigesimoprimo, eodemque Viterbij sepulto, tanta repentè non solum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus pōtifex auctoritate sua continebat, verumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticę ditioni obueniret, cū parte exercitus in Etruriam profectus, Bonitium oppidum (vndè initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito, nouum haud longè in plano condidêre, Poggium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigijs in Africā traiecturus vti instituerat, redire in regnū constituit, relicto cum parte copiarū in Etruriā Rufo Anguillariæ comite, qui Etruscos in officio contineret. Interim aūt Ludouicum regem Massilia soluentem, tres filij adolescentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaque simul applicantes, vrbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaque posita vastantes. Verùm orta in castris pestilentia, ac diutius per ignota capita vagata, Ludouicum regem cum filio minore natu, cumque legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, de discessu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Sicilię rege, hac conditione pax composita est, vt dimissis vtrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamque in Africa Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ cōtagionis caussa, Centumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium ituri: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certè tātorum regum præsentia moti,

iti, Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentem pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudanda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate, in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accuratè dispensauit, vt plus Deo quam affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarum alteræ in monasterium collocatæ triginta libras Turonensium paruorũ dedit; alteræ autem, quæ marito suæ conditionis nupserat, trecentas libras Turonensiũ dotis nomine numerari iussit: hac conditione, ne quid vnquam amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solùm quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret. Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo, non autem carni & sanguini acquieturum. Deum ita velle, vt sua in pias caussas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dũ autem Viterbij esset, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ ducissam iampridem mortuam, miraculis summo in precio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriẽs vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauent. ordinis Minorũ Generalium.

ANNOTAT.

Hic pontifex vir optimus, & sanctißimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gestæ, vita innocenter, pureq; acta, & incredibilis morum, & vitæ sanctitas, quæ omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidem facilè facere poßunt. Verũ vt hæc magis eluceſcat, sequentem bullam addere institui, quam, vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti suo scripsit, quæ inuenta est à Petro Michelio Hispano, Barchionensi notario, scriptore historiæ Hispanicæ diligenti, in antiquo libro sacristiæ monasterij ordinis prædicatorum Barchinone pag. 240. eam autem refert in historia Hispanica pag. lxijx.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Petro Grosso de sancto Aegidio salutem & apostolicam benedictionem.

Multis de nostra promotione gaudentibus, nos soli sumus, qui certius immensitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metũ subministrat, et fletum. Sanè, vt scias, qualiter his auditis debeas te habere, scire te volumus, quod humilior solito debes esse, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet nostros extollere, maximè cum honor huius sæculi momentaneus sit, & sicut ros transeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratrem tuum, vel ex alijs nostris aliquem venire volumus, sine nostro speciali mãdato. Quia spe sua frustratus, si secus venire præsumeret, oporteret redire cõfusus. Sed nec in tuæ sororis nuptijs gradum quæras propter nos altiorem, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militis simplicis desponsaueris inter centum libris Turonensibus tibi proponimus subuenire. Etsi altiora quæsiueris, nec à nobis denarium speres vnum, & hoc ipsum secretißimum esse volumus, & tibi & matri solummodo, notum esse. Illud etiam scias, quod nullum, nullamq; de sanguine nostro sub nostri sublimatione obtentu inflare volumus, sed tam Mobiliam quàm Cæciliam illos viros habere volumus, quos haberent, si essemus in simplici clericatu. Sibyllam visita, & dic ei, quòd locum non mutet: sed remaneat apud zusam, & omnem maturitatem & habitus honestatem obseruet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere, nam & ei, pro quo fierent, essent inutiles, & ipsis, qui rogauerint, damnosæ. Et si fortè per aliquos ex hac caussa munera offerentur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem et fratres. Non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani pontifices in suis secretis vtuntur. Datis Perusij in festo SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Augustino Rotæ auditore, quem ob insignem pietatem, eruditionẽ, & morum grauitatem, maximamq; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hispaniarum rex maximus proximè Episcopum Ilerdensem à Romano põtifice Pio IV. postulauit, & vt ex Alli. ecclesia ad eandem transferetur, obtinuit.

GREGORIVS X.

191. Pont.

GREGORIVS decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodiensis archidiaconus, in Asia existens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti classe in Asiam traiecit, recuperandæ terræ sanctæ caussa. Verùm dum Ptolemaidi tam diu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret ab Arsacida familiari, dum solus in cubiculo esset, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euasit, adiuuante altero familiari: qui manum sicarij tam diu retinuit, donec à domesticis discerptus & extractus à cubiculo sceleratus Arsacida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem suum, magno semper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romã pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit: eo potissimùm tempore, quo Henricus adolescens, Richardi paulò ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium videndi Clementis caussa venerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monteforti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam audiendæ rei diuinæ caussa petierat, ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem ad Rufum Etruriæ præfectum incolumis euasit. Abière Viterbio hac indignitate moti, non ita multò post & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Manfredoniam nunc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus per benignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus omnem potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Sarracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Pola Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononiẽses, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberã eductionem haberent, ostiorũ Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabũdi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificẽ conqueruntur, cuius officiũ est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is aũt Venetis statim imperauit, vt exactionem illã tollerent, qui certè nil aliud respondere, quã pontificẽ non habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea auctoritatem quidam Tartari proceres secuti,

Concilium Lugduni

sa-

sacrum baptisma tum recepêre. Interea verò vacante imperio occidẽtali, Rodulphus Habspurgensis comes ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romã peteret coronæ accipiendæ caussa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriã reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eius ius fasq; omne interdixit: paulumque abfuit, quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lambertescos Asinellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: sed hi non ita multò pòst pœnas dedere. Nam cùm exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exsules suos perbenignè susceperãt, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur, qua quidem calamitate confisæ quædam Flaminiæ ciuitates ab ipsis Bononiẽsibus statim defecêre: maximè verò Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionẽ summi pontificis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiã faciens, obuium habuit Alphonsum Castellæ regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodolpho mandasset. Verùm accepta põtificis satisfactione, ius omne suum Rodulpho concessit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis susceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos sponte deuitans ne interdictum tolleret, Aretium peruenit: vbi pontificatus sui anno quarto mense secundo, die decimo moritur, & sepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerẽdarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potissimum, qui ad gremium sedis apostolicæ confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio, cur conclauis vsus in creatione Romani pontificis inuentus fuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IV. Viterbij, vbi cum curia sua toto penè sui pontificatus tempore permanserat, in die sanctæ Cæciliæ ægrotare cœpit, & octauo die pòst morbo, senioq; confectus, iij. Kalen. Decembris obijt. Cuius cadauer honorificè ad Ecclesiam Prædicatorũ sanctæ Mariæ ad gradus Viterbij sepultum est. Quo mortuo, vacauit sedes propter cardinalium discordiam annos duos, menses ix. & diem. Eo porrò vita functo, cardinales qui tunc in curia Romana præsentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis dissentire cœperunt, electionisq; ratio adeò discordijs agitata est, vt propè in triennium protraheretur. Sæpius siquidem congregati, negotiũ conficere nulla ratione valuère, dum vnusquisq; ipsorum ad pontificatum adspirans, nemini cedere vellet. Eo autem tempore nequaquam, vt nunc consuetudo est, cardinales in conclaui recludebãtur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, Laterani: vel in basilica sancti Petri, aut alibi, prout occasio sese offerebat: sin autem extra vrbẽ, in ecclesia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde ac nostro tempore faciunt, cùm congregationem sunt habituri, de Romani Pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiam Romanam Viterbium venerunt Philippus Francorum, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, sed rebus infectis reuersi sunt. Tunc Ioannes episcopus cardinalis Portuensis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio existentibus, & spiritum sanctum inuocantibus, publicè dixit; Domine, discooperiamus tectum cameræ huius, quia spiritus sanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam cùm papam Gregorium renunciatum animaduertisset, hos de sua electione versus edidisse fertur:

Papatus munus tulit archidiaconus vnus,
Quem patrem patrum fecit discordia fratrũ.

Postremò post longissimum duorum annorũ, mensiumq; nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Christianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbiensibus propemodum coacti, cum discordantibus animis, vt vnum ex se eligerent, fieri non posset, tandem per viam compromissi, in sex cardinales facti, suadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorum generali ministro, Kal. Septem. Anni MCCLXXI. in pontificem maximum renũciauerunt Thealdum vicecomitem Placentinum, archiaconum Leodiensem virum sanctum, & religiosum, extra collegium cardinalium & absentem. Is in obsequio Christi tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus opportunum

portuum exspectans, vt Hierosolymam cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, accepto, atque confirmato, mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumq; primum, demum Viterbium sequenti anno, vbi cardinales erant, iij. Idus Februarij venit, Romani pontificatus insignia suscepturus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi 6. Kalend. Aprilis consecratus & coronatus, Gregorius X. est appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij. menses iiij. dies x. Hæc ex registris eius, F. Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna, & alijs horum temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidere, excepi. Qui pontifex altero post consecrationem anno, Christi verò M C CLXXIV. maximo Christianorum concilio Lugduni in Gallijs congregato, multas super ecclesiæ catholicæ reformatione leges edidit, quas canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus, quæ processu temporis paululum varietate in hanc propemodum formam ex vsu redactæ sunt.

PRAECIPVAE LEGES, QVAE IN comitijs Romani Pontificis seruari debent.

I. *Vt noui pontificis comitia habeantur loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia residens, caussarumq; & litterarum apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commodè ibidem comitia haberi nequierint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.*

II. *Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spatio interiecto, quo tempore, & cardinales absentes exspectari, & nouem dialia demortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debent.*

III. *Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.*

IV. *Vt non solum cardinales absentes, sed & omnes cuiusuis ordinis, & conditionis homines in Romanum pontificem creari possint.*

V. *Vt finitis nouem dialibus, sacrisq; die decimo ritè sancto spiritui factis, omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique clauso, ac optimè custodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quattuor famulis, qui eis necessaria subministrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui prætereà fas sit, locũ ingredi vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus conclauis nullum inter medium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi.*

VI. *Vt locus, & porta conclauis diligentissimè custodiantur, si Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius adstrictis, demum in loco ostio conclauis proximiore ab Episcopis, & conseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia hæc habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est conclaue custodire, & diligeter cauere, ne quid cõclaui inferatur seu exportetur, quò minus legitima suffragia ferri possint, atque singula scrutari, quæ vel cibi, vel alterius rei caussa inferuntur ad eos, & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibusq; ipsorum nutibus præsto esset ac eligere põtificem differentes ad maturandum arctare. Milites verò prætoriani, ac Reguli Romani conclaue ab omni impressione tutum reddere debent.*

VII. *Vt Cardinales conclaui egredi nulla ratione possint, nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ab his, qui conclauis custodiæ præsunt, iterum ingredi cogi debent.*

VIII. *Vt Cardinalibus venientibus post ingressum conclauis, & antè papæ creationem, potestas sit conclaue ingredi, & cum cæteris suffragia ferre, nullusq; cardinalis quauis occasione, aut prætextu etiam excommunicationis vinculo innoda-*

innodatus, ab electione ipsa arceri posit.

IX. Vt post triduum ingressus conclauis, nisi pontifex renuntiatus fuerit, Episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiæ præsunt, maximã in epulis. & cibis, quæ cardinalibus inferuntur, rationem habeant, & illis non nisi ferculum vnũ inferri permittant.

X. Vt in comitijs habendis sub anathematis pœna, nulli fas sit aut largitione vti, aut quicquã polliceri, aut prensare siue ambiẽdo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi ius potestasq; sit, quo electio maturetur.

XI. Vt nemo Romanus pontifex renunciari posit, nisi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præsentibus integra suffragia tulerit.

XII. Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atque à muneribus suis vacent præter pœnitentiarium maiorem, minoresq;, & Camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex lib. 6. Decretalium, Bonifacij papæ VIII. lib. 1. tit. 6. de electione & electi potestate, cap. 3. Vbi periculum. Item lib. Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi potestate. cap. Ne Romam.

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Aretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine fratrum prædicatorum ad episcopatum Ostiensem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo, Hadrianus V. Romæ: nouissimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigesimus ritè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli, Vbi periculum quam fecit Ioan. Andr.

INNOCENTIVS V.

INnocentius V. Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis S. Dominici, vir in sacris literis doctissimus, an. dom. 1275. Aretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romã abiẽs in S. Petro coronatus, statim animũ ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in perniciem Pisanorũ conspirãtes, & Genuenses ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis pœna cogerẽt. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiã auctoritate rẽ magis ex sententia cõfici posse sperabat. Fecẽre mãdata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hãc rem põtifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuẽses aũt & Veneti, quorũ odia magis inoleuerant, in armis cõtinuò erant, sese inuicẽ mutuis cladibus cõficientes, quos tamẽ Innocentius in sententiã suã traxisset; si ei diutius viuere licuisset: adeò ad eã rẽ animatus erat. Moritur aũt pontificatus sui mẽse vj. die ij. sepeliturq; in Lateranensi basilica. Quo minus aũt mors eius molesta presbyteris sæcularib⁹ videretur, effecit eius iudiciũ paulò antè latũ. Nam cũ Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis IV. orta cõtentio esset, vterq; enim ordo sanctissimũ corpus apud se volebat, adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret sanctissimũ pontificem id ita dum viueret, instituisse. Hãc itaq; ob rem leuẽ offensiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari poterant.

192. Pont.

HADRIANVS V.

193. Pont.

HADRIANVS quintus, patria Genuẽsis, familia Flisca, Othobonus antea vocatus Romę in atrio Lateranensi põtifex creatur. Fuit autem Innocentij quarti nepos: sanctique Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus & in Angliam legatus cum summa potestate missus, ad sedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium statim proficiscitur; Rodulphumq; imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Bohemico implicitus bello Hadriano satisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandum inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam sibi ad imperium Constantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus sui die quadragesimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus consecrationis suæ sepeliturque in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionem ecclesiæ tutiorem à tyrannis reddere, & constitutionem Gregorij de eligendo pontifice in meliorem formam redigere, non omninò tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obstitit.

Vacat tum sedes dies octo & viginti.

(·.·)

IOANNES XXII.

194.

IOANNES vigesimus secundus, natione Hispanus, patria Vlixiponensis, Petrus antea vocatus, ex episcopo Tusculano pontifex creatur. Hic etsi doctissimus est habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti põtificatui attulit. Multa enim stoliditatem & leuitatem prę se ferentia egit, in vno tantum commendatione dignus, quod adolescentes litterarum studiosos, inopes maximè, beneficijs ecclesiasticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo persoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio destituti, seipsos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem obsidentes, magno illato incommodo propellunt. Vsus tamen consilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quòd ipsius auxilio & suffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales misit, qui eos suo nomine cohortarentur, vt pace inter se inita, arma in Sarracenos & hostes Christiani nominis pararent. Pollicebatur homo stolidus sibi longam vitam, & diu se victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeò erat inuerecundi & socordis ingenij. Sed ecce dum hanc stultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua,

noua, quam in Palatio Viterbiẽsi exstruxerat, subitò corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mense octauo moritur, Viterbijque sepelitur, vir (vt dixi) admodũ litteratus, sed parum prudens. Multa enim in vita scripsit, potissimum verò canones quosdam ad Medicinã pertinẽtes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui cõtemplatione delectatur, idem etiã rebus terrenis animum applicet.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortem, qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem statim reuocauit. Cuius reuocationem, siue suspensionem, quod ante eius coronationem facta fuisset, inualida erat, Ioannes XXI. confirmauit. Atq; sine conclauis reclusione, qui deinceps ei successerunt, Romani pontifices Nicolaus III. Martinus II. dictus IV. Honorius IV. Nicolaus IV. & Cælestinus V. creati sunt. A Cælestino verò eadem qua Gregorius X. caussa, moto, ipsius Gregorij constitutionem de conclauis reclusione denuò renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam habens, & confirmans libro Decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsq; ad nostram memoriã perpetuo obseruata est. Hæc ex Glossa capituli, Vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeberrimus iureconsultus.

NICOLAVS III.

NICOLAVS tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito põtificatu, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimooctauo, Caroli potentiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodolphum id ægrè ferentem, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc cõsecutus pontifex, nihilominus Flaminiam ipsamque Bononiã cum Exarchatu Rauennatum, quæ tum imperatori suberant, in potestatem suam redegit: eoque misit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui restitutis vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demãdari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltro citroque illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter

195. Pont.

inter vtranque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunque Vrsinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partim Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanũ tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arrogonũ regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se transtulit: vetuitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atque consilij adeoque moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur, Armator & cultor doctorum virorum, & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberet. In partiendis autem dignitatibus & honoribus, communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorũ, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Ostiensem ex ordine Prædicatorũ delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi sæculares fuêre. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctę Pudentianæ. His addidit duos diaconos, videlicet Iordanem fratrem suum sancti Eustachij, virum multa doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam sanctæ Mariæ in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommodè exstruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri ferè vetustate collabentem restituit, ac pictura summorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret, ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea incohatas. Condidit præterea à fundamentis Sancta sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso: templumq; in ipsorum opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crustra marmorea exornauit: eoque transtulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu exstructis, comitante populo in templum restituit: conduntur que in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodem quoque die basilicam ipsam consecrauit, pridie Nonas Iulij, is dies est habitus. Scribunt historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosius visum, cum semper dum solemnia ageret, lacrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeò ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cùm eas statim optimo cuique & idoneo commiserit. Prius enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde vacantes sedes his statim cõmittebat: quod diceret in mora periculum esse, cùm nõ deessent, qui diuina etiam cupidissimè deriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauperum litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Ioannem vicesimum primum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quã annui crearentur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à pontifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populique Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliundè raperet, quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentissimus, subita tamen morte correptus tertij sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis vaticinio. Adeò enim in immensum excreuerat, vt alta re sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eò amplius excederet. Eius autem corpus Romam

Ti- inu- tio

mam delatum, in facello beati Nicolai à fe condito in bafilica fan&ti Petri fepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno Domini M. CCLXXX. affumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa fui nominis conditum, ornatiore fepulchro & maiore facello exornauit: caputque eius feorfum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacaffe pontificatum quinque menfibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præesfetque conclaui Richardus ex Hannibaldenfium familia Romana, ac fine contentione primaria, qui paulò antè Vrfum mortui Nicolai nepotem, pretura Viterbienfi deiecerat: erat enim huius familiæ hoftis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrfina impediebãt, quo minus electio fieret, nifi vrfus in præturã reftitueretur. Hanc ob rem Viterbienfes Richardum fecuti, conclaue ingreffi, cardinales capiunt & in vincula conijciunt. Quod vbi Romæ fcitum eft, eadem Hannibaldenfium factio familiam Vrfinam ab vrbe pellit, quæ ftatim populariter cum fua factione abiens, Prænefte feceffit. Poft quintum itaq; menfem Gallici cardinales abfentibus Vrfinis, fuffragijs Italos fuperantes, Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IV.

Pon. MARTINVS quartus, Simõ antea vocatus, tituli fanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gall⁹, patria Turonenfis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum facris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia folemnia peregit decimo Kal. Aprilis. Refurrectionis autem die fex cardinales creauit: quorum de numero fuêre Comes Mediolanenfis tituli fanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus fancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad fe venientem, non modò perbenignè fufcepit, verùm & eidem fenatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, reftituit, quod nõ ita ab omnibus probatum eft, cũ ea res excitatura videretur magnas in vrbe feditiones, reuerfis iam Vrfinis & pulfis Hannibaldenfibus. Vrfinis enim ob odium in Nicolaum conceptum, Carolus mirificè aduerfabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tutaturufq; dignitatem fibi à populo Romano traditam, comparato fatis iufto exercitu, in Viterbienfes mouens, eorum agros longè ac latè populatus eft. At Martinus, qui tum in Montefiafcone erat, Viterbienfium calamitate permotus, Matthæum ex gẽte Vrfina cardinalem, Romam properè mifit ad res componendas: qui ex itinere Ioannẽ populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) fecum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldenfis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrfinos in carcerem coniecit, abfolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod eft maximum pœnitentiæ fignum, ac veniam petens abfoluitur. Compofita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbienfium, pontifex Romanis ftatim conceffit, vt ex ciuibus duos fenatores fibi deligerent, qui vrbem gubernarent. Delecti itaq; duo Hannibaldus Petri Hannibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto fuo magiftratu optimè gubernârunt: eò potiffimũ tempore quo Martinus pontifex Palæologum vnionis pacta nõ feruantem, inftante Carolo Siciliæ Rege excõmunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiã veritus, clam fœdera cũ Petro Arragoniæ rege inijt qui regnũ Siciliæ ob Conftãtiam vxorem Manfredi filiã, & Corradini neptem, fuo iure repetebat. Communi itaq; im-

pensa magna classis ab vtroq; parabatur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit sciscitatum, quid sibi vellent tanti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se tunicam laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum consciam fieri posse. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africam contendens, Hipponensium litora vehementer populatus, in Sardiniam redijt, exspectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore missus, apud Miniatem oppidum se cõtinens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruicibus sociorũ remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quam ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruêre, persoluta tamen prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia exspectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadente Ioanne Prochita, in Carolum cõiurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primum vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimine habito cæderentur. Qua in re adeò certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicãtur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitũ exoptat, vt vesperas Siculas cõmemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius, cum octingenti equitibus Gallici nominis, ad recuperandam Romandiolã missus pontificis nomine. Nam dum Forumliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, exspectata astrorum benignitate, vt dum demum erumperent, quãdo eis signum daret. Fecêre illi mandata, & in tempore erumpentes Guidonem cum omnibus ferè Gallis interfecêre. Atque ita vrbs tãta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens, primo Messanam vrbem obsidet, quam certè per deditionẽ tandem cepisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbem minati fuissent. Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) exspectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, exspectaturus filium Salerni principem, quẽ paulò pòst è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat: Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis consanguineusque regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescentibus autem vltro citroque iurgijs, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamen, vt vterque rex centum sibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalam delecto.

Vterque enim rex Angliȩ affinitate coniunctus erat, qui tamen certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem, legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante, nequaquam tantum regnum fortunæ committendũ esse, in hostem mouens, non longè à Neapoli, ingenti suorum clade superatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniam perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si bene monenti legato (vt par erat) obtemperasset. Nam paulò pòst pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondũ victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonensem anathemate notat, eiusque regnum in prædam id occupare volenti exponit, subiectos, à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites quoque

quoque ecclesiasticos Carolo auxilio misisset, ni ei bellum in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab Ecclesia sunt ausi, & quædam etiam castella haud longè posita oppugnare. Verùm cum Guido ipse pœnitentia ductus, pacem cum Pontifice inijsset, & mœnia Foroliuianorum demolitus est in vltionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cepisset, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerant duces, quorum alter in Etruriam missus est, ad eam oram tuendam, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitem vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculum auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Montefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrū Arragonensem auxilium peteret, tanta repentè inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliundè auxilium peterent. Legatum tamen apostolicum pontifex adhortatus est, vt tamdiu populos in fide contineret, quoad Carolus cum supplemento copiarum superuenisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus confirmatisque ciuium animis, in Africam proficiscens febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac propè constans fama, Philippum regis Franciæ filium, comitem Atrebatensem, eius regni caussa aduentare: qui tamen deterrere Petrum nō potuit, quo minus regnum vexaret, cùm iam constaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Arrogoniā cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandū Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris prius interpositis, in prædam occupāti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus (nam Gibellini Guelphos expulerant,) Perusiū proficiscitur. Vbi non multò pòst lenta febri diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense vno, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij delati, multi cęci perducti, muti & claudi pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepêre.

HONORIVS IV.

HONORIVS quartus patria Romanus è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Perusij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimoquinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim seueritatis & iustitiæ Pandulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, sicarijs, furibus, parricidis vellent (quorū tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat) non alium senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & constantia à benè valentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen prudentia tantū valuit, vt non multum corporis vires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura propè videret, quàm omnes simul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasque ædes (quarum vestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans, eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mons ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cùm autem neminem lædere in pontificatu suo constituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparādæ pecu-

197. Pont.

pecuniæ studiosus, cancellarium suum è gēte Flisca in Etruriā misit: qui populos omnes liberos faceret,& eos potissimum, qui se pecunia redimerēt. Persoluere autem ob eam rem Lucenses duodecim millia nummum auri. Florentini verò sex millia, qui statim liberi omninò facti, magistratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iustitiæ creauēre. Non displicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione ecclesiastica ditio futura securior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare.

Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundēsem obsideret, curaretque Petrus Arrago, quo minus in castra hostium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commisso graue vulnus accipiens, paulò pòst malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in potestatem Regis Franciæ redacta est, qui non diu superuixit. Ex febre enim moritur contracta in castris, dum Perpinianum obsidet. Cuius etiam classis non multò pòst in portu Narbonensi à Rogerio Doria capta & incensa est. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autē natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex testamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad secūdos translata sunt: qui hinc Pisanos, hinc Genuenses maritimis prælijs insignes, trahere in partes suas conabantur. Verùm hi odio & armis inter se certantes, tanta rabie apud Lamellum insulam Pisano portui vicinam concurrunt, vt ex Pisanis, qui triremes quadraginta nouem amisere, duodecim millia hominum desiderata sint, partim cæsa, partim capta: quā quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit, quin Genuenses obstinatè nimium Pisanos insequentes, interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeò certè Pisanos attriuit, vt nūquā postea vires recuperauerint. Odoardus verò Anglię rex in Vasconiā tū se contulit, pacem compositurus inter Carolum adolescentem regis Francię filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex sententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apostolicus & comes Atrebatensis, Auelini comite adiuuante, Catinam vrbem occupant, eoque ex Etruria collectas copias transmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Doria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certè animum huic bello Honorius non potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandē superato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tamen post moritur pontificatus sui anno secundo, die vno, corpusque eius à sancta Sabina ad basilicam Petri magni funeris pompa transfertur: sepeliturque sepulchro marmoreo, quod adhuc exstat in numerum à Pio pontifice translatum, vt insignia familiæ indicant, eiusque epigramma: & merito quidem, cum vir fuerit omni vita probatissimus, & Christianæ religionis amantissimus. Nam & ordinem Carmelitarum non satis in cōcilijs probatum, mutatis clamydibus nigris in albas, & ordinem Eremitarum apud Parisios improbatum, confirmauit. Solum autem Cardinalem Ioannem Buccamatium episcopum Tusculanum suo pontificatu creauit, viros dicens & eosdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in tantum collegiū cooptandos esse. Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis, ęstate pręsertim, Tibur proficisceretur vitandi æstus vrbani caussa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem mensibus sedes tū vacat. Nam cùm apud sanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrsinus Comes Mediolanēsis, Hugo Anglicus, Geruasius Andegauensis decanus Parisiensis, & Antherus vir insignis. Hanc ob rem soluto conclaui, in aliud tempus magis salubre rem ipsam reijciunt, maximè verò cum terræmotus ipsi, qui tum permagni fuēre, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICO-

NICOLAVS IV.

98. Pont.

NICOLAVS quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis, apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortẽ Honorij pontifex creatur, collocaturque in sede Petri, ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tum Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat ex omni ferè religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quam cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quas cardinales creat, fuêre Neapoleo Petrus Columna, Hugo de Biliano ordinis Prædicatorũ doctor insignis, Matthæus de Aquasparta Fratrum Minorũ generalis, episcopus Portuensis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud S. Mariam Maiorẽ habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Columna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem posterioremq; partem basilicæ Lateranẽsis restituit, ornauitq; opere vermiculato, quẽadmodum litteræ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineũt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonem Siciliæ regem constitueret: quod nisi triennio id effecisset, in carcerẽ se rediturũ pollicebatur, datis ob eã rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui post benè actam in ordine B. Francisci vitã in sanctos relatus est. Dum hæc aũt in Europa gererentur, Soldanus discordijs Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatẽ insignẽ quidẽ, interfecto Christianorũ præsidio, igni ferroq; vertit. Parem quoq; calamitatem Sidon & Berytus pertulêre, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexillum Christi vocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuêre. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs secuti, cũ Ptolemaidem peruenissent, non minora Christianis quàm Sarracenis dãna intulêre. Soldanus aũt cùm res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitiũ comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cùm eã patriarcha Constantinopolitanus, Tẽplarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolemaidem repetere (vt ipsi dicebant) suo iure, quos profectò bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cũ duobus filijs, totidemq; neptibus in carcerem coniectis, inedia interẽpto, animos Gibellinorũ in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitium minarentur. In Arretinos primũ arma conuersa sunt, petentibus id exsulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiusdem ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio venerant. Verũ cũ Florentini nõ satis suis copijs niderent, etiã eò misêre Carolũ II. cum aliquot cohortib⁹, qui ad pontificẽ iturus, fortè eã tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata sunt castra castris: Tifernũ, ciuitatẽ Castelli mutato nomine nunc vocant. Cõmisso itaq; prælio magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verùm non ita multò pòst mutata fortuna, cadentibus tamen in prælio Guillelmo episcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixêre. Carolus autẽ tanta victoria potitus, rectà ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intel exit, oppugnare statim Caitam aggreditur. N[illegible] uid autem deesset ad perturbandam

Christianorum quietem, inter Philippũ Franciæ & Odoardum Angliæ reges grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomen, audaciam & spem dedit. Soldanus enim, qui tum ęgrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miserat. Interim verò duorum mẽsium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnãs, completis fossis, prædaque militibus promissa, ad mœnia vsque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Christianis erumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur.

Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam properè mittit, qui composita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonensem & Carolum captum his conditionibus (quas suprà memoraui) iam composuerat, quò omnibus in hostẽ liberius proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipsi pontifici bene monenti obtemperarunt, nec qui in præsidio Ptolemaidis erant inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidiè multis, soli tum ad duodecim millia remãsere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano per dromonem ad id seruatum, fugientes, primò secunda nauigatione vsi, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus vrbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno 196. posteaquã à Gotifredo capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Christianorum tamen permansêre. Instabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias suas mitteret. Quo non ita multò pòst mortuo, cũ Adolphus de Naussau electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidẽ insignis, sed parum milite ac pecunijs potens: oppressus enim multitudine hostium, potiùs quàm superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tędio animi (vt quidam putant) quòd malè sibi cedere omnia videret, quodque etiam plus quàm pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam Maiorem, pontificatus sui anno 4. mense vno, die octauo moritur, eoq; loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quò eis liberius eligere pontificem liceret, rẽ ipsam discordijs intestinis biennio menseque tertio in longum deduxêre. Interim autẽ Michaël Palæologus imperator Constantinopolitanus moritur. Quò minus autem eius corpus in loco sepelitur sacro, vetuere sacerdotes & monachi, quòd occidentali ecclesiæ in Lugdunensi cõcilio acquieuisset. Andronicus autem Michaëlis filius, libenter tum quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset. Verùm cùm sedes vacaret, destitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus secũdus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincia Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionẽ pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd instando acerbè nimium, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

CAELESTINVS quintus, Petrus Moroneus antea vocatus, professione anachoreta, patria Esferniensis, secundo à Sulmone milliario cœnobium incolens instante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeò maiore omnium admiratione,

199. Pont.

Aquiliã.

ne, quo ob sanctitatem vitæ à tanto fastigio rerum sponte remotior esse videbatur. Aquiliã itaq; post creationem suam profectus, eò statim cardinales omnes Perusio ad se vocat. Instabant tamen illi & litteris & nuncijs, vt Perusium proficisceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cælestini sententia, quòd ita velle Carolum regẽ intelligebat. Omnes igitur eò profecti, Cælestinum ipsum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuisse ducenta millia hominum Ptolemæus scribit: & se etiam adfuisse fatetur, homines credo motos nouitate rei & sanctitate viri, quod homo heremita ad tantum dignitatis gradum non nisi diuinitus prouectus esse videretur post tam longam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales statim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo heremitæ sunt habiti. Verùm cum Cælestinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeò benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuersis concederet: vnde & contemptus dignitatis, & immunitio pontificatus oriebatur. Erat siquidem ob priuatam vitam, quam antea in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta est: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cęlestinus tantum pondus adhuc sustinebat. Verùm instantibus acriter cardinalibus quibusdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & Canonico [illegible]issimo vafroque, qui primum locum ap[illegible]ntificem tenebat, vt se pontificatu abdicar[illegible] ecclesia Dei ob imperitiam gubernantis pe[illegible]litaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & superstione motus Carolus, hominem amicissimum Neapolim perducit, eiusque animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo se nolle alium pontificem quàm Cælestinum, idque ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pontifex respondit, nil aliud se esse facturum quàm quòd Deus vellet, quodq; ipse è rep. Christiana esse censeret. Tum verò cardinales abdicationẽ hominis quærentes, vehemẽter instant, vt id quamprimum agat, proposito reip. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium ceruicibus ostendebant, affirmantes omnia mala tum accidentia, die iudicij sibi imputatum iri. Motus his verbis vir sanctus & simplex futurũ se in eorũ potestate dixit, modò id iure fieri posset. Quare constitutio omniũ consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem constitutionẽ Bonifacius VIII. eius successor postea confirmauit, quemadmodũ lib. 6. Decretalium apparet. Tum verò Cælestinus ad priuatam vitam se redigens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatẽ dat pontificatus sui mense 6. Atq; ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pontifex creatus, Cælestinũ ad hæremum abeuntẽ, ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendũ tradit. Hac ratione motus, vt ipse dicebat, ne auctores seditionum aliquam calamitatẽ hoc duce ecclesiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarẽtur. Vtcunq; est, constat hominem ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui ambitionis caussa & virum sanctum deceperit, dum eum magistratu se abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coëgerit, anno 1. mense v. post initũ pontificatum. Sunt autem qui scribant, Cælestinum post mortẽ adeò miraculis claruisse, vt plerunq; in concilijs de eo in sanctos referendo habita mentio fit: fuisseq; plerosq;, qui eum pro sancto colerent, & in catalogo Confessorũ recenserẽt. Eius aũt celebritas 14. Kal. Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis V. Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

BONIFACIVS VIII. natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini MCCXCIV. vir quidem doctrina & experientia rerum insignis. Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nā dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeò dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequēdam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebāt. Hos itaque, maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quòd thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quòdque libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasque pōtificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino, eodémque in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant, Bonifacium immisisse subornatores clāculum quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cęlestini hominis simplicis, ei persuaderent, vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserant, vnà cum tota Columniensium familia publico decreto schismatici habentur, beneficijs, dignitatib⁹, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius posteà in decreti formam retulit, vt libro apparet quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisq; multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Præneste, quò se cum Sciarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Præneste, Zagarolum & Columnam confugientes persequitur: vnde non ita multò pòst abire ob multitudinem hostiū necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum solum. Cardinales autem inde quoque dilapsi, Reate periuêre. Sciarra verò apud Antium multum diuque in nemoribus vixit, sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpessus est, quanquam sic quidem æquiore animo exsilium pati mallet, quàm sæuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè, quòd Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nā cum dici à sacerdote tum soleat, Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris; dixit mutatis quibusdam verbis, Memento homo, quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cinerem coniecit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrum restituerit, cùm intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatur, Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorum stirpe ortum vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis sæcularibus pulsis inde, regularibus commisit, instante Bernardo Castaneto Albiensi Episcopo. Edidit præterea sex[illegible] pontificij iuris codicem, suo iussu à trib[illegible] doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terque petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Catinamque cepisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota ferè Italia tumultuaret. Nam & Siculi Arragonensibus fauentes, cōparata classe, Philippū Roberti fratrem bello superāt, & captū in carcerē conijciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiā reuertitur. Fredericus aūt Arrago ex Hispania cū exercitu in Siciliā delatus, non solū Siciliā totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò contra Pisanos Genuenses exarserant, vt & Liburnum ceperint,

incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem suam interponente. Et ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terræmotus exortus est, quantus nunquam anteà: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruêre. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus, ne ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis subtilibus, in medio claustro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iussit: eoque in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate namque sancti Andreæ hæc perturbatio exorta est. Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuêre Archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis, Nicolaus Taruisinus ordinis Prædicatorum magister, Ioannes Murro ordinis Minorum generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionẽ his præstabat, qui limina Apostolorũ visitassent, ad exemplũ testamenti veteris, licet primo quidẽ apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum namq; quinquagesimo quoque anno repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur, vt ait * Iosephus, & serui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præsefert tam animi, quàm corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vastam, liceret. Venerat Romam Carolus Valesi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Constantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat, à Bonifacioque impetrauerat, vt socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principium auxilio exercitum in Asiam trasmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim verò dum res ipsæ componerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Etruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verùm cum legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eò pontificis mandato profectus, continere Florentinos non potuit, quò minus Albos non sine magna cæde ab vrbe sua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameensem Episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eò profectus, cùm nil precibus impetraret, minas quidem addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem subitò in carcere conijcit.

Iubilei ratio.

* Antiqui. lib. 3. cap. 14.

Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonensem Archidiaconum, virum certè insignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt missum faceret episcopum Apameensem. Id si non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad ecclesiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio absolueret. Fecit omnia quàm diligentissimè archidiaconus, ac regem compulit episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post Iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundũ consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arrago, pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam, quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi, Forumliuij populariter commigrarunt: quorũ de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poëta insignis; qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiã Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribãt, Bonifaciũ hoc tempore Hermãni cuiusdã corpus apud Ferrariẽses iam viginti annis pro sancto cultum, exhumari

humari mandasse, ac comburi, habita de eius hæresi quàm diligentissima inquisitione. Hũc ego è fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, cõmemoratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione & malis artibus ad occupãdum põtificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum, vt ipse dicebat, vacantem futurumq; concilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusq; regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio põtificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiam hominis domiturus, Sciarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationẽ suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit. Nam Sciarra seruili habitu Latium ingressus collectis vndique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis è militia Caroli Valesij Ferentinũ præmittit: qui inde ei, si opus esset, auxilium ferret. Ipse verò Anagniã clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumque Romam perducit, vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi confectus perijt põtificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo: sepeliturque in basilica Petri sepulchro à se antea exstructo: quod quidem adhuc exstat in sacello à se condito opere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicã Lateranensem in quo exsecrationes in cœna domini fiunt: quoq; in loco & Philippum regẽ Franciæ, & Columnenses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis terrorem potius quàm religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum vndiq; conquisitum plus, quàm dici potest, sitiẽs. Discant itaq; huius exemplo principes omnes tam religiosi, quàm sæculares præesse clero & populis, non superbè & contumeliosè vt hic de quo loquimur, sed sanctè & modestè, vt Christus rex noster, eiusque discipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quàm timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet. Sunt qui scribant, hunc quoq; discordias inter Italos aluisse: maximè verò inter Genuenses & Venetos, populos quidem nauali prælio satis potentes.

BENEDICTVS XI.

BENEDICTVS vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Ostiensis, Romæ Kal. Nouemb. pontifex creatur. Hic enim ab ineũte adolescentia ordinem Prædicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & pontifex creatus magnum breui tempore virtutis suæ documẽtum præstitit. Ita enim vixit, vt pòst mortem inter beatos meritò censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sciarram, omnesq; Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium, nec apparẽtes, grauiore anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi caussa, hominem Bonifacij censuris irretitũ absoluit, in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quàm pontificẽ decebat, persecutus fuerat. His quoq; bona restituit à galero tantũ rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tẽpus abstinere sunt iussi. Cõpositis aũt hoc modo in vrbe reb⁹, creatisq; cardinalib⁹ quibusdã, quorũ de numero Nicola⁹ Pratẽsis ord. Prædicatorũ est habit⁹, animũ

statim

201. Por

ſtatim ad componendam Italiæ pacem adijcit. Verùm quia in Etruria magis quàm alibi ſeditionibus laborabatur, eo Nicolaum episcopū Oſtienſem cum ſumma poteſtate mittit: qui & nouos magiſtratus Florentiæ conſtituit, in illiſque ædibus [illegible] quas nuper ad recipiendos magiſtratus [illegible] erant, dominorum palatium [illegible]. Tum verò Nicolaus plura his ſibi [illegible] arbitratus, de reducendis exſulibus [illegible] facit: quod vbi ex animi ſententia non impetrauit, propoſito anathemate, Pratum ſe contulit, mortuo deinde non ita multò poſt Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus exſules omnium ciuitatum in agrum Bononienſem conuenientes, primò ingredi Florentiam inſtituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta ſuperingreſſi, vſque ad templum diuæ Reparatę paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dū & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos conſulunt, quid maximè agendum cenſeant, hoſtibus ſuis ſumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non ſine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non ſolum ſua tueri, verùm etiam aliena oppugnare auſi, Piſtorium obſidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præſidio erant defenſum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vſque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac ſanctiſſimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæſtinam ingreſſos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Peruſij (eò enim profectus cum curia fuerat) pontificatus ſui menſe octauo, die decimo ſeptimo, rem deſtinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in eccleſia fratrum Prædicatorum. Nonis Iunij milleſimo trecenteſimo tertio. Fuiſſe autem Benedictum virum optimum ac ſanctiſſimum, declarant miracula à ſe poſt mortem edita, ſanatis ægrotis, pulſiſque dæmonibus è cordibus obſeſſorum. Vacauit tum ſedes à Nonis Iunij vſque ad Nonas Iulij inſequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem conſtituti, à Peruſino populo impulſi perſæpe ſint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

CLEMENS quintus, natione Vaſco, Burdegalenſis epiſcopus Bertrandus Gotho antea vocatus, Peruſij à collegio cardinalium abſens, poſt longam contentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni conſentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes ad ſe vocat: qui ſine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias tranſlata eſt, milleſimo trecenteſimo quinto: vbi etiam ad ſeptuaginta quatuor annos remanſit cum magno Chriſtianorum incommodo, potiſſimùm verò vrbis Romæ, cuius templa magna ex parte ob ſolitudinem & ſitum corruêre, abſentibus his, ad quos quidem ea reſtituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuère, & Philippus rex Franciæ eiuſque frater Carolus nuper ex Italia reuerſus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppreſſus moritur, cum pleriſque alijs, dum pompa coronationis, vt fit per vrbē ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus eſt. Pontifex autem in tanta trepidatione ex equo deturbatus, ſolum carbunculum ex tiara amiſit, precij aureorum ſex millium, vt quidam ſcribunt. Peracto deinde ſolemni, ſedatiſque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullum, licet Ioanni & Iacobo Columnenſibus dignitatem cardinalatus integram reſtituerit. Tres præterea cardinales cum ſenatoria poteſtate Romam miſit, quorum auſpicijs vrbs ipſa atque Italia gubernaretur. At verò cùm cerneret Genuenſes & Piſanos inter ſe grauiſſimo bello implicitos, interimque Sardiniam

202. Pōt.

diniam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ rege concessit, vt primo quoque tempore eam pulsis inde hostibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rasianum regem perpulêre, millesimo trecentesimoseptimo, vt orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verùm cùm postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rasiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eò statim milites quosdam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autem & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque ossa combusta dissipantur. Rescitū quoque eodem ferè tempore est, Templarios olim Christi milites à nostris ad Sarracenos defecisse. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuêre: eorumque bona partim Rhodijs militibus, qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cùm non ita multò post Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfecisset, omnes ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegêre, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autem iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suam redegêre. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi superinductam cernens, patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Theldum, castellum (ita accolæ vocant) ponti impositū. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemente missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem

Templarij ad Sarracenos defecerūt

Veneti maturandum rati, castellum die noctuque oppugnatum, tandem capiunt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potissimùm verò eorū domos qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, sumptis armis, Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cùm cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarienses vndequaque properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnandi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisque direptis eorum bonis, vbicunque locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto & Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruêre tum omnes præter Florentinos & Lucenses: quare his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeūte Roberto Auinionem salutandi pontificis caussa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecêre. Captæ vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est. Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circumquaque muro, eliminatisque fossis. Ijdem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arpi Castelfrancum & sanctum Ioannem condunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt: nam Cursiū Donatum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecêre, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeò nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria, castelloque

Theo-

Theobaldo à Venetis occupato inuississent, à pótifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secúdo rege Neapolitano mortuo filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus Degum Catelanum virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses verbis & minis in officio non posset, equites ex arce in ciues demisit: quorum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Aretinos vexabant: petitq; vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Arretinos desinant. Respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij caussâ à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exsules enim ab imperatore restitui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certè nil poterat esse magis à republica sua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos Alpes trangressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris caussa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera Vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, qui nam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouēs, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo cōpositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorū dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes ferè ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quā modò etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tū verò Germani cum ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphæi Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuêre. Mouens dein Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Gilberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cùm acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquêre. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecêre, Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum suscipiunt.

piunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Gallię rebus, imperator Amedeo Sabaudię comite, Pisanorum Genuensiumque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quò etiam non ita multò pòst applicuêre & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præseferentes. Nam Robertus rex marescallum suum cum duobus millibus equitum in Etruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant, id ex vtilitate prouinciæ à Cleméte factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, immò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebãtur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Cleméti placuit, quod scriptum apud Homerum est, Vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamẽ Viterbium primo, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoque cum vrbana multitudine perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrsinis, interfuêre. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis, locisque munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt: qui ædes suas propè Tiberim & Hadriani pontem sitas, validis præsidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè in statiuis collocato populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coëgit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Héricus autem Perusio iter faciens, cum Arretiũ peruenisset, Robertum regem maiestatis reũ facit: citatumque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pontificis enim proprium esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Arretio imperator, in Florentinos & Lucenses cum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbẽ oppugnare non posset, occupato Bonitio, eodẽq; munito, Senensibus bellũ indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei subministrabant. At verò cum ægrotare cœpisset, ad Marcereti balnea se contulit, vnde multò imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi post aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & pręmijs monacho quodam, qui ei eucharistiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt.

Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Hugutionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò post ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos, in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur, audito incẽdio basilicæ Constantinianæ vehementer indoluit: pecuniasque clero ac populo Romano misit ad templum restituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno sit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequẽter eclipses solis cometæque portendebant, & ipsa pestis, qua ferè vbique tum laboratum est. Clemens autem cùm animum ad componendum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis varijsque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hierosolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium

nium quædam inhonesta petenti, quò minus id impetraret, restitit: nam damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certè nunquam obtinuit, secundum postremò impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Saracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipse optabat, vt ex eius cōcilijs apparet. Præterea vero & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compositum in Viennēsi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur: octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septendecim, dum nō satis inter Cardinales constat, quem potissimum deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absque auctoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficisci liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tū verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quòd cernebāt Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens Papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali Concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis, &c. postea registrata. Postremò Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui reclusorum fecit, quæ in libro cæremoniali exstat. De quibus omnibus latissimè in libris, quos de varia creatione Romani pont. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creare consueuêre, breuibus subijcere placuit, vt nihil postremò desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanā Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisque subscribens iureiurando votoq; promittit obtemperaturum se illis si pontifex factus fuerit. His actis, stato quodam die prima comitia indicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, à summo deorsum apertis, quas croccias vocant, in capellam vbi corpus Christi asseruatur, conueniunt. Ibi diuina spiritus sancti ritè sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia. Quisque autem quos eligere decreuit, in codicillo ante describit, huncq; suo annulo obsignat. Inde tres ex patribus ad altare ascendentes, Decanus videlicet presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, custodes ipsi omnium, ac inspectores adstantes.

Posthac eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem post quā ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes, sublatum altius ostendunt, consistentes in subselliorum medio, vnde spectari, & audiri à circunstantibus possunt: numerant mox codicillos, quorum, vt conuenisse numerus inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronunciandi traduntur. Patrum quisque papirum tenens, ac pugillare, quos quisque eligit, chirographo annotatus. Nullius autem ex Alexandri III. constitutione pro pontifice haberi potest, nisi qui duarum partium ex carnalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus est: sin minus, liberum est cuique quem voluerit patrum, non electū à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio accessus.

essus appellatur. Rarum est quempiam ex solis co dicillis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet. Alius est quoque creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem est, cùm duæ partes cardinalium non exspectato, vt vocant, scrutinio, sed voce tenus omnium consensu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum salutant, atque venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IV. renuntiati fuerunt.

IOANNES XXIII.

203. Pōt. IOANNES vigesimustertius, Iacobus Caturcensis anteà vocatus, episcopus Portuensis, post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, Nonis Septembris in ecclesia cathedrali coronã pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cũ curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcẽsis eius ex sorore nepos, & Ioannes Caietanus sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Prætereà verò in sanctos Confessores retulit Ludouicum episcopum Tolosanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt antea dixi, abdicare autem se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, annulo, mitra, cappa, pileo camisiaque Romana. Priuatum autem, degradatum (vt istorum vocabulo vtar) ac curiæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactam esse vitam cum morte commutare, quod in pontificem coniurasset. Ecclesiam verò Tolosanam quam vnicè dilexerat, ad archiepiscopatum transtulit: eius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus, quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoque archiepiscopatui Narbonensi adscripsit, Limosam, & abbatiam sancti Pontij. Adeò præterea rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit: & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias vicissim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesijs constituit, ac cõstituta prius in aliam formam transtulit.

Hac tamen gratitudine vsus est, quod Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his, quæ ordini obessent, additisque institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cùm verò Cæsar Augustanam ecclesiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus ecclesijs ex vndecim, quæ Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis resisterent, Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quę ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hispaniæ maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice constitutum, caput in maritimo Siluensis diœcesis oppido repositum est: militibusque omnia bona Templariorum, annuente rege Portugalliæ concessa sunt, quò liberius militiæ Christi vacarent. Cuius censor & moderator est abbas Alcoasiani monasterij Cisterciensis ordinis Vlyxiponensis, qui & conscribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet episcopum Herfordensem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum, & Thomam Aqui-

quinatem ordinis sancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & scriptis multa superius annotauimus. Creatis deinde septem cardinalibus secunda ordinatione, M. CCCXXII. statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Christum eiusque discipulos nihil priuati vel proprij habuisse, quod certè non multùm cum sacra scriptura conuenit, quæ multis in locis testatur, Christum eiusque discipulos ac veros imitatores nil proprij habuisse, vt illud euangelij: Qui non vendiderit omnia quæ habet, & pauperibus dederit, non potest esse dignus me discipulus. Prætereà verò hæreticum putauit esse, si quis affirmaret ipsis discipulis vendendi, donandi, testandi, acquirendi suopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium transeant: vnde fit, vt domini mancipia nō sibi, sed domino acquirant: vel acquisita prius, ex arbitrio & mandato eius pauperibus distribuant. Harum autem institutionem litteras apostolicas ad gymnasia publica transmisit, ne amplius scholastici ea de re disputare auderent. Damnauit præterea glossulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exusti fuêre. Habita præterea constitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnæ & fratris Matthæi è gente Vrsina ordinis Prædicatorum, ratio est habita.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à monte Catino ab Hugutione Fagiolano superatus est. Verùm Lucenses non diutius tyrannidem Hugutionis laturi, capta occasione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Castrucium virum domi nobilem & manu promptum, quē in carcerem coniecerat ob prædam ex hostibus captam, ad supplicium ducit. Pulsus itaque Luca Nerius, patrem in Lucenses concitat, cui quidem ex vrbe in hostem prodeunti Pisani statim clausêre portas. Is autem cum filio ad Malaspinas confugiens, tentato sæpius, ac frustrà ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam solum paternum pontifice iubente redijt. Atque ita Castrucius ab extrema calamitate ad summam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucensis traductus est. At verò pontifex intelligens & Estenses pulso præsidio ecclesiastico, omninò Ferraria, & Vicecomites adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos esse: omissis, vt ipse dicebat, ad tempus Estensibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicum, qui titulos imperij sibi vsurpat, quàm in Vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenses à conciuibus suis Guelphis pulsi, adiuuante Roberto rege, cuius potestati ciuitatem commiserant, Sauonam populariter migrauere. Hos postea etiam extorres bello insequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonensibus in potestatem suam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens discessu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valesij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præsidio esset: & his potissimum, qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm superueniente Ludouici imperatoris iussu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaque vrbs in potestatem Vicecomitum redigitur. Potitur & Castrucius non ita multò post Pistorio, vt Guido Petramala paulò ante Tiferno, Florentinis aduersantibus. Sed Castrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cū mille & quingentis militibus ei auxilio miserat, Florentinos magna clade superatos ad mœnia vsque persequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium inesse, ei sacra interdicit more solemni, vt fieri consueuit: Guidonemque Petramalam post occupatum Tifernum, sacerdotio exauctorauit, Cortonam quoque à diœcesi Arretina separatam in ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbiensi Cortoniensium episcopo. Interim autem Nicolaus Estensis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis ecclesiæ oppidum vi occupat, adiuuante Bassarino Bonacossio vrbis Mantuæ tyranno, qui sororem Nicolai paulò ante in vxorem duxerat. Hi autem iunctis simul copijs Bononienses aggredi sunt ausi, sed à Bertrando ecclesiæ copiarum duce superati, cum magno incommodo abiere, non ita multò pòst à pontifice anathemate notati. Ferrarię præterea interdictum sacris, donec Argenta redderetur. Castrucius verò adeò Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incursiones in eos faciebat, vt desperat ōe

rerum

rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrsinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur, omnibus Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui rempub. administrarent addito præfecto, quem ex gente sua vrbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimisit, dum Lucæ essent, vbi imperator à Lucēsibus magna cum benignitate susceptus est. Inde verò abiens comitante cum mille & quingentis equitibus Castrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iussu cleri populique Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cū Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum ex Reatino agro oriundum, pōtificem statim creat, Ioannis vigesimitertij æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, sed doctum, & ad res agendas aptissimum. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaque pseudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Christi vicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & episcopos homines suijpsius consimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidijs Pistoriū occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Pisam Lucamque peruenit: inde verò in Pistorium mouens, ciuitatem diu obsessam fame ad deditionem tandem compulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortasse occupasset, ni Castrucio graui morbo ex immensis laboribus contracto, mori cōtigisset. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Pisis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præsidia disponerent, vrbibusque ipse potitus est. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, vt accepta grādi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tamdiu obsidem apud se detinuit, quamdiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Pisis antipapa, Marcoque Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniam iturus, nequaquam ab Accio in vrbe recipitur paternarum iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obsidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creātes: qui statim dedentibus arcem Castrucianis militibus, Luca potitus est. Verùm nō ita multò pòst absente Marco, Germani milites mutata sententia, Lucam vrbem cuidam Genuensi ex gente Spinola, qui multum classe valebat, vendidēre. Abeunte prætere a in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spectante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapam è medio sustulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, instante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, impositis decimis, quæ Philippo ipsi ad expeditionem ituro, darentur. Ceperant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Bohemicis statim expelluntur, quos ante Brixiani contra Bergomates in Italiam accersierant: quorumque auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamque ceperat. Is aūtem inita cum Ioanne rege Bohemiæ amicitia omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Bohemiæ rex amici ac socij erant, illis Robertus ac Florentini repētè aduersabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum discrimine habito. Mastinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses Patauij, Estenses Ferrariæ domini, amicitiam & societatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Pistorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibusdam ciuibus, nemineque aduersante. Interea verò Marchiones Estenses non prius interdicto ecclesiastico absoluti sunt, quàm Ferrariensium precibus fatigati, Argen-

Argentam à se occupatam, ecclesiæ Rauennati reddidêre. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, castellum sancti Felicis agri Mutinensis obsidere incipiunt. Verùm superueniente Carolo Bohemiæ regis filio, Manfredoque cognomento Pio Carpi domino, qui societatem simul inierant, Estenses funduntur fuganturque. Ex eorum militibus ad octingentos cecidisse ea pugna constat, multosque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Estensem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononiensis, comparato satis iusto exercitu, cui & Galeotus Malatesta Ariminēsis, & Franciscus Ordelaphus Foroliuiensis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hostasius Polentanus Rauennas præfuêre, Ferrariam obsidet. Nam hi omnes suarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cùm prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto sancti Antonij suburbio, cùm auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Mastino Scala, ab Vbertino Carrariensi missæ, animũ ad erumpendum Ferrariensibus dedere, qui & hostes fundunt, & omnes ferè duces capiũt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Euensi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad suos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Estenses capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Estensis, in Agrum Bononiensem mouens, longè omnia populatus, à capienda vrbe paululũ affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Bohemiæ Bononienses sperabant: & iam esse in itinere dicebatur, cùm subitò ei nunciatum est, & Mastinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepisse, & Acciun Vicecomitem Papiam ingressum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab instituto itinere discedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipse profectus, cùm superare munitiones Vicecomitis non posset, vastato Mediolanēsium agro, Parmam deinceps re infecta rediјt: vbi quoque intellexit Americum Castrucij filium, Lucam amicorum opera recepisse. Oppugnabatur tamen arx, quã etiam rex accepta grandi pecunia Lucensibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæsus. Nam Vicecomites capta iam arce Papiensi, longè & latè vires suas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij imposito Germanorum præsidio, commẽdataq; Parma Marsilio & Petro Rubeo in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus cōpijs pollicitus. Abeunte autem Rege, Bononienses ipsi adiuuantibus Florentinis, & & Marchione Estensi, pulso legato, in libertatem se vendicant, cæso tum in vrbe, tum in agris ecclesiastico præsidio. Hanc ob rem legatus omni ope destitutus, Auinionem proficiscitur anno Domini M.XXXIV. quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis suæ anno nonagesimo, pontificatus verò 19. mẽse 4. relicta in thesauris tanta vi auri, quanta nullus ante se pontifex. Sepelitur autem in ecclesia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui scribant, Petrum Muroneũ, quondam pontificem, à Ioanne in sanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos insignes magnis præmijs & honoribus cum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum est habitus.

BENEDICTVS XII.

BENEDICTVS duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cistercienfis, Iacobus antea vocatus, sanctæ priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, statim censuras in Bauarum à Ioanne factas, vt in vsurpatorem imperij confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia respiciebãt, cùm vnusquisque quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur, Scaligeri enim non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga regium, Estensis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cùm Scaligeri

214. Pōt.

geri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abijsse Parma intellexissent, eò profecti, vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, soceri copijs aditus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltrò dedentibus, Regium Lepidi in potestatem suã statim recipit. Tum verò crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Pataulum, dedente Vbertino Carraria, in potestatem suam redegerat, ad tantum dominatum exstinguendum omnes ferè Italiæ populi & principes simul coniurarunt, maximè autem Veneti & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga Estensisque, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At verò cùm Veneti timerent, ne dũ potentiam vnius exstinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrariensibus, dimissaque Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodũ cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuêre.

Pontifex autem misso in Italiam legato senatui populoque Romano persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandem & ecclesiæ auspicijs administrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnæ senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verùm cùm pontifex Stephanum ad se Auinionem vocasset, Vrsus Anguillariæ Comes, Stephani collega, Frãciscum Petrarcham virum eloquentissimum, maximè autem vernacula lingua rithmisque vulgaribus, corona poetica in Capitolio donauit, adstante populo omnique Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecentesimo trigesimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinũ Vicecomitem Ioannemque eius fratrem archiepiscopũ Mediolanensem, Mediolani, aliarũq; vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Regij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Estensi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit: quod vacante imperio, omnis eius potestas in pontificem recidat, Iesu Christi supremi regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Estensi hoc vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummũm auri ecclesię Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore 6. presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario vel pollicitationibus nunquã potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos apertè odio habebat. Cõponere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quã sæpissimè inter se concertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit, & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: suoque iussu impensaque basilicæ sancti Petri tectum restitit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense tertio, die decimoseptimo. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed Ecclesiæ reliquit. Iotum pictorem illa ætate egregium, ad pinguendas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes verò collacrymarunt: idque in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præsetulere.

CLEMENS VI.

95.Pō. CLEMENS sextus, patria Lemouicensis, Petrus antea vocatus, primò monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pontifex Auinione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinæ, compositæque eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque Nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimosecundo, coronatur xiiij. kalendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus sui anno primo octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutellensis professionis, & Guillelmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorũ alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, centesimo quoque anno (quod sæculum antiqui appellabãt, vnde ludi sedulares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque auno id facere libenter annuit cum dicerent, ætatem hominũ iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret, totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim, solos Vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij. Galeotum Malatestam & fratres, Arimini, Pisauri, & Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium, Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaëlem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boscaretum Aesij: Guidonem Polentensem, Rauennæ: Franciscum & Sinebaldum Foroliuij & Cæsennæ: Ioannem Manfredum Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipsa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florentini ciues admodum potentes, à ciuibus suis pulsi, Pisanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iam Ferrariam miserant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequester enim ad eam rem conficiendam, Ferrariensis ab vtroque electus est. Verùm cùm Florentini alia super aliam clade tum à Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantam emptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus à Pisanis obsessis non omisere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomento Vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualterium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & extinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuere Arretini, Pistorienses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum Accius Corrigiensis Parmam vrbem, quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, comparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsque persecutus sit. Tum verò Obicio desperati-

Vide Sabellicum lib. 8. Ennead. 9. non longè à fine.

one rerum motus, Parmam ipsam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Cùm autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non possent, necarenturque quotidiè multi in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis episcopus, ciues armatos in episcopatum properè ad se vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem se ciuibus videns, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, incolumis cum militibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abijt. Verùm plebs ipsa ingrata vt semper, nobiles ciuitatis, quorum consilijs & armis libertatem consecuta erat, exsules facit, direptis eorum bonis ædibusque euersis. Et ne quid deesset ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ discordiæ exortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe virili moriens, Ioannem filiam Andreæ nepotis sui Caroli regis Vngariæ filio vxorem dedit. Neapolim enim illis diebus adolescens venerat. Verùm Ioanna hominem socordem perosa, eum in vrbe Auersa per insidias interimit: alterique fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuisse constat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum scelus vlturus, cum paratissimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum senatorum ex auctoritate apostolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus scriba, vir quidem erecti ad libertatem excelsique animi, occupato armis Capitolio, tantum sibi beneuolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret, hoc titulo vsus est: Nicolaus seuerus & clemens libertatis, pacis iustitiæque tribunus, ac sacræ Romanæ reip. liberator illustris. Hac autem verborum pompa tantam de se & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamque ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascentem, vt ipsæ putabant, respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium consulit, parti aduersatur, repentè ex patrono tyrannus est habitus. Hanc ob rem septimo magistratus sui mense, sponte sua, ignaris omnibus, mutata veste, per obscuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Bohemiam proficiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litterarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæsarem designari paulò antè fecerat. Captus itaque tribunus à Carolo, & Auinionem missus, pontifici dono datur. Ludouicus autem Sulmone post longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico, relicto ad regni custodiam duce Dyrrachino Roberti regis nepote: quem Carolus prælio superatum & captum, vltimo supplicio affecit. At verò cùm ferè in tota Italia peste laboraretur, Carolus relicto satis magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maximè tempore, quo Ioannes archiepiscopus magni animi consilijque vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum vrbis componerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscuè senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm nō satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quique plebeij ordinis sint, quò omnes ferè peregrini sint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaque senatores sunt, Petrus Sciarra Columnensis & Ioannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeò triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cùm ob iubileum contagione hominum & multitudinem vndique Romam commigrantium squalore, situ, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in potestatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltrò dedentibus. Quare pontifex commotus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Canem grandem Mastini filium, omnesque Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamq; sui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiā misit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistorienses ac Pratenses aggressi, eos tandem in potestatē

suam

ſuã armis redigunt. Verùm poſteà ab archiepiſcopo vexati duce copiarũ Ioanne Au'<gio, vix tũ quidẽ ſe mœnibus tutati ſunt. Defeciſſe tũ Anglare & Burgũ ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidũ ad Vicecomites conſtat. Pugnaſſe tum etiã legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali in quo primo victi Genuenſes ſunt: mox victores præfecto claſsis Philippo Auria & Chiũ inſulã de Venetis cepêre, & Euboëam (q̃ Necropontẽ vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens aũt quieti Italiæ tandẽ conſulturus, Ludouicũ Tarentinũ principẽ, regẽ Neapolitanũ decreuit, pacem cum Vngaro inſtaurat. Vrbẽ Auinionenſem à Ioãna regina emit, eius in patrimonium habebatur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundẽ enim & eò amplius ob regnũ Neapolitanũ eccleſię Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugellio obſideret, Senẽſes, Arretini, Perufini ſuis rebus timẽtes, nouã ſocietatem cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cùm Vicecomitibus Piſani apertè non poterant ob Cambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui reſiſtere Vicecomiti nequeuntes Carolũ imp. in Italiã vocant. Hanc ob rem motus pontifex veritusq́, ne in Italia ferro ac flamma vaſtaretur, quemadmodum ſe facturum imp. minabatur: & Vicecomitibus Bononiã hac lege permittit, vt xij. millia nummûm auri quotannis eccleſiæ perſoluerent: & pacem inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter iſtorum Piſanos, Lucenſes, Senenſes, Perufinos vexaret, vtq́, Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ obtemperaret, libertatemq́; Cortonenſium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippũ regem Franciæ & Eduardum Angliæ annixus eſt, ſed fruſtra: adeò erant ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæſis xx. Gallorũ millibus, Calleſium xj. menſibus obſeſſum, vi tandem cepit. Eadem quoq; fortuna ſuperantur Scotij ab his, qui Eduardi auſpicijs in Scotia tũ militabant. Pontifex aũt boni paſtoris officio functus, cum foris prodeſſe Chriſtianis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatu conſuluit. Aliquot enim præſtantes viros in cardinales legit: maximè verò Aegidium Archiepiſcopum Toletanum, Nicolaũ Cappocium Romanum ciuem, Rainuldum Vrſinum eccleſiæ Romanę protonotarium. Nepotẽ quoq. ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea pontificatum adeptus eſt, & Gregorius XI. appellatus. Sunt qui ſcribant, hunc pontificem in ſanctos retuliſſe Iuonem presbyterum & confeſſorem Britãnicum. Pontificatus aũt ſui anno x. menſe vj. die xxviij. 1352. mortuus, Auinione ſepelitur, adhibita a cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

INNOCENTIVS ſextus, patria Lemouicenſis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuiliſq; iuris vir conſultiſsimus procurator primò, mox epiſcopus Claromontanus, deinde cardinalis pontifex tandem creatur, anno Domini 1352. xvj. kal. Decemb. Fuit autẽ vir integerrimæ vitæ, magnæq́ conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica non niſi probatiſſimis ſacerdotibus tum vita, tum doctrina dedit. Poſt verò coronationem ſuam multas reſeruationes à Clemente factas ſuſpendit: conſtituitq́ue ſtatim vt omnes prælati, omneſq́ qui beneficia habebant, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues paſcuas à proprio paſtore, non à mercenario cuſtodiri debere. Impẽſam quoque domeſticam, quæ magna erat, imminuit, familiam ſuam ad certum & honeſtum redigens numerum. Nec domi voluit niſi viros habere probatiſſimos. Idem vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dictitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorum vitam cæteris exemplo eſſe debere ad imitationem Saluatoris noſtri, cuius tota vita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. Prætereà verò ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim ſan. elicos

206. Põt.

Vita eccleſiaſticorũ alijs exẽplar.

non facilè etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dum bello repetit, quæ à tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium nanque Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum insignem, è latere suo in Italiam misit qui bello tyrannos persequeretur, ditionemq; ecclesiam tutiorem redderet, eò maxime tempore, quo imp. Constantinopolitanus Arragonum res, & Veneti contra Genuenses fœdera inter se iniêre: Hi autē comparata ingenti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatum est ab aurora vsque ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cæduntur Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fudūt, eorumq; triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanensi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauium principem, Veronensem, Ferrariensem, Mantuanum, & Florentinos in se concitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demum iretur. Pugnabatur terra marique: sed Genuenses præfecto Pagano Auria mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiam Peloponnesi promontorium Venetos superant: eorumq; præfectum Nicolaum Pisanum captū cum quinque millibus hominum, Genuā perducunt, anno Domini 1354. Verùm sequenti anno mortuo archiepiscopo Mediolanensi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuêre. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius à Bernaboue & Galeatio suadente pontifice, Aegidioque eius legato. Interim verò Calolo annes Constantinopolitanus imperator in patriam redijt, pulso armis Ioanne Cantaculeno imperij contra ius fasque occupatore. Id autē factum est Francisci Gatalusij Genuensis opera, viri rerum maritimarum peritissimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi signum præsefe: ens, quam certè insulam superioribus annis Turcus Gatalusijs ipsis vi abstulit, occupata prius Constantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certè minor perturbatio quàm Constantinopoli tùm fuit. Franciscus enim Baruncellus Romanus ciuis admodum potens, pulsis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiā dignitatem sibi vsurpat cum his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionensi ductū, Romam mittit ad tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verùm cùm non ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatem persequeretur, maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitolium se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum verò auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur. Imperator autem regis Bohemiæ filius, perbenignè à Carrariensibus, Gonzaciacis vicecomitibus susceptus, Mediolani coronam ferream, vt mos est accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorum, totiusq; ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florentini, nisi prius data ingenti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neq; Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyranni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romand olam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat Ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpotè Galeotum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flamminia, Varrenses in Piceno. Ordelaphus autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtemperantes bello biennio persecutus, eos tandem è Foroliuij, Foroque Popilij ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi,

nensi, viro huic familiæ amicissimo, sed maluere totum constanter amittere, quàm partem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeò Foro'iuij delectatus est vt & ærarium ecclesiæ & pecuniam ab Auinione missam, vnde arces Italiæ ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi composuerit, quibus adhuc prouincia ipsa vtitur. Cùm autem Aegidius Italiam pacasset, arcesque in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, omnesque Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit Arduinum Burgundum abbatem Cistercienſem, hominem rebus agendis nequaquã idoneum. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeò vexauêre, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisque villis omnibus, quæ passim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulphus Malatestatum erat, quem populus abdicare se magistratu coëgit, qui nunquam cõgredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundæ vrbis quàm inferendæ contumeliæ caussa, leuibus aliquot prælijs ante portas commissis, cum magna præda domum redeunt, instante iam autumno: Bernabos quoque Bononiam bello agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitũ dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit, Firmum in mercedem proditionis accepturus.

Verùm dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montem clarum tanto prælio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hãc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos prępotentes omne crimen conijcientes, quòd auarè maligneque stipendia militibus persoluerent, Ioannem Agnellum exsulem Bernaboui amicum, & Cambacurtis aduersantem reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suã redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipendijs militare solitos milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante pot[iss]imum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno Domini millesimo trecẽtesimo quinquagesimonono. Non quieuêre autem compositis etiam hoc modò rebus Romani: nam pulso senatore, septem ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem senatorem creauit, mandauitque vt magistratum Reformatorum omninò aboleret. Erat autem tum maximè intentus abolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcum liceret. Verùm cùm Angli in Pitriensi agro Gallos superassent, cepissentque regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fecisse videbantur. Cùm Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardum carpere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat, cùm & Pisani, qui rem nauticam optimè norãt, cum Florentinis, & Veneti, qui classe plurimùm valebant, cum Ludouico Vngariæ rege bellum gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tum obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebant. Nam Marinus dux affectatę tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus sui anno nono, mense octauo, die sexto moritur: eo potissimum tempore, quo & Bartholus Saxoferiatus vir ista ętate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortem tanta solis defectio facta est quanta nunquam anteà. Visum itaque omnibus est tantæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

VRBA-

VRBANVS V.

207. Pōt. VRBANVS quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, S. Victoris Massiliensis abbas, absens etiā omniū consensu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis, ingentis animi, innocentissimæq; vitæ, statim ad tuendam libertatem ecclesiasticā animum adijcit: eorumq; opera vtitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidiū enim Hispanū virum pręstantē (de quo antea diximus) in Italiā cum summa potestate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagā, Nicolaū Estensem, Franciscū Carrariū initis fœderibus in Bernabouem concitauit, vt ꝑlio ab his superatus & saucius ægrè aufugerit, amisso in bello filio, captisque Andrea Pepulo Bononiēsi exsule, Sinebaldo Ordelapho; Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigensi, & Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum suarū ducibus. Permoti aūt calamitate Vicecomitųm, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges legatos ad Aegidiū misêre oratum, vt Vicecomitibus pacem redderet. Non discessêre re infecta legati: reddita siquidem pax est, quę nō diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militans, cum Florentinos bello lacesseret, eorū copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hāc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Arretium & Cortanam dubio Marte quattuor horis: atq; demū Thomas ita hostes superat annitente peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaserint, atq; ipse dux in deditionem venerit. Huius aūt tantæ victorię fama permoti qui ab ecclesia defecerant, statī deditionem fecêre. At verò cùm Vrbanus ad quartum sui pontificatus annū in Italiā venisset cōponendarū rerū caussa, ei legat⁹ Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romā proficiscitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob seniū Viterbiū redijt: vbi & tertio mense post moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisq; animi: quiq; dignitatē ecclesiasticā, dum vixit mirificè tutatus est. Eius aūt corpus Assisium delatū, in ecclesia B. Francisci tumulatur, sepulchro à se condito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam ꝓfectū, eò & ipse quoq; cū vxore & liberis statim aduolans, in itinere Lucam Pisanis, Miniate oppidū Florentinis adimit, sibiq; vendicat. Profectus ne sit Romam, haud satis constat. cum ab Innocentio VI. pontifice Rom. coronā imperij accepisse dicatur, cardinali Ostiensi Romā ob eā rem misso. Accepta aūt à Florētinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, 3. mense posteaquā venerat, Italia cessit, anno 1368. Vrbanus verò apostolorū capita diu quæsita tandē inuenit: desierant enī in honore esse propter desuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, adstante clero populoq; Rom. Idem quoq; pōtifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tū in Monteflascone construxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficisci liceret, vitandi vrbani ęstus caussa. Breui aūt in Galliā reuersurus Ioānem Haucut egregium copiarū ducem è carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, ꝗ antè sub Aegidio militauerant, vt tam diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteretur. Redire nanque ad Italiā ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno 8. mense 4. Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eò maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romam voti caussa venerat, motusq; nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, viro strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

08.Pōt. GGregorius XI. patria Lemouicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus, S. Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auinione pōtifex omniū cōsensu creatur. Hūc enim adolescētē, vix 17. annū attingētē, Clemens 6. eius patruus, cardinalē creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis, q̄ ecclesiæ consuluisse, eundē ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldū, q̄ tū Perusij legebat, disciplinæ gratia statim misit, vbi tātū in quouis genere doctrinę ꝓfecit, vt idē Baldus eius auctoritate in cōfirmādis rebus dubijs plerunq; vteretur. Fuit ꝑterea tātæ innocētiæ & placabilitatis, adeoq; humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eo itaq; tēpore, quo pōtificatū inijt, Romę senator singulo semestri à pōtifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autē custodiā totāque reip. administrationē & curā Bāderesij tū gerebat. Bānderesij enim appellati sunt Germanico verbo à vexillis, quib⁹ in bello vtebātur. Singulæ .n. decuriæ signa internoscebantur suo. Capita regionū nūc vocātur, qui vrbis tribubus ꝑsunt. In Cisalpina autem principes illi, quos diximus in Viccecomites coniurasse, Regiū à Vicecomitibus possessum, ꝓditione occupāt. Supererat arx, per q̄ Bernabos vrbē ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiūque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cū Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnū suffectus, magnarū discordiarū inter Genuēses & Venetos caussa fuit. Nam dū Famagustæ coronationis suę pōpā duceret, adessetq; Genuēsis & Venetus Bailus, (ita .n. appellāt mercatorū Prætores) velletq; vterq; ad dextrā regis incedere, tantus repētè tumultus exortus est, vt Genuēses cęsi ac pulsi per ignominiā sint, rege in Venetos magis q̄ in Genuēses inclinãte. Hanc ob rē Genuēses Petri Fregosi auspicijs, Dominici Fregosi ducis fratris, cōparata 24. triremiū classe, Cypriū hostili animo inuadūt, 14. millibus hominū in insulā positis, qui omnia ferro ac flāma vastarēt, ob violatū ius gentiū. Rex verò ab omnib⁹ auxilio destitutus, ad misericordiā cōfugiēs, dedita Famagusta, 40. millia nūmûm auri quotānis Genuēsibus pollicetur, si pacē reddiderint. At verò cū legatus pōtificis in Italiā venisset, resq; ecclesiasticas recēseret, inita cum Vicecomitibus pace, initium perturbādi omnia à Pratēsibus ortū est. Hi.n. vindicare se in libertatē à populo Florētino quærētes, exercitū ecclesiæ permittēte legato in Etruriā vocāt: quē ita Florētinus popul⁹ pecunia corrupit, vt eorū auxilio Pratū ingressus, & cōiurationis capita vlt. supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis litteras, & nomē ꝑseferētia, pluribus cohortibus distributa, ad oppida trāsmiserint: populos vt dominos cohortātes, vt libertatis memores, ecclesiæ iugū reijcerēt. Primi autē Tifernates (quos Castellanos vocāt) ab ecclesia desciuēre, hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbiēses, Foroliuiēses, Asculani, secuti sūt. Occupauerat tū etiā Astrorgius Māfredus sub Bauaro, tyrānidis dulcedine gustata, Granariolū agri Fauētini castellū, ad quē opprimendū è Bononia legatus Ioannē Haucut cū aliq̄ cohortibus mittit. Tutati sunt Astrorgiū Florētini & Bononiēses, q̄ excluso Haucut cum omni ꝑsidio, in libertatē se vindicauerāt. Haucut verò cernēs Fauētinos ad rebellionē spectare, & ciuitat. m crudeliter diripuit, cæsis passim omnib⁹, quos obuios miles habuit: & solum vrbis 20 millibus nummûm auri Nicolao & Alberto Estēsibus fratribus vēdidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimēta exercitus sui ad tēpus reposuit. Tum verò pōtifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalē Gebennēsem legatum cum 6. millibus eq̄tum Britonum in Italiā mittit, q̄ ꝑ Taurinos descēdētes, sine vllo maleficio vsq; ad Bononiæ portas ꝑuenēre, vrbē obsessuri. Sed legatus cognito Florētinorum aduētu, q̄ Rodulpho Varraneo duce Bononiēsib⁹ suppetias ferebāt, cum copijs suis Cesennā hyematum cōcessit; in qua vrbe ita tumultuatum est ob superbiā Gallorū, vt 600. Britones interfecti sint, reliq̄ vrbe eiecti. Qui postea per arcē ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia cōpleuēre: neq̄ his quidē parcētes, quorum ætas suppliciter veniā petit: solę virgines & iuniores matronę ad iniuriā reseruatæ sunt. Foroliuienses autē veriti ne à legato inopia cōsilij & gubernatoris opprimerētur, Sinebaldum, Pinum, Ioannem, Theobaldum, Ordelaphos dominos in vrbē recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defensi cōstantissimè sunt. Existimans autē Gregor. pōtifex, hæc omnia mala, q̄ in Italia cōmittebantur, sua absentia fieri, naufragiumq̄ tam diuturnum absente gubernatore cōmitti, de ꝓfectione sua ad Italiam vir bonus diu multumq; cogitare cœpit: sed hominem maximè mouere cuiusdam episcopi verba, q̄ interrogatus à pōtifice dum simul ambularent, cur nō rediret ad ecclesiam suam, q̄, aut par erat, tandiu sine pastore nudam relinq̄: Cur, inq̄t, tu summe pōtifex cæteris exēplum daturus, tuum episcopatum nō repetis, ecclesiamq; Romanam? Motus his verbis pōtifex, paratisq; in Rhodano vna & 20 tire-

triremibus, aliò se iturũ simulãs, ne à Gallis retineretur, si se profectuũ ad vrbẽ intellexissent: ipsam nãque curiã emolumenti caussa in Gallia volebãt. Genuã itaq; primò, inde Cornetũ cõtendit, vnde terrestri itinere nauigationẽ pertæsus, hyeme præsertim, Romã peruenit, anno Domini M.CCCLXXVI. Idibus Ianuar. pontificatus sui 7. migrationis verò Romanę curię in Gallias anno 70 Quo autẽ apparatu, quamq; incredibili populi Romani lętitia susceptus in vrbẽ sit, honorato quoq; obuiã prodeũte, nõ attinet dicere, cũ vultu, gestu, acclamationibus omnem lætitię speciẽ effuderint, vt filij solẽt redeũte peregrè exoptato parẽte. Indigebãt omnia aduẽtu põtificis. Nã & mœnia & Basilicę & publica ac priuata ædificia vbiq; ruinã minabãtur, quę certè magna ex parte restituit, vt turris suo iussu ædificata ad S. Mariã Maiorẽ indicat. Labefactati etiã ita ciuitatis mores erãt, vt nihil vrbaniattis habere videretur: vtq; illi mores aliũde petẽdi essent, quæ totũ orbẽ terrarũ quõdam ad vrbanitatẽ redegerat. Collocata itaq; in vrbe sede sua põtifex (vt bonũ pastorẽ decet) omnia circũspicere cępit, de medelaq; vulneribus inferẽda cogitare: pax igitur, qua sanari nõdum obducta vulnera poterãt, sibi diu multũq; cogitãti oblata est. Legatũ itaq; primò ad Florẽtinos mittit, qui ad arma spectabãt, eosq; adhortatur, vt æquas pacis cõditiones nõ detrectẽt. Hi verò põtificis potẽtiã suspectã habẽtes, ne ad pacẽ cogerentur, cũ Bernaboue hoste paterno auitoq; fœdus & amicitiã ineũt. Postea verò Ioãnẽ Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab ecclesia in partes suas trahũt, quo successu elati, nullũ iniuriæ cõtumeliæq; genus pretermittũt, quod in põtificẽ trãsferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia vsi sunt, vt etiã sacerdotes suos, quibus à sacris interdictũ erat, celebrare cõtra ius, fasq; coëgerint. Tũ verò põtifex a precibus ad arma conuersus, cõciliatis prius Bononiẽsibus, qui suo nomine vrbẽ gubernarẽt, Varaneũ mercede cõducit, hac in re Florẽtinorũ artibus vsus: eiq; exercitũ ecclesiæ cõmittit, paulò pòst in Florẽtinos moturo. Id ne, vt destinauerat, statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus .n. est, ne aliqua externa vis Italiã inuaderet, si ipse quoq; cũ Florẽtinis decertaret, nã dũ Andronicus Genuensiũ auxilio fretus, quibus Tenedõ insulã mercedẽ facinoris permiserat, patrẽ Caroli Ioannẽ Cõstantinopolitanum imperatorẽ regno deturbasset. Veneti eũdẽ in patriã reduxerũt, ac Tenedõ insulã ab eo accepêre. Qua ex re indignati Genuẽses, in aliud tẽpus vindictã distulẽre, veriti põtificis anathema, qui vtriq; populo interminabatur, nisi ab armis discederent, cum diceret neutri eorũ bellũ illud cõpetere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad põtificẽ pertinẽt, intollerabili vesicæ dolore moritur, sui põtificatus anno 7. mense 5 5. kal. April. 1378. sepeliturq; in basilica B. Mariæ in via Noua sepulchro marmoreo, quod adhuc visitur, tantò omnium cũ gemitu & lachrymis, quãtò nunquã antè quisquã sepultus est: parẽte .n. & vnico genitore priuati omnes vidẽbãtur: lugebantq; non modò præsentem, verumetiam futuram calamitatem, in quam sublato optimo põtifice ob patrum discordiam incidẽre.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaq; Gregorio cũ de creãdo nouo põtifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales cõcurrũt, eosq; rogãt, vt vnũ aliquẽ virũ præstantẽ deligãt è natione Italica, qui & ecclesiã Romanã & Christianã rẽp. integre ac sanctè gubernet: aliter de Christiano nomine illo maximè tẽpore actũ esse, nisi optimus pastor tũ diligeretur. Italũ autẽ requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterũ migrare vltra mõtes necesse esset, cũ maximo vrbis Romæ totiusq; Italię detrimẽto & dãno. quod dicerent, absente põtifice omnẽ prouinciã, vrbẽq; Romã tyrãnicis seditionibus cõtinuò vexari, ecclesiasq; Romanas neglectas, & incultas, situ & squalore iã magna ex parte prolabi: tolliq; ob eã rẽ populorũ pietatẽ Romã cõtinuè proficiscẽtiũ, cũ videãt & sedẽ põtificiã, titulos cardinaliũ, & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruẽtibus iã parietibus, pecoribus & brutis animalib⁹ patêre: æquũ esse, vt eo loci põtifex resideat, vbi Petrus sedẽ põtificiã, relicta patria sua, relicta natione, volẽte Deo collocauerit: auxeritq; martyrũ, cõfessorũ, sanctissimorũ põtificũ cineribus ac sanguine: vnde pastores ecclesię vndequaq; circũspiciẽtes mãdatorũ Christi memores, incitatiq; maiorũ exemplis, quorũ martyria & res gestas ante oculos haberẽt, saluti hominũ cõsulerẽt: patrimoniũ B. Petri recuperarẽt, quod põtificũ absentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrãnis quibusdã occupatũ fuerat. Reticere se in pręsentiarũ, quã imminuta sit hominũ pietas & peregrinatio ad vrbẽ Romã, immò ad sanctorũ corpora & reliquias visendas ad põtificũ absentiã, quę adhuc redintegrari posset: si põtifex Italicus crearetur. Respõdere tum cardinales, sibi curæ fore, vt virũ optimũ deligerent, qui ecclesiæ Dei pręesset, nulla personarũ aut nationũ acceptione habita, ad imitationẽ Saluatoris, qui

209.

ad

ad apostolatũ viros ex omni natione delegit, iret ipsi & bono animo essent, arbitrarenturq; se nihil acturos, ꝙ non totũ ad honorẽ Dei, ad vtilitatẽ ecclesię Romanæ, totiusq; Christiani populi pertineret. Dispositio deĩde apud S. Petrũ cõclaui, collocatisq; in Vaticano militum stationib⁹, ne tumultu aliquo tãta electio impediretur: vbi de ineũdis suffragijs mẽtionem faciũt, magna cõtẽtio subitò exorta est. XIII. erãt cardinales Gallici: hi põtificẽ è suo corpore volebãt, quattuor erãt Italici: quorum vnus ex gẽte Vrsina ad põtificatũ maximè adspirabat. Inclinabat autẽ in Gallos, quippe q plures erãt, res ipsa: sed fortè fortuna inter Lemouicenses & reliquos Gallos orta discordia cũ vtraq; pars è suis aliquẽ creari vellet, effecit, vt Bartholomæũ Barẽlem archiepiscopũ, patria Neapolitanũ, vel, vt alibi legitur, Pisanũ, extra collegiũ cardinaliũ põtificẽ crearẽt, absentẽ quis, Vrbanũq; sextũ appellarẽt. Prius tamẽ q̃ in publicũ prodirẽt, scitũq; esset Vrbanũ põtificẽ creatũ esse, calũniari Galli electionẽ illã fraudib⁹ & metu extortã, instãtibus Romanis vi & armis, vt Italus aliqs crearetur. Cardinales autẽ è cõclaui prodeũtes, parti in Hadriani molẽ, parti verò ad mõtana loca cõfugêre, impetũ populi furiẽtis vitaturi. Secessit & ad Vicouarũ cardinalis Vrsinus, in tãta discordia magnã spem cõsequendi põtificatus collocãs. Verũ nõ ita multò pòst cardinales pęnitentia ducti, ad vrbem venêre, Vrbanũq; antè electũ cõfirmarũt, cõsalutaruntq; vt verũ põtificem decebat. Post mensem verò tertiũ in calores Vrbanos Galli culpã reijcientes, à põtifice petũt, vt sibi proficisci Anagniã cũ bona eius venia liceat aërem mutaturi pestilentem, æstate prę ferri, maximè verò Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani veriti, abiêre. Nã semel atq; iterũ eos ad se vocatos admonuit, vt manus abstinẽtes haberent nõ dona aliqua, nõ munera acciperent, dũ caussas agũt, dũ patrociniũ suũ beneficia petenti pręstãt. Interminatusq; est se acerrimè puniturũ in Simonia deprehẽsos, aut iniustas caussas fouẽtes. Præterea verò ostẽdit sibi placere, & ita velle, vt põpam dimitterẽt, tantamq; familiarũ turbã & equorũ cùm id ꝙ in tales sumptus cõsumerẽt, ecclesiæ Romanæ pnicioso, pauperibus & restituẽdis corruẽtibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectu habiturũ dicebat, affirmãs malos suorũ flagitiosũ pœnas laturos, nisi sentẽtiã mutarẽt. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionem facere, apertè ostendit se Romę mansurum: neq; quicquam suadenti, vt inde abiret, obtemperaturum, quòd diceret fundamentum vniuersalis ecclesiæ fideique Christianæ, Romæ iactum & auctum ad culmen esse. His itaque rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant, quique pro arbitrio animi sui prius agebãt, Anagniã primò, mox Fundos confugêre: vbi primò in Vrbanum (vt falsum pontificem) inuecti sunt, quòd dicerent hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepisse, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia cum cõtrà ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potius quã Gallicum eligere. Has autem ob caussas sede vacante, vt ipsi dicebant, (decem & octo nanque erant) Ioanna regina fauente, Gebennensem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eique Clementi septimo indita appellatio est. Hinc magna discordia in ecclesia Dei orta, & diuturna, quàm schisma vocant, cum pars Christianorum principium Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neque hoc modo contenti seditiosi cardinales, Britones, qui multa ecclesiæ castella, multas vrbis villas diripuerant, arcesque occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarium Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatur & cæditur. Verùm cum postea apud Martinum pugnam magna animorum concitatione inijssent, adeò Britones cædunt, vt vix nuntius tantæ cladis superfuerit. Qui in arcibus erant, se aliquandiu ac suos tutati sunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit. Interim verò Genuenses odium, quod in Venetos mente conceperant, ostendunt, adscito in societatem belli Ludouico Vngariæ rege, Francisco Carrariensi Pätauino domino, Austriæ duce, patriarcha Aquileiensi. Sentiebant tum cum Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primo autem congressu nauali prælio superiores Veneti fuêre in litore Antiatum, Victore Pisano classis præfecto. Ex decem nanque Genuensium triremibus quinque amissæ sunt. Tum verò Marchiones Carreti adiuuante Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum & ca-

& castrũ Francũ de Genuensibus occupãt. Verùm nõ ita diu pòst in gratiã cũ Genuẽsib' redeũtes, oĩa reddidêre. Genuẽses præterea cõiecto in carcerẽ dominico Fregoso duce, eiusque fratre Petro, & Nicolaũ Gualchũ ducatui & Lucianũ Auriũ classi maritimæ præficiunt. Bernabos verò, q filiã regi Cypro in matrimoniũ collocauerat, eã cũ 1. triremibus, 6 Catelanis, & totidẽ Venetis, honorificè ad maritũ in Cyprũ misit: quibus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustã oppugnat, sed frustra acriter, q in præsidio erãt, vi bẽ defendẽtibus, disiectaq; etiã ventis & procellis classe. Nõ cessabãt hic Veneti, hic Genuẽses maria ipsa, tũ inferũ tũ superũ vexare. Nã dũ Carolus Zenus classis Venetę pręfectus, Tyrrenũ mare Genuẽsibus infestũ reddit, Lucianus Auria Hadriaticũ cũ magno Venetorũ detrimento discurrit, ab Iadera vbi stationes habebat, in Venetos mouẽs. Iadera nanq regis Vngariæ erat. Ob hãc autẽ iniuriã cõmoti Veneti, cũ allicere ad certamẽ Lucianũ non possent, Cataiũ & Sibinicũ ipsius regis oppida incẽdũt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno domini 1329. tota ferè Insubria ad Bernabouẽ inclinatura videbatur; qua ex re maximã voluptatẽ cepêre Veneti, sed frustra: nã & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioãni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autẽ Genuensium præfectus, Polã mouẽs classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verũ m dũ incautè nimiũ in hostẽ fugientem ruit, lãcea trãsfixus moritur. Vtraq; classis & victrix & victa Iaderã perducitur: quò stati Genuẽses Petrũ Auriã in demortui fratris locũ misere cũ triremibus nouẽ, alijs nauigijs cõpluribus. Qui victoriã fratris recẽses, ad duo millia captiuorũ inuenit, deprehẽdit multos in prælio & in vndis pisse. Oppugnabatur & terra Veneti à Carrariẽsi eiusq socijs, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albericũ Barbianũ Cunij comitẽ, egregiũ copiarũ ducem, opposuêre. At Petrus Auria Genuẽsiũ præfectus 60. triremium totidẽq; nauigiorũ cõparata classe, Venetias cõtẽdẽs, Gradũ, Comaclũ, Caprulas vi captas incẽdit. Inde verò Clugiã mouens, à præsidio Veneto aliquãdiu egregiè defensam, tandẽ tã vi capit, Patauino tyranno cõmeatũ subministrãte. Cecidisse ea oppugnatione ad 6. millia hominũ cõstat, & ad 90. & 24 ex Venetis captos Iaderãq; missos muliebri tamen pudicitiæ in tãta clade ignotũ est. Fracti autẽ tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarẽt, captiuis Genuensiũ è carcere liberatis, eiusq; Clugiã ad præfectũ Genuẽsiũ impetrandæ veniæ caussa missis, pacẽ petiuêre eas accepturi leges, quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere cõsueuerũt, Venetos reijciũt, nisi se ac sua oĩa dedẽtes qui ad tuendã patriã cõuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis dispositisq; in litore portus 30. equitibus, totidemq; peditibus ad vnũ atque ex ciuibus respiciunt quẽ bello præficerent. At verò dũ fluctuarent in tãta perturbatione, quem potissimũ deligerent, incerto auctore vox audita est, vnicum Victorem Pisanũ, qui Genuenses optimè nosset, idoneũ esset q tãtę rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicatò emissa. Ad carcerem concurrunt omnes (eò .n. deductus fuerat ob rem malè ad Polã gestã) eductumq;, bello maritimo solum præficiunt. Instabant Genuenses, & captis circunquaq; castellis, ingredi vrbem parabãt: quos post lõgã pugnam Ioãnes Barbadicus armatis lembis quibusdã pfacilè repulit, cùm pgredi vlterius in æstuarijs illis triremes Genuensiũ nõ possent. Hac etiã arte Barbadicus vsus est: inuenta tum primum à quodã Teutonico bombarda fuit à sono & tonitru sic dicta, nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, q nõ duas bõbardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenses, vt à re insolita, nec ad præcauendum scita, opprimebantur. Singulæ .n. bõbardę vno ictu binos ternosve plerunq; necabant cùm prę ertĩ in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabãtur autem Veneti Bernabouem Vicecomitem, socium & amicum ita Genuenses bello premere, vt obsidione tã graui liberarentur: iã .n. cõmeatibus carebãt. De Venetis tum quidem actum fuisset, si (vt Carrariẽsis admonebat) Genuenses cauissent ne commeatus mari Venetis importari possent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte satisfacturus, exercitum suum in Genuenses mittit, q vallem Pulceferæ deprædatus, acceptisque decem & nouem millibus nummûm auri, omissis Genuensibus, auro cum Bernaboue, nõ ferro decernentibus, onustus præda in Insubriam redijt. Non est vsus ea felicitate Astorgius Fauentinus, eò cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquãs ab erumpente populo Genuensi funditur fugaturque, ægrè quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloioãnes imperator Græcorum cum Venetis sentiens, Peram Genuensium

Bombardæ primum

Con-

Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos, sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æquè hostis, Turcorum, Bulgarorumque præsidijs & societate fretus, eam acerrimè defendit: eoque terroris patrem deduxit, vt in partes Genuensium statim transiret.

Interim verò Vrbanus non intētus componendæ paci inter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Ioanna regina acceptas vlcisci cupiēs, Ludouicū Vngariæ regē impulit, vt Adreasij fratris mortem se adiuuante vlcisceretur: qui Carolū filiū in Taruisinis contra Venetos dimicantem in Ioannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerarijs nauibus ante portum Clugiensem, eò necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, vt ipsi obsidentes, quàm obsessi maiore rerum omnia penuria laborēt. Sed nihil æquè Genuenses afflixit, quàm Petri Auriæ mors ictu bōbardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus statim suffectus, dum Clugiam peteret cū nouis triremibus, apud Manfredoniam Thadæum Iustinianū cum sex triremibus annona onustis cepit. His verò cladibus motus Agapitus cardinalis Colūna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacē adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonentiū consilijs nusquam obtemperarunt. Postremò itaq; Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, habereve cōmeatus nequirent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecēre kalendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autē sunt ea deditione ex hostibus, ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quiēuere tamen tanta accepta clade Genuēses, qui cū triremibus octo & triginta Tergestinos deficere à Venetis ad patriarcham Aquileiēsem compulēre. Cepēre & Iustinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum cōtendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinq; cædes inuicem acceptæ datæq; sunt. Veneti tamē bello terrestri à Carrario opprimebātur, licèt Iacobus Caballus egregius copiarū dux eos acerrimè tutaretur, dū Taruisiū oppugnatur, quod fame in hostiū potestatē ferè venerat. Verùm cum fessus & defatigatus iā vterq; populus tā diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacē inter eos hac formula cōponit octauo kal. Septemb. millesimo trecentesimo octogesimo primo: vt regi Vngariæ decimo quoq; anno Veneti septē millia nummū aureorū persoluerent, si nullū piratam in suis Dalmatiæ locis tutū esse pateretur, siq; nullibi sal fieri sineret, vtq; patriarchæ Aquileiensi in Foroiulio eadē maneret cōditio, quæ ante bellū fuerat. Venetis autē & Genuensibus imperatū, vt captiuos alterutrū incolumes demitterēt, de præda vtrinq; capta nulla mētio. Mādatū Patauino, vt ab obsidione Taruisij recederet: vtq; arces & turres in stagnis & ad fluuiorū ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetū & Patauinū positi. Interea verò Carolus, quē diximus à pōtifice ex Vngaria contra Ioannam accitū, cum octo millibus equitū in Italiam veniēs, Arretiū primò in potestatē suā redegit, Guelphorū & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut, qui tū Stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nūmûm auri redimunt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisēre, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugēre eò & Gibellini: quibus certè viri æquus non magis quàm Guelphus consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Ar-

retium

retium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannam obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoque Ioannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Cassinésem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum exspectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerant: vrbemque à Guelphis introducti post illatam ab Alberico cladem, diripuêre. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnato, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interuenisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliasque redijt. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini ternive mendicâtes etiam in patriam rediêre.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus Vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eo iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verùm dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaque firmis prędidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò, verùm etiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Balcianus è gente Vrsina comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum litus deductum, Genuensium triremibus adinstructis paratisque imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina, quę odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimoquinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoëtiæ conijcit, ac coniectum vsque ad mortem detinet, eiusque ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Appenninum alpesque pertinentia Galeatio, Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia & Bergomum Bernaboui sorte obtigerant, Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticis ciuitatis à Florentinis ad libertatem, vt anteà, incitari, Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit. Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus, desiderio vt ipse dicebat, videndi Neapolim, Ferrentium vsque proficiscitur: ea mente reuera, vt Ladislaum admodũ puerum & Ioannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant: sed magna vsi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque plusquam dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur: licet haud ita multò pòst à Banderesijs insidias perpessus sit, quas certè omninò deuitauit & sustulit, creatis vna die nouem & viginti Cardinalibus: quorum de numero Romani tres sunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuêre.

Interea verò Antonius Scala Veronensis & Franciscus senior Patauinus dominus grauissimo inter se bello contendêre, Ioanne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes instigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vicentiaque potitur. Neque hoc quidem

dem contentus Galeatius, paucorum mẽsium obsidione Patauiũ capit, ac Frãciscum Carrarium in carcerem Modoëtianum cõjcit. Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quęsiuit. Florentini quoq; augendę ditionis cupidi Politianum Lucinianũ oppida ex veteri Senẽsium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegêre. Prętereà verò Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalã cum quinq; millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerantur, Carolũ Vicecomitem & Antonium Scalã hostes suos, à populo Florentino, quo cum ipse pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos esse, vexarique ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasque. Legatis item mandatũ est, vt nisi ab iniuria Senẽsium discederent, exauctorarentque suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quò minus verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyrãni precibus factum est, qui Galeatio & Florentinis amicis, rem inter vtrumque compositurum se prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti, anno vndecimo, mense octauo, Romæ moritur, sepeliturque in beati Petri Basilica, paucis admodum eius mortem, vtpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc visitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

Onuphrio.

BArtholomæus Pirignanus, alijs Tuczillus Regens Cancellarię Apostolicę in Vrbe, absente Petro de Monturuco Cardinale Pamprlonense S.R.E. Cãcellario, ex Archiepiscopo Materano, & Acheruntino Archiepiscopus Barensis à Gregorio XI factus, Põtifex creatur Romæ in conclaui Vaticano extra collegium Cardinalium sexagenario maior, à xvj. Cardinalibus v. Idus April. anno MCCC. LXXVIII. coronatus ante gradus S. Petri, die Paschæ, xiv. Kal. Maij: sedit Cæsare Venceslao Rege Romanorũ annos xi. menses vi. dies vii. Perniciosissimũ & teterrimum schisma eiusdẽ occasione, alio Pontifice ab eisdem Cardinalibus, qui eũ elegerant, creato Clemẽte vii. inchoatum, in quinquaginta annos productũ est, Pontificatus sui tempus Romæ, Neapoli, Luceriæ, Panormi in Sicilia, Genuę Pisis, Lucę absumpsit. Iobilei annum ex quinquagesimo ad trigesimum tertium reducens, eum anno MCCCXC. tertio celebrari curauit. Carolũ tertium de Curacio vocatum, Ioanna Reginã priuata, Regem Neapolitanum creauit, coronauit: ac in obtinendo Regno pecunijs & cõmeatu adiuuit: cum quo postea ita inimicitias exercuit, vt eum anathemate notatum, eodem Regno exueret. Ordinationibus quattuor factis, Cardinales creauit LIIII. ex his quinque sustulit vii. purpurę honore priuauit. Obijt Romę Idib. Octob. anno MCCCXXCIX. ætatis LXXII. Vacauit sedes dies XVII. sepultus in Basilica S. Petri, marmoreo sepulchro, quod adhuc cum rudi hoc Elogio exstat, & legitur.

HAec animo magnus, sapiens, iustusq; Monarcha
Parthenopeus adest Vrbanus sextus in arca:
Feruebat fidei latebras conferre magistris:
O decus, his fletus semper post prandia sistris
Schismatibus magnis animo maiore regebat.
Omne Simoniacum tanto sub patre tremebat.
Quid iuuat hunc terris mortali tollere laude?
Pro meritis cœli splendet sibi gloria valde.

BONIFACIVS IX.

210. Pontif.

BONIFACIVS nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea vocatus, Romæ Cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimo nono. Hic etsi annorũ circiter 30 esset dũ pontificatũ inijt, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licẽtia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obijci posset. Iuuentutem certè cum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit prætereà tanti animi cons-

consilijque, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur, munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Ioanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarum suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusque Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quattuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misêre. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiam contra Vicecomitem descenderent, eumque à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamen, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harum rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio, Antonium Scalam ad se vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidem re cognita, pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant, impetrata prius errati venia, persolutisque aliquot millibus nummûm auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingressus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tam opulentæ vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatem miserata, triduo pòst militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conquestus se mercede à Florentinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam discessit. Tum Florentini præbêre aditum Alberto Estensi, qui iam pridem ab amicitia Galeatij discesserat, Ioannem Haucut Carrariensi socio auxilio misêre: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionem breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis caussa venerant, in Vicentinos secessere. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Castellatiumque in Alexandrinis vi captum diripuerat, quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino consederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est: donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmẽ miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dũ pugnatur, superuênere illi: atque ita à tergo, à lateribus, à fronte cæsi, prius penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiã superuenientibus, quàm discrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Rainaldus Ianfiliatius & Ioãnes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiã duxerant. Tũ verò Galeatius tanta victoria fretus, patrem copiarum in Haucutũ mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt se cum Armeniaco coniũgeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florẽtini bello pressi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quattuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorum, quibus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò hortante Bonifacio põtifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dũ vnũ incendiũ exstinguitur, alterũ exardescit. Nã & Franciscus cognomẽto Vicus, vrbis præfectus Viterbiũ põtifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominus, à Iacobo Appiano publico scriba, & omniũ cõsiliorũ suorũ participe cũ filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autẽ Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iã pridem patria pulsus, adiuuantibus Cunij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tutores

tores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouentes, Lucum & Concilię oppida Ioanni Cunio promisêre, si Accium interficeret. Tum Ioannes composita fallacia virum Accio persimilem interficit, & acceptis oppidis, verùm Accium in publicum producit. Non commisisset tantum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus, qui tum fuêre, primus enim docuit Italos bella gerere, iam pridem arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab intestino externoque hoste tutati sunt. Prius enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in barbaros voluissent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui suborta est sub vexillo S. Georgij, vt Britones, qui prouinciã nostram & ecclesiæ castella euerterant, Teutonicos, Anglicos, postremo omnia vastantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuêre, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis consecutã est, vt aut exteri timore perculsi quieuerint, aut auditum ad nos tentantes, magnis cladibus superati sint. Interea verò mortuo Clemente 7. adulterino pontifice, in eius locum à Cardinalibus tanti schismatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus 13. appellatus, Auinione sufficitur.

Benedictus alterius ponti- fi.

Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceslaus filius, à quo Ioannes Galeatius Vicecomes Mediolanensis ducatus titulum accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Ioanne Haucut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tũ maximè Florentini vtebantur, mittere Albericum suis copijs in Etruriam cõstituit: qui Florentinos Appianum Pisanorũ tyrannum bello lacessentes, in officio cõtineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti insignes: qui simul coniunctis copijs animisque oppugnare Florentiam adorti, ad monasterium Carthusiense castra posuerant: vnde crebris incursionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuò vexabant, cædibus, rapinis, incendijsque omnia complentes, anno Domini 1397.

Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit nobilitatem plebeijs Raspantibus conciliaturus. Sed plebs pręsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorum plebeiarum partium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem põtifex, Assisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret: quam tum aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliã ad id bellũ Alberico Barbiano.

Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit & Venetis belli socijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malatesta Mantuani sororio tantarum copiarum duce, quingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit, erat tum quoque in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneique comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono.

Interfectio autem Biordo Lantedesci insidijs, Perusini vindicare se in libertatem conati sunt. Verùm cum Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius eius nomine Perusium in ditionem ecclesiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio sese dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falso potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatius morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iobilei anno, legati Romanorum pontificem adeunt, rogantes vt Assisio Romam proficisceretur: qui etsi id magnoperè cuperet, tamen dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit: quòd diceret eos noluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundum consuetudinem & instituta pontificum: quodque cameræ conseruatores suopte ingenio elegissent homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Banderesijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent, & Banderesios tollunt, & Malatestam Pandulphi filium Pisauriensem, virum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt pecuniasque insuper Bonifacio dant, quò ei profi-

cisci ad vrbem liceret. Vrbem itaque ingressus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis sensim potitus est. Celebrato deinde Iobilei anno, MCCCC. quo innumera ferè hominum multitudo ad Vrbem religionis caussa venerat, Florentini Galeatium à ceruicibus suis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores abrogato ob ignauiam Vinceslao Bohemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt non promissam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigisset, qui Brixianum agrum ad Benacum ingressus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens superatur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquam potuêre. Tum verò Bonifacius, siue Vicecomitum potentiam veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit, hac conditione, vt qui beneficium consequeretur, dimidium annui prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen, qui hoc inuentum Ioanni vigesimosecundo asscribant. Hanc autem cõsuetudinem omnes admisêre, præter Anglos, qui id de solis episcopatibus concessere in cęteris beneficijs nõ adeò. Confirmata hoc modo, pecunijs, arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis, ditione ecclesiastica pontifex Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum restituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo autem facilius & honestius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemque Florentinum Caietam misit, quæ sola in fide remanserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto copias suas in Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso Vicecomitum præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij, Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Othobonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernabouem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus socijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienses animis aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio superati, omnem equitatũ cum Bernaboue in ipsa pugna interempto, amisere. Captus etiã eo pręlio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus conseruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum aciter nimium tutatur, in globum incidens, cum viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim se breui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multò pòst tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Ioanne Galeatio apud Merengnanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno millesimo quadringentesimosecundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & auctoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum perniciosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilium concitauit, vt fermè ad internecionem certatum fit. Nam Vgotinus Caualcabos, oppressis Gibellinis, Cremona imperitabat: Parmam Otho tertius, interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomum, Rusconij Comum, Viginatæ Laudam: Verceltas, Alexandriam, plurimaque per eam regionem oppida Facinus Canis dux copiarũ egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maximè verò Guillelmus Scala & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem sollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulsus, Foroliuio potitur. Albericus quoque Cunij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi à Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset: magnusque conestabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miserat & eò cum satis iusto exercitu fratrem suum pontifex, vt regi auxilio esset: qui à Neapolitanis repulsus, Perusium mouens, ciuitatem ipsam in potestatem pontifi-

ctis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, S. Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducēte, quem vt virum in re militari præstantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesque duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducente: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero istorum vterētur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt 60. iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod nō alteri istarum asscribi possit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionem precio cōducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesque, statim in deditionem regis peruenêre. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cùm copias traiecisset, Iaderamque obsideret certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaq; potitus, eademque Venetis diuendita, Neapolim redijt: reuocatoque è Flaminia Alberico (eò nanque ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem parêre, è patria deiecit. In Seuerinatum verò familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Bchiani & fortia milites curati si.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepeliturque in basilica Petri sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani huius iussu & impensa ædificata fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilesceret clauium & litterarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur, vnde melius actū cū ecclesia Dei censerē, si pontifices reiectis affinibus & cognatis vel saltē in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegyptios Assyrios, sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ad sanctum Domini sepulcrum recuperare. In nostros enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est. Ex alpibus nanque descendisse in Italiam anno ante iobileum presbyterum quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præseferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suijpsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabātur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præseferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. In quoties accidisset, succlamabāt omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ Virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulum, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctarumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudē subesse veritus, quod diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant.

Indulgentias vendere lusus erat, quare vilescebant.

Noua superstitio introducta.

Sunt qui scribant, huius fraudem quæstione detectam fuisse, hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse, igne scilicet, quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant, nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum à pontifice abolendo rumori quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamen constat, post tantam colluuionem, quæ partim hac superstitione, partim frequentia iobilei obuenerat, magnam hominum multitudinem pestilentia consumptam fuisse. In tantis autem malis, quibus prouincia nostra afflictabatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Bizantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc græcæ latinæque linguæ scholæ exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambrosio monacho, Leonardo Aretino, Caroloque, ac plerisque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia, deinceps ad laudem excitata sunt.

PETRVS aliàs Perinus Tomacellus, gente nobili, ex Nidi Curia ortus, ex diacono S. Georgij in Velabro, Presbyter Cardinalis tt. S. Anastasiæ ab Vrbano 6. factus, Pontifex Romæ creatus est in conclaui Vaticano, iiij. Nonas Nouembris, anno M. C C C X X C I X. Cardinalium X I I I. suffragijs, annum agens (non vt ait Platina circiter X X X.) sed X L V. Coronatus apud S Petrum, I I I. Idus Nouembris, sedit Cæsaribus Venceslao Bohemo, & Roberto Bauaro Romanorum Regibus in schismate contra Clementem VII. & Benedictum xiij Auenione commorantes, annos XIV. menses XI Iobileum annum III. anno M.CCCXC. ab Vrbano VI. institutum, & quarto more veteri, anno M. C C C C celebrauit. Primus Romanorum Pontificum post reditum Apostolicæ sedis ex Gallia summum imperium vrbis Romæ ciuibus se dedentibus, obtinuit. Mausoleo Hadriani arcis instar, & Capitolio munitis, Pontificum ditionem stabiliuit, maiestatem nutantem confirmauit. Ecclesiæ Romanæ patrimonium Tyrannorum vi amissum recuperauit, Latium, Campaniam, Picenum, Etruriam, Flaminiam, & Aemiliam prouincias: item magnas vrbes Narniam, Tuder, Spoletium, vrbem veterem, Viterbium, Perusiam, Forumliuij, Fauentiam, Bononiam, ecclesiastico imperio restituit. Ioannis Galeatij Vicecomitis primi insubrûm Ducis vires, toti Italię formidabiles, repressit. Robertum Bauarię ducem, & Rheni Comitem Palatinum, Venceslao ob ignauiam in ordinem redacto, Cęsarem designatum confirmauit. Ladislao Caroli III. filio adhuc puerulo Regnum Neapolitanum, quo Andegauensium factione pulsus fuerat, restituit, defendit, eumque Angeli Acciaioli Legati Cardinalis opera Regem inunxit: eius patrem fato functum Vrbani 6. diris absoluit. Ex duobus fratribus, alterum Spoletinum Ducem, alterum Piceni Principem beneficiario iure constituit. Palatium Vaticanum, quod nunc superest, perpetuæ Pontificum sedi inchoauit. Ordinationibus duabus factis, Cardinales 6. nouos creauit, v. superstites ab Vrbano 6. priuatos, restituit. Obijt Romæ in Vaticano sexagenarius kal. Octob. Anno M. C C C C I I I I. vacauit sedes dies XV. sepultus in basilica S. Petri monumento lapideo, quod in ecclesiæ ruina dirutum fuit, cum hoc epigrammate:

Flete super pugilem Claues, Crux, alma Tiara,
Ecclesia viduata viro, simul inclyta Roma,
En petra parua patrem sub calica sydera primum
Claudit, Apostolica solium qui rexit habena,
Catholicamq; fidem, seruans à turbine sanctum
Remigium Christi, victis virtute tyrannis:
Orthodoxus erat super omnes, arca superni
Consilij: sua iura tuens, & grandia tractans
Cæsaris ex animo fidei clypeatus honore:
Corpore conspicuus, roseus flos, flamine constans,
Auditorq; placens, miseris miserator opimus:
Ossa iacent, mens alta polum fœlicibus alis
Ascendens, micat ante Deum noua lucis origo
Glorius Antistes. Quisnam Bonifacius alter
Nonus vt iste fuit? q̃ Chronica scripserit vnquā?
Quodue genus parile dedit æuo nomen? & omnes
De Tomacellis fulget, fulgebit in annos
Parthenopē lustrās tulit hūc genus omne Latinū
Quicquid alit tellus, & quod tegit omnia cælum.

Obijt M C C C C I I I I. die I. Octobris, pontificatus verò eius anno XV.

INNOCENTIVS VII.

Innocent. Pont.

INNOCENTIVS septimus, patria Sulmonensis, Cosmatus antea vocatus, sanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescentibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Ioannes Maria maior natu. id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit: reliquæ ciuitates, vt antea dixi, ad quinque enim & viginti fuisse constat, ab imperio Vicecomitum defecêre. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucensis, patriæ dominatum sibi vsurpauit, & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad sollicitandos in partes suas Guelphos misit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque non ita multò pòst veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggressus est, cùm is instaret, vt non apparentibus promissis, pecuniam saltem mutuò datam solueret. Litteris quoque Franciscum Gonzagam admonet, vt descendere in partes suas spontè velit, amplectique eius amicitiam & societatem: sin secus esset animatus, habiturum se eum pro hoste, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in potestatem suam breui sit redacturus, vnde pe commodè Mantuanos bello premat. Nil respondere Franciscus instituit, priusquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectam habentes, Vicetiam detentibus vltro ciuibus in deditionem & tutelam recipiunt, quòd Francisci arma vererentur: quodque sub quouis alio, quàm sub Patauino domino esse malebant: quippe cum inter Patauinos & Vicetinos immortale odium intercedat. Admonet tum Franciscum Carrarium Venetus, ne Vicetinos vectigales suos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus mirari se Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint præscribere: irent, & æstuarijs se ac paludibus continerent: eosque præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatem à maioribus suis accepissent. Indignati mirum in modum Veneti, legatos suos, qui in via erant, admonent vt fœdus & societatem cum Francisco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum suarum ducem deligant, addita pecuniarum summa, quæ ei stipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciscus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hostes potitos Colonia intellexerat, conscripto magno militum numero, Veronenses ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenses perterriti, cum nulla spes auxilij subesset, deditionem fecêre. Oderant etiam ciues Franciscum Carrariensem, qui Guillelmum Scalam veneno necasset, eiusque filios occupata fraude Verona, in carcerem coniecisset. Dum vrbem verò instructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoste subesset, Iacobus Carraria, qui ibi cum præsidio erat, repentè cum militibus aliquot Hostiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmissimo præsidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem præ-

præaltis muris ac profunda fossa munitam, defensamque firmo præsidio obsident: & tandem post aliquot menses interclusis vndique commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciscus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòst cepêre, vrgente eos qui in præsidio erant, ad deditionem fame. Franciscus autem captus ac Venetias missus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem secutus, spreta pace, omnia bello occupaturus videbatur.

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit. nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis postremò tollere discordias consueuerant, vel schismate potius (quo tum ecclesia Dei multum laborabat) eò vnum erat, vt vilissimus quisque tyrannus post mortem Ioannis Galeatij, vnumquodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis esset, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum consueuerat, quòd diceret eorum socordia factum, ne schisma ecclesiæ Romanæ totiusq; reip. Christianæ pernicies, hactenus exstinctum & sublatum esset. Verùm ipse pontificatum adeptus, secutusque in quibusdam Vrbani & Bonifacij vestigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantoperè laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, si quis apud se ea de re verbum vllum fecisset. Præterea verò adeò tumultuosè omnia gubernabat, vt cum semel Romani restitui in libertatem, reddique sibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, instarentque item, vt schisma rem perniciosi exempli de ecclesia tolleret, bella exstingueret & seditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam suam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipsos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hospitale sancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certum carnificem miserit. Vndecim enim ciues reip. suæ labenti in negligentia pontificis consulturi, statim necantur: è fenestrisque deijciuntur, quod diceret eo modo tolli seditiones & schisma, non alio quidem posse. Hac autem sæuitia motus populus Romanus, accito Ladislao Apuliæ rege, arma capit, supplicium de Ludouico sumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato gressu proficiscitur. Tum verò populus cum sæuire in auctorem tanti facinoris non posset, in aulicos iram conuertit, quorum bona magna ex parte direpta sunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad se confugientes tutati sunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare frustra conati sunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladislai regis auspicijs militantibus. Verùm superueniente Paulo Vrsino mandato pontificis cum Mostarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladislai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti cùm & homines & eorum pecora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuilisque iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus, tum suauitate dicendi in suipsius sententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compositis Romam veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicæ duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Otho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureum, sancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu suo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem constituit. Ipse verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturque in basilica Petri in sacello, quod olim pôtificibus dedicatum erat, quodque vetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notato etiam hoc epitaphio hominis sepulchro:

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO. CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS V. PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Inno-

Interim autem cùm & vero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique sceleratо peccandi licentia data est. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quòd ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmam ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat, aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis caussa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Guetecaldo Genuę pręfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque tertius Parmensis dominus, ad colloquium spe componendæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur, Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem Othone, Rhegio statim & Parma dedentibus sponte ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, acceptaque in ditionem Perusia, quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatesta Pisauriensis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia, ducibus, anno Domini millesimo quadringentesimosexto.

Cosmatiо.

COSMATIVS Melioratus ex diœcesi Valuensi in Aprutio, vtriusque Iuris Doctor, ex Archiepiscopo Rauennate, episcopo Bononiense, & Procamerario, presbyter Cardinalis tt. Sanctę Crucis in Hierusalem, S.R.E. Camerarius, & totius Italiæ, pro pace inter dissidentes bello Principes, & respublicas componenda, Legatus à Bonifacio IX. factus est: quo mortuo, Pontifex Romæ in Vaticano conclaui à VII. Cardinalibus creatur, XVI. Kalend. Nouemb. anno MCCCCIIII. Coronatus apud sanctum Petrum, IIII. Nonas Nouembris, Cæsare Roberto rege Romanorum sedit in schismate contra Benedictum XIII. annos II. dies XXI. Cunctis maximi & optimi pontificis dotibus ornatus. Vitæ integritate, egregijs moribus, humanitate, doctrina, pietate, & liberalitate pręstantissimus. Ecclesiasticæ libertatis & ditionis assertor vnicus: Ladislaum Regem Neapolitanum Vrbis Romæ Imperio infestis signis inhiantem, populo ad arma concitato, Vrbe submouit: Cuius fraudibus & dolis, quum aliquot ciuium Romanorum insidijs pontifex penè circumuentus esset, eius fratris filius, pontifice inscio, vndecim ex his interfecit. Ea re furentis populi timore Vrbe excedens, Viterbium concessit. Vnde paulò pòst à S.P.Q.R. mitigato Romam reuocatus, Vrbis imperio recuperato, ordinationeque vna habita, qua XI. Cardinales creauit, VIII. Idus Nouembris, in Vaticano Palatio, anno MCCCCVI. in pace quieuit. Vacauit sedes apostplica dies XXIII Corpus in Basilicæ Vaticanæ sacello sancti Thomæ conditum eiusmodi inscriptionem habet:

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO.

QVVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA PENE INTERIISSET; NICOLAVS V. PONT. MAX. INSTAVRANDAM HIC CVRAVIT.

GREGORIVS XII.

212. Pōt.

AT verò tum ſchiſma in eccleſia Dei longiùs protraheretur cum pernicie Chriſtiani nominis, altero pontifice Romę creato altero Auinione, principes Galliæ duces ſcilicet Bituricenſis Burgundus Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem eccleſiæ tandem miſerati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum perueniunt: hominemque rogant, vt collabenti eccleſiæ tandem conſulat, etiamſi abdicare ſe pontificatu neceſſe eſſet, quemadmodum in conclaui ſe facturum promiſerat iureiurando interpoſito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur poſt mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant reipublicæ Chriſtianæ amantiſſimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis poſtea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Reſpondet Benedictus, ſe quidem grauiter Deum offenſurum, ſi eccleſiam Dei deſereret, cui patronus & publicus pater conſenſu bonorum non furtim ſed publicè aſſcriptus eſſet, nolle ſe in dubium ponere, quod iuſtis ſuffragijs ſibi demandatum fuerat. Quòd dicerent, ſublato ſchiſmate, de concordia agendum eſſe, ſibi admodum placere, modò id in loco fieret libero: ne coactus quiſpiam potiùs, quàm ſponte facere aliquid videretur. Vnum tamen ſe polliceri, idque iureiurando affirmare, ſi aliter tolli ſchiſma non poſſet, depoſiturum omnem pontificiam dignitatem, modò diem eodem tempore ab altero antipapa ſtatim fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, conſultare inter ſe cœperunt, quonam modo Benedictum in ſententiam ſuam perducerent, quorum colloquia & conſultationes Benedictus veritus pontificias ædes armis & commeatu optimè muniuit: in quibus aliquot menſes obſeſſus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui ſcribant, principes Gallos id molitos in Benedictum eſſe, inſtantibus cardinalibus Gallicis qui eum oderant, quòd alterius nationis eſſet, & non Gallicæ. Nam cum poſt mortem Clementis de creando pontifice Gallico inter eos non conueniret, hunc poſt longam altercationem crearunt vt virum bonum & reip. Chriſtianæ amantiſſimum: qui eos ſæpe admonuit, vt honeſtè ac ſanctè viuerent, vtque à Simoniaca prauitate cauerent, aliter ſe in eos grauiter animaduerſurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & conſtantis vitæ concitaſſe. At verò cardinales, qui poſt mortem Innocentij Romæ erant, & cognita trium priorum pontificum in tollendo ſchiſmate negligentia, cognitoque etiam di crimine, in quo reſp. Chriſtiana vbique terrarum, maximè verò in Gallia verſabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad ſanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt ſinguli maximis exſecrationibus interpoſitis, abdicaturos ſe ſtatim pontificatu, ſi ſibi deligi ad tantum magiſtratum contigiſſet, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc ſententiam, vt & Gallicæ nationi ſatisfaceret, quæ ob impotentiam creandi antipapæ conſuetudinem introduxerat, à quo remoueri non ſine ignominia videbatur, niſi id quoque ab Italis fieret: vtque in ſententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione, non alia, ſanari eccleſiam poſſe dicebat. Quòd ſi ſibi contigiſſet vtrunque abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium conſenſu creandum eſſe, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini milleſimo quadringenteſimoſexto, pridie kalendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appel-

pellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus confirmauit, suaque manu scripta tabellionum notauit. Cùm verò de eligendo loco, quò sine discrimine vterque venire posset, mentio haberetur: neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroque cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes, vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venêre in hanc sententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circumsonabant. Ladislaus enim rex occupata Ostia pedestribus naualibusque copijs, adeò Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In Transtiberi nanque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias quas Ostia Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius quàm fugiens Vrsinæ factioni quæ indies magis magisque augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suũ Columnenses, Ioanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna ducibus, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) magna ex parte fuerãt. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant, hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarent. His autem perturbationibus adeò Romæ annonę caritas inualuit, vt mensura tritici (quam rubium vocant) florenis decem & octo venderetur, propter abacta pecora & rusticos, partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

Angelus Corrarius, genere Patricio ortus, sacræ Theologiæ magister, ex episcopo Castellano Venetijs, Patriarcha Constantinopolitanus titulotenus, & Chalcidensis in insula Euboëa episcopus primùm, mox presbyter Cardinalis tt. S. Marci, & Piceni legatus ab Innocentio vij. efficitur. Pontifex verò designatur in Vaticano palatio tredecim Cardinalium votis, prid. Kal. Decembris, anno millesimo quadringentesimo sexto, octogenario maior, coronatus Nonis Decembris, ad S. Petrum: sedit Cæsaribus Roberto, & Sigismundo Regibus Romanorum, annos octo, menses octo, dies quinque. Hic ea conditione, veluti Interrex, Pontifex Romanus renuntiatus est, vt tollendi schismatis caussa, summum sacerdotium deponeret, si idem Benedictus xiij. factitasset: Vterque iureiurando id promisêre: quod cùm imperij dulcedine præstare nolle viderentur, vtriusque Pontificis collegia, ijsdem relictis Pisas conuenêre, ibique generale totius Christianæ Reipublicæ Concilium congregatum est. Quæstionibus in vtrunque legitimè habitis, Synhodus Pisana vtrumque de Pontificatu contendentem, priuauit Nonis Iunij, anno millesimo quadringentesimo nono. Pontificatus Gregorij anno II. mense sexto, die sexto. Quum ipse iam duabus ordinationibus Cardinales tredecim creasset. Qui non nisi in Concilio Constantiẽsi in aliorum patrum numerum suscepti sunt, quando Gregorius ipse, pro vnitate Ecclesiæ sarcienda, sponte per procuratorem absens Arimini Pontificatu se abdicauit. Quod factum fuit sessione decimaquarta, die quarto Nonas Iunij anno millesimo quadringentesimo decimoquinto. Nam Pisani Concilij decretis, tanquam minus legitimè congregati, parere recusauerat. Obijt Episcopus Cardinalis & perpetuus Piceni Legatus biennio pòst Recaneti, anno MCCCCXVII. paulò antè Martini V. creationem, nonagenarius. Ibiq; in cathedrali Ecclesia sepultus est cum hoc Epitaphio.

Ex Onuphrio.

Maximus Ecclesiæ Princeps, summusq; Monarcha
Ordine Gregorius bissenus clauditur arca.
Hic pro pace datus cælesti munere, semper
Ferbuit, æthereos superis munire decenter
Archischisma malum, facta hæc dementia Pisis,
Ipse pius releuat, facta est Constantia testis,

Cardine bis sacro pastoris conscia sede
Marchia suscepit Racaneti flauius æde.

Obijt Anno Domini MCCCCXVII.

ALEXANDER V.

113. Pont.

ALEXANDER quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanẽsis, vir doctrina & sanctitate vitæ pręclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam se tutũ arbitraretur, Ariminũ profectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum, Panischolæ locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exauctorati essent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt, maximè verò Gregorius: qui, dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeò Parisijs liberalibus studijs theologicæque disciplinę vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros Sententiarum doctè & acutè scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremò præsul Mediolanensis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeò enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum re & ætate accrescit simul. Sed hoc vitium cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non potest: qui quò magis consenescunt, eò minus viatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regem tum potentissimum, qui ditionem ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumq; vexauerat, oppidaque aliquot vi occupauerat, in concilio Pisano approbantibus, qui tum aderant, regno priuauerit, iusque illud Ludouico Andegauiæ duci cõpetere declarauerit. Soluto autem concilio Pisano pontifex Bononiam proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baltassar Cossa sancti Eustathij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius industria ac præsidijs Pisanum concilium habitum fuisset, quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tẽpore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusq; audaciæ & sæcularitatis (vt ita dicã) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeò vt multa etiam, quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nossetque mortẽ propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus prætereà est, per eam mortem, quam ante oculos se continuò cernere dicebat, nec reformidare, conscientia benè actæ vitæ motus, se existimare & credere, quæ in concilio Pisano decreta fuissent, rectè atque integrè facta esse omnia si-

ne

ne dolo malo fraudeve. Cùm hæc dixiſſet, lacrymantibus omnibus, qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè proferens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo, ſepeliturque Bononiæ in eccleſia fratrum Minorum. Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

FRater Petrus Philargi, Ordinis Minorum, obſcuriſſimo genere ortus. Artium & Philoſophiæ doctor, ac ſacræ Theologiæ magiſter, Iohan. Galeatij Inſubrûm primi Ducis à conſilijs fuit, quem ex epiſcopo Vicetino, Nouarienſem primum, deinde archiepiſcopum Mediolanenſem, demum presbyterum Cardinalem Baſilicæ Sanctorum XII. Apoſtolorum, & Longobardię Legatum Innocentius VII. fecit. Pontifex verò Romanus Gregorio XII. & Benedicto XIII. abrogatis, XX. vacãtis ſedis die, VI. Kal. Iulij, anni MCCCCIX. in Concilio Piſano, à xxiij Cardinalibus vtriuſque obedientiæ ſeptuagenario maior creatus, & Nonis Iunij die Dominico in Cathedrali Eccleſia Piſana coronatus: ſedit Cæſare Roberto Rege Romanorum menſes x. dies viij. Hic humanitate, doctrina, liberalitate, animi magnitudine clariſſimus fuit, ita in omnes munificus, vt nihil ſibi reliquerit. Quare per iocum dicere interdum ſolebat: ſed item Epiſcopum fuiſſe pauperem Cardinalem, mendicum Papam, ob profuſas & immodicas largitiones. Ludouicum iuniorem Andegauenſem Ducem, priuato Ladiſlao Regem Neapolitanum conſtituit, pecunia & commeatu adiuuit Baltaſſare Coſſa Cardinale & legato Bononienſi ad eam expeditionem (quæ irrita fuit) miſſo. Pontifex Piſis diſcedens Bononiam acceſſit. Vbi v. Nonas Maij, anno MCCCCX. rebus humanis eximitur. Vacauit ſedes dies xiij. Corpus ad Minores marmoreo tumulo conditum eſt cum his verſiculis:

Summus paſtorum Alexander quintus, & omnis
Scripturæ lumen, ſanctiſſimus Ordo Minorum
Quem dedit, & proprio Cretenſis nomine Petrus.

Migrauit, Anno Domini MCCCCX.

IOANNES XXIV.

IOANNES vigeſimuſquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baltaſſar cognomento Coſſa antea vocatus Bononiæ omnium conſenſu pontifex creatur. Sunt autem qui ſcribant, id factum violenter eſſe, quòd & legatus Bononienſis eſſet, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: vt ſi precario id obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunq; eſt, conſtat eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamque dignitatem ſemper adſpiraſſe. Nam cùm adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis quò proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Euſtathij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit pulſis quibuſdam tyrannis, alijſque extremo ſupplicio affectis. Verùm poſt nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet, grandemque pecuniam ſibi comparaſſet, mortuo Alexandro, largitione vſus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad electores imperij miſit, eos oratũ, vt Sigiſmundum Lucimburgũ Vngariæ & Bohemiæ regem, imperatorẽ crearent, virũ ſtre-

214. Pōt.

ſtrenuum (vt ipſe dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptiſſimum. Hac enim ratione hominis gratiam occupabatur. Vbi verò hoc ei ex ſententia accidit, cùm in conuentu Piſano conſtitutum eſſet, vt ad certũ tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturum ſe id Romæ prædixit: & quò liberi⁹ eò proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam conatus eſt, maximè verò Ciſalpinam, in qua bellum indies magiſq; creſcebat, Facino Cane diſcordias ſuſcitante, qui mercenarios milites retinere ſine bello apud ſe nequaquam poterat.

Eos enim rapinis, direptionibuſque vrbiũ paſcere conſueuerat. Fortè tum accidit, vt Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concurrerẽt. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Facinum cũ exercitu in vrbem introduxêre, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingreſſus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus autẽ Gibellinis, ſua quoque bona contra datam fidem diripi, reſpondit, ac egregiè quidẽ, Gibellinos ſaluos fore: eorum verò bona, quod Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, deridens vtriuſque factionis ſtultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præſeferens, contra Pandulphum Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (vt ipſe prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruiſium oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum malateſtam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exſultantem victoria hoſtem remoraretur. Parum etiam abfuit, quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem ſpectantium. De nocentibus pœna ſumpta, ac ſtatim ſedata ſunt omnia. Mortuo autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus perſuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditiſſimam, & cuius auctoritate, qui ſub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Facino paruerant, ſtatim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumque Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per ſeditionem diuiſerant, in ſuam militiam perſuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus poſtea vſus Aſtorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in expugnatione Modoëciæ interfecit. Agebantur hęc Inſubria, cùm Ioannes Franciſcus Gonzaga Franciſci iam mortui filius, cum ſatis iuſto equitum peditumque numero, Bononiam præſidij cauſſa proficiſcitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auſpicijs tum militabat. Nam Malateſta Ariminenſis Ladiſlai regis mercenarius, vrbem ipſam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononienſibus, grauia aliquot pręlia cum hoſtibus fecit: quibus ſuperior factus, vrbem acerrimè tutatus eſt.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladiſlao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòſt Mantuam proficiſcitur, vbi ſplendidè ac magnificè à Ioanne Franciſco Gonzaga ſuſceptus eſt. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem ſciebat) ſecum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononienſi bello optimè norat, quamuis pollicitationibns & donis in partes regias à Malateſta ſollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquã ſe tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannẽ Franciſcum Mantuã (quò ſe velle ire dicebant) ad parandos commeatus diſponendamq; vrbem, quò recipi cõmodè tanta multitudo poſſet, properè mittũt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam perueniſſe pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuſo, opinionem omnium benignitate & gratia ſuperauit. His verò conuentibus, qui Laudę Cremonæ, Mantuæ ſunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladiſlao, qui Romam & multa eccleſiæ oppida occupauerant, eſt actũ. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non poſſe, de impenſa bellica non Mantuæ, ſed Bononiæ (cùm eò veniſſent) agendum cenſuere. Verùm maior eos cura inceſſit. Ad concilium nanque Ioannes omnium natio-

nationum consensu citatus, ad tollendū schisma, duos cardinales statim in Germaniam misit: qui vnà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum deligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potissimùm idonea est visa. Eò itaque ad certam diem ex instituto proficiscuntur omnes, proficiscitur & Ioannes pontifex, admonentibus tamen quibusdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namque proficiscens cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstantibus, diu multumque Germanos disputationibus incertos & ambiguos tenuit, qui potissimum decernerent. Verùm superueniente Sigismundo, factaque omnibus dicendi quod liberet potestate, multa crimina & quidem grauissima pontifici obiecta sunt: quorum caussa mutato habitu familiaque, Constantia clanculū Scaphusam se contulit, veritus ne quid grauius in se consuleretur. Erat Scaphusa Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à se creati, fuga peruenêre. Verùm his postea concilij auctoritate reuocatis Ioannes Scaphusa Friburgum confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & in insula sancti Marci propè Constantiam in carcerem conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo. Caussam fugæ, disquirere concilium tum cœpit, certosq; iudices viros grauissimos & doctissimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta discuterent eademque concilio ex ordine refert. Ad quadraginta capitula & eo amplius contra hominem probata sunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata contra fidem iudicata sunt, aliqua verò Christianis omnibus, si non damnarentur, scandalum paritura. Venientibus itaque omnibus in eandem sententiam, Ioannes meritò è pontificatu deiectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Ludouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, donec aliud decerneretur. In Haldeberga castello munitissimo triennio sine vllo cubiculario famulove Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes: quibus cum Ioannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Teutonicam, ne illi vicissim Italicam scirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantummodò, qui cum eo antè senserant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebant conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à se factam, veram & integram iudicarent, omnes synhodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiam pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens ac in sede Gregorij non aliter exstructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaq; non multò post Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. In longum enim re protrahi volebat, in mora, spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontificalibus, tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat restabat, Petrus Luna Benedictus tertiusdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eosque adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob scisma periclitantis, in abrogando Benedicto sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem responso accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castella Panischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat quod diceret & se verum Christi vicarium esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ conuenientem, cùm Ioannes

annus vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, concilij opinionem secuti, in reliquorum sententiam venêre. Gerebantur res in concilio quinque nationum suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quidquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisque nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoque concilio condemnata est Ioannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Ioannes Hus & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: quod inter cæteros errores dicerent ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere: cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis, cum de restituenda ecclesia emendandisque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quo decreta concilij maiore deinceps auctoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros sex deligi, & quidem probatos, qui vnà cum Cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringentesimo decimoseptimo, sexto Idus Nouembris conclaue ingressi, consentientibus Cardinalibus duobus & triginta, nationibusque omnibus, præter omnium spem & opinionem, cùm iam quadriennio verò pontifice caruisset ecclesia, multique schismatici tum interessent, tertio Idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus Cardinalis pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè exstinctæ delegissent: & ante pontificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contrà pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quod sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hæc Constantiæ agerentur, mortuo etiam Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula Reipublicæ suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum à Ioanne pontifice iam antea designatum, paulò post adfuturum cum senatore Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues capitali supplicio affecêre. Sequenti verò anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente Sfortia militum reginæ duce: non solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuò ab vrbe expulit: Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo Ludouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis caussa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

Hæresis Viglef.

BAltassar Cossa nobili genere ortus, vtriusque Iuris Doctor, à Bonifacio IX. ex cubiculario suo in patriæ gratiam Diaconus Cardinalis S. Eustathij, Flaminiæque Legatus creatus, Bononiam Iohan Galeatio Insubrum Duci ademit, cuius vsque ad pontificatum perpetuò Legatus fuit. Præcipuus Concilij Pisani auctor, Alexandro V. gratissimus. Quo mortuo Bononiæ, à sedecim Cardinalibus, decimosexto Kalendas Iunij, anno millesimo quadringentesimo decimo, summus Pontifex renunciatus, ibiq; in Cathedrali viij. Kal. Iunij inauguratus, Cæsare Sigismundo Rege Romanorum

norum: sedit annos V. dies xv. Vir fuit bello & armis, quàm religioni aptior, vtpote qui nullam neque fidem norat, neque religionem, rebus profanis magis quàm diuino cultui accommodatus. Cardinales tribus ordinationibus xvi. creauit. Quum verò schisma ob eius creationem non sedatum, sed auctum esse videretur, tribus iam se pro pontificibus gerentibus, quo solus in pontificatu, cæteris reiectis, confirmaretur, suasu Sigismundi Imperatoris generale concilium Constantiæ indixit: quo ex vniuerso orbe Christiano infinita multitudo confluxit. Ad concilium & ipse cum Cardinalibus accedens, quum eius dignitas in periculum reuocari cerneret, noctu clam habitu mutato Concilio abijt: ex fuga retractus, & quæstione capitali in eum instituta, ex Concilij decreto damnatur, Pontificatusque ei abrogatus est 4. Kalendas Iunij sessione duodecima, anno millesimo quadringentesimo decimo quinto: cui damnationi ipse pridie Kalendas Iunij in oppido Scaphusia cõsensit. Vacauit tum Apostolica sedes annos duos, menses quinque, dies decem. Quadriennio ferè in carcere asseruatus, ad extremum magna pecuniæ summa persoluta dimittitur, Martino iam creato & Florentiæ agente. Ad quem Baltassar accedens episcopus Cardinalis Tusculanus creatur. Obijt Florentiæ vndecimo Kalendas Ianuarij, anni millesimi quadringentesimi decimino- ni. Sepultus in Baptisterio sancti Iohannis, cum hac notula:

IOHANNES QVONDAM PAPA XXIII. OBIIT FLORENTIAE ANNO DOMINI MCCCCXVIII. XI. KALENDAS IANVARII.

MARTINVS V.

MARTINVS quintus, patria Romanus, Otho cognomento Columna prius vocatus, non magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & Cardinalium consensu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & litteris imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Pærusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est, quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus Cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Nec ob eam quidem rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm anteà factus, patrocinium suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum se immisceret. Nam cũ in conuentu Constantiensi multæ in vtranque partem altercationes haberentur propter diuersa factionum studia, ipse medium quoddam tenuit, quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & Cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus audire, refellere approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicã consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti compotes dimittebat. In consultationibus autem miræ prudentiæ

215. Pont.

vir

vir est habitus. Nam & quid agendum, & quid vitandum esset statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines, quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos persæpè conuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Indigebat tum profectò tali pontifice ecclesia Dei, qui nauiculam Petri scismatis & seditionum omnium fluctibus quassam, redigere in portum salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot Cardinalibus & prælatis Panischolæ tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Arragoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Arragoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrũ ipsum adeunt rogantque, vt de ecclesia Dei tãdem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cũ Martino conuenturũ, si vera essent, quę de hominis integritate & humanitate dicerentur, finerent sibi id negotij, nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quatuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecêre. Qui autem in fide mansêre, anticardinales sunt habiti: quorum alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecêre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Paniscola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & sæcularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum, quàm clericorum, mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante cõcilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò non possunt: Verùm quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, duriusque cum magna calamitate Christianæ reipub. durauerat, de celebrandis concilijs talem sententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigesimumtertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium vsque concilium denuò celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus litteris (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, litterasque apostolicas in hanc ferè sententiam super ea edidit: Martinus Episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satisfacere concilio approbante & consentiente, cùm de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate nostrarum litterarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli Apostolo-

ctolorum eius se noscat incursurum. Datum & actum Constantiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij decimotertio Kalendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Prætereà verò dissoluendi concilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimooctauo conuentum habiti publica sessione: quo sublato consensu omnium, maximè verò Imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo sancti Viti in Marcello diacono Cardinali, audientibus omnibus enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus potestas facta est. Cùm autem pontifex hinc ab Imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficisceretur ostendit, sibi id nequaquam integrum esse, quòd diceret patrimonium ecclesiæ, absente pontifice, à tyrannis quibusdam in Italia occupatum distrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Christianæ caput cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactam esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis verò ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere quæ absente pontificè aut iam corruerent, aut paulò pòst collapsuræ viderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & necessitas: paterenturque eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matrem omnium ecclesiarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Constantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito perbenignè suscipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus se acriter tyrannis: qui gustata semel imperandi voluptate, non ita facilè de possessione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malatestam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & à Martino Pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam perpulit, quæ postea Mantuæ, & Martino ea accedente, Ioanne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus quotannis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla intestando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Gabrinum Fūdulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno possessam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum vrbem ipsam à Gabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasque agere, quòd fœdera asperneret, quòd tyrannum tutaretur, quòd contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam auctoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat composita: si hominum auctoritatem contemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantua pontifex quarto post accessum mense, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quæ, posteaquam intellexerat Baldesarē Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitū in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum castra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus: qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur, affines namque erant, & id Ludouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòst, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, sponte facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio

Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspiceretur, cumque intelligeret, Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquenque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuensibus exsulibus quicquam aduersus se moliretur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumque milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrariensis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouisij regis: quos societatem inijsse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quòd Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodque Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaque iuuissent: quòd Liburnum ditionis Genuensis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterant, sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm auctoritas Francisci Carmignolæ, viri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi: qui (vt ipse dicere solebat) ægrè ferens Philippi insolentiam ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam suam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, adscito in societatem belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaque bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis à lateribus, oppugnare adorti, à Guelphis, Brixianis, qui Philippo auersabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegêre. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret. qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua postulare viderentur, rursum magnis viribus bellum vtrinque parari cœptum est. Pugnatum est ter eo anno collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summum Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discessum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc tantam fuisse cladem, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (vt dixi) eo pręlio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spacium dat. Nam & pacem cum Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo discrimine videns, cardinalem sanctæ Crucis secundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ subsistens, eò proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonensiumve, quæ anteà ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatemve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omninò pelleretur, homini enim amicissimo, cum ob religionem auxilio esse non poterat, tum vel maximè, quòd superioribus annis ærarium pontificium exhaustum omninò fuerat, eo bello quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Floren-

rentiam profectus est, ostendit Brachium Montonium, virum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circumquaque positis, vt ipse tutò proficisci Romam non posset. Cùm verò admonitus Brachius redire ad sanitatem nollet, armis spiritualibus, hoc est, censuris primo in eum pontifex vsus est. Interdictum enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerent: vetitique sacerdotes decreto pontificis eisdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaque aliquot ecclesiæ redderet. vtque etiam stipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industria & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interim verò dum hæc Bononiæ agerentur, quattuor illi Cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserat, Florentiam ad Martinum venientes, cum magno & honorificentissimo comitatu publico consistorio suscepti, dignitatum suarum titulos retinuêre. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habitus. Cùm autem Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidã Florentini ciues, quorum de numero Cosmus habitus est, rogare pontificem Martinum omninò non desistebant, vt tandem è carcere Baldesarem liberaret. Facturum se id pontifex pollicitus est. Verùm dum eò legatum ob eam rẽ mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummûm aureorum Palatino comiti persolutis, se è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt rectà Florentiam proficisceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmensis baronem veterem amicum diuertens, parari sibi insidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregosum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma innouaretur. Erat enim vir magni animi sagacissimique, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non derant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeò tum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesiæ suæ consulturus, Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quò cum venisset admirantibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Christi vicarium canonicè lectum salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quàm hominum industria eò deducta, quòd homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio ante collocatus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturque, tanta vteretur mansuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lacrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus, qui eum prius vt pontificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum Cardinalium adsciscens, episcopum Tusculanum creat, atque deinceps eo habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publicè, quàm priuatim. Verùm Baldesar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam non poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturque honorificentissimo sepulchro in templo sancti Ioannis, non longè ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc verba ferè inscripta sunt: BALDESARIS COSSAE, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem venêre, pollicentes Græcos quod ad fidem pertineret, vel le in sententiam Latinorum venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac splendidè pontifex suscepit, & legatũ è latere creauit, Petrum Fonsecam sancti Angeli Cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimum à se dimitteret, eò præmisit fratrem Anto-

nium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata sentẽtia, quid ea in re postea sperandum esset, pontificem admoneret. Instantibus autem Romanis, vt demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatem honore Metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatum tantummodò habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiam transtulit: eique subiecit vt matri Volaterranam, Pistoriensem, Fesulanam ecclesiam. Dedicauit præterea ipsemet maius altare sanctæ Mariæ nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam basilicam tamdiu diuertit, quamdiu Florentiæ fuit. Est enim conuentus ille ad recipiendos pontifices maximè commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effusa obuiam omni vrbana multitudine: effusis principibus tantæ vrbis, qui hominem non secus ac quoddam salutare sidus, vel vnicum patriæ parentem exspectabant. Diem illum in fastis annotauêre Romani, decimo Kalendas Octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo. Vrbem Romam adeò diruptam & vastam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses domos, collapsa templa, desertos vicos, cœnosam & oblitam vrbem, laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut ex extrema omnium hominum fece eò commigrasse. Ciuium itaque suorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosque ciuium ita adiecit, vt breui conualescens, meliorem faciem præ se tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipsa, eum non modò summum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna esset sine aliqua molestia, sequenti anno mense Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeò in immensum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingressus, totam vrbem in plano sitam inundauerit: templumque Pantheon vsque ad altare maius repleuerit. Decrescens autem biduo pòst, multa animalia passim secum traxit, multaque ciuibus damna intulit: qui non secus per vicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere consueuerant. Alouisius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino consecutus est, Cardinalium omnium consensu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioanna Ladislai sorore vocatus, sine vllo Marte hoc modo consecuturum se regnum putabat. Verùm studio partium ab vrbe Neapoli submotus, in Calabriam secessit. Cùm autem concilij tempus instaret (vt ex decreto Constantiensi institutum erat) Martino placuit sentientibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quosdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè commodus videbatur. Missi itaque eò statim Petrus Donatus archiepiscopus Cretensis, Iacobus Camplo episcopus Spoletinus, Petrus Rosatius Aquileiensis diœcesis abbas: frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis superueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui namque momenti fore putabant, quod sine istorum auctoritate & suffragijs esset inchoatum. Sed ecce dum hos exspectant, tanta repentè pestis Papiam inuasit, vt præsidentes concilij mutare locum & tempus sint coacti. Placuit itaque omnibus ex sententia pontificis Senas migrare: quo maior ex omni natione multitudo quàm Papiã peruenit. Alphonsus autem Aragonum rex Martino infensus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouisio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: quid & concilium in longum duceret, & caussam Petri Lunæ adhuc in Paniscola superstitis restitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquenque ex his, quid in concilio auctoritatem haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res ecclesiæ Romanæ allatura esset, quantumque pericli in mora haberetur, mandauit concilium statim dissolui approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebant. Et ne subterfugere conuentum Christianorum videretur, in sequens septennium concilio adiudicauit, quod in Basilea celebraretur. Atque hoc modo schismatis & discordiarum semina à quibusdam in concilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis pru-

prudentia & astu sunt. Tum verò Alphonsus palam de Martino conquestus est, quòd dicere eius opera & se à regina Ioanna abrogatum regno esse, quem prius hæredem instituerat, & Alouisium regis Siciliæ filium, nouum hæredem institutum. Refellebat quidem hæc crimina perfacilè Martinus, quòd dicere Alouisium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigesimotertio in regno prius confirmatum fuisse, reijceret eam omnem culpam in reginam, non autem in se, ad quem pertineret feudatarios ecclesiæ confirmare, non autem tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam commisissent: se non videre cur Alouisius Ioannę suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At verò Brachius cùm videret pontificem multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso contractam, multis oppidis ecclesiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio militabant, non longè ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani. Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis, dum Piscariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tuderto, Assisio, alijsque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax rediјsse sua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per siluas noctu etiam tutò commeare. Nulli latrones tum exstabant, nulli sicarij & fures, adeò hoc hominum genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrannis, qui latrocinijs potius, quàm militia vita traducebant. Huic autem felicitati obstare Bohemi hæretici videbantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monenti parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem, seorsum tamen, Henricum sancti Eusebij Cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, postremò verò his reuocatis, Iulianum Cæsarinum sancti Angeli Cardinalem eò misit, qui certè non sua culpa, sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquàm tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionem opprimendæ Lucæ nacti quòd superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multò pòst quibusdam castellis circumquaque positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus sollicitatus Pauli precibus, veritusq; ne si Luca in Florentinorum potestatem deueniret, acriores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Frãciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidem vere iam appetente Apenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coëgerit. Eius autẽ aduentus eò gratior Lucensibus fuit quòd pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omninò Francisci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis 50. millibus nummûm aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquã antea fuerant, reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio nõ obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acrius sunt cepti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu eò statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solum Lucam obsidione liberauit, verùm etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cepit. Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasque Romanas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum Lateranensis basilicę opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo superinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit.

Aedes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituũt, vt iam aliqua facies rediisse vrbi Romæ videretur. Creauit & Cardinales, quorum de numero fuit nepos suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid deesset, quod ecclesiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionem fecimus, Alphonso Martini honestè adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonensem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemque octauum appellant: qui statim & Cardinales creauit, & fecit quæ à pontificibus fieri consueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiam cum Alphõso rediisset, eò statim Petrum de Fuxo Cardinalem misit apostolicæ sedis legatum: in cuius manus iubent Alphonso Paniscolæ domino, Aegidius omnia põtificatus iura deposuit: erga quem hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eũ Maioricensem episcopũ declarauerit. Cardinales autẽ ab Aegidio creati spontè cardinalatu se abdicarunt. Illi autem duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in suaque pertinacia mansisse, cùm pontifici Romano parere nollent, in carcerem à legato coniiciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma vndiq; sublatum est. Pacata hoc modo vndique ecclesia Dei, in dandis beneficijs mira prudentia vsus est. Non enim vnicuique petenti ea conferebat, sed statim mente agitabat, quis potissimũ esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod si homines prouinciarum non nosset, in quibus vacare beneficia contigisset, statim peritos regionum consulebat, quis aut incuria, aut gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & ecclesijs & hominibus honore dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea constantiæ fuit, cùm duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alter verò minor natu, Laurentium appellant, in turri igne casu iniecto exustus est, vt nil ex eo sit auditũ, nil visum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præseferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus sui anno 14. mense 3. Romæ apoplexia moritur, ętatis suæ anno 63. sepeliturque eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorum, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atque optimo parente orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

OTho Columna, Agapiti filius, regulus Romanus, nobilissimo genere ortus, & à teneris annis omnium disciplinarum genere imbutus, vtriusque Iuris Doctor fuit. Ab Innocentio viij. Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro creatus Vmbriæ, & Etruriæ summa cum æquitate Legati iure præfuit. Quum in concilio Constantiensi, tribus qui de pontificatu decertabant, repudiatis, vir optimus quęretur, qui remp. Christianam longo schismate perturbatam, constitueret, ipse vnus post conditam Romanam ecclesiam, ab vniuersali concilio, cui tres & viginti Cardinales interfuerunt, ad supremum in terris fastigium euectus est 3. Idus Nouembris, anno MCDXVII ætatis suæ quinquagesimo, cõsecratus ibidem in ecclesia Cathedrali Constantiensi, xi. Kal. Decembr. Sedit verò Cæsare Sigismundo Rege Romanorum annos XIII. menses III. dies X. Hic schismate quinquaginta annorum sublato, pacem ecclesiæ reddidit. Romam veniens Italicas res turbatas, pace inter dissidẽtes Principes cõposita, constituit. Ditionẽ ecclesiasticã à tyrannis occupatam recuperauit, Picenos rebelles domuit, vrbem intestinis discordijs afflictam recreauit, fabricis exornauit, moribus & optimis institutis excoluit, sacras ædes collabentes refecit, agrum Romanum latrocinijs infestatum, sicarijs, & latronibus necatis, tutissimum reddidit. Ioannam Neapolitanorum Reginam Legati opera coronauit, cuius regnum ex Reginæ auctoritate, reiecto Alfonso Arragonio rege, Ludouico III. Andegauensi duci adiudicauit. Basileense conciliũ indixit. Vrbem ad eam omnium bonorum beatam copiam felicitatemque perduxit, vt Augusti tempora rediisse viderentur. Postremò de patria, Romana ecclesia, & Republica Christiana optimè meritus, Cardinalibus quoque XVII. ordinationibus tribus creatis, Romæ apoplexi correptus, rebus humanis excessit, x. Kalend. Martij, anno MCDXXXI. ætatis LXIII. Vacauit sedes dies X. Corpus æneo solio ante Apostolorum capita, cum hoc Elogio Laterani sepelitur.

MAR-

MARTINVS PAPA V. SEDIT ANNOS XIII. MENSES III. DIES XII. OBIIT ANNO MCCCCXXXI. DIE XX. FEBRVARII TEMPORVM SVORVM FELICITAS.

EVGENIVS IV.

EVGENIVS quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antoninus Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu Canonicus congregationis sancti Georgij in Alga Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdẽ professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit, cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primo thesaurarium fecit, deinceps verò episcopũ Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonino nepote. Recusarunt aliquamdiu Senenses Gabrielem in episcopum, quòd dicerẽt hominem aliundè natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cum postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, aucturus Cardinalium numerum, Antoninum nepotem & Gabrielem Condelmerium in Cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & templum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eiusdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum & vetustate consumptum. At verò cùm Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eo è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cùm autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti Cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo tricesimoprimo, quinto Nonas Martij: Eugeniusque mutato nomine vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo adfuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeò tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gẽte Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nũc habent, acceperant. Dimisso consistorio Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deĩde quibusdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidũ, maximos thesauros reliquisse, idq; sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eò vesaniæ hominem pepulêre, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, Cardinali Vrsino & Cardinali Comitum insaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionum odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia perduceretur, quod contra à Stephano factum est; nam & eius bona à militibus direpta sunt; & ipse vi tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quod & Oddonem, & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium

rium, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd diceret ei in animo esse nomen Columnensium exstinguere: id se optimè scire, eiusq; consiliorum participem fuisse, & ob eam rem aufugisse, quòd sciret partem illius calamitatis ad se quoque (nisi tantum mali simul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus, qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pontificem aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu, donec Prosper frater diaconus Cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre à Præneste Martinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptistam porta Appia, vrbem armato milite sine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerant ad sanctum Marcum, & in vicum Columnam cùm subitò eis obuiā facti sunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum est in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidêre & capti sunt. Quare Columnenses cùm viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe instituentes omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidêre pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi Cardinalis & Columnensium omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter vixerāt, domos hostilem in modum diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non solum aperto Marte, verùm etiam proditionibus res agi cępta est. Capitur nanque archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamque Columnensibus prodere: qua occupata, & pontificem & Vrsinos ab vrbe pellerent. De Masio sacerdotio abrogato quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Floræ eiusque corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quattuor vrbis celeberrimas vias suspensum est. de archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cùm Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, vel dolore animi quo in tantis perturbationibus affligebatur, vel veneno, quo appetitum à Soldano suo quidam dicebant, agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante eam rem Angeloto Fusco ciue Romano, quem non ita multò pòst vnà cum Francisco Condelmerio nepote suo, Cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quòd iam ingressum Italiam Sigismundum intellerat, Romam venturum, nepotem Franciscum camerarium instituit: huicque viros quosdam præstantes addidit, quorum consilijs vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quòd & Philippum Genuæ dominum classe in littore Genuensi superassent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent, Philippum ipsum bello terrestri aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolao Picennino, & classem Venetam ad Cremonam defecit: & Carmignolæ impetus facilè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòst quæstionibus, litteris, testibus condictum, vt ipsi dicunt, capite mulctarunt: quòd per eum stetisset, quò minus Cremona potirentur, capta à Gaualcoboue ipsius vrbis porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis defiecta ab hostibus fuisset, cùm ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florentini aduentum Imperatoris in Italiam veriti quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui suo negotium dant, vt quibus rationibus maximè potest, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum Imperatoris ad vrbem, non minus apostolicæ sedi quàm Florentinis exitium ac perniciem minari, destineri hostem facilimè posse, quo minus Arnū ad Senenses transeat, qui Florentinos iampridem bello lacessierant, si Nicolao Tollentinas, qui tum pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coërceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eādem sententiam perfacilè Eugenius: & cùm de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu stipendia pręberet, quò ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senēses incursionibus & rapinis vexat: Sigismundo traijciendi Arnū tem-

tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste: qui deinde per Vollaterranum iter faciens, pacato magis quàm hostili agmine ab omnibus exspectatus proficiscitur. At Imperator cùm iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittens, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat, proficiscitur, in ponte Hadriani, vt Imperatorum mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit. Sunt qui scribant, Eugenium hominem vsque ad pontem comitatum ad sanctum Petrum redijsse. Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, Imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciscum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit, & Barbaram Ioannis marchionis Brandiburgensis filiam, Ludouico Ioannis Francisci filio spopondit in vxorem, quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam sunt visæ: & quod Sigismundo Imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quòd pater Ioannes potestatem ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis auctoritate permoti, & quòd etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi kalendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum veniente in eandem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomen est, decederet, vtque marchioni Montisferrati & Olando Pallauicino dominatum redderet: vtrunque enim ditione paterna spoliauerat. Florentinorum, Lucensium, Senensiumve, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum subitò omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eò loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio, & manu promptum, cum delecto equitatu adeò celeriter in Eugenium misit, vt prius propè & pontem Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cum postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse, maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potissimum tempore concilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciscum camerarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent, eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiuscemodi responsi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem fuère è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potissimum

faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque habitu, sumptoque monastico cucullo, vnà cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Ostia vehebatur, cùm subitò Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, sagittisque incessunt. Distinere enim hominem tandiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio Iulij, eodemque Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem sese accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contrà autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam consueuerant. At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Aufida viro sagacissimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, vni ex militibus suis in certamen prodeuntibus negocium dat, vt captus de industria ab hoste, Castellani sæuitiam & auaritiam criminetur; polliceaturque eis, si velint pactam mercedem præstare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaque, arcem ingreditur, vestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma, suspendit: à longè idem videbatur. Clamabat Baldesar de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta, arcem reciperent. Credidêre miseri nullam subesse fraudem, ingressi aliquot, statim capiũtur. Fit clamor exsultantium in arce, conijciuntur in populum Romanum missilia, bombardęque. Derisi autem hoc modo Romani, de redimendis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in vinculis habebant, dimittunt, suos, qui in arce erant, recepturi: & demum in Eugenij potestatem veniunt, quanto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine statim Capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est, vt hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quàm religiosam vitam præseferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat, à mercatoribus Genuẽsibus acriter defensam. Succurrendum itaque suis Genuenses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorum de numero aliquot prícipes fuêre. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, suscipiturque non vt captiuus & Genuensium hostis, sed vt rex & amicus. Habitus autem honorificẽtissimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuẽses indignabundi quòd Alphonsũm hostem, quem tanto cum periculo captum, tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso auctore, à Philippo desciuêre, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius quòd diceret pontificis esse redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus, & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florẽtinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicás, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus superatis Florẽtinis absente Frãcisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndique premeretur, & quòd Basileense cõcilium, iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hispaniæ, Galliç, Germaniæ, Pannonięque principibus, qui communem rei p. Christianę caussam in arbitrio concilij reponebant: ad tol-

tollendum concilium versus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit, cardinalium omnium, qui secum aderant, consensu. Sed imperator alijque principes & prælati, qui tum Basileæ erant, non modò pontifici nō obtemperarunt, verùm etiam eum bis terque monuerunt, vt Basileam idoneam à Martino celebrandi cōcilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos vt in præuaricatorem & cōtumacem. Motus istorum verbis Eugenius, Basileense cōcilium litteris etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuiq; eundi ad concilium potestate. Adeò enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Ioannes Vitelescus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos totamq; Gibellinam factionem ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positum, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatem Lanuuianam, Præneste, & Zagarolū cepit, incolis omnibus, qui superstites fuêre, Romam migrare iussis. In Hernicos deinde conuersus quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem ecclesiæ redegit. Captū Antonium Pontaderam hostē ecclesiæ, apud Frusionem ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romā trepidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum qui portam Næuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosque hostes ecclesię dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Florę suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia, charitate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna charitate ad summam copiam breui sit ventum: adeò omnes eius imperia obseruant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuersus, quod paulò antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiam abfuit, quin Alphonsum caperet fraude potius, vt aiunt, quàm vi, cum induciæ inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis, quæ ad ecclesiam pertinebant, oppidis principem dimisit. Rediens ad vrbem, Præneste ad rebellionem spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimoquinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, cōsecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam qua Ferrariam itur, & ędes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro præalto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno verò sequenti publico consistorio Basileense concilium, quod antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide conuenturos, eundem locum sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc contenti abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quod potissimum decerneret, misso tamen eò legato Ioanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoque equite, qui eius caussam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, conciliū Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctę crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Cōstantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne qua vis imperatori fieret: quòd intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quæ aut imperatorem ad se adducerent; aut si id fieri non posset, saltem hominē remorarentur, quò minus Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupuit Eugenius, vt relicto concilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores suscipi non consueuêre. Vitelescus verò sedata ecclesiæ ditione, sumptoque supplicio de presbyteris quibusdam, qui lapides preciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant in basilica Lateranensi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoque cum socijs Iacobo Galesio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficis-

ficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque sex menses antea Bononiæ creatus fuerat, qui postea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetralle, & dominum Fulginatem tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio affecit. Eugenius autem duas ecclesias iam pridem dissidentes, in vnum corpus redigere cupiens, anno Domini M. CCCC. trigesimooctauo habita ingenti supplicatione, celebrataque spiritus sancti Missa, concilium vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore condigna sede, alijsque Græcis è regione pontificis, primo quæsitum est, vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus ecclesijs iam pridem dissidentibus vnam fieri. Ad quam vocem omnes succlamarunt, placere & velle, modò rationibus illa prius cõfutarentur, quæ tantæ discordiæ caussa fuerant. Disputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis, tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemque in loco non sine magna incommoditate staretur, Florentiam transferre cõcilium placuit. Eò itaque vbi ventum est, statim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam, Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florẽtinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Præterea verò in Parmensem agrum reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum radibus traijciens, & Casale maius & Platinam meum natale solum, & quicquid Veneti in Cremonensi agro tenebant, breui recepit. Pulso deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, adscitoq; in societatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot mensibus oppugnat, eam & ciuibus & Francisco Barbaro viro doctissimo atq; vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omissa cum magno suorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda castella circunquaque posita conuersus, ne commeatus submitti in vrbem possent, Veronam vsque & Vicetiam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioque lacu, ne subuehi quicquam nauibus posset penuria laborantibus. Ex Athesi tamen remulco naues quædam attractæ vsque ad lacum, quem sancti Andreæ accolæ vocant, sensim in Benacum à Peneda ad Torbolim demissæ & refectæ, quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecêre. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenses & Vicetinos vrgeret, Veneti de se actum putantes, nisi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittunt oratum, vt si reipublicæ Veneti, si saluti & libertati Italiæ consultum velint, Franciscum Sfortiam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppressam. Tum verò Florentini suo ac sociorum periculo moti, Franciscum adhortantur, vt arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti, se ei quæ de Romana ecclesia tenebat oppida, id enim maximè petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio litteras apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciscus autem suo equitatu secus Hadriæ litus in agrum Ferrariensem descendens traiecta ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque millia habuisse sub signis dicitur) hosti primo ad Suaue in agro Veronensi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum est, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciscus omnia de Vicetinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiam obsidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Athesim traijcit ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit: nam comes Arci, Philippi partes sequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defensurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu seclusus, magno accepto incommodo, fuga salutem in subiectas valles petens ab hoste captus fuisset, nisi Carolus Gonzaga Ioannis Francisci filius, sese hostibus obijciens, hominem è tanto periculo liberasset: qui quidem abundante postea multitudine, captus ilico est, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui scribant, Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera, cum equo ad suos redire non posset, à Todeschino ingentis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer sacco inuolutũ, ad suos etiam per castra hostium delatum.

tum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscum Sfortiam Venetis auxilio misisse, cum his agit, qui in Basileense concilio erant, vt Eugenium citarent. fecêre illi id quidem bis terve. Verùm cum id ex sententia ei non cederet, eo dementiæ eos pepulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, qui eremitanam vitam Ripaliam cum quibusdam nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ seditiones in ecclesia Dei exortę sunt, cum Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem, aut Eugenium sequeretur, essentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito sæpius conuentu, discussaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum est, vt Græci rationibus victi, faterentur & spiritumsanctum à patre filioque procedere, homusionque esse, non à patre tantum, vt ipsi credebant, prouenire, vtque in azymo sine fermento triticeo pane corpus Christi consecraretur, ac purgatorij locum esse crederent. Postremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Christi vicarium, Petrique legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis ecclesia meritò pareret.

Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra conuenêre, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisque Eugenij litteris super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione, Datum in sacrosancti oecumenici cõcilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est sessione anno millesimo quadringẽtesimo tricesimonono, vigesimasecunda Nouembris die. Pręterea verò vt partes suas augendo, Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuêre duo Græci, Rutenus & Nicænus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò pòst antiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuêre Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & camerarium fecit, translato ad Vicecancellariatum Francisco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentque homines Picennium & Mantuanum principem accepto tanto incommodo cessuros, inde celeriter abeuntes; Veronam vrbem capiunt, per Citadellam ingressi, admotis ad muros scalis, nemine vigilum sentiente, stridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immensum frigus, relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronam intelligens, eò properè omnes copias mouens, recuperandę vrbis spẽ mente concepit, vbi vidit & castrum vetus & arcem S. Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse; qua quidem structis aciebus, vrbem ingressus, hostes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, q̃ insulam vocãt. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites sese recipientes, vim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conferuntur, dumquę plures paruo in loco conglobati resistunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus concidit. Submersi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus, traductis copijs Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectam habentes, penitus vrbe quatriduo post captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens distrahi Franciscum à Venetis posse, si Florentinos bello vexaret, qui paribus auspicijs atque impensa Franciscum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoque Eugenio, vt milites ex foedere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino instituerant. Verùm cognita Ioannis Vitellesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus præerat, cum non amicus vt præseferebat, sed hostis in Etruriam sex millibus equitum venturus esset, iunctisque cum Picennino copijs Florentinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operam qui tum Florentiæ

tiæ in magistratu erant, siue veris, siue fictis Eugenij litteris; vt dum copias per pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur. quod etiam factum est, neque enim iuuari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremum agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitellesci locum suffectus, copijs ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatum è medio Vitellescum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem descendens, longè ac latè Fesulas vsque cædibus & rapinis omnia complebat, in Cassentinum deinde conuersus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Perusium proficiscens, vrbem pacato agmine ingressus, legatum, qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdam mittit. Interim verò capto ærarij magistro, quem vulgo thesaurarium vocant, totum ciuitatis statum repentè mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatem haberent. Veriti autem Perusini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigêre, vt acceptis quinquaginta millibus nummûm aureorum, ab vrbe discederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbem, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatem castelli vocant, adijt. Mouent & Florentini Anglaræ suæ ditionis oppidum, suis auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisque eiusdem mille & quingentis equitibus, & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuanique agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & litteris accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe; fatigatusque militum precibus, qui magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quod è regione Anglarij positum est, peruenit, ea mente, vt vel vi, vel astu cum Florentinorum pontificisque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare consederant. Ad tertium itaque kalendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem quattuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit, ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quem facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinque horas constanter: tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Francisci filij, qui à statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisque signis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum cum his tantum, qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens, ad Philippum redijt. Oppidani Burgenses veriti ne in eos asperius animaduerteretur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Alouisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitum rogat, vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaque in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex, Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero co-

ro copiarum inferior erat, suorum virtute fretus. Pugnatum est aliquandiu, atque acriter, incerta tamen victoria vtrinque discessum est. Tum verò Franciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, quòd vltro hostem ad certamen prouocasset, exercitum circunferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quòd Picenninus firmo præsidio munierat, oppidum obsidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentu Francisci filij & principis Mantuani, eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, eum frequentibus prælijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manum cum hoste conferendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picenninus castra sua hostium castris magis indies conferens, eo discriminis Franciscum redegisset, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo, neque commeatus submitti tutò, neque inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omnium spem pax subitò enunciata est, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciscum, Eusebiolo quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino: qui tanta re percepta, Deos hominesque accusabat, præcipuè verò Philippi inconstantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo composita est, millesimo quadringentesimo quadragesimosecundo, vt Franciscus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonem dotem cum agro Cremonensi acciperet, præter Picigitonum, & ea castella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possideret: vtque illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo sentiebant, bello cepissent, quæque item Veneti, eorumque socij, præter Asolam, Lonatum, Pischeriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic sententiæ stare noluisset, communis omnium hostis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciscus cæteris socijs se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemque suam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempsisset, abire Florentia Romam instituit, eoque in loco, vtpote liberiore de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurentij in Damaso presbyterum cardinalem præmisit, qui & canonicos regulares pulsis sæcularibus in ecclesiam Lateranemsem remisit. Pulsi enim à presbyteris sæcularibus fuerant, dum contenditur vtri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdem, dum litaniæ fiunt ac supplicationes. Et de Gino Albanesio viro in re militari præstanti sumptum supplicium, quia per eum non stetisset, quò minus pax inter Alphonsum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præstantis animi inuictique roboris, cuius virtus homini magis astuto quàm forti suspecta erat. Rebus autem hoc modo compositis, Eugenius Florentinis quouis modo frustra eum retinere annixis, Romam veniens anno Domini M. CCCC. XLIII. XXVIII. Septembris, effusa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flamiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad sanctum Petrum iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum vectigalque nouum vino impositum. Hanc ob rem facto silentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem sustulit. quo facto, statim succlamatum ab omnibus est: Viuat Eugenius, cum antea clamassent, Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Post dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiscens, concilium generale eo loci se habiturum omnibus denunciat, missis ad principes litteris & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omninò concilium Basileense volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compositis, iniuriarum memor Picenninum belli ducem in Picentes, quos Franciscus bello subegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Perusium proficiscitur, Tisernates Florentini populi socios ad defectionem compulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenso, quòd Franciscum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum semper iuuissent. Alphonsus item, qui superiore anno Neapolim iam diu obsessam, per cloacam ingressus, pulso inde Renato ceperat, Picennini virtute ac

te ac fama permotus, hominem non ducem solum quem exercitui suo præficeret, deligit, verùm etiam honoris gratia eum in adoptionem familiæ Arragonensis recipit, qui statim acceptis ab Eugenio & Alphonso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra retinente Francisco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præsidio eò profectus fuerat, in deditionem ecclesiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro soliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Francisci hæredem & filium, quem Philippo si oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quiescentibus autem in Cisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob suspicionem coniurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciscum Picenninum vrbis præfectum cum præsidio comprehendit, quo facto, exsules omnes, tum suæ, tum aduersæ factionis, maximè verò Baptistam Cannedolum in patriam euocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florentinos legati, societatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem, quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copijs ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumque Vermem ex agro Bononiensi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneant.

Tum Betotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendam subornat: cui cùm casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri compatrem sibi deligat, quo exorato dat operam, vt sequenti die infans ad sacerdotem deferatur. Baptizato puerò, Hannibalem pater ad ædem sancti Ioannis Baptistæ, cuius tum solemne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem subesse ratus, qui dum in via esset, à coniuratis circumuentus occiditur, resistentibus aliquandiu duobus famulis charitate Domini vim propulsare conantibus. At Bononiensis populus indignitate rei motus, sumptis properè armis Cannedolæ factionis principes obtruncat: maximè verò Babptistam, cuius cadauer & per vrbem tractum, & cum magna ignominia sepultum est. Accidit & tum Romæ scelus ingens, à suo enim cubiculario Angelotus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tanta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur, ad quattuorque vrbis portas suspenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtrique ciuitati in rebus bellicis peropportuna, in manus Philippi veniret, eò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exsulibus mittere Picenninum cum exercitu instituerat, ni hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexisset Franciscum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impensæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestam cum magno equitatu in Picentes contra Franciscum mittit: quò facilius distractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionem posset. Præmiserat iam Philippus & Guilelmum Montisferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, qui agrum Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò sociorum periculo Florentini, Astorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumque peditibus ducentis mittunt, qui Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciscum Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu kalendis Maij in Cremonenses nil tale metuentes mittit: qui captis passim rusticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Francisci ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri instituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononiensi, cumque his quos Florentini auxilio miserant,

erant, in hostes tendens, simultate & odio inter se certantes (ad sanctum Ioannem oppidum hi consederant) pertracto in partes Bononiensium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Montisferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ, qui vsque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonensibus grauiter à Francisco Picennino pressis auxilio missa. Veneti decernêre aperto Marte cum Philippo instituentes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt, ni oppugnare Cremonam destiterit. Oratoribus per internuncios responsum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quàm Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonensem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confestim moueat, & cum hoste vbicunque eum nactus fuerit, decertat. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Casale maius celeriter proficiscitur, hostemque haud longè insula Padi munitissimo loco confidentem, vado traijciens castris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataque obsidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes, nil præter Cremam citra Abduam Philippo reliquêre. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vsque perueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes; direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur, Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cum integri fessis ac saucijs nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tandem re infecta abire, de Francisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descendere clam intellexerant. Interim verò Alouisius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiam dimicabant, cognita Itaiiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscum transitione, eos antequam id fieret, ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos supplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciscus Sfortia cum amplius sustinere hostes non posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabantur, omisso Piceno Philippi militiam secutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S. Augustini, miraculis clarum, in sanctos referens, à sancto Petro cum omni clero supplicando, ad sanctum Augustinum profectus, solemnia ipse celebrat, adstante populo Romano cardinaliumque omnium cœtu. Præterea verò pulsis omnino è sancto Ioanne Laterano canonicis sæcularibus, admissisque tantummodo regularibus, & porticum illam exstruxit, qua ab ecclesia ad Sancta sanctorum: & claustrum, vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit, & picturam templi à Martino antea inchoatam. præterea verò sancti Siluestri mitram, Romam Auinione delatam ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & litania sacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonsus rex Tiburtum venisset, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens aliquantulum substitit. Eugenio autem in animum venerat, Florentinos, qui hostem iuuerant, bello persequi. Existimabat namque, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eam vrbem in quas vellet partes facilè adductum iri: verùm interuentu mortis disturbata sunt omnia. Moritur autem pontificatus sui anno decimosexto, octauo kalendas Martij, anno millesimo quadringentesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui malis consilijs ductus, diuina humanaque omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per litteras apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediens, omnia prudenter ac constantissimè egit, vir adspectu insignis & veneratione

dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ litteraturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in litteratos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium aurispam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum aut minas & dicteria scribentium. Gymnasia autem omnia quàm diligentissimè fouit, maximè verò Romanum ad quod omne genus litteratura adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit; eosque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea, quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, composita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille conuentus est, & Vladislaum Polonum regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorum de numero ad XXX. millia vno prælio cæsa inter Hadrianopolim & Danubium sunt, licet in tanta victoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere satius esset. Splendidus in victu familiæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset: quosque tanquam suæ modestiæ testes in cubiculum cœnaturus admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu suo sentirent homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperam factum esset, emendaret. Exornare autem ecclesiam Dei ædificijs & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimoquarto, sepeliturque in basilica sancti Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato:

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
Testantur vitæ splendida facta suæ.
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
Alter ab occasu Cæsar vterque pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
Alter vt aurato cingat honore caput:
Quo duce & Armenij Graiorum exempla secuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi,
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam valida rursum Teucros iam classe petebat:
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli contempsit honores:
Atque hac impressa condite, dixit, humo
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim.

DGABRIEL Condelmerius, Angeli filius, Venetijs populari, antiqua tamen familia ortus, ex Canonico sæculari Cælestini coloris Congregationis sancti Georgij in Alga Venetiarum, episcopus Senensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Clementis, à Gregorio XII. factus, Legationem Picenam sub Martino V. integrè administrauit. Quo mortuo, Romæ in Sacrario ordinis Prædicatorum ac Mineruæ duodequinquagesimum annum agens, XIII. Cardinalium suffragijs, V. Nonas Martij, anno M. CDXXXI. Pontifex Maximus creatus, & V. Idus Martij ad S. Petrum coronatus, sedit Imperatoribus Cæsaribus Sigismundo Lucenburgio, Alberto, & Friderico III. Austrijs, Augustis, annos XV. menses XI. dies XXI. Fuit Eugenius IIII. varia fortuna, modò prospera, modò aduersa conflictatus, bellis implicitus, seditionibus Ecclesiasticis, & acerrimo schismate vexatus. Quæ omnia excelso animo tulit, & superauit. Pontificatus initio ciuilem seditionem à Columnensibus passus, eorum conatus repressit. Sigismundum Augustum in Basilica Vaticana Imperatorio diademate coronauit, Philippi Insubrum Ducis vi, & insidijs vexatus, & Roma tumultu populari exactus, Florentiam aufugit, breui Iohannis Vitelleschi Cardinalis opera cuncta amissa recuperauit; rebelles domuit, concilium ab se Basileæ indictum reuocauit, nouam Synhodum, ad quam Græci, Imperator, Patriarcha, & episcopi conuenerunt, Ferrariæ instituit. Florentiæ absoluit, Armenorum & aliorum orientalium Legatos audiuit, ijs leges dedit. A Basileensibus Pontificatu priuatus, diro schismate excitato, contra se Felicem IIII. nuncupatum V. creatum, passus est. Romæ post decennalem peregrina-

Ex phr.

tio-

tionem rediens, Vrbem deformem, & sua absentia laceratam constituit, Tyrannis ditionem ecclesiasticam armis vexantibus fortissimè restitit. In Turcas mari classem, terra exercitum Legato Iuliano Cæsarino Cardinale misit. Moritur tandem multis in discriminibus versatus, anno ætatis LXIII. Christi verò M. CCCCXLVII. VII. Kalend. Martij. Quum ordinationibus VI. habitis Cardinales viros egregios XXVII. creasset. Vacauit sedes dies X. corpus in Basilica S. Petri ante ostium Sacrarij marmoreo tumulo conditum fuit.

NICOLAVS V.

5 Pôt. NICOLAVS quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omnium consensu creatur pridie Nonas Martias, M. CCCC XVII. vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Bartholomæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, libertate, magnificentia tanto pontificatu dignus, sic tamen ipse adeò modestus erat, vt tanto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritque cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creassent, respondit, Non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natum, Lucæ educatum, Bononiæ litteras & bonas artes didicisse; maximè verò philosophiam & theologiam, adiutum beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, Cardinalem sanctæ Crucis sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numero scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo vitamque sine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimum disputationibus, quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitę eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Garuagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense concilium neutralitatemque. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum. Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat ad tantam rem tamque necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa prȩsertim. Difficilè item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorum seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidem Romanæ sedi perniciosissimam sustulerant, si stare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisque Eugenius ad portam Flaminiam galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaque eodemque anno Thomas Sarzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maxima totius cleri populique Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum fit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo

acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aracæli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodque oppidum mortuo loci domino, de libertate vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano tum quidem vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti eam Romani sunt Alphonsum regem, qui Tibure subftiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retroné cederet an Florentinos bello persequeretur, quemadmodum antè cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem, duo Senenses, qui ciuilibus discordijs alebantur, ad Etruriæ imperium adijcere animum pepulêre: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus, eam ciuitatem spontè sese dedituram, in potestatem suam redegisset. Collaudauit Senenses rex, eisque ad solicitandos animos ciuium dimissis, adfuturum se in tempore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de amore coronatione sua, factisque ingenti apparatu litanijs, quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinensem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati interuentu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi & eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumque legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedêre, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisque acciperet, vtraque parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis, quæ vltra Abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassana tantùm in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. Missus autem ex legati Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanum peruenerat, apoplexia mortuum intelligit, VI. Idus Augusti, anno Domini M. CCCCXLVII. Tum Morinensis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, irentné in eam sententiam, quam prius approbauerant, respondent Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re velle perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interposita, qui aderant legati, cognita Venetorum cupiditate, quòd totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisque suas rediêre, legato pontificis frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soresinam in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabant: cognita Philippi morte, Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoque eadem, qua Laudenses, conditione in fidem suscipiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui tum ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro consederat, refecturus exercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanensibus statim summo omnium consensu exercitus, ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto castellisque ac machinis firmato, quò minus Veneti Placentiam classe contenderent, Abduam amnem ad Picigitonum traijciens, non longè ab hostibus ad Camuragum considentibus castra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam, credo hostium patientiam, sunt commissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentum Francisci paululum animis, cum ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumque item extrema quæque pati mallent, quàm Venetis obtemperare, qui eorum societatem adspernati essent, vrbem Francisco dedunt, præfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Insubriæ dominatum statim mente concepit. Agebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Alphonsus eodem tempore Nicolao pontifice frustra reclamante, cum exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret Alphonsum regnandi cupidum, Senenses bello non minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses cognito periculo, etsi regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt pas-

passi. Rex itaque cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castilionum Piscarię, quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepêre, præter Castilionum, Sigismunda Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductum, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nunc Regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: sed hi ferocia exsultantes, benè monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciscus comparato ingēti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemque murorum bombardis demolitus, crescente Pado adeò, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terrestri ac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hęc Francisci laus est habita, quòd hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tantam vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; precandumque vt pacem Christiano populo præstaret his litanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præseferens. Verùm neque ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeò vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbantur. Minabantur hi, quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeò populum Romanum mouit, vt pueri passim fœminæque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quæ antè inchoata diximus, adeò inualescebant, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate oppugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualique exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coëgit: quò & hostem insecutus, cum eius classem in naualia subductam bombardis disiecerit, ad tantam desperationem prçfectum Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde verò Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Glaream Abduæ mouens, ad Carrauagium firmo hostium pręsidio munitum castra locat. Mouent & eò Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidum à Mediolanensibus occuparetur, qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tempori se adfuturos, si oppugnatione vexarentur, ostendunt. Crebra quotidiè committebantur prælia, vtpotè ex tam propinquis castris. Verùm cum ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndique coarctata, ad quam primæ Venetorum acies retrusę, neque cedere, vt in pugna facere plerumque necesse est propter subsequentes: neque pugnare in tam angusto loco, propter instantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initium ortum fuisset. Tum verò Franciscus cedentem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter 5. millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanensium proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actum existimabant, nisi pacem cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate: quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padumve Francisci, quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mensibus 16. millibus nummûm aureorum; immissisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus & præ-

præmijs, in Mediolanenses conuersus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem successu promoti Veneti, longè aliter euenire Francisco cernentes quàm arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema, reuocatisque militibus suis, fœdus cum Mediolanensibus ineunt, Francisci potentiam reformidantes si Mediolano potiretur. Franciscus autem simulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Cosmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, post multas acceptas illatasque clades, post longam & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme, post defectionem & transitionem militum ad hostes, aduersante etiam Alphonso, qui Mediolanum sibi iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienses miserat, quò suis tutius in Cisalpinam transire liceret, Mediolano tandem potitur, anno M.CCCCXLIX. Iuuabant quidem Mediolanenses Veneti, immisso cum exercitu suo Sigismundo Malatesta, qui se Picennino auspicijs Mediolanensium militanti coniungeret, sed pernegligenter: vt enecti fame, ciuitatem Venetis potius quàm Francisco committerent. Quare longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonso agunt, qui Franciscum inimico & hostili animo persequebatur, inito prius fœdere, vt homo dominandi cupidus priusquam inualesceret, ducatu Mediolanensi pelleretur. Inuitant & Florentinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam se aduersaturos Francisco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus suis Veneti pellunt: idemque vt Alphonsus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem suam sæpius interposuit, quò pax componeretur, vt sequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad Iobileum venire liceret. Instabat enim quinquagesimus annus, quo iobileus de more indicebatur. Cardinales præterea sex creauit: quorum de numero fuêre Latinus Vrsinus, & frater ipsius pontificis vterinus tantum Philippus tituli sancti Laurentij in Lucina presbyter Cardinalis, vir certè bonus, ingenijque liberalis. Interim verò Fredericus imperator, instante pontifice, Felicem compulit, vt se pontificatu abdicaret, quòd cerneret tantam seditionem & tam diuturnam, ecclesiæ Romanæ perniciosam esse. Visus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus est. Ad hominem nanque galerum Cardinalatus misit: eundemque legatum Germaniæ fecit, ne omninò sine dignitate viueret. Venêre & in arbitrium pontificis Cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeò lætatus est non modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in sequenti nocte eius diei, quo hæc audita sunt, anno Domini M.CCCCXLIX. vigesimoquarto Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, supplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecêre & reliqui Italiæ populi, tam perniciosa seditione liberatam ecclesiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu represserit. Instigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigismundus Malatesta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipsius Francisci Sfortiæ hostes & inimici. Pellexerant etiam in societatem suam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos, Bononiensesque & Perusinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, sed frustra conati sunt, pacti cum Alphonso, vt dum ipsi Franciscum adorirentur, Florentinos bello detineret. At Franciscus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, assumptoque in societatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum se constanti animo parabat. Hinc ortæ sunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd eius amicitiam sequeretur, quem ipse hostem haberet: quodque oppida sua occupasset, quæ ei pater ex testamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cùm spopondisset octoginta millia nummûm auri, quo frater liberaretur, vetuissetque solùm Carolus, cùm Franciscus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos persoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentissimum, non modò apud Venetos, quorum partes sequebatur, verumetiam ab imperatore ius suum repetere.

Iam

Iam attigerat annus Iobileus, cùm subitò tanta multitudo Romam venit, quanta nunquàm anteà. Vnde cùm semel è Vaticano visa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi Cardinalis sancti Marci, cùm neque venientes, neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadente vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Multi enim à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periêre. Sepulta in sancto Celso ad centum & triginta sex constat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum, qui mortui fuerant, dolens, casulas quasdam augustiorem viam ad pontem facientes omninò sustulit: totumque ferè annum illud in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidiè inuisens cum Cardinalium coetu. Cauit etiam quàm diligentissimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus, & omnia ad victum necessaria in vrbe deessent. Curauit item exsecrationibus & satellitibus, ne grassatores in peregrinos ad vrbem accedentes sæuirent. Sequenti verò anno, quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire coepit, veritus credo, ne aduentante imperatore noui aliquid, & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cum collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim marescalcos, *qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim Cardinalibus, omnique vrbis magistratu, ac honorato quoque, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templum Petri introducitur, millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo, die nono Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertêre, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm anteà habentes, Romani Cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequàm sponsus cum noua nupta coëat, eosque deinceps eodem in loco XVIII. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioannem coronatus proficiscitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis caussa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbem mare rediens, iter in patriam statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo Cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruaial sancti Angeli Cardinalis.

Abeunte autem Imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonensem agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatem eorum haud ita multò pòst venêre: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quàm decebat Franciscus exercitum comparauerat. Verùm posteà superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquàm sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quòd existimabant Franciscum propter inopiam ærarij, impensæ bellicæ haud diu suffecturum, simul etiam sperabant, Mediolanenses extortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quattuor millibus, in Etruriam contra Florentinos mouens, cùm Cortonam ad defectionem tentâsset, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum

iter faciens, cùm Castellinam frustrà oppugnare tentâsset, in maritima Senensium hybernarum descendit captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominem continuò Sigismundus Malatesta Florentini exercitus dux occasionem benè gerendæ rei captaturus. Florentini autem cùm pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra marique reformidarent, ad externa auxilia confugere instituunt, Francisco id approbante. Missus itaque in Galliam Angelus Acciaiolus equestris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominem eò pepulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciscum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans se illi hostem futurum, qui secùs fecisset. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorum bello tum destineretur. Hac autem legatione Florentinorum ad Francisci res adeò secundæ sunt factæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquàm sint adspernati, fusis præsertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miserant, ne ipse vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciscum Sfortiam, cuius auspicijs militabant proficiscerentur; coniunctisque copijs maiorum exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque superiore anno ad exercitus Caruaial sancti Angeli Cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compositurus: qui re infecta abiens, DEVM homines que testatus est per Nicolaum pontificem non stare, quò minus pace inter Italos composita, bellum communi Christianorum consensu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Constantinopolitanos senserat, & ob eam rem Cardinalem Rutenum patria Constantinopolitanum eò miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiserant, redire voluissent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes transmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustrà tento cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienses vocant, æstateque in ea re penè consumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciscum peruenit: qui accessu tanti Regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hostem pauidum & certamen detrectantem mouere castra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cùm in hyberna vndique itum esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciscum animatus, in Galliam rediit. Verùm frigescentibus vnà cum hyeme iam omnium animis, exhaustisque item assidua bellorum impensa populorum ac principum ærarijs, de pace iam anteà à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est; ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam perosi, summo ferebantur studio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens, ad sedandum intestinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberandæ patriæ indicia præseferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur, hac conditione, vt singulis quibusque diebus Nicæno gubernatori vrbis sese offerret, quem simulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè rediit, hac mente, vt cùm vrbem attigisset, sumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & Cardinales caperet. Verùm dum fessus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quiesceret, aliquot enim noctes insomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius statim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem confugit, relicto domi Baptista Sciarra, cum aliquot seruis, homine quidem impigerrimo & audacissimo: qui domo cum socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud sororem in capsa delitescentem capiunt, &

captum ac seriem coniurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoque supplicio afficitur in Capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta pri' audientibus omnibus coniurationis serie, millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, quinto Idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maximè verò Franciscum cognométo Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistam Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eò enim confugerat post patefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quique liberior quàm vllus antea pontifex incedere per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens morosior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus est. Accedentes enim alloquendi caussa non ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quòd æquè hominem cruciauerit, quàm vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hominũ millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum Cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miserat, sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius litteræ ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum à catholica fide defectionem, & simulatum in gratiam cum Latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verùm adeò repentè vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuit. Præterea verò ne quid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede conductus, hi enim populi de finibus inter se certabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quò minus ad oppida sua reuerteretur. At verò cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntem milites caperent, hominem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant, Nicolaum eius rei mirificè pœnituisse, quodque ira percitus mandauerat, adeò accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustrà de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem sæpius tentassent, veriti ne tanta res persuasu Ludouici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picennium copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Veltam celerrimè mittunt: qua capta, retrusoque in Godium Angelo comitis non sine aliquo Ludouici incommodo, qui tum ibi ęgrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Ludouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltrò citroque commeans, cùm nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis firmarent, quæ omnium consensu quinto Idus Aprilis publicè per prǽcones enunciata est, M C C C C L I V. his fœderibus, vt quæ cuiusq; ante id bellum fuissent, redderentur præter Gerram Abduæ, quam Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc verò quò firmius haberetur, vtve Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censuêre: quo cùm vndique conuenissent, cumque Dominicus Capranicus Cardinalis sanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & auctoritatis, legatus à pontifice missus, hortando, monendo, pacis & concordiæ sequestrum se fore ostenderet, ita ad id fœdus post longas disceptationes tandem ventum est: vt quam Veneti ac Franciscus pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtque si quæ deinceps dissensio discordiave inter eos orta essent, eius tollendæ ius potestatemque pontifex haberet: vtque qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice caussa is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurandoque adhibito, fędus denique Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorum maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam venêre, quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquam conueniebat ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligentia vel industria (vt quidam volunt) ansa quædam ad bellum, qua Alphonsus postea Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem

pontifex, siue tædio animi, quod maximè cruciabatur post captum Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimùm vexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo quinquagesimoquinto; sepeliturque in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat sæcula, Roma tibi,
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos, doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem:
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta Iobilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo,
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ,
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendũ de integro aliquid nunc ad vertendos Græcos auctores in Latinum ita pepulit, vt litteræ græcæ & latinæ, quæ sexcentis iam anteà annis in situ & tenebris iacuerant, tum demùm splendorem aliquem adeptæ sint. Misit & litteratos viros per omnem Europam, quorum industria libri coinquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis iam perierãt. Nam & Poggius Quintilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium, Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit prætereà magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctam Mariam ad Præsepe. Restituit & templum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori templum inter Palatinum & Capitolinum montem in plano situm. Pantheon quoque in medio vrbis positum templum vetustissimum M. Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano autem & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formam, quam nunc cernimus redegit: & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad turres & maiorem molem superædificandam, quibus coerceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt anteà sæpè factum est, diriperentur. Inchoauit prætereà ad caput templi beati Petri amplam testudinem, quam vulgò tribunam vocant, quò templum ipsum angustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoque Niluium restituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabãt. Eius etiam mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoque multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiam ob varios rerum humanarum casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificentia collocauit. Legatos aliundè venientes munificè semper suscepit nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritum. Auaritiæ autem adeò expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus de se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemens in delinquentes, cæremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Exstant adhuc vasa aurea & argentea, exstant cruces gemmis ornatæ, exstant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, exstant peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, exstat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecã pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardinum Senensem ordinis Minorum in sanctos retulit, quod prædicando, dicendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte exstinxerit, & Christianis hominibus benè beateque viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuisitur.

THOMAS, incerto cognomine, Sergiana oppido Lunensis agri in Liguribus obscuro genere ortus, patrem Bartholomæum medicum habuit. Lucæ adultus Lucani cognomen suscepit. Adolescens Bononiæ studijs vacans, Artium & Theologiæ doctor factus fuit. Eugenio IV. ob virtutem, & in tollenda Germanorum neutralitate industriam, gratus, ab eo episcopus Bononiensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ creatus est. Quo mortuo, conclaui in Sacrario Prædicatorum ad Mineruæ facto, XVII. Cardinalium suffragijs prid. Nonas Martij, anno MCDXLVII. summus Pontifex denunciatus, & ad sanctum Petrum coronatus, imperatore Cæsare Frederico III. Austrio Augusto. Sedit annos septem, dies decem & nouem. Pontifex fuit doctrina, pietate, liberalitate, & alijs præclaris animi corporisque ornamentis clarissimus. Annum Iobileum millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto celebrauit, Fridericum Augustum, & eius vxorem Eleonoram Lusitaniæ regis filiam imperiali diademate in Basilica Vaticana coronauit. Vrbem veteribus ædificijs deformem nouis fabricis excitatis exornauit, schismate abdicante Felice, sublato pacem ecclesiæ restituit. Coniurationem Vrbanam aliquot ciuibus Romanis castigatis repressit. Eo pontifice Constantinopolis orientis Imperij caput Christianis à nefandissimis Turcis, Imperatore græco Constantino Palæologo cæso, occupata est. Cuius rei labem pontificatui suo impactam, dum abolere, coactis in Turcas copijs studet, arteticis doloribus totum corpus peruadentibus exstinguitur, quum ord nationibus tribus vndecim Cardinales creasset. Obijt autem Romæ in palatio Vaticano nono Kalendas Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimiquinti.

Vacauit sedes dies quatuordecim, sepultus in Basilica sancti Petri, marmoreo sepulchro.

(·.·)

CALIXTVS III.

CALIXTVS tertius, Alphonsus cognomento Borgia anteà vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinæ dioecesis, patre Ioanne, matre Francisca generosis parentibus natus, ac liberè educatus, Cardinalium suffragijs pontifex creatur sexto Idus Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimiquinti. Is enim quartumdecimum natus annum, post prima litterarum erudimenta ad Ileridense gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatum Ileridensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cùm iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Arragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autem Martino pontifice ecclesiæ Maioricensis gubernator factus esset, persuaderentque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quod diceret se exspectare episcopatum Valentinum, quem haud ita multò post suo merito consecutus est. Cùm enim mortuo Benedicto tertiodecimo duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Aegidium quendam Barchionēsem canonicum in locum demortui Paniscolæ pontificem creassent, quem Clementē octa-

218. Pont.

uum-

uum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonsus Borgia est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeò locus ille Panischolæ tyrannicè custodiebatur, & ab his potissimum, quorum maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeò rationibus & auctoritate Aegidium ipsum ad sanitatem deduxit, vt postea superueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine se abdicauerit, in potestatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidium Maioricensem, & Alphonsum Borgiam Valentinum episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Arragoniæ, & Ioannem Castellæ reges, solus Alphonsus Borgia delectus est, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam septennio pòst inchoatum bellum tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodiè quoque aliquot illius fœderis pacta seruentur. Verùm cùm posteà inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur vt aliquem ex suis eò mitteret, Alphonso Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam perniciosi exempli sibi committi cum regina egit Alphonsi vxore, vt in Italiam ad regem proficisceretur cum Ferdinando regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem post multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex autem se id facturum abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelescus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingressus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur.

Cùm autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem venisset viginti Cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem constantissimè renuit, quòd diceret id sibi nequaquam integrum esse, re præsertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cùm patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad Regem missus, pacem inter pontificem & regem composuisset, fœderaque inijsset, quibus Valentinus episcopus semper interfuit, auctoritatemque suam interposuit, & diligentiam, adeò à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui Cardinalem creauerit, tituli sanctorum Quattuor coronatorum, Romamque ad se accersierit, non minore modestia in Cardinalatu vtens, quàm anteà in episcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquam per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusque successore Nicolao pontifice, Alphonsus Borgia, vt dixi, in ædibus sancti Petri pontifex creatus, Calisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit.

Id se ante pontificatum vouisse ostendens suo chirographo, his verbis scripto, quod in libro quodam suo exstabat: Ego Calistus pontifex DEO omnipotenti voueo, & sanctæ indiuiduæ Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, consecrationibus, & demum quibuscunque rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos persecuturum. Admirati sunt omnes, qui aderant, quòd pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodque homo senex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europam statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quique facultatum aliquid & opum suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostem misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triennio maritima hostium Asianorum vexauit, insulas quasdam cepit, ac magnas calamitates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signum suscipientes, ituros se quoque in hostem profitebantur, vel armatos milites eò missuros. Verùm vt res vno impetu mota est, ita etiam facilè resedit, principibus ipsis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At verò dum pontifex ipse in basilica Lateranensi coronaretur, duo milites, quorum alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partium ducibus militabat, de adolescente armigero contendentes, ita se mutuis vulneribus confecêre, vt vterque statim perierit. Hanc ob rem Neapolio

polio factionem Vrsinam ad arma conuocans, ædes vbi comes Auersus diuertere consueuerat, diripuit, aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus est. Non poterat certè sine magna vrbis calamitate eò proficisci Neapolio, cum tota Columnensium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis esset. Miserat & ad vtrumque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos consistoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis sedata sunt omnia, non tamen vetus simultas inter eos sublata est. Bello enim sæpius inter se concertarunt cum magno suorum incommodo. Pontifex autem ad transigenda negotia pontificia animum adijciens, B. Vincentij Hispani ordinis prædicatorum, & B. Emundi Anglici memor, eos in sanctos retulit: ob eamque rem supplicationibus Deo gratias egit, ab Ecclesia Mineruæ vsque ad sanctum Petrum continuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad disturbandam ecclesiæ quietem deesset rustici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis est, extorres anteà à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, ecclesiæ oppidum ipsum se dedituros polliciti sunt: quod non modò Calistus renuit, verùm etiam eò Cardinalem Columnensem misit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne Cardinalis Palumbaram suo nomine occuparet, eò cum militibus suis profectus, locum ipsum aliquot dies obsedit. Verùm superueniente Matthæo Poiano & Francisco Sabello ac plerisque alijs militum ductoribus pontificis ac Cardinalis Columnensis mandato, soluta obsidione Palumbaram ingressi, ad viginti rusticos ex his potissimùm, qui tumultum concitauerant, laqueo interemptos membratim diuisêre, cæteris exemplum daturi, ne in dominos suos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem pestem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Calistus aliquot dierum supplicationes decreuit, vt si quid hominibus immineret, totum id in Turcos Christiani nominis hostes conuerteret. Mandauit prætereà, vt assiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis signum dari fidelibus omnibus, vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuò dimicabant. Crediderim tum ego precibus omnium Christianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clarissimo, adstante etiam Ioanne Capistrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hostibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt, cum parua nostrorum manu, vt Caluaial sancti Angeli Cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum sanctæ crucis cardinalem scripsit: hostium quoque commeatus omnes, ad centum & sexaginta bombardæ captæ sunt, qua clade perterritus Turcus, Constantinopolim properè se recepit. Actum de crudelissimo genere tunc certè fuisset, si Christiani principes omissis intestinis bellis & odijs, terra ac mari tantam victoriam prosecuti fuissent, quemadmodum Calistus prædicabat & monebat. Verùm his resumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Bosinam deinceps rege capto atque interfecto, postea cepit, admonentibus Christianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è specula quadam præuidebant. Non cessabat Calistus litteris & nuncijs principes Christianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, frustra remedia deinceps quæsituros, vbi iam hostis inualuisset. Ecce autem, dum vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis discedens, cum magno equitatu ac peditatu in agrum Senensem hostili animo descendit, repetens à Senensibus aliquot millia nummûm aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auspicijs quondam militauerat, ipsi meritò debeant. Senenses autem suæ reipublicæ consulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium vocant: maximè verò pontificem, qui eos primò admonuit, vt ne quadrantem quidem Iacobo darent, deinceps verò & milites suos contra Picenninum ipsum misit, ac principes Italiæ adhortatus est, vt idem ipsi facerent, ne aliquod graue incendium in Italia excitaretur, quod non ita facilè exstingui posset. Veriti omnes, ne id certè eueniret, quod pontifex prædicabat,

Cur in meridie Campanæ sonent Deum salutemus.

cabat, auxilia properè Senensibus misère. Solus autem Alphonsus, qui Iacobo fauebat hominemque ad se vocauerat, eius beneuolentiæ memor, quam anteà cum patre Nicolao Picennino contraxerat, Senensibus ex fœdere auxilio non fuit, immò verò & comitem Petilianum in Senenses ita concitauerat, vt tanti mali prima caussa inde exorta videatur. Verū superuenientibus auxiliaribus copijs, tum à Francisco Sfortia, tum à Venetis, eò redactus est Picenninus aliquot prælijs, si non fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt conscensis Alphonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustra tentata, profectus sit. Quare & Calisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minus intestino, quàm externo bello laborabant, cùm non deessent ciues quidam, qui spreta libertate, factionem Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim, Sed ciues bene sentientes, aut pulsis, aut cæsis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & sumptu peperêre, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusque milite in prædam dato: paululum quoque abfuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestę acciderit, qui tum eorum stipendio militabat, quique & bellum in longum ducebat, & prædam ex agris eorum non aliter abigebat, ac si hostis esset. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræ motus exortus est Nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum, ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernendę vetustatis studiosius eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & se quòd vouerat breui facturū dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeò erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem Cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuère eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes, cognométo Millanus ex sorore nepos. Aeneam quoque Senensem episcopum Cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur, vsus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitem & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cùm Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, contra instaret Neapolio, id suum esse debere iure hæreditario, quippe cùm comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam controuersia, iusso vtroque armis discedere, Calistus Borgiam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locū demortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quo facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòst Alphonso, hærede legitimo carente, tanti animi Calistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutum esse. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonsi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verū eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus est. Moritur autem Calistus pontificatus sui anno tertio, mense tertio, die decimosexto; sepeliturque in Vaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in tēplo rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolai impensa anteà restitutum. Moritur etiam non multò pòst Borgias, nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Calistus autem in omni vita vir integerrimus est habit⁹ sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum episcopus esset aut Cardinalis, benefic ū aliquod in commendatione nunquam voluit, dicens se vna sponsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impensa in vi-

ta retinebat. Vtebatur & munificentia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Christianum auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanū, Persarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononiensem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitās, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos, quos ad Calistum destinauerant, ad Pium pontificem demùm misit: quos certè cum admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerant, tum vel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanum, superatis persæpè hostibus ad pontificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potius quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calisto est, quam nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum continuis prælijs vexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamē de studijs suis quicquam remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei tēporis supererat. Officium transfigurationis Domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modò atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in precio haberetur. Oratores ad se venientes mira beneuolentia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum his dari, quibus vel propter ętatem, vel ignorationem tum literarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Calistus, centum & quindecim millia nummûm aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Calisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis Cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus: sepeliturque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lacrymantibus.

Ex Onuphrio.

ALfonsus Borgia ex Castello Valentinæ diœcesis Sciatiua patre Iohanne, genere nobili ortus, & omnibus liberalibus artibus instructus, episcopatum Valentinum iuuenis adeptus est. Alphonsi Regis legatus ad Eugenium Papam IV. missus, ab eo presbyter Cardinalis tt. SS. Quattuor Coronatorum denunciatur. Mortuo Nicolao V. Romæ, in palatio Vaticano à XIII. Cardinalibus summus Pontifex, 5. Idus Aprilis, anni MCDLV. creatus, & apud S. Petrum coronatus; sedit Imperatore Cæsare Frederico 3. Augusto, annos 3. menses 4. Pontificatu inito bellum Turcis indixit, ad xvi. triremium classe, duce Ludouico Cardinale Aquileiensi legato, maritima hostium loca inuasit, & toto quo vixit triennio multis eos cladibus afflixit. Sed & terrestri bello magna Turcis à Christianis clades illata est. Quippe qui ad Taurinum in Pānonia, insignī bello Iohanne Vaiuoda duce, adhortante Iohanne Capistrano Minorita superati, circiter LX. millia hominum amiserunt. Mahometes tyrannus saucius fuga salutem quæsiuit. Ea victoria Pontifex festum S. Transfigurationis D.N. IESV CHRISTI, 8. Idus Augusti instituit, solemnes supplicationes habuit. Mortuo Alfonso Rege sine legitimo hærede, Neapolitanum regnum repetijt, repugnante Ferdinando. Dum arma Pontifex pararet, octuogenario maior, viij. Idus Augusti, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo, rebus humanis eximitur: Cardinalibus IX. duabus Ordinationibus creatis. Vacauit sedes dies duodecim. Ipse in Sacrario sancti Petri marmoreo tumulo sepultus est, sine vllo epitaphio.

PIVS

PIVS II.

219. Pont.

PIVS secundus, Aeneas cognomento Picolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriundus. Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo Kalendas Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium Corsinianum vallis Vrciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuscemodi suspicione leuari potuit, quàm postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliori fato, quàm ipsa coniectauerat, filium sibi videre contigisset. Prius tamen cum iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam didicit: parce adeò ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primò, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantùm ingenio & diligentia va-[illegible] præclara poëmata Latina & Etrusca lingua ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod profectò non ita multò post deserere coactus est. Orto nanque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exsilium adsciuit, secutus amplissimum virum Dominicum Capranicum, qui qui tum Senis iter faciens, ad Basileense concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum Cardinalatus insigne, quo etiam absentem Martinus ob eius virtutem, & integritatem meritò donauerat. Huius igitur contubernio vsus, post longos itineris labores superatis alpibus cælo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, etsi multa negotia Aeneæ Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid otij suffuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non sine lacrymis cogitur, Bartholomæum Nouariensem episcopum secutus, quo cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur. Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus, patrem certè optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu, vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Angelis sentiebat, & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Aeneas non admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synhodo illa celeberrima, & litterarum apostolicarum abbreuiator, Duodecim vir, qui magistratus in tanto cõuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interuenisset: & si qui admissi ad consultandum de rebus conciliaribus minimè idonei habiti sunt, horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo concilio quattuor conuentus, qui deputa-

putationes more aulico vocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus, agebatur. His magistratibus singuli præsidentes, singulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat asscriptus, sæpè præsedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus, in eo autem conuentu persæpè orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Auinioni, Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possunt importari liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij caussa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum semel, Constantium secundo, Francofordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluso, cùm octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fridericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poetica donatum, in amicos & protonotarium receperit; ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit, tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cùm de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusque rei caussa ad pontificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quòd eius auctoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpè impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Caruaial; tandem horum virtute & Aeneæ industria, vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisque ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deque fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonsum Arragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est, vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam Imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscum litus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, non diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Aeneas

igitur vt populum suspicione leuaret, Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat, proficiscitur: non tamen ob eius discessum quieuêre popularium animi. Relegata nanque per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulò pòst vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is verò Pisas contendens, quò Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam vni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiscens, & priuatim & publicè (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator prætereà ad Alphonsum salutandi hominis caussa iturus, Ladislaum regium adolescentem, quem Pannonij & Bohemi furtim ab eo ducere sæpè tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidem præstabat, reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cùm gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioque Estensi Mutinæ duce creato: vbi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate oratorem in Bohemiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. orta nanque erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta controuersia, ac pace inter vtrosque composita, Aeneas haud ita multò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur, vbi imperatoris vices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contentione dixit, vt omnibus gemitum & lacrymas excusserit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeò animare visus est, vt bellum statim omnium consensu decerneretur: quod posteà omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauascente iam ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamen facilè imperator, à sententia mouit, cùm diceret, sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaque ob eam rem ad Francofordiensem conuentum Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium, multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehementer commouere. Verùm hoc natura compertum est, eorum animos citò residere, quorum affectus perfacilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publicè vnumquenque ad id bellum cohortando, quo salus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cùm subitò nunciatum est Nicolaum pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tendentia ab ipsis prius impetrassent, quòd dicerent Germanis longè peiorem conditionem esse, quàm vel Gallis, vel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, meritò esse dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quò minus autem id fieret, grauissima Aeneæ auctoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia; Inter principes etiam de magnis rebus inter se diffidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse: quare dicebat, satius sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Calistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cùm Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum satis erat vtroque, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeò erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus id, quod posteà vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonsi potius quàm proprijs auspicijs bellum

ctum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis exstingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cùm certè vsque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demùm sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaque pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione, ad bellum maritimum orientalibus inferendum pepulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Calisto pontifice retentus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum Cardinalium refertur. Apud Calistum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis caussa esset, historiamque Bohemicam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim rediјt: cuius exspectatio tanta fuit, vt magna pars populi Romani officij caussa obuiam progressa, hominem, quasi diuinarent, vt pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio Nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cùm Deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reipublic. Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Assisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tutò proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremò vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Auctum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lacrymæ, cùm eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidiè abducebatur. Incensi animi, cùm ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cùm sæpius ijsdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum toto ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Brachionensibus auxilio futuri: quos Arragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europa caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem

occupatum, haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur: Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exsules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Massiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum, & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quòd ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquàm ex arce in optimum quenque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit. neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset: Fredericum Vrbinatem copiarum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinando autem ad † Sardinum fugato, auxilio fuit, quò minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis furores ac rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum castella omnia ob seruandam fidem data, contra ius fasque vi cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ ad † Nidasturem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinitate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi Cardinali sanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei ademptaest, ne posset aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò pòst à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeò sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos posteà rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quòd hi promptiores ad eam rem esse viderentur, sibi adiungit. Oratores ad nuncios cum litteris apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamque necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur; iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimùm eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse: Intelligit prætereà multos esse principes ac populos, non exteros modò, sed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos viderent nobilisma præmia reportaturos, qui tantam belli molem subirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, vt Nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Bohemiæ de fide catholica malè sentienti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutam peccatis, Germanorum potissimùm in patriam remisit, quòd minus idonei bello geren-

Sarnum.

Nidasturem.

gerendo essent: quodque etiam belli impensam, vt in litteris apostolicis continebatur, secum non detulissent. Dum classem, quæ passim in portubus superi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli socium Anconæ exspectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille, septimodecimo kalendas Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine graui quidem & longa, occupationes intelligendi, caussas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, discernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquàm. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos, constanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhorratus est: quibus item honorem summi Dei, dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt spontè sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præsetulit. Prætereà verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceretne extremam Vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes canonicas, vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Exstinctus profectò magis quàm mortuus dici potest, adeò longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant polinctores viuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lacrymis squalida. Peractis autem de more exsequijs, in basilica sancti Petri conditur ad altare sanctæ Andreæ, sepulchro Francisci cardinalis Senensis impensa condito, cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS, NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE SPICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit: Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbem est patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, menses nouem, dies septem & viginti. Collegio autem Cardinalium quinque & quadraginta millia nummûm aureorum, à vectigalibus ecclesiæ pensium, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophero Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò stipendij nomine ad Mathiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduò cum Turcis gerentem. Mortuus est vir fortitudinis certæ, ac prudentiæ singularis, & qui non ad otium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticum quempiam delinquentes, bello, censuris, interdictis, exsecrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatem redijsse cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduersatus est, quòd libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cùm ab eo anteà pragmaticam ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quod ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundum

verò Austriæ ducem grauissimis censuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanum cardinalem ad vincula Petri cepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isembergensem Maguntinum antistitem, malè de ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inque eius locum alterum suffecit. Beneuentanum archiepiscopum contra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiscopatu mouit. Franciscum Copinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi vendicantem, quàm ei à sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinum, Beneuentum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia concessit vnquàm. Quosdam verò seuerissimè arguit, quòd ea peterent, quæ sine ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tantum terroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissimè ac officiosissimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Mathiam Vngarorum regem, Ferdinandum Alphonsi filium, Philippum Burgundum, Franciscum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam, vehementer dilexit, duodecim cardinales suo pontificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Thernensem, Alexandrum Saxoferratensem, Bartholomæum Rouerellam, Iacobum Lucensem, Franciscum Laodamiæ sororis suæ filium, Franciscum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habiti. Ex transalpinis Saltzpurgensem, Ludouicum Albrerum Attrebatensem Vergelensem. Viuendi autem rationem ita patiebatur, vt otij & desidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescente, & habita ratione valetudinis, ac re diuina castè & piè facta, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, non exquisito & lauto. Cibos rarò sibi apparari iussit: quod apponebatur, hoc edebat. Vini parcissimus, dilutique ac lenis magis quàm austeri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus cùm paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut scribebat, donec ei per munera publica licuisset. Idem faciebat noctu, quod die post cœnam: nam & legebat & dictabat vsque ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quàm horis quinque aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante diem senectam præseferentem. Adspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neque morosus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat, quòd tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpè cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici posset relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque studiosus, neque adspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquàm voluit. Fouere ingenia suorum temporum non visus, quòd tria grauissima bella ab eo suscepta: ærarium pontificum ita continuò exhauserant, vt ære alieno, ac magno quidem sæpè premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, litteratos dico. Oratores aut poëmata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid sapere viderentur, sua scripta commisit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus constanter ignouit, ni sedi apostolicæ facta esset iniuria: cuius dignitatem adeò acriter tutatus est semper, vt eius caussa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel inscitia, vel ignauia deliquisse deprehendisset, paterna charitate admonebat. Mala de se opinantes vel loquentes coërcuit nunquàm: liberè enim in libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti nescio cui apud eum, quòd malè audiret, respondit,

dit, de me quoque qui malè sentiant, si in campum Floræ proficiscceris, multos audies. Si quando cælum Romanum tanquàm naturæ suæ contrarium & insalubre mutare constituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscebatur. Successu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senensi, tum amœnitate loci, tum opacitate siluarum mira refrigeratio æstate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis caussa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequenti reposita erat. Libros plusquàm saphyros & smaragdos charos habuit, quibus chrysolitorum magnam copiam inesse dicebat. Mensam autem artificiosam ita contempsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sæpè frequentabat animi caussa, non apparatu pontificio, sed humili ac propè rusticano sit vsus. Hanc eius crebram locorum mutationem non defuère, qui carperent, ex aulicis maximè, quòd id nunquàm ab alijs pontificibus factum esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum autem querelas contempsit semper, quòd diceret, nil ob eam rem à se permitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus, quouis etiam in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinum cardinalem, vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium adhibebat: inter cœnandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam veterum repetebat: & quid quisque laudis vel dicendo, vel scribendo consecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutem suos frequenter adhortabatur, à vitijs deterrebat, cùm eorum res gestas commemoraret, qui in vita rectè aut perperàm egissent. Augustino Patritio lectore vsus est: à quo etiam (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdum libenter audiebat, negotijs præsertim vacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certè cuiusuis mores, natura, linguam cum maximo omnium, qui audiebant, risu facilè exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem religionem ita coluit & obseruabit, vt omnem prorsus hypocrisis suspicionem à se remoueret. frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnibus adstabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura procurauit nunquàm. Geomantibus & cæteris idgenus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquàm visus est. Suos plerunque & timidos & formidolosos reprehendit, quòd acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denunciare vererentur. Incommodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus, quod accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquàm. Bella suscepit inuitus: tamen & multis & maximis iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfecisse priusquàm inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigatam & ornatissimam exstruxit: Corsinianum, quòd Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque testitudineum celebre id quidem, & ornatissimas ædes exstruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc disticho notauit:

Siluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

Quattuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt anteà dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirendum, quod ad amplissimum virum pertineat: ingenio, moribus, solertia,

religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, litterarum studium intermisit nunquàm. Adolescens, & nondum sacris initiatus poëmata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquàm: & dum iocatur, mordacitate non caret. Exstant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorum versuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venandi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Bohemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defensione fidei Catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistites, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Exstat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, veram CHRISTI IESV religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & XXX. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Bohemicam historiam perfecit: australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam rerum vbique locorum sua ætate gestarum: quàm negotiorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac temperatum. Conciones habet splendidas, & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquàm intermittit. Describit apposite situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cuius originem non repetat, situm non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentissimè perscribit. Mimos etiam ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliquam, quod ad institutionem humanæ vitæ pertinere visæ sunt, subiungere institui. Diuinam naturam credendo melius, quàm disputando intelligi ac comprehendi posse dicebat. Omnem sectam auctoritate firmatam, humana ratione carere. Christianam fidem, si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, non qua ratione probetur, sed à quo dicatur animaduertendum. Mortales mensores cæli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inuestigare cursus, pulchrius esse quàm vtile. Amicos Dei & hac, & futura perfrui vita. Sine virtute nulli solidum esse gaudium. Neque auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquàm repleri. Cui plura nosse datum est, eum maiora sequi dubia. Plebeijs argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco, litteras esse debere. Bonos medicos non pecuniam, sed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationem stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori præstare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem esse: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metitur: neque qui sacra negligit, ecclesiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non assidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri, & non habere: alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei, qui benè fert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse.

Vir-

Virtutes clerum ditasse, vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitium esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinum, quòd mentem excitet, non quòd obruat, sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem exstinguere. Quietem vitam non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortem turpi vitæ omnium philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt ferè, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinam Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romam auectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, cumque supplicationibus cleri populique Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimùm, dimotisque quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quę basilicam ipsam temerè occupabant.

AENEA Siluius Picolhomineus, gente Patricia, tenuioris tamen fortunæ, patre Siluio in Villa Corsiniana agri Senensis ortus, per omnium Romanæ curiæ dignitatum gradus, ad munus Apostolicum ascendit. Litteris humanioribus instructus, eloquentia, dexteritate, & prudentia multum valuit. Primùm Cardinalium Capranici & Albergati scriba, deinde in Concilio Basileensi cæremoniarum præfectus, & pro eo multis legationibus egregiè functus, posteà Friderici tertij, Felicis quinti, Eugenij quarti, & Nicolai quinti epistolarum magister, & à Secretis fuit. Ad Eugenium quartum, pro natione Germanica Legatus, obedientiam, sublata neutralitate, eidem præstitit. A Nicolao quinto episcopus Tergestinus, & Senensis, à Calisto tertio, Diaconus primo sancti Eustachij, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Sabinæ creatus est. Quo mortuo Romæ in palatio Vaticano, XVII. Cardinalium suffragijs, Romanus Pontifex, decimoquarto kalend. Septembris, anno Domini M. CDLVIII, denunciatus, & tertio Nonas Septembris coronatus, Imperatore Cæsare Friderico tertio Augusto: sedit annos quinque, menses vndecim, dies vigintiseptem. Ordinationibus tribus habitis, XIII. Cardinales creauit. Obijt Anconæ in Piceno, dum bellum in Turcas adornaret. Vacauit sedes dies XVI. Corpus Romam relatum in Basilica sancti Petri marmoreo tumulo cum hoc elogio, in Sacello sancti Andreæ sepultum est.

PIVS secundus Pontifex Maximus, natione Tuscus, patria Senensis, gente Picolhominea, sedit annos sex. Breuis Pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit. Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit. Pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in Regnum Siciliæ cis Fretum restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primùm aluminis apud Tolfam instituit. Cultor iustitiæ, & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo Senatu commilitones Christi habuit. Relatus in Vrbem est Patrum decreto, & hic conditus: vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos LVIIII. menses IX. dies XXVII. Franciscus Cardinalis Senensis auunculo sanctissimo fecit, Anno Domini 1464.

Humi verò in Tabula marmorea,

PIVS II. PONT. MAX.

PAVLVS II.

220.Pōt. PAVLVS secundus, Petrus Barbo anteà vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polyxena, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie kalend. Septembris pontifex creatur, anno domini MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex sorore nepos adolescens adhuc iturus in mercaturam erat, quæ apud Venetos in precio est, & à Solone non improbatur: & iam scrinium & arma in triremes detulerat, cùm ei nunciatum est, Gabrielem Condelmerium auunculum suum pontificem creatum esse. Substitit itaque adhortantibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac litteris, licet iam adultus esset, operam dedit: præceptore vsus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare consueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostendens per eos non stetisse, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potiùs quietem quàm negotia appetebat. Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis caussa venerat) vt Petrum ad se vocet, initiatumque sacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononiensem, ac non ita multò post episcopatum Ceruiæ commendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissimùm, qui emolumentorum participes sunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouisio Patauino medico, quem posteà patriarcham & camerarium appellârunt, cardinalis ab Eugenio creatur, instantibus quibusdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos posteà tanta simultas fuit, vt nusquàm maiore odio certatum sit: his etiam discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri consueuerant. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium sibi surripi, cùm nepos esset, cumque etiam patritius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Francisco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet sæpiùs intercedentibus amicis in gratiam redijssent simulato animo. Hanc ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certârunt, vt alter alteri non pepercerit, siue facultates, siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos varia probra sunt, quæ consultò prætereo, ne maledicis fidem præstitisse videar. Mortuo autem Eugenio, cùm in eius locum Nicolaus quintus suffectus esset, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Prætereà verò eò indignitatis plerunque deueniebat, cùm precando, rogando, obtestando, quod vellet, consequi non posset, vt ad faciendam fidem precibus lacrymas adderet. Hanc ob rem Pius pontifex hominem Mariam pientissimam appellare interdum per iocum solebat. His quoque artibus apud Calistum vsus, eò pepulit hominem, vt Alouisium cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cùm aliàs & exercitus duxisset, & ditionem ecclesiæ ab hostibus constanter tutatus fuisset. Hac demùm molestia liberatus Petrus, Calistum deinceps ita in sententiam suam semper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quàm huius consilio sit vsus. Facilè prætereà quicquid volebat, à pontifice impetrabat, sua vel amicorum caussa. Erat enim propensior in amicos: & quos in clien-

clientelam susceperat, quibuscunque rebus poterat, iuuabat, ac constantissimè tuebatur, cùm apud vnumquenque magistratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ prætereà humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui alio in precio erant, inuiseret: & quibusdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguenta Venetijs aue-cta, oleum, tyriacam, & cætera id genus, quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni sibi magis quàm alteri ægrotantium testamenta committerentur, quæ postea ex arbitrio suo patiebatur: & si quid inerat quod ad rem suam pertineret, facto tamen sub hasta precio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundam amicitia delectatus est, quos sæpè in conuiuium adhibebat, tum ad iocum, tum ad risum: quem & Priabisius suus & Franciscus Malacara salibus, mimis, dicterijs, scommatibus frequenter non sine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipsis charus esse putaretur. Prætereà autem ne domi tantùm posse videretur, foris etiam auctoritatem sibi comparare annixus est. Nam & in Hernicos (quam nunc campaniam Romanam vocant) profectus est ad populos quosdam sedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auersæ & Neapolionem Vrsinum conatus, paulùm abfuit, quin turpiter captus, in vincula conijceretur, adeò in eum comes Auersus ob quandam verborum licentiam malè animatus erat. Re itaque infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde Calisto, in eiusque locum Pio suffecto, cùm permutare episcopatum Vicetinum in Patauinum instando acerbè nimium, rogandoque anniteretur, & Pij Pontificis & Venetorum iram adeò incurrit, vt Paulum fratrem senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorum beneficiorum prouentibus potiretur, nisi sententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vlciscendi tempus obseruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos stetisset quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locum ipse suffectus, statim vbi magistratum inijt; siue quòd ita pollicitus erat, siue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos in ordinem redegerat, tanquàm inutiles & indoctos (vt ipse dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta caussa spoliauit. quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarum conquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad se debuerat. Erat quidem illud collegium refertum bonis ac doctis viris. Inerant diuini atque humani iuris viri peritissimi. Inerant poetæ & oratores plerique, qui certè non minus ornamenti ipsi curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent, quos omnes Paulus tanquam inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautum esset litteris apostolicis, cautum etiam fisci pontificij auctoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima deijcerentur. Tentârunt tamen hi, ad quos res ipsa pertinebat, hominem è sententia dimouere. Atque ego certè, qui horum de numero eram, rogando etiam vt caussa ipsa iudicibus publicis (quos Rotæ auditores vocant) committeretur: tum ille toruis oculis me adspiciens Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, nihil eos moror, pontifex sum, mihique licet pro arbitrio animi aliorum acta & rescindere & approbare. Hac verò tam immiti sententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obseruabamur, & frustrà quidem die ac noctu in foribus aulæ, vilissimum etiam quenque seruum rogantes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanquàm aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia XX. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per litteras institui. Scripsi itaque epistolam his fermè verbis: si tibi licuit indicta caussa spoliare nos emptione nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamque ignominiam. Reiecti à te, ac tam insigni contumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimùm rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis litteris, Platinam reum maiestatis accersit in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruisinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reum

Epistola Platinæ ad Paulum II.

reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce litterarum exstare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeò graue crimen id putasse, cùm in synhodis à sanctis Patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro, eiusque discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati, & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus exposita coërceor mensibus quattuor: tandem verò Paulus Francisci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedam, in Indiam, inquit, si proficiscere, inde te trahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturam. Coronatus Paulus de more, memor à Calisto quondam pulsos esse è sancto Iohanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis sæcularibus diuina officia celebrarent. Prætereà verò canonicorum sæcularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cùm eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quòd dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neque hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis exspectabant, quod posteà eo mortuo eluxit. At verò cùm nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cùm inter sese grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum verò nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui facturum, vt eos pœniteret, qui secùs fecissent. Præterea verò Paulum vrgebat regis Bohemiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptum licuisset: sique rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Mathias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se diffidentium, animum adiecit. Orta nanque rixa erat inter Iacobum Iohannis Alberini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribus familiàs, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multò pòst Iacobus Alberini filius, nusquàm laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confossum aliquot grauibus vulneribus, tanquàm mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contrà atque Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisque in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demùm exsules facit. Hos tamen posteà suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceque inter diffidentes composita, cùm tamen ambo aliquandiù in carcere stetissent. Anno verò M. CCCCLXV. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens:

dens: quippe qui ex testamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, sed nequaquàm tantis fortunis & prouentibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus. Has autem facultates Paulus, ei licet testandi facultatem vltrò permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cepit; & tandiu, honesto tamen loco, retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cùm bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Mathusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cùm maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendum Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam Honorato quoque, & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuere. Interim verò cùm Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimùm in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mente, vt ducem Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse comitis Auersi filios, ecclesiæ nequaquàm obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auersus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ Maioris sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Anteà enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliundè venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Capraro-lam (quod oppidum est) redderent, cùm omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunque verò non modò facere recusarunt, verùm etiam minas addidêre, iactantes sæpiùs se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquàm inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus demùm creato Xysto liberatur. Hinc posteà inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cùm Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi relaxari: & quòd deinceps soluturus esset, diminui, cùm regnum Siciliæ patruus suus possideret, cuius ipse vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cùm diceret se continuò acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cùm vterque repetendi ius suum tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem posteà Franciscus Sfortia

socer

socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat, accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quam cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cùm nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Senis nanque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuêre etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequenter commeauerit, cùm Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem è medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum:

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs, hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum pontifice instat, & vt tributum ei diminuatur, & quædam oppida, quæ de regno possidebat ecclesia, ei redderentur. Misit eò Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum Cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuêre cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen (ne corpora cælestia frustrà pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio antè adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis; Gallorum enim dominatu, quem spontè petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecêre, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis caussa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Francisco Sfortia Mediolanensium duce, Cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendum, consulit. Censuêre omnes mittendas esse litteras & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem ante initam seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Prætereà verò episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquàm optemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cùm Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundiæ ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla contentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cùm intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris caussa, qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturque in basilica sancti Petri non longè à sacello sanctæ Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cùm Paulo nunciatum esset, in Poli oppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimùm, qui pertinaciores fuêre. Nam mitius cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiêre. Erant enim eius sectæ, quam à peruersa mentis opinione esse dicimus, quòd dicerent nullum verum Christi vi-

si vicarium esse eorum, qui post Petrum fuêre, nisi qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde Cardinalium numero, ad decem enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuêre: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præsul Vicetinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est vsus: Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. episcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cùm Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Detesaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus Bartholomæum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cum exercitu mouens se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est. Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus est. Pugnatum est tamen semel, atque acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dum castrametatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius adfuisset, qui Florentiam componendæ rei bellicæ caussa profectus paulò antè fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuêre, nusquàm ætate nostra maiore contentione certatum esse: nec prælium anteà fuisse, in quo plures desiderati fuerant, tum autem Veneti sibi potius quàm homini cauentes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoque admodum timens, si victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur, instabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Bartholomæum conniuente Pontifice Padum traiecisse, quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi commodius posset, cui ita infensus erat, vt accire contra eum nouos quoque in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaque ad se omnium principum legatis pacem his rationibus composuit vt vtraque pars, quę bello ceperat, redderet: vtque Bartholomæus copias suas in Cisalpinam Galliam reduceret: seruareturque pax illa, quæ anteà inter Franciscum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In vna re tantum addubitatum est, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebant Veneti, vt inter fœderatos is quoque censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cùm diceret eum se nunquàm pro amico & socio habiturum, quem rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiam sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriensem legatum suum exsilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coëgerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ posteà composita est, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium conuersus, populo Romano ad imitationem veterum ludos quàm magnificentissimos & epulum lautissimum instituit, procurante eam rem Vianensio Bononiensi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnispriuio proponebantur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primò quidem pleni, quò tardiores in cursu essent. Currebant & equi, equæ, asini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani vsque ad ædes sancti Marci, vnde pontifex ipse solidam voluptatem percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singulis carlenum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Callimacho in eum conspirasse, cui præ timore vix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exsul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falso quidem, Lucam, Totium Roma-

Romanum ciuem Neapoli exsulantem, cum multis exsulibus in nemoribus Veliternis à se visum, ac paulò pòst adfuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianensius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorem dignitatem & vberiorem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domum sine discrimine. Trahebant in carcerem, quos suspectos coniurationis habuissent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers essem, domum vbi habitabam multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt: Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt: à quo vbi sciuêre me apud Cardinalem Mantuanum cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, Duce Callimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita constanti animo respondi, vt nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille, discinctus & pallidus: & nisi verum faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cùm viderem omnia armis & tumultu circumsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos consuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Callimachum nil aliud tale vnquàm moliturum, nedum meditatum fuisse, quòd consilio, lingua, manu, sollicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis postremò careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriam liberaret: nec præsul, qui pontificatum sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Callimachus? Quid auderet? Eratné lingua & manu promptus? Habebatné ad tantam rem conficiendam certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi fortè vellent Glaucum & Petreium fugæ suæ comites alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianensium conuersus, Hic, inquit (me toruis oculis adspiciens) tormento cogendus est verum fateri: nam coniurandi artem optimè nouit. Vtinam consideratius mecum egisset Paulus: non enim me statim tormento subiecisset. Nam cùm verum coniectura quæritur, nec de facto constat, in coniuratione potissimùm, & quæ ante susceptum negotium, & pòst sint gesta, quæritur. Consideratur vita coniurationis, considerantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorum: & si quid anteà dictum, scriptum, aut factum sit, quod eò tendat. Horum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cùm admoneretur ab his, qui benè sentiebant, quibusque exploratum erat, Lucam Tortium nusquàm pedem Neapoli mouisse, ne tantum tumultum cum suo discrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, vel viuum, vel mortuum in potestatem suam redegissent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eam suspicionem ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentem caussam videri volebat, ne leuitatis argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianensium cum Iohanne Francisco Clugiensi Sanga, & satellite, qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri, quæ nusquàm sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipsis cruciatibus concidit. Bouem Phalaridis sepulchrum Hadriani tum putasses: adeò resonabat fornix ille concauus vocibus miserorum adolescentum. Torquebatur Lucidus, homo omnium innocentissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicum sæculi nostri decus, si ingenium & litteraturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum posteà crediderim. Fessi tortores, non tamen satiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerunt: me quoque ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormenta, spolior, laceror, trudor tanquàm grassator & latro. Sedet Vianensius tanquàm alter Minos stratis tapetibus, ac si in nuptijs esset, vel potiùs in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquam, sacris initiatus, & quem sacri canones vetant de laicis quæstionem habere: ne, si mors subsequatur, quod in tormentis interdum accidere solet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neque hoc quidem contentus, dum penderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuisset.

De amoribus locutus, ad me conuersus instabat vt seriem coniurationis, vel fabulę potius à Calimacho confictæ explicarem, dicerem que quid caussę esset, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimum in suis litteris appellaret, te, inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij caussa. Respondeo me nunquam consiliorum Callimachi participem fuisse, quippe cùm inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrem sanctissimum appellaret, sciturum ab eo: nam paulò pòst vinctum adfuturum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd vita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquàm litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tamen satiatus, deponi me iubet vesperi maiores subiturũ. Deferor in cubiculum semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus benè potis & pransis, aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta, qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deque his rebus, quæ in hominum colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi verum faterer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim vbi essem, & quibus cùm mihi esset agendum. Reducor iterum ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac læsa. Recreabat me tamen non parùm Angeli Busali Romani equitis humanitas, quem anno antè Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factum Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaque ac Franciscus nepos, quibus cùm in eodem cubiculo diuertebant, quò minùs doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduum verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniens, Bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se benè sperare, breuique liberum futurum. Sciscitor, quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus omnibus, qui tum aderant, non ita citò fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ argueretur pontifex, quòd illos, quos tanto tumultu concitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neque hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus per totam Italiam tanquàm alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neque alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat, Quid ad vos, inquit, & Paulum, si mihi Fœniculi nomen indo, modò id sine dolo & fraude fiat? Amore nanque vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quæ nostram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquàm reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quod ad Campanum scribens, quæ litteræ posteà deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat, ita occultè tamen, nisi à conscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpiùs rediens; torto etiam Petreio Callimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quòd diceret ebriosam illam Callimachi collocutionem nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis collustrans, ne refractis parietibus tanquàm Dædali alta arce volaremus, carcerem subterràneum meditatur, ac fabris statim locat: eoque conijcit Franciscum Anguillaram, Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Ptolomæum, quadriennio antè molestia carceris marceratos. De libertate nostra interim nullum verbum fiebat. Erat tum imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu, quem Paulus magna cum impensa honorificentissimè suscepit, expensis decem & octo millibus nummûm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque, inspexi. Substitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cùm iam metu omni liberatus esset: nam & equitum & peditum suorum magnam partem in vrbem vocauerat: veritus

ritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur præsente imperatore, 10. mense post captiuitatem nostram in arcem veniens, ne tantum tumultus frustrà concitasse videretur, multa nobis obijcit, sed illud potissimùm, quod de immortalitate animorum disputaremus, teneremusque opinionem Platonis, quam diuus Augustinus Christianæ religioni simillimam esse censet: Meritò, inquit Aurelius, Cicero Deum inter philosophos Platonem vocat, qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hunc mihi delegi, quo cum disputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quàm cæteri philosophatur. In dubium, inquit Paulus, disputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philosophis & theologis nostrorum temporum obijci potest, qui & animos, & Deum, & omnes intelligentias separatas, disputandi ac veri inueniendi caussa in dubium plerunque vocant. Prætereà verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui, quod prauè sapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam disciplinam nunquàm adspernati sumus, quod facere consueuerunt (vt ait Leo) erroris magistri, qui seorsum ab ecclesia sentientes, hæretici meritò, Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ, posteaquàm sapere per ætatem cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest, non furtum, non latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non Simonia. Vixi, vt Christianum decebat, confessionem & communionem in anno, semel præsertim, intermisi nunquàm. Nil ex ore meo excidit, quod contra symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, Carpocratianos, Ophytas, Seuerianos, Alogios, Paulinos, Manichæos, Macedonianos, aliamve hæreticorum sectam. Prætereà verò Paulus crimini nobis dabat, quòd nimium gentilitatis amatores essemus, cùm nemo eo huius rei studiosior esset, quippe qui & statuas veterum vndique ex tota vrbe conquisitas, in suas illas ædes, quas sub Capitolio exstruebat, congereret, auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantiæ sepulchro, frustra reclamantibus monachis loci, qui posteà mortuo Paulo, sepulchrum illud prophyreticum à Xysto pontifice repetière. Prætereà verò numismata propè infinita, ex auro, argento, ærève, sua imagine signata, sine vllo senatusconsulto in fundamentis ædificiorum suorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cùm verò nostra de re inter Palatinos episcopos & duos fratres esset aliquando disceptatum, quorum alter erat ordinis Francisci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis, quod hæresim saperet. Verùm cùm Paulus in arcem venisset, excluderetúrque de industria Franciscus patronus noster veritatis assertor, quò liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant, etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen caussam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus ciuis & aduocatus consistorialis, nostram caussam liberè tutatus est: Confutat omnia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci Cardinalis, nos non Academicos esse, sed fœdatores Academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè non video, cum nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nouos contemnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus autem hæreticos eos pronunciauit, qui nomen Academiæ vel serio, vel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatq; . Interrogat tum Pōponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius, se binomium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, subsistit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit, omitto quòd mihi coniurationem, hæresim, maiestatis crimen obiecerat, quæ omnia iam purgata erant: obijciebat etiam ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita caussa, si carcere, si tormentis, si ignominia, si calumnia afficere beneficium est, certè erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor, ab vrbe non discesserim, suis mandatis obtemperans, suis pollicitationibus toties frustra-

frustratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat, nos vsque ad integrum annum retinuit, ita eum credo iurasse: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimissos tandem in ædibus sui x x. diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanum finit. Fatigatus postremo Cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòst litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balnea Petriolana valetudinis caussa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxeram. Eò vt proficiscerer, primo vetuit Paulus, quòd diceret se breui rei meæ bene consulturum. Eo tamen ac redeo, spondente reditum meum Bessarione Cardinali Nicæno, viro præstantis ingenij, & singularis litteraturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentissimè & lautè susceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idque etiam oratoribus tum Venetorum tum ducis Mediolanensis, qui me ei commendauerant, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potius, ire Bononiam instituéram cum Cardinali Mantuano eiusdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potius quàm litteratura indigere. Sed ecce, dum exspecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti miseratur, pontifex ipse apoplexia moritur secunda hora noctis, solus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lætus etiam consistorium habuisset, pontificatus sui anno vj. mense x. v. kalend. Augusti M C C C C. L X X I. Fuit autem in homine, quantum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficisceretur, solus emineret. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuère etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non est cur ambigas, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coëmptis vndique ac magnis precijs adamantibus, sapphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gemmarum in precio, est quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore prodibat. Inspici tum ab omnibus volebat, & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendẽdi sudarij cõsuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mandauit proposita pœna, ne quispiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus sui anno pannum eiusdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas sternerent dum equitãt. Voluit prætereа in decretum referre, vt galeri Cardinalium ex serico coccineo fierent: sed id quò minus decerneretur, vetuêre illi, qui bene sentientes, diminuendam esse ecclesiæ pompam, non augendam cum detrimento Christianę religionis prædicabant. Ante pontificatum verò prædicare solebat si fors vnquam ei contigisset, singulis Cardinalibus singula castella se donaturum, quo vitandi æstus vrbani caussa secedere percommodè possent. Sed põtificatum adeptus, nil minus cogitauit, pontificatus tamen maiestatem tum auctoritate, tũ armis augere conatus est. Nam Tricaricensem episcopum in Gallias misit, qui cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, sublato interdicto, quo Leodienses notati erant, ob pulsum iniuria episcopũ suum. Verũ dum Tricaricensis hæc quàm accuratè agit, vt id ad solũ pontificẽ pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorum episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Franciæ rege (tum enim bellũ inter se gerebant) adiuuãte ipso rege, Leodiẽses grauissimis cædibus persecutus, eorũ vrbẽ tandẽ euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Bohemiæ perfidia, in hominem Laurẽtio Rouerella episcopo Ferrariẽsi legato ita Vngaros & Germanos cõcitauit, vt breui & stirpem Georgij funditus sustulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad se pertinere dicentes, Mathiã Vngariæ regẽ tenuissent bello lacessitum, quo minus regno Bohemiæ potiretur. Duo tamen bella, & quidem parua in Italia suscepit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidijs primò inchoata, postea deseruit. Cum igitur Tolphæ veteris dominos insidijs primò, mox armis, cùm id non cessisset, duce Vianensio

aggressus esset, obsideretque locum & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Bartholomęum Bergomatem gestum esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repente effusa fuga obsidionem deserit, cum amplius 60. millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat 17. millibus nummûm auri emit familię Vrsinæ potentiam veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Ijsdem quoque artibus Robertum Malatestam Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiam dolo suburbium Ariminense cepisset, vrbemque aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatensi archiepiscopo tantum negocium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionem relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amissam esse, dum auarè nimium stipendia militibus persoluit: dumque ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam, quæ momento temporis colligitur, in bello potissimum, in longum ducit. Natura enim in rebus agendis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rem quantumuis claram, apertam & inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quamquam ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in pluribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colligendis autem pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore venalia erant, quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet, consequeretur, superatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ, quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò, cum episcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerentur, digniores (vt ipse prædicabat) ad vberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum vim vndique colligebat. Redimendarum quoque pensionem vsum non improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nam & Cardinales pauperes maximè, & episcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraque ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderentur. Aedificauit etiam splendidè ac magnificè tum apud S. Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoque miro apparatu edidit duci Ferrariensi in campo Merulę. Huic autem pręfuit eius ex sorore nepos sanctę Lucię Cardinalis, quem vnà cum Baptista Zeno altero nepote Cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantemque gemmas, & margaritas difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quòd si tibi patuissent fores, audire hominem, non audiri ab homine necesse erat; adeò copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis, & sæpe quod promiserat mutata sententia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principum ac populorum non diu seruauit, quòd variarum partium haberetur. Varia ciborum genera sibi apponi volebat, & peiora quæque semper degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei apposita fuissent. Bibacissimus quidem erat, sed vina admodum parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium, succidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam, qua è vita sublatus est: nam duos pepones & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Plerosque autem latrones pęna carceris ad sanitatem redigere conatus est, fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studijs litterarum paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc contentus: conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præstabat, quàm vultu facturum præseferret. Vno tamen postremo laudari potest, quòd domi monstra non aluerit, quodque domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

PETRVS

PETRVS Barbus, Patricius Venetus, Nicolai & Polyxenæ, sororis Eugenij IV. Papæ filius, ab auunculo Romam accitus, Protonotarius Apostolicus, episcopus Ceruiensis, pòst Vicetinus, Diaconus Cardinalis S. Mariæ Nouæ, demum Presbyter tt. S. Marci renunciatus est. Homo natura blandus, mitis, & humanus. Pontificibus Nicolao V. & Calisto III. gratissimus fuit. Pio II. non admodum probatus. Quo mortuo, ipse conclaui in Palatio Vaticano instituto, XIX. Cardinalium suffragijs III. Kal. Sept. anni MCCCCLXIIII. Summus Pontifex denunciatus, coronatusque ibidem XVI. Kal. Octobris, sedit Imp. Cæsare Frederico III. Augusto, annos VI. menses X. dies XXVI. Ordinationibus tribus Cardinales XI. creauit. Fœdus inter Christianos Principes, & bellum Turcicum per Legatos suasit. Georgium Bohemiæ Regem Hussitarum hęresi infectum, excommunicatum Regno priuauit, quod Hungarorum Regi Mathiæ dono dedit. Fridericum Imperatorem Romę voti caussa venientem honorificentissimè suscepit, Borsium Marchionem Estensem Ferrariæ ducē constituit: lautissimas ad S. Marcū ędes construxit. Apoplexia correptus obijt morte repentina Romæ in Palatio Vaticano VIII. Kal. Augusti, anno MCCCCLXXI. Vacauit sedes dies XIIII. Corpus in S. Petro marmoreo sepulchro cum hoc epitaphio conditum.

Paulus II. Venetus Pontifex Maximus, è vetusta Barborum familia, præclaris naturæ dotibus auunculo Eugenio IV. non inferior. Iustitiæ, pietatis, diuinarumque cæremoniarum cultor religiosissimus, Ecclesiasticæ libertatis maiestatisque defensor constantissimus, præcipuo pacis seruandæ studio, & singularis omnis generis munerum abstinentia, formidanda etiam lege magistratibus indicta clarissimus, in Principes munificentia, in pauperes misericordia insignis, patrio amore annonæ copiam Vrbi dedit. Patrimonium beati Petri erratis populorum, indulgentissimi parentis affectu, emendatis, & conseruauit & auxit. Furentes armis hæreticos repressit: & quod per difficilem rerum temporumve conditionem effici cum dignitate non poterat, matura cunctatione saluberrimè disposuit. Vixit annos LIII. menses V. dies III. sedit annos VI. menses X. dies XXVI.

Marcus Barbus Cardinalis S. Marci Patriarcha Aquileiensis consanguineo bene merenti fecit, anno salutis MCDLXXII.

Huc vsque Platina.

SVBSEQVENTES PORRO XIV. Pontificum vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM VITAE, A XYSTO IV. PAPA, VSQVE AD PIVM V. Pontificem Maximum,

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALAE, PROREGEM NEAPOLITANVM: AD QVEM epistolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendens.

ONVPHRIVS PANVINIVS CANDIDO LECTORI S. D.

ANTE annos circiter xiiij. hortatu Marcelli Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificem vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis conscribendis ad ecclesiasticas res, vsque ad ea tempora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, et explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neque vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & nesciente me, vul-

me, vulgatum cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiam, publicaui, in quo eadem res aliquanto diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus & celeriter confectus esset, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus desiderabat. Vnde quibusdam rebus non ita accuratè exploratis, vt librum quamprimùm publicarem, coactus sum: ne, quæ in priore opere iam edita erant, falsa, incertaq́ legentium mentibus obreperent. Atque hac ratione factum est, vt etiam in posteriore editione ad eundem modum, sed tamen multo leuius peccatum sit, & incorrupta, ac quæ in rerum scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad amussim non respondeat. Cæterum ab his, quorum interest admonitus, probatissimisq́ annalibus, & vetustissimis publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriem et veritatem inueni. Ob has igitur caussas librum ipsum longè locupletissimum, accuratissima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quo Romanorum Pontificum & Cardinalium, quorum memoria exstat, vitas effuse scripsi: At qui quum res magni et difficilis negotij sit, non ita facile, quanquam iam diu multumq́ in eo elaborauerim, confici potuit. Interim amicorum quorundam grauissimorum hominum hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam, qui iam in officinis esse desierat, multis mendis purgatum restitui, annotationibus illustraui, & quanto breuius & diligentius à me fieri potuit, xiiij. sequentium pontificum à Xysti iiij. (vbi ille scribendi finem facit) Pontificatu, ad nostra vsque tempora adiunxi. In quibus describendis, præter priuatos publicosq́ annales, diaria, & acta consistorialia, Raphaelem quoque Volaterranum, & Paulum Iouium præcipuè auctores sum secutus, quin & aliquot ex ijs ab ipso Iouio breuissimè mutuatus sum, publicam studiosorum vtilitatem vbique, atque eam solam respiciens. Aequissimum nanque, mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adiecisset, ne, quum iam ad finem ferè peruenisset, præproperè ac parum opportunè destitueretur. Qui si cupiditati suæ (neque enim auiditatem ipsius explere volui) sed tamen, si cupidati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego, quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abundè consecutus.

XYSTVS PAPA IV.

GENS Roborea, quæ & de Ruuere dicta est, Augusta prætoria Taurinorum orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum consensu traditur. Cuius familiæ auctorem fuisse Hermundum, qui Ragumberti ducis Taurinensium, Pauli Diaconi in historia Longobardica testimonio clari, tempore circa annum Domini DCC. vixit, antiquis annalibus relatum est. Castellum vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nam Cincianum, & Riualba posterioribus temporibus acquisita fuère. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Crassus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, substitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non postrema. De Ruuere autem gentis nomen est vernacula lingua, quod nos Latinè robur appellaremus, vel potius quercum, ab insigni gentilitio clypeo, quod est quercu aurea expressum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa IV. originem duxit, cuius parentem fuère Leonardus, vir inter vrbis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus functus, & Luchina Munliona honesto loco Sauonæ nata. Exstant adhuc Leonardi, & patris auique sui cum elogijs in ecclesia cathedrali Sauonensi sepulchra, ante omnem Xysti fortunam condita, ista hæc referentia: Natus est Xystus XII. Kalend. Augusti, anno Domini

221.

mini M C C C C X I I I I. Iohanne xxiii. Romano pontifice. Cellis, qui est pagus maritimus, ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis caussa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quo habitu ipsorum diuorum fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum, cui propterea Francisci nomen inditum fuit, vt fit, accuratè in balneo lauaret, ipsumque in vndis aliquando deficientem, ac penè mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit se induturum filium S. Francisci habitu, facturamque vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri transacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius, cæterum voto repetito, mater statim filium incolumem recepit, & quum parumper creuisset, nonum agens annum, coenobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Iohannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticam tanto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina, partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cherium deinde vbi adoleuisset profectus, Dialecticæ & Logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter & accuratè, vt postea facultatem eandem ipse alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasijs philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris. Vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ congregato, ita copiose, ita disertè & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam & theologiam multis in gymnasijs vt Patauino, Bononiensi, Papiensi, Senensi, Florentino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quum multi alij præclari viri, tum præcipuè Bessario Cardinalis Nicęnus, vir Latina & Gręca doctrina insignis, frequenter audiuit, cuius familiaritate ita delectatus est, vt eodem persæpe vsi sint contubernio. Sacras conciones annuis xxxx. diebus, in omnibus fere Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Ministri generalis Iacobi Sarguellæ postea socius factus, non longè pòst Ligurię prouincialis, quem ministrum vocant primum, deinde sui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italiæ generalis vicarius, postremo in capitulo generali Perusij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob senium abdicante minister generalis est renuntiatus. Quibus in magistratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficilè & arduum, tentarit, quod non facilè fuerit consecutus. Pius II. enim maximo in precio semper habuit. Qui verò ei successit Paulus II. eius doctrinę fama permotus, annitentibus maximè Bessarione Nicæno, & Francisco Mantuano cardinalibus, illum absentem & inscium: (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) Cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs septem anno M. C D L X V I I. xiiij. Kal. Octob. creauit. Qui Romam veniens comiter ab omnibus susceptus, & quorundam cardinalium benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimosas, & ruinæ proximas, ita restituit, vt ab se & familia percommodè incoli possent. Cuius in cardinalatu potissimum institutum fuit, vt familiam suam in officio contineret. Nec tamen eum aut parta dignitas, aut grauissimarum rerum cura à studijs litterarum auocauit. Nam in Cardinalatu librum de sanguine Christi, & de futuris contingentibus edidit. Scripsit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiusdam Carmelitæ Bononiensis, qui affirmabat, Deum sua omnipotentia damnatum hominem saluare non posse. Aggressus est & aliud opus, in quo validis rationibus ostendere nitebatur, D. Thomam Aquinatem & Scotum in sententijs conuenire, quanquam verbis differrent ad tollendas discordias & altercationes inter Prædicatores & Minores. Tantę enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex coetu Cardinalium ad fidem pertinentia potissimum committerentur, quibus rebus dum studiosius operam daret, Paulus papa II. viij. Kalend. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clausit extremum. In cuius locum omnium Cardinalium suffragijs, qui xvij. tunc erant, in conclaui reclusi in palatio apostolico apud S. Petrum, v. Idus Augusti xiij. vacantis sedis die, anno Domini M C C C C L X X I. Romanus pontifex renuntiatus est, Latino

tino Vrſino Roderico Borgia cancellario, & Franciſco Gonzaga magnoperè ſuffragantibus, cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatum, Roderico abbatiam Sublacenſem, Gonzagæ verò monaſterium S. Georgij conceſſit. At verò viij. Kal. Sept. in coronationis ſuę ſolemnibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud Baſilicam Lateranenſem tantus repentè tumultus exortus eſt, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerentur, vt maximum vitæ periculum adierit; ſaxis enim ſeu caſu ſeu ex compoſito appetitus, à lecticarijs certè deſtitutus fuiſſet, niſi Latini cardinalis auctoritas, à quo ſeditio ſedata eſt, interceſſiſſet, coronatione celebrata ad rem eccleſiaſticam Chriſtianamque componendam animum adiecit, atque ante omnia concilium Laterani ſe indicturum oſtendit, in quo & res eccleſiaſticæ corrigerentur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. inſtituerat. Cæterum dum imperator Fridericus III. concilium Vtini in Carneis loco magis opportuno à pontifice indici contendit, pontifex verò iure id facere recuſaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur conſenſu, Xyſtus IV. legatos ſumma cum poteſtate creauit, Beſſarionem Nicænum in Galliam, Rodericum Borgiam cancellarium in Hiſpaniam, & Marcum Barbum in Germaniam & Pannoniam, qui inter ſe diſſidentes Chriſtianos principes ad concordiam reuocarent. Ludouicus enim XI. rex Gallorum ducibus Carolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonum, & N. Iuſtinianæ ob regnum Caſtellæ legitimo rege deſtitutum ad fœdum certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Bohemiæ vacante inter ſe bello decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam, quem claſſi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cum impenſa, ſingulis enim legatis in ſingulos menſes quingenti aurei aſſignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter geſtis, rediêre. Eugenij porro, Nicolai, Caliſti, Pij & Pauli creditoribus vnà concurrentibus, quum initio pontificatus pecunię deeſſent, gemmis quas Paulus II. in theſauris reliquerat diuenditis, ſatiſfieri voluit. Aerario enim inani, non niſi quinque millia aureorum prȩter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratoribus Chriſtianorum principum, qui ſedi apoſtolicæ & ipſi obtemperaturos ſe, quemadmodum mos eſt, pollicebantur, duos Cardinales proximis quattuor temporibus natalis Domini deſignatos, eo die in publicum miſit, quo legati domos quiſque ſuas magno cum honore reducti ſunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonæ ortus, & ab eo à teneris annis in ordine S. Franciſci educatus, quem epiſcopum Taruiſinum ante ab ſe dictum, presbyterum Cardinalem tituli ſancti Xyſti creauit. Alter verò Iulianus Raphaëlis fratris filius epiſcopus Carpentoratenſis presbyter Cardinalis ſancti Petri ad vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is poſtea pontifex maximus renuntiatus, Iulius II. vocatus eſt. Xyſtus enim ſuorum amantiſſimus ac indulgentiſſimus, omnium iudicio eſt exiſtimatus. Quorum cauſſa multa præter fas iuſque egiſſe & conceſſiſſe vitio illi datum eſt. Petrus ipſe ampliſſimis ſacerdotiorum redditibus auctus, ita ſplendidus erat, vt pecunię perdendæ natus eſſe videretur, nam eo biennio, quo tantum pòſt eo ſuperuixit, ducenta aureorum millia in victu abſumpſiſſe, lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati CCC. pondo reliquiſſe traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum xxIIX. ſepultus ad S. Apoſtolos. Paulò ante obitum creatus à Xyſto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decurſa & vbique ac Mediolani præſerim, Venetijs & Patauij honorificentiſſimè ſuſceptus, Romam, vbi non longè pòſt exceſſit, reuerſus eſt. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum ſuccedens, & Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, poſt eum rem omnem eccleſiaſticam adminiſtrauit, ingenio magis ſeuero ac voluptatibus minimum præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catherinam Galeatij Inſubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei cauſſa filium eius Aſcanium Cardinalem Xyſtus poſtea creauit. Poſt hos verò pontifex fratrum ſororumque filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiaſque prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vrbis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium Iohannem Iuliani Cardinalis fratrem ſuffecit, Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Iohanna Friderici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciſcum Mariam genuit, qui poſt

aunn-

auunculi Guidonis Vbaldi sine mascula prole obitum iure hæreditario, adoptionis & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Christophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenses, ex regulis Vicinoui successiuè, item sororis filium Hieronymum Bassum, & Petri Riarij sorore natum, Raphaëlem Sansonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Iohannem Iacobum Sclafenatum Mediolanensem Parmæ episcopum cubicularium suum, quem seruitio solo sibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, Cardinales diuersis temporibus dixit. His inter quattuor & triginta, quos varijs lectionibus in senatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Iohannem Baptistam Cybo, Georgium Lusitanum, Ioannem Arragonium Ferdinandi regis filium, Iohannem Columnam, Ioannem Baptistam Sabellum, Ioannem comitem, & Baptistam Vrsinum è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus in Lateranum canonicos sęculares reduxit, eiectis inde à Romanis statim post Pauli mortem regularibus, quos olim Eugenius IV. vt in antiquam possessionem, qua à Bonifacio viij. inique spoliati fuerant, introductos, Calistus iij. expulerat, Paulusque ij. restituerat: hisque templum S. Mariæ de pace ab se media vrbe constructum concessit. Quum verò admodum liberalis esset, nec vlli prorsus negare quicquam sciret, plurimis easdem gratias importunè rogantibus sæpe concessit. Qua de caussa, vt litium & discordiarum initia & occasiones tolleret, subsignandis libellis Iohannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum & industrium, seueriorisque ingenij pręfecit, quod non ritè concessa inducere posset. Ad arma conuersus, quibus maximè deditus fuit, initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum classem in Turcas misit, legato & duce Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano, centum millia aureorum expendit; secunda verò lxv millia Laurentio patriarcha Antiocheno fratris filio, qui Oliuerio successerat, vnà cum Ferdinando & Venetis tantum bellum administrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellum gerente, quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auspicijs militarunt. Nihil tamen præclarè gestum est nusquam prodeuntibus ex Bosphoro in Aegeum hostibus. Smyrna tantum in Asia capta, incolæque omnes abacti. Oppugnare quidem Sataliam ante adorti erant, occupato per vim portu, refractaque cathena ferrea, cuius partem foribus Basilicæ Vaticanæ præfixam nunc etiam cernimus, sed defendentibus acriter, qui in præsidio erant Turcis prælium omittunt, atque ita re infecta abeuntes plus terroris quàm calamitatis hostibus intulêre, quum fere omnium constans fama esset, Christianos eo anno magnam Asię partem occupaturos fuisse, si ipsi mari, quemadmodum Vsumcassanus Persarum rex terra, Turcas vexare voluissent. Per quos verò steterit, quò minus res ex sententia gereretur, haud satis liquet. Quum Volaterrani in Etruria, occiso propter imperij acerbitatem & Salinarum controuersiam prætore Florentino à Florentinis defecissent, Xystus veritus ne eius rei occasione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florentinorum precibus, eò statim copiarum suarum partem misit, quibus factum est, vt Volaterrani expugnati perdomitique temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederint. Interim Pontifex imperij diuturnitate, viribus instauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam dignitatem augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium amplissimis fortunis honestare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum rege inito aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduersus ecclesiam minus quàm beneficiarios deceret, contumaces tollere constituit. Ingenti igitur exercitu ab se congregato, imperatorem Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris genere adhibito, creauerat, tum absentem, legatum verò fratris filium Iulianum cardinalem S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non exspectato, in Tudertinos primum, deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificique rebelles impressionem facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, sedatis intestinis discordijs factionumque capitibus relegatis, in ecclesiæ fide non sine maxima Spoletinorum clade continuit. In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem arma mouit, quem cum antea Xystus amicum habuisset, Laurentij Tifernatis acerrimi Nicolai hostis impulsu, pontifex bello persequebatur. Vitellius impar pontificijs viribus, post trimestrem oppugnationem, Vrbinatium ducis Friderici aduentu audito vrbem legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria liceret.

ceret. Cauerat autem iam sibi Nicolaus amicitia ducis fretus, vt accepto à pontifice quanti bona eius vendi possent precio, exsulatum quò vellet,abiret.Cęterum aliquot annis pòst ciuibus fauentibus in vrbem reuersus, arcem quam Xystus, quo ciuitatem in suam potestatem facilius continere posset, exstruebat,disiecit,seque intra oppidum firmo pręsidio muniuit.Porro autem longam illam trium mensium obsidionem non absque Laurentij Medicis, qui tum in republica Florentina principem locum obtinebat,pecunia,auxilijsque tulit. Qui tranquillitatis atque otij studio potentiam principum in Italia exæquatam volebat, nec pontificis sibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parum amici, vires nimio plus crescere patiebatur,vnde aduersarium se libidini eius,moderatæque cupiditati semper ostendit.Pontifici ita irritato,insignem aliam contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem,quam Forum Cornelij vocant,emeret, quam princeps egestate coactus venalem proposuerat,eiusdem Regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato.Ita vt iam Laurentio cum pontifice apertæ simultates intercedere viderentur. Quæ res Mediceis, vt pòst dicam,penè exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur,Scodra, quod nunc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turca oppugnabatur, quod Xystus commeatu & pecunia iuuit, Tnc urcæ munitissima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xystum & Mediceos adeò creuerat,vt pontifex ab aduersa Mediceorum factione,cuius princeps Franciscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt conspiratione facta fratribusque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, respublica sui ipsius arbitrio constitueretur. Xystus tamen ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demandauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Montesicco, qui erat & Hieronymo fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuère Bartholomæus Saluiatus archiepiscopus Pisanus,Laurentio ob priuatam veterem simultatem offensus, Franciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atque vt rem tutius aggrederentur, Florentiam mittitur Raphaël Riarius cardinalis sancti Georgij, Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano commorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forent, eius præsentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducentur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, vt vj. kalend. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatæ templo conspirati, Mediceos fratres sacris mysterijs assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab ædituis incolumis, coniuratis ianua prohibitis,receptus esset, archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Pognius curiam occupare tentarunt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium seruatum esse cognitum esset,impetu in coniuratos à ciuibus & magistratibus Mediceæ factionis studiosis facto,Pisanus archiepiscopus,&Iacobus Poggius capti statim cum omnibus comitibus, è fenestris suspensi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos, qui Laurentium agressi fuerant, Franciscus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesque eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memoratur, Montesicco demum, à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series exorta est, interfecto, Cardinalis, qui ad aram maximam primo rumore confugerat, Laurentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquandiu detentus, non longè pòst eius innocentia cognita in pontificis gratiam est dimissus. Hac re irritatus Xystus, quod sacrato viro & archiepiscopo ita fœdè interfecto cardinalem quoque captiuum fecissent, Hieronymo instigante grauissimum Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu Alfonsus

filius

filius Calabriæ dux, Florentini eo bello Gallorum regem, Venetós, Mediolanensium, Mantuanorum, & Ferrariensium principes fautores habuêre. Quod aliquot cladibus vtrinque acceptis, oppidisque nonnullis à duce expugnatis, Laurentij postremo Medicis diligentia & studio, nulla re insigni in eo gesta finitum est. Is ad regem Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate & disertissimis rationibus adeò expugnauit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiam reportarit, in quo apertè illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini, si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xysti papæ animum grauissimè perculit: & haud dubiè primo quoque tempore res nouas moliturus esse videbatur, nisi eius consilia repentinus Turcarum aduentus discussisset. Qui Hydrunte in Salentinis vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleuerant. Tum Xystus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & mulctæ nomine quindecim triremes ijs ad bellum Turcicum imperauit. Illud memoratu dignum, quod Florentino bello ardente, quum ab aduersariorum legatis Xystus papa huius controuersiæ, quæ iniusta videbatur, occasione ad concilium citatus fuisset, ipse ingenti animo, summaque constantia respondisse fertur: Se concilium quidem libenter admissurum, vbi speraret se omnium illorum principum, criminibus patefactis, res plurimas ecclesiæ ablatas, ab ijs repetiturum. Vnde qui illum metu expugnare sperabant, ab eodem perterriti alia perfugia quæsiêre. Per hęc tempora Cypri regibus patre & filiolo mortuis, Veneti insulam, quòd regis nouissimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres esset, ne in Turcarum potestatem veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Constantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Daubuson magno magistro tuente, re infecta discedere coactus est, & furorem suum in Italiam conuertit, vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppressus, & suos in Italia fortissimè repugnantes destituit, & Christianorum principum animos longè maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatis pontifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat, Venetis fauere cœpit, qui Herculi Estensi Ferrariensium duci bellum atrox maximè repentinum intulerant. Xystus porrò cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, si victores Veneti euasissent, Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi adfuêre Ferdinandus rex socer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Insubrum imperio potiebatur. Hic communicatis consilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exercitus imperatorem creatum, in agro Ferrariensi Venetis se opponunt. Alfonsum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus sui ducem Robertum Malatestam Sigismundi filium crearat, quem venienti Alfonso obiecit. Is ad Latinam vsque portam infesto cum exercitu veniens, magno Vrbi terrori fuerat, nihil sese proptérea animo demittente pontifice fortiterque armis rem gerente. Signis ad Campum mortuum in agro Veliterno collatis Alfonsi numerosior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite superatus, capti proceres omnes, & Romam adducti sunt. Dux ipse Antium vsque fugiens, Neapolim trepidus se recepit. Verùm Robertus, cuius virtute tanta victoria parta erat, triduo pòst celeriter exstinctus suspicionem suscepti veneni reliquit. Ijsdem diebus ipse etiam Fridericus Vrbinas, qui Venetis oppositus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in castris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio superstite moritur. Pace paulò pòst inter pontificem & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remissi, & cardinales Columna Sabellusque, quos belli initio sibi tanquam regis fautores suspectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimissi. Columnenses quoque qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida sua susceptum commeatu adiuuerant, sibique multis inlatis incommodis vbique aduersati fuerant, primum quidem venia donauit, deinde grauiter bello persecutus est, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rursus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo sua armis cohorteque pontificia, tum Vrsinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore pòst in arce securi percuti iussit. Eorum insuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli facto functus est. Dum bellum cum Columnensibus Xystus gereret, fœderatorum principum precibus sol-

sollicitatus, qui Venetum imperium Herculẽ ferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduersos Venetos percussit, eosque monuit, vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent, illos autem non solum non obtemperantes, sed quantò maxime studio atque apparatu fieri posset, bellum instaurantes, sacris interdixit. Conuenêre tum totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Communique omnium sententia Venetorum furori, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum subinde redintegratum est, quo nullum grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamque Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, nisi Ludouicus Sfortia à socijs discedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium sententiam, æquissimam pacem inuicto etiam Xysto, attulisset. Tot itaque præliorum & bellorum sumptibus pontifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaque negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidentiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo II. sublatos, quorum loca quingentis: postea sollicitatores, quorum trecentis veniêre. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, Ianicerorum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adstipulatores, qui ei successit Innocentius VIII. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouem notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit qui antea cunctis præerat. Atque hac ratione Romanæ aulæ libertas in compedes quasi coniecta omni industrij ac laboriosi ingenij diligentia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuitò doctis & probis viris tribui solebant. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnasij, metiendi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit, vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas non sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc seu temporum necessitati seu verius proximis ac ministris eius tribuenda existimo, præsertim quum nemo ad eam diem pontificum, nec animo ad munificentiam liberalitatemque propensior, nec in dando hilarior, nec in promerendis hominibus promptior fuisse memoratur. Miseros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnensi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit. Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit. Carolettam Cypri, & N. Bossinæ reginas regnis fortunisque omnibus spoliatas, & ad se supplices confugientes, benignè suscepit, suaque munificentia subleuauit. Christiernum virum religiosissimum Daniæ, Suetiæ, Noruegiæ, & Gothorum, ac N. Bossinæ & Valachię annis grauem & senio confectum reges, item N. Saxonum, & Alfonsum Calabriæ duces, voti caussa ad limina Apostolorum, & ad se salutandum mira cum deuotione venientes, magnificentissimis sumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præstitit, & annuum censum, quem ecclesiæ Romanæ debitum pendebat, equo tantum falerato tributi nomine retento eidem remisit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritum Ferrariæ ducem transeuntem pompa & donis regijs prosecutus est. Et vt à profanis ad sacra transeam, B. Bonauenturam ordinis sui olim Cardinalem virum doctissimum, & miraculis clarum inter diuos retulit. Multas veteribus solemnitates adiunxit, vt Conceptionis & Oblationis beatissimæ Virginis Deiparæ, sanctorum Annæ, Iosephi & Francisci, quas in ecclesia celebrari iussit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendicantium ordinibus concessa, quieti ecclesiæ & communi saluti consulens, amplissimis diplomatibus confirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quantoperè dilectus sit, facilè suspicari possumus, præsertim quum in operibus publicis construendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à situ & cœno vindicauit, vijs Vrbis primum munitis, & lateribus stratis, porticibusque & mœnianis disiectis quę vias deformes & inconcinnas redditas obscurabant. Cui rei vicorum magistros ac curatores ab se institutos præfecit. Quum verò annus Iobilæus instaret, quem ex quinquagesimo ad 25. cōtraxit, primus-

primusque anno salutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religiosa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbem venturę opportuna instauranda adijciens, in primis pontem veterem Ianiculensem iam diu antè disiectum, quem ruptum meritò ciues appellabant, publicæ commoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impensa ex Tiburtino lapide restituit, suoque de nomine Xystum vocari iussit, opus sanè omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus obsoletum ac sordidum, & vetustate pene collapsum, totum vsque ad solum disiecit, & pulcherrimis ædificijs in meliorem splendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expositos puellasque ad pedes suos cum nutricibus prostratos vidisset, locum habitandi ijs assignauit, mandauitque, puellas nubiles maritis cum honesta dote locari, nonnullas verò religiosiores infirmorum seruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate & ęgritudine motus, seorsum à promiscua plebe loca idonea decenterque ornata, his attribuit. Religione deinde & singulari pietate inflammatus, qua semper beatam Virginem prosecutus est, nobilem ædem cum amplissimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Augustinianorum à fundamentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monasterij parte canonicis regularibus S. Augustini ex congregatione Frisonaria Laterano pulsis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monasterium ipsum postea totum à fundamentis exstruxit. Diui Petri in Vaticano Basilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis fenestris templo accommodatis dilucidiorem reddidit, & ruinam sinistro latere minantem, additis lateritijs repagulis confirmauit. Basilicę quoque Constantinianę repurgatæ & in angustiorem formam redactæ latera strauit. Palatium vetus Lateranense ruinosum resarciuit. Multas per vrbem sacras ædes vetustate labefactas, in his SS. Apostolorum absidam, S. Petri ad Vincula, S. Susannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Achilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulittæ, S. Viti in macello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas sua impensa, vt ex eius insignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapsos instaurauit. Vtilitati vrbanæ consulens ductus aquæ Virginis pene confractos, elimatos perpetuo fornice à monte Pincio ad Triuij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis, qua sordes in Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij statuam æneam equestrem humili & sordido loco iacentem, in area Lateranensi augustiore loco exposuit. Aedes pontificias in Vaticano amplissimis porticibus deductis renouauit, Prætorianis excubitoribus, qui pontificis corporis & palatij custodiæ, ab eo primum lecti sunt, magistratibus insuper & munera obeuntibus, loca quibus commodè habitarent, condidit, qui antea præter dignitatem in cellis penè penuarijs, situ squalentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina prefecto, aduectisque ex omni Europa libris construxit, certosque prouentus, vnde custodes & librarij Græci, Latini & Hebraici menstrua salaria, quibus ali possent, haberent, librique emerentur, assignauit. opus omnium præclarissimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contentus reliquos patres sæpe hortatus est, vt exemplo suo pro facultate quisque monumentis vel nouis, vel restitutis vrbem exornarent. Vnde multa à multis exstructa sunt vel adornata, quemadmodum à Guillelmo Eustouteuilla episcopo cardinale Ostiense, & camerario nobilissimum templum cum Monasterio S. Augustini, cuius ordinis protector erat, & propinquum iuxta S. Apollonarem palatium, Basilica verò S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraque fornicibus, item ostia cum arce ab eodem restituta sunt. Sed & cardinalis Agriensis ecclesiam SS. Sergij & Bacchi, cui præerat, ruinæ proximam refecit. Raphaël Riarius luculentissimas apud S. Laurentium in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs verò complura & egregia palatia fabricata, ita vt verè vrbem ex Lutera Lateritiam se reliquisse, dicere iure posset, quemadmodum Augustum olim dixisse accepimus, se ex Lateritia marmoream. Meritò igitur versus hi simulachro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

Templa, domũ expositis, vicos, fora, mœnia, pontes,
Virgineam Triuij quod repararis aquam.
Prisca licet nautis statuas dare commoda portus,
Et Vaticanum cingere Xyste iugum.
Plus tamen vrbs debet, nam quæ squalore latebat,
Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tempestates, fulgura, terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis alueum egres-

egressus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonæ & perpetua caritas, intestinæ tota ditione ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphę factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnenses discordiæ & cædes. Illud quoque non negligendum, quod eo pontifice mercatus, qui ante sub Capitolio fieri consueuerat, auctore cardinale Rothomagense Camerario, tum primum in circo Agonali iiij. Nonas Septemb. die Mercurij, anno MCDLXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xystus, quod publico vrbis decori & commoditati esse censeret, quin perficeret, destitit. Rem Romanam sedisque Apostolicæ dignitatem, ita intrepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestię impunè inferre. Quod quum in his, quæ supra dixi, tum in nouissimo ostendit bello, quod cum Venetis & Genuensibus socijs contra Herculem Estensem Ferdinandi Arragonij, Ludouici Sfortiæ & Florentinorum præsidijs fultum, deinde contra Venetos pro eodem duce gessit. In quo Venetis iam contusis, & aliquot prælijs fractis, quum pacem à socijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immò se neglecto & insscio, datam conspexisset, animi dolore, podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat, in quintum diem in Vaticano palatio exspirauit, noctis hora inter quartam & quintam, cui Idus Augusti illuxerunt, anno salutis MCDLXXXIIII. ætatis LXX. die XXII. pontificatus verò supra diem quartum anno XIII. Cadauer in Basilica sancti Petri æreo monumento conditum, quod in Sacello ab se exstructo, Iulianus cardinalis sancti Petri ad Vincula fratris filius, structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciundum curauit.

Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

INNOCENTII Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos, ante quadringentos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli & Genuæ vrbibus Italiæ clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis caussas in re adeò obscura & vetusta, haud satis exploratas habeo, Neapoli Tomacellorum nomen incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuêre. Quanquam sint, qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familiæ nomine relicto eius, qui primus Neapolim accessit: prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt, qui frequentissimus per ea tempora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gente Bonifacius nonus Romanus Pontifex ingentis animi & spiritus vir, cuius maximè memorabilis exstitit pontificatus, originem duxit, qui annos XIIII. in summo sacerdotio, ante centum LXX. annos vixit, cuius res gestas in meo de Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore decorato transuersa fascia pluribus quadratis cæruleo atque albo colore alternis æquisque spacijs confecta, quæ Cybi latinè græcè verò κύβοι vocantur. Hæc insignia vtrique genti communia sunt. Cæterum crux rubra, in superficie argentea, quæ Genuensium publicum

cum insigne est, familiæ Cybo clypeis adiuncta, superneque collocata, cuius stirpis proprium decus est, rebus egregiè pro patria gestis, vt infra dicam, publicè partum. Huius familiæ homines ab eo vsque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi atque amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, clari insignesque fuêre: plures verò ex hoc genere stirpes Genuæ manasse, quę nunc in ea ciuitate inter nobiles relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt. Quorum adhuc exstat oratio. Vniuersi generis honores exsequi, quia longum esset, familiæ huius tantum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximò Fridericus Cybo summo Sauonensium sacerdotio præfectus insigne religionis & sanctitatis specimen dedit. Vigesimo anno pòst Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragijs adlecti Remp. obtinebant summum in ciuitate magistratum, qui consulatus dicebatur, gessit, vir belli pacisque artibus instructissimus. Guillelmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ tum eximia erat, à Friderico II. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Pontificem maximum obijsse fertur: cui in ea Legatione egregiè de suis ciuibus meritò crux rubra, de qua supra dixi, publicè donata est, quæ gentilicijs clypeis addita, præclarum summæ laudis testimonium prębet. Sextodecimo post hunc anno, quo tempore Pisani cum Genuensibus difficili & periculoso bello decertabant, Mutius Cybo triremem priuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum rostrata Pisana congressus, egregiam de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi MCCXC. Principalles Cybo, vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. administrationem in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studiosorum conspiratione, mitterentur. Hos omnes virtute, prudentia, consilio, & animi magnitudine superauit, qui XXV. ferè anno pòst vixit Daniel Cybo, qui aduersus Afros tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit, gratiaque & auctoritate plurimum inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo, in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensium annales conscripsit. Innocentij postremo pater Aaron Cybo, equestris ordinis vir, rerumque gestarum gloria clarissimus, in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fidelique opera, vt lib. 7. de rebus gestis Alfonsi tradit Bartholomæus Facius, primum Renatus, deinde bello Neapolitano præfecto Alfonsus rex victor multis maximisque in rebus postea est vsus. Nam quum per belli tempora, quo de iure regni Neapolitani Alfonsus, & Renatus reges decertabant, Genuenses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagitta[illegible]s Renato misissent, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè opera nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinenter, & summa cum integritate iure dicundo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illum Neapolitanorum precibus adductus, & in gratiam recepe rit, & proregem eundem ijs esse iusserit. Ita ille. Romæ quoque Calisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quem senatorem vocant, creatus, id munus summa cum laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio insignia extant. Aaronis filius Ioannes Baptista, anno salutis MCDXXXII. natus, forma egregia animoque liberali, diu inter Alfonsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit; inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit, commoratus est: cuius etiam magnificas ædes proximè sanctum Laurentium in Lucina post eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit. Episcopus deinde Sauonensis à Paulo secundo postea Melfitensis à Xysto quarto, & datarius, demum Nonis Maij, anno MCDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio, quàm fauore Iuliani cardinalis S. Petri ad Vincula pontificis

ficis fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebatur Stephanum Nardinum Mediolanensem, illo tempore eandem dignitatem consecutum fuisse, ne plus hic, quàm ille auctoritate apud pontificem valere diceretur. Sed profectò magis ei profuit anteactæ vitæ constans & commendata opinio, quàm vel patriæ charitas, vel alicuius studium. Pontifici enim Xysto ob morum incredibilem suauitatem, & summam probitatem vehementer gratus fuit, vulgo quidem charissimus ob humanitatem, qua omnibus ita præstitit, vt infimæ sortis quoque homines amplecti, & ijs benignè omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primum absente Xysto difficillimis temporibus & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cæsarem Fridericum III. & Mathiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes conciliaret, atque conuentui Nurembergensi proxima quadragesima indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatem maximè idoneus visus est, ab omnibusque eius opera duos principes facile in concordiam reduci posse existimatum, verùm legitimis caussis impeditus eò profectus non est. Nouissimè anno salutis MCDLXXXIIII. mortuo Xysto quattuor & viginti patrum votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiensi, & Roderico Borgia cancellario maximè annitentibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurentij in Lucinia iiij. kalend. Septembris hora decimatertia die solis Pontifex maximus renuntiatus in Innocentij IV. Genuensis, cuius memoriam sanctè colebat, recordationem Innocentius VIII. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. Idus Septembris perfecta Pontificatum ingressus eadem, qua priuatus antea semper humanitate & mansuetudine vixit. Cęterum quum omnibus comis & benignus esset, parcus tamen & minimè liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam scommatibus & dicterijs velabat. Pacis atque otij studiosissimus, omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissensionibus & bellis compositis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent: pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrarię gestum sacris à Xysto interdictos absoluit. Cum singulis principum Christianorum & rerum publicarum oratoribus, qui ad eum plurimi honoris caussa veniebant, de pace communique concordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines incęstari: hęc, & eiusmodi sępe repetebat. Ad componendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbem castigandis nefarijs hominibus, bonisque publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissimè audiens: ius seuerissimè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leupoldum Austriæ ducem miraculis clarum, Friderici imperatoribus precibus inter sanctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus XI. Galliarum & Ferdinandus Neapolitanorum rex Basilicæ Constantinianæ donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quæ S. Siluestri fuisse ferebatur, surrepta, nec tanti sceleris auctores vnquam inueniri potuerunt. Quum graui morbo decubuisset, proceres Vrsini, Virgilio & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis, arma Columnensibus, quorum principes erant Prosper & Fabritius, intulerunt, Pontificisque, qui conualuerat hortationibus neglectis, intestinis bellis & seditionibus se inuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij & finitimarum vrbi regionum damno & clade. Hi adeò in mutuam pernitiem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incendijs transigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis. Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello, insula, Campagnanum, Galeria, Bracianum Cæreuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnensibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit. Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij, ob quasdam suspiciones securi percusso, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni sui proceres contra se concitauit, qui ad caussam dicendam Neapolim à rege euocati, quum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prętore interfecto defecerant, adiuncti, Pontificem maximum

mum & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ imperio adijceret, fouendos tuendosque suscepit, occasionem eò cupidius amplexus, quòd in regem antea non optimè animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat ecclesiæ non persoluta. Copijs igitur non contemnendis comparatis, Prospero que & Fabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœdere coniunctis, Vrsinos quoque in suam amicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eum suscipere recusarunt. Venetis insuper in belli societatem accitis totius ecclesiasti exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaëlius cardinalis Veronensis creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modò facile impetrata, sed celeriter transmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant enim valde Florentini, quòd Lucensi bello Liguribus contra ipsos fauisset. Vrsini, qui aperta vi à Pontifice defecerant, à rege stipendio conducti, in eius castris aduersus Pontificem militabant. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidijs omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium, & vicissim Columnenses à Pontifice adiuti Vrsinorum agros & oppida, igni ferroque vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaque suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant, Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem caussatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romam inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque commeatu frustra consumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temerè suscepti, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quàm decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaëlis legati, Senensis & Cancellarij cardinalium interuentu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauense maximè contradicente, qui Francorum regem pontifici auxilio propediem adfuturum affirmabat. Pacis conditiones fuêre, vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni sacerdotia distribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in regnum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederent, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vades fuêre. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum sequutus, quo pecuniam colligeret, quinquaginta duos viros instituit, quos plumbatores Bullarum apostolicarum vocauit, eisque certos ecclesiæ prouentus in perpetuum concessit, ex qua institutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Veniêre singuli 500. aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvj. secretariorum collegium, quorum officia venderentur, erexit, priore numero aucto; à quibus ad lx. millia aureorum exegit: veniêre singula duobus millibus & quingentis aureis. Ripæ quoque præsidentium officium venale induxit xxx. viris creatis, qui singula officia CC. aureis emerent. Cæterum quum Ferdinandus, quæ in pacis fœderibus spoponderat, minimè præstaret, Petrus Vicetinus episcopus Cæsenas apostolicæ cameræ auditor vir audacissimus, & Iacobus Volaterranus secretarius ac cubicularius apostolicus, vir prudens ad repetendas res à pontifice missi, rebus infectis Romam reuersi sunt non sine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòst regem ob non solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris concitatus, Neapolitano regno priuauit, Gallus enim ad se ex legitima successione & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis studia conuersus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Marganij, & Sanctacrucij armis feralibus dissidentes, item Vrsinos & Columnenses adhuc

discordes summa diligentia conciliauit, quum nihil antiquius duceret, quàm vrbis quieti copiæque studere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas, & vrbs à grassatoribus latrocinijsque, quibus bello manente maximè obnoxia fuerat, tuta fuit, quum esset in vindicandis criminibus exorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xysti edicta contra homicidas & sicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque ecclesiastica eiecit. Duos fratres Francisci Bubali filios, Petrum & Hieronymum, qui seditiosis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die simul capi, & securi percuti mandauit; quanquam cum parente ipsorum longo antea tempore amicitiam contraxisset. Dominicum etiam Viterbiensem, & Franciscum Maldentem nobiles viros, & scriptores Apostolicos falsarios, omnibus suis reclamantibus, suspendio enectos, medio foro combussit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues suos sæuientem, qui vrbe ex priuato occupata ab ecclesia defecerat, copias mouit, & non sine magna strage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Insubrum ducem transmisit: cuius præcipuè ope id bellum duce Iohanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios suscepisset, duos ex his pontificatui suo superstites magnis honoribus & opibus euexit. Nam Francisco oppida nonnulla vrbi vicina dedit. Laurentijque Medicis filiam Magdalenam formosissimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinam Gerardo Vsumari Genuensi nuptam magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentium Cybo fratris sui nothum archiepiscopum Beneuentanum, & arcis præfectum, & Ioannem Medicem Laurentij filium nurus suæ fratrem vix XIII. annum agentem, Ardicinum de la porta, & Antoniotum Palauicinum veteres familiares suos viros honestissimos, Ludouicum Spinay rege Francorum, Franciscum Sanseuerinatem Roberto patre, & Maffeum Gerardum Venetis petentibus, item magnum hospitalis Rhodi magistrum fratrem Petrum Daubusson, qui ideo cardinalis creatus fuit, quòd eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius, prælio à fratre Baiasete apud Prusiam Bithiniæ victus, in suam potestatem venisset. Is Rhodum quum fugisset, ab Insulæ magistro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem missus est, qui Christianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit *Zizimus* toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honesta custodia; ad cuius sustentationem frater Baiasetes Constantinopolitanus imperator XL. aureorum millia annuatim dum vixit, misit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romam venientem splendidè in ædibus Palatinis suscepit. Factum est autem eiusdem Pontificis humanitate, ne dicam segnitia, vt aliquot vrbium ecclesiasticarum proceres superbè se efferrentes vrbibus, quibus præerant occupatis, tyrannidem in sua quisque patria constituerit. In his præcipuus fuit Iohannes Bentiuolus Bononiensis regulus. Idem factum est Perusij, Tuderti, Fulginei, Hortisque: quos postea tamen vel ipse, vel qui sequuti sunt pontifices, penitus exstinxêre. Innocentius autem ædificandi studiosus, insignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vsui, quam Baluedere vocant, exstruxit. Fontes mediæ sancti Petri platea fecit, basilicæ Lateranensis absidam ante aram maximam duabus ingentibus columnis suppositam ædificauit: diaconiam sanctæ Mariæ in via Lata fundamentis construi iussit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbem substructiones & ipsi aggressi sunt. In his Petrus Gundisaluius de Mendocia, dum tectum & absidam tituli sanctæ Crucis in Hierusalem repararet, in medio templi pariete pars tituli Crucis CHRISTI triplici lingua exarati inuenta est, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos reclusi. Quo die Ferdinandus & Helisabeth Catholici Hispaniarum reges Granata vrbe expugnata, Maurorum in Hispania vetustissimum imperium funditus exciderunt. Contigit etiam, vt eodem, quo titulus Christi inuentus est anno, Baiasetes Turcarum imperator, quo Pontificem fratris captiui caussa sibi gratiorem redderet, pro magno munere ferrum hastæ, quod latus Domini perfoderat, ad eum mitteret. Quod olim apud ædem sanctæ Andreæ Antiochiæ repertum, capta iam ciuitate Boëmundus in prælio corripens, & quum arcem expugnare non posset, prælatum; eam illico cepit, & hostium multa millia prodigiose deleuit. Id Constantinopolim dono imperatori aduectum, postremo Turca hoc anno pon-

pontifici misit, quod arx ab se conditæ marmoreo tabernaculo conclusum in basilica Vaticana religiosissimè paulò ante obitum suum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, candido & decoro; ingenio culto, & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoque dormitare videbatur, valetudine non satis prospera. Nam biennio antequam decederet, in extasim quandam soporiferam ex morbo incidens, horis ferè viginti sine arteriarum motu immobilis fuit. Famaque iam mortis eius quoquo versus perlata, cardinales de ordinandis circa successorem omnibus conuenerant, quum subitò magna omnium admiratione viuus apparuit. Excessit biennio pòst ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano VIII. Kalend. Augusti, hora noctis quinta. Anno salutis MCDXCII. ætatis LX. Pontificatus verò VII. mense X. die XXVII. Cadauer in basilica S. Petri sepultum æreo monumento, iuxta aram ab eo designatam, in qua ferrum hastæ, de qua paulò antè dixi, condi iusserat. Vacauit tum sedes dies XVI.

ALEXANDER PAPA VI.

212 Pōt.

ALEXANDER papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrem habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Calisti Papæ III. sororem. Qui quanquam gente Lenzolia ortus esset Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs insignibus ab auunculo donatus fuerat, auito relicto, vsque ad obitum retinuit. Ipse adhuc adolescens ab eodem pontifice archiepiscopus Valentinus primum designatus est, deinde XI. Kalend. Octobris anno Domini MCDLVI. diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cancellarius creatus. A Xysto verò IIII. episcopus Cardinalis Albanus, & paulò pòst Portuensis factus; multas tam sub eo, quàm sub alijs Pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipuè Hispaniam Xysti pontificatus initio. Is eò legatus est, vt reges Lusitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Castellæ possessione pronos impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempestate, omni pene supellectile amissa, parum abfuit, quin in littore Pisano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex suis vehebantur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctibus quassata, tandem vndis submersa est, in qua ad centum & octuaginta homines periêre, in his Episcopi tres, & aliquot Cæsarei pontificijque iuris periti. Mortuo Innocentio octauo in eius locum Romæ in Vaticano duorum & viginti Cardinalium suffragijs, anno salutis MCDXCII. III. Idus Augusti, pontifex maximus consalutatus, VII. kalendas Septembris solemni pompa coronatus est. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur esse assecutus, qui postea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas scelerati studij venalisque suffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Ascanius Sfortia, emptus procul dubio profusissima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renuntiaretur, qui Cancellariæ munus ex ea suffragatione consecutus, aliquot annis pòst exitiabilis amentiæ dignas pœnas luit. Fuêre tum aliqui in comitio patres, qui Hispanum occultæ iniquitatis, summæque simulationis hominem, stultissimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falsi vates denuntiarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuêre, aliqui non longè pòst varijs calamitatibus sunt affecti, partim exsilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Ostiensis episcopus, & Raphaël Cardinalis S. Georgij camerarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ perpetuæ decennali exsilio, spontaneo tamen, mulctati; quòd sibi suspecti essent, alter ob veterem

priuatam simultatem, alter ob Riarios pueros sanguinis necessitudine sibi coniunctos Catherina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulsos. Proceres quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de caussa sublati, Baptista Vrsinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michaël, qui episcopatum Portuensem cum omni eius supellectile, quæ preciosissima erat, consecuti fuerant, infelicem ab eo vitę exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam exstincti fuerint. Sed hæc pòst acciderunt. Porro autem eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum visitatores instituit, & quattuor iudices creauit, qui de quacunque caussa capitali cognoscerent; & die Martis omnibus se adire, & alloqui volentibus, seipsum exhibuit. Vnde ius in Vrbe seuerissimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator, imperij anno quarto & quinquagesimo, diem clausit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege successore relicto. In primo consistorio pontifex Iohannem Borgiam Valentinum sororis filium archiepiscopum Montisregalis presbyterum Cardinalem tituli sanctę Susannę creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apostolicæ sedis legatum misit, vt filium eius Alfonsum nouum regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & sacramento suscepto, coronaret. Quo anno Carolus VIII. Francorum rex bellicæ laudis auidissimus adolescens, exitiabili dissidio, singularique dementia Italicorum principum in Italiam euocatus, præter terribiles copias, insitato etiam bombardarum apparatu cuncta prosternebat. Petebat ipse Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad se pertinere affirmabat, impellente Insubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonsi regis audacia magna semper appetentis, tanto immisso hoste, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitate fœdereque coniunctus erat, ne quid Italię detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præsidio conscripsit, quibus vrbem, seque à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio, & pontifice fœdus Florentini percusserant. Quorum viribus diffisus papa, Venetos etiam & Regem Hispaniæ Ferdinandum incassum in suam societatem euocarat, qui medij & spectatores tanti belli esse maluerunt. Carolus per Insubres & Etruscos cuncta prosternens itinere habito. Florentinorum copijs ad Maceram amnem fusis, eos imperata facere coëgit. Romam deinde kalendis Ianuarijs, initio anni MCDXCIIII. validissimis cum copijs viginti millium peditum & quinque millium equitum ingressus, magnam commeatus copiam, qua exercitus longi itineris incommodis defatigatus, subleuaretur, inuenit. Edixerat enim Romanos nihil detrimenti passuros, si facilis ei Romam tendenti pateret aditus, transitusque, & commeatus abundè suppeditaretur, quæ si negarentur se armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter suscepto, milites à tumultu & rapina abstinere iussit, his qui non obtemperauerant supplicio affectis. Pontifex omni consilio speque destitutus, in arcem fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns, securiorque iam factus, fœdus cum Carolo quanquam inuitus percussit. Rex ab Vrbe discedens, quum Pontificis fidem suspectam haberet, Cæsarem Borgiam Cardinalem Valentinum Papæ filium secum obsidem, legationis specie, & Turcarum imperatoris fratrem Zizimum eduxit, vt potitus regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longè pòst Capuæ magna Christianorum iactura dysenteria decessit. Neapolis rex Alfonsus desperatis rebus, quum se omnibus inuisum esse cognosceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cum regia supellectile nauigio se recepit. Ferdinandus tanto Francorum apparatui impar, continente relicto nauibus apud Aenariam paruam insulam salutem tuebatur. Carolus perpetuo victoriæ cursu, incredibilique celeritate, regno omni arcibusque potitus, omnes Europæ principes tanta victoria attonitos, sibique ab ipso metuentes, contra se concitauit. Hi fuêre: Pontifex, Cæsar, Rex Hispanię Catholicus Ferdinandus, dux Ludouicus Sfortia & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ salute, contra Gallos conspirarunt, & lx. millium virorum exercitum communibus impensis instruxerunt, vt Regi in Galliam tendenti transitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longè à Parma, quum Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoque exercitu fortes, contendentes exspectassent, ancipiti dubiaque victoria, & cruento maximè prælio dimicarunt. Post pugnam Carolus nobilissimo quoque amisso, tan-

tandem Astam se recepit. Pugna ad Farrum audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facilè amiserat, fortunæ arridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præsidia omnia propinqui sui Ferdinandi regis Catholici auxilio, sub duce magno Consaluo in deditionem accepit, hostili parte omni extra regni terminos eiecta. Cui paulò pòst sine liberis vita functo successit patruus Fridericus nam & Alfonsus pater paulò ante excesserat. Quo tempore Carolo VIII. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus XII. Aurelianensium dux. Hic cum regno Neapolitano, Insubrum quoque imperium hæreditatis iure ad se pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Iohannis Galeatij filia) contra Ludouicum Sfortiam, & regem Fridericum cum pontifice, quem varijs officijs sibi deuinxerat. Florentinis, Venetis & Ferdinando Hispaniæ rege exsecrabile, ac Italiæ funestum fœdus, his conditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius, qui sacram purpuram, ducta vxore Carlotta de Alibreto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, deposuerat, sociorum auxilio, Aemiliam, Flaminiam, Picenum & Vmbriam, veteribus dominis eiectis, obtineret; Reges verò Hispaniæ & Franconum regnum Neapolitanum sibi diuiderent. Ingentibus igitur & potentissimis copijs comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longè pòst cum fratre Ascanio Cardinale captus, in carcere Gallico obijt, Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici XII. quàm regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiam experiri voluit. Ad quem supplex profectus, parum ex dignitate & contumeliosius quam sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione inter Hispanos Gallosque discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, Regnum ad solos Hispanos duce magna Consaluo peruenit. Dum hęc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc Cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit, quum pater omnes suas rationes & consilia ad id vnum conuertisset, vt nothos suos magnis opibus & potentia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt æstate vna, in quo duces fuère, Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioannes vnà cum Bernardino Iunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduę virtute eatenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua collectitia manu superueniens, totum pene exercitum duce capto, legatoque pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido XXX. millibus aureorum se redemit. Hac re prosperè non cedente, animum ad firmiora præsidia matrimonijs sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Arragonio Alfonsi Regis filio notho, quo demum interfecto Alfonso Estensi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæsarem Cardinalem, maximum natu Ioannem ducem Gandiæ in Hispania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonsi. Qui breui tempore cum nocte quadam vagaretur, insidijs Cæsaris cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus est, quum simul apud matrem Zannociam paulò antea cœnassent; conniuente prorsus ad immane parricidij scelus patre pontifice, qui & ipse vim sibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat. Itaque sublato principatus æmulo, armorum studio tenere & contemnere galeri decus cœpit: non enim ob aliam caussam fratrem interfecerat, quàm vt eo qui ductaret exercitum exstincto, ipse in eius locum pontificiarum copiarum dux efficeretur. Post fratris igitur nefariam cædem, se totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, sumptoque militari sago auertens, ad arma transtulit. Pontificioque exercitui præfectus Gallis se coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Alibreto, vt dixi, in vxorem ducens, oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus est, accepit. Ludouici deinde XII. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum sibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eam incubuerat curam, vt ingentes filio opes, maximique imperij facultates, vel summa cum omnium iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu

natu Insubrum pulsis, & in carcerem coniectis, dum aduersus Arragonios bellum paratur, Cęsar Borgia adiuuante Gallo immani sęuitia Aemiliam omnem, præter Bononiam, eiectis partimque necatis antiquis dominis in potestatem redegit. Riarijs enim pueris pulsis, & eorum matre Catherina capta, parumque virili superbia Romam in Triumphum ducta, Forumliuij & Forumcornelij occupauit Fauentiam deinde Astore Manfredo regulo necato, Ariminum & Pisaurum N. Malatesta, & Ioanne Sfortia deiectis, & paratam cædem effugere coactis, cum Senogallia vi cepit. Eodem victoriæ cursu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coëgit. Nam quum vt hospes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato signo, Vrbem corripuit, inde properè Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repentino casu consternatus, quum non satis virium ad resistendum haberet, ne in truculentissimi tyranni hostis manus perueniret, nocte sequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga sibi salutem quæsiuit. In Varanios deinde Camertium regulos vetustissimæ nobilitatis homines conuersus, Iulium Cæsarem & Venantium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, strangulauit, & reliquos passim opibus illustres, eodem ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate persequebatur. Vertit postremo eandem sæuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos; cepitque à Caietanis vetusta & nobili familia, qui aliquot in Volscis oppida possidebant. Iacobo igitur Caietano Honorati filio apostolico protonotario necato, adolescentem vnicum Nicolai filium familię superstitem absentem iugulari iussit. Columnensium deinde Gallorum auxilio expulsorum imperium omne inuasit, eosque exsules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat, quum ad Vrsinos anhelaret, nec satis caussæ haberet, occasionem nactus est, quam optanti, quum nemo hominum aptiorem promittere potuisset, ipsa dies vltro attulit. Vrsini enim tantos Cæsaris successus inexhaustamque imperandi cupiditatem conspicati, sibi quanquam amicitia coniunctis, timere cœperunt, ne omnibus iam sublatis in seipsos etiam crudelissima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Perusij concilio facto, aduersus Cęsarem conspirant. Fuere autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perusij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Pandulfus Petruccius Senæ Tuscæ tyranni, Baptista Cardinalis, & Paulus Vrsini. Hi collectis copijs, irruptione è vestigio facta, Vrsino & Camerino receptis, Cæsarisque cohortibus, quæ subsidio mittebantur, profligatis, ad alia Aemiliæ oppida repetenda, iter conuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni studio placare Vrsinos sibi in primis conabatur, quòd facilè cunctos ipsorum sperabat auctoritatem secuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus conditionibusque, & magna humanitate delinitos, seu potius deceptos, in suam sententiam adduxit. Illi conciliati iam capta restituunt, & Senogalliam Cæsari recuperant, quo Paulus & Franciscus Grauinæ dux Vrsini, Vitellocius & Liberoctus vnà conuenerant. Cæsar, qui Forocornelij erat, opportunum vindictæ tempus venisse ratus, eò cum Vasconum cohortibus de improuiso proficiscitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, custodiæ clam ne effugere possent adhibitæ. Cæsare autem vsque ad Prætorium deducto, cum discedere vellent, simulatione colloquij militaris in domum perducti, ex templo iannis clausis à destinatis militibus capti sunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die, alij paulò pòst strangulati, meritas certo iure pœnas pependerunt, quòd se à sanguinario nefarioque tyranno sincerè in fidem receptos imprudentissimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrsini largitione promissisque corrupti, Vitellocio frustra reclamante, emanasse credatur. Tum Perusia & Tifernum eiectis Balionibus & Vitellijs, pontifici se dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos esse accepit, Cardinalem Vrsinum, quem multis blanditijs seque securum reddiderat, summo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingens Columnenses captis pontibus, prope vrbem adesse. Ille credulus cum obtemperasset captus est, & in Hadriani mole miser cum Abbate Vrsinarum partium Alouisi Liuiani fratre conijcitur. Antistes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrsina, & Iacobus Sanctacrucius, eadem hora capti, & in palatio custoditi. Sanctacrucius postridie vadibus datis, consentiente Cardinale ad oppida Vrsinorum pontifici tradenda dimissus; ipse

Ipse verò Cardinalis paucis diebus pòst veneno iussu pontificis epoto, interijt. At Cæsar quum persequi reliquias coniuratorum statuisset, è Senegallia cum xv millium armatorum exercitu contra Pandulfum Petruccium in agrum Senensem profectus castella nonnulla capit. Senenses, qui ab initio resistere, Pandulfoque omnia promittere, statuissent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quàm vnius hominis caussa Rempublicam periclitari. Quapropter quum is Lucam cum omni familia profectus esset, bellum in Senenses desijt. Iohannes Bentiuolus tantis Cæsaris viribus parumper commotus, suspectis tamen ciuibus, aut pulsis, aut interfectis, ita sese vti sagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redimeret. Inde Cæsar ad Vrsinorum oppida reliqua occupanda se conuertit, ac Cære vetustam gentis arcem loci situ & arte munitissimam oppugnare aggressus, quum ea iamiam potiturus esse videretur, cum Iulio Vrsino Cardinalis fratre, qui illam defendebat, pactus est, vt tradito castello, incolumi substantia discederet. Victor igitur, ne cætera gentis oppida adoriretur, Gallorum regis litteris reuocatus est, qui id Ioanni Iordano Vrsino Virginij filio sibi militanti præstiterat. His tantis belli sumptibus, & Cæsare magnos alente exercitus, regioque luxu liberalitatem passim ostentante, quum pontificij ærarij pecunia minimè sufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. scriptorum breuium collegium instituit, quorum loca singula DCCL. aureis veniêre. Reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem, verùm postea tenuiora fuêre, diuisa cum Cardinale Rothomagense Galliç legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hispania pulsos, & ab se Romæ magna cum eius regis indignatione susceptos, colligebat. Cardinales multos precio creauit. Hæc quoque cum ingentibus sumptibus non sufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio sæuus, opulentissimum quemque in aula sacerdotem, & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos constituit, vt eorum opibus in fiscum redactis potitus, profusissimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotijs atque diuitijs insignes hæreditatis spe sæuiturus, nisi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamque sibi vitam polliceretur, fatali pincernæ errore, sibi mortem, supremam verò Cæsari filio calamitatem peperisset hilariorem scilicet in cœna, dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot senatorum, qui conuiuio aderant, exitium, honoris specie parauisset. Cæsar qui dilutius biberat, exquisitis antidotis, vel ipso viuente robore, veneni vim sustinente, atrocissimo quidem, sed non letali morbo correptus est, sic vt magnis stipatus copijs dux acer, sibi vsui esse nequierit, & dilabentes copias, duosque veteres hostes paucissimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam senio grauis quum non diu veneni vim ferre posset, Romæ in Vaticano ad xv. kalendas Septembris, anno salutis MCDIII. ætatis circiter altero & septuagesimo, pontificatus verò xj. die viij. est exstinctus. Cuius cadauer in sacrario basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est. Vacauitque tum sedes supra dies tres, mensem vnum. Cæterum in Alexandro (vt suorum temporum scriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad persuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet; seu quò desiderabat, impelleret; sese vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remissione, cum seueris de disciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduersarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exsulabant, quosve suspectos habuerat, nihil de pristina dignitate detraxit. Gallorum animos contumacissimos ita sedauit, vt amicissimi discederent. In tanta procerum Romanorum clade, quòd sanè incredibile est, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipse obire, parum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio solutissimus, in metu constantissimus, nunquam negotia voluptate omisit, res in multam noctem protrahebat breuissimi somni cibique. Artes liberales si non colebat, admirabatur,

batur, & iuris præſertim ſcientiam; ſalaria doctoribus, ſtipendia militibus, mercedem operarijs nunquam eſt differre, nec dum auferre viſus; cuius rei gratia exercitum, quem magnum ductore filio nutriebat, obſequentiſſimum habuit, breuique tempore ac paruo negotio tantum ei imperium comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere ſentiret incommodum. Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitijs, perfidia pluſquam Punica, ſæuitia immani, auaritia immenſa ac rapacitate, inexhauſta parandi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quandò negocijs non premeretur, omni ſe iucunditatis generi ſine diſcrimine dedit. Mulieribus maximè addictus, ex quibus quattuor filios & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quam à formæ venuſtate, & morum illecebris miraque demum fœcunditate, in minori fortuna legitimæ propè vxoris loco habuit. Comœdias Plautinas cæteraque ludicra libenter ſpectauit, frequenterque in Hadriani molem, quam propugnaculis, muro, foſſaque muniuit, ventitabat, vt palam perſonatos hilaribus feſtis, ac per omnes dies celebres, ſi quid elegantius in hominum genere per viam præteriret, propius adſpiceret in filiæ nuptijs, quę ad virum Ferrariam profectura erat, equeſtres ludos, & venationem in Vaticano extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & ſicariorum nunquam licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus breuiſſimo maledicto pœna mortis erat. Graſſatorum inſuper omnia plena, nec noctu tutum per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugium & aſylum, omnibuſque ſæculis populorum omnium tutiſſima arx, iam carnificina facta erat, quæ quidem omnia ſuorum cauſſa, quibus omnia indulſerat, permittebat. Quos etiam vt magnis clientelis ſubleuaret, dominationis præſidia in eo quoque ijs parauit, vt ad xliij. cardinales varijs lectionibus in his xvIII. Hiſpanos creauerit. Inter hos præcipui fuêre Bernardinus Caruaial Hiſpaniæ regis orator tituli ſanctæ crucis, Iohannes Lopes Datarius, Iacobus Serra Arborenſis, Franciſcus Cuſentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorum verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farneſius pòſt Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Ioannes Baptiſta Ferrarius, Franciſcus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & exiſtimationis. Anno MD. Iobileum ex veteri inſtituto celebrauit, delictorum venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant, per diplomata conceſſa.

PIVS PAPA III.

MORTVO Alexandro VI. Cæſar Borgia ſtatim pecunias, & precioſa quæque corripuit; Vaticanum, quod xII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus munijt eo conſilio, vt patres in eodem loco veteri inſtituto cogendos ad nouum creandum ſucceſſorem in ſua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum, in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati ſubito à Cęſarianis, quos Michalettus Corellia Cæſaris ægrotantis dux adducebat, circumdantur. Fama peruagante captos eſſe Cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes ilico pauor inuaſit. Tabernis clauſis, arma arripiuntur, & tranſtris trabibus, catheniſque ferreis viarum exitus obſtructi, haud aliter quàm ſi rurſus Annibal ſub vrbis mœnibus eſſet. Michalettus, quòd duram fortè prouinciam aſſumpſiſſe videretur, paulò poſtquam venerat diſcedens, Vrſinorum tantum ædium partem apud montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis cuſtodiam peditum quattuor millibus ſcriptis, proceres Romanos acceiſunt, Cardinales tranſalpinos, & vndequaque euocatos, præter conſuetudinem exſpectant. Proſper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrſino, Pauli à Cæſare ſtrangula-

224

gula-

gulati filio venerat, ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispanique regnm oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe se deferri lectica iussit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Cardinalis S. Crucis opera, se patribus obtemperaturum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantisper comitia distulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambrosio Cardinale Rothomagense, qui summa apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne qua vis aut tumultus patribus in comitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur, qui tum septem & triginta erant, conclaue ingressis, senatus melior pars, quanquam paucissimis innixa suffragijs, longè maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæsaris imperio seruientem, ex longa diuturnaque contentione peruicit, effecitque vt x. Kalend. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciscus Picolhomineus Senensis S. Eustachij diaconus Cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium suffragijs renuntiatus sit, & Pij III. nomine assumpto vii. Idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobilissima ciuitas fuit. Ipse natus erat vii. Idus Maij, anno salutis MCDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. sororis Laodomiæ filius fuisset, ab auunculo, cuius cura à teneris annis omnibus disciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs insignibus & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiscopus Senensis designatus, haud longè pòst absens iij. Nonas Maij, anno MCLDX. in amplissimorum patrum collegium vix xvij. annum ingressus, cooptatus est. Varijs porrò legationibus & Germanica præsertim, sub superioribus pontificibus summa cum laude functus, non tam Pij auunculi sanctissimi pontificis memoria, quam summa de eo spe ab omnibus concepta, tanquam labentem Christianæ pietatis statum vnus confirmare sua virtute posset amplissimum sacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Cæsar, qui ad eam diem Nepet cum copijs subsederat, cum parte suorum Romam venit, patribusque gratias egit, quòd virum optimum Christianæ reip. præfecissent, ipsumque pontificem in primis adorat. Interim Vrsini vindictæ cupidi, Cæsarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntur que multi Valentino se egregiè tutante. Qui haud longè pòst pontificis iussu in Hadriani molem ducitur, vnde non nisi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim senectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra sextum & vigesimum pontificatus diem, xv. Kalend. Nouembris, non sine veneni suspicione Pandulfi Petrucij Senensis tyranni consilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno salutis MDIII. ætatis lxiiij. mense v. die x. Cadauer in basilica S. Petri, sacello S. Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti sepulchro conditum est. Vacauit tum sedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

IVLII Papæ secundi genus, quum Xysti IV. vitam breui commentario conscriberem, exposui. 225. Pont. Ipse qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xysti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodorem Manerolam. Natus est Iulius Sauonæ litoris Ligustici, oppido, anno salutis LIII. supra MCCCC. Fratres ei fuêre Bartholomæus ordinis Minorum sacerdos, episcopus Ferrariensis, & Patriarcha Antiochenus, Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Cardinalis sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xysti Cardinalium mater eius soror fuit. Ante ponti-

tificatum filiam tulit Felicem, quam Io. Iordano Vrsino pontifex factus, in matrimonium dedit; quum & Columnenses affinitate sibi coniunxisset, Lucretia eiusdem Luchinæ filia M. Antonio Columnæ desponsata. Eum Xystus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalend. Ianuarij, Anno Domini MCDLXXI. ex episcopo Carpentoratense presbyterum Cardinalem tituli sancti Petri ad vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationem in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit, amabilis & charus summis & infimis, grauitate, comitate & morum elegantia. Nec satis habuit se talem præstare, sed familiares quoque sibi, quoad fieri potuit, modestos delegit. In eam præcipuè curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellenti quum esse existimaretur, variam admodum in vita sua fortunam expertus est, vt ei modò mater, modò nouerca fuisse videatur. Priuatus in ædificijs exstruendis ita delectabatur, vt præter profanas ædes basilicam sancti Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodum nunc cernimus, breui & magnificè restituerit. Inchoauit & porticum mirè fastigiatum ante vestibulum basilicæ sanctorum apostolorum: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non absoluerat, perficere aggressus est. Castellum apud Criptam Ferratam bello olim disiectum ad monasterij tutelam, ad vrbemque venientium commoditatem, instaurauit. Xysto porrò ex presbytero tituli sancti Petri ad Vincula episcopus Cardinalis Albanus primum, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Ostiensis & Veliternus Auinionisque legatus renuntiatus est. Apud Innocentium VIII. plurimum & gratia & auctoritate valuit. Alexandro pontifice, quo cum veteres & priuatas simultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallijs & Auinione commoratus. Nouissimè Pio III. breui vita functo instauratis comitijs, tanto studio in eum patrum omnia suffragia sunt conuersa, vt penè priusquam conclaue ingrederentur, Pontifex fit dictus, incredibili cum Cæsaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ nutantisque fortunæ, quum Hispanos Cardinales vti clientes suos iurare solemni sacramento coëgisset; se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos; ijsque Cardinalem Rothomagensem Georgium Ambrosium proposuisset, eum statim primo comitiali die vij. & xxx. Cardinalium in comitio ad Vaticanum existentium votis, Kalend. Nouembris, anni MDIII. sub sacra thiara pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exsilio mulctassent. Nec multò pòst cum vj. Kalend. Decemb. supra gradus basilicæ Vaticanæ coronatus esset, Cæsarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copijs vrbibusque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimisit, vt Cæsenæ & Foriliuij arces eius præsidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæsar, quum Ostia nauigio Neapolim peruenisset, iussu regis Catholici à magno Consaluo captus, in Hispaniam transmittitur. Inde cum ex custodia ad Ioannem Nauarræ regem profugisset: ignobili quodam in pręlio à Cantabris interfectus est. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immanique ducis Valentini tyrannide totam ecclesiasticam ditionem labefactatam atque occupatam inuenisset, non ad recuperanda solum quæ amissa erant, sed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim superiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præstantia tutatus est, aut latius proferre contendit. Primum itaque in Iohannem Bentiuolum Bononiensem tyrannum veterem hostem arma mouet, quem cum vxore & filijs vrbe expulsum, exsulatum Bussetum Parmensis agri oppidum abire coëgit, eiusque eximiæ structuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidium, qui Ariminum, Fauentiam, & Rauennam de ecclesiæ Romanæ ditione occupauerant, cum Cæsare Maximiliano, Francorum & Hispaniæ regibus, Ferrariæ & Mantuæ ducibus, Cameraci in Belgis fœdus percussit, eosque repugnantes aquæ & igni interdictos grauissimo anathemate notauit. Cuius atrocissimi turbinis procellum quum Veneti ferre nequiuissent, amisso ad Glaream abduæ exercitu omni, & ingenti prælio à Ludouico Francorum rege superati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momento copias & vrbes, quas in continente possidebant, amisêre. Cæsar enim Maximilianus, qui nihil ferè præter legatos & Augustum nomen ad id bellum attulerat, Veronam, Vicetiam, Patauium cum Carnis; Gallus Bergamum, Brixiam, Cremonam, & Cremam; Hispanus Tranum, Monopolim,

lim,& Barlettam in Apulia; Pontifex Rauennam, Ariminum, & Aemiliam omnem, Ferrariæ dux Rodigium, Mantuæ verò Asulam receperunt. Atque ita gens, cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amissis, intra paludes ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas, redacta est. Fuit tantæ cladis & Veneto nomini funestissimus dies XIIII. Kalendas Maij, anni MCIX. Iulius sua quum recepisset, vti pius, æquissimus ac verè Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum, & penè demersum miseratus, eos suppliciter deprecantes, subleuandos censuit. Legatis porrò eorum in Vaticana basilica solemni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ sacra restituit, ictoque subinde fœdere: quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totisque viribus vt eos Cæsari conciliaret, operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis secum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque est pontifex Alfonsum Estensem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quò eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret; sed ille Veneti nominis antiquus hostis, & qui sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempsit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici XII. Galliarum regis discessit, specie quod eundem Alfonsum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, apud Comaclum, salinas maximi prouentus sibi vindicasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob caussas pontifex Alfonsum vti contumacem sacris interdictum armis persequi cœpit, & hostiliter in eius fines copias eduxit, rebus Romæ compositis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit, quo facilius imminenti bello operam subministraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæsarem pontificis hostem ob reconciliationem cum Venetis in suas partes traduxit, cuius præsidio & auctoritate rex fultus, simulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant consilio adductus, generalem Christianorum conuentum indicendum curauit, in quo Iulius II. ad caussam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hispaniæ Ferdinando icto, Heluetijs gente ferocissima mercede conductis, & communis sui, Venetorumque exercitus imperatore creato Francisco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrariensem ducem fecit, & Mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam, quæ Gallicis præsidijs tenebatur, expugnat; haud satis specioso præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuersus est, ex qua paulò pòst copiarum suarum clade apud fossam Giliolam audita recedens, Rauennam se contulit. Bononiam præsidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis, Francisci Cardinalis Alidosij legati vel dolo, vel negligentia occupant. Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt sese expurgaret profectus esset, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli successu rerum elati, Cæsare & Cardinalibus, qui à pontifice desciuerant, auctoribus, pontificem ad concilium, quod ad kalendas Septembris Pisis futurum esset, citant. Papa quum omnem operam dedisset, vt recepta Bononia, Pisanoque concilio dimisso, pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria insolentem, & obstinatissimè recusantem animaduertisset, quò Pisanum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte consilio, Romæ Laterani concilium generale indixit. Regem Francorum denuo, Florentinos qui concilio locum Pisas concesserant, & omnes conuentui illi præsentes grauissimo anathemate persecutus est. Cardinales quinque, qui eius conuentus auctores fuerant, omnibus dignitatibus & Galero priuatos ordine senatorio amouit: hi fuêre omnium & concilij principes Bernardinus Caruaial Hispanus Sabinensis, & Guilielmus Brissoneta Gallus Prænestinus episcopi; Franciscus Borgia Hispanus tituli S. Cæciliæ, & Renatus de Bria Gallus tituli sanctæ Sabinæ, presbyteri: demum Fredericus Sanseuerinus Italus S. Angeli diaconus Cardinalis. Qui postea omnes præter vnum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. schismate eiurato, ad pristinas dignitates sunt restituti; Lateranensi verò concilio omnia Pisani conuentus acta antiquata sunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontifice abrogato, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur, & quisque

eorum ad pontificatum hac ratione adſpirabat, atque in primis Caruaial ipſe ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt ſe à Gallis tam aperta vi & tantis inſidijs oppugnari, ab Anglorum & Hiſpaniæ regibus Henrico & Ferdinando auxilium implorauit. Qui Pontificis iniurias tuendas quum ſuſcepiſſent, arma in Gallos mouent: Anglus quidem contra Aquitanos, Hiſpanus verò contra Ioannem Nauarræ regem fœdere Gallis coniunctum & à pontifice ſacris interdictum. Neque Iulius quieſcebat, quia indies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem ſollicitaret. Illo verò incredibili pertinacia in ſuſcepto conſilio perſeuerante, Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoque in belli ſocietatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret, ingentes copias adornabat, in Florentinorum odium, qui concilio Piſas ſedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem Florentiæ cum tota Medicea domo exſulem, Bononiæ & Aemiliæ totiuſque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil conſternatus, Brixia præſertim à Venetis occupata, maiora præſidia parabat. Cardinales concilij Piſani veriti, ne in Iulij Pontificis poteſtatem venirent, Piſis ſynhodum Mediolanum tranſtulerunt. Cæterum Brixia à Gallis recepta, & direpta, rex Franciſcus obſtinatiſſimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hiſpanis & Anglis regni ſui fines vexari cognouiſſet, belli aleam in Italia iacere, nouiſſimoque prælio cum hoſtibus decertare conſtituit. Copiarum Gallicarum dux Gaſto Foieſſeius erat rei militaris perititiſſimus, & imperatorum ſui temporis longè præſtantiſſimus, qui Bononia obſidione, qua à pontifice premebatur, liberata, Heluetijſque repreſſis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus, quas tum Brixiæ, tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & prope Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce ſe coniungeret, traductis (fuêre tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prælium committere, & fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum caſtra, quæ Rauennæ præſidio aduenerant, procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatique certamen aliquandiu recuſaſſent, cognito Rauennam muris vbique tormentorum vi diſiectis, penè expugnatam eſſe, quò vrbi conſulerent, prælium inire coacti ſunt, die ſancto Paſchatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitum eſt, quod horas ſex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum eſt, vt cuinam parti victoria ceſſura eſſet, diu incertum fuerit. Poſtremo cum ducis Ferrariæ Alphonſi (qui belli præcipuè cauſſa erat) conſilijs tormenta bellica magno in obliquum circuitu, in latus & terga hoſtium conuerſa eſſent, Franci adeò cruenta victoria omnibus penè præcipuis Gallorum ducibus cæſis, Hiſpaniſque & pontificijs in fugam verſis potiti ſunt, vt victores longe maiori periculo expoſiti fuerint, quàm victi. Ad xx. hominum millia eo prælio, vtrinque ferè æquata clade, cæſa traduntur, in his CL. nobiles ex aula regis Gallorum, & quinque militum tribuni, cum totius exercitus imperatore Foieſſeio. Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex & Ferdinandus ita animo conſternati ſunt, vt alter regnum ſe tueri poſſe diffideret, alter fugam nauigio Oſtiæ præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, bellique imperatore Ferdinando Conſaluo in Italiam tranſmittere iuſſo, maximè recreati ſunt nouiſſima Francorum clade audita. Nam etſi ad Rauennam proſperè pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum & Heluetiorum ſub Cardinale Sedunenſe opera, Italia omnino ſeptuageſimo à pugna die maximo fortunæ ludibrio exacti ſint. nam Palicia, qui Foieſſeio ſucceſſerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulò antè à pontifice euocati in Italiam deſcenderant, copijs detrectâs, in Galliam ocyſſimè reuerti iuſſus eſt, vt regno ab Anglis, Hiſpanis, & Heluetijs vndique vexato opem ferret, Mediolano & Inſubrum arcibus modico præſidio munitis. Sed & concilij Piſis inchoati, & Mediolani parum proſperè renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repentè diſſoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam transferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæſis, Inſubres aduerſam eorum fortunam conſpicati, receptis armis, Francorum, quorum arrogantiam immoderatamque libidinem ferre vix poterant, præſidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanenſe imperium Gallis eſt ereptum, & Maximiliano Sfortiæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæſaris auctoritate, cuius beneficiarium

est, Iulij II. pontificis, Venetique senatus auspicijs, & vnà maximè Heluetiorum virtute restitutum, idque Laterani in concilio pro Cæsare Matthæus Langus Cardinalis Gurgensis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora, Bononia pulsis Bentiuolis, Rauennaque recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregosijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ restituti, perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuissent, Papa eos multis muneribus donatos, specioso Italicæ libertatis assertorum titulo decorauit: quibus summa cum felicitate gestis, pontifex cum imperatore contra Venetos nouum fœdus percussit, quòd Veronæ Vicetiæque imperium Cæsari obstinatissimè cedere recusassent. Quo tempore Veneti pontificem infracti animi veriti, simulque ab Hispanis contra fœderis leges Brixia turpissimè exclusi, cum Ludouico Francorum rege perpetuò pontificis Hispanorumque hoste societatem ineunt, qui nouos contra Iulium Cardinalium rebellium opera tumultus indies in Gallijs excitabat, abbatemque Cluniacensem, quem summum sacerdotem dicerent, Iulio opponebant. Pontifex Venetorum consilijs cognitis, ipsos quos fœdere cum Cæsare facto irritauerat, Francorumque amicitiam petere coëgerat, vt à Gallis auerteret, sæpius frustra tentauit, quo non impetrato animi dolore senioque ex leui, sed tenaci febricula, fluente sensim aluo confectus, schismatisque timore decubuerit, & Romæ in Vaticano IX. Kal. Martij hora XI. rebus humanis excessit, septuagenario maior, salutis anno MDXIII. pontificatus verò IX mense III. supra diem XXI. Lateranense adhuc concilio perdurante; bellica gloria plusquam pontificem deceret clarus. Cadauer in basilica Vaticana Xysti patrui sacello pone aram maximam conditum est. Vacauit tum sedes dies XVIII. Fuit Iulius pontifex animo magnus, constans, rerum ecclesiasticarum defensor acerrimus, contumeliarum insolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus semper se ipso maior & excelsior, inuicto animo, rebus prosperis continens, ingenti liberalitate; neque ob alias caussas tot bella gessit, quàm vt imperium ecclesiasticum à diuersis occupatum recuperaret. Ecclesiæ Romanæ, Bononiæ cum Aemilia & Flaminia pulsis tyrannis & Venetis, firmissimum imperium & maximè stabile restituit, potiundæ Mutinæ ecclesiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni ecclesiasticæ adiecit, suorum parum indulgens, eis nihil de vetere ecclesiæ ditione donauit, fratris enim filium Franciscum Mariam in ducatu Vrbini à propinquo suo Guidone Vbaldo Feltrio sine prole mascula decedente adoptari & heredem constitui procurauerat. Pisaurum Ioanne Sfortia sine herede mortuo eidem stipendij debiti nomine assignauit. Inter XXVII. Cardinales quos creauit, quattuor tantum è gente sua Galeottum & Xystum sororis Luchinę filios S.R.E. cancellarios, item duos consobrina sua natos Clementem Mendensem, & Leonardum Agenensem maiorem pœnitentiarum successiuè, septem antiqua familiaritate & seruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuère Antonius de Monte, Petrus Accoltus, & Achilles Crassus Rotæ præstantissimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte disiecta Bramantis eximij architecti opera, portentosæ vastitatis inchoauit. Vir nunquam satis laudatus ob ecclesiæ ditionem fortiter conseruatam & auctam, quamquam à nonnullis parum probatus, quòd armis magis, quàm sacrosanctum pontificem deceret, deditus esse videretur.

LEO PAPA X.

GENS Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectissimorum virorum prole fœcundissima, Florentiæ inter vete- 226. Pot.

veteres & honoratas popularis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantissimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Ioannem & Petrum filios suscepit. Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuêre Laurentius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem x. & Clementem VII. genuerunt. Iuliano Pactiana coniuratione interfecto, solus paternarum opum & potentiæ Laurentius Medices hæres superfuit. Is Clarice Vrsina nobilissimi sanguinis matrona in matrimonium accepta, tres mares & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo X. Ioannes ante pontificatum vocatus maximus Petrus fuit, qui paterna potentia exutus, & patria Gallicis armis Italiam vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exsilij anno in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alfonsina Vrsina fuit, ex qua Laurentium filium auspicatioris fortunę hæredem reliquit. Quem à patruo Leone pontifice eiectis Ruuereis Vrbini ducem constitutum, sed non diu eodem principatu lætatum, supersunt qui viderunt, ex quo Catherina Henrici II. Francorum regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressu Alexander Medices primus Florentinorum dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppoplytus Medices Cardinalis filius fuit. Fœminæ Magdalena, Contesina & Lucretia clarissimis nobilissimarum familiarum Cybo, Rodulfæ & Saluiatæ viris in matrimonium locatæ quattuor Cardinalium parentes extitêre Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis & Bernardi Saluiatorum. Natus est Leo X. Florentiæ III. Idus Decemb. anno salutis MCDLXXV. patris doctissimi, & grauissimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis, latina græcaque doctrina, musica item instructus; præceptores habuit Angelum Politianum, & Bernardum Michelotium, viros græcis & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditissimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus XI. Galliarum rex etiamnum puerum insigni & amplo archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio VIII. adhuc adolescens vix tum XIII. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiam Magdalenam Francisco Pontificis nato despondeerat, Diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis MCDXXCIX. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici incessus grauis, & honestissimæ eius actiones fuêre. Paulo antequàm pater excederet in vrbem Innocentio VIII. adhuc pontifice veniens supra bonarum artium notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateque ingenij omnibus charus esse cœpit. Vbi verò de patris morte nuntium accepit: continuò Florentiam est reuersus. Albeuntem Pontifex totius Etruriæ legatum creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst Romam redijt, vbi paucis inde diebus Innocentius moritur, Comitijs Alexandri præstantissimis se Cardinalibus Senensi & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus VIII. Francorum rex, cuius vi, ciuilique dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso, atque cum omni Medicæa familia relegato, Iohannes grauissimum fortunæ telum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exsules fuêre. Quo temporis interuallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi & insidijs in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romæ esse non poterat, quòd Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni, Germania & Gallia peragratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoque, sed parum prosperè, in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in ostio Lyris fluctibus maris obrutus interijt, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijsset bello, quod Iulius II. & Hispanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico XII. gerebat, legatus est creatus, adiuncta insuper totius Aemeliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eis abeuntibus è via aufugisset, Raimundum Cardonium Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantem adijt,

adijt, eumque adiuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederant hoste sibi coniunxit. Cuius ope expugnato Prato, quum Florentiam tenderet priusquàm ab aduersarijs præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriam cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante rempublicam ad arbitrium constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mense pòst Iulio II. mortuo, quum ad vrbem venisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum Arragonij, Gonzagæ, Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunensis in primis opera, V. Idus Martij, anno Domini MDXIII. trium & XX. Cardinalium suffragijs Pontifex maximus renuntiatus, XIIII. Kal. Aprilis inauguratus est, & III. Idus, anniuersario cladis Rauennatis die, magnificentissimo apparatu, tota vrbe auleis & festiuis frondibus arcubusque ornata, basilicam Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, remque ecclesiasticam schismate penè dilapsam sedare & reparare studens, pacem seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odijs pacatis, & discordibus animis lenitis, teterrimis seditionibus, ciuilibus discordijs, & intestinis malis sublatis, Italiæ pacem, cuius in primis amantissimus fuit, afferret homo quieti & voluptatibus deditus. Illudque agebat, vt his omnibus compositis, bellum communi hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu confirmato, Heluetios, qui ei præstò fuerant, magnis stipendijs prosequutus est. Cardinales à Iulio II. ordine senatorio amotos, & priuato habitu Romam ad se supplices venientes, eiurato schismate, conciliorumque Pisani, Mediolanensis & Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de caussis celebrandum perficiendumque curauit. Mutinam à Maximiliano Cæsare XXX. aureorum millibus coëmit. Bello inter Cæsarem & Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis stipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit Francorum rege Ludouico XII. [illegible] vita functo, quum qui ei successerat, Franciscus Valesius gener bellum Insubrum duci Maximiliano Sfortiæ intulisset, noua rursus arma Italiam turbare cœperunt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianum Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam & Placentiam se repetituros pulso duce minitabantur, Sfortiæ studebat, Heluetiasque cohortes magnis præmijs auctore Cardinale Sedunense legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus validissimis copijs instructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melenianum commissa, Heluetijs ad internecionem penè cæsis, rex Mediolanum nullo negocio obtinuit. Sfortia, qui se ei dederat in Galliam missus, XXXV. millium aureorum redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia & Parma, quæ Iulius papa II. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non auso occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Ludouici igitur Canossæ Veronensis pontificij legati opera, papa à rege pacem petijt, cui ineundi rex & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu se contulerunt; ibi pacis conditionibus transactis, rex Mediolanum, & mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Redijt & Leo Florentiam, deinde vere nouo Romam. Nec multò pòst Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquando cogitasse, Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæsaris, cum quo fœdus percusserat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli quinti auctoritate, Lucensium & Senensium imperio beneficiario iure præficere, cui ipse Vrbinum & Ferrariam veteribus Regulis pulsis adiungeret, sed hæc consilia Iuliani & Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur exstincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruscis præficitur, ita constituta republica, vt amicissimorum ciuium industria regeretur, summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum pontifex matris Alfonsinæ precibus maiori indies cum imperio & dignitate esse perciperet,

vt sunt

vt sunt mortalium desideria, quæ in immensum aucta, nullis demum terminis contineri possunt, leuibus quibusdam occasionibus quęsitis, Franciscum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem, sibi suspectum & inuisum, armis aggressus est. Quem missis copijs Rentio Cærite duce, Vrbino, cæterisque eius ditionis oppidis atque vrbibus spoliauit, Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cum vxore & liberis recedens, Mantuam se recepit. Feltrio pulso, non sine ingrati animi nota Borgesium & eius fratrem Alfonsum Cardinalem Petruccios, Pandulfi Senensium tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis ad Raphaëlem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exsilij comes exstitisset, translato. Hinc odij inter pontificem & Alfonsum origo, quod eo vsque processit, vt ipse ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria consilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuêre. Non dissimili animo, quanquam dispari euentu, Leo ducem Ferrarię Alfonsum diutinis insidijs afflixit, verum vir militari gloria præstans & munitissima ciuitate tutus, vim Leonis aduersosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hispaniarum rex Ferdinandus, Hispaniæ, Neapolis atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relectis. Tum Heluetij, qui nihil de pristina armorum ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant, cum Maximiliano Cæsare foedus percusserunt, vt consociatis viribus Gallos Italia depellerent, frustra reclamante pontifice, qui pacem quaqua ratione, quàm arma in Italia malebat, & propterea ad Cæsarem Aegidium Viterbiensem Cardinalem singulari eloquentia præditum, legatum miserat. Galli Heluetiorum & Cæsaris armis non sine gloria contusis, Venetis adiuncti Brixiam de Hispanis vi, Veronam verò de Cæsare solutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno qui fuit M D X V I I. res Italicæ maximis bellorum turbinibus agitatæ aliquantisper compositæ sunt. Fuit annus, tum pace Italica, & alijs quibusdam rebus admodum memorabilis, tum Romanæ ecclesiæ grauissimus ac pestilentissimus. Tunc enim Martini Lutheri hæresiarchæ infandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo coeptum est. Selymus Turcarum imperator duobus Sultanis victis & interfectis, Syriæ & Aegypti amplissima regna obtinuit, maximo cum Christianorum omnium, quorum ceruicibus imminebat, terrore. Vnde Leo solemnes illas habuit supplicationes, qua pedibus discalciatus cum omni Romana aula à sancti Petri basilica ad sanctæ Mariæ de Minerua templum profectus est, sacratis omnibus ferculis, sanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis, Dei opem aduersus efferati tyranni vim implorans, quas exaudisse Deus visus est, immani parricida paulò pòst ex cancri morbo exstincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij successore relicto. Eodem anno Petruciana coniuratione detecta, Pontifex Cardinales aliquot, qui aduersum se coniurauerant, vel eius consilij conscij fuerant, cepit. & dignitatibus omnibus priuatos senatorio ordine mouit: ex his Alfonsus Petrucius conspirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Aethiopis manu elisis faucibus strangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius, & Bendinelus Saulius ordine amoti non longè pòst restituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exsilium concessum. Quapropter quum tot afflictorum Cardinalium poenis senatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus sibi opus esse dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & xxx. Cardinales ex toto terrarum orbe conquisitos partim precio, partim virtutis caussa, in his successorem suum Hadrianum V I. creauit. Nam præter quattuor veteres restitutos, ad duos & xl. patres in senatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem suum, quem & cancellarium fecit, Cardinalem dixit, qui pòst Clem. V I I. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit. Thomam Viam Caietanum ad Cæsarem, Bernardum Bibienam ad Gallum, & Aegidium Viterbiensem ad Carolum Hispaniarum regem, vt sublatis offensionibus, communi consilio viribus consociatis impotenti tyranno, bellum terra marique ad publicam tuendam salutem inferretur. Sed fatali Christianorum principum socordia, Leonis saluberrima consilia perierunt. Nec multò pòst Maximiliano Cęsare defuncto, Carolus nepos Hispaniarum rex Francisco Francorum regi competitori prælatus, imperator designatus est, legis venia à Leone V I I. millibus aureorum annuorum impetrata, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cęsar deligi posset. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto

cepto lethali morbo. Florentiæ interijt; vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione: nam Feltrio pulso, Vrbinoque occupato, Laurentius totum ad Francisci Francorum regis fidem amicitiamque se contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam misit, vt reipublicæ præesset. Paulum Baleonem è Perusia Romam euocatum, eiusque lenitati impense confidentem in arce securi percussit. Amadeum Ricinatium tyrannum suspendi iussit. Cæsari deinde fœderi coniunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulsis, Franciscus Sfortia Mori filius iure paternę hęreditatis Mediolanense imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni restituerentur. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, pontificijs copijs præfuit Fridericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiuncta sunt Germanorum & Heluetiorum auxilia: legatus totius exercitus Iulius Medices designatur. Hi coactis copijs Mediolanum & Insubres omnes, pulsis breui tempore Gallis, qui superbia & sæuitia iam ferri non poterant, occuparunt. Ducatus Francisco Sfortię Cęsaris auspicijs ex fœderum lege datus, Parma & Placentia ecclesię restitutę. Tantæ victoriæ nuntio quum in Manliana villa esset, accepto, pontifex incredibili gaudio est affectus, nec multò pòst priusquam cœnaret, obriguit, sensimque exorta est febris, lenis quidem, sed quæ ei suprema fuit. Ob id sequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus pòst crescente morbo, Romę in Palatio ad iiij. Nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non sine veneni suspicione rebus humanis excessit, anno salutis MDXXI. ętatis xlv. mense xj. die xxj. pontificatus verò viij. mense viij. die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, supplicem Deo gratias egisse, constantissimeque professum esse, se æquo animo mortem ferre, postquam Parmam Placentiamque sine vulnere recuperatas vidisset. Porro autem paulò ante obitum, sanctum Franciscum Paulensem Calabrum, Francisco rege petente, sanctorum Confessorum albo adscripserat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obseruator, sacris cæremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naso grandiore, oculis cęcutientibus & cæsijs, adspectu grato & venerabili, in dicendo elegans, sententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, aditu omnibus permisso. Iustitiæ acerrimus cultor, nam & grassatores cohibuit, & ex ijs multos capitali pœna affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuse deditus, luxui & splendidissimis conuiuijs, musicæque magis quàm tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ caussa (quum multa tum ædificijs, tum effusis largitionibus & bellorum vsibus absumpsisset) precio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, sancti Petri & Ripæ Portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberalissimus, musicos magnoperè amauit, quum esset eius artis peritissimus. Doctos & eruditos viros coluit, & magnis muneribus persequutus est. Nihil enim antiquius duxit, quàm bonarum artium studia maiorum suorum, maximeque Laurentij patris exemplo prouehere, & liberalissimè exornare. Ante omnia ab epistolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium litteratorum eloquentissimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, Gymnasium Romanum accitis vndequaque grauissimarum artium præstantissimis professoribus instaurauit, Augustinus Niphus Suessanus philosophiam, Christophorus Arretinus medicinam, Hieronymus Botigella iuris scientiam profitebantur, humaniora verò studia Ianus Parrhasius Consentinus, græcas litteras Basilicus Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos magna liberalitate subleuabat, Romanis porrò vectigal salis imminuit, conseruatorum potestate amplificata, eosque præmijs ac immunitatibus multis, publicè priuatimque est prosecutus, quam ob rem solemni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum insigni maximoque apparatu, conuiuioque in Capitolio & varijs ludicris scęnicisque artificijs susceperunt, & ei ad testificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac ipscriptione;

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONTIF. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQVE VRBEM AVCTA SACRA BONASQVE ARTES ADSCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S. P. Q. R.

Eius pontificatu, quem omnium lætissimum ac beatissimum Roma vidit, Emanuel Lusitaniæ rex elephantem ad vrbem misit, ante mille annos non Romæ visum, pontificique nobilissimas sacratas vestes margaritis refertissimas dono dedit. Aedificandi studio incensus basilicam Vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo suscepit, palatium Vaticanum triplicibus longis & præamplis porticibus eximia structura, auratis laquearibus, egregijs nobilissimique operis picturis splendidissimum fecit. Deiparæ virginis ædem, cui cardinalis præfuerat, in monte Cælio à fundamentis penè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrum Constantini Lateranense ruinam minitans restituit, laminis plumbeis tectum reparauit, pyrgorum portu cœnu & saxis repletum publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cœpit. Arcem montis Flasconis; Corneti, cardinalis Vitellesci, & in multis patrimonij oppidis peramplas ædes vel restituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ sancti Alexij caput argentea theca clusit, aulæa è Belgis serica, auroque intertexta quinquaginta aureorum millibus, sacelli pontificij ornamento coëmit. Postremo nihil ardentius, quàm liberalitatis summam gloriam, à qua cæteri sacerdotes abesse longè consueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquam benefica, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præsertim, quæ nullo aut paruo labore parta sunt, vteretur: sacerdotum nullum vnquam venale proposuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors præpropera adhuc ætate florentem eripuit. Cadauer in basilica Vaticana latericio tumulo tum sepultum, postea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore translatum, & nobilissimo marmoreo monumento conditum est. Vacauit eo mortuo, sedes Romana mensem vnum, dies vij.

HADRIANVS PAPA VI.

HADRIANI VI. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicum oceanum vrbs, quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipse natus est vj. Nonas Martij, anno Domini MCDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipse de se scribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam plerisque placeat coctoris ceruisiæ ministrum eum fuisse) probus tamen & frugi. Is adeò angusta domi re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenso, vnde subueniret, non haberet. Itaque Louanium missus Hadrianus, impetrauit, vt in pædagogio Portiorum gratuitò nutriretur. In quo vetere instituto, honestis atque ingenuis adolescentibus egestate pressis, in aliquot annos ad bonas artes perdiscendas, alimenta ex publico præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia sese totum liberalibus disciplinis ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philosophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & castissimæ vitæ famam quum Margarita Cæsaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat aud iset, eum nihil tale expectantem sacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honestauit. Nec multò pòst, ob hanc morum doctrinæ præstantiam, sacerdotum om-

227.1

omnium suffragijs, Decanus Louanij in templo maximo est effectus. qui summæ dignitatis gradus est. Id sacerdotium alium quoque honorem secum traxit in gymnasio summum. Vicecancellarius enim, vt vocant creatus est, qui in scholis collegiorum omnium cuncta moderari solet. Ab hoc sacerdotio magistratuque ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, sub Hadriani nomine ædificare, adiunctis redditibus, quibus studiosi adolescentes inopes cum doctoribus sustentarentur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præstitit, non sine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hispaniarum princeps, Maximiliani Cæsaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo septenni filio, qui postea Imperator fuit, relicto, huic ipse auus Cæsar quum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, his qui se ambitiose obtulerant, vel amicorum studio perducti ingenium varijs artibus ostentabant, reiectis. Apud Carolum ipso in munere aliquandiu vixit. Cui summa in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe litteris potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ vel temporis, quantum equorum & armorum studijs impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quàm debebat, scholam deseruit. Vnde haud longè pòst Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hispaniam mittitur amplissimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthusensis episcopus ab eo renuntiatus sit, & in eodem legationis munere obeundo, vsque ad eius vitæ exitum perseuerauit. Mortuo Ferdinando, quum Carolus nepos summo populorum studio tot regnorum hæreditatem consecutus esset, remansit etiam tum in Hispania, ex legato consiliorum rerumque omnium particeps & moderator effectus Summa enim regendæ Hispaniæ penes Cardinalem Toletanum erat. Quo in munere absens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, commendationeque Cæsaris Maximiliani expetitus, à Leone X. anno MDXVII. Kalendas Iulij magna illa vnius & XXX. Cardinalium lectione, in patrum collegium est cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, sequenti anno Carolus confirmata cum Francisco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hispaniam venit, circumactisque vlterioribus prouincijs passim ciuitates ac Regulos in verba sua iurantes sacramento adegit. Nec multò pòst Cæsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare deligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipse Francorum rex magnis innixus largitionibus eum pro se honorem petebat. Sed eo repulsam ferente, Carolus omnium suffragijs prælatus Cæsar appellatus est. Qua imperij maiestate auctus, vti necesse erat, quàm primùm in Germaniam redire constituit, vt de more patentibus campis & Cæsar, & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaque eo in Germaniam contendente Hadrianus cum imperio toti Hispaniæ præficitur, tanta cum dignitate vt Cæsar recusantem & peroptantem sequi, humanissimè vt manere vellet, exorare cogeretur, quando rege absente in Hispania præside opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obsequio confirmatos, omnibus moderationis & iustitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæsarem cum aliquot regulis vlterioris Hispaniæ populi auctoribus Padillia & Brauo, Indaci Velasci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negotio & expeditioni Cæsar præfecerat, tantæ conspirationis ducibus vltimo supplicio affectis, domiti, & imperata facere sunt coacti. Seditionem Hispanicam, bellum Gallicum est consecutum, quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter transactum est. Quo tempore Leo papa leui ab initio & ferè contemnenda, sed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis exstinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defuncto persolutis, ad comitia in Vaticano coëunt. Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulsis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos sibi deuinxerat cardinales & xvj. præsertim iuniores à Leone paulò ante creatos. Cuius præcipuè opera, quum ipse repugnante aduersa seniorum cardinalium factione pontifex fieri non posset, vt & hi qui eum oppugnabant, summo sacerdotio, ad quem totis viribus anhelabant, excluderentur, præter omnium exspectationem Hadrianus ipse V. Idus Ianuarij, anno MDXXII. absens IIX. & XXX. patrum suffragijs pontifex maximus est renūtiatus. Qui comitiorum

actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem susceptis, altero die pòst pontificalia insignia suscepit. Petebant per litteras patres, vt posteaquam legitimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, quàmprimum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus discordijs acerrimè oppressam. Venit ad ipsum Cæsarem Augustæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæsarinus ab vrbe, qui Pontificem sacri senatus & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani pontificis prouincias, ab ipsa factionum insania, cædibus ac incendijs expositas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta, ipse Tarraconæ pridie Nonas Augusti profectus, lenissimis tempestatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus visitatus est. Inde secundissima nauigatione ad Liburnum Pisanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos, Franciscumque Gonzagam Mantuanum regulum, pontificij exercitus imperatorem. A quo portu secunda vigilia soluens breui Pyrgos est deuectus. Ibi fuêre à senatu missi Pompeius Columna, & Franciscus Vrsinus Romani Cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerunt, vbi oratio à Pompeio Columna habita est, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis postridie ostiam, inde Tiberi ad sancti Pauli monasterium subuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iij. Kalend. Septembris populus Romanus, singulique sacerdotum ordines, solemni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores basilicæ sancti Petri vetere instituto postridie prid. Kalend. coronatus est. Tum totum se præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opemque afferret labanti Reipublicæ, nam Romæ pestilentia vulgus inuaserat, & ærarium non modò exhaustum, sed & gemmæ publicæ, & sacrorum solemnium ornamenta, fœneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præsidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigismundus Malatesta, Turcę incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de caussis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehementer conturbari necesse erat. Pontificijs igitur negocijs intentus, Guillelmum Enchauordium, quem Datarium & Derthusensem episcopum fecerat, Theodoricum Hezium à secretis Belgas, & Iohannem Rufum episcopum Consentinum veteri amicitia sibi coniunctos, intimos consiliarios adsciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur consilio pontifex Sigismundum Malatestam bello aggressus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariense & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòst ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Estensem Ferrariæ, & Franciscum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderant. Misit & legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret, nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciscum Soderinum veterem Cardinalem arcanarum rerum, & intimorum consiliorum participem in Hadriani molem conclusit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepisset, quibus Franciscum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exsulum multitudine, & Hispanorum odio nauandis rebus opportunam, hortabatur, & Cæsarini ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatque vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perpetuo studio obsequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victorijs auctum conspicere, neque eum in componenda pace æquum iudicem existimare debere, qui in attollendo Cæsare parentis & præceptoris officia semper impleuisset. Quare incitatus pontifex, aliquanto suspicatior & senatui minus familiarior esse cœpit, quum ab ijs prodi se quereretur, quibus summopere confidebat. Rarius igitur cunctis consilia sua communicare, & eis non sine magno omnium stomacho neglectis, hominibus tantum Belgis, quos præclara fide esse aiebat, fidere. Mox quoque succursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutem maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutem minimè ignorabat, nisi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli neruo pecunia, neque pro expedienda ea moram re patiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus,

si quid

si quid illi præsentis fidiq́ue consilij afferrent, implorata fide omnium quorumcunque poterat, missis litteris ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique, vnde aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasq́ue aliquot naues apud Genuenses, milite, commeatu, armisq́ue quantum potuit, instruxit, instructasq́ue Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumq́ue, deditionem fecêre, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis MDXXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Christianæ illata, eaque labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, asscribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monachorum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeò denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principum animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus nostra esset, neque Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græcia regna longè florentissima. Verùm, ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestque Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse, qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed querelæ alibi locus sit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus dedebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei ad faciendum solemne sacrum, oppressitque vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur. Conuentus erat principum, liberarumq́ue ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionem virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentq́ue omnia sua etiam fœde euastari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quàm vt solus posset resistere, neque sinerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex praiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoque pronum accessum habiturus esset. Simul exploderent impia dogmata à litteris sacris traditisq́ue Ecclesiæ & priscorum patrum aliena, quæ apud eos passim subolescerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remq́ue Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cum ad famam turpè, tum verò impium foret. Dedit ad hæc litteras ferè ad singulos quosque principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exempli, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu totius incendij fax Lutherus agebat, monens eum, vt haberet ob oculos, quàm ineluibilis tetraque gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticum, qui non minùs impijs ac Satanicis, quàm stolidis nænijs orbem penè vniuersum in exitium inuolueret. Prætereà adiutorem fuisse labefactandę pietati, quam tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominum vigiliæ, tot fortissimorum principum inuicta arma summo nixu stabiluissent: alioqui nō eū de ea temeritate caussâ feliciter dicturum, cùm standum esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandem sententiam. Resipisceret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorum suorum, non sineret prudentiam suam præstigijs vnius rabiosi homunculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorum Concilijs ex professo damnatum non esset. Spondebat ad hæc, vbi primùm sedatis bellorum turbis posset indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romæ, quicquid alibi apud Episcopos, Abbates, & vniuersum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minus monitis suis morem gererent. In summa, tantum effecit sedulitate

litate authoritateque, quàm sanctitas vitę pręstantiaque doctrinæ peperant, tum gratia, qua maxima apud Germanos Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impedisset, fortassis breui aut in totum, aut ex maxima certè parte expolendum. Iam verò legatum in Vngariam Thomam Caietanum Cardinalem diui Sixti mittit, cuius supra meminimus, cum quinquaginta ducatorum millibus, ita demum erogandis, si expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur: quàm pecuniam vir ille insignis, nullo modo aliter atque ex præscripto erogare sustinuit; tametsi ab Vngaris magnis & conuitijs & minis, vt pro eorum potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quàm quiuis exterus nossent, erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate per magnam vim frumenti puluerisque tormentarij per extremas vrbes arcesque Dalmatiæ & Croaciæ misit, quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. Quid quæris? in his rebus non solùm quantum potuit, verùm etiam suprà quàm potuit, præstitit. Porrò animum ad Ecclesiam Christi fœdis abusibus corruptam, restituendam adiecerat, eiusque rei caussa in vrbem Vaticanasque ædes acciuerat Iohannem Petrum Carafam archiepiscopum Theatinum, & Marcellum Caietanum, veteris disciplinæ Christianæ moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectissimos, vt eorum consilia in morum censura & Ecclesiæ restitutione vteretur. Atque vt promissum de corrigendis Ecclesiasticis etiam re non verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctæ sedis prouentibus à Leone instituta, ex quibus precio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim adolebat, & quotquot eius generis deinde vacassent, nulli precio dabat, etiamsi ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret. Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data amplissimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant ratus satis esse debere, quòd inde annis plurimis sine vllo sumptu onereque commoda non exigua accepissent: Quanquam ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subijt, qui quæstui sui per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia mores temporum, statusque rerum præsens sic facere commoneret. Quanquàm, si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliundè nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se pollicere-tur, atque nonnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm antecessores concedebat, proptereà quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset, si diutius superfuisset, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vtcumque cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, præsertim quòd ea via plurimi probrosi ineptique ad opima sacerdotia obreperent: qui pecuniam haberent, qua nihil non parare est, maximè Romæ: probi litteratique, qui hanc non haberent, ab eis excluderentur. Multaque alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere noluit. Constituerat nanque inter cætera dissolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blasphemos, simoniacos, fœneratores, & aduersæ Veneri deditos in primis ex legum scitis acerbissimè castigare, sed mors eius maturior cœptis pijssimis consilijs successum eripuit. Quid, quòd non paucos, quos idoneos sciret nec ambiẽtes, nec exspectantes, sacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi precio nancisci necesse est, gratis plumbatis, ad eosque transmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret; non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quę ibi locum non haberent: Quinimmò in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quod litteris magnatum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendam pro-

pin-

pinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophię creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solemni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis sui filium Senæ Etruscæ in Gymnasio litteris operam nauantem, quòd Romam nequaquam vocatus intermissis studijs repentè venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi leuitatem identidem obiectans, & seuerè admonens, vt ab se modestiæ & temperantiæ exemplum opportunè sumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpauit, donatisque singulis, sagis laneis, & frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire iussit. Quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam erga propinquos liberalitatem, vti grauem, & Reipubl. perniciosam, detestari erat solitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatis ab amicis vt consanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, Non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potius Deo: nec dignus Petri successor est, qui plus cognationi, quàm Christo tribuit. Author est Platina. Constituerat quoque, vt asserunt, qui id coram à narrante audiuêre, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumque diœcesis Leodiensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas, contra quàm ratus esset, ad nihil aliud vsurpari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ: neque visitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis, ad id designatis, fieri iuxta formam diplomatis à se impetrati. Qua ipsa de caussa fortassis etiam alias plerasque antiquaturus erat. Destinauerat denique ijs ipsis vocationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis Iurisperitis Romanæ curiæ discutere leges Compositionum, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necessitates Pontificias de more exigit, vt si quæ moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tollerentur. Sed morte occupatus, proposito lusus est. Cæterùm ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, ilico à Pontificatu Romæ de numero satellitum, equitum, peditumque quos etiam Pontifices vetusto more adsciscunt, multum præcidit. In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed alijs plerisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pauidus multum, nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitiæ amouit. Eoque cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis, tum stirpis in gratiam parentum in familiam adscitos, ex Hispanijs secum in vrbem duxisset, intellexissetque Italos ex conuictu illorum, nescio quæ abominanda, nostratibus inusitata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmanticensi plenius litteris imbuendos, quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem assistentem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè, vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum Antonium archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctissimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm ista integritate esset, studeretque pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quàm pro nonnullorum animo. Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiusque in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctissime, inquit, pater, Fabius Maximus cunctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quo scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plerisque patribus risus excussus fuit. Sed causã cessationis in eo putant,

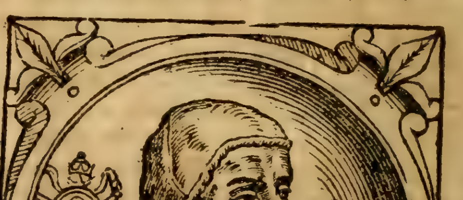
quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset: neque sciret, vtpote nouus illic hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cogniturus erat: Alioqui in absoluendis negotijs nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius gestis in Hispanijs. Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, assistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius quàm accersitus, venisset. Rursus, quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur. Ad hæc, quòd quibusdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutius iusto indulserit. Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adolescenti, de quo suprà meminimus, postea archiepiscopo Toletano & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasterium illud fœdè prolapsum, authoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæque spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palàm sit, opera eius & consiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse. Sunt & alia pleraque, in quibus nonnullis minùs probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini concessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, sicubi ab orbita aberrauit, ac si qua in re aliter se gessit, quàm fortassis plerisque sapientium probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria. Si quid indulsit, quod fortassis satius esset non indulsisse, ingenuè assero, & ij item asserunt, qui propius eum cognouerunt, non sic indulsit, quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit, aut certè constare visa fuerit. Non dubium quin multa concessit ad grauiora incommoda, quæ alioqui satis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda. Multa quoque malè doctus concessit, quòd aliter exponerentur, quàm veritas haberet. Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreque polirentur, vt quòd improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, visus est inconsultius agere, quæ tamen ab acutiùs attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsultè, sed salubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum est. Adde, quòd plurima non approbauit quidem, sed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore cum commodius posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, ilicò sua sponte nulloque monente, erratum correxisse si modò integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vtut est, certum habeat, quisquis in eo nonnulla desiderauit, diuinum potius quàm humanum esse, ita ad omnia perpetuò vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quærunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habentes, æquum sit an iniquum, pium an impium quod sequuntur, dummodò via aliqua assequantur. Credat denique functionem sedis Apostolicæ operosiorem esse, quàm imperitis rerum & in otio quieteque agentibus prima specie videatur: vbi non intempestiuè quis illud Comici produxerit: Tu, si hic sis, aliter sentias. Ferunt eo pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortasse claritate nominis eius, litteras græcè scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumque detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnouerit, quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, latinè interpretatus est, & vnà cum ipsa interpretatione, ni fallor, in scrinijs Pontificijs ad memoriam posteritatis reposuit. Atque hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit.

Cæterùm quonam modo amplissimam spem, quam omnibus de se concitarat, & honestissimos eius maximarum rerum conatus, præsertim in sarciendis quæ passim diruta iace-

iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesię meditatur, putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit. Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, in primis sedem Apostolicam, Carolum lectum Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi caussa fœderis præcipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur: quam ob caussam Cæsar etiam cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis stare vellet. Ac constitit fœdus illud vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit. Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris authoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare è renibus cœpit, quo male ante quadragesimum postea diem absumptus fuit. Conatique sunt persuadere, publicationem eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magna valetudinis incommodo posset, cùm, si ad ædem illam virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia & propemodum exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis quantum denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaque Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus aliis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur. Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridie, qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solemni prolixioque, quod Pompeius Columna Cardinalis celebrat, publicationique fœderis, quæ à Vincentio Pompei à secretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnde multò magis deiectus, totoque corpore sudori destillans, vt etiam vestes ipse maderent, in palatium, vbi pernoctarat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens reperit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanum repetijt, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eo verò tempore renum dolor indies magis ingrauescebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo eis studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem, pacem quietemque reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Porro pileum Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circumstantibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Suessano, in Guillermum Enchauordium contulit, in quem quoque antea episcopatum suum Dertusensem transtulerat, nonnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret; quod & fortassis factum fuisset, si modò viro illi optimo, ad dignitatem eam tuendam, aliunde satis prospectum fuisset. Atque eum admodum rebus omnibus publicè priuatimque ritè quantum potuit ordinatis, sacramentisque Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Kalendas Octobris, qui dies exaltatæ cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitum mentis compos, Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonuiueto duce, repulsis Cæsarianis, amnem Ticinum transierant, anno humanæ salutis M D X X I I I. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quattuor, menses sex, dies sedecim ętatis impleuisset, vir dignus, qui Pontificatui annis multis præsedisset, quem vtinam ita

Romani, Italique, vt Germani, iique apud quos ab ætate viridi vegetaque versatus erat, penitus cognouissent. Crediderim falsuros fuisse, haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuisset. Neque accessuros cuidam ipsorum, qui in libro, quem de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda Republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibent. At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutares Reipublicæ rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura, mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicem rerum vsum, quanto maiorem eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè, ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in sæcula, atque eò quidem diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque insequentis diei, in publico constitit, affluentibus eò certatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesq;, quos hominis verè sancti esse credebant, osculatu is, alijs propius libereque visuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æstu, quantus tum Romæ erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plerique suspicionem caperent sublato veneno. Quod vt familiares eius constanter asserere non velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore quò rei fides explorareretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore stomachi initia quædam fuère apostematis atri, quod vel solum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, sufficturum aiebat. Id autem natum coniectabant ex mœrore, tristioreque melancholia, quòd tot passim malis ex vniuerso orbe, velut de composito irrumpentibus ex animi sententia non posset occurrere: cùm alioqui nihil minus quàm melancholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertium, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET, DVXIT. Qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe nunquam ei in Pontificatu ita bene fuisse annotari poterat, quin intra priuatam vitam consistere multò malle videretur. Cæterum Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumentum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdem materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes, menses duos supra dies quattuor.

CLEMENS PAPA VII.

CLEMENTIS septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis MCDLXXVIII. quinto Kalend. Maij nefariè interfectus est, in quo iuuene singularis huma-

228. P. M.

humanitas, cum insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propalam legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum Kalendas Iunij filius posthumus nomine Iulius, non modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu patri simillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidique ingenij specimen præsferebat, vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt litterarum cognitioni maximam morum elegantiam adiunxerit. Mediceis autem Gallorum regis Caroli octaui vi Florentia pulsis, quum Petrus Leonis decimus natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelis Iohanne Cardinale & Iuliano Pitilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem absens à patria totos XIIX. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Iohannis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem verò Iohannem Cardinalem in aduersa prosperaque fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Iohanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenam cum Antonio Leua aufugit, inde Romam per dispositos equos profectus, pontificem Iulium secundum funesta & penè exitiabili clade consternatum, fugamque meditantem confirmauit, & legati, qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Ceterùm quum Iohannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquijs, qui cladi superfuerant, adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit, Iuliano fratre reipublicæ clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio secundo mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo decimus vocatus, suffectus esset, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum IX. Kalendas Octobris, anno MDXIII. diaconum cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clementis, deinde mortuo Xysto Runero S. R. E. cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio & voluptatibus deditus, à curis imperij, quantum poterat se expedierat, Iulius vnus magnas negociorum moles sustinuit: vnde auctoritas & opes maximæ ei accessere. Fœdere, quod Leo cum Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiastici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipuè commendatione Leo X. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrum lectione multos cardinales in senatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipuè Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quem summa auctoritas fuit. Is leui, sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eò perductus est, vt pene prius quàm venæ tangerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum ad pontificatum maximè adspirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maximè illustres. Ille insuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauissimi pontificatus memoria præstans, hic nobilitate & Cæsaris gratia atque amicitia pollebat. Quorum dissidijs non sine summa contentione, inter regnum ad menses duos & dies quattuor productum: seniorum prærogatiuam, ad quos se conuerterat, Pompeius vehementissimè tuebatur. Iuniores omnes constantissimè Iulio fauebant. Postremò quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe penè decidisset, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrsino, Cæsaris familiæque Columnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontificatu ornandum conuerterit, qui se ei obstinatius obniteretur, procul dubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico & arctissima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc XXXIIX. comitijs aderant, XIII. Kalendas Decembris, anni MDXXIII. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurentij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo vj. Kalend. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaële Riario exstructas, quas Iulius paulò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat; item concellariatus officium. Nouo Clementis pontificatu, anno sæculari, quem MDXXV celebrauit, horrenda à rusticis tumultus in-

Ger-

Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temerè ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cœpit exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori, mox latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarum bona inuaderent & diriperent, sed etiam nobilitatem omnem exstinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere; vix tandem centum penè & quinquaginta millibus ex ijs passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuissent perturbaturi: nam regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumque armis, & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Cofferius appellatus, Ammiras, Francorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus descendens, Mediolanum aliquandiu obsederat, duobus prælijs ad amnem Sesithem victus, Italiæ finibus pulsus est. Ea victoria adeo Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæsarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectasse existimatus est, exsul factus ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de caussis Franciscus rex, quum pro salute imperij & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erant, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potentia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresque non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica & insatiabili cupiditate non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis opportunis auxilijs, eum remorabantur, & qui socij & fœderati erant spectatores, euaserant; in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarianos multorum mensium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honestis conditionibus adstruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempestiuè neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentem cruenta edita pugna, suo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interière hoc prælio nobilissimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Metmorantius, postea magnus stabuli comes, & alij multi maximi nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriç nuntio consternatus, Albanum reuocauit, qui eiusdem consilio è regijs castris cum valida copiarum parte, ad Aquilam vsque peruenerat, in Neapolitanum regnum prçsidijs spoliatum impressionem facturus. Andegauensis prçsertim factionis prçsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisque conflata ad vrbem redeuntia Latini Columniç factionis & ditionis populi, aliquotque Cçsariani equites, auctoribus prçcipuè Columnensium proceribus diripuêre; in vrbe quoque Vrsinç domus ad Montem Iordanum ab eisdem Columnijs Clementis maiestate contempta vexatç. Animos enim Cçsariani omnes, & in primis Columnenses celebri Cçsaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita, erexerant; quod pontificem maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia: nam pontifex multo auro exsoluto, cum Cçsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat ea conditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfonsus dux Ferrariç occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis sponsore pōtifici redderetur. Cçterùm Cçsar id fçdus ratum esse noluit, ne eius vrbis accessione pōtificię vires augerētur. Itaq; Pontifex pecunia circūuentus, vrbe etiā ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cçsarianis Parmensium & Placentinorum agris, lacrymalem miserorum ciuium legationem pontifex susceperat

perat; quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis & Gallis ducibus consilia inire cœpit, vt Cæsarem Mediolano, Francisco Sfortia in auitam possessionem restituto, exueret, quem perfidiæ à Cęsarianis ducibus apud Imperatorem insimulatum, Cæsar Mediolano eiectum in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Francisco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in matrimonium tradita, abire duobus eius filijs obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factus, negauit se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atque ita fœdus cum Clemente Venetisque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo amicitiamque percussit. Contractis in vnum fœderatorum copijs, Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Francisco Sfortiæ obsidione in arce Mediolani cincto fameque laboranti subueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis, & Heluetiorum copijs coniunctis, acre in Insubribus bellum contrà Cæsarem gerebatur. Cæsarianorum ducum egregia tum facinora enituêre, arce Mediolani non solum per deditionem recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis: qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Francisco Sfortiæ tradiderunt. Interim pontifex Ariminum à Sigismundo Malatesta occupatum missis copijs, pulso regulo recepit. Ludouicus quoque Pannoniæ rex prælio à Turcis victus & interfectus, Regni & vitæ finem, Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnenses proceres Clementis consilijs cognitis, & præuiso magno Cæsarianorum periculo, auctore Pompeio Cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villam subduxerat; quò studia eorum erga Cæsarem aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias instruere cœperunt, specie tuendi regni Neapolitani; re autem ipsa in Pontificem aliquid molituri. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conscripto Columnensibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerent, & quoquò vellent ad tuendos regni fines proficiscerentur. Cardinale itaque Vallensi auctore res compositę sunt, hac conditione, vt in ditione pontificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suam nauare vellent, id extra ecclesiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depositis, copias quas legerat, amicis omnibus & familiaribus reclamantibus, non sine insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tum Columnenses pontifice omnibus præsid js nudato, Hugone Moncata sibi adiuncto, copijs reparatis, & breui auctis, vrbem Cælimontana porta irrumpunt, & Xysti ponte ac Septimana porta cum armatis instructisque agminibus ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quærens: qui inusitata auaritia, vsque adeò omnium hominum odia in se concitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœdè & præter sacramenti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorum collegijs redditus auerterat; gymnasij salaria doctoribus constituta subtraxerat: irata etiam tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magna Fisci quæstus, annonæ tum in vrbe summa charitas esset. Insuper, vt vias vrbis ad normam redigeret, plurimorum domus funditus exciderat non sine magno multorum damno & incommodo, vt alterum è duumuiris viarum iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnenses, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero, Hugone Moncata, Vespasiano & Ascanio Columnijs in vrbem Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni supellectile sacra & profana direpto, in omnium quoque augustissimam basilicam S. Petri nefarias manus iniecêre. Pompeius tum domi suę constiterat. Clemens ita circumuentus, quum commeatu in arce deficiente, nullam in aliquo spem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante aduocauit. Ibi pòst multos sermones, pax ita composita est, vt Papa exercitum ex Gallia Cisalpina reuocaret, Pompeio & Columnensibus parceret, obses mitteretur Neapolim vir pecuniosissimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretque operam, vt quæ ex sacrarijs ablata essent, ad mysteriorum cultum pertinentia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe excessit, grauiter indignante Pompeio, idque factum detestante, qui sperabat capto, vel quoquo modo sublato pontifice, se summum sacerdotium Cæsare auctore adepturum. Clemens metu solutus, quum eius fama fœdè apud

pud populum proſcinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliam æquo animo ſuſtinere poſſet, quod malignis hoſtibus credens, & doloſis inducijs fidens, tantam & exiſtimationis & Vaticanæ ſupellectilis iacturam feciſſet, abrupto indecoro fœdere & ſpretis obſidibus bellum Cæſarianis inferendum cenſuit. Accitis igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes ſeptem virtutis eximiæ, quibus Iohannes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit; nouas alias copias conſcripſit, duces his & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præſtantes. Cæſar hoc rerum motu Pontificis conſilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum ſex millibus Hiſpanorum, & XXX. onerariarum nauium claſſe in Italiam miſit, ſcripſitque fratri Ferdinando, vt Georgius Froſpergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Iohannes Medices, & Franciſcus Maria Feltrius eccleſiaſtici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurriſſent, vt eos Padi tranſitu prohiberent, Iohannes Medices tormento ictus occubuit, non ſine maximo Italiæ, & præſertim vrbis mox ruituræ damno. Intereà Pontifex Pompeium, & reliquos Columnenſes inter hoſtes eccleſiæ refert, illum ſenatoria dignitate, adempto pilei rubri vſu mouet, addit diras, aquæ & igni omnes interdicit, & armis perſecutus, omnia eorum oppida in Latio ad XIIII. inſigni acerbitate diripuit incenditque, & in his Sublaqueum, proprias Cardinalis delitias. Fœderibus itaque ſolutis, bellum magnis contentionibus vtrinque inſtauratur. In ditionis eccleſiæ finibus Cæſariani Fruſionem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia ſtirpe ortum, in ſpem potiundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui claſſe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infeſta ad ipſam Neapolim arma vertit, effuſumque cum vrbana multitudine Moncatam intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipſis regni finibus miſſis à pontifice copiarum ſupplementis agebatur. Totius exercitus eccleſiæ legatus erat Auguſtinus Triuultius Gallicæ factionis ſtudioſiſſimus. Pontificiorum virtute Cæſarianus exercitus ſoluta Fruſionis obſidione, prælio victus, trepidus intra regni terminos ſe receperat. Inter hæc pontifex ærario exhauſto omnium rerum penuria, & belli moleſtia pertæſus, ad pacem inclinare cœpit, ei Cæſaris nomine tum à Franciſco Quignonio, quem poſteà Cardinalem creauit, ob eam cauſſam miſſo, oblatam. Borbonius quoque, qui in Inſubribus pro Cæſare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus lectiſſimiſque inſtructus copijs, totius eccleſiaſtici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus ſe concedere publicè prædicabat: itaque Idibus Martijs denuò pax facta eſt, conſcriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Barbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius ſe id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiſcitur. Clemens, qui iam ſemel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium ſententiam, copias omnes dimiſit, Heluetiorum duo millia, & valentiſſimas illas cohortes, quæ ſub Iohanne Medice meruerant, nigræque ab atris ſignis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum eſt, Borbonius pacis legibus ſtandum non eſſe contendens, cum ingenti copiarum manu, contempto Lanoij edicto, ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longè citius quàm opinione hominum exſpectare poſſet, ad mœnia Vaticani & Ianiculi peruenerit: in ipſo pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani ſuos cohortatur, & ſcalam conſcendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Opt. Max. haud dubiè hominem vlciſcente, ne vrbis ab ſe captę & direptę ſpectaculo gloriaretur. Vaticano & Ianiculo paucis, qui repugnare auſi erant, interfectis, pridie Nonas Maij, anno ſalutis M. D XXVII. expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hiſpanis, & Italis ad xl. millia coactus erat, per pontem Xyſti in vrbem impetum fecit, & tanta cęde debacchatus eſt, vt nunquàm poſt hominum memoriam maiore truculentia vel in Turcas, vel in perpetuos & infenſiſſimos hoſtes vindictę libidine ſęuitum ſit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cęſi. Pontifex repentino tot hoſtium impetu conſternatus, ſummę rerum & ſaluti ſuę diffidens, conſilij expers, trepidus ſeſe in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquàm lugubrius aut funeſtius Roma vidit: omnibus in locis ad ſatietatem vſque editæ hominum ſtrages, nobiliſſimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ,

næ, & sacræ virgines violatæ, Gardinalium domus & principum item legatorum expugnatæ: nemo denique seruatus, nisi qui vitam & libertatem vniuersa re domestica redemisset. Templa ferè omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pontifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferretur adhibita, vt consumpto commeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres Cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatem adspirabant, aurum proferrent; eo modo ad hastam propositis emptores non defuère. Dum pontificis liberatio vltrò citroque legatis missis cum Cæsare, qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu alpes transisse, vt pontificem proditum in libertatem, assereret, furentes milites efferique stipendia deposcebant, vt vrbe posteà exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maximè pecuniosos & honoratos, quos quum malè & iniquè tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompeij verò Cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecuniam cùm inuenisset Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Iohannem Vicentium Carafam, & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, precio legerat in senatum; vtque sanctiùs Cæsari fidem obligaret, quinque Cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatique animi signum rebus gestis, quum comitante exercitûs parte vrbem veterem Tusciæ oppidum petiturus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat, septimo mense post captiuitatem accessit; eò paulò pòst curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce exspectare noluerat, veritus Hugonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur, nunquàm consenserat. Cæterùm eò clandestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hippolyto, atque Alexandro Mediceis adolescentibus eiectis, sese in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quum aliquandiù in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquijs Gallorum esset dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci supererant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excessère Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vicies centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate inter Clementem & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum studiosissimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæserant: miserant ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquàm futurum existimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cęsare rediret, tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò pòst in Italiam Cęsar triremibus ab Andrea Auria Genuam aduectus, deinde Bononiam accessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diadema de Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die, sexto Kalendas Martij, anno Domini MDXXX. appellatus est, quum Clementis & Venetorum precibus Franciscum Sfortiam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuastata Italia dimicauerant. Demùm in Germaniam pace cum

ce cum Venetis facta contra Turcas profectus est, exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alueum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Bohemiæ & Pannoniæ rex, Cæsar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis, ex fratris Augusti auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus, & solemni diademate Aquisgrani coronatus est. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stephano Columna viro impigro libertatem suam constantissimè defenderunt: binis castris vrbs obsessa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arno. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demùm anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis aduenlebant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset, in qua tamen victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis, nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona verò, quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuam vsque venerat, accessit, aliquot tam Cæsare, quàm Francorum rege petente, creauit Cardinales viros grauissimos: parcus enim & paulo retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filium Hippolytum, quem opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S.R.E. creauit. Henricum octauum Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Boloniæ amasiæ nuptijs poti- retur, quum id diuortium improbasset, terribilesque minas & anathema intentâsset, eò impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata, quæ anteà scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacem Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset, consociatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Intereà orta inter Ferrariæ ducem & Clementem de Mutinæ Regijque principatu conuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iurisperiti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronuntiatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptæ, Ferrariensium duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto Clemens nouam cum Francorum rege amicitiam iniuit; in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transacta, ibique solemnes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice & rege, totius aulæ Romanæ & Gallicæ præstantiores quique, Cardinales ob eam rem quattuor, petente rege, creati: & Pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cùm Cardinales XXXIII. creasset, resque domesticas optimè disposuisset, in aduersa prosperaque fortuna semper constans, Romæ in Vaticano vij. Kalendas Octobris, hora inter XIIX. & XIX. rebus humanis excessit, anno salutis MDXXXIII. ætatis lvj. mense quarto, pontificatus verò X. mense decimo supra diem septimum. cadauer primum ad sanctum Petrum, posteà Pauli tertij pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulchro locatum. Vacauit tum sedes dies XVII.

PAVLVS PAPA III.

Pōt. GENS Farnesia, quum à maioribus, quorū summi honores & res præclarè gestæ memorantur, magnum decus atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortalium vita honestatur, iis ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium paucissimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quò ego libentius breuem vitam Pauli papæ III. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoque ipsum licet aliena narrantem, res tamen ipsa, & laudatissimi principis acta afficiunt, rerumq; ab eo præclarè gestarum maiestate cogor eas posteris tradere, vt ad eorum exemplū, qui laudabiliter vixerunt, omnes, qui hæc legent, vitæ suę quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorū familia, quę principem hodiè locum inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mentionem, ante annos penè quingētos in vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus & antiquis monumentis exstare didici. Hanc gentem priscis temporibus cum aliis multis, quæ passim per varia terrę Italię loca consedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia stipati, frequentare solebant venisse traditum est. Cuius generis proceres, quum multa animi corporisque egregia documenta dedissent, aliquot oppidorum in Vulsiniensibus & Salpinatibus ditionem sibi vindicârunt. In vrbem deinde virtutis ergo adsciti, ad nostram vsque ætatem potentia & opibus summum claritatis locum obtinuêre, quanquā ipsum familię nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipsa potitur. traxisse quibusdā placuisse viderim, qui à frequētibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clarissimus inter multos ex hac gente fuit Petrus Farnesius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis MCCCXIII. Vrbis veteris multis regulis & nobilissimis familiis tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforū & Gibellinorum seditione liberauit. Ante annos quoque CCCCLXX. Paschale II. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius, equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de pontificis hostibus in Vulcientium litore parta, vetustissimā Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudētius Petri senioris filius Lucio II. & Prudentio geniti, Popo & Ranutius Innocētio III. egregiè pro ecclesiastica libertate operam nauârunt. Quorū posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices & Imperatores dissensionibus, Romanę ecclesię partes sępe afflictas & disiectas, magna fortitudine & felicitate sustinuêre. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauissimo prælio attritos, eò redegerunt vt clarissimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amissis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis pontificijque iuris præstantissimus interpres, cuius plura ingenij plena exstant insignia monumenta, ex gente Farnesia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorē Eugenio quarto pontifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes & potētissimi per ea tempora fuêre, egit, ab eodē pontifice ob rem militarem bene gestam, aurea rosa donatus. Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij octaui gentili, illustri sanguine nata, lectissima & antiqui exēpli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse

natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ ditionis, prid. e kalendas Martii, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum & quadringentesimum, Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam pontifex posteà factus eius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus, Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, postea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum ac Latinarum litterarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas impertiri debet, imbutus, ante omnia Latinas & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit enim statim in eo ingenium viuidum, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Iis artibus, quum quantum temporis satis videbatur, impendisset, & magnæ spei adolescens euasisset, Romam sub Xisti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt cũ litteris rerum quoque maiorẽ vsum, qui vnus ad maximas dignitates industrio homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam Cardinalem episcopum Portuensem Apostolicę sedis Cancellarium, atque tum amplissimi ordinis principem obsequiis officiisque colendum, omne animi studium contulit. a quo ob morum elegantiam vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à matre dissentisset, eius rogatu ab Innocentio octauo in Hadriani molem coniectus est, quo iuuenis paulò audacioris spiritus reprimerentur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationib⁹ corporis CHRISTI religiosius vacant, funibus ex præalta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animũ sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus & protonotarius creatur. Innocentio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea semper obseruârat, ærarij præfectura & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione XII Kalend. Octobris, anno salutis MCDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eique Diacono SS. Cosmæ, & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum octauum regnum Neapolitanum armis repetẽtem honorificè suscepit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æque gratus, magnum sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hisce de caussis sibi gratũ Iulius II. ad se accitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi concilio eius opera vsus, eundem quoad vixit, apud se Romæ detinuit, atque opulentiori sancti Eustachij diaconiæ præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis anteà contigerat, annos supra quadraginta vixit, talem semper se gessit, vt in Gallorúmne an Hispanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquam constiterit. Itaque eum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cum integritatis, prudentiæ, dexteritatisq; laude muneri suo assiduè vacantem, cæpit omnibus sæculis laudatum ædificandi studiũ, atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quę nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia & laxitate cunctas nostri temporis vel sumptuosissimas regias longè superat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorũ superbissimis olim palatiis cedit. A Leone decimo ex diacono cardinale sancti Eustachij, episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis exstinctus esset, & tanto sacerdotio dignus successor quæreretur, cardinales aliquot cum suffragiis suis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hispanus senatus tũ princeps, & is ipse Alexander Farnesius cardinales inter plures candidatos ante omnes prodierant, sed ille, quum vel demissè prẽsando apud surdas cardinalium aures nihil proficeret, quum per se quisque patrũ, ab illa valdè dira, & propè exsecrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facile repulsam tulit. Id accedebat, quòd ipse quanqaum probè eruditus, & grauis recentis adhuc ignomi-

niæ

niæ notam præferebat, quod Iulio II. excitato schismate, negotium facessisset. Alexander vnà cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis ac variarũ virtutum & litterarum pręsidia ferens, & prudentis ciuilisque modestiæ nomine omnibus commendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat, tenorem in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret & coleret, eum tamen sibi minimè præferendum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè præcidit. Gallos etiam patres suboffenderat, quod quum aliquandiu diligenter ambiendo & prensando plures sibi amicos adsciuisset, & patribus ad suffragia vocatis fortunæ suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidē obstrinxerat, se Cæsari nunquam defuturum, si eius auspiciis pontificatum obtinuisset: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio pòst, quum Hadrianus VI. fato concessit, instauratis comitiis eadem iuniorum conspiratione Iulio Medice subrogato, ipse rursus obtinendi pontificatus spe decidit. Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelsæ dignitatis honore ornare destinarât: quem eo abnuente, nulla demùm, quantumuis diligenti humana industria adipisci quisquam potest, neque vlla rursus solertia vllus præuertere. In quo tamen, vti posteà constitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à publico odio, in quo Clemens temporum calamitate statim incidit ipse meliore sorte diuina certè prouidentia ad feliciora seruaretur. Id, quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis secura domi pace, mira cæli clementia, læta passim agrorum copia & vbertate, Punicaque victoria insignis Pauli III. pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuosa Hadriani & Clementis tempora euaserant, se tunc primùm natos crederēt, salutem & fortunas suas in tuto positas arbitrarentur, existimarentque expiatis tot cladibus inuectam esse aurei sæculi felicitatem, quam haud dubiè Pauli III. pontificatum ciuili sapientia prudentiaque plenum attulisse sibi pręsuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum speciem datum fuerat. Sub cuius pontificatus initiis Paulus ipse Prænestinam primùm ecclesiam, deinde Sabinam, post Portuensem nouissimè Ostiensem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Fliscо Senatus principe, id munus vetere instituto suscepit, quod tanta cum dexteritate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem sustinuit, vt nemini dubium esset iis artibus gradum sibi ad summum pontificatum, quo vnus omnium dignissimus existimatus est, præparasse. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hispaniam legatus eo tempore designatur, quo Clemens vrbe direpta in arce obsidebatur, in itinere Parmæ substitit, & Lotrechium, vt in pontificis obsessi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè solicitauit. Cæsarem verò tunc primùm in Italia venientem Geneuæ cum Francisco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hyppolito Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum venisset eo animo, vt inter alia circiter quindecim Cardinales à pontifice è factione sua creare procuraret, Farnesius eum auctoritate & rationibus, ne id faceret, persuasit. Ob eas res apud Clemētem adeò gratia & auctoritate valuit, vt quum Pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, sæpè represso & rursus erumpente morbo, omnem vitæ spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamēto scriptorem affirmaret, si pontificatus hereditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio suo omnibus patribus prælato, ecclesiam propediem vacaturam commendauit, & propterea Hyppolitum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, vt vnum omninò Farnesium collatis amicorũ studiis attollēdum ornādumq; susciperet, quando nemo in administranda repub. & tuēda dignitate SS. maiast. eo potior esse videretur. Eo deinde rebus humanis exēpto, quũ nequaquã quærēdus esset, qui in eius locũ legeretur, sed legendus, qui ætate pru-

dentia, rerũ diuturno vſu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus ſine controuerſia emineret, patres haud diu cunctati, cogitarunt eum nouo & inuſitato exẽplo ante celebrata nouẽdialia, ſine vllo conclauis cœtu, de mortuo pontifici ſubrogare. Quod ipſe tanquã præter maiorũ morem conſtantiſſimè recuſauit. Iuſtis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant in comitiũ in Vaticano ad quintũ Idus Octobris, anno à partu Virginis MDXXXIIII. ſunt ingreſſi, nam multi in vrbẽ è prouinciis ad comitia conuolârant. Poſtridie ad quartum Idus, Hyppolitus Medices, Cardinalis Clementis præceptorũ memor, & ſua ſponte & ſuorũ omniũ hortatu, & amicorũ Cardinaliũ propenſione adductus, cum Ioanne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobiliſſimo egit, vt vtriuſq; opera, qui ſupra viginti ſenatorum ſuffragia moderabantur, pontificatus Farneſio traderetur. Paucis igitur conſilio communicato, ad Farneſium circa horam noctis ſecundã pergunt, eumq; primos comitiorum æſtus tranquillo animo in cella exſpectantem pedibus aduoluti põtificem maximum ſalutant. Qua in re memoratu dignum id accidit, Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad ſe transferri rogauit, ſibi certò pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem non ſibi negaturum. At Farneſius nondum planè pontifex, id decori ſuo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterùm Medices & Lotharingi exemplũ cardinales amici primùm, deinde dubii nouiſſimè pauci cõpetitores & aduerſarij ſecuti, eum ſubita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquam à multis ſeculis comitia ſinceriùs, ſimpliciùs, concordiuſque inita peractaque ſunt, quum nullo liuore protracta, nullo ambitu corrupta, nulloq; demùm metu præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia & gratulatione accepit, quod in vrbis ſuæ ciuitatem pontificatum maximũ, quo quidem illa iam annos plus cẽtum à Martino V. deinceps caruerat, nobiliſſimus ciuis ſui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocaſſet, qui latronum & ſicariorũ audaciã, quæ in prouinciis & Romæ ægro pontifice, & per interregnum irruperat, quàm primum contondere poſſet. Poſtridie quum in ſuffragia itum eſſet, ſingraphis ſuffragiorum præter morem apertis, in ſacratum calicem, quod ſcrutinium vocant, coniectis pontifex denuò omnium votis renunciatus, ad tertiũ Nonas Nouemb. Paulii III. nomine aſſumto, coronatus eſt, qua die ab eo felici auſpicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobiliſſimi Romanæ iuuentutis adoleſcentes per Vaticanam aream ſimulachro equeſtris pugnæ edito iucundiſſimè decurrerunt. Nec defuit ſpes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani capitolini, officiorum, curialium, priuilegia confirmauit & auxit: eccleſiarum prædia temerè locata, vindicauit, & ita ſe in adminiſtrãda repub. geſſit illuſtri quodam in ſpeciem diuerſarum virtutum temperamento, vt pontificis ſimul & principis nomen tueretur. In omni namq; conſilio & ſingularis pietas, & ſumma prouidentia eminere videbantur, & non obſcura idem amplificãdæ ſuorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnoperè expediebat, ſe neq; harum, neque illarum partium, quod cardinalis etiam facere conſueuerat, ſed communem omnium parentem profitebatur, proptereà nequaquam adduci vnquàm potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente Cæſareque auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obſcurè ad arcendos Gallos percuſſum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna ſua dignũ munus exſpectaret. Quin & conſilium toties à Germanis verè pietatis deſertoribus ad terrẽdos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauiſſimis de cauſſis Clemens diffugiſſe videbatur, vltrò ſe appetere, & ad id locum tempuſque ſe decernere paratũ eſſe prædicabat: apud principes verò Chriſtianos inſtitit, vt ſibi conſiliũ indicturo conſentirent. Miſſis quoque pro tuenda ſacroſancti nominis dignitate, qua priuatæ ſpes tegerentur, in Galliam & Hiſpaniam legatis, aſſiduè dabat operam, vt Frãciſcus Gallorum rex vno conſenſu ad oppugnandum Turcam opulentiſsimo Africæ potitũ regno cum Carolo Cæſare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea ſaltem ratione Turcarum & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam eſſet apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamẽ, quod ad fœderum val conferendorum au-

xiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciſcus enim Gallorum rex Italia omni pulſus, Cæſaris felicitatem, qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad amplificandos deinde ſuos conuerſus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farneſium Petri Luiſij filium, & Guidonē Aſcanium Sfortiam, Conſtantia & Boſio natum. Ex his priorem mortuo, paulò pòſt Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, poſteriorem verò camerarium, haud ita multò poſt Spinula defuncto, fecit. Poſtea ſtatui eccleſiaſtico inſtaurando confirmandoque animum adiiciens, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquiſitos in patrum ampliſſimorum ordinem legeret, eccleſiæ ſalutē iis verè inuiti affirmans. Proximis igitur ſenatorum lectionibus aliquot inter multos ad XX. amplius ſelectos Cardinales creauit, omnes ſummo ſacerdotio digniſſimos, quos, vt in ſuam rempublicam adlegeret, è totiùs orbis Chriſtiani ſenatibus decerpit. Nemo Romanorum pontificum ad hanc diem plures patres, qui vnus & ſeptuaginta fuêre, ſacro purpuræ honore donauit. Quatuor ſummi pontifices, qui nuſquam interrupta ſerie poſt eum ad ſummum ſacroſanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenêre, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IV. Pius IV. præter quos F. Nicolaus archiepiſcopus Capuanus Germanus ordinis Prædicatorum Theologus, Ioannes Bellaius Gallus orator regius: Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fiſcherius Anglus epiſcopus Roffēſis, Theologus, paulò pòſt ab impio Henrico VIII. rege pro CHRISTO capite cæſus, Gaſpar Contarenus ampliſſimus ſenator Venetus, Philoſophus eximius, Marinus Caracciolus pro duce Mediolani; Chriſtophorus Iacobatius ſupplicibus libellis ſubſignandis præfectus, Iacobus Sadoletus Theologus, Rodulphus Pius vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaque præſtans, Hieronymus Alexander archiepiſcopus Brunduſinus, trium linguarum peritia illuſtris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia ſanctitate & vario doctrinarum genere clariſſimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine Prædicatorum, Petrus Bembus, Fredericus Fregoſius, Petrus Paulus Pariſius, Bartholomæus Guiditionius, F. Dionyſius Laurerius ordinis ſeruorum magiſter, Ioannes Moronus, D. Gregorius Corteſius monachus Caſſinas, F. Thomas Badia ex ordine Prædicatorum, Ranutius, Farneſius alius nepos, quē maiorē pœnitentiarium fecit, latinis græciſque litteris eruditus, & alij multi numerantur, vel nobilitate clariſſimi, vel omni virtutum doctrinarumq; genere cumulatiſſimi, ita vt non immeritò reſpublica Chriſtiana plurimū ei debeat, cuius vnius graui prudentique delectu ampliſſimo ſenatui orbis Chriſtiani ornamēto ſuus eſt honor reſtitutus. Initio pontificatus Pauli, furioſa & inſana Anabaptiſtarum hæreſis paulò ante exorta, Monaſterium ciuitatem VVeſtfaliæ munitiſſimam occupauerat. In qua à loci epiſcopo acriter obſeſſi, aſperrimaſque oppugnationes paſſi, tandem commeatu abſumta extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animalium coria, & alia id genus, comedere ſunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hieruſalem dicta ſit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus Ioannes Leidenſis Batauus, homo profanus, ſordida conditione, ſed animo planè excelſo, quia ád id munus à Deo ſe vocatum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montem Sion miſſis ſuis quaquà verſum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta vrbe omnes cum rege obſidione deleti ſunt, & funeſtæ hæreſis deliriorum & ineptiarum refertiſſimæ domicilium diſſipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerū moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine, inſanam Lutheri hæreſim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defenſoris, ſpecioſo titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis deſertor ob hanc cauſſam eſt factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam, Ferdinandi catholici Hiſpaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæſaris matterterā, Arturo fratri diu ante mortuo deſponſatam, cui quum inſani amoris libidine correptus vigeſimo matrimonij anno repudij libellum miſiſſet, Annam Boleniam adulteram, cuius furioſo amore flagrabat, in coniugalem thorum

recepit. Hanc caussam aliquandiu in celeberrimis totius orbis Christiani gymnasiis tractarant inter se diuinarum humanarumque legum periti: postremo quum Clemens pontifex & in Cæsaris gratiã, & vt æqua iura postulabant, repudium in auctoritate sua sancire noluisset, sed eas nuptias vti nefarias damnasset, rex malesano amore deprauatus, omnem veterem suam virtutis, ac pietatis laudem & gloriam abdicauit, & noua damnataque Lutheranorum dogmata sequutus, ab auctoritate Romani pontificis impiè desciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad sæuitiam impulisset, multis suppliciis damnatorũ procerum aulã funestauit, sublato ante alios, quod etiã promeruisse videri poterat, ipso Thoma Vulcer Cardinale Eboracẽse, qui nefariis cõsiliis peruertisse regem atq; infatuasse inuidentis populi iudicio accusabatur. Nec mora, seueriore districto gladio complures exploratæ probitatis viros, & litterarum doctrina illustres, quod eius nefariæ sententiæ assentiri nollent, interfecit. In queis fuere Thomas Morus, regij scrinij magister, & Ioannes Fischerius Cardinalis Roffensis, paulò ante à Paulo III. creatus, Boleniæ autem regalibus ornamẽtis traditis, & tanquam ex legitimis nuptiis communicato geniali thoro, Catharinam legitimam vxorem miserabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato concessit. Ab hisce diris principiis ad peiora progressus, seipsum quoque publico edicto ecclesiæ Anglicanæ primarium sub CHRISTO caput contempto pontifice superbè & arroganter pronunciauit, catholicamque omnẽ religionem hæresi Lutherana suscepta abrogare totis viribus contendit: monasteria, & ædes sacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex iis immani sæuitia occisis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiscum redactis, vel quo plures erroris sui participes haberet, ministris insaniæ suæ scelerate concessis, omnia postremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hisce de caussis commotus Paulus pontifex, frequenti senatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæresis crimen Christianorum numero haberi indignum censuit anathemateque notatum, & abrogata eidem omni potestate, in ordinem redactum regiis titulis pro auctoritate sua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura scelerum vltrix adfuit Dei dextera: nam idem rex nouo inusitatæ seueritatis facinore, edito eandem quam tantoperè amauerat Boleniam adulterij damnatam, palàm capitali supplicio affecit. Susceperat hoc tempore Cæsar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem & piratarum sæuissimum ducem Hadrianũ Barbarussam vlcisceretur, qui immensis Solymanni Turcarum imperatoris copiis, ac ingẽti eius classe subnixus, post vastata cũcta Italiæ, Siciliæ atque Hispaniæ littora, Tunetem in Africa eiecto Muleasse rege occuparat, & barbarè arroganterq; felicitatis suæ metas progressus, de regno Neapolitano occupando magna spe concepta, haud dubia concilia agitabat. Ad hoc bellum cõficiendum Paulus pontifex liberaliter cõtulit: nam & de suo decem triremes Genuæ exornari iussit, quibus tres quoque veteres adiũxit, quæ in custodia Romani littoris esse cõsueuissent, & in bellicos sũptus sacerdotiorum totius Hispaniæ decimas Cæsari concessit. Classi suæ tum pontifex Virginium Vrsinum Anguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas perfecturę, maiorem auctoritatem adstrueret. Easdem etiam decimas exæquata liberalitate, Francisco regi concessit, quò ille, si vsus posceret ad tuenda Etrusci maris pontificięque ditionis littora, è Massilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfonsus Vastius suo antiquo pedestris militiæ imperio fungẽs, Germanicas ac Italicas legiones in Africam esset transportaturus, pontifex, qui eum appulsurum Centumcellas intellexerat, ad declarandum suum in tam pio bello ardens studium confestim eò se contulit, vt sacris precationibus Deum Opt. Max. diuosque Christiani imperij tutelares, ad victoriam de hoste parandam nauigantibus propitiaret; ita ipso præeunte, verba & hymnos sacerdotum choro decantante, triremes, nauesque onerariæ ab excelsa specula expiatę lustrataeque sunt. Datum est item vexillum & sceptrum Christianæ religionis in templo de manu pontificis

Vir-

Virginio Vrsino, postridieque Vastius, cùm eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paulò ante quoque ad Andream Auream toti maritimo negotio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura famaque administrantem, pontifex gladium de more solemnibus ceremoniis consecratum dono misit, is erat gemmato capulo, cælataque vagina cum baltheo aureis bullis & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiã villoso è serico pileũ margaritis phrygio opere depictum. Ea sunt eximij piique ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnantes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt non immerito strenuus senex, quanquã multa iam nauali gloria plenus, ad petendam noui decoris laudem accenderetur. Interea Hyppolytus Medices dominandi auidus, animo vehemẽter perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florẽtiæ ducis atque eius vitæ insidiari cœpit, ita vt ex subitaneo tormentarij pulueris incendio Ioanne Baptista Cybo episcopo Massilien. impulsore exsecrabile exitiũ eidem machinaretur, quòd scilicet ipso sublato, dominatũ Florentię adipisci se posse per exsules vanissima cogitatione confidebat. Harum autem insidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro deprehẽsa sunt, atque illico Romam ad Paulum põtificem delata. Pontifex quanquam ruiturę Mediceæ domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in spem scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotiis, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, Alexandri tamen iniuriam negligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinorosum ex Hyppoliti satellitibus nefarij consilij conscium comprehendi iussisset, sunt qui ob impotentiam & præposteros mores eum in vinculis habitũ affirmant, quum pontifex nullã in eius captione coniurationis rationem habuisset; quo capto Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multũ fidebat destitutus, ex vrbe Tiburtini agri sancti Angeli castellũ aufugit: posteà, commutata voluntate ad sanitatem redire, Alexandroque reconciliari cùm voluisset, Romam rediit, honorificè à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum Iter Fundani agri, quod est vię Appiæ impositum oborta pestilenti febre, (vel vt alij tradunt) veneno petitus, sexto die ad IIII. Idus Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbem relatus tota vrbe lachrymante in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exsulum lætitia & pontificis commodo, quum hic eius spoliis & sacerdotiis suos ditaret; in his Alexandrum Farnesium, cui amplissimo cancellariæ munere honestato monasterium trium fontium, qui Hippolyti fuerant, commendauit, illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope destitutum, vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia Italiaq; soluẽs, ad Vticę littus feliciter appulit, vbi exercitu exposito, fugato Barbarussa Tunete paucorum dierum labore expugnato, restitutoq; duris cõditionibus Muleasse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidiis insigniter munita, ad viginti millia captiuorũ Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic miserrimæ suruitutis iugum ferebant, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt pontifex solẽnibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem Legatos duos Cardinales Ioannem Picolhomineum episcopum Ostiensem, & Alexandrũ Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tanta victoria gratulatum miserit. Quum Cæsar in itinere esset, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrum ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima sunt exorta. Nã Cęsar Antonio Leua pro duce Insubribus imposito, ducatum Mediolanensem imperiali fisco applicatum in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorũ rege magnoperè repugnante, qui Cisalpinę Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vice comite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris cõcessione, qui id tabulis ritè confectis acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII.

regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius quum cæsar rationem habere nollet, non ignarus quãtum commodi sibi ex Mediolanensi imperio accederet, occasionem irato regi, vt pacis fœderibus solutis arma moueret, dedisse visus est. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Allobrogum ducẽ, qui in cæsaris clientela erat, arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copiis Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, transgressiq; alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisque Taurinum, magna cum imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionẽ edixit. Igitur adulto iam vere initio anni MDXXXVI. Cæsar Neapoli profectus, Nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, & reliquis omnium sacerdotum & Romanorũ ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticanã, vbi à põtifice Paulo tertio super Basilicæ gradus sedente, more maiorum exspectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæsarea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni mœniano vrbẽ spectat, ab Innocẽtio VIII. condita qua etiã Alexãder VI. Carol. VIII. Galliæ regem susceperat. cæsar Romæ sanctum Paschæ diem coluit, in quo pontifex cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solemni apparatu in Basilica Vaticana fecit. Tredecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum & maximis reipublicæ christianæ negotiis, cum pontifice locutus, pridiè quàm proficisceretur præsente pontifice, cunctoque senatu, & principum ferè omnium legatis, nõ obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati penè conuitiosè expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæsarem promisisse Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis malè patrauerant, & nouissimè de iis, quæ paulò ante Rex Franciscus sibi intulerat iniuriis questus ita excanduit, vt regem Gallum ad singulare certamen prouocarit, vt ense & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuersiam fini[...]nt. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæsaremque complexus obsecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matisconenses & Velleius breui responso Cæsaris verba excepêre. Pontifex ex quibusdam Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romæ diu commoratus eius occupandæ illecebris caperetur, clam Bellaium & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent, emisit. Quorum vi Cęsar coactus, ea consilia vt parũ opportuna dimitteret. Quartodecimo igitur die Roma Cæsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonensis fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cæli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quàm Leua putârat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romæ maneret, pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia, quæ paulatim exorta & in immẽsum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorum omnium concilum, diu multumque desideratum, vigesimo demùm anno, posteaquam Lutherana hæresis irrepisset in proximum annum MDXXXVII. indixit. Mantuam omnibus conuocatis; sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe & Laurentio Campegio primùm, deinde Iacobo Symoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negotio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petrus Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Verùm

rùm & ea res difficiliorem successum habuit, alia ex aliis quotidiè suborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimissa est, quòd hæc à schismaticorum sedibus paulò longius abesset. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum tyrannum incitarent, qui Christianorum conuentum timebat. Intereà Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis, nouem grauissimos & doctissimos viros delegit, Gasparem Contarenum, Io. Petrū Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum, Cardinales: Fridericum Fregosium Salernitanum, Hieronymum Alexandrum Brundusinum, archiepiscopos: Io. Matthæum Gibertum Veronensem episcopum, Gregorium Cortesium abbatem S. Georgij maioris Venetiarum, F. Thomam Badiam magistrum sacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex intereà pacis & quietis Christianorum studiosus, binas legationes emisit: Altera Augustino Triuultio Cardinali demandata, quæ Franciscum regem respiceret: Altera marino Caracciolo, qua Cæsar adiretur, quia ab vtroque armato principe piis precibus impetrarent, ne summo reip. Christianæ detrimento armis concurrerēt, sed pace facta, aut fœderibus ictis post consilium celebratum, pia arma in Turcas verterent. Quanquam autem hisce legationibus nihil ad leuandas simultates, aut minuendam eius suscepti belli controuersiā animis vtrinque in mutuam perniciem irritatis, perfectum sit: eximium tamen sacrosanctæ ęquitatis specimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quęrebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis MDXXXVII. octauo Idus Ianuarij, Alexander Medices Florētiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis insidias diligentissimè vitârat, in alterius propinqui familiarissimique sodalis inusitatam perfidiam incidit, quum à Laurentio Medice magnis sibi obstricto beneficiis, intempesta nocte altè stertens, gladio per costas adacto sæuissimè sit interfectus. In cuius occisi locum, quum Cosmus esset ex S. C. subrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulphus, Gaddus, Montius, Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infestis armis Florentiam properârunt. Incēsos proclinatosque ad bellum Paulus pontifex dicitur incitasse, quod suis rebus, atque concilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, si Etruriæ imperium æquabili liberoque restitutæ reipublicæ cōsilio potiùs, quàm vnius principis nutu atque auspicio regeretur, in ea præsertim vrbe, quam ipse liberā incoluerat, in qua bonas litteras adolescens didicerat, tū etiā, quòd susceptis nuper cum Alexandro simultatibus, Cosmo in eūdem dignitatis locum succedente, & eadem simultatis caussa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum esse existimaret, sed fortuna Cosmo constantissimè fauens, omnes hominum conatus illusit. Clissa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum paulò supra Salonam nobilissimam vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus & opportuno tormentorum instrumento, atque ita commeatu contra Turcarum vim flamma & ferro tum per totam Dalmatiam debacchantium instruxerat, Petro Crosiccio regulo occiso, magno Christianorū incommodo in barbarorum potestatem deuenerat. Quapropter pontifex magno concepto dolore grauiora metuens, indictis solemnibus supplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus supplex profectus est, missis statim in omnes partes legatis, qui Christianos principes depositis tandem mutuis odiis ad sacrum bellum hortarentur. Ipse paulò antè filio Petro Luisio duce ecclesiastici exercitus creato, vrbis mœnia instaurare aggressus est, initio sub Auentino facto. Quo etiam anno quum Turcæ, qui graue cum Venetis bellū gerebant, totam ipsorum ditionem grauissimè vexarent, pontifex totis viribus eò incubuit, vt Cæsarianorum, suis Venetorumque armis consociatis, & communibus sumptibus insigni classe comparata, bellum impotentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cæsare & Venetis pontifex his conditionibus percussit, vt Cæsar octoginta duas triremes instrueret, totidē Venetus, ipse verò pontifex triginta se pararet, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renunciati sunt classiū duces Cæsarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincētius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus patriarcha Aquileiensis. Hanc classem belli duces aduersus Barbarum tyran-

rannum in Græciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, terrestribus copiis Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœdere iuncto veritus pontifex, ne Cæsare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæsaris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrumque componeret, & ob eã rẽ legatos creauit duos Cardinales, Christophorum Iacobatium quidem ad Cæsarem, Rodulphum verò Pium Carpensem ad Gallum. Cæsar quoque veritus, ne se absente, & bello Turcarum occupato põtifex in Gallorum partes descenderet, Margaritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio vt iungeretur, proposuit. Id pontifex regi Gallo insinuauit, sperans ea ratione vtriusque regis animum ad affinitatem secum contrahendam allicere posse. Quo tẽpore exeunte anno, quum Cæsariani Gallique pari studio suarum partium oppidis, nouo præsidio nouoque commeatu confirmandis in subalpinis occupati essent, & Vastius intentè prospiceret, quò regis, qui tum suis præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est Mariæ & Eleonoræ sororum clarissimarum reginarum auspiciis, inter ipsos certantes armis principes propinquos suos, inducias in decem menses percussas. Iisdem ferè conditionibus, quibus ante aliquot annos ea immania diuturni belli incendia restrinxerant, quas easdem principes in spem mutui colloquij certissimæque pacis essent probaturi. Itaque per eam, quæ subsequuta est hyemem, Paulus pontifex enixè legati Carpensis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipse Cæsar, & Franciscus rex reipub caussa secum in colloquium venire minimè grauarentur, cui postulationi neutrum refragari conueniens esse existimauit. Opportunissimam autem omnibus futuram conuentui sedem pontifex decernebat, apud Niceam prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, supra mare in Galliæ Italiæque finibus situm. Ad magnam itaque spem futuræ concordiæ commoti, non ita multò pòst omnes eodem conuenerunt. Relictus est Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus, cuius potestatem pontifex amplificauit. Qui longum & laboriosum iter exactę iam ætatis senex reipubl. caussa suscipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexũ mutuaque colloquia se petente adstanteque deuenirent: vterque enim seorsum Cæsar quidem in sacra diuo Francisco, vbi põtifex commorabatur, extra vrbem æde: Rex verò Gallus magnifica domo lignea ab se in vrbano exstructa, pontificem more Christiano venerati sunt cui Nicææ arx hospitio attributa fuerat, quod dux rebus suis timens non sine Cæsaris indignatione recusauit. Fuêre, qui tum existimarent neque Cæsarem, neque Franciscum regem, posteaquam è tam diuersis disiunctisque regionibus pontificem conuenissent, à colloquio (vti par est) abhorruisse, sed quodam secretiore cõsilio pontifici tantæ voluptatis aspectum, & laudis famæque successum inuidisse, quod secum reputarint pontificem minimè religionis, bellique sacri studio, sed priuatorum spe commodorum ipsorum colloquia ita affectasse, qui Margaritæ Austriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam sibi oblatas pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem, quæ Guidobaldum Vrbinatium principem posteà maritum habuit, cognationi regiæ coniectis in Vandomium oculis inserere, percupere videretur. Secretiora verò introspicientibus vera caussa patuit. Nam magistri & proceres vtriusque principis, & præsertim Hanno Metmorantius magnus Regij Gallorum stabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de caussis impedimento fuêre, ne simul cum pontifice conuenirent. Cæsar tamen per internuncios Frãcisco pollicitus est, se in eius complexus colloquiaque, priusquam in Hispaniam renauigaret, deuenturum. Quum de pace inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in belgio conceptas & promulgatas, ipsi reges in nouem præterea annos solemni tabularum adstipulatione firmarent. Nec multò pòst Franciscus discedens à pontifice in regnum suum est reuersus. Pontifex triremes Gallicas conscẽdens ab imperatore comitatus Genuam ambo excesserũt, acceptusque est hospitio in

in Fliscorũ ædibus,& nullo nõ honoris genere adhibito à Genuẽsibus honestatus. Exinde Cæsari valefacto classem conscendit, partim mari vsus, partim terrestri itinere per Ligures & Tuscos Nepet peruenit, vbi ob calores & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad IX. Kalend. Augusti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione susceptus. Cęsar interea, qui Pontificem Genuam vsque comitatus fuerat, ad Massiliensem oram delatus, circa Fossas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæsaris sorore Regis vxore Franciscum regem eò descendentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter exceptum arctè complexus est, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis sermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id postea ab aliis didicissent, exultatione & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret, reges ipsos detersis odiis, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepisse in spem maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipse pontifex, pro veteri sua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, postquam parum pio asperoque vtriusq; principis consilio, pręsentibus colloquiis exclusus, eius clandestinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullam syncerę voluntatis & religionis speciem præ se ferret, nequaquam compositi animi diuturnam simulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc esset pontifex, actum est inter illum & Cæsarem, vti antea compositum fuerat, de suscipiendo bello nauali in Turcas: nã noua legatio à Venetis supra veterem ad pontificem Cæsaremque peruenerat, qua Veneti pacem inter regẽ & Cæsarem procurabant, significabantque æstate iam adulta festinandum esse, & vt appararentur classes postquàm Venetiis cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoque incõmodo futurum esse pręedicabãt, si reliquos etiam æstatis menses inanibus consultationibus effluere fineret, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memoraui) paucis antea mẽsibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo III. auctore validissimam atque ornatissimam classem communibus impensis in Gręciam aduersus barbarum tyrannum statuerant educere. Itaque cohortantibus demùm Venetis ingenti classe, & Turcis maximè formidabili comparata in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculæ fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaq; virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontoriũ (quod Præuisam vocant, Octauij Cæsaris victoria insigne) collatis cum Barbarussa improsperè viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totque & tanti pontificis optimi Venetorumque conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Delmatia à Turcis occupato. At pontifex post Nouariam vrbem Petro Luisio à Cæsare Romæ agente biennio ante impetratam, celebratis quoque nuptiis Octaui nepotis & Margaritæ Austriacæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ, magno apparatu cum dote redditus XV. millium aureorum in Sabinis, quum forte per eosdem dies è vita excessiisset Franciscus Maria Ruuereus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim, vt ferebatur, ad ecclesiam ipso iure deuolutum iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem creârat Leo põtifex quòd nullam videlicet masculam Varanorum liberorum prolem superstitem reliquisset, sed occupârat Ruuerius, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiam matrimonio sibi haberet coniunctam. Itaque pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conscripto milite bellum in eum continuò mouit: huiusmodi namque tempus prudenter exspectandũ censuerat, qui anteà vix inito pontificatu eandem expeditionem, patre acriter resistente frustrà suscepisset. Neque fefellit eum opinio, quũ ad primam statim suscepti belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud pontifex grandi pecunia cunctis, qui aliquod ius in eo prætenderẽt persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vnà cum ducatus insignibus beneficiario iure concessit, quũ ipsum paulò antè in eiusdẽ Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixisset. De ornamentis deinde & præsi-

diis ecclesiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanũ Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediensem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit; frequentes prӕterea amplissimos doctissimosque viros legatos pro tollendis religionis controuersiis,& ad eos,qui ab ecclesia seiũcti erant,reducendos,in Germaniam destinauit. In his primum Cardinalem Brundusinum,deinde Contarenum, qui Ratisponensi conuentui pontificis nomine interfuit.Sub id tempus, quum exhausto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa vel de nouo acerbè exegisset, vel auxisset vetera, Perusini, qui ob salinarum auctum vectigal impositum rebellarant, armis domiti & imperata facere coacti sunt.Ad hæc exempli cæteris statuendi caussa abolita prorsus decurionum potestatę, eos immunitatibus plerisq; exuit,& ipsorum legatos Romam supplices atque atratos venire, & admissi sceleris veniam petere coëgit. Per id tempus Ascanio Columnæ cõtumacius renitenti, totam in Latio paternam ditionem armis abstulit, Palliani mœnia & arcis papæ demolitus. Iesuitarum societatẽ, quam Paulus III.approbauit,instituêre per id tempus viri aliquot pietate celebres ignatio Loiola nobili Hispano primo eiusdem magistro auctore.Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxêre; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus insistentes, ignotas antea Indorum Bresilli & Peruscanas terras penetrarunt. Maximè in his floruêre, præter Ignatium, Laines Franciscus Borgia olim dux Gandiæ, Boadiha, Ledesima, Toletus, Canisius,& alij multi viri doctrina & pietate illustres.Cæterùm qui annis MDXXXIX. & MDLI. acta sunt, quia ea fusius in Farnesij & Cõtareni Cardinalium vitis sum persecutus, breui in præsens transcurram. Nã per id tempus Cæsar in Hispaniam reuersus, vxorem Isabellam Augustam amisit, auditaque Gandauensium Belgarum graui rebellione, & in mora periculum esse sentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere constituit. Lutetiam itaque Parisiorum veniens amicè ac magnificentissimè à Gallorum Rege Francisco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farnesium Carnalem legatum misit, vtrisque pontificis nomine gratulatum. Cæsar vt in Belgiam cum Alexandro legato peruenit, quæ de pace cum Francisco rege Parisiis agitauerat,in vita fecit, omnibusque animi viribus ijs rebus firmãdis incubuit, quæ imperiũ eius continerent, parum de turbatæ religionis remediis,intestinis dissidiis vexatus tunc cogitans, quæ res simultatem & inimicitias inter ipsum & pontificem peperit. Multa hyeme anni MDXXXIX. cum Cæsare à legato acta de religionis in Germania statu, quæ is conuentus Ratisponensis manauit. Pontificis in Cæsarem ita auxêre quæ in eodem conuentu acta sunt, quo circa transubstantiationis in eucharistia mysterium cardinalis Cõtarenus legatus circumuentus fuisse dicitur. Quo tempore pontifex ab externis rebus ad emendandos mores conuersus, quo illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, si episcopi commissos sibi populos pro se quisque in officio coram contineret,vt ad ecclesias sese suas conferrent,diligenter eos est adhortatus. Cæterùm diuturna eorum consuetudine victus, hoc illis facilè remisit. Reip. constituendę vacans AEgidianas constitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringeret. Referendariorum iura,immunitatas,auctoritatem auxit, Decedentium sacerdotum spolia cameræ apostolicæ applicauit, qui ius testamenti cõdendi nõ obtinuissent. Iudæis ad Christi fidem venientibus,bona ante conuersionẽ acquisita retinere permisit, quò faciliùs cõuerterentur. Contractuum vectigal, contrahentium fraudibus læsum reformauit. Eos, qui fiscum tabulis deprauatis fraudarent, repressit. Præfectorũ carceris, iudicũ caussarum ciuilium & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repressit. Mortuo cardinale Auxitano Farnesium nepotem Auenionis legatum creauit. Dissoluto autem eo conuentu, qui anno MDXLI. Ratisponæ habitus est, cæsar, qui se curaturum cum pontifice promiserat, vt intra biênniũ generale conciliũ haberetur, discessurus è Germania postulauit à pontifice, vt sibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianam expeditionẽ traiecturo ad Lucã occurrere vellet, vt mutuis colloquiis deliberando, quid de tota ratione concilij statuendum esse videretur, decernerent. Improbarunt tum vehementer profectionis consilium medici, letale ei futurum di-

stantes

ſtátes medijs caloribus ab vrbe diſcedere: nonnulli quoque ſenatores retinere eum conabantur, in primiſq; Franciſci regis legati ſubueriti, ne Cæſar honeſtiſſima petitione in belli Punici ſumptum, quod tum aduerſus Aſanagam, qui Algerij cū imperio à Barbaruſſa fuerat relictus, ſuſceperat, pecuniam impetraret, quę demum occulto concilij exitu ad excidium Narbonenſis Galliæ verteretur. Sed pontifex & omnia ætatis pericula, quæ publicam ſalutem includerent, facilè contemnebat, & recrudeſcentia pereuntis Chriſtianæ reipub. vulnera omnino Cæſari detegenda, indicandaq; vitia ſerpentis peſtis exiſtimabat, vt vno cōcordiæ remedio ſanarentur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de cauſſa magis ac magis, quod ſuborta erat inter Franciſcū & Cæſarē noua ſimultas, veluti inducijs decennalibus, eius præſertim opera initis, Antonij Rinconis, & Cęſaris Fregoſij (quos Gallus ad Turcas cum mādatis miſerat) cæde violatis, qua re maximè premebatur, veteriſq; odij flamma compreſſa aliquādiu induciarū fide, in multo atrocius quàm anteà belli incendiū exarſura eſſe videretur. Itaque Cardinale Carpenſe Romæ legato relicto, & æſtuoſo itinere Caſſiam viam emenſus, Lucam perueniens, ibidem Cæſarē exſpectauit. Cæſar Lucam cùm veniſſet, ter pontificem, pontifex verò ſemel Cæſarem ad mutua colloquia adijt, cui ſingulas enumerando plagas, quas nobis ſæpè Barbarus hoſtis, ac nuper rurſum ad Budam in Pannonia inflixiſſet, eò omnes cogitationes & conatus ſuos vertit, vt eum ad pacem cum Franciſco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonēſem prouinciam arma verteret, veritus. Quum nihil impetraſſet, ſuadere conatus eſt, vt quas Algeriū in Africā copias eſſet traiecturus, relicta nauali expeditione aduerſus Turcas educeret, fratris Ferdinādi Auſtriaciq; imperij præſidio, ſi ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæſar fatali innixus conſilio in ſententia permanſit, nihilq; magis eo tum colloquio ſtatutum eſt, quā vt Concilium, quod maximè exoptare Cæſar videbatur, in annum ſequentem indiceretur. Actū etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitiis Ratiſponenſibus malè Cæſaris permiſſu, præter antiquas patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæſare, pōtifex Deum de more, vt nauiganti Cæſari feliciter adſpiraret, ſuppliciter precatus, nepotem Octauianum Farneſium, ad ponendum militiæ rudimentum in ſoceri Cæſaris contubernio, ſtudij ſui atq; vt beneuolentiæ obſidem collocauit, & paulò pòſt per Piſtorienſes montes Bononiam, atque inde per Aemiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem rediit. Cęſarem porrò infauſtæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore ſuſceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi & ſæuis Autumni tempeſtatibus claſſe diſiecta, & magna florentiſſimi exercitus parte vel à Pœnis exſtincta, vel mari ſubmerſa, inglorius in Hiſpaniam eſt reuerſus. Clade Algeriana accepta, Pontifex Granuellani rogatu Nicolaū Ardingellum à ſecretis in Gallias miſit, vt regem ad bellum Cæſari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni MDXLII. pontifex Cardinales legatos creauit Contarenū Bononiæ, Ciſpadanæ Galliæ Gambaram Peruſiæq; Ariminēſem. Conuentus quoque imperij procerum VVormatiæ celebratus eſt, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus diſputationibus habitis, nihil, quod ad fidei concordiam ſpectaret, fieri potuit. Quum bellum inter cæſarem & Gallum inſtauratum magnis vtrinque ſtudiis gereretur, pontifex pro pace vel induciis componendis legatos ad eos miſit viros grauiſſimos, Contarenum quidem ad Cæſarem, & Sadoletum ad Franciſcum regem. Contareno verò vita functo, in eius locum legationem Bononienſem ſuſcepit Michael Siluius cardinalis Viſenſis. In conuentu Norinbergenſi, cui interfuère omnium penè principum & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum diſſidiis & religionis controuerſiis tractatum eſſet, quærentibus locum concilio idoneum rerum nouatoribus à pōtifice nouo loco medio propemodùm inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale cōcilium, circiter Kalend. Nouembris, ex S.C. tertio interdictum eſt, & tres Senatorij ordinis patres eò legati, qui bene auſpicato inchoandæ ſynhodi, futuræque tot gentium frequentiæ ſedem pararent. Hi fuère Petrus Paulus Pariſius diuini ac humani iuris profeſſione inſignis, Ioannes Moro ſecunda morū atq; doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functis,

ctus & Reginaldus Polus Britãnus, qui supra regiæ stirpis decus,& eximiæ latinæ facũdiæ laudem, eximium Christianæ virtutis specimem præferebat. Recrudescentibus inter Gellos & Hispanos bellis pontifex has litteras ad Cæsarem & Francorum regem Franciscũ pro pace ineũda scripsit.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Carolo V. Romanorum Imp. Augusto.

CHarißime in Christo fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Mirum fortasse Maiestati tui videri poterit, nos hũc laborẽ procurandæ inter te & Christianißimũ Francorum regem pacis, toties à nobis aliàs, ac nouißimè per Legatum ad te missum frustra tẽtatum, nunc repetere: Sed si eadem Maiestas tua officium nostrum, quale in hoc esse debeat, recordata fuerit, si statum afflictũ Christianitatis respexerit, profectò eadẽ Maiestas tua, quæ æquitate & sapientia pollet, & nos quod agimus, valde necessariò agere fatebimur, & æquiori animo has nostras litteras leges: quas nobis Dei honor, salus populi Christiani, proximiq; ac grauißimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreßit. Quamuis enim iam inde ab initio pontificatus nostri, sicut tuæ Maiestati notum est, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire vestras iras, per quas viam infensißimo hosti aperiri ad Christianitatis exitium videbamus, atque ob eam caussam literas, nuntios, legatosq; nostros sæpius ad vos miserimus. Nosq; etiam ipsi Nicæã nauigauerimus, licet hactenus à Deo (nostris forsan peccatis obicem inter nos & illius gratiam ponentibus) non meruerimus obtinere, vt nostræ preces et hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis suppetet vita, nũquam à nostro officio, captataq; via cessandum nobis putabimus. Sancta enim instãtia (fili Charißime) & pia importunitas, & tuæ Maiestati videri debet, nos nõ cedere labori aut repulsæ, ad salutem omnium communem, quæ si vnquam anteà, hoc maximè tempore & cõmuni hoste Turca in maximum est adducta discrimen. Siquidem ille per se potentißimus, occasione etiam nostrarum discordiarũ fretus, & mari inualuit, qua parte ãtea inferior putabatur, & Hungariam propè occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouißimè gesta sunt, ita vt viribus nostris attritis, suis adauctis, valdè timendum sit, nec omnino dubitandũ, quin sequenti anno graue vulnus Christianitati infligat, nisi Dei misericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia cùm remedium die noctuq; conquiremus, nullum sanè aliud post opem diuinam nobis occurrit, nisi vestra concordia, et vniuersale cõcilium. Quod cùm iam dudum indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, tanquã loco omnib. idoneo, & præcipuè ad trãquillãdam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc sancta Sedes semper habuit, vt debuit: miserimusq; eò iã tres S.R.E. Cardinales. alterum nobis restat, vt vestræ conciliationis curam, quãuis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quã cũ æqua hinc inde charitate, animiq; nostri synceritate, & erga vtrunq; vestrum beneuolentia semper tractauimus, nullumq; nostri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te mißi molestißimè intelleximus: partem autẽ altera, certißimis nuntijs & literis cognouimus, ipsum Turcam maximos apparatus terra mariq; facere, ad nos proximo vere inuadendos. Nos considerantes, quòd stante hoc inter te & regẽ Christianißimũ bello, nulla eidẽ Turcæ poterit ratione obsisti: postea autem omnis prouidentia sera futura est: Statuimus enim Dei adiutorio, vt nihil intẽtatũ relinquamus, experiri iterum per nos ipsos, id quod hactenus per literas, nuntios & legatos nostros assequi non potuimus, nullaq; ætatis nostræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, versusq; vos iter facere, colloquij vobiscũ habendi caussa, sperantes, si nõ, nostra, saltẽ eius cuius vicem gerimus, reuerentia, vos nostrum congressum pro salute præsertim publica nõ esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, in quo cum vtriusq; vestrum commodo, & securitate congredi nobiscum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Christianitatis periculo, explicare vobis possemus, quæ Deus omnipotens inspirauerit, ad publicam omnium fidelium, vestramq; etiam priuatam vtilitatẽ. Quamobrem ita nos vrgẽte nostri officij debito, Maiestatem tuam per Dei misericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq; ab armis cessare, & viam tabellarijs & alijs per nos ad hoc mittendis, aperiri, facere D & Christianitatis caussa velis. Decreuimus

treuimus enim postea quam qualicunque Dei iudicio, nos tali tempore, talibus periculis in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parētis, vel iudicis, quæ ad nos nostrumque officiū pertineant sperare tamē volumus, quod vos pro bonitate, & singulari vestra prudentia huiusmodi periculis animaduersis: quodque nos nullo alio respectu mouemur, nisi salutis publicæ, quæ ad vestram propriam redundat. Cùm tanquam potentissimi principes plus quàm cæteri in cōmuni ruina amittere possitis, & plus Deo debeatis, quā cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atque officij, & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis: Cùm iam dudum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atque hunc laborem nostræ certè ætati non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, cōmunisque salutis caussa suscipere. Hortamur insuper Serenitatē tuā, vt velit pro sua pietate curare atque perficere, vt omnes prælati tuorū regnorū tam Hispaniæ quàm Neapolis & Siciliæ, aliorumque tuorū dominiorum, ad concilium quantò citius proficiscātur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiā iussione facere tenētur. Datū Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die XII. Nouēbris, anno MDXLII. Pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Francisco Francorum Regi Christianissimo.

CHarissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officiū suadendæ inter te, et serenissimum Cæsarē pacis, toties iam à nobis frustra tentatum, quodque his literis nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquàm intermissa cura, literis, nuntijs, & legatis, & nostris antea & nuperrimè ob eam rē missis, deniumque nos ipsi Nicæam profecti, nihil aliud egimus: tametsi eadem tua Maiestas pro tua sapientia animum ad nostrum officium, necessitatemque Christianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, speramus eam, & boni consulturam esse hāc nostram toties repetitam instātiam, & quo animo has nostras literas perlectura, quæ vt facere velis, studiosè abs te petimus. Si enim vnquam antea (fili Charissime) pax inter vos expetenda, et omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cùm hostes Turcæ, illi quidē antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarum virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Vngaria sunt gesta, elati, maximos terra, marique exercitus indies apparare dicuntur, sicut nobis certissimè significatū est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritā viribus Christianitatem, & ipsam præcipuè Italiam vere proximo inuadāt: nec sperare, si inuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clemētia, per huius, quem suademus, pacis beneficium, nos à potentissimo hoste tueri voluerit. Quamobrem nos hanc curam die noctuque voluentes, vt si qua possumus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium post diuinā opem, nisi in concilio vniuersali, vestraque concordia, reperimus. Cùm ipsum Concilium iam pridem, vt tua Maiestas nouit, indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tum omnibus idoneo, tum ad tranquillādam Germaniam, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiā tribus legatis nostris S. R. E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum, vt pacis inter vos curam repetamus, eò nūc acrius, quò magis & propius vrget periculum, vt sicut facere debemus, nunquā ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnē postea operam feram nobis & incassam futurā, si ad vestram discordiam externum bellum & potentissimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id, quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nullaque neque temporis, neque nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iterque versus vos arripere, colloquij vobiscū habēdi causa, sperātes vos si nō nostra, at illius, cuius vices gerimus, reuerentia, nostrū congressum præsertim pro salute publica nō esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorē venturos, & cætera, vt in præcedenti.

His literis regum animis in mutuam perniciem accēsis, parum profecisse pōtifex visus est. Quinimò bello inter vtrosque redintegrato, Concilium aliquanto pòst suspensum fuit, & legati reuocati. Sub id tempus Cæsar, qui diu post infaustam Algerianam expeditionem in Hispania fecerat, quum magnis in Belgio detrimentis à Gallis

lis se affectum cognouisset, qui toties ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrare ausi fuissent, cum Britanno rege Gallorum perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendum bellum tempore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, adnauigare constituit. Ferebatur autem totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, quia ante aliquot menses Brabantos finitimos populos in contumeliam Cęsaris Gallorum prędidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartum Kalend. Martij initio anni MDXLIII. profectus, & imperio ferè omni ecclesiastico circuito (fuit enim Mutinę, Regij, Parmę, Ferrarię, & posteà Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per patrimoniũ) Bononiam vsque profectus est, vel niuoso veris initio, atque eo senibus maximè maligno. Maturata siquidem profectione Cæsaris aduentum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi vndique conuenissent, ex propinquo venturi famam præbere, & ante omnino Cæsarem à bello auertere cupiebat, sed arcani consilij alias grauiores subesse causas homines putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatum affectare dicebát, quũ non obscurè nepotum suorum alterum insinuans, id præsenti pecunia cóparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante. Cæsar quoque summo astu hanc pontificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulphus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis atque prudẽtię Cardinalis, vrbanarũ rerum curam secunda iam vice suscepit. Alexandro autem Vitellio, qui præsidiis bellicisque operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingendæ munus impositum, vt postquam Roma ad Orientem solem vasta intus & antiquis vtique mœnibus à frequentia ædium remotis rectè comuniri non poterat, vel paruis copiis defendi, certum saltem & temporarium ad salutem perfugiũ in repentino periculo per Alium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæsar demum tardissima nauigatione vsus, circa solstitium Genuam peruenit. Exceptus est ornatissimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei adfuêre Cosmus Medices Florentiæ dux, Alfonsus Vastius, Ferdinandus Gózaga, ac è Bononia missus à Pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quum ea de causa venisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum consilia colloquio dies & locus statueretur, ad id prædurum, atque difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanque sibi in Germaniam, & animo à pontificis congressu alienato, quippe à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud pontificem, quã pacem ab se requisiturum, nihil colloquio opus sibi esse respõdebat, ne reliquum æstatis tempus Sicambrico destinatum bello, inutili mora consumeret, quando recentibus iniuriis affecto, nullus conciliandæ cũ rege Gallo pacis locus amplius relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse, de concordia cogitare, nisi prius vindicatis iniuriis, ac tum demum matura certaque pace ab ipso victore peteretur. In hac quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiseret, postquam pontificem minimè visurus esse videretur. His cognitis, pontifex demulcẽdum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesiũ Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuique eius iuuenis opera ingenioque, quum summa quoque ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifice iungeretur. Id oppidum est Palauicinę familię inter Cremonam atque Placentiam. Fuere qui existimarent, Cæsarem ad id colloquium se inuitũ trahi videri voluisse, ne Britanniæ regem pontificiæ dignitatis hostem, contra Gallos sibi fœdere coniunctum offenderet. Cęsari autem sibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deesset, pontifici Mediolanensem principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia persoluta Octauius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cùm res non conueniret. Hispanorum enim versutiis haud fidebat pontifex. Imperator cum Cosmo Medice de redimendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur, opportunè transegit, ita vt supra ducenta millia aureorum nummum in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm personæ, tũ reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij cogitationes penitus abiecit, in eamque vnam omninò

omnino curã incubuit, vt Cæsar repræsentato Ferdinãdi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello cõtra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buzetum venerat ad vndecimum Kalendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidũ ingressus fuerat, sed vel triduci accurato colloquio tũ prædurum, inueteratoque odio à Gallorũ amicitia abhorrentem expugnare eum põtifex nõ potuit. Igitur illo pacem abnuẽte Paulus postulauit, vt postquam ipse hortãdo nihil profecisset, senatores Cardinales de concordia reipub. Christianæ cõmodoque disertè verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar honori senatus facilè tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem otiosè audiuit. Sed vt à veteri cõsilio discederet, persuaderi non potuit. Põtifex quanquam conciliandæ pacis concilio deiectus, rationem & studium æquitatis, veræque gloriæ decus alioqui semper eximium in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur: Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ caussa se minimè neglecturum Cæsari confirmauit. Nec multò pòst Baptistã Sabellũ prætorij præfectum, & Iulium Vrsinũ cum XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo colloquio frustrà consumptis, & Cæsare in Germaniã contendente, pontifex pari digressu Bononiam est reuersus, vt festum diem diuo Petro Apostolorum principi dicatum, solẽni cæremonia celebraret. Quo eodem die Babarussa à Turca Gallorũ regis rogatu missus, vt Cæsari insigne aliquot damnum inferret, à Pontiis insulis ad Terracinensium littora delatus, ad ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, vrbem omninò deserturus esse videretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, litteræ ad Rodulphum legatum cõscriptæ allatæque Romam per Terracinensium prætorem tumultum magna ex parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem audiuit pro pace inter se & regem Gallum missũ. Is Cæsari æquissimas pacis cõditiones obtulit, Regem scilicet regni Neapolitani & Mediolanẽsis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditurum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquisitã retineret. Hæc Cæsar cùm recusasset, legatus paululum commotus, se existimare, haud longè pòst Cæsarem eam occasionem desideraturum, dixit, rebusq; infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis post grauissimum inter Cæsarẽ & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Cerasulam pugnã inexspectata pace valdè insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepiniũ in Suessionibus castellum ad XIIII. Kalend. Octobris. Hoc cõfectæ pacis nomen quum aliis Europæ principibus incredibilem lętitiam attulit, tum verò Paulum pontificẽ in primis exhilarauit, qui paulò antè maximè solemnibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordiis finem adferri, accuratis, cõtinuisq; precibus exoptabat, quum certò sciret, nõ aliter indictum concilium facilem successum habiturum, nisi prius inter reges compositis odiis rerum humanarum cõtrouersiæ finirentur. Cognoscens verò, quę in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, concilium bello hactenùs impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuère, cum eodem Polo Tridẽtum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot præclari nominis episcopi, quos ad repræsentandam eius ordinis dignitatem, excellẽti ingenio doctrinaque supra centum pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteque labantis reipub. in consessu gentium omnium disputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenère, vt sæpius indictum concilium, & sæpius emergentibus caussis suspensum, tandem inchoarent: sed quum id quoque Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana sede postulauerant; atque ita ea

quoque res optato euetũ etiam tum caruit, præsertim quum simultate inter Cæsarem & pontificem orta, pesteque Tridẽti (vt diuulgatum fuit) inualescente, post habitas aliquot sessiones, & salutaria quædã decreta examinata promulgataque, ex põtificis auctoritate conciliumBononiã trãslatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per prouinciam & ditionem Venausinam Aueniones emq; à Lutheranis aliquot populis magnusest tumult⁹ excitatus, qui multis in partes suas seductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula,& Broninos occupatis, longius grassaturi videbantur, ni properè Antonius Triuultius, episcopus Tolonensis Aueniouis pro legato exercitu, adiuuantibus regis Francorum ministris, collecto principiis obuiã feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisque omnibus,& oppidis pontificis iussu igne exustis, soloque æquatis,cuncta in pösterum reddidit pacatiora. Obière per hæc tempora maximè insignes bonis malisque artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges,Odoardo VI. & Henrico II. Britanniæ & Galliarũ regibus successoribus relictis: item Alfonsus Vastius rei militaris peritia insignis dux,& Lutherus omniũ scismaton hæreseonq; auctor & princeps,quum annos iam XXIX. de reliquo Christiano nomine sibi suisque triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant. Noui & Indiarum occidentalium, disiunxit à prouincia Metropolitanę ecclèsię Hispalensis, cui metropolitico iure suberant, archiepiscopo Hispelense consentiente: Illarumque episcopos, clerum, populum à correctione & iurisdictione eiusem archiepiscopi omninò exemit. Vrbesque magnas illarum regionum Mexicanam sancti Dominici, & regum sedes, metropolitanas constituit, earumque episcopis archiepiscopi dignitatem, iura, pallium & crucem concessit. Mexicanæ verò sedi septem ecclesias, Antequerensem, Mechaacenensem, Taxcalensem,Guatinalinesem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapensem,& quæ in posterũ in noua Galitia, erigendæ sunt cathedrales subiecit. Metropolitanæ S.Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem insulæ sancti Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ ciuitatis Decoro prouincię de Venceuela sanctæ Marthæ, carthaginis nouæ Trugilli, prouinciæ de Hondras: Regum archiepiscopali ecclesiæ, sedes episcopales quinque Cuscanam, Quintensem, Castalli de auro prouinciæ terræ firmæ, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem,& si quæ in futurum in eis regionibus erigẽdæ sunt,parere sanxit, & suffraganeos ipsarum more S. Romanæ ecclesiæ esse voluit. Bellũ post hæc arce & periculosum Cæsar suscepit perdomãdæ Germaniæ caussa, quæ non modo multa maxima ex parte ab institutis maiorum suorum,placitisque religionis impiè desciuerat,sed etiam à maiestate imperioque Cæsaris arrogantissimè rebellârat. Deficientis autem Germaniæ duo præcipui duces exstiterunt Philippus Lantgrauius Hessorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus,qui contumaci animo cõtemptus diu cùm Cæsaris edictis,tum eo præsertim iussu, quo cum aliis principibus ad Ratisponensem conuentum, in quo de cõmuni Germaniæ statu publica pace & fidei concordia tractaretur,euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis excitis in id bellũ libertis ciuitatibus eadem infectis secta,arma sumpserant. Fœderis hi ad cõmunem tuẽdam caussam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu ante percusserãt,inde fœderis Smalcaldici nomine eorũ cõspiratio vocata Hi euangelicorum & protestantium speciosis nominibus assumptis,Cęsaris conniuentia, socordiam & ignauiam interpretati, abutebantur. Cæterum Cæsar pro dignitate sua neque id sæuum bellum reformidans, re cum cardinale Farnesio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit, vt qui initio parum paratus arma accepisset in Vindlicia, ægre promptissimorum atque vrgentium hostium impetum sustineret,& sese in Baioriam amicitia Guilielmi principis fretus,recipere cogeretur. Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens,ad LXXX. millia peditum,& XVIII. millia equitum æstimatus. Ad Cæsarem autem cum aliæ multæ è Belgis,Insubribus,& regno Neapolitano collactæ tum præcipuè Italicorum tres nobilissimæ legiones, & mille Galeati equites à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans alpes

alpes missæ, opportunissimo tempore Farnesio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæsaris genero duce superuenerunt. Fuit Cæsaris exercitus ab initio hostium longè inferior, ad triginta quinque millia peditum scilicet, & tria millia equitum. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxiliis confirmatus imperator, bellum quod inferebatur conuersa fortuna, ita hostibus intulit, vt protracto per octo menses bello, fractoque Germanorum impetu, quum nusquàm ferè iusto prælio esset dimicatum, Germania omnes inter Danubium, Albim & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, alteroq; electoris dignitate exuto, postremo subacta sit, & magna pecunia imposita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus est pōtifex, præsertim quū religionis causa ipsomet auxiliares copias subministrante bellum illud Cæsar suscepisset. Itaque Franciscum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum statim gratulatum misit, scriptis in eādem quoq; sententiam literis, cùm Inuictissimi & Maximi imperatoris præscriptione, & hæc quidem publicè. Clam vero pontifex non obscurè Cæsari infensus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium adspiraret, pręsertim quod ne ipse vsquā, vti publicæ libertatis defensor, commouere se posset, graues Tridentini Concilij compedes iniecisset, quum Cæsarianæ partis præsides pontificiæ dignitati grauiter maligneque aduersos exstitisse dedicisset, famaque vulgasset; Cæsarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longum protrahere constituisse. Quo factum, vt & Petrus Luisius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia simultatum occasio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum sibi vel potius Octauio filio Cæsaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæsare, non ignaro aut dissimulante patre, ad Gallicas partes sese cōuerteret, & ipse pontifex alienati animi non obscura signa daret, quam aliquando iniquius, quàm Christiana pietas flagitaret, & pontificia maiestas requirere videretur, Cæsarē Anglo hæreseos dānato adhæsisse in suam contumeliam assiduè prędicaret. Hunc in modum Cæsari non dissimulanter iratus, de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæsaris celebrari iusserat, suspensione translationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eò quidem propē sius, quòd quibusdam sanctionibus odiosa disputatione ad decretum relatis, quorundam subornatorum præsulū malignitate dignitatem suam perstringi & offendi cognouisset. Itaque eiusdem anni, quo Cæsar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aëris intemperiem excusantes, monente pontifice, relicto Tridento Bononiam se contulerunt. Atque ita viuente Paulo tertio bieunij spatio annis MDXLVI. & XLVII. quibus Concilium Tridenti & Bononiæ celebratum fuit, decem sessiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima sessione Idibus Decembris anni MDXLV. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quę in Concilio seruari deberent præscripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum scripturarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iustificationis. Septima, sacramentorum in vniuersum, priuatim verò Baptismatis & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad salutem clericorum vitam coërcendam leges, quas reformationes vocant, editæ. Octaua V. Idus Martij anni MDLXVII. concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate translatum: duæ nouissimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ absumptæ. Quum verò nullis Cæsaris, aut obtestationibus, aut contestationibus pō-tifex Paulus III. adduci potuisset, vt suos episcopos Tridentum reuocaret, Cæsar anno, qui secutus est Augustæ conuentu habito, præfatus serius quàm sperauerat concilium speratum finem habiturum, de eorundem principum imperij consilio, librum euulgauit certa religionis capita continentem, quæ omnes passim obseruarent, donec concilium perficeretur. Vnde etiam INTERIM siue INTERRELIGIO quasi ad certum tempus duraturum, librum ipsum inscripsit. Hæc res in pontificis animum altius descendit, & iam apertas cum Cæsare simultates concipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, molestiæ sibi solum exhibendæ caussa, contra quàm

sentire occupantem, grauiter scripta epistola accusaret. Sed antè omnia exasperabant eum Placentia erepta, & filius occisus, qui alienato à Cæsare animo, & ei vbique aduersus, atque Gallicis partibus addictus, nuper etiam Io Luisio Flisco Andreæ Auriæ trucidandi, & occupandæ Genuæ socius, atque adeò auctor fuisse (falso tamen) dicebatur. Quamobrem Cæsari maximè & suspectus, & inuisus Cæsarianorum cōsilio, conspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi cōfossus fuerat, Placentia in ipso tumultu à Cęsarianis, incredibili cum pontificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificiis retenta, ita vt prudens & dissimulare omnia solitus pontifex vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto posset vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore simul & ira, quod Octauius nepos, quem post patris necem, veritus ne vitæ quoque eius insidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipso inuito ac vitante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel scriptis litteris minitabundus occupare tentasset, & à Camillo Vrsino vrbi præsidio à pontifice impositо non admissus (quod pontifex custodiendam, non duci iuueni tradendam putaret) in proxima turris Claræ arce subsistebat. Grandæuus nanque senex, & omnis contumeliæ insolens, doloris impatientia non multò pòst in grauem febrem incidit, cui quū diutiùs resistere nequiret, corporis viribus destitutus, integerrimis alioqui sensibus quinto pòst die ad IIII. Idus Nouembris paulò antè lucem in Quirinali, quò sese tanquam ad salubriorem vrbis locum conferre solebat, sacramētis ecclesiasticis, piè susceptis è vita discessit, anno à partu Virginis MDXLIX. ætatis LXXXI. mense VIII. die X. pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autem est temporario monumento in Basilica diui Petri, domesticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum sedes menses duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis insignibus virtutibus clarus, humanitate, affabilitate, clementia, comitate, præcipuè verò prudentia singulari, per sexaginta ferè annos, quibus publica munera obiuit, feliciter collecta. Vnus omnium suæ ætatis principū aptissimè nouerat detegere hominum studia, nudare voluntates, scrutari atq; introspicere sensuum intimos recessus, in magnos scilicet vsus publicarum actionum. Ea autem omnia solerter tum assequebatur, quum in negotio dissentiendi materiam simulata cōsultatione prębuisset. Hinc collecta parataque habebat responsa, quæ legatis daret, excusatione que legitima in alternos vsus opportunè translata, Cæsaris & Galliæ regis offensiones eruditissimè deuitaret. Hisce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium litterarumque egregiam scientiam, mathematicis nonnihil operam dedit. Eorum tamen studiorum, quòd occulta & exitu plerumque vana sint, & alioqui sacratis viris parum digna, culpam sustinuit, doctos & eruditos viros amauit, erga suos verò sanguinis propinquitate sibi cōiunctos adeò indulgēs, vt & intemperāter eis faueret, & ad summos honores, aut ad summū auctoritatis locum, stabilesque diuitias eosdem proueheret. Certè susceptis CC. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæstionem finiuit. Contrà voluntatem complurium Cardinaliū Petro Luisio Parmam & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia Cispadana vrbes vectigales, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, decemque millium aureorum annuo tributo imposito, addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farnesios fratres in idem Cardinalium collegium adsciuit. Sed superioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Luisio patre interfecto, persuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò eum excusare libet, quod ab insigni indole, & omnium virtutum concursu cunctos honores promeriti dignissimi essent legibus, qui soluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quosq; virtute doctrina nobilitateque clarissimos hoc dignitatis gradu sibi exornandos sumpseret, non erat cur sanguine iunctos iisdem virtutibus illustres illiberaliter excluderet. Fuit autē statura mediocri, capite nō magno, oculis rutilantibus, naso paululùm producto, labiis paulò eminentibus, promissa barba, viribus corporis firmis. Et nisi grauioribus vectigalibus tributisque paulò asperior subditos assiduè vexasset, in his Triennali subsi-

dio

dio toti statui ecclesiastico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem sui memoriam reliquisset. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, insequentium temporum tamen infoelici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine desideratus est.

IVLIVS III. PAPA.

a Pon. IVlij tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui Mõtis Sancti Sabini nomen est, orti, familiæ suę recens nomen de Mõte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi diceretur. Pater ipsius Vincẽtius Fabiani filius, inter celeberrimos vrbis iure consultos, & disertus caussarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: Mater verò Senis nobili ioco orta est. Ipse natus est Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorũ, IIII. Idus Septẽbris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati sacer est, anno salutis MCDXXCVII. Ioãnes Maria vocatus. At quanquam in vrbe natus & educatus esset, Arretinus tamen à paterni agri natalibus est dictus. Patruũ habuit Antonium de Monte, virum iuris ciuilis scientia egregium, doctrina, & rerum experientia illustrem, quem ex archiepiscopo Sipuntino & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adolescens ingenio docili, post humaniorum litterarum studia, in quibus Raphaele Brandolino Lippo viro docto præceptore vsus grauiter profecit: Perusiæ & Senis celeberrimis gymnasiis iuris ante omnia ciuili pontificioque operã strenuè nauauit, vt eò certo nobilique iuris prudentiæ præsidio, familiæ splendorẽ dignitatemque tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia insignis euasit. Testes sunt orationes multæ, vernacula & latina lingua etiam in pontificiis celebritatibꝰ habitæ, & præsertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Sessione Lateranensis Concilij sub Iulio secundo dixit. Quum patruo se archiepiscopatu abdicante Archiepiscopus Sipuntinus à Iulio secundo factus esset, Perusiæ & Vmbriæ primùm pro legato, patruo legationem obtinente sub Leone X. secundissima nominis fama fuit: deinde sub Clemente Septimo bis vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iustitiæ & æquitatis cultor. Quin & suauissimis moribus ornatus quum esset, vniuersis Romanæ aulæ optimatibus gratissimus fuit. Vnum tamẽ in eo homines reprehendebant, quòd nimiis indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus sub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Aemiliæ & Flaminiæ præsidens, Ariminum Malatestis, qui rediuiuis semper viribus oppidum sæpius ereptum occupârant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè discrimen incidit, quãdo cum aliis aliquot præstantissimis viris, ipse etiam à Clemente VII. rei nummariæ difficultatibus implicito, furiosis militibus aurumque immaniter & insolentissimè petentibus, obses datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes simul ad patibulum cathenati latronũ more tracti essent, bisque sententijs de eorum supplicio, in militum corona graui, & infesto cõcionis fremitu esset disputatum. Cęterùm fuga cum sociis incolumis die Sancti Andreæ sacro, quem postea coluit, elapsus, diuinaq; haud dubiè prouidentia maximo sacerdotio reseruatus, libertatem afflicto pontifici maturauit. Pauli tertij pontificatus initio Bononiam pro legato administrauit, posteà auditoris cameræ Apostolicæ munus summa cum lande sustinuit. Cæsari Carolo Quinto à victoria Tunetana Neapolique ad vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vsque profectus est. A quo deinde pontifice liberalitatem & beneficentiam in benemeritos exercere solito ali-

quot aliis lectissimis viris adiunctis, inter quos Paulus quart⁹, iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuêre, presbyter Cardinalis Sancti Vitalis tituli Vestinæ, anno salutis MDXXXVI. est creatus. Et certè pauci fuerunt, qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versati fuerint, in quo vno nullus vnquã in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum, quæ is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Cispadanæ, Flaminiæ, & AEmiliæ, & nouissima Bononiensi integrè administratis, concilio etiã Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice præfuit. Paulo tertio vita functo, Romæ in Vaticano post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omniũ spem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis sedis mense iam ferè transacto, septem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verò Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæque & Cõcilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam, anno MDL. pontifex maximus renunciatus, Iulii tertij nomẽ in Iulij II. à quo fortunæ suæ initia emanasse affirmabat, memoriã sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solemni die, de more à cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Mathiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis MDL. celebritate, more maiorum apertis solemnibus quattuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, easdemque anno vertẽte, Epiphaniæ die vesperi magna cum ceremoniarum pompa clausit. Conuenêre tũc ad vrbem frequentes gentium, sed tantum Italicarum concursus, sacræ quattuor patriarchales ædes, Vaticana, sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Mariæ maioris, à ciuibus & peregrinis frequentissimè visitatæ, omnes sanctorum reliquiæ visitantibus sæpissimè prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & augustioribus infulis sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodẽ anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores publicis in consistoriis vetere Romanæ ecclesiæ instituto, ad præstãdum sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriam remisit. Vectigalia aliquot à Paulo tertio imperata molarum & contractuum edicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ & Ripetæ instituit, qui induodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolẽtium & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condẽdi iis tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniuriis fiscum apostolicum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedẽtibus clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ad apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit: idem de Iudæorum libro Thalmud, & aliis eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent, sanxit, quibus etiam priuilegia confirmauit. Romanæ sedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit. Apostatas ad sua monasteria redire iussit, prælatosq; ipsos recipere præcepit, ac à facili monasteriorũ exitu eosdẽ repressit. De rebus verò religionis cõponẽdis aliquã spẽ præbuisse visus est, quando primo sui pontificatus anno, auctore Cæsare Carolo V. publico diplomate generalẽ Christianorũ cõuentũ Tridenti inchoatũ à Paulo tertio Bononiã translatum, rursum ad proximas Kalendas Maij anni sequẽtis, Tridenti instaurandum continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodẽ missum, quũ imperialis cõuẽtus Augustæ Vindelicorũ ageretur, in optimatum cõuentu Imperatoris iussu est publicatũ. Confluxêre tunc ex Germania, Hispania, & Italia episcopi aliquot, missusque

pro

pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescétius, cardinalis presbyter tituli sancti Marcelli & cũ eo duo assessores, Sebastianus Piginus archiepiscopus Sipontinus, & Luisius Lipomanus episcopus Veronensis, qui põtificis nomine concilio præessent. Interim Romæ pontifex aliis muneribus vacãs, quũ ad Basilicam Lateranẽsem die festo sancti Ioãnis Baptistæ profect⁹ esset, Innocentiũ de Monte, quem cõditione humili Placẽtiæ natum & educatũ in familiæ nomẽ & ad cardinalatum vsque euexerat, affirmans se ad tanti honoris decus euectum ob ea beneficia, quibus illum puerũ anteà affecisset Bononiæ, Andream Cornelium Viterbij, Iacobũ Sabellum Piceni legatos creauit, & Andrea mortuo Ranutiũ Farnesium suffecit. Blosio Palladio, qui Põtificis scriba fuit, vita functo, substituit Galeatium Florimontium, episcopum Aquinatem, & Romulum Amasæum literis græcis & latinis eruditissimum. Quum vrbs graui frumẽti inopia laboraret, tritico aduecto, famis incommoda, quantum potuit, subleuauit. Solẽnes, receptis à Christianis de Turcis ad Africum litus Lepti, quam nostri Africam, Pœni Maomediam vocabant, munitissima vrbe, supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quattuor lectionib⁹ creauit, inter hos aliquot viros & doctos & graues, aliquot sibi genere coniunctos, aliquot verò veteri familiaritate commendatos. Inter hos fuit Cęsare Ferdinãdo petenti Georgius Martinusius Dalmata, cucullatus ordinis sancti Pauli primi Eremitæ Transiluaniæ, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis & clãdestinæ cum Turcis amicitiæ & societatis insimulatus, paulò pòst Cæsaris iussu per insidias à Sfortia Palauicino interfectus est. Cõstituerat Iulius sui pontificatus initio, otium auidissimè amplexus, nulla se bella, ne legitima quidem, suscepturum: verùm præter animi sui (vt ipse dicebat) sententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initiũ & exitum quàm breuissimè exponam. Paulus tertius, Petro Luisio interfecto, & Placẽtia amissa, ad Parmę, quam ęgrè retinuerat, custodiam Camillum Vrsinum magna apud omnes in re bellica opinione virum misit, vt eam vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine a Cæsarianorum vi, qui iam Placentiam obtinebant, tueretur, præcipiens ne cuiquam iniussu suo eam redderet. Cæterũ Pontifice haud lõgè pòst animi dolore exstincto, Comitijs noui pontificis indictis, patres omnes in cõclauis legibus eam etiã sauxerũt, vt qui põtifex renuntiatus esset, bellorum auertendorum causa, Parmam Octauio duci confestim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus Vrsino reuocato egregiè præstitit: quam vrbem ea conditione (vt fama fuit) Octauio restituit, ne se inconsulto aliquod intra mœnia præsidium externi principis susciperet, ne qua ingentis belli occasio inter se cõcordibus regibus præberetur: atque propterea, vt vrbem à Cæsarianorũ vi & insidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabat, tueretur, singulis mensibus duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens se inuito Cæsare diutius illam tenere posse, quum ea pecuniarum summa, quam etiam persoluere paulò pòst pontifex recusauit, tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret, pontificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit, vt vel maiore se subleuaret, ac perpetuo menstruo stipendio, vel rebus sibi suis consulere, atque alicuius se Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur. Põtifex derepentè, re non cogitata, & parum (vti euentus docuit) prudẽter Cardinali fratris nomine roganti respondit: vt, qua commodius videretur ratione, suis Dux difficultatibus consuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod postulasset, Octauius adductus, quũ aliunde subsidij spes nulla esset, Gallorum Regi Henrico percupidè occasionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener destinatus erat, plurimumque apud eum valebat, se cõiunxit. Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sententiam id factum esse contenderet, potestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat, Octauium id se inconsulto nulla ratione tentaturum, bellum Octauio Farnesio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esset, permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga,

qui tum Insubres pro Cęsare obtinebat factus, pro pontifice verò legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum esset Mirādulæ à Frācorum rege, duce Termesio delectus haberi, milites scribi, commeatumq; pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiensem factus esset, Mirādulam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodem tempore Parma & Mirandula à Cæsarianis & pōtificiis copiis obsessæ, bello in Italia concitato, multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosq; exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmensis & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquam Gallorū pars sæpius, & præsertim Mirandulæ præualere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias multis carptim cæsis, maximè vexabat. Continuatū est bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusq; protractū fuisset, nisi Brisacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis, oppressionem fecisset. Ea re Gonzaga, vt Subalpinis opē ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longū magnis difficultatibus maioribus sumptibus protraherētur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamē potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cæsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quam vllo Parmæ occupandæ consilio susceperat Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, prę sertimq; Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuētu, pacem vtrisque obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequā in castris Mirandulanis audita essent, Ioannes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta miserè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmæ obsidione soluta, cum eò copiarum supplemento ad tuendas à Gallorum impetu Subalpinas gentes concessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot & montes quos vocāt instituit. Triēnale subsidium à Paulo III. ad tempus certum indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorum, pro impetrandis vel vniendis sacerdotiis, solutiones quæque à superioribus pōtificibus de iis sancita fuerant confirmauit: eos, qui sacerdotia sine apostolicis litteris retinuissent, castigauit. Sacerdotum morientium pecunias inexactas non eorum hæredibus, sed in sacerdotio successoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirent, pecunias & suppellectilem, quæ cameræ, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona ecclesiarum temerè alienata restitui voluit. Inter se verò commissi reges, quod alius alij auxilio venisset, bella ex bellis serebant, quæ in nonum protracta annum, multas & maximè miserabiles clades Christianis inuexerunt. Tridentum interim multi catholici doctores sacerdotes, episcopi, & archiepiscopi: in his tres imperij electores Cæsaris iussū iam cōuenerāt. Nam ex Lutheranis nemo vnquā adduci potuit, vt eò proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci situm caussabantur, in quo liberè, quæ sentirent, dicere tutum non esset, quare, quæ concilij erant, leniter tractabantur. Annuo tamen spatio sessiones sex habitæ, quædam decreta in iis promulgata, quæ reformationem clericorum respicerent. Sessiones fuēre ab vndecima ad sextamdecimam. igitur decretum, vt concilium reuocatum prosequeretur, duodecima & quinta decima nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitentiæ & extremæ Vnctionis sacramenta cum iis, quæ ad ea pertinent, explicata sunt. Sextadecima sessione Concilium dissolutum, id enim anno MDLII. ingruentibus in Rætos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonū duce armis, Œniponteque (quod tridui spatio à Tridento abest) occupato, solutū est, patresque ingēti metu perterriti, veriti ne Germani Tridentum quoque contenderet, Tridento quamprimum discessere. Henricus enim Francorum Rex, Cæsari iam belli Parmensis occasione hostis factus, quo vires eius toti Europę formidabiles frangeret, arma semel suscepta retinebat, Germanosque aliquot principes hæresis Lutheranæ

ranæ, inter quos Mauritius Saxonum dux eminebat, clam vt à Cæsare deficeret, solli citauit: etenim Mauricius Imperatori infensus, graues cum eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lantgrauiũ Hessiæ socerũ suum, ab se fide publica Cæsari aliquot annis antè deditum, diuturno carcere magna omnium offensione macerasset. Hanc ob caussam ira & odio inflammatus, copioso exercitu collecto, in Rætos impetum repentè fecit, Cæsaremque nihil tale suspicantem veluti in fugam actum, Oeniponte abire coegit. Qui Villacum in Carnis Austriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico ministerio comitatus, nocte intempesta vix se proripuit. Qua victoria Mauritius elatus, instaurato contra Albertum Marchionem Brãdeburgensem bello, qui per Germaniam ferro & flãma in Catholicos in primis debacchabatur, aspero & periculoso inito prælio sclopeti ictu victor occis⁹ est. Occubuêre eodẽ etiam in prælio summæ expectationis prĩcipes duo Carolus Victor & Philippus Magnus, fratres, illustrissimi principis atque ducis Brunsuicensis Henrici filij, qui Mauritij partes contrà Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini cõuentus dissolutione visa, certos quosdam patres delegit, quibus id negotium dedit, vt postquam concilium successu caruisset, quæ ad Christiani nominis quietem ad morum ac disciplinæ publicæ correctionem facere viderentur, ipsi dispicerent atque emẽdarent. Ea res aliquandiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus, impedimẽtis, post aliquot demum menses vel refrixit, vel in aliud tẽpus dilata fuit. Quum Ecclesia orientalis, Assyriæ mortuo Simone Mama, totius oriẽtis trans Euphratem vsque ad Indos Metropolitano, Patriarcham sibi constituisset Simonem Sulakam, Danielis filium de familia Bellu, monasterij de Hormisd, ordinis sancti Basilij, in vrbe Muzalana, quæ est in insula Tigridis fluminis, eundem virum moribus egregiis, eximia doctrina & Catholica fide ornatum, Romam ad Apostolicam sedem, vt confirmaretur, misit: qui cũ suæ Ecclesiæ litteris ad limina apostolorũ venit, & pulcherrima doctaque fidei confessione edita, hanc de se & ecclesia sua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaka, hoc est, accedens Arabicè, vulgo Saud dictus, annos iam natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Assur vocatur, octodecim Christianorum ecclesiis insigni, quarũ quindecim sunt Nestorianorum, tres verò Iacobitarum sita in ripa citeriore Tigridis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abest Niniue illa Ionæ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc circiter mille ędibus tantũ habitatur: parentibus, inter suos ciues optimatibus admodum puer, suo ipsius genio instigatus, monasticã vitam amplexus est, quã hactenus cum sua & nostra religione coluit in Cœnobio nuncupato Rabban Horsmisd, quod situm est vltra Tigrim circiter octo millibus passuum à Niniue in mõte, vt sunt omnia in illis regionibus monasteria, propter secessum & solitudinem. In quo Monasterio ipse Sulaka iã annos ferè duos & viginti abbatẽ egit, habetque fratres supra quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus tantùm milliaribus Altus, patria Naum prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimum exstat sepulchrum, ad quod Iudæi longè lateque confluunt, & Christiani, qui soli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id summa cum religione venerantur. Longè maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam, ac reliquas oriẽtales prouincias habitant, appellantur Nestoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montẽ pauci sunt. Iacobitæ sparsi quidem habitant, sed non frequentes. At Cophti, siue (vt ipsi scribũt) Aegophti magis magis versus Aegyptum, à qua videntur mihi hoc nomen sumpsisse, vergũt, & prouincias Presti Ian. Verùm hi Nestoriani, nomẽ potius Nestorij hæretici, quàm errores, retinuisse mihi videntur. Nam nihil planè, quod illam sectam referat in his hominibus, qui hic adsunt, comperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo, quòd reliquos omnes numero ac multitudine populi, ecclesiarum frequentia, rerum opulentia aliquando feliciore superant, nata videri possit. Porrò autem ante annos circiter trecẽtos, ex communi eius gentis decreto huc ad sacrosanctem sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maranus, vt Apostolica auctoritate in Patriarchã crearetur

retur, qui à summo pōtifice Patriarcha creatus, atq; ad suos remissus est. Verisimile itaque est, eū multa illic de vetere religione, in synceriora dogmata, & nostrę orthodoxę Ecclesiæ cōsētanea mutasse. Successu verò temporis accidit, vt antè annos circiter centū quidā illic patriarcha sacrosanctum hoc munus sibi suisq; posteris hæreditariū facere sit conatus, ita vt ex eo tēpore nemo nisi ex ipsius familia in archiepiscopū, aut episcopū sit creatus, ac deinde in Patriarchā. Cùm verò nunc tandē postremus patriarcha simili modo fratris filiū, puerū octo annorū episcopū fecisset, vt ea ratione sibi in Patriarchatu successorem relinqueret, antequā puerū in eā auctoritatē euehere potuisset, fato funct⁹ est. Ea re vniuersus populus, tā laicorū quàm Ecclesiasticorū, datū sibi diuinitùs abrogandæ illius vsurpationis occasionē ratus, de vindicādo vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerūt igitur superiori anno, mox atque ille Patriarcha esset defunctus, in ciuitate Muzal episcopus Arbelę, ea est ciuitas, apud quā Alexander Dariū superauit; Item episcopus de Salmast, & episcopus de Adurbeigan, hæ ambæ sunt in Persia, octo aut nouē dierū itinere à Niniue in ditione Psophis, qui episcopi tres tunc soli ei genti superfuêre, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, non quidē populus vnuersus, sed ex singulis viri primates, Christiani tres aut quattuor, cum litteris cuiusq; populi, nomen ac voluntatem testantibus, vtpotè ex Babylonia, quam modò Bagdat vocant, ex Carca, ex insula Tigridis, quæ in medio flumine circiter duodecim millia passuum supra Muzal est; ex Tauris, quæ est in Persia sedes Psophis; ex Ecbatana in libro Iudith appellata; ex Nisibi, quam Migdoniæ Antiochiam veteres nominarunt, vt Strabo testatur, sita sub monte Masio ad amnē Hormiz, qui illic per agros passim deriuat⁹, eos ita fœcundat, vt saccus orizę quantū equus ferat, vix duobus tribúsue Iuliis veneat, ex Merdino (quæ Marda Ptolomęo est) ex Amet, quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Nasa Cepha, hoc est, forti petra, quæ suprà petrā insulam citerioris ripæ Tigridis rupi munitissimæ insidet, fortasse eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur, ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenêre legati populorum Christianorum ad ciuitatem Muzal, ad elegēdum sibi patriarchā. Quò cùm omnes conuenissent, facta re diuina per vnum ex eis episcopis, & posteà proposito sacrorum Euangeliorum libro, ac sancta cruce ex ordine primùm ipsi episcopi, ac deinde reliqui suæ quisque reipublicæ nomine sententias dixerunt. Quæ sententiæ omnes in hunc Sulakan ob perfectā omnibus vitæ eius probitatem latæ sunt, quem nisi tertio missis nuntiis, & tum quidem per vim ex eo monasterio ad se petrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoque humiliter spiritu sancto, ac deinde ipso in medium producto, quum ibidem maximo omniū applausu denuò sententiæ omnes in hunc cōprobatæ essent, visum est, eum pro cōfirmatione huc legare ad pedes sanctissimi domini nostri, tanquā vicarij Christi, & successoris Petri, capitis Apostolorum. Scriptæq; publico decreto litterę illę supplices, quas ipse huc ad sanctissimum dominum nostrum Papam pertulit; & redacta est tota res in acta publica, vt gesta erat. Missique sunt cū eo viri cùm ecclesiastici, tū laici ex primatibus Christianorum vsque ad Hierosolyma circiter LXX. id quod etiam testātur litteræ Gardiani montis Sion, & ex eo numero, qui ipsum comitarentur, delecti sunt tres, quorum vnus nomine Calephi vir laicus. Sed apud suos in ea, quam dixi insula Tigridis primi nominis, hic adest, alter morbo periit in itinere, tertius verò æger relict⁹ est. Ipse verò Simō Sulaka obsecrat humillimè sanctissimum dominum nostrū Papam, vt ipsum in Patriarcham velit confirmare, idque quoad potest fieri citissimè, quò possit cùm primum nauibus versus patriam proficisci, à qua iam plusquā sesqui annū abest. Veretur enim, ne populus mortem eius suspicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præter ea petit sibi ac populo regionibusque orientalibus sanctā benedictionem à sanctissimo domino nostro dari. Optaret etiam, vt vna secùm quispiam vir ecclesiasticarum rerū peritus ablegaretur, qui illis ritus huius orthodoxæ ecclesiæ nostræ doceret. Promittitque mox si quis talis mitteretur, eum aut in episcopū, aut ad aliam dignitatem promouendū, ac se daturū ipsi viro locum & ædes, in quibus commodissimè habitare possęt. Addit etiam, illic quattuor concilia magna magnis

nisvoluminib⁹haberi,atq; etiã alios libros veterũ doctorũ quib⁹ hic caremus, qui per eundem virum possent ad vrbem trãsmitti, &c. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarchã cõsecrari fecit,eiq; manu sua pallium, quod est insigne summę patriarchalis potestatis, in secreto consistorio imposuit,apostolicaque benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit,adiũctis ei,quemadmodum ille postulauerat,religiosis hominib⁹ aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietæ fuerunt Senensis populus tum liber à Cæsaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiã Imperatoris apud pontificem orator erat,graui imperio premebatur,is eorum ciuiles discordias causatus,quo facilius eos in Cæsaris fide continere posset,arcem vrbi liberæ imponendã, tanquam Imperatore iubente curabat. Cuius rei mole à Senensiũ primariis ciuibus animaduersa,quum omnes timerent ea arce perfecta,illos miserrimæ seruitutis iugũ effugere nõ posse : arce nondum finita, Hispanorumq; rebus haud satis firmis, cõspiratione facta, clam ad Francorum Regẽ Henricum defecère. Is Senensium legatos quosdã ad se missos,bene sperare iussit,pollicit⁹se ciues in pristinã collocaturũ libertatem,quam amissam tantoperè deflebant. Cuiũs pollicitationibus freti, qui cõspirationis capita erãt,tumultu cõcitato, adiuuantib⁹ regiis ministris,Cardinaleq; & fratribus Farnesiis, ac eorũ suasu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorũ ditio erat,delectus mira & incredibili celeritate tãquã aliò profecturi habuerant,Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt,seque præsidio Henrici II. Francorũ regis freti, arce diruta in libertatẽ vẽdicarũt. Tum Iulius Papa,quo res Senensiũ cõponeret, eò legatum misit Fabium Mignianelem senẽsem Cardinalẽ, qui re infecta haud longè post Romam rediit, Imperator,qui tunc Metim in Meliomatricibus Lotharingię prouinciæ metropolim imperio fœderatã,& ab Henrico rege dolo interceptam,valentissimis& maximis copiis obsidebat,audita Senẽsium defectione,Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciã damandauit, atque vt eò ipse proficisceretur,iussit. Is copioso ex Italis,Hispanis & Germanis exercitũ comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit, exercitus verò terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni MDLIII. Quas copias põtifex per fines suos transituras metuens, quanquam pacẽ cum Cæsare haberet, Clementis VII. incautã fiduciã recordatus, octo millia peditum legit,delectum tota vrbe,quam munierat,habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus duos sedis apostolicæ legatos Hieronymũ Dandinum ad Cæsarẽ, & Hieronymũ Caput Ferreũ ad regẽ Francorũ, pro pace inter eos componenda frustra misit, animis vtrinq; in mutuã & populorũ perniciẽ incitatis. Cardinalis Petrus Pacciecus Neapoli Prorege esse iussus,donec Petrus Toletanus rediret,quo posteà vita functo,ibidẽ bienniũ permansit. Dum bellũ in Etruria magnis vtrinq; contentionibus adornatur, pontifex Guidonẽ Vbaldũ Vrbinatiũ ducẽ ad vrbẽ euocatum,totius ecclesiastici exercitus imperatorem creauit, cuius si opus esset, opera vteretur. Senas pro rege Hyppolytus,Cardinalis Estensis, & Termesius præstantissimus rei militaris dux firmo præsidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senẽsis ditionis,quæ tueri possent. Congregatis porrò Cæsarianorum copiis,quæ ad XX. Millia peditũ fuère, prima in monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit,quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitæ tuebãtur : ibi multa vltrò citroque leuia prælia,varij casus,cædes,direptiones,& incendia facta. Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grosseti,Clusij, & aliis locis cuncta cædibus, rapinis,& flammis complerentur,& vtrinque magnæ difficultates, & pericula augerẽtur actũ est inter partiũ duces, vt tollendi belli caussa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quousq; eius legitima possessio iure explicata fuisset. Iulius vt rem transigeret, Vitebium cum Marcello Ceruino Cardinale sanctæ Crucis profectus est, eo consilio,vt si vrbem tanquam sequester in depositum obtinuisset, ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani,

eorum

eorum rebus labantibus, quũ mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia iis animo fractis deficere videretur, simulque inani quodam timore perculsi, ne Turcarum classis regnum Neapolitanum inuaderet, à Montis Ilcini obsidione præpropere discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro rege Senis erat, initis paulò antè conditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita vt nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romã reuertitur. Garzias Toletanus Petri proregis filius, & alij belli Etrusci duces, prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim rediêre, quũ ea quæ obtinuerãt Castella firmis præsidiis muniuissent, frustrà, reclamante Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidus clam pecunias cõmeatumque ijs se subministraturum polliceba tur, quo saltem belli speciem repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Galli tanquam adhuc manente bello recederent. Per id tempus Iulius põtifex, inani quadam suspicione motus, quòd Ascanius Columna, ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalẽ Pacciecum Neapolitanum proregem monuit, vt eũdem Ascanium, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re Cęsaris esse videretur, in custodia haberet. Prorex eum per prouinciæ præsidem captum Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tũ à clade Strotiana Brachianum ad vxorem matremq; redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinum contẽderet, quò iam Iulianus Cęsarinus põtificis iussu profectus, Columnensium oppida in deditionem acceperat. Audita verò Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtriq; ditioni, quę in Latio & Regno Neapolitano est, summa cũ potestate præfecerunt, donec patris quęstio habita esset, quo haud ita multò pòst Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna castella hæreditario iure ritè possedit. Bello priore Senẽsi trãsacto, posterius lõgè maius exarsit, cum vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florẽtiæ dux, qui occultis cum Rege Gallo cõuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ægrè passus Iluam suæ ditionis insulam à classe Turcica & Gallica petitam, ab amicitia Henrici Francorũ Regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortæ. Rex, qui iam Cæsarianorum conatus in Etruria feliciter represserat, eidem duci subiratus, ab exsulibus Florentinis stimulatus, & quò Cardinalem Estẽsem Senarum vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendæ Senæ copiis, earumq; Petro Strotio Florentino exsuli, Cosmi Florentinorum ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis imperio insidiari videbãtur. Dux ea re vehementer commotus, Cæsarẽ ad arma sollicitauit, belli se socium professus. Cæsar, quod è re sua esset, duci annuit. Coniunctis auxiliis Ioannes Iacobus Medices Meleniani Marchio, militari gloria præstãs, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senensibus neglecto, de improuiso initio anni MDLIII. capto, aperto bello initium fecit: quo in magnam anni MDLIV. partem protracto, victoria demũ penes Cæsarem & ducẽ fuit. Eo bello Senensis ager ferro flãmaq; vastatus, cuncta prædis, direptionib⁹, rapinis & cædibus repleta, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinem penè redactum est. Nouissimè IIII. Nonas Augusti, cùm vtriq; exercitus congressi essent, Petrus Strotius pręlio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensiũ res omninò labefactauit. Insigni victoria parta, hostiũ signa, captiui plurimi, & præda ingens Florentiã abacta. Multa de Senensibus oppida, in his Lucinianũ cõmeatu refertissimum, capta. Victi quũ se intra Senarũ mœnia recepissent, diuturna obsidione à Marchione pressi, tandem fame coacti, quibusdam cõditionibus in Cæsaris potestatẽ venerunt XI. Kalend. Maij, anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quique Cęsaris imperium recusantes, apud montẽ Ilcinum loci situ & natura inexpugnabilem Reip. suæ corpus sub Francorũ Regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorũ duci Cosmo adiumento fuisse Senenses lamentabantur, affirmantes eũ aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecunia quoq; subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam magna ex parte in pontificem non dissimulanter conferebant, quòd nequaquam, tanquam communis pastor eius vrbis res curasset, in qua mater

mater nata. ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus sui initio oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo, fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiã bello finito, filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quæ postea Alfonso Ferrariæ duci nupsit, despondit. Quibus de rebus, cùm postea Paulus IIII. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquam Ecclesiæ debitam repetere, Ioannem Farnciscum Lotinum, consiliorum illius belli consciũ, dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandem reperit, nullas neque pecunias, neque commeatus Iulium Duci subministrasse, qui quietis auidus, & priore bello afflictus, se medium perpetuò gesserat, quin etiam pacis præ se studium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non poterat, & externa quæque parum curans, fruendo potius, quàm regendo pontificatui incumbebat, totusque erat in exstruenda elegantissima ad voluptarios sefessus, paulò supra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius insanire studio videbatur, in qua septuagenarius ferè senex per totum põtificatum conuiuiis potiùs quàm publicæ procurationi, & grauissimarum rerum negociis, cum magno vrbis Christianorumque omnium incommodo, vacabat. Cæterùm anno MDLIII. Eduardo VI. Anglorũ rege mortuo, Maria præstãtissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. materteræ filia, regnum nõ sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit. Tum Iulius pontifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum, virum in eo regno primarium, qui tunc in Monasterio Maguerano super lacum Benacum agebat, Legatum in Britanniam insulam summa cum potestate creauit, vt qua ratione posset, eam ad Catholicæ fidei vnitatem reuocaret. Polus nõ antè Italia excedere constituit, quàm Anglici regni cõditio ei explorata esset, quòd ob superiora schismata, maximis turbulẽtiis plenum esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæsarem in Belgio Legatum monuit: Qui Io. Franciscũ Commendonum Venetum, pontificis cubicularium, ministrum impigrum, & acri virum ingenij, ad se à pontifice missum, statim in Insulam traiicere iussit, eius statum & opportuna quæque exploraturus. Is Lõdinum accedens, & quæ ei inuenta fuêre cõtemplatus est, & ita egit, vt reginam sæpè fuerit allocutus. A qua syngraphã accepit, qua obedientiam apostolicæ sedi pollicebatur, & schismatis absolutionem pro regno petebat: idq; tum ob magnos tumultus qui tota Anglia excitati erant, clàm, donec iis sedatis eadem publicè per oratorem præstare posset. Commendonus cum iis mandatis Romam rediens, cuncta pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis, Polus legatus in Angliam, ad expiandum lustrandumque regnum, & catholicos ritus restituendos, iam securus accessit, honorificè à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum esset Catholicæ religionis & veræ pietatis cultrix studiosissima, eodem legato auctore antiquũ & certum Dei cultum, vigesimo antè anno ab Henrico patre dissipatum, Anglis restituit: profanum titulum, quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanæ ecclesiæ supremi capitis, sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum principum more, ad pontificis venerationem & obedientiã præstandam misit, veniam & peccatorum condonationem precantes, quod vnum est Romani pontificis auctoritatem suscipiẽtis, indubitatum argumentum. Episcopos quoque Catholicos hæreticis pulsis cõstituit, quas ob lętissimas & inexpectatas res, Romæ supplicationes publicæ habitæ, & Deo grates sacris à pontifice mysteriis celebratis, persolutæ. Quo etiã anno Philippus Caroli V. Augusti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriusque Siciliȩ, quæ vocant, Mediolanẽsem principatum, & Belgium cum aliquot aliis prouinciis à patre Rex appellatus, per manus accepit. Qui vt Catholico principi par erat, primo quoque tempore legatum Romam ad Põtificem misit Piscariæ Marchionem, qui regnum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ ecclesiæ beneficiarium est, iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret: quæ ei in publico consistorio benignè à Pontifice concessa fuit. Quum verò Iulius ingrauescente ætate haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim & articulorũ doloribꝰ laborabat, initio anni MDLV.

præceptis muniisset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, eũ tandem intra paucos dies decimo Kalen. Aprilis, hora inter decimam, nonã & vigesimã, Romæ in Vaticanis ædibus exstinxit, ætatis anno septimo ac sexagesimo, suprà mensem VI. & diem XIIII. Sunt qui cõstanter affirment, Iulium sibi ipsi hac ratione mortẽ intulisse. Balduinus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despõdi procurârat, Camertio oppido potiundi desiderio ardẽti æstuabat, fratremque pontificem sępius interpellatus eò adegerat, vt ei promiserit, se de ea re in consistorio quam primum relaturum. Quum verò pontifex omnes fere patres sentẽtiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratrẽ importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtque rei fidem magis faceret, solitis sibis abstinere, eosq; parcius ac in solidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbũ serio contraxit, qui eum iam senem breuissimè absumpsit. Cadauer canonicorum sancti Petri humeris de more tenui pompa in Basilico Vaticana delatũ, triduque populo expositum, Lateritio monumento ponè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tũ sedes dies XVII. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grandiore, ore paululum contracto, acri oculorũ obtutu, vt facilis inexcendescendo, sic ira statim deposita mitissimns. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis & crassioribus cibis, cepis præsertim, quæ prægrãdes Caieta ei aduehabantur, assiduè conuiuabatur: quod si vitæ quã priuatus egit institutum, pontificatũ quoque adeptus cõstanter seruauisset, multa quæ eo tempore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui namque occupationibus totus intẽtus Cardinalis veluti furtim voluptates sequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerũ cura, hilaritati & genio suo nimium indulsit, vsque adeò homines præmij spe potius ad virtutem amplectendam, quam ipsamet virtutis pulchritudine accẽduntur. Vnum postremo etiam ei crimẽ datum est, quod tantæ potestatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis suam aliquãdo maiestatem non sine audientium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

MArcellus Pontifex, non obsuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridiè Nonas Maij, anno salutis MDI. nascitur. Quo tempore pater ipsius Ricardus eius prouincię quæsturam magna cum laude gerebat. Quo munere pontifici & prouincialibus gratus, nouẽ annis sub Alexandro VI. functus est. Exstant eiusdem pontificis & Augustini Barbadici Venetiarum principis litteræ plumbo signatæ ad hũc ipsum Ricardum. Illius quidẽ sic: Dilecto filio Thesaurario prouinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, Alexander Papa VI. Huius verò ita Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum, &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconę Apostolico Thesaurario salutem & syncerę deuotionis affectum. Vtrasque ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus, gentr Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senensis, tum Florẽtinæ honestis parentibus ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandram Benciam, sanctissimam fœminam, Fratres verò duos eodem patre, at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum. Hic vir præstantis ingenij, triennio ante eius pontificatum magno fratrum mœrore decessit: Ille quinquẽnio pòst è vita migrauit, quattuor filios superstites relinquens, quorum Herennius egregiæ iudolis iuuenis, patrui virtumte referens, à sudplicibus libellis referendis ponti-

pontifici præstò est. Cæterum Marcellus à prima ætate liberalibus disciplinis patris studio educatus, postquàm adoleuit, Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebant, aliquandiu commoratus, Atque in Academicorum sodalitatem cooptatus, omnium fauorem sibi facilè conciliauit, Ea re breui factum est, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modestia & continentia, vt cum quid non serio, sed per iocum inter amicos paulo liberius fortè ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico conticescerent. Naturæ porrò graui & seueræ, sic illustre ingenium & industriam adiunxit, vt iā inde à primis ipsius annis facilè quis futurū, diuinaret, eum ad summā honoris atque imperij dignitatem esse vēturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologiæ peritissimus (quāquam iudiciariam aueríaretur) Marcellum filium maximum in Dei ecclesia virum euasurum esse pro certo sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarū cursu, qui tum erat, quum puer nasceretur, ex eorum coniunctione summā ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur, cui quidē persuasioni posteà Marcellus indulgens quum post multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur, constanter recusauit per iocum nolle se, dictans longè clariorem status conditionem, quam sibi astra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire. Postquam Senis discessit, vbi honesto otio, ac litteris aliquādiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem suum pontificem maximum recens creatum, Christianorum omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit, quo cum Ricardus pater in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quędam ad rectā astrologiæ cognitionē communicauit. Pōtifex Marcello iniūxit, vt ad patrem reuersus eum suo nomine ad Tabularum Astronomicarum, quæ anni rectam cursus rationem respicerent perfectionem solicitaret. Eam rem pontificis iussu Ricardus confectam, Macello Romam redire iussu pontifici misit. Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi ... Datarij contubernio aliquandiu permansit. Lacrimabili vrbis casu in patriam profectus, rebus compositis Romam rediit, vbi scriptor Apostolicus factus, Alexandrum Farnesium Cardinalem, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugū castrique subsistētem, & Canini frequēter se adeunte, ob Astrologiæ artis peritiam magno in precio habuerat, assiduus colere cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Constantini Lascaris, & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis caussa non mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primùm vacare cœpit, cui posteà etiam Cardinalis tantum incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus curæ familiari vacauit, sorores honestis matrimoniis nuptui tradidit. Clemente VII. mortuo, quum Alexander Farnesius Pauli tertij nomine pontificatū obtinuisset, Romā quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea cardinalis & ipse fuit, comitatu rediit, à pontifice benignè susceptus. Qui cum pōtificatus initio Alexādrum Farnesium nepotem in Diaconorum Cardinalium numerum allegisset, & viris vndique conquisitis, quorū mores anteacta vita probasset, quosque puero coalescenti & adhuc tenero quasi vitæ specimen quoddam conspiciendos proponerat, quo iis quasi septa claustris lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribendis vteretur: Erat enim Paulus pontifex ingeniorum æstimator acerrimus. Quod munus maxima cū integritatis, prudentia, & dexteritatis opinione ita gessit, vt omnibus, qui Reipublicæ administrandæ cæteris aptiores videbātur, vnus ipse omnium iudicio pręstare putaretur. Quare cum Alexander Cardinalis in partem reipublicæ à prudentissimo sene esset assumptus, ne in tam tenera ætate statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consiliis & curis adolescēti assiduus esset, præsto esse voluit, erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & in iisdem cōficiendis expeditus. Quem tum etiā indies magis magisq; gratia sua & fauore crescētem, pontifex protonotariorū uumero adscripsit, & eum ad Cæsarem vxoris obitum mœstum in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farnesio ire iussit. At non longè pòst, quo maiore apud nepotē sedis Apostolicæ iā negociis præpositum, & in Galliam de maxi

maximis grauissimarum rerum negotiis legatum cum dignitate esset, Neocastrensem designauit episcopum. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli consilio & viribus non digna videbatur. Firmata iã ætate, quum ad Imperatorem Cæsarẽ Carolum quintum Augustum Cardinalis Farnesius legationis munere fungeretur, eidẽ Marcellus, qui pontificis nuntius esset, comes est datus. Vbi à pontifice frequenti Senatu, summo cum verborum honore commendatus, absens in Belgis XIIII. Kalendas Ianuarij anno salutis MDXXXIX. Cardinalis presbyter tituli sancti Crucis in Hierusalem renuntiatur: & quum Reipublicæ caussa Alexandrum Cardinalem, non ita multò pòst Romam reuerti opus esset, Pontifice de more in senatu referente, summo patrum consensu placuit, vt is apud Cæsarem legati munus pro Farnesio obiret. Romam demum reuersus, Regiensem episcopatum obtinuit. Paulum III. prudentia & dexteritate sua adeò sibi diuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia pontifex sine eius consilio nunquã transfigeret, ratus non alium quemquam, cui crederet, magis toto in senatu habere se posse. Tridenti generali patrum concilio indicto, quum more maiorũ Apostolicæ sedis Legati eò mittendi essent, ipse potissimum delectus est, cum collegis Ioanne Maria de Monte episcopo Prænestino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Cosmedin, qui summi pontificis nomine Concilio præessent. In qua synodo Marcelli maximè virtus, & eximia in pontificia potestate & auctoritate tuenda libertas enituit. Nam quũ Carolus V. Imperator priuatorum commodorum (vt fama erat) caussa Tridentini Cõcilij translationem, quam ex pontificis auctoritate legati adornabãt, ægrè ferret, Marcellusque in ea re ab eo dissensisset, quod Cæsaris voluntatem Romanæ sedis dignitati aduersari videret, à Cæsaris ministris interpellatus, neque minis, neq; precibus à sententia dimoueri potuit: ea re Cæsari inuisus quum grauiora eius verba sibi relata audiuisset, Cæsarem quidẽ in corpus sæuire in animam verò suam nihil ei iuris esse, respondit. Cæterùm eius facta, Dei iudicio reseruari, qui vnicuique iuxta merita sua esset tributurus. Tridentini verò concilij Bononiam translationi operã suam præstitit, mansitque aliquandiu Bononiæ in ea synhodo, vbi Reipub. christianæ administrationi deditus, ab omnibus quasi aliquando pontifex maximus futurus obseruabatur. Inde suspenso Concilio Romam quum reuerti cõstituisset, Ioãnes Maria Cardinalis de monte, alter concilii legatus, eum rogauit, vt à Pontifice ad vitæ suæ sustentationem Bononiensem legationem sibi impetraret. Id Marcellus annuit. In via põtificis diploma suscepit, quo eum inscium eadem legatione honestatũ, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, rectà Romam contẽdit, tantumque apud pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipsa ab se ad cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locũ iisdem Cardinalis Iulius III. vocatus, quo cũ arctissimæ amicitiæ nexu coniunctus erat, pontifex factus esset, absens (cõclaue enim aduersa valet conflictatus exierat) primũ per nuntiũ ei gratulatus est, mox viribus parumper recuperatis, cùm vrbe egredi ad salubriora loca medicorum consilio statuisset, se sellæ impositum ad Pontificem deferri curauit. Quo cum longum sermonem institués, eum tot colloquiorum, quæ de communi Ecclesię vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem concilij legatione fungeretur, habuisset admonuit, vt quum ipsum Deus Opt. Max. vicarium suum delegisset, modò in potestate sua esse cognosceret, pia illa desideria exequi posse, enixeque eum rogauit, vt nulla neq; propinquorum, neq; aliarum personarum ratione habita, se à sanctis institutis permitteret, deiici, summi sacerdotij & apparentis felicitatis honor breui transigi: mucietam, pileum, soleas purpureas, stolam lineam, tunicã sericeam, breui consumi, quæ haud ita multò pòst cum corpore ipso vermium domicilium futura essent: benefactorum verò pręter æternę vitę præmium, quàm diuturnam memoriam in benedictione hominum transmitti. His & similbus affectuosè dictis pontifici lacrymas excussit. Eum deinde sæpè vetustę inter eos amicitiæ iure & officij sui memor, vbi occasio sese obtulit, modestè admonuit. Qui demũ cùm fratris & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipsum Balduinum Camertium ducem crearet, eosq; populos

pulos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse verò se id facturum initio constanter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiã summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus verò, ne pontifex exigui animi propinquorum suggestionibus tandẽ succumberet, eidem petenti consilium dedit, quò lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quam legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent, iurarent. Donationem verò necessariò factam, non antè validam censeri, quam duorũ aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessisset: atq; hac ratione se õnes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerent. Postremò cùm Iulius III. propinquorũ importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exsequi constituisset, ac Cardinale quodam internuntio, eidẽ valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rẽ verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta verò aliis aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio præuenirentur, insinuauit, & quum ipse ex Vrbe ob infirmitatem discessurus esset, eos monuit, ne pontifici de ea re referenti assentirent, quam ipse tantoperè dissuasisset. Vrbe excedens Eugubium in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatum gerebat, deinde ad Montem Fanum oppidum aëris salubritate cõspicuum profectus est. Cæterùm Iulio breui vita functo ex eo oppido Romam ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primũ in lucem editus fuisset. In via Perusiæ, in monasterio Monachorum Cassinatium S. Petri pernoctauit. Quem honoris ergo vrbis prætor Michael Turrianus episcopus Cenetensis, vir probitate insignis cõueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitiis sermone inter multa, eiusmodi verba se audisse narrauit: Fierín etũc posse, vt nostris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ Ecclesiæ concederetur, qui veteres illos sanctos pontifices martyrij, doctrinæ, & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario conuenirent. Multa in eam sententiam verba addens, quæ eius bene affectum animum aperirent. Conclaui instituto, nõ diu partes de nouo põtifice deligendo cũctati, sed omnium, qui tum nouẽ & triginta in Vaticanum comitium conuenerunt, votis, Ranutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragãtibus, decimo octauo vacantis sedis die, v. Idus Aprilis, anno salutis MDLV. Pontifex maximus renuntiatus est: postridie episcopus in palatij sacello ab Ostiensi pontifice (is fuit Cardinalis Neapolitanus, posteà ei in pontificatu successor) prisco ritu inauguratus, eodem die in Basilica Vaticana sine solemni pompa ac cęremonia, quum festa Paschalia instarent, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorum primo redimitus, insignia me etiã propè adstante, & cuncta accuratè contemplante accepit, magna omniũ exspectatione, maiore spe: præfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina, sic vt ipsius vita omnium censura haberi posset. Inito pontificatu quum à Cardinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet, quo iuramento obligaretur, certum tantũ nnmerum Cardinalium esse creaturum. Id facere recusauit, affirmans se id opere præstiturum, verbis nolle. Cardinalem Mãtuanum, qui ei in sacris assistebat lõgo sermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit: se procul dubio scire optimum esse pauca dicere, multa verò præstare: ipsum autẽ ea ratione multa polliceri, vt iis verbis fidem suam obligaret, quod si aliquãdo mali dæmonis impulsu ab rectè cœptis desisteret, secum ipse postea ita cogitaret & diceret, Quàm iustè de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus cõqueri potest, & pontificatu indignũ iudicare, postquam apertè cognouit verba & actiones meas præteritas adumbratas, fuco & fallaciis plenas, nec ex bona radice ortas fuisse? statim verò oratores Cæsaris & Gallorum regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de iis, quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdẽ certiores facerent, vt in pace ineunda consentirent, quod si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoque ad eos hortãdos profecturus esset. Quũ verò orator regis Hispania-

rum veniam pro quodam nobilissimo Romanorum homicidij peteret, respondit. Se pôtificatum ab homicidij absolutione auspicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam, quæ inuiolata ad rectam iuris administrationem obseruarent, scripto mandauit. Audiendis iis, qui negotiorum causa aderant, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores se salutatū de more venientes, in posterum domi se continere, & parum necessario salutandi officio omisso muneri suo studiosè vacare iussit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem: quodque his & temporibus, & moribus nouum est: duos paruulos Alexandri fratris filios Ricardum & Herenniū, quos ipse in vrbe educabat, à nemine salutari, rarò etiam in publicum prodire, præterquã ad sacra passus est: eos verò sericeis vestib⁹ indutos modestię admonẽdos curauit, nec breui eo tempore quo pontifex fuit, illos vnquam vidit: Interpellatus an in palatiū ex priuatis ædibus introducendi essent, respondit: Quid illis cum palatio, eorum fortè id patrimoniúmne esse censetis? Tria, quæ obtinebat sacerdotia, Crispo & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Frãcisco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononiensem, quam sedulò petierat, non concessit, ne magis Cęsarianis, quã Gallis fauere videretur, inter quos tãquam communis pater medium se gerere, & pacem, qua tandẽ ratione posset, componere constituerat; cùm Tridentinus inter Cæsaris partes princeps haberetur, ei tamen ipsius legationis loco, aliquot Cardinalium Mantuani præsertim consilio & impulsu, decem aureorum millia largitus est, quo eius labores & expensas in cõcilio Tridentino factas, aliqua ex parte subleuaret. Decreuerat enim legationes omnes biennales tantum esse. Quo temporis spatio Bononiensis legatio eam pecuniæ summam reddere sciebat. Multa & magna ad Apostolicæ sedis decus penè obscuratum, instaurandum meditatum fuisse, ferebatur ab iis, qui quum adhuc Cardinalis esset, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium particeps. Inter quæ illud præcipuum, quòd fratri liberisq; suis tantum elargiri, quantum singuli è nobilitate homines in redditibus haberent, decreuerat, nec vltra priuatorum ciuium cõditionem se efferre passurus erat, non ad principatum & dignitates euehi, ne assem quidẽ de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium Cardinalium sentẽtia, eos auferre permissuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus senatus in Patriciorum numerū adscriberet, summū id honoris gen⁹, quo eos honestaret, esse reputans: omnem ecclesiasticam iurisdictionem viris profanis, & nullis sacris initiatis demandare cogitauerat. Illud subinde sæpè in ore habebat, sanctitati ecclesiasticæ turpissimum esse, eos qui Sacerdotiis ad curam animarum spectantibus præfecti essent, à suis gregibus pascendis abesse, neque se eos Romæ, aut vsquam versari, nisi Sacerdotiis abdicatis, bonisque pastoribus commissis, permissurum. Decreuerat item, eiectis ex aulico ministerio cunctis indignis, se neminem in Palatinis, nisi qui frugi & honestis moribus esset, cuiusque opera foret necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum caussam esse, & ipsum pessimum esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum pontificum Sportulas, in modicam quãdam pecuniarum summam iam vix pontificatum adeptus, contraxerat. Collegium Cardinalium supra omnia exornare constituerat, neque quenquam prętereà in eorum numerum lege veteri repetita, sine omnium consensu legere, quæsitis quoque in eorum lectionibus summorum virorum testimoniis. Quanquam autem illud in ore habuerit, se vectigalia, atque onera publica, per superiores principes imposita, vel aboliturum, vel ad modestã quandam rationem redacturum, initio tamen pontificatus ærario exhausto, & magno ære alieno insuper contracto, coactus est præter animi sui sententiam propositū mutare, & subsidium illud triennale trecentorum millium aureorum à Paulo tertio indictum continuare, quod tempus præscriptum exactum esset, quo in maximis Romanæ Ecclesię necessitatibus subleuari posset. Sedis enim Apostolicæ stabiles redditus sunt CL. millia aureorum, ex hoc subsidio reliqui, & triginta millia qui censibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem redditũum congregationum regularium, ac vigesimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum sustentationi addicere decre-

decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Ecclesiæ soluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel tollendis constituerat, ocyssimè exsequi. Id vt facilius faceret, se neque bella gesturum, neque insanis substructionibus vacaturum, aut pronpinquis suis principatus empturum, publicè profess' est. Qua parsimonia illud sibi certò persuadebat, breui ecclesiam Romanã ære alieno liberaturũ. Quũ aliquando eius mensæ cochlear, & alia instrumenta aurea apposita essent, argentea sufficere dixit: clibanum pro argẽteo ęreum voluit, & ex ijs pecunias vsibus Apostolicæ sedis conflari iussit. Ferunt ipsum in animo habuisse, Parmę statum mutare, Camerinoque Farnesiis restituto eam vrbem tum nũtantem Ecclesiæ reddere. Senarum libertatem maximè desiderabat. Rebus cõpositis viros militares, ac prorsus omnem militiã à se abigere, & in Ecclesiasticæ ditionis limitibus procul ab vrbe ad ipsos tuendos fines constituere voluisse, fama est: eundemque aliquando cogitâsse, de ipsis etiã Germanis corporis custodibus exauctorandis, illud sæpè repetens, multos principes salutari signo crucis potiùs quàm armis aduersus hostes defensos: Pontificem verò Maximum, qui pro Christo vniuersam Ecclesiã gubernaret, scutis aut gladiis indigere. Vnde satius esse ipsum ab impiis & sceleratis, si casus ita tulisset, occidi, quàm reipublicæ Christianæ tam indecorum præbere exemplum. Religionis Christianæ dissidiis, & his, quæ nunc vigent, hæresibus, valdè angebatur, & procul dubio, si vixisset, omnem operam suam & studiũ in eo collocasset, vt sublato schismate omnes ad concordiam redigeret, vel generali Cõcilio, quod semper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctissimam hanc eius mentem, ego non aliis referentibus, sed ex familiaribus sermonibus inter nos habitis, dum Cardinalis esset, optimè noui: me enim multum dilexisse visus est. Amicitias nanque, quas iã inde ab vsq; adolescentia coluit, constãter vsque ad ipsum pontificatũ maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus vltrò etiam accitis. Doctos quoque & graues viros dilexit in primis, eorumque familiaritate iucundissimè vtebatur, quos cõsilio opera & facultatibus aliquando subleuauit: in his Guilielmũ Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modò solius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi suæ humanissimè aluit: cibi ac vini parcissimus fuit, eaque simplicitate, qua priuatus quum esset, edebat, habebatq; siue publicè, siue priuatim conuiuaretur, Anagnostem in mensa, qui sacros libros, aut sanctorum patrum scripta legeret. Post longum in prandio silentium recordatus aliquãdo ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo est miserabilior, conditione eius nulla miserior. Totius enim vitæ lætitia, & felicitas amaritudo est, Cathedra Romani põtificis est spinosa, iter vndique cõsertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robustissimos premat & cõfringat humeros: manu mensam percutiẽs, dixit: Non video, quomodo, qui locum hunc altissimum tenẽt, saluari possint. Valetudine fuit nõ satis prospera, honesto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, statura procerus, corpore gracili, capillo subrufo, superciliis disparibus, atque altero paulò eminentiore. Fuit modestus, quietus, temperatus, pro censu liberalis, eleemosynis largus, in incessu & motu grauis, & quanquam rarus in risu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa complectar, in quo magnũ sanctitatis specimen, in tam corrupto sæculo maximè relucebat, qui nobis non suo vllo damno, sed nostro maximè tam citò fuerit ereptus, maiore profectò nostra & reipub. Christianæ iactura, quàm vllo suo detrimento. fuisset enim si quisquam alius Christianę reipub. necessarius pontifex, miseris hisce & calamitosissimis tẽmporibus. Quum satis (vt dixi) firmis non esset viribus, & propterea ãno superiori diù etiam febre laborasset, corpore quoque tam comitiorum incommodis, quàm obeũdis publicis muneribus, quę vetere Christiani populi instituto, annuis Dominici cruciatus & Resurrectionis diebus per maximũ pontificẽ fieri consueuerunt, fatigato, duodecimo põtificatus die grauius è pituita & nõ leui febre decubuit. Postridie sanguine emisso, febris quidem remissior fuit, verùm corporis vires imminutæ: visus tamen est per aliquot dies cõualescere, quibus diebus semper aliquid per familiares egit. IIII. Kalend. Maij, quum melius se habere videretur, Vrbinatum, III. Kalend. Ferrariensium Duces: item

camerariū, Guisium, Farnesium, & Estensem cardinales audiuit. De Farnesio dixit se operā daturū, vt intelligeret familię suę beneficio Paulum III. in se reuixisse. Nocte sequenti haud multum quieuit. Pridiè kalend. hora duodecima apoplexia correptus, omnes paulatim sensus amisit, & hora septima noctis sequentis, quę Kalend. Maij præcedit, secundo & vigesimo pōtificatus die, vitæ anno quinto & quinquagesimo minùs sex diebus, maximo sui apud omnes bonos desiderio relicto, rebus humanis exemptus est, insigni hominum concursu, cōmunem iacturam dolentiū ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatū, tenui pompa canonicorum humeris in Vaticanā Basilicam delatum, marmoreo conditum est monumento. Vacauit tum sedes dies XXII. De eo verè Virgilianum illud carmē dici potest.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque vltra Esse sinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

232. Pō. PAVLO IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Cāpaniæ fuit, quattuor Romanorum pōtificum natalibus anteà celebris. Maiores ex Germania clarissimo sanguine ortos, Pisis primùm, deinde Neapoli consedisse fama est. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius inter Neapolitanos proceres insignis, ab vxore Victoria Camponesca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad XVIIJ. ab Aquila vrbe lapidem mare versus sitam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures verò fœminas, quæ clarissimis viris in matrimonium datæ sunt, suscepit: harum vna religiosa virgo monasterij virginum Neapoli mulier sancta existimata est. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonsus Montorij comes: alter Paulus ipse, Ioannes Petrus ante pontificatum vocatus: qui in lucem editus est in Hirpinis, vico, cui nomen est sancti Angeli de scala, prope furcas caudinas, septimo à Beneuento lapide, v. Kalend. Iulij, anno salutis MCCCCLXXVI. A teneris annis ingenium ad bonas artes, sacræ ac religiosæ vitæ institutum, propensum præsetulit. Ea re cùm Prædicatorum monasteriū, eius ordinis religionem professurus petijsset, ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffisis, vix inde abduci potuit, sed tandem eorum monitis cedens, ad studia, quibus antea vacauerat, denuò totus conuersus, ingenium exquisito litterarum delectu gnauiter instruxit. Omnium porrò disciplinarum, & præsertim sacrarum litterarum, linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratę cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiūxit. Romam adolescens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiusdem propinqui, qui tum temporis amplissimi ordinis virtute atque existimatione princeps & erat, & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera & commendatione à Iulio secundo primis pontificatus mensibus episcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multò pòst legatus est, vt Ferdinandum regem catholicum ex Hispania eò venientem, Apostolicæ sedis nomine susciperet. Cuius reges tunc primùm gratiam promeruit. Aliquot annis pòst Apostolicę sedis nuncius in Angliam ad colligendum sancti Petri vectigal à Leone X. missus, triennio in ea insula mansit. Inde per Oceanum in Hispaniam ad aulam Ferdinandi catholici Hispaniarum regis se conferens, à prudentissimo rege, qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad consilia est admissus, & maximi sacelli Regij sacerdotis, quem magnum capellanum vocant, vicarius electus. Quo mortuo apud

apud eius nepotem Carolum Hispaniarum Regem, & posteà Imperatorem eadem munera aliquandiu sustinuit. Mansit in Hispania annos circiter octo, quo tempore linguam Hispanicam perinde ac Italicam hausit. Ab Hadriano VI. qui Leoni X. successerat, quo cum ob morum similitudinē vetus ei intercesserat in Hispania consuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro sanctitate illustri euocatus inter eos patres relatus est, quorum opera & consilio pōtifex in ecclesiastica morum censura, & instaurandis Christianæ disciplinæ legibus, ad restringendam solutam sacerdotum vitam, sanctioremque gerendi summi pontificatus rationem, quas omnino cogitabat, vteretur, apud quē tanta auctoritate & gratia valuit, vt si diutiùs vixisset, eum procul dubio in amplissimorum patrum ordinē adsciturus fuisse videretur. Insequentibus posteà annis, Hadriano sexto infectis reb⁹ è vita sublato, sedente Clemente septimo, quum eum Cæsar Carolus Quintus episcopatu Brundusino ornare voluisset, non tātum recens oblatum sacerdotium vetere longè opulētius recusauit, sed etiam quod iam obtinebat, spontè pontifici dimisit, sibique sub monte Pincio longè ab hominū cōspectu recto vitę instituto, modicis ędibus, neque ædificio, neque amœnitate conspicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarū cura penitùs se auertit. quo in loco sacris assiduè intentus literis, religiosè aliquot annos egit, nouamque clericorum regularium congregationem instituit, paupertatis, castitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religiosorum, ante arā maximam Basilicæ Vaticanæ solemni cæremonia nūcupatis. Cuius pij instituti socij primi fuêre Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir sanctus, Bonifacius Collensis Alexādrinus, Paulus cōsiliarius Romanus. Eam vitæ formā Clemens VII. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite passus est, commotus, Roma discedens, Veronæ aliquandiu apud Ioannē Matthęū Gibertum Veronensem episcopum, inter sui ordinis homines clarissimum, in remotos episcoporum Nazarenis hortos secessit: deinde quietioris illius sanctiorisq; vitæ desiderio rursum accensus, Venetias cōmigrauit, vbi longo tempore moratus, ibidem religiosorum & morū sanctitate sibi commendatorum hominum maiore conuentu coacto, pio religiosi animi decreto, seueriorem vitam cum ijs professus est, & apud ædem sancti Nicolai Tolentinatis nō sine magna sanctitatis & doctrinæ opinione aliquot annis egit, presbyterorum Teatinorum (ita ab episcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorū, in ea ciuitate, in qua summoperè amatus & obseruatus fuit, tum primùm sodalitate instituta. In hoc sacerdotum ab se delectorū cōtubernio adhuc viuēs, à Paulo III. bis per pōtificias literas Romam euocatur, vt eius consilio in morū emendatione, & cōcilij generalis celebratione, quæ pōtifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòst, augusta illa generosi iudicij maturitate facilè superiores pontifices antecedente, nobilissima illa IX. Cardinaliū publicatione, qua anno salutis MDXXXVI. XI kalend. Ianuarij, viros egregios & pręstantissimos ex optimatibus Ecclesiæ vndique conquisitos, in Senatum legit, Cardinalis presbyter tituli S. Clementis designatus, maximam dignitatem, nullū ambitiosi animi signum promens suscepit: Episcopatum verò, quem antè spontè dimisit, paulò pòst iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, aliis sanctissimū virum relicto quietioris vitæ instituto ad reipublicæ fluctus se vocari passum, summis laudibus extollentibus: alijs contra id factum accusantibus. Ipse tamen collato honore in obeundis senatoriis muneribus intentus, ita doctrinę ac sanctitatis fama fruebatur, vt obloquētium sententiam facilè eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis studio, & optimis moribus, multam eruditionem, præexcellentem sacrarum literarū notitiam, facundiam verò insignem in dicēda publicè sententia & omni sermone libertatem addiderat. Animo adeò constans & fortis, vt personæ suæ vbiq; bene memor, nec minis, nec precibus à dicta semel sententia recederet. Si quid à Romanis Pōtificibus Paulo & Iulio, sub quibus Cardinalem gessit, fortè referretur, quod nō ita ex Apostolicę sedis (cuius vnius commodum ante omnia propositum sibi habere dicebat) dignitate esse cēseret, vel cōsilio aberat, vel si interesset, nō assentiebat. Cuius rei plura, & maximè memorabilia exempla exstant. Pontifice Paulo III. auctor imprimis fuit, vt san-

ctæ inquisitionis admodum necessariũ tribunal, præstãtissimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romæ institueretur, qui inquirẽdis damnandisq; hæreticis summa cum potestate præessent, latius iam per totam Italiã serpẽte Lutherana hæresi, cuius labe non profanos modò, sed & religiosorum hominũ multos polluerat. Qua ratione factum est, vt membris ægrotis aut sanatis, aut si sanari nõ possent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propiora erant, paulatim salutaribus remediis adhibitis, pristinę in Italia sanitati restituerentur. Cęterùm quum tam in inquisitionis munere, cui ipse præ cæteris delectus fuit obeundo, quàm aliis rebus ab se gestis adeò seuerè ageret, vt multos homines offẽdere videretur (eiusmodi porrò vitę institutum Christianam seueritatẽ appellare solebat) magnum sibi aulicorum hominũ odium cõtraxit, qui seueritatem & rectam eius mentẽ asperitatem interpretabantur. Illud certè constanti omnium hominũ fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, sed nimis seueri ingenij & in propositi sentẽtia permanẽtis animi opinione vixisse, eóque ingenio hominũ studia promereri nesciebat. A Paulo III. ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Mariæ Trãstiberim, episcopus primũ Albanus, deinde Sabinus, Archiepiscopusque Neapolitanus factus est: postea Iulio III. Tusculanam, & nouissimè Ostiensem obtinuit Ecclesiã. Mortuo Marcello, apud quem summum gratię & dignitatis locum obtinuerat, x. Kalend. Iunij die Ascensionis Comitiis in Vaticano habitis post nõ longas quidẽ, sed acerrimas comitiales cõtentiones, aliquot ex collegio patribus Cæsarianæ factionis vehemẽter repugnantibus, tandem Alexandro Farnesio, qui ei studebat, præualẽte, IIII. & XL. patrũ suffragiis Romanus Pontifex quũ esset sui ordinis princeps, annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum sibi à Farnesiis collatorum memor, assumpto proximo die Dominico maiorum more ante Basilicam Vaticanam coronatus est, magna & vniuersali hominum, qui eius seueritatem timebant, mœstitia. Quod à nonnullis futurarum rerum, luctuosique graui bello põtificatus triste omen iudicatum est. Ciuitas enim paulò liberius viuere, præsertim proximis sub Iulio tertio annis, quum solita esset, seuerũ & acre hominis ingeniũ timebat, cuius anteactam vitam communi hominũ viuendi rationi cõtrariã nouerat: quam aduersam de se opinionem ipse pontificatus initio auertere studẽs, certis quibusdam Cardinalibus vltrò etiam non rogatus pollicitus est, se nihil omninò in vrbe nouaturum, sed veteri instituto cuncta moderaturum. Timentibus verò seueram reformationẽ vetus illud vsurpauit: Vxorem non habentes sæpè verberant. Profusis deinde sumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad sanctum Marcum, ad sinistrã tollendam suspicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ signa dedit, & cùm in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorẽ studuit promereri. Rogatus quãnã ratione ipse & fratris filij victuri essent, munificè respõdit, & largè more principũ, quod re egregiè præstitit: Nam pecunię minimè cupidus, clericatus, secretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberalissimè donauit. Omnibus Christianorum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rerũpublicarũ oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Christiano more Romam venerant, publicis in consistoriis admissis, ingeniũ rursus secutus, ad ea quę deprauata sibi videbantur, emendanda conuersus, totus ad tollendos ausus, quos superiorum temporum negligẽtia pepererat, incubuit, vt hac saltem ratione Lutheranorum voces contra Romanam curiam obloquentium retunderet. Multa igitur summa seueritatis edicta proposuit, quæ ad dissolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebant. Ob eam caussam multis inuisus, quanquam pleraque egregio principe digna ageret, non tam ea grata esse poterant, quàm contrà, odiosa si qua fortasse secus fecisset. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus & oneribus, à superioribus pontificibus extra ordinẽ impositis, sed ærario inani mentem mutare coactus est, ne grauiora indicere postea cogeretur. Edito decreto prædia & bona ecclesiarũ malè & simoniacè alienata, quæ à multis aut occupata, aut temerè empta fuerãt, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota

tota ecclesiastica ditione sparsos & passim Christianis nullis penè distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim conclusit, & ad eorū auaritiā, cuius vitij infamia gēs illa in primis laborat, coërcēdam eorum vsuris modum imposuit, foenus à centesima ad quinquagesimam reduxit, crocei coloris pileū, quo internoſci possent, ferre coëgit: mercaturam cunctarū rerum, quę victui humano necessariæ sunt, omne cum Christianis commercium, stabilia bona possidere iis prohibuit: Christianos quoque quicquam eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, pręter vnam in singulis ciuitatib' ipsos habere vetuit, manente nihilominus ac si plures essent catechumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusque exactionibus abrogatis semel cunctis priuilegiis, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij, quæ nunquam probauerat decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consiliis vtebatur, in carcerem coniectis, Vrbis pręfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò ante interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militię perpetuò operam dederat, Cardinalem & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimùm opera vtebatur: hic rerum summæ præerat. Osio antiquo familiari Datario declarato, datariatus redditus suspendit, eumque seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarū quarumlibet rerum, quæ cō cessione parùm dignæ viderentur, compositionibus acciperet, quousque à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mādauit, corrigerentur, quem sibi persuasisset, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorū hominum Theologorum, iurisque pontificij consultorum deliberationes habuit, quærēs, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocātur, legitimę essent, & à sponte offerentibus pecuniæ licitò capi possent. Dum omniū sententias audit, grauiter aliquando in eos inuectus est, qui accipiēdas probarent, ab omni auaritia alienum animum præseferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales inter secūdi gradus affines, aut rarò, aut non concessit. Publica sanctione cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum concesserant, quæ bona redditusque Ecclesiarum minuerent, sustulit. Superiorum pontificum decreta de annatis & quindenniis cōfirmauit, ad eorundem solutionem, quæ controuersa erāt, exposuit, quorum causas Cardinalibus Sarraceno & Meniancllo, exsequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicum libellorum magistro commiserat. Poenitentiarię officium, item Cleri statum, tam in vestitu quàm victu, emendari abusibus sublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter sacerdotiorū candidatos, quorum āteacta vita non probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranensem, Rebibam, Reumanum Cardinales, & Franciscum episcopum Gebenensem Datariū. Ambientium sacerdotia fraudes redarguit: lenones & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis poenis coërcuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ menstruæ vsuræ persoluerētur, pręter eas, quę ex officijs Romanę curiæ capiuntur, vti funebres edicto prohibuit. Eum senatus principem, quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principē locum inter agentes Romæ episcopos Cardinales obtineret. Seuerissimum promulgauit edictum in eos, qui sanctissimā Trinitatem, Iesu Christi Domini nostri diuinitatē, eius ex sancto Spiritu cōceptum, pro humani generis salute mortem, beatissimæque Virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarentur. Thomā Cromerū Archiepiscopū Cantuariēsem hæreticū, auctorib' Philippo & Maria Anglorū regibus, sacerdotio priuauit, & puniri more maiorū iussit, qui pertinax in Anglia cōbustus est. Osium eundē, quē supplicibus libellis (vt dixi) subnotandis, summæque consiliorū omniū præfecerat, & episcopatu demū Reatino exornarat morū rusticitate, grauiorique eius ingenio suboffensus, propinquorū [illegible] pōtificis,

quos negligebat relationibus petitũ, gratia in odium versa, posteà in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis, & senatoriã in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes & priuilegia à superioribus pontificibus concessa, liberaliter auxit & confirmauit. Tiburq; Cardinali Estẽse ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam vrbis annonæ penuriam triginta millium aureorum censum instituit, cuius fidei iussioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebeculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extra vrbem tãtùm exigi voluit. Quod tamẽ necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorũ ditionis ecclesiasticæ Toparchias posteà produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot verò beneficiis populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solemni decreto statuam ei in Capitolio marmoream, quã ipse potiùs quàm æneam optauerat, antiquorũ more erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per vices perpetui corporis custodes, nouo exemplo essent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è suis (vt fama est) Neapolitanorum quoque & Florentinorum exsulum, qui primarij ciues erant, consiliis à pristina mente deductos, quum ob quasdam suspiciones (vitæ enim & auctoritati suæ insidiari ab iis sibi persuasum fuerat) multos repente in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gallorũ & Heluetiorum siue Rhetorum præsidiis in Italiam euocatis, bellum graue cũ Philippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipse iam pridem Hispanorum nomẽ, quippe qui vrbe direpta & incensa sacrosancti Pontificis maiestatem violauerãt, Italiam seruitio oppressam tenebant. His addebãtur priuatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hispaniarum versaretur, in cãcellariatus cuiusdam petitione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges præteritus fuisset. Itaque eius rebellionis tempore, quo Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæstionem religionis more Hispaniensi in regno instituere conantem, multis seditionibus & tumultibus fatigatam, ab eo consilio desistere coëgerunt, mediis armorum fragoribus, ipse Paulum tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse dicebatur, suam suorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ consilia prudentissimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate & solicitudine laudata, tãquã parum tempori opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot ãnis anteà à Paulo tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, possessione diu exclusus à regni prorege fuerat, tanquam Gallicarũ nimis partium studioso. Pontifex igitur factus, ab iisdem, quos supra memoraui, ad bellum Cæsarianis inferẽdum solicitabatur, qui à latere eius nunquam discedẽtes, eum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempusque venisse, quo Ecclesiæ iniurias, seseque vlcisceretur, affirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege non ita bene de iis merito, ad se defecturos; & cũcta facilia futura, Gallico rege belli socio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadẽtes. Nec cunctata fortuna illudere rebus humanis solita, facilè præbuit occasionem, qua & bellum legitimè posset ipse Pontifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adsciscere. Per id tempus Carolus Sfortia ex comitibus sanctæ Florę Longobardiæ Prior, qui Francorum regi Henrico bello Senensi merebat, à Cæsarianis cum fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: duas is ab se possessas triremes ex Gallia discedens in portu Massiliensi reliquerat. Quarũ præfecti Philippi Vicouarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cęsarianę factionis studiosi clientela esset, parùm Rex credens, eo sua auctoritate remoto, illarum custodiam Nicolao Alamanno exsuli Florentino commisit. Is cum triremibus in insulam Corsicam venerat. Id Prior iam liber factus cognoscẽs, regem Henricum per litteras rogauit, vt triremibus restitutis solita sibi stipendia continuaret. Annuit Rex, Alamannoq; iussit,

ſit, vt Centũcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud ſanctę Floræ oppidum altero pede debilis manebat. Quo caſu impeditus, datis ad Alamannum litteris, iuſſit vt triremes Alexandro fratri Cameræ Apoſtolicæ clerico traderet, qui ſuum ibidem aduentum exſpectaret: Alexander Centumcellas cõcitus abiens, triremes Alamanno, eas ſibi Priore abſente reddere recuſanti, vi eripuit, nihil veritus, quòd in eccleſiaſticæ ditionis ſtatione eſſent. Alamannus imprudenti conſilio dimiſſus, apud Petrum Capuanum Centumcellenſis arcis Prçfectum Alexandrum detulit, vim ſibi ab eo intentatam querens. Præfectus Alexandrum rogauit, ne eius nauibus inſcio Pontifice eductis, portum & pontificis maieſtatem violare videretur, permitteret ſe de eis ante pontificis miniſtros monere. Id Ioannes Franciſcus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & conſiliorum princeps, qui per eos dies à Cæſare redierat, Alexandri citiſſimis literis intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem põtificis fratris filium, rebus adhuc Cæſaris fauẽtem, rem extenuando egit, vt literis ad Præfectum Cẽtumcellenſem datis, iuberet, ne ſe in regiorum miniſtrorum controuerſijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portũ exiit. Intereà literis prçfecti Centũcellenſis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæſaris rebus parum æquum defertur. Is confeſtim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander ſentiens, iam liber, & ob res geſtas Frãcorum fidei diffiſus, Caietã primùm, mox Neapolim abnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardo Mendocio, & principe Auriæ claſſis Hiſpaniæ præfecto exceptus. Tum regij miniſtri Romæ apud pontificem queſti. Comes verò patrui iram veritus, ſe à Lotino perſuaſum querebatur. Pontifex ſuſpicatus non abſque Camerarij voluntate, vel ſaltem cõuenientia id factum fuiſſe, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quòd Montorij Comitem ad id induxiſſe videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & ſimultatum origo manauit, quas pontifex aliquot diebus pòſt auxit, quum à Cardinale Burgenſe ei renunciatũ eſſet, quoſdam Cęſareę factionis proceres, modò apud cardinalẽ Camerarium, modò apud Marcum Antonium Columnam clãdeſtina colloquia contra ipſum, eius maieſtatem & auctoritatem habere, quodq; ipſe Lotinus Cardinalis familiariſſimus ſtatim à comitiis ad Cæſarem miſſus eſſet, qui cùm de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæſari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, ſiue quod ita re comperiſſet, ſeu ira concitus, corporis cuſtodia aucta, & aliquot cohortibus conſcriptis, Cardinalem Camerarium, & paulò poſt Abbatem Breſignum Hiſpanum ad vrbem à Cæſare redeuntem Bononiæ captũ, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Colũnam etiam in cuſtodia habuit, omnium quidem rerum, quas in ſe patratas fuiſſe dicebat, ignarum. Eum verò tanquam Columnæ familiæ principem, armis ſtrenuũ, ſpectatũ bello, ne aliquid nouaret veritus, Gabiis Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sfortiam abſentem contumaciæ damnatum, clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Arragonia audiens filiũ Marcum Antonium Columnam ad vrbem venire, binos diuerſis viis nuntios Marinũ verſus miſit, qui filium ne rediret, monerent. Eum Neapolim cõfeſtim profectum Pontifex ad cauſſam dicendam citauit, & ſuſpicionibus indulgens, Iulianum Cæſarinum intra paucos dies, & Aſcaniũ Corneum ſibi ſuſpectos vadibus datis Vrbe diſcedere prohibuit. Triremibus autẽ, quas reddi cardinalis & orator regius Marchio Sariæ procurârat, portui reſtitutis, aliquot Cardinalium precibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibus ne Vrbe exiret datis, pontifex è cuſtodia dimiſit. Marcum Antonium Columnam, quia ad tempus præſcriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Eccleſiaſtico habebat, exuere cogitauit, Ioanna Arragonia matre cum nuru & filiabus vrbe egredi vetitis. Initio anni MDLVI. Pontifex fratris filium Ioannem Carafam Monitorij comitem Eccleſiaſtici exercitus Imperatorem creauit, cuius ſolẽni põpæ prætoriani, & leuis armaturæ põtificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Arragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu ſpecie quod Roberti Strotij vxor eſſet, de-

ceptis portæ custodib' vrbe excessit, id opportunum tempus nacta, quo equites pótificij pompæ comitis occupati erát, qui vbi de sua fuga resciti esset, labore diurno fessi, ipsam insequi vti vsu venit, nequirent. Ea re pontificis ira aucta, qui quæstionibus habitis, Marcum Antonium, & ipsius patrē Ascanium, qui tū Neapoli in custodia detinebatur, anathemate notatos, honore & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiastica obtinebant, diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorum oppida (quod multis durum, & futurorum malorum causa visa est) Ioanni comiti Mótorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorūdem consilio, qui vt alia, ita & hoc persuaserunt: valido & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto atque firmato, posse gẽtem Columnam illis perpetuò excludi, neque in posterum recuperandi facultatē illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuatim possidente habuissent. Capto nanque Paliano, de illius euersione primo decretum, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificisque custodibus prętorianis, & leuis armaturæ equitibus, à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinæ solemni ritu celebratæ interfuit. Per id tempus pótifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montis belli Marchionem, ac Diomedem Carafam ducis filium Marchionem Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Francorum Rex in Italiam amandauerat, vno ex tabellariis occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici Imperij, quos Batalias vocant, priuilegiis auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cæsarianorum timore Palianum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis & Petri Strotij, qui tum Romę aderat consilio, bellica arte munitum fuit, tum quod ea ratione Columnis eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quòd tanquā belli arx aduersus regnum Neapolitanū esset futurum. Per eos dies Henricus Gallorum Rex, cui res Italicas turbari interesse videbatur, Pontificis animum in Cæsarianos incitatū cognoscens, clam per oratores & Cardinales Turnonium & Lotharingiū egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accēsus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæsarem & Regem Francorum se omnino inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitās audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu neglectus esset, admodum ægrè ferens: se solum in periculis à Rege relictum, multum conquerens, atque ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionē Rebibam ad Regem Philippum, & Carolū Carafam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem, verùm armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mandata fuêre, primùm vt pacem inter Reges procuraret, cuius pontifex honorifica & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetrare posset, si quæ Cæsarianorum arma ingruerent, auxilia à Rege, quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace exclusa, quasi ad opem pontifici ferendam, ne ab induciarum fide Hēricus Rex sine causa desiisse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, vrbem maxima cum vicinarum ædium & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidiis per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere, exercitum, cômeatus, & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas litteras Garziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferendum solicitasse, eundem & Ioannem Antonium Tassum magistrū Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quòd ob quasdam suspiciones à pontifice capi iussus esset, fuga salutē quæsiuit à Cæsarianis honorificè susceptus. Ea re publicatis bo-

nis

nis exul factus, frater eius Cardinalis Perusinus in arcē est coniectus. Ferdinādus porrò Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, totus in belli, quod timebat curas, multis conscriptis, & ex statiuis in vnum coactis cohortibus, incubuit. Frequentibus inter nuntiis cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrū Romanum cum epistola ad ducē misit questū iniurias sibi illatas. Dux ea re motus Pirrho Lofredo equiti Neapolitano litteras ad pontificē dedit, quibus pōtificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat, sigillatim aperiens, commemoratis bellorū incommodis, eum ad pacem postremò enixè hortabatur, addens, quòd si breui, quę pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem re scripsit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineūdam hortarentur. Quum verò Paulus rem protraheret, post quindecim dies impetū in fines agri Ecclesiastici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigiis situm, vi cepit. Ea re irritatus pōtifex, Pyrrhum legatū carceri inclusit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam antea pontifici odiosum, quòd portā Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venādi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carafa manè prædixerat. Aucta verò suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum, Fabium Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani cardinalis in Vrbe procuratorem è cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali cæsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensam belli flammā, quę initio facile sopiri posse putabatur, mitioribus consiliis & agendi dexteritate restingueret. Armis autem primùm à Cæsarianis in Ecclesiasticæ ditionis finib⁹ motis (inferre enim quàm excipere apertum bellum maluêre) Pōs coruus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Martinū, Lauici, Præneste, Tibur, Ostia, Neptunum, Alba, Vicus Varronis, mons Fortinus, & totum denique penè Latium in eorum potestatem redactū est. Dux Albæ quæcunque Ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro Ecclesia & futuro pōtifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificiis recepta, pars miserè incēsa, & direptioni exposita eo bello, quod toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetiis in pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infelix Latiū penè totum igne & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio gerūtur, dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoque Columniis restituto, certa firmaque pax constitueretur. Ei rei transigendæ in XL. dies induciæ initæ. Quo tempore dux Albę, qui Philippi regis mētem ad pacem quibusuis honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis pręsidiis ijs quæ ceperat, castellis impositis, terreoque propugnaculo in insula sacra propè Ostiensem portū ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atq; Senæ negotiū vt expediret Franciscum Pacciceum, quem posteà Pius quartus Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud verò certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quę ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello inpeditatu & equitatu admodū labefactatæ erāt. Induciarū XL. diebus exactis pōtificij à pace auersi, Petro Strotio duce vicū Varronis vi propugnaculū Ostiense pactione occupârūt. Ea res Strotij auctoritatē auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexspectata re, & ducis Guisij aduentu mirum in modum dux Albanus commotus, valido exercitu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam exspectandas putauit. Intereà Franciscus Pacciecus in Italiā cū pacis cōditionibus à Rege rediens, Romā accessit. Quæ præcipuè erant, vt Paliani Toparchia Marco Antonio restituta Io. Carafa dux Senensis crearetur. Animis ducis Guisij aduētu ad bellū inclinatis, Paccieco pōtificis audiētia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cū Paliani duce locutus, à Cardinali Carpense admonetur, vt vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abiit, atque ita magnis

nis vtrinque viribus bellum adornabatur. Quo bello ærario exhausto, Paulus magna & extraordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Mõtes quattuor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. Spiritus hospitali domo, alterum Thoma Marino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidẽ item non perpetuos cum centesimæ solutiones vnũ ex vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimã bonorum æstimatorum impetrauit. Notariatus & Cancellariæ officia in quæstionibus capitalibus totius Ecclesiasticæ ditionis veniala proposuit, duabus decimis omnium imperij Ecclesiastici sacerdotium imperatis, & menstrua omnium officiorũ solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis, quæ construebat, propugnaculis operam suam posuerunt. Cuius belli, vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta ipse in gratiã à rege Philippo receptus est, quæ res Pontificis animum perturbauit in eo certamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pollicebatur. Cæterùm Gallicarũ copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, vrbs Roma, Latium, Ecclesiasticę prouinciæ miserè attritæ, & quanquam pax aliquando oblata esset, vt eam pontifex susciperet adduci non potuit, quòd pacis cõditiones sibi oblatas non probaret. Verùm enimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à cardinale Carafa, quem pontifex cum potestate totius Italiæ legatum creârat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmiis, sed frustra sollicitati. Frãcorum copias superatis alpibus dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duûm millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil est cõmotus. Eo verò Romæ agẽte pontifex decẽ Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandũ regni Frãciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui Ecclesiæ præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrariensiũ dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua non sine Prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitella in regni finibus frustra obsessa, commeatu deficiẽte, & pace paulò pòst inter Põtificem & Regem Catholicum facta, partim in Galliã & Corsicam reuersus est, partim in Etruria apud mõtem Ilcinũ, qui regiis prę sidiis tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum cohortes, quæ põtificis subsidio venerãt, apud Signiam à Marco Antonio Colũna multis cæsis dimidiatæ fuerãt. Bellum longius protractũ fuisse multi opinati sunt, nisi apud sanctum Quintinũ Philippi Regis aduersus Frãcos victoria mẽse Augusto, anno MDLVII. audita esset, qua omnis ferè Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis cõditiones accipiendas animauit, quũ & illud intelligeret, eo se bello & parũ proficere, & summo toti Italiæ dãno esse. Roma præsertim paulò antè ab hostibus penè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetę Reipub. Florentię ducis, & Cardinalis camerarij opera decimooctauo Kalend. Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaq; est: pro Pontifice Cardinalis Carafa, pro rege dux Albæ pacis sponsores fuerãt. Pacis cõditiones fuêre: Quòd rex pontifici debitas submissiones per priuatum oratorẽ facturus esset. Quòd pontifex regẽ in Apostolicæ sedis gratiã reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto põtifex neutri parti se addiceret. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerẽtur. Vt oppida & castella sedis Apostolicę, quæ à Cæsarianis occupata fuerãt, disiectis muris restituerentur. Vt Palianũ in sequestrũ deponeretur, custosq;, qui vtriq; parti gratus esset, eius præsidio cõmuni sumptu locaretur. His pacis conditionibus pontifex, & Albæ dux subscripsere. Vix autẽ cardinales, qui pro pontifice pacis sponsioni adfuerant, in vrbẽ reuersi erant, quũ vrbe tot malis nõdum ritè lustrata expiataque, bello ferè parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeò occupatis vrbis locis planis, qua frequẽtissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omninò perderentur. Peruenit a

quarum

quarum colluuies vsque ad plateas Pantheonis, sancti Marcelli & Marci: ita vt longè maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno M.D.XXX. sub Clemente septimo accidit. Domus Tiberi impositæ multæ, vt cardinalium Sermonetæ, Visensis, & Farnesianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa desiderata, commeatus multum amissum, vndecim molæ submersæ, vineæ à ponte Miluio vsque ad Basilicam sancti Pauli aquis obrutæ. Similem calamitatem diffluente extra ripas Arno, & longè grauiorem aliquot pontibus vel dirutis, vel exæsis Florentia sensit. Pace facta, dux Guisius cum copiarum parte Centumcellis mare conscendens in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo dux Guisius exierat, Pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorificè est susceptus, quẽ pontifex arctissimè complexum, publicè deosculatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosam de more misit. Ducis precibus, qui in arce Cæsariani detinebantur, ex fœdere incolumes dimissi. Alexander Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito pontifex ad pristina emendandæ reipublicæ pereuntis cõsilia reuersus, animum ad res Ecclesiasticas cõponendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ & Antoniũ Triuultiũ ad regẽ Frãcorũ legatos pro pace inter eos, vel induciis componendis, & domesticis super ducatu Paliani negotiis tractandis misit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubro emptum, quinis plebi vẽdidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solùm, sed aliquod etiam crimina, quæ cæterorum iudicum sententiis diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omnibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalẽ Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaque ea scelera totum se addixit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter sex Cardinales, qui eidem concilio interessent, legit, maximo inquisitore fratre Michaële Gislerio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum munus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianã conseruare volens, cùm plurima mala ex hæreticorum librorũ lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, qui ab se ad hæresin quoquo modo pertinentes dãnatos codices contineret, non sine bibliopolarum querimonia publicauit, ipsosq; graui edicto & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgò commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guilielmum Pætum ordinis Minorum, episcopum Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regiis in via impedito, Pętus fato pręuentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannem Moronum Cardinalem, & Thomam Sanfelicium episcopum Cauensem hęreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. Ægidium Fuscararium episcopũ Mutinensem Moronis caussa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cũ Carolus quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus, fratri Ferdinando iam Cæsari creato, imperij, quo se abdicauerat, titulos per manus tradidisset, Pontifex translationem illam tanquam se incõsulto, & præter sacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem suscipere, neque eius legatum Martinum Gusmanum nobilem Hispanum, qui ad vrbem venerat, vt legatum publicè admitteret quoad vixit, voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idq; ie in regentem cameræ Apostolicę conuersum, maximisque priuilegiis auctum, fratris Nepoti Alfonso Cardinali Neapolitano, magno Camerarij dãno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea scilicet, quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur. Monasticam seu religiosam vitam semel professos, omnes in monasteria vnde quacunque de caussa exierant, edicto suo redire

redire nulla admissa excusatione iussit. Id verò tanta adhibita seueritate fecit, vt non ita subitò obtemperantes, veluti detrectantes imperium, satellitum custodiis adhibitis tota Ecclesiastica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit, in monasteria sua redire coëgit. Venetiæ tum fuêre miseris, qui obtemperare ob varias causas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omniũ testimonio promeruit, quum rarò iustitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ sibi de fratris filiis (hi Ecclesiasticæ ditioni præpositi erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerum cura & Bononiæ legatione submouit: Paliani ducem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Montisbelli custodia palatij Apostolici priuauit: in eos adeò vehementi oratione frequenti senatu inuectus, qua nimiam eorum licentiam arguens, seuerissimè eosdem accusabat, vt Cardinales quosdam animum eius commotum sedare, atque illos excusare conantes, atroci vultu auersatus longè grauiora, ni quamprimùm omnes vrbe cederent, minaretur, & Cardinalem quidem vrbe exactũ apud Lanuuium, reliquos verò in sua castella relegauit. Omnibus demùm iis, quibus ipsi aliquos magistratus mandarant, loco & dignitate pulsis, quibusdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præsides in eorum locum suffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quasi se inscio indicta, cùm leuasset, Palatij & vrbis custodiam Camillo Vrsino commendauit. Cui via functo Ioannem Antonium Vrsinum Grauinæ ducis fratrem sublegit. Ad xx. quoque Cardinalium, & xi. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeundo idonei ei videbantur, collegium instituit, qui publica audientia semel in singulas hebdomadas instituta, secum omnes totius Ecclesiasticæ ditionis causas cognoscerent, vt his factis omnem in suos præteritarum rerum culpã deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magistratuum iniuria suarum rerum iacturam fecissent, ad se recurrerent, ius ex æquo iis se redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum se Inquisitionis muneri dedit, instituitque, vt eius tribunalis caussę, quæ delectorum Cardinalium auctoritate terminari solebant, coram Romano pontifice die semel in hebdomada statuto cognoscerẽt. Cardinales XIX. quattuor lectionibus creauit, in his tres è gente sua, quinque vetere familiaritate coiunctos, reliquos doctrinę & integritatis vitæ opinione sibi gratos: inter hos qui tertius ab eo Romanus pontifex fuit Pius quintus. Ioannes Gropperus Germanus (quæ res inusitata visa fuit) sacram purpuram recusauit, & scriptis litteris eius facti rationem reddidit. Diem festum Cathedræ sancti Petri Apostoli, quando Romam primùm venit, ad decimũ quintum Kalendas Februarij, qui antiquitùs in Romana Ecclesia celebratus iam exoleuerat, restituit: sacrorum mysteriorum solemnia, quantũ in se erat augere cupiẽs, cunctos, qui pro summi pontificatus ambitu prensarent, grauissimis pœnis subiecit. Formulam confessionis fidei, quam episcopi recens creati profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris consistorialibus exstat. Aliquot in Indiis, quæ regi Portugallię parent, oppida, Ecclesias Cathedrales erexit, inter has Malacinensem & Cochinensem Ecclesias: Goanensem verò ab obedientia Archiepiscopi Olysiponensis eximens, Metropolitanam fecit, nouosque in his episcopos constituit. In Gallia Belgica, aliàs inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hispaniarum Regis est, multos episcopatus, & Archiepiscopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna est, vti in libris consistorialibus annotatam inueni, subiiciam. Paulus quartus pontifex maximus, cùm mẽtis suæ aciẽ pro pastorali officio & Ecclesiarum omnium solicitudine conuertisset ad eam inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure subiecta est, sciens messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propterea quod cùm ea regio antiquitùs erectionis Cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim & infrequẽter admodum habitaretur, à tot iam tantisque populis & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta est frequẽtia, & castellorum pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi

sunt Ecclesiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tātam animarū multitudinē regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius, quod ipsorū Diœcesani lingua institutisque differunt, & quidam eorum etiam eiusmodi priuilegia habent, vt ipsos ad sedem episcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina & piè viuēdi præceptis commodè instrui, nec si quid deliquerint, facilè corrigi ab Episcopis suis possint. Ad ipsos verò episcopos visitandos, admonendos, & in officio continēdos, ne vna quidem in tota illa tam celebri & tam longè lateq; patente regione Ecclesia est Metropolitana, sed illæ, quibus subiecti sunt extra fines ipsius Philippi Regis sunt, earumq; Archiepiscopi propter multa & varia impedimenta, nulli suffraganeis suis vsui iam pridem fuerant, ad quæ tanta incommoda cùm hoc quoq; accedat, quod cùm ea regio omni ferè ex parte cincta sit, & obsessa à populis schismaticis propter assiduas hæreticorū insidias, dolos & fraudes, pestiferasq; doctrinas, catholica illic fides, & animarum salus in maximo discrimine ac periculo versatur. His causis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate, & Catholicæ fidei studio, hac de re cum eo & sæpè, & perquàm diligenter per litteras & nuntios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum saluti aptissimum esse remediū duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis caussa diuideret, nouisq; erectis Cathedralibus ecclesiis eiusmodi præficerentur Episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oues pascāt, & proborum, doctorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera ministrorum adiuti, illas aduersus insidiantium luporum rabiem tueantur, defendant & custodiant, & Metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri possit, quibus qui præfuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Apostolica igitur auctoritate, & ex S.R.E. Cardinalium consilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipsius sanctæ Ecclesiæ vtilitatem, Cameracensem, Traiectensem, Atrebatensem, Tornacensem ecclesias, ciuitates, & diœceses à Remensi, Coloniēsique ecclesiis & prouinciis, quibus erant Metropolitico iure subiectæ: Itē Mechliniense, Antuerpiense, Harlemense, Dauētriēse, Leouardiēse, Gruningēse, Middelburgense, Buscoducense, Rurçmundense, Namurcense, Audomarense, Iperense, Gandauense, Brugense, frequentissima Cameracensis, Traiectensis, Tornacensis, Leodiensis, Morinensis, diœcesium oppida à sua quodque eorum diœcesi & prouincia exemit. Auulsit quoque eas Coloniensis, Osnaburgensis, Monasteriensis, & Padeburnensis diœcesium partes, quę in Philippi Regis ditione erant, quas Ecclesiis Cathedralibus ab se institutis distribuit. Veteres verò episcopales sedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Ecclesias archiepiscopales constituit, reliqua tredecim oppida Cathedrales sedes erexit, quas hac ratione trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Cameracensi quidem Metropolitanæ, Atrebatum, Tornacum, antiquæ episcopales Ecclesiæ, ex nouis verò Audomarum & Namurcum subiecit. Traiectensi Archiepiscopali nouas sedes episcopales Harlemensem, Dauentriensem, Leouardiensem, Gruningensem, Middelburgensem attribuit. Nouam Mechliniensem Metropolitanam nouis episcopatibus Antuerpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iperensi, Buscoducensi, Ruræmundensi præesse voluit, cunctasq; has episcopales & Archiepiscopales sedes iuris patronatus Philippi Regis, & hæredum eius esse constituit. Cum quo de ipsarum Ecclesiarum redditibus, quibus episcopi & canonici ali possent, transegit. Quum verò senio confectus aduersa valetudine laboraret, qua etiam anno antè obitum grauiter decubuerat, Tranensem, Spoletinum, Consiliariumque Cardinales delegit, qui pro se cum Camilli Vrsini consilio ditionis Ecclesiasticæ caussas, summa & planè regia potestate cognoscerent. Episcopos, vt ad suas Ecclesias regendas, & commissos sibi greges coram pascendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Episcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquā igitur

maxima egregij pontificis salutaria documenta, quod inficiari nemo potest, daret, quia tamen ea in turbulenta & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam sanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorũ sermonibus carperetur. Tanti refert, quo quidque tempore agatur. Carolus V. nobilissimæ memoriæ imperator, qui post tot victorias partas, regnorum, maximi post Carolum magnum Imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum se quietiori vitæ & cælestis meditationis studio dederat, in Monasterio sancti Iusti diœcesis Placentinæ Castellæ veteris, XI. Kalend. Octobris anno MDLVIII. rebus humanis feliciter excessit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuò ad priores hæreses rediit, alterius Reginæ Isabellæ fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illustrauit, & insignem fecit nobili illa & memorabili pace, Dei beẽficio inter duos summos orbis Christiani principes, post affinitatem contractam facta, Henricum Francorum & Philippum Hispaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipse Henricus equestri ludicro certamine, quo nobilissimi quique ad spectantium matronarum voluptatem hastis inter se concurrere solent, miserè interfectus, fœderum & regni successorem reliquit Franciscum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis caussa Romæ à pontifice more maiorum insignes supplicationes habitę, lętitiæ signa edita. At Paulus Henrici regis morte audita, eorum, quæ in eo regno post eius obitum acciderant præsagus, publicè illacrymauit, Regnique illius vices indoluit. Cæterùm Henrici Regis mortem grauis ægritudo pontifici subsecuta est, qui aqua intercute laborans, diu in quibusdam Palatij Vaticani cubiculis reclusus medicorũ consilio fuerat: Itaque crescente morbo, quum eius vita desperata esset, ad XI. Kalend. Septembris hora XII. Pontifex, qui sibi mortem instare sentiebat, Cardinales omnes euocare iussit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquẽtia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuersæ carnis ingredimur, diutius viximus, quàm sperare potuissemus, &c. Primumque ab eis petiit, vt si remissior in senatu cogendo fuisset, quã sui officij ratio postulare videretur, id ætati & incommodæ valitudini tribuerent: deinde vt consentirent in optimo pontifice deligendo. Postremò sanctæ Inquisitionis officium, quod (vti est) sanctissimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apostolicæ sedis auctoritatem eis commendauit, multisque præterea dictis, verbis, diligenter se excusando, vegeto planè animo patres dimisit. Quum Bartholomæus Cueua Hispanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello cardinale adstante, patrio sermone eum consolaretur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum esse tantæ pietatis pontificem, eo potissimum tempore Reipublicæ Christianæ eripi, quo cunctis dissidiis pacatis, in Ecclesiæ restitutione eius opera maximè necessaria videbatur: Ipse illicò eadem lingua Hispana se ita vitæ suæ cursum instituisse respõdit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundũ esset, Dei vocationem propenso & iucundo animo susciperet: proinde alacriter admodum se hinc emigrare, cùm quòd hanc Dei voluntatem esse prospiceret, tum quòd eum catholicæ fidei defensorem à Deo Opt. Max. delectum relinqueret, Philippum scilicet Hispaniarum optimum regem, cuius pietate & virtute Rempublicam Christianam afflictam procul dubio recreari & restitui posse nõ dubitabat. Moribũdi verò suprema verba fuêre: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt statim vetere instituto omnes vrbis custodiæ, & à furente populo, qui per vrbem veluti amens discursabat, cum Tabulariis incensus est carcer nouus Inquisitionis, ij qui eo tenebantur emissis. Intertatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incendium est, à qu[illegible] vix piorum precibus permoti seditio[illegible] quidam manus abstinuêre. Decessit autem Paulus XV. Kalend. Septembris, hora vigesima prima, anno MDLIX. ætatis suæ [illegible] octogesimo, mense vno, diebus XXII. Pontificatus verò quarto supra mensem secundum, & diem XXIIII. Cadauer Canonic[illegible] sancti Petri feretrum succollãtibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, præter morem metu populi militari man[illegible] aliquandiu custoditum, lateritio ad tem[illegible]

pi

pus tumulo sepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus esse potuerit, magnificum ei è nobili marmore monumentum ad Mineruæ septimo post mortem anno, Pyrrhi Ligorij Neapolitani architecti opera, maiorum suorum sacello exstruxit. Vacauit tum sedes mensis quattuor, & dies septem. Quo statim vita functo, quorundam priuatorum ciuium impulsu, cursu ad Capitolium ab exagitata & furente plebe facto, caput cum dextera manu eius statuæ, quæ in Palatio cōseruatorum magno sumptu è pario marmore nobilis artificis manu posita, erat præcisum, & per vrbem triduo prouolutum, tādem in Tiberim bonorum quorundam virorum misericordia, quum iam populi exsaturati rabies languescere cœpisset, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctoritate promulgato, vti Carafæ familiæ insignia ex vrbe tollerentur, proposita, si quis non obtemperasset, perduellionis pœna. Itaq; eo die nullum penè in vrbe Carafarum insigne reliquum fuit. Malefactorum scilicet homines sunt tenacissimi, benefactorum verò iis plurima leuior est gratia. Fuit Paulus quartus statura magna, corpore gracili, ore subtristi & minaci, vultu macro, oculis introrsus recedentibus, & vehementi obtutu scintillantibus, naso paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit alioqui prospera, & qui nunquam medicorum opera vsus fuisset, quanquam in victu non admodum diligens esset. Cæterùm liberalitate, religionis tuendæ, conseruandæque zelo super omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primùm hominum & clericorum præsertim moribus deprauatis salutaribus legibus certum remedium est adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat, auctor & princeps exstitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationūque multa sacri Tridentini Cōcilij decreta profluxisse postea videantur.

PIVS IIII. PAPA.

232 pōt.

MEDICEORVM gētis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamē statu, ad summā dignitatem, vrbisq; principatum nostro tempore peruenit, quosdam bellis ciuilibus, quibus ea

ciuitas perpetuò laborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronam, Cremam, Orbitum, Mediolanum concessisse, qui hactenus ex ea gente, in ipsis ciuitatibus supersunt, testimonio sunt. Eam familiam, quę Mediolani substitit Bernardinus Corius, historiæ Mediolanensis accuratus scriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum sine nomine auctores memoriæ prodiderūt. Vetusta Mediceorum Florentiæ insignia pilæ rubeæ incerto numero aurea parma fuēre, quæ nouem primò, deinde octo, posteà septem, nouissimè sex trianguli specie cōcinnatæ, superioris ordinis mediam Regum Francorum insignibus, ex eorundem dono decoratam habuēre. At Mediolani vetusti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantùm auream tulisse adhuc conspiciuntur. Hi posteà Florētinis similes facti, Mediceorum Mediolanensium fortuna à Meleniani Marchione instituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honestę inter ciues suos conditionis publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cæcilia Sorbellonia ad XIIII. filios suscepisse traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioānes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præstans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in amplissimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus est, quem præclarum familiæ suæ ornamētum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuisse constat. Post eum Pius IIII. natus est, Ioan-

nes Angelus ante pontificatum vocatus. Tertius Ioannes Baptista fuit, vir bellica & domestica laude clarus, qui anno salutis MDXLV. obijt. Quartus Augustus Meleniani post fratrem Marchio, fratri pontifici parum gratus adhuc superstes. Nouissimus Gabriel anno MDXXXI. in obsidione oppidi Leuci, bello, quod cùm eiusdē fratre Marchione Franciscus Sfortia Insubrū dux gessit, tormenti ictu apud Mādellum occisus. In quo iuuene præcipua animi, corporisque militaris fortitudinis ornamenta fuisse referuntur. E sororibus Pij IIII. tres, Maria, Lucretia, & Anna, sacræ Deo dicatæ virgines in monasterio, quod Virginum dicitur, ordinis sancti Dominici, à strictissimo viuēdi instituto de obseruantia appellato duæ verò in matrimonium datæ fuēre. Harum natu grandior Clara Vulcano, aliàs VVolf comiti Altęmpsio nobili Germano in diœcesi Constantiensi nupsit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annalibus & Gabrielis comitum: minor verò Margarita Giberto Borromæo nobilissimo Mediolanensi comiti Aronę despōsa, Carolum Cardinalem, & Fridericum comitem, duasque fœminas genuit, quarum maior Isabella sacra virgo in eodem monasterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IV. creato, Cæsarem Gonzagam Ferdinandi V. C. filium maritum habuit. Natus est Pius IV. anno salutis nonagesimo nono supra millesimū ac quadringentesimum, pridie Kalend. Aprilis, sanctissimo Paschatis die, quum fortè mater è sacris mysteriis doloribus partus tentata domum redijsset, Mediolani in regione Portæ nouæ, vico, qui Meronum dicitur, parœciæ sancti Martini ad Nusigiam ab eius auiæ paternæ. Concordiæ maioribus, qui Nusigij dicebantur, conditę, & prouētibus auctæ. Parentū cura liberalib. disciplinis ab ineunte ætate imbutus, cùm adoleuisset, Papiæ & Bononiæ, logicæ, philosophiæ, & medicinæ studiis primùm, deinde iuri operam dedit, vbi etiā Ruino præceptore vsus, doctoratus insignia consecutus est. Posteà in patriam reuersus, & in iurisperitorum collegiū cooptatus, aliquandiu industriæ forensi se dedit, Hieronymo Morono familiæ suæ patrono ei maximè suffragāte: demū cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset, ad vrbem profectus, eam VIII. Kal. Ianuarij ineuntis anni MDXXVII. eadem circiter hora & die primùm ingressus est, quib. trigesimo tertio anno pòst, Romanū pontificatum ibidem obtinuit. In patriā deinde reuersus, bello, quod cum fratre suo Marchione Meleniani in expugnatione Leuci Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obses datus, in arce Mediolanensi mortē vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandē liber dimissus, Romā redijt vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabantur, studio & ope à Clemente VII. summo pontifice inter protonotariorū, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexandrum Farnesiū episcopum, Cardinalem Ostiensem, ac tum eius ordinis principem, qui post Clementis VII. obitum pontifex Romanus fuit, studiosus obseruare, & perquā assiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit. Primùm.n. anno salutis MDXXXIV. initio pontificatus illum Auscalanis Picentibus, deinde anno pòst Tifernuntibus in Vmbria, tertio postremū Parmensib. præfecit. Quas vrbes in fide & quiete cōtinuit, ipsarū verò iurisdictiones nō sine integritatis, prudentiæ, ac æquabilitatis opinione gessisse refertur. Nicęę verò quò in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cęsare egit, vt duob. fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptistæ ex arce Mediolanensi, vbi quorundā peruersorum hominum cōspiratione, ob inuidiā ex virtute cōtractam, in custodia detinebantur, liberè abire Cæsare permittente licuerit. Annis deinde MDXXXIX. Fano fortunę, MDXL. Parmēsibus iterum iuri dicundo summa cum laude præfuit. In Parmensi præfectūra ante tempus Verulano Cardinali legato successit, qui nō nisi per annum præter leges, qui biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorē habuit. Ter ecclesiastici exercitus quæstor, quem cōmissarium vocāt, posteà fuit, bis in Pannonia cōtra Turcas,

semel

semel in Germania bello Caroli V. Imper. contra Smalcaldici fœderis socios. Anno enim MDXLII. quando Italicæ aliquot cohortes à Paulo III. lectę, Alexandro Vitellino duce in Pannoniam inferiorem ad Pæstanum bellũ profectæ sunt, Ferdinãdo Cęsari aduersus Solymanũ Turcarum tyrannum maximis equitum peditumq; copiis, Vngaris, Christianis terribilia arma inferentẽ, suppetias laturæ ipse ab eodem pontifice delectus est, qui comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello Bõbardę sonit' prope eius caput volãtis dexteræ auris auditũ labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ classi pręfectus eiusdẽ frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnã apud ipsũ Regem gratiã ita inijt, vt inde discedẽs ab eo multa cum virtutis cõmendatiõe regijs muneribus donatus sit. In Italiam reuersus anno MDXLIII. cùm de limitibus inter Ferrariensium ducem & Rempub. Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminandorũ disceptator & arbiter Bussceti à Pontifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit. Rursus cum Turcica arma in Pannonia perstreperent, Viẽnaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quattuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilia missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterum generalis Pontificius quæstor illi adiunctus est, ex qua prouincia rediens benignè à Põtifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno MDXLIV. honestatur. Affinitate postmodum ab eodem pontifice cum eius fratre Meleniani Marchione anno sequenti contracta (ipse enim Marciam Vrsinam Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiscopus Epidaurensis in Dalmatia (Ragusinus hodie dicitur) creatus est. Anno MDXLVI. cum magna Germaniæ pars nouorũ dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cęsareamq; maiestatem rebelles animos induisset, & formidabili bello concitato Orthodoxis hominibus extrema quęque minaretur. Paulus Papa tuendæ sacrosanctæ religiõis caussa, tres lectissimas italici roboris legiones equitumq; insignes turmas Alexãdro Farnesio legato, & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua in expeditione, ipsa tertio supremus quæstor eò mandatus est. Quum autem id bellum feliciter cõfectũ fuisset, & memorabilis de Germania deuicta triumphus actus esset, ipse in Italiam reuersus, anno qui secutus est MDXLVII. Bononiæ prolegato, Ioanne Morone Cardinale legato est renuntiatus. In qua administratione Petro Luisio principe interfecto, & Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmã profect', & amicorũ opibus, quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, vrbem valido pręsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno MDXLVIII. Perusiæ, Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per annum ferè sanctè & integrè ei muneri præfuit. In quo absens à Paulo III. Papa VI. Idus Aprilis, anno MDXLIX. tanquàm de republica Christiana, sanctaque sede Romana meritus, presbyter Cardinalis sanctę Prudentianę tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romã profectus est. Paulo III. mortuo, quum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cæsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, quod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Gallorum Rege Henrico, maximo Cæsaris damno, societate inita, fœdus percussisset, Gallicaq; intra vrbem præsidia recepisset, ipse ecclesiasticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus duce creato. Bello non sine ipsius consilio & solertia tandem composito, Romam reuersus, & à Cęsare episcopatu Cassanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IV. signaturę gratiæ perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui iustitiæ præfuit: Relicto dignitatis sui priori titulo, titulum sancti Stephani in monte Cælio, mox sanctę Anastasiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in consistorio & apertè inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanẽsem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorandum esse non arbitretur, tuendæ valetudinis caussa ab balnea Lucensia primùm Profectus, postea desiderio videndæ fruendęque

patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iucundè & honestissimè vixit, diem interim nullũ prætermittens, quo literariis studiis non incũberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregiis, litteratis præsertim, eorumque consuetudine libentissimè vsus est, ita vt eius mẽsa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur, quod ego, qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum cõfirmare. Prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidiè omnibus inopia laborantibus, & ostiatim victum quærentibus tantum ad subleuandas eorum miserias distribuebat, quantum pro diuturno victu satis iis esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cœpit, sed tum præcipuè, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ suæ annuum vsum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hæreditatem adiisset, veritus ne fratris caussa, qui variis præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum fecissent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno censu magnæ Mediolanensiũ domui pauperum hospitali assignauit. Ingenium mite, neque solers, ne callidum præseferebat, ita vt à cunctis vir simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus, iustitiæ cultor, nefariorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, colũba casu sacellum Xistinum per fenestras ingressa, diu circumuolitauit, donec fessa cum admiratione omnium auis quietẽ exspectantium, eius cellæ insedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quattuor mensium ob varias Cardinalium dissensiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissimè electus est Romanus pontifex, qui sua humanitate & clemẽtia vrbem Romã superiori bello afflictam recrearet, quam spem confirmare omnino & augere visus est, Pij nomine sibi indito. Põtifex autem maximus creatus est omnium cardinalium suffragiis, qui quattuor & quadraginta tũ comitijs apud sanctum Petrum interfuêre, Carolo & Alfonso Carafis in primis, Alexãdro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sfortia Camerario, Cardinalique Guisio maximè suffragantibus, hora inter septimam & octauam eius noctis, quæ diem natalitiũ saluatoris nostri Iesu Christi insecuta est, ãno salutis MDLX. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant lætitia, quanta paucissimos ãte ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitiis tum fortè interfui, & singula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod nõ temerè alij vni euenisse cõstat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nasceretur, simul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante basilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solemni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auidè arripere cupientium: nam neque se eo impetu sustinere à lapsu poterant, nec si qui paululũ titubassent, hærere afflicti vestigio, alijq; super alios cadẽtes miserè perierũt. Circiter XVIII. homines ea turba necati, supra XL. luxati & elisi, quod miserabile spectaculum fuit, ac à quibusdam ad ipsius põtificatus res gestas pro omine relatum. Põtificatus initio, quo re ipsa præstaret, quæ Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omniũ pene Cardinalium, sed præcipuè Carafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam cõdonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaque, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac decus vacante sede commiserat, damna modò ac detrimenta illata, quoad posset, suis ipse sumptibus

sanctæ

sanctæ inquisitionis officio sarciret. Ad V. Kalend Februarij basilica Lateranensi antiqua pontificum sede, vetere instituto visitata, oratoribusq; totius orbis Orthodoxi principum, id est, Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ Poloniæ, Nauarræ, Venetorum, Allobrogum, & Florentiæ ducum, Genuēsium, Lucēsiū, Heluetiorū, qui rectè sentiunt, Mediolanensium ciuiū, Ducibusq; Ferrariæ & Vrbini publicis in consistorijs ad sui venerationem more superiorum pontificum receptis, animum ad ecclesiæ & vrbis statum diuturna sedis vacatione, & difficili bello gesto penè labefactatum, componendum conuertit. Inito pontificatu, statim alienam personam, alienos mores induisse visus est. Nam qui hactenus humanus, patiēs, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus existimatus fuerat, derepentè naturā mutasse apparebat. Ante omnia igitur quæcunque Paulus IV. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à superioribus pontificibus cōsuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, disquirens, ob multorum querimonias, qui se Pauli sanctionib. malè habitos lamentabantur, mutauit caussarum cognitionem & explicationem ad rectam cōmunis & vsurpati Iuris rationē, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneosq; iudices, qui quæstionibus huiusmodi præessent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex æquo cōstitutis. Ferdinandi Cæsaris imperatoriam dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quam Paulus IV. improbauerat, ratam habuit, eiusque tanquam legitimi & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè suscepit. Conclauistarū priuilegia cōfirmauit. In patriā gratus, collegio doctorum Mediolanensium, è quorum corpore ipse aliquando fuerat, Rotæ auditorem & Consistorialem aduocatum perpetuò concessit. Sanctionem, quam ipse Paulus de bonis ecclesiasticis malè & simoniacè alienatis nō mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus est. Quàm tamen paulò antè obitū in integrū restituit, Cardinalesq; Vitellium Camerarium & sancti Georgij propinquum suum, iudices delegauit, qui de ijs cognoscerent, qui sedem apostolicā quauis ratione fraudassent, solidataque cōputa ac si nunquàm confecta essent, reuiderent, pecuniā ex cōpositionibus ea ratione quærens. Monachorum & fratrum mendicantium, quos in monasteria, vnde potestate à superioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire seuerissimo edicto coëgerat, caussas iterum cognosci voluit, vt ijs, qui canonicis legibus id se fecisse probassent, suum ius redderetur. Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per sanctissimam inquisitionem innocentia, omni cùm iniuria eripuit, tum suspicione liberauit: inter hos præcipuè Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium episcopum Cauensem. Episcopis, vt ad suas ecclesias, & curandos sibi commissos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regressus à Paulo IV. sublatos concederet, agitauit. Cæterùm concilij ab se indicendi caussa ab eis sententiis destitit. Per id tempus insignis Christianis clades à Turcica classe illata est, quæ in Catholici regis Philippi classem nauibus milite & commeatu instructissimā bellum Punicum adornantem de improuiso irruens eā oppressit, cūctosq; qui Girbæ Insulæ præsidio impositi fuerant, expugnatos, captiuos abduxit. Ea clade Christiani nauali omnino existimatione exuti, ingētem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim, vel eorum memor, quę in sui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compēsationi (vt fama fuit) pro sororis filio inhiās, aut (quod ipse aiebat) vt Romanorum pōtificum propinquis salutare exemplum relinqueret, vt populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quę Carafæ patruo Pontifice, & bello potissimum Neapolitano patrauerant, quæstionem capitalem in eos instituere est aggressus. Ita vt ad VII. Idus Iunij MDLX. quo die quinto ante anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipsum & Alfonsum Cardinales ad consistoriū profectos, Ioānem verò Caroli fratrē & Montorij Co. item Paliani ducem tum vocatum, qui paulò antè ex Gallesio Faliscorum oppido in vrbem cum ipsius pontificis licentia venerat, vxorisq; eius fratrem

Comitem Allisanum, Leonardumque Cardinem fratrum propinquum, nihil tale suspicantes, in Hadriani molem, & per eosdem dies aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum carcerem conijci mandauit. Omnium quæstionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Fridericum, episcopū Sagonensem ministrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Palanterium procuratorem Fisci. Vt autem hoc iudicium ritè peragere videretur, Cardinalium quæstioni octo eiusdē ordinis patres integritate & iustitia insignes, Fridericum Cæsium episcopum, Bartholomæum Cuevam, Ioānem Michaëlem Sarracenum, Ioannem Baptistam Cicadam, Michaëlem Alexandrinum, Ioannem Bertrandū presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luisium Cornelium Diaconos Cardinales adesse iussit, omniū inspectores Gubernatori & Fiscali assistentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ scriptæ litteræ productæ, & quæstionum principia agitata. Nouissima verò caussæ cognitio iis nō admissis, quum per nouem menses instituta, singulorumq; obiecta examinata fuissent, Pōtifex seorsum quæstiones videre voluit. Postremò, vt totius iudicij series ab omnibus patribus cognosci posset, tota caussa ad pontificem pleno in consistorio ab eodem, qui quæsierat, Gubernatore diei spatio relata est non auditę tamen patrum super ea re sentētiæ fuēre. Tūc Carolus Cardinalis maiestatis ab ipso pōtifice damnatus, & omnibus bonorū gradibus exutus, curiæ (vt vocant) sæculari castigādus traditus est: qui cum Comitibus Montorij & Allifano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maiestatis & homicidij damnatis, morti est addictus, iudiciq; rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles sanctiones lege in eos ageret. Sic sententiis in cardinalem à pontifice, in Ducem verò à Gubernatore vrbis subscriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præcessit, strangulatus: Comites & Cardines in Turris nouæ carcere capitali supplicio affecti, maximè memorabile spectaculum, insolensque instabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Aelium expositi, & paulò pòst ad damnatorum sepulchra relati, populo Romano attonito, & quorsum isthæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui secundiori aura altius prouecti, extra omnem sortem sese collocatos existimant, documentum memorabile, quum omnes passim cōfluerent ad eos spectandos, qui miserabiliter ab eo pontifice, quem ipsi potissimum ad tantæ potestatis culmen euexerant, extincti, nutu, renutuque suo cuncta moderabantur. Ducis præsertim casum animo reputantes, quem paulò antè insigni militum & equitum manu stipatum, ac per vrbem more penè Regio incedentem conspexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miserabili adspectu publicè collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtrosque fratres non solùm religiosè & piè, quemadmodum optimos Christianos decet, cum pœnitentiæ sacramento excessisse, sed fortissimo animo tantam calamitatem, perinde ac à Deo iussam, excepisse. Ducis admirabilis constantia fuit, qui paulò ante obitum & socios metu cædis consternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus est, & litteras pulcherrimas filio iuueni scripsit optimis monitis refertas, quibus ei Christiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Transpontinæ æde publico sepulchro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ translatum, & in familiæ eius sacello conditum est. Inter multas pręcipuè damnati Cardinalis caussæ in quæstionum codicillis relatæ sunt, quòd senem pontificem Paulum, quāquam inbellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falsis nuntiis & consiliis decepisset, multos & maximę dignationis viros eius belli occasione vexare iussisset: quodq; varias litteras & notas arbitrarias emētitus, eius vnius præcipuè opera quinquennalibus inter reges Hispaniæ & Galliæ ictis induciis fractis, totum id bellum, quod Paulus gessit susceptum, diutiusque non sine magno Sedis Apostolicę detrimēto productū fuisset. Comiti præter crimen læsæ maiestatis, & sociis, vxoris grauidæ & adulteri indicta caussa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconsulti, qui constantissimè asseuerārunt, iudicium id iniquum fuisse, quum Cardinalis sine testibus, ex suis tantum litteris, eorum redargutus damnatusque fuisset, quæ Pauli IIII. iussu

iussu ab se facta esse cōtendebat, iis quę sibi obiecta fuerāt more Romano quęstioni & tormento subiecto, nō expressis dilationibus quas petebat nō concessis, patronis verò eius rarò auditis. Pontifex verò videri voluit, eos nō eo cōsilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalē animi excelsi & intrepidi, si dimitteretur, in suoi ū quempiā aliquando impetū factu rum. Quo timore eum semel grauissimè lęsum tolli iussit, in reliquos clemētiùs, quos minus peccasse profitebatur, haud dubiè acturus, ni fortuna iis aduersa pontificis inflammatū animum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalē cōseruandum existimasset. Aliquāto mitius cum Alfonso Cardinale, qui mansuetæ continentisq; naturæ haud dubium specimē dabat, actū: ipse nanque, qui die obitus pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis studio cōparatis, persolutis, Cameræ apostolicę prefectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IV. institutum Alfonsi Cardinalis nomine pōtifici cessit Vitellius. Qui illicò eo abrogato, vetus auditoris Camerę officiū restitutū, Flauio Vrsino episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorē Cęsarem Carolum V. August. & ipsius filiū Philippum Hispaniarū Regē innocentes esse pronuntiauit, & cunctis, quę ei à Paulo IV. obiecta fuerāt, absoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipsius caussa, paternū principatum, quo à Paulo IV. spoliatus fuerat, restituit. Capti ꝑ id tēpus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardinales, Innocētius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni Pontificij tempora patrem & filiū, caupones interfecisset: hic tāquam Carafarum arcanorū conscius. Vtrique post annum liberè dimissi. Montanus quidē opulētissimis tribus sacerdotiis sanctæ Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanēsi pōtifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex sanctę Sabbæ redditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine cōpertus, qui Archiepiscopatu Pisano, quem à Paulo IV. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatum paulò ante Pij obitum recepit. Interea pontifex more aliorum pōtificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos, variis & nobilissimis matrimoniis & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolū Borromæum iuris scientia præditum, & Marcum Sciticum Altæmpsium sororū filios in patrum collegium adsciuit, Borromæumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negociis omnibus Ecclesiasticis tractandis præfecit. Eius fratrem Fredericū Comitē Aronę, qui Virgineā Ruuereā Guidonis Vbaldi Vrbinatiū ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum cōpensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorē, mox ducem generalem cum menstruo mille aureorū salario, tradito solēni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertiū principatū ei tradere constituens, litem Farnesiis intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicæ restituerant, Parmæ & Placentię ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromæi ex patre tātum sorores nobilissimis matrimoniis iunxit: vnam Fabritio Columnę puerulo M. Antonij filio despōdit, alterā Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis filio, tertiā alterius sororis suæ filio Hānibali Comiti Altęmpsio. Ducem Florentiæ & Senarum Cosmū Medicem, Romam cū vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filiis ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit. Quē veteris vrbis admirabiles ruinas videndi studio auidū, per integrū diē vbique circumduxit. Is postremò patribus cūctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot supplicationibus cæremoniisque cùm interfuisset, post alterū demū mensem discessit. Pius enim hospitalitatis studio maximè tenebatur. Nam præter Florētinorum ducē, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini & Mātuę duces, Tendiliæ Comitē, & Luisium Abulensem Philippi regis extraordinarios orato-

res lautissimè regio more in Palatinis ędibus excepit. Per id tempus Abdysu, id est, seruus IESV Christianorum Orientalium trans Euphratem cõmorantium maximus patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis, & Assyriis litteris ornatus, cuius iurisdictio interiores vsque ad Indos penetrat, Romã ad Apostolorum limina, & pontificem salutaturus, cum aliquot sociis lõgissimo itinere peruenit, vt ab eo cõfirmatus pallium de corpore sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiã promisit, & per interpretẽ Sanctę Romanę Ecclesiæ fidem professus est, cuius syngrapha in Concilij Tridentini sessione XXII. lecta eiusmodi fuit: Confessus sum puro corde, & fide non ficta coram Reuerẽdissimis D D. Michaële tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteris Cardinalibus, in hãc formam, Ego Abdysu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tigridi flumine, olim Monachus sancti Antonij monasterij Sanctorũ Rochę & Ioannis fratrum electus, primas, siue patriarcha ciuitatis Muzalę in Assyria Orientali, iuro quòd ita corde credo, & ore confiteor, Sanctæ Romanę Ecclesiæ fidẽ approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat, & damnatis similiter omnibus, quæ damnat, amplector & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue episcopos ac diœcesanos, quouis modo meæ iurisdictioni subiectos, ita tenẽdum & credendum esse docebo, & modis omnibus pro quib⁹ potero persuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. In quorum fidem hanc meã fidei professionem & attestationem manu mea scripsi, &c. Actum Romæ die VII. Martij, anno MDLXII. De multis & difficilimis quæstionibus interrogatus, scitè respondit. Cunctos veteris nouiq; testamenti libros, antiquos græcos, latinosq; patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica, Assyriaca, & Arabica lingua versos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat, se legisse dixit. Cũctos ferè S. R. Ritus & sacramenta apud suos seruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad se mitterentur, rogauit. Fidẽ Christi ab Apostolis, Thoma, Thaddæo, ipsorumque discipulo Marco, maiores suos accepisse, & hodie retinere professus est. Redeũtem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Cardinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Eũ aliquãdo per interpretem alloquutus, virum eruditum & graué animaduerti. Eius iam ad suos reuersi litteras Romam allatas vidi. Cùm verò Põtifex ab ipso summi sacerdotij initio, labanti Christi ecclesię cõfirmandæ assiduè intentus esset, generale Cõcilium præcipuè appetere semp̃ præ se tulit, quod superiores pontifices nõ admodum cupere visi sunt, vel saltẽ negliẽtius quàm par esset, habuêre. Solẽnibus igitur Iubileo, ieiuniis & supplicationib. à Vaticana Basilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cũ Cardinalibus & Florentię duce pedes incessit, publicatis litteris, generale Christianorũ concil. Trident. prosequendũ esse, & proximo Paschate anni MDLXI. iterũ inchoandum indixit. Illud verò ante omnia memoratu dignũ, quòd ipse id ab aliis postulari, queadmodũ mos est, non exspectauit, sed vltro oẽs qui Christiani nominis censentur principes & reges, per legatos & litteras ad rem adiuuandã incitauit, hortatus est, & quoad eius fieri potuit, ad Cõcilium generale instaurandũ celebrandumq; cõpulit, vt eo saltem remedio, quod in calamitosissimis tẽporibus ecclesia semper maximum esse duxit, omnibus iã prouinciis deprauatæ religionis vitio laborantibus, pessimeq; affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verùm enimuerò orta controuersia, cõtinuatio ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Põtifex salubre temperamẽtum, quo animos omnium cõponeret, inuenit, cùm in promulgationis diplomate ea verborum formula vsus est, qua & vtriq; parti fieret satis & Tridẽtino cõcilio sua salua maneret auctoritas. Cuius indicti cõcilij diploma, cùm catholici principes Ferdinãdus Cæsar, Philippus Hispaniarum, Carolus Galliarum, & Sebastianus Lusitaniæ Reges, itẽ alij Orthodoxi principes ratũ habuissent, omnibus suarum prouinciarum episcopis, & iis, quorum præsentia requirebatur, vt eò proficiscerentur iussêre. Angliæ regina Helisabet Lutherana labe polluta, Hieronymũ Martinengum abbatem ad se à pontifice Cõcilij caussa legatum missum, audire quum recusasset, è Belgio in insulam traijcere prohibuit.

buit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariã Delphinum Pharensem, & Ioannẽ Franciscum Comendonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem suscepêre, verùm quum nihil sibi esse cum pontifice Romano negotij, & de ea re ad cæsarem se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud cæsarem legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Cõmendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Lotharingis, deinde Germania superiore & Baioaria percursis, cunctisq; illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentũ, deinde à põtifice vocatus ad vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus. Tridentum interim more à maioribus accepto, Põtifex apostolicæ sedis Legatos Herculẽ Gonzagã Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum, fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stanislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem legatum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales viros amplissimos, cõfestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonetam Mediolanensem, & Marcum Siticum Altęmpsium Germanum sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quattuor lectionibus vel in gratiã principum, vel ob insignem doctrinam & religionẽ, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine cõiunctos, aut veteri familiaritate acceptos creauit Cardinales, sacrarum litterarum scientia, morum grauitate & vitæ sanctitate Seripandus & Hosius in primis fulsere. Præter hos viri clarissimi fuêre Granuellan⁹, Amulius, Nangerius, Syrletus, & alij complures. Ad cõcilium ex Italia & Hispania frequentes patres conuenêre: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Bohemis Catholicis pauci, caussãtes ne ipsis absentibus episcopatus sibi cõmissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Gallis, quod opulentissimum & Christianissimum vsque ad nostra tempora, & Apostolicæ sedi obsequẽtissimum regnum feralibus & inusitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugonoti vocãtur, dissidiis cõpletum esset. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Francisci II. & Caroli IX. adolescẽtia & orbitate abusi, Luisio Borbonio principe Condonensi, & Caspare Coligneo (quem Amiralium vocant) pręcipuis auctoribus & ducibus, quũ in omnibus Galliis, tum præcipuè in Narbonensi, rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidissimi, tumultuariis equitum peditumq; ingẽtibus copiis collectis, catholicos rapinis, cædibus, & incẽdiis vexare, ac sæuissimè persequi non cessabant. Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rothomagus, Apamiæ, Biturigium, Blesium, Pictaui, Matisconum, Valẽtia, Mons Pesulanus, Nemausus, Bitenæ, & multę præterea ciuitates ab ipsis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ sunt. Quorum furori & amentiæ à Regis nutriciis, & consiliariis seuerissimis edictis primùm, mox armis obuiam itum est. Post multas clades Blasius Monlucius præfectus Aquitaniæ sex millia Hugonotorum duce Durasio pugnantium cæcidit. Pontifex quoq; tuendæ Auenionis & finitimę regionis caussa, vbi maximè hęreticorum perfidia grassabatur, aliquot militum cohortes conscripsit Fabricio Sorbellonio consobrino eius Prouinciæ præfecto. Qui Lucę Antonij Thomasonij Interamnatis strenui & multę experientiæ copiarum ducis forti fideliq; opera vsus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia submotis continuit, Aurantium ipsorum oppidum haud longè ab Auenione situm vi captum deleuit, præsentiq; periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij industriã Honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter ab Hugonotis premeretur, cum Auenione in tuto posita, cum cohorte sua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipuè virtute Sistaricum vrbem munitissimam, quo se Auenione pulsi hęretici, & alij ex omni Narbonensi tanquam in asylum contulerant, obsedit, sex millia ipsorum obsessis auxilio venientium, deleuit, vrbẽ vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ cursu Zatum ab Hugonotis obsessam iis in fugã actis, periculo liberauit. Lucas virtutis ergò ab Imperatore Gallo insigni aureo torque donatur. Galliã verò dissidio religionis à domesticis hostibus vexatã pecuniis Põtifex adiuuit. Legatum eò misit Hippolytũ Esten-

ſem Cardinalem Ferrarienſem, qui turbatę religionis rebus remediũ aliquod afferret. Rebus ad arma excitatis multæ hominum ſtrages editę, horribilia ſupplicia ab Hugonotis catholicis, & præſertim viris religioſis illata. Per id tẽpus Concil. Trident. initio Pontifex Iobilæũ denuò indixit, ſolemnia ieiunia celebrauit. Supplicationes à Sancti Petri ad ſacrã Popularem ædẽ haberi voluit. Concilio porrò Tridẽtino ſub Pio IV. initio anni MDLXII. principiũ datum. Quod magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ diſciplinam perturbatã, & ſolutos aulicorũ mores omni ope & cõtentione corrigendos & reſtituendos curauit, multa quę deprauata erãt, ſalutaribus ſanctionibus correxit. Quæris præcipua? Ante omnia publicis ſanctionibus patrum omniũ ſubſcriptione firmatis, cõclauis & comitiorũ Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus eſt, legemq; ſaluberrimã iis remediis, quibus temporum malitia opus eſſe mõſtrauit refertam, ſanxit. Decreuit, vt ſi in Concilij celebratione Romana ſedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tãtùm eſſet. Illud edito diplomate ſanxit, vt nemo Romanus pontifex ſibi ſucceſſorẽ deligere poſſet. Cancellariæ, eiuſdẽ correctoris, contradictarũ Camerę apoſtolicę, eiuſdem auditoris ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum Rotæ, ſignaturæ, gratiæ & iuſtitię, Gubernatoris, Senatoris, Conſeruatorum, procuratoris fiſcalis, notariorum, ſcribarum, & alia vrbis officia, magiſtratus tribunaliaq; ſeueriſſimis edictis emendauit. Magiſtratibus cunctis edixit, ne quid contra eiuſmodi ab ſe edita decreta cõficerent. Cauſſarum ciuilium, Notariatus Cameræ apoſtolicæ applicauit, eorũ mercedes limitauit. Cauſſas fiſcales, & rerum capitalium queſtiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinẽtia, hominum malitia deprauata correxit. Carcerum & cuſtodum ſalaria limitauit, extorſiones coercuit. Homicidas homines, ſicarios, facinoroſos, & cæteros huiuſmodi, qui à magiſtratibus abſoluti non fuiſſent, Pij II. Xyſti IV. Innocentij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, vrbe, & omni eccleſiaſtica ditione exegit, illorum abſolutiones, mul[illegible] difficultatibus interiectis, difficiliores [illegible] Sclopetos, qui duorum palmorum menſuram non excederent, prohibuit. Aſyla, omnia, quæ tam in Cardinalium & ratorum principum ædibus, quàm alibi in vrbe erant, ſuſtulit, & contra eos, qui publicis lictoribus ſeſe opponerent, & iuridicorum edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: Iis, qui fidem publicam ob eas res obtinuiſſent, priuilegiũ aboleuit: Pœnarum abſolutiones, quæ reis & damnatis hominibus imponerẽtur in omni eccleſiaſtico imperio, à ciuitatibus & priuatis magiſtratibus, ad fiſcum pontificium perpetuò tranſtulit, quum in damnatorum gratiam minus ab eiſdem exigi cognouiſſet, vt ea etiam ratione quæ cœperat perficiẽdis pecuniam compararet. Eos porrò qui decoxiſſent, & beneficio Capitulorum, ODOARDVS & PERVENIT, vt ſoluerent à creditoribus adigi nõ poſſent, pileum viride, ferre graui ſub pœna à Paulo IV. antea ſancita, voluit. Sacerdotiorum & præſertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarum tranſlationes, quæ cambia ſicca vocantur, vetuit. Clericis vrbem incolentibus teſtamenti cõdendi poteſtatem, & alia priuilegia confirmauit & auxit. Eos, qui libellos famoſos ederent, corripuit. Egentes & deliros homines, moleſta & fallaci mendicitate ſublata, certis locis diſtributos nutriri præcepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario, cæterùm ab eo cõſilio rei difficultate deſtitit. Idem de quæſtuariis, qui ſancti Antonij, ſancti ſpiritus, Fabricæ Vaticanę, & eiuſmodi ſimiliũ nomine, ſpecie indulgentiarum ab imperito vulgo pecunias emulgebãt, iuſſit. Indulgẽtiis &c. Eas oẽs & quęſtus reuocauit, quę à quęſtuariis à nobiliſſimis eccleſiis ad varia delubra extẽſa fuiſſent, poteſtatẽ inſtituẽdi eccleſias, ſacella, ſocietates, phetrias certis quibuſdã hoſpitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorũ monumenta, quę paſſim eccleſiarum ornatũ fœdabãt, tolli iuſſit. Seuera Pauli IV. in Iudæos edicta moderatus eſt. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris induſtriis creatis, Philippo Hiſpaniarum regi ex reditibus omnium Hiſpaniæ ſacerdotiorum ſeptingenta millia aureorũ conceſſit, quibus ſeptuaginta triremes contra Turcas parari, inſtrui, contineri poſſent, ſeptem millibus aureorum in ſingulas diſtributis. Interim

Concilio Tridentino finis impositus est, quod à Pio IV. Tridenti restitutũ, biennio ferè continuatum fuerat. Sessiones nouem veteribus sexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaseptima à cõcilio primùm sub Paulo III. inchoato erat XV. Kal. Febr. anni salutis MDLXII. celebrata, vt concilium prosequeretur sancitum: decima octaua, decretum de librorum delectu, & cunctis ad sinhodum fide publica inuitandis: decimanona & vigesima, nihil memoratu dignum actum: vigesimaprima, communionis sub vtraque specie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione ecclesiastica tum primum actum: vigesimasecunda, sacrosancti Missæ sacrificij quæstio explicata. Interea Mantuano & Seripando legatis initio anni MDLXIII. vita functis, à sede apostolica in eorum locum noui legati Cardinales Moronus & Nauagerius missi, Altempsius verò reuocatus: vigesimatertia sessione ordinis sacri, vigesimaquarta, Matrimonij sacramenta explicata, Reformatio ecclesiastica continuata vigesima quinta, nouissima sessione, III. & pridie Non. Decẽb. anni MDLXIII. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgẽtiis, de delectu ciborũ, de ieiuniis, de diebus festis, de catechismo edendo, breuiario & missali reformandis, de Concilij Tridentini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quàm prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ supererant reformationis capita sanxerunt. Quibus confectis, summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum, quæ in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur.

Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens, finẽ Concilio iis verbis fecit: Post gratias Deo actas, Reuerendissimi patres, ite in pace. Ab vniuerso cœtu, Amen, responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno XVII. postea quàm primùm à Paulo III. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridẽti celebrata decimo octauo. Durauit omninò annos quinque, bienniũ sub Paulo III. annum sub Iulio III. biennium iterum sub Pio IV. vniuersis porrò cõcilij decretis subscripserũt patres, quibus ea potestas erat, CCLV. Hi fuêre legati Cardinales IV. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo, Lotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridentinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium cum legitimo mandato XXXIX. Magistri generales ordinum VII. Interfuêre tantę synhodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cęsaris Ferdinandi, Regũ Francorum, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ & Florentiæ, Iuris Cæsarei pontificiique doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ aduocatus consistorialis, Promotor, Theologi clerici non claustrales XX. ex quinq; Mendicantium ordinibus circiter LXX. à suis magistris, variis principibus & Episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum XX. Minorum obseruantium X. totidem Conuentualium. Eremitarum XV. Carmelitarum X. Seruorum aliquot. Ministri, Concilij præter Commissarium & Secretariũ, qui Episcopatu fungebantur, fuêre, Scribæ duo, Cursores duo Cæremoniarum magister, Medicus, Depositarius, Forerius, Diaconus, & subdiaconus cum cantoribus XII. Grandem huic concilij celebrationi pecuniarum summam absumpsit pontifex Pius, quippe cuius menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cũctis inopia pressis Episcopis & sacerdotib. omnibusq; ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti concilium celebratur, cardinalis Lotharingus Romam veniens multa de concilij exitu, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus, mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, catharri, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquando fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cui' rei nuntio legati permoti (Moroni præcipuè id opus fuit) ne interregno pontificio cõcilium apertum esset, iustissimis de caussis synhodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres, Hispani pręcipuè, resisterent, rem confecerunt.

Ponti-

Pontifex valido corporis robore subleuatus, ecclesię sacramentis de more susceptis, triduo pòst conualuit. Qui concilij exitu audito, quanquã adhuc viribus debilis, patres in cubiculũ euocauit, quibus aduersæ valetudinis suæ, & concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens oẽs ad sacrosanctas ecclesiæ sanctiones seruandas, & ne quid præter eas ab se peterent, hortatus est. Celebresq; pro adeò felici exitu supplicationes indixit. Oblata verò sibi cõcilij decreta, Morono, Sarraceno, Cicadæ, Alexandrino, cardinalib. inspiciẽda, examinãda, ad seque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus & Simoneta, qui Romã tum redierant, cõcilij nomine, quibus id publicè demãdatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationem petierunt. Quorum rogatu Pius papa VII. Kal. Februa. anni MDLXIV. in consistorio secreto cuncta cõcilij acta, tam ea, quæ sacra dogmata, quàm quæ reformationem ecclesiasticam respicerẽt, comprobauit, amplissimũque more maiorum confirmationis diploma plumbo obsignatũ publicauit. Tridentino igitur concilio absoluto, ex eius decretis mores denuò emendare, sacerdotia ad veteris formam instituti reuocare Pontifex curauit, pluraq; edicta promulgauit ad cõcilij obseruationem necessaria. Primùm tempus præscripsit, quo eiusdẽ decretis seruandis homines tenerentur. Octo patres cardinales delegit, qui ea seruare facerẽt: hi fuêre, Moronus, Sarracen⁹, Cicada, Alexãdrinus, Aracęli, Simoneta, Borromæus, Vitellius. Modũ, quo Doctores ad episcopatũ postea promouendi crearentur, præscripsit. Hãc fidei formulam, quam episcopi designati profiterentur, instituit.

Ego N. firma fide credo & profiteor, omnia & singula, quæ cõtinentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christũ filium Dei vnigenitũ: & ex Patre natum ante omnia sęcula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deũ verum de Deo vero: genitum, non factum; consubstantialem patri, per quẽ omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostrã salutẽ descendit de cælis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est: crucifixus etiã pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est: & resurrexit tertia die secundũ scripturas: & ascendit in cælum, sedet ad dexterã patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni nõ erit finis. Et in Spiritum sanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per prophetas: Et vnam sanctã Catholicã & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnũ Baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi. Amen.

Apostolicas & ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdẽ ecclesiæ obseruatiões & cõstitutiones firmissimè admitto, & amplector. Item sacram scripturã iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatiõe sacrarũ scripturarũ, admitto, nec eam vnquã nisi iuxta vnanimẽ consensum patrũ accipiam & interpretabor.

Profiteor quoque septẽ esse verè & propriè sacramenta nouę legis, à Iesu Christo Domino nostro instituta, atq; ad salutẽ humani generis (licet nõ omnia) singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiã, Pœnitentiam, extremam Vnctionem, Ordinem, & Matrimoniũ, illaque gratiã conferre: & ex his Baptismum, Cõfirmationem, & Ordinẽ sine sacrilegio reiterari nõ posse. Receptos quoque & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorũ sacramẽtorum solemni administratione, recipio, & admitto. Omnia, & singula, quæ de peccato originali, & de iustificatione in sacrosancta Tridentina Synhodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Missa offerri Deo verũ, proprium & propitiatorium sacrificiũ pro viuis & defunctis, atq; in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem vnà cum anima & diuinitate domini nostri Iesu Christi, fierique cõuersionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substãtiæ vini in sanguinẽ, quam conuersionem Catholica Ecclesia Transsubstantiationem appellat. Fateor etiã sub altera tantùm specie totum atque integrum Christũ, verumque sacramentũ sumi.

Con-

Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter & sanctos vnà cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum Reliquias esse venerādas. Firmissimè assero, imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, nec non aliorum Sanctorum habendas & retinendas esse, atque eis debitum honorem & venerationē impartiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumq; vsum Christiano populo maximè salutarem esse affirmo. Sanctam, Catholicam, Apostolicam, Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem & magistrā agnosco, Romanoque Pōtifici beati Petri Apostolorum principis successori, ac Iesu Christi Vicario veram obedientiā spondeo ac iuro. Cætera item omnia à sacris canonib⁹, & œcumenicis Cōciliis, ac præcipuè à sacrosancta Tridentina synhodo, tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hereses quascunque ab ecclesia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reiicio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti spontè profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vsque ad extremum vitæ spiritum cōstantissimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atque à meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voueo, ac iuro, sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia. Episcoporum residentiam grauissimis sub pœnis sanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora sacerdotia possiderent, quæ nō nisi viris dignis, præmisso accurato examine, conferri voluit. Clericos, qui sacerdotia obtinerent, togatos, & honesto clericali habitu indutos incedere iussit: grauesq; pœnas cunctis non residentibus sacerdotibus inflixit, cōtra eos legem edidit, qui eadem sacerdotia in confidentiam (vt dicitur) vel darent, vel susciperēt. Matrimonia clādestina, & duella Cōcilio abolita priuatim grauissimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos episcoporum Latinorū potestati subiecit. Ordinis Hierosolymitani priuilegia renouauit. Militiā sancti Lazari Hierosolymitanam temporum iniuria labefactatam reuocauit, priuilegiis auxit. Nouū sancti Stephani militum ordinē Cosmo Florētiæ duce auctore, instituit. Quū Philippus Hispaniarum Rex, & Carolus princeps ipsius filius canonizationē B. Didaci expeterent, ipse, qui rem examinarent, cōstituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexādrum Vitellium. Aedificandi nobili & generoso studio incensus, vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus viisq; ornare constituit. Multa vetera & publica ædificia, tā in Palatio & hortis Vaticanis, quā in reliqua vrbe vel vetustate collabētia, vel imperfecta, vel quæ omnino esse desierāt, reparare & perficere aggressus est. Leonianam vrbē (quā Burgū vocāt) crassissimo muro laxauit. Arcē sancti Angeli nouis muris & propugnaculis cinxit, Palatio & villa Vaticana, aulis, cameris, tricliniis, cœnaculis, testudine, & porticibus vel restitutis, vel nouis factis, laquearib⁹ aureis, & variis egregiorum artificū picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticu, atrio, lympheo, cubiculis, & turri ædificatis corriuato fonte, nobilissimis signis, emblematibus, & opere tessellato cōdecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanā portam, & viam Pias publicæ cōmoditati ac dignitati in Quirinalis dorso aperuit & muniuit. Portam & viā Flaminias melius & lautius refecit. Viā Aureliam penitus obstructam & ignotam pristino vsui restituere curauit. Viā Campanā porta Cælimōtana, in editiorem locū translata reficere cœpit, Aquam Saloniam, quā antiqui Virginē appellarunt, ante annos mille ad emptā, purgato fonte, & renouatis formis, vrbi restituere voluit. Ostia bello Neapolitano, Anconem verò, Centumcellas (quę nunc ciuitas vetus dicitur) vetustate disiectas, mœnibus, portubus, arcibus sepiuit ac muniuit. Rauēnam vrbem ciuium numero & virtute instructā, firmis propugnaculis tutā reddidit, Palatiū Pontificū Capitolinum à Paulo IIII. deformatū, refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorū vrbis conseruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij sancti Marcelli renouauit. Scholas, quibus sapientiæ professores Bononiæ docent, magnificentissimè

tissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliā miræ amœnitatis,ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatā, Pontificum secessui, excipiendisque Cardinalibus,vel Oratoribus,& Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit,quam etiam instaurare & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum & Turres Campanarias basilicæ Lateranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata exstruxit. Thermas Diocletianas vetustate corruptas S.Mariæ Virgini Dei matri dedicatas,magnificētissimo templo in sacram ædem,& Carthusianorum Cœnobium menstrua quingētorum aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salariis perficiendum curauit. Titulos,& Diaconias Cardinalium, & reliquas vrbis sacras ædes vetustati collabentes,vel deformes, præfectis tanto negocio Iacobo Sabello Cardinale eius in vrbe Vicario,Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino episcopo reparari iussit. Cardinales sancti Angeli,Politianum ,Sabellum, Amuliū,& Camerarium prouisioni ad cohercēdas Tiberis inundationes præfecit.Officinam libris sanctorū patrū accuratè & integrè imprimendis instituit,accito Paulo Manutio Aldi filio,viro tum in ea facultate,tū vario litterarū genere claro,qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragēdis,& magno ære alieno,quo sedes apostolica obstricta erat,tollēdo,cū ingēs pecuniæ vis requireretur,quum alia non pauca, tam verò Montes aliquot perpetuos,& equites Pios instituit, variisque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum,& S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc verò centum aureorum millium, ex aliquot redditibus monasterij sanctę Sabbæ,quod Cardinali Mōtano ereptum, magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro centenis aureis habētur. Equites quoq; Pios DXXXV. multis& amplissimis priuilegijs ornatos,duabus lectionibus induxit, quibus & Monti Pio macelli superadditū vectigal carnis quadrantarium,quod perpetuum esse voluit, in omni ditione ecclesiastica,præter vrbē,& Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Camertium redditus fisco applicatos, Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Triremium vectigalium partem adiūxit, pro ducētis sexaginta septem millibus, & quingentis aureis ab eisdē equitibus apostolicæ sedis subsidio persolutis, quorum annus redditus est XXV. millium CDLXV. coronatorum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo,& vino peregrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur, vectigalia grauiora imposuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione consentiēte,quorum tamen reditus vrbis Leonianæ munitioni assignauit. Proxenetas vendendi vini interpretes XL. Ripæ constituit, quos venales esse voluit, quum antea titulo gratioso id munus cōcederetur. Veniêre singuli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ,in Aemilia,Piceno, Etruria, & Latio extraordinaria tributa cunctis populis per legatos Romam propterea missos repugnantibus, imperauit, vbiq; clamantibus sibi superiorū temporum iniuria expilatis,non esse vnde soluere t,& hæc nō apostolicæ sedis subsidio indici,sed insanis substructionū fabricis absumi.Pontifex enim cōgregādis pecuniis intentus, à nullius vexatione, modò quæstionem legitimam nactus esset,temperari videbatur.Hinc varij in vrbe rumores orti, & libelli contumeliarum referti,in pōtificis ministros per vrbē noctu affixi,suspiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerē coniecti, quæstiones seriò habitæ, odiū pontifici conflatū. Qui per id tēpus publicis muneribus vacans, præteritas debitorū tabulas Camerę reuisorię titulo repetiit, Abbatias quasdā, quæ commendari solebant monachorū congregationibus non sine aliqua cōpositione adiunxit. Aliquot oppidorū publicas pecunias sibi addixit: episcopatum Mantuanum ad gentis Gonzagæ ius patronatus XXV. milliū aureorum spōsione transtulit: Ascaniū Corneum strenuum copiarū ducē in Hadriani molē coniectū non longē pòst multatum dimisit. Ferunt eo pontifice certorū ecclesię Romanę redituū XXC. millia aureorū annuo-

annuo:ũ,incertorum verò LXXV. millia
venisse. Quorũ tamen redituũ maiorẽ par
tem ipse pontificatus sui tẽpore acquisie-
rat. Per id tẽpus Põtifex graui dolore per-
cutitur, obitu Frederici Borromęi fratris
filij. Vxor Virginia ad patrẽ Vrbinatiũ du
cem remissa. Ferdinãdus Imper. mala affe-
ctus valetudine, ne successor in incerto es-
set, filiũ egregiarũ virtutũ decore præful-
gentẽ Maximilianũ iam Bohemis Regem
impositũ, Cęsarẽ designandũ curauit. In-
dictis VII. virorũ imperij electorũ more
maiorũ Francfordiæ Comitijs, Maximilia
nus ipse ad VIII. Kal. Decẽb. anni MDLXII.
omniũ suffragiis Cæsar renuntiatus, Ora
torẽ ad Pontificẽ de more ire iussit Geor-
giũ Comitẽ Elphestanũ. Quum verò de so-
lemni iuramẽto præstando, ipsiusq; forma
controuersia orta esset, ei rei cum Imper.
legato tractãdę, Cardinales Carpensẽ, Tri
dentinum, Augustanũ, sancti Clementis, &
Vitelliũ Pontifex præfecit: qui rem tãdem
post multã dissensionẽ cõposuerũt, ita vt
legato publico consistorio admisso vtriq;
parti factũ fuerit satis. Exitu anni intesti-
no Gallorum bello ob religionẽ iã adulto,
tandẽ erupit. Concurrêre infestę Catholi-
corum & Hugonotarũ acies in agris Drui
dum: Regia factio imperatoribus Carolo
Guisio, & Hãnone Momorãtio equitũ ma-
gistro, rebelles Hugonotas profligauit:
nec incruẽta victoria, capt⁹ perduellium
dux præcipu⁹ Ludouicus princeps Condo
nensis, Amiratus salutẽ fuga quæsiuit. Ex
Orthodoxis prima impressione equitum
magister in hostiũ potestatem venit S. An
dreę Marescallus, vir fortissimus egregiè
dimicans cecidit. Pontifex ea victoria fau
stis vocib⁹ Guisiũ prosecutus, solẽnes læ
tasq; supplicationes habuit: sed nec duci
Guisiæ diu victoriã frui licuit. Sclopeti e-
nim ictu in Aureliæ obsidione ꝑ Amirati
(vt creditũ est) insidias vir præstãtissimus
magno Catholicorũ maiore regni damno
concidit. Cuius morte infausta catholicis
pax est secuta, iis conditionibus, vt Rex re-
bellibus parceret, ipsi verò quæ Regi eri-
puerant oppida & Vrbes restituerent, atq;
quisq; in qua maximè religione vellet, vi
ueret. Vtq; iis locis, quib⁹ ab se antè occu
patis discessissent, nouæ superstitiõis mi-
nistris, populos docere fas esset: in aliis ve-
rò certa loca designarentur. Angli, qui à re
bellibus Hugonotis ex Insula euocati, ali-
quot de Gallis oppida ceperãt, bello ciuili
absoluto omni cõtinentis ora pulsi. Ad de-
decorosę, sed necessariæ pacis nunciũ põti-
fex cõmotus, Odetũ Castilioneũ R.E. cardi
nalẽ Hugonotarũ præcipuũ sacerdotio Be-
luacẽsi, & cardinalatu, itẽ Episcopos circi-
ter decẽ eadẽ labe in Galliis maculatos, sa-
cerdotiis exuit. Sanctę inquisitionis Tribu-
nali nouẽ Cardinales pręposuit, ea lege, vt
quę maior pars sanxisset, rata essẽt, hi fuêre,
muneris princeps, Alexandrinus, Sarrace-
nus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta,
Borromæus, Vitellius, Alciatus. Quorũ po-
testatẽ auxit, & à superiorib. põtificibus in-
dulta firmauit. Cũ Heluetiis rectè sentienti-
bus foedus percussit. Solẽnes pro cõseruato
Orano supplicationes habuit. Hanc rẽ me-
moratu dignã breui aperiã. Cognouerat Al
gerij in Africa Rex classẽ regis Hispaniarũ
graue naufragiũ in portu Hispanici litoris
Herradura, anno salutis MDLXII. passã, reli-
quas eius triremes per terræ Italię statiões
procul ab Africæ litorib⁹ distribuas esse. Ea
re tẽpus opportunũ venisse ratus, anno qui
secutus est, Oranũ munitissimũ Africę regi
onis ad mare oppidũ ipsi infestũ occupare
tum cõstituit, quũ ei nullũ aliunde auxiliũ
afferri posse sibi ꝑsuadebat, vt eo præsidio,
quo Hispanię litora ad piratarũ myoparo-
nibus defendi possunt, in potestatẽ suã reda
cto liberiùs vagaretur, Hispaniarumq; lito-
ribus facilius insultaret. Ipse præterea nul-
lam in terra Africa nauiũ stationem cõmo-
dã se possidere, Oranũ verò & portũ capa-
cissimũ, & vicinã regionẽ fertilissimam ha-
bere considerans, ita vt in eo Punica classis
tuto stare & augeri, Turcica verò cõmodè
propter commeatus copiã hyemare posset,
prouinciã terra mariq; aggressus est. Arcem
igitur Masarquiuir Oranensis portus pręsi-
dio impositã primùm oppugnare decernit,
illud sibi certò persuadens, hac expugnata,
nullo labore Oranũ postea in potestate sua
futurũ esse. Ea re cognita Philipp⁹ Hispani-
arũ rex Catholicus ꝑ tabellarios mari actua
riis nauiculis, terra magnis itinerib⁹, & mu
tatis ad celeritatẽ iumentis, Perafannum de
Ribera Alcalæ ducẽ, eius in regno Neapoli-
tano vicariũ de imminẽti periculo monuit,
eiq; præcepit, vt quantãcunq; ad regni cu-
stodiã classẽ haberet, illicò in Hispaniã mit-
teret, & cũ ea classe, quæ in Hispania parata fu-
erat cõiuncta, obsessorũ auxilio quãprimũ
nauigaret. Etsi verò nulla prętermissa dili-

gentia,miraq; fuerit tabellariorum celeritas,ea omnia tamen rebus penè perditis, parũ profuiſſent, niſi Dei optimi maximi beneficio, id aliqutão antea incerto quaſi rumore, Prorex Neapolitanus præſentiſſet. Qui animaduerſo maximo Chriſtianorum diſcrimine, ſi præſidium tam opportunum à Barbaris occuparetur, ſtatim nullum regis Catholici mandatum exſpectans, quinque & viginti triremum, quæ Neapoli hyematuræ erant, claſſem,cõmeatu & tormentis bellicis inſtructam, milite Hiſpano ex ſtationibus Regni citiſſimè deducto, ductore Ioanne Andrea Auria, maritimi belli peritiſsimo duce,in hoſtes nihil tale ſuſpicantes, aliquot diebus antea immiſerat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim aduenissent, incredibilis illa Proregis celeritas ab omnibus mirè commendata, Orano oppido Hiſpanis perneceſſario, quod ad eam rerum deſperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduũ aduerſus Barbarorum impetum ſuſtentari poſſe putaretur, certam ſalutem attulit. Auria enim Hiſpana claſſe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negotio rege in fugam acto, tormẽtis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vſui erant, nauibusque aliquot ab Afris turpiter amiſsis, obſidionem Orani ſoluit. In hac prouincia Prorex ſimul Hiſpanias affecit maximo beneficio,& à rege omnium præſtantiſsimo ſummam laudem eſt conſecutus. Per eos dies Pontifex legationem Aueniouis Borbonio cardinali conceſsit à Farneſio dimiſſam, cuius vice prouinciam patrimonium eidem perpetuò regendam tradidit. Haud longè pòſt controuerſia de honoratiori in conſeſsibus publicis loco,inter oratores Gallum & Hiſpanum diu ante Franciſci Vargæ opera excitata, pontifex poſt lõgas tergiuerſationes ſummum Gallo locum aſsignauit. Cùm de cõcordiæ forma multum conſuluiſſet, nec vllam reperiſſet. Hiſpanus enim ſuperiorem conceſſum Gallo negabat,Gallus Hiſpanum æqualem recuſabat. In Tridentino quoque concilio, quia pontificis iuſſu vtriſque oratoribus in ſacris thuris ſuffimenta ſimul oblata erant, magna diſcordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requeſens magnus Caſtellæ commendator,Hiſpanus orator irritatus, poſt publicam conteſtationẽ regis ſui nomine pontifici factam,quam põtifex ſuſcepit, & iudicium pollicitus eſt, Roma abijt. Eodem anno VII. Kal. Aug. Ferdinãdus pientiſſimæ memoriæ orthodoxus Imper. Viennæ Auſtriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cæſar filiorũ natu grandior,prudentia,liberalitate,animi magnitudine,clemẽtia,& doctrina præſtantiſſimus in Imperio, Bohemiæ regno & Auſtriæ principatu ſucceſsit. Tirolis comitatus Ferdinãdo, prouincia Stiria,Carniola,Carinthia,Carolo,more Germanico,ceſſere. Pontifex ſororis filiũ Cardinalem Altempſium ad eos conſolandi gratia legatum miſit. Mortuo Guidone Aſcanio Sfortia Cardinale Camerario id munus(quod quia officiũ eſt venale, proponi licito poteſt) Vitellius LXX. millibus aureorum perſolutis ſuſcepit. Anno qui ſecutus eſt ſancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo,ſororis filium Borromęum Cardinalẽ ſucceſſorem dedit. Deliri aliquot,qui in Pontificẽ cõſpirauerant, coniuratione detecta, iudici impunitate data,à carnifice necãtur. Anni MDLXV. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altęmpſium ſororis filiũ militiæ eccleſiaſticæ magiſtrum creauit. Qui vxorem patruelis ſui Cardinalis Borromæi ſororẽ in matrimonium duxit. In earum nuptiarum lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus feſtis haſtiludia facta. Quibus nobiliſsimi quique Romanę iuuentutis iuuenes cõcurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & populus Romanus interfuẽte. Eodem anno Solymanus Turcarum rex militibus Rhodijs inſẽſus, numeroſiſſima claſſe eorum Inſulam Melitã obſidiõe cinxit. Eam rem præſentiens Garzias Toletanus, claſſis regiæ præfectus CCCC. fortiſsimis militibus Inſulam muniuit. Turcæ arce ſancti Elmi capta, Vrbem ad extremam penè deſperationem redegerunt. Ei obſidioni magno vſui fuẽre DC. milites Hiſpani, duce Robles,viro ſtrenuo& forti,per media hoſtium agmina intempeſtæ noctis ſilentio Vrbem ingreſsi. Hinc factum, vt Turcæ ſexto demum menſe ea Inſula triginta millibus hominum amiſſis turpiter eiecti ſint, egregia præſertim Ioannis Valetę magiſtri,& militum virtute,qui pertinaci

naci animo acerrimam obſidionem pertulêre, claſſisque Hiſpaniæ neceſſario præſidio. Quam cum nouem millibus hominũ Aluaro Sandeo, Aſcanio Corneo, & Vincẽtio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus iuſdem præfectus adduxit. Ad CCL. equites & præcipui quique eo bello deſiderati. Ea re præter ſolemnes ſupplicationes Põtifex multa lætitiæ ſigna dedit, militiæ Rhodiæ magiſtro per litteras gratulatus eſt. Qui haud ita longè poſt vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hauſto, laborans, Cardinaliũ aliquot rogatu centum aureorum millia ſororis filio Hannibali Comiti Altęmpſio (ſi tamen ſe mori contigiſſet) donauit, cũcta verò Eccleſiæ ſacramenta Chriſtiano ritu pientiſſimè à ſororis filio Carolo Cardinale Borromæo (id nemini, quod ſciam, Romanorũ pontificũ adhuc cõtigiſſe legitimus) ſuſcepit. Paleot⁹ & Syrletus Cardinales lectulo adſtãtes, extremas preces, quas animæ cõmendationẽ dicimus, religioſiſſimè recitarunt. Ipſe attentè, integris adhuc ſenſibus, cuncta audiuit, eis nouiſſimi pro ſe ſuſcepti laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo ante menſe, cùm Syrletum ſacræ purpuræ honore donaret: Hunc (inquit) in ſenatum allegimus, vt quemadmodum Paulo Quarto morienti officioſè adfuit, ita etiam ſuis precibus noſtram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id prę ſagiũ fuiſſe, euentu cõprobatum eſt. Ad extremum nullo de more patrũ cœtu congregato, octauo ægritudinis die, hora noctis ſecunda, quæ diem Dominicũ V. Idus Decemb. anni MDLXV. ſequuta eſt, hæc verba proferens: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecũdum verbum tuũ in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno LXVI. menſe VIII. die IX. Pontificatus verò V, menſe XI. die XV. Corpus baſilicæ Vaticanæ illatum, Lateritio ad tempus exſtructo ſolio conditum eſt. Vacauit ſedes Romana dies XXIX. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouinciis eccleſiaſticis à bello quies, rerum, quę victui humano neceſſariæ ſunt, copia, publica incommoda vel pauca, vel nulla fuêre. Statura fuit iuſta, fronte lata, oculis cæruleis, adſpectu obliquo, naſo eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, proſpera valetudine, manibus pedibusq; articulari morbo debilitatis: ſed non in facie aut in inceſſu dignitas, in riſum magis quàm tanti magiſtratus gradus expoſceret aliquando pronus. Morum ei diuerſa tempora. Egregius vita famaque fuit: quoad priuatus, vel in magiſtratibus prioribus ſub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Cõcilium viguit, multa optimi, præclarique pontificis documenta dedit. Concilio abſoluto, ſuo ingenio liberè vtens in multa, quę non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis, tum belli artes: litterarum ſciẽtia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perſeuerantia, eloquentia nõ mediocris, memoria ſingularis, qui veterum iureconſultorum, poëtarum, & hiſtoricorum accuratè de improuiſo integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuaciſſimus, ac mente firmiſſimus, ſagax & aſtutus, ſed ſimplex & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuiis & domeſticorũ priuata familiaritate comis, verbis & ſcõmatibus acutus, cibi viniq́ue auidus, ſed in prãdio profuſus, in cœna parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus, ad audiendũ impatiens & difficilis, in reſponſis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuſlibet rei quæ ignorari ſua intererat ſimulator, ac diſſimulator, timidus, audax tamen ad occultandã audaciæ ſpeciei formidinem, parum gratus eſt habit⁹. Patres, & eos pręſertim, quorum opera pontificatũ & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad ſeruandum verò parũ cautus. Nam quæ excepit, cũcta penè liberaliſſimè abſumpſit. Ferunt enim eo põtifice HS. bis millies hauſtum. Amicitias non ex re, ſed ex cõmodo æſtimabat. In propinquorum amore varius, nã ſororum filiis nimis indulſit: fratrem verò Auguſtum Marchionẽ Meleniani, cui èx priuatis odiis infẽſus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obſeruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundãtia inſignẽ, nullis publicis cladibus afflictum, felicẽ quis eſſe inficiabitur? qui præter hęc hominẽ tot animi corporisq; ornamentis præditũ attenderit, qui publicis fabricis,

bibus infinitos penè pauperes aluit, hospitalitati, litterarum & amicorum principum subsidio, tot Vrbis Romæ in rebus sacris profanisque reformationibus, multis demum aliis præclaris rebus ab se gestis. concilij generalis perfectionem tanto studio adornatam adiunxit: contrà alterum fuisse, si auiditatem, iracundiam, in republica administranda impatientiam æstimabimus: ita vt difficilè admodum sit, perfectum illum principem inuenire, qui illustri virtutum temperamento vitæ suæ cursum instituens, eum vsq; ad extremum integrum inlæsumque perducat.

PIVS QVINTVS.

SI quis Romanos Pontifices omnes qui à Diuo Petro hucusque sanctissimam illam sedem diuina electione obtinuerunt, percurrat, ex iisque optimos, & isto dignissimos honore dignitateque eligat: horum deinde qualitates animorum accuratè consideret, effectusque illorum ponderet, haud dubium est, quin inueniet nonnullos vitæ sanctimonia, morumque integritate, qua vixerunt, celeberrimos: sed quibus Deus in administrandis huius mundi negotiis gratiam & singularem prudentiam denegauit. Occurrent alij, qui etsi optimum & prudentissimum mundum hunc gubernandi modum consecuti sint, bonitateque insuper (sine qua nulla potest consistere prudentia) præditi fuerint, singularem tamen vitæ sanctitatem non sunt assecuti, quare maiorem semper animi generositatem in rebus huius sæculi, quàm feruorem in iis, quæ ad spiritum pertinent, exhibuerunt. Tertij denique aliquid idque optimum, & à primis & à secundis sumentes, & sanctissimi & prudentissimi fuerunt. Inter hos sine dubio Pius V. non infimo loco est constituendus, qui tam sapienter rexit alios, & tam sanctè seipsum moderatus est, vt multis admirandi occasionem præbuerit, quomodo tantum temporis orationibus, meditationibus, aliisq; vitæ sanctæ operib. daret potuerit, &c. conseruandis, hostibusq; debellandis impertiretur. quibus etiam accedebant variæ curæ & occupationes de propriis populis, pœnis & præmiis propositis in virtutum officio conseruandis.

Pôt. Pôtifices in tres classes distinguit. — I. — II. — III. — Lau. Pij V.

Hic itaque Pontifex XVI. Kalend. Febru. anno à partu Virgineo MDIII. in oppido Boscho, è familia Chislieriorum natus est. Pater illius Paulus, mater Dominica Augeria vocabatur. In lauacro regenerationis nomen Michaëlis illi impositum fuit, quod ipsum nomen etiam cùm Religionem profiteretur, sibi reseruauit. Factus est autem religiosus anno ætatis suæ decimoquarto, in conuentu *di Voghera*, congregationis reformatæ Fratrum sancti Dominici de Lombardia. Frequenter audiui, idque à viris fide dignis, quod idem nomen etiam in Pontificatu retinere voluisset, si quis ante ipsum illius nominis Pôtifex fuisset, quodque à Cardinale Borromæo vix multis precibus induci potuerit, vt nomen Pij sibi sumeret: cuius tamen precibus tandem acquiescens, tale potius nomen elegit, quàm aliud, quod ante illum nemo habuisset.

Religionem ingressus extemplò sese ad opera religiosa accinxit, eaque tractare cœpit, aut (vt verius loquar) vitam suam religiosam côtinuauit. Antequam enim habitum assumpsit, iam meditari, orare, ieiunare & piis studiis assuescere cœperat: vtque vno verbo dicam omnia faciebat, quæ pium ac religiosum deceat monachum. Studuit initio in conuentu *Vigeuani*, deinde in Bononiensi: Genuæ postea vigesimo octauo ætatis anno sacerdotio initiatus est. Sedecim annis lectorem egit in ordine, quem profitebatur: atque in omnibus suis lectionibus eximiam eruditionem, pietatemque & sanctum zelum demonstrauit. Multis Quadragesimis cum incredibili auditorum fructu concionatus est. Ad fastigium Prioratus *Vigeuani*, & aliis in monasteriis euectus, dignitatem illam cum singulari integritate & decoro

Na[...] — Fi[...] gi[...] — Fi[...] do[...]

Fit Inquisitor. coro gessit. Postea Inquisitor Comensis, tanquam persona, qua magis idonea ad diuersos conscientiæ casus, maximè in hæreseos materia (qualis hodie multi istis in partibus occurrunt) soluendos non potuit inueniri, constitutus est: quo in officio tam discretum, prudentem, feruentem & intrepidum gessit, vt breui gratiam amicitiamque Cardinalium Inquisitionis Romæ, & potissimum Ioannis Petri Carafæ, qui postea Pontifex creatus, Paulus Quartus dictus est, & Rodolphi Pij cardinalis Carpensis sibi demeritus sit. Dum hoc officio fungitur, quædam inter illum & officiales nonnullos Ducatus Mediolanensis simultas orta est: quamobrem è re sua fore putauit, istas oras deserere, & Romam se transferre. Profectus itaque Romam ipsis Christi Saluatoris nostri natalium vigiliis anno MDL. venit, vbi eam rerum suarū & *Commissarius Romanus.* Inquisitiōis muneris quod gesserat, rationem reddidit, vt quàm plurimis Prælatis satisfecerit, à quibus postea Grisoniū missus, vt litem intenderet cuidam canonico Ecclesiæ *di Cuoira*, etiam tanquā Inquisitor adlegatus est Bergamum, & in vtroque loco, vti & in aliis omnibus, se eundem fratrem Michaëlem, hoc est iustum, integrum cum omnibus & in omnibus casibus constantissimum, fideique Catholicæ amatorem ardētissimum, propugnatoremq; fortissimum ostendit.

His tam eximiis virtutibus cōmendatus à cardinali Carafa, qui tum prim⁹ erat Inquisitor S. officij in vrbe Romana, cōmissarius electus est. In hac dignitate cōstitutus tāto maiorem attulit ecclesiæ Dei vtilitatem, tantoq; amplior gloria illū secuta est, quanto & locus erat celebrior, & occasiones fuerunt plures, doctrinam, iudicij bonitatē, vitæ integritatem & irrecōciliabile in hæreticos odiū ostendendi. Nō multo pòst tempore cardinalis Carafa creatus est Pōtifex, à quo anno reparatæ salutis humanæ MDLVII. idibus Martij cardinalitio galero donatus, & inter purpuratos patres allectus est, cū titulo sanctę Mariæ supra Mineruā: & ab Alexandria ciuitate q; Pagliæ, quæ sex passuū millibus à patria illius Boscho distat, cardinalis Alexādrinus dictus est. Anno deinde insequenti supremus Inquisitor fit. Ab eodē Paulo quarto pòst titulus illi⁹ mutat⁹ est, dataq; S. Sabinę. Sed à Pio quarto, qui Paulū in Pontificatu secutus est, prior illi titulus Mariæ supra Mineruā restitutus est: qui eundē quoq; Mondouensem episcopū creauit. Anno deinde MDLXI. prædictas suas Ecclesias visitauit, in eaq; visitatione multa pręclara & vtilia præstitit: pòst eodē anno Romā reuersus, iniunctū sibi inquisitionis officium prosecutus est. Videbatur in quibusdam rebus, quas proponebat, ea facere, quę Pio quarto minus probabat, in quibus tamen omnibus tanta vtebatur libertate, vt multos cardinales in sui admirationē raperet, atque ab omnibus passim laudaretur.

Tandem Pio IV. rebus humanis exempto, Michaël noster anno MDLXVI. post Christū natū, die verò VII. Ianuar. LII. Cardinaliū suffragiis summus Pōtifex renūciatus est. *Eligitur Pōtifex.* Multi, quia tam frequentē cardinalium numerum ad cōclaue proficisci viderent, necessariò fieri debere ominabātur, vt electio noui Pontificis protraheretur, & tardius quàm factum est, absolueretur: quia tāta opinionum diuersitas difficulter (nisi temporis diuturnitate, quę macerat hominum cogitationes, & instātia vrgēte coalescat, & vni cōsentiat) tollitur: sed ij, vt ipsa docuit hic experiētia, decepti sunt. Caussa verò erroris fuit, ꝙ non animaduertebant in conclaui pręcipua semꝑ ferè capita pontificē creare: alios cardinales, quocunq; de numero sunt, hæc capita sequūtur: eorumque suffragia plerunq; approbāt. Ab horū itaq; capitū celeri vel tarda declaratione pōtificis electio (humano loquēdi modo) tardatur vel acceleratur, etsi reuera & quidē manifestissimè deprehēdatur, pontificē secundū diuinę sapientię beneplacitū citò vel tardè creari. Erant aūt in hac electiōe primaria capita Alexāder Farnesi⁹ & Carolus Borromæus, quorū vtriq; ea mens erat, vt quàm citissimè liceret, in sede Petri aliquem restituerēt, qui tā diuino munere dignus esset. Etsi cardinalis quoq; Ferrariēsis in cōclaui esset, qui etiam vnus è capitibus fuisset, tamē quia debilis erat & infirmus, in lecto semper ferè decubuit: ita vt ipse parum in hac electiōe operatus sit. Cardinali Borromęo plures quàm Farnesio adstipulabātur, dicuntq; neminē ex nepotib. pontificis maiori cū magnificētia potētiaq; in cōclaue descendisse Borromęo. Cardinalis Farnes. lōga rerū agēdarū experiētia, diuiniq; ingenij sui excellētia fret⁹, singularē quen-

quendam habebat modum sua consilia atque instituta proponendi,& ad finem producendi. Hinc in conclaui diu multûque laboratũ est vt cardinalis Moronus, aut Amulius,aut Boncõpagnius,qui tunc absens in Hispaniis erat,pontificatum cõsequeretur. Sed varias ob caussas illis exclusis, vt ferè fit,Pisanus,Montepuleianus, Alexandrinus & Aracæli proponũtur.Tandẽ Borromæus cũ cardinale Altempo in arcẽ huius caussæ inuadit, totoq; pectore incũbit, vt Alexãdrinus crearetur, tũ quia bonitas & ingeniũ eius omnibus erant cognita,& ipse tanto gradu ab omnibus dignissimus existimatur:tũ etiã, quia Alexãdrinus cùm esset vir admodũ ingenuus,iampridẽ gratiã sibi Borromæi demeritus erat, eò quòd antea vt gratificaretur Borromæo,quantũ in se erat, laborauerat, vel aliquis ex iis quos Pius IV. promouerat, põtifex crearetur. Quã eorum intentionẽ cùm Farnesius intellexisset,eã cõfestim suo suffragio corroborauit,significauitque sibi vel maximè talẽ electionem probari. Cùm negotiũ in his terminis cõsisteret, nihil reliquũ erat, quàm vt status rei promulgaretur. In qua promulgatione Borromæus,idq; vt debitã reuerentiã exhiberet Morono,cui nõ audebat apertè dicere, quòd à põtificatu exclusus erat,tandẽ tamen post multas ambages negotiũ illi detexit.Moronus videns rẽ ita geri,vt melius non posset,tanquã vir prudens,& qui in cõscientia sua virtutem atq; strenuitatem Alexãdrini mirabatur, etiam electionem hanc vt optimam cõmendauit, atque ita electio Alexãdrini cœpit per cõclaue manifestari, quibus ea prius erat incognita, hi vehementer admirati sunt, & quasi attoniti steterunt.Dubitatur autem à quàplurimis,vtrũ maius fuerit,consiliúmne arcanum& celeritas eorum qui hoc negotiũ promouebant,an verò negligẽtia & parua eorum animaduersio, quibus nulla erat de Alexandrino suspicio, qui de nullo minus,quàm de illo cogitauerant. Promulgata hoc modo conclusione, certatim veniunt omnes,& Alexandrinum venerãtur: multorum nihilominus vultus erant subtristiores,& admiratione pleni. Quare sibijpsi vix credebant, & quod ipsi viderãt, quasi somnium interpretabantur. Hoc itaque modo electus pontifex Alexandrinus, ob caussam paulò ante à nobis commemoratam,Pius Quintus appellatus est. Publicata deinde per Vrbem electione,multorũ animi perculsi sunt & exterriti: metuebãt enim omnes illum in administratione seueriorem fore,tum quia Religiosus erat,& promotus à Paulo Quarto,tum etiam quia in negotio sancti officij laudatæ quoddam austeritatis specimẽ præbuerat.Huiusmo di timorem& suspicionem nonnulli ex eo concipiebant,quod natura sua pronus erat ad iram, sed mitigabat hunc timorẽ, quòd scirent iram in eo facilè molliri & exstingui;cùm ex cõmuni seu vniuersali ista ratione, *Qui facilè irascuntur, iram minimè continẽt, sed reddunt:* tum etiam quia prudentia sua ,tanquam aqua, ardentes in corde flammas refrigerabat. Hinc (vt ipse dicere solebat) nunquã iratus cubitum discessit. Neq; tantum irã facilè exuebat, sed diligẽtissimè insuper obseruauit illud Sapiẽtis;*Quod nullam euidens iracundiæ vestigium oportet relinquere,sed simulatque deferbuerit, atque resederit animi tumor, omnem præteritorum malorum memoriam penitus tollendum esse.*

Pius [...] natu[...] ad i[...] sed e[...] rurs[...] cilè [...] posu[...]

Hoc vno excepto vitio non erat in illo, quod posset quispiam reprehendere: eius vitæ sanctimonia omnibus erat perspecta, vt quæ ab omni ambitione quàm maximè erat aliena, & ab omni labe mundana purissima. Sed & animos deiectos & territos (vt diximus)vel hoc etiam erexit, & tranquilliores fecit,quòd viderent Pium summi Pontificatus gradum adeptum multa, magnaque liberalis& benefici animi argumenta præbere.comiti namque Annibali, Cardinalis Altempi fratri quinquaginta millia ducatorum mutuo dedit, & ex Cardinalibus iis, qui pauperiores erant, bonas pecuniæ summas, quas in Castello inuenit,donauit.

Lib[...] lita[...]

Postridie S.Antonij, qui dies illi natalis erat, sexagesimum secundũ ætatis iam annum ingressurus,ante Ecclesiã D.Petri coronatus est,adhibitis omnibus(quæ solẽt) cęremonijs. Deinde ad reformandos mores,tollendosque abusus animũ conuertit, omneiq; cogitationes & studia huc contulit,vt piè Christianeq; viueretur, nec vnquam omitteretur eorum,quę in concilio Tridentino à patribus decreta iam pridem fuerãt. Qua in re nõ minorem vtilitatem attulit Reipub. Christianę,quàm ij Põtifices, qui ante illum idem Conciliũ indixerant,

Ref[...] tion[...] risti[...]

rant, continuarant, & ad felicem exitum perduxerant. Non multo pòst assumptum Pontificatum tempore Michaëlem Bonellum, filiũ ex sorore neptis, eiusdẽ ordinis Dominicani Religiosum cardinalem creauit, suumq; illi galerum donauit. Vt autem hoc faceret, non tam cõsanguineorum importunitate, quàm infinitis precibus Cardinalium permotus est: intuebantur enim optimam naturam, indolis qualitatem eximiam & animi dotes, quæ in iuuene relucebant. Creuerunt hæc postea, nobilissimosque effectus produxerunt, & quotidie producũt: adeò vt ex sancta Auunculi sui memoria ingens illi accrescat splẽdor, & ipse sibi sua virtute perpetuam & incredibilem pariat gloriam, talemq; ingreditur viam, vt omninò sperandum sit, si, vt cœpit, sic pergat, eum ad summas dignitates prouectum iri.

Michael Bonellus fit Cardinalis, eiusque ...

Pius itaq; totus rebus ad Religionẽ pertinentibus intentus, cardinalem Comẽdonem è Polonia Romam redeuntem ad vniuersalia Germaniæ Comitia, nuper ab Imperatore Maximiliano indicta, Legatũ misit, cum multis sanctis & prudentibus admonitionibus, quæ in illis Comitiis ad retundendam hæreticorum petulantiam fructum non exiguum attulerũt. Sed & ad Regem Galliarum, eiusque ministros optima misit documenta, ad eos sem hæreticos Regno illo exturbandos. Nec ea cura contentus Pontifex, vt Regi in illis debellandis opem ferret, decreuit, vt illi suppetiæ quatuor millium quadringentorum peditum, & nongẽtorum equitum sub imperio comitis Sanctę Florę, militis fortissimi, mitterẽtur. Neq; vllas intermisit occasiones, aliaque auxilia mittẽdi ijs Catholicis, qui in aliis regionibus contra hæreticos bellum gerebant.

Subsidia Catholicis cõtra hæreticos mittit.

Sed nec reformationi tantummodo morum, hæresium exstirpationi, & hæreticorum exterminationi studebat Pontifex, verùm etiam continuis curis, omnique industria contendebat, vt furores Turcarum reprimerentur: & certè magna in isto negotio erat opus vigilantia, zeloque & feruore non minori: quotidie namque Turca maiores progressus faciebat & nouas prouincias Christianis ademptas bello & armis sibi subijciebat, iáque fama erat Imperatorẽ Turcicũ ad Monarchiã mũdi adspirare. Quare Pontifex nõ destitit omnia periclitari, pro ingenij sui dexteritate principes Christianos, potentiores maximè exhortari & orare, vt cõiunctis virib. in immanum hũc Barbarũ arma moueant, eũque Regnis & Regionibus Christianorum expulsum, in Arabiam suam repellant. Quia verò Solymãnus bellum in Vngaria gerebat, quo ipse in persona propria ducenta lectissimorum militũ millia secum ad expeditionem ducens profectus erat, Papa Imperatori Romano duabus vicibus nonaginta ducatorum millia ad defensionem Regni donauit, & quotannis se quinquaginta millia daturum promisit, quamdiu bellum illud duceretur. Præterea vt Deũ, cuius potenti manu hostes fidei debellantur & profligantur, pacaret; eiusque opem & auxilium afflictis Christianorum rebus impetraret, Iobilæum promulgauit, & celeberrimam supplicationem instituit; cui ipse tã deuotè incedens pedibus interfuit, vt spectatores ad similem deuotionem permoueret. Quam deuotionem in omnium animis auxit, quòd Dæmoniacam ante pedes suos oblatam tactu stolæ & data benedictione ab istis inimicis liberauit. Interea Solymannus in Vngaria dum obsidioni Sigethi intentus est, mortalitatis tunicam exuit, atque ex hac vita migrauit. Cuius mors etsi meritò Turcarum acies terrere, & ad soluẽdam obsidionem mouere debuisset, tantùm tamen potuit vnius ducis prudentia, sanaque consilia vt accidentia illa, quæ damno & incommodo esse debuerant, summam rebus Turcicis vtilitatem attulerint, atque ita mors Solymanni, quæ per se huic expeditiõi maximè fuisset perniciosa, reuera fuit vtilissima. Mahometis namque Bassa, ex primoribus belli ducibus præcipuus, non tantùm callidè imperatoris mortem, vt in officio milites facilius retineret, dissimulauit, sed & celeriter Selymum de morte patris certiorem per litteras fecit, vt sine aliquo tumultu possessionem imperij caperet. Prodiens deinde vbertim, sed fictè lachrymãs, se summo dolore oppressum simulãs significauit militibus, vnum quid cor suum occupasse, afflixisse, & vultum lachrymis madefacere: nimirum quòd Solymannus sentẽtiam tulisset aut Sigethum citò capiẽdum, aut sibi cùm toto exercitu moriendum esse. Dicebat

Solymanni in Vngaros expeditio.

Iobilæ. Pij V.

Dæmoniacã liberat Pius.

Solymannus moritur dũ obsidet Sigethũ.

Callidũ Mahometis consilium.

Vigilantia Pij V. pro reprimendum Turcam.

bat

bat autem illud cùm tanta grauitate & cōstantia, vt nemo esset, qui non facilè crederet. Quare milites omnes summa cum animi promptitudine inter se statuerunt, Sigethum tanto cum impetu, toties, tam cōtinuè, & tanto cum furore oppugnare, vt aut ipsi omnes occumberent, aut munitionem occuparēt. Sequenti ergo die, qui sextus erat Septembris, tam horribili impetu Sigethum oppugnarunt, vt miserādum spectatu fuerit tot fortissimos milites in repellendo vulnerari & occidi, illo tamen die expugnare munitionem non potuerūt, sed irrito conatu receptui ceciderunt. Postridie auctis animis & viribus cum tanto furore Sigethum denuò inuadunt, vt similem quis nunquam viderit: à nostris tamen tāta dexteritate, animique fortitudine defensum est, tam grauiter pugnatum, tanta cum strage Turcæ repulsi, vt hi de expugnatione, nostri verò de defensione desperarent. Mirabantur ipsi hostes fortitudinem, inuictumque animum, quem tota hac obsidione Nicolaus Serinus arcis præfectus in hac munitione defendenda ostēdit. Omnium autem maximè mirandum est, quod cùm propugnaculum quoddam hostili igne concepto deflagraret, adeò vt necesse esset aut obsessos omnes igni latè vaganti inuolui & comburi, aut munitionem hosti dedere, breui, sed neruosa oratione præsidiarios exhortatus est, ne se immani Barbaro darent, aut viui in eorum potestatem transirent; sed potius fortiter pugnando occumberent. In quam sententiam cùm itum esset, aperta porta ipse primus ad pugnādum cum hoste quamdiu viueret, erupit. Quid hic facerent alij? qua oratione tam incitata & vehementi, tam inuicti ducis, quis laudabili eius exemplo non moueretur, quò minus præeuntem sequeretur? Cùm illo itaque omnes præsidiarij, qui numero erant circiter 500. egressi, maximam stragem in hostium castris ediderunt, dum obuios quosque trucidarunt. At Turcæ numero & multitudine superiores, Serinum primò fortissimè pugnantem occidunt, deinde cæteros omnes interficiunt, & Sigethum capiunt. Hinc liquet quanta sit vis necessitatis: dum enim Turcis iussu Solymanni, vt Mahometes ipsis persuadebat, moriendum esset, aut Sigethum expugnandum, ad hanc expeditionem imperterriti, & ad quiduis audiendum fortes effecti sunt: ita vt victoria hæc vni necessitati sit adscribenda. E contrario necessitas eadem paucos præsidiarios, qui cum Serino eruperunt, ne aut igne absumerentur, aut viui in crudelissimas Barbarorum manus inciderēt, ad fortissimè dimicandū, & se ab hostibus, quantum in ipsis fuit, vindicandū impulit. Quare ab antiquis illis Imperatoribus, & celebrioribus belli ducibus, necessitatis summa, & quidem prudentissimè, habita est ratio: eaque semper militibus ab oculos posita, sæpè victores facit: faciebant enim, vt magnus ille dixit Historicus, *Necessitatem esse vltimum & maximum telum.*

Sigethū oppugnatur.

Nicolai Serini præclara virtus et fortitudo.

Quanta vis sit necessitatis

Inueli bellica

Interea dum Sigethum capitur, Selymus Constantinopolim profectus à Bostange Imperatoris præfecto exceptus, omnibusq; Imperatori condecentibus officiorum generibus ornatus, solemni ritu Imperator renunciatus est. Qui ne ab Ottomānico ingenio desciscere videretur, nō multos post annos de celebri aliqua in Christianos expeditione cogitare cœpit, qua & maiorū suorum exempla sequi se ostēderet, fortitudinisque suæ specimen aliquod præberet; vt maiorē in subditorum suorum animis terrorem generaret, & imperij sui pomœria extēderet atq; dilataret. Proposuit itaque (Piali Bassæ generi sui stimulis potissimū incitatus) Cyprū, insulā suo Imperio imminentē, bello adoriri. Etsi aūt ab hoc suo instituto pax eum deterrere debuisset, quam initio imperij sui cū Venetis regni huius Dominis (qui nunquā Turcis datā fidē violarant, nec Turcarum vnquā perfidiā expertierant) inierat, tamen quia Principibus nunquam desunt homines, qui fucatis rationibus norunt illis honestū & æquū esse persuadere, quidquid ipsi volunt: ita & hic Selymo non deerāt adulatores promptissimi, ad demonstrandum expeditionē hāc esse honestissimam: dicebāt enim Regnum Cypri, quo tēpore Maiores illius Constantinopolim & Græciā occuparunt, sub Imperio fuisse: & proinde ad Selymum pertinere: Suum aūt repetere, & aliena non auferre, non esse fidem violare: posse igitur cum summa æquitate hoc bellum suscipi. Post deliberationē bello decreto Selymus maximum conscribit exercitum, & incredibilem omniū rerum ad talem expeditionem

Selymus Imperator Turcarum

Adulatores pud. cipes cricis sim.

onem necessarium facit apparatum. Vt aũt Regni huius expugnationem acceleraret, statuit etiam in Dalmatia & Slauonia Venetos bello lacessere. Illi consilij Selymi certiores facti, cùm maximos eius apparatus viderent, diligẽter quoque ne quid Respub. detrimenti caperet, aduigilarũt, omniaq; ad suorum defensionẽ necessaria cõpararũt. Sed priusquã Turca manifestũ bellum Venetis denunciaret, legatũ misit, qui Regnum Cypri ab eis deposceret: iniustè namque à Venetis detineri, vt quod antiquitus Constantinopolitano Imperio paruerat. Quòd si reddere nollent, imperatorem armis illud repetiturum. In publicum Concilium introductus legatus, qui tertio post Paschatis festum anno à partu Virginis MDLXX. Venetias appulsus erat, legationis suæ summã exposuit. Ad quam Veneti fortiter respõderunt; Regnũ Cypri se iustissimo titulo hactenus possedisse, & adhuc possidere: ideoq; se paratos esse ad defendendum armis contra quemcunque illud inuadere conantem. Sperare se Deum, perfidorum hominum vindicem, Turcam absque vlla caussa contra Maiorũ suorum consuetudinem datam fidem violantem debitis supplicijs castigaturum. Cùm hoc responso dimissus legatus ad Dominũ suum reuersus est. Veneti autem summa vsi celeritate legatos in omnem regionẽ ad varios Principes miserũt, eos ad fœdus cõtra Barbarum hunc Dei & hominũ omnisque honestæ cõditionis inimicum feriendum, intercedente summo Pontifice, inuitantes. Pontifex autem cœpit cũ omni feruore & consilij dexteritate fœdus aliquod inter se. Regem Catholicũ & Venetos meditari, cui etiã reliqui Principes paulatim adiungerẽtur. Sed quia videbat fœdus illud debitis suis circunstantiis & conditionibus bello Turcico resistendo necessariis maturè satis coalescere & perfici non posse, eò quòd Turca iam in armis erat, & instructissimam classem ad velificandum paratam haberet, alium inuenit modũ: Rex scilicet Philippus primo quoque tempore Venetis certa subsidia mitteret, quib. ipse sua nõ contẽnanda adiũgeret: interea fœdus ipsum, quãta fieri posset celeritate stabiliretur. Philippus Rex vt gratificaretur Pontifici, 50. triremes sub Archithalasso Ioanne Andrea Aurea ad subsidium Venetorũ destinauit, iussitq; Aureæ, viro alioquin in armis, rebusque naualibus exercitatissimo, vt M. Antonio Columnæ fortissimo Principi, & classis Pontificiæ imperatori pareret. Circa finem itaque Augusti eiusdẽ anni MDLXX. oẽs istę triremes conuenerũt, quibus Venetorum quoq; classis accessit. Constabat aũt tota classis triremibus 180. quinqueremib. (quas galeazzas nominant) 12. & 6. maioribus nauigiis. Cùm aũt classis hæc in Cretam esset appulsa, pręfecti rectè in Cyprum nauigandum esse statuerunt. Ante mensem circiter priusquã classis nostra in Candiã seu Cretã venisset, Turcica copiosa, instructa & horribilis per aquas di Baffo velificans in conspectu Insulæ Cypri stetit. Qui rumor cùm statim Nicosiã esset allatus, Dominus Astor. Baglioneus, prudentissimus & fortissimus belli dux, generalis pręsidiariorũ quę in Insula erant, suadebat, cũ omnibus sclopetariis & equitib. ad mare contendendũ, Turcasq; ne in terrã descenderent, prohibendos. At Vicarius, qui Venetiarum Principẽ referebat, & penes quem summa erat authoritas, cõsilium hoc vt minus salutare improbauit, dicẽs; suorum numerum non esse tantum, vt possit Turcas repellere, & à descensu prohibere. Placuit idem consilium Collaterali generali. In hanc itaque sentẽtiam itum est, licet (vt postea compertum est) prior Reip. rationibus magis expediebat. Salinas itaq; Turcæ appulerunt, & XXV. Iulij pars exercitus absq; vllis machinis bellicis Nicosiã arcta obsidione cinxit. Placuit Palazzo de Fano cõsiliario & Chiliarchæ, cũ parte præsidiariorum erumpere, & in Turcarum castra impetũ facere, priusquã reliqua pars exercitus appropinquaret. Sed hic iterum opinionnm fuit diuersitas: Vicario enim & Collaterali ea sententia minimè probabatur. Postridie totus se mouit exercitus, & cum machinis bellicis, cumq; apparatu omni Nicosiam venit, vt se sociis iũgeret, vrbemq; expugnaret. Cùm autẽ exercitus in diuersas stationes esset distributus, cœperunt fodere, & dulces aquas in terrę viscerib. quęrere. Neq; spe sua frustrati sunt; præter omnium enim opinionem multos inuenerunt puteos, quæ res Turcis fuit commodissima, & ad obsidionem continuandam vtilissima. Commoditate verò hac Turcę audaciores facti, cœperũt oppidanos,

...egatum ...ricus ...l Vene... ...s.

...spon... ...n Ve... ...torum.

...itium ...deris ...er Pō... ...icem ...ispaniã ...Vene... ...s.

Christianorum classis.

Turcica classis in Cyprum oppugnatur.

Nicosia obsidetur & oppugnatur.

danos, missis in suburbia quotidie aliquot equitum turmis, ad pugnam elicere, sperãtes eos egressuros, & cominùs secũ pugnaturos, sed cùm animaduerterẽt nostros se muris continere, & vrbem defendere decreuisse, quatuor excitarunt munitiones, è quibus vrbem grauissimè oppugnare, & mœnia maximis machinis verberare cœperunt. At cùm & ea res minus quàm ipsi arbitrabantur, succederet (pilæ namque in munitiones è terra congestas immissæ, in ipso puluere hærebant, nec aliquam ruinã sternebant) visum illis est alio modo belli negotium instituere. A machinarum vsu deinceps abstinuerũt, & cuniculis propugnacula suffodiẽdo rem tentarunt, variisque fodinis subterrestribus ad ipsa vsque mœnia peruenerunt. Quindecim truculẽtissimas impressiones in vrbem fecerunt, antequàm nostri vllã fecissent eruptionẽ. Tandem decimoquinto Augusti ipso meridiano tempore, quando Turcæ quiescere plerunque solent, mille pedites sub imperio Prouennæ Placẽtini vrbe egressi in castra hostium irruunt, & fortiter pugnãdo vsque ad hostium munitiones procurrunt, duasq; ab illis timore maioris incommodi derelictas occupant. Sed & in ipsis tẽtoriis tanta erat Turcarum trepidatio, vt quàm plurimi in effusam fugã sese coniicerent, fuissetq; eo die bellũ cùm gloriosa nostrorum victoria finitũ, si equitatus, qui in vrbe erat, peditatui auxilio venisset, vt primò constitutũ erat: qui etsi ad hãc rem nihil aliud contulisset, quàm se eminus ostentasset, animosque peditũ erexisset, atq; ad vlterius progrediẽdum incitasset, actũ de Turcarum victoria fuisset. Sed hic iterum Vicarius ordinem multis contrà frementibus perturbauit, metuens ne oẽs à Turcis, qui nostros multitudine longè præstabãt, trucidarentur. Pedites itaque nostri qui vrbe erant egressi, cùm nulli subsidio mitterentur, ab equitatu Turcico fracti, & partim occisi, partim fuga elapsi in vrbem reuersi sunt. Nostri ergo cùm pauci essẽt numero, & non sufficientes ad nouas eruptiones faciendas, viderẽt insuper nullas auxiliares copias Famagusta (vti sperarant) mitti, animum desponderunt, & tandem XV. Septem. Nicosia ferocissima innumerabilium Turcarum oppugnatiõe capta est. Incepit autem pugna in ipsa aurora, & ad sextã vsque diei horam continuata est: in qua dici non potest quot vtrinque viri fortissimi ceciderunt. Oppidani tam ciues quàm pręsidiarij in foro & in plateis irrumpentem hostem magna audacia exceperunt, & veluti pecora trucidarunt, donec & ipsi fortiter occumberent.

Nicosiani in hostium castra erũpunt.

Nicosia expugnatur.

Capta porrò à Turcis Nicosia, quatuor millia lectissimorum peditũ, & mille equites in eam introduxerunt, qui sub duce Bassa Musafero ciuitatem defenderent. Mustapha verò cum reliquo exercitu Famagustã obsedit. Classis aũt nostra, de qua paulo antè diximus, quod in Cyprum nauigaret; nihil pręclari gessit, dissentientib. Columnę & Aureę inter se opinionibus. Aurea namque se minimè subiectum Columnæ dicebat, ideoque nec eius imperio se pariturũ, ex quo verissimũ esse liquet illud Liuij; *Quamplurium imperium bello inutile est.* Nuntius huius dissensionis & simultatis, captæque paulo pòst cum tanta sanguinis Christiani effusione Nicosia, & periculi totius insulæ amittendæ animũ pontificis nõ parum offendit, tamen nõ defecit, neq; curas Reip. deposuit: immò multo maiori cũ ardore institit, vt fœdus inter Venetos, Regẽ Philippum, & seipsum confirmaret, atque ad optatũ finem perduceret. Tres isti principes Turcarũ vires magis quã reliqui metuebant. Veneti namque, vt in quos arma Turcarũ versa erant, timebant ne maiores ab illis clades acciperent. Rex Philippus verebatur, ne Venetis Archipelago, totius Italię obice adempto, ab eoq; pulsis, Regna sua Siculum & Neapolitanũ periclitarentur. Põtifex præterquã quòd saluti animarum totius Christianismi metuebat, solicitus etiã erat, ne Barbarus loca plana & maritima, quę ad ditionẽ Ecclesię pertinebãt, inuaderet, eaque armis & viribus occuparet. Singulari tandem Pontificis prudentia superatis multis difficultatibus, quæ in negotio fœderis huius occurrebãt, Romę cõclusum, & vigesimo die Maij anno MDLXXI. in consistorio subscriptũ est. Post quinque deinde dies publicatum ibidem, Venetiis verò decimo pòst die promulgatũ est. Conditiones Fœderis erant; quòd Põtifex ad hoc bellum conferret duodecim instructas, armatasque triremes, tria millia peditum, & ducentos quinquaginta equites. Rex Catholicus tres omnium sumptuum facien-

Famagusta obsidetur

Liuius

Cõditiones fœderis

faciendorum sextantes, & Veneti duas ferrent. Erat & inter alias conditiones etiam hæc, quòd nullus Cōfœderatorum pacem cum quopiam iniret, sine aliarum partium consensu; & quòd Ioannes Austriacus, Regis Catholici frater, generalis fœderis huius dux renunciaretur: in cuius absentia M. Antonius Colūna architalassus Pontificius summæ rerum præesset. Fœdere hoc confirmato, multorū animi ingēti gaudio delibuti sunt. Sed tristissimus superueniens rumor de capta Famagusta, atque adeò totius Regni Cypri, cuius ea ciuitas erat primaria, & quasi totius insulæ propugnaculum amissi, non parum exsecutionem fœderis retardauit.

...agu- ...obsi- ...ur, op ...natur capi-

Turcæ namque Famagustā post diuturnā arctamq; obsidionem decimo tandē quinto die Augusti deditione occuparunt. Obsessa erat à potētissimo, numerosissimoq; Turcarū exercitu; cuius (vt supra diximus) primarius Dux erat Mustapha Bassa, Princeps in naualibus præliis non minus exercitatus, quàm in terrestrib. expeditus. Decimoquinto Maij cœperunt Turcę mœnia septuaginta quattuor maximis tormentis, inter quæ quattuor erāt incredibilis magnitudinis Basilisci, disturbare. Nostri, quorum duces erāt Marcus Antonius Bragadinus, & Astorius Baglioneris, viri fortissimi, & in re militari peritissimi, se, vrbéque summis, quamdiu potuerūt, viribus defenderūt, & paucis diebus, quibus vrbs oppugnatur triginta Turcarum millia strauerunt: tantaque erat in castris hostium trepidatio, vt si nostri in vrbe habuissent eorum, quæ ad tantā obsidionem sunt necessaria copiam, bellum hoc neutiquā tam infelicem habuisset catastrophen. Sed quia apparatus bellici laborabant inopia, determinarunt maioribus machinis paulatim parcius eiaculandum esse, ne puluis & pilæ ipsis deficerent. Constituerunt itaque præfecti certum in iaculando modum, vt scilicet triginta tantùm machinis quotidiè vterentur, & singulas tricesies disploderent. Turcæ obsidionem continuantes quotidiè maiori cum furore vrbem oppugnarunt, tantum pilarum numerum in vrbem miserunt, vt duorum mensium & paucorum dierum spatio, quo Famagusta fuit obsessa, à Turcis plus quàm 140000. globi in vrbem missi sint. Nostris autem comeatus deficiebat, adeò vt iam exiguus esset reliquus: maximè verò pulueris laborabāt inopia, qui omnis præter septem vascula iam erat absumptus. Præsidiariorum pars maxima interierat, & qui residui erant, continuis pugnis & laboribus paucitate victus & assiduis vigiliis (quæ tria naturæ quàm maximè sunt contraria) eum in modum erant debilitati, vt iam cum tam potente aduersario diutius certare non possent. Bragadinus igitur & Baglioneris, alijque militum Tribuni, tentandas deditionis conditiones censuerūt: quas hunc in modum impetrarunt; præsidiarij vita, bonis & armis saluis, cum quinque machinis bellicis, & tribus equis, quos ipsi eligerent, securi in Candiam transportarentur. Græcis qui Famagustæ erant, securè cum suis facultatibus permanere, ibidemque Christiano ritu viuendi potestas esset. Conditiones istæ ab ipso Mustapha fuerunt approbatæ, & manu illius propria subsignatæ: sed propria & singulari perfidia ab illo scelerato Barbaro violatæ, nec in vno vel minimo articulo seruatæ. Bragadinum enim Baglionerum & alios Centuriones crudelissima morte mactauit: in Bragadinum tamen ferociùs quàm in alios Tygris illa Turcica desæuijt. Bragadinus verò cum sanctissima patientia tam crudele, sed sacrum martyrium sustinuit. Cæteri præsidiarij partim occisi, partim in perpetuam seruitutem abducti, Constantinopoli & Alexandriæ in foro venales expositi sunt, solis habitatoribus Famagustæ pepercit. Tres audiui crudelitatis & sæuitiæ tam immanis, monstrosæque rationes: Prima est propria huius Barbari natura, vt cui nullum potest esse spectaculum iucūdius, quàm alios in conspectu suo trucidari. Altera incredibilis ira, quam illi concitarant tot suorum militum funera, quæ in hac obsidione ciciderant: ferro namque & tormētis bellicis plus quàm 70000. erant interfecta, & plus quàm 5000. variæ infirmitates absumpserant: omnes autem fortissimos milites, inter quos cuniculari j, lixæ, calones non numerantur. Tertia ratio erat pœnitentia qua ducebatur, quòd nostris prædictas conditiones dedisset, præsertim cū intelligeret, eum fuisse vrbis statum, vt deterior esse non potuerit.

Deditionis conditiones.

Perfidia & tyrannis Mustaphæ.

Sympathia qua mouebatur Pontifex, ob captam tam celebrem ciuitatem, & tot Christianos cæsos, inter quos tot erant duces virtute bellica illustres, magis, magisque incitauit eius Sanctitatem, vt assiduis, iisque ardentissimis precibus Deum inuocaret, quo tandem potenti sua dextera sceleratissimi hostis audaciam comprimeret. Conierunt tandem Confœderatorum classis in Sicilia, Messanæ portu, initoque ibidem numero, compertum est Venetos habuisse triremes centum, quinqueremes 6. & 2. oblongas naues, præter biremes, myoparones, aliaque minora nauigia. M. Antonius Columna præfectus Pontificius 12. triremibus, & Ioannes Austriacus classis totius Imperator, cum Ioanne Andrea Aurea 81. triremibus, & 22. nauibus, inter quas erant tres Melitensium triremes, imperabat. In vniuersa hac classe Italorum, Germanorum & Hispanorũ 20000. reperta sunt, exceptis lixis Calonibus, & aliis ministris. Trecenti præterea nobiles, qui propriis stipendiis militatum venerant. Varia hic inter duces & tribunos agitata sunt consilia, diu multumque deliberatum, vnde potissimum tantæ expeditionis sumendum esset principium. Conuenit tandem inter illos, hostilẽ classem per mare quærendam, & cum ea confligẽdum esse: etiam si non ignorarent, Turcicã classem sua & maiorem & potentiorem esse. Deinde naues omnes in ordinem, qui in conflictu seruandus esset, constituerũt. In sua itaque cornua, & eam partem, quæ *Battaglia* dicitur (nos certamen appellare possumus) concinnè admodum distributa est. Quid multis? Omnia ad talem expeditionẽ necessaria quàm optimè instituta sunt. Adhibitæ sunt variæ exhortationes, quibus milites ad Christianè viuẽdum incitabantur: optimi quoque constituti modi, vt orationibus & vitæ pietate cum fiducia fortitudinem à Deo flagitarent, quòd tandem vires Turcicas cum illorum ignominia, Christique gloria possent enervare. Hoc modo instructa & distributa classis nostra, 17. die Septemb. anno à Christo nato septuagesimo primo post 1500. è portu Messanæ soluit, & paucis diebus Corcyrã delata est. Inde iterum discedens vltimo Septemb. Gomenozzam, capacissimum, tutissimumque illius continentis portum ingreditur. Hic secundo iussu Austriaci classis recensetur & lustratur, mandatumque est omnibus, & singulis nauarchis, diligenter naues suas inspicerent & scrutarententur, ne quis defectus in ijs reperiatur. Interea certis nũciis didicere classem Turcicam in mari Lepantico subsistere. Cõmuni itaque decreto sublatis anchoris, tertio die Octob. iterum in altum vehuntur, eo proposito, vt recta ad ostium illius pelagi delati hostes ad pugnam elicerẽt. Quinto deinde Octob. ad portum *di Petala* classem prouehere decreuerunt: sed ventis & tempestate contraria impediti, iuxta portum qui *Val d'Alessandria* dicitur, anchoris in salo iactis manere compulsi sunt.

Christianorum classis coit ad confligẽdum cum hostili.

Gomeni ß. m alij vocant.

Turcicæ classis præfecti diuersis inter se opinionibus diffidebant: quidã enim cum ea pugnãdum esse, quidã verò classem sub ducendam, & summam rei periclitandam non esse contendebãt. Habebat vtraq; pars suas quibus nitebatur rationes, quas pro defensione suæ sententiæ producebant. Tandem omnibus suffragijs decretum est, postquam Caracossa, qui speculatoria naue classem Christianorum circumuectus erat, referret, eam non pluribus quàm centũ quinquaginta triremibus constare, maioresque triremes præ nimia mole sua inutiles ad pugnam esse, tantumq; ad commeatum bellique apparatum vehendum cæteris adiunctas esse, sententiam mutarũt. Sed Vluzalius memor mandatum Imperatoris Turcici esse, vt pugnam nullo modo subterfugerent, sed hosti copiam pugnãdi darent, hostili classi obuiam procedendum consuluit. Placuit itaque classem ex angustijs maris Lepanthici in apertum pelagus educere, & nauali prælio cùm Christianis confligere. Sexto itaque Octobris educta in altum classe, secundo vento in nostros ferebantur. Nostri eodem die (neque enim antea potuerunt ob ventos contrarios) *Val d'Alessandria* deserentes, cursum cũ summis laboribus (erat enim tẽpestas non exigua) recta ad scopulos Cuzolares dictos instituerunt, & nocte illa iuxta crepidines Galangę constiterunt. Postero die qui Dominicus erat, & septimus Octobris, hora diei secunda classis Turcica eminus apparuit expansisque omnibus velis in nostrã vehebatur. Ioannes Austriacus videns hostem appropinquantem, ab altissima triremis

Diuersæ Turcorum opiniones de certamine.

tem is suæ antenna vexillum colore viridi (illud enim sacri fœderis erat signum) suspendi iussit, & maioris machinæ displosione, seu ictu admonuit omnes, vt sese ad pugnam præparent. Ipse deinde & Columna duabus vecti biremibus omnes & singulas naues accedebant, ipsasque in ordinem, qualis necessarius, redigebant: milites quoque ad intrepidè pugnandum, & cùm ardore pro fide Christi aut vincendū aut fortiter occūbendum hortabantur. Capucini & Patres Societatis Iesu, quorum ordinum multi Religiosi per classem erāt distributi, omni quoque deuotione & sanctissimis verbis milites animosos reddiderunt, vt impauidi aduersus inimicos Dei arma sumerent, eosque ad internecionem delerent. Quia verò classiarij omnes paulò antè peccata sua sacerdotibus erant confessi, viderent autem vexillum Crucis erectum, cum pijs affectibus ad eosdem Sacerdotes confugerunt, indulgentiam peccatorum suorum petentes, & se Deo commendari flagitantes. Mox dicti Patres promulgârunt sanctissimum, amplissimumq; Iobilæum, à Pontifice concessum omnibus, qui huic expeditioni interessent. Paulò pôst Turcica classis ictu grauis tormenti nostros ad certamen prouocauit: cui nostri simili confestim ictu responderunt: atque ita iunctis classibus pugnæ datur initium, tanto cum animorum ardore & impetu, tanto cum clamore, tympanorum sonitu, & tubarum clangore, vt cælum mugire videretur: fulmina verò & tonitrua machinarum, quæ vtrinque displodebantur tanta erant, vt ne dici, multò autem minus describi queant: densa telorum & sagittarum per aëra volitantium multitudo, ipsum solem obscurabat, hastarum fractarū stridor aures obtundebat. Nihil audiebatur præter eiulatus miserrimos, eorum qui vulnerabantur, & qui incomparabili numero moriebatur. Non tam mare aquis, sed sanguine redūdabat, nihil in fluctibus vidisses, quàm capita, brachia, pedes hominés mortuos, & semiuiuos fluitare. Cùm aliquandiu tanta cum contentione ab omni parte pugnatum esset, visa tandem est victoria ad nostros inclinare.

Hæc est ista naumachia, qua ab Augusti Imperatoris tēpore in isto mari mediterraneo maior & celebrior non fuit: & forte si quis diligenter omnes circumstantias huius pugnæ consideret, fatebitur, nullo vnquam sæculo se similem factam legisse. Hac vna victoria metuenda illa & summa Imperatoris Turcici potentia concidit, & quinque horarū spatio (tam diu enim hæc pugna durauit) hoc est à decima septima ad vicesimamsecundam, à Christianis potentissima classis, qualem nunquam Constātinopolis instruxit, aut cui similis nullo vnquam sæculo illius portu educta est, partim capta & dispersa, partim in fugam conuersa est. Ex hac namque classe inimica cētum septemdecim triremes, tredecim quas Galeottas vocāt, integræ, nulla parte laceræ in Christianorū potestatem venerunt. Octoginta circiter triremes, quinqueremes & biremes perforatæ, depressæ aut incensæ perierunt: quadraginta circiter omnis generis naues fuga elapsæ tantę cladis nuntium retulerunt. Inuentæ sunt in captis nauibus centum & sedecim maximè machinæ bellicæ, ducētæ quinquaginta sex minores. Omnis hæc præda vna cùm mancipijs & liberis hominibus hoc prẹlio captis, secundum conuenta pacta inter tres Principes fœderis est distributa. Perierūt in hoc certamine triginta duo Turcarum millia, atque inter eos multi magni nominis Principes, belli duces, prouinciarum gubernatores: plures quàm ter mille & quingenti in seruitutem abrepti sunt. In captiuitatem quoque abducti sunt duo filij Haly, supremi classis Imperatoris & Mahometis Nigropōti (olim Eubœæ) præfectus, alijque magnæ authoritatis viri quàm plurimi: quindecim insuper millia Christianorū ad remos damnatorum nostri liberarunt.

Parta hac tam singulari & gloriosa victoria statuerunt Duces illinc discedendum, & in Portum reuertendum esse; quod & factum est. Sequenti autem die recensentur classiarij, & desiderati sunt 7656. quorum plurimi erant ex classe Veneta: alij partim ex Pontificia & Regia. Quo peracto cùm viderent hyemem præ foribus esse, neque tutum diutius in mari permanere, coacto concilio determinarunt, classem diuidendam, & in diuersos portus subducendam esse.

Ioannes itaq; Austriacus in Siciliam reuersus classem Messanam reduxit, vbi cùm incre-

incredibili triumpho & regio certè apparatu exceptus est. Alij aliò nauigantes naues suas in stationes tutas subuexerunt. Marcus Antonius Columna iter suum Romam instituit, vbi ab omnibus Romanis cum magnifica pompa exceptus, & ab ipso Pontifice honorificentissimè remuneratus, humanissimeque habitus est. Sed & per totum Christianismum ob incredibilem hanc victoriam festi dies agebantur, magna instituta solemnia, & in ijs Deo vindici actæ sunt gratiæ. Venetiis quoque nummi cusi sunt, cum hac inscriptione.

Anno magnæ naualis victoriæ Dei gratia contra Turcas.

qua inscriptione Senatus ille magnificentissimus insinuare voluit, victoriam hanc non suis viribus partam, sed miraculosè à Deo datam fuisse. Nec tantum illi, sed omnes etiam Christiani, & præsertim Pōtifex hanc Deo acceptam referebat, eique cum summa deuotione gratias agebat.

Consiliū Pōtificis in persequēda victoria.

Quia verò Pontifex non ignorabat, ad inimicos funditùs exstirpandos, non satis esse vincere, sed necessarium insuper esse, victoria bene vti: quia tunc bene vtimur, si inimicos, priusquam vires suas recolligant, exercitusque nouos conscribant, in ipso metu maiori cum impetu, summaque cum celeritate denuò adoriamur, eos persequamur, nec requiem vllam tribuamus, priusquam planè deuicti supplices manus porrigant. Quemadmodum enim infirmitates illæ, quas recidiuas appellant, nonnulli periculosiores sunt, & corpora nostra magis debilitant; quàm ea quæ præcesserat: naturam namque inueniunt languidam & infirmam; & tertiæ magis etiam quàm secundæ: sic & in inimicis debellandis vsu venire solet, vt secundæ pugnæ magis hostem debilitent quàm primæ, & tertię magis, quàm secundæ: pugnarū namque frequentia vires illius magis magisque atteruntur.

Simile.

Pontifex itaque in hoc totus erat, vt maiori cum classe, & si fieri posset, maiori cum audacia Turcam iterum oppugnaret. Hanc ob caussam varios in omnes regiones legatos ad diuersos Principes misit, orans eos, vt in fœdus venirent, eique adscriberētur, vt iunctis viribus humi iacentem Barbarum opprimant, priusquàm resurgat. Dum Pontifex huic operi, aliisque pluribus ad salutem Reipub. Christianæ conducentibus intentus est, ecce medio mense Martio, anno MDLXXII. nephritis morbus illi familiaris, maiori cum vehementia, grauiorique dolore quàm solet, eum occupauit: creuitque in horas, adeò vt vnà cum vrina sanguinem & putredinem effundere cœperit. In hoc morbo asininum lac potare solet, tanquam præsens huic malo remedium. Ad consuetum itaque potum recurrens, tantum ex hoc lacte bibit, vt stomachum eum in modum debilitaret, ne cibum vllum posset concoquere, nedum retinere. In hoc grauissimo morbo, intolerandisque doloribus erat patientissimus: & licet, Galeno teste, *Sanitatem omnes requirimus, tum ad vitæ functiones, quas planè morbi impediunt, atque auferunt, tum verò vt molestia careamus: angimur enim doloribus non leuiter.* Pontifex nihilominus non aliam ob caussam amissæ sanitatis restitutionem desiderare videbatur, quàm vt officio suo pastorali commodiùs fungi, & in orationibus, aliisque piis & spiritualibus operibus diutius posset perseuerare. Adeò namque his exercitijs deditus erat, vt non obstante periculosa hac sua infirmitate, septem Ecclesias pedibus incedens visitare voluerit. Posteà morbus vehementer est ingrauatus, & singulis penè momentis noua habuit incrementa, adeò vt die Mercurij, qui vltimus erat mensis Aprilis, cùm mortem instare multis indiciis intelligeret, à fratre quodam sui ordinis Dominicano, propter humilitatem vestiri voluerit. Postridie ipsis Kalendis Maij, hora vigesima secunda, anno ætatis suæ sexagesimo secundo, Pontificatûs verò septimo, rebus humanis exemptus est, postquam tribus vicibus Cardinales viginti & vnum creasset. Eodem die quo obijt, sub vesperum corpore illiùs dissecto & aperto, in vesica eius tres calculi reperti sunt. Postridie in Ecclesiam D. Petri funus delatum est, fuitque maximus populi concursus, qui eum videre, eique reuerentiam exhibere cupiebāt. multi vberrimè lacrymabantur, & Rosaria corpori, haud aliter quàm Sanctorum reliquiis applicabant. Deinde in eadem Ecclesia honorificentissimè sepultus est. Vnde posteà in templum Mariæ maioris translatus, &

Morbus Pij extinctus est.

A... P... qu...

tus, &

tus, & in magnificẽtissimum sepulchrum à Sixto V. in significationem acceptorum beneficiorũ gratitudinis, illi in sacello exstructum, quod sacellum idem Sixtus magno sumptu ædificari, & splẽdidissimè ornari fecit, illatus est.

Memoria sui Pius V. apud homines reliquit in eo, quòd fuit Religionis obseruantissimus, castigator vitiorum seuerissimus, vigilantissimus, & in rebus gerendis indefessus, in consilijs æquissimus, ita vt nõ rarò in Concilium venerit, absque vlla re, quæ in deliberationem data erat, certa determinatione: idque ob immẽsum desideriũ quo tenebatur, vt omnia debito & cõuenienti fine concluderentur. Amauit hic Pontifex præ cæteris virtutum studiosos, & qui ingenio valebant, animoque erant excelso; ad illos colendos, & ad maiores dignitates splendoresque euehendos erat auidissimus. Quare non ignarus quãtæ virtutis, & quàm inuicti animi esset Cosmas Medicæus, Florentiæ Dux, nec nõ & quàm bene meritus erat de sancta Sede Apostolica, ornauit illum mense Nouembri, anno MDLXIX. titulo magni Ducis Hetruriæ à parte illa, quæ prædicti Ducis imperio subijcitur. Qui mense Februario anni sequentis Romam veniens à Pontifice Regio apparatu exceptus est, & cum incredibili omnium lætitia coronatus est. Voluit autem Pontifex Regali coronæ seu diademati hæc verba inscribi: *Pius V. Pont. Max. ob Eximiam dilectionem ac Catholicæ Religionis Zelum Præcipuum Q. Iustitiæ studium donauit.*

Magna liberalitate vsus est hic Pontifex erga bonos, variis officiis, amplissimisque donis illos remunerãdo, & piis locis subueniẽdo. In famulos suos largissimus erat, quam etiam liberalitatem iis exhibuit, qui illi adhuc in minori & humiliori fortuna constituto aliquod beneficium vel obsequium præstiterant. immò tam gratus erat erga benefactores, vt etiam mortuis indicia gratitudinis ostenderet. Quare & Paulo IV. à quo creatus erat Cardinalis, nobile & magnificum sepulchrum in templo Mineruæ, in Caraforum Sacello ædificauit. Fecit & aliud monumentum in honorem Cardinalis *dei Carpi*, in æde sanctissimæ Trinitatis, à quo Cardinali Pius adhuc priuatus, & tenuioris fortunę Religiosus, alia beneficia perceperat. Neque immemor fuit Alphonsi Carafæ Cardinalis, Pauli Pontificis nepotis, cui in domo Neapolitana sumptuosum, & tali viro dignum bustum erexit. Fuerunt & variæ fabricæ in palatio Vaticano, alijsque locis, tam in vrbe, quam extra Vrbem à Pio V. aut nouæ constructæ, aut collapsæ reparatę. In Bosco patria sua insigne Monasterium Fratribus ordinis S. Dominici ædificari iussit, ac necessarijs prouentibus dotauit. In cuius tẽplo sibiipsi honestam sepulturã cum modesto epitaphio condidit.

In patr[ia] Domini[c]anis m[o]nasteri[um] fundau[it].

Quamuis in his magnificis structuris, in expeditione Turcica in Vngariam, in rebus Gallicis & Auenionensibus, in fœdere denique contra Turcas inęstimabilem auri vim expenderit, tamen post mortem illius in castro reperta sunt sexcenta ducatorum millia, vel (vt alij dicunt) myrias auri cum dimidia. Non tantùm à suis Pontifex hic laudatus est, sed & ab inimicis Turcis, & à sceleratis Hæreticis, quod irrefragabile bonitatis illius argumẽtum est. *Bonum enim est* (inquit Aristoteles) *quod inimici & mali homines laudant: videtur siquidem ferè omnes fateri, quod fatentur vel hostes, vel qui ob aliquam offensionem à nobis alieni esse videntur. Quia res ea vsque adeò sit euidens, & exposita oculis, vt illi diffiteri non possint.*

Laudatus etiam ab hostibus.

GREGORIVS XIII. PAPA.

GREGORIVS decimustertius, anteà Hugo dictus, Bononiẽsis erat à Boncompagnorum familia oriundus: patre

235. Pon[t].

Patria parentes & natiuitas. patre Christophoro, matre Agniola Marescalchi, anno post partum Virginis MDII. septimo Ianuarij, qui dies erat Veneris, secunda circiter hora noctis cum dimidia, natus est. *Educatio et studia.* Educatus est nobili ac honesto modo, qui cùm ad annos studiis aptos peruenisset, præceptoribus humanioribus litteris imbuendus traditur. Adultior ad Legum & Iuris studium missus, assiduus auditor fuit Ludoici Muzzoli, & Annibalis Caccianimici: post hos Ludoicum Gozadinum & Carolum Rouinum audiuit, qui eo tempore celeberrimi per totam Italiam, aliisque in locis plurimis Iurisconsulti habebantur: & in Bononiensi Academia cum summo applausu & maximo studiosorum concursu iura profitebantur; vsque adeò, vt qui eorum prælectiones diligenter audirent, doctrinamque & consilia eorum sectabantur, laudabiles in ea facultate progressus facerent, & Doctoratus titulum, quemadmodum & Gregorius fecit, facili negotio consequerentur. *Fit Doctor.* Quem gradum Gregorius vigesimo octauo ætatis suæ anno, decimoquinto Septẽbris, anno reparatæ salutis MDXXX. Bononiæ adeptus est. Anno sequenti duodecimo Augusti ad Collegium ciuile Bononiense admittitur. Duobus vltimis eius anni mensibus factus est Doctor Dominorum Priorum, quos illic Antianos nominant.

Varia officia et dignitates. Eodem anno cœpit publicè legere institutiones Imperiales; quam professionem tribus sequentibus annis continuauit. Vltimo verò huius professionis anno in Collegium Canonicum cooptatus est. Anno deinde MDXXXIIII. ordinarius professor fit, in quo studio perseuerauit, vsque dum Romam venit: qui eius aduentus in XXXVIII. annum, mensem verò Septembrim incidit. Intereà temporis Iudex etiam mercatorũ Bononiæ primo semestri, anno MDXXXVI. creatus est, & in Iulio atque Augusto eiusdem anni denuò Doctor Dominorum Antianorum constituitur. *Romam venit, & eius ob causam.* Deinde (vt paulò anteà diximus) Romam venit, anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo trigesimonono.

Narrârunt mihi Bononiæ viri fide digni, & ætate prouectiores, duas potissimùm caussas mouisse Gregorium, cur patriam relinqueret. Prima fuit dissentio quædam & simultas domestica; alia, quia videbat sibi Bononiæ professionem Iuris parũ prosperè procedere, quodque ea impetrare non potuit stipendia, quæ volebat; & quæ illi meritò debebantur. Veniens itaque Romam Senatoris Capitolij collateralis constituitur: deinde quoque Abbreuiator Parci Maioris, & vtriusque signaturæ factus est Referendarius. Sub Paulo Tertio Tridentum ad generale Concilium profectus est, & XLIX. anno Romam reuersus fit Vicarius ciuilis Auditoris Cameræ, quo officio Dominus Cicada, qui posteà Cardinalis sancti Clementis factus est, fungebatur. Tempore Iulij Tertij Secretarius Apostolicus efficitur, & anno deinde MDLV. octo mensibus Vicelegatus per territorium Romanum, sub legato Cardinale Cicada mittitur. Anno sequenti signaturę gratiæ, quam signaturam Concessus vocãt, præficitur. Post biennium in locum Viceregentis Cameræ assumptus est. Non diu pòst Paulus IIII. eum Vestę Episcopum ordinauit, quo tempore sacris initiatus, Primitias suas in adyto S. Petri celebrauit. *Ordinatur & copulatur sacerdos.* Anno sexagesimosecundo iterũ in Concilium Tridentinũ mittitur, ibiq; vsque ad determinationem omniũ actorum, totiusq; concilij definitionem permansit. Romam cùm rediisset, à Pio Quarto Assessor in Sacello designatur, qui eundem anno MDLXV. duodecimo die Martij, qui Diuo Gregorio sacer est, Cardinalem cum titulo sancti Sixti creauit, eodemque anno Legatum à latere in Hispanias misit, & signaturam Breuium Apostolicorum ei contulit: è qua legatiõe reuersus nõ est, priusquam Pio Quarto defuncto, Pius Quintus Pontifex Romanus esset electus: *Cardinalis fit.* cum quo Pontifice initio illi non optimè conuenit, eò quòd rigorem illum iustitiæ, quo Pius vtebatur, moderandum esse diceret.

Pontifex eligitur. Post obitum Pij Quinti anno partus salutiferi MDLXXII. feria tertia, quæ in XIII. Maij incidit, hora circiter XXII. Pontifex renunciatus est. Eius autem electio fuit eiuscemodi. Amici Moroni omnibus consiliis, agendique modis vsi erant, eodem die, quo in Conclaui Cardinales conuenirent, vt ipse Moronus eligeretur: sed cùm institutum suum propter varia, quæ occurrebant, impedimẽta ad optatum finẽ perducere non possent, cogitationes suas aliò cõuerterunt. Intereà Cardinalis Granuellanus

larus cum Farnesio diu multumq; de noui Pontificis electione collocutus est: placuit tandem ipsis, vt Farnesius (cuius magna erat in hoc Collegio authoritas) duos aut tres Cardinales nominet, qui præ cæteris ad tantam Maiestatem obeundam digniores iudicarentur: & vt Granuellanus (quantum in se esset) procuraret, vt vnus ex illis Pontifex eligatur. Farnesius cùm tempus deliberandi postulasset, & negotium cum suis communicâsset, Cardinali Granuellano respondit, se nominare Cardinalem Montepulcianum, Cardinalem Boncompagnium, & Cardinalem Correggium. Granuellanus accepta hac nominatione Cardinalem Alexandrinum, Pij Quinti Nepotem adiit, & multis cum illo de hac electione ratiocinatur. Alexandrinus mox in Cellam abijt, & omnia cum suis amicis communicauit, quibus etiam suum consilium detexit, dicens; Se quidem laborasse, vt aliquis eorum Cardinalium, qui ab Auunculo suo erant promoti, in Pontificem assumeretur: sed negotium hoc tam intricatum esse, vt huius rei felicem euentum sperare non posset, quia Cardinales plerosque in eo conuenire cerneret, non eligendum Pontificem ex ijs, qui adeò nuper Cardinales facti erant: non esse itaque spem de his, quos Auunculus creauerat. Sed & videre se viam optimè præstratam esse Cardinali Bõcompagnio: se quoque tum ob hanc caussam, tum quia sciebat virum esse magni meriti, non malè erga illum affectum esse. Cardinalis Farnesius non obscuris argumentis prospiciebat electionem in aliquem è tribus à se nominatis, & quidem in Boncompagnium propendere: quod & Cardinalis Vrbinus facilè animaduertit, qui de eodem quoq; subiecto seu candidato optimè sentiebat, & amicis Boncompagnij iussit securos esse de illius electione: nullã fore difficultatem, si Alexãdrini, & ei adhærentium suffragiis non destituatur. Vota namque Borromæi & Altempij, qui illum summopere electum cupiebat, omnemque operam adhibebat, vt Boncompagnius eligeretur, ab illo stabant: aliorum omnium, paucis exceptis, huic negotio incommodare non posse nouerant. Cùm autem Alexãdrinum & Medicæum, qui illi fuit adiunctus, Boncompagnio ad electionem quoq; suffragari intellexissent, negotium peractum crediderunt: cœptumque est dici, Boncompagnium ad Sacellum ducerent, vt Pontifex salutetur, missique sunt nonnulli, qui octo Cardinales omnium horum ignaros huius rei certiores facerent. Vercellensis verò ad cubiculum Boncompagnij accessit, ipsumque manu apprehensum salutauit, dixitque: secum ad Sacellum concederet: erat enim electus Pontifex Boncompagnius sine vlla commotione aut animi perturbatione, cum magna constantia aliud nihil respondit, quàm; Domine mi, suntné vota verè sufficientia ad hanc electionem? Cumque respondisset Cardinalis Vercellarum esse sufficientia, atq; idipsum alij quoque Cardinales, quorum magnus hic erat concursus, affirmarent, ille innixus mensæ accepit scripta quædam, quæ ipse magni faciebat, iisq; pectori applicatis; Eamus, inquit, in nomine Domini; atque ita vultu animoq; cõposito ad Sacellum venit tali cum magnanimitate & grauitate, quali cum posset in simili casu quispiam alius. Cùm in Sacellum venisset, in mirabili concursu Cardinaliũ ab omnibus Papa salutatur, & debita cum reuerentia colitur. Ille autẽ ex singulari deuotione, qua tem perga B. Gregoriũ fuerat, nomen Gregorij sibi sumpsit. Res fuit admiratione dignissima, tam arduum negotium quattuor aut quinque horis confici potuisse: & nullum (vt solet) interuenisse obstaculum, quod illud impediuerit, omnia insuper per Cardinales facta, & nihil (vt solet) per Conclauistas.

Coronatur. Electus Pontifex deinde coronatus est in festo Pentecostes, quod paulò post electionem subsecutum est. Mox literas dedit ad Confœderatos, illis significans, se eiusdem esse volũtatis, quo Decessor eius Pius, neque supinum aut negligentem se fore in mittendis subsidiis ijs, quæ pro authoritate & potestate sua possent exspectari. Mortuo Pio Quinto & Sede vacante, Marcus Antonius Columna Roma discesserat, postquàm iam à sacro Collegio in officio suo confirmatus esset, litterasque à Rege Catholico accepisset, quibus admonebatur, vt quàm primùm sese ad expeditionem Turcicam prępararet. Gregorius cum prudentissimi huius Ducis fortitudinem consideraret, etiam sua eum autho-

authoritate, vt Architalassus deinceps esset, confirmauit. Columna itaque cum Iacobo Soranzo generali annonæ structore Messana soluunt, quibus se Ioánes Austriacus certis motus rationibus, cum sua classe iungere noluit: sed dedit illis viginti triremes sub imperio Gilandradę: promittens se cum reliqua classe breui subsecutũ, nisi tumultus illum Belgici retardauerint, aut aliò fortè auocauerint. Illi autem expansis velis circa finem Iulij, Anno MDLXXII. Corcyram appulerunt, vbi Generalem Foscarinum inuenerunt: Hîc communibus sententiis determinatum est, hostilem classem per mare quærere, eique quoquo modo pugnandi copiam offerre. Neque hanc sententiam mutauit fama, quæ classem Turcicam pluribus quàm ducẽtis quinquaginta nauibus constare afferebat. Non enim credere potuerunt id verum esse, propter maximam cladem, quam anno præcedenti Turca à nostris acceperat, aut si qui crederent, existimabant tamen naues è viridi ligno fabricatas, bello minus esse idoneas. Nostri itaque ad pugnam prõpti & parati naues omnes lustrârũt, & in Corcyra recensuerunt, inuentæque sunt triremes cẽtum & triginta, quinqueremes sex, naues oblongæ decem, omnes quàm optimè expeditæ, & rebus ad pugnam necessariis instructæ. Omnibus sic cõstitutis portu exeunt, & Peloponnesum præternauigantes Cytheram insulam, nunc *Cerigo*, tenuerunt; ibique intellexerũt, classem Turcicam iuxta Monenbasiam in anchoris stare. Relicta igitur Cythera ad Promontorium Malium nauigant: quò cùm sexto die Augusti venisset, hostilem classem eminùs conspexerunt: videbaturque rectà ad nostros contendere. Hic iterum intellexerũt classem ducentis quinquaginta omnis generis nauibus constare, & imperatorem, seu Generalem illius esse Vluzalium, qui (vti certis nunciis didicerunt) ab Imperatore suo mãdatum habebat, quòd cum nostris non confligeret, nisi maximum aliquod commodum, atque adeò certã victoriam præuideret: alioqui pugnam detrectaret, ne quod periculum maritimis oris, vrbibus & locis crearet. Nostri extemplò cùm Turcica classis apparuisset, suam in ordinem redegerunt, aciem instruxerunt, & naues rectà in hostem impellũt. Vluzalius videns Christianorũ classem aduentare, vt suam inuadat, licet eum numero nauiũ sua longè inferiorem cerneret, conuersis puppibus occidentem versus properat, & sub insula *de Cerui* classem sistit. Nostri illum insequũtur, sed tardè admodum: cuius tarditatis ratio hæc erat, quia maiora nauigia remulco trahere debebãt, qua in opera totus ille dies absumptus est, ita vt occidente iam Sole hosti appropinquarent: quo tempore omnes iudicabant pugnam incipiendam non esse, cùm ea vix ante noctem perfici posset.

Classis cõfœderato rumiter ã in Turcas expeditur.

Vluzalius vt suam existimationem saluã conseruaret, significaretque sibi decretum esse cum hoste pugnare, vertit proras, instruit classem, naues in ordinem cogit, milites arma capere iubet, omniaque ad prælium aptat, haud aliter, quàm aut oppugnare hostem, aut ab hoste oppugnari paratus esset. Nostri huius rei per exploratores certiores facti, sublatis clamorib. sibi gratulabantur copiam pugnandi datum iri, & tantum diei adhuc superesse, vt & incipere certamen & finire possent. Parati itaque ad classem inimicam aggrediendum, cæperunt emissis aliquot pilis hostem lacessere. Vluzalius, vt qui nihil minus quàm cõfligere cum nostris in animo habebat, omni qua potuit dexteritate sese subduxit, & celeri fuga vlterius in occidentem fertur: quem fugientem licet nostri summa cũ velocitate insequerentur, assequi tamen non potuerũt. Vt autem Vluzalius fugam suam nostris magis occultaret, multas machinas puluere tantùm, non etiam pilis oneratas displodi iussit, vt fumus nostris conspectũ eriperet, Turcæque sub ipsa nebula tutius elaberentur. Tandem classem saluam ad promontorium Martapan, omniũ promontoriorum totius Peloponnesi maximè australem in portum *delle quaglie* applicuit. Nostri Cytheram reuersi ibidem toto biduo permanserunt: inde rursus hostem insecuti sunt, & decimo Augusti classis Turcica iterum conspecta est. Sed antequam nostri ad pugnam venire potuerant, Barbarum cum classe Coronem fugit, nostri autem denuò Cytheram reuersi sunt.

Tur pugi subt gium

Intereà Christianis nontiatur Ioannem Austriacum cum sua classe Corcyram venisse, & vehementer dolere, quòd se absente hosti pugnandi occasionem obtulisset.

Quare

Quare Columna, cui illa Austriaci philautia fastidio erat, cum Gilandrada statuit, cum suis triremibus Corcyram ad Austriacum velificari, vbi cum Austriaco deliberârunt, quid esset agendum. Communi tandem consilio decretum est, denuò classem Turcicam, quæ tunc in Nauarino portu reficiebatur, tentandam esse. Corcyra itaque soluens Austriacus decimo Septembris Gomenozzam venit, vbi cum classem lustrasset, centum octoginta triremes, octodecim maiora nauigia, & sex quinqueremes inuenit, inter quas etiam Venetorũ naues recensentur. Iterum de communi Generalium consilio determinatum est, vt si quo modo fieri posset, hostes ex improuiso adoriantur: vt hoc modo ipsis fuga intercclusa ad conflictum cogerentur. Cæterũ euentus docuit nostros optimè consuluisse, sed consilium prudenter exequi nõ potuisse. Cùm enim de nocte ad portum Nauarinum, in quo se classis Turcica continebat, venire debuissent, prima luce venerũt. Quorum aduentus cùm ex altissimis montium speculis agnitus esset, confestim Vluzalio hostem in procinctu esse nunciatur. Ille quia præmonitus sat temporis haberet, classem è portu educendi, nostris spectantibus Modonam fugit. Hic cùm portũ inuenisset munitissimum, & ab omni impetu hostili securum, nostros exspectauit, neq; voluit vnquàm, licet sæpè à nostris prouocatus, & multis pugnandi occasionibus oblatis, in altum prodire, & manum cum nostris conserere. Sed machinis aliquot bellicis in vicino quodam scopulo dispositis, & munito colle, qui portui imminebat, istis propugnaculis sese tueri, & nostram classem longius à portu reijcere voluit. Nostri videntes, quia tempus frustrà elaberetur, nec posse hostem ad pugnã elici, in portu autem oppugnare periculosum esse, eò quòd locus ipsis incommodus, hostibus verò commodissimus esset, statuerunt terrestri prælio fortunam esse tentãdam. Definitum itaque est, vt scopulum illum, & illum collem ab Vluzalio munitum oppugnent. Verisimile namq; esse, vt si hoc fiat, hostem aut ad pugnam venturum, aut amissis istis munitionibus, relicta classe terrestri sese itinere saluaturum. Sed cùm à quibusdam seruis Christianis, qui fuga elapsi erant, duo ista loca & præsidijs, & apparatu bellico satis superq; munita esse dicerãt, adeò vt ista occupandi nulla spes esse deberet, mutato consilio visum ipsis est, maiorem exercitus partem cũ aliquot machinis in terram exponere, & Adonem vrbem oppugnare. Dum huic operi intẽti sunt, tanti ventorum turbines mare incubuerunt, tanta tempestas orta est, imbresq; tam densi de cælo deciderunt, vt facilè prę sagirent, se nullum fructum facturos esse. Iterum igitur à priori sententia discedentes, animo destinârunt reclamantibus tamen Hispanis, castellum Nouarinum summa contentione oppugnare, nõ enim longè illud à mari erat dissitum. Secundo itaque Octobris tria millia Italorum, & mille ducentos Hispanos, ductore Alexandro Farnesio tunc Principe, nunc Duce Parmensi, in terram exposuerunt. Parmensis cùm eodem die machinas ad muros verberandos disponere vellet, à balistariis qui è castro pilas sine intermissione eiaculabantur, fuit impeditus. Vt igitur minori cum suorum damno hoc opus perficeret, vsque in noctem insequentem illud prorogauit. Cæterùm sub vesperem tanta iterum tempestas inhorruit, tantę inundârunt pluuię, cum ventis & frigore tam intolerabili, vt impossibile fuerit operas inceptas perficere: tum propter aquas, tum etiam propter immẽsum frigus, quo milites penè obriguerunt. Postridie Austriacus per seruũ Christianum, qui è triremium vinculis erat elapsus, fit cerior, Modonæ multas equitum copias colligi, quibuscum Vluzalius castro Nouarino succurreret: iam octo millia confluxisse, & in horas plures exspectari. Quare Austriacus re diligenter examinata, cùm facilè animaduerteret, castrũ illud etiamsi in Confœderatorum potestatem veniret, defendi tamen ab ipsis non posse, præcepit omnibus, qui ad hanc expeditionem in terram descenderant, statim ad naues reuerterentur. Qui dum reditum parãt, à decem millibus equitum Turcicorum circumueniuntur. At Princeps Parmensis oppositis machinis bellicis, iisque in hostem conuersis, eorum impetum retardauit, ordines perturbauit, & magno illorum detrimento reiecit.

Christiani Nouarinum tẽtant.

Christiani periclitantes à Principe Parmensi saluantur.

Considerantes itaque nostri, quòd neq; terra proficere aliquid possent, nec mari hostem ad pugnam elicere, decreuerunt

Gg hoc

hoc anno nihil vlterius tētare: sed classem in portum reducere. Antequā tamen id faceret, placuit semel adhuc experiri, an hostem è latebris extrahere, & ad pugnādum prouocare possent. Dum hæc secum delibe rant, ecce peropportuna sese obtulit occasio. Nauis quædā Veneta *Zacyntho* venit, vt se classi nostræ iungeret. Vluzalius cùm eminùs nauim hanc conspexisset, missis quibusdam nauibus illam iussit expugnari. Nostri huius rei certiores facti, cum parte classis eò aduolant, vt sociam nauim defendant: reliqua interim classis ad pugnam se parat, vt si Vluzalius portu egrediatur, illum vndique cingant, & volentem nolentem ad conflictum adigant. At ille sibi metuens ictu maioris machinæ signo dato receptui cecinit, nauesque suas reuocauit, quę mox in tutum redierunt, vna excepta, quam inspectante vniuersa classe Marchio sanctæ Crucis, prudens Princeps, & imperterritus miles intercepit.

Classis Christianorum re infecta redit.

Nocte, quę septimum Octobris diē subsequebatur, classis nostra versus Occidentem cursum instituit. Cumq; Gomenozzam appulsa esset, Ioannes Austriacus & Columna per mare Siculum Messanā classem reduxerunt. Foscarinus verò cum suis nauibus in Corcyra mansit. Audiui nonnunquam à Christianis, qui capti à Turcis, tūc in illorū classe seruiebant, quòd Vluzalius in his vltimis, quę offerebantur occasionibus pugnandi copiā fecisset, nisi ei in mentem venisset, quòd is ipse dies anniuersarius erat, quo superiori anno classis Turcica memorabilē illam cladem accepisset. quare superstitioso iudicio suo deterritus, omninò credidit, diem illum fatalē & Turcis infelicem esse: ideoq; consultum neutiquam videri summam salutem periclitari.

Cùm Pontifex intellexisset classem sine vllo fructu rediisse, ait, Lætū nimis & gloriosum exordium noster Pontificatus habuisset, si classis nostra manum cum hoste conserere potuisset, Turcicamq; expugnasset, aut aliud graue damnum Barbaro intulisset. At nos exhortando Principes, vt fœderi contra illum inito & confirmato sese iungant, continuisq; precibus Deum obsecrando, vt populo Christiano virtutem & fortitudinem largiatur, nostro officio satisfaciemus: vt Deus pro sua misericordia (si tamen saluti nostræ expediat) futuro anno insignem aliquam & lætam victoriā nobis largiri dignetur. Intereà misit ad Regē Hispaniarum Archiepiscopum Lanzanū, vt eius Maiestatem exhortaretur, naues, & quæ ad expeditionē in Turcas erant necessaria, sequenti anno maturius quàm precedenti ad bellū præparentur. Ad Carolū verò Frāciæ Regem misit Legatum Fuluium, Cardinalem Vrsinum, omnibus, iisque optimis vsus mediis, vt Regem hunc in sacrum fœdus adduceret. Suscepit hoc onus in se Pontifex, tum quia ratione fœderis deuinctus erat, quotannis Imperatorem & Regem Christianissimum exhortari, & ad sacrum hoc fœdus inuitare; tum etiam ex singulari quadam beneuolētia, qua Regem hunc complectebatur, hanc ei gloriam exoptans, vt & eius virtus huius sanctæ expeditionis particeps esset. Prætereà, vt aucto Confœderatorum numero, maior esset de victoria spes & securitas. Cùm itaque Cardinalis ille in Frāciam ad Regem venisset, omnem adhibuit diligentiam, vt eius Maiestatem ad bellum hoc Turcicum vnà cum cæteris Confœderatis suscipiendum induceret. Non esse Principem (ait) inter omnes Christianos, cui magis ex officio incūbit, nomē Christi defendere & diffundere, seu propagare, quàm Regi Franciæ: vt qui inde titulo Christianissimi à multis iam seculis condecoratur: ad hanc tam sanctā expeditionem debere eius Maiestatem incitari clarissimis maiorum suorum exemplis, qui ad conseruandam & propagandam fidem Christianā grauissima bella gesserūt, populos suos, facultates & proprias sæpè personas præsentissimis periculis exposuerunt. Magnam ad hæc gloriam atq; vtilitatem suam Maiestatem ex hoc fœdere atq; bello reportaturam. Gloriam quæ hinc cōsequetur esse manifestam: quid enim gloriosius esse potest fideli Principi & Christiano, quàm inimicos Christi & fidei bello persequi, & à Christianorum ceruicib' repellere? Neq; minorem fore vtilitatem: deuicto enim Turca, opulentissimas eius regiones facilè posse occupari, magnum in iis quęstum victorem posse facere, & ampla spolia reportare. Huc accedere, quòd Christianissima sua Maiestas populos suos in Turcas mittendo, regnū suum perniciosis hæreticorum seditionibus liberaret, quib' nunc tam crudeliter affligitur. Multos e-

Por... Car... Fra... Reg... fœd. inui...

Or... gal... tifi... Ga...

nim hęreticos ad hoc bellum profecturos, adeò vt remansuros ad nouos tumultus cōcitandos vires non sint habituri sufficientes. Ne verò Regem ab hoc sacro fœdere deterreret rerum præcedentiū memoria, aut loci in fœdere dignitas seu præeminētia, aut difficultas vtilitatis, ne fortè eas consequatur partes, quæ suæ Maiestati cōuenirent, Pontifex omnes istas difficultates in se recipiebat, promittēs se effecturū, vt in omnibus his, aliisq; Regi satisfiat. Simili modo offerebat, si quid aliud in hoc fœdere esset, quod eius Maiestati min⁹ placebat, se id ita temperaturum, vt omne fastidium tollatur. Meminisse Regem debere vbi Dei negotium agitur, ibi nec honorū, nec opum cupiditati indulgendum esse. Quòd si omnem diffidētiam auferri, & per omnia securus esse velit, non videri Pontifici commodiorem ad omnia impedimēta tollenda viam posse excogitari, quàm si inter suam Maiestatem, Regemq; Catholicū vera & firma constituatur amicitia: fieri autem hoc posse, si noua inter ipsos cōtrahatur affinitas, fratri suo alteram filiarum Regis Hispaniarum spondendo.

[Resp]onsio [Reg]is ad [Leg]atū. Hæc Legatus iussu ac nomine Pōtificis. Cui à Rege responsum est, se non aliam ob causam, quàm ad defendendam fidē Catholicam, & sanctæ Sedis obedientiam cōseruandam tot iam annis regnum suum, vitā & suam, & matris, & fratrum multis periculis exposuisse. Ad hoc autem se non tam exemplis maiorum suorum, quàm naturali instinctu, honestatis vi, & ipso decoro permotum esse. Huius autē rei præter alia, vel hoc manifestissimū esse argumentū; quòd post mortem Admirallij generali edicto, in omnibus regni sui finibus promulgato, omnes hæreticos, qui inueniri possent, gladio feriēdos iudicasset, adeò vt paucis diebus septuaginta millia, & quidem plures trucidati sint: fore autem horum numerū maiorem, nisi pro sua clementia infelicis plebeculæ misertus, & spe multos ad Catholicam veritatem aliquando reuersuros motus, nouo edicto cauisset, ne quis ampliùs occideretur: sed omnibus ad Catholicæ Ecclesiæ gremium redire volentibus, parceretur. Porrò se promptissimum esse, nihilque magis optare, quàm vt omnes vires suas aduersus Turcam, infestissimum fidei christianę inimicum effunderet: sed habere se in regno suo subditos omnes rebelles & tumultuantes, maximè autem Narbonenses & Rupellenses: & quod malū maximoperè augebat; vereri se, ne iidem in sua rebellione ab Anglis & Germanis, quibus ista de hæreticis sumpta supplicia vehemēter displicebāt, armis, militibus & opibus adiuuentur & confirmentur. Quantum ad particulares conuētiones seu pacta & fœdera, dicebat, se libenter Pontificis voluntati obtemperaturum, & quidem propositum de matrimonio sibi maximè placere, si Rex Catholicus velit aliquod regnū, aut prouinciam quandam fratri dotem despōdere, sed videri sibi negotium illud effectū tunc non habiturum.

Quamuis autē Rex Christianissimus ad negotium fœderis tam perspicuè respondisset, non destitit tamen Legatus eū secundo, & quidem aliis verbis & rationibus interpellare, si quo modo regē in fœdus posset pertrahere. sed responsum non tulit aliud, quàm; Neutiquā suæ Maiestati cōsultum videri, hoc rerum statu exercitum in suo regno conscribere, illumq; in expeditionē aduersus Turcas mittere. Huic enim militiæ nomen hos tantummodò daturos, qui verè Catholici sūt: hæreticos in regno permansuros, qui tantò potentiores essent ad motus nouos concitandos, quantò minores viderent Catholicorū vires ad suos furores comprimendos. E sua itaq; & regni sui re nō esse, sacri fœderis illius conditiones accipere, aut illi se sociare.

Legatus re infecta Romā redit. Legatus cùm videret se nihil impetrare posse, Romā re infecta reuersus est. Displicuit autem Pontifici regem Franciæ fœderi nolle subscribere. Ad alia itaque media conuersus, fœderis negotium promouere non cessauit. Sed & omni studio quo potuit, id egit, vt paratis & comparatis omnibus ad nouam expeditionem necessariis, prima æstate classis expedita aduersus Turcam mitteretur. Cum omni itaque solicitudine triremes, aliæque naues reficiuntur: *Apparatus ad nouā expeditionem contra Turcas.* fortissimi quique viri ad militiā conscribuntur, omnis apparatus bellicus apparatur. Idē & Turcę fecerunt, nullis parcentes sumptibus aut expēsis. Qui vt nostros præuenirent, in Dalmatiam traducto exercitu Ascruuium, nunc *Catare*, munitissimā Venetorum vrbem occupare tētārunt. Sed quia id commodè fieri non posse videbant, nisi

excitato prius propugnaculo, cum omni celeritate munitionem sub ipsa vrbe extruxerunt. Veneti huius rei certiores facti, per litteras Iacobo Soranzo Prouisori generali qui tunc in Corcyra, seu cõfinio morabatur, mandârunt, vt cum parte classis periclitâti vrbi succurreret, atque propugnaculum disturbaret. Soranzus accepto hoc mandato, non cunctandum sibi diutius arbitratus est: sed statim xv. Ianuarij, anno post Christum natum M D L X X III. cum viginti triremibus Ascruuium nauigat, tantaq; cum celeritate appulsus est, vt de illius aduentu hostibus nihil constaret, priusquam eum proras ad terram applicare viderent: & si Soranzus classem cõfestim in propugnaculum direxisset, vno eodemdemq; illud impetu occupasset. Expugnatum igitur cõfestim, igne subiecto exussit, & disturbauit, multosque è Turcis capite iussit obtruncari. Prædam hîc Veneti non contemnendam nacti sunt: inuenta nanq; sunt in munitione septẽdecim maiora tormenta bellica, septem benè instructæ triremes, & alia nonnulla, quæ omnia in potestatem Venetorum venerũt: sed & portam ferream accipere, cui Ascruuium translatæ inscriptum est, à quo, quando, & quomodo capta esset.

Venetorum victoria ad Turcas ad Catare.

Intereà Veneti animaduertentes sua negotia cum Turcis aliis in locis malè succedere, & peiora metuentes, propter potentissimam quam instruebant classem, cui etiã accedebat, quod conquerebantur quosdam confœderatos conditionibus non satisfacere, opera & intercessione sui in vrbe Constantinopolitana Patroni, & Regis Franciæ Legati, inducias cum Turca pacti sunt: à quibus ille minimè alienus erat: tum quia Cyprum occupauerat, aliquot etiam ciuitates in Dalmatia Venetis ademerat, tum etiam quia recens adhuc acceptæ superiori anno cladis memoria animum illius sauciabat, metumque incutiebat, ne vires & prosperi Christianorum successus maiora adferrent incommoda. Quamobrem Veneti inducias confestim conditionibus honestis obtinuerunt. Displicuerũt istæ induciæ Pontifici & Regi Philippo, vel eò potissimũm, quòd sine suo consilio aut consensu erant impetratæ. Veneti extemplò legatos suos ad vtrumque & Pontificem, & Regem miserũt, vt causam suam iustificarent, & omnem sinistram de se cõceptam suspicionem auerterent. Neque hac legatione contenti Veneti, etiã multis, disertisq; rationibus sese excusârũt & purgârũt, Philippo Boncompagnio, Cardinali S. Sixti, Pontificis Nepoti istic misso, anno M. D. L X X I I I I. vt Henricum Regem Poloniæ salutaret, qui mortuo fratre Carolo Rege, inscijs Polonis, noctu sum ma cum celeritate, ne à Polonis detineretur, aut ex itinere retraheretur, Polonia excesserat, & citatis equis Venetias venerat, vt deinceps in Galliam rediret: quod regnũ illi hæreditario iure post obitum fratris debebatur.

Veneti à fœdere deficientes, cum Turca inducias paciscuntur.

Gregorius itaque cùm non haberet istas facultates, vt posset in negotio fœderis tãtas opes, quantas solet, profundere, conuertit sese ad succurrendum Imperatori & Regi Catholico, vt commodè hæreses exstirpare, & fidem Catholicam possent propagare. In huiusmodi subsidiis multos magnosque thesauros Pontificatus sui tempore consumpsit: præter eos, quos Regi Galliarum misit, ad bellum contra Hæreticos continuandum. Ne autem pecuniæ, quæ neruus belli est, inopia cogeretur pacem cum Hæreticis inire; quæ noxia esset, fideique Catholicę perniciosa, dedit ei quadringenta ducatorum millia, quæ ex vna collatione ciuitatũ Ecclesiæ, & sex decimis beneficiorum collegit. Archiduci quoq; Carolo & Melitensibus liberalia sæpè subsidia misit. Magna insuper liberalitate vsus est in pauperiores nobiles & Magnates. Ducem enim Bruinsvvicensem, cùm Romam venisset, septem ducatorum millibus donauit. Sed & magnas impensas fecit in ædificandis variis templis, tam in vrbe, quàm aliis in locis suburbanis. Neque vllis pepercit sumptibus in viginti duobus per varias & remotissimas mundi regiones fundãdis, dotandisq; Collegiis, in quibus iuuentus vnà cum literis pietatem, morumq; disciplinam addisceret: vt hoc modo cultus Catholicus amplificaretur. Quẽ in finem homines etiam doctos & feruidos, Religionis zelatores, ad Pretiosum Ioannem in Aethyopiam, ad Mauros, ad Constantinopolitanos, aliasq; plures nationes misit. Aluit nuntios aliquot in Germania, vt tentaret si illorum authoritate & labore posset Hæreticos ad agnitionem

Pom... à T... ad h...tico... ordi... redi... dos conf...

Li... lita... gori...

nem

nem veritatis reducere, eosq; ab omni malitia, quantum fieri posset, retrahere. Quin & in publicis granariis ad Thermas Diocletianas constituendis, in venustissimis fontibus ducendis, in plateis tam in Vrbe, quàm aliis in locis ad Ecclesiam pertinentibus ampliandis, incredibile est, quantas opes expendit. Nullis pepercit sumptibus anno incarnationis M. D. LXXV. qui Iobilæus erat, vt populo Romam in tanta frequentia, quanta vix vnquam visa fuerat antea, vt sacra loca inuiseret, venienti obsequeretur. Vt enim cum minori molestia ecclesiam sancti Ioannis ad Lateranum adire possent, magnis impensis & laboribus viam commodissimam ab Ecclesia beatæ Mariæ maioris ad Lateranum vsque aperuit, & ad peregrinorum vsum strauit. In eodem quoque templo beatæ Mariæ porticum restaurauit, vt inscriptio eiusdem testatur, his verbis: *Gregorius XIII. Pont. Max. Eugenij labantem porticum deiecit, & magnificentius restituit: Viam rectam ad Lateranum aperuit, Anno Iobilæi M.D.LXXV.*

Magnam quoque pecuniæ vim erogauit in legationib⁹, diuersis in casibus diuersa in loca mittendis, vt cùm Cardinalem Moronum, hominem in rebus gerẽdis dexterrimum anno LXXIIII. Genuam misit, ibique suis eum sumptibus aluit, donec Rempub. illam ciuilibus seditionibus grauissimè agitatam ad pristinam tranquillitatem reduxisset: quæ tunc demùm pacata fuit, cùm Genuensis omnem suam controuersiam arbitrio Pontificis, Regis Galliarum & Hispaniarum dirimendam contulissent, vt salua libertate ciuilia ipsi statuta, quæ omnium motuum fons erat & origo, visitarent, emendarentque. Quam curam Principes illi Cardinali Morono, Petro Castacciaro, Carolo Borgiæ, & Ioanni Idacio commiserunt: qui multo cum iudicio leges veteres emẽdârunt, & multas nouas sanciuerunt promulgaruntque. Quare & à Genuensibus humaniter accepti & habiti sunt. Effecerunt enim sua diligentia & prudentia, vt multi ciues, qui solum vertebant, in vrbem redierint, pacificeque & quietè in antiqua sua libertate viuerent. Hæc pax reddita est Genuensibus mense Maio, anni M.D. LXXVI. quo tẽpore pontifex etiam occupatissimus erat in rebus Polonicis componendis, quo in regno turbulentissimi motus erant exorti.

[margin: ...mult ...ilis ...nuæ ...r Lega...m Pon...icis & ...ios cõ...mitur.]

Postquam enim Henricus Rex Poloniæ Regnum reliquisset, vt Franciæ, quod per obitum fratris sui Caroli ad illum deuolutum erat, capesseret, Poloni per litteras & Legatos illi significârunt, sibi maximoperè displicere, quòd clàm abiisset. orabãt itaq; illum, vt reuerteretur: quòd nisi faceret, se in Comitiis ad duodecimam diem Maij, anno LXXV. indictis, nouum Regem electuros. Qui cum respondisset, sibi nequaquam integrum esse in Poloniam redire, priusquam filium ex vxore suscitasset, quẽ Regni hæredem in Francia relinqueret; Poloni in arce, cui Stecisia nomen est, conuenerunt, vt nouum Regem crearent. Hic cùm vsque ad medium mensem Iunij hererent, neque ob varias difficultates & dissensiones aliquid certi decernere possent, alia Comitia mense Nouembri Varsouiæ constituta sunt.

Seditio seu controuersia in Polonia ob electionẽ noui Regis.

Quò cùm dicto die Ordines conuenissent, diuersæ & aduersæ fuerunt suffragantium opiniones: nam & varij erãt Principes, qui hanc dignitatem ambiebant. Affectabat hoc Regnũ Maximilianus secundus Romanorum Imperator; Ernestus eius filius; Ferdinãdus frater Archidux Austriæ; Ioannes Tertius Rex Sueciæ, Sigismundus eius filius; Stephanus Batthoræus Transiluaniæ Princeps, Alphonsus Dux Ferrariensis, & Ioannes Basilides magnus Dux Moschouiæ. Pontifex ope & diligentia sui Legati, qui tunc erat in Polonia, aliorumque Magnatum industria, hoc vnum vrgebat, vt Princeps Catholicus eligeretur, & ne ista animorum discordia in tumultum aut apertum bellum erumperet. In tanta voluntatum & opinionum dissonantia, Iacobus Vcanius Archiepiscopus Gnesnensis cum multis Senatoribus surrexit, & egressus curia, seu loco, in quo fieri solet electio, copiis aliquot militum, qui à partibus suis stabant armatus, duodecima die Decembris Maximilianum Romanorum Imperatorem Poloniæ Regem renunciauit. Altera pars Senatus hoc factum Archiepiscopi indignissimè ferens, pòst biduum elegit Infantem Annam, è Regali & antiqua Iagellonum familia oriundam, vt ipsa Regina esset Poloniæ, ea conditione, vt nuberet Stephano Batthoreo, Transiluaniæ Principi; qui cùm illam duxisset, cõfe-

 stim

stim pro Rege Poloniæ electo & confirmato haberetur. Vterq; Princeps electionem hanc, vbi nunciata esset, acceptauit: sed Batthoræus solus ad possessionem regni peruenit. Hinc graues tumultus orti sunt: sed mox sopiti Imperatore ex palpatione cordis paucis post mensibus moriente. Batthoræus itaque pacificus factus Poloniæ Rex, in Catholica fide vixit, Princeps fortissimus, & pontifici per omnia obedientissimus, ad quem etiam (vt moris est) Legatum misit, qui nomine Regis obedientiam Romanæ Sedi præstaret.

Pestis in Italia. Dum hęc in Polonia gerũtur, in quibusdam Italiæ partibus sæuissima pestis grassabatur, quæ Tridentum, Mediolanum & Venetias grauius, quàm alias ciuitates & oppida afflixit. Magno erat Mediolanensibus refrigerio Carolus Cardinalis Borromæus vrbis illius Archiepiscopus, qui cũ opibus & facultatibus, cum propria persona, omnibusque modis quibuscum potuit miserrimo afflictissimoque populo opitulatus est: non veritus pro salute illorum quotidie, immò singulis momentis vitam suam graui & manifesto periculo subiicere. Sed qui amat vitæ Christianæ veritatẽ, exiguam, immò nullam habet vitæ mundanæ curam & rationem.

Venetiis infinitus hominum numerus cuiusuis ætatis, sexus, conditionis mortem obiit. Quia verò paucissimi Sacerdotes & Religiosi erant superstites, Pontifex eò misit Iobilęum, cuius beneficio omnes in hoc aut alio morbo vera pœnitentia contriti, etiamsi confessi non essent, aut alia Sacramenta percepissent, plenam peccatorũ suorum indulgentiã consequerentur. Aloysius Mozenigus ea tempestate Venetiarum Dux, omnia humana remedia adhibuit, vt pestiferum hunc morbum fugaret: votum quoque Deo nuncupauit, se templum Saluatori ædificaturum, si diuina illius Maiestas hanc vrbem à tam horribili contagione liberaret. Nõ post multos dies morbus hic cœpit minui, & paulò pòst omninò cõquieuit. Multæ ciuitates Italiæ singulari beneficio & prouidentia Dei ab hac lue immunes euaserunt, & quidem potissimũ Roma; quo cum à Mercatoribus sarcinæ quædam ex variis mercibus conflatæ aduectæ essent, facta pro consuetudine decuria, admissæ sunt, & in vrbẽ illatæ. Cæterùm mercatores illi vt maiorem quæstum facerent, decreuerunt easdem sarcinas in alias lõgè dissitas regiones mittere, atque ibidem diuendere. Quò cùm transportatæ essent, & dissolutæ, confestim omnia loca infecerũt: erant enim inter istas merces quædam maximæ pestiferæ. Idem factum fuisset Romæ, nisi Deus mercatoribus illis hanc mentem inspirasset, vt maioris quæstus gratia, non Romæ merces vendere, sed aliò mittere maluerint.

Pax tentata in Belgio Anno circiter post hanc Italiæ calamitatem transacto pontifex per literas fit certior, Episcopum † Leodiensem negotium componendæ pacis inter Regem Philippũ & Ordines Belgicos, qui paulò antè per ciuiles discordias ab illius imperio desciuerant, agitare: & quòd Ioannes Austriacus Belgicarum prouinciarum Gubernator, quem contra rebellem populum Rex Catholicus miserat, cum Principe Parmensi, tunc eius Vicario, post mortem verò Austriaci in Gubernatione successor, multa præclarè gereret, & multis præliis victor, Hæreticos affligeret, quam vtilissimã Regi & Religioni Catholicæ operam, magna cum nominis sui gloria Parmensis hactenus continuauit.

† di L[...] di. id e[...] Lodie[...] habet[...] empla[...] Italic[...] quæ v[...] Italia[...] est: se[...] mend[...] se put[...]

Pontifex cùm hæc intellexisset, multis grauibusq; cogitationibus & curis animũ fatigauit, quomodo efficeret, vt hæc pax cum authoritate Sedis Apostolicæ, & sine vllo fidei Catholicæ detrimẽto constitueretur; confestim Dominum Castanæum; nunc Cardinalem sancti Marcelli nunciũ istuc legauit, qui in omnibus consiliis & actionibus suis singularem prudentiam & admirabilem integritatem ostendit. Sed pacis huius negotiũ non aliũ habuit finẽ quàm semper in ista regione habere consueuit. Vnde maiora bella cõsecuta, & multæ ex primariis vrbibus ab eodem Duce captæ sunt: magna pars Belgarum ad verũ Catholicæ Religionis cultum reducta, Deo & Regi illic ètiam in summis calamitatibus, fidelis permanet.

Portugaliæ Regẽ qui ad bel[lum] in Mauros suscipiendum impulerit. Eodem anno quo pax inter Regem Philippum & Ordines Belgicos agitabatur, Sebastianus Portugallię Rex, magnanimus & religiosus iuuenis, expeditionẽ in Mauros meditabatur. Ad hanc cogitationẽ impulit illum desiderium reducendæ in hãc mundi plagã Christianæ Religionis, quo-

modò

modo eâ temporibus antiquis ibidem coli consueuit; & sympathia seu dolor animi, quo cruciabatur ob Mahometem † ab Abdelmelecho patruo suo regnis Fessæ & Maroci pulsum: qui assiduis, iisque supplicibus precibus ad Portugalliæ Regem confugerat, opem & auxilium implorans, vt Regna sibi per vim adempta posset recuperare. Pollicebatur, si Lusitani armis & auxilio in Regna restitueretur, se perpetuum eius fore tributarium. Vt autem huius rei securitatem Portugallo præstaret, omnes portus marium eius fidei & potestati traderet, vnà cum circumiacentibus agris, quos adeò fertiles esse dicebat, vt cum eorum frugibus non tantùm fames, qua nonnullæ ciuitates in istis partibus, Lusitanorum imperio parentes, iis temporibus, quibus tutò nauigare non licet, grauiter affliguntur, posset depelli: sed & abundantia frumenti, aliarumque rerum ad humanos vsus necessariarum quotannis in Lusitaniā posset importari. Præterea idem Mahometes vt Lusitanum alacriorem, & ad auxilium ferendum promptiorem redderet, vnum ex filiis suis obsidem illi reliquit. Multis quoque argumentis Lusitano persuadere cōnabatur, bellum hoc nullam vel exiguam habiturum difficultatem; à maiori namq; subditorum suorum parte se diligi & desiderari; ab omnibus verò pro solo, legitimo & naturali suo domino agnosci: Abdelmelechum patruum suum non electione populi imperium adiisse, sed fauore Turcarum inuasisse: Turcas autem non aliam ob caussam illi patrocinari, quàm vt per illum via ipsis sternatur, ad vicinas ciuitates & prouincias paulatim occupandas. Id autem Christianæ Reipublicæ maximo fore detrimento. His, aliisque rationibus motus Lusitaniæ Rex Sebastianus, animum ad hanc expeditionem Mauritanicam suscipiendam adiecit, & Mahometem in hac iniqua sua fortuna iuuare decreuit. Antequàm tamen bellum hoc susciperet, voluit Philippum Regem consobrinum suum in re tam ardua consulere. In Castiliam itaque profectus, in vrbe Guadalupēsi Regem Philippum conuenit, & cum eo diu multumq; deliberauit, quid in hoc negotio faciendum esset.

[margin: †Sic Latini scriptores illū nominat, sed Itali eū Mulamam Ab volunt.]

[margin: Castiliā consulit Philippum Hispaniarum Regem.]

Rex omnibus modis illi hanc expeditionem dissuasit, admonens eum, quòd hostis potentissimi habebat exercitum, eum in bellis esse exercitatum, virum fortem & imperterritum, qui Turcas habebat ad sui defensionem paratissimos: periculosum esse promissis & spe Mahometis confidere. Barbarorum enim fluxā esse fidem & lubricam. Prudentissimè autem Rex Philippus Lusitano consulebat, non esse nimium credendum verbis Mahometis: etenim nunquam fides habenda est verbis eorum, qui ditionibus suis eiecti, opem quęrunt vt eas recuperent: tanta enim in illis est cupiditas amissa recipiendi, vt multa facillimè credant, quæ falsa sunt, & ipsi multa artificiosè comminiscantur, quæ vltrò adiiciūt: ita vt inter ea quæ ipsi credunt, & quæ credenda proponunt, Principes illos, à quibus opē implorant, tanta spe compleant, vt aut inutiles sæpè sumptus faciant, aut expeditionem suscipiant, in qua & sua, & suorum salus periclitatur, immò concidit. Sensit hoc suo malo verū esse Rex Lusitaniæ; qui contemptis Regis Philippi sanis consobrini sui consiliis & monitis, vanis Mahometis pollicitationibus fretus, expeditionem in Mauritaniam suscepit.

Collectis igitur ex omnibus nationibus lectissimorum militum triginta millibus, in Mauritaniam ad hoc bellum transfretauit. In hoc tanto exercitu quinq; millia Italorum fuerunt, quos cum aliis nationibus pontifex in Britanniam misisset, sub imperio cuiusdam Angli, qui illi persuaserat, sibi regionem illam cognitam esse, absque magna difficultate posse aliquot ciuitates occupari, & latissimam hoc modo viam ad regnum illud expugnādum aperiri. Sed ob certas quasdā rationes alias, milites illi Regi Lusitaniæ sacramentū dederunt, qui etiam in exercitu suo duo millia equitum Lusitanorū ducebat, & octingentos, quos Mahometes collegerat. Totus hic equitum numerus æstimabatur (vt aliis temporibus sæpè obseruatum erat) tantum in bello valere, quantum quater mille & quingenti Mauri.

[margin: Lusitan' in Mauritaniam transfretat.]

Rex exercitu hoc classi multarum nauium imposito, vigesimaquarta Iulij, anno M. D. LXXXIII. vlyssibona soluit, & decimaoctaua mensis sequentis Arzillā, ditionis suæ ciuitatem appulit. Hic quatuor peditum millia reliquit, qui prohiberent, ne Algerenses Mauris subsidia mitterent,

& alia quattuor millia misit in munitionē suam Maraganum, mari imminentem in Regno Marocensi, qui cōtinuis velitationibus distinerent Mauros, qui ad bellum præscriptum hosti submittebantur. Hic ex certis nunciis & exploratoribus didicit, hostis exercitum esse potentissimum. Quare Duces, Barones, & Præfecti Regis Lusitaniæ omnem mouerunt lapidem, vt Regem ab hoc bello deterrerent: hortabantur illum vt in Lusitaniam redeat, & se, suosque in præsentissimum periculum non mittat: quod futurum haud dubiè esset, si populum suum cū exercitu quadruplo maiore suo pugnare iubeat.

His dictis motus Rex, decreuit cum suis reuerti: sed Mahometes de hoc Regis consilio factus certior, neruosa & efficaci loquendi modo Regem affatur, eumque multa spe replet. persuadens insuper illi, rem ad prælium seu pugnam non venturam, sine pugna victoriam se consecuturos esse. Inimici enim Regis populum, mox vbi hostem adesse viderint, eum deserturos & dilapsuros esse. Quibus verbis Barbarus animum Regis in suam iterum sententiam pertraxit, & speciosis suis promissionibus id effecit, vt Rex susceptum bellum prosequendum esse determinauerit. Vicesimo itaque nono Iulij cum exercitu suo reliquos Alearquiuirium, primariam Regni Fessensis ciuitatem contendit. Hic primùm inimicus visus est exercitus, nec inuentus est quispiam ex militibus, qui partes Mahometis sequi voluit: immò omnes se promptos exhibuerunt, ad militandum suo Abdelmelecho: qui in exercitu sex millia equitum, & quindecim millia peditum habuisse perhibetur.

Rex Sebastianus cùm hostis exercitum à fronte conspiceret, videretq; se fuga saluari non posse, forti & imperterrito animo statuit, cū hoste (licèt multò potentiore se) confligere. Quarto itaque Augusti, anno M. D. LXXXIII. exercitum in tres turmas distribuit, in quarum vna equites erāt sub Duce Duardo Meneschio. Aliæ duæ turmæ ex peditibus constabant, ad latera primæ turmæ equitum constitutæ: quarum vnam à manu dextera ducebat Dominus Antonius, magnus Prior Melitensis, notus Patris Sebastiani consobrinus: alteri præerat Dux Ancitanus. Rex ipse cum præcipua nobilitate in fronte primæ turmæ generoso & equo, & animo ferebatur.

Abdelmelechus similiter exercitum suum in optimum ordinē redegit, & in formam dimidię Lunę constituit, alis seu cornibus suis locis accommodatis. Hoc modo constitutis exercitibus, Lusitani cum tanto impetu in eā exercitus inimici partem, quæ erat potentior, irruunt, vt eā perruperint, & plurimos Mauros trucidauerint. Et si cōfestim Lusitani vires collegissent, & auxissent, denuò hostis aciē fregissent, strauissent, & in fugam coniecissent.

Pugna inter Lusitanos & Mauros.

At Rex Abdelmelechus cum totis viribus suis aduolans, omnem equitatum peditatumque Christianorum inuadit. Atrox prælium committitur: Christiani fortissimè in hac pugna dimicant. Pugnatum est acerrimè sex horis continuis, dubia tamen victoria.

Rex Lusitaniæ dum obuium quemque prosternit, & multas strages edit, cum admirabili audacia, animiq; fortitudine pugnans, à sclopetario quodam Mauro in latere vulneratur, & ab alio equus eius sternitur. Cadens itaque in terram quinq; vulneribus à superueniente lanceario infelix Rex cōfoditur. Asserunt nōnulli quinquaginta millia Maurorum in hac pugna periisse. Quod si verum sit, certè cruenta fuit illis victoria. Ex Christianis vix decē millia cæsa sunt, capta, & in seruitutem abducta circiter quatuordecim millia, ducētos tantùm fuga elapsos, incolumes ad suos rediisse. Neque solus Rex Lusitaniæ in hac expeditione cecidit, sed & alij duo Reges cum eo occubuerunt. Abdelmelechus Rex debilis & infirmus subito cordis dolore & anxietate correptus, ex eo quòd sinistrum cornu aciei suæ in fugam ab hostibus con-iici videret, exanimatus occubuit.

Lusitaniæ Rex interimitur.

Cadunt duo Reges alii.

Rex Mahometes vidēs victoriam ad hostes inclinari, & iam conclamatum esse, fuga sibi volens consulere, & ab vna parte elabi, in fluuium Mogazzam sese præcipitem dedit. Erat autem hic fluuius, ad cuius ripam pugnatum est. Sed cùm in locum paludosum incidisset, vnde equus sese expedire non potuit, ephippio excussus, quia natare non potuit, in luto & aqua vitam simul cum ambitione sua deposuit. Cadauera mortuorum Regum ex decreto Hameti fratris defuncti Abdemelechi, Regni successoris

ceſſoris, collecta, & in vno eodemque tentorio poſita ſunt. Miſerandũ profectò ſpectaculum, trium Regum tam miſerè interfectorum videre funera: quod etiam hominibus Barbaris, & natura ſua crudeliſſimis, lachrymas excuſſit vberrimas.

Quia verò Sebaſtianus Rex nullam reliquerat prolem, Regni hæredem Cardinalem Henricum Regis Emanuelis filiũ Luſitani Regem renunciârunt, & creârũt: Cardinalis ille, quia ſenex erat, & propter Sacerdotium ad matrimonium inhabilis, à Proceribus Regni rogatur, vt viuens ſibi ſucceſſorẽ nominet: vt interim dum nullis Regij ſanguinis hæres ſit, nulli tumultus & ſeditiones in Regno propter ſucceſſionem concitentur. Iuſtam hanc eſſe Procerum petitionem ratus Henricus, Comitia indixit, & Barones cæteraq; Regni mẽbra conuocauit, vt cui poſt mortẽ ſuam Regni adminiſtratio legitimè deberetur, ipſi declararent: & quem illi nominarẽt, hic pro ſucceſſore haberetur, & acceptaretur.

Philippus Hiſpaniarum Rex intellecto Luſitanorum conſilio, Cardinalem Paciecum cum multis ſacrarum & ciuilium Legum Doctoribus in Portugaliam legauit, qui docerent ius, quod ipſe in Regni ſucceſſionem habebat.

Ab altera parte Dominus Antonius, filius nothus Aloyſij, Fratris dicti Cardinalis Henrici, per multos interceſſores inſtabat, vt ipſe ad hanc ſucceſſionem nominaretur. Fauebat ei communis populus, qui vehementer eo tempore ab externæ gentis imperio abhorrebat. Cardinalis Rex Luſitaniæ vndecim Regni Barones elegit, quibus authoritatem dedit audiendi rationes Regis Philippi, & aliorũ Principum, qui aliquod ius in ſucceſſionẽ prætendebant: iudicandi etiam & determinandi, cui Regnum legitimè debeatur. Dum illi ſingulorum rationes expendunt, & diligentiſſimè cuiuſque ius diſcutiũt, Rex Cardinalis plenus annis & ætate cõfectis, vitæ munia cum morte mutauit.

Poſt cuius obitum magna inter Barones orta eſt diſſenſio: dum quidam Regem Philippum ſucceſſorem & hæredem regni nominarent, alij denominationem fieri debere negarent, ſed electionem à populo; quomodo in ſimili caſu aliis temporibus factum eſſet: Hoc autem potiſſimùm vrgebant illi, vt Dominus Antonius, cuius anteà facta eſt mentio, eligeretur. Succeſſione namque ad Regnum peruenire non potuit, quia nothus erat, atque ideò ad ſucceſſionem inidoneus. Quare & Baronum pars, & populus penè omnis Antoniũ Regem ſuum pronunciârunt, cœperuntq; illum debito Regi honore reuereri, eiuſque mandatis obedire.

Intereà Rex Philippus ingentem exercitum conſcribit, omniaque ad grauiſſimum bellum neceſſaria præparat; & ne qua Luſitanis oriatur ſuſpicio, expeditionem Africanam prætendit. Sed qui prudentiores erant, facilè animaduerterunt, tantum apparatum non alio fine fieri, quã vt Luſitaniam armis occupatam ſuis Regnis adiiceret. Coëgit in Italia decem millia peditum, ſub Imperio Petri Medicæi, eiuſque Vicarij Proſperi Columnæ. Habebat autem in Regno Neapolitano ad has, aliaſque copias in Hiſpaniam tranſportandas claſſem centum & quinque triremium, octoginta nauium, duarum quinqueremium, & vnius ex earum genere quas Galeones vocant. Præter has omnes multa etiam erant in claſſe minora nauigia. Huius claſſis præfectus erat Ioannes de Cardoua.

Quia verò fama erat, tantam belli molem inſtrui ad expeditionem in Africa faciendam, Pontifex, vt militum numerũ augeret, omnibus exſulibus ſeu Banditis, qui in iuriſdictione Eccleſiæ erant, reditum in patriam pollicebatur, quicunque Regi Hiſpaniarum in hoc bello velint militare. Idẽ fecit Prorex Neapolitanus in illo Regno, exceptis tamen Monetariis & perduellibus; quibus hæc immunitas fuit denegata. In hac expeditione Philippus quadraginta armatorum millia ſub ſignis habuiſſe creditur.

Huius tanti apparatus fama, cùm Conſtantinopolim ad aures Amurathis Turcarum Imperatoris allata eſſet, non leuiter animum eius percelluit. Cùm enim Perſico bello deſtineretur, verebatur, ne bellum vno eodemque tempore ab Hiſpano illatum, Regno ſuo plurimum incommodaret. Per Mahometem itaque Baſſam de induciis cum Rege Hiſpaniarum egit. Rex Philippus quia bello Belgico implicaretur, & de ſucceſſu rerum ſuarum in Luſitania

Margin notes: ...ſeran... ...m ſpe... ...culũ. | ...rdina... ...ſit Rex ...ſita... | ...fficul... de no Rege ...l Car... ...ialem. | ...rdina... Rex ...ritur. | Anton... à popu... Rex ... gitur. | Rex Hi... ſpaniar... bellum parat L... ſitanis. | Induci... inter R... gem H... ſpani... & T... cam

nia certus non esset, oblatas inducias minimè repudiandas arbitratus est. Duorum itaque annorum inducias Constantinopoli cũ Imperatore pactus est; quibus nõdum exactis, aliæ trium annorum confirmatæ sunt.

Philippus exercitum in Lusitaniam mittit. Dux Albanus.

Non multos post dies Philippus exercitum Lusitaniam versus mouit, eò consilio, vt si Lusitani eum pro legitimo suo Rege acceptare nollent, vt à Doctoribus & legibus determinatum erat, armis eos ad obedientiam constringeret. Imperatorem exercitui dedit Albanum Ducem, qui summa cum celeritate copias suas in confinia Portugaliæ duxit. Lusitani sumptis armis cœperunt tumultuari.

Quia verò clerus & Nobilitas à partibus Philippi stabat, populus verò Antonij causæ patrocinabatur, vicit popularis tumultus, magnisque & inconditis clamoribus Antonius Rex prædicatur. Erat autem Antonius eo tempore Santaremi, quę ciuitas est in Tagi ripa munitissima. Antonius itaque de clamore & voluntate populi certior factus, cum multis asseclis suis ocyus Vlyssibonem aduolat, vbi (licet cum quadam difficultate) pro rege receptus est. Regis Hispaniarum exercitus interea sese mouet, & in penitiora Regni loca diffunditur. Mox vbi sub vrbe cui nomen Elues conspectus est (erat enim ea prima quàm tentârunt) oppidani territi abiectis armis deditionẽ pacti sunt. Idem fecerunt aliæ ciuitates omnes, ad quas exercitus admouebatur.

Antonius vincitur & Vlyssibonensis ciuitas deditur.

Dux Albanus quanta potuit cum celeritate Vlyssibonem mouit, ratus si eam ciuitatem occuparet, se toto Regno potitũ esse. Vlyssibonem igitur cùm Dux venisset, arma in Antonium expediri iussit. Antonius cum suis, qui omnes nuper conscripti, & militiæ inexpertes erant milites, Albano occurrit, & cum eo manum conserit. Sed primo impetu victus, fuga sibi consuluit, & ciuitas Vlyssibonensis Duci Albano se dedit: qui interfectis aliquot è primariis Antonij promotoribus, seditionem sustulit, & pacem regno reddidit.

Rex Philippus fit Rex Lusitaniæ.

His ita peractis Rex Philippus Vlyssibonem venit, ibiq; pro Rege acceptus est omnes incolæ fidelitatis illi iuramentum præstiterunt. Pontifex Cardinalem Riarium legârat in Hispanias, vt quocunque modo posset, caueret ne bellum inter Regẽ & Lusitanos exoriatur. Lusitanis potius persuaderet, vt Hispanum Regem suum agnoscerent, eumque susciperent. Sed antequam Cardinalis in Hispaniam veniret, iam debellatum erat, & totum penè negotium compositum: ita vt Cardinali nihil agendum restaret, quàm vt Romam reuerteretur. Antonius interea collectis denuò viribus, & octo circiter millium armatorum exercitu comparato, iuxta oppidum cui nomen portus Portugaliæ (quod eum adhuc regem agnoscebat) sese muniit, in omnem occasionem intentus, si forte Hispanorũ vires carpere, & causam suam stabilire posset.

Antonius iterum vincitur & fugit. Stratagema.

Cæterum ab Hispanis iterum cæsus, & castris exutus, cùm videret res suas ad interitum inclinare, collegit multa cimalia, magnam vim auri, aliaque ornamenta pretiosa, & thesauros incomparabiles, fugitque nonnullos ex amicis secum abducẽs. Hispani illum citatis equis insecuti sunt: sed Antonius videns eos proximos esse, & quasi tergo suo instare, difficillimeque se manus eorum posse euadere, cauto è re cõsilio capto, quò eos in via distineret, hippoperam nummis planam aperiri iubet, & in via qua fugiebat, magnam pecuniæ vim sparsit. Deinde & arca pretiosissimis rebus onusta de industria reclusa, hinc inde pretiosiora quęque disseminauit. In his diuitiis colligendis, dũ Hispani occupantur, Antonius elapsus est.

Insidiæ Regi Hispaniæ.

Rex Philippus non multo tempore Vlyssibonæ commorabatur: paucis enim illis diebus, quibus illic hærebat, bis grauissimè periclitatus est. Cuniculi namque duo inuenti sunt; prior in palatio, in quo diuersabatur: posterior in templo, vbi sacrũ Missæ sacrificium audire consueuerat: qui nisi detecti fuissent, Rex ipse vnà cum palatio aut templo vi pulueris tormentarij abreptus, miserrimè periisset. Authores tãti sceleris deprehensi, acerbissimis pœnis excarnificati sunt: Rex verò confestim in suam Hispaniam reuersus est.

Legatus Moschi ad Pontificem.

Dum hæc in Lusitania geruntur, Ioannis Basilidis, magni Moschouiæ Ducis Legatus Romam ad Gregorium venit: Missus erat hic Legatus à Moschorum Principe, rogatum pontificem, vt ipse tanquam cõmunis

munis Pater se mediatorem inter Regem Poloniæ Stephanum, & Magnum Ducem interponeret, pacemque vtrinque côciliaret. Polonus enim Moschum graui bello premebat, eiusque res in locum angustissimum redegerat. Legatus hic à Iacabo Bôcompagnio magnificentissimo Principe, & nûc sanctæ Ecclesiæ Generali, hospitio exceptus, atque ab ipso pontifice sereno vultu conspectus est. Variæ humanitatis significationes ei quoque ab omnibus exhibebantur.

Initio Legatus hic pedes pontificis exosculari diu recusauit: sed cùm posteà intellexisset id fieri debere: neque aliter pontifices quempiam admittere côsueuisse, aut etiam Romano iure posse, vt caussam legationis exponat: sententiam mutauit, & pedes pôtificis osculatus est. Obseruatû fuit in Moschis, qui Romam venerant, quòd vinum aqua vitæ diluebant: quod profectò nil aliud erat, quàm ardorem vini magis accendere? cùm autem febribus corriperentur, ex templo in aquam frigidissimam sese præcipitabant, in eaque refrigerabantur. Noluêre Ecclesiam ingredi, si canes in ea esse præmonerentur: dicebant enim minimè ferendum esse, vbi diuinus exercetur cultus, huiusmodi bestias accessum habere. Pontifex Legationem benignè audiuit, legatoque in omnibus, quibus potuit, satisfecit. Scripsit Regi Poloniç, illum ad pacem inuitans. Sed & Patri Antonio Posseuino, quem cum Moscho remisit, in mandatis dedit, vt nullis parceret laboribus aut molestiis in Principibus his recôciliandis.

Reuerentia Moscorum erga canes [margin, partly cut: eren- Mosco rga ola.]

Anno itaque M. D. LXXXII. intercessore Posseuino, eiusque opera pax inter illos inita & confirmata est. Intereà Pontifex Gregorius, cùm in Ecclesia S. Petri in Vaticano regale & magnificentissimum Sacellum construxisset, & Virgini MARIAE, diuoque Gregorio Nazianzeno dedicasset (quo in ædificio vltra centum millia ducatorum expendisse dicitur, præter annuos prouentus, quibus idem Sacellum ad sustentationem sacerdotum, qui diuinis in eo operarentur dotauit (ex eo quod in Campo Martio est Virginum monasterio, corpus Gregorij Nazianzeni huc transtulit. Facta est autem hæc translatio cum maximo populi concursu: cùm splendido & regali apparatu.

Pontifex ipse cum Cardinalibus vsque in planiciem, quæ est ante Vaticanum sacris reliquiis obuiam processit, & sanctissimum corpus suis manibus in altare dicti Sacelli reposuit. Totam hanc translationis pompam iussit pontifex deliniari in vna trium illorum ambulacrorum, quæ in Apostolico palatio pingi & ornari mâdauerat: quæ ambulacra contigua sunt ijs, quæ magnus ille Raphael Vrbinus temporibus Leonis X. cû summa voluptate, artificio & admiratione depinxit. Addi voluit Gregorius picturæ sequentia quoque verba.

Gregorius XIII. Pontifex Maximus Beati Gregorij Nazianzeni Corpus ex sacrarum Virginum templo, Dei Genitrici MARIAE ad Campum Martium dicato, in Basilicæ Vaticanæ Sacellum à se ornatum, celeberrima quam vides pompa transtulit, III. Idus Iunij, MDLXXX.

Eodem ille anno octogesimo ignotus, insolitusque morbus quidam per Italiam grassabatur, quem *male del Castrone* nominabant, eò quòd verueces, quos Itali *Castrone* vocant, hoc malo sæpè solent laborare. Morbus hic originem traxit ex aeris intemperie, cœpitque primùm mense Maio in Lombardia, breui tempore tantas sumpsit vires, vt totam Italiam, Franciam & Hispaniam peruagatus, etiam Constantinopolim proserpserit, vbi lethalis fuisse dicitur. Erat morbus iste tam vulgaris & cômunis, vt non tantum singulas vrbes & pagos, sed singulos homines inuaserit. Et quamuis pauci aliquot numero, qui optimæ côpositç temperatæq; erant naturæ, & bonam seruabant, ex prçscripto Medicorû dietam, ex eo infirmati non sint: tamê toto illo têpore torpebant, peius dispositi quâ solent: qui etsi non ægrotabât, sanitatis tamen quandam diminutionê sentiebant.

Morbus veruecinus in Italia.

Ex eorum numero fuit Pontifex Gregorius, qui quidem non infirmabatur: compertum tamen est, eum aliquot diebus nô consuetum sensisse vigorem, nec solis vsum dispositione. Alij, qui morbo hoc ægrotabant, frigore & tussi affligebantur, & continuè expuebant, nec ab ardenti febri immunes erant. Post sextum interim, aut octauum diem ferè conualescebant. Paucissimi hoc morbo exstinguebantur, si qui morerêtur, aut à medicis malè curabâtur, aut ipsi antea morbis alijs erant exhausti.

Obser-

Obseruarũt nonnulli vinum generosum & potens post secundum aut tertiũ diẽ sumptum, huic malo mederi: sanguinem verò per venæ sectionem minuere, valde fuisse noxium. Pontifex toto huius infirmitatis tẽpore multa charitatis exhibuit opera, quæ plebeiis & tenuioris fortunæ hominibus magno fuêre solatio.

Anno deinde LXXXI. tumultus in Insula Melitensi creuerunt adeò, vt innotescere, & publica fama iactari cœperint. Orta erat magna dissensio inter Magnum Magistrum, & aliquot primarios Equites, qui in isto ordine multos suæ factionis fautores & socios habebant. Hi Magistrum Castello sancti Angeli vt captiuũ includunt. & Romegassium Equitem Vicarium generalem creant. Quòd cùm fecissent, põtifici per literas, quid actum esset, significarũt, & Magistrum multis criminibus onerârunt: supplicantes pontifici, vt quicquid ab ipsis in hoc negotio actum esset, hoc approbaret, & vt ratum confirmaret.

Tumultus Melitensium.

Magnus quoque Magister pontificem de vi & iniuria sibi illata certiorẽ fecit, orauitq; vt Pontifex se Romam ad causam suã defendendã euocet. Pontifex, vt huic nascenti Melitensiũ malo occurreret, Dominum vicecomitem Mediolanensem, auditorem Rotæ, cum titulo Nuncij & Vicarij in insulam misit. Qui cùm eo venisset, extemplò Magnum magistrum carcere liberauit, idque præsente maiori equitum numero, eumque mandato pontificis in palatium sum reduxit.

Post biduum Concilium conuocauit, & Breue Apostolicum (vt vacant) exhibuit, quo Pontifex magistrum secundum petitionem eius Romam vocabat. Lecto mandato pontificis magister cõfestim paruit, fecitque triremes tres quattuor dierũ spatio instrui, in easque necessaria importari. Socios itineris secũ trecẽtos equites sumpsit, inter quos ij etiam numerabãtur, qui munitioni & defensioni triremium præerant. Erant autem omnes hi & maiori & minori (vt ipsi loquũtur) Cruce insigniti, & ex diuersis nationibus collecti.

Magnus Magister Romam vocatur.

Cùm autem Magnus magister sublatis anchoris oram solueret, magnus erat insulanorum cõcursus, qui non obscuris indiciis significabãt, se ob abitum illius vel maximè contristari. In itinere & potissimũ Neapoli, tam honorificè exceptus est, vt ne Rex ipse posset honorificentius.

Romæ quoque cùm summo honore exceptus est. Inter alios honores, qui illi Romæ exhibiti sunt, hic fuit: quod octingentis, & quidem pluribus equitibus obuiam missis in Vrbem introductus est: cùm trecentis equitibus in Palatio Cardinalis Estij hospitio exceptus, & summa magnificentia ab eodem Cardinale semper tractatus est. Obseruatum est à quibusdam, quòd mille homines eo tempore in isto Cardilis palatio diuersati sunt, qui omnes secũdum qualitatem suam tractabantur. Magnus Magister paulò pòst Pontificem adiit, quem duodecim Cardinales secum habẽtem inuenit. Cumque pedes illius exoscu. latus esset, sic infit.

Iam tandem certus sum, Beatissime Pater, quod DEVS absque omni meo merito, voto & desiderio meo tandem satisfecit: cùm in hac annorum plenitudine mihi hanc gratiam non denegauerit, sed ad Sanctitatis vestræ pedes tandem perduxerit: ad quos peruenι, & debitos illis reuerentiæ modos exhiberem, vestræque Sanctitati per omnia obedirem. Deinde vt actiones meas, quæ immeritò à maiore Religionis vel Ordinis nostri consilio, reprehenduntur, & tanquam iniustæ traducũtur, ipse iustificarem, & aduersariorum iniquas calumnias ostenderem. Gratias ago Deo Opt. ter Max. quòd toto decennio, quo caput fui Ordinis nostri, rerumque inter nostros potitus sum, nullius mali mihi vnquam conscius fuerim; nihil commiserim, cui peccatum subesset; yel nunc etiam sciam, cuius me mea accusat conscientia. Quin & hoc ausim dicere, me sexaginta annis (quos in seruitio nostræ Religionis transegi, in quibus vnus ex gregariis equitibus fui, deinde varia munia cum laude obiui, & tandem hac Magisterij dignitate functus sim) sine vllius querela vixisse, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, vestræque Beatitudini in omnibus obtemperasse. Et si alicubi per errorem aut infirmitatem lapsus sum, obsecro id vestra Sanctitas mihi ignoscat. In cæteris tanto gaudio perfusus sum, quod Sanctitatem tuam mihi videre contigit, vt mori vel statim non recusem: sed cum Simeone dicere lubeat: *Nunc dimittis*

seruum

seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Pontifex hilari illum vultu excepit, dixitque se calumniis aduersariorum illius fidem non habere: & gratias ei egit, pro isto desiderio, quo se tanto tempore flagrasse dicebat, vt Pontificem videret: deinde cùm eum consolatus esset, beneque sperare iussisset praecepit vt surgeret, honestumque sedendi locum ante quattuor Cardinales illi assignauit. vbi cùm aliquandiu sedisset, & de itinere suo multa commemorasset, dimissus est, & in hospitium suum honorificè reductus. Paulò antè quàm Magnus Magister Romam venit, eodem iam appulerat Romegassius, eques aduersae factionis Princeps, architalassus in naualibus pugnis ingeniosissimus, expertissimus, intrepidus & Turcis admodum formidabilis. Quia verò in aula Romana plerisque, vti & aliis Principibus magnoperè displicebat, quòd hanc controuersiam cū Magno Magistro fouebat, Romae neque à Principibus, neque à Dominis, neque à Nobilibus hospitio exceptus, cubicula sibi priuata conducere coactus est.

Cùm autem generosissimus hic Eques animaduerteret, se tam ignominiosè haberi in ea vrbe, in qua olim à Pontificibus, à Cardinalibus, & aliis Praelatis ac Dominis tanto cum honore exceptus fuerat, tanta aegritudine animi correptus est, vt in morbum inciderit, & paucis post diebus vitam cum morte commutauerit. Mortuus cum celebri pompa in templo sanctae Trinitatis in Monte sepultus est. Post exsequias positum est illi insigne Epitaphium, in quo exprimebatur eius vitae genus, & quā tae fuerat inter suos authoritatis. Epitaphium autem est tale.

D. O. M.

Maturino Romegassio Vasconi, Militi Ordinis Hierosol. cuius ob virtutem saepè spectatam, nomen ipsum terrebat hostes, post plurima, maximaque munera summa cum laude obita, multas naues hostium captas, multas depressas, multas nobiles victorias fortitudine & consilio partas, Romae obijt pridie Nonas Nouembr. M.D. LXXXI.

Relatum mihi est ab iis, quibus meritò fides adhiberi potest, quòd Constantinopoli nunciata Romegassi morte, publica solemnia sunt instituta, & summa cùm laetitia celebrata. Non enim animaduertebat Turcae hoc modo gloriam inimici sui augeri, & alios Equites quasi nouis stimulis incitari, ad Romegassij vestigiis insistendum, eiusque fortitudinem imitandam, vt & ipsi Turcis terrorem incutiant. Secundo circiter post obitū Romegassij mense mortuus est & Magnus Melitensium Magister: atque ita pariter cum vita simultas inter eos orta desiit, magnisque molestiis aula Romana in lite hac decidenda exonerata est. Pontifex vt omnem tumultus in noui electione Magistri tolleret occasionē, quatuor istius ordinis equites nominauit, è quibus D. Hugo de Verdala Vasco, communi omnium consensu Magnus Magister electus est: qui, quòd isto munere & honore dignissimus erat, iā antea multis argumentis & indiciis demonstrauerat. Eodem ferè momento, quo haec scribimus, idem Magister cum celeberrimo magnificentissimoque apparatu, in magna populi frequentia Romam ingressus est.

Eodem anno hoc, quo seditio Melitensium, de qua hactenus egimus, sopita est, Gregorius in Palatio Vaticano porticum, Xistum, siue ambulacrum artificiosè non minus, quàm sumptuosè iussit poliri, variisque picturis exornari. In testudine varias & elegantes historias noui & veteris testamenti fecit delineari, atque inter eas multas ex vita B. Ioannis Baptistae, multas etiam ex gestis Constantini Magni Imperatoris, vbi à S. Syluestro baptizatur, desumptas. Introduxit etiam varia S. Petri, Pauli, Benedicti, Bernardini, & Constantini episcopi acta: Leonis quoque Pontificis furores Attilae comprimentis Hic visitur, quomodo S. Seuerus à spiritu sancto Episcopus Rauennensis eligitur: quomodo S. Petrus Damianus Cardinalis relictis omnibus honoribus & diuitiis in eremum secessit, vt Deo liberius famularetur, & quomodo S. Romoaldus in locis ab hominum strepitu remotis, in solitudinis & densissimis siluis ordinem Camaldulensem instituit. Illic cernitur quomodo Caelestinus V. qui Pontificatus honorem postea deposuit, Pontifex electus est: similiaque istic plurima oculis spectantium repraesentantur. Talibus historiis cōcameratio siue fornix ornatus & depictus est. In parietibus primo Italia antiqua, deinde noua artifi-

ciosè

Margin notes: [Romegassi Maltae seditiosi aduersarius ... Romam venit & moritur.] [Laetitia Constantinopoli ob mortem Romegassij.] *Magni Magistri mors.* *Hugo Verdala Magister eligitur.* *Descriptio porticus, quā Pap. in Vaticano depingi iussit.*

ficiosissimè suis spatiis & geometricis quãtitatibus est delineata. Inde singulę prouinciæ separatæ. Quia verò Pontifex Gregorius multa oppida & arces Ecclesiæ recuperârat, iussit ea omnia adiecto Dracone suo signari: idem fecit & in iis locis, quæ Pius V. recuperauerat, illius insigniis appositis. In frontispicio porticus huius legitur inscriptio elegantibus typis depicta, quæ quia obiter res memorabiliores, quæ in ea depictæ sunt, operisq; totius absolutionem & perfectionem cõtinet, nos eam hic quoque adiicere voluimus. *Italia Regio totius orbis nobilissima, & natura ab Appennino septa est: hoc itidem ambulacro in duas partes, alteram hinc Alpibus & supero, alteram hinc infero mari terminatas diuiditur: à Varoq; flum. ad extremos vsque Brutios ac Salentinos Regnis, ditionibus, insulis intra suos vt nunc sunt fines dispositis, tota in tabulis longo vtrinque tractu: fornix pia sanctorum virorum facta, in quibus gesta sunt ex aduersum respondentia ostendit: ac ne iucunditati deesset ex rerum & locorum cognitione vtilitas, Gregorius XIII. Pontif. Max. non suæ magis, quàm Romanorum Pontificum commoditati, hoc artificio & splendore à se inchoata perfici voluit. Anno CIↃ. IↃ. LXXXI.*

Calendarij correctio quãdo & quomodo instituta.

Annus qui sequebatur LXXXII. omni æuo erit memorabilis: eo namq; anno Pontifex Gregorius Calendarium Romanum emendauit, cuius emẽdatio hoc modo instituta est. Videbat Pontifex primam Papæ curam & cogitationem esse debere, vt perficiat ea, quæ in Concilio Tridentino decreta, & Sedi Apostolicę reseruata sunt. & quia Patres huic sedi reseruarunt Breuiarij exactissimam inspectionem & examinationem, huc pontifex omne studium suũ conuertit. Erant autem duo potissimum in Breuiario emendanda, vnum scilicet orationes & diuinæ laudes, quæ statis festis, aliisque diebus recitantur: alterum, varietas temporum, in quæ Pascha, aliaque festa inde dependentia solent incidere. Prius hoc Pius Quintus perfecerat. Posterius Gregorio incumbebat, vt effectum daret. Tentârunt hoc ipsum nonnulli pontifices antè Concilium Tridentinum, sed tantas in eo repererunt difficultates, vt nullus eorum perficere potuerit. Summa difficultatis in eo sita erat, quòd modus aliquis certus inueniri non potuit, quo id fieri posset, vt hæc emendatio Calendarij semper duraret, & vt omnes ordines ac ritus Ecclesiastici in debita sua integritate conseruarentur. Requirebatur itaque primò Calendarij emendatio. Oblatus autem est Gregorio Papæ ab Antonio Lęlio Medico libellus Aloysij Lælij fratris illius, in quo beneficio noui Epactarum Cycli ab eo inuenti, ad certam Aurei numeri regulam directi, & ad quamlibet anni solaris magnitudinem ad amussim accommodati ostendebatur, omnia quæ in Calendario diuturna temporum reuolutione à debitis suis locis aberrauerant, sine vlla vlteriori temporum variatione posse exactissimè restitui: ita vt Calendarium deinceps nulli subiaceret mutationi. Apographum istius libelli pontifex ad omnes principes, & celebriores in Christianismo Scholas misit, vt quod communi vtilitati seruiret, de communi quoque vniuscuiusque consilio statueretur & approbaretur.

Accepto ab illis responso, cùm intellexisset Pontifex opus hoc ab omnibus desiderari, & quasi necessarium iudicari: quibusdã Mathematicis & Astronomis (quos tanquam expertiores & in hac arte excellentiores ex diuersis locis & nationibus Romam euocauit) hanc curam commendauit. Illi omnem quam potuerunt industriam diligentiamque perscrutando & examinando negotio adhibuerunt. Cumque diu multumque hac de materia inter se contulissent, collocutique essent, tandem definierunt, Cyclum Epactorum, de quo paulò antè diximus, omnium esse optimum, omnibusque aliis meritò præponendum. Ipsi interim nonnulla alia addiderunt, quæ iudicabant ad huius emendationis perfectionem necessaria. Vt itaque festum Paschatis secundùm ordinem sanctorum Patrum & antiquorum Pontificum, maximè Pij & Victoris primi, præterea & secundum præscriptum magni Concilij Nicæni celebraretur, necessarium erat primò AEquinoctium vernale ad certum & debitum tempus reduci. deinde decimam quartam Lunam mensis primi, quæ in ipsum AEquinoctium incidit, aut illi proximè succedit, rectè constitui: tertiò & vltimò, vt quælibet Dominica prima, quæ decimam quartam Lunam sequitur, conuenienti loco reponatur. Vt igitur AEquinoctium vernale ad vigesimumprimum diem Martij, vbi antiquitùs à pa-

à Patribus Concilij Nicæni statutum erat, reduceretur, decretum est à Gregorio, vt semel tantùm à mense Octobri anni M. D. LXXXII. decem dies auferrentur. Ne autem talis subtractio in posterum fieret, cõstitutum est, vt pro more antiquo quartus quilibet annus sit bissextilis, præter annos centesimos, qui huc vsque omnes bissextiles fuêre: Primùm tamen centesimum, qui erat annus M D C. voluerunt esse bissextilem: post illum tres priores absque bissexto esset, quartus denuò centesimus bissextum haberet. Exempli gratia, millesimus, septingentesimus, octingentesimus, & nõgentesimus bissextiles non erunt, bis verò millesimus bissextum rursus habebit: & sic deinceps. Hoc modo cursus solaris semper habebitur ratio: vt si nimiùm prouehatur, perpetuò ad locum debitum reducatur. Aliis etiam duabus difficultatibus de quibus supra diximus, conuenientia constituta sunt remedia. Atque hoc modo Calendarium à Gregorio integritati suæ restitutum, & paulò pòst per bullam Apostolicam, cuius initium: *Inter grauissimas Pastoralis officij nostri curas, ea postrema non est, &c.* hæc restitutio promulgata est. Quia verò publicatio hæc in omnibus locis, & in remotissimis prouinciis isto anno fieri non potuit, & proinde nec annus ille emendari, inuentæ sunt aliquot Regulæ, secundùm quas ea sequenti anno M. D. LXXXIII. & deinceps institui potuit.

Eodem illo anno LXXXIII. duo mala exorta sunt, quæ pontificem non parũ perturbarunt: quorum vnum erat maxima annonæ caritas, quæ per id tempus Romam affligebat. Huius difficultatis authores erant ipsi pontificis ministri, qui magnam frumenti copiam ex vrbe in remotiora loca exportauerant. Quare cùm in Vrbe parum frumenti esset relictum, nec ex aliis locis in Vrbem propter continuas pluuias, aërisq; intemperiem posset importari, magna Romæ fuit penuria: creuitque indies annonæ sæuitia, adeò vt quinque panis vnciæ *baiocco* (monetæ species est) venderentur: quare homines pauperiores, qui parũ obsonij comedunt, sed nudo ferè pane nutriuntur, sæpè vna vice octo baioccos in pane consumerent. Durauit hoc incendiũ duos circiter menses integros.

Aliud malum, quod pontificem angebat, rarus & miserabilis casus erat, dissidiũ scilicet inter satellites, & quosdam Romanos Nobiles exortum. E quo tanta (vt ita loquar) & tam prolixa nata est tragœdia, vt vltimus illius actus biennio post primum annum pontificatus Sixti V. tandem fuerit recitatus & completus: tam cruenta fuit & lethalis, vt plus quàm quadraginta homines ea durãte fuerint interfecti, inter quos nonnulli fuêre Domini, & magni nominis viri. Neque agendæ huic tragœdiæ vnum theatrum sufficiebat, sed duo requirebantur, quorum vnum Roma fuit, vbi incepit: alterum Patauium, vbi desiit. Erat autem huiusmodi.

Vicesimo sexto Aprilis, anno M. D. LXXXIII. Præfectus satellitum, quem *Bargello* vocant, cùm aliquot suis satellitibus ad forum seu plateam Senensem profectus est, vt banditum, vel exulem ibi in ædibus Vrsinorum latitantem, & per exploratorem delatum comprehenderet: comprehensum eum abducerent, occurrit illis in via Raimondus Vrsinus, Sylla Sauellus, & Octauius Rusticius, cum aliis duobus assedis equis insidentes omnes, qui se oblectandi gratia spaciatum exierant. Habebant in comitatu suo, vt istis hominibus in vsu est, aliquos famulos & circumpedes.

Hic Vrsinus Præfectum alloquitur, iubet captiuum dimittat: dicens, eum in loco immuni, seu asylo captum esse. Præfectus se dimissurum negat. Hinc inter illos orta est contentio, in qua Rusticius humerum Præfecti virga vel baculo percussit: qui excandescens, & ira percitus, ad satellites conuersus præcepit eis, arma expedirent, & manus in percutientem inijcerent.

Illi non segniores ad obedientiam, quàm Præfectus ad imperandum præceps, cœperunt sclopis suis minari; nec deerant bipennes & gladij, quibus illos feriebant. Tandem Vrsinus, Sauellus & Rusticius à quibusdam sclopetariis lethaliter vulnerantur. Rusticius confestim exspirauis, ab equo proprio in rabiem abacto excussus & conculcatus: reliqui duo toto adhuc biduo superuixerunt. Tam infausta horum Dominorum mors toti Romanæ vrbi displicuit, & quidem maximè his, qui in Ve-

in Vrsinorum erant clientela, atque ab iis dependebant. Hi (vt vulgo dicebatur) suis dominis gratificari volētes, duabus sequētibus noctibus per omnes Vrbis plateas & vias sicarios grassatoresque miserunt, qui satellites quotquot inuenirent, trucidarēt. Quattuor in isto furore confossi obierūt. Horrendum certè spectaculum erat, & res admiratione digna, videre in vrbe Romana homines armatos huc atq; illuc discurrere, satellites quærere, inuentos cū omni crudelitate occidere. Pontifex prudenter considerās, populo, dum in furore est, paululum indulgendum esse, donec ira nonnihil deferbuit, & animi impetus resedit (qui enim in ipso furore incendiū velit extinguere, magis accendet) patienter hanc seditionem aliquamdiu tolerauit. Cumq; nonnihil sopita esset, adhibitum fuit conueniens remedium, ne repullularet, aut recrudesceret. Paucis enim diebus sub aliorū criminum prætextu nonnullos ex præcipuis huius tragœdiæ authoribus è medio sustulit. Præfectus satellitum pòst facinus in istos Dominos perpetratum, fugit: sed fuga illius confestim cognita, ex itinere retractus, cōprehensus, & Romam perductus, paulò pòst capite truncatus est. Ex hoc malo aliud exortum est: magna scilicet & capitalis simultas inter Vincētium Vitelliū Vicarium Domini Iacobi Boncompagnij, Generalis S. Ecclesiæ, & Ludoicum Vrsinum, Raimundi eius, qui à satellitibus occisus erat, fratrem. Creuit hoc odiū in horas, donec tandē Vitellius paucis pòst mensibus à Monte Magnanapoli sub vesperem domum rediens, & in cisio sedens, Vrsino & nōnullis eius sociis aliquot scloporum ictibus fuit interfectus. Ob scelus hoc Vrsinus in exsilium eiicitur, solumque vertens aliquamdiu, tandem Patauium venit, ibiq; habitationis locum sibi delegit. Cæterùm cūex quadam maligna occasione Victoriam Accoron bonam, vxorem D. Pauli Iordani, eiusque fratrē occidi procurasset, Aula territorij Veneti iure contra illum agere volens, domum illius cinxit, vt comprehenderet. At ille domum muniens, & se se pro viribus defendens, delictum delicto addidit, caussamque suam fecit deteriorē. Sed parte domus deiecta & occupata, ipse Vrsinus & omnes complices viui comprehensi, iuxta grauitatem delicti quidam extremo supplicio affecti, quidam ad triremes dānati, alij in captiuitate longiori detenti & macerati sunt.

Malū ex malo disseminatum.

Gregorius cùm vt præteritis tempestatibus afflictam nimis Vrbem paululum refocillaret, tum etiam, quia nōnulla de Ecclesia benemerita erant, honoribusque digni eminentioribus, duodecimo Decemb. in vna promotione XIX. Cardinales creauit, dignissimos quosq; è variis locis & nationibus euocans. Ferunt Gregorium hac promotione plurimum lætatum, quia ob illam gratulationes & prudentium virorū commendationes ad eum veniebant. Eodem quoq; anno Pontifex non leuiter gauisus est, videns fabricam collegij Romani ad optimum finem perductam. Collegium hoc suis sumptibus in vsum Patrum Societatis Iesu erexerat, incredibili suo, quo erat in Religionem, zelo motus: vtq; scientiæ & artes in eo decorentur, viros doctissimos in illud transtulit. Significat hæc omnia inscriptio, quæ ante Collegiū in fornice principaliori exarata legitur, in hunc modum: *Greg. XIII. P. M. Religioni ac bonis artibus. M. D. LXXXIII.* Patres Societatis vt aliquam gratitudinis significationem Pontifici pro tantis beneficiis exhiberent, in primario Collegij atrio, omnia Collegia ab hoc Pontifice Gregorio diuersis in orbis Christiani partibus fundata, eximia arte depingi fecerunt. Inter alia quoq; hoc suū cum hac inscriptione: *Gregorius XIII. Pont. Max. huius Collegij fundatori Societas Iesu amplissimis ab eo priuilegijs munita, & ingentibus aucta beneficiis, vniuersa in hoc totius ordinis seminario parentis Opt. memoriam, suiq; grati animi monumentum P.*

Pontifex creat Cardinales XIX.

Colleg. Romanum.

Idem Patres ad corroborandam & ampliandam (vt par est) Romanæ sedis ad obedientiam, & vt Pontifici Gregorio, cui plurima debebant, gratificarentur, per suos egerūt, vt quidam Reges & Principes Iaponiæ (insula est, vt Mathematici volunt, Hispaniæ penè opposita, ita vt Hispani Iaponibus, & Iapones Hispanis propemodum sint Antipodes, tantæq; magnitudinis Insulam hanc asseruut, vt tres Italias superari videatur) Legatos suos ad Pōtificem miserint. Huc pietas & affectus optimus erga Rom. Pontificem permouit Regem Bungerum, Protasium Regem Arimaçum, & Bartholomæum Omurcæ Principem. Hi collatis consiliis decreuerunt, quattuor ex suis

Leg. Iapon. in Europam

suis cum Patre Alexandro Valignano visitatore Societatis Iesu, qui istis in oris visitarat, & nunc reditum in Europam parabat, ablegare. Fuerunt autem qui mittebantur Dominus Mancius Fiungæ Regis Nepos, qui nomine Regis Bungorum proficiscebatur: alter erat D. Michaël Cinguiua Arimæi Regis & Omuræ Principis legatus, quorum vnius erat nepos, alterius verò consobrinus. Duobus his alios duos ex præcipua nobilitate adiunxerũt; quorum hic Dominus Iulianus Narauira, ille Dominus Martinus Fara dicebatur: omnes iuuenes viginti duorum circiter annorum. Qui paratis omnibus ad iter necessariis 20. die Februarij, anno Dominicę incarnationis M. D. LXXXII. è portu Nangaschæ enauigarunt, & post longam difficilemq; nauigationem tandem Romam venerunt, cùm ab eo tempore quo primum in Europam erant appulsi, semper à Regibus, Principibus & populo summa cum lætitia, applausu, splendidissimoque apparatu fuerant excepti. Romam ingressi sunt 22. Martij anno M. D. LXXXV. tertio anno, mense vno, & duobus diebus, postquam è Iaponia decesserant; iterque viginti millium milliarium, vt ipsi aiunt, essent emensi. Est autem iter hoc adeò prolixum, quia varia promontoria sunt circumnauiganda, cursus obliquandus, vt ventorum opportunitatem captent, aliasque importunitates necessariò deuitent. Fuère Iaponenses hi Romæ excepti cum summa lætitia, & in domo professionis Societatis Iesu diuersati sunt. Postridie Pontifex publicum conuentum Cardinalium indixit, Consistoriumque habuit, in quo Legati cum ineffabili apparatu excepti, atque ab omnibus Dominis & Principibus aulæ summis honoribus affecti sunt. Quidquid illis necessarium erat, id abundè suppeditabat Pontifex, qui paulò pòst eorum aduentum 10. Aprilis mortuus est: postquam LXXXIII. annos & menses circiter tres vixerat, & Pontificatum tredecim annis, mense vno, & tribus diebus ablatis administrauerat, quo tempore diuersis vicibus triginta tres Cardinales creauit. Inter quos nonnulli Principes, etiam Regio nati sanguine spectantur.

Mors morbusque illius fuit huiusmodi. Die Dominico, qui septimus erat Aprilis, Sacrum in secreto sub sacello celebrauerat: deinde & sacro solemni, in sacello Sixti V. interfuit. Die Lunæ, qui proximè sequebatur, eratque octauus, Consistorium habuit, iussitque etiam pro insequenti die signaturã publicari. At sub vesperem istius diei Lunæ animaduertit Dom. Ludouicus Blanchettus, qui Pontifici erat à cubiculo, eum debilem esse; vultum eius esse mutatum, corpusque malè dispositum. Quam ob causam signaturi publicationem iussit reuocari. Quod Gregorio displicuit: quia negotia quædam postridiè expedire decreuerat, & meliusculè valens, se minimè indispositum aiebat. Die Mercurij, qui erat mensis April. 10. manè præter morem tardiùs paulò surrexit: vestitus aliquandiu in cubiculo suo deambulauit, deinde adstantibus Cardinale sancti Sixti, & D. Iacobo Boncompagnio, more suo pransus est. Quòd cùm illi vidissent, nec aliquid mali latere suspicarentur, abierunt. Post illorum abitum, duabus circiter ante meridiem horis, venerunt Medici; qui cùm arteriam tetigissent, eamque valdè tardam & debilem esse cognouissent, iudicârunt Pontificem morti vicinum. Intereà cœpit illi gula præcludi: & ita, vt difficulter loqui posset, quare Medici anguinam esse, qua laborabat, censebant, Pontifex huius sui, in quo erat periculi admonitus, cum ab eo, qui admonuerat, quæsiuisset, quamdiu adhuc viuere posset? Responsum tulit, Medicos duarum horarum spatium promittere non posse. Cœpit itaque Pontifex se signare, ad Deum conuersus ei se commendare, & quantum præ infirmitate potuit, feruentissimas orationes coram illo effundere. Quia verò tantum temporis non superesse videbatur, vt sacra Synaxis ad eum deferri posset, extrema Vnctione procuratus, paulò pòst obiit. Vacauitq; sedes dies quatuordecim. Ipse autem in sancto Petro, in sacello à seipso ædificato sepultus est, in monumento à suis consanguineis ei posteà constructo & ornato.

Erat Pontifex hic dum viueret, optima sanissimaque corporis dispositione: quam quia in cibo parcus & in potu sobrius erat, vsque ad mortem saluam & integram conseruauit. Dicunt eum in senectute bibere consueuisse ex poculo aureo, quia Medici iudicabãt hoc eius incolumitati pro-

Morbi, mortisq.

Corporis dispositio.

futurum. Sed & fluxus quidam, quo certis anni temporibus laborabat, eum saniorem conseruabat, locoque purgationis erat. Interim aliqualem sentiebat respirandi difficultatem, cui malo, vt ipse dicere consueuit, aër apertus & purus plurimùm opitulabatur. Hanc ob causam frequentare solet villam *A Frascati*, quæ à Latinis Tusculana dicitur, ibique in loco, cui nomē Mondragonius, aliquamdiu commorari. Voluptas illi erat equitare per Vrbem, aut agros suburbanos: in ascendendo equum tam agilis erat, vt nullius ope indigeret: In incessu strenuus erat & grauis, adspectu placidus & maiestate plenus. Animo mansuetus & benignus: in eleemosynis erogandis erat liberalissimus, adeò vt iis dandis etiam oblectaretur. Præterea largus erat in concedendis indulgentiis, & priuilegiatis Altaribus faciendis. In legibus eximiè doctus, studiis adeò assuetus, & cum voluptate deditus, vt etiam in extrema sua senectute studia non intermiserit. In publicis literis & signaturis promptè respōdebat, occurrentia dubia prudenter soluebat, omnibusque satisfaciebat.

Banditorum insolentia & tyrannis.

Pontificatum habuisset lætiorē & tranquilliorem, nisi à Banditis grauissimè afflictus fuisset: qui in territoriis Ecclesiæ tot, tam potentes, & tam ad nocendum prompti erant, vt nec in pagis, nec in vrbibus, & quod vehementer admirandum est, ne in ipsa vrbe Romana aliquis ab eorum tyrannide liber esset, cuius non & vita, & fortunæ periclitarentur. Dici non potest, quot homines occiderunt, quot & quæ loca nō diripuerint. Neque exiguo tempore, sed multis annis durauit tam bestialis & abominabilis insolentia. Gregorius quidem omni, qua potuit diligentia, huic malo sæpè occurrere tentauit, sæpè armatas copias in illos immisit; at nunquam potuit homines istos sceleratos, immò rapacissimas & crudelissimas feras funditùs exstirpare: fortè quia Deus huius tam lethalis mali remedium excelso animo, & admirabili Sixti V. prudentiæ reseruare voluit: is enim paucis mensibus optimis mediis id obtinere potuit, vt cum summa omniū vtilitate, & immortali nominis sui gloria diabolicos istos homines ita eradicauit, vt iam nocte dieq; homines in pagis & oppidis securissimè viuere, & fortunas suas tueri possint.

Amor Romanorum in Gregorium.

Sed reuertamur ad Gregorium, qui à Romanis plurimas ob causas fuit adamatus, non tantum in vita, sed & post mortem; adeò vt valentes certa huius sui amoris in Pontificem præbere indicia, viuenti adhuc statuam marmoreā in Capitolio posuerunt; cui post illius obitum præsentem inscriptionem addiderunt.

GREGORIVS XIII. PONT. MAX.

OB *farinæ vectigal sublatum, Vrbem templis et operibus magnificentissimis exornatam H. S. octingenties singulari beneficentia in egenos distributum.*

Ob seminaria Exterarum nationum in Vrbe, ac toto penè terrarum & orbe religionis propagandæ causa instituta: ob paternam in omnes gentes caritatem, qua ex vltimis noui orbis Insulis Iaponiorum Regum legatos triennij nauigatione ad obedientiam sedi Apostolicæ exhibendam primùm venientes Romam pro Pontificia dignitate accepit.

S. P. Q. R.

SIXTVS V.

236. Pontifex. Natiuitas, patria, & parentes.

NATVS est Sixtus Quintus ab incarnatione Domini M. D. X X I. ipso diuę Lucię festo, quod tunc in diem Mercurij incidebat. Patria illius fuerunt *Le Grotte*, hoc est antra siue cauernæ castri Montis alti, in Marchionatu Anconitano. Parentes eius conditionis erant infimæ, in paupertate nati, adeò vt ipse de genere

neris statusque sui humilitate, tenuitateque verba faciens, dicere soleat; se domo natum illustri. Domus enim, in qua genitus erat, cùm lacero tecto magna parte esset discooperta, à sole maximè illustrabatur. Nomen Felicis initio illi à parentibus inditum est, à quibus pro illorum facultate vsque ad duodecimum ætatis suæ annum honestè educatus, die Mercurij Asculi, quæ ciuitas non longè ab eius distat patria, sancti Francisci habitum suscepit, alboque Monachorum, qui Conuentuales dicuntur, inscriptus est. Quo in instituto nomen mutare noluit; vnde & frater Felix à suis appellabatur; quod nomen magnum profectò magnæ felicitatis, quæ illi in vita hac esset obuentura, fuit præsagium. In hoc monasterio indefesso adolescens studio literis incubuit, magnosque fecit in illis progressus.

Cumque iam diu Asculi, Emporiæ, siue Firmij, Maceratæ, Racanati, Osmi, siue Auximi, Giesi, fortè Exiui, Anconæ & Vrbini studuisset, tandem factus Baccalaureus, ætatis suæ anno vigesimoseptimo, ab instaurata verò salute nostra M. D. X L V I I I. in Conuentu verò Firmano Doctoratus titulo & honore insignitur. Confestim in comitatu multorum præstantissimorum patrum ad generale Capitulum, quod illo anno *Asisi*, celebrabatur profectus, præsente Rodulpho Pio, Cardinale *Di Carpi*, eo tempore totius Ordinis Franciscani protectore, publicè disputauit, magnumque suæ subtilitatis, doctrinæ & memoriæ tenacissimæ specimen exhibuit, in dicendo expeditum & facundum, in disputando acutum sese ostendit; ita vt M. Antonio Calabro, singularis doctrinæ viro, qui tunc Perusiæ primarium philosophiæ Professorem agebat, in nullo cedere videretur. His ingenij sui dotibus id effecit, vt gratiam prædicti Cardinalis sibi demereretur, atque in amicitiam Sigismundi Botij, qui Cardinali erat à secretis, sese insinuaret: qui duo primi fuêre promotores Montalti (sic enim plerique illum appellabant) eiusq; dignitatis & honoris eximij mox sub sequentis principia.

Anno deinde M. D. L. Regens conuentus Maceratensi constituitur: sed cùm illi refragaretur ... Marchio ... [illegible] ... nem potuit admitti; quare in vrbem Senensem ablegatus est, vt ibi & Regentis & diuini verbi concionatoris officio fungeretur. Factum id est anno post natum Christum M. D. L I. Sequenti anno Camerinum abiit, vt ibidem quoque populo concionaretur: & tandem ex mandato Cardinalis protectoris Romam venit, ibique in Ecclesiam sanctorum Apostolorum in munere prædicandi sese exercuit, vbi maximo cum populi applausu auditus est. Dum hic concionaretur, incidit casus valdè insolês, nec minus mirandus. Cùm enim quodam die ante meridiem doctè atque Catholicè de materia sanctæ prædestinationis sermonē instituisset, adfuit homo quidam sceleratus, qui singula capita, seu argumenta à fratre Felice proposita, atque diligenter discussa, ex ore illius calamo excerpsit, atque ad finem cuiuscunq; adiecit, Mentiris. Obsignatum deinde scriptum, hoc idem homo impudentissimus sub ipsa nocte cuidā ex familia Montalti tradidit. Cùm autem ad manus illius peruenisset, statim legit, lectumque obstupefactus, absque vlla mora Priori transmisit. Ille deinde Cardinali exhibuit Carpensi, qui extemplò istud ad commissarium sacri Officij, quo munere tunc Michael Ghisilerius, postea Pius quintus fungebatur, misit, vt Montaltum hac de re conueniret, & cum eo colloqueretur. Quo in colloquio ita sese gessit, vt cōmissario per omnia satisfecerit, & ab eo tempore multùm ab illo & diligeretur & coleretur: quæ beneuolentia paulatim adeò creuit, vt, cùm idem Ghisilerius postea factus esset Pontifex, Montaltum Cardinalē creauerit.

Anno deinde M. D. L I I I. Perusiæ Ecclesiastes missus est, eodemque anno iussus Neapolim proficisci, vt munus Regentis S. Laurentij obiret: vbi sequenti anno toto Quadragesimali cursu populum de sacro pulpito cum laude docuit. Inter alias suas conciones duas habuit, quas excusas, & in lucem prolatas Antonio & Christophoro Simoncelliis dedicauit. Reuersus paulò pòst Romam, cùm inter ipsum & cōfratres suos Religiosos (vt ferè fit) simultas quædā esset exorta, honestam quandam captabat occasionem, vt extra septa Monasterij posset habitare. At ... [illegible]

in SS. Apostolorum Romæ degit, professor Theologiæ datus est Cardinali Columnæ, qui tunc Abbas erat. Priuatis itaque in ædibus Abbatis formalitates Scoti explicauit. Eodem tempore accidit, vt nouus Minister in Marchionatu Anconitano eligeretur. Protector institit apud Generalem, vti hac dignitate Montaltum condecoraret: sed Generalis id eo tempore recusauit, dicens: alios esse seniores illi præferendos.

Anno M.D.LV. Genuam se contulit, vt verbum istic Dei disseminaret: sed paulò pòst eodem anno, eiusdemq; protectoris opera Regēs & Inquisitor Venetias ablegatur: quæ res illi perbellam obtulit occasionem maioris familiaritatis cum Cardinale Alexandrino, cui tūc factus est quasi domesticus. Dum Venetiis hæret, varias expertus est molestias, tum ob grassantem ibidem hoc anno pestem, tum etiam propter diuersas & Fratrum suorum & aliorū persecutiones: quapropter tandem Romā rediit, Paulo quarto è viuis sublato, & iam sede vacante, cùm iam paulò ante Commissarius in Capitulo esset designatus, vbi cum prouinciæ S. Antonij nouus crearetur Prouincialis, electus est Magister Cornelius diuus Venetus: ipse verò Montaltus vt Prouincialis Anconitanus renunciaretur, multi operam suam omnem impendebant; sed res felici optatoque exitu caruit, quantumuis Carpensis ipse hāc illius electionem promoueret.

Non multos pòst dies ex decreto sancti Officij, & potissimùm opera Cardinalis Alexandrini, denuò Venetias legatur, tum quia sese optimè hic gesserat, tum etiam, vt cautiores fierent eius persecutores. Sed dum Venetias redisset, persecutiones recruduerunt, odiumque in illum maius, quàm antea exarsit. Quare nulla interposita mora Romam scripta est de illius nimia austeritate accusatio: fingebantque parum abfuisse, quin illa quodam die magnas turbas in Vrbe dedisset. Huius rei certior factus Montaltus, solicitè per amicos egit, vt Romam reuocaretur. Sed Cardinalis Protector eum consolatus est. Grassante adhuc Venetiis mortali pestis lue, anno M.D.LX. Romam rediit, & statim à Cardinalibus sancti Officij consultor collegij Inquisitionis creatus & admissus est. Sed quia monasterium expensas facere constanter recusaret, Inquisitionis congregatio certos illi redditus decreuit, & Magister Casparus Crispus Neapolitanus, tunc Ordinis Procurator, illi & mulum donauit, & bonam pecuniæ summam numerauit, quibus habitacula sibi in monasterio (licèt inuitis Fratribus) assignata, restauraret atque instrueret.

Anno pòst M.D.LXI. factus est Procurator Ordinis, quo anno mortuus est Generalis. Cumq; is non contemnendam pecuniæ summam, pretiosamq; supellectilem post se reliquisset, quæ ex constitutionibus Ordinis ad Vicarium generalē deuoluuntur, Montaltus apud Protectorē id egit, vt pecuniæ & opes istæ in vsum Ordinis expēderentur. Quapropter paulò pòst missæ sunt ad monasterium SS. Apostolorum, & illarum beneficio exstructæ ædes magnificæ, quibus adueniens Generalis exciperetur. Adytū quoq; templi, quod Sacristian vocant, reparatam. Quod reliquum erat, aliis piis donariis additum in deaurandis organis insumptū est. Hāc ob causam Auosta, qui tunc temporis Vicarius erat, implacabili in Montaltū odio cœpit exardescere, adeò, vt cùm conuocatum esset generale Capitulū Florentiā, ad quod & Montaltus profect⁹ erat, Auosta, qui erat Præses Apostolicus, nullo modo Montaltū ad munia Procuratoris, quo tunc ille officio fungebatur, admittere voluerit. Indignatus itaq; Montaltus, nō expectato Capituli fine, Romam reuersus est, & priuato Capitulo officij interfuit. Adiit initio Cardinalem Alexandrinum, Carpensis enim iam inter viuos esse desierat, eiq; totam rei seriem narrauit. Alexandrinus deinde procurauit, vt Montaltus nomine sancti Officij in Hispanias legaretur, vt Cardinali Boncompagnio (qui posteà Pontifex factus, Gregorij sibi nomen sumpsit, legato in causa Archiepiscopi Toletani Hispaniam petenti, indiuiduus esset socius, & in rebus Theologicis consiliarius. Dum hoc agit, moritur Pius quartus, & electus est Pius V. Occidit & Auosta Franciscanorum generalis. Quare Magister Thomas Varaseus, qui Procurator erat Ordinis, supplicauit Pōtifici, vt se Vicariū generalem cōstitueret, dicens: vsitatū esse, vt qui Procurator erat, ad hāc dignitatē eueheretur: sed & hui⁹ cōstitutionis appro-

cognouisset, adolescentē tali morte interfici prohibuisset. Caussæ itaque ignorantiam infelici adolescenti huic mortem attulisse. Alij dicebant, eò quòd Romę intolerabilis adhuc dominaretur licētia, summo opus esse rigore & austeritate. Vt vt est hic adolescentis infelix casus omnes ad maximam permouit sympathiam, adeò vt multi qui eum interfici videbant, planxerint; omnes autem vehementissimè doluerint. Sed & adolescens ipse, cùm ad mortē educeretur, inter lacrymandum visus est sanguinis guttas profundere: quāuis meo quidem iudicio sanguis non fuerit, sed lacrymæ sanguineo colore tinctæ, quod tūc fieri solet, quando vehementia doloris & diuturnus planctus oculos impensè accēdit & inflammauit: ita vt lacrymę per vias illas accensas transeuntes, rubedinē quandam contrahant: nec iam lacrymæ, sed sanguis esse conspicientibus videatur. Etsi nemo dubitet, Deum miraculoso quodam & supernaturali posse in homine operari, vt lacrymans verum sanguinem fundat, quemadmodum & omnipotēs eius manus multò maiora miracula quondam fecit, & adhuc facere potest nullo negotio quotidiè. Huius adolescentis supplicium magnum Romanis incussit terrorem, neque etiam minorem Bononiensibus, id, quod eodem tempore contigit Comiti Ioanni Pepulo, viro certè opulentissimo, & è primaria Nobilitate oriundo. Hic nescio quā ob causam tanquam fautor sicariorum & exsulum ad tribunal Romanum delatus, ab eodem capite damnatus & diminutus est. Sed valeant tristes istæ historiæ, ad lætiora veniamus Pontificatus huius exordia.

Trāsfert obeliscū Vaticanum.

Eodem hoc anno, hoc est primo Pontificatus sui Sixtus cœpit animum suum adijcere ad Obeliscum Vaticanum transferēdum. Positus is erat ab antiquis eo loci, vbi nunc est adytum, seu Sacristia Ecclesię sancti Petri, ita vt retrò illud adytum terra magna ex parte mersus conspiceretur. Hunc obeliscum Sixtus in eiusdem Ecclesiæ aream iussit transportari. Quo in opere annus integer nunquam in terra isto labore consumptus est. Obeliscus ille vno constat continuo marmore, quod Pyropecidon, hoc est, igneis maculis variatum seu distinctum consitat, nostro sæculo vulgus granitum vocat Oriētale: & à quibusdam Sienitis appellatur: eò quòd circa Sienem in Thebaide nascatur, è quo loco Reges Aegyptij similes Obeliscos eruere cōsueuerunt. Fuit autem hic obeliscus à Nūcoreo, qui iisdem ferè temporibus, quibus Numa Pompilius Romæ, in Aegypto regnauit, excisus & erectus. Scribunt nonnulli obeliscum hunc non esse integrum illum, quem fieri iusserat Nuncoreus: sed partem tantùm illius. integrum enim certum quinquaginta cubitorū fuisse, sed in poliendo, seu transferendo fractum fuisse. Ex vna illius parte, quæ centum erat cubitorum Nuncoreum sibi obeliscum fieri præcepisse, quem post cæcitatem, recepto secundum oraculum visu, Soli cōsecrauit. ex alia parte, quæ ad septuaginta duos pedes in longitudine extendebatur, hunc obeliscum Vaticanum factum. qui inter alios quadraginta duos magnos & paruos, diuersis temporibus Romam aduectos, & diuersis locis collocatos, etiamnum visitur. Consecratus hic olim fuit Octauiano Augusto & Tiberio eius filio adoptiuo, quod antiqua huius obelisci inscriptio manifestissimè ostendit. Et autem ea huiuscemodi:

Diuo Cæsari, Diui Iulij F. August. Tiberio Cæsari, Diui August. F. Augusto sacrum.

Multis antea persuasum fuit, eratque ea multorum annorū fides, in sphæra seu pila maxima ęrea, quę in summitate obelisci erat, cineres Augusti cæsaris cōseruari. Sed Dominicus Fōtanus architectus, qui huic transportationi præerat, diligenter hanc sphæram, seu globum perlustrans, animaduertit illum ex vna massa conflatum, nec vllam habere commissuram: fieri itaque non potuisse, vt vlli quid inseri aut infundi potuerit. sed & foramina multa, quæ extrinsecus apparebant, non foramina, sed ictus erant sclopetarum, quos licentia militaris, vltimò capta Roma, inflixerat. Per istos ictus, siue foramina aliqui pulueres intrauerant, ventorum turbine impulsi, & temporis diuturnitate collecti. Præterea mihi quoque videtur probari posse, non hic fuisse Augusti cineres, cùm ipse Augustus sibi magnificentissimum & sumptuosissimum Mausoleum iuxta portam Populi, vbi nunc ædes sancti Rochi est, construxerit, cuius etiamnum conspiciuntur admiran-

miranda vestigia: in eo & suum & suorum sepulchrum esse voluit. Credibile itaque est & verisimile, in eo loco cineres eius esse repositos. Paulus & Iulius olim Secundus, & post illos Paulus iij. de hoc obelisco transferendo cogitarant: sed quia vel difficultas operis, vel sumptuum magnitudo, vel alia magis ardua negotia eorum propositum terruerint & impediuerint, nunquam ab illis negotium tentatum est. At Sixtus nullis difficultatib⁹ territus, hãc molem transportare aggressus est. Conuocauit itaque multos, eósque celebriores in architectura magistros, qui inter se de modo transferendi hunc obeliscum colloquerentur, vnumque certum modũ statuerent. Propositi sunt varij modi, sed vnus isque optimus electus, cuius beneficio obeliscus hic prospero cum successu translatus est, & fundamentis ad id factis, quo loco denuò collocandus erat artificiosissimè, spectante & admirante vniuerso populo, superimpositus. Ab omni parte nummi ærei, medaglias vocant, in tanti operis memoriam spargebantur. Inter alia duæ quoque arculæ, & in vtraque duodecim nummi, qui ab vno latere imagine Pontificis erant insigniti, ab altero alij alias figuras & formas ostentabant. In quibusdam homo videbatur sub dio, in patenti campo sub arbore securè dormiẽs cum hac inscriptione *Perfecta securitas*. In aliis tres colles seu mõticuli cernebantur: in vno, qui à dextris erat, sedebat Cornucopia: qui à sinistris, laurum proferebat: medius, qui & aliis eminentior, gladium habebat mucrone ad cælum erecto, ad formam lingulæ, quæ est in bilance, cum hoc elogio: *Fecit in monte conuiuium pinguium.*

Alij effigiem habebant sancti Francisci, ante crucifixum in genua procumbentis, vnà cum Ecclesia ruinam minitante, cum inscriptione, *Vade Francisce, & repara.* Erant & inter hos nummos in quibus effigies Pij Quinti erat expressa, ab altero latere vel Religio, vel Iustitia. Fuerunt & similes nummi formati in planicie cuiusdam saxi, dicto fundamento innitentis. Fuerunt autem nummi isti suppedaneo ex marmore candido, & in tres partes distributo suppositi, inter illos duo erant aurei effigiem Pij Quinti referentes, & ex aduerso latere vnius Religionem, alterius Iustitiam exhibentes. Sed & in eodem plano formatæ est abacus marmoreæ, læuis & politæ, cui insculptum est in Latino idiomate nomẽ Pontificis, totumque huius operis modus & progressus: nomen, cognomen, patria Architecti: tempus quo hæc translatio facta est. Inter dicta in suppedaneum marmoreum & basin alij duo nummi Sixti cernebantur, & super illos primus stylobatæ fundus erat stratus, cui epistylium innitebatur. Adiecta tandem est vltima pars cum suis erismis & columbarijs æreis, quibus obeliscus ipse nectitur, hæretque immobilis.

Ad hoc opus perficiendum initio quinque basilistæ, & quadraginta ergata constructa sunt, quæ à nongentis septem viris, & septuaginta equis in orbem versabantur, & regebantur. Fuit autem opus hoc perfectum decimo die Septembris, anni M.D.LXXXVI. qui dies erat Mercurij, & Veneris insequenti sanctissimæ Cruci obeliscus dedicatus & consecratus est. Expensa sunt autẽ hoc opere triginta septem millia coronatorũ, nõgenti insuper & sexaginta quinque priusquam in altum leuaretur, dimitteretur, trãsferretur, & denuò erigeretur, cum omnibus ornamentis, deaurationibus, alijsq; sumptibus accidentalibus: excepto metallo, vnde conflata est crux, quæ postea in summitate obelisci est collocata, & leones sub obelisco positi, qui illum quasi sustẽtare videntur. Metallũ enim hoc Reuerẽda camera Apostolica suppeditauit.

Obelisc. S. Cruci dedicatus.

Iussit deinde Pontifex alium etiam, sed minorem, obeliscum sub terra defossum erui, iuxta ædem S. Rochi, quem aiunt illic quondam positum, vt esset ornamentum Mausæoli Cæsaris Augusti: qui cùm varias in partes fractus erat, reparatus, & ante Ecclesiam Mariæ Maioris erectus est. Præcepit deinde & duos alios obeliscos effodi, qui multis sæculis in Circo Maximo sub terra latuerant: vnum eorũ dicunt fuisse omnium, qui vnquam Romã aduecti sunt maximum: iste in aream S. Ioannis ad Lateranum translatus est. Et quia trib⁹ locis fractus erat, artificiosissimè reparatus, erectus & quemadmodum duo alij, sanctæ Cruci consecratus est. Ostendit autem obeliscus iste ab omni parte plurimas literas

Alios obeliscos restauratos, & translatos.

ras Aegyptiacas. De hoc obelisco latius scripsimus in libro nostro de vitis Imperatorum in vita Constantij, filij Constantini Magni, à quo Constantio Romam allatus est. Alter ille minor à capite ad calcem hieroglyphicis litteris ornatus, in Circo Maximo inuentus est: eratq; in tres partes diffractus: sed integritati restitutus in area Ecclesiæ S. Mariæ del popolo collocatus, &, vt alij, S. Cruci dedicatus est. Prior ille obeliscus ab Octauiano Augusto Romam adductus, & Soli dedicatus est: id quod antiqua eius inscriptio, quæ à duobus lateribus occidentali & meridionali apertè in hanc sententiam legitur, testatur.

Imperator Cæsar Diui F. Augustus Pontifex Maximus XII. Cos. Trib. Pot. XIII. Aegypto in potestatem populi Romani redacta. Soli domum dedit.

In his quattuor obeliscis reficiendis & transferendis magnam auri vim expendit: nec minorem in exstruendo magnifico illo præsepis Dominici Sacello, quod in Ecclesia sanctæ Mariæ Maioris, tribus ante Pontificatum suum mensibus ædificare cœperat, cum intentione, se etiam sanctissimi præsepis, quod erat vicinum, locum postea exornaturum. Trium illorum mensiũ spatio iacta sunt huius Sacelli fundamenta, & pars illius à terra eleuata: Pontifex factus Sixtus, nullo modo voluit cœptum opus mutari, præterquam quòd interiora sacelli, quæ antea plaste fuissent crustata, nunc poliri iussit, nobilissimo marmore; idque vario artificio & diuersis in...ctionibus, quod præter modum venustum & magnificum opus effectum est. In hoc sacellum iussit integrum illud sacellum præsepis Dominici antiquum transferri, quod vti antiquum erat, ita magnam excitabat deuotionem.

Sed & Pio Quinto in eodem sacelli magnificum condidit sepulchrum, in quod illius corpus è diui Petri Ecclesia cum maxima pompa iussit inferri. Deinde & sibi monumentum ædificauit, statuamque posuit præsepe Dominicum adorantem: Dotauit sacellum hoc opulentis prouentibus, multis priuilegijs, & iure patronatus, vt patet in Bulla, quam expediri hac de re iussit, & incipit; *Gloriosæ & semper virginis genitricis Mariæ, &c.* Auspicijs quoq; Sixti aquæ in montem Caballi, qui ab antiquis mons Quirinalis dicitur, adductæ sunt: Mons enim ille aquarum maxima laborabat penuria: quæ res eò molestius accidebat, quòd plerique Pontifices hîc æstate, ob eximiam aëris salubritatem, assiduè solent habitare. Fons huius aquæ in agro Columnæ scaturiebat. Opus hoc varias ob causas difficile esse videbatur, & multi euentum, qualis Pontifex optabat, non habiturum existimabant, cæterum decimo tandem octauo mense ad lætum finem perductum est. Laborabant in hoc opere quotidiè bis mille homines, sæpe ter, nonnunquam verò quater mille. Sumptus fuêre ducenta & septuaginta ducatorum millia, ex quibus viginti quinq; millia numerata sunt Martio Columnæ, Dõmino illius loci, in quo aqua ista suam scaturiginem, suosque fontes habebat. Voluit autem Pontifex hunc aquæductum à suo nomine, quod ante Põtificatum habuit, Felicem appellari. Fons quoque deinde venustissimus constructus est, sub area S. Susannæ, à latere thermarum Diocletiani, additaque est hæc inscriptio:

Sixtus quintus Pontifex Max. Picenus, aquam ex agro Columnæ via Prænest. Sinistrorsum multar. coll. ductione ven... m ... receptaculo mil. XX. à ca XX. adduxit, Felicemq́ue de nomine ante Pontif. dixit cœpit Pont. anno I absoluit III.

Est elegantissimum opus Xystus ille, quẽ Pontifex in Laterano construxit, ad populum in eo benedicendum. in quo & varia pingi quàm artificiosissimè fecit mysteria, ad nouem choros Angelorum, ad duodecim Apostolos, ad Prophetas, ad Martyres, ad Virgines, Põtifices & Cõfessores pertinentia. historiam quoque Constantini Magni, & alias spectatu dignissimas. Iuxta locum hunc Sixtus palatium in vsum Pontificum à fundamẽtis excitauit, tam amplum & spatiosum, vt asserant nõ esse in vrbe simile, vno tempore, & ab vno Principe ab ipsis fundamentis erectum & absolutum. Amplis, magnificis, & ornatis cubiculis quàm plurimis distinctum est. Duo habet atria: varijs in locis aliæ picturæ cernuntur plurimæ. Frontispiciũ, quod versus obeliscum est, trecẽtos quadraginta quatuor palmos habet in longitudine;

qui

quod Mariam Maiorem respicit, trecentos triginta septem. Ab area vsque ad summitatem rectè in palmos centum triginta septem assurgit. Quid multis? Habitaculum est capacissimum, & Principibus multis sufficiens. Pontifex hic omnibus Cardinalibus sua cubicula destinârat, in quibus, cùm Pontifex apud S. Ioannem Sacellum (vt loquuntur) faceret, aut publica in palatio Cõsistoria celebraret, possent commodè satis habitare. Fecit & Sixtus Scalam sanctam ex quorundam locorum ruinis ad Sancta Sanctorum transferri, multis architecturæ ornamentis additis.

Aedificauit quoque Sixtus in initio plateæ Iuliæ, à latere Pontis Sixti, ad ripam Tyberis amplissimas ædes, in vsum mendicorum, vlcerosorum, & mutilorũ, qui bus deest facultas victum sibi comparãdi, dotauitque has ædes quindecim millium ducatorum prouentu, vt ex eo prædicti pauperes alantur & vestiantur. Locus est capacissimus: ita vt vno eodemq; tempore in eo bis mille homines possint habitare, nec vnus alteri sit impedimento. In frontispicio portæ huius ædificij hæc legitur inscriptio;

Xenodochiũ seu Nosocomium ab eo conditum insigne.

Sixtus V. Pont. Max. Picenus, pauperibus piè alẽdis, ne pane vestitúque careant, multo suo coemptas ære has ædes extruxit, aptauit, ampliauit, perpetuo censu dotauit. Anno Dom. 1586. Pontificatus II.

Statuam deinde sancti Petri ex ære conflatam, & pulcherrimè deauratam fecit, eamque in columna Traiana constituit: eã eidem Sancto consecrans. In hac columna gloriosæ Traiani Cæsaris expeditiones, bella & res gestæ in Parthis & Dacis, qui nunc Transyluani & Valachi dicuntur, subiugandis cernuntur. Erecta hæc olim columna est à Romanis, & dicto Imperatori dedicata. In columna Antonina Sixtus imaginem D. Pauli erexit ex ære deaurato factam, eamque columnam D. Paulo nuncupauit. Erat ea primò dedicata Antonino Pio, à Marco Aurelio eius genero.

Columna Troiana.

Columna Antonina

In hac columna miro artificio sculpta sunt bella & prælia, quæ idem M. Aurelius gessit in Germania, contra Marcomannos, hodiè Bohemos & Morauos. Quia verò columna hæc variis locis erat fracta, iussit eam Pontifex summa cum elegantia & dexteritate restaurari. Porrò illius auspiciis restituti sunt & duo equi, vnus Praxitelis, & alter Phidiæ, qui erant mutilati, & ab ipsa antiquitate multis in partibus corrosi. Quia verò illorum inscriptiones ipsa historiam manifestè satis declarant, iubet eas hoc loco recensere. Vnus est;

Phidias nobilis scriptor, ad artificij præstantiam declarandam Alexandri Bucephalum domantis effigiem è marmore expressit.

Bucephalus ... Alexã...

Alterius verò hæc:

Praxiteles sculptor ad Phidiæ æmulationem sui monumenta ingenij posteris relinquere cupiens, eiusdem Alexandri Bucephalique felici contentione perfecit.

Quamuis istæ statuæ sint certè singulares, & mirabilis artificij, non sunt tamen ex raris illis, maximeque stupendis, quas horum artificum manus sculpserunt. De Phidia namque legitur, eius opera maximè admiranda esse Iouem Olympium, quẽ ex ebore & auro fecit in Elide. Volũt quidam opus hoc fuisse tale, vt nobilius & excellentius hic mundus nunquam viderit. Sed & illa statua Mineruæ Athenis, quę ex puro ebore & auro erat elaborata, 26. cubitos alta: in cuius clypeo sculpta erat Amazonum quoddam prælium: in suppedaneo verò bella Centaurorum & Lapytharum, aliaque poëmata spectatu iucundissima. In scuto seu clypeo illo (quia nomẽ suum adscribi voluit) suam expresserat imaginem, tali cum artificio, vt qui hanc partem tollere voluisset, totum opus violasset. Fecit idem Phidias & alias Deorum statuas ex ære, & ex marmore quàm plurimas. Scribunt nonnulli virum tam celebrem in carceribus mortuum: erat enim accusatus à nonnullis, quòd in statua quadam, quam ciuitas ex ærario publico fieri iusserat, aurum hoc modo collocasset, vt nemine animaduertẽte facilè tolli posset. Felicior erat in Dijs, quàm in hominibus formandis.

Phi... op... fig...

Inter alia multa rara & singularia opera, quæ fecit Praxiteles, laudatur potissimùm statua illa Veneris, quam vt viderẽt multi, in Gnidum nauigârunt. Duas Veneris statuas sculpserat, nudam vnam, alteram velo tectam. Cumque Coi vnam ex his sibi comparare decreuissent, velatam, vt honestiorem & magis pudicam, elegerunt.

P... m... ta...

approbationem Pij quarti allegauit, cuius diploma hac de re ostendit. Respondit Pontifex, verum quidem esse, quòd ad hunc gradum Procurator Ordinis solet assumi, ideoq; se ad illum promouere velle Montaltum: eum enim in Capitulo Florentino procuratorio munere non legitimè, aut canonicè priuatum esse. Iussit itaque Pontifex expediri bullam, in qua Montaltum Vicarium generalem constituit, quam & illi misit. Accepit autem Montaltus eam in prouincia Pedemontana, in oppido Asti, cùm iam ex Hispaniis reuerteretur. Paulò pòst ab eodem Pontifice creatur episcopus S. Agathæ: mox Cardinalis, deinde episcopus Firmanus: & tandem anno à partu Virgineo M. D. L X X X V. Pontifex renũciatur. Eius electio hoc ordine processit.

Vndecimo Aprilis, anno Domini M. D. L X X X V. ipso die Paschatis, seu Dominicæ Resurrectionis, triginta nouem Cardinales (neque enim per istos dies plures in Vrbe fuerũt) in cõclaue sunt ingressi. Accessere paulò pòst tres alij, Austriacus, Madrutius, & Vercellensis; ita vt iam quadraginta duo simul numerarentur. In ingressu Austriaci duæ motæ sunt difficultates: prima erat, quia Austriacus ea ipsa hora, qua Cardinales in Sacello toti intenti erant istius matutini temporis scrutinio, ingressum parabat. Cardinales itaque precabantur Austriacum; ingressum suum vsque in pomeridianum tempus differret: quia enim bullæ variæ necessariò legi debebant, futurum erat, vt eo ingrediente scrutinium cum magno suo incommodo protraheretur. At ille scrutinium hoc non debere suum ingressum impedire protestatus est. Quare qui antea, ne ingrederetur, prohibuerant, decreuerunt illi esse gratificandum. Atque hoc modo prima difficultas sublata est. Sed confestim exorta est altera, Cardinalis enim Gambera dicebat considerandum esse, an Austriacus, cùm sit Cardinalis Diaconus, iuxta præscriptum Bullæ Pij quarti esset ordinatus: cautum enim hac Bulla est, ne quis non ordinatus suffragium ferat, aut conclaue ingrediatur. Fuit hæc difficultas à Gambera proposita, vt obuiaretur incommodis, quę nasci poterant post electionem ab iis, qui creationem noui pontificis non esse validam fortasse caussarentur. Ad hanc difficultatem respondit Cardinalis S. Crucis: Non esse necessarium, vt Cardinales initiationis suæ fidem exhibeant; sed sufficere, vt quis in Cardinalem Diaconum canonizatus (vt illi vocant) iam antea fit. Responsum hoc, licèt per se debile, scrupulum tamen omnem sustulit, fecitque Cardinali Austriaco liberam accedendi potestatem: qui etiam litteras, quas à Gregorio impetrauerat, ostendit: in quibus illi facta erat dispensatio, & declarabatur, licèt non ordinatus Diaconus, dignus qui conclaue ingrederetur, haberetque votum tam actiuum quàm passiuum; vti alij omnes Cardinales. Lecta hac dispensatione, cum summo gaudio in sacrum Collegium admissus, & in Sacellum deductus est: vbi à Magistro cæremoniarum bullæ tres legebantur; duæ de rebus Ecclesiasticis non alienandis, & tertia contra Simoniacos. Sed ad propositum reuertamur, & telæ nostræ filum prosequamur.

Erant in conclaui (vt diximus) Cardinales quadraginta duo, iique in sex classes diuisi: quarum vni pręerat Cardinalis Farnesius; alteri Estius; tertiæ Alexandrinus; quartæ Medicæus, quintæ Altempius; sextæ, quæ & omnibus aliis erat frequentior, Cardinalis sancti Sixti, Gregorij Papæ nepos præsidebat. Erant autem quatuordecim, qui vulgò Pontificatu digni censebantur: Farnesius & Sauellius olim à Paulo tertio promoti; Serlettus, sanctus Georgius, Paleottus, sanctæ Crucis, & Comus à Pio quarto Cardinales creati. Montaltus, Cesius, Albanus, & sanctæ Seuerinæ à Pio quinto, & inter hos, qui à Gregorio ad Cardinalitiam dignitatem erant euecti, vt *l. Torre*, Sanctorum quattuor coronatorum, Mondouius & Castagneus. Ipso die, quo in conclaue conuenerunt à quibusdam clàm laboratum est, vt Cesius pontifex designaretur, sed non fuit hoc consilium tam arcanum, quin Cardinali sancti Sixti innotum erit.

Is hanc illorum machinationem ita impediuit, vt qui huius rei conscij erant, Cesium proponere ausi non fuerint, neque illius aliquam facere mentionem, multò minus pro illo laborare; existimantes se (vt certè fecissent) oleum & operam perdituros. Eodem illo die Cardinales omnes, cõmuni

Margin notes: [...]lix [...] [...]rius [...]alis [...]s Or[...] S. [...]cis[...] Epis[...] [...] [...]lina- | mo- l &[...] Pon. x.* | Candidati 14.

Iuramentū in conclaui fieri solitū.

muni consensu iurarunt, Pontificem, quicunque demum ex ipsis crearetur, obseruaturum & decreturum nonnulla, quæ ad vtilitatem Christianismi, dignitatem sanctæ sedis, & sacri Collegij splédorem pertinebant. Modus iste iurandi in certos quosdam casus, qui expedire videntur, iam à ducentis sexaginta annis est obseruatus. Operæpretium nos facturos existimo, si præcipua quædam eorum, quæ in hoc conclaui iurabantur, hoc loco commemorauero.

Primò iuratum est ab omnibus, vt quicunque Pontificiam dignitatem consequeretur, is (quantum in se est) procuraret, vt pax & tranquillitas inter Principes populosq; Christianos sarta tecta conseruetur, atq; pro viribus suis Christianos ipsos ad oppugnandos Turcas, hæreticos, Schismaticos, omnesque Christianę fidei hostes inuitet: ne sanctam sedem ab vrbe Romana in aliam ciuitatem aut prouinciam, nisi vrgente necessitate per legem communē approbata, & in Consistorio pluribꝰ Cardinalium votis confirmata, transferat. Mandaret vt omnes statꝰ Ecclesiastici, Officiales, officio suo defuncti, in loco vbi illud exercuerunt, administrationis suę reddant rationem: hoc est, (vt in foro Romano loquuntur) syndicatui se sistant. Præterea, vt in Cardinalibus creandis viros spectet idoneos, vitæ integræ atq; probatæ, famę bonæ, honestis moribus & eruditione non contemnenda præditos, ante omnia verò obseruet decretum Iulij III. quondam in Consistorio approbatum, de non creandis duobus Cardinalibus fratribus germanis, seu carnalibus. Denique, neque bona Ecclesiæ alienet, aut priuatos in vsus aliorum transferat.

Qui in electione propositi.

His, aliisque similibus rebus propositis, & de more communi iuramento confirmatis, aliæ quoque cæremoniæ, ab antiquis temporibus consuetæ, præmissæ sunt, priusquam ad summam rei, ipsamque electionem pergeretur. Die Lunæ, illucescente iam die, in Sacello Paulino omnes congregati sunt: Cardinalis autem Farnesius, tanquam Decanus, sacrum celebrauit, omnesque Cardinales alij sacra sese Synaxi munierunt. Deinde Scrutinium auspicati sunt. Cardinalis Albanus tredecim habuit vota, nec quisquam Cardinalium suffragiis fuit illo superior. Actum deinde in multam lucem est, de Serleto Pontifice renuntiando: sed mox compertum est, negotium non carere difficultate; tum, quia licèt Serletus vir magnæ esset eruditionis, minus tamen idoneus erat administrationi Reipubl. rebusque sæcularibus gerendis: tum etiam, quia caussa eius in primo impetu atque ingressu in conclaui ventilata est, in quo (dum quisque studet videre quid Deus de se disposuerit) negotia facilia redduntur ardua, atque difficilia verò impossibilia. Quod si tamen in rebus externis administrandis magis fuisset idoneus, ita omnium in eum ferebantur animi, vt nemo sese electioni opponere fuisset ausus: quod & Gregorio XIII. contigit, qui in primo ingressu atque impetu fuit nominatus, neque diu post ab aliis disceptatum est: cóceptus enim, qui erat in animis quasi omnium, talis fuit, vt omnem repulsam excluserit.

Cardinalis Albanus.

Serle[tus]

Cardinalis de la Torre.

Simile quid etiam credebatur in conclaui de Cardinale *de la Torre* euenturum fuisse, si ipse præsens adfuisset; tantæ namque authoritatis & opinionis erat apud sacrum hoc Collegium, vt nulla repulsæ inueniri potuisset ratio. Sed & quantumuis absens erat, eò nihilominus negotium illius direxerant, vt si ante electionem aduenisset, extemplò Pontifex fuisset absque vlla mora & difficultate proclamatus: sed non comparuit. Quare de aliis cœpit cogitare, aliusque effectus subsecutus est.

Cardinalis Castagnę.

Reiecta itaque caussa Serleti, Cardinalis sancti Sixti missus est, vt Cardinalis Castagnæi alumni sui, & magnæ authoritatis, atque existimationis pręsulis causam promoueret, sed quia is non ita nuper Cardinalis factus erat, seniorum animi in illum nequaquam propendebant. Alij itaque in eo toti fuerunt, vt Sauellium proponerent: qui licèt vir erat magnæ opinionis, qui in officio Vicariatus Pontificalis, & cùm profectus erat congregationis sancti Officij magna prudentiæ suæ dederat argumenta, tamen quia natura illius erat grauissima & nimis plena maiestatis, omnibus tam superioris quàm inferioris conditionis hominibus erat terribilis. Farnesius dignissimus erat qui eligeretur: neque vana quorundam erat persuasio, quòd si fuis-

Farnesius.

set nominatus, rem non leuem habituram euentum, sed plurimi videbantur illi refragari, minusque fauere: quare negotium illius videbatur difficillimum. E contrariò Cardinales Estius, Medicæus & Alexandrinus arbitrati sunt causam Montalti fore facillimam. Erat enim homo doctus, quietus, gratus omnibus, nulli obnoxius aut beneficio deuinctus, exiguam habens parentelam, proximi namque illius consanguinei duo erant ex sorore eius neptis filioli, ætatis adhuc teneræ, nullius adhuc officij vel dignitatis capaces. Præterea diuini cultus erat amantissimus, & Religionis zelator ardentissimus, natura benignus & amabilis. Huius illius benignitatis effectus in pontificatus sui cursu tales fuerunt, vt multos exhilarauerint, multos quoque afflixerint. Sed & negotium promouebat, quòd Montaltus summa semper cum dexteritate omnium Cardinalium sibi gratiam erat demeritus, eos honorando, laudando; eorum authoritatem amplificando, iis omnem prosperitatem optando. Vitam vixerat quietam, & ab omni strepitu mundano remotam, in vinea, quã iuxta sanctam Mariam maiorem cum summa humilitate, modestaque familia incolebat. Quòd si aliquando in congregationem & consilium aliorum descenderet, ad consulendum de rebus arduis legatus, non erat contentiosus, neque multum pugnabat, vt sua vinceret opinio: sed potiùs ab aliis, si res ita ferret, se vinci placidè patiebatur. Iniurias & conuitia libenter dissimulabat, & æquo animo ferebat: adeò vt cùm aliquoties in Consistorio à quibusdã Cardinalibus *Asino d l Marca*, hoc est, Asinus Anconitanus nominaretur, id se non audire fingeret, immò ostenderet se id vt ioco faceteque dictum, vt fauorem & gratiam acciperet Quin & postridie, cùm præcedenti nocte Nepos illius esset occisus, in frequenti Consistorio nullam turbati animi significationem dedit: neque à Pontifice, aut à quoquam alio vindictã huius sceleris petiit.

Quinimmò nisi cognitum fuisset, eum cognatos suos omnes, maximè verò nepotem hunc tenerrimè dilexisse, credi à plerisque potuisset, eum nullam huius rei habuisse curam. Sed ne se redderet exosum, id patienter tulit, & ne fauorem amitteret, libenter factum dissimulauit. Si quando de Principibus, aut eorum negotiis tractandum esset, semper eos ille defendit & excusauit: salua tamen semper dignitate sanctæ Sedis, eiusque iurisdictione, cuius se defensorem & protectorem profitebatur. Didicerat vti humanitate, non tantùm in domesticos, sed & in externos. Sæpè & publicè & priuatim dicere solebat, idque summo cum affectu, se modis infinitis Cardinali Alexandrino esse obligatum; quod si mille mundorum esset Dominus, se tamen non habiturum, quo vel minima parte debitum illi persolueret, propter honores & infinita beneficia sibi à Pio Quinto, pro eius benignitate, præstita.

His aliisque eius virtutibus non erat difficile viam illi ad Pontificatum sternere. sed & huic negotio conducebat, quòd nemo Cardinalium ignoraret, eum à Rege Hispaniarum, vt Cardinalem magnis ingenij dotibus, multisq; virtutibus ornatum coli & diligi. Nec minus profuit, quòd nullum ambitionis in illo appareret manifestum vestigium: sed quòd semper honestis officiis gratiam & fauorem Cardinalium sibi conciliauerat. Vnum tantùm occurrebat, quod negotium reddere posse videretur difficile, Cardinalem scilicet sancti Sixti, Gregorianorum Principem, ei minus fauere, immò nequaquam consentire vt eligeretur Montaltus pontifex: simultas enim inter illum & Gregorium eius auunculum olim orta fuerat, eò quòd negauerat Gregorius, abstuleratque ab illo prouisionem (vt vocant) ei vt Cardinali pauperi cõcessam. quod Gregorij factum eò magis Montalto displicere posse videbatur, quia immensos suos in recognoscendis operib. sancti Ambrosij labores, typis excusos, Gregorio nuncupauerat. sed quia Cardinalis sancti Sixti non erat pertinax in suis propositis, Alexandrino & Riario facilè fuit probis rationibus illum in fauorem Montalti pertrahere.

Quatuor itaq; huius electionis principes, Estius, Medicæus, Alexandrinus, & Cardinalis S. Sixti, maiorem Collegij numerũ habentes secum consentientem, Montaltum pontificem creauerũt. Res admiratione digna, quòd quidam diuinârunt iam antè, eum ad hanc dignitatem promotum iri,

Creatur pontifex.

hac ducti coniectura: quia in distributione cubiculorum, quæ sorte semper fieri cõsueuit, illud ei contigit, cui vicina, & quasi in circuitu omnium primariorum Pontificum officialium cubicula adiacebant: hoc est Farnesij qui erat Vicecancellarius: Cõtarelli, qui Datarius: & Guastauillani, qui cubicularius. Facta est hæc electio die Mercurij, qui erat 24 Aprilis, anno M. D. LXXXV. hora decimaquinta. Sumpsit sibi nomen Sixti, tum vt gratificaretur Cardinali sancti Sixti, tum etiam, vt Sixti IIII. qui eiusdem etiam Ordinis fuerat, memoriam renouaret. Erant qui optassent eum, nisi fortè Cardinalis sancti Sixti id nomen habuisset, Nicolaum dici, ob memoriã Nicolai quarti Pontificis, quauis commendatione maioris, quem Montaltus semper quamplurimum amauerat, etiam cùm Cardinalis esset: cuius amoris testimonium est magnificum illud sepulchrum, quod Cardinalis adhuc illi in æde Mariæ maioris magnis sumptibus exstruxit. Alij asserunt se ex illo nõnunquam audisse, quòd ab Eugenij nomine non abhorrebat.

Nomen Sixti cur sumpsit.

Coronatus deinde est Sixtus primo Maij, qui etiam in diem Mercurij incidit: diem profectò illi felicissimum. Eo namq; die & natus est, & monachum induit: eodẽ die Vicarius generalis, Cardinalis & Pontifex creatus est: eodem quoq; die sub area D. Petri coronatus est, & Dominica insequenti ad S. Ioannẽ Lateranensem pro more se contulit, vt possessionem acceptaret. Electus itaque & coronatus Pontifex, considerans quã graue onus sit, claues D. Petri gerere, & quàm difficile sit Pontificatũ benè administrare, animaduertit magna sibi opus esse prouidentia magnaq; sapientia. quare publicas instituit supplicationes & orationes, concedens insuper Iobilæum, vt totus Christianismus suis precibus Pontifici fortitudinem & prudentiam, ad tam arduam administrationẽ, sufficientem impetraret. Per primos Pontificatus sui dies ad iustitiam administrandam animum adiecit, & quodam die quattuor iussit in furcam agi & strangulari, qui ante triduum cum sclopetis prohibitis depreheñsi, in carceres detrusi erant: neq; vlla intercessio, etiam virorum summæ authoritatis apud illum valuit, quo minus suspenderetur, quæ illius austeritas terruit, & in officio continuit multos, multorumq; audaciam refrenauit. Deinde cogitationes suas conuertit ad exstirpãdum magnum Banditorum numerum, qui ab omni parte statum Ecclesiasticum affligebant: quorum tanta erat licẽtia & insolentia, vt nusquam locus inueniretur, vbi homo securè viuere, & sua tueri posset. At Sixtus contracta cũ vicinis Principibus amicitia, ab illis impetrauit, ne sceleratis istis receptacula præbeant: magna quoque præmia statuit his, qui aliquem ex iis trucidaret, exquisitis suppliciis tollens è medio, si qui caperentur ex ijs, qui copijs istis præerant. Graues quoque pœnas denunciabat eorum parentibus, amicis, & alijs quibuscunque, ijs aut fauentibus, aut succurrentibus. Quo iustitiæ rigore id effecit, vt breui temporis spatio omnis banditorum insolentia repressa sit, & radicitùs exstirpata. Interim dum tanta viget iustitiæ seueritas, vnusquisque sibi metuebat: nec erat qui alium offendere audebat: cùm etiam ijs, qui manum gladio ad educẽdum admouerent, capitis pœna esset irrogata. Quo factum, vt lites ac discordiæ, quæ passim inter homines solent enasci, aut pugnis, aut verbis dirimerentur. In ore enim omnium erat: Nunc tempus Sixti est. quasi dicerent: Non est nunc tempus pugnæ, vltionis aut contentionis. Ob hanc caussam partim, partim etiam ob rerum necessariarum abundantiam, quam & tunc, & toto Pontificatus sui tempore Romæ seruari mandauit, vt multis Italiæ locis inedia afflictis, Roma semper abundaret, Romani primis Pontificatus illius annis Sixto in Capitolio statuam æream erexerunt, cum hac inscriptione.

Coronatur.

In administran de iustitia rigor.

Sixto V. Pont. Max. ob quietem publicam, compressa Sicariorum, exsulumq; licentia, restitutam annonæ inopiam sublevatam, vrbem ædificijs, vijs, aquæ ductu illustratam S.P.Q.R.

Primo huius Pontificatus anno incidit casus infrequens & miserabilis admodum, iuuenis enim Florentinus suspendio damnatus est, eò quòd in Transtyberina regione, in ædibus Domini sui curiæ ministris, de asino, quid nescio, postulãtibus aut exse qui volentibus, simpliciter restiterat. Errabant autem satellites, quia asinus non erat eius, cuius illi esse arbitrabãtur. Credebãt plerique, & passim dicebãt Pontificẽ hac in re fuisse malè instructũ: qui si rem exactius

cogno-

runt. Altera deinde, quæ eiusdam erat prætij, à Guidiis empta, miris modis laudata, & multò celebrior priore habita est. Quare cum Rex Nicomedes hanc sibi redimere, & æs alienum, quod vrbs contraxerat, maximum profectò reddere polliceretur, Guidij nullo modo vendere statuam voluerunt. solùm enim marmor hoc patriam illorum nobilitauit. Referunt quidam historici in hac vrbe olim fuisse iuuenem, qui amore huius statuæ ita exarsit, vt nocte quadam clàm templum, in quo Venus seruabatur, ingressus sit, & libidini suæ in ea satisfecerit, in cuius sceleris testimonium macula post in hac statua apparuit. Celebratur & huius sculptoris Cupido, cuius spectandi gratia multi in Thespiam olim profecti sunt. Præter hunc Cupidinem alius quidam eiusdē Praxitelis olim ostendebatur, certè pulcherrimus, qui omnes spectatores in admirationem rapiebat. hunc parij Propontidis incolæ colebant. Ferunt autem Archidam quendam Rhodiensem eius amore inflammatū, hoc eadem turpitudine, qua iuuenis ille Venere, abusum, similem in statua maculam reliquisse.

Hæc sunt istorum artificum opera celebriora, qui etsi ætate Alexandri non vixerint, neque ipsi coætanei fuerint, sed post Alexandrum vita functum nati, vnus post alium vixerit, has tamen statuas ad honestam & laudabilem æmulationem vnius ad alterum facere potuerint. Aemulatio enim (vt docti volunt) solet esse aliquando viuorum de mortuis; cuius rei in historijs plurima reperiuntur exempla. Sed & ex varijs imaginibus, tam ipsius Alexandri, quàm Bucefali, quæ post mortem illius remanserunt, potuerunt sculptores isti similitudinem eorum capere. Hæc placuit paulò latius hoc loco annotare; quosdā enim inuenimus, qui hac in re non exiguam sibi fingebāt difficultatem. quæ vt tollatur, hoc modo illis respondēdum putauimus. Sed ad Sixtum reuertamur.

i. e. facæti.

Ampliauit quoque palatium in monte Quirinali: sed & in eodem monte aliud quoque cœpit ædificare, cùm prius illud non satis idoneum & spaciosum erat ad talem Principem, eiusque familiam excipiendum. Præterea & habitacula quædam inchoauit, pro ducentis Heluetiis, qui de cohorte prætoria Pontificis fuer. Quinetiam in vinea sua iuxta sanctam Mariam Maiorem multa, eaque amplissima, iucundissimaq; ædificia construxit.

In viis quoque aperiendis, restaurandis ac dilatandis erat studiosus. Nouam fecit, eamque omnium celeberrimam, cuius initiū est ab Ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem, & ad Ecclesiā sanctæ Mariæ Maioris extenditur: atque hinc vsque ad templum sanctæ Trinitatis in Monte procurrit. Vnde produxisset vsque ad portam populi, bis mille & quingentis passibus, eratque tota via ad amussim & filum directa, tam lata, vt quinque simul iunctis carpentis transitum præbeat. Viam hanc à priori suo nomine Felicem nuncupauit. Fecit & alias duas vias, quarum principium est extra portam sancti Laurentij. Harum vna ducit ad sanctam Mariam Maiorem, altera vineam Pontificis ab vno latere claudens, vsque ad Hermas Diocletiani procurrit. Quarta via incipit à Maria Maiore, & ad palatium sancti Marci extenditur.

Viæ à Sixto nouæ factæ, aut veteres reparatæ.

Similem viam aperuit à sancto Ioanne in Laterano, vsque ad Colosseum. Sexta incipit à porta Salaria, & iuxta portam Piam terminatur. Fabricatus est & multa in Vaticano palatio, vbi nouum, idque splendidum palatium incepit, ambulacris à Leone Pio & Gregorio depictis coniunctum. Et in ipsa sancti Petri fabrica multa construxit, ita vt dictæ Ecclesiæ nauis, seu moles ipsa, quasi absoluta sit. qua non excelsior in tota Christianismo esse dicitur. In hoc opere continuè sexcenti homines desudarunt. Scalas deinde coclides nobilissimas in palatio Apostolico cōdidit, per quas Pontifices secretò possint descēdere in Ecclesiam S. Petri, ita vt à nemine videantur. Ducunt autem scalæ istæ in sacellum Gregorianum. Restaurauit & turrim ædificij, quod ab amœnitate prospectus Beluedere dicitur, vnà cum Ecclesia S. Sabinæ. Condidit & pulcherrimam ecclesiam S. Hieronymo, cui à Ripetta nomen, cum adhuc Cardinalis esset, eamque non contemnendis prouētibus dotauit. In his omnibus fabricis magnam attulerunt cōmoditatē Pōtifici præclara illa marmora, quæ in Septizonio Seueri ex terræ visceribus erui iusserat.

Aliæ fabricæ.

Bono-

Collegiũ studiosorum Bononiæ erectum.

Bononiæ Collegium studiosis ex Marchionatu Anconitano oriundis erexit, in quo præter ministros triginta iuuenes aluntur, qui literis dant operam. Aquas etiam dulces in vrbem veterem, vbi eorum ingens erat penuria, deduxit. Beatæ virgini Lauretanæ splendidissimum templum erexit, atque illud Episcopatus titulo nobilitauit, illum à Racanatensibus transferens, aliisque multis donariis & templum hoc ornauit. Ciuitatem in Monte Alto cœpit exędificare, quo in opere sine intermissione laborabat, montemque maximũ (vt aiunt) euertit. eandem quoque ciuitatẽ Episcopatus titulo donauit. Tiberim quoque inter duo loca, quæ incolis Borgetto & Vtriculi dicuntur, insigni ponte constrauit.

Oppidum in patria condidit.

In ædificiorum, fabricarumque à Sixto constructarum catalogo vltimum locum nobilissimæ illi Bibliothecæ, quam in Vaticano erexit, reseruauimus. Quia namque de ea paulo copiosius dicturi sumus, putauimus hunc locum esse conuenientissimum, speramus autem hanc nostram prolixitatem lectori fastidium non allaturũ. Quæ enim in hac Bibliotheca picta sunt, in quibus recensendis copiosiores erimus, huiusmodi profectò sunt, quæ & vtilitem simul & voluptatem legentibus adferent: iis præsertim, qui rerum antiquarum sunt studiosi. Inter alia iucundissima loca, quæ in Vaticano sunt, is est primarius, quem Beluedere nuncupant, in quo cernitur amplissimum quoddam Theatrũ, ad cuius introitum magnus erat numerus distinctorum graduum, seu scalarum ex marmore iussu Pij Quinti factarum: vt cum in Theatro festum celebraretur, à populo cuncta quàm commodissimè spectari possent. Hunc locum Sixtus tanquam suo instituto aptissimum elegit. Sublatis itaque grandibus, in eo loco cœpit ædificare. Præter ædificia verò, quæ libris reseruantur, alia confestim noua condidit, in vsum eorum qui hanc Bibliothecã custodiunt: quorundam etiam literatorum, qui ea incolerent, vt ipsius Protectoris, si quando valetudinis gratia suum mutare velit habitaculum. Ipsa autem Bibliothecæ ædificium est lõgum & vacuum, ad tre[illegible] palmos in longitudi[illegible] in latitudine extensum. Multas habet in medio columnas cœmenticias, optimo ordine dispositas, ipsum autem ædificium occidentem spectat, vnde & lumen intercipit: licet à Meridie quoque & ortu illustretur. A latere molis huius in vsum bibliothecæ publicæ constructæ, duo alia minora ædificia adiecta sunt, quæ bibliothecæ seruiunt secretiori. Totam hanc bibliothecam Sixtus foris & intus elegantissimis picturis exornauit. Foris namque parietes calce nigra & cãdida iussit incrustari, & in ijs multas virtutum, scientiarum, aliarumque ad rem literariam pertinẽtium, imagines delineari. Intus verò præter alia multa, quæ cernuntur, pingi fecit Ecclesiæ Concilia sedecim, & sub vnoquoq; propria sua legitur inscriptio, quæ inscriptiones cùm sint lectu dignissimæ, contineantq; res memorabiles, non piguit nos eas hoc loco recensere, sperantes alios easdem non aliosque vtilitate lecturos.

Bibliotheca in Vaticano noua à Sixto cõdita.

Sub primo itaque Concilio Nicæno hæc verba descripta sunt. *S. Siluestro Papa, Fl. Constantino Magno Imperat. Christus Dei Filius Patri Consubstantialis declaratur. Arij impietas condemnatur. Ex decreto Consilij Cõstantinus Imp. libros Arianorum comburi iubet.* Sub Cõcilio Constantinopolitano, quod proximè sequitur, sic legitur: *S. Damaso Papa & Theodosio Iun. Imp. Spiritus S diuinitas propugnatur. Nefaria Macedonia hæresis exstinguitur.* De Ephesino Cõcilio dicuntur hæc: *S. Cælestino Papa & Theodosio Sen. Imperat. Nestorius Christum diuidens damnatur. B. Maria virgo Dei Genitrix prædicatur.* Sequitur pictura primi Cõcilij Chalcedonensis sub quo legitur: *S. Leone pp. & Marciano Imp. Infelix Eutyches vnam tantum in Christo naturam asserens, confutatur.* Secundo Concilio Constantinopolitano, quod proximum est, hæc inscriptio subiecta est: *Vigilio Papa, & Iustiniano Imp. Contentiones de tribus capitibus sedantur. Origenis errores refellũtur.* Iuxta concilium hoc aliud tertium Constantinopolitanũ expressum est, cum hac inscriptione: *S. Agathone Papa, Constantino Pagoneto Imp. Monothelitæ hæretici, vnã tantum in Christo voluntatem dicentes, exploduntur.* De Concilio Nicæno secundo, ibidem picto, sic dicitur: *Adriano Papa, Constantino Irenes F. Imp. Impij Iconomachi reijciuntur sacrorum imaginum veneratio confirmatur.* Quarto Concilio Constantinopolitano adscriptum est: *Adriano II. Papa, Basilio Imp.* [illegible]

ſtātinop. in ſuam ſedem, pulſo Photio reſtituitur. Pone hoc ſpectatur primum Concilium Lateranenſe generale, cum hoc elogio, *Alexandro III. Pont. Federico II. I p. V Valdenſes & Cathari hæretici damnantur; Laicorum & Clericorum mores ad veterem diſciplinam reſtituuntur. Torneamenta vetantur.* Sub ſecũdo vniuerſali, Concilio Lateranenſi ſcriptum eſt; *Innocentio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur, bellum ſacrum de Hieroſolyma recuperãda decernitur. Cruce ſignati inſtituuntur.*

Ab vno latere huius picturæ imago S. Franciſci Eccleſiam S. Ioannis ruinam minitantem, ne labatur ſubſtinẽtis, cernitur id, quod Innocentius in ſomniis viderat; quare & hæc adiecta eſt inſcriptio: *Innocentio III. Pont. per quietem S. Franciſcus Eccleſiam Lateranenſem ſubſtinere viſus eſt.* Ab altero latere S. Dominicus deliniatus eſt, qui eiuſdem Innocentij tempore hæreſin in Aquitania Toloſæ natam reſtinxit, inſcriptio illius hæc eſt: *S. Dominico ſuadente contra Albing. hæreticos Simon Comes Montiſſerten. pugnam ſuſcepit, egregieque confecit.* Sequitur Concilium primum Lugduni celebratum, cum tali inſcriptione: *Innocẽtio IV. Pont. Max. Fridericus II. hoſtis Eccleſiæ declaratur, Imperioq; priuatur. De terræ ſanctæ recuperatione cõſtituitur. Hieroſolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus deſignatur. Galero Rubro & purpura cardinales donantur.* Sub Concilio Lugduni celebrato Sixtus etiã ſcribi mandauit: *Gregorio X. Pont. Græci S.R.E. vnionẽ redeunt. In hoc concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Eccleſiæ Dei præſtitit. Tartarorũ Rex à F. Hieronymo Ord. Minor. ad Concilium perducitur. Rex Tartarorum ſolẽniter baptizatur.* Poſt dicta Concilia cum ſequenti ſcriptura ſpectatur Concilium primum Viennenſe: *Clemente V. Pont. Clementinarum Decretalium Cõſtitutionum Codex promulgatur. Proceſſio ſolemnitatis corporis Domini inſtituitur. Hebraicæ, & Chaldaicæ linguæ profeſſio, fidei ergo, in nobiliſſimis quatuor Europæ Academijs inſtituitur.* Picturę de Concilio Florentino ſubſcriptũ eſt: *Eugenio IV. Pontifice Græci, Armeni, AEthiopes ad fidei vnitatem redeunt.* De Concilio Lateranenſi vltimo ſic dicitur: *Iulio II. & Leone X. Pontif. Max. Bellum contra Turcam, qui Cyprum & AEgyptum proximè Sultano victo occupabat, decernitur. Maximilianus Cæſar, & Franciſcus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.* Inſcriptio deniq; Cõcilij Tridentini, quod vltimo loco depictum cernitur, hæc eſt: *Paulo III. Iulio III. Pio IV. Pontif. Lutherani & alij Hæretici damnantur. Cleri populique diſciplina ad priſtinos mores reſtituitur.*

Præter hæc Concilia, etiam hic celebriores totius orbis terrarum, quæ ab Orbe condito fuẽre, depictæ ſpectantur Bibliothecæ; quas & nos hic quoque ſumma, qua poſſumus breuitate cũ ſuis inſcriptionib⁹ referemus. Prima itaque inter has eſt Hebræorum, cum his literis: *Moyſes librum legis Leuitis in Tabernaculo reponendum tradit. Eſdras Sacerdos & Scriba Bibliothecam ſacram reſtituit.* Sequitur bibliotheca Chaldæorum in Babylonia; *Daniel & ſocij ſcientiam Chaldæorum addiſcunt. Cyri Decretũ de templi inſtauratione Darij iuſſu perquiritur.* Græcorum, ſeu Athenienſiũ Bibliothecæ inſcriptum erat: *Pyſiſtratus primus apud Græcos publicam Bibliothecam inſtituit. Seleucus Bibliothecam à Xerxi aſportatam, referendam curat.* Sub Bibliotheca AEgyptiorum, quæ erat Alexandriæ, ſcriptum legebatur, *Ptolemæus ingenti Bibliotheca inſtructa. Hebræorum libros concupiſcit: Septuaginta duo interpretes ab Eleazaro miſſi ſacros libros Ptolomæo reddunt.* Bibliotheca Romana hũc habet titulum: *Tarquinius ſuperbus libros Sybilinos tres, alijs à muliere incenſis, tantundẽ emit. Auguſtus Cæſar Palatina Bibliotheca magnificè ornata, viros literatos fouet.* Hanc ſequitur Bibliotheca Hieroſolymitana, ſub qua poſitum erat; *S. Alexander Epiſcopus & Mart. Decio Imper. in magna temporum acerbitate ſacrorum ſcriptorum libros Hieroſolymis congregat.* Deinde Bibliotheca Cæſarienſis, cum hac inſcriptione; *S. Pamphilus presbyter et Mart. admirandæ ſanctitatis & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam cõficit: multos libros ſua manu deſcribit.* Hanc iuxta depicta eſt Bibliotheca Apoſtolorum, de qua ſic prædicatur; *S. Petrus ſacrorum librorum theſaurum Romana Eccleſia aſſeruari iubet.* Bibliotheca Pontificum vltimo loco cernitur effigiata, cuius hæc eſt inſcriptio: *Romani Pontifices Appoſtolicam Bibliothecam magno ſtudio amplificant & illuſtrant.*

Celebriores totius orbis Bibliothecæ.

Hebræa.

Græca.

Quod ſi antea nobis conſtitiſſet, materiam hanc de Bibliothecis tam fore prolixã, forſan aut ab ea abſtinuiſſemus, aut nõ ita exactè atq; ſingulariter eas deſcripſiſſemus. Nam & exiguũ illud, quod ſupereſt, ſilentio tranſire non poſſumus: tũ vt opus ſit abſolutũ, poſtquam ſit cœptũ: tum etiã, quia nobis õnino perſuaſum eſt, eos, quib⁹ iucundum eſt legere libros, etiam cum voluptate viſuros res tã ſingulares, ad ipſos libros pertinentes. Dicemus igitur in ſequenti

quentibus, istic ostendi pictos omnis homines, qui ob literarum inuentionem toti mundo sunt celebriores. In prima columna spectatur Adamus cum hoc titulo: *Adam diuinitùs edoctus, primus scientiarum & literarum inuentor.* Secunda columna exhibet filios Seth, Adami Nepotes, cũ hoc elogio: *Filij Seth columnis duabus rerum cælestium disciplinam inscribunt.* Sequitur Abraham, sub quo notatum est: *Abraham Siras & Chaldaicas litteras inuenit.* Pone illum expressæ sunt literæ, quas ille inuenit. Post Abrahamum cernitur Moyses, Dux & Legislator populi Hebraici, cum hac scriptura; *Moyses antiquas Hebraicas literas inuenit.* De Esdra verò Sacerdote & Scriba eiusdem populi Hebraici, qui proximè collocatus est, dicitur; *Esdras nouas Hebræorum litteras inuenit.* In tertia columna prodit Mercurius AEgyptius, eius titulus est: *Mercurius Theott Aegyptijs sacras literas conscripsit.* Adiunctum habet ille Herculim Ae gyptium, de quo legitur: *Hercules AEgyptius Phrygias literas conscripsit.* De Memnone qui sequitur, hæc referuntur: *Memnon Phoroneo æqualis, literas in AEgypto inuenit.* Non procul hinc Isis regina Aegypti spectantur, cuius hæc est inscriptio; *Isis Regina Aegygtiarum literarum inuentrix.* In quarta columna imago Phœnicis, Phœniciæ Regis delineata est, eique subscriptum: *Phœnis litteras Phœnicibus tradidit.* Sequitur Cadmus, cui adscriptum est: *Cadmus Phœnicis frater literas sexdecim in Græciam intulit.* Ipse autem literæ supra caput illius depictæ sunt. His literis dicitur Palamides adiunxisse quatuor alias, & totidem alias Simonides Melicus, quæ omnes simul iunctos faciunt vigintiquatuor. Aristoteles (vt scribit Plinius) dicit antiquas literas Græcorum fuisse decem & octo, duos adiunxisse Epicharmum & non Palamedem. Ipsa autem rei veritas incerta est, & dubia, cum in obscurissimæ antiquitatis visceribus sepulta sit. Subsequitur Linus Thebanus, cum his verbis: *Linus Thebanus Græcarum literarum inuentor.* Inde Cecrops Atheniensium Rex, cui adiectum; *Cicrops Dipies primus Atheniensium Rex, Græcarum literarum author.* In quinta columna primo loco pictus est sapiens ille Philosophus Pythagoras, de quo dicitur: *Pythagoras literam ad humanæ vitæ exemplum inuenit.* In alio columnæ lateræ effigies Epicharmi Siculi, cum hoc dicto: *Epicharmus Siculus duas Græcas addidit litteras.* Simonidi Melio hęc verba subiuncta sunt: *Simonides Melius quatuor litterarum inuentor.* Palamidi verò hęc: *Palamedes bello Troiano litteras quatuor adiecit.* In sexta columna posita est imago Nicostratæ Carmentæ, matris Euandri, hãc sub se habens inscriptionem: *Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum inuctrix.* Litteræ quas inuenit, ibidem quoque appositę, sunt hæ: A, B, C, D, E, F, G, I, L, M, N, O, P, R, S, T, V. subsequitur Euander Rex Arcadiæ, cum hac inscriptionę: *Euander Carmentæ F. Aborigines litteras docuit.* Iunctum habet ille sibi Demaratum Corinthium, cuius elogium est: *Demaratus Corinthius Hethruscarum litterarum Author.* Hic verò Claudium Cæsarem Romanorum Imperatorem, de quo legitur: *Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.* Hæc verba sub illo scripta sunt, at supra caput illius additum est: *F. reliquæ duæ vsu oblitteratæ sunt.* Hoc est, vna istarum litterarum est F. reliquæ duæ non amplius in vsu sunt, neque satis cvnstat, quæ istæ fuerint. Mihi autem non fit verisimile literarum F. Claudio iuuẽtam, cum ea apud Ciceronem, qui multis annis Claudij tempora ãtecessit, inueniatur: immò is ipse nono libro Epistolarum ad Atticum prædium suum vocat Formianum. Digamma, quia incipiebat à littera F, quæ dicitur digamma, cum figuram duorum T, habere videatur. Dicendum itaque est: Claudium literam hanc dilucidius explicasse, aut aliud quod circa illam egisse, vnde nomen inuẽtoris consecutus est. In septima columna imago S. Ioannis Chrysostomi visitur, cui subiecta est hæc inscriptio; *Ioãnes Chrysost. litterarum Armenicarum inuentor.* Et effigies D. Hieronymi, cum hoc titulo: *S. Hieronymus litterum Illicarum inuentor.* Post illum S. Cyrilli, de quo; S. Cyrillus aliarum litterarum Illyricarũ inuẽtor. Illos sequitur Vlphias episcopus, cui subiectum: *Vlphias episcopiscopus Gotthorum litteras adinuenit.* In octaua & vltima columna effigies Domini nostri Iesu Christi formata est, cui subscriptum: *Christus summus Magister, cælestis doctrinæ auctor:* deinde Pontificis Romani, cum titulo: *Christi Domini Vicarius:* tandem & Imperatoris, cuius inscriptio est: *Ecclesiæ defensor.*

Hæc sunt præcipua, quæ in hac Bibliotheca Vaticana publicè depicta spectantur, scriptaque leguntur. In secreta verò Biblio-

Inuentores litterarum et scientiarum. Adam. Filij Seth. Abrahã. Moyses. Esdras. Mercurius. Hercules. AEgyptius. Memnõ. Isis. Phœnix. Cadmus. Linus. Cecrops. Pythagoras. Epicharmus. Siculus. Bibliothecã canonicam

Bibliotheca, Doctorum Ecclesiæ, multorumq; Sanctorum effigies, cum multis præclaris Sixti operibus & monumentis delineatæ sunt. Has omnes figuras ordine recensere non est nostri instituti: putauimus enim hic non omnia, sed ea tantùm describenda, quæ in hac Bibliotheca videntur celebriora, magisque singularia. Superest, vt coronidis loco huic quoque descriptioni addam' duas illas tabulas marmoreas, quæ in dicta Bibliotheca cernuntur, & quæ in iis scripta sũt, hoc loco referamus. In priore tabula leguntur hæc:

Sixti V. Pont. Max. Perpetuo hoc decreto de Libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum sancita sunto, inuiolat eque obseruanto. Nemini libros, Codices, volumina huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferẽdi, extrahẽdi, aliòue asportãdi, nõ Bibliothecario, neq; custodibus, Scribisque, neq; quibusuis alijs cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia summi Rom. Pont. scripta manu facultas esto. Si quis secus fecerit, libros, partémue aliquam abstulerit, extraxerit, clepserit, rapseritque, carpserit, corruperit dolo malo, ille à fidelium cõmunione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus esto. A quoquam præterquam Rom. Pont. ne absoluitor.

Secundæ verò tabulæ inscriptio ad perpetuam rei memoriã hęc est: *Sixtus Pont. Max. Bibliothecam Apostolicam, Sanctißimis prioribus illis pontificibus, qui beati Petri vocem audiuerunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatum, pace Ecclesiæ reddita, Laterani institutam: à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus pontificios paratior esset, translatam, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto IV. insigniter excultam, quo fidei nostræ & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruarentur, ad puram & incorruptam fidei veritatẽ perpetua succeßione in nos deriuandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco depresso, obscuro & insalubri sita esset, aucta peramplo vestibulo, cubiculis circum & infra: scalis, porticibus, totoque ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, pluteisque directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrem, magisque opportunum locum extulit. Picturis illustribus vndiq; exornauit, liberalibusque doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit. Anno M. D. LXXXVIII. Pont.*

Officina typographica à Sixto in Vaticano instituta. Non procul ab hac Bibliotheca in eodẽ loco typographiã Sixtus instituit, in qua libri ab hæreticis corrupti, profanati, variisq; erroribus aspersi, emendati, pristinæ candori restituti, & ad sinceram autorum veritatem reducti imprimerentur. Variis quoque linguis, etiam barbaris, exoticisq; vera fidei nostræ dogmata, libri, miracula, & opera sanctorum patrum pulcherrimis typis excusa, ex eadem officina prodirent: vt hoc modo ad omniũ vtilitatem cultus Christianus propagaretur, & defenderetur. Huic tam difficili, sumptuoso, sed vtilissimo negotio præfecit Pontifex Dominicum Basan, virum rerum gerendarum experientia, magnitudine animi, aliisq; virtutibus laudabilem, ideoque omnium iudicio ad hoc opus aptissimum. Quod & ille re ipsa testatus est: exiguo namque tẽporis spatio abundè sibi comparauit, & in ordinẽ redegit omnia, quæ ad Regiam & Pontificiam calcographiã possent desiderari, in operis quoque cursu singulari vigilantia, admiranda dexteritate, prudẽtia, & integritate vsus est. Iussit pontifex eidem Basæ ad huius operis executionẽ viginti ducatorum millia numerari, quam summam decem annorum spatio Reuerendæ Cameræ Apostolicæ restituere pollicebatur. Acta sunt hæc à pontifice xvj. Aprilis, anno post natum Christum M.D. LXXXVII.

Trãsitio. Vt autẽ quæ lectori damus gratiora sint, & maiori cum voluptate legantur, tenaciusque singula in memoria hæreant, placuit nobis vitam Sixti in ordinem quendã, quasi in certos locos communes redigere. Diximus hactenus de iis quę pontificatum illius præcesserũt, quomodo, & quando Põtifex est electus, quæque primis illius Pontificatus mensibus acta sunt. Quia verò de fabricis ab illo structis cœperamus scribere, eam materiã diuidere noluimus, ne fortè inconcinnè, & cum Lectoris fastidio ad eadem redire, filumq; narrationis sæpè interrumpere cogeremur. Cùm autem hactenùs de omnibus structuris & ædificiis, tempore pontificatus illius factis, egerimus, vnam quasi & continuam ex illis (si dicere liceat) fabricam conficientes, tempus nunc est, vt ad ea pergamus, quæ ad historiam vitæ Sixti complendam faciunt. Dicemus itaque primò de rebus quibusdam inter illũ & Principes actis: deinde de modo, quo populum suum in administratione publica tractauit, & qua moderatione in propria vita, affectibusq; suis temperandis vsus est: quibus subiiciemus alias etiam res ab illo tractatas, gestas, institutas, & in vsum Ecclesiæ Reipublicæq; ordinatas. Deniq; in-

Ordo in reliqua Sixti vita seruandus.

firmitatem seu morbum,& mortem ipsam, qua exstinctus est, commemorabimus: quibus omnibus enarratis, ope diuina adiuti institutum nostrum compleuimus.

Sixtus Regem Nauarræum & Cōdæum excōmunicat.

Primò, Sixtus in pleno Consistorio Nauarræum Regem & Henricum Borboniũ, Condensem Principem, excommunicauit: hæreticos, & ad successionẽ Regni Gallici inidoneos declarauit: subditos quoq; omnes à iuramẽto fidelitatis, ijsdem Principibus præstito, absoluit. Primis id Pontificatûs sui mẽsibus peregit. Paulò pòst incidit quidam casus, qui Regi Frāciæ prætermodũ displicuit. Pōtifex enim Goardo, summæ authoritatis viro, prędicti Regis Legato præcepit, vt breui termino præscripto vrbe Roma, totoq; territorio Ecclesiastico discederet. Caussa huius interdicti erat hęc. Pontifex Episcopũ Bergamensem, qui Nuncius erat in Francia, reuocauerat, eiusque loco Archiepiscopũ Nazaræнum, prę-

Dissensio int. r Pōtificem & Regē Galliarũ.

latum præter doctrinã (diu enim in rerum administratione fuerat) prudentissimum, quique cōstitutiones & praxin Regni Gallici, in quo sæpe Nuncium egerat, optimè callebat, remisit. Rex noui huius Nũtij aduētu certior factus (multũ enim ei diffidebat) scripsit ad illũ, rogans, vt quocunque in loco istas literas acciperet, in eo maneret, nec vlterius in interiora Galliæ proficisceretur, priusquã nouum mādatũ à Pōtifice accepisset. Oblatis, lectisq; his literis Archiepiscopus Lugduni, vbi tunc agebat, magna cum solēnitate receptus, obstupuit, dicēs, Dominum suũ nequaquam hāc injuriam laturum, se itaque proposuisse postridiè istinc discedere, sibi sic à Pōtifice præscriptũ, pręsertim cùm iã Pontifex Nuncium suũ, qui penes Regem erat, reuocasset, nec is iam quicquã amplius in mandatis haberet. Pōtifex cũ intellexisset quid Nazareno ac in Galliis accidisset, vehemēter indignatus, extemplò Legatum Regiũ (vt iam dictum est) à se reiecit. Rex Francię huius rei per literas certior factus, pręterquã quòd animi ægritudinem non exiguã præseferret, etiam dicebat, factum hoc omni carere exemplo; ab hominũ enim memoria auditum non esse, ait, à Pontifice, aut à quoquam Principe, ne quidem tempore belli, hoc modo Legatum coronæ Gallicæ eiectum esse, se iam antea scripsisse Pontifici, quòd Nazarethano Archiepiscopo malè fideret: nec igitur illi hāc legationem daret. Cui respondit Pontifex, Legatũ Regiũ etiam post lectas istas literas, in legationem Nazarethani cōsensisse, sed & se admonuisse (inquit Pontifex) eundem Legatũ cum consensu illius prædictũ Nũtiũ mitteret, quòd si non reciperetur, aut ei⁹ legatio impediretur, se id ægrè laturũ, ipsumq; Legatum Vrbi pulsurum. Ad hęc Rex, sibi hac de re nihil à suo Legato perscriptum esse. Quare vterque princeps videri potest indignationis atque facti sui iustam habuisse caussã. Sed & Legatus taciturnitatẽ suam excusauit, dicēs: Se, ne Regẽ offenderet, aut dissidium inter hos Principes concitaret, tacuisse, sed & se existimasse, Pontificẽ seuerè quidẽ locutum, nō tam rigidè tamen suas comminationes exsecuturum fuisse. Pontifex cùm Regi scripsisset, & de legati repulsa, eiusque caussis paulo ante à nobis commemoratis, prolixè satis disseruisset, petijt tandẽ, vt Rex nouũ Legatũ mitteret, addens, se cum hoc diutius res quæ agitabantur tractare nolle. Has literas Pontifex Regi per Horatium Ruccellaum, non infimæ dignitatis nobilem, gratum, & familiarem eidẽ Regi trāsmisit. Lectis literis Rex caussam suam rationibus superius à nobis relatis purgauit ac defēdit: responsumque Pōtifici per eundem Ruccellaũ remisit. Rebus sic inter Regem & Pontificem constitutis, Cardinalis Estius cum quibusdã alijs Cardinalibus soliciti, ne res in peius dilaberetur, omni studio crescētem ignem exstinguere conati sunt: nec conatus eorum fuit irrit⁹, sed totum negotium hoc modo compositum est. Galliarum Rex Nazarethanum acceptaret, & Pontifex eundẽ Legatum Regiũ reuocaret: quod & factũ est.

Helueti[orum]

Sequenti anno, qui fuit millesimus quingentesimus octuagesimus sextus, Sixtus Dominum Ioanbaptistam Santoniũ Tricaricensem episcopum, & sui palatij Magistrum, Nuntium ad Catholicos Heluetiorũ Cantones eorumq; ordines & cōfœderatos amandauit. Prælat⁹ iste, etsi multis iã annis in istis partibus Nũtius nullus fuerat, negotia ecclesiastica multis difficultatib. inueniret implicata, multũq; inclinata, zelo tamẽ suo Christianissimo, prudentiaq; & prouidentia sua singulari tãtũ effecit, vt publica indicerentur comitia: Quinto enim Octobris eiusdẽ anni Ordines patriæ cōgregati sũt, de manu Nuntij sacrosanctam Synaxin perceperunt atque

in vtilitatem sanctæ Ecclesiæ denuò confœderati sunt, promittentes se in defensionem Ecclesiæ seipsos, filios suos, & quicquid habebant exposituros. Huius fœderis & promissionis solemne dictum est iuramétum, publicumque scriptum est instrumentum. Eo quoque instrumento data est Nuntio ijs in partibus Ecclesiastica iurisdictio, qua ei concessum est, clericos tam in ciuilibus, quàm in criminalibus caussis in carcerem conijcere, & debitis eorum sceleribus supplicijs castigare: quam potestatem ipsi iudices sæculares antea solebát sibi vsurpare. Continuit idem Nútius húc populum in diuino cultu, operibus pijs & disciplina Christiana. Vitam illorum reformauit, & variis in locis, potissimum verò in Abbatis cella, territorio (vt illi aiűt) Neutrali, Capucinorum ædificauit monasteria. Cùm autem in fauorem & auxilium Nauarræi Regis sexaginta millia Germanorum & Heluetiorum militum hæreticorum essent collecta, metuerunt Catholici, ne in suam suorumque perniciem hæc expeditio redundaret. In ædibus itaq; Nűtij, ipso præsente, cógregati, cum summa animi demissione tépore necessitatis ab omnibus opé & auxilium flagitârűt. Nuntius liberaliter omnia pontificis nomine promisit, fecitque vt paucis post diebus pontifex missis literis populi petitionibus abundè satisfecerit.

Post nō multos dies quatuordecim millia Heluetiorum Catholicorű à rege Galliarum euocati, ad subsidium Sancti fœderis profecti sunt. Sed priusquā iter ingrederentur, omnes Eucharistia cómuniti sunt, atq; in manu Nuntij iurârűt, se tantűmodò pro defésione fidei Catholicæ pugnaturos. Quod si Rex quicquā in fauorem Hæreticorű machinari deprehéderetur, promiserűt, se arma posituros, & in sua reuersuros.

Pręter hęc aliud adhuc opus comméda-tione dignum Nútius in Heluetia præstitit. Cùm territorium Lucernése messis tépore magnam frumenti copiam à Canonicis Bronésibus, aut (vt illi vocant) Muster postularét, quod certè nil aliud erat quàm tributum à Clericis exigere, aut laicos iurisdictioné ecclesiasticam velle exercere: quod ex diametro pugnabat cum his, quæ ipsi initio promiserát, Nuntius hoc facto quasi obstupefact⁹, vt par erat, authenticas literas in manu habés Canonicis interdixit, ne ad citationes ipsis factas respóderét, sed nec corā iudice cóparerent, nisi obediant, se eos excommunicaturum. Confestim Nuncius quosdā Lucernéses in Ecclesiam cóuocauit, & Venerabili Eucharistia in altari exposita, tribus Patribus ex Societate Iesu præsétibus, longā habuit orationem, in qua ōnia capita fœderis & promissionis suę, & præcipuè quę cű hoc illorű instituto pugnabant, cum quadā Maiestate cómemorauit, exposuit, eosque ad agnitionem sui erroris atq; ad résipiscentiam adduxit. Neque hæc Nuntij oratio vana fuit: sed ad scopum, ad qué ille collimabat, peruenit, effectumq; consecuta est. Lucernéses enim cognito delicto suo, nihil in posterum à Canonicis postulârunt.

Mors Regis Poloniæ Stephani.

Laus Stephani.

Anno deinde M.D.LXXXVII. Stephan⁹ Battoræus Transyluaniæ Princeps & Polonię Rex, in Polonia diem suű obijt, postquam nouem circiter ānos ibidem regnasset: cuius morté omnes doluerűt, defleruntmulti. Cultus enim Christiani assertor erat strenuus, in rebus bellicis felix, in ciuili administratione prouidus & sapiés. Hæreticorű audaciam refrenârat, ciuiles discordias sustulerat. Ducatum Surrinensem & Smolencensem, quos ante multos annos Moschus Polonis ademerat, armorum potentia recuperauit, & coronæ Poloniæ denuò subiecit. Aduersus Turcam quoque se imperterritum ostenderat; cùm enim ille anno Domini M.D.LXXXIV. secundű antiquam consuetudinem certas à Polonis militum copias bellum, quod cum Persa gerebat, peteret; Rex Stephanus has illi negauit, dicens; Cādidam Polonorum Aquilam antea implumem, & virib⁹ suis destitutā, nunc reiuuenescere, pennas recepisse, vngues & rostrum exacuisse. Sed & pleriq; existimabát Turcam hac Stephani fortitudine cognita, nűquam illo viuente (quod antea solebat frequéter) Poloniam infestā reddituru, aut bello tentaturum fuisse. Immò cum eodé anno M.D.LXXXIV. Polonorű præsidiarij, Cosacci vulgo dicti, in confinibus Turciæ Terignā munitionem Turcarum maximam intercepissent, & deprædati essent, Turcarum Imperator ne mouere se bello vt similibus in casibus solèt, ausus est, sed tantùm petijt aliquot capita huius factionis authorum, & Polo- dastum

dastum Polonum, qui tunc temporis Constantinopoli agebat, vt equos nonnullos emeret, iussit trucidari.

Noua Regis in Polonia electio.

Hæc Stephani virtus & magnanimitas Polonos in electione noui Regis multùm solicitos reddidit, arbitrabātur enim ad cōseruationē status & existimationis per Stephanum acquisitę, necessariū esse, vt personam eligant, de qua similia sperari, quæq; de Regno quàm optimè mereri posset. Multi existimabant Rudolphum Imp. electum iri, tanquam eum, qui Maximiliano patri, Poloniæ Regi electo, si ad possessionē peruenisset, sine alia electione in hoc Regno successisset: dicunt enim nonnulli, quòd cū Maximilianus pater eligeretur, determinatum fuerit, post mortem illius non fore interregnū, sed Rudolphum filium mox successurum: & fortè, quia Maximilianum iniuriam illam iniquo tulisse animo cognouerāt, quare & paulò pòst vita functus est.

Competitores Rudolphus Imper.

Dux Parmensis.

Alij Ducem Parmensem ad hanc dignitatē vocandum credebant, eò quòd esset prudētissimus, & vnus ex celebriorib[9] nostra hac ætate belli ducibus: tum etiam, quia nepos erat Cardinalis Farnesij, qui dū protector huius regni fuerat, multa & magna beneficia populo præstiterat. Sed multi contrariam opinionem habebant: metuebāt enim, ne, quia Italus erat, mores eius parùm cum Polonorum moribus cōuenirent, & cum illa fortitudine, quæ in eo erat, rigorem, austeritatem & superbiam dominādi non esse coniunctam. Sed & Turcam plerīq; timebant, quē facilè irritare potuissent, si principē adeò ab Hispaniæ corona, quam Tyrānus ille tam capitaliter odit, dependētem sibi Regem crearēt. Transiluaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus illius cōsobrinus similiter ad hoc regnum aspirabant. Prior horum aliquā habuit in electione partem, eò quòd iuuenis esset magnanimus & imperterritus, Turcarum auxilio, propriisq; opibus satis munitus. Alij tamen putabāt illi vehementer obfuturū, quòd erat nepos & hæres Regis Stephani: qui etsi ob virtutes & res fortiter gestas (vt antea diximus) optimè merebatur de repub. totoq; regno Poloniæ: à Polonis tamen amplius metuebatur quàm amabatur. In distributione nāque honorū, modum publicū non obserua rat, quare regni quibusdā magnatibus erat exosus, minimeq; satisfaciebat. Hinc Poloni nō rarò metuerunt regem suum, cùm nō sit princeps absolutæ autoritatis, sed caput tantum illius Reip. qui non nisi cum Senatu de belli pacisq; rebus, deq; capitalibus Nobilium delictis deliberare, & nisi ex illius sententia quicquam potest cōstituere: metuerunt dico, ne Stephanus Rex dexteritate sua hanc eorum libertatē opprimeret, Regemq; cum absoluta potestate in posterū haberent. Idem oberat & Cardinali Battoræo: erat enim cōsobrinus prædicti principis, & nepos regis Stephani, cū alioquin multa erant, quę Cardinalem cōmendabāt, quæq; illum ad hanc electionem promouere potuissent.

Transiluaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus.

Dux Ferrariensis.

Neq; deerant rationes, his q Ducem Ferrariensem ad hanc dignitatem promotū cupiebant, tum quia princeps erat Regia dignus maiestate, tum etiā, quia quocunque tēpore huic Polonicæ nationi plurima beneficia præstiterat: sed q Italus erat, & in precedenti electione quoq; propositus, ei[9] causam reddidit odiosam.

Nobiles patriæ.

Erāt pręter hos principes aliquot nobiles patriæ, qui regnū affectabant, sed infructuosa atq; inanis erat omnis eorū spes & cogitatio. Notissimū enim est, Polonos eius esse naturæ, vt nulla ratione alicui ex Reip. suę corpore principi velint obedire, & sexcentis annis visum nō est, quòd ex seipsis regē elegerunt. Antea quidem id facere cōsueuerant, eò quòd nōdum Respubl. erat bene constituta, quòd aliis vtebantur legibus, quodque ingenia eorum nō erant tam sublimia, subtiliaque quàm nunc sunt.

Ioan. Samoscius Cancellarius.

Quòd si interim quispiam ex ipso Reip. corpore (quem illi Piastum solent nominare) renūciari Rex debuisset, sperare certè potuisset Ioannes Samoscius, Magnus Cancellarius, & qui bonam regni partem in manu habebat: eò quòd toto, quo Stephanus regnauerat, tempore, magnam totius regni partem administrasset, publica siquidem negotia, quæ alicuius erāt ponderis, cōsultationes de rebus publicis, & gubernationem earū Rex Stephanus cū illo conferebat, iudicioque & consilio huius Samoscij plurimùm nitebatur, adeò, vt tanta esset eius apud omnes authoritas & existimatio, vt maior esse non potuerit, nisi Rex esset, tanti omnes ei[9] gratiā & fauorem faciebant. Venerabātur eum omnes vt Regem, sub protestatione tamen, quòd Generalis tantùm exercitus erat. In omnib[9] actionib. suis maiestate, mo-

doque Regali vtebatur, & propter summã in gerendis rebus experientiam, consultandi dexteritatem, determinandi celeritatem & promptitudinem, propter fortitudinẽ & amorem, quo eum milites omnes complectebantur, tali Regno erat dignissimus, maximeq; idoneus.

Cæterùm in neminem eorum quos hactenus recensuimus, electio deriuata est. Erant autem duo alij, Sueciæ Princeps, & Archidux Austriæ Maximilianus, huius Imperatoris Rudolphi frater. Isti propositi sũt, istorum causæ in deliberationem venerũt. Archiduci plurimi ex Senatoribus fauebant; tum, quia princeps erat generosus & affabilis, Polonorum voluntati & moribus accommodatus: tum etiã, quia familia Austriaca magnam habet parentelam, ideoq; est potentissima, quare is ab vna suffragantium parte electus est: Altera verò pars, aut quia oderat Germanos, eò quòd hi, quos ille nõ contemnendo numero secum adduxerat, potentes erant, superbè atq; arroganter se gerebant: aut quia metuebãt, ne cùm esset Archidux ille frater Imperatoris, & ipse aliquando ad Imperium assumi posset, Regnum hoc faceret hæreditariũ, quomodo maiores eius Vngariã & Boëmiam (quę regna quondam etiam nõ successione, sed electione suos solẽt sortiri Reges & principes) ad hæreditatem suam pertraxerant: aut quod Turcarum Imperatorem offendere noluerint, cuius vires maximè metuunt Poloni, è familia hac Austriaca Regem sibi creare noluerunt, cùm ea sit Othomãnicæ familiæ inimicissima: aut denique alia quacunque causa in electionẽ Archiducis nullo modo cõsentire voluerũt: sed principẽ Sueciæ, viginti circiter annorũ iuuenẽ, Regem renunciarunt, vel quia ille oriundus erat è familia Iagellonica, quam Poloni ob singularia beneficia, factaq; fortia ab huius familię Regibus accepta, gestaque, equidem potissimũ, quia regno huic iunxerat Lithuaniam Ducatum amplissimum & nobilissimũ, summoperè diligũt: vel propter immensam, quã Princeps ille dicebatur habere pecuniæ vim: vel, quia nonnulli credebant Regem Sueciæ, patrem huius principis, id facere posse, vt Regnum suũ Polonico sceptro adiiceret, idq; in gratia filij sui quem habet vnicum & solum. At mihi hoc non fit verisimile, nisi fortè prædictus Princeps aliquando moriens nullos relinquat hæredes, & de linea paterna nulli supersint consanguinei: sed his duobus casibus sublatis, neq; naturale est, neq; credibile, eum suis regnum ademturũ, & Polonis daturum. Credo itaq; prudentiores Polonos hac ratione nihil motos esse, cur sceptrũ in hunc principẽ contulerint: sed potiùs credo eos mouisse iuris actionẽ, quã idem princeps aliquando prætendere possit in Magnũ Ducatum Lithuaniæ, tanquã hæreditariam matris suæ prouinciã, quæ actio aliquando turbas non leues dare posset, à quibus liberos se fore Poloni arbitrabantur, si hunc Regẽ haberent. Sed & hoc fortassis eos mouere potuit, quòd cernerent regnũ suum nunquã classem armare solitũ, neq; sufficiens esse ad eam instruendam, licèt alioquin sit potentissimũ, & in equitatu vix vlli secundum. Regnum verò Sueciæ naues bellicas instruere potest quàm plurimas. Poloni itaq; principẽ Sueciæ regem suum habentes, terra mariq; essent potentissimi paruoq; negotio Moschum possent superare, quem nũc Draconem Septentrionalem nominant, & quo cũ Polonis innata semper est inimicitia. Harum causarum aliquibus, vel fortè omnibus, permoti Poloni Sueciæ principem Regẽ elegerunt, atque duo simul electi sũt, Maximilianus Austriacus, & Sigismundus Suecus. Vterq; de sua electione certior factus iter ingreditur, vt possessionẽ capiat, magnas secũ ducens armatorum copias, ad debellandos omnes, qui possessionem vellent impedire.

Pontifex per literas mandauerat Archiepiscopo Neapolitano, quẽ antea Nuntium in Poloniã miserat, electioni vt interesset, & Maximiliani, quàm occultè posset, partibus faueret. Sed cùm ille animaduerteret negotiũ illud infeliciter succedere, ad illã se conuertit partem, quã feliciorem se videbat habiturum exitũ. Persuasum multis fuit Polonis, Pontificem, postquã electionem Maximiliani intellexisset, misisse episcopo Neisensi in Silesia viginti ducatorũ millia, quæ petenti ea Maximiliano numeraret. Credebant multi, quòd si Maximilianus maiori venisset cũ celeritate, maioribusque cum copiis, Cracouiam Regalem vrbem intercepisset, qua occupata, cæteræ quoque regni ciuitates necessariò in illius potestatem concedere debuissent.

Princeps [...] Maximilianus Archidux Austriæ.

Maximilianus eligitur.

Princeps Sueciæ eligitur.

Maximi-lian. cum exercitu suo venit in Poloniam.

Venit tandem cum sedecim millibus equitum & peditũ, die Veneris, qui erat xvj. Octobr. & in planitie quadam non procul ab vrbe Craconiensi castrametatus est. Cófestim misit in vrbem suam electionem, & vt se reciperent, flagitauit. At ciues id recusârunt, Principemq; Sueciæ, vt quàm celerimè posset, iter suum maturaret, orârunt: memor illius, quòd iam antea ad illũ scripserant, festum S. Lucæ coronationi illius esse destinatum. Interea vrbem vndiq; munierunt, ædes aliquot in suburbiis exusserunt, aliquot propugnacula excitarunt, omniaq; fecerunt, quæ ad sui defensioné facere videbãtur. Quotidie inter vtramque partem velitatum est: sed plerunq; succubuerunt Austriaci. Interim dum hæc aguntur, Legati principis Sueciæ aduenerunt, nunciantes principẽ Donzilcã (fortè Dantiscum) appulsum esse, quo classem ob tempestatem maris difficulter applicare potuerat, ideoq; aduentum eius præter spem tardiorem futurum, nam & ad suos nonnihil ex illa longa nauigatione debiles refocillandos, ibidem aliquandiu cogi subsistere. Fieri itaq; non posse, vt dicto die S. Lucę sacro Cracouiæ sit, vt coronetur: sed in festo S. Martini illũ adfore vt coronam accipiat. Quibus responderunt Poloni: Patriam esse cõsuetudinem, vt coronatio non alio, quã Dominico die fiat, ideoq; se festum Lucæ, quod illo anno in diem Dominicum incidebat, constituisse. Vt igitur antiqua illa consuetudo inuiolata permaneat, consultius fore, vt coronatio in Dominicũ, Martini festum sequentem, reiiciatur, erat autem dies ille xv. Nouembris.

Dum Maximilianus vrbi Cracouiensi cũ exercitu imminet, magnus Germanorũ numerus in castris misera morte extinctus est. Cùm enim pleriq; malè vestiti essent, ita vt intensum frigus perferre non possent, viniique, quod illorum naturæ magis, quàm aqua aut tenuis cereuisia cõuenit, magna in castris esset penuria, nata inter illos est grauis dysenteria: quę breuissimo tẽporis spatio multos miserè sustulit. Magna quoque eodem tẽpore lues erat Petricouiæ, quò cũ Sueciæ princeps aduenisset, arte quadam egregio literæ illi nomine Maximiliani, à quodã iuuene Polono ex familia Carsiasca porrectæ seu traditæ sunt. Iuuenis autem ille tunc partes Maximiliani sequebatur, habebat autem in comitatu & aula principis patruum, principi familiarẽ & dilectum: ad hunc cum summo affectu, magnaq; dexteritate conuersus est iuuenis, rogans eum vt apud principem pro se intercedat, & veniam delicti impetret: vehemẽter enim se pœnitere, quòd à Maximiliano hactenus stetisset. Patruus apud principẽ effecit, vt ille de condonãdo ei delicto iã cogitaret. Introductus itaq; ad principem vt eius manus exoscularetur, postquam debitã illi reuerentiã exhibuisset, Maximiliani literas è sinu depromit, & Sueco obtulit, rogans ne hoc factum admiretur, Maximilianũ enim iam quinquies aut sexies eius Maiestati scripsisse, nec vnquam intelligere potuisse, an istarum literarũ vllæ ad manus illius allatæ fuerint: ideoq; se hac arte vsum, vt ipse principi literas offerret. Princepsq; hoc facto obstupuit, iuuenẽq; in carceres abduci iussit, in cuius præsentia prius literas nõdum lectas igne absumpsit. Sunt qui negãt literas exustas: sed nõ resignatas à principe Secretario suo traditas, quo facto significare voluit, se etiã has legere noluisse. Maximilianus intereà exercitũ Cracouia abduxit, & cũ omnib. copiis suis Petricouiã profectus est, vt Sueciæ principi occurreret, eiq; pugnandi copiã offerret. Cæterũ, vel quia ex speculatoribus didicerat, principis exercitũ suo multo esse maiorẽ: habebat enim triginta millia, & vltra sub signis: aut quia in velitatione paulò antè inter suos & hostes facta, succubuerat, aut quacunque alia causa, pedẽ retulit, nouaq; impressione Cracouiã frustra denuò tentauit. Cùm tandem Bellonã reuersus esset, Cancellarius eum cũ duodecim armatorũ millibus insecutus est, quod cũ ad aures Maximiliani allatum esset, 22. Ian. anno 1588. ex eo loco (erat enim sub imperio Polonorũ) discessit, finesq; Silesiæ prætergressus, Pitscham, quod oppidum Duci Brigensi paret, tandẽ peruenit. Inimicus eũ non segnius insequebatur. Factæ sunt inter illos aliquot velitationes, in quibus Cancellarius semper victoriã obtinuit. Maximilianus tandẽ ibidem obsessus, cũ locum nullo modo tueri posset, coactus est, se vnà cum oppido dedere. Captus itaq; 15. Ianuar. eodem anno, in manus Polonorũ venit. Cãcellarius actarũ rerum omniũ quæ in exercitu Maximiliani erant, confecit catalogũ. Postquam aũt Maximilianus in

Maximilianus Polon. deseri.

Maximilianus capitur.

in honestū deductus esset hospitium, redditæ sunt illi duodecim ex argēto patinæ, lancesq; minores octo, furculæ duæ, totidemq; cochlearia, quod certè indignū huic principi videbatur, cunctiq; ad quorum aures illud perlatum est, eius miserabātur. Deinde oppidulum ipsum ab istis militibus cū summo furore spoliatum est: non prætermissa, quæ exerceri solet in huiusmodi direptionibus insolentia. Hæc, quæ Maximiliano exhibebatur inhumanitas, omnibus principibus Christianis displicuit. Nec illis tantum, sed & multis nationibus, maximè aūt Boëmis, qui hoc Polonorū factum ægerrimè tulerunt: quod durāte inter illos pace, & de se mutuo non offendendo conuētionibus, hactenùs sanctissimè obseruatis, hanc tantam iniuriā Maximiliano irrogassent in Silesia, quæ prouincia Boëmiæ, vt membrum corpori, annexa est. Pontifex anno infortuniū hoc Maximiliani sequente Legatum in Poloniam misit Cardinalē Aldobrandino, virum doctissimū, & in rebus gerendis exercitatissimū, cum mandatis, vt de liberatiōe Maximiliani ageret, omnemq; adhiberet diligentiā, vt inter hos principes, interq; hos populos pax resarciretur. Dedit iidem & alia mādata, cū potestate & authoritate magna variis in rebus, quę omnia in bulla continebantur, quā de hac illius legatione cōfecerat, cuius initiū est; *Dilecto filio Hyppolito, &c.* Post multas caussarū ventilationes, post plurimas difficultates, tandem industria & prouidenti sapiētia Legati, eò negotiū deductū est, vt 9. Martij anno 1589. pax inter Polonos, domumq; Austriacā restituta sit. Sueciæ princeps, Sigismundus III. Poloniæ Rex dictus, in possessione regni permaneret. Maximilianus polliceretur se nunquā ius in Regnū Poloniæ virtute præteritę electionis prætenturū, ne quidē Sigismundo mortuo. Iurârunt igitur, & sacramento dicto cōfirmarūt oēs, se obseruaturos, quicquid in pacto contineretur. Ex formula verò iuramēti, quod præstitit Imp. Rudolphus, postquā partes inter se cōuenisse per Legatū intellexisset, aliorū facilè iuramenta colligantur. Est autem ea huiusmodi: *Insolita res. Rudolphus II. D. G. electus Rom. Imp. semper Augustus, & Cæs. iuro spōdeoq; ac promitto per hæc sancta Dei Euangelia, quod omnia ea, quæ S. D. N. & Legati eius de latere, Reuerendiss. Cardinalis Aldobrandini, interuentu, inter Commissarios meos, cæterosq; sereniss. Principum patruorū & fratrum meorum ex vna, & serenissimi Principis DD Sigismundi III. Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ, etc. parte ex altera Bithomiæ, Rēdzonij; cōgregatos, conuenerunt in omnibus eorū clausulis firmiter, inuiolabiliterq; obseruando, iisq; satisfaciam pacem & amicitiam cum eodem sereniss. Principe, Regnoque Poloniæ, Magno Ducatu Lituaniæ, cæterisq; prouinciis & ditionibus iuxta eandem transactionem, pacta perpetua & fœdus, perpetuò constanterque colam. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia.* Paulò pòst, Legatus Romam reuersus, in palatio, quod antea diximus à Sixto in Laterano cōditū, publicè auditus est, fuitque hęc prima, quę in isto palatio facta est, cōgregatio, seu (vt vocant) audientia, anno 1589.

Philipp⁹ Hispaniarum Rex Anglis bellū meditatur, & quas ob caussas.

Eodem anno, quo Maximilianus Archidux Austriæ captus est, eadē dom⁹ Austriaca alio afflicta est casu iniquissimo, & dāno attrita incomparabili. Hispaniarū Rex Philippus iā dudum bellū Angliæ meditabatur: induxit huc illum zelus religiōis, cùm Regina eiusq; subditi pessimis hęresib. sint obnoxij: tum etiā, quia ipsa bellū fouebat Belgio: superata itaq; Anglia, necessariò in fidem illius redire debebit & Belgiū, cùm sine Anglorum auxilio bellum cōtinuare nō posset. Ex eadē quoq; victoria illud cōmodi promanaret, quòd Dracus Anglorū archipirata classe ex Indiis venientes diuexare in futurum non posset. Cōfirmabat Regis propositū, quòd expeditio hæc illi depingeretur quasi facillima, ex qua lætissimus expectādus erat exitus. Facilitatis illi⁹ multæ fingebātur caussæ. Primò, quia Regina Angliæ tunc tēporis non habebat eum nauigiorum numerū, qui ad defensionē insulæ erat necessarius: & quem præcedentes semper Reges habere consueuerunt. Secundò, quia Regina nō habebat exercitatos milites, nec fortes aut celebres belli duces. Tertiò, quia Hispanis in insulā expositis, omnium locorum facilis erat occupatio: quia nō habet Anglia vel munitiōes, vel loca oportuna ad hostiū impetum retardandū: equitatus illorū bello inutilis, militaris disciplina aut nulla, aut nō admodum laudabilis: Angli plerīq; oēs propter omnium rerū abundantiā, aërisq; suauitatē, laboribus incōmoditatibusq; bellicis perferendis minimè sufficiūt. huc accedit, quòd gēs hæc (vt veteres testantur historiæ) rerū mutationib⁹ oblectatur. Sperari ergo potuit,

eam visus Catholicorum nauibus, in conspectu Insulæ velificantibus, aduersus Reginam aliquid tentaturam: imò plerosque ab ea ad hostem defecturos.

Hispaniæ classis infelix successus.

Paratis omnibus quæ ad hanc expeditionem erant necessaria, Rex Philippus Pontificem sui instituti fecit certiorem: qui illud quàm maximè laudauit, Regiq; animũ addidit, cũ promissione, se vbi classis in Insulam esset appulsa, certã pecuniæ summã ad bellum continuandum suppeditaturũ. Collecta itaq; classi cũ iam in altũ educeretur, inuentus in ea est ingens minorũ nauium numer⁹, præter quas centũ circiter & quinquaginta erant immensæ magnitudinis nauigia, quibus viginti millia peditũ vehebãtur, duo circiter machinarũ bellicarũ millia, omniaq; ad bellum necessaria cum summa abundantia. Totius classis Generalis cõstitutus est Dux Medinæ Sidoniæ, qui omnibus optimè dispositis, classem omnem in Angliæ litora direxit. Archipirata Dracus aliquando in conspectum classis veniebat, qui vt feliciter pugnaret, omnia sua inter milites distribuerat: ita vt etiã cimelia sua oppugnauerit. Leuib⁹ prœliis aliquãdo cũ Hispanis pugnauit: sed ad iustã pugnam vẽtum non est, vel quia Medina maris experientiam nõ habuit, ideoq; de euentu fuerit solicitus: vel quia (vt ille dicebat) expressum à Rege mandatũ pugnãdi nõ haberet: vel denique, quòd commodam expectaret superandi hostes occasionẽ, quam dum captat, omnem pugnãdi occasionẽ amisit. Vt vt est, nunquam ad manus ventum est: sed horribili orta tempestate, Catholicorum classis disiecta est, ita vt Hispani maiore tã celebris classis parte amissa, ad sua rursum litora reuersi sint. Exactã huius classis descriptionẽ, circumstantias & euentus illi⁹, latius (fauentibus nobis superis) in libris nostris de historia nostræ ætatis referemus.

Author scribit historiam nostri temporis.

Guisiorũ cædes.

Eodem anno M. D. LXXXVIII. vicesimotertio die Decembris, Galliarum Rex Henricus Valesius, in cõuentu Blæsensi Ducem Guisium, principẽ fortissimũ, primarium Catholicæ religionis in illo Regno assertorem, secundo vocatũ, vt Regi loqueretur, occidi mandauit, eodemq; die Cardinalem Guisium, prædicti Ducis fratrem, in carcerem detrusit: & sequenti die, qui erat Natalitiorum Christi profestus, confodi iussit, sed & Carolum Cardinalem Borbonium Legatum Apostolicum Auenionensem, Petrum Archiepiscopum Lugdunensem, & interfecti Ducis Guisij filiũ primogenitum in custodias abduci præcepit. Factum illud Regis cùm nunciatum esset, Pontifex grauissimè tulit, & in primo Consistorio prolixè, non absque ori dignationis significatione Cardinalibus sic inter alia locutus est.

Oratio pontif. Cardin. liũ confessu, de barbari Regis Galli facto.

Legatos Regios pro Rege absolutionẽ criminis flagitasse: iis autem à se respõsum, Absolutionem quidem peti, sed nulla adhuc commissi facinoris apparere pœnitentiæ vestigia, imò tantùm abesse, vt Regẽ pœniteat, quòd ne ipse quidẽ hactenus absolutionẽ petierit. Respondisse Legatum, se Regis personam repræsentare, fidem itaq; sibi habendam esse. Cui nos iterum, inquit pontifex, respondimus, Legatum quidem Regis personam referre in negotiis publicis, ad quæ agenda missus est, sed nõ vt peccata Regis confiteretur, & pro illo pœnitentiã agat: hæc enim ab ipsius Regis persona expectari, cùm oris cõfessio sit pars pœnitentiæ. Aliud itaq; esse tractare negotia publica, aliud confiteri sua peccata, atq; à Deo & nobis pœnitentiã petere: hoc enim ore proprio fieri debere. His dictis Legatũ à nobis dimisimus, cùm neque literas, neq; mandatum vllum de absolutione impetrãda, à Rege haberet. Henricus VII. Rex Angliæ quondam accusatus fuit, quòd beatũ Thomam Archiepiscopum Cantuariẽsem trucidari iusserat, cùm tamen is iussu Regis occisus non esset: sed cùm inter illum & Thomam orta fuisset controuersia de iurisdictione Ecclesiastica, videbatur Rex in necem eius cõsensisse. Itaq; sicarij illi expressum mandatũ Regis, quòd Archiepiscopũ occiderent, non habebant: sed singulare se Regi beneficiũ præstituros, eique maximopere gratificaturos arbitrati, illũ trucidarunt, vt in illius passionis descriptione legitur, & postea comprobatum est. Nihilominùs pontifex tunc causam & processum iuris aduersus Regẽ multis Prælatis, inter quos nonnulli erant Cardinales, ad quos ille suos Legatos miserat, cõmendauit, & solemnis facta est litis intentio. Ventilata est causa Regis apud sedẽ Apostolicã: ostendit Rex nullum suum de morte B. Thomæ extare mandatum, & verborum quæ locutus erat, quibus videbatur significasse mortem

illius sibi optatam esse, gratamq; fore, Regem poenituit, delictum suum cōfessus est, demisso animo constitutā sibi pœnitentiā suscepit & peregit: non tantum ille, sed & omnes, qui homicidiū perpetrarant, eius erant conscij, de illo consenserāt, aut quocunq; modo eius erāt participes. Hic tamē Cardinalis non erat, sed tantū Archiepiscopus. Quòd si quis dixerit Thomam fuisse sanctum: huic respondemus, Eum quamdiu in terris, atque in his membris mortalibus viueret, sanctum appellatum non esse: sed post mortem ab Ecclesia in sanctorū numerū relatum esse, eiq; solemne festum inter Christianos dicatum. Theodos. Imper. à D. Ambrosio Mediolanensi ob cędē Thessalonicę factā aditu templi prohibitus est. Cui Theodosius cū omni humilitate paruit: q tamē cōmunis homo nō erat, sed Princeps singularis, & Imperator maxim*, multis victoriis diuinitùs illi concessis præclarus, adeò vt de illo quondam dixerit Claudia.

O nimium dilecte Deo cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes: tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Erat Theodosius Imp. orbis vniuersi, nō vnius aut alterius Regni, qualis est Rex Franciæ: sed integrū, totumq; Imperiū Romanum obtinebat, nihilominùs cū lacrymis, incredibiliq; animi dolore errorem, peccatumq; suum cōfessus est, à D. Ambrosio humiliter pœnitentiam accepit, seseque voluntati nō pontificis, sed eius, qui Archiepiscopus tantùm erat, submisit: Si quis dixerit, Ambrosiū fuisse sanctum: huic respondemus, Eum quamdiu viueret inter sanctos numeratū non fuisse, sed Archiepiscopus erat, & fortè Episcopus tantū, quia Mediolanum tunc temporis forsitan Archiepiscopatus titulo nondum erat nobilitatum.

Sunt inter vos Cardinales, qui etiā corā nobis non sunt veriti, enorme hoc Regis factum excusare: quorum impudentiam nos maximoperè sumus admirati: videntur enim id agentes, gradus & dignitatis suæ obliti, non animaduertentes, peccatum in hunc Cardinalem admissum, in suā omniū iniuriam & periculum redundare. Nos securos vos reddimus, imò quo possumus optimo modo pollicemur, quod Cardinalis fieri nolumus: neq; opus nobis est alicuius Principis commendatione, vt ad Cardinalitiam dignitatē promoueamur: ita vt hæc iniuria nos parum aut nihil lædat: sed vestra interest, eā à capitibus vestris propulsare, in vestræ dignitatis & ordinis cōtemptum ea vergit. Cogitandū vobis relinquimus, an æquum sit nos priuare & spoliare vos autoritate, immunitate, libertate, prærogatiua, præeminētia, & aliis quib* donati & ornati estis priuilegiis? Faciemus itaq; nos (si sic volueritis) vt nemo Regum aut principū vos honoret, reuereatur: sed certatim oēs contēnant, vili pendāt, deprędētur & occidāt. Certè si cędes Cardinalium dissimulētur, & sine vltione pœnaq; pręferātur, vnicuiq; Cardinali similis potest casus euenire: similiter omnes possunt periclitari. Nos itaq; secundū iustitiæ præscriptū, & quod diuino cultui profuturum speramus, acturi sumus. Quòd si quis obiecerit, si iure contra Regem procedatur, multa posse nasci incommoda, multa mala esse metuenda: imò futurum, vt Regnum hoc ipsum euertatur & corruat, huic nos respōdemus: in administratione iustitiæ metuēdum non esse, nihil enim timendū, nisi solū peccatum. Cùm hæc aliaq; dixisset pōtifex, subticuit paulisper: deinde iterū sic orsus est: Præ nimia mētis ægritudine dicere plura non possumus, etsi plura dicenda sint. Decreuimus aliquot Cardinales cōstituere qui factum hoc examinabunt & discutiēt. Interea diuinā Maiestatem obsecrabimus, vt Ecclesiæ suę succurrat eiusq; necessitati opituletur, his mœstus & incredibili dolore afflictus sermonem abrupit.

Non diu post Guisiorum cędē cùm Rex, vt superius à nobis dictum est, Cardinalem Borbonium Legatum Auenionensem, & Petrum Archiepiscopum Lugdunensem comprehendisset, atque in diuersas custodias distribuisset, id ipsum quoque ad aures pontificis perlatū est. Quamobrē indignatio illius in Regē creuit, atq; eò magis quia (vt pontifex ipse asserebat) Rex paulò ante pro Archiepiscopo apud Pontificem intercesserat, petens vt Cardinalis crearetur. Sæpè itaq;, multisque modis & rationibus Regē pontifex admonebat, vt captiuos hos duos libertati restitueret. Cui respōsum fuit: quantum ad liberationem Cardinalis Borbonij, eam nullo pacto fieri posse: eius enim libertatem tumultus in Francia aduersus Regem motos aucturā esse. Ad dimissionem Archiepiscopi Lugdunensis re-

Pontifex à Rege postulat liberationē Cardinalis Borbonij & Archiepiscopi Lugdun.

spondit Rex, eam non esse in sua potestate, cùm Guastius, cui cura arcis Amboisianæ vnà cum captiuis erat cõmendata, iam Dominus eiusdem arcis factus, cum captiuis Archiepiscopo Lugdunẽsi, præside Niuellio & mercatorum Parisiensium Præposito, conuenerat, vt suo quisq; lytro reddito, dimitteretur. Quamuis autem pontifex vrgeret, vt Cardinalis Borbonius Cardinali Morosino, Legato suo custodiendus traderetur: nihil tamen apud Regem impetrauit, qui dicebat, Legatũ longius abesse, neq; illi Borbonij custodiam tutò credi posse.

Sententia excommunicationis in Regem eiusque complices lata.

Rebus in Gallia sic constitutis, exactis iã à cæde Guisiorum quinque mensibus, cùm Pontifex Regem sępè frustra admonuisset, statuit: quod si Rex Cardinalem Borbonium & Archiepiscopum Lugdunensem certo tempore constituto non dimitteret, pristinæque libertati nõ restitueret, & triginta post dimissionem factam diebus idipsum Sedi Apostolicę per literas ipsius Regis manu subscriptas & subsignatas, Regioque sigillo munitas, aut alio publico & authentico instrumento significaret, Rex excommunicatum iri, anathematis fulmine feriendum, omnes censuras Ecclesiasticas, quæ in sacris Canonibus, in generalibus & particularibus cõstitutionibus, & in bulla Cœnæ Dominicæ leguntur, incursurum. Eandem quoq; sententiam declarauit Pontifex intelligendã de his, qui cõsilio, auxilio, aut quocunq; modo Regi in prædictis casibus adfuissent. Præterea pontifex Regẽ ipsum citauit, vt sexaginta dierũ termino, cuius initium ab illo die sumeretur, quo citatio hæc Regi innotuisset, vel ipse in propria persona, vel per vnũ aut alterum procuratorẽ cum authentico mandato Romã veniret, iudicioq; se sisteret, rationem, ob quam Cardinalem Guisium interfecerat, Borbonium & Archiepiscopum Lugdunẽsem captiuos detineret, redditurus: ostensurusq;, cur ob huiusmodi delicta censuris Ecclesiasticis implicari nõ debeat. Qui autem in hoc flagitio Regi operam suam cõmodarant, illi ipsi infra idẽ sexaginta dierum spatium in iudicio, non per alios compararẽt. Horum aũt dierũ viginti pro prima admonitione canonica sunt assignati, totidẽ pro secunda, reliqui pro tertia. His adiunxit pontifex, quod nemo illorum, ne Rex ipse, à quoquam, nisi à summo pontifice, ne quidem in casu conscientiæ, hora seu periculo mortis excepto, & ne tunc quidẽ posset absolui, nisi præstita cautione se pariturum, & satisfacturum Ecclesiæ in omnibus, quę esset illi iniunctura. Absque hac promissione nõ posset absolui, ne quidem in pleno Iobilæo, aut sacra Crucis militia: exclusis omnibus indultis, facultatib. aut priuilegiis Regi aut eius maioribus quacũque forma, modoq; in contrariũ concessit.

Rex occiditur.

Duobus post mensibus & aliquot diebus, quàm pontifex hanc excõmunicationis sentẽtiam tulerat, eamq; Regi miserat, cùm Rex ad pontem S. Claudij, duobus ab vrbe Parisiensi miliaribus, seu leucis, numerosum exercitum colligeret, ipsis Kalẽdis August. M.D.LXXXIX. à fratre Iacobo Clemente Senlisiano ordinis S. Dominici Monacho, iuuene viginti trium circiter annorum, dum genu flectit, Regiq; literas offert, ancipiti cultro in ventre non procul ab inguine lethaliter vulneratur. nã quatuordecim post horis, intestinis venenum quo culter illitus erat cõtrahentibus, infelix Rex mortuus est. Monachus autẽ antea occubuit. Rex enim eodem cultro è vulnere educto, grauiter illũ in vultu vulnerauit: qui deinde ab accurrentibus ministris mox occisus est. Communis erat omniũ opinio, eum à nemine ad hoc factum subornatũ: sed à seipso, postquã duob[9] aut tribus mensibus in hoc animi cõceptu perseuerauerat, ad hoc arduum opus permotũ & instigatum esse: post ieiunia longa, post orationes ad Deum continuas sese certissimũ hoc periculum adiisse, crudelissimæq; & pręsentissimæ sese morti obiecisse. Ferũt ei tam certò persuasum fuisse, Regẽ nullius nisi suis manibus interficiendum, vt sæpè inter concionandum par Lutetiæ, quæ tũc à Rege obsidebatur, Crucifixi effigiem manu tenens, dicere solitus sit: Illam esse manum, quæ Gallos Catholicos liberaret: bono itaq; essent animo. Mors hæc Regis tam insolens & admiranda, meo quidẽ iudicio, à posteris vix credetur: sed in fabulam fortè conuertetur, quemadmodum olim res raræ, & quæ humanam fidem penè excedere videbantur, in fabulas transierunt.

Bellum inter [...]stas Nauarræum.

Post mortem Galliarum Regis bellum inter confœderatos Catholicos & Regem Nauarræum, Henricum Vendomium, inchoatũ antea recruduit, variis locis acriter

inter

ter illos pugnatum est: nunc his nunc illis victoribus. Tandem XIIII. Martij, ãno 1589. summa cum contentione ad Harens dimicatur, quo in prælio cum diu vtrinq; forti ter pugnatum esset, Nauarræus victoriam obtinuit, maximo tamen Nobilium suorũ numero desiderato. Dux Mœnius exercitũ suum confestim reparauit. At Nauarræus hac victoria parta, totum mox exercitum suum in agrum Parisiẽsem duxit, vrbẽque obsedit. Res admiranda fuit, & tamen vera potius quàm verisimilis, quæ per istos dies Romę cõtigit: fuit autem hæc: Per tres cõtinuos menses, initio sumpto à primo die quo pugna hæc Romæ nunciata est, præter vulgus plebeiosque homines, à multis etiã magni iudicij & dignitatis viris creditum est, Regem Nauarræum ex vulnere in hoc prælio accepto mortuum fuisse, qua de re multæ maximæq; factæ sunt spõsiones. Inchoata est hæc Parisiẽsis obsidio duodecimo Maij, anno à nato Christo MDXC. continuataq; est ad Kalend. Augusti anni eiusdẽ. Fuit aũt ea crudelis, vt verè dici possit, à mille ãnis vsq; huc in nullis historiis aut maiorem legi tam aut æqualẽ, neq; forsan ineptè posset cõparari magnę illi obsidioni Hierosolymitanæ à Tito factæ: nisi q; ea inter has obsidiones sit differẽtia, quod illa ciuitas defensa est à fidei hostibus, hæc verò ab amicis: illa pòst obsidionẽ infelicissimũ habuit exitũ, hæc vsq; huc multo feliciorem. Qua in re multum profuit prudentia Cardinalis Caietani, quẽ Sixtus aliquot ante obsidionẽ mensibus huc Legatum à latere miserat, dexteritasq; Bernardini Mendozo, vigilãtia Nemourij & Aumalij, prudentia ac labor indefessus Ducis Mœnij, & opportuna subsidia Ducis Parmensis, illuc Regis Hispaniarũ nomine cũ exercitu accelerãtis. Sunt qui felicis huius successus alias duas adferũt rationes, quarũ vna est, q; Rex Nauarræus maluit obsidionẽ in multos dies protrahere, quã vrbẽ virib. tẽtare, idq; duplici de causa: primò, vt tandẽ necessitate & penuria comeatus domiti ciues, vltro deditionẽ facerent, atq; hoc modo regalis ciuitas ruinis nõ deformata, sed illæsa & integra in fidẽ suã deueniret: secundò, vt Dux Mœnius maiorẽ haberet occasionem vrbi subueniendi quẽ si sic ad pugnã elicere posset, sperebat eũ facilè deuictũrũ, quo vno victo, arbitrabatur belli reliquias citò posse exstirpari. Alia ratio est, q; circa vltimũ obsidionis mensem mulieribus, puellis, infantibus, studiosis publicã exeundi vrbe licentiam dedit: certisq; principibus viris & fœminis, qui in vrbe erant, comeatum aduehi permisit. Sæpè obsidionis tẽpore de deditione actũ est, sed ea qualẽ sperebat hostis, effectũ nõ habuit. Tanta erat in vrbe fames, omniũq; rerum penuria, vt durante obsidione modius frumenti venditus sit centũ quinquaginta circiter coronatis, II. barilę congius vini coronatis quatuor & dimidio; veruex trigintasex librarũ quinquagintaquatuor coronatis. Reliquorum pretium & caritas, ex his quæ diximus, nõ difficilè colligitur. Laxata est hæc annona primo die Augusti, victorioso & felici Ducis Parmẽsis aduẽtu, vt paulo ante commemorauimus.

Pontifex Confœderatis Gallis subsidia nõ misit.

Pontifex in omnibus istis motib⁹ & tumultibus Franciæ Cõfœderatis non misit ea subsidia, quæ ipsi ab eo exspectabant & flagitabant: tum quòd metuebat, si aduersa pars armis Hispanicis, quæ à Confœderatis stabant, opprimeretur, eorum vires nimis crescerent, eorumque potentia præter modum augeretur. Quòd si enim Confœderati Regis Hispaniarum auxilio vincerẽt, suspicio erat, eundem Regem nouos Principatus, nouamque potentiam adepturum: rectè namque dictum est à Cicerone; *Bellorum ciuilium ij semper exitus, vt nõ ea solum fiant, quæ velit victor, sed etiam vt ijs mos gerendus sit, quibus adiutoribus parata sit victoria.* Et quia omnis Princeps ditionum suarum pomeria semper cupit delatare & extendere, arbitrabatur fortassis Pontifex, Regem Hispaniarũ, si in hoc bello victoriam Confœderatis pareret, etiam partem prædæ postulaturũ, & q; armis suis hosti extorserat, eius sibi portionem aliquam petiturum: consecuturum hinc, vt eius potentia vires sumat incomparabiles; aut saltem, quia Pontifex sibi persuasit, Nauerrę si Regno potiretur, effecturum, vt omnes qui à sancta Christi fide aberrauerant, ad eam postliminio reuerterẽtur: id quod Luxẽburgus, Nobilitatis Franciæ Legatus qui Romæ erat, Pontifici promittere videbatur, & alij nonnulli istius Regni indigenæ, qui Nauarræum sequebantur, ex Francia Romam scribebant: aut quòd idem Legatus, & alij qui Nauarræi partes sequebantur, Põtifici persua-

persuadebant, tantas esse Nauarræi vires, vt impossibile esset illum Regno depellere, omnem itaque operam, omnesque expensas perituras, quæ in hoc bello gerendo fierent: nec quicquam istis sumptibus Pontificem effecturum, quàm quòd Nauarræum sibi Sedique Apostolicæ redderet infensiorem. Videri itaque potest prudentis esse Principis, vbi videt se proficere nō posse, cauere, ne deficiat: aut ipse sibi obsit, si prodesse nō possit, aut deniq; aliud quid illum mouerit, saltem nō plus ad hoc bellum, quàm quinquaginta coronatorum milla contribuit, quæ Legatus confœderatis numerauit, Pontifice vix ex animo consentiente.

Rex Hispaniarū vult protestari contra pontificē. Displicuit maximoperè Philippo Regi, Pontificem confœderatis opem non ferre neque Principes & Prælatos, qui Nauarræi castra sequebantur, excommunicare. Vrgebat itaque idem Rex, vt aduersus Pontificem hac de re fieret protestatio. At pontifex eam præueniens, in concessu Cardinalium causam suam iustificauit: ostendens se semper in causa Gallica summa vsum æquitate, & optimis rationibus in ea progressum esse. Quare Cardinales quidam constituti sunt, qui vtriusque & Pontificis & Regis causam cognoscerent, ita vt nulla facta sit protestatio. Paucis ante diebus quædam orta erat dissensio inter pontificem & Oliuerium Comitem, Legatum Regium, virum prudentissimum. Eam ob causam Rex in negotiis Gallicis Legatum misit Ducem Sessanum, Principem singulari prudentia præditum: sed quo tempore Legatus hic Romam venit, pontifex aduersa affligebatur valetudine, ita vt Legatus cum illo parum de tam arduis negotiis conferre potuerit. Sed & quamtumuis Pontifex postea cōualuerit, tamen nō diu pòst in alium grauiorem morbum incidit, inde & mortuus est, vt in sequentibus dicemus.

Trāsitio. Hactenus iuxta propositum nostrum ea commemorauimus, quæ Sixtus cum variis Principibus tractauit nūc ordo postulat, vt ea referamus, quæ ad politicam eius administrationem pertinent. Ante omnia *Rigor iustitia.* iustitiam inter subditos coluit, nullius, cuiuscunque hominis crimina dissimulās: sed summo cum rigore delinquentes omnes puniens. Si qui de suis gubernatoribus quererentur, eos libenter audiuit, & summa cum diligentia in eorundem gubernatorum administrationem inquisiuit, vt sciret iustæné an iniusté traducerentur. Idem fecit cum aut populus, aut Clerus de suis querebatur Episcopis: at non libenter eos audiuit, cùm ob intolerabiles exactiones, maximaque tributa, quæ illis indicebat, quærelas afferebant: dicunt autem ea fuisse tāta, vt trigintaquinque impositiones superent, quę Coactores ab illo constituti incredibili cū rigore exigebant. Quam ob *Intolerabilia tributa populo indicta.* causam populus affligebatur pecuniis exhaustus: quod eo etiam magis miserādum erat, quia, Roma exceptâ, in reliquis oppidis & pagis Ecclesiæ patrimonio subiectis toto ferè pontificatus Sixti tēpore maior fuit rerum omnium penuria, quàm abundantia. Verum quidem est, eum hoc vltimo pōtificatus sui anno, cùm annonæ difficultas esset maxima, quingenta millia ducatorum in populum distribui præcepisse, quod eius mandatum Pontifex, qui illi mortuo successit, execut⁹ est, quæ profectò res miseri isto tam acerbo tempore populi summam leuauit inopiam. Permisit Sixtus populo Bacchanaliorum diebus ludos, comœdias, spectacula, quæ istis temporibus solent exhiberi, vt iis sese oblectarēt. Sed & Romæ, quæ loco in agone & stadio certatur & curritur, catastas, aliaque suppliciorum instrumenta iussit exstrui, quibus cruciarentur, qui isto tempore & loco insolentiam aliquam, aut aliud delictum perpetrarent. Quare adeò plerique Sixtum metuebant, vt nunquam deinceps isto tempore, quo summa solet esse hominum licentia, quispiam ausus sit vel minimam petulantiam exercere.

Sequitur vt dicamus de modo illius viuendi, & quomodo in temperādis affectibus propriis sese gesserit. Prandebat, cænabatque auidissimè: multum vini, eiusque pretiosissimi sumebat: cùm enim diuersis rebus grauibus, honestissimis & maximi momenti tractandis sese defatigaret, videbatur natura, quæ per se erat robusta, caloreque plena, continuis istis laboribus debilitari, multumque alimenti, vt restaurare tur requirere. Quod ipsum arguebat modus illius viuendi ante Pontificatum, quando tanta rerum gerendarum mole nō premebatur, quo tempore parcè moderateque

tcque admodũ viuebat. Quia eius consuetudo erat in mensa variis de rebus sermocinari, disserere, cum aliis conferre, sæpè duabus aut tribus horis mensæ assidebat. In cibis etiam quibus vtebatur, tam frugalis erat, & modestus, quàm vllus ante illũ Pontifex multis sæculis fuisse legitur. Edulia missusque numero erant exigua, nõ splendida, non sumptuosa, sed communia. Somnus illius erat breuissimus, labores verò longi & assidui. In studiis, in audiendis publicis priuatisque negotiis erat diligẽtissimus & frequentissimus: in rebus expediendis, in variis & arduis cogitationib⁹ continuus, vt verè dici potuerit, nunquam eum fuisse otiosum, nec quidquã erat, aut gerebatur, quod ille ignorare voluit; nihil quod non disponere vel ordinare. Reprehendebat & grauiter increpabat omnes, qui ordinis sui limites transiliebant, aut quocunque modo præuaricabantur; laudabat nihilominus & amabat viros alicuius authoritatis, qui (si eos coram reprehenderet) ita respondebant, vt nec viles se & abiectos, nec arrogãtes nimis ostenderent. Ministros suos sæpè obiurgabat: interim tam impense diligebat, vt quosdam ex illis ad supremam euexerit dignitatem, creans ex illis præter Castrucium, tres Cardinales, & aliquot Episcopos. Quemadmodum enim honestissima dabat illis stipendia, ita vicissim cùm delinquerent, grauiter illos puniebat. Vnde Belochium prægustatorẽ & dilectum ministrum suum ad triremes condemnauit, vbi cum multis mensibus vixisset, etiam miserè mortuus est, & quãuis sæpè Pontifici supplicauit, nunquam tamen liberari potuit. Missus est ad triremes, vt manifestum fieret, quòd clam abstulerat annulum piscatorium, & subsignauerat eo Breue (vt vocant) Apostolicũ, quo continebantur ea, quæ Pontifex admittere nolebat: iniusta enim erant, quæ petebãtur. Belochius enim cùm in patria sua magnificum palatium construi destinauerat, voluit à vicino suo splendidum ædificium emere: qui cum illud vendere nollet, Belochius Breue huiusmodi cõscribi fecit, quo Pontifex mãdauit, vt vicinus ille absque vlla mora vel contradictione suo prædicto ministro ædes illas diuenderet. Et quia Pontifici persuasum erat Dominum Gualteruccium, Secretariũ Collegij Secretariorum Apostolicorum, culpa hac in re non vexare, etiam hunc ad triremes condemnauit, quam etiam pœnam subiit alius quidam huius rei conscius.

Condemnatio Gualteruccij plerisque bonis displicuit, tum quia prælatus erat optimæ vitę, multisque ornatus animi dotibus: tum etiam, quia credebant eius delictum esse leuissimum, quare post mortem Sixti liberatus in magno honore fuit apud omnes, qui infortunium illius nouerant.

Amore beneficentia eius in consanguineos.

Pronepotem suũ creat Cardinalem.

Cognatos consanguineosque suos amabat Sixtus quàm tenerrimè. Inter cæteros Dominam Camillam sororem suam, similiter & duos ex eadẽ sorore neptis filios. Hoc amore motus alterum istorum filiorum valde iuuenem adhuc primis Pontificatus sui mensibus creauit Cardinalem, donans illi suum Sacellum: dictusque est Cardinalis Montaltus, qui in omnibus actionibus suis sequentibus manifestissimè ostendit, se cum iuuenili ætata senilem habere coniunctam prudentiã: multaq; dat argumenta & specimina, se vitam suam cum gloria transacturum. Assignauit Sixtus eidem Cardinali centum circiter millium coronatorum prouentum. Alios quoq; cognatos suos & donis & possessionibus locuplerauit. Duas proneptes, eiusdem Cardinalis sorores habuit, quarũ vnam Domino Virginio Vrsino, alteram Contestabili domus Columnesiæ despondit.

Eius in cogendis thesauris studium.

In cumulandis, corradendisque vndiq; pecuniis Sixtus erat assiduus, quare officia quædam vendidit, quæ antea nõ vendi, sed gratis dari à pontificibus solebant, inter alia officium Commissarij (ignosce Lector quod barbaris vocabulis vtor, vbi latina nõ habemus cõgrua) Cameræ, Thesaurarij, vicariatũ Cubicularij, vulgo Vicecamerlengatũ, & alia similia. In expendendis pecuniis tam fuit parcus, vt ferant nonnulli attritis illũ resarcitisq; vsum indusiis, etiã cùm iam pontifex esset: Omnes istos thesauros, & quicquid illi superfuit, id omne in castello ad vsum publicum recondidit. Neque postea quicquam suis amplius donauit consanguineis. Quadringenta autẽ Ducatorum millia, quæ Dominis Columnensis, ad æs alienum ab illis contractum dissoluendum numerauerat, mutuò dedit, non

non donauit, post constitutum enim certū annorum numerum integram hanc summam restituturos Cameræ sese obligârūt. Partes, vt vocant, & prouisiones, quas palatium Pontificium dare consueuit, adeò minuit, vt diminutio facta septuaginta coronatorum millia quotannis excedat. Variis instituit Eleemosynas, quas illi Montes appellant, & Datariæ prouentus auxit. Officium Cubicularij diuisit, vti & Auditoriatū Cameræ. Instituit, vēdiditque officium administrationis Archiui totius status Ecclesiastici.

Ingens thesaurus, quē in Castro S. Angeli ad certos vsus recondidit.

Primò Pontificatus sui anno decies centena aureorū millia in Castro S. Angeli recondidit, cum decreto addito, ne minimā huius thesauri partem expendi vnquam aut erogari posse, nisi in recuperatione Terræ sanctæ, generali expeditione in Turcā suscepta, & ne tunc quidem, priusquam exercitus mare traiecerit, litoraq; Turcica tenuerit: aut tanta esset fames, annonæque difficultas, vt sine præsētissimo populi exitio ferri diutius miseria nō possit, aut pestis contagiosissima grassaretur, aut prouincia aliqua Christiana periclitaretur, ne in man' infideliū vel inimicorū Ecclesiæ incidat, cùm iam hostilis exercitus ad finitima dictæ Prouinciæ loca peruenerit, ipsiq; imminere videtur: aut deniq; ciuitas aliqua ab Ecclesia defecerit, quæ aut recuperari, aut cōseruari sine his nūmis nō possit. Iurauit Sixtus se hæc obseruaturum, voluitq; omnes successores suos idem iuramētum dicere. Tertio deinde Pontificatus sui anno in eadē arce, & in eundem vsum alia decies centena millia ducatorum, seu aureorū reposuit: declarans insuper, inter casus, in quibus tam prior, quàm posterior thesaurus posset expendi, etiā intelligendā esse recuperationē alicuius Regni, ab inimicis sanctæ Romanæ Ecclesiæ occupati. His duobus thesauris ter decies centena millia postea adiecit, ita vt in arce hæc post obitū suum quinq; circiter milliones, vt vocant, hoc est, 5000000. coronatos reliquerit. Hinc liquet, etsi grauia tributa populo imperauerit, officia quędā, quę donari solent, vendiderit, atq; in erogandis nūmis parcissimus fuerit, omnē tamen pecuniam non sibi, sed vtilitati publicæ, ministerio Ecclesię, & Reipub. Christianæ splēdori esse reseruatam: quibus finibus, qui possunt esse honestiores & vtiliores? Sed etsi tam attentus ad rem Sixtus fuerit, & in congregandis nummis tam studiosus, nihilominus magnam auri vim in fabricis antea commemoratis, alijsque in rebus expendit. Ducenta aureorum millia perpetuò disposuit in vsum annonæ, ne quid ad victum necessarium in Vrbe deesset: sed copia semper rerum necessariarum suppeteret, vt patet ex Bulla ipsius, quam hac de re condidit, quæ ducenta aureorum millia ex illius parsimonia (vt in ea Bulla dicitur) colligebâtur, successoresque suos ibidem hortatur, ne quid huic summæ detrahant, sed eam potius augeant. Tria aureorum millia quotannis assignauit Archifraternitati Confalonicæ ad redimendos ijs captiuos, aliaque opera charitatis fecit plurima, & quidem prompto animo. Inchoauit paludes pontinas & chianas alio diductis aquis exsiccare. Decem triremes iussit fabrificari: sed sumptibus prouinciarum & vrbium ad ditionem Romanam pertinentium: constituitque vt eædē prouinciæ & ciuitates pecuniam ad istas triremes conseruandas necessarian quotannis penderent, septuaginta scilicet octo aureorum millia. Ad hanc summam conferret Marchionatus 12000. totidem Flaminia, totidem Vmbria, totidem & Bononia. Eundem aureorum numerum Senatus, populusque Romanus solueret. Prouincia patrimonij S. Petri in Tuscia 5874. Latium 6126. Ancona 1800. eundem numerum ditio Firmana. Asculus 1200. tantundem & Fanum. Omnes isti aurei, in vnum collecti, summam septuaginta octo millium conficiunt. Præter hanc etiam statuit, vt ad conseruationem earundem nauium duodecim millia contribueret clerus, & quinque millia, quæ quotannis ex prouentibus Beneuentanis colliguntur, octo insuper millia ex duobus Apalti Italicè monopoliis vrbis Romanæ. Ciuitas hæc initio diuisa fuit in tredecim regiones, at Sixtus in quatuordecim diuidi voluit, addēs prioribus regionē, quam Burgū appellant. Ad eundē quoq; numerum præfectos platearum constitui mādauit. Quindecim præterea Cardinalium congregrationes ordinauit, vt in illius Bullis annotatur: in vna namq; suarum constitutionum omnes distinctè ac nominatim expressit; licet ali-

Constitution syriæ Six. V.

quæ

quæ iam ante illum fuerint, quæ ab illo potius confirmatæ sunt, quàm recens institutæ. Decreuit, ne plus quàm septuaginta simul essent Cardinales; atque inter illos, vt minimum quatuor Doctores Theologiæ, qui ex ordinibus Regularium mẽdicantiũ assumentur: quodque Cardinales deinceps in ieiunio mensis Decembris creabuntur; à Clemente namque sexto hæc consuetudo creandi & ordinandi mense Decembri inchoata, vltra sexcentesimum post Christum annum in Ecclesia perdurauit. Ipse nihilominus bis hanc suam constitutionẽ violauit: in promotionibus scilicet Alani & Morosini, quos alio quàm prædicto tẽpore Cardinales creauit. Instituit quoque ne duo simul essent Cardinales, qui certis quibusdã cognationibus gradibus se mutuò attingerent, qua de re vide Bullam ab illo de Cardinalium creatione factam. Sed & hoc statuit, ne numerus ille septuagenarius vnquã impleatur; sed semper aliquot loci vacent. Ipse promotionibus octo triginta tres Cardinales creauit: inter has tres fuerunt, in quarum singulis octo; tres aliæ in quarum vnaquaque tres; vna, in qua duos; & alia, in qua quatuor ordinauit. In Cardinalium quodam Consistorio decretum fecit, ne post hac ab vllis Principibus missæ recipiantur literæ, quæ debitis titulis non sunt inscriptæ. Noluit sibi in publicum prodeunti à quoquam acclamari: *Viuat Papa Sixtus.* Decreuit etiam, vt quicunque pensionẽ haberet Ecclesiasticã, sexagintasex ducatorum pretium excedentem, clericali indutus habitu incedere iure teneretur. Ab hac tamen lege Equites Lauretani exciperentur. Vt autem lites non essent immortales in animum suum induxerat, primo quoque tempore Senatum aliquẽ supremum, hominum timentium Deum, & qui prudentes, sinceri, incorruptibiles, & munerum contemptores essent, constituere. Legẽ tulit contra adulteros, capitis pœnam illis statuens. Astrologiam iudiciariã prohibuit. Sanctum Bonauenturam inter Doctores Ecclesiæ voluit recẽseri. Sacella pontificia, quæ antea in solo palatio Vaticano fieri consueuerant, ille primo Pontificatus sui anno per varias, easque primarias vrbis Ecclesias distribuit.

[margin: ...iginta Cardinales creauit.]

Multa quoque noua instituit Ecclesiæ Dei festa, qualia sunt Præsentationis gloriosæ virginis Matris Dei Mariæ; Sancti Francisci de Paula, Sancti Nicolai Tollentini, Sancti Antonij de Padua, Sancti Ianuarij Episcopi & sociorum suorum martyrum, & sancti Petri Martyris, voluit quoque deinceps celebrari festum S. Placidij & sociorum Martyrum, Eutichij & Victorini fratrum illius Cardinalium, Flauięque sororis, quos & in Calẽdarium Romanum referri iussit. Horum Sanctorum corpora tempore põtificatus Sixti reperta sunt in Sicilia, Messanæ in Ecclesia sancti Ioãnis Baptistæ, dum in reparatione ab vno latere fundamenta eruuntur. Etsi ex historicis notissimũ erat, hæc corpora in ista Ecclesia fuisse recondita; locus tamen vbi quiescerent ignorabatur. Placidius hic regulam s. Benedicti, qui suo tẽpore viuebat, sequebatur, cùm autem Messanę habitaret, fratres & sorores eius, quorũ paulò ante meminimus, quodã die exierunt, vt eum inuiserent. Sed Abdala Sarracenorum Rex Christiani nominis persecutor crudelissimus, cũ classe sua in Siciliam appulsus, viuos hos comprehendit, & grauissimis tormentis eos ad Christi nomen eiurandum cogere voluit, quæ omnia cùm illi cõstanter tolerarent, coronis sui martyrij Christianorum tẽpla cõdecorarunt. Certas quoque indulgentias Pontifex concessit omnibus prædictum S. Ioannis templum, vbi hæc corpora inuẽta sunt, cum deuotione visitantibus.

[margin: Festa à Sixto instituta.]

[margin: S. Placidij & sociorũ corpora inueniuntur.]

Canonizauit etiam Sixtus in Ecclesia S. Petri, anno incarnationis Dominicæ M D. LXXXVIII. S. Didacum ab Alcala, Henaresium. Natus is est in arce S. Nicolai, in territorio Hispalensi, Prouincia Bætica, quæ nostris Andaluzia dicitur, Annus, mensis & dies natiuitatis eius ignoratur. Id saltẽ cõstat, paulò ante annũ MCCCC. natum esse: valde namque senex obiit: anno scilicet M. CCCCLXIII. duodecimo die Nouembris, in Sabbatho: cũ ante annos duodecim Romæ in Iobilæo anni Millesimi quadringẽtesimi quinquagesimi fuisset. Vnde consequens est eum circa id temporis, quod diximus, fuisse natum. Parentes eius infimæ fuêre conditionis, ipse autem à teneris vnguiculis, & adhuc puer, in locis solitariis vitæ sese deuouit ánachoreticæ: quã in assiduis ieiuniis, summa abstinẽtia, sanctissimis & continuis orationibus traduxit. Postea placuit illi institutum S. Francisci de Obser-

[margin: Canonizatio S. Didaci ab Alcala.]

Obseruantia: huius itaque ordinis vinculo ligatus, innocentissimè, sanctissimeque vixit, multisque miraculis claruit. Cùm autem in Hispaniis euidentissima eius sanctitatis vndique collecta essent testimonia, & processus formatus esset legitimus, Sixtus eum, multis id precibus contendente Rege Catholico, canonizauit, & in catalogū sanctorum retulit. Hoc antea idem Rex cum Principe Carolo filio suo, tunc viuente, à Pio IIII. petierat, & posteà Rex solus à Pio V. & Gregorio XIII. enixè flagitauerat: tandem omnibus cū summa perfectione dispositis, Sixtus officium hoc peregit. In canonizatione autem Pontifex ipse hác orationem in laudem Sancti huius composuit, & recitauit: *Omnipotens sempiterne Deus, qui dispositione mirabili infirma mundi eligis, vt fortia quæque confundas: concede propitius humilitati nostræ, vt piis Beati Didaci Confessoris tui precibus ad perennem in cœlis gloriam sublimari mereamur. Per Dominum nostrum, &c.* Occasione huius canonizationis orta est inter Legatum Regis Hispaniarum, & Legatum Regis Galliæ magna contentio, dicente Hispano: in hoc actu canonizationis S. Didaci sibi deberi primum locum: cùm is potissimum ad regnum Hispaniæ pertineret: prætereà sibi principales quasdam operationes in hoc actu incūbere. Respondit Legatus Franciæ, peractis iis quæ facienda Hispano erant, aut Sacello exiret, aut locum inferiorem occuparet. Hispanus iterum; vt saltem Francus illi hac vice, idque ex gratia, primum locum concederet, petiit. Cui Francus: Se quidem hunc locum illi concessurum hac lege, ne quid derogaret iuri præcedendi, quod Galli habebant, & quod absque vllo præiudicio, primo quod habiturus esset Pontifex Sacello, Legatus Hispanicus (qui ne se inferiorem Francico ostenderet, huc nunquā solet accedere) præsens adesset, locumque inferiorem suo occuparet. Respondit Hispanus: se nullo modo id facturum: hoc enim facto fateretur, se illi cedere. Dum sic inter sese contendunt, subrepit paulatim ira, incaluit sanguis, adeò vt ad arma propemodum, & ad maximum tumultum ventum fuisset, nisi aliorum authoritas interposita esset. Tandem negotium hoc modo compositum est: Legatus Hispanicus ad Sacellum non veniret, sed Cardinalis Dezas eius munere fungeretur, eaq; faceret, quæ fecisset Legatus: Gallicus verò Legatus cōsuetum locum retineret. His ita pactis, Canonizatio cum summa quiete & modestia peracta est.

Dissidiū inter Legatū Hispanicum & Gallicum.

Quòd si quis diligenter, distincteque legat & cōsideret, quę nos antea de vita Sixti scripturos promisimus, & quæ postea scripsimus, is facilè animaduerteret, nos omnia quæ promisimus præstitisse, si de infirmitate & morte illius dixerimus, quæ nobis occurrunt. Quarto antequam moreretur mense, aduersa cœpit affligi valetudine; omnis autem morbus in capite sedem habere videbatur, sicut ipse dicebat aliquando de illo disserens: & quemadmodū in omnibus sermonibus, quæ de rebus suis faciebat, exquisitus erat & admiratione dignus, ita etiam fuit in hoc de sua ægritudine: descripsit enim naturam & complexionem suā, qualitatemq; morbi allegans, vbi necesse erat authoritatem Hippocratis, Galeni & Auicennæ: & locum quendam Aristotelis ex libro Petri Hermenias, in eodē proposito prolixè satis explicauit, remedia suis medicis vsitata examinauit, similiaque alia in hac materia tractauit exactissimè. Totis quatuor istis mensibus, quibus tam malè dispositus erat, rarissimè decubuit, & si quando decumberet, paucis tamē horis quieuit, neque secundùm præscriptum Medicorum vixit, licet sæpe illos ad se vocaret, eorumque de se opiniones audiret. Sæpè in publicum prodiit, negotia nunquam intermisit, frequens erat in ore illius dictum illud Flauij Vespasiani Cęsaris; principem stando mori oportere, significans, decere vt Princeps agendo operandoque moriatur. Frequenter bibebat vinum infusa niue, & quæ sanitati maximè conducunt, edebat, cœpitq; paulatim conualescere.

Tandem verò vicesimo die Augusti, āno MDXC. grauis accessit febris. Erat autem dies Lunæ, cùm Sabatho ante pedes iuisset ad sanctam Mariam, quam Teutonicorum seu Germanorum vocant: vt Deo gratias ageret, ob conuersionem cuiusdam Principis illius nationis ad veram Catholicamq; fidem. Mercurij cœpit morbus ingrauescere, postridie fuit remissior, voluitque illo die interesse Congregationi inquisitionis. Sequentibus diebus subinde paucis horis decubuit, surgensque vt comederet, frugibus

[...]numnon nunquam vescebatur Dominico die sumpsit pharmacum, quod officinis Manna dicitur, sed parum operatum est, eò quòd integrum sumere non potuit. Die Lunæ præter modum creuit morbus, adeò vt manè vix loqui potuerit: sacrificio tamen Missæ interfuit, & extrema Vnctione procuratus, vesperi hora circiter vicesimaquarta ex hac vita decessit: postquam annos vixisset septuaginta, Pontificatum verò annos quinque, menses quattuor, & dies tres administrasset. Eius corpus nocte insequenti lectica in Ecclesiam S. Petri in Vaticanum illatum est (in monte namque Caballo, seu Quirinali mortuus erat) ibidemque sepultum. Vnde Cardinalis Montaltus, Princeps singularis prudentiæ & magnanimus, anno sequenti in Ecclesiam S. Mariæ Maioris cum splendidissimis exsequijs iussit transportari, & in sacello, quod ibidem Sixtus viuens exstruxerat, sepeliri.

Vacauit morte illius sedes diebus octodecim. Sub illius Pontificatu, hoc est, anno M D. LXXXIX. Tyberis alueum suum bis cum tãta aquarum abundantia egressus est, vt multis in locis Romæ scaphis & lembis per ipsas plateas nauigarent. Erant illo anno continuæ dẽsæque pluuiæ, ita vt non Tyberis tantum, sed & multa alia Italiæ flumina magno cum impetu exundauerint. Pluuiæ verò agris tam fuêre pernitiosæ, tantaque colonis intulêre passim damna, vt multis locis bis, aliquibus ter, nonnullis quater terra rursum coli & conseui debuerit. Et quia multæ miscebantur nebulæ tempestatesque & aëris corruptiones, magna subsecuta est annonæ caritas, quæ totam afflixit Italiam: de qua nos, Deo nobis propitio, copiosius alio loco dicturi sumus.

Dum sedes vacat, occasione quorũdam, qui statuam Sixto in Capitolio erectam euertere voluerunt, Romani decreuerunt, nulli post hac Pontifici viuenti statuam esse consecrandam. Decretum autem hoc marmori insculptum, in quadam aula Capitolij erectum, in hanc sententiam legitur: *Si quis siue priuatus, siue Magistratum gerens, de collocanda viuo Pontifici statua mentionem facere ausit legitimo S.P.Q.R. decreto in perpetuum infamis, & publicorum munerum expers esto. M.D.XC. Mens. Aug.*

Laus Deo Honor & Gloria & Beatæ Mariæ semper Virgini.

[...]riter [...]sepe[...]tur. *[...]rpus [...]sfer[...]* *[...]beris [...]nda[...]* *[...]mes in [...]lia in[...]tis.* *Decretum [...]natus nõ eri[...]nda vi[...] Põtifi[...] statua.*

VRBANVS SEPTIMVS.

VRbanus septimus, antea Ioannes Baptista dictus, natus est Romæ, die sancto Dominico sacro quarto Augusti, anno à partu Virgineo M DXXI. è domo Castagnæa oriundus, quæ familia ob multorum annorum antiquitatem Genuæ inter nobiliores recensetur. Cosmus Pater eius fuit Genuensis, mater Romana, ex Ricciorum familia, filia sororis senioris Cardinalis Iacobaccij. Atque hinc ea erat cognatio, quæ fuit inter Vrbanum & Dominos Paluccios, Albertonos, magnæ in vrbe authoritatis & existimationis Nobiles. Domina namque Tarquinia Iacobaccia, horum Pallucciorum mater, filia fuit nepotis ex fratre dicti Iacobaccij Cardinalis. Sed & ex eodem Cardinale deriuabatur etiam cognatio, qua Vrbanus Dominos Melinos & Verallos, homines nobilissimos, Romæ celebres & honoratos attinebat. Educatus est Vrbanus more nobilium, nobilitati parentum suorum conuenienti, bonarumque litterarum, quæ ætatem decent iuuenilem, disciplina satis superque imbutus. Complexione fuit melancholicus, quamuis in gestibus & moribus (quod ferè solent sapientes) sese lætum & hilarem ostenderet. Statura corporis eius procera magis quàm humilis, proportione laudabilis, vultus eius maiestate plenus. In cibo & potu omnique viuendi ratione temperatus erat & sobrius; quæ caussa fuit, cur toto vitæ suæ curriculo admodum sanus vixerit; adeò vt (id quod ipse fatebatur in vltima sua infirmitate,

Pont. CCXXXVIII. Anni MDXC. Patria, natiuitas & parentes. Educatio. Cõplexio. Statura corporis. Viuendi modus.

cùm illi Medici mannam porrigere voluissent) quadragenarius nunquam medicamentum aliquot sumpsisset. Ingenio fuit acri & prompto, ad res laudabiles & honestas propenso Optimis itaque moribus erat præditus, & tam in conuersatione, quàm in actione cunctis beneuolus & prouidus. Deuotus fuit, & insignis Christianæ Religionis zelator. Variarum rerum habebat scientiam, non eã quidem exactam, sed supremis quasi labris degustatam: in iure verò & Ciuili & Canonico vix habuit se doctiorem, quia in facultate Bononiæ studuerat, summa familiaritate & amicitia Domini Lucij Sassi multo vsus tempore: qua in Academia Doctoratus quoq; titulo insignitus est. Reuersus Romam habitauit in ædibus Archiepiscopi Rossanensis, qui postea beneficio Pauli Tertij Cardinalis factus, Cardinalis Verallus dictus est. Hic ad Conclaue, quod factum est, cùm Paulo successor eligeretur, Vrbanum secum adduxit: erat enim eius consuetudo, cognatos suos si quos aptos inueniret, ad huiusmodi loca secum ducere. Vrbanus hic magni spiritus, magnæque prudentiæ dedit specimen.

Doctor iuris.

Idem Cardinalis postea sub Iulio tertio, qui Paulo suffectus est, Legatus in Franciam profecturus, Vrbanum comitem sibi sumpsit: cuius opera auunculus in multis, ijsque arduis huius legationis negotijs vsus est: in quibus omnibus se promptum, sagacem, & ad res arduas gerendas idoneum ostendit. Reuerso postea Cardinale Romam. Vrbanus factus est Referendarius iustitiæ. Nec multis pòst annis Cardinalis eius auunculus Vrbano Archiepiscopatum Rossanensem resignauit; & Pontifex illum Fanum misit, vt eius vrbis esset Gubernator. Cùm tempus gubernationis illius exspirasset, ad suæ Ecclesiæ residentiam profectus est, vbi & probitate vitæ, & insigni sua doctrina multos ad pietatem adduxit; concionabatur enim, prout Episcopi munus exigit. Cum summa laude populo suo præfuit, cultum diuinum docendo, & charitate Dei plebem inflammando. Postquam hic aliquot annis commoratus esset, Romam redijt: mox à Paulo quarto Perusiæ, Vmbriæque Gubernator destinatus est. Quò cum venisset, confestim Dominum Nazarethanum ob caussas quasdam Caraforum, iuxta mandatum quod ei Roma datum erat, arctissimæ custodiæ tradidit. At ille caussam suam iustissimè defendens, innocens declaratus est. Moritur interea Paulus quartus, & successit ei Pius quartus: sub quo Romam reuersus, paulò pòst ab eodem Pio missus est, vt litem quandam de agrorum terminis, quæ ante multos annos orta erat inter Terracenos & Spoletanos decideret. Dicebat enim Pius, postquam hac de re cum Vrbano egisset, atque is abiens illius pedes osculatus esset; sibi videri Prælatum istum virum esse ad hanc litem terminandam aptissimum. Nec cum sua fefellit opinio. Trium namque mensium spatio controuersiam hanc sustulit, vtrique parti, atque adeò Pontifici abundè satisfecit.

Dignitates ante Pontificatum.

Interea continuatio Concili Tridentini indicitur, omnesque Episcopi cõuocantur. Profectus itaque Tridentum Vrbanus cum reliquis, ibidem ad finem vsque Concilij permansit. Constitutus hic cuiusdam Prælatorum cõgregationis caput, seu princeps, in materia qua de agebatur, scripsit, & multa non sine laude annotauit præmonuitque. Peracto concilio, denuò Romam profectus est, atque inde ad Ecclesiam suam Rossanensem perrexit, vbi cum paucis mensibus hæsisset, à Pontifice Romam reuocatur, & Nuutius in Hispaniam, eodem illo tempore, quo in caussa Archiepiscopi Toletani Cardinalis S. Sixti, qui postea Pontifex factus Gregorius XIII. dictus est, Legatus illuc proficiscebatur, mittitur.

Ad Concilium Tridentinum proficiscitur

Nuntius in Hispanijs mittitur.

Mortuo deinde Pio quarto, creatus est Pius V. qui Legationem eius confirmauit; ita vt septem circiter continuos annos in Hispanijs permanserit, quo tempore Philippi Regis factus est compater, primogenitam eius filiam de fonte baptismatis suscipiens. Omnia sua negotia summa cum sanctæ Sedis authoritate, Pontificis voluptate, Regis satisfactione, & suiipsius gloria conficiebat. Inter alia namque grauissima & summi momenti negotia, cum magna dexteritate & prudentia tractauit, confecitque gloriosum inter Pontificem, Regem, & Rempublicam Venetam fœdus: ex quo naualis illa aduersus Turcam expeditio secuta est tam celebris, tamque vtilis toti Christianismo, vt ea sit omni maior commendatione. Subsecuta est paulò pòst mors Pij quinti, cui successit Gregorius XIII. qui cum in Hispanijs Romam reuocauit, Domino Vrmanetto Patauino episcopo viro optimo, & multis ingenij dotibus præclaro, in eius locum remisso Pontifex Vrbano reuerso administrationem Reipub.

Bono-

Bononiensis decreuerat: sed cum intellexisset eũ ab hoc gubernaculo planè abhorrere, propositum mutauit. Abhorrebat ab hoc officio, quia cùm ibi multi essent Pontificis cõsanguinei, verebatur ne multa facere ad eorum libidinẽ cogeretur, quæ cum rectitudine iustitiæ parum conuenirent. Interea Archiepiscopatuum suum liberè ad manus Pontificis, nulla sibi reseruata pensione, resignauit: quemadmodum Dominus Paluccius mihi retulit, se sæpe ex ipso Vrbano in familiari colloquio audiuisse. Non post multos dies Visitator in prouincia Patrimonij ablegatur, sed dum sese itineri parat, mutat sententiam Pontifex, & noluit illum istuc proficisci: sed Nuntium Venetias misit. Fuit autem Venetijs eo ipso tempore, quo Henricus tertius ex Polonia reuersus Galliam petebat, vt Regnum quod mortuo fratre hęreditate ad illum venerat, susciperet. Venetijs discessit, quo tempore pestis ibidem grassabatur, veniensque Bononiam, accepit mandatum expressum, istic vt maneat, atque Rempub. gubernator administret. Successit itaque Domino Nazarethano, cui sæpe in Gubernationibus succedere consueuit.

Archiepiscopatum ad manus Pontificis resignat.

Gubernator Bononiensis creatur.

Postea Romam reuocatus, missus est Coloniam Vbiorum, vt pacem, quæ ab Episcopo Leodiensi cœpta inter Regem Catholicum & ordines Belgicos, qui paulo ante à Rege defecerant, ventilabatur, cum authoritate Sedis sanctæ, & absque vllo Religionis Catholicæ detrimento promoueret, quæ pax, vti in Gregorio XIII. diximus, etsi exitum, quem plerique optabant, non habuit, diligentia tamen, prudẽtia, dexteritasque, qua in hoc negotio vsus erat Vrbanus, non tantum à Pontifice, sed ab ipso quoq; Rege Philippo & imperatore Rodulpho, cuius auspicijs conuentus hic erat indictus, maximoperè commẽdabatur. Tantus ei in hac patria honos est exhibitus, vt in processione publica, pro felici pacis euentu à Deo impetrando Coloniæ instituta, duo præcipui Electores, Archiepiscopus Coloniensis & Treuirensis eum medium incedere voluerint, ipsi vtrinque eius latera clauserint, quod istis in oris vsitatum antea nunquam fuit.

Coloniam mittitur ad pacem Belgicam componendam.

Cùm itaque in negotio pacis nihil amplius facere potuit, ad Romanam curiam reuersus est: & paulò pòst consilio rerum Status Ecclesiastici adlectus, nec non & in numerum prælatorum congregationis sancti Officij cooptatus est. Denique anno MDLXXXIII. duodecimo die Decembris à Gregorio Pontifice Cardinalis cum titulo sancti Marcelli, in promotione nouendecim Cardinalium, virorum sanè qui ista dignitate fuerũt dignissimi, creatur. Nocte, quæ diem, in quo Cardinalis creatus est, præcessit, Vrbanus suauius, trãquilliusq; dormiuit, quàm multis retro annis dormierat, quod cùm ipse quibusdam suis amicis referret, facetè dixit, & quasi Vrbanum locum narrationi addidit; Sibi videri hanc dignitatẽ naturæ Legum esse contrariam. *Ipsæ enim vigilantibus, non dormientibus* (vt vulgus perhibet) *subueniunt.*

Cardinalis creatur.

Cardinalis factus nihilominus inter Cardinales permansit, qui sacri Officij Congregationi assistunt, similiter & in Signatura quam Gratiæ vocant, relictus est, ad quam tanquam prælatus primus accedebat. Paucos post menses cùm Cardinalis factus esset, Legatus missus Bononiam, ibidem vsque ad mortem Gregorij commoratus est: quo tempore Romam reuersus, in Conclaue cum alijs Cardinalibus intrauit, affulsitque ei spes aliqua Pontificatûs, vt in vita Sixti iam ante commemorauimus. Diligebat illum Sixtus semper, & magni faciebat eius iudicium: quare in varijs, ijsque arduis negotijs eius consilio, operaque sæpe vtebatur. Præter congregationem sancti Officij, etiam Congregationi Episcoporum & Congregationi grauaminum statûs illum pręfecit. Ante biennium aut circiter audiui ex duobus primarijs huius aulæ Prælatis, quòd Sixtus aliquando præsente Vrbano, tunc sancti Marcelli Cardinale, verba faciens de via, quam faciebat, incipiens eam à sancta Cruce, & perducens ad S. Mariam Maiorem primò; deinde vlterius ad sanctam Trinitatem in Monte, cùm deliberaret, an eam vsque ad S. Mariam *Del Popolo* continuaret, conuersus ad Vrbanum dixerit: Hanc viam tu, Domine mi, perficies: tacitè insinuans, Cardinalem sancti Marcelli post se Pontificem electum iri. In qua opinione sese fuisse, etiam paucis antequam moreretur diebus ostendit: cùm enim mensæ accumberet Sixtus, in fine cum pira essent in mensam illata vnum sibi sumpsit, mediumque secãs, inuenit illud putrefactum: aliud igitur accipiens, eodemq; modo corruptũ cùm cerneret, dixit (si vera sint, quæ mihi retulerunt ij, qui præsentes aderant.) *Hi deinceps pira fastidiunt, oportet illis dare castaneas*, per pira seipsum significans, vt qui oriũdus erat ex familia Pirettorum, & in insignijs suis inter alia,

Omen futuri Pontificatus.

pira aliquot ostentabat: per castaneas verò dictum Cardinalem, qui è domo Castagna seu Castanea procreatus erat, Castaneamque in clypeo suo pictam habebat, insinuans. Neque tantum à Sixto Pontificatus Vrbano omine quodam addicebatur; sed omnium penè iudicium erat, eum aliquando Pontificem eligendum. Mortuo verò Sixto, de nullo maior erat futuri Pōtificis opinio, quàm de hoc Vrbano, quem omnes vno ore profitebantur hac dignū electione.

Peractis itaque solitis Sixti exsequijs, die Veneris, qui septimus erat Septembris, manè, celebrato pro more de sancto Spiritu Sacro, quinquaginta quattuor Cardinales ingressi sunt in Conclaue, quod in Palatio sancti Petri in Vaticano habebatur: etsi quibusdam videretur consultius fore, illud in Monasterio Fratrum *della Minerua* fieri, propter pestilentem aërem, qui tunc erat in Burgo: qui duorum mensium spatio multos mortales absumpserat, maior tamen Collegij pars locum mutari noluit; tum quia aër nonnihil esset immutatus, cælo iam facto sereniori; tum etiam, quia cum locus ille plus habeat maiestatis ad huius electionis actum, cæteris magis est idoneus. Ingressi itaque, vt diximus, in Conclaue Cardinales, manum ad electionem Summi Pontificis apposuerunt. Cùm autem in huius Pontificis vita describēda pauca nobis occurrant, operæpretium nos facturos arbitramur, si nonnulla, quæ ad Pontificis electionem pertinent, hic referamus: existimamus enim, hæc nullam paritura nauseam his, qui vitas Pontificum legere delectantur. Dicemus itaque, electionem Pōtificis fieri solere aut per Scrutinium, aut per Accessionem, aut per Adorationem. Est & quartus modus, qui per Compromissum dicitur, cuius mentio fit in capite de electione lib. 6. Fit autem, cum Cardinales inter sese sic diffident, vt nullo modo in electione vnius consentire possunt. Quare æquali omnium consensu duos, tres, aut plures Cardinales Compromissarios statuunt. Hi quem eligunt, ex ijs qui ipsis propositi sunt, is legitimus est Pontifex. At hic modus antiquatus, non amplius in vsu est. Sed de alijs tribus modis dicturi, à Scrutinio auspicabimur.

Tres modi eligēdi Pontificē.

Scrutiniū quo modo fiat.

Vesperi itaque, cùm manè fiat electio, singuli Cardinales per suos Conclauistas voti seu suffragij sui scedulam præparant, quàm manè traditurí sunt. Conficitur illa modo & forma sequenti. Folium chartæ in medio paribus vtrinque partibus, complicatur, & discinditur, altera deinde harum partium sumitur, & extremitates eius iterum complicantur, ad longitudinem circiter vnius digiti, deinde vna pars chartæ vsque ad illam plicaturam iterum in quinque rugas seu plicas conuoluitur, & in quinta plicatura secatur. Cardinalis deinde in vltima, seu infima plica proprium nomen suum scribit ad hunc modum; *Scipio Cardinalis Gonzaga*, mox voluit chartam vsque ad tertiam plicaturam, donec nomen suum occultetur, quo facto vtrinque partes cera, seu simili viscosa materia clauduntur, cui sigilla duo, hunc in vsum à singulis Cardinalibus obiter sculpi iussa, imprimuntur, vacuis autem remanentibus duabus plicis superioribus, iubet Cardinalis in dicto spatio Conclauistam notare Cardinalis nomen, cui votum suum dare decreuit, vt exempli gratia; *Ego eligo in Summum Pontificem Reuerendißimum Dominum meū Cardinalē de Ruuere.* Non solet votum hoc Cardinalis sua manu scribere, ne fortè obseruetur & cognoscatur, & ne votum secretum (vt esse debet) diuulgetur, occasionemque odij aut diffidentiæ præbeat. Complicatur tandem dictum votum, & foris ei necessario egregium aliquod dictum, seu adagium inscribitur: hunc in finem, vt si fortè Accessione faciendæ sint, quæ ad eundem Cardinalem, cui datum est votum, fieri non possunt, ex adagio interiori facillimè inueniatur votum Cardinalis, qui vult accedere, alioquin omnes separari deberent, quod fieri non posset absque præiudicio secreti, quod in simili actu requiritur. Iccirco Cardinalis, qui accedere vult, dicere consueuit; *Accedo ad Cardinalem, & possum accedere, vt patet ex voto meo, ex subscripto sic.* Vota hæc omnia manè cùm Scrutinium faciendum est, à Cardinalibus in aureum calicem, qui in altari Sacelli, in quo ad Scrutinium conueniunt, positus est, priusquam tres Cardinales, ordinis capita, ad cellas Cardinalium ægrotantium accedant, eorum vota postulantes, mittuntur. Deinde vota eadem è calice in mensam, quæ est ante altare, effunduntur, & proceditur ab vnoquoque Cardinali legendo, notandoque in suo folio, in quo ordine omnium Cardinalium nomina sunt expressa, & post nomina protracta est linea recta, in qua Cardinalis signis iteratis, aut per Abacum annotat, quot

vota

vota ſinguli habeant in Scrutinio. Quòd ſi fortè contingat ex tribus Cardinalium, qui in Conclaui ſunt claſſibus, duas in vno ſubiecto, ſeu in vnius electione conuenire, is ſine vlteriori inquiſitione creatus eſt Pontifex per Scrutinium: & in tali caſu aperiuntur vota, à parte inferiori, publicanturque nomina ſingulorum Cardinalium fautorũ. Sed illud aut rariſſimè, aut nunquam ſolet euenire; niſi quod electio Adriani per Scrutinium facta fuiſſe legitur: id quod miraculi loco tunc habitum eſt.

[Mo]dus eli[gen]di per [Ac]ceſſũ. Eſt & alius modus eligendi Pontificem, à multis annis in Conclaui vſitatus, qui vocatur per Acceſſum: non multum differens ab illo, qui antiquitus à Romanis in Senatu ſolet vſurpari: Senatores enim illi, quibus in negotijs, quæ in Senatu agebantur, alterius iudicium placebat, ſurgentes de loco ſuo, ac cedebant ad illum, cuius ſententiam probabant: aut dicebant; *Accedo ad talem*, qui modus propriè in Conclaui obſeruatur. Hinc apud Latinos vſitatiſſima eſt phraſis illa; *Ire in ſententiam.*

[Mo]dus eli[gen]di per [Ado]ratio[ne]m. Similis ferè huic modus eligendi eſt qui per Adorationem dicitur. Cardinalis enim ſuffragaturus accedit ad illum, qui Pontifex creandus eſt, & profundè ſeſe ante illum inclinat. Quòd cùm factum eſt à duabus è tribus Cardinalium claſſibus, iam tunc Pontifex electus cenſetur, quamuis & Acceſſus & Adoratio per Scrutinium ſemper debet confirmari; quod fieri ſolet ſine præiudicio illius, quod in Acceſſu & Adoratione ſtabilitum eſt.

[Ele]ctio [Urb]ani. Sed ad electionem Vrbani veniamus: ea hoc modo eſt inſtituta. Probabatur multis per ſex continuos dies, vt Pontifex crearetur Marcus Antonius Columna, multi meriti, raræ eruditionis, magnæque experientiæ Cardinalis. Sed cùm illud negotium magnã habiturum videretur difficultatem, omniũ quaſi animi ad Cardinalem S. Marcelli conuerſi ſunt: vt quem Prælatum ſciebant multis Principibus, Cardinalib. & populo gratiſſimum. Quare eius cauſſa facillima videbatur, quod & res ipſa ſtatim declarauit: vix enim de illa tractari cœperat, cùm ſtatim effectus, quem plerique optabant, ſubſecutus eſt.

Etenim cùm paulò ante hac de re actum eſſet, die Veneris, qui erat decimusquartus Septembr. ſub veſperam, deprehenſum eſt à Cardinalibus, nõ tantum tot vota pro Vrbano eſſe, quod ad talem electionem ſunt neceſſaria, ſed multò plura, tamẽ eo die negotium concluſum non eſt, at in ſequentem diem vſque ad horam prandij dilatum. Quã rem multi mirabantur. Solet enim negotiũ illud ſubitò perfici, maximè cùm vota neceſſarium etiam numerum excedant, ne vnà cum tempore pereat occaſio, mutentur opiniones & animi, aut aliud quid interueniat. Sabbatho itaque hora iam dicta cum conſenſu omnium declaratus eſt Pontifex. Dum pontificali habitu indueretur, & anuculum byſſinum, quod ex lino ſubtiliſſimo factum eſt, dorſo imponeretur, inquit: Quis rem tam leuem, virum tantoperè grauare poſſe credidiſſet? ſignificans onus eſſe maximum, claues Petri cuſtodire. Dici voluit Vrbanus; aut quia ſingulariter afficiebatur erga præcedentes illius nominis Pontifices; aut vt iſto nomine ſignificaret, ſe Romę natum. *Ratio nominis Vrbani.* Vrbs enim apud Latinos per Antonomaſiam Romam deſignat, propter excellentiam & prærogatiuam, quam habet adhuc, habuitque olim Roma ſuper omnes ciuitates: aut denique, vt quibuſdam placet, nomine hoc delectatus eſt, vt oſtenderet, quòd benignè, vrbanè, & ciuilibus moribus omnes tractare, & populum ſibi ſubiectum regere decreuerat.

Eius liberalitas. Cùm eius electio diuulgata eſſet, magna vbique fuit populi lætitia: omnes enim maximè illum diligebant, optimamque rerum adminiſtrationem ſub illo ſperabant. Eodem die, quo pontifex creatus eſt, donauit Cardinali Sans Senonenſi duo ducatorum millia, & mille Cardinali Alano, tanquam pauperioribus. Poſt biduum cùm Cardinalis Albanus illum rogaret, vt tempus ſolutionis trium millium & trecentorum ducatorum, quæ à Sixto aaceperat mutuò paululum prolongaret, reſponſum tulit; Sibi ea à nouo pontifice donari. Donauit & locis quibuſdam pijs non contemnendas pecuniæ ſummas, quas eis cùm Cardinalis eſſet, ad calendaria numerauerat. Statuit cognatis ſuis, ne ad maiores titulos adſpirarent, quàm habuerant antea. Prohibuit miniſtris ſuis, etiam ijs, quos maximè diligebat, ne ſericas veſtes ſumerent, quod facere ſolebat, qui Pontifici ſeruiebant in pontificatus initio. *Aff. ctũ in cognatos moderatio.* Mandauit omnium pauperum per omnes parœcias nomina ſcribi, ſingulis iuſtas

eleemosynas decreturus. Annonæ rerumq; necessariarum abundantiæ continuandæ, ostendit se cupidissimum; dicés, se nullis hac in re expensas parsurum. Christum enim Dominum nostrum præcepisse Vicario suo gregem suum vt pasceret. Consanguineis suis significauit, se eos ita tractare decreuisse, vt successoribus suis exemplum relinqueret, quantum affectibus esset indulgendum, & quo animo in cósanguineos esse debeant, quid illis tribuendum esset. Quattuor Cardinales constituit, qui officium Datariæ reformarent, Palleottum scilicet. Sanctorum quattuor Coronatorum, Ancillottum & Aldobrandinum. Præcepit omnes fabricas à Sixto inchoatas perfici, & in singulis insignia Sixti Pontificis erigi.

Morbus Vrbani.

Secundo Pontificatus sui die cœpit ægrotare, quare proposuit sub vesperem in Montem Quirinalem, vt in locum salubriorem, aulam transferre. Multi itaque Cardinales, Prælati & Domini iri Palatio conuenerunt, vt Pontificem comitarentur. Sed cùm admonitus esset, præter morem eum facturum, si in publicum prodiret, priusquam esset, coronatus: non enim hoc vsitatum esse, nisi alibi quàm in Vaticano creatus esset; vt Nicolaus Quintus, qui cùm in Dormitorio Fratrum de Minerua esset electus, statim cum magnifico apparatu ad S. Petrum se recepit, vbi & coronatus fuit. Vrbanus ita admonitus paruit, nec ad locú propositum accessit. Morbus verò postridie cœpit ingrauescere, febrisque sese magis magisque detexit, & in singulas horas aucta est, adeò, vt die Iouis, qui erat vicesimus septimus Septembris, decimustertius verò dies sui Pontificatus, ante meridiem, ætatis sui anno LXX. vitam cum morte commutauerit, & in Ecclesia S. Petri paulò pòst sepultus fuerit. Accurrit ingens hominum multitudo, vt corpus illius videret: inter quos multi, qui ab illo nec acceperant, nec exspectarant illum beneficium vberrimè visi sunt lacrymari. Morbus & mors Vrbani singulares sunt; tum quia primis illius Pontificatus diebus acciderunt; tum etiam, quia alia quędam rara simul coinciderunt. Primò admirandum vehementer est; quòd cum omnibus Principibus innatum sit, consanguineos & amicos suos ad dignitates promouere, Vrbanus tamen nullum ex ijs Cardinalem creauit: sed nec vlli prælaturam aliquam, licet multæ vacarent, contulit. Neque dici potest id factum esse, quia nondum erat coronatus, & quòd ante coronationem potestatem conferendi non habet. Dubitari namque non potest, quin Pontifex etiam ante coronationem verus sit Pontifex, omniaque poterit administrare, & facere. Distinctione namque 23. *C. In nomini Domini*, decretum legitur: *Vt is, qui electus est in Apostolatum, si iuxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut verus Papa obtinet authoritatem regendi Romanam Ecclesiam, & disponendi omnes facultates illius; quod Beatum Gregorium ante suam Coronationem fecisse legimus, &c.* Præterea, & Clemens V. excommunicauit eos, qui ausi sunt dicere; Pontificem priusquam coronatus est, non posse facere, quod verus potest Pontifex post coronationem; vt habetur in vltima Extrauagante communi, vbi sic legimus; *Quia nonnulli (prout accepimus) contra doctrinam Apostoli suæ prudentiæ, quin potius imprudentiæ innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit satagentes, asserere non verentur, quod Summus Pontifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de prouisionibus, reseruationibus, dispensationibus, & alijs gratijs faciendis, nec se in litteris Episcopum simpliciter, sed electum Episcopum scribere, nec etiam vti Bulla, in qua nomen exprimatur ipsius,*

Mors Vrbani.

Vrbanus nullum consanguineis suis promouit

Pontifex etiam ante coronationem omnium habet administrationem.

Nos talium temeritates compescere cupiétes, Singulos, qui occasione huiusmodi aliquas litteras nostras super negotijs quibuscunq; confectas, quæ à nobis ante coronationis nostræ insignia emanarunt, ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum ad Pesecum Burdegalen. Diœces. Anno II.

Etsi Imperator (vt Docti volunt) priusquam à Pontifice coronatus est, omnia possit administrare, quæ veri sunt Imperatoris, non tamen absolutè Imperator, sed electus Imperator dicitur, quamdiu à Pontifice non est coronatus. Papa verò absolutè Papa dicitur, non electus Papa, etiam non coronatus, quod ex Clementis V. Extrauagante, à nobis iam recitato, manifestissimè demonstratur. Huius rei differentia, meo quidem iudicio, in eo cósistit, quia Pontifex nullum præter Deum agnoscit superioré;

Imperator ante coronationem dicatur absolute Imperator, sed electus Imperator.

Im-

Imperator verò post Deum etiam Pontificem agnoscit.

Vt itaque ad Vrbanum reuertamur; diximus illum nullam aut dignitatem, aut Prælaturam cuiquam contulisse, non quia potestatem non habuit; sed quia nō habuit voluntatem, putans id non expedire. Cùm enim se malè dispositum sentiret, existimauit aliud esse cogitandum: quare frequens in ore illius fuit dictum illud; *Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis*; significans aliò mentem esse intendendam, hoc est, de salute animæ consilia esse ineunda.

Aliud, idque admiratione dignissimum, quod in morbum Vrbani incidit, summum fuit salutis incolumitatisq; eius per vrbem desiderium. Quare solénis instituta est supplicatio, cui præter Clerum monachorum ordines, & cōfraternitates, etiam Populus, Conseruatores & Senatores alij, cum toto Magistratu Romano interfuerunt. Itum est ab Ecclesia, quæ dicitur Aracæli, in Capitolio, vsq; ad Ecclesiā D. Petri; qua in processione oēs incredibili cum deuotione summæ supplicârunt Maiestati pro salute sanitateque Pontificis.

Qui cùm pium hoc Romanorum opus in se intellexisset, præter alia multa verba, quibus ostendit bonum hunc populi affectum sibi maximoperè fuisse gratum, etiam addidit; oratiōes istas faciliorem & beatiorem sibi ex hac vita præparaturas exitum; & certè obijt sanctissimè. Mortem enim cum summa animi patientia de manu Domini suscepit, à quò & vitam & mortem eadem cum animi hilaritate accipiendam asserebat, magna cordis humilitate incitatus, dixit, Deum qui omnia admirabili gubernat sapientia, videre, se summo hoc Pontificatus gradu non esse dignum, cunque tanquā vnus eorū, qui vinculis huius vitæ sunt implicati, facile posset in peccata prolabi, Deum velle ista vincula soluere, & animam à se repetere. Deinde, cum summa deuotione (vt Christianos omnes decet) omnia sanctæ Ecclesiæ Sacramenta suscepit, & vsque ad horam illam, in qua solutis iam penè omnibus humanæ vitæ vinculis, anima quasi in extremis hæreret labijs, sanctum Missæ sacrificium audiuit, atque in eleuatione corporis Domini nostri IESV Christi sese in lecto erigebat, ab assistentibus nonnihil adiutus; supplices ad cælos tendens manus, & caput sibijpse dempto pileo cooperiēs. Sub finem Missæ ipse quoque ad finem mortalis huius vitæ properabat, interim ad vltimum vsque spiritum, quamuis grauissimis doloribus, tormentisq; affligebatur (vt enim ipse testabatur, societas & vinculum animæ atq; corporis sine summo & incredibili dolore & molestia nō disrumpitur) sanctas admonitiones cum attentione audiebat, & pijs ipse orationibus vacabat, sæpissimè repetens diuina illa verba; *In manus tuas commendo spiritum meum*, & (vt mihi postea relatum est ab his, qui piæ illius dormitioni interfuerunt) in his verbis spiritum suū creatori suo reddidit.

Testamentū Vrbani.

Pridie quàm moreretur, dubitās an testamentū, quod ante pontificatum condiderat, per electionem subsecutam in irritum cadere potuisset, iussit ad se vocari Arrigoneū, clarissimum Iurisconsultum, & secundum illius consilium illud denuò confirmauit, hoc modo dubium omne auferens, quod post mortem moueri potuisset. Eius hæres fuit Societas Annunciationis, aut *Della Nunciata*, cuius ille aliquandiu protector fuerat. Existimant nonnulli hæreditatē hanc fuisse triginta circiter millium coronatorum. Cognatis suis nonnullis, vt Dominis Melinis & Verallis legata quædam ex testamēto dari voluit: & Dominæ Tarquiniæ Iacobacciæ, matri Domini Paluccij duo aurea pocula in Lusitania facta singularis artificij & venustatis, annulumq; cum adamante, qui mille valebat coronatos, reliquit. Amabat Vrbanus hanc Dominam tenerrimè, tum quia sanguinea erat; tum etiā, quia singulari virtute & multis naturæ dotib. erat ornata; & in ætate tenera simul in familia Iacobacciorum erant educati, haud aliter, quàm si eodem patre, eademq; matre procreati fuissét; quæ beneuolentia vsque ad mortem inter illos fuit conseruata. Eius enim ingenij atq; naturæ fuit Vrbanus, vt quo cū semel amicitiam contraxerat, eum semper coleret, & quoad vixit, diligeret. Id in multis animaduersum est, maximè autē in Domino Lucio Sasso, hunc, cùm Bononiæ studeret, & ijsdem in ædib. cum illo habitaret, ex corde sincerissimo amare cœpit, quē erga illum amorē quamdiu vixit, non deposuit. Hanc ob caussam cùm ad pontificatū assumptus esset, confestim eum Datarium constituit: qua in dignitate Gregorius XIV. optimus Pontifex,

Vrbanus, perpetuus amicitiæ cultor.

consideratâ huius prælati doctrina, & magnis in Ecclesiam meritis, cum retinuit, & confirmauit.

Sepulchrum Vrbani. Etsi Vrbanus cùm adhuc Cardinalis erat, decreuerat post obitum in Ecclesia S. Augustini, in qua magnificum sacellum cum sepulchro sibijpse construxerat, sepeliri, nihilominus (vt iam antea diximus) in Ecclesia S. Petri conditus est, vbi secundum consuetudinem omnes Pontifices sepeliuntur, *Interregnum.* & anno integro sepulti seruantur; quo transacto, licet cum Pontificis, qui tunc sedet, consensu corpus alio transferri. Vacauit sedes post obitum Vrbani duobus mensibus, & diebus nouem.

GREGORIVS XIV.

Pontif. ccxxxviij Anno 1590. GREGORIVS Decimusquartus, antea Nicolaus dictus, fuit Mediolanensis: pater illius erat Franciscus Sfondratus, è familia antiqua, opulenta & honorata. Franciscus vir erat magni nominis, eruditione & rerum mundanarum experientia clarus, Senator Mediolanensis, summo *Patria & cognatio. Laus patris.* apud Carolum v. Imperatorē in pretio: qui eum Gubernatorē Senensem constituit. Deinde à Paulo III. cui volupe erat viros præstantiores ad maiores dignitates promouere, anno MDXLIV. decimonono die Decembris creatus est Cardinalis, cum iam vxor illius paulò ante humanis excessisset. Non multos post annos à Iulio III. fact⁹ est Episcopus Cremonensis. Magna erat de illo hominum opinio fore vt aliquando Pontifex eligeretur, tanquam is, qui iam prudentia, sapientiaque sua magnam animis hominum sui existimationem ingenerauerat: adeò vt in Conclaui Iulij omnibus penè Romanis persuasum fuerit, eum pontificem electum esse. Quamobrem (vt in tali rumore, licet incerto nonnunquam fieri consueuit) multi veredarij diuersas in oras ablegati sunt, qui electionem hanc nunciarent. Inter alios etiam Perusiam vnus aduenit, vbi tunc Gregorius hic Pontifex, cum Baronio fratre suo litteris operam dabat. Allata in Vrbem hac fama, magnus fuit ad ædes horū fratrum concursus, & in illo tumultu ædes spoliatæ sunt.

Quando & quo anno & quo mense natus. Mater huius Gregorij fuit Visontina. Natus est vndecimo die Februar. anno post millesimum, quingentesimum, trigesimo quinto, mense à conceptione septimo: quare cum partus erat debilis, & nondum ad iustam perfectionem venisset, cum magna industria tractari, & in vita conseruari debuit. adeò vt cum admodum tener & pusillus esset, reposuerint eum in cunis ad similitudinem scatola pyxidulæ factis, in lana verò & gossypio falsiarunt, hoc modo illum ab aëris iniuria defendentes, vt calor naturalis paulatim confortaretur, donec tandem ad maiorem perfectionem venit, quam consecutus fuisset in vtero materno, si non ante tempus prodijsset.

Partum septimi mensis imperfectum. Partum septimi mensis esse imperfectum, & suo tempore simili diligentia foueri, & ad perfectionem adduci consueuisse scribit Aristoteles, in libris de natura animalium: in quibus cùm dixisset omnibus animalibus certum pariendi tempus esse constitutum, solis hominibus varia tempora partus esse; fieri enim posse, vt mulier mense septimo, octauo & nono pariat, & (quod sæpe accidit) mense decimo; rarius vndecimo: subiungit, fœtum ante mensem septimum in lucem editum nequaquā posse viuere, qui septimo mense nascitur, viuere, sed multis partibus imperfectum & debilem esse: quare lanæ inuoluunt, ait & tenerioribus fascijs illigant. Scribunt nonnulli, quod quomodo partus isti septem mensiū non habent organorū & instrumentorum eorum, qui intellectui in suis operibus subseruiunt, integram perfectionem;

ita etiam operationes eorum intellectuales integræ perfectionis non sint maximè verò operationes intellectûs practici : quæ cùm magis respiciant particulares & materiales res, magis etiam organis egent corporeis, quare huiusmodi partus in actionibus mundi, arduisque negotijs rarò solet excellere.

Gregorius itaque paulatim nutritus, & secundum nobilitatem suam educatus, Perusiam primo, deinde Patauium mittitur, vbi Iuris prudentiæ legibusque studuit, in quibus & Doctoratûs titulo insignitus est. Mox à Pio IV. creatur Episcopus Cremonẽsis, anno post natum Christum M D.LX. Sequenti anno ad concilium profectus, feria III. hebdomadæ Maioris primus omniũ Episcoporum Tridentum ingressus est, & triennio illo, quo in Concilio mansit, patribus vehementer placuit : tum quia comis erat & amabilis in conuersatione, tum etiam, quia præter legum facultatem, etiam multarum scientiarum valebat cognitione. Fuit ex eorum Patrum numero, qui defendebant residentiam esse iuris diuini. Viuente Pio IV. magna de cardinalatu illius spes erat, quam tandem dignitatem anno M. D. LXIII. duodecimo Decembris à Gregorio XIII. in illa nouendecim Cardinaliũ electione, seu promotione consecutus est. Ex ea promotione vsq; huc tres Pontifices prodierunt, quorum vnus alterum immediatè subsecutus est. Venit paulò pòst Romam, vt Sacellum suum occuparet. Cremonæ namq; cùm Cardinalis crearetur, habitabat. Cum Romam venisset, singulari sua humanitate & nobili sua cõuersatione totius aulæ oculos & animos in se conuertit. Commoratus est in Vrbe non diu, sed ad Episcopatum suũ reuersus est, & quamuis nonnunquam Romam inuiseret, confestim tamen ad suos redijt: cumq; e Romæ esset, quia valetudinarius erat, rarò ad Consistorium, aliosque actus publicos accessit.

Tandem verò mortuo Vrbano VII. quinto Decembris, die Martis, in Vigilia S. Nicolai, cuius ille nomẽ sortitus erat manè Summus Pontifex electus est, atque ob memoriam Gregorij XIII. & vt significationem daret, se benignitatem optimi illius Pontificis imitari velle, Gregorius decimusquartus voluit appellari. Conclaue hoc in quo Gregorius ad tantam dignitatem promotus est propter multitudinem eorum, qui isto honore dignissimi censebantur (erant enim numero sexdecim qui pontificatus titulum merebantur) propter numerum etiam Capitum, seu primariorum totius congregationis, qui sex erant; propter diuturnitatem temporis, quo Conclaue hoc durauit, duobus enim ferè mensibus productum & continuatum est; etsi enim priusquam Conclaue clauderetur, vniuersalis penè omnium erat opinio, biduo terminandum fore, eò quòd credebantur Patres in electione Cardinalis S. Seuerinæ consentire, vt qui vir erat raræ eruditionis, qui in aula multis annis versatus, multa dederat sinceritatis & prudentiæ suæ argumenta, seseque dignitatis Sedis Apostolicæ protectorem semper ostenderat, & libertatis Ecclesiasticę propugnatorem, tamen multi, eò quòd hominem austerum, & in propositis suis pertinacem existimabant, induci non potuerunt, vt crederent eius electionem tam fore certam & facilem. Propter has dico caussas, Conclaue hoc singulare fuit & celebre: vti & propter subitam & inexspectatam mortem Vrbani, qua factum, vt nullus cardinalium de nouo Pontifice creando vel semel deliberauerat, ne dicam cogitauerat; denique propter maximum Cardinalium numerum, qui in Cõclaui erant: erant enim in eo quinquagintaquattuor, quorum quinquagintaduo ingressi erant octauo Octobris, die huic electioni constituto; quibus postea duo alij Austriacus & Caietanus accesserunt. Horum Cardinalium quidam creati erant à Pio V. nonnulli à Gregorio decimotertio, alij à Sixto V. & vnus à Iulio tertio, Cardinalis scilicet Simoncellius. Fuit & Conclaue hoc famosius, quàm vllum fuerat aliud à multis decennijs vsque huc, tùm ob caussas iá dictas, tum etiam propter varia accidentia, quæ occurrerunt, variasque difficultates, quæ in ijs, qui electione digni censebantur, apparuerunt. Cõclaue hoc octauo die Octobris clausum est, hora circiter quinta noctis. Claudi illud de nocte communis est consuetudo. Eam licet manè celebrato Sacro de Spiritu sancto, Cardinales bini & bini tanquam in publica processione ingrediantur, tamen toto illo die Conclaue patet, & vnicuique licet ingredi. Prælati, & alicuius gradus dignitatisque viri, qui volunt, Cardinales in suis cellulis visitant. Sub noctem exire iubentur

tur omnes, qui huic officio non sunt destinati, & conclaue obseratur. Manè primo diluculo quod noctem illam sequebatur, Cardinales per varios prælatos, (vt illi loquuntur) papabiles experiri cœperunt, si qui ex illis Pontifex eligi posset. Sed feria sexta sequenti, quæ dies erat Octobris duodecima, cœpit ventilari caussa Marci Antonij, Cardinalis Columnæ, principis moribus nobilissimi, magni meriti, & singularis prudentiæ: negotiumque illius eò productum est, vt in Conclaui, & per vrbem ipsam eius electio nullā habitura difficultatem putaretur. Sed cum Adoratio vsque in sequentem diem protraheretur, compertum est aliquot vota desiderari eorum, qui prius ab illo steterant. Obseruatum est sæpè in Conclaui vsu venire, vt cum debitus votorum numerus est, vel duo aut tria istum numerum superant, & continuò non procedatur ad exsecutionem, numerum postea inueniri minorem quàm requiritur: tēpus enim semper aliqua consumit. Sed si reperiatur numerus multo maior, quàm necessarius est; tum, etiamsi pronunciatio differatur; nihilominus negotium suum speratum sortitur effectum: tempus enim tot vota non consumit, quin numerus semper sufficiens remaneat electioni, seu creationi; id quod videre licuit in Vrbano VII. cui procrastinatio ista nihil obfuit in Adoratione, erat enim votorum numerus multo maior quàm requirebatur. Verum quidem est, in electione Pontificis (vt aliàs diximus) manifestissimè videri operationem Spiritûs sancti: ita vt cùm de persona agitur, quam ille pontificatui destinauit, & iam tempus adest, in quo diuina prouidentia eundem ad hanc dignitatem vult extollere, caussæ difficiles fiant faciles, & tempore vota non consumi, sed augeri. Interim tamen præter hoc diligentia & bonus zelus semper Deo placuit vt accedant.

Candidati in hoc Cōclaui Marcus Antonius Columnæ.

Postridie agitata est à Cardinalibus Sfortio & Montalio caussa Mondouij, Cardinalis certè incredibilis doctrinæ, integræ vitæ, morum suauitate, & rara prudentia celebris, in Romana curia exercitatissimi: sed quia vota quædam numero exiguo desiderabantur, negotium hoc in irritum cecidit. Non deerant, qui cum summo ardore Cardinalem Aldobrandinum, Prælatum doctissimum, & in rebus mūdanis exercitatissimum, quique in legatione Polonica magnum suæ prudentiæ specimen dederat, nominarunt: Eratque multorum opinio, quòd si negotium paulò celerius processisset, & alij qui huic fauere putabantur, negotio nō defuissent, eum Pontificem renūciatum iri. Quamuis Cardinalis ille, qui Aldobrandinum proponebat, tam senilis sit prudentiæ, vt mihi persuaderi non possit, eum celeritate vsum non esse, aut aliqua iu re negligentem fuisse: quo minus negotium hoc ad lætum finem peruenerit. Vt vt est, frustra in Aldobrandini caussa laboratum fuit.

Mondouius.

Aldobrandinus.

Tanta erat laus, tantaque merita Marci Antonij Cardinalis Columnæ sij, tanta etiam solicitudo & dexteritas, qua Cardinalis Ascanius Columna in obsequio illius vtebatur, vt secundò de illius persona cogitatū sit: sed priores istæ difficultates iterum occurrerunt, operæque & cogitationes istę denuò perierunt.

De Co[lum]na ite[rum] delibe[ra]tur.

Cardinalis Albanus, nisi senio confectus fuisset (erat enim iam annorum octogintaquattuor) ob quam senectutem (quæ, vt Aristotelis ait, ipsa morbus est, debilis iam & inidoneus erat) is fuit, qui dignitatem hanc merebatur, & cui ob cæteras animi dotes Petri claues tutò credi potuissent.

Cardi[nalis] Alba[nus].

Sanctæ Seuerinæ Cardinalis mentio hactenus nulla fuerat: cuius caussam Hispani & Florentini, qui illi fauebāt, eò quòd aliorum difficiles animaduertissent, faciliorem fere iudicabant: sed postquam res in deliberationem venit, difficultatibus suis non caruit. Qui tamen illi fauebant, nec spem nec animum remiserunt, sed negotium constanter vsque ad noui Pontificis creationem promouerunt.

Cardi[na]lis Sa[nctæ] Seue[rinæ].

Postea de Cardinale Rouerio deliberari cœptum est, qui propter doctrinæ excellentiam, propter bonitatem & integritatem vitæ, propter gerendarum rerum experientiā, morumque facilitatem, maiestate Pontificia dignus censebatur: sed hi, qui in omnibus prioribus difficultatem mouere cōsueuerant, etiam in hoc tam nobili & idoneo prælato aliquid obstaculi inuenerunt.

Cardi[na]lis Ro[ue]rius.

Vt itaque omnis discordia tolleretur, & omnia ad pristinam quietem reducerentur, septem propositi sunt, quasi ex tertia classe sumpti neutri parti suspecti, à neutra parte desiderati, erant autem illi Cardinales sancti.

Alij[j]

sancti Gregorij, Senonensis, Rusticuccius, Aragona, Cananus, Lancilottus & Alanus: sed paucis pòst horis compertum est horum promotiones non minores habere difficultates, quàm cuiuscunque aliorum præcedentium. Ad primas itaque cogitationes, primaque consilia reuersi sunt, postquam secunda viderentur impossibilia. Hispani initio, & quidem cum magna dexteritate & vehementia vrgebant electionem Paleotti, Cardinalis egregijs præditi virtutibus, strenui & magni meriti: in quo omnes erant qualitates, quæ in ijs requiri solent, qui Petri pallio vestiendi sunt. Sed caussa illius videbatur ardua, eò quòd Cardinales quosdam habebat minus sibi propitios, nihilominus parum aberrat, quin die quodam electus fuisset: immò tam certi quidam huius electionis in Conclaui esse videbantur, vt nonnulli Conclauistæ aurum, argentumque, & alia bona magni pretij suorum Dominorum in tutum reposuerint. Sed & per Vrbem tam constans erat fama, Paleottum Pontificem creatum, vt multis locis eius insignia cum clauibus & Regno Pontificio erigerentur. In omnem quoque plagam veredarij mittebantur, qui nouam hanc electionem nunciarent. Erat maximus populi concursus ad S. Petrum, vt nouum Pontificem viderent. Quid multis? In Ecclesia S. Petri, in quam nouus Pontifex mox à creatione descendit, omnia iam erant præparata, quæ ad huius actus solemnitatem requirebantur. Canonici & reliquus clerus stabant in ordine, exspectantes vt nouũ Pontificem honorificè exciperent. Cùm itaque mane Sacrum esset peractum, Cardinales cœperunt Scrutinium facere, & Paleottus habuit in Scrutinio vota septemdecim, deinde peruentum est ad Accessus, quibus hactenus nondum vsi erant. Primus qui accessit, fuit Gesualdus, quem mox alij & alij subsecuti sunt, ita vt Accedentium numerus ad quattuordecim peruenerit. Intercesset quædam morula, nec iam plures accessuros plerique arbitrabantur: sed mox decimumquintum Accessum dedit Simoncellius. Erant itaque vota trigintaduo. Ferunt nonnulli, quòd si adhuc vnum additum esset, in tuto fuisset eius electio, alios enim duos aiunt fuisse, qui trigesimumquartum & quintum dedissent, quibus si propius accessisset, iam numerus, qui ad electionem Pontificis requiritur, plenus fuisset. Exspectabatur aliquamdiu nouus Accessus, sed cùm nullus fieret, surrexerunt quidem Cardinales, & ianuam Sacelli, in quo Scrutinium fiebat, aperiri mandârunt. Hoc modo actus ille terminatus est. Non obstantibus his, sub vesperem Paleotti caussa ventilabatur, si fortè in sequẽtis diei Scrutinio duo ista vota quæ deerant, accederent.

[margin: ...otti.]

Sed & sæpè cogitatum iam erat de Cardinale Sanctorum Quattuor Coronatorum, viro profectò singulari, diuini humaniqúe iuris scientia excellentissimo, rerum quoque Theologicarum, aliarumque facultatum, & Romanæ Curiæ (in qua quinquaginta circiter annos versatus erat, omnibusque penè congregationibus interfuerat) praxeos peritissimo: de quo communis ferè omnium erat opinio, tantam in eo esse rerum ad Statum Romanum pertinentium cognitionem, quanta in nullo erat alio. Erat præterea admirabilis intellectûs, vitæ, morumque sanctimonia clarus, ita vt omnium animi tam plebis, quàm Cardinalium in illum propenderent: nec alijs audiebatur, qui negaret hanc optimam fore electionem. Sed & plerique in Conclaui existimabant, eum sine controuersia Pontificem electum iri: atque eò magis, quòd plurimi ex his, de quibus hactenus deliberatum erat, exclusi videbantur. At Deus, qui iusto suo iudicio, & arcano quodam consilio, hanc dignitatem illi alio tempore decreuerat, fecit, vt iam non ille, sed Cardinalis Cremonensis, vir doctus, placidis moribus, & sancta vita Pontifex crearetur.

[margin: Cardinalis Sanctorũ Quatuor Coronatorum.]

Cardinalis itaque Montaltus, quem multi sequebantur (habebat enim vigintisex circiter vota eorum, quos auunculus promouerat) huius Cremonensis caussam præ cæteris maximè vrgebat, & die Martis sub vesperem, qui quartus erat Decembris, accessit cubiculum Cardinalis Cremonensis, eumque genibus flexis Deum inuocantem inuenit, & dixit: Cras Pontifex eligendus es. Præparans deinde Montaltus omnia, quæ ad tantam electionem erant necessaria, manè summo exiit, vt eum conueniret, iubensque vt surgeret, celeriterque vestiretur, assumpsit Sfortium, virum summæ dexteritatis, & in actionibus suis strenuum, cum alijs septem Cardinalibus, qui

[margin: Cardinalis Cremonẽsis fit Pontifex.]

in

in Sacello conuenerant. Vbi cum factum esset Scrutinium, votis iam apertis Cremonēsis ab omnibus fuit renunciatus Pōtifex: ipse autem votum suum dedit Decano. Postea facta est Adoratio, cū alijs consuetis cæremonijs.

Liberalitas illius. Cùm electus esset confestim ad liberalissimas largitiones animum conuertit. Donauit maiori Cardinalium parti magnam pecuniæ vim, singulis mille coronatis, dicens, se id facere, vt quodammodo resarciret expensas in Conclaui factas. Sed & locis pijs multa largitus est. Familiam suam nobiliū more, sumptuoseque vestiuit. Restituit Romanis quædam officia, quæ Sixtus illis ademerat. *Morbus eius renouatur & crescit.* Postridie quàm ad Pontificatum assumptus esset, cœpit nonnihil ægrotare, aut (vt melius dicam) antiquus & consuetus illi morbus continuabatur; quare neque Cardinales, neque Legatos Principum ad Audientiam admisit. *Coronatur.* Sabbatho deinde sequenti, hoc est, octauo die Decembris, festo B. Mariæ Conceptionis sacro, coronatus est: quo in actu sæpè videre visus est, erat enim hoc illi familiare, perpetuisque gestibus ijs applaudebat, qui alta voce illum orabant, vt rerum necessarium abundantiam in Vrbe conseruaret. Post coronationem cùm ad locum suum reuersus esset, ante imaginem Crucifixi orationem effudit: qua absoluta, ad circunstantes cōuersus dixit; Gratias agimus Deo, qui in tantis honoribus & reuerentijs nostræ personæ hodie exhibitis, nos à superbia, inanique mundi huius gloria conseruauit. Sequenti die, qui erat Dominicus, Sacellum erat, propter Aduentum Domini, quod celebrauit in sancto Petro; ipse autem præsens non aderat, præcedentis diei laboribus fatigatus: solent enim cæremoniæ, quę in coronatione vsurpantur ad quattuor aut quinque horas non raro durare. Die decimotertio, B. Luciæ festo tempore pomeridiano ad S. Ioannem Lateranum se recepit, vt possessionem acciperet. Erant plateæ omnes splendidè exornatæ; ipse autem ridenti lætoque vultu omnes intuebatur, omnibusque satisfaciebat: sed mirabantur multi, cùm hactenus vsitatum non fuisset, talem vsum in graui Pontificis vultu conspici. Mandauit illo die augeri panem, & vt per totam Vrbem esset copia.

Romani in Capitolio magnificum illi arcum triumphalem erexerant, qui, quia Pontifex citius quàm putabatur ad possessionem festinabat, nondum omnibus suis partibus erat absolutus. Varijs in arcus illius partibus varia, eaque ingeniosè excogitata legebantur, spectabāturque emblemata. Ab illa parte, qua prospectus est in aream *Degli Altieri*, scriptum erat:

Gregorio XIIII. ob egregia & felicia Pontificatûs auspicia, pristina munera & beneficia Capitolio restituta, ciuitatem egestate atque annona laborantem opportuna liberalitate subleuatam, insignibus eius virtutibus S.P.Q.R.

Qua Capitolium respiciebat, hæc inscriptio legebatur:

Optimo Principi Gregorio XIV. Pontifici Maximo, ab ineunte ætate per gradus veræ sapientiæ, pietatis, beneficentiæ, certarumq; virtutum ad Apostolici fastigij gloriam & Maiestatem euecto: ob fausta sacri Augustiq; Principatûs initia, & non dubiam spem rerum maximarum Reipublicæ Christianæ oblatam, S. P. Q. R. Fornicem triumphalem pro tempore excitauit.

Alijs in locis & partibus huius arcus alia legebantur dicta ex sacris Scripturis desumpta; quæ insinuabant bonam administrationem Reipub. quam desiderabant, & à Gregorio exspectabant. Decimonono eiusdem mensis primum habuit Consistorium, quod dici solet Consistorium pacis: in quo pro more Pontificum gratias egit Cardinalibus, idque diserta concinnaque oratione, pro dignitate sibi ab illis collata. *Nepot[em] suū cr[eat] Cardin[alem].* Cardinalemque creauit suum ex fratre Nepotem. Non erat ille tunc Romæ, sed paucis pòst diebus aduenit: neque Pontifex quicquam serij agere voluit, priusquam illi præsens adesset.

Octauo die Ianuarij, anno MDXCI. Pontifex instituit Iubilæum, idq; publicari iussit: in quo voluit omnes Christianos pro se apud Deum intercedere, vt sapientiam & fortitudinē consequeretur, quarū beneficio Pontificatū feliciter, laudabiliterq; posset administrare. Sequente die iuit ad S. Mariam Maiorem, vbi ipse Iubilæum celebrauit. Sexto Martij, qui dies erat Mercurij, quattuor creauit Cardinales, Parauicinum Nuncium apud Heluetios, Aquauiuam Magistrum Palatij, Plattum Auditorem Rotæ, & Odoardum Farnesium, Ducis Parmensis filium.

Non

Gregorius Nepotem suum Comitem in Galliam militis in Gallia.

Non multo pòst tempore constituit Generalem S. Ecclesiæ Comitem Sfondratum, Nepotem suum, eumque cum exercitu in Galliam misit, ad quod bellum Gregorius dicitur quinquies centena aureorum millia contribuisse, præter alia quadraginta millia, è proprio suo peculio desumpta. Sed antequā nepotem suū in Franciam mitteret, dedit illi vxorē, filiam Principis Massæ, quo de matrimonio agi cœperat, priusquam ad Pontificatus fastigium erat assumptus: nunc autem continuatum & conclusum est. Creauit etiam illum Ducem Montis Marciani, qui status, eò quòd magnus Dux Florentinus Alphonsum Piccolominæum, sibi & Ecclesiæ rebellem, captum supplicio sceleribus suis digno è medio abstulerat, per confiscationem vacabat: ideoque Pontifex dicebatur posse illum conferre, cuicunq; vellet. Alphōsus hic iam à tempore Gregorij XIII. ditiones Ecclesiasticas miseris modis afflixerat: habebat enim sub suo imperio magnum Banditorum, seu Exsulum numerum: qui omnia deuastabant, omnia depopulabantur. Cùm autem Principes nonnulli pro Alphonso hoc intercederent, Papa pro sua clementia culpam illi omnem condonauit. Tandem anno Sixti V. vltimo Alphonsus iterum nouas inimicitias cum magno Duce Florentiæ suscepit iterumque in exilium eiectus est. Qui contracta rursus Banditorum nō exigua manu plurima damna vicinis locis hominibusque intulit. Cùm autem Sede vacante Dux cū missis aliquot copijs persequeretur, fugit in agrum Romanum, omnia diripiens, flamma, ferroque deuastans, mittens ad rusticorum Dominos magnam auri argentiq; vim postulabat: si negarent, omnia in cineres & fauillas redigebat. His modis vni ducentos, alteri quadringentos, nonnullis octingētos, mille & plures coronatos extorsit. Quidam enim metu nimio dederunt quidquid exigebat, alij partem, alij nihil, & horum nonnulli plus cęteris dederunt; damnū enim, quod bonis illorum inferebat, multò maius erat, quàm summa quæ ab ipsis exigebatur. Creatus itaque, Pontifex Gregorius eum cum auxilio Ducis Florentini dominijs Ecclesiæ expulit, & tandem mense Ianuario, anno MDXCI. à militibus Ducis Florentini captus, & ad suppliciū deditus est. Erat Alphonsus hic iuuenis robustus, ferus, sitis & famis, æstus & frigoris, omniumque ærumnarum patientissimus. Mirificè suis à complicibus diligebatur, omnium viarum, ambagum, compendiorumque per omnes ditiones Ecclesiæ, aliorumque Principum tam erat gnarus, vt difficillimum fuerit, eum circumuenire, circumuentumque capere: quare nonnunquam circumseptus, præter omnium opinionem hostium manibus elapsus est; illi autem alios intercipere & comprehendere, res minimi erat negotij. Fortissimus erat in pugna, vt plerumque Banditi omnes: ipsi enim pro seipsis pugnant; aduersarij verò eorum ferè semper pro alijs. Dici autem non potest, quantæ sint vires homini pro se, suisque fortunis decertanti: quantos neruos sua suorumque salus addat; timidiores autem ij sunt, qui pro alijs dimicant. Prætereà, Banditi metuunt deteriorem fortunam, quàm in prælio cadere: ideoque cum summo ardore pugnant, mortem ipsam & grauissima vulnera metu illius peioris, quod captos manet, facilè negligentes. Aduersarij verò cùm nihil peius spectent, quàm præliando cum illis, aut vulnerari, aut occidi, sæpissimè vtriusque vel alterius mali metu ignauiores facti fugiūt. Sed ad Gregorium reuertamur.

Alphōsus Piccolominæus supplicio afficitur, eius fera.

Cur Banditi fortes in pugna.

Cardinales Monachos rubro galero donat.

Nono die Maij, quo augustum Sanctissimæ Trinitatis festum celebratur, Gregorius in Sacello, quod in Ecclesia sanctorum Apostolorum faciebat, Cardinales Religiosos rubro galero donauit; in primis Cardinalem Alexandrinum Dominicanum, Sarnanum Ordinis sancti Francisci conuentualem, Ascolum similiter Dominicanum, & Montelberum professione Augustinianum. Vsus ille rubri geleri Cardinalibus monachis ad quorundam petitiones concessus est à Pio V. Gregorio XIII. & Sixto V. quamuis quibusdam Cardinalibus magis placeret, eos gestare galeros, colore in suo cuiusque ordine vsitato. Decimo Augusti eiusdem anni Pontifex Ducem Ferrariensem in S. Marco honorificentissimè excepit, qui eo die Romā venerat, & quanto tempore in Vrbe mansit (mansit autem quadraginta circiter diebus) Pontifex illi, eiusque familiæ, omnia quæ ad tanti Principis mensam requirebantur, liberalissimè laudatissimeque procurauit. Ipso die Assumptionis B. Mariæ Virginis Dux præsens in Sacello, quod fiebat in Aracæli, adfuit, atque ipsis Cardinalium subsellijs ante Cardinalem Pepoli, qui Diaconorum erat vltimus, sedere iussus est. Venerat autem Dux Romam, pro impetranda inuestitura Ferrariensi: cui cùm Bulla Pij V. De non alienan-

Dux Ferrariensis Romam venit.

nandis bonis Eccl siæ, videretur refragari, Pontifex congregationem indixit tredecim Cardinalium: inter quos tres erãt Episcopi, septem Prælati, & tres Diaconi, quibus negotium hoc cognoscendum mandauit. Cardinales isti Aduocatos Ducis in plenam congregationem ad se vocarunt, eorumque rationes audierunt: qui dixerunt: Bullam Pij v. intelligendam esse de bonis, quæ iam ad Ecclesiam erant deuoluta, non autem de ijs, quæ adhuc deuoluerentur, inter quæ Ferraria erat numerãda. Cardinales verò post maturam rei deliberationem, determinarunt: Bullam per omnia Duci esse cõtrariam, & quod videretur ea intelligenda, non tantum de deuolutis, sed etiã de deuoluẽdis. Idem in Rota quoq;, cùm sententia illuc esset missa, Auditorumq; censura requirebatur, iudicatum est. Pontifex quidem hac Ducis caussa, particularia quædam in Cõsistorio recensuit: sed negotium planè decisum non est. Paulò pòst Pontifex in grauem morbum incidit, & post tres circiter dies Dux istinc Caprarolam decessit: vbi cùm aliquamdiu commoratus esset, Ferrariam reuersus est. Cœpit Pontifex ægrotare vigesimosecundo Septembr. erat autem morbus eius febris continua cum fluxu, qui nascebatur ex cõtinuis & vehementibus pressuris, ad quas difficultate expellendi vrinã incitabatur, ob calculi malum, quo miserè torquebatur. Crescebat malum illud quotidiè, adeò vt trigesimo die Septembris iamiam mori putaretur. Vocatus est Cardinalis Caietanus, vt annulum piscatoriũ pro more frangeret. Quo in palatio stante, & nuncium mortis Gregorij exspectante ex improuiso nunciatum est, Pontificem meliusculè habere. Posteà verò de die in diem, immò de hora in horam morb. ingrauatus est, adeò, vt singulis penè momentis exspiraturus crederetur, potissimũ autem vndecimo, decimoquarto, alijsque similibus diebus. Quia verò eorum, qui Sede vacante Conseruatores sunt (Caporiones vocant) vsq; ad electionem noui Pontificis magna est in Vrbe authoritas, nec minus emolumentum, veteres conseruatores nouis, qui kalendis Octobris magistratũ hunc ineunt, cedere, & signa sua ponere noluerunt; magna igitur inter illos orta est controuersia: tandem tamen vexilla cum magistratu deposuerunt.

Crescit Pontificis infirmitas.

Species morbi.

Die Veneris, qui erat quartus Octobris, omnes Cardinales ad se vocauit, & primò gratias illis egit, quòd Pontificatus dignitatem in se contulissent, excusauitque se & purgauit, orans vt si in administratione sui Pontificatus alicubi negligentiór, quàm par erat, fuisset, id cõtinuæ suæ infirmitati & multitudini suorum negotiorum adscriberent, atque imputarent. Precabatur insuper, vt statim post obitum suum, bonum, & ista Sede dignum Pontificem eligant; commendans tandem illi Cardinalem Sfondratum, aliosque suos Nepotes. Eodem etiam die Bullam promulgauit, qua voluntatem Pij v. confirmauit, de non alienandis bonis Ecclesiæ: quæ Bulla (vt ex eadem patet) ante menses aliquot ab illo fuit condita Dominico die, Octobris sexto tantoperè morbus inualuit, adeoque iam morti proximus ab omnibus existimabatur, vt indicta sit congregatio Cardinalium, quæ mortuo Pontifice extemplò indici consueuit, sed & omnes qui in S. Marco erant, migrârunt, quod iam ante aliquot dies inceperant: tam certa erat omnium opinio quòd Pontifex breue moreretur. Sed & Romani armati per Vrbem discurrebant, haud aliter, quàm si Sedes vacasset. Inter hæc Pontifex præter omnium Medicorum opinionem rursus paululùm conualuit. Nihilominùs paulatim morbo hoc maligno & sæuo consumebatur adeò, vt miserrimum erat spectaculum videre labores & dolores, quibus affligebatur. Omnia tamen Christiana cum patientia tolerabat; tandem verò post tantos & tam lõgos cruciatus, die Martis, qui erat decimusquintus Octobr. nocte inter sextam & septimam horam, ex huius miseræ vitæ incolatu digressus est, cùm iam sexies tam exiguo temporis spatio in ipsam quasi mortis agoniam raptus esset. Apertum est deinde corpus, & vesica inuentus calculus duarum vnciarum & quadrãtis. Eadem nocte in lectica positum corpus in Ecclesiam S. Petri deportatum, & in Sacello Gregoriano sepultum est. Pontifex fuit decem mensium, & totidem dierum, post cuius obitum Sedes vacauit diebus 15.

Moritur Gregorius XIV.

Interregnum.

Fuit Gregorius vir sanctis moribus, animum habens benignissimum, hospitalis semper, si quis alter. Nam & donec Cremonensis fuit Episcopus, peregrinos semper hospitio excipiebat, & liberaliter illis necessaria procurabat. Idem fecit & illo triennio, cùm Tridenti Concilio interesset. Paucis istis mensibus, quibus fuit Pontifex, rei frumentariæ, omnibusque necessarijs abundè prouidit, liberaliterque pauperes sustentauit. Cremo

Laus Gregorij.

Liberalitas in pauperum.

næ quamdiu fuit Episcopus in Ecclesia Cathedrali, singulis sextis ferijs *somam* (genus mensuræ est, quantum asinus portare potest) & dimidiam frumenti è suo peculio in pauperes distribuit. Romæ Pōtificatus sui tempore varijs locis pijs, singulis mensibus 155. aureos, præter alias plurimas eleemosynas extraordinarios, donauit. Vltra centum millia coronatorum expendit in augmentum annonæ. Singulis ferijs sextis ieiunabat, & ferijs quartis à carnibus abstinebat: nisi fortè aduersa valetudine impediretur. Precum horariarum pensum tam ordinariarum, quàm de Domina (vt vocant) flexis semper genibus persoluebat. A somno manè surgens, mox septem Psalmos pœnitentiales incipiebat, & dum sese vestiret, prosequebatur. Meditabatur manè hora integra, legens opera melliflui Bernardi, & si quos ex ijs bonos erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat, concinneque scribebat. Quamdiu Sacerdos fuit, nullo die sacrum dicere intermisit: nullo non die confessus est, nisi infirmitas impediret, quo minus id facere posset. Cùm autem infirmabatur, quotidie ab alterius manibus Eucharistiam suscipiebat. Quòd si infirmitas lethalis fore videretur, cum multa quoque deuotione extrema se Vnctione procurari mandauit. Ferunt, quòd quater in vita oleo infirmorum inunctus est. Communis erat opinio, eum cum nulla muliere vnquam consortium habuisse, sed virginitatem suam illibatam in sepulchrum intulisse. Non erat in Romanæ curiæ praxi magnoperè versatus, neq; ad res arduas gerendas valdè idoneus: sed bona, sanctaque mente præditus, & vitæ innocentia integritateque clarus. Parum comedebat, & sobriè bibebat, adeò vt medici sæpè consulerent, liberalius paulò propter sanitatem biberet. Raro vtebatur vino, & vsque ad decimumoctauum ætatis annum nihil præter aquem puram biberat: atque hinc calculum primò natum afferebant nonnulli, nunquam enim aqua tam pura & munda est, vt non habeat aliquid terrestris excrementi admixtum: vnde facile in quorundam corporibus, maximè ijs, quæ huc inclinantur, calculus generatur.

Ieiunia ...ius. *Pius in Deum.* *...stitas.* *...bstinentia.* *...* *...ssima ...la tem... Gre...ij xiv.*

Tempore Pontificatus sui aliquot Bullas condidit, inter quas ea potissimum laudatur, qua prohibentur & rescinduntur omnes sponsiones. Gregorio Pontificatum administrante duo grauissima malo exorta sunt, quæ maiorem Italiæ partem aliasque Christiani orbis prouincias, miserrimè afflixerunt. Qui autem hæc legent, non poterunt non dolere; & qui futuris erunt seculis, etiam tantas calamitates digna animi sympathia lugebunt. Vnum istorum malorū fuit incredibilis annonæ caritas, quę tanta fuit, vt Romæ, & in multis alijs ciuitatibus, mensura frumenti, quam *rubiū* nominant, triginta coronatis & pluris etiā venderetur, sed & quot multo peius est, etiam in tanto pretio sæpe frumentum nullū potuit inueniri: ita vt infiniti homines, ij potissimū qui in agris extra mœnia habitabant, fame interierint, inq; vijs & agris adhuc herbam in ora habentes mortui inuenti fuerint, neq; aliquid erat tam noxium, neq; saporis tam tetri, quod pauperes non comedebant, si modò aliquid ijs inesset nutrimenti. Romæ vbi populi concursus erat maximus, Pontifex liberales fecit eleemosynas. Eum imitati sunt Cardinales, prælati & multi Nobiles. Religiosi quoq; ambabus (quod aiunt) manibus largiebantur, vt proximis succurrerent, & Patres societatis Iesu locum constituerant, vbi quotidie multos homines tam corporaliter, quàm spiritualiter cibarunt, omniaque ad vitam conseruandam necessaria suppeditarunt. In tanta nihilominus prouisione, & magna tenuiorum hominum cura, nonnulli Romæ mortui sunt, eò quòd non haberent quo vescerentur, confectus est panis ex fabis, milio, hordeo, alijsque similibus rebus. In principio Quadragesimæ cœpit à platearum præfectis panis per capita distribui: quod hunc in modum factum est. In singulis ædibus numerus domesticorum describebatur, & vnicuiq; familiæ data fuit sua scedula, in qua nomen & cognomen Nobilis, præfecti istius plateæ notatum erat: ad cuius ædes venire debebant, qui in ea familia erant, ad panem sibi comparandum. Vendebatur enim ibi singulis hominibus panis trium nummorum, quos illi *baiocchos* vocant, erat autem panis iste septendecim circiter vnciarum & plerunque malus, corruptus & noxius. Post paucos dies malum creuit, ita vt duobus tantum nummis vncuique venderetur, panis vnius circiter libræ; neque in hoc statu calamitas ista diu permansit: sed paschatis festo tribus nummis, vendi cœpit, quod antea duobus emebatur. Duodecimo Iulij præfecti platearum distribuerūt panem hordeaceum, cu-

Annonæ summa difficultas.

ius vna pars erat triticum, tres aliæ corruptũ ac computrescens hordeum; eodem nihilominùs vendebatur pretio. Tandem verò Deus populo misertus sua adfuit gratia,& noua adueniente messe,annona laxata est, horribilisque fames cessauit. Pontifex in solatium pauperum Quadragesimali tẽpore populo esum carnium indulserat,hinc propter paupertatẽ multæ boues mactabantur, quorum carnibus plerique vescebantur. In hac memorabili penuria à pistoribus clam panis sincerus & bonus vendebatur carissimè, libra scilicet vna pretio carolini.

Morbus lethalis.

Secunda calamitas, quæ priori paululum decrescenti successit, fuit maxima mortalitas. Moriebantur enim infiniti homines grauissimis febribus,ventris flatibus & continuis fluxibus; mali autem sedes communiter erat in capite, quare omnes ferè quos morbus hic inijt,tandem in phrenesin inciderunt, & octo, decem aut paulò pluribus diebus consumpti è vita excesserunt. Erant nonnulli, qui huic malo medebantur phlebotomia,vena capitis,quæ in brachio est,alijsque venis, è capite defluentibus,sanguinem extrahentes. Id boni in hoc morbo erat,quod non fuit manifestè contagiosus. Communis erat Medicorum opinio caussas huius mali fuisse continuas pluuias, & insolitas anni præcedentis inundationes,quas mox ardentissimi æstus exceperant: pessimam etiam qualitatem nutrimenti,è penuria & fame, de qua dictum est antea,in humanis corporibus natam. Grassabatur morbus iste potissimũ in Vmbria, Thuscia,Flaminia, Lombardia, alijsque pluribus Italiæ prouincijs. Obierunt hoc malo cuiusuis ætates homines,maximè autem qui triginta erant annorum, & quinquagesimum nondum excesserant. Obseruatum quoque est,paucissimas mulieres hoc morbo exstinctas esse. In quibusdam Vmbriæ castris ad vnum omnes penè occubuerunt,& in multis ciuitatibus integræ familiæ consumptæ sunt. Affirmant nõnulli,in vrbe Romana ab Augusto anni M.D. XC. vsque ad finem Augusti sequentis anni 1591. sexaginta plus hominum millia morti succubuisse. Cœpit tandem hæc læthalis calamitas Iulio mense paululùm conquiescere, & quotidiè remissior facta,tandem mense Septembri penitus sublata est, ita vt paucissimi iam morerentur,beneficioq; diuino factũ est, vt status Italiæ indies è bono in melius progrederetur,ita vt hoc Nouembri, anno M. D. XCI. salus & incolumitas populi optimè se habeant.

INNOCENTIVS NONVS

QVOD si vnquam præteritis tot sæculis quispiam ad Pontificatus Romani fastigium ascendit ab omnib. desideratus, is certè fuit Innocentius Nonus, ante Pontificatum Ioannes Antonius Fachinettus appellatus; Sanctorum Quattuor Coronatorũ Cardinalis. Omnibus cognita erat,quæ & à magni nominis viris commẽdabatur,eius doctrina,tam in humanis Legibus, quàm in diuina Theologia,alijsq; laudabilib. facultatibus:tam publica erat eius bonitas,vitæq; integritas; tã manifesta eius in reb. Romanis experientia; tam nota arduorum huius mundi negotiorũ intelligentia,quid multis?tam perspicui, magni & sancti eius animi conceptus, vt meritò sperare, immò securè sibi quisq; promittere potuerit,eum maximè strenuum, optimumq; principem futurum, qualem horum temporũ calamitas requirit,sed inscrutabili iudicio Dei,quod ne minima quidem parte oculis humanis potest penetrari, placuit eum nobis tãtum ostendere,& confestim auferre.

Pontif. ccxxxix. Anno MDXCI

Laus Innocentij.

Natiuitas.

Natus erat hic Pontifex Bononiæ, vigesimosecundo Iulij M. D. XIX. patre Antonio & matre Francisca, Grauegni, qui locus est in ditione Nouariæ,sub principatu pedemontano procreatis. In pueritia atque adolescentia ijs studijs animum applicuit,quæ istam decẽt ætatem, quorum cursu absoluto, Iuris prudentiæ dedit operam:qua in facultate laudabiles fecit progressus,donec tandè XI. Martij, anno

qua-

quadragesimo quarto, post millesimum quingentesimũ Doctoratus insignia suscepit. Paulò pòst Romam venit, & se totum obsequio, ministerioque Cardinalis Farnesij tradidit, à quo posteà missus est Vicarius Auenionem, vbi quattuor circiter annos commoratus est: pòst, Romam redijt. Inde iterũ Parmam profectus, eiusdem Domini Farnesij negotia fideliter administrauit. Non multo pòst tempore Pius quartus eum Neocastrensem episcopum in Calabria constituit. fuit aũt is primus Episcoporum, quos iste Pontifex creauit. Anno M D L X I. ad Concilium Tridentinum vocatus venit. vbi doctrinæ prudentiæque suæ singularis, & Religionis zeli maxima dedit specimina. Anno M. D. L X V I. à Pio V. missus est Nuntius Venetias, vbi aliquot mensibus habitauit, & in gloriosi illius fœderis, inter Pontificem, Regem Catholicum & Venetos contra Turcam, strenuè & cum laude laborauit. Primo deinde anno Põtificatus Gregorij XIII. Romam reuersus est, atque inde ad Ecclesiam suam Neocastrensem se recepit: vbi aliquam moram fecit, gregem suum in officio & pietate retinens. Hinc à Gregorio Romam reuocatus, anno M. D. L X X V I. creatus est patriarcha Hierosolymitanus, cũ paulò antè ad manus Põtificis episcopatum Neocastrensem liberè resignasset. Adlectus etiam est numero Prælatorum Senatus, quem sacram Consultam nominant, sed & sancto Inquisitionis officio præfectus est, quæ officia non nisi in primos Romanæ Curiæ prælatos solent conferri. Vsus est & Gregorius sæpè illius opera in Signatura, alijsq; arduis quæ pontifici incumbunt negotijs. Denique, in promotione nouêdecim Cardinalium à Gregorio X I I. Decembris, anno M. D. L X X X I I I. facta. Cardinalis cum titulo SS. Quattuor Coronatorũ creatus est. In prædictis congregationibus mansit, quamdiu vixit Gregorius. Sed succedens ei Sixtus, hunc vnà cum Cardinale S. Marcelli, qui postea fuit Gregorius X I V. Signaturæ collegio mouit. Sixto autem mortuo parum abfuit quin ad Pontificatum assumptus fuisset. Pontifice Gregorio XIV. omnes penè caussas, quæ in Signatura solent agitari, ipse administrauit. Gregorius enim cùm esset valetudinarius non potuit (vt solet) isti congregationi interesse: quare omnem curam in Cardinalem sanctorum Quattuor Coronat. reiecit. Denique mortuo Gregorio decimoquarto sine vlla difficultate, & cùm vniuersali totius sacri Collegij suffragio, altero die postquam Conclaue obseruatum esset, Pontifex renunciatus est. Eius electio fuit facillima, & sine vllo impedimẽto: cùm enim, quo tempore Gregorius crearetur, in eum multorum suffragantium animi propenderent, eiusque electio cum magna spe ventilaretur, non fuit difficilè postea toto illo, quod intercessit, tempore difficultates, quæ tunc mouebantur, tollere, atque colligere, & in vnanimem consensum adducere duas præcipuas eligentium partes, quæ tunc in Collegio quasi dissentiebant, Hispanorum vnam, quę viginti nouem Cardinales habere putabatur, & Montalti, qui sectatores plures quàm viginti habere creditur. His duabus partibus consentientibus, exit votorum numerus non tantum sufficiens, sed longè superans eũ, qui ad Pontificis electionem est necessarius. Hinc est, vt licet in hoc Conclaui Candidati, quot subiecta vocant papalia, fuerint circiter sexdecim, de nullo tamẽ vel mota est quæstio, vel vlla facta est mentio vt crearetur: sed statim vbi in conclaue ventum est, non tantum Cardinalium, sed & aliorum vniuersalis erat opinio, quòd Cardinalis sanctorum Quattuor coronatorum ad hanc dignitatem capessendam eligeretur. Opinio hæc primo animis hominum ingenerata est eo die, quo Gregorius creatus est: cùm enim Cardinalis SS. Quattuor Coronatorum Gregorio pro more inter alios Cardinales in S. Petro præstaret obedientiã, infula de capite Gregorij in caput huius incidit: quod multi vt omen acciperent. Cõfirmauit hanc opinionẽ, quòd in distributione cubiculorum in Conclaui, quæ fortè semper fieri cõsueuit, Cardinali SS. Quattuor Coron. suum euenit eo ipso loco, vbi cùm Consistoria fiunt, Sedes Pontificia solet collocari.

[Margin notes: it Doctor Iu…; it Episcopus Neocastrẽsis; creatur Patriarcha Hierosolymitanus; Cardinalis creatur; Eligitur Põtifex; Omen futuri Pontificatus; Aliud omen.]

Fuit itaque electus Pontifex XXIX. Octobris anno reparatæ salutis M D X C I. feria tertia occumbente iam Sole, cumque extemplò (vt in consuetudine est) multa beneficia à Cardinalibus peterentur, ille nulli tunc quippiam indulgere voluit, dicens se maturè omnia paulatim & præmeditatè facere decreuisse. Dum Pontificijs vestibus indueretur. Bullam *de non alienandis bonis Ecclesiæ* confirmauit. Sed & efficacissimis verbis, quæ ex intimo corde procedere facile videbantur, testatus est, se omnem suam cogitationem eo conuersurum, vt annonæ foret in vrbe & copia & laxitas; miseriæque populi subueniretur. Quamobrem po-

stridie Senatum purpuratorum congregauit, quod omnes Barones, qui Romæ habitabant, frumentum suum in Vrbem transportarent. Domino aũt Vitellio annonæ Præfecto mandauit, vt decretum hoc cum summo rigore exsequeretur.

Coronatus.

Dominica sequenti, quæ secunda fuit Nouembris, coronatus est. Noluit autem hunc actum fieri in Scalis D. Petri, vbi fieri antiquitus cõsueuit: sed in alio loco, vnde prospectus est in istas Scalas, sumptusq; mille coronatis minores, quàm solent esse, fuerunt. Postridie primum fecit Consistorium, in quo Cardinalibus pro collata in se tanta dignitate gratias egit, & nonnulla commemorauit, ad Reipub. conseruationem pertinentia, quę successu tẽporis facere proposuerat. Significauit. n. inter alia mentẽ suã esse, vt semper bona auri summa in Castro reseruetur, cuius vsus esse possit in certis sanctæ Sedis aut populi periculis & necessitatibus. Hæc eius cogitatio maximoperè cõmendanda est. Omnia enim Regna & Imperia, omnes benè constitutæ Respub. sua semper habuerunt arcana, & reb. necessarijs propria æraria. Sed & Respub. Romana, quę exemplar fuit & idea omnis laudabilis Democratiæ, in ærario suo (vt testatur Titus Liuius) thesaurum habuit cæteris magis arcanum & secretum, cui adijciebatur omnium prouẽtuum totius Reipub. pars 20. Ex hoc ærario nullo modo, nisi afflictissimis & calamitosissimis Reipub. temporib. vel vnus depromi potuit denarius. Innocentius igitur, vt thesaurus qui in Castro erat, quantum fieri potuit, cõseruaretur, cùm in re domestica & palatij sustentatione bona pecuniæ summa egeret, quadraginta circiter coronatorum (vt fama est) mutuò petijt & accepit. Si quid comparandum aut emendum esset, voluit id non nisi argento præsentato fieri, ne qua debita contraheret, dicebat. n. se, cùm simplex esset prælatus, & posteà cùm factus esset Cardinalis, nihil emere consueuisse, nisi numerata pecunia: eundem morem se quoq; pontificem velle obseruare.

Ærarij curam habuit.

Abhorret à debitis.

Cùm Cardinales nonnulli eum veteris admonuissent consuetudinis scribendi ad Patriarchas, Archiepiscopos & Primates, eos noui Pontificatus certiores faciendo, admonendoq;, vt continuis apud Deum precib. pro Pontifice intercedant, vt prudentiã illi & fortitudinem administrationi S. Ecclesiæ sufficientem concedat, admonitionem hanc benigno accepit animo, & Cardinali Veronensi huiusmodi litteras scribendi curam delegauit.

Tumultus in Polonia.

Eodem mense Nouembri cùm Põtifex has litteras conscribi mandasset, nuntiatum est, magnum Polonię Cancellarium arma aduersus Regem cepisse, & triginta circiter militũ millia sub signis habere. Quia verò Rex ipse Pontificem horum omnium certiorem faceret, eiusque opem & auxilium aduersus crescens malum imploraret, Pontifex congregationem Cardinalium indixit. Dicebantur hi Poloni tumultuari propter priuata quædam commoda. Vicesimonono eiusdem mensis Dux Mantuæ Romam aduenit, vt Pontifici obedientiam præstaret. Hospitio exceptus est liberalissimè, & designata sunt illi in Palatio Nepotum Pontificis habitacula. Dominicis autem Aduentus qui sequebantur, Sacellis omnibus interfuit, atque ante vltimum Cardinalem Diaconum sedere iussus est. Postridie kalendarum Decembris Pontifex iussit promulgari decretum de moderatis rerum omnium ad victum humanum necessarium pretijs; propter annonæ namque difficultatem & sæuitiam, quæ ano præcedenti grassabatur, omnium rerum eum in modum aucta erant pretia, vt omnia carissimè & præter modum, præter omnium temporum pręcedentiũ consuetudinem, & rerum ipsarum naturam venderentur: cui malo remedium adhibere vtilissimum fuit & maximè laudabile. Mense Decembri Innocentius suos certos dies designauit Audientijs. Cardinalibus dedit Consistoria, quæ propterea voluit esse & longiora & frequentiora, vt minus esset necesse eos audire in Camera. Archiepiscopis & Episcopis decreuit diem Martis: Principum Legatis diem Veneris & Sabbathum, alios dies Prælatis & Officialibus; quos etiam, si quæ occurrerent magni ponderis negotia, singulis diebus audiebat.

Dux Mantuæ Romam venit.

Annonæ cura.

Duos creat Cardinales.

Decimooctauo Decembris, feria quarta duos creauit Cardinales, Dominum Segam Episcopum Placentinum, Vicelegatum in Gallijs, prælatum singulari doctrina præditum, strenuum, & magni menti: qui pro Sede Apostolica multos hactenus labores exantlauerat, & Antonium Fachinettum suum pronepotem, iuuenẽ magni ingenij & industriæ, qui multa iam dedit argumenta, se, vti & Sacelli & Tituli Inocentij successor est, ita quoque eiusdẽ virtutum fore imitatorem. Hunc suum Nepotem Pontifex Signaturę vtriusque Referendarium constituit, & die Sabbathi iussit

iussit eum in Signatura casus omnes proponere, qui ibidem presente Pontifice à Referendarijs proponi consueuerunt.

Innocentius mori[tur]. Vicesimoprimo Decembris Innocentius, quamuis debilis & æger, septem tamen Ecclesias visitauit. Vicesimotertio die qui erat Dominicus, morbus sese magis manifestauit, ita vt febris subesse agnosceretur, cui fluxus aliquis iunctus esse videbatur, qua infirmitate octiduo consumptus, Dominico sequēti XXIX. Decembris nocte, Luna deficiente, circa horā decimamtertiam nocturnā ex hoc sæculo placidus migrauit, & in Christo obdormiuit. Sacramenta Ecclesiæ paulò antè cum magna deuotione susceperat, & sanctè mortuus est, nec affectu, quo erat erga consanguineos, ductus quidquam fecit vnquam, quod non iustum, æquum & laudabile fuit, quod ab vllo posset reprehendi. Durauit eius Pontificatus in duos menses integros, quo tempore nulla nec Curiæ, nec Reipub. officia mutauit: curam illam omnem in initium anni LDXCII. reijciens. Nuntios tantummodo ad varios principes legauit. Proposuerat portum Anconitanum purgare, vt maior esset mercatorum commoditas, & naues minori cum difficultate possent ad vrbem applicari. Constitutum quoque illi erat iuxta Santangelum, in regione Transpontinæ veteris, alueum, seu receptaculum facere, vt cùm Tyberis exundaret, non per Vrbem, sed per istud receptaculum aquas suas effunderet. Decreuerat insuper quinquaginta ducatorum millia singulis mēsibus ad electionem Regis Catholici in Francia: initio sumpto ab illo tempore, quo Parmensis Dux exercitum suum ad hanc expeditionem in Galliam induxisset. Denique & animo conceperat, vt in posterum maior haberetur ratio, ne Ecclesiastica beneficia hominibus indignis; sed benemeritis & dignis conferrētur, & publica iam constitutione decretū erat, vt omnes prætendentes, seu competitores in Dataria scriberentur.

[Cont]inen[tia] & so[brie]tas. Fuit hic Pontifex in victu & potu sobrius, semel tantum in die, idque post Solis occasum comedens. Delectabatur mirum in modum aëris alteratione, cæli aspiratione & camporum venustate: quare freqūeter obambulabat in *Beluedere*, in pratis & locis apricis & iucūdioribus. Studebat assiduè, sed in lecto fere semper, vbi ad se venientes cū mandatis aut petitionibus audire solebat. Quasi clynicus lecto plerunque adhærebat, quia inferior corporis eius medietas semper fere frigebat. Erat macilentus, quasi vmbra hominis, procerus tamen & natura melancholicus; adspectus eius maiestate plenus, in moribus & sermonibus grauis, quæ grauitas etiam cùm simplex adhuc prælatus esset, in illo spectabatur. In conuersatione sua nihilominus valde fuit affabilis, & colloquijs, maximè de litteris & de rebus politicis, plurimū delectabatur. Quare quotquot de administranda Repub. deque rebus politicis scripserunt, diligentissimè legerat. Respublica Platonis & politica Aristotelis perpetuò in eius manibus versabantur. Scribebat & componebat multa; quare opera sua nonnulla, quæ ad tempora vsque Sixti V. conscripserat, prælo subijcere constituerat. In omnibus suis actionibus erat tardus, quæ tarditas originem suam trahebat ex complexione illius melancholica, quæ natura sua inclinat ad retinendum & conseruandum quod possidet, tùm etiam ex eo, quòd multis annos vixerat, longæuitas fortè. Longinquitas enim, ait Aristoteles, & spatium vitæ vniuscuiusque animum reprimit, animus autē remissus tardum facit, cautum & circunspectum.

Interregnū tranquillum. Mortuo Innocentio vacauit Sedes mense vno, & die vno. Cuius inter regni tempore, vti & sub Interregno Gregorij XIIII. Vrbani VII. & Sixti V. Vrbis status fuit quietissimus, nullo tumultu exagitatus, nullus effusus sanguis, immunis ab omni solita insolentia. Huius tranquillitatis rationes esse credimus; primò, quia viuebat adhuc in multorum cordibus certus aliquis timor ex eo natus, quòd viderant tempore Sixti etiam eos, qui præteritis annis aliorum sæpe sanguinem fuderant, puniri, trucidari, & eorum sanguinem vicissim effundi. præterea nihil est, quod homines tranquilliores, tractabilioresque effecit inopia panis: quare annonæ difficultas quæ fuerat, quæque adhuc erat in Vrbe, omnes discordiarum & tumultuum cogitationes sustulit. Hi accedebat mortiferum illud malum, quod toto plus anno in Vrbe grassatum multos exstinxerat, qui eò quòd feruore furoreque iuuentutis adhuc agitabantur, & in otio viuebant, facilè nouis tumultibus concitandis facē prætulissent, multorumq; malorum occasionem præbuisse potuissent. Sed & eædem calamitates, hos qui residui erant, eum in modum afflixerant, tum quia morbum pestiferū viderant partim, partim senserant, tum etiam quia multos suos consanguineos amiserāt, vt nulla

eos

eos contentionis aut pugnæ incesseret cogitatio. Sub pontificatu Innocentij Romæ magnificentissima ædes S. Saluatoris in Lauro incendio consumpta est; nauis Ecclesiæ, quæ inter duas est media, in qua artificiosissima totius Italiæ erant organa, tota exarsit. Alias duas naues ignis non absumpsit, sed deformauit. Eodem illo anno M D C I. Romæ aliæ duæ priuatorum hominum ædes incendio perierunt: & multis alij Italiæ locis similia incendia facta sunt.

Incendia Romæ & per Italiam.

ELOGIVM CLEMENTIS VIII.

Pont. CCXXXX. Anno M. D. XCII.

SIngulare profectò beneficium est, & maxima gratia, quam summis ille Deus hodie Reipublicæ Christianæ, totique gregi sancto exhibuit: Principem illi & Pastorem omni virtutum genere ornatissimum, strenuũ, & cunctis ijs dotibus, quæ ad Pontificatum bene administrandum, ad populum pascendum, & à circumstantibus, imminentibusque calamitatib, liberandum, denique ad tranquillitatem, pietatemque postliminiò reducendam necessarijs præditum, donando. Talis enim profectò est Clemens Octauus, Hyppolitus Aldobrandinus dictus. Qui cùm prius Auditor Rotæ, & Datarius sub Sixto V. fuisset; deinde Cardinalis factus, Legationem in Polonia obijsset, hodie tandem, qui tricesimus dies est Ianuarij, ab orbe redempto M D X C I I. à diuina Maiestate summus electus est Pontifex. In eo arcem posuerunt vitæ integritas & iudicij bonitas: in eo certat magnitudo doctrinæ cũ rerum gerendarum felicitate & experientia. Quæ res Sapientum omnium calculo singularem & optimum Principem constituunt, gratum Deo, dilectum populo & mundo reddũt gloriosum. Nostrum nunc est cum deuoto pij cordis affectu diuinæ Maiestati supplicare, vt hunc Pontificem nobis quàm diutissimè seruet incolumem, vt sanctissimos animi sui conceptus, optimaque proposita ad honorem Dei, & vtilitatem Ecclesiæ feliciter exsequatur.

FINIS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi.	Numerus Pōtificu.		Anni.	Menses.	Dies.
44	1	SANCTVS SIMON PETRVS Cephas, Iohannis filius Bethsaidensis, Capharnaitani agri, Galilæus, D.N. Iesu Christi discipulus, atque ab eo princeps Apostolorum constitutus, primus Romanam ecclesiam fundauit, erexitque, ac in ea episcopus primus, Ti. Claudio Cæsare Augusto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, sedit annos	24	5	12
		A die XV. Kal. Februarij Ti. Claudio Drusi F. Cæsare Augusto Germanico III. & L. Vitellio P.F. iterum consulibus, qui annus erat post Christi natale 44. Quo primùm Vrbem ingressus est, vsque ad diem III. Kal. Iulij L. Fonteio L.F. Capitone. C. Iulio C.F. Rufo Consulibus: is annus post Christum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto, Romæ capite deorsum verso crucifixus est, atque in Vaticano secundum viam Triumphalem sepultus.			
57		Beatus Petrus Apostolus Vrbis Romæ episcopus, quum vnus pascendæ plebi non sufficeret, duos Chorepiscopos siue coadiutores ordinauit, Linum, & Cletum, quibus sacramenta Christianis exhibentibus, ipse orationi, & prædicationi, populum erudiens, vacaret.			
68		Sanctus episcopus Petrus, paulò ante obitum suum, quum martyrij sui tempus appropinquare cognouisset, B. Clementem S.R.E. veterem presbyterum, episcopum Romanum designatum in successorem suum, per manuum impositionem delegit, eique cathedram episcopalem, & Romanam catholicam ecclesiam, post se ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi potestatem ligandi, atque soluendi trado, quam mihi dominus meus Iesus Christus reliquit, in qua spretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione, saluti hominum (vt bonum pastorem decet) consule.			
		His itaque sic dispositis, quum ordinationes aliquot Romæ mense Decembri fecisset, quibus episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VII. creauit, non longè pòst cum doctore gentium sancto Paulo apostolo martyrio coronatus, migrauit ad cælum, anno post passionem Domini XXXIIII. mense III. die IIII.			

Anni Christi	umerus ōtificū		Anni	Menses	Dies
57	2	Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuſcus, Petri apoſtoli diſcipulus, & ab eo viuente cum ſancto Cleto Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Romanæ eccleſiæ ordinatus, ſedit Romæ, abſente vt plurimum Petro annos	11	3	12
		Creatus Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Q. Voluſio, L.F. Saturnino, P. Cornelio P.F. Scipione Coſſ. anno Chriſti nati 57. pridie Idus Iunij, & ſedit vſque ad annum ſalutis 68. & IX. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæſare Auguſto, L. Fonteio, L.F. Capitone & C. Iulio C.F. Rufo conſulibus, quum eſſet etiam S. Clementis primi poſt S. Petrum apoſtolum epiſcopi Romani Chorepiſcopus, ſiue coadiutor, altero menſe, & die XXVI. à beati Petri morte capite cæſus eſt, & iuxta eiuſdem apoſtoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano ſepultus, ordinationibus duabus, B. Petri apoſtoli mandato celebratis, quibus epiſcopos XV. presbyteros XVIII. & diaconos . . . crearat			
68	3	Sanctus Clemens Fauſtini filius, Romanus de regione II. Cælimontium, ex S. R. E. presbytero primus poſt ſancti Petri apoſtoli mortem Romanus Epiſcopus paulo ante ipſius obitum ab eodem deſignatus, Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Ser. Sulpicio, C.F. Galba Imp. Cæſare Auguſto, Imp. M. Saluio Othone Cæſare Auguſto, A. Vitellio, L.F. Germanico Imperatore Auguſto, & Imp. Cæſare. T. Flauio Veſpaſiano Auguſto, Romæ ſedit annos	9	4	26
		A die III. Kal. Iul. anni eiuſdem 68. vſque ad annum Chriſti 77. diemque IX. Kal. Decemb. quo Imp. Cæſare Veſpaſiano Auguſto VII. & Tito Cæſare Auguſti filio V. Coſ. quum in Ponto, vbi in exſilium actus fuerat, in mare merſus fuiſſet, ibidem ſepultus iacuit vſque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam tranſlatus in baſilica ſuo nomini dicata conditus eſt. Ordinationes porrò duas menſe Decemb. fecerat, quibus epiſcopos XV. presbyteros X. & diaconos 2. creauit.			
77	4	Sanctus Cletus Aemiliani filius, Romanus, de regione V. Eſquilina, quartus in ordine epiſcoporum Romanorum addito Lino, ſecundus verò poſt Petrum apoſtolum papa. Imp. Cæſare T. Flauio T. F. Veſpaſiano Auguſto, Imp. Tito. Cęſare Veſpaſiano Auguſto, & Imp. Cęſare Flauio Domitiano Auguſto Germanico, ſedit annos	6	5	3
		Qui cum Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Clementis, quemadmodum etiam antè & Petri fuerat, remanſiſſet, Clemente relegato Romanam eccleſiam rexit, atque poſt eius obitum, vt antiquior in religione chriſtiana diſcipulus, & de ea præ cæteris bene meritus epiſcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliquorum clerici ordinum,			

Anni Christi	Numer. ordinis		Anni.	Menses.	Dies.
		dinam, plebisque suffragijs, quum antea sub SS. Petro & Clemente Chorepiscopus siue coadiutor fuisset annos 20. mens. 5. dies 12.			
		Sedit igitur à die obitus sancti Clementis, id est, IX. Kal. Decemb. vsque ad annum Christi 84. quo VI. Kal. Maij Imp. Cæsare Flauio Domitiano, Aug. Germanico IX. & T. Virginio Rufo 2. consulibus, quum ordinationem vnam XXV. presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta sanctum Petrum, prope Apollinis templum sepultus. Sedit autem omnino Romę, tam in Chorepiscopatu, quàm in pontificatu annos 26. menses 10. dies 15. Quo mortuo pastore, tunc primùm vacauit Romana sedes per dies	0	0	7
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius, Atheniensis Græcus, S.R.E. presbyter à beato Petro apostolo ordinatus, quintus pontifex Romanus, Imp. Cæs. Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, sedit annos	12	2	10
		Creatus 4. Nonas Maij, occisus 4. Idus Iulij, anno Christi 96. Imp. Cæsare Domitiano Aug. Germanico 17. & T. Flauio Clemente consulibus, & iuxta sanctum Petrum in Vaticano sepultus, quum ordinationes duas episcoporum 6. presbyterorum 5. & diaconorum 3. mense Decemb. fecisset. Quo mortuo pastore, Romana sed. vac. dies	0	0	13
96	6	Sanctus Euaristus Iudæ filius Bethleemites Syrus, Græcus, Imp. Cæs. T. Flauio. Domitiano Augusto Germanico Imp. M. Cocceio Nerua Cęsare Augusto, & Imp. Cæs. Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico, sedit annos	13	3	0
		Creatus 6. Kalend. Augusti. Et quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus episcopos 5. presbyteros 6. & diaconos duos creauit, 7. Kalend. Nouembris anno Christi 109. occisus est, & iuxta sancti Petri corpus in Vaticano sepultus Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bardua Cos. Eo mortuo, vacauit sedes dies	0	0	19
109	7	Sanctus Alexander Alexandri filius, Romanus, de vico caput Tauri, Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico Parthico, sedit annos	7	5	19
		Creatus 17. Kalend. Decemb. Et quum ordinationes tres mense Decemb fecisset, quibus episcopos quinque, presbyteros sex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno salutis 117. cum Euentio, & Theodulo diaconis occisus est, & via Nomentana septimo ab Vrbe lapide sepultus L. Aemilio Aeliano, & L. Antistio Vetere consulibus. Quo mortuo, vacauit sedes dies	0	9	25
117	8	Sanctus Xystus Pastoris filius, Romanus de regione 7. via Lata, ex presbytero S.R.E. Imp. Cæsare Nerua Traiano Augusto, & Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	9	10	9

Crea-

Anni Christi.	Numerus Pontificum.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus IIII.Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres mense Decembri episcoporum IIII. presbyterorum XI.& diaconorum III.fecisset, VIII.Idus Aprilis, anno salutis 127. occisus est, & in Vaticano sepultus, M. Lollio Pedio Vero, & Q. Iunio Lepido Bibulo Coss. Vacauit sedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Telesphorus Anachoretę filius, Græcus, presbyter S.R.E.Imp.Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	10	8	28
		Creatus V.Idus Aprilis. Ordinationibusque quatuor episcoporum XIII.presbyterorum XII. & diaconorum VIII. mense Decembri factis, Nonis Ianuarij, anno Christi 138. occisus est, ac in Vaticano iuxta sanctum Petrum sepultus, L. Aelio Hadriani Augusti filio Vero Cæsare II.& P.Coelio P.F.Balbino Vibullio Pio.Coss. Vacauit sedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Hygeinus Philosophi filius Atheniensis, Grę cus, presbyter S. R. E. Imp. Cæsare Traiano Hadriano Aug.Imp.Cęsare T.Aelio Hadriano Antonino Aug.Pio, sedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus episcopos sex, presbyteros XV.& diaconos V.ordinauit, III. Idus Ianuarij, anno Christi 124. mortuus est, & in Vaticano sepultus, M. Peducæo Syloga Priscino, & T. Hœnio Seuero Coss. Vacauit sedes dies	0	0	3
142	11	Sanctus Pius Rufini filius Aquileiensis, presbyter S. R.E.Imp.Cæsare T.Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, sedit annos	11	5	27
		Creatus XIIX.Kal.Februarij.Et quum ordinationes quinque mense Decembri episcoporum XII. presbyterorum XIIX.& diaconorum XI.fecisset, V. Idus Iulij, anno Domini 153. mortuus est, & in Vaticano sepultus, Sex.Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio C.F. Omollo Veriano Coss.Vacauit sedes dies	0	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humisia, Syrus, S.R.E.presbyter, Imp.Cæsare T.Aelio Hadriano Antonino Augusto Pio, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Aug.sedit annos	9	8	24
		Creatus VIII.Kalendas Augusti.Ordinationes quinque episcoporum IX.presbyterorum XVII. & diaconorum IV. mense Decembri fecit, Martyrio coronatus XV. Kal. Maij, anno salutis 163. & via Appia in cœmeterio, quod postea Calisti appellatum est, tertio ab Vrbe lapide sepultus. Q. Iunio Rustico II.& ::Vettio Aquilino Coss.Vacauit sedes dies	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius, Fundanus.Imp.Cæsare M.Aurelio Antonino Augusto, & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Augusto, sedit an-			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		annos	7	11	18
		Creatus III. Nonas Maij. Et quum ordinationes VI. mense Decembri fecisset, quibus episcopos XI. presbyteros XVIII. & diaconos IX. creauit, X. Kal. Maij. anno 171. mortuus est, ac via Appia ad Catacumbas in cœmeterio, quod postea Calisti nomen tulit, sepelitur, M. Aurelio Seuero Cethego, & L. Iunio Claro Coss. Vacauit sedes dies	0	0	21
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus, Græcus S.R.E. diaconus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Augusto, & L. Aelio Aurelio Commodo Augusto, sedit annos	15	0	13
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres mense Decembri habuit, episcoporum XV. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. Mortuus est VII. Kal. Iunij, anno Christi 186. & in Vaticano sepultus::: Triario Materno, & M. Atilio Metilio Bradua Coss. Quo mortuo, sedes Romana vacauit dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor Felicis filius, Afer, Imp. Cæsare M. Aurelio Commodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæsare P. Heluio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Didio Iuliano Augusto, & Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Augusto, sedit in cathedra sancti Petri Romæ annos	12	3	28
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus episcopos XII. presbyteros IV. diaconosque VII. legit, V. Kal. Augusti, anno Christi 198. obijt, & in Vaticano sepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M.F. Titio Rufino consulibus. Quo mortuo pastore, sancta Romana sedes vacauit dies	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius, Romanus, Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Caracallopio Felice Aug. & Imp. Cæsare M. Opelio Seuero Macrinio Felice Augusto, sedit annos	20	0	17
		Creatus IV. Idus Augusti. Ordinationes IV. mense Decembri fecit, quibus episcopos XIII. presbyteros XIII. & diaconos VII. creauit. Obijt VII. Kal. Sept. anno Domini 218. & in cœmeterio suo iuxta Catacumbas, via Appia sepultus est Bruttio præsente, & Extricato consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
281	17	Sanctus Domitius Calistus Domitij filius, Romanus, de vico Castrorum Rauennatium, Imp. Cæsare M. Opelio Macrino Felice Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæs. M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	5	1	13
		Creatus IV. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. mense Decembri, episcoporum VIII. presbyterorum			

 rorum

Anni Christi.	Numerus Pontificum	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		rorum xvi. & diaconorum iv. fecisset, pridie Idus Octobris, anno Christi 223. occisus est, ac in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Elagabalo P.F. Augusto iv. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobilissimo Cæsare consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius Romanus, Imp. Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	7	7	5
		Creatus xvii. Kal Nouemb Ordinationes v. de mense Decembri fecit, episcoporum viii. presbyterorum ix. & diaconorum v. Martyrio coronatus viii. Kalend. Iunij anno Christi 231. sepultus est via Appia, in cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Coss. Vacauit sedes dies	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius, Romanus, Imperatore Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro P.F. Augusto, sedit annos	5	5	2
		Creatus xiiii. Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus episcopos sex, presbyteros sex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exsilium actus est in Insulam Sardiniam, vbi xiii. Kal. Decembris obijt. Cadauer Romam relatum, in cœmeterio Calisti via Appia sepultum est, L. Catilio Seuero, & L. Ragonio Vrinatio Tusconio Quinctiano Coss. Vacauit sedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius, Græcus, Imp. Cæsare C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Augusto, sedit mensem	0	1	14
		Creatus in Sardinia, die post mortem Pontiani, xi. Kal. Decembris; & quum Romæ mense Decembri episcopum tantum vnum creasset iii. Nonas Ianuar. anno 237. occisus est, ac via Appia in cœmeterio Calisti sepultus. Imp. Cæsare C. Iulio Maximino P.F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clarissimo Coss. Vacauit sedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius, Romanus, Imp. Cæsaribus Maximino, Augusto, D. Cœlio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo, M. Antonio Gordiano, M. Iulio Philippo, C. Messio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	14	0	11
		Creatus iv. Idus Ianuarij. Ordinationibusque v. mense Decembri episcoporum xi. presbyterorum xxii. & diaconorum viii. factis, xiii. Kalendis Februarij, anno Christi 251. occisus est, & in cœmeterio Calisti via Appia sepultus, Imp. Cæsare Cn. Messio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. ii. & ::: Annio Grato viro clarissimo Coss. Vacauit sedes propter temporum difficultatem menses	0	5	21
1732	22	Sanctus Cornelius Castini filius, Romanus, ex presbyte			

Anni Christi	Numerus Pontificum	ROMANI.	Anni	Menses	Dies
		bytero S.R.E. Imperatoribus Cæsaribus Cn.Messio Traiano Decio C.Vibio Treboniano Gallo,& C.Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	3
		Creatus IV. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum VII. presbyterorum IV.& diaconorum IV. die XVIII. Kalendas Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmeterium Calisti via Appia, in prædiolo Luciniæ, prope harenarium, in crypta sepultus, anno Christi 253. Impp. Cæss. C. Vibio Treboniano Gallo II & C.Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augg. Const. Vacat sedes mens.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus, S. R. E. presbyter, in schismate contra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginensis ecclesiæ creatus sedit annos plus minus*	6		
		Occisus Romæ tempore Xysti II. papæ, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
		Schisma primùm in Romana ecclesia, inter S. Cornelium Papam, & Nouatum Antipapam.			
253	23	Sanctus Lucius Porphyrij filius, Romanus, Impp. Cæsaribus, Gallo, Treboniano, C. Iulio, Aemiliano, Valeriano,& Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	3	13
		Creatus XII. Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus episcopos VII. presbyteros IV.& diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus IV. Nonas Martij, anno Christi 255. & in cœmeterio Calisti, via Appia sepultus, Impp. Cæss. Valeriano II.& Gallieno Augg. Coss. Vacauit sedes mensem	0	1	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus à Cornelio papa factus. Impp. Cæss. P. Licinio Valeriano,& P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum 4. presbyterorum 6. & diaconorum 5. Capite cæsus 4. Nonas Augusti, & in cœmeterio Calisti, via Appia sepultus, anno Christi 257. M. Valerio Maximo 2.& Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. Vacauit sedes mensem	0	1	12
257	25	Sanctus Xystus 2. iunior, Philosophi filius Atheniensis, Græcus, Impp. Cæss. Valeriano,& Gallieno Augustis, sedit annum	1	10	23
		Creatus 17. Kalend. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum 2. presbyterorum 4.& diaconorum 7. capite cæsus est 8. Idus Augusti, atque in cœmeterio Calisti sepultus, anno Dom. 259. M. Aurelio Memmio Fulco, & :::: Pomponio Basso viris clarissimis Coss. Vacauit eo occiso sedes Romana menses	0	11	15
		Quo tempore presbyteri S. R.E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.			

Anni Chriſti.	Numer. Pōtificū.	PONTIFICES.	Anni.	Menſes.	Dies.
260	26	Sanctus Dionyſius Monachus, Impp. Cæſaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	10	5	5
		Creatus XI Kal. Auguſti Fuluio Aemiliano, & Pomponio Baſſo II. viris clariſſimis Coſſ. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum VII. presbyterorum XII. & diaconorum VI. Obijt VII. Kal. Ianuarij, & in cœmeterio Caliſti ſepultus, anno Chriſti 270. Imp. Cæſ. M. Aurelio Claudio P.F. Aug. II. & ::: Ouinio Paterno viro clariſſimo Coſſ. Vac. ſed. dies	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Conſtantij filius, Romanus, Imperatoribus Cæſaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Auguſtis, ſed. annos	4	5	
		Creatus Kal Ianuarij ineunte anno Domini 271..... Flauio Antiochiano, & ::: Furio Orfito V.V. CC. Conſs. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum v. presbyterorum IX. & diaconorum v. Occiſus eſt III. Kal. Iunij, anno Chriſti 275. & via Aurelia, in cœmeterio ſuo, ſecundo ab Vrbe lapide ſepultus, Imp. Cæſare Aureliano Auguſto II. & C. Capitolino V. C. Conſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunenſis, Tuſcus, Imp. Cæſaribus Aureliano, M. Claudio Tacito, M. Annio Floriano, M Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino & Numeriano, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque menſe Decembri habitis, epiſcopos IX. presbyteros XIV. & diaconos v. feciſſet, VI. Idus Decembris, anno 283. occiſus eſt, & in cœmeterio Caliſti ſepultus, Impp. Cæſſ. M. Aurelio Caro II. & M. Aurelio Carino Auguſtis Conſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius, Salonitanus Delmata, ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæſaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	12	4	6
		Creatus XVI. Kalend. Ianuarij. Ordinationibusque quattuor menſe Decembri factis, epiſcoporum v. presbyterorum XXV. & diaconorum VIII. die x. Kalend Maij anno 296. capite cæſus eſt, & in cœmeterio Caliſti ſepultus. Imp. Cæſare Diocletiano Aug. VI. & Fl. Valerio Conſtantio nobiliſſimo Cæſare iterum Conſſ. Vac. ſed. menſes	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius, Romanus, Impp. Cæſſ. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, epiſcoporum v. presbyterorum IV. & diaconorum II. capite cæſus eſt VI. Kalend. Maij, anno			

Anni Christi.	Numerus Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
		anno Christi 304. ac via Salaria in cœmeterio Priscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus, Impp. Cæss. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Augg. Conss. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0
3·?	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius, Romanus, de regione VII. Via lata S.R.E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæsaribus Fl. Valerio Constantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano, Fl. Valerio Constantino Magno & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	5	6	21
		Creatus V. Kalend. Iulij. Ordinationes aliquot mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XXV. & diaconorum II. Obijt XVII. Kalend. Februarij damnatus in equorum stabulo anno Christi 310. & in cœmeterio Priscillæ via Salaria sepultus est, II. post consulatum Maximiani Augusti VII. & Diocletiani Iouij X. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, aliàs Medicus, Græcus, Impp. Cæsaribus C. Galerio Valerio Maximiano, C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus VIII. Idus Febr. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XIV. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Excessit IV. Nonas Octobris, anno Christi 311. & via Appia, in crypta iuxta cœmeterium Calisti sepultus, Impp. Cæss. Maximiano VIII. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies	0	0	7
311	33	Sanctus Miltiades, Afer, S. R. E. presbyter cardinalis, Impp. Cæss. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	3	2	0
		Creatus VI. Idus Octobris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XII. presbyterorum VII. & diaconorum V. Mortuus est IV. Idus Decembris, anno 314. & in cœmeterio Calisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano, & Anniano VV.CC. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	17
314	34	Sanctus Siluester Rufini filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis, à Marcellino papa factus, Imp. Cæsare Constantino Maximo Augusto, sedit annos	20	0	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decembri fecit, episcoporum LXV. presbyterorum XLII. & diaconorum XXVI. Obijt pridie Kal. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constantio & C. Ceionio Rufio Albino VV. CC. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	15
325	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synhodus Nicæna CCCXIIX. episcoporum contra Arium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem col-			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	10 PONTIFICES	Anni.	Menſes.	Dies.
		lecta, menſe Aprilis, M. Iunio Cæſonio Nicomacho Anicio Fauſto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camœnio VV.CC. Conſſ.			
336	35	Sanctus Marcus Priſci filius, Romanus, S. R. E. diaconus cardinalis à ſancto Miltiade papa factus, Imp. Cæſ. Fl. Conſtantino Maximo Auguſto, ſedit menſes	0	8	22
		Creatus XVIII Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo VV. CC. Conſſ. Ordinationem vnam fecit, epiſcoporum VII. presbyterorum V. & diaconorum VI. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	20
336	36	Sanctus Iulius Ruſtici filius, Romanus, S. R. E. diaconus, cardinalis à ſancto Silueſtro factus, Imp. Cæſaribus Conſtantino Maximo Auguſto, & filijs eius Conſtantino & Conſtantio iunioribus, Conſtanteque, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	16	5	16
		Creatus V. Kal. Nouembris. Ordinationes tres menſe Decembri fecit, epiſcoporum IX. presbyterorum XIIX. diaconorum IV. Obijt pridie Idus Aprilis, anno 353. & in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide ſepultus Conſtantio Aug. VI. & Gallo Nob. Cæſare II. Conſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	25
353	37	Sanctus Liberius Auguſti filius, Romanus, S.R.E. diaconus, cardinalis à ſancto Silueſtro papa factus, Impp. Cæſaribus Fl. Iulio Conſtantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Auguſtis, ſedit annos	13	4	17
		Et primùm ante ſchiſma, & eius relegationem in pace ſedit annos 2. menſes 3. dies 5.			
		Creatus VIII. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæſare Conſtantio Auguſto exactus, & in exſilium in Beroëam Thraciæ miſſus, pridie Idus Auguſti, anno Chriſti 355. Mauortio Lolliano & Arbetione VV.CC. Conſſ. Abfuit ann. 2. menſ. 3. dies 3.			
357		De exſilio reuocatus XVII. Kalend Decemb. Romam reuerſus, in Suburbio ad ſanctam Hagnetem permanſit vſque ad IV. Nonas Auguſti ſequentis anni 358. quo die Romam ingreſſus, pontificatum Romanum adminiſtrauit, illumque in ſchiſmate iterum tenuit annos 8. menſes 10. dies 10. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum XIX. presbyterorum XIIX. & diaconorum V. Obijt VIII. Kalend. Octobris, anno Chriſti 366. ſepultus via Salaria in cœmeterio Priſcillæ, Fl. Gratiano nobiliſſimo puero, & Dagalaiſo V. C Coſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	6
355	2	*Felix II. Iunior Anaſtaſij filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus, vel diaconus, Cardinalis à ſancto Iulio papa factus, Imp. Cæſ. Fl. Conſtantio Aug. ſedit in ſchiſmate contra Lib. papam ann.*	10		
		Et primùm ſolus pulſo Liberio, annos 2. menſ. 3. dies 3.			
		Creatus pridie Idus Auguſti viuente Liberio papa, pontificatus iura			

Anni Christi.	N. Pontifi.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		intra ei abrogata sunt, restituto Liberio XVIII. Kal. Decemb. anno Christi 355. Constantio Aug. IX. & Fl. Claudio Iuliano nob. Caes. II. Conss. Quam ordinationem vnam mense Decemb. episcoporum XIX. presbyterorum XXI. & diaconorum V. fecisset, Felix obijt anno 365. X. Kalend. Decembris, sepultus via Aurelia in basilica sua, Impp. Caess. Valentiniano, & Valente Augg. Conss.			
355		*Schisma secundum in ecclesia Romana inter Liberium & Felicem.*			
366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi, dioecesis Bracarensis, Lusitanus Hispanus, S. R. E. diaconus Imp. Caesaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus, & consecratus Kal. Octobris. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum lxij. presbyterorum xxxj. & diaconorum jx. Obijt Romae 3. Idus Decembris, anno Christi 384. & via Ardeatina in basilica sua sepultus, Fl. Ricimere, & Fl. Clearco VV. CC. Conss. Vac. sed. dies	0	0	17
336	3	*Vrsicinus Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate creatus contra Damasum diaconum, consecratur à Paulo episcopo Tiburtino VII. Kal. Octobris, die post obitum Liberij, qui Impp. Caess. Valentiniano, & Valente Augustis, sedit annum*	1	1	23
		Anno sequenti 367. XVI Kal. Decembris sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicino & Iouino VV. CC. Conss.			
366		*Schisma tertium in ecclesia Romana, inter Damasum & Vrsicinum.*			
		Praecedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore obseruatum non est.			
381	11	Sancta & vniuersalis synhodus secunda Constantinopolitana, episcoporum CL. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum, spiritumsanctum creaturam esse dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Posthumo Syagrio VV. CC. Conss.			
384	39	Sanctus Siricus Tiburtij filius, Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Caesaribus Flauijs Valentiniano iuniore, Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	13	2	25
		Creatus, & consecratus IV. Kalend. Ianuarij ineunte anno Christi 385. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum xxxii. presbyterorum xxxi. & & diaconorum xvi. Obijt VIII. Kal. Martij anno Christi 398 sepultus in coemeterio Priscillę via Salaria, Imp. Caesare Fl. Honorio Augusto IV. & Fl. Eutychiano V. C. Conss. Vac sed. mens.	0	8	15
398	40	Sanctus Anastasius Maximi filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Caess. Arcadio & Honorio Augustis, sedit annos	3	0	21
		Creatus, & consecratus VII. Idus Aprilis. Ordinatio			

Bis

Anni Christi.	Numer' Pōtificū.		Anni.	Mensis.	Dies.
		nes duas mense Decembri fecit, episcoporum x. presbyterorum IX. & diaconorum V. Obijt V. Kal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmeterio suo iuxta vicum Vrsi pileati intra Vrbem, prope locum, vbi nunc est basilica sanctæ Vibianæ, Ragonio Vincentio Celso, & Fl. Frauitta VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius, Albanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cęss. Arcadio, Honorio, & Theodosio iuniore Augustus, sedit annos	15	2	44
		Creatus, & consecratus VIII. Idus Maij. Quum Ordinationes quattuor mense Decembri, episcoporum LIIII. presbyterorum XXX. & diaconorum XVII. fecisset V Kal. Augusti anno Christi 416. mortuus est, & in cœmeterio ad Vrsum pileatum sepultus. Imp. Cæsare Fl. Theodosio iuniore Aug. VII. & Iunio IV. Palladio V. C. Consulibus. Vac. sedes dies	0	0	22
416	42	Sanctus Zosimus Habrahami filius Cæsariensis, Cappadox Græcus, S. R. E. presbyter Cardinalis ab Innocentio papa factus, Impp. Cæss. Honorio, & Theodosio iuniore Augustis, sedit annos	3	4	7
		Creatus, & consecratus XIII. Kal. Sept. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum VIII. presbyterorum x. & diaconorum III. Obijt VII. Kal. Ianuar. sepultus via Tiburtina, in basilica sanctorum Laurentij & Stephani extra muros, iuxta cryptam prope corpus sancti martyris Laurentij, anno 419. finito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta VV. CC. Conss. Vacauit sedes diem	0	0	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cęss. Honorio, & Theodosio iuniore Augg. sedit annos	3	9	28
		Creatus in schismate, & consecratus V. Kal. Ianuar. ineunte anno Domini 420. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XXXVI. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Obijt VIII. Kal. Nouembris, anno Domini 423. sepultus via Salaria in basilica sanctę Felicitatis martyris, iuxta corpus eius, Rufio Prętextato Mariniano & M. Aurelio Asclepiodoto VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	9
420	4	*Eulalius Romanus, S. R. E. archidiaconus, in schismate electus contra Bonifacium, sedit menses*	0	3	7
		Creatus, & consecratus V. Kalend. Ianuarij in fine anni 419. coactus abdicauit anno 420. III. Non. Aprilis, & factus est episcopus in Campania, Theodosio Aug. IX. & Fl. Constantio nobiliss. Cæsare III. Coss.			
420		*Schisma IV. in ecclesia Romana, inter Bonifacium & Eulalium.*			
423	44	Sanctus Cælestinus Prisci filius, Romanus, S. R. E. diaconus, Impp. Cæsaribus Flauijs Honorio Theodosio iuniore, & Placidio Valentiniano Augustis, sed. ann.	8	5	3
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris fecit			

Anni Christi	Numero Pontifici	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		cit ordinationes tres mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorum XXXII. & diaconorum XII. obijt VIII. Idus Aprilis, anno Christi 432. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Aëtio & Fl. Valerio VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	21
430	III.	Sancta & vniuersalis synhodus III. Ephesina CC. episcoporum contra Nestorium patriarcham Constantinopolitanum, diuinam in Ghristo naturam negantem coacta, Theodosio iuniore XIII. & Placidio Valentiniano III. Aug. Conss.			
432	45	Sanctus Xystus III. Xysti filius Romanus, S.R.E. presbyter, Impp. Cæsaribus Theodosio iuniore, & Plac. Valentiniano Augg sedit annos	7	11	0
		Creatus & consecratus IV. Kal. Maij. Ordinationes quattuor mense Decembri fecit, episcoporum LII. presbyterorum XXIIX. & diaconorum XII. Obijt V. Kal. Aprilis, anno 440. sepultus via Tiburtina ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Impp. Cæs. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V.C. Conss. Vacat sed. mens.	0	1	13
440	46	Sanctus Leo Magnus Quinctiani filius, Romanus, S.R.E. Archidiaconus, Imp. Cæsaribus Theodosio iuniore, Plac. Valentiniano, Fl Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Augustis, sed. ann.	20	11	0
		Creatus & consecratus IV. Idus Maij, die Dominico. Ordinationes quattuor mense Decembri fecit, episcoporum CXXCVI. presbyterorum XXCI. & diaconorum XXXI. Obijt III. Idus Aprilis, anno 461. & primus omnium Romanorum Pontificum sepultus est in porticu ante basilicam sancti Petri. Seuerino, & Dagaloifo VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	7
451	IIII.	Sancta & vniuersalis synhodus IV. Chalcedonensis DCXXX. episcoporum contra Dioscorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Constantinopolitanum, corpus Christi fantasticum fuisse dicentes coacta Marciano Aug. & Clodio Adelphio V.C. Conss.			
461	47	Sanctus Hilarius Crispini filius, Sardus, S.R.E. diaconus, Imp. Cæsare Fl. Leone, Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Augustis, sed. ann.	6	3	10
		Creatus & consecratus XIII. Kal. Maij. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum XXII. presbyterorum XXV. & diaconorum V. Obijt V. Kalendas Augusti, anno 467. sepultus ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xysti III. papæ, Ioanne & Pusæo VV CC Conss. Vacauit sed. dies.	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Castini, alias Castorij filius Tiburtinus, Latinus. Impp. Cæsaribus Leone seniore, Leone iuniore, Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio. Fl. Iulio Nepote, Fl. Momyllo Augustulo Augu-			

Anni Christi.	Numer' Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		Augustis, & Rege Gotthorum in Italia Odoacre, sedit ann.	15	6	23
		Creatus, & consecratus 6 Idus Augusti. Ordinationes tres mense Februar. & Decemb. fecit, episcoporum xxcIIx. presbyterorum LVIII. diaconorum XI. Obijt VI. Nonas Martij, anno 483. sepultus in porticu ante Basilicam sancti Petri apostoli in Vaticano, Anicio Fausto V.C. sine collega Consf. Vacauit sedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix 2. dictus 3. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis sanctorum Nerei & Archillei tt. Fasciolæ filius, Romanus, Impp. Cæss. Flauijs, Zenone, & Anastasio Augg. & Odoacre Gotthorum in Italia rege, sedit annos	8	11	17
		Creatus, & consecratus 7. Idus Martij. Ordinationes duas mense Decemb. fecit episcoporum xxxI. presbyterorum xxIIx. & diaconorum VI. Obijt V. Kal. Martij, sepultus in basilica sancti Pauli Apostoli, via Ostiensi, anno 492. Imp. Cæs. Fl. Anastasio. Aug. & Fl. Rufino V.C. Consf. Vacauit sedes dies	0	0	5
492	50	Sanctus Gelasius Valerij episcopi filius, Afer, Imp. Cæs. Fl. Anastasio, Dicoro Augusto, & Fl. Theodorico Amalo Gotthorum in Italia rege, sedit annos	4	8	19
		Creatus, & consecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas mensibus Februar. & Decemb. fecit, episcoporum LXVII. presbyterorum XXXII. & diaconorum II Obijt XI. Kalend. Decemb. anno Christi 496. sepultus ad sanctum Petrum Apostolum, Paulo V. C. sine collega Consf. Vacauit sedes dies	0	0	5
496	51	Anastasius 2. iunior Petri filius, Romanus de regione Esquilina, Imp. Cæsar. Fl. Anastasio Aug. & Theodorico Italiæ rege, sedit annum	1	11	24
		Creatus, & consecratus V. Kal. Decemb. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XVI. presbyterorum XII. & diaconorum :::: Obijt XIII. Kal. Decembris, anno 498. sepultus ad sanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV.CC. Consf. Vacauit sedes eo mortuo, dies	0	0	2
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Augusto, & Theodorico Gotthorum rege, sedit annos	15	7	28
		Creatus, & consecratus X. Kal. Decemb. Ordinationes quattuor mense Decembri, episcoporum CXVII. presbyterorum XCII. & diaconorum XVI. fecit. Obijt XIV. Kal. Augusti, anno Christi 514. sepultus ad sanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Cassiodoro Senatore sine collega Consf. Vacauit sed. diem	0	0	1
	5	*Laurentius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Symmachum papam electus, sedit annum*	1	...	...
		Creatus, & consecratus x. Kalend. Decembris, & anno sequenti pontificatu Romano quum se abdicasset, factus est episcopus Nucerinus,			

Anni Christi	Numer' Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		nus, Asclepio, & Ioanne Gibbo VV.CC. Conss.			
498		*Schisma V. in S.R.E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormisda Iusti filius, Frusinas Campanus, vel Latinus, Impp. Cæss. Anastasio, & Iustino Augustis, ac Theodorico Italiæ rege, sedit annos	9	0	18
		Creatus, & consecratus XIII. Kal. Augusti. Ordinationem vnam mense Decemb. fecit, episcoporum lv. presbyterorum xxi. & diaconorum :::: Obijt VIII. Idus Augusti, anno 523. sepultus in basilica sancti Petri Fl. Anicio Maximo V.C. sine collega Conss. Vacauit sedes dies	0	0	5
523	54	Sanctus Ioannes Constantij filius Tuscus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij, Imp. Iustino Aug. & Theodorico Gotthorum in Italia rege, sedit annos	2	9	16
		Creatus, & consecratus prid. Idus Augusti. Ordinationes aliquot episcoporum XV. fecit. Excessit Rauennæ in carcere à Rege Gotthorum Theodorico coniectus vj. Kal. Iunij. Cadauer Romam ilico translatum, ad S. Petrum apostolum sepultum est anno Christi 526. Anicio Olybrio iuniore V.C. sine collega Conss. Vac. sed. mens.	0	1	27
26	55	Sanctus Felix 3. dictus 4. Castorij filius, Beneuentanus Samnis, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Siluestri tt. Equitij. Impp. Cæss. Flauijs Iustino, & Iustiniano Magno Augustis, & Atalarico Gotthorum in Italia rege, sed. annos	4	2	18
		Creatus, & consecratus 8. Kalend. Augusti. Ordinationes duas mensibus Februario, & Martio, episcoporum XXIX. presbyterorum lv. & diaconorum IV. fecit. Obijt IV. Idus Octob. anno 530. sepultus ad sanctum Petrum, Posthumo Lampadio, & Fl. Oreste VV.CC. Conss. Vacauit sed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius 2. iunior Sigeuultes filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ, Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege, sedit annum	1	0	2
		Creatus, & consecratus Romæ 17. Kal. Nouemb. Ordinationeque vna facta obijt 16. Kal. Nouemb. anno 531. sepultus ad sanctum Petrum. Post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. Vac. sed. mens.	0	3	5
530	6	*Dioscorus Romanus, S. R.E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Bonifacium 17. Kal. Nouemb. creatus, sed. dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno, pridie Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum.			
530		*Schisma VI. inter Bonifacium, & Dioscorum.*			
532	57	Ioannes 2. iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius, Romanus de regione Cælio monte, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Gotthorum rege, sed. ann.	2	4	6
		Creatus, & consecratus XI Kal. Februarij, 2. P.C. Lampadij, & Orestis VV. CC. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XV.			

& dia

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		& diaconorum::::Obijt v I. Kalend Iunij, anno Christi 554. sepultus ad sanctum Petrum, Fl. Iustiniano Aug. 3 & Decio Theodoro Paulino V.C. Conss. Vacauit sedes Romana dies	o	o	6
534	85	Sanctus Rusticus Agapetus Gordiani presbyteri cardinalis sanctorum Iohannis & Pauli tt. Pammachij filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæsar. 2. Iustiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, sedit menses	o	11	19
		Creatus, & consecratus 3. Nonas Iunij. Ordinationem vnam episcoporum x I. & diaconorum I v. fecit. Obijt Constantinopoli, quo à Theodahato Gotthorum Tyranno legatus fuerat, x I I. Kalend. Iunij, anno 535. Romam translatus, sepultus est ad sanctum Petrum XII. Kal. Octob. eiusdem anni, F. Belisario V.C. sine conlega consule. Vacauit sedes menses			
		ad electionem	o	1	28
		ad ordinationem	o	6	24
535	59	Sanctus Cælius Siluerius Hormildæ papæ filius, Frusinas, Hernicus, vel Latinus, aut Campanus, S. R. E. subdiaconus regionarius, Imp. Cæsar. Iustiniano Augusto Tehodahato, & Vitige Gotthorum in Italia regibus, sedit annum			
		ab electione	1	10	7
		ab ordinatione	1	5	11
		Creatus XIII. Kalend. Augusti, consecratus verò die Dominico XVII. Kalend. Ianuarij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum X I I I I. & diaconorum V. Pontificatu exactus est 7. Kal. Iunij, anno 537. I I. P. C. Fl. Belisarij V. C. & in insulam Pontiam relegatus, vbi anno sequenti 538. XII. Kal. Iulij mortuus est, ibique sepultus, Ioanne, & Fl. Volusiano VV. CC. Consulibus. Quo deportato vacauit sedes			
		vsque ad creationem	o	o	1
		vsque ad consecrationem	o	o	19
537	60	Vigilius Ioannis consularis viri filius Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæsare Flauio Anicio Iustiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gotthorum in Italia regibus, sedit ann.			
		à creatione	18	7	15
		à consecratione	18	6	28
		Creatus v I. Kal. Iunij, & consecratus die Dominico, XVIII. Kal. Iulij, viuente prædecessore suo Siluerio. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXCI. presbyterorum XLVI. & diaconorum XVI. Obijt Syracusis in Sicilia, Constantinopoli ab Imperatore rediens Romam 4. Idus Ianuarij, anno 556. XV. post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. Cadauer Romam relatum			

Anni Christi.	Numer? Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		tum, sepultum est via Salaria in Basilica sancti Marcelli. Quo mortuo vacauit sedes menses	0	3	5
537		*Schisma VII. inter Siluerium, & Vigilium.*			
533	V.	Sancta, & vniuersalis synhodus v. Constantinopolitana secunda, episcoporum clxv, contra hæreticos Origenianistas collecta xii. post consulatum Flauij Basilij iunioris V. C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioannis Vicariani filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto, sedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus.... ordinatus 16. Kalend. Maij, die Dominico paschæ xv. post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xlix. presbyterorum xxvi. & diaconorum ix. Obijt IIII. Nonas Martij, anno 565. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. anno xx. Vacauit eo mortuo sedes Romana			
		———— ad electionem	0	2	24
		ad ordinationem	0	4	12
561	62	Sanctus Ioannes III. Catellinus Anastasij filius Romanus, Impp. Cæss. Flauijs Iustiniano, & Iustino iuniore Augg. sedit annis			
		———— ab electione	13	0	16
		ab ordinatione	12	11	27
		Creatus III. Kal. Iunij. Consecratus die Dominico 16. Kal. Augusti. Ordinationibus duabus mense Decembri habitis, episcopos lxi. presbyteros xxix. & diaconos xiii. fecit. Obijt III. Idus Iulij, anno 574. post consulatum Iustini Augusti anno VII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.			
		———— ad electionem	0	10	3
		ad ordinationem	0	10	19
575	63	Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius, Romanus, Impp. Cæss. Iustino iuniore, & Tiberio Constantino Augg. sedit annos			
		———— ab electione	4	2	15
		ad ordinatione	4	1	29
		Creatus 16. Kalend. Iun. consecratus die Dominico IV. Nonas Iun. VIII. P. C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum III. Obijt III. Kalend. Augusti, anno 579. xii. P. C. Diui Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vacauit sed. Rom.			
		———— ad election.	0	3	10
		ad ordinat.	0	4	0
579	64	Sanctus Pelagius II. iunior, Vinigildi filius, Romanus, Impp. Cæsaribus Tiberio, & Mauricio Augustis, sedit annos			
		———— ab electione	10	2	29
		ab ordinat.	10	2	10

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus III. Idus Nouembris, consecratus die sancti Andreæ pridie Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XLVIII. presbyterorum XXVIII. & diaconorum VIII. Obijt VI. Idus Februar. ex peste, anno 590. VI. P.C.P. Tiberij Flauij Mauricij Augusti, Indictione V. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes mens.			
		ad creationem	o	....	....
		ad ordinationem	o	6	25
590	65	Sanctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor, Gordiani senatoris & Siluię sanctissimæ matronę filius, Romanus monachus, S. R. E. archidiaconus, & apocrisarius Constantinopoli apud Imperatorem, & Anglorum apostolus, Impp. Cęss. Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos			
		ab electione	14	....	....
		ab ordinatione	13	6	10
		Creatus.... Ordinatus die Dominico 3. Non. Sept. Ordinationes duas, vnam in Quadragesima, aliam mense Sept. fecit, episcoporum LXII. presbyterorum XXXIX. & diaconorum V. Obijt 4. Idus Martij, anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam S. Petri, prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & consule, Indict. 7. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses			
		ad electionem	o	5	19
		ad ordinationem	o	6	o
604	66	Sabinianus Boni filius Bleranus, Tuscus, diaconus, Cardinalis & apocrisarius apostolicæ sedis Constantinopoli apud Imperatorem à S. Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses			
		à creatione	o	5	19
		ab ordinatione	o	5	7
		Creatus Kal. Septembris, consecratus die Dominico, Idibus Septembris. Ordinationem vnam episcoporum XXVI. fecit. Obijt XI. Kal. Martij anno Christi 605. & ad sanctum Petrum sepultus, P.C. Fl. Phocæ Aug. Vac. sed diem	o	o	1
605	67	Sanctus Bonifacius III. Ioannis Catadiosis filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto, sedit mens.	o	8	23
		Creatus, & ordinatus 9. Kal. Martij, die Dominico. Ordinauit episcopos XXI. aliàs XI. Obijt prid. Idus Nouemb. anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrum. P.C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes			
		ad electionem	o	....	....
		ad consecrationem	o	9	15
606	68	Sanctus Bonifacius IIII. Ioannis Medici filius, Valeriensis Marsus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Flauijs Phoca & Heraclio Augustis, sedit ann.			

ab e

Anni Chriſti.	Numer᾽ Pôtificû.	ROMANI.	Anni.	Menſes.	Dies.
		———————— { ab electione	....	....	....
		{ à conſecratione	6	8	12
		Creatus.... conſecratus die Dominico, v. Kalend. Septembris, 2. poſt conſulatum Fl. Phocæ Auguſti. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum 36. presbyterorum:::: & diaconorum IX. Obijt VIII. Idus Maij, anno 613 ſepultus ad ſanctum Petrum, 2. poſt conſulatum Imperatoris Cæſaris Fl. Heraclij Auguſti. Vacauit ſedes Romana menſes			
		———————— { ad electionem	0	....	....
		{ ad conſecrationem	0	5	12
613	69	Sanctus Deusdedit Stephani ſubdiaconi filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij à S. Gregorio papa factus, Imp. Cęſare Fl. Heraclio Auguſto, ſedit ab ordinatione annos	3	0	19
		Conſecratus die Dominico, 12. Kal. Nouembris. Ordinationes tres epiſcoporum XXIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. fecit. Obijt VI. Idus Nouembris, anno Chriſti 616 indict. V. & ad ſanctum Petrum ſepultus, poſt conſulatum Fl. Heraclij Auguſti anno V. Vacauit ſedes vſque ad conſecrationem menſ.	0	1	16
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæſ. Flauio Heraclio Auguſto, ſedit ab ordinatione annos	5	10	0
		Conſecratus 7. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas menſe Decembri epiſcoporum XXIX. presbyterorum XXVI. & diaconorum IV. fecit. Obijt 8. Kal. Nouembris, anno 6:2. ſepultus ad S. Petrum XI. P.C. Imp. Cæſ. Flauij Heraclij Auguſti. Vacauit ſedes	0	0	12
622	71	Honorius Petronij viri conſularis filius Campanus, Imperatore Cæſare Flauio Heraclio Auguſto, ſedit annos	12	11	7
		Creatus, & conſecratus die Dominico, VII. Idus Nouembris. Ordinationes tres menſe Decembri, epiſcoporum XXCI. presbyterorum XIII. & diaconorum XI. Obijt III. Idus Octobris, anno Chriſti 635. ſepultus ad S. Petrum, XXIIII. poſt conſ. Fl. Heraclij Aug. Vac. Rom. ſed vſque ad conſecrationem ann.	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæſ. Flauio Heraclio Auguſto, ſedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus.... conſecratus Kal. Iunij, die Dominico. Fecit ordinationem vnam, qua epiſcopos nouem creauit. Moritur IV. Non. Auguſti, ſepultus ad S. Petrum, anno Chriſti 638. poſt conſulatum Imp. Cæſaris Flauij Heraclij Auguſti anno XXVII. Vacauit ſedes vſque ad nouam conſecrationem menſ.	0	4	22
639	73	Ioannes IV. Venantij Scholaſtici filius Dalmata, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imperat. Cæſ. Fl. Heraclio Auguſto, ſedit ann.	1	9	18
		Conſecratus 8. Kalend. Ianuarij, die Natalis Domini ine-			

Anni Christi.	Numer° Pontific.	Pontifices	Anni.	Menses.	Dies.
		ineunte, anno 639. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xiix. presbyterorum xix. & diaconorum v. Obijt I V. Idus Octobris, anno 640. sepultus ad sanctum Petrum x x i x. post Consulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes mensem	o	1	13
640	74	Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita, Græcus, Impp. Cęsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, Herocleone, & Constante Augustis, sedit annos	6	5	19
		Consecratus V I. Kalend. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum X L V I. presbyterorum X X I. & diaconorum I V. fecit. Obijt pridie Idus Maij, anno 647. & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses			
		ad electionem	o	1	21
		ad consecrationem	o	4	1
647	75	Sanctus Martinus Fabritij filius, Tudertinus Tuscus, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constante Augusto, sed. annos			
		ab electione	6	4	7
		à consecratione	6	1	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, consecratus die Dominico, xvi. Kalend. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum X X X I I I. presbyterorum X I. & diaconorum V. Obijt Cersonæ in Ponto, vbi in exsilium pro tuenda catholicę fidei veritate ab Imperatore Constante actus fuerat prid. Idus Nouembris, anno 653. ibique sepultus P. C. Fl. Constantis Augusti, anno X I. Vacauit sedes menses	o	8	28
654	76	Eugenius Rufiniani filius, Romanus de regione prima Auentienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico, I V. Idus Augusti, anno X I I. P. C. Constantis Imp. Ordinationes duas episcoporum xxi. fecit. Obijt I V. Nonas Iunij, sepultus ad S. Petrum, anno 657. xv P. C. Constantis Imperatoris. Vacauit sedes Romana mensem	o	1	27
657	77	Vitalianus Anastasij filius, Signinus Latinus, Impp. Cæss. Flauijs Heraclijs Constante & Constantino Augustis, sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico, 3. Kal. Augusti. Ordinationes quattuor, episcoporum xcvii. presbyterorum xxii. & diaconorum xi. fecit. Obijt 6. Kal. Februarij, ann. 672. sepultus ad S. Petrum P. C. Constantini Aug. anno v. Vacauit sedes menses	o	2	14
672	78	Adeodatus Iouiani filius, Romanus, monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos	4	2	16
		Consecratus 3. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri, episcoporum x l v i. presbyterorum x i i i i. & diaconorum I I. fecit. Obijt 6. Kal.			

Anni Christi.	Numer' Pôtificû.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		Kal. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum IX. P. C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	4	6
676	79	Domnio, aliàs Donus, aliàs Domnus, Mauricij filius, Romanus, Imp. Constantino Augusto, sedit annos	2	5	10
		Creatus die Dominico, 4. Nonas Nouembris. Ordinationem vnam, episcoporum VI. presbyterorum X. & diaconorum V. fecit. Obijt 3. Idus Aprilis, anno 679. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Constantini Aug. anno XII. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius, Panormitanus Siculus monachus, S R E. presbyter Cardinalis, Imp. Constantino Aug. sedit annos	2	6	0
		Consecratus 6. Idus Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum X. & diaconorum III. Obijt 4. Idus Ianuarij, anno 682. P. C. Imp. Constantini Augusti anno XV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuersalis synhodus VI. Constantinopolitana 3. CCLXXXIX. episcoporum, contra Monothelitas hęreticos congregata, P. C. Constantini Augusti annis 13. 14. & 15.			
682	81	Sanctus Leo II. iunior Pauli filius, Aidonensis dioec. Catinensis, Siculus, S R. E. presbyter cardinalis, Imp. Cæs. Constantino Augusto, sedit mens.	0	10	19
		Creatus IV. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die 26. Iunij fecit, qua episcopos 23. presbyteros 9. & diaconos 3. creauit. Obijt 4. Kal. Iulij, anno 683 sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Imp. Constantini Augusti, anno 16. Indictione XI. Vac. sed. mens.	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus II. iunior Ioannis filius, Romanus, S. R. E. presbyter cardinalis, Imp. Cæsare Heraclio Constantino Augusto, sedit mens.	0	10	17
		Consecratus 13. Kal. Iul. die Domino. Ordinationem vnam, episcoporum 12. fecit. Obijt Idibus Maij, anno Christi 685. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano iuniore Augusto, sine collega Cons. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes { vsque ad consecrationem	0	2	9
		{ vsque ad creationem.	0	2	15
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione. Anastasius Bibliothecarius			
685	83	Ioannes V. Cyriaci filius, Antiochenus Syrus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum	1	0	9
		Creatus 8. Kal. Augusti, consecratus 3. Kal. Augusti Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIII. Obijt IV. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani iunioris Aug. Vac. sed. mens.	0	2	18

Anni Christi	Numerus pontificũ	12 PONTIFICES	Anni	Menses	Dies
686	7 8	*Petrus Romanus, S.R.E. archipresbyter* } *in schismate,* *Theodorus, S.R.E. presbyter Cardinalis* } *quod VIII. fuit, creati.* *Quibus pulsis, pontifex Romanus renunciatus est*			
686	24	Cuno Trax Benedicti filius, S.R.E. presbyter cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus, & consecratus 12. Kal. Nouemb. die Dominico. Fecit ordinationem vnam, episcoporum XVI. Obijt XI. Kal. Octobris, anno 687. sepultus ad sanctum Petrum, iterum P.C. Iustiniani. Aug. Vac. sed.	0	2	25
687	9 10	*Theodorus, presbyter, S.R.E.* } *in schismate, quod* *Paschalis, Archidiaconus S.R.E.* } *IX. fuit, creati.* *Vtrisque pulsis, papa factus est*			
687	85	Sergius Tiberij filius, Antiochenus Syrus, *P*anormi in Sicilia ortus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone II. papa factus. Imp. Cæsaribus Fl. Iustiniano, Leontio, & Liberio Habsimaro Augustis, sedit annos	13	8	23
		Creatus 16. Kal. consecratus 8 Kal. Ianuarij die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum XCVI. presbyterorum XVIII. & diaconorum IV. Obijt VI. Idus Septembris, anno 701. Indictione XIV. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatum Tiberij Habsimari Augusti. Vacauit sedes mensem	0	1	20
701	86	Ioannes VI. Græcus *P*aterni, aliàs Petronij filius, Imp. Tiberio Habsimaro Aug. sed ann.	3	2	13
		Creatus IV. Kal. consecratus III. Kal. Nouembris. Fecit ordinationem vnam, episcoporum XV. presbyterorum IX. & diaconorum II. Obijt 7. Idus Ianuarij, anno 705. Indict. 3. sepultus ad sanctum Petrum, V. *P*. C. Tiberij Habsimari Aug. Vacauit sedes mensem	0	1	18
705	87	Ioannes VII. Platonis filius, Græcus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæss. Tiberio Habsimaro, & Fl. *I*ustiniano iterum Aug. sedit annos	2	7	17
		Creatus, & consecratus die Dominico kalend. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos XIX. presbyteros X. & diaconos II. creauit. Obijt Romæ iuxta ecclesiam sanctæ Mariæ Nouæ quam renouauerat XVI. kalend. Nouembris, sepultus in basilica sancti Petri, ante altare sanctæ Dei genitricis Virginis, quod nunc Sudarij dicitur anno Christi 707. Indictione VI. Imp. Cæsare Fl. Heraclio Iustiniano Augusto II. sine conlega consule. Non vacauit sedes.			
707	88	Sisinnius *I*oannis filius, Syrus, Iustiniano Augusto, sedit dies	0	0	20
		Creatus XV. kal. Consecratus X. kal. Nouembris. Ordinationem vnius episcopi in Insula Corsica fecit. Obijt VIII. *I*dus Nouembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. mens.	0	1	16
707	89	Constantinus Ioannis filius, Syrus, *I*mpp. Cæss. Iustinia-			

Anni Christi.	Numerº Pôtificû.	ROMANI. 23	Anni.	Menses.	Dies.
		niano,& Philippico Bardane Augustis, sedit annos	8	1	20
		Creatus x. Kalend. Ianuarij, consecratus VIII. Kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam episcoporum LXIIII. presbyterorum X. & diaconorum II. fecit. Obijt 3. Idus Februarij, ann. 716. Indictione xiv. sepultus ad sanctum Petrum, Fl. Arthemio Anastasio Aug. Cos. Vacauit sedes mensem	0	1	10
716	90	Gregorius II. iunior Romanus Marcelli filius, S. R.E. diaconus Cardinalis à Constantino papa factus, Imp. Cæsaribus Flauijs Anastasio Arthemio, Theodosio Adtramiteno, & Leone Isauro Augustis, sedit annos	14	10	22
		Creatus xii. Kal. consecratus xi. Kal. Aprilis. Ordinationes ix. mense Septembri fecit, & vnam mense Iunio, quibus episcopos cxlix. presbyteros xxxv. & diaconos IV. creauit. Obijt 3. Idus Februarij, Indictione xiv. anno Christi 731. P. C. Leonis Augusti anno xiv. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius III. Ioannis filius, Syrus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Flauio Leone Isauro Augusto, sedit annos	10	8	24
		Creatus III. Non. Martij, consecratus xv. Kal. Aprilis. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum xxc. presbyterorum xxiv. & diaconorum III. Obijt iv. Kal. Decembris, anno 741. Indictione x. sepultus in basilica sancti Petri apostoli, post consulatum Leonis Isauri Augusti anno xxiv. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Italia ab Imp. Constantinopolitano Leone hæretico Iconomacho, auctore Gregorio III. papa defecit.			
741	92	*Zacharias* Polycronij filius, Græcus monachus, S.R.E. presbyter cardinalis à Gregorio III. creatus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, consecratus III. Non. Decembris. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum lxxxv. presbyterorum xxx. & diaconorum v. Obijt Idibus Martij, anno Christi 752. Indictione v. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Augusti anno x. Vacauit sedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus II. iunior, S.R.E. presbyter Cardinalis, sedit dies	0	0	4
		Creatus ix. Kal. Aprilis. Obijt VI. Kal. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus III. dictus II. iunior Constantini filius, Romanus, S.R.E. diaconus cardinalis à *Zacharia* papa factus, Impp. Cæss. Flauijs Constantino Copronymo & Leone Augustis, sedit annos	5	0	32
		Creatus 4. Kalend. Aprilis, consecratus IIII. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio, episcoporum IIII. presbyterorum II. & diaconorum II. fecit. Obijt 6. kal. Maij, anno Christi 757. Indictione x. sepultus ad sanctum Petrum, *P.* C. Constantini Copronymi Au-			

Anni Christi.	Numerus ponti.	Pontifices	Anni.	Menses.	Dies.
		gusti anno xv. Vacauit sedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Constantini filius Stephani iunioris papæ frater, Germanus, S.R.E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæs. Constantino, & Leone Augg. sedit annos	10	1	0
		Creatus, & consecratus 4. Kal. Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum 3 presbyterorum 12. & diaconorum 2. Obijt in monasterio S. Pauli via Ostiensi 4. Kal. Iulij. anno Christi 767. Indictione v. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno xxv. Vacauit sedes annum	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, in schismate X. contra Paulum papam creatus, sedit*	0	....	....
		Co[...]ctus abdicauit.			
767	12	*Constantinus N. p[...]sinus, Ducis Nepesini filius, quum laicus esset, contra canones Totonis & Paßiui fratrum suorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium sententiam, sedit annum*	1	1	9
		Creatus die Dominico, quo mortuus est Paulus papa 4. Kalend. Iulij. postridie diaconus, & presbyter à Georgio Prænestino episcopo factus, Pontifex verò die Dominico sequenti 3. Non. Iulij apud sanctum Petrum à Georgio Prænestino, Eustratio Albano, & Citonato Portuensi consecratus. Ordinationes fecit, episcoporum VIII. presbyterorum VIII. & diaconorum IIII. Anno sequenti 768. coactus à Christophoro Primicerio, & consiliario apostolicæ sedis, & Sergio eius filio sacellario, abdicauit, Laterani in concilio Episcoporum, & Cardinalium die sabbati, ante ordinationem Stephani papæ VIII. Idus Augusti, & in monasterio Cellæ nouæ effoßis oculis, relegatus, monachus factus est.			
768	13	*Philippus Romanus, monachus abbas monasterij sancti Viti, S. R. E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Constantinum à quibusdam clericis auctore Valdiperto presbytero Longobardo papa factus, sedit dies*	0	0	5
		Creatus, & consecratus prid. Kal. Augusti die Dominico, & quinto die pòst coactus ab eodem Christophoro Primicerio, pontificatu se abdicauit pridie Nonas Augusti, atque ad suum monasterium reuersus est, & postridie Stephanus electus.			
767		*Schisma XI. in ecclesia Romana maximè turbulentum.*			
768	96	Stephanus IIII. dictus III. Olibrij filius, Siculus, monachus monasterij S. Chrysogoni Romæ sub Gregorio III. papa cubicularius Lateranensis, demum S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæsaribus Constantino Copronymo, & Leone Augg. sedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Augusti & consecratus VII. Idus Augusti xxvi P. C. Constantini Copronymi Augusti Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum .... presbyterorum v. & diaconorum IV. Obijt marè prid. Kal. Februarij anno 772. Indictione x. sepultus ad sanctum Petrum, 3 post consulatum Leonis IV. Augusti. Vacauit Romana sedes dies	0	0	8

Anni Christi.	Numer⁹ Pontific.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
772	97	Hadrianus Theodori filius, Romanus de regione via Lata prope sanctum Marcum, nobilissimo genere ortus, clericus, notarius regionarius, & subdiaconus à Paulo papa factus, post S.R.E. diaconus Cardinalis à Stephano III. creatus. Impp. Cæss. Leone IV. & Constantino eius filio Augustis, sedit annos	23	10	17
		Creatus, & consecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum CXXCV. presbyterorum XXIIII. & diaconorum VII. Obijt manè VII. Kalend. Ianuarij anno 795. finiente, Indictione IV. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Octaui Irenes filij Augusti, anno XVI. Non vacauit sedes	0	0	0
789	VII.	Sancta, & vniuersalis synhodus septima Nicæna secunda CCCL. Episcoporum, contra Iconomachos collecta, P.C. Constantini VIII. Aug. anno X.			
796	98	Leo III. Azzupij filius, Romanus, S.R.E. presbyter cardinalis tt. S. Susannæ, Constantino VIII. & Nicephoro Augustis sedit annos	20	5	18
		Creatus 7. Kal. Ianuarij, postridie consecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum CXXVI. presbyterorum XXX. & diaconorum XI. Obijt prid. Idus Iunij, anno 816. Indictione IX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	20
800		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
816	99	Stephanus V. dictus IV. Iulij Marini filius, Romanus, S.R.E. diaconus, aliàs presbyter Cardinalis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio Augusto, sedit menses	0	6	23
		Creatus V. Nonas Iulij, consecratus prid. Non. Iulij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum IV. Obijt 8. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	2
817	100	Paschalis Maximi Bonosi filius, Romanus monachus & abbas sancti Stephani prope S. Petrum, S.R.E. presbyter cardinalis tituli sanctæ Praxedis à Leone III. papa factus Ludouico Pio, & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus 5 Kal. Februarij, consecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas mensibus Decemb. & Martio fecit, episcoporum .... presbyterorum VII. & diaconorum VII. Obijt prid. Idus Maij, anno Christi 824. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
824	101	Eugenius II. iunior Boëmundi filius, Romanus, S.R.E. archipresbyter cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone III. papa factus, Impp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	3	6	24
		Creatus 14. Kal. & consecratus XI. Kalend. Iunij Obijt prid. Idus Decembris, anno 827. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	26 PONTIFICES	Anni.	Mēses.	Dies.
287	14	*Zinzinus Romanus, S.R.E.presbyter Cardinalis in schismate contra Eugenium electus à minori parte, sedit*	o	....	....
		Coactus non longè pòst abdicauit.			
827	102	*Schisma in ecclesia Romana XII.*			
		Valentinus Leontij filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus Cardinalis à Paschale papa factus, sedit mensem	o	1	10
		Creatus xix. Kal. Ianuarij, consecratus postridie, obijt xi. Kal. Februarij, anno Christi 828. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	o	o	3
828	103	Gregorius IV. Ioannis filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Paschali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos	16	o	o
		Creatus 7. Kal. Februar. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri & Decembri fecit, episcoporum, presbyterorum, & diaconorum CXXCV. Obijt 8. Kal. Febr. anno Christi 844. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	15
844	104	Sergius II. iunior Sergij filius, Romanus, de regione IV. S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlothario Augusto, sedit annos	3	2	3
		Creatus, & consecratus 4. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Martio fecit, episcoporum xxiii. presbyterorum VIII. & diaconorum III. Obijt prid. Idus Aprilis, anno 847. sepultus in basilica sancti Petri. Non vacauit sedes, nisi vsque ad consecrationem	o	2	15
847	105	Leo IV. Rodulfi filius, Romanus, monachus monasterij sanctorum Siluestri & Martini prope sanctum Petrum, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. SS. quattuor coronatorum à Sergio II. papa factus, Hlothario, & Hludouico iuniore Augustis, sed. ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papæ Sergij prid. Idus Aprilis, consecratus 6. kalend. Iulij die Dominico. Ordinationes duas mensibus Martio & Decembri fecit, episcoporum LXIII. presbyterorum xix. & diaconorum VIII. Obijt xvi. kalend. Augusti, anno 855. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes			
		{ vsque ad electionem	o	o	6
		{ vsque ad consecrationem	o	2	11
855	106	Benedictus III. Petri filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Transtyberim tt. Calisti à Leone IV. factus, Imp. Cæs. Hludouico Augusto iuniore, sedit			
		{ ab electione	2	8	16
		{ à consecratione	2	6	10
		Electus in schismate ix. kal. Augusti; res turbatæ fuerunt vsque ad 3. kal. Octobris, quo sedato schismate consecratus est. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xx. presbyterorum VI. & diaconi vnius. Obijt manè VI. Idus Aprilis, anno 858. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	15

Anasta-

Anni Christi.	Numerus Pōtificū	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
855	15	*Anastasius III. Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marcelli, in schismate contra Benedictum III. . . . . Kalend. Augusti creatus, sed. mens.*	•	....	....
		Et non longè pòst coactus abdicauit.			
		Schisma XIII. in ecclesia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius; Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à Leone I V. factus, Imp. Cæs. Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	9	6	20
		Creatus, & consecratus 8 Kalend. Maij. Ordinationes plures mense Martio & Decembri, episcoporum L X V. presbyterorum V I I. & diaconorum I I I I. fecit. Obijt manè Idibus Nouembris, anno Christi 867. Indictione prima, sepultus ante fores basilicæ sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	7
867	108	Hadrianus I I. iunior, Romanus, Talari episcopi filius, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Sergio I I. papa factus, Imp. Cæsare Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	4	11	12
		Creatus X I. Kal. Decembris, consecratus I X. Kal. Decembris. Obijt Kal. Nouembris, anno 872. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	12
896		Sancta, & vniuersalis synhodus octaua, Constantinopolitana quarta C C C. episcoporum, contra Photium patriarcham Constantinopolitanum coacta.			
842	109	Ioannes V I I I. Gundi filius Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Hludouico iuniore Carolo iuniore Caluo, Hludouico I I I. Balbo, & Carolo I I I. Crasso Augustis, sed. ann.	10	0	2
		Creatus, & consecratus XIX. Kal. Ianuarij. Obijt XIIX. Kalend. Ianuarij, anno 882. Indictione prima, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	3
877		Sanctæ, & vniuersalis synhodi octauæ Constantinopolitanę I V. CCCXCIII. episcoporum, pro Photij patriarchatu coactæ, posterior pars.			
882	110	Marinus Palumbi presbyteri filius, Gallesianus Faliscus, S.R.E. diaconus cardinalis, Carolo 3. Augusto, sedit annum	1	1	0
		Creatus 14. Kal. Ianuarij, consecratus die natalis Domini. Obijt 15. Kal. Februarij, anno 884. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes dies	0	0	2
884	111	Hadrianus 3. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo 3. Imperatore, sedit annum	1	3	21
		Creatus 12. Kal. Februarij, consecratus 7. Kal. Februarij. Obijt 7. Idus Maij, anno Christi 885. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	0
885	112	Stephanus V I. dictus V. Romanus (quem alij Basilium vocant) Hadriani filius, de regione via lata, Impp. Cæss. Carolo tertio Crasso, & Arnulfo Augustis, sedit annos	6	0	0

Crea-

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus 3. Idus Maij. Obijt 12. Kal. Iunij, anno 891. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus 6. Kal. Iunij, Indictione 9. Obijt 19. Kal. Ianuarij, anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	2
		Formosus fuit primus ex Episcopo factus papa.			
891		*Sergius III. Benedicti filius, Romanus ex comitibus Tusculanis, S. R. E. diaconus Cardinalis, in schismate contra Formosum papam creatus, sedit*	o	....	....
		Coactus abdicauit, & in exsilium actus est.			
891		*Schisma in ecclesia Romana XIIII.*			
895	114	Bonifacius VI. Hadriani episcopi filius, Romanus, Imp. Cæsare Arnulfo Aug. sed. dies	o	o	15
		Creatus 16. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij, anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	5
896	115	Stephanus VII. dictus VI. Ioannis presbyteri filius, Romanus, episcopus Anagninus à Stephano V. papa factus, sedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus 8. Idus Ianuarij. Obijt 9. kal. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	3
897	116	Romanus Constantini Marini papæ fratris filius, Gallesianus Faliscus, Arnulfo Imperatore sedit menses	o	4	23
		Creatus V. kalend. April. Obijt 14. kalend. Septemb. anno 897. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	o	o	1
897	117	Theodorus 2. iunior Photij filius, Romanus, sedit dies	o	o	20
		Creatus 13. kal. Septemb. Obijt 6. Idus Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes diem	o	o	1
897	118	Ioannes IX. Rampoaldi filius, Tiburtinus monachus, diaconus S.R.E. Imp. Cæsare, Arnulfo Augusto, sedit annos	2	o	15
		Creatus 5. Idus Sept. Obijt 9. kal. Octob. anno Christi 899. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	o	o	1
897		*Sergius III. Benedicti filius, Romanus, ex Comitibus Tusculanis, presbyter in schismate iterum contra Ioannem IX. creatus, sedit*	o	....	....
		Coactus iterum abdicauit, & in exsilium actus est.			
899	119	Benedictus IIII. Mammoli filius, Romanus, Impp. Hludouico IV. Arnulfi filio, sedit ann.	3	6	15
		Creatus VIII. kalend. Octobris. Obijt VI. Idus Aprilis, anno 903 sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	6
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	o	1	10
		Creatus 17. kal. Maij. Coactus à Christophoro presbytero Cardinale abdicauit 9. kal. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes	o	o	o

Obijt

Anni Chriſti.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI. 29	Anni.	Menſes.	Dies.
		Obijt paulò pòſt, Laterani in baſilica Conſtantiniana ſepultus.			
903	121	Chriſtophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurentij & Damaſi, Cæſare Hludouico IV. ſedit menſes	0	7	0
		Creatus 7. Kal. Iunij: coactus à Sergio presbytero abdicauit 9. Kal. Ianuarij, & monachus factus eſt anno 903. Et moriens ad S. Petrum ſepultus eſt.			
		Schiſma in Romana eccleſia XV. inter Leonem V. Chriſtophorum, & Sergium III.			
903	122	Sergius III. Benedicti filius, Romanus, ex comitibus Tuſculanis, S.R.E. presbyter Cardinalis, Hludouico IV. Cæſare, ſedit ann.	7	3	16
		Creatus 8. Kal. Ianuarij, die natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V. Idus Aprilis, anno 911. ad S. Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	4
911	123	Anaſtaſius III. Luciani filius, Romanus, Cæſare Chunrado, ſedit annos	2	1	22
		Creatus 17. Kal. Maij. Obijt pridie Non. Iunij, anno 913. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	2
913	124	Lando Tami filius, Sabinus, Chunrado Franco Cæſare, ſedit menſes	0	6	22
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt V. Kalend. Ianuarij ineunte anno 914. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	26
914	125	Ioannes X. Ioannis filius, Rauennas, ex epiſcopo Bononienſi archiepiſcopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæſaribus, ſedit annos	14	2	15
		Creatus 9. Kal. Febr. Occiſus ſuffocatus ceruicali ſuper os coniecto, in patriarchio Lateranenſi VII. Idus Aprilis, anno 928. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	0	2
928	126	Leo VI. Chriſtophori Primicerij S.R.E. filius, Romanus, Henrico Aucipe Saxone Cæſare, ſedit menſes	0	6	15
		Creatus V. Idus Aprilis. Obijt 10. Kal. Nouemb. anno 928. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0	1
928	127	Stephanus VIII. dictus VII. Tendemundi filius, Romanus, ſedit annos	2	1	15
		Creatus 9. Kal. Nouemb. Obijt VI. Idus Decemb. anno 930. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	2
930	128	Ioannis XI. Sergij III. papę filius nothus, Romanus, ex comitibus Tuſculanis; Henrico Aucipe Saxone Aug. ſedit annos	4	10	15
		Creatus 3. Idus Decemb. Obijt 8. Kal. Nouemb. anno 935. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1
935	129	Leo VII. Romanus, Othone magno Cæſ. ſedit annos	3	6	10
		Creatus 6. Kal. Nouembris. Obijt pridie. Non. Maij, anno 939. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſem	0	1	0
939	130	Stephanus IX. dictus VIII. Romanus, Othone Cæſare, ſedit annos	3	4	15

Crea

Anni Christi.	Numerus pőtificũ.	Pontifices	Anni	Menses	Dies.
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt 12. Kal. Nouemb. anno 942. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	10
942	131	Marinus II. iunior, Romanus, Othone Imperatore, ſedit annos	3	6	14
		Creatus Kalend. Nouemb. Obijt prid. Idus Maij, anno 946 ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus II. iunior, Romanus, Othone Cæſare, ſedit annos	9	7	10
		Creatus 15. Kal. Iunij. Obijt 6. Kal. Ianuarij, anno 956. ſepultus in baſilica Lateranenſi. Vacauit ſedes dies	0	0	12
956	133	Ioannes XII. Romanus. Octauianus ex comitibus Tuſculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæſare Othone Aug. ſedit annos	8	4	6
		Creatus 5. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus eſt à Concilio Romano 8. Idus Decembris, anno 863. anno ſacerdotij ſui 7. menſe 10. die 27. Non vacauit ſedes			
		Pontificatum fugato Leone VIII. 16. Kal. Februarij, anni 964. recepit, tenuitque menſ. 3 dies 28. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani ſepultus. Non vacauit ſedes			
963	134	Leo VIII. Romanus, Ioannis protoſcriniarij filius, de regione Cliui argentarij, ſummæ apoſtolicæ ſedis protoſcriniarius, Imp. Cæſ. Othone Aug. ſedit annum	1	3	21
		Creatus à Synhodo Romana abrogato Ioanne XII. & conſecratus die Dominico 8. Idus Decembris. Obijt 16. Kal. April. anno 965. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſ.	0	8	22
963		*Schiſma in Eccl. ſta Romana XVI.*			
964	16	*Benedictus V. Romanus, S.R.E. diaconus Cardinalis, in ſchiſmate poſt Ioannem XII. contra Leonem VIII. creatus, ſed. menſ.*	0	1	10
		Conſecratus die obitus Ioannis, pridie Idus Maij. Coactus abdicauit eodem anno, 9. Kalend. Iulij, & in exſilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus eſt, vbi anno 865. obijt.			
965	135	Ioannes XIII. Romanus, Ioannis epiſcopi filius, epiſcopus Narnienſis, Imp. Cęſ. Othone Magno Auguſto, ſedit annos	6	11	5
		Creatus 6. Non. Octob. Obijt 8. Idus Septembris, anno 972. ſepultus in baſilica S. Pauli apoſtoli. Vacauit ſedes dies	0	0	13
972	136	Donus, aliàs Domnus, aliàs Domnio II. iunior, Romanus, Imperatore Cæſare Othone magno Auguſto, ſedit menſes	0	3	0
		Creatus 12. Kal. Octobris. Obijt 14. Kal. Ianuarij, anno 972. Non vacauit ſedes			
972	137	Benedictus V. dictus VI. Hildebrandi filius, Romanus, Imp. Cæſare Othone iuniore Aug. ſedit annum	1	3	0
		Creatus 13. Kalend. Ianuarij, coactus abdicauit 14. Kal. Aprilis anno 974. & in molem Hadriani concluſus, vbi à Cintio Stephani filio iuſſu Bonifacij VII. ſucceſſoris ſui			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI. 3	Anni.	Menses.	Dies.
		sui strangulatus est,& ad S.Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
974		*Schisma in ecclesia Romana XVII. inter Bonifacium VII. & Benedictus VI. dictum VII.*			
974	138	Bonifacius VII. Romanus, Franco Ferrutij filius, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæsare Othone 2. Aug. sed.annum	1	1	12
		Creatus 8. Kal. Aprilis, coactus abdicauit, & ex Vrbe fugatus est 5. Idus Maij, anno 975. Vacauit sedes dies	0	0	20
975	139	Benedictus VI. dictus VII. ex comitibus Tusculanis, Deusdedit filius Romanus, episcopus Sutrinus, Othone II. Imp. sedit annos	9	1	10
		Creatus Kal. Iunij, fugato Bonifacio VII. Obijt 6. Idus Iulij, anno 984. sepultus ad sanctam Crucem in Hierusalem. Vacauit sedes dies	0	0	5
984	140	Ioannes 14. Papiensis, Petrus antea vocatus, episcopus Papiensis, Imp. Cæsare Othone 3. Aug. sed. menses	0	8	0
		Creatus 17. Kal. Augusti, pontificatu exactus est à Bonifacio VI. in Vrbem reuerso, 17. Kal. Aprilis. Obijt eodem anno 985. in carcere, 13. Kal. Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Non vacauit sedes			
985		Bonifacius VI. Romanus, Franco Ferrutij filius, factione quorundam nobilium Romam reuersus, capto Ioanne XIIII. Romanum pontificatum Imp. Othone 3. Augusto, tenuit iterum menses	0	4	6
		Ex ante diem 17. Kal. Aprilis, vsque ad 12. Kal. Augusti, anno 985. Quo mortuus est, & Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
985	141	Ioannes XV. Romanus, Leonis presbyteri filius, de vico Gallinæ albæ. Imp. Cæs. Othone 3. Augusto, sedit annos	9	6	10
		Creatus Kal. Augusti. Obijt 4. Idus Februar. anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
995	142	Ioannes XVI. Romanus, Roberti filius, sedit menses	0	4	0
		Creatus 4. Idus Februarij. Obijt V. Idus Iunij, anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius, ex vrbe Vangia presbyter, & capellanus Imperatoris, Othone 3. Augusto, sedit annos	2	8	3
		Creatus, & consecratus 16. Kal. Iul. die Dominico. Obijt 12. Kal. Martij anno 998. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes menses	0	8	13
		Ioannes XVII. Græcus, episcopus Placentinus, in schismate contra Gregorium V. creatus, sedit menses	0	10	....
		Coactus ab Imperatore Othone III. abdicauit, & in Germaniam, effossis oculis relegatus est.			
996		*Schisma in ecclesia Romana XVIII.*			
998	144	Siluester 2. iunior, Aquitanus Gallus Gerebertus monachus Floriacēsis cœnobij in Gallis, abbas Bobiēsis ex archiepiscopo Remēsi Rauēnas philosophus eximius, Imp.			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.	PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
		Imp. Cæs. Othone 3. Augusto, sed. annos	4	6	12
		Creatus Kalend. Nouembris. Obijt 4. Idus Maij, anno 1003. Indictione 1. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	25
1003	145	Ioannes XVII. Sicco, Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæs. Henrico II. Iuniore Aug. sedit menses	0	4	25
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt pridie Kal. Nouembris, anno 1003. sepultus in ecclesia monasterij S. Sabbæ in cella noua. Vacauit sedes dies	0	0	19
1009	146	Ioannes XIIX. Fasanus, aliàs Fanassus, Romanus de vico portæ Metodij, Imp. Cæs. Henrico iuniore Augusto, sedit annos	5	7	21
		Creatus 12. Kal. Decemb. Obijt 15 Kal. Augusti, anno 1006. sepultus Laterani. Vacauit sed. dies	0	0	30
1009	147	Sergius IV. Petrus Martini filius, Romanus, sed. ann.	2	9	12
		Creatus 15. Kal. Septemb. Obijt 4. Kal. Iunij, anno 1012. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	8
1012	148	Benedictus VII. dictus VIII. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Henrico iuniore Augusto, sedit annos	11	1	21
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt 3. Kal. Martij, anno 1024. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sed. diem	0	0	1
1012		*Schisma XIX. in ecclesia Romana, inter Benedictum VIII. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
1024	149	Ioannes xix. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Benedicti VIII. frater, episcopus Portuensis, Impp. Cæss. Henrico, & Chunrado iunioribus Augustis, sedit annos	8	9	9
		Creatus pridie Kalend. Martij. Obijt 6. Idus Nouembris, anno 1032. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, ex comitibus Tusculanis, Theophylactus anteà vocatus, Alberici Benedicti VIII. & Ioannis XIX. fratris filius, diaconus Cardinalis, Impp. Cæs. Chunrado Saliquo, & Henrico III. Augg. sed. annos	12	4	20
		Creatus 3. Idus Nouembris. Pontificatu exactus 11. Kalend. Februar. anno 1045. sacerdotij sui anno XII. mense I. die XII. In eius locum factus est.			
1045	19	*Siluester III. Romanus, Ioannes Laurentij filius, episcopus Sabinus, in schismate contra Benedictus IX. creatus, sedit mensem*	0	1	19
		Creatus XI. Kal. Febr. Pontificatu à Benedicto IX. exactus est V. Idus Martij, ann. 1045.			
1045		Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, pulso Siluestro III. iterum sedit mensem	0	1	21
		Ex ante diem VI. Idus Martij, vsque ad Kal. Maij eius anni, quo die quum sponte abdicasset, in eius locum factus est.			
1045	151	Gregorius VI. Romanus, Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter S. Ioānis ante portam Latinam, qui			

Anni Christi.	Numer. Pontific.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		qui Imp. Cæsare Henrico III. Augusto, sedit annum	1	7	20
		Creatus Kal. Maij. Coactus in concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico III. Aug. congregato, abdicauit 13. Kalend. Ianuarij, anno 1046 & ad monasterium Cluniacense relegatus, ibidem paulò pòst obijt, & sepultus est. Vacauit sedes Romana dies	0	0	4
1045		*Schisma in ecclesia Romana XX.*			
1047	152	Clemens II. iunior, Saxo Germanus, Suidegerus Bambergensis episcopus, Henrico III. Augusto, sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico III. congregato 12. Kalend. Ianuarij, consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini, 8. Kalend. Ianuarij. Obijt Romæ 7. Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus IX. Romanus, pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente II. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Ex ante diem 6. Idus Nouemb. vsque ad 16. Kal. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus II. iunior, Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius episcopus Brixinensis, Imp. Cæs. Henrico 3. sedit dies	0	0	23
		Creatus Polethæ in Germania ab Imperatore Henrico 3. consecratus, & coronatus Romæ 16. kalend. Augusti die Dominico. Obijt Præneste 6. Idus Augusti, Romam relatus in basilica sancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina sepultus est. Vacauit sedes menses	0	6	3
1048		Benedictus IX. Romanus, hoc etiam interregno Pontificatum Romanum tertiò administrauit menses	0	6	0
1049	154	Leo IX. Francus, Gallus Bruno Comes Dagspurg, aliàs Egghisein Hugonis filius, Tullensis in Leucis episcopus, Imperat. Cæsare Henrico 3. Augusto, sedit annos	5	2	8
		Creatus Frisingæ in Baioria, consecratus & coronatus Romæ prid. Idus Februarij, Dominica prima Quadragesimæ. Indictione 2. Cardinales, quorum memoria exitat 22. creauit, episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt Romæ 13. kalend. Maij, anno 1054. sepultus ad sanctum Petrum prope aram sanctorum Andreę & Gregorij. Vacauit sedes menses	0	11	24
1055	155	Victor 2. iunior, Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbensis Arduigi filius, episcopus Eistatensis, Henrici 3. Imp. Consiliarius, & propinquus, ipso & eius filio Henrico 4. Augustis, sedit annos	2	3	16
		Creatus ab Imperat. Henrico tertio Moguntiæ, consecratus, & coronatus Romæ Idibus Aprilis, feria quinta in cœna Domini. Cardinales episcopos 2. creauit, & presbyterum vnum ex antiquo diacono, Ordinatione vna mense Iunio facta. Obijt Florentiæ 5. kalend. Augusti.			

Anni Christi.	Numer Pôtificû	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		gusti, anno 1057. ibique in cathedrali sepultus. Vac. sed. dies	0	0	4
1057	156	Stephanus X. dictus IX. Hlotharingus Gallus, Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S.R.E. archidiaconus, sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & Cancellarius à Leone IX. factus, monachus abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. sancti Crysogoni à Victore II. consecratus, Imp. Cæsare Henrico IV. Augusto, sedit menses	0	7	28
		Creatus Romæ 4. Nonas Augusti, postridie die Dominico consecratus. Cardinalem episcopum vnum fecit mense Martio. Obijt Florentiæ 4. Kalend. Aprilis, anno 1058. sepultus ibidem in ecclesia cathedrali Vac. sed. dies	0	0	8
1058	20	*Benedictus IX. dictus X. Romanus, Ioannes Mincius ex comitibus Tusculanis Guidonis filius, episcopus Veliternus à Leone IX. papa factus, Henrico IV. Imp. sedit menses*	0	9	20
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones, Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit 9. Kal. Februarij, anno 1059. & paulò pòst 5. Idus Aprilis moriens, ad sanctam Mariam maiorem sepultus est. In eius locum factus fuit.			
1058	157	Nicolaus II. iunior, Allobrox, Gerardus Burgundio episcopus Florentinus, Imp. Cæsare Henrico II. Rege 4. Augusto, sedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, consecratus, & coronatus Romæ die Dominico 3. Nonas Ianuarij, anno 1059. Cardinales fecit VII. episcopos II. presbyteros II. diaconos 3. mense Martio. Obijt Florentiæ V. Non. Iulij anno 1061. ibique sepultus Vacauit sedes menses	0	1	26
1058		*Schisma in ecclesia Romana XXI.*			
1061	158	Alexander II. iunior Mediolanensis, Anselmus de Badagio Anselmi filius, canonicus regularis, episcopus Lucensis in Tuscia, Imp. Cæsare Henrico IV. Aug. sedit annos	11	6	22
		Creatus, & consecratus Romæ die Dominico, prid. Kal. Octobris. Cardinales fecit XXX. episcopos 8. presbyteros XVI. & diaconos VI. Obijt Romæ X. Kal. Maij, nocte præcedente, anno 1073. & Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius II. iunior, Parmensis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis, in schismate contra Alexandrum II. ab Imp. & episcopis Longobardis creatus, sedit annos*	5	....	....
		Creatus Basileæ 5. Kal. Nouembris, consecratus. . . . Pontificatus ei in Concilio Mantuano abrogatus est 6. Kal. Nouembris, anno 1064. & non longè pòst Parmæ mortuus est, & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana XXII.			
1073	159	Gregorius VII. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex comitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis, Abbas sancti Pauli Romæ, ex S.R.E. œconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardina-			

dina-

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		dinalis sanctæ Mariæ in Dominica à Nicolao II. factus, Imp. Cæs. Henrico IV. Augusto, sedit annos	12	1	3
		Creatus feria 2. x. Kal. Maij, Romæ in basilica sancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri II. consecratus 3. Kal. Iulij apud sanctum Petrum. Cardinales fecit xx. episcopos III. presbyteros XII. diaconos V. Obijt Salerni 8. Kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. sepultus ibidem in ecclesia Cathedrali sancti Matthæi. Vacauit sedes annum	1	0	0
1080	22	*Clemens III. Parmensis, Gibertus de Corrigia, archiepiscopus Rauennas ab Alexandro II. factus, olim Imp. Henrici IV. cancellarius, & eo auctore in schismate Romanus pontifex creatus, contra Gregorium VII. & eius successores, Victorem III. Vrbanum II. & Paschalem II. eo Imp. sedit annos*	21	....	....
		Creatus Brixini in Noricis à xxx. episcopis, auctore Henrico IV. Imp. 7. Kal. Iulij, feria 5. Indictione III. consecratus Romæ ad sanctum Petrum 9 Kal. Aprilis, dominica palmarum, anno 1084. Cardinales fecit xix. episcopos v. presbyteros x. & diaconos iv. Obijt Romæ in arce sancti Angeli, post Kal. Septemb. anno 1101. sepultus Rauennæ in cathedrali ecclesia, & non longè pòst corpus eius exhumatum, iussu Paschalis II. combustum est.			
1080		*Schisma in ecclesia Romana pessimum XXIII.*			
1086	160	Victor III. Beneuentanus, Dauferius pòst Desiderius Beneuentani principis filius, monachus Casinas, diaconus Cardinalis à Leone IX. factus, abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. S. Cæciliæ à Nicolao II. consecratus, in schismate contra Clementem III. Imp. Cæs. Henrico IV. Augusto, sedit annum	1	3	24
		Creatus Romæ die Pentecostes in diaconia sanctę Luciæ, 9. Kal. Iunij, consensit Capuæ 12. Kal. Aprilis, Dominica palmarum, anni 1087. Consecratus Capuę 7. Idus Maij, die Dominico. Obijt in monasterio montis Casini 16. Kalend. Octobris, anno 1087. ibique in capitulo monasterij sepultus. Vacauit sedes menses	0	5	23
1088	161	Vrbanus II. iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Castillionis, Remensis diœcesis, canonicus regularis Lateranensis, pòst monachus Cluniacensis, episcopus Ostiensis à Gregorio VII. factus in schismate contra Clementem III. sedit Imp Henrico IV. annos	11	4	18
		Creatus, & coronatus Tarracinæ 4. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit xxxvi. episcopos ix. presbyteros xiv. diaconos 13. mensibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad sanctum Nicolaum in carcere 3. Kal. Augusti, anno 1099. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	14
1099	162	Paschalis II. Bledensis Tuscus, aliàs ex vico prouinciæ Flaminiæ Galliata, Rainerius Crescentij filius, monachus Cluniacensis, abbas sanctorum Laurentij & Stephani extra muros Vrbis, via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio VII. factus in schis-			

Anni Christi	Numer' Põtificũ		Anni.	Menses.	Dies.
		mate contra Clementem III.& eius successores, Impp. Cæss. Henricis IV.& V. Augustis, sedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud sanctum Clementem, Idibus Augusti, à Cardinalibus L. præter ipsum, consecratus postridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuersos menses habitis, episcopos C. in his 13. Cardinales creauit, presbyteros verò L.& diaconos XXX. Obijt Romę apud sanctam Mariam Transpontinam nocte, quę diem 12. Kal. Februarij secuta est, anno 1118. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1101	23	*Albertus Atellanus in schismate post Clementem III. contra Paschalem II. Ricardo Capuano Comite auctore, creatus, sed. mens.*	0	4	....
		Captus à militibus Paschalis II. & coactus, quum abdicasset, in monasterio sancti Laurentij Auersæ perpetuo carceri relegatur.			
1102	24	*Theodoricus Romanus, in schismat. post Albertum contra Paschalem II. Cauensium opera creatus, sedit mens.*	0	3	15
		Captus à Paschalis II. præsidijs, & sacerdotio priuatus, in monasterium sanctæ Trinitatis Cauensis truditur, ibi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit.			
1102	25	*Siluester III. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfensis, in schismate post Theodoricum contra Paschalem II. auctore Vernero Imperatoris Henrici IV. in Italia Duce creatus, sedit menses aliquot.*	0	....	....
		Fugatus Latio, & monasterio suo expulsus, animi dolore haud ita multò pòst mortuus est.			
1118	165	Gelasius II. iunior Caietanus, Ioannes Crescentij filius, monachus Cassinas, S. R. E. diaconorum primus, sanctæ Mariæ in Cosmedin, & cancellarius ab Vrbano II. factus, Imp. Cæsare Henrico V. Augusto, sed. annum	1	0	5
		Creatus Romæ in monasterio Palladij à XLVII. Cardinalibus, 8. Kal. Febr. Consecratus Caietæ Kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconum, ordinatione mense Martio facta. Obijt 4. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia, ibique in monasterij ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	2
1118	26	*Gregorius VIII. Hispanus, Mauritius Burdinus Archiepiscopus Bracarensis, in schismate contra Gelasium II. ab Imperatore Henrico V. Augusto mense Aprilis creatus, sedit eo imperante annos*	3	....	....
		Coactus abdicauit sub Calisto II. & in Turri monasterij Casinatis primùm, deinde in monasterio Cauensi sanctæ Trinitatis ab Honorio II. relegatus, ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schisma XXIV. in ecclesia Romana.*			
1119	168	Calistus II. Burgundus, Milo, aliàs Guido, Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiscopus Viennensis, & apostolicæ sedis Transalpes legatus, Henrico V. Augusto, sedit ann.	5	10	13
		Creatus kalend Februarij Cluniaci in Gallijs à 12. Cardinalibus, ibique cõsecratus prid. Idus Octobris. Ordinationibus tribus mense Martio, & Decembri factis,			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Mensis.	Dies.
		ctis, Cardinales creauit XIII. episcopos II. presbyteros VIII. & diaconos VII. Obijt Romę Idibus Decembris anno 1124. Laterani sepultus. Vacauit eo mortuo sedes diem tantum	0	0	1
1123		Synhodus vniuersalis Lateranensis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius II. Bononiensis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononiensi canonicus regularis Lateranensis, episcopus Cardinalis Ostiensis à Paschali II. factus, Impp. Cæs. Henrico, & Hlothario Saxone Augustis, sedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani 19. Kal. Ianuarij à L. Cardinalibus, coronatus die Dominico 12. Kal. Ianuarij. Ordinationibus tribus mense Decembri factis, Cardinales fecit 31. episcopos III. presbyteros 16. & diaconos XI. Obijt Romæ 14. Kal. Martij in monasterio sancti Gregorij, Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
1124	27	*Cælestinus II. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ à Paschali II. factus, in schismate contra Honorium II. creatus, sedit diem*	0	0	1
		Creatus 19. Kal. Ianuarij, & eo die abdicauit, anno 1124.			
1124		*Schisma in ecclesia Romana XXV.*			
1130	166	Innocentius II. Romanus, Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Transtyberim canonicus regularis Lateranensis, Prior diaconorum Cardinalium sancti Angeli ab Vrbano II. factus, Lothario II. Saxone, & Chunrado Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	8
		Creatus in schismate à XVII. Cardinalibus, 13. Kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus VI. mense Decembri factis, Cardinales creauit XLVII. episcopos IX. presbyteros XX. & diaconos XVIII. Obijt Romæ 8. kal. Octob. anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quę in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes dies	0	0	2
1130	28	*Anacletus II. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ, & Damiani à Paschali II. facto, presbyter Cardinalis tt. S. Mariæ Transtyberim à Calisto II. ordinatus, Imp. Cæs. Lothario II. Saxone Augusto, sedit in schismate ann.*	7	9	....
		Creatus in schismate contra Innocentium II. à XXI. Cardinalibus 13. Kal. Martij Romæ, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus aliquot mense Aprili, & Decembri factis, Cardinales creauit X. presbyteros V. & diaconos V. Obijt Romæ initio ann. 1138. sepultus Laterani. In eius locum factus est.			
1138	29	*Victor IV. Romanus, Gregorius presbyter Cardinalis basilicæ sanctorum XII. apostolorum à Calisto II. factus, post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium II. creatus, sedit menses*	0	5	....
		Abdicauit 4. Kal. Iunij in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt antè presbyter Cardinalis Basilicæ apostolorum.			
1130		*Schisma in Romana ecclesia XXVI.*			
1139		Synhodus vniuersalis Lateranensis episcoporum plus minus mille.			

Anni Christi.	Numer° Pōtificū		Anni.	Menses.	Dies.
1143	167	Cælestinus II. Tifernas Tuscus, M. Guido de Castello, ex diacono sanctæ Mariæ in via Lata ab Honorio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio II. ordinatus, Chunrado Sueuo Imp. sedit menses	0	5	13
		Creatus Romæ à xxIIx. Cardinalibus, 7. Kal. Octob. ibique 6. Kal. die Dominico consecratus. Ordinatione vna mense Februar. facta. Cardinales creauit XIV. presbyteros XII. & diaconos XII. Obijt VII. Idus Martij in palatio Lateranensi, anno 1144. in basilica Constantiniana sepultus. Vac. sedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius II. Bononiensis, D. Gerardi Caccianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione sancti Fridiani Lucensis, primus presbyterorum Cardinalium tt. sanctæ Crucis in Hierusalem à Calisto II. factus, cancellarius apostolicæ sedis ab Innocentio II. creatus, Imp. Chunrado III. Sueuo Aug. sed. menses	0	11	14
		Creatus Romæ à XLI. Cardinalibus IV. Idus Martij, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit XII. episcopum I. presbyteros 3. & diaconos 3. Obijt Romæ in monasterio S. Gregorij 5. Kal. Martij, anno 1145. Laterani sepultus. Vacauit sed. diem	0	0	1
1145	169	Eugenius III. Pisanus, D. Petrus Bernardus ex oppido Montis magni dioecesis Pisanæ, ex vicedomino Pisanæ ecclesiæ, monachus Cistertiensis, & sancti Bernardi magni Charcuallensis abbatis discipulus, abbas monasterij sanctorum Vincentij, & Anastasij ad aquas saluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbarussa Sueuis Cæsaribus, sedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in ecclesia sancti Cęsarij in patriarchio Lateranensi à XLII. Cardinalibus, 3. Kalend. Martij. Ordinatus in monasterio Farfensi, 4. Non. Martij, dominica proxima. Ordinationibus 3. mense Decembri, & alijs factis. Cardinales creauit 23. episcopos 2. presbyteros xi. & diaconos 10. Obijt Tibure 8. Idus Iulij, anno 1153 sepultus Romæ ad sanctum Petrum prope altare maius. Vacauit sedes diem	0	0	1
1153	170	Anastasius IV. Romanus, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas sancti Rufi Valentinæ dioecesеos in Gallijs, episcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio II. factus, & Vicarius papæ in vrbe, Imp. Cæs. Friderico Ahenobarbo Aug. sed. annum	1	4	24
		Creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus VI. Idus Iulij, consecratus IV. Idus Iulij, episcopum Cardinalem vnum creauit. Obijt Romæ III. Nonas Decemb. anno 1154. sepultus Laterani mausoleo prophyretico. Vacauit sedes diem	0	0	1
1154	171	Hadrianus IV. Anglus, D. Nicolaus Brekspeare, ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamij, aliàs sancti Albani, Batoniensis dioecesis, Roberti monachi filius, canonicus			

Anni Christi.	Numer' Pōtificū.	Romani.	Anni.	Menses.	Dies.
		cus regularis, & abbas sancti Rufi Valentiæ in Gallijs episcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio III. factus, Friderico Imperatore sedit annos	4	8	28
		Creatus Romę Nonis Decembris, die Dominico à 30. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit 13. episcopum I. presbyteros VI. & diaconos VI. Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia Kal. Septemb. anno 1159. sepultus ad sanctum Petrum iuxta Eugenium III. Vacauit sedes dies	0	0	3
1159	172	Alexander III. Senensis Tuscus, Rolandus Bandinellus Ranutij filius, ex canonico Pisano diaconus Cardinalis sanctorum Cosmæ & Damiani, pòst presbyter tt. sancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio III. factus, Imp. Cæsare Friderico Ahenobardo Augusto, sedit annos	21	11	23
		Creatus Romæ in basilica sancti Petri in schismate, à XXIII. Cardinalibus Nonis Septembris, consecratus apud Trestabernas, aliàs apud Nympham XII. Kalend. Octobris. Ordinationibus aliquot mense Decembri, & alijs mensibus factis, Cardinales creauit XXXIV. episcopos IX. presbyteros XVI & diaconos IX. Obijt Romæ 6. Kal. Septembris, anno 1181. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
1180		Sancta Synhodus vniuersalis Lateranensis pro restitutione ecclesiæ habita, episcoporum ccxcc.			
1159	30	*Victor IV. Romanus, Octauianus de monticello, ex diacono sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Eugenio III. ordinatus, Imp. Friderico Aug. in schismate contra Alexandrum III. sedit annos*	4	7	....
		Creatus in basilica sancti Petri in schismate, Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem IV. Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuscia circa Idus Aprilis, anni 1164. ibique sepultus. In eius locum factus est			
1164	31	*Paschalis III. Cremensis, Guido ex diacono sancti Eustachij, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtyberim ab Hadriano IV. factus, Friderico Imp. in schismate sedit annos*	5	....	....
		Creatus in schismate Lucæ in Tuscia . . . . Kal. Maij, ibique consecratus. Obijt Romæ . . . . anno 1169. sepultus ad sanctum Petrum. In eius locum factus est.			
1169	32	*Calistus III. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumiensis episcopus Cardinalis Tusculanus à Victore IV. factus in schismate, contra Alexandrum III. Imp. Friderico sedit annos*	7	5	....
		Creatus in schismate Romæ, ibique consecratus. Abdicauit V. Kalend. Augusti, anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.			
1177	33	*Innocentius III. Lando antè vocatus, in schismate contra Alexandrum III. creatus, sedit mens. aliquot*	0	....	....
		Coactus abdicauit.			
1159		*Schisma maximum in ecclesia Romana XXVII.*			
1181	173	Lucius III. Lucensis Tuscus, Vbaldus Allucingolus			

Anni Christi.	Numer' Pôtificû.	Pontifices	Anni.	Menses.	Dies.
		Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis ab Innocentio II. & episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano IV. factus, tunc prior episcoporum, Imp. Friderico Barbarussa sed. ann.	4	8	28
		Creatus Romæ 4. Kal. Septemb. à XXV. Cardinalibus, ibidem postridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit 14. episcopum vnum, presbyteros 6. & diaconos 7. Obijt Veronæ 7. Kal. Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. sepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit sedes.			
1185	174	Vrbanus III. Mediolanensis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S. R. E. ab Alexandro III. factus Archiepiscopus Mediolanensis, Imp. Friderico Anhenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	25
		Creatus Veronæ à XXIV. Cardinalibus 7. Kal. Decembris die obitus Lucij III. ibique 3 Kal. coronatus. Obijt Ferrarię 14. Kal. Nouembris, sepultus in cathedrali, anno 1187. Vacauit sed. diem	0	0	1
1187	175	Gregorius VIII. Beneuentanus, Albertus Spanachionius, alias de Mora, ex diacono Cardinale S. Hadriani presbyter Cardinalis tt. S. Laurentij in Lucina ab Hadriano IV. & cancellarius apostolicæ sedis ab Alexandro III. factus, tunc primus presbyterorum, sed. mens.	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à XIX. Cardinalibus, 13. Kal. Nouembris, 8. Kal. ibidem consecratus. Obijt Pisis 17. Kal. Ianuarij, sepultus in cathedrali Pisana, anno 1187. Vacauit sedes dies	0	0	20
1188	176	Clemens III. Romanus, Paulus scholaris Ioannis filius de regione Pineæ, episcopus Cardinalis Prænestinus ab Alexandro III. factus, sedit Imp. Cæs. Friderico Barbarussa Augusto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Pisis à XIX. Cardinalibus 8. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus 4. Februario, Martio, Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit XXII. episcopi vnius, presbyteros X. diaconos XI. Obijt Romæ 8. Kal. Aprilis, anno 1191. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1191	177	Cælestinus III. Romanus, Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino II. factus, Prior eius ordinis, Henrico VI. Imperat. sedit annos	6	9	11
		Creatus Romæ à 27. Cardinalibus 4. Kal. Aprilis, consecratus die Paschæ 18. Kal. Martij, apud sanctum Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, Cardinales creauit IX. presbyteros 6. & diaconos 3. Obijt Romæ Idus Ianuarij nocte præcedente, anno 1198. sepultus in basilica Lateranensi. Non vacauit sedes.			
1198	178	Innocentius III. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signiæ Transimundi filius, diaconus Cardinalis sanctorum Sergij & Bacchi à Clemente III. factus, Imp. Cæs.			

Anni Christi	Numerus Pōtificū.	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		Cæſ.Henrico 6.Othone 4.& Friderico I I. Aug.ſed ann.	18	6	9
		Creatus Romæ à X X I I I. Cardinalibus die obitus Cæleſtini I I I. papæ, 6. Idus Ianuarij, coronatus die Cathedræ S.Petri 8. Kal.Martij. Ordinationibus multis per diuerſos menſes factis, Cardinales creauit 33. epiſcopos 8. presbyteros X I I. & diaconos X I I I I. Obijt Peruſiæ 17. Auguſti, anno 1216. ibique in cathedrali eccleſia ſancti Laurentij ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuerſalis ſynhodus Lateranenſis pro reformatione Eccleſiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1210	179	Honorius I I I. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico ſanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis ſanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R. E. à Cęleſtino I I I. factus pòſt presbyter tt. ſanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio I I I. ordinatus, Imp. Cæſ. Friderico I I. Auguſto, ſedit annos	10	8	0
		Creatus Peruſiæ à xix. Cardinalibus, 15. Kalend. Auguſti, ibidem 9. Kalend. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque menſibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit 12. epiſcopos v. presbyteros v. & diaconos I I. Obijt Romæ 15. Kalend. Aprilis nocte ſequenti, feria V I. hebdomadæ quintæ quadrageſimæ, anno 1227. ſepultus ante aram Præſepis in baſilica ſanctæ Mariæ maioris. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1127	180	Gregorius I X. Anagninus, Vgolinus ex Comitibus Siginæ, ex diacono Cardinale ſancti Euſtathij epiſcopus Oſtienſis, & Veliternus, ab Innocentio I I I. factus, Imp. Friderico I I. Cæſ. ſedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia S. Luciæ in Septiſolio ab ab xiix. Cardinalibus, 13. Kalend. Aprilis die ſabbati, conſecratus ibidem die Dominico poſtridie die ſancti Benedicti, coronatus ad ſanctum Petrum 5 Kalend. Aprilis die Paſchę. Ordinationibus quattuor menſibus Decembri, & Septembri factis, Cardinales X I. creauit, epiſcopos V. presbyteros I I. & diaconos I V. Obijt Romæ xi. Kal. Sept. anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	30
1241	181	Cæleſtinus I V. Mediolanenſis, Gaufridus Caſtellio ex presbytero tt. ſancti Marci epiſcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio I X factus, ſedit dies	0	0	17
		Creatus Romæ ab X I. Cardinalibus, x. Kal. Octobr. non coronatus. Obijt Romæ 8. Idu. Octobris, anno 124[illegible] ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit eo mortuo Ro[illegible] ſedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius I V. Genuenſis Ligur, Imibaldus de Fi[illegible] co ex Lauaniæ comitibus, Othoboni filius, ex Vicecancellario S. R. E. & auditore litterarum contradictaru[illegible] presbyter Cardinalis tt. ſancti Laurentij in Lucina Gregorio IX. factus, primus presbyterorum, Imp. Frid[illegible]			

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		rico 2, Augusto, Chunrado IV. Henrico VII. & Guillelmo, Cæsaribus, sedit annos.	11	5	14
		Creatus Anagninæ à IX. Cardinalibus, 8. Kal. Iulij, ibique consecratus IV. Kal. Iulij Ordinationibus quattuor mense Decembri factis, Cardinales creauit XX. episcopos 7. presbyteros 7. & diaconos 6. Obijt Neapoli 7. Idus Decembris, anno 1254 . ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies.	0	0	13
1244		Sancta & vniuersalis Synhodus Lugdunensis contra Imp. Fridericum 2. congregata.			
1254	183	Alexander IV. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signię Gerardi Retraentis, aliàs Philippi filius, ex diacono sancti Eustathij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio IX. factus, prior episcoporũ, sedit Guillelmo Ricardo & Alfonso Cæsaribus annos.	6	5	5
		Creatus Neapoli ab XI. Cardinalibus, XII. Kal. Ianu. Coronatus 8 Kal. Ianua. die natalis Domini. Obijt Viterbij 8. kal. Iunij, ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurentij sepultus, anno 1261. Vac. sed. mens.	0	3	3
1261	184	Vrbanus 4. Trecensis Campanus Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha Hierosolymitanus sedit in interregno, Ricardo & Alfonso Cæsaribus, annos.	3	1	4
		Creatus extra collegium Cardinaliũ Viterbij, 4. kal. Septẽbris ab VIII. Cardinalibus, coronatus prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, creauit Cardinales 14. episcopos III. presbyteros VI. & diaconos V. Obijt Perusiæ VI. Nonas Octobris, anno domini 1264. sepultus ibidem in cathedrali. Vacauit sedes menses.	0	4	2
1265	185	Clemens IV. Narbonensis Gallus, Guido Grossus Fulcodij filius de villa sancti AEgidij, ex episcopo Podiense, archiepiscopus Narbonẽsis, & deinde episcopus Cardinalis Labinus ab Vrbano IV. factus, sedit Ricardo & Alfonso Cæsaribus ann.	3	9	25
		Creatus absens Perusiæ per compromissum præsentibus XX. Cardinalibus Nonis Februarij; erat enim legatus in Anglia; coronatus Viterbij die cathedræ sancti Petri, VIII. Kal. Martij, anno 1266. Obijt Viterbij III. Kal. Decemb. anno 1268. sepultus in ecclesia Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus. Vacauit sedes annos.	2	9	2
1271	186	Gregorius X. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodiensis, Cæsare Rodulfo, sedit annos.	4	4	10
		Creatus Viterbij absens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromissum in sex Cardinales factum, præsentibus Cardinalibus XVII. cõsecratus Romæ VI. kal. Aprilis, anno 1272. Ordinationem vnam mense Iunio V. episcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuscia IV. Idus Ianuarij, anno 1276. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies.	0	0	10

Sancta

Anni Christi.	Numer' Pōtificū		Anni.	Menses.	Dies.
1374		Sancta & vniuersalis synhodus Lugdunensis, secunda, pro recuperatione terræ sanctæ coacta.			
1376	187	Innocentius v. Burgundus Magister, frater Petrus Tarentasiensis ordinis Prædicatorum ex archiepiscopo Lugdunense, episcopus Cardinalis Ostiensis, & Telliternus, S.R.E. maior pœnitentiarius à Gregorio x. factus, Cæsare Rodulfo, sedit menses	0	5	2
		Creatus Arretij x i. kal. Februarij à Cardinalib. x i. coronatus Romæ die cathedræ sancti Petri, 8. Kal. Martij. Obijt Romæ x. kalen. Iulij, anno 1276. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus v. Genuensis Ligur, Othobonus Fliscus ex Lauaniæ comitibus, Thedisij Innocentij i v. fratris filius diaconus Cardinalis sancti Hadriani à patruo factus, sedit mens.	0	1	7
		Creatus Romæ à x. Cardinalibus in Palatio Lateranensi 4. Idus Iulij, non consecratus. Obijt Viterbij xv. kal. Septemb. sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam S. Francisci. Vacauit sedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes xx. dictus xxi. Vlyxiponensis Lusitanus, Hispanus, Magister Ioannes Petrus Iuliani episcopus Cardinalis Tusculanus à Gregorio x. factus, Cæsare Rodulfo sed. mens.	0	8	8
		Creatus Viterbij à ix. Cardinalibus, Idib. Septembris, coronatus ibidem 12. Kal. Octobris. Obijt Viterbij 13. Kal. Iunij, anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1377	190	Nicolaus 3. Romanus, Ioannes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocētio 4. factus, sedit Cæsare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à 6. Cardinalibus, 7. Kal. Decemb. coronatus Romæ 8. Kalend. Ianuarij. Ordinatione vna mense Martio facta, 9. Cardinales creauit, episcopos v. presbyteros 2. & diaconos 2. Obijt in castello Sariano Viterbiensis diœcesis, xi. Kal. Septemb. anno 1280. sepultus Romæ ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1821	191	Martinus i i. dictus i v. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonensis diœcesis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Vrbano 4. factus. Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus 8. Kal. Martij, coronatus Vrbeueteri x. Kalen. Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit, Cardinalium 7. episcopi vnius, presbyterorum v. & diaconi vnius. Obijt Perusiæ iv. Kalen. April. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius 4. Romanus, Iacobus Sabellus Lucæ filius primus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano 4. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	2	0	2
		Creatus Perusiæ à xvii. Cardinalibus 4. Nonas Aprilis,			

Anni Christi.	Numer' Pôtificû.	44 PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		lis, coronatus Romæ apud sanctum Petrum 17. Kal. Maij, episcopum Cardinalem vnum creauit mense Decemb. Obijt Romæ III. Nonas Aprilis apud sanctam Sabinam, anno 1287. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	10	18
1288	193	Nicolaus IV. Asculanus, M. Frater Hieronymus ex ministro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. sanctæ Pudentianæ à Nicolao III. & episcopus Prænestinus à Martino IV. factus, Rodulfo & Adolfo Cæsaribus sedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab 8. Cardinalibus 8. Kal. Martij, coronatus 6. kal. Martij. Ordinatione vna mense Maio facta, Cardinales 6. creauit, episcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis, anno 1292. sepultus ad sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes annos	2	3	2
1294	194	Cælestinus V. Eserniensis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonensis diœcesis, abbas sui monasterij, Cæsare Adolfo sedit mens.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab XI. Cardinalibus Nonis Iulij absens extra collegium, consecratus Aquilæ 4. Kal. Septembris. Ordinatione vna mense Septembri facta, 12. Cardinales creauit, episcopos 2. presbyteros 7. & diaconos 3. sponte abdicauit eodem anno Neapoli, Idibus Decembris. Obijt biennio pòst in custodia in arce Fumonis 14. Kal. Iunij, anno 1296. sepultus in monasterio sancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter sanctos relatus est 3. Non. Maij Auenione à Clemente V. Vac. eo abdicante sedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius VIII. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hispania oriundus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino IV. facto, presbyter tituli sanctorum Siluestri, & Martini à Nicolao IV. ordinatus, Adolfo & Alberto Cæsaribus, sedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à XXI. Cardinalibus 9. Kal. Ianuarij, coronatus Romæ 17 Kal. Februarij. Ordinationibus 4. mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XV. episcopos 6. presbyteros 3 & diaconos 6. Obijt Romæ V. Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum anno Domini 1303. Vacauit sedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex solemnem annum Iobileum centesimum instituit, primumque celebrauit.			
1303	196	Benedictus IX. dictus XI. Taruisinus, Magister frater Nicolaus Bocasinus ordinis Prædicatorum ex magistro generali, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ, pòst episcopus Ostiensis, & Veliternus à Bonifacio VIII. factus, Cæsare Alberto, sedit menses	0	8	6
		Creatus Romæ à XXII. Cardinalibus, XI. Kal. Nouembris, coronatus VI. Kalend. Nouembris. Ordinationibus duabus			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		duabus mensibus Decembri & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnum, presbyteros II. Obijt Perusiæ die Martis hora IX. Nonis Iulij, anno 1304. sepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit sed. mens.	0	10	28
1305	197	Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuennarum archiepiscopus eiusdem Vrbis à Bonifacio VIII. factus, Cæsaribus Alberto & Henrico VII. sedit annos	8	10	16
		Creatus Perusiæ absens à XXI. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti 3. Idus Nouembris. Ordinationibus 3. mense Decembri factis, creauit Cardinales 24. episcopos 8. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt in Roca Maula supra amnem Rhodanum oppido sito in Prouincia, 12. Kalendas Maij, anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vrelta Vasconensis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos	2	3	17
1311		Sancta vniuersalis synhodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.			
1316	198	Ioannes XXI. dictus XXII. Caturcensis Gallus, Iacobus de Ossa Arnaldi filius Forudiensis Caturcensis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuensis, & sanctę Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico IV. Bauaro Cæs. ann.	18	3	28
		Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum 7. Idus Augusti à 22. Cardinalibus, coronatus ibidem Nonis Septembris. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit 27. episcopos 8. presbyteros 14. diaconos 5. Obijt Auenione pridie Nonas Decembris, anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vacauit sedes dies	0	0	15
1327	34	*Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatinæ diœcesis, ordinis fratrum Minorum, in schismate contra Ioannem XXII. auctore Ludouico Bauaro, creatus, sedit annos*	3	3	14
		Creatus, & coronatus Romæ IIII. Idus Maij. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales VIII. creauit, episcopum vnum, presbyteros V. diaconos II. Coactus abdicauit Auenione 8. Kalend. Septemb. anno 1330. Ibidem obijt, ad Minores sepultus.			
1327		*Schisma in Romana ecclesia XXVIII.*			
1334	199	Benedictus X. dictus XII. Tolosanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœcesis, prouinciæ Tolosanæ monachus Cistertiensis, Theologus, abbas Fontisfrigidi, episcopus Mirapisiensis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne XXII. factus, Ludouico Bauaro Imp. sedit annos	7	4	6
		Creatus Auenione apud Prædicatores à 23. Cardinalibus 13. Kalend. Ianuarij coronatus ibidem die Dominico, 3. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna mense Decembri facta,			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		facta, v i. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione 7. Kal. Maij, anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies	0	0	11
1324	200	Clemens v i. Lemouiensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius Malmonte, Lemouicensis dioecesis, monachus monasterij Casædei Elmomontanæ dioecesis, Theologus, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonensis, pòst Rothomagensis presbyter Cardinalis tt. sanctorum Nerei & Archilei à Benedicto x i i. factus, Imp. Cæss. Ludouico Bauaro, & Carolo i v. Augustis, sedit annos	10	0	7
		Creatus Auenione in monasterio Prędicatorum à xxi. Cardinalibus Non. Maij coronatus ibidem 14. Kal. Iunij die Pentecostes. Ordinationibus quattuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales xxv. creauit, episcopos i i. presbyteros x v i. & diaconos v i i. Obijt Auenione 8. Idus Decemb. anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vac. sed. dies	0	0	11
1350		Hic pontifex annum iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.			
1352	201	Innocentius v i. Lemouicensis Gallus, Stephanus Alberti, episcopus Claromontanus, ex presbytero tt. sanctorum Ioannis, & Pauli episcopus Cardinalis Ostiensis & Veliternus, & maior poenitentiarius à Clemente v i. factus, Carolo i v. Augusto, sedit annos	9	8	26
		Creatus Auenione 15. Kal. Ianuarij à 24. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali 3. Kal. Ianuar. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit xv. episcopum vnum, presbyteros xi. & diaconos 3. Obijt Auenione pridie Idus Septemb. hora 9. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vac. sed. dies	0	0	14
1362	202	Vrbanus v. Mimmatensis Gallus, frater Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis dioecesis monachus, & abbas sancti Victoris Massiliæ, Carolo i i i. Augusto, sed. annos	8	2	23
		Creatus Auenione 5. Kal. Octobris à xx. Cardinalibus absens extra collegium nuncius apostolicæ sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in Cathedrali 8. Idus Nouembris. Ordinationibus quattuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit 14. episcopos 3. & presbyteros x i. Obijt Auenione ætatis anno 61. Christi 1370. 14. Kal. Ianuarij, circa horam 9. sepultus Auenione in cathedrali deinde anno 1372. translatus ad ecclesias sancti Victoris Massiliensis Nonis Iunij. Vac. sedes dies	0	0	10
1370	203	Gregorius x i. Lemouicensis Gallus, Petrus comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemente v i. patruo suo factus, Carolo i v. Augusto, sedit annos	7	2	29
		Crea-			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI. 47	Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus Auenione 3. Kal. Ianuarij à 17. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, Epiphaniæ anno 1371. die 8. Idus Ianuarij. Ordinationibus duabus, mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit 22. episcopum vnum, presbyteros xvi. & diaconos v. Obijt Romæ circa horam secundam noctis 6. Kal. April. anno 1378. sepultus in diaconia sanctæ Mariæ nouæ. Vac. sedes Dies	0	0	11
		Menses	0	5	22
1378	35	*Clemens VII. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus . . . . filius, episcopus Cameracensis, presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. apostolorum à Gregorio XI. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum VI. Venceslao Cæsare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in schismate à xv. Cardinalibus xiii. Kalend. Octobris meridie, postridie publicatus, ibidem coronatus pridie Kalend. Nouembris. Ordinationibus xiii. mensibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales xxiiii. creauit, episcopos iv. presbyteros xxvii. diaconos III. Obijt Auenione 16. Kalend. Octobris, hora inter nonam & decimam manè, anno 1394. sepultus in ecclesia Cælestinorum ad pontem Sorgiæ. Vac. sedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus xi. dictus xiii. Arrago Hispanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin à Gregorio xi. factus Venceslao, Roberto, & Sigismundo Cæsaribus post Clementem vii. in schismate, sedit annos plus min.*	30	0	0
		Creatus in schismate Auenione à xx. Cardinalibus 4. Kal. Octobris, ibidem coronatus v. Idus Octobris. Ordinationibus vi. mensibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvii. episcopum i. presbyteros x. & diaconos xvi.			
		Bis pontificatu priuatus, primùm in Concilio Pisano die Mercurij Nonis Iunij, anno 1409. pontificatus 14. mense 8. die ix. Iterum in concilio Constantiensi, sessione xxxvii. die vii. Kalend. Augusti, anno 1417. pontificatus xxii. mense ix. die xxix. Non paruit. Obijt Paniscolæ in Hispania : : : Kalend. Octobris, anno 1424. ibique sepultus. In eius locum in schismate auctore Rege Arragonum Alfonso, factus est contra Martinum v.			
1424	37	*Clemens viii. Hispanus, Egidius Munionis, canonicus Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus*	4	....	....
		Creatus Paniscolæ in Arragonia coactus, abdicauit anno 1428. factusque est à Martino v. episcopus Maioricensis.			
1378		*Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana 29. quod quinquaginta annos perdurauit.*			
1378	204	Vrbanus VI. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij, ex archiepiscopo Acheruntino, Barensis à Gregorio xi. factus, Venceslao Aug. sedit in schismate annos	11	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorum LX. à XVI. Cardinalibus die Veneris v. Idus Aprilis Romæ, coronatus ante gradus S. Petri die Paschæ xiv. Kal. Maij. Ordinationibus quattuor mensibus Ianuario, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit 54. episcopos IV. presby-			

Anni Christi	Numerus pōtificū.		Anni	Menses	Dies.
		presbyteros xxxvi. diaconos xiiii. Obijt Romæ die Veneris, Idibus Octobris, anno 1389. vixit annos 72. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iobileum xxxvi. instituit.			
1389	205	Bonifacius IX. Neapolitanus, Petrus vel Perinus Tomacellus, ex diacono sancti Georgij in Velabro presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano VI. factus Venceslao, & Roberto Cæss. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis, IV. Nonas Nouembris à XIII. Cardinalibus, annorum XLV. coronatus apud sanctum Petrum 3. Idus Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Ianuario & Decembri factis, Cardinales 6. nouos creauit, episcopum I. presbyteros IV. & diaconum I. Obijt Romæ Kalend. Octobris, anno 1404. ætatis LX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano VI. indictum.			
1400		Hic pontifex annum Iobileum quartò more veteri celebrauit.			
1404	206	Innocentius VII. Sulmonensis Pelignus, Cosmatus Melioratus, dioecesis Valuensis in Aprutio ex archiepiscopo Rauennate, & episcopo Bononiense presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem, & S.R.E. Camerarius à Bonifacio IX. factus, Roberto Cæs. sed. annos	2	0	21
1406	207	Creatus Romæ à 7. Cardinalibus 16. Kalend. Nouembris, coronatus apud sanctum Petrum, 4. Nonas Nouembris. Ordinatione vna mense Iunio facta, XI. creauit Cardinales, presbyteros 8. & diaconos 3. Obijt Romæ 8. Idus Nouembris, anno 1406. ætatis :::: sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	23
		Gregorius XII. Venetus, Angelus Corratio, ex patriarcha Constantinopolitano presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio VII. factus, Roberto & Sigismundo Augustis, sedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à 13. Cardinalibus pridie Kalend. Decemb. annorum xxc. coronatus ad S. Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus mensibus Iunio & Septembri factis, Cardinales creauit 13. episcopum I. presbyteros x. & diaconos II. Pontificatu priuatus in concilio Pisano cum Benedicto 13. die Mercurij Non. Iunij, anno 1409. papatus verò 2. mense VI. die 6. Non paruit. Sponte abdicauit in Concilio Constantiensi absens per legatos suos die Iouis sessione 14. IV. Non. Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis episcopus biennio pòst anno 1417. paulo ante Martini V. electionem annorum xc. in Piceno, sepultus Recaneti in ecclesia cathedrali. Vacauit sedes post eius in concilio Pisano depositionem dies	0	0	20
1408		Sancta synhodus Pisana pro tollendo schismate congregata.			

Alexan-

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
1409	208	Alexander v. Cretensis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiscopo Mediolanense presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. Apostolorum ab Innocentio 7. factus, Roberto Cæsare, sed. mens.	0	10	8
		Creatus in concilio Pisano à 23. Cardinalibus vtriusque obedientiæ, Gregorio 12. & Benedicto 13. priuatis, 6. Kal. Iul. annorum lxx. coronatus ibidem in ecclesia cathedrali Nonis Iul. die Dominico. Presbyterum vnum Cardinale ex diacono fecit. Obijt Bononiæ v. Nonas Maij, die Sabbati nocte sequenti, hora v. anno 1410. ætatis lxxj. sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam. Vacauit sedes dies	0	0	13
1410	209	Ioannes xxi. dictus 23. Neapolitanus, Baltasar Cossa, diaconus Cardinalis S. Eustathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio ix. factus, Sigismundo Augusto, sedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati xvi. Kal. Iunij, hora xi. à xvi. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus viii. Kalend. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit xvi. presbyteros 13. diaconos 3. In Concilio Constantiensi 4. Kalend. Iunij, die Mercurij, sessione 12. depositus. Ipse prid. Kal. Iunij die Veneris in oppido Schafusia consensit. Vac. sed. ann.	2	5	10
		Obijt Florentię episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus xi. Kal. Ianuar. anno 1419. sepultus in baptisterio S. Ioannis.			
1414		Sancta & vniuersalis synhodus Constantiensis, pro tollendo schismate congregata, triennio durauit.			
1417	210	Martinus 3. dictus v. Romanus. Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro ab Innocentio VII. factus, Sigismundo Cæsare sedit, sublato schismate, ann.	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus 22. & xxx. electoribus, ex ordinatione selectis, manè diei 3. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem ecclesiam xi. Kalend. Decemb. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit 17. episcopum 1. presbyteros xi. diaconos v. Obijt ex apoplexia Romæ x. Kal. Martij, manè crepusculo diei, anno 1431. ætatis LXIII. sepultus in Basilica Lateranensi ante capita apostolorum. Vacauit sedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobileum quintò celebrauit.			
1431	211	Eugenius IV. Venetus, D. Gabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus, Cælestini coloris ordinis S. Georgij in alga Venetiarum, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio 12. factus, Sigismundo, Alberto, & Frederico 3. Augustis, sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs, anno 1383. Creatus Romæ in monaste-			

Anni Christi.	Numer' Pontificum.		Anni.	Menses.	Dies.
		rio Prędicatorum ad Mineruam à XIII. Cardinalibus, die Sabbati, V. Nonas Martij hora 21. coronatus ad sanctum Petrum V. Idus Martij à Cardinale sanctorum quattuor. Ordinationibus VI. mensibus Iulio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII episcopos II. presbyteros XXII. & diaconos III. Obijt Romæ 7. Kal. Martij, die Iouis hora 8. noctis præcedentis, aliàs duabus ante lucem horis, anno 1447. ætatis LXIIII. sepultus ad S. Petrum ante ostium sacrarij. Vacauit sedes dies	0	0	10
1431		Sancta synhodus Basileensis pro reformatione ecclesiastica congregata, durauit annos 12.			
1438		Sancta & vniuersalis synhodus Ferrariæ congregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorum tollendis, durauit annum.			
1439	38	*Felix IV. dictus V. Allobrox, Amadeus, olim dux Sabaudiæ, tunc verò Decanus militum Iesu Monasterij S. Mauritij, ordinis S. Augustini, in solitudine Rip. liæ Gebennensis diœcesis, Friderico III. Augus. in schismate sedit annos*	9	9	....
		Creatus absens ad suum Monasterium Nonis Nouembris in consilio Basileensi, Cardinale vno electoribus XXXII. eligentibus, electio sessione XXXIX. 15. Kal. Decembris confirmata. Coronatus anno sequenti MCDXL. Basileæ 9. Kal. Augusti. Ordinationibus quattuor mensibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales XXIII. creauit, presbyteros XXII. & diaconum vnum. Abdicauit .... Kal. Maij, anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita est XXIII. Aprilis die. Obijt episcopus Cardinalis Sabinus, Lausanæ aliquot annis pòst, ibique sepultus.			
1439		*Schisma in ecclesia Romana xxx.*			
1447	212	Nicolaus V. Sergianensis Lunensis diœcesis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex episcopo Bononiensi presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ, ab Eugenio IV. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	8	0	19
		Creatus Romæ à XVII. Cardinalibus prid. Non. Martij die Lunæ hora tertiarum in monasterio Prędicatorum ad Mineruam, coronatus ad sanctum Petrum 14. Kalend. Aprilis. Ordinationibus tribus mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XI. episcopum I. presbyteros X. Obijt Romæ IX. Kal. Aprilis hora inter 5. & 6. noctis sequentis, ann. 1455. sepultus in basilica S. Petri. Vacauit sedes dies	0	0	14
1550		Hic pontifex annum Iobileum sextò celebrauit.			
1455	213	Calistus III. Valentinus Hispanus, Alfonsus Borgia, ex castello Satiua Valentinę diœceseos Ioannis filius, ex episcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. sanctorum IV. coronatorum, ab Eugenio IV. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	3	4	0
		Natus anno 1378. creatus Romæ à XIIII. Cardinalibus VI. Idus April. die Martis Paschalis hora diei 6. corona			

Anni Christi.	Numer⁹ Pontificũ.	ROMANI.	Anni.	Menses	Dies.
		ronatus ad S. Petrum 12. Kal. Maij. Ordinationibus duabus mensibus Septembri, & Decembri factis, creauit Cardinales I X. presbyteros V I I. & diaconos I I. Obijt Romæ 1458. 8. Idus Augusti, sepultus in sacrario S. Petri. Vixit annos X X C. Vacauit sedes dies	o	o	12
1458	214	Pius I I. Senensis, Aeneas Siluius Picolhomineus Siluij filius, ex episcopo Senensi, diaconus Cardinalis S. Eustathij, pòst presbyter tt. S. Sabinæ à Calisto I I I. factus, Imp. Frederico I I I. sedit annos	5	11	27
		Natus Corsiniani in Tuscia 14 Kal. Nouembris, anno 1405. creatus Romæ 14. Kal. Septembris hora tertiarum, die sabbati à X V I I. Cardinalibus, coronatus I I I. Nonas Septembris ad S. Petrum. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Maio, & Decembri factis, Cardinales X I I I. creauit, presbyteros X I. diaconos I I. Obijt Anconæ in Piceno xix. Kal. Septembris, hora inter secundam & tertiam noctis sequentis, die assumptionis, anno 1464. Vixit annos 58. menses 9. & dies 27. Cadauer sepultum Romæ in Basilica S. Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes dies	o	o	16
1464	215	Paulus I I. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo episcopo Vicetino, diaconus Cardinalis S. Mariæ nouæ, pòst presbyter Cardinalis tt. S. Marci ab Eugenio I V. factus, Imperatore Cæsare Friderico I I I. Augusto, sedit annos	6	10	26
		Natus Venetijs 7. Kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à xix. Cardinalibus sero diei Iouis 3. Kal. Septembris, & postridie manè publicatus. Coronatus ad S. Petrum 16. Kal. Octobris. Ordinationibus 3. mensibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit X I. presbyteros V I I I. diaconos I I I. Obijt Romæ 8. Kal. Aug. die Veneris hora tertia noctis sequentis morte repentina, anno 1471. Vixit annos L I I I. menses V. dies I I I. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	14
1471	216	Xystus I V. Sauonensis Ligur, frater Franciscus de Ruuere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali ministro, presbyter Cardinalis tt. S. Petri ad Vincula à Paulo I I. factus, Friderico I I I. Imp. sedit annos	13	o	4
		Natus Cellis Liguræ, in agri Sauonensis pago, 12. Kalend. Augusti hora xix. anno 1414. creatus Romæ à xvii. Cardinalibus v. Idus Augusti, coronatus ad sanctum Petrum 8. Kalendas Septembris. Ordinationibus 8. mensibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit X X X I I I I. episcopum I. presbyteros xxvii. & diaconos V I. Obijt Romæ die Veneris prid. Idus Augusti, inter quartam, & quintam horam noctis sequentis, anno 1484. Vixit annos lxx. dies xxii. horas xii. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	16
1475		Hic pontifex annum Iobileum septimò celebrauit.			

Anni Christi.	Numer' Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
1484	217	Innocentius 8. Genuensis Ligur, Ioannes Baptista Cybo, Aaronis filius, ex Melfitense episcopo Datarius presbyter Cardinalis tt. S. Balbinæ, pòst S. Cæciliæ, deinde tt. S. Laurentij in Lucina à Xysto I V. factus, Friderico I I I. Imp. sedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico, 4. Kalend. Septembris, à X X I I I I. Cardinalibus hora 13. Coronatus ad sanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna mense Martio facta, creauit Cardinales V I I I. presbyteros V. diaconos I I I. Obijt Romæ 8. Kalend. Augusti, die Mercurij, hora noctis sequentis V. Vixit annos L X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1492	218	Alexander V I. Valentinus, Hispanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus episcopus Valentinus, ex diacono Cardinale S. Nicolai in carcere Tullia à Calisto I I I. facto episcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuensis & S. Rufinæ à Xysto I V. creatus, Vicecancellarius S. R. E. & decanus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sedit annos	11	0	8
		Creatus Romę 3. Idus Aug. à X X I I. Cardinalibus coronatus ad S. Petrum 7. Kal. Septemb. Ordinationibus X. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit X L I I I. presbyteros X X X I. diaconos X I I. Obijt Romæ die Veneris 15. Kalend. Sept. hora X I I X. anno 1503. sepultus in sacrario S. Petri. Vac. sed. mens.	0	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauò celebrauit.			
1503	219	Pius I I I. Senensis Tuscus, Franciscus Todeschinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij I I. sororis filius, ex electo archiepiscopo Senensi, primus diaconus Cardinalis S. Eustathij à Pio I I. auunculo factus, Cęsare Maximiliano, sedit dies	0	0	26
		Natus Senis 7. Idus Maij, anno 1439. creatus Romæ die Veneris 10. Kalend. Octob. hora 15. à X X X V I. Cardinalibus. Coronatus die Dominico 8. Idus Octob. hora 20. Obijt Romæ 15. Kalend. Nouembris media nocte præcedenti, id est, hora inter 6. & 8. diei Mercurij, anno 1503. Vixit annos L X I I I I. menses V. dies X. sepultus ad sanctum Petrum prope auunculum Pium I I. Vacauit sed. dies	0	0	14
1503	220	Iulius I I. Sauonensis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaëlis Xysti I V. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Petri ad Vincula episcopus Albanus, pòst Ostiensis, & maior pœnitentiarius à Xysto I V. factus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sed. annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonensis diœcesis, anno 1443. creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus Kalend. Nouembris, die Mercurij hora 16. coronatus 6. Kalend. Decembris die Dominico hora 22. Ordinationibus sex, men			

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni	Menses	Dies
		mensibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. episcopum I. presbyteros XXIII. & diaconos III. Obijt Romæ 9. Kalend. Mart. die Lunæ hora inter X. & XI. præcedentis noctis, anno 1513. Vixit annos LXX. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	18
1512		Sancta & vniuersalis synhodus Lateranensis Romæ, pro dissidio ecclesiastico tollendo & reformatione ecclesiastica congregata, durauit annos V.			
1513	221	Leo X. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius I. diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica ab Innocentio VIII. factus, Imperatoribus Cæsaribus Maximiliano & Carolo V. Augustis, sedit annos	8	8	20
		Natus Florentiæ 3. Idus Decembris, anno 1475. Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus, V. Idus Martij, die Veneris, prima noctis sequentis hora. Coronatus ad S. Petrum 14. Kal. Aprilis. Lateranum solemni pompa profectus est 3. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, mensibus Martio, Aprili, Iunio, Augusto, Septembri, & Decemb. factis, Cardinales creauit XLII. presbyteros XXXIX. & diaconos XIII. Obijt Romæ die Lunæ. 4. Nonas Decembris, noctis præcedentis, hora 7. anno 1521. Vixit annos XLV. menses XI. dies XXI. sepultus ad S. Petrum, pòst ad Mineruam translatus. Vacauit sedes mensem	0	1	7
1522	222	Hadrianus VI. Traiectensis Flander, vel Brabantinus, Florentij filius, ex episcopo Derthusense presbyter Cardinalis tt. sanctorum Ioannis, & Pauli à Leone X. factus, Carolo V. Augusto, sedit annum	1	8	6
		Natus Traiecti inferioris Germaniæ vrbe, 6. Nonas Martij, anno 1459. Creatus absens à XXXIX. Cardinalibus, Prorex enim Hispaniarum erat, die Iouis 5. Idus Ianuar. Vrbem ingressus 3. Kal. Septemb. die Dominico pridie Kal. Septemb. ad S. Petrum coronatus. Ordinatione vna mense Septemb. facta, Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obijt Romæ die Lunæ 18. Kal. Octob. hora inter 18. & 19. anno 1523. Vixit annos LXIIII. menses VI. dies XIII. sepultus ad S. Mariam de anima Teutonicorum. Vacauit sedes menses	0	2	4
1523	223	Clemens VII. Florentinus Tuscus Frater Iulius Medices, Iuliani filius, ordinis militiæ Hierosolymitanæ, ex electo archiepiscopo Florentino diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica, pòst presbyter tt. S. Clementis, deinde tt. S. Laurentij in Damaso, & S.R.E. cancellarius, à Leone X. factus, Imperatore Cæsare Carolo V. Augusto Germanico, sedit annos	10	10	7
		Natus Florentiæ 7. Kalend. Iunij 1478. creatus Romæ die Iouis 13. Kalend. Decemb. à 38. Cardinalibus, coronatus ad S. Petrum die Iouis 6. Kalend. Decemb. Ordinationibus XI. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, & Decembri factis.			

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.		Anni	Menses	Dies.
		ctis, Cardinales creauit 32. presbyteros 25. diaconos 7. Obijt Romæ die Veneris 7. Kal. Octobris, hora inter 18. & 19. ann. 1534. ætatis LVI. mense 4. sepultus ad S. Petrum, deinde cum Leone X. patruele ad Mineruam translatus. Vac. sed. dies	0	0	17
1525		Hic pontifex annum Iobileum nonò celebrauit.			
1534	224	Paulus III. Romanus, Alexander Farnesius, Petri Luisij filius, Ranutij nepos, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani ab Alexandro VI. facto, diaconus S. Eustathij à Iulio II. episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone X. Prænestinus, Sabinus, Portuensis, & Ostiensis à Clemente VII. Decanus, Imp. Cæsare Carolo Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos	15	0	28
		Natus Camini in diœcesi Castrensi pridie Kal. Martij, anno 1468. creatus Romæ à 34. Cardinalibus die Lunæ 3. Idus Octobris, hora prima noctis sequentis, postridie publicatus. Coronatus ad S. Petrum, die Martis 3. Non. Nouemb. Ordinationibus 14. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit LXXI. episcopos III. presbyteros LIIII. & diaconos XIV. Obijt Romæ in monte Quirinali IV. Idus Nouembris, die solis hora gallicinij ante lucem, anno 1549. Vixit annos XXCI. menses VIII. dies X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes menses		2	29
1545		Sancta & vniuersalis synhodus Tridentina contra Lutheranorum errores congregata, intermissa & repetita, durauit annos V.			
1550	225	Iulius III. Arretinus, Ioannes Maria de monte Vincentij filius, Fabiani nepos, ex archiepiscopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. sancti Vitalis, pòst episcopus Prænestinus à Paulo III. creatus, Imp. Cæsare Carolo V. Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos	5	1	16
		Natus Romæ in regione Parionis 4. Idus Septembris, anno 1478. creatus Romę à XLVI. Cardinalibus die Veneris 7. Idus Februarij circa quartam horam noctis sequentis, ibidem ad S. Petrum coronatus 8. Kal. Martij, die cathedræ S. Petri Antiochenæ. Ordinationibus quattuor mensibus Aprili, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit 20. presbyteros 15. diaconos V. Obijt Romæ die Sabbati X. Kal. Aprilis hora inter 19. & 20. anno 1555. Vixit annos lxvii. menses 6. & 14. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	17
1550		Hic pontifex annum Iobileum decimò celebrauit.			
1555	226	Marcellus II. Iunior Politianensis Tuscus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex episcopo Neocastrensi presbyter Cardinalis tt. S. Crucis in Hierusalem à Paulo III. factus, Carolo V. Augusto, sedit dies	0	0	21
		Natus in oppido agri Piceni montis Fani prid. Non. Maij anno 1501. creatus Romæ die Martis sancti, V. Idus Aprilis, hora 24. à 36. Cardinalibus postridie coronatus. Obij			

Anni Christi.	Numer° Pōtificū.	ROMANI. 95	Anni.	Menses.	Dies.
		Obijt die Mercurij Kalend. Maij, hora inter 7. & 8. noctis præcedentis. Vixit annos LIV. menses XI dies XXV. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes eo mortuo dies	0	0	22
1555	227	Paulus IV Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonsi Matalunæ comitis filius archiepiscopus Neapolitanus ex presbytero tt. S. Clementis, presbyter tt. S. Mariæ Transtyberim, & episcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo III. factus. Tusculanus, & Ostiensis à Iulio III. Decanus, Impp. Cæss. Carolo V. & Ferdinando Augg. sedit annos	4	2	27
		Natus in oppido S. Angeli de scala 4. Kal. Iulij, anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuento. Creatus Romæ auctore Farnesio Cardinale, à XLII. Cardinalibus die Iouis festo ascensionis 10. Kal. Iunij, manè hora 16. Coronatus ad S. Petrum die Dominico proximo, 7. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus, Iunio & Decembri factis, Cardinales creauit XIX. presbyteros XV. & diaconos IV. Obijt Romæ die Veneris, 15. Kal. Septembris, hora inter 21. & 22. anno 1559. Vixit annos XXCIII. mensem vnum, & dies XXII. sepultus ad S. Petrum, posteà ad Mineruam translatus. Vacauit eo mortuo Romana sedes menses	0	4	7
1560	228	Pius IV. Mediolanensis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Pudentianæ, presbyter tt. S. Stephani in monte Cœlio, pòst tt. S. Anastasiæ, pòst tt. S. Priscæ à Paulo III. factus, Imp. Cæs. Ferdinando Austrio Augusto, & Maximiliano II. Cæsare, sedit annos	5	11	15
		Natus die Paschæ prid. Kal. April. anno 1499. Mediolani. Creatus Romæ à XLIV. Cardinalibus, 7. Kal. Ianuar. die Martis nocte præcedenti, hora inter 7. & 8. me electioni pręsente, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ festo, VIII. Idus Ianuar. ann. 1560. Ordinationibus quattuor mensibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit XLVI presbyteros XXXIX. & diaconos VII. Obijt noctis ante diem IV. Iduum Decemb. hora 2. anno 1565. ætatis LXVI. mens. VIII. die X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit eo mortuo sed. dies	0	0	29
1563		Concilium Tridentinum XXV. sessionibus habitis, absolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michaël Gislerius ex oppido Boschi, Alexandrinę diœcesis, Lombardus Insuber, ordinis Prædicatorum lector, officij S. Inquisitionis commissarius, ex episcopo Sutrino, & Nepesino presbyter Cardinalis tt. S. Mariæ super Mineruam, & summus inquisitor à Paulo IV. papa factus, postea episcopus Montis regalis in subalpinis & tt. S. Sabinæ, demum iterum tt. S. Mariæ super Mineruam à Pio IV. creatus, Imp. Cæsare Maximiliano II. Austrio Augusto sedet.			
		Natus 16. Kalend. Februarij anno MDV. creatus Romę			

Anni Chriſti.	Numer° Pōtificū.		Anni.	Menſes.	Dies.
		à LII. Cardinalibus, 7. Idus Ianuarij, hora 22. die Lunæ. Coronatus die natalitio ſuo 16. Kal. Ianuarij, in feſto S. Antonij, ineunte anno eius vitæ LXII. ſuper gradus ante baſilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope ſedem adſtante. Ordinationibus, &c.			
1572	230	Gregorius XIII. antea Hugo dictus Bononienſ. è Boncompagnorum nobili familia oriundus Patre Chriſtophoro, ex Cardinal. S. Sixti Pontif. creatur ann. 1572. 13. Maij. Coronatur apud D. Petrum, 25 eiuſdem, ſedit ann. 12. menſ. 10. dies 27. Maximiliano II. & Rudolpho Imperatoribus. Vacauit ſedes diebus	0	0	13
		Natus eſt Gregor. poſt partum Virg. 1502. 7. Ianuar. à Paulo IV. Veſtæ epiſcopus ordinatur, & reuerſus à Concilio Tridentino Romam, à Pio IV. menſ. 12. Martij, ann. 1565. Cardinal. cum titulo S. Sixti creatur, & in Hiſpan. ad Regem Catholicum legatus à latere mittitur.			
		Cardinales toto ſui pontificatus tempore creauit 33. inter quos Vrbanum VII. Gregor. XIIII. & Innocentium IX. pontifices Max. Nonnullos etiam principes & regio ſanguine natos.			
		Moritur paulò pòſt, decimo nempe April. ann. 1585. in ſenectute bona, poſtquàm pontificatum 13. annis, menſe vno & tribus diebus ablatis, adminiſtrauerat. Sepultus eſt apud S. Petrum in Vaticano, in ſacello S. Gregor. Nazianzen. à ſe magnificè exædificato, dotato & dicato.			
1585	231	Sixtus V. ex oppido Montiſalti, Marchiæ Anconitanę frater Felix Peretti, ordinis Minorum humili loco natus, ex Cardinale titulo S. Hieronymi factus Pontifex, 24. April. Coronatur 1. Maij, ſedit ann. 5. menſ. 4. dies 3. moritur 27. Auguſti. Vacauit ſedes diebus	0	0	18
1590	232	Vrbanus VII. Romanus, Ioannes Baptiſt. Caſtaneus, filius Coſmæ, ex Cardinale tituli S. Marcelli, creatus Papa 15. Sept. ſedit dies 13. moritur ante inaugurationem 27. eiuſdem. Vacauit ſedes menſibus	0	2	9
1590	233	Gregorius XIIII. Mediolanenſis, Nicolaus Sfondratus illuſtri familia oriundus, ex Cardinale tituli S. Cæciliæ Vrbano mortuo denunciatur Pontifex, 15. Decemb. coronatur 18. eiuſdem. moritur 15. Octob. ſedit menſ. 9. dieb. 10. Vacauit ſedes diebus	0	0	13
1590	234	Innocentius IX. Bononienſis, Ioannes Baptiſta Fachinetti, ex Cardinale tituli SS. Quattuor Pontifex creatus 19. Octob. Coronatus 12. Nouemb. moritur 30. Decemb. ſedit menſ. 2. dies 1. Vacauit ſedes menſ.	0	1	0
1592	235	Clemens VIII. Florentinus, Hyppolitus Aldobrandinus, filius Siluestri ex Cardinale tituli S. Pancratij & ſummo pœnitentiario creatur Pontifex 30. Ianuar. Coronatus 2. Februar. ſedet modò ad gubernacula Eccleſię, cui Deus concedat vnà cum grege ſibi concredito ad vitam peruenire ſempiternam.			

ANNO-

ANNOTATIO IN CHRONICON ROMANORVM PONTIFICVM.

ENVMERAT diuus Onuphrius ſchiſmata aliquot in Romana Eccleſia, circa quæ notandum eſt, pleraque eorum tantum fuiſſe controuerſias & diſſidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, quæ non niſi impropriè ſchiſmata dici poſſint. Quando autem ſecundum eccleſiaſticam phraſim fuit veri nominis ſchiſma propter Pontificatum, vt in Nouatiano, hoc non fuit ſchiſma in eccleſia, ſed ab eo, qui extra eccleſiam erat, contra caput Eccleſiæ. Vnde & hic eſt improprietas ſermonis, dum tale ſchiſma ponitur in R.S.E. Denique, quòd habet nonnullos ab Imperatore creatos eſſe Pontifices, hoc nihil aliud ſignificat, quàm Imperatore ſolicitante, & negotium promouente, eos electos eſſe in Rom. Pontifices.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

INTERPRETATIO VOCVM ECCLESIASTICARVM, QVAE OBSCVRAE, VEL BARBARAE VIDENTVR.

CVVM passim in Historijs ecclesiasticis, & præsertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando à suo significatu sensibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæpretium facere existimaui, si breuem earundem interpretationem, & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora sese offerentia, eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem eiusmodi,

OFFICIA Siue Magistratus
Domnus, Papa
Episcopus.
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
Pœnitentiarius maior
Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarus
Regionarius
Stationarius.
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius siue S.R.E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acolutus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonista
Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ, qui &
Archiparaphonista
Vicedominus
Maiordomus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S.R.E.
Secundicerius S.R.E.
Arcarius
Sacellarius alias Sauularius
Protoscrinarius
Scriniarij XII.
Primicerius defensorum
Defensores

Defen-

Defensores regionarij
Aduocatores
Adminiculator
Primicerius Iudicum
Iudices
Primicerius Notariorum
Protonotarij
Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRAE AEDES, ET earum partes.

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ.
Camera Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo
Secretarium.

AEDIVM SACRARVM ornatus.

Patenæ, aliàs Patinæ
Calices ministeriales maiores, minores
Amulæ, aliàs amæ
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Peluis ad Baptismum
Corona, aliàs pharum cantharum, cum Delphinis totidem
Cerostota
Phara canthara cum delphinis totidem, in quibus ardebat oleum
Canthara cerostota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones.

VESTIVM GENERA.

Anaboladium, aliàs Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, aliàs Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFI-

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOMNVS, pro Dominus, per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis caussa honorabant. Pontificem enim Domnum apostolicum vocabant: nam Dominus terroris, non reuerentiæ vocabulum esse existimabant.

PAPA, Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auum significat, id est, patrem patris, Ausonius ad nepotem:

> . . . *Papos auiasq; trementes,*
> *Ante ferunt patribus seri noua cura nepotes.*

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iupiter papas, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, siue maiore patre frequentarunt (auus enim aliquando maior pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, & similium. Cornelius enim episcopus Romanus, presbyteri eiusdem ecclesiæ, & alij multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginensem episcopum papam, & papatem vocant. Dionysius Alexandrinus episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum papam nominat. Similiter Athanasius, Theophylus, & Cyrillus episcopi Alexandrini papæ dicuntur. Sidonius in epistolis suis, passim omnes Galliarum episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorij primi tempora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & apostolicus est aliquando dictus, ob præcipuè apostolicæ sedis, cui præest, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magistratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: vt colligi potest ex verbis Arcadij iurisconsulti Dig. lib. Tit. L. de muneribus, & honoribus. Quæ vox ab operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, considerare, vel ab ἐπισκοποῦμαι, quod est visito, siue speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, qui Episcopi, vel visitatores, seu inspectores, obseruatores, & speculatores dicti sunt, quòd illorum præcipuè officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce vsus est Cicero lib. 7. epistol. ad Atticum: Vult Pompeius me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habebat, episcopum, ad quem delectus, & negocij summa deferatur.

CARDINALIS vox variè acipitur. Vitruuius libr. 4. cap. 6. Fores ita compingantur (inquit) vt scapi Cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et libro 10. cap. 20. ait: Eę concludantur supernè inter cardinatis trabibus, supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in alium conclusi, in altitudine excitari pedes 9. Et capite 21. eiusdem libri. Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum 35. crassitudine sesquipedali, latitudine pedum II. coniuncta capitibus, transuersario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruuius scapis cardinatis, significat cuspidibus & dolatis ligniculis compactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuium idem sit cardinalis, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem ferè sententiam frequens est in Registro diui Gregorij, & epistolis pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is Cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli siue ecclesiæ ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (vt ipse loquitur) incardinatus est: Nam S. Gregorio idem est, Cardinalem constituere in aliquo titulo vel ecclesia, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesia cardinare. Idem etiam de Episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis caussa translatos, episcopos quidem ecclesiæ suæ, illius verò, ad quam translati sunt, sacerdotes, siue pontifices Cardinales vocat: quæ vox non solum Romanæ, sed omnibus alijs ecclesijs per prouincias communis est. At quoniam episcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus & constitutus, principem locum in ea ecclesia, cui incardinatus erat, tenebat.

nebat: hinc factum est, vt cardinalis vocabulum, pro præcipuo siue principali acciperetur, in quam significationem Seruius super I. Aeneidos: Ventos quattuor Cardinales, principales interpretatur. Et D. Cyprian. libellum de cardinalibus, id est, de principalibus Christi operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim sancti Siluestri in concilio Romano reperitur. Isque dicitur presbyter, vel diaconus Cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiusdem præcipuam curam gerit, omnesque alios earundem ecclesiarum ministros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomen omnibus ecclesijs commune, multis adhuc hæsit, vt Rauennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & alijs, sed potissimùm Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium Episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc Cardinales hodie tantùm appellari videntur. sed de hac re latius in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputaui.

PRESBYTER Græcè, Latinè senior dicitur. Augustinus, Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum posse dici seniorem, hoc est, presbyterum, quæ vox maioribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus, attributa est, vt presbyteri, id est, seniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico capit. XXXIX. Nobis præsident probati quique seniores, honorem istum non precio, sed testimonio adepti. Quorum primus Archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesiæ quidam super pœnitentes constituti sunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hic constituet ad sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, vt presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiam ad S. Laurentium, primam ad sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exemologeses audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS Græcè, minister Latinè dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauêre, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum cura (vt Lucas Actor. VI. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Euaristus papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinauit, qui, cùm presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi quum antè præscriptum sibi, & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa, certaque loca assignauit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt: quibus ij præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum eleemosynis à subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantùm in se esset, suppetitabat. Ex ipsis autem primus vel antiquior, cum episcopi, cleri, populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Vnus igitur tantùm vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus synhodi Romanæ sub S. Siluestro papa celebratæ, liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tempore pòst diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quattuordecim primùm, deinde XVIII. facti, qui omnes vt ab alijs diaconis non cardinalibus differrent, quorum multi in vrbe erant, Diaconi Cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipuè hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porrò XVIII. quattuordecim regionarij vocabantur, quòd singularum regionum, quæ XIIII. erant, diaconijs præesset: quattuor palatini, vel basilicarij dicti, quòd in palatio, & basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuum non erat, sed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret. Antiquitus erant diaconi testimoniales, qui episcopum prædicantem custodirent, qui vsus iam diu exoleuit. De diaconis,

conis, & subdiaconis, ita scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij: Prudentissimus paterfamilias Christi Gregorius singulis Diaconijs vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit, quos, vt securius imò sagacius in opere pietatis & misericordiæ laborarent, priuilegijs muniendos esse decreuit: Quia (inquit) te virum religiosum, & mensis pauperum exhibendis idoneum nouimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendum, & ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes, vt de hoc, quod ad mensas pauperum, vel diaconiæ exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

SVBDIACONVS. Quanquàm ordinis subdiaconorum nulla in sacris litteris mentio exstet, vetustissimus tamen is in ecclesia est, & sub ipsa apostolorum tempora institutus, de quo Ignatius in epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros, diaconum & subdiaconum. Hic antiquitus sacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, nisi tantùm Clericali, vel diuino: tunc enim in Missa nec euangelium, nec epistola cantabatur. Adiunctus autem fuit diaconorum adiutorio, quibus subministrabat. Fabianus papa Romæ septem subdiaconos primus constituit, qui septem notarijs à Clemente papa institutis imminerent, vt res gestas martyrum in integrum colligerent: & cùm septem diaconi, vt ministrarent pauperibus Christianis, totidemque notarij, vt martyrum facta describerent, per vrbis regiones sparsi essent, ijs ipsi subdiaconi iuncti fuerunt. Ideo etiam subdiaconi regionarij vocati sunt, vt regionum, primæ, tertiæ, quartæ, & septimæ: & præsertim postquàm alij septem subdiaconi, qui, quòd Missarum celebrationi in basilica Lateranensi per vices suas deseruirent, S. R. E. siue basilicarij subdiaconi sunt vocati, instituti fuerunt. Nam ecclesiæ maiestate aucta, subdiaconi ad epistolæ lectionem, & ministerium altaris acciti, & sacri ordinis participes facti sunt: & propterea regionarij, qui per regiones diebus stationum pontifici ministrabant celebranti, septem alij additi, & ad quartumdecimum numerum aucti. Ioannis subdiaconi regionarij regionis primæ mentio est apud Bibliothecarium in vita sancti Siluestri Papæ. Hi porrò S. R. E. subdiaconi basilicarij: quòd pontifici certis officijs assisterent & seruirent, vt in camera, in mensa, & in processione crucem ante ipsum deferrent: Palatini etiam subdiaconi dicti sunt. His in schola cantorum VII. alij additi, eorumque numerus vnus & viginti factus. Quorum primus Archisubdiaconus, Primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porrò subdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, pontificis Missam celebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada sua epistolam in stationibus, papam Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus est custos, & conseruator ædium ecclesiasticarum, templorum, & altarium: item familiaris & domesticus, à mansione. Multi ex his erant in ecclesia Romana, quorum maior, primus mansionarius vocabatur: Vnius horum, & eiusdem muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis ecclesijs exstant, curamque psalmodiæ & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat reuocari. Quare Stoici Acoluti dicti sunt, qui impium putabant, mutare sententiam. A Christianis hoc nomine dicti sunt ij sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluti, quasi non prohibiti, à priuatiua particula α & κωλύω, quod significabat prohibeo. ἀκώλυτος Hinc eorum ministerium diuersum fuit à diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris communicabant, munere. Ministrabant porrò episcopis & ecclesijs, in his, quæ ad sacra facienda pertinent, vt in parandis mappis & in altaribus, luminibusque accendendis, & in ferendis ijs, quibus in sacris faciendis, vsus erat. Fuerunt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S. R. E. qui Papę ministrabant in Palatio, & Basilica Lateranensi. Regionarij qui in regionibus diaconis seruiebant. Stationarij, qui in stationibus Papæ celebranti præsto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiusmodi voce veteres significare voluerint, haud certò scio. Nisi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarum genera è Palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensæ superfuerant, vel ad cibum pertinebant.

bant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLAE CANTORVM. Quanquam tempore ſancti Silueſtri papæ, & poſteà plores & magnæ fuerint in Vrbe Baſilicæ conditæ, non tamen ſingulæ clericos, vel monachos ſpeciatim habebant, qui in illis ſacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, ſuo quiſque tantùm muneri vacabat: illi ſacris adminiſtrandis, hi pauperum ſubuentioni procurandæ. Pſalmodia verò quotidiana in omnibus eccleſijs tunc in vſu non erat: nam ſingulis Vrbis Baſilicis redditus adhuc aſſignati non erant, quibus poſſent ſingula Collegia canentium nutrire. Ideoque ſchola cantorum inſtituta fuit, quæ Vrbi communis erat, & ad Stationes, proceſſiones, ſingulaſque diebus eorundem feſtis, eccleſias Vrbis conueniebat, ibique ſacra officia, & Miſſarum ſolemnia pontifice, vel presbytero celebrante, decantabat. Hæc ſchola communibus ſumptibus viuebat, habebatque magnæ in Vrbe dignitatis, & exiſtimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior Scholæ Cantorum vocabatur, cuius operâ optimi iuuenes ſelecti in cantu, lectione ſacrorum librorum, & optimis moribus inſtituebantur: Hinc origo Primiceriorum per alias orbis terrarum eccleſias Cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate vigeſimaquinta diſtinctione mentio eſt. Hanc ſcholam eſſe opinor, cuius initium ſcribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ ſic: Hic conſtituit in Vrbe miniſtrales (id eſt, Clericos) qui circumirent conſtitutas Stationes, id eſt, miniſtrando ſacris, & pſallendo. Quanquàm Ioannes diaconus libro ſecundo, de vita ſancti Gregorij papæ ipſam hanc ſcholam ſanctum Gregorium conſtituiſſe ſcribit: quòd potius de eius quadam reformatione, ſiue reſtitutione intelligendum eſſe opinor, quàm de prima inſtitutione, quæ longè antè fuiſſe neceſſe eſt. Sic autem ſcribit: ſcholam cantorum, quæ hactenus in iiſdem inſtitutionibus in ſancta Romana eccleſia modulatur, conſtituit, eique cum nonnullis prædijs duo habitacula, ſcilicet, alterum ſub gradibus eccleſiæ ſancti Petri apoſtoli, alterum verò ſub Lateranenſis patriarchij domibus fabricauit, vbi vſque hodie lectus eius, quo recumbens modulabatur: & flagellum ipſius, quo pueris minabatur veneratione congrua cum authentico antiphonario reſeruantur. De hac ſchola cantorum huiuſmodi Statutum reperi in libro peruetuſto Romani ordinis: Primùm, in quacunque ſchola reperti pueri bene pſallentes, tollantur, inde nutriantur in ſchola cantorum, & poſteà fiant cubicularij. Si autem nobilium pueri fuerint, ſtatim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant poteſtatem ab archidiacono, vt liceat eis ſuper linteum villoſum ſedere, quòd mos eſt ponere ſuper ſellam equi. Deinde, ſicut Sacramentorum codex continet, quando, & vbi fuerint, vſque in ſubdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò atque presbyteri, nunquam, niſi in publica ordinatione. Schola porrò cantorum in plures choros diuidebatur. Chorus autem (auctore Iſidoro) propriè eſt multitudo canentium, inde dictus, quòd initio in modum coronæ circum aras ſtarent, & ita cantores pſallerent. In ſchola cantorum, poſt Primicerium, quattuor maiores reliquis erant, primus, ſecundus, tertius, & quartus ſcholæ vocati. Quorum tres primi paraphoniſtæ, quartus verò archiparaphoniſta dicebatur. Cuius officium erat Pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando epiſcopali conſtituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia inſignes, quibus epiſcopij, vel patriarchij Lateranenſis cura, & adminiſtratio committebatur, in gubernanda domo, hoſpitibus ſuſcipiendis, & domeſticorum pontificis cauſſis cognoſcendis, vt liquet ex epiſtola beati Gregorij ad Antonium diaconum, & Clementiam Patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilij papæ: Hic in Sicilia agens, remiſit Romam Ampliatum presbyterum, & Vicedominum ſuum, & Valentinum epiſcopum ſanctæ Rufinæ, ad cuſtodiendum Lateranum, & gubernandum clerum. Hinc in palatio Lateranenſi locus erat, vicedominium vocatum, de quo idem Bibliothecarius, in vita Stephani III. Qui & Veſtiarij ibidem mentionem facit, qui pontificis veſtes Laterani cuſtodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui Romanum Pontificem in chartis eccleſiaſticis iuuabat, & Orientis Occidentiſq́ue Synhodicis conſulta-

ſultationibus (vt diuus Hieronymus in epiſtola ad Ageruchiam, de monogamia tradit) reſpondebat: quem antiqui ſcribam, à libellis: ab epiſtolis, epiſtolarum magiſtrum: noſtro tempore ſecretarium vocant, Cancellarius, in eccleſia Romana appellabatur: Quam vocem à Flauio Vopiſco, in Carini vita primùm vſurpatam fuiſſe obſeruaui: Vnum (inquit) ex Cancellarijs ſuis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à ſecretis, & libellis principum eſſent, ſcribendis quoque, ac cuſtodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demandata ſibi munera obeuntes, permanebant, appellationem habuêre. Quam rem in Epiſtolis Caſſiodorus ſubinde explicat, qui hoc officium cancellorum decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudicium, ſententia gratioſa, militia domeſtica à XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt conſiſtorij noſtri ſecreta fideli integritate cuſtodias, per te præſentandus accedat, per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat, iuſſa noſtra ſine ſtudijs venalitatis expedias, omniaque ſic geras, vt noſtram poſſis commendare iuſtitiam. Reſpice, quo nomine nuncuperis: Latere non poteſt, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferræ crates ſunt, inter ſe modicis interuallis in quincuncem poſitæ, quibus quum aëer adſpectuſque admittatur, prohibetur acceſſus. His ſcenæ feneſtræ, iudicum tribunalia, ſcribarumque ſubſellia (à quibus cancellarij dicti) muniri ſolent. Chirius Fortunatianus antiquus ſcriptor, principum antiquorum & nobilium (vt nos hodiè appellamus ſecretarios) olim cancellarios dictos refert: Omnium igitur ſcribarum, notariorum, & ſcriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in eccleſia ampliſſimum fuit, & non niſi ſummæ auctoritatis presbyteris, & ſæpiſſimè epiſcopis concedi ſolitum: qui quòd bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epiſtolas Romani pontificis nomine dictabat, Synhodicis epiſcoporum conſultationibus reſpondebat, ſacerdotum Romanorum decreta ſcribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librum ſingularem ſcripſi.

GAMERARIVS à camera, vox eſt recens ineunta. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorij VII. papæ tempore exſtincto, in eius locum ſucceſſit Camerarius, qui quòd pecuniarum eccleſiaſticarum, quæ in cameris conſeruabantur, curam gereret, ita appellatus eſt. Eſt autem propriè camera teſtudo ſeu fornix, & ipſa pars ſuperior: Item tectum deuexum, & recuruum, à forma teſtudinis, quaſi camuræ, id eſt, curuæ, vt inquit Seruius ſuper III. Georgicorum: Camuris hirtæ ſub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes ſcilicet ipſi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores ſunt, Diuus Hieronymus, & Caſſiodorus in epiſtolis) quoniam & Græcè πρωτοκήριος dicitur, quemadmodum & Secundicerius quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorum, notariorum, domeſticorum, & ſimilium: idem autem ſonat, quòd primus. Cæterùm inter VII. antiquos Romanæ eccleſiæ officiales, primi, & nobiliſſimi erant, Primicerius, & Secundicerius S. R. E. ab officijs nomina ſortiti. Hi papæ continuò aſſiſtebant, quorum loca hodiè tenent duo diaconi Cardinales primi, iudiceſque rerum Palatinarum erant: à dextera leuaque pontificem in omnibus proceſſionibus comitabantur, ſine quorum conſilio nihil, quod magni momenti eſſet, pontifex tranſigebat: inde papæ Conſiliarij dicti. Octauam ſuper epiſcopos in matutinis feſtorum ſolemnium lectionem legebant.

ARCARIVS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conſeruabat, dictus eſt, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, aliàs SACCVLARIVS, à ſacello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus ſtipendia, operarijs & familiaribus pontificis ſalaria diſtribuebat, & ſabbato ſcrutiniorum eleemoſynam dabat, Romano quoque clero & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodiè Theſaurarius repræſentant. Cuius muneris Bibliothecarius frequenter in pontificum vitis mentionem facit. Dictus autem eſt à ſacco Saccularius, vel à ſacello, id eſt, paruo ſacco ſaccellarius: quæ vox apud Auguſtinum exſtat in commentarijs Pſalmorum: Ne amiſſo (inquit) iudicio pauperis in mala cauſſa miſericos, cuius ſi parcis ſacello, percutis cor. Eam autem pecuniarum ſummam, quam Sacellarius vel Saccularius diſtruebat Rogam appel-

appellabant: quæ vox sæpè in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donatiuum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua seruantur preciosiora, & secretiora vt scriptiones. XII. porrò in Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant, Epistolas à Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque coniunctum erat, vt infrà dicam.

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor est Iohannes Diaconus) remotis à suo cubiculo sæcularibus, clericos sibi prudentissimos, consiliarios, familiaresque delegit: nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici iuris munia, ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cœperunt. Hæc consuetudo posteà diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria, tum priuatim, tum publicè per solos clericos administrarentur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante sanctum Georgium obseruatum à religiosis pontificibus videtur, vt ex rescriptis *Zosimi* & Gelasij pontificum apparet. Quòd autem fuerit defensoris officium, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quæ postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris conuenire non posse: Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs caussarum cognitio, conuentiones, auctus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas poscit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administrationem, vt verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum: defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto: Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarij dicti sunt, quòd scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodiè pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notarijs septem subdiaconos ab se recens creatos imminere iussit Fabianus, vt accuratè munus suum implerent. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent, Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarij munus obijsse obseruaui, vocabatur) hæc autem, quò ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti sunt regionarij: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum vsus diu mansit. Qui etiam inter cætera populo per Vrbem (vt hodiè cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter: Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt duodecim scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit vt vna persona duo hæc officia subiret, essetque scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVS IVDICVM. Multi in vrbe iudices erant, qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus iudicum primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calando, id est, vocan-

vocando, appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquenque vocare didicit, vt putà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAE AEDES, ET EARUM partes.

ECCLESIAE. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda, in vnum certum locum conueniri solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorum ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Ioannes epistol. 3. Ejjcit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione. & Paulus 1. ad Corinth. 14. Sicut vbique in omni ecclesia doceo. & capit. 4. Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Conuentus autem hos sacros celebrare, sic notari solebant Apostoli. Conuenire ad audiendum sermonem Dei. Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non vbique fuerunt eiusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hiesolymis, tum in synagogis publicis Iudæorum, tum in scholis, tum in priuatis diuersorum fidelium ædibus, prout Christianis initio commodius fuit, publicos conuentus, vt ex actis Apostolorum constat, egerunt. Cæterùm crescente religione Christiana, eaque per vniuersum ferè orbem terrarum sese diffundente, tum Romæ, tum per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primùm, deinde pace ecclesijs à Constantino Imperatore, sublatis impijs persequutionum edictis, data magnifica, & varijs ornamentis referta, exstructa sunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Christiani frequentabant, ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem à re contenta suscepisset. Dicebantur etiam Dominica, siue Basilicæ, & Templa, Iudaico & gentili more, quòd ad templorum, & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quòd in his, & Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur. Romę quoque præter supradicta nomina, Tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infrà dicam. Hæc ædificia per singulas vrbes pluria, aut pauciora, tam intùs, quàm extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parua erant.

TITVLI sunt sacræ ædes, templa, vel (vt hodiè dicitur) ecclesiæ, siue sacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per Vrbis regiones à Romanis pontificibus antiquitùs distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id est, principales, similitudine à quattuor ventis cardinalibus, hoc est, vt ait Seruius Grammaticus super Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoque titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præsto essent, vt subdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus præerat, Presbyter à cæteris clericis illius tituli, vel à Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quòd omnibus dignior, principaliorve esset in eo titulo commorantium, cæterosque clericos regeret, vel gubernaret in titulo sibi commisso viuentes. De quorum origine breuissimè tractaturus, rem paulò altius repetam. Quum beatissimus Apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in Orientalibus ecclesijs, præcipueque Hierosolymis, & Antiochiæ ritè instituto, in Vrbem Romanam, ecclesiam fundaturus venisset, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habentes, plenosque Spiritu sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & raræ probitatis, Hierosolymitanæ, cæterarumque ecclesiarum Orientalium more, delegit (hi clerici appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos consecrauit: quorum opera pontifex ipse, siue episcopus Romamanus, in instruenda, crescente tunc ecclesia, vteretur: quum ei tot millibus hominum ad fidem Christi quotidiè venientium, consulere non esset integrum. Porrò autem presbyte-

byterorum, & diaconorum munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum, negotium Presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarent. Diaconis autem viduarum, pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subueniendorum curam demandauit, eisque iniunxit, vt presbyteris quoque sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus esset, ei modum statuêre Cletus, & Euaristus Romani pontifices. Cletus enim (vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Euaristus verò Apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit, quibus etiam iniunxit, vt episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porrò autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Euaristus, qui tertius post beatum Petrum Apostolum Romanus pontifex fuit, circiter annum à Christo nato centesimum, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipsis presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicem secreti, in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia, confusionis tollendæ caussa diuina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosque presbyteros in vnoquoque titulo. Sufficere enim tum visum est is numerus propter credentium paucitatem. Verùm non longè pòst fidelium quotidiè crescentium multitudine, permotus Hyginius Romanus Pontifex, quum tot credentibus non sufficerent, hi, plures in vnoquoque titulo, quum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris eiusdem tituli (quos plures ab Hyginio factos fuisse dixi, quum prius vnus tantùm per singulos titulos Presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis pòst, ante etiam sancti Siluestri Papæ tempora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana vsitari cœptum fuisse: quod non nisi ex Hyginij instituto oriri potuit, quum anteà eo nomine vti opus non esset, quòd non, nisi vnus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hyginij tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vsque ad Dionysij papæ pontificatum. Nam sub annum Christi CCLX. Dionysius XXV. post Petrum Apostolum pontifex Romanus Euaristi exemplum sequutus: quum iam religio Christiana mirum in modum Vrbe creuisset, denuò titulos, vel parœcias in Vrbe Roma, quum eas ampliasset, Presbyteris diuisit, ipsasque, quò quisque suis finibus, limitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulas, vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesiæ Romanæ curæ, cœmeteria adiunxit: quæ quum plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, vt martyrum sepulturis consultum esset. Verùm non longè pòst circa annum Christi CCCV. Marcellus XXIX. post Petrum Apostolum Romanus episcopus titulos Vrbis Romæ ab Euaristo antiquitùs, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, XV. aliàs XXV. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue parœcias, cessantibus persequutionibus adauxêre, presbyterosque plures in singulis constituêre: Siluester, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulum S. Marci: Iulius, qui titulum S. Mariæ Transtyberim: Damasus, qui titulum S. Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset, non sufficientibus XV. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatem, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factique sunt tituli XXVIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent: vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt: vel à sanctis, quibus dedicati erant, vt sancti Chrysogoni, sanctæ Cæciliæ, S. Anastasiæ, sancti Marci, & similium: Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Calisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ,

Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium. Porrò autem XXVIII. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facilè post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PAROECIA, siue PAROCHIA, idem est quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris gereretur: qui parochij dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus, sacraque vicinia; nam παρὰ iuxta, οἶκος domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei, Presbyter fuit quidam nomine restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare qui sacram ædem aliquam accolunt, parœci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocant, eam vocem à parocho deducunt, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, hoc est, à præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romam publicè venientibus, cæterisque alicuius dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij 1. serm. satyra v. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphyrius, quòd omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius, loco iam citato, salis tantùm, & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria, voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis & vini speciebus.

DIACONIAE, à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi, inopia laborantium, viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitùs in Romana ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconique regionarij, vel talis & talis regionis appellabantur. Pòst eorum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus diaconi Cardinales vrbis Romæ posteà denominationem habuerunt, sic: Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel sancti Theodori.

XENODOCHIVM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus: Xenodochium in portu Romano situm, totus pariter mundus audiuit. His qui præerat, Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant, ijs hominum cœtibus alendis, qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIVM BASILICAE vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quam nos maiorem nauim dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, vt Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab ijsdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacraria, vel quid eiusmodi basilicis adiuncta.

ABSIS, siue APSIS, propriè est curuatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens scalas, vel in quo figuntur radij, vel ligneus rotæ circulus, quo significatu alij primam adspirant sic, Hapsis ab ἅπτω, id est, à tangendo, quòd ea pars, quum tota voluitur, terram contingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, habsidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim ecclesias Deo priuatim dicatas dominica, martyribus verò martyria vocabant, hoc est, in quibus martyrum corpora iacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc basilicam Vaticanam Apostolorum martyrium vocat Ioannes Chrysostomus. Quia verò martyr Græcè, Latinè à Cypriano confessor, siue testis exprimitur, à confessore Confessio manauit, vt à

vt à martyre martyrium. Est verò confessio ecclesia, in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modò martyres, veteres patres, in his Cyprianus, confessores appellant, quòd in tormentis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epistol. 7. libr. 2. Cleri Romani ad Cyprianum episcopum. Quanquam confessorum quoque quos hic adhuc in carcere dignitas suæ confessionis inclusit. Item epistol. 6. libr. 2. Cypriani ad martyres, & confessores: Exsulto lætus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum confessione perstante suscepta pœna est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens quantum in passione fortior, tantùm clarior, & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati, fortes, & stabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodijstis, ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam verò ad coronam victoriæ proximos, vniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est, qui in nobis est, quàm qui est in hoc mundo: & alibi passim, qui Christum in tormentis & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modò confessores voce Latina, modò etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitùs igitur confessio idem erat quod martyrium scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modò exstant, & plures exstabant) appellatur vsque hodiè inferior ecclesiæ pars sub altari maiori ædificata, vt Parmæ in Cathedrali, Veronæ ad sanctum Stephanum, Romæ ad sanctam Priscam, sanctum Martinum in montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum sancti Petri, sancti Pauli, Lateranensis, sancti Laurentij extra muros, sanctæ Mariæ maioris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vigesimo Concilij Gangrensis, sic: Si quis superbiæ vsus affectu conuentus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memorijs exsecratur, anathema sit. Ita vna versio. Alia verò, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissimè exponit basilicas sanctorum Martyrum. Sic enim ait: Si quis per superbiam tanquàm perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas, anathema sit. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti tertij papæ: Xystus papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit transcenam. Fecit quoque ibi ad confessionem, altare sancti Laurentij de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum CCC. absidam super cancellos, cum statua beati Laurentij argentea librarum ducentarum.

AMBO dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu euangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Vrbis ecclesias, & præsertim apud sanctum Paulum videmus, quem locum diui Cypriani libr. 4. epistol. 5. honoris caussa tribunal quoddam ecclesiæ appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quòd locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesijs duo graduum ordines visuntur: vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem: alter à dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam verò alijs ecclesijs Diaconus vna, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quòd ambiat, & cingat, intrantem. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβωμ ἄμβωνος, quæ inter cætera significat ascensum, & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Capit. 15. Concilij Laodicensi, quod Græcè est τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα

βανα ἀναβαινόντων, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt.

SACRARVM AEDIVM ornamenta.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena libro duodecimo, capite quadragesimo tertio. Columella (inquit) patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc vsque perseuerat. Illud interest, quod hodiè paruæ, antiquitùs magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

CALICES. In vitis pontificum Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita sancti Siluestri frequenter mentio est calicum maiorum, & minorum, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quòd administrando sanguinem Christi populo deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se aditos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitam de sanguine sacro
Iniecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.

AMVLAM, aliàs AMAM, quidam interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinem. Certè quo loco 3. Regum 7. Græcè legitur φυάλας, noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Solomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum, de amulis, atque patinis, seu alijs vasis atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuique pro sua deuotione. Nonnunquam & amæ dicuntur, & per adspirationem hamas nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum:

Aut habilem lymphis hamulam Bacchiue lagenam.

Hodiè etiam hamula ab Italis dicitur vulgò vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio Missæ.

COLATORIVM, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis calicum refundebatur.

PVGILLARES inter instrumenta sacra, quæ Pontifici ad stationem procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur autem ea ætas pugillarium nomine intellexisse stylo, seu graphia, siue etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis è dominico calice exsugebatur, quum propriè pugillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consueuit, quæ Græcè πιναχίδια dicuntur. Eiusmodi pugillarium seu fistularum argentearum, & aurearum, quum hæ antiquitùs cuncto populo in communione sanguinis Christi deseruirent hodiè solus Romanus pontifex vsum adhuc obseruat.

SCYPHI, METRETAE, HYDRIAE, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis portorij genus erat, quod propriè Herculi attribuebatur, quemadmodum Cantharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in conuiuijs vsi sunt. Vergil. 4. Aeneidos: Et sacer impleuit dextram scyphus. Horat. epod. 9. Capaciores affer hic puer scyphos. Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit. Alij metretam amphoram dicunt. Hydria verò vas aquarum erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua, dicta.

THYMIAMATERIVM, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi, herbæ odoratæ, naturam referentes in sacris, incendebantur.

PELVIS, quasi Pedaluis (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij peluim à pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse

esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra 3.

Vt sint contenta patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA, Damasus, & Bibliothecarius in Romanorum Pontificum, & præsertim S. Siluestri vita, phara, canthara, cerostata, delphinos, lychnos, & lychnuchos, pro diuersi generis lampadibus, & lucernis in ecclesijs ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino sita erat, saluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum ijs monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos posteà vocari machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniam ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accensis, dirigebantur. Papinius:

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus libr. 4. tradit à Græcis Latinisque pharon appellari ex ipsius rei vsu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atque ἀπὸ τοῦ φανοῦ, quod significat lucidum, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodiè triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turrium, vel columnarum vocabant, quibus annexi erant certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Pharum porrò etiam coronam vocabant, fortè quòd rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id est, pharum cantharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduersione dignum est, quòd quanquàm idem ferè esse lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cum coronis, coniunguntur: lychnuchi verò cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certò scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cantharo, quod erat nauigij genus. Plinius libr. 33. cap. 11. refert, Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Vergilius:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem ferè significatu Bibliothecarius enumerat Cerostata, & canthara cerostata, quæ lucernæ fortè erant in modum cornu factæ à κέρας, quod est cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè, Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, siue candelabro accepit. Lychnum verò seu lychnuchum pro lampada ipsa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM *genera.*

ANABOLAGIVM, aliàs ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod est, supra iaceo, vel reijcio, appellabant amictum album lineum, qui, quòd humeris imponeretur, super humerale etiam vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camisia, hodiè dicitur Camisium.

CINGVLVM à cingendo, chorda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam fasciam, quam nos stolam dicimus: alij velum, cui Romanus pontifex, & Archiepiscopi pallium super humeros imponunt, orarium vocant.

MAPPVLAM verò, quam hodiè manipulum appellamus, quæ à mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

COLOBIVM est vestis sine manicis, ac mutilata, à κολοβόω verbo Græco, quod breue, mutilatum, truncum significat, dicta. Qua olim virgines vtebantur, & sancti patres, vt Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit) habitu colobionis, quo vel Apostoli, vel Apostolici viri vsi sunt, quum culparetur à quibusdam nuditas brachiorum. Siluester papa instituit, vt in ecclesiastico ministerio diaconi dalmaticas, id est, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primùm contextas, quâ etiam vsi sunt veteres. Lampridius in Commodo,

modo, Delmaticatus in publicum processit.

CASVLA, aliàs PLANETA, genus vestis, in sacris à Christianis sacerdotibus vsurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id est, ab errore dicta. Quoniam quum latissimo initio, & sine manicis esset, eius limbus super brachia, & scapulas proiectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodè ab vtraque parte concisa, antè & retrò tantùm producitur vsque ad talos.

PALLIVM est fascia ex candida lana contexta, habens desuper circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte dependentes quattuor purpureas cruces, antè, retrò, à dextris, & à sinistris: duplex quidem à sinistris, simplex à dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysterijs, quorum explicationem vide apud Innocentium III. libr. 10. cap. 12. de sacro altaris mysterio. Dictum autem est, vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod est vibror, agitor: nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In octaua synhodo Constantinopolitana quarta posteriore sub Iohanne VIII. papa celebratur, Sessione prima, pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολή, hoc est, pontificalis stola. Vbi illud scitu dignum, quod in ea synhodo exponitur, quomodo Iohannes VIII. papa Photio mittebat pallium & Sandalia, vt ostenderet, se eum in patriarchali Constantinopolitana sede suscipere. Vbi sunt hæc verba: Quod Dominus noster Apostolicus admittit D. Photium in patriarcham, testatur pontificalis stola, à summo pontifice Domino nostro Iohanne ad eum missa, quam propterea direxit, vt omnes intelligant, & certò sciant, Dominum Photium recipi à summo Pontifice in patriarcham: cumque hoc dixisset, dedit Photio pontificalem stolam, humerale indumentum, penulam, & Sandalia. Paschalis II. papa: Pallium (inquit) est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore, id est, de altari B. Petri, in signum vnitatis apostolicæ sedis. Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit, nisi prius præstet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentum. Antiquitùs candidi agni sine macula nutriebantur à monialibus albis sancti Andreæ prope sanctum Marcellum de Vrbe, posteà ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Vrbem via Nomentana translata fuit: hodiè est monialium turris speculi. Qui dominica in albis circuibant altare sancti Petri. Ex eiusmodi agnis sumitur lana, de qua per easdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ & archiepiscopis per manum primi diaconi initio ipsorum promotionis dari solent. Qui nisi accepto pallio, neminem episcopum consecrare possunt. Eo etiam, præter archiepiscopos, vtuntur episcopi quidam ex priuilegio, vt Lucensis, & ex decreto Marci papæ Ostiensis, in consecratione Romani pontificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro susceptione pallij salui. Quod decretum confirmârunt Leo II. & Vrbanus II. summi pontifices.

MITRA, seu MITHRA, à Persis sol dicitur, aliquando pro primario sacerdote ponitur vt apud Apuleium libro vltimo, ipsumque Mithram illum suum sacerdotalem præcipuum sacrorum ministrum decernit. Mitra etiam sine adspiratione significat quoddam capitis ornamenti genus, quo primùm Mœonij, deinde Aegyptij Syri, Phryges, Lydij, & Persæ vsi sunt. Erat autem pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona ad ornatum capitis adolescentularum, ex qua pendebant fasciolæ, quæ phylla dicebantur, quòd florum instar dependerent. Virg. 9. Aeneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Episcopi Christianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus, vel è serico albo est, in altum porrectus, & in duas cuspides diuisus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarum vsum in Romana ecclesia non ante sexcentos annos esse opinor.

OFFERTORIVM, syndonem sericeum, seu linteamen significat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum: A quo etiam ea Missæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica esse videtur, à quibus vela illa ex hastilibus dependentia fanen vsque hodiè appellantur. Guilielmus Durantes, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida. Hodiè Veronæ in patria mea linteamina serica & depicta ex hastis dependentia, & in supplicationibus deferri solita, confanones vocantur.

NA-

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam, dum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco Νάκος, quod lanam siue vellus significat, deriuatum.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, DE STATIONIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVS.

QVVM statinum rei in Vrbe notissimæ, admodum obscura initia sint, non alienum quoque à meo instituto fore existimaui, si breuiter, quæ de stationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis significatione initium sumam: Statio propriè dicitur ipse standi actus, vnde omnes, de quibus mox dicam, significationes fluxêre. Nam primùm statio dicitur locus, in quo naues aut milites tutò ad tempus stant, vel in quo frequenter consistunt. Id autem ex Virgilij Aeneid. 2. & 12. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille:

Nunc tantum sinus & statio malefida carinis.

Item:

Frangere nec tali puppim statione recuso.

Item: cognitum id per exploratores, qui stationes hostium fuerant ingressi. Hinc metaphoricè statio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum libro sexto: Athenis statio mea nunc placet. Sumpta est hæc translatio à loco litorali, vbi naues ad tempus subsistunt. Statio etiam appellatur locus ad custodiam assignatus, quando milites stantes vigilant. Virgil. Aeneid. libro nono.

Semantq; vices statione relicta.

Hinc milites stationarij. Statio quoque dicitur officina, in quam multi conueniunt, vt de aliqua re decerni possit, vel vt ius dicatur. Gell. libro decimotertio, capite decimotertio. Quæsitum esse nemini in plerisque Romæ stationibus, ius publicè dicentium. Et Iuuenalis Satyra 11. ..... omnis Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum significationum tractum, & vsurpatum, vt alia multa in Christianorum veterum vsu hæsit. Nam quemadmodum milites stationum faciebant stantes, & præsidium certo in loco agitantes, ita & Christiani. Tertullianus libro de oratione: Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei sumus) vtique nulla lætitia sine tristitia obueniens, castris stationes militum rescindit. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Venit de exitu Domini, quem etsi semper commemorari oportet sine differentia horarum, impressius tamen cum eis secundum ipsum stationis vocabulum, addiscimus. Nam & milites nunquam immemores sacramenti magis stationibus parent, &c. Stationes enim voce significabant antiqui Christiani actum quendam corporis, quo in sacris conuentibus orantes stabant, nunc in hac basilica, nunc in alia conuenientes, nonnunquàm apud martyria, id est, martyrum sepulchra, Deum stantes, & attenti precabantur, quod præcipuè fiebat Dominico die. Tertullianus in libro de corona militis, de milite Christiano loquens: Iam (inquit) & stationes aut alij magis faceret quàm Christo, aut & Dominico die quando nec Christo? Quæ vt accuratiùs intelligantur, illud scitu dignum est, apud veteres Christianos inter plura duo fuisse comprecationum genera: Primùm, cùm genibus flexis: alterum, cùm stantes orarent. Historia de legione Fulminatrice Christiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentissima siti pluuiam precibus à Deo (Tertulliano teste in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouolui sse se in terram, eumque orandi ritum antiquissimum, & certissimum fuisse, omnibus sæculis apparet. Clemens vltimo Stromatum refert, oran-

orantes solitos abijcere sese in terram: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculatio in libro ad Scapulam vocat Tertullian. Quando non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Idem testatur Origenes homilia quarta in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cùm stantes orabant: quod de geniculis non adorare vocat idem Tertullianus, quem orandi morem die dominico, & per totum id tempus, quod inter Pascha, & Pentecosten est, vsurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die dominico ieiunium nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Quamobrem precationes illæ stationes vocantur, quarum subinde veteres doctores meminerunt. Tertullianus eas ad aram factas solemniores indicat in libro de oratione: Solemnior (inquit) erit statio tua, si ad aram Dei steteris, accepto corpore Domini, & reseruato: vtrunque saluti est, & participatio sacrificij, & exsecutio officij. Testatur in libro de ieiunio, eas stationes interdum in vesperam vsque productas esse, sic: Arguunt nos Psychici, quòd ieiunia propria custodiamus, quòd stationes plerunque in vesperam producamus, quòd etiam Xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia. Idem stationes sæpè commemorat, vt libro secundo ad vxorem: Vt si statio facienda est, maritus de die condicat ad tabernas: si ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Dies stationibus solemnes recenset in libro de ieiunio contra Psychicos: Stationes dies suos habent quartæ, & sextæ feriæ. Et infrà: Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus, & ieiunijs parasceuen? (id est, Sabbatum.) Et libro de fuga in persecutione: Tunc & fides in expeditione sollicitior & disciplinatior, in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione, similiter de stationum diebus: Non putant plerique sacrificiorum orationibus interueniendum, quòd statio soluenda sit accepto corpore Domini. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Propterea per singulas diximus species ieiunationum Xerophagiarum (id est, aridorum ciborum, nihil iuris habentium comestionum) stationum. Et paulò infra: Quomodo in nobis ipsam vanitatem ieiunationum & Xerophagiarum & stationum denotatis? Et paulò infra: Conuentus illi stationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ferè stationibus ieiunia adiungit. Nam ante solemnes illos conuentus ieiunium præmittebant. Meminit eius gestus & diuus Cyprianus in sermone de oratione Domin. Stamus (inquit) ad orationem: orabant autem orientem versus, vt in Apologetico refert Tertullianus. Hinc stationes vocabulum in hoc ferè sensu, vrbi Romæ notissimum est ex antiquitate relictum, ipsa etiam obseruatione veteri per manus tradita, & retenta. Nam veteres Romani pontifices statis quibusdam diebus, præcipueque in Quadragesima, & festis, ad diuersas vrbis Romæ ecclesias accedebant, vbi sermone, vel concione ad populum adstantem habita, & oratione ad Deum facta, diuina mysteria posteà cùm clero & populo Romano celebrantes, participabant. Qui actus, statio appellata est, à significatione, quam Cicero libro sexto ad Atticum vsurpauit, pro temporaria videlicet habitatione, vel etiam à stando, quod in his accedentes, populi starent. Has stationes, hoc est, ad diuersas ecclesias solemnes processiones, & conuentus commemorant, Auctor actorum Damasi papæ, & Anastasius Bibliothecarius in vita Hilarij papæ. Ille quidem sic: Populus Romanus per Cœmeteria martyrum stationes sine clericis celebrabat. Et paulò infrà: Felix Vrbem inrupit, & stationem in Iuli Basilica Transtyberim dare præsumit. Hic verò: Hic constituit in Vrbe ministeriales, qui circumirent constitutas stationes, fecitque schiphum aureum ansatum vel stationarium librarum VIII. pro vsu stationum. Per ministeriales autem, clericos idoneos ad ministrandum, & officiandum in ecclesijs diebus stationum intelligit. Quare diu fuerunt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas propterea habentes in ecclesia sanctæ Mariæ de rosa, quum non omnes ecclesiæ Vrbis haberent, tunc canonicos vel proprios clericos ad diuinum officium peragendum. Eas porrò stationes posteà sanctus Gregorius papa certo sub numero limitauit, totidem per totum annum statuens: videlicet, quattuor Dominicis aduentus, ferijs 4. 6. & sabbato quattuor temporum, vigilia, & die natiuitatis Domini, sancti Stephani, S. Ioannis Euangelistæ, sanctorum Innocentum, Kalend.

Ianuar.

Ianuar. in circuncisione Domini, die Epiphan. Dominicis in lxx. lx. & l. à feria quarta cinerum, vsque ad Dominicam in albis per totam quadragesimam, in Litanijs maioribus, in die sancti Marci, in ascensione Domini, à vigilia Pentecostes, vsque ad Dominicam sanctæ Trinitatis exclusiuè, in festiuitatibus S. Crucis, & anniuersaria dedicatione ecclesiarum S. Saluatoris, & sanctorum Petri & Pauli apostolorum. Quibus diebus sequentes pontifices adiunxerunt Litanias triduanas ante ascensionem, solemnia B. Mariæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annunciationis, Assumptions, & Natiuitatis. Item sanctorum Angelorum, S. Ioannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundam martyrum, quorum posteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro secundo de vita sancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per basilicas, vel beatorum martyrum Cœmetria secundum quod hactenus plebs Roman. quasi eo viuente certatim discurrit, sollicitè ordinauit, per quas & ipse simul discurrens, dum adhuc eloqui præualeret, xl. homilias euangelij coram ecclesia diuerso tempore declamauit. Quare ego ex præscriptionibus homiliarum suarum, stationes in ea ecclesia esse constitui, in quas eas habitas fuisse ipsarum index exponit. Petrus Mallius in libro historiæ sacræ. Sanctus Gregorius papa Romanus cantum, primicerium, & scholam cantorum instituit, docuitque. Ordinauit stationes propter pœnitentes, quas cum primicerio, cantoribus, regionarijs, accolutis, cruce stationali præcedente faciebat. Nam aliter in quadragesima vsque ad Pascha, & aliter in albis dominicis diebus & festiuitatibus sanctorum, statuit antiphonas has processionaliter in quattuor temporibus decantari: Deprecamur te Domine, &c. Multa sunt Domine peccata nostra, &c. Parce Domine, parce populo tuo, &c. In litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitque ad sanctum Stephanum æphanotrophium, vbi Primicerius & cantores manerent, qui iugiter essent cum pontifice, episcopis, cardinalibus diaconis, regionarijs, accolutis, cubicularijs, qui eum custodirent, & essent ei bonum testimonium. Et Gelasij papæ ordinatione repetita, sanxit, vt essent per regiones diaconi, Cardinales, subdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæque ecclesia stationalis vicinam aliquam aliam ædem sacram habebat, in qua populus die stationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta super populum collectum: & exinde omnes simul processionaliter ad ecclesiam, in qua erat statio, accedebant, solemnique Missarum sacrificio & concioni intererant. Stationes autem, quæ celebrantur, sunt quæ suprà commemoraui, à Dominica prima aduentus, vsque ad Sabbatum ante S. Trinitatem cum tribus ferijs quattuor temporum lxxvj. diebus numero tribus & octuaginta, celebratæ. Nam die Natalis tres, & feria quinta, post quartam Dominicam quadragesimæ duæ stationes sunt. Ad quas autem ecclesias & quot vicibus nunc statio fit, vel olim fuerit, paulò infrà sigillatim aperiam. Illud tantum in summa aperire placuit, nostro tempore stationes esse in quinque ecclesijs patriarchalibus, omnibus XXVIII. Titulis, excepto SS. Nerei & Achillei, quattuor diaconijs, sex titulis & sancta Maria Rotunda. Sunt autem omnino ecclesiæ, in quibus nunc statio est, tres & quadraginta stationes xxcvj. diebus xxciij. Pius IV, nostro tempore Thermas Diocletiani ecclesiam sanctæ Mariæ Angelorum dedicauit, & stationem in ea concessit Sabbato post 3. Dominic. Quadrages.

*

STATIONES, QVAE NOSTRO TEMPORE IN *singulis Vrbis ecclesiis per annum celebrantur.*

IN basilica Patriarchali Lateranensi sunt, stationes 8.
Dominica 1. Quadrag. vetustissima est statio, cuius in homiliarum 40. S. Gregorij papæ libro mentio exstat.
Dominica Palmarum.
Feria 5. in cœna Domini.
Sabbato sancto.
Sabbato in albis vetustissima à tempore sancti Gregorij papæ.
Feria 3. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.
Sabbato ante Pentecosten.
In basilica Patriarchali S. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes 13. Omnibus quattuor Sabbatis, quattuor temporum.
Dominica 3. aduentus Domini.
In Epiphania Domini, vetustissima statio ante mille annos.
Dominica in Quinquagես. vetustissima statio.
Feria 2. Paschæ vetustissima statio.
In die S. Marc. in Letanijs maioribus, vetus statio.
Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.
In ascensionem Domini, vetustissima statio.
In Pentecoste vetustissima statio.
In basilica Patriarchali S. Pauli apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi sunt stationes 5.
In die SS. Innocentium.
Dominica in Sexagesima.
Feria 4. post quartam Dominicam Quadrag.
Feria 3 Paschæ, vetustissima statio.
Feria 5. post Pentecosten.
In basilica Patriarchali S. Mariæ Maioris in Exquilijs, stationes 12.
Dominica 1. aduentus Domini.
Singulis quartis ferijs quattuor temporum.
In Vigilia Natalis Domini.
Media nocte in prima Missa Natalis Domini ad Præsepe, vetustissima statio.
In Missa maiori Natalis Domini.
In die S. Ioannis Euangelistæ.
Feria 4. maioris hebdomadæ.
In die sancto Paschæ, vetustissima statio à tempore vsque S. Gregorij papæ.
Feria 2. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.
In basilica Patriarchali S. Laurentij extra muros sunt stationes tres:
Dominica in Septuag vetust. statio.
Dominica 2. in Quadrag.
Feria 4. post Pascha, vetustissima statio ante mille annos.
In titulo S. Mariæ in Transtyberim sunt stationes duæ.
In circumcisione Dom. Kalend. Ianuar.
Feria 3. post 2. Dom. Quadrag.
In titul. S. Chrysogoni statio feria 2. post Dominic. passionis.
In titul. S. Cæciliæ statio feria 4. post 2. Dominic. Quadrag.
In titul. S. Anastasiæ sunt stationes tres:
Die Natalis Domini in Missa Auroræ.
Feria 3. post 1. Dom. Quadrag.
Feria 3. post Pentecosten.
In titul. S. Laurent. in Damaso statio feria 5. post 4. Dom. Quadrag.
Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini est collectio.
In titul. S. Marc. statio feria 2. post 4. Dominic. Quadrag.
In die S. Marc. in Letanijs maioribus ibidem est collectio.
In titulo sancti Martini in montibus statio feria 5. post quartam Dominicam Quadragesimæ, quamquam exoleuisset, restituit Paulus papa 4.
In titul. S. Sabinæ statio feria 4. Cinerum.
In titul. S. Priscæ statio feria 3. maioris hebdomadæ.
In titul. S Balbinæ statio feria 3. post Dominic. Quadrag.
In titul. SS. Nerei, & Achillei olim erat statio feria 2. maioris hebdomadæ, nunc exoleuit.
In titul. S. Xysti statio feria 4. post Dominic. 3. Quadrag.
In titul. S. Marcelli statio feria quarta de passione.
In titul. S. Susannæ statio Sabbato post 3. Dominic. Quadrag.
In basilica SS. duodecim Apostolorum sunt stationes 6. omnibus sextis ferijs quattuor temporum.
Dominica 4. aduentus Domini.
Feria 5. post Pascha.
In titul. S. Quirici statio feria 3. de passione.
In titul. S. Eusebij statio feria 6. post 4. Dominic. Quadrag.

In Titulo S. Pudentianæ statio Feria 4. post 3. Dominicam Quadrag.
In Titulo S.Vitalis statio Feria 6. post 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo SS.Marcellini, & Petri statio Sabbato post 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo S. Clementis statio Feria 2. post 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo S. Praxedis statio Feria 2. maioris hebdomadæ.
In Titulo S.Petri ad vincula stationes duæ:
Feria 2. post 1. Dom. Quadrag.
Feria 2. post Pentecosten.
In Tit.S.Laurentij in Lucina statio Feria 6. post 3. Dom. Quadrag.
In Tit.S.Crucis in Hierusalem statio tres:
Dominica 2. Aduentus.
Dominica 4. in Quadrag.
Feria 6. Parasceues.
In Titulo S. Stephani in Cœlio monte stationes 2.
Feria 6. de Passione.
In Titulo SS. Iohannis & Pauli statio Feria 6. post Cineres.
In Titulo SS. quattuor coronatorum statio Feria 2. post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Mariæ in Dominica statio Dominica 2. Quadrag.
In Diaconia SS. Cosmæ & Damiani statio Feria 5. post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Georgij in velabro statio Feria 5. post Cineres.
In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano statio Sabbato post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Hadriani collectio Feria 2. Letaniarum triduanarum.
In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria 3. Letaniarum triduanarum.
In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam statio sabbato de Passione.
In Archipresbyteratu olim, nunc Tit. S. Apollinaris statio Feria 5. de Passione.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Laurentij in Paneperna statio, Feria 5. post 1. Dom. Quadrag.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Siluestri in Campo, statio Feria 5. post 4. Domin. Quadrag.
1 In Monasterio, & nouo Titulo S. Pancratij statio Dominica in Albis.
2 In Archipresbyteratu nunc Monasterio & nouo Titulo S. Triphonis statio, Sabbato post Cineres.
3 In Monasterio, & nouo Tit. S. Mariæ Angelorum, in Thermis Diocletiani sabbato post 3. Dom. Quadrag.
4 In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ, aliàs Pantheon statio Feria 6. post Pascha.

Sunt omnes Ecclesiæ	XLiiij.
Stationes	XXCVij.
Diebus	XXCiij.

Posteaquam stationum seriem ordine Ecclesiarum enumerato recitauimus, nunc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremque commoditatem, easdem, seruato dierum ordine, repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Maiorem.
Dominica secunda statio ad S. Crucem in Hierusalem, olim ad S. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Dominica tertia statio ad S. Petrum, olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Feria 4. statio ad Præsepe, aliàs ad S. Mariam Maiorem.
Feria 6. statio ad SS. Apostolos.
Sabbato in 12. lectionibus statio ad S. Petrum, olim ad S. Iohannem Baptistam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
In omnibus ieiunijs quattuor Temporum, similiter eædem sunt stationes.
Dominica quarta Aduentus Domini statio olim ad S. Petrum, posteà diu vocauit, nunc est ad SS. Apostolos.
In vigilia Natiuitatis Domini statio ad S. Mariam Maiorem.
In 1. Missa eiusdem noctis statio ad Præsepe vetustissima.
Manè statio ad S. Anastasiam.
In Missa maiori antiquitus statio ad S. Petrum, nunc ad S. Mariam maiorem.
In die S. Stephani statio in Ecclesia eius, quæ est in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangelistæ statio Laterani olim, nunc ad S. Mariam Maiorem.
In die SS. Innocentium statio ad S. Paulum, vbi sunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, postea à Calisto 2. Papa facta est statio ad S. Mariam Transtiberim, vt ex eius bulla liquet.
In Epiphania Domini statio ad S. Petrum.
In Purificatione B. Mariæ statio ad S. Mariam Maiorem.
In Septuagesima statio ad S. Laurentium extra muros vetustissima.

In Sexa-

In Sexag. stat. ad S. Paulum, olim ad S. Petrum.
In Quinquag. statio ad S. Petrum.
Feria 4. Cinerum statio ad S. Sabinam.
Feria 5. statio ad S. Georgium.
Feria 6. statio ad SS. Ioannem, & Paulum.
Sabbato statio olim ad S. Laurentium in regione 3. posteà diu vacauit, hodie ad S. Triphonem.
Domin. in Quadrag. statio Laterani.
Feria 2. statio ad S. Petrum ad vincula.
Feria 3. statio ad S. Anastasiam.
Feria 4. statio ad S. Mariam Maiorem.
Feria 5. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S. Laurentium in Paneperna.
Feria 6. statio ad S. Apostolos.
Sabbato in 12. lectionibus statio ad S. Petrum.
Dominica 2. Quadrag. antiquitus vacabat, posteà facta est statio ad S. Mariam in Nauicula, aliàs in Dominica.
Feria 2. statio ad S. Clementem.
Feria 3. statio ad S. Balbinam.
Feria 4. statio ad S. Cæciliam, vbi corpus eius requiescit.
Feria 5. statio ad S. Mariam Transtyberim tituli Calisti.
Feria 6. statio ad S. Laurent. in Lucina.
Sabbato stat. ad SS. Petrum, & Marcellin.
Dominica 3. Quadrag. statio ad S. Laurentium foris muros.
Feria 2. statio ad S. Marcum.
Feria 3. statio ad S. Pudentianam.
Feria 4. statio ad S. Xystum.
Feria 5. statio ad SS. Cosmam, & Damianum.
Feria 6. statio ad S. Laurentium in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, posteà facta est statio ad S. Susan. Pius 4. Papa adiunxit S. Mariam Angelorum, in Thermis Diocletiani.
Dominica 4. Quadrag. statio ad S. Crucem in Hierusalem.
Feria 2. stat. ad SS. quattuor coronatos.
Feria 3. stat. ad S. Laurent. in Damasco.
Feria 4. statio ad S. Paulum.
Feria 5. duplex statio ad S. Siluestrum in campo Martio, & ad S. Martinum in montibus à Paulo 4. restituta.
Feria 6. statio ad S. Eusebium.
Sabbato duplex stat. olim ad S. Laurent. foris muros, quæ exoleuit: & hodie ad S. Nicolaum in carcere Tertulliano, quæ durat.
Dominica de Passione statio ad S. Petrum.
Feria 2. statio ad S. Chrysogonum.
Feria 3. stat. ad S. Cyriacum in Thermis olim, nunc ad SS. Quiricum, & Iulitam.
Feria 4. stat. ad S. Marcellum.
Feria 5. stat. ad S. Apollinarem.
Feria 6. stat. ad S. Stephan. in Cœlio monte.
Sabbato quando D. Papa dabat eleemosynam ad S. Petrum duplex stat. ad S. Ioannem ante Portam Latinam, quæ in vsu est, & ad S. Petrum, quæ exoleuit.
Dominica Palmarum stat. Laterani in Basilica S. Saluatoris.
Feria 2. duplex stat. antiquitus ad SS. Neræum, & Achilleum, quæ abrogata est, & hodie ad S. Praxedem, quæ durat.
Feria 3. stat. ad S. Priscam.
Feria 4. stat. ad S. Mariam Maiorem.
Feria 5. statio Laterani.
In Parasceue statio ad S. Crucem in Hierusalem.
Sabbato sancto statio Laterani.
In pascha manè stat. ad S. Mariam Maiorem, in Vesperis verò ad S. Ioannem in Laterano.
Feria 2. stat. ad S. Petrum manè, in Vesperis Laterani similiter.
Feria 3. stat. ad S. Paulum, in Vesperis Laterani.
Feria 4. stat. ad S. Laurent. extra muros.
Feria 5. ad SS. Apostolos olim Laterani.
Feria 6. statio ad S. Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
Dominica in Albis statio olim Laterani, nunc ad S. Pancratium.
In Letanijs maioribus collectio ad S. Marcum, statio ad S. Petrum.
Feria 2. Letaniarum collectio ad S. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria 3. collectio ad S. Sabinam, statio ad S. Paulum.
Feria 4. collectio ad S. Eusebium, statio ad S. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria 4. collectio ad S. Crucem in Hierusalem, statio ad S. Laurent. foris muros.

NVNC.

Feria 2. collectio ad S. Hadrianum, statio ad S. Mariam Maiorem.
Feria 3. collectio ad S. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria 4. collectio ad S. Laurent. in Damaso, statio ad S. Petrum.
In Ascensione Domini, statio ad S. Petrum.

Sabba-

Sabbato Pentecostes statio Laterani.

Dominica Pentecostes statio ad S. Petrum.

Feria 2. statio ad S. Petrum ad Vincula.

Feria 3. statio ad S. Anastasium, alias S. Anastasiam.

Feria 4. statio ad S. Mariam Maiorem.

Feria 5. statio ad S. Paulum.

Feria 6. statio ad SS. Apostolos.

Sabbato in 12. lectionibus statio ad S. Petrum, olim ad S. Laurentium.

In solenitatibus S. Crucis statio Laterani in Basilica S. Saluatoris.

VARIETAS IN STATIOnibus.

Dominica 2. Aduentus olim statio erat ad S. Petrum, nunc ad S. Crucem in Hierusalem.

Dominica 3. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Ioannem Baptistam, nunc ad S. Petrum in Vaticano.

Dominica 4. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad SS. Apost.

Die Natalis Domini ad Missam Maiorem olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad Mariam Maiorem.

In die S. Ioan. Euang. olim statio erat Laterani, nunc est ad S. Mariam Maiorem.

In octaua Natalis Domin. olim vacabat, hodie est ad S. Mariam Transtyberim.

Dominica in Sexagesim. olim erat statio ad S. Petrum, nunc est ad S. Paulum.

Sabbato post Cineres olim statio erat ad S. Laurentium in regione 3. hodie est ad S. Triphonem.

Feria 5. post primam Dominicam in Quadragesima olim vacabat, hodie est ad S. Laurentium in Paneperna.

Dominica 2. Quadrag. olim vacabat, hodie est ad S. Mariam in Dominica.

Sabbato post 3. Dominic. Quadrag. olim vacabat, hodie est ad S. Susannam & S. Mariam Angelorum.

Feria 5. post quartam Dominicam Quadrag. olim duplex erat statio: ad S. Siluestrum in Campo Martio, quæ nunc etiam perdurat, & ad S. Martinum in Montibus, quam abrogatam renouauit Paulus 4.

Sabbato post quartam Dominicam Quadragesimæ olim duplex erat statio. Ad S. Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit & ad sanctum Nicolaum in carcere, quæ nunc in vsu est.

Sabbato de Passione, duplex olim statio erat. Ad sanctum Petrum, quæ exoleuit: & ad S. Ioannem ante Portam Latinam, quæ nunc perdurat.

Feria 2. maioris hebdomadæ duplex olim statio erat: Ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, & ad S. Praxedem, quæ nunc in vsu est.

Die S. Paschæ duplex olim erat statio: Manè ad sanctam Mariam Maiorem vetustissim. quæ nunc frequentatur, & ad Vesperas Laterani.

Feria 2. Paschæ duplex olim statio erat: Manè ad S. Petrum vetust. quæ perdurat, & Vespere in Basilica S. Saluatoris.

Feria 5. post Pascha duplex olim erat statio: in Basilica Constantiana, quæ exoleuit, nunc est ad SS. Apostolos.

Dominic. in Albis olim erat statio in Basilica Constantiana, quæ etiam desijt, & nunc ad S. Pancratium.

In Letanijs maioribus in die S. Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad sanctum Marcum, statio verò ad sanctum Petrum.

In Letanijs maioribus, quas triduanas vocant, ante Ascensionem Domini vetustissimis temporibus sub Leone 3. Anno Domini DCCC.

Feria 2. collectio erat ad sanctam Mariam Maiorem statio verò ad Lateranum.

Feria 3. collectio erat ad sanctam Sabinam, statio verò ad sanctum Paulum.

Feria 4. collectio erat ad S. Crucem in Hierusalem, statio verò ad sanctum Laurentium foris muros.

Posterioribus verò temporibus feria 4. collectio ad sanctum Eusebium, statio autem ad Laurentium extra muros.

Nostris porrò temporibus feria 2. collectio ad sanctum Hadrianum, statio verò ad sanctam Mariam Maiorem.

Feria 3. collectio ad sanctam Mariam Nouam, statio autem Laterani.

Feria 4. collectio ad sanctum Laurentium in Damaso, statio verò ad sanctum Petrum.

Sabbato quattuor Temporum Pentecostes olim statio erat ad sanctum Laurent. quæ exoleuit, & nunc est ad sanctum Petrum Apostol.

Feria 6. quattuor temporum Septemb. olim statio erat ad S. Clementem quæ exoleuit, & nunc est ad SS. Apostolos.

STATIONES ANTIQVAE, quæ nostris temporibus exoleuêre.

Dominica prima post octauam Paschæ statio ad sanctum Petrum.

Dominica 2. post octauam Paschæ, statio ad SS. Cosmam & Damianum.

Dominica infra 8. Ascensionem. quæ de Rosa dicebatur, statio ad sanctam Mariam Rotundam.

Dominica prima post Trinit. statio ad S. Laurent.

Dominica secunda post Trinitatem statio ad SS. Apostolos Philippum & Iacobum.

Dominica tertia statio ad SS. Ioannem & Paulum

Dominica octaua statio in Basilica Constantiniana.

Dominica post festum sancti Calisti mense Octobris, statio ad sanctam Mariam Transtyberim.

Dominica 20. statio ad S. Clementem.

Pridie Kal. Decemb. die sanctæ Andreæ statio ad sanctam Andream in Exquilijs.

Pridie Kal. Ianuar. die sancti Siluestri statio ad ad sanctum Siluestrum.

19. Kal. Febrarij statio ad S. Felicem in monte Pincio.

14. Kal. Febr. statio ad sanctum Sebastianum.

12. Kal. Febr. statio ad S. Hagnem.

4. Nonas Febr die Purificationis B. Mariæ Virginis collectio ad sanctum Hadrianum, statio verò ad sanctam Mariam Maiorem.

8. Kal. April. die Annunciationis statio ad sanctam Mariam Maiorem.

5. Non. Maij statio ad S. Crucem in Hierusalem.

3. Idus Maij statio ad sanctam Mariam ad Martyres, aliàs Rotundam.

4. Idus Maij duplex statio ad S. Pancratium, & ad SS. Nereum & Achilleum.

4. Nonas Iunij statio ad SS. Marcellinum & Petrum, via Labicana.

VIII. Kalend. Iulij statio in Basilica Constantiniana.

III. Kal. Iul. statio ad sanctum Petrum.

Pridie Kal. Iul. statio ad sanctum Paulum.

VI. Nonas Iul. statio ad SS. Processum & Martinianum.

IIII. Idus Aug. statio ad sanctum Laurentium extra muros.

XVIII. Kalendas Septembris die Assumptionis statio ad sanctam Mariam Maiorem.

XVI. Kal. Sept. statio ad sanctam Mammam.

VI. Idus Sept. die Natiuit. B. Mariæ Virg. statio ad sanctam Mariam Maiorem.

XVIII. Kalend. Octobris die exaltationis S. Crucis collectio ad Basilicam sancti Laurentij in Palatio, quæ dicitur sancta sanctorum, statio Laterani.

XV. Kalend. Nouemb. die sanctæ Lucæ statio Latera.

V. Idus Nouemb. die Dedicationis Basilicæ S. Saluatoris, statio ad Basilicam Lateranensem.

XIIII. Kal. Decembris die Dedicationis Basilicarum SS. Petri & Pauli, statio ad vtriusque Basilicas.

IX. Kalendas Decembris statio ad S. Felicitatem.

STATIONES QVAE IN singulis Basilicis exoleuerunt.

In Basilica Constantiniana, die Paschæ ad Vesperas. Feria ij. Paschæ ad Vesperas. Feria V. post Pascha. Dominica in Albis. In Letanijs maioribus collectio. In Letanijs minoribus feria ij. Dominic. VIII. post Trinitat. In die S. Ioannis Euangelistæ. In inuentione S. Crucis. In festo S. Ioan. Baptistæ. Die exaltationis S. Crucis. Die sancti Lucæ. Die dedicationis Basilicæ S. Saluatoris.

Ad S. Petrum.

Dom. 2. Aduent. Dom. 3. Aduent. Dom. Die Natalis Domini ad Missam maiorem. Dominica in Sexagesim. Sabbato de Passione. Dominica 1. post 8. Paschæ.

Die dedicationis Basilicarum Apostolorum.

Ad S. Paulum.

Feria tertia Triduanarum. Die Commemorati. S. Pauli.

Ad S. Mariam Maiorem.

Feria 2. Triduanarum collectio.

Die Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, Natiuit. B. Mariæ Virg.

Ad

Ad S.Laurentium extra muros.

Sabbato post iiij.Dominicam Quadragesimæ.
Sabbato quattuor temporum Pentecostes.
Dominica prima post S.Trinitatem.
Feria iiij.Triduanarum.Die S.Laurentij.

Ad S.Martinum in montibus.

Feria V.post iiij.Dom.XL.eam restituit. Paulus iiij.

Ad S.Anastasiam.

Feria iiij.Cinerum collectio.

Ad S. Sabinam.

Feria iij.Triduanarum collectio.

Ad SS. Nereum & Achilleum.

Feria ij.maioris hebdomadæ.
Die eorum solemnitatis iiij.Idus Maij.

Ad SS.XII.Apostolos.

Dominica ij.post S.Trinitatem.

Ad S.Eusebium.

Feria iiij.Triduanarum collectio.

Ad SS.Marcellinum & Petrum.

Dominica iij.Aduentus Domini.

Ad S.Clementem.

Feria iij.quattuor temporum Septembris.
Dominica xx.post Trinitatem.

Ad S.Crucem in Hierusalem.

Feria iiij.Triduanarum collectio.

Ad SS.Ioannem & Paulum.

Dominica iij.post S.Trinitatem.

Ad SS.Cosmam & Damianum.

Dominica ij.post octauam Paschæ.

Ad S.Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad S.Ioannem Baptistam.

Sabbato quattuor temporum Aduentus.

Ad S.Mariam Rotundam.

iiij.Idus Maij,Dies dedicationis eiusdem,à Bonifacio iij. Papa.
Dominica infra octauam Ascensionis, quæ de Rosa dicebatur.
Die S. Andreæ.Die S.Siluestri.Die S. Felicis.
Die S.Sebastiani.Die S.Agnetis.Die S.Pancratij.Die SS.Processi & Martiniani.Die S. Mãmæ.Die S.Felicitatis.

Exoluerunt stationes, quæ erant in earundẽ Basilicis,tempore S.Gregorij Papæ, vt ex indice homiliarum ab eo, in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum, & Ioanne Diacono in eiusdem vitæ lib.ij.liquet.

BONIFACIVS OCTAVVS PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDEcessoribus suis concessas confirmauit, vt ex hoc eius diplomate constat.

BONIFACIVS Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sublimi sedis Apostolicæ solio diuina disponente clementia præsidentes. Etsi de cunctis orbis Ecclesijs, iuxta nostri officij debitum, indefesso sollicitudinis studio cogitemus, ad earum statum votiuum & prosperum intendendo: de illis tamẽ, quæ almæ Vrbis latitudo sinuosa complectitur, eò propensius cogitare nos conuenit, & ad status & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficatius impartiri, quo nostris humeris illarum cura dignoscitur specialius, & principalius imminere. Sanè frequenti considerationis indagine perlustramus, & infra claustra pectoris solicita meditatione discutimus qualiter doctor optimus ecclesiæ sanctæ lumen, B. Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Christi, patriarchalibus, & quampluribus alijs eiusdem Vrbis ecclesijs, primò, prout tradit antiquitas, & alij postmodum Romani pontifices prædecessores nostri, ad honorem Dei, & salutem animarum fidelium, quorum ad Vrbem ipsam de vniuersis ferè orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de Apostolicæ sedis liberalitate munifica, diuersorum tenorum stationarias indulgentias concesserunt. Nos igitur prædecessorum ipsorum vestigijs præ sollicitudinis studio inhærentes; & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe non sine supernæ dispositionis arbitrio gloriosorum Principum orbis terrę, ac aliorum innumerabilia sanctorum veneranda corpora requiescant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac sanctorum reuerentiam prædictorum, ecclesias ipsas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipsius Romanæ ecclesiæ filiam spiritualem, & ad eius beneplacita exsequenda dispositam, quam infra sacrariũ pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus prosequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuersas stationarias indulgentias supradictas eisdem ecclesijs sub quacunque forma continentia, siue modo eis à prædecessoribus ipsis concessas, auctoritate Apostolica, & ex certa scientia confirmamus, easque obtinere volumus perpetui roboris firmitatem, & vt paternæ dilectionis affectum, quem ad Vrbem gerimus prælibatam, per affectum operis euidentius ostendamus: ac ipsam, & easdem ecclesias honoris, & gratiæ potioris impendio prosequamur, & saluti prouideamus vberius fidelium prædictorum. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Principum beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus verè pœnitentibus & confessis, qui ad prædictas Ecclesias à die Cinerum, vsque ad festum resurrectionis Dominicæ inclusiuè, ex tunc proximè sequuturum, venerabiliter visitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in statu huiusmodi existentes ad recipiendum benedictionis munus per summum pontificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die Cinerum, vsque ad festum ipsius similiter inclusiuè super peregrinos,

grinos, prout moris esse dignoscitur, faciendæ, deuotè accesserint, seu aliàs illi contigerit interesse, præter alias indulgentias consuetas, centum dies de iniunctis sibi pœnitentijs misericorditer relaxamus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum prædictorum se nouerit incursurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus nostri, Anno tertio.

FINIS.

A.

B.

C.

-cõ z gdior.a i e mutata. Illi aũt ppriе
-diũt q̃ sil' ɔ se gdiũt ad pugnã ꝟbor
-inuũ vl' armor. z cor.gre.
-io is.ui.n.t.i.ɔuenire concordare.
-eo es.ui.n.t.i.ocl'os claude.z qr clau
-l'oꝝ sigt asseũ. iõ cõbibe pōit p asse/
-obedire.z dr a cõ z habeo.z retinet n.
-fert in cobibeo Jñ ɔbibẽtia
-iecto as.aui.i.freqnt cõiicere.
-icio cs.ieci.iectũ.a.t.i.sil' iacere. Item
-ere.i.existimare opinari cogitare ppē
-vl' psumere q̃busdã ɔiecturs.z dr a cõ
-o cs.vñ Geñ.xli. Que audiui te prudẽ
-ne cõiicere. Et scribit p duo ii.qr ɔpo
-con z iacio cs.z mutat a in i. Inuenit
-coiicio cs.abiecta n.
-niueo es.z ɔniuo uis.iui.ixtũ.l' ɔnixi
-rito.sz ñ est i vsu.i.ocl'os claude vl' pal
-as iũgere.z põit sepe p assẽtire.qr clau
-ocl'oꝝ assensũ sigt. Et ɔpōit a cõ z nix
-s.qr nix aciẽ ocl'oꝝ pstringit. Albedo
-disgregat visum.z p.ni. Uel fm alios
-nit a con z nitor.ers. Pap.ꝟo di. Con/
-iere ɔsẽtire ocl'os claude interdũ dissi/
-lare paꝝ dormire. Jñ ɔniuẽs.i.cõsen/
-.qđ pduc pmã z scdaz fm Pap. Jnđ
-uẽtia tie.i.assẽs. Uñ ɔniuẽtia capituli
-.i.assẽsu. Et i.iii.sen.dis.iii. Sane dici
- credi oportet iuxta sctõꝝ attestatões
-uẽtiã zc. Uñ Grecista. Qui mihi cõni/
- oculis mihi signũ pbet.
-iungo gs.xi.ctũ.a.t.i.sil' iũgere
-nubo bis.psi.ptũ.n.t.i.sil' nubere.
-uo is.ui.tũ.n.t.i.sil' nuere vl' annuere.
-or ars.atꝰsũ.d.p.i.āniti attẽtare.z dr a
-ꝰni.z p.co. Uñ Ouid. Quicq̃d cona/
- dicere ꝟsus erat
-queror ers.q̃stꝰsũ.d.p.i.sil' q̃ro.
-q̃nisco cs.exi.i.ocl'os claude vl' caput i/
-nare
-quiro rs.siui.situ.a.t.i sil' q̃rere
-scindo is.cidi.a.t.i.sil' scidere vl' diuide/
- dr a con z scindo. Unđ.ii. Esdre.viii.
-scidi vestimẽta mea
-scio scis.sciui.itũ.a.q.i.sil' scire.z ppriе dr
- malo.tũc ei aliq̃s cõscit cũ i malo z sce/
-e ɔsciꝰē.z dr a cõ z scio. Jñ h ɔscientia.
-sciꝰa.ũ.z ppe i malo. Uñ q̃dã. Cõscius
-e sibi đ se putat oĩa dici. Pap.ꝟo di. Cõ
-uit ɔsẽtit itulit. Consciꝰ pticeps in scia
-q̃d hñs testis.vñ Job.xvi. Ecce ei i celo
-estis meꝰ.z ɔsciꝰ meꝰ in excelsis.

Cõsecro as.a.p.i.deo dare.sil' sacrare.
Cõsector ars.atꝰsũ.d.p.i.sil' sectari. Jñ con
sectaneꝰ.a.ũ.i.eiusdẽ secte.
Consẽtio tis.si.sũ.n.q.i.ɔsensũ pbere.q̃i simt'
sentire.z dr a cõ z sentio tis.
Cõsepio pis.ire.a.q.i.circũdare.sepe circũ/
cludere vl' valde sepire
Cõsero ris.seui.ɔsitũ.i.plantare.sil' serere.et
dr a cõ z sero. Jñ h ɔsitio.iplãtatio.z ɔsitꝰ
a.ũ.i.plãtatꝰ Itẽ ɔsero ris.ɔserui cõsertũ.i.
cõmiscere cõmitte ɔtexere ɔiũgere. vt Isti
ɔserũt brachia z ɔsert ꝟba. Jñ ɔsertim.i.
ɔiũctim aduer.
Cõsesco cs.incho.p ɔsidesco.i.sepe sedere.
Cõsideo es.edi.ɔsessũ.n.t.i.sil' sedere.et dr a
cõ et sedeo es.z mutat e in i.z cor.si.
Considero as.aui.a.p.i.pspicere.z ppe cele
stia.z dr a con et sidero as.qđ nõ ē i vsu.
Cõsido dis.i.sil' sedere.z dr a cõ et sido is.
z p.si. Uñ Naũ.iii. Que ɔsidũt i sepibꝫ in
die frigoris
Cõsilior ars.d.p.i.ɔsiliũ hr̃e.secũ voluere iu
dicare exq̃rere.z dr a consulo is.
Consisto sts.stiti.itũ.n.t.i.sil' stare.
Cõsolor ars.atꝰsũ.d.p.i.ɔfortare solatiũ p/
bere.sil' solari.q̃i ɔsolidare.z dr a cõ z solor
ars. Jñ ɔsolabil'.le.et ɔsolãs ants.o.g. Cõ
solatoriꝰa.ũ. Cõsolabilit aduer. Et ē cõso
lator q̃ soli se applicat z solitudinez alloq̃o
suo leuat. Et pducũt p̃dicta so. Uñ Oui.
meta.xiii. Cõsolor socios vt lõge tedia pel
li. Mẽte ferant placida. Uñ ɔsueuit dici.
Dicito ɔsolor pstolor sp adulor
Cõspgo gs.si.sũ.a.t.i.sil' spargere.et dr a cõ
z spargo.z mutat a simplics i e. Inuenit ēt
ɔspargo gs.sz h accidit ex vicio scptoꝝ
Cõspicio cs.xi.ctũ.a.t.i.sil' specere.
Cõspico as.n.p.i.spicas colligere.z dr a cõ
z spico. Jn q̃ sẽsu inueĩt etiã ɔspicor aris.
deponẽs.z pđ.pe. Itẽ ɔspicor pt ɔponi a
cõ z specio cs. Uel deriuat a ɔspicio cs.z tc
cor.pe. Et ē idẽ qđ aspicio.vñ Grecista Cõ
spicor aspicio ɔspico colligo spicas. Pap.
dic. Cõspicari rimari intẽdere crede. Jñ
h z h ɔspicabil'.z h le. Cõspicabilit aduer.
z cõspicabũdꝰa.ũ.i.habil' ad ɔspiciẽdũ vel
filiis ɔspicãti vl' decorꝰ.
Cõstello las.are.n p.i.splẽdere.z dr a con z
stello as. Jñ h ɔstellatio onis.qđ sepe po
nit p ipo signo stellaꝝ.
Cõsterno is.straui.atũ.a.t.z ɔsternor aris.
atꝰ.d.p. Et ē ɔsterno aial' vl' corpis vl' ma/

nipuli vl lectuli vl aselli vl mar. sz oster/nari mēt. Et ē osternari mēte deficere terreri stupefieri turbari cadere exanimē esse vl aliq timore vl aliq casu. Jñ osternat⁹ a. um. i. territ⁹ oturbat⁹. Cōsternatus ꝓprie mēte. strat⁹ vo corpe Et vtrūqz tā osterno q̄ꝫ osternor ꝯpōit a cō ꝛ sterno is.

Cōstipo as. aui. a. p. i. sil stipare. ꝛ dr a cō et stipo as. ꝛ pō. sti. Vn̄ Luca. in. vij. Pōpeie dēsis acies stipata cateruis

Cōstituo is. ui. tū. a. t. i. sil statuere. Cū aūt pōit absolute. i. sine actō. tantū valet q̄ntū ponere terminū. Vn̄ Salusti⁹. Jn diem tertiū ꝯstituūt. i. terminū ponūt

Cōsto as. stiti. stitū. Jnuēit etiā ꝯstatū. i. q̄i sil stare. ꝛ dr a cō et sto. Jtē ꝯstare. i. ꝯstitui. vt dom⁹ ꝯstat ex tecto ꝛ pariete ꝛ fūdamēto. i. ꝯstituit. Jtē ꝯstare. i. pseuerare. vt Jste ꝯstat i ꝓposito. i. pseuerat. Jtē ꝯstare. i. certū ꝛ aptū esse. Jtē ꝯstare ptinet ad p̄cium vt h capa ꝯstat trib⁹ denariis Jñ ꝯstās tis. o. g. et ꝯpat. Jñ ꝯstāter ti⁹. sime. aduerb. ꝛ h ꝯstātia tie. ꝛ ꝯstās dr. q2 vndiqz stat nec ī aliquā ptē pt decliari. Et ꝯpōit incōstās. Jñ hec incōstantia.

Cōstruo is. xi. ctū. a. i. siml struere. ꝛ dr a cō ꝛ struo. Jñ ꝯstructio onis. ꝛ ꝯstructiu⁹ a. ū ꝛ h ꝛ h ꝯstructibil. ꝛ h le.

Cōstupror aris. d. p. i. sil stuprari. ꝛ dr a cō ꝛ stupror. Jnuēit etiā in actiua ꝟcatōe. vt cō stupro as. Vn̄ Hiere. ij. Cōstuprauert te vsqz ad vticem.

Cōsueo es. sueui. vl ꝯsuet⁹ sū. i. valde suere Jñ ꝯsuetim ꝛ consuetudo. Jñ consuetudinari⁹ a. ū.

Consuesco cis. sueui. vl ꝯsuet⁹ sū. i. ꝯsuetudinē facere ꝟm Pap. ꝛ ꝟm Hug. Cōsuesco ē incho. de ꝯsueo es.

Cōsulo is. lui. sultū. n. t. i. dare ꝯsiliū. ꝛ ꝟm h ꝯstruit cū dtō. vt ꝯsulo tibi. Jtē ꝯsulo. i. interrogo. ꝯsiliū accipio. ꝛ ꝟm h cōstruit cuꝫ actō. vt consulo te. Vn̄ di. Pap. Consulo tibi. consiliū do. Nā consulo te interrogatiuū est. ꝛ tūc hꝫ passiuū. i. consiliū peto a te. Vn̄. Consulo te querēs. tibi ꝯsulo consiliū dans.

Cōsulto as. a. p. i. freq̄nt ꝯsulere. a ꝯsulo. is

Cōsūmo as. aui. a. p. i. finire pficere. ad effectū ducere. cōplere. et dr a con ꝛ sūmo. as. qd deriuat a sūma me. ꝛ dꝫ scribi p geminū m. Vn̄. Cō sūmare duplex sibi vult sꝫ sumere simplex. Jtē ille cōsūmat q̄ i bono expēdit. Jlle ꝯsumit q̄ in malo deuastat dissipat. Vn̄ q̄dā. Consūmare mea vo[lo] sꝫ ꝯsumere nolo. Jñ ꝯsūmat⁹. a. ū. vn̄ [...] ij. Postq̄ꝫ ꝯsūmati sūt dies octo. i. finit[i] fecti ꝯpleti. Et iñ h cōsūmatio onis. i. [cō]pletio. Vn̄ ps. Ois ꝯsūmatōis. i. opis [...] di finē. Ponit etiā ꝯsūmare aliqñ p co[nsu]mere. ꝛ ecōuerso. improꝑe tñ.

Cōsumo is. psi. ptū. a. t. i. destruere. in m[alo] expēdere absumere. ꝛ dr a cō ꝛ sumo m[is] qd dꝫ scribi p simplex m. ꝛ p. su. Jñ ꝯsu[m]ptus. a. ū.

Cōsuo. is. sui. sutū. a. t. i. sil suere l ꝯiung[e]re dr a cō ꝛ suo is. Jñ h ꝛ h ꝯsutil. ꝛ h le. [Et] ꝯpōit incōsutil. le. Vn̄ Joh. xix. Erat a[utem] tunica incōsutil.

Cōtamino as. are. n. p. i. polluere deturp[a]re corrūpe. ꝛ dr a con ꝛ tamino as. qd ē a[d]uersari. ꝛ cor. mi.

Cōtēno. nis. psi. tū. a. t. i. vilipēdere asgna[re] nō curare depciari. ꝛ caret p. i pnti ꝛ i pt[e]rito hꝫ. ꝛ hꝫ m. ante n. Jñ ꝯtempt⁹ ta. et [con]temptio

Cōtēplor aris. at⁹ sū. d. p. i. videre pspicere [ad]mari. ꝛ ꝓpe refert ad iuisibilia. lꝫ q̄nqꝫ a[d] visibilia trāsferat. ꝛ dr a cō ꝛ tēplū. Jñ ꝯ[tē]plati⁹ a. ū. q̄ morat in ꝯtēplatiōe vel a[d] contēplationē ptinēs

Cōtēdo dis. di. tū. vl sum. n. t. i. ligare vel [s]ire vl sil tēdere. extendere pugnare. ꝛ dr cō ꝛ tendo dis.

Cōtento. as. aui. i. freq̄nt ꝯtēdere. ꝛ dr a c[on] tendo dis.

Cōtermio as. aui. a. p. i. sil termiare l ꝯiūg[e]re. ꝛ dr a cō ꝛ termio. Jñ ꝯtermial. ꝛ h le. i. confinal. ꝛ cor. mi.

Cōtestor aris. at⁹ sū. d. p. i. siml testari. et dr a cō ꝛ testor aris. Et vt di. Pa. ꝯtestari ad iu[...] dices. obtestari vo ad aduersarios ptiet. Dr etiā ꝯtestari adiurare. firmit asserere. sicut firmū est testamentū

Cōticeo ces. ticui. tū. n. s. i. sil vl statim tacere. nihil pferre. ꝛ cor. ti. ꝛ dr a con ꝛ taceo Et a scda psona contices addita co. fit cōticesco cis. incho. Vn̄ ps. Jmpij i tenebris conticescent

Cōtigno as. aui. n. p. i. tigna cōponere ꝯiūgere coaptare in structura edificij. Unde Tectum tigna ferūt q̄ contignatio iungit Et Ecci. x. Jn pigritijs hūiliabit ꝯtignio.

Cōtineo es. tinui. tētū. a. s. i. sil tenere habere gerere abstinere in castitate manere Et

teneo. Jn̄ ꝯtinēs tꝭ. Jn̄ h̄ ꝯtinen
tinētia. castitas
gꝭ. tigi. ctū. n. s. i. siľ tāgere vľ acci
ractare. et dr̄ a cō et tāgo gꝭ. Jn̄ cō
ui. ⁊ adiectiue ꝯtact⁹ a. ū. Et sciās
it malū. euenit casu. obtingit forte.
facto. Pōt ēt ꝯponi a cō ⁊ tigo gꝭ.
c pteritū ꝯtinxi ꝯtinctū. ⁊ idē ē qđ
ere ificere ⁊ ꝯtaminare
o as. aui. a. p. i. ꝯtinuū facere vľ ꝯti/
e. Jn̄ ꝯtinuatim. i. ꝯiūctim. iugiter.
c di. Cōtinuare. i. ꝯiūge dilatare ꝓ
r. Jn̄ ꝯtinue aduer. ꝓ q̄ sepe pōiť ꝯti
ꝯtinuatim vel statim
arꝭ. at⁹sū. d. p. dr̄ aliqđ q̄rere ľ scru
dr̄ a cont⁹ ꝓ instrō piscatorꝭ Etiā po
terrogare iuestigare. Et ꝯpōiť q̄cō/
ꝭ. i. inq̄ro vel q̄ro. iterrogo. ⁊ scribiť
nueiť etiā cūtor arꝭ. ꝑ u. ꝓ morari vľ
are. Vn̄ q̄dā. Contor q̄ro cuntor
oq̄ mororq̄. Et i grecismo dr̄. Per/
notat id qđ ꝑscrutor ꝑ o scriptum.
itorq̄ ꝑ u. dr̄ esse moror
cto as. aui. a. p. qđ ⁊ ꝯtrecto as. iueiť.
ractare vľ iň man⁹ tractare ⁊ palpa
a cō ⁊ tracto as.
bo is. xi. ctū. a. t. i. siľ trahe abbreuia/
morari colligere ꝯstrigere decurtare.
cō ⁊ trabo is. Jn̄ ꝯctio onis. i. colle/
onstrictio abbreuiatio vľ decurtatio
Ezech. vij. Et ecce vēit ꝯctio. Jnueiť
m aliā lrāȝ ꝯtritio. Vn̄ Hiero. Con
q̄ dr̄ hebraice scissura. i. ꝯtext⁹ vel ꝑ/
o vľ collectio oim maloꝝ
mo is. ui. n. t. i. siml̄ tremere. et dr̄ a cō
mo is. ⁊ cor. tre. Jnde contremisco cꝭ.
o.
ouersor arꝭ. at⁹sū. d. p. i. litigare decer/
ꝯdicere. ⁊ dr̄ a cō ⁊ v̄so as.
meo es. mui. n. s siľ vel valde tumere
a con ⁊ tumeo es. Jn̄ ꝯtumesco scis.
o.
tūdo is. tudi. sū. a. t. i. ꝯterere ꝯfrigere
e domare ꝯcidere siľ tūdere. ⁊ dr̄ a cō
dis. Jn̄ ꝯtusus. a. ū.
itor arꝭ. at⁹sū. d. p. i. abscōdere defende
ij. Mach. j. Et in eo ꝯtutati sūt. Et ꝑ
t tu.
enio is. ueni. a. q. i. ꝯgruere vel decere
a cō ⁊ venio is. Vn̄ Hoc palliū ꝯueit
i. i. decet me. Et ꝯueire. i. alloq̄. vt Cō/
io vos o iudei. i. alloq̄r. Et ꝯuenire. i.

adunari. vt isti ꝯueniūt. i. adunāť. Et ꝯue/
nire. i. siľ venire. Et ꝯuenire. i. pacisci. Vn̄
Math. xx. Nōne ex denario ꝯuenisti me/
cū. vľ ꝯuenio tibi vnū denariū. i. paciscor
Et ꝯuenire. i. exigere aliqđ de aliq̄. Et cō/
uenire. i. ꝯpelľe ad cām vocare vľ ad placi
tū. Et ꝯuenire. i. inesse. vt albedo cōuenit
mihi. i. inest Et ꝯuenire. i. assimilari. vt iste
ꝯuenit cū illo i albedie. i. siľis ē illi Jn̄ con
uenit impsonale. ⁊ ꝯueniēs. ⁊ h̄ ꝯueniētia
tie. ⁊ cōponiť incōueniēs. ⁊ ꝯpať. Jn̄ hec i/
cōueniētia tie. Vn̄ Conuenit alloq̄ť deceȝ
id siľ assimilať Exigit ad causas vocat et
compellit inestq̄ Pāgit adunať ⁊ adunat
conueniēs est
Conuēto as. i. freq̄nť conuenire
Conuētor arꝭ. at⁹sū. d. p. i. cōuentū facere vľ
celebrare. ⁊ dr̄ a conuēt⁹
Cōuersor arꝭ. d. p. i. siľ v̄sare ⁊ esse cū aliq̄. et
dr̄ a con ⁊ v̄so as. Jn̄ h̄ ⁊ h̄ conuersabilis.
et h̄ le.
Cōuerto ti. sū. a. t. i. siľ v̄tere vľ ad aliquā vi
tā vel sectā v̄tere. ⁊ dr̄ a cō ⁊ v̄to tꝭ. Jn̄ h̄ ⁊ h̄
ꝯuertibiľ. ⁊ h̄ le. ⁊ ꝯpať Et ꝯpōiť incōuer/
tibiľ. ⁊ h̄ le. Jn̄ ꝯuerso as. freq̄ntatm̄. et est
actiuū ꝯuerto. tn̄ s̄m Hug. cōuertor et ꝑ/
uertor passiua sūt ⁊ deponētia
Cōuescor exꝭ. d. t. i. siľ vesci pariter vesci cuȝ
alio comedere.
Conuehbo is. uexi. ctū. a. t. i. vndiq̄ vľ siľ ve
here. ⁊ dr̄ a cō ⁊ vebo.
Cōuicior arꝭ. d. p. i. ꝯuicia inferre vitupare
Et ꝯstruiť cum dtō. ⁊ dr̄ a con ⁊ vicio. as.
Jn̄ h̄ conuitiū tij. contumelia vituperiuȝ.
Jn̄ conuitiosus. a. ū. i. plen⁹ conuitijs. ⁊ cō
parať. ita dic̄ Hug. Pap. etiā dic̄. Conui/
cior arꝭ. at⁹suȝ. i. exprobro Jn̄ ꝯuiciū. i. op
probriū iniuria
Conuiuo. is. xi. ctū. n. t. i. simul viuere.
Conuiuor arꝭ. d. p. i. cōuiuiū facere vel cele
brare vel insimul comedē. Vn̄ Cato. Ra
ro conuiuare. ⁊ pō. vi.
Coopio is. ui. coopťū. a. q. pe. cor. i. siml̄ opē
re contegere. ⁊ dr̄ a con ⁊ opio. Jn̄ coopto
riū. i. amict⁹.
Coopor arꝭ. at⁹sū. d. p. i. siľ op̄ari coauxilia
ri. ⁊ dr̄ a con ⁊ opor arꝭ.
Coopto. as. aui. a. p. i. simul optare.
Copulo. as. aui. a. p. i. coniūgere sociare in/
gare. Et ꝯponiť cū dis. vt discopulo. id est
disiūgere. ⁊ cū re. vt recopulo as. i. reiunge
re. et cor. pu.

Coquo.quis.xi.ctum.a.t.i.cibaria preparare.et componitur cum de.et dicitur decoquo.quis.i.valde coquere.cum ex vt excoquo is.i eodem sensu.et similiter cum in.vt incoquo quis.percoquo quis.i.per alios coquere.vel supervel plus Cum re.vt recoquo.i.iterum coquere vel valde coquere Cum sub.vt succoquo.i.parum vel subtus coquere.

Corno as.are.n.p.i.cornu resonare.

Cornicor aris.i.vocem cornicis imitari vel inutiliter loqui et garrire.quod etiam corniculor aris dicitur.et pro.ni. Unde Persius. Nescio quid tecum graue cornicaris inepte.et dicitur a cornix

Corono as.a.p.i.coronam imponere vel corona ornare.

Corporo .as.aui.a.p.i.corporeum facere vel impinguare vel in corpus immittere vel ad sustentamentum et augmentum corporis sumere. Et componitur cum in.vt incorporo as.et cor.po.

Corrideo des.risi.i.simul cum alio ridere.et dicitur a con et rideo es.et mutatur n.in r.et p.ri. Unde Gen.xx. Corridebit mihi

Corrigio as.a.p.i.corrigias facere vel corrigiis ligare Et componitur decorrigio as.discorrigio as.excorrigio as.in eodem sensu.i.dissoluere. Incorrigio as.i.corrigiis ligare vel ornare vel aptare.

Corrigo gis.xi.ctum.a.t.i.castigare vel emendare.et dicitur a con et rego gis.et cor.gi. Et differt a corripio.quia corrigo.i.emendo vt corrigo librum. Pertinet etiam ad mores quandoque.vt corrigo istum.i.castigo.et nulla correctio speratur de isto .i.nulla emendatio.vnde propheta. In quo corrigit adolescentior viam suam. Sed corripio.i.reprehendo. vt Corripiet me iustus in misericordia.sic et correctio a corrigo proprie pertinet ad librum.vt iste liber non est bene correctus Sed correptio vel correptor vel correptus a corripio is.pertinet ad mores.vt iste non est bene correptus de tali dicto vel facto

Corrigo gas.aui.atum.a.p.i.simul rigare.et dicitur a con et rigo as.et cor.i.et retinet n.secundum quosdam

Corripio is.ui.ptum.a.t.i.simul rapere vel capere vel castigare reprehendere.et dicitur a con.et rapio is.et cor.ri. Inde correptus a.um.et hec correptio onis.

Corrodo dis.si.sum.a.t.i.simul rodere

Corrogare est quasi simul rogare vel simul colligere vel adunare.

Corrumpo .is.corrupi.ptum.a.t.i. frangere deuirginare viciare inficere morbo.vel malis moribus.et dicitur a con et rumpo is. Inde hic et hec corruptibilis.et hoc le. Et inde corruptibiliter.et corruptibilitas.et corruptus a.um.et comparatur. Et componitur incorruptus a.um.et similiter comparatur.

Cortico as.aui.a.p.i.corticem dare vel auferre.et dicitur a cortex.et componitur cum de.vt Decortico as.discortico as.excortico as.i eodem sensu.i.corticem auferre. Incortico as.[...] ticem mittere vel aptare corticem

Corusco as.aui.n.p.i.resplendere vel vibrare vel iaculari fulgere.vnde Iuuenalis.i.iiij.[...] pecio fuata et ioui fronteque coruscat. Ui[...] quod scribitur per vnum r.et cor.prima. Inde corus[...] a.um.i.splendens crispus tremulus vibrans.et i[...] stantiue hec coruscus ci i.splendor lux itoler[...] et hec coruscatio.i.splendor coruscandi a[...] vnde secundum Grecismum. Sol radiat mucroque n[...] fulgorque coruscat. Cum fulgor super nos [...] ret.tunc fulgurat ether

Costo as.quod non est in vsu.i.costas vel cost[...] cere.et dicitur a costa ste. Et componitur decosto discosto as.excosto as.in eodem sensu.[...] stas extrahe. Incosto as.i. immittere co[...] Recosto as.i.excostare vel iterum costare.[...] sunt omnia actiua

Counio nis.niui.a.q.i.simul coniungere.et dicitur a[...] et vnio.et abiicitur n et pro.u.

Couno as.aui.a.p.i.congregare

Coutor.teris.d.t.i.simul vtor.

C ante R

Crapulor aris.d.p.i.superflue manducare bi[...] inebriari. Hec Pap. Pro excessu autem i po[...] nitur in ps. Tanquam potens crapulatus a vi[...] Et cor.pu.

Crasso as.are.et crassor aris.inuenitur.i.crassu[...] facere Inde crasseo es.ui.i.crassum esse vel fieri. Et inde incho.vt crassesco cis. Unde illud. Serm[...] crassescit.quod fit duobus modis.vel cum supe[...] bundat.vel cum ingrossatur et deficit a subtilitat[...] vel cum inflatur ad altum stilum. Crasso componitur cum[...] crasso as.i.simul crassare.decrasso as.i.vald[...] impinguare vel macrum facere.quod et discrasso as.dicitur.incrasso.as. Et est actiuum crasso cum o[...] bus suis compositis. Inuenitur etiam grassor aris.de[...] ponens.sed aliud est vt patebit.

Crastino as.are.non est in vsu.sed componitur procrastino as.i.in crastinum deferre vel prolongare. poni[...] tur quandoque simpliciter pro differre.simplex si inueni[...]

Crebreo es.brui.n.s.et caret su (et cor.pe. pino.i.esse vel fieri crebrum. Inde crebresco scis. incho. Et vt dicit Pap. Crebresco innotesco spissor multiplicor.

Credo dis.didi.itum.a.t.i.dare cretum.i.considerationem supra rem aliquam.vel dare cretum.i.inclinare animum ad cernendum quod ita sit vt dicitur.et dicitur a cerno quod habet cretum in supino.et do das. Inde verbalia. Et componitur credo cum co[...]

5/2/26

429 Sanguineae guttae inter lachrymandu[m]

Calistinus quintus sponte
se abdicat pontificatu · 245